1906
V.4

TRAP DANMARK

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD, KJØBENHAVN

29 Hæfte.

TRAP
BESKRIVELSE AF DANMARK

FJERDE BIND

J. P. TRAP

KONGERIGET DANMARK

TREDJE OMARBEJDEDE UDGAVE

UNDER MEDVIRKNING AF

V. FALBE-HANSEN OG H. WESTERGAARD

UDARBEJDET AF

H. WEITEMEYER

DEL 1
OF

FJERDE BIND

HJØRRING THISTED AALBORG
VIBORG OG RANDERS AMTER

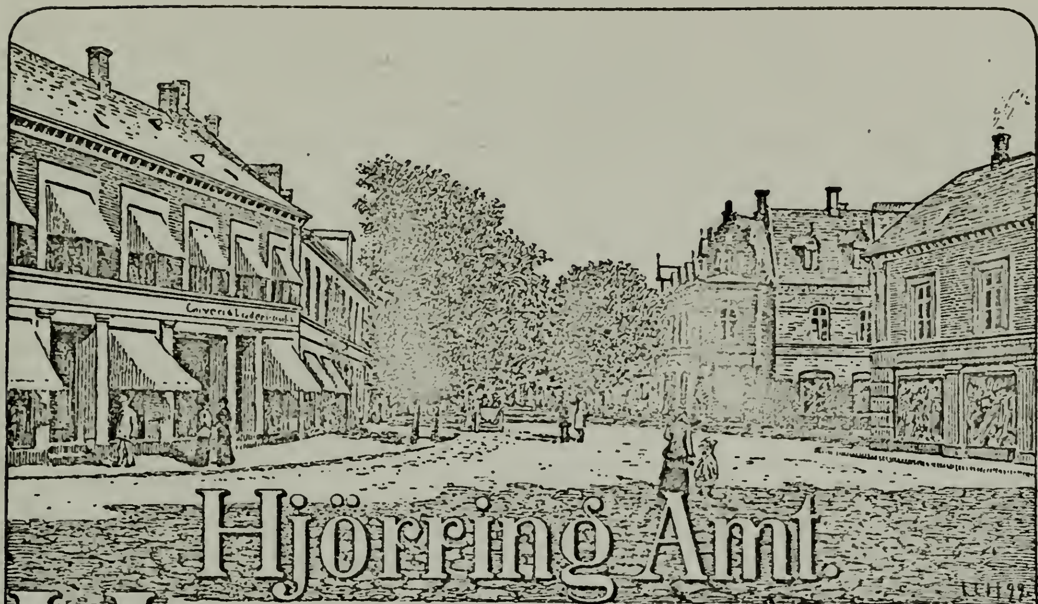
KJØBENHAVN MCMI
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

Volume 4

INDHOLD

BILLEDER

BYKORT

Hjørring Amt, det nordligste i Nørrejylland og hele Danmark, omfatter største Delen af *Vendsyssel* (hvortil ogsaa Kjær Hrd. i Aalborg Amt regnes), den østlige Del af Han-Herrederne samt Øerne Læsø og Hirsholmene i Kattegat og Gjøl i Limfjorden. Amtet begrænses mod S. af Aalborg Amt (Kjær Hrd.) og Limfjorden, mod S. V. af Thisted Amt (Vester Han-Hrd.) og er i øvrigt omgivet mod V. af Vesterhavet (Skagerak) og mod Ø. af Kattegat. Kysterne ere uden Indskæringer; paa Vestkysten ligge de svagt indbuede Bugter Jammer Bugt (mellem Bolbjærg og Hirshals) og Tannis Bugt (mellem Hirshals og Skagen), paa Østkysten Aalbæk Bugt (mellem Skagen og Hirsholmene). Mod N. løber Amtet ud i Skagens Odde, der ender i den mod Ø. vendende Spids „Grenen". En stor Del af Amtet er opfyldt af det saakaldte *Højvendsyssel*, et stærkt bakket Højdeparti, der ligger inden for en Linie mellem Frederikshavn, Hirshals, Hjørring, Brønderslev, Dronninglund og Sæby. De højeste Dele i dette Parti ligge mod Ø. Her er fra S. til N. lejret „Jydske Aas" eller „Allerup Bakker" med Vendsyssels højeste Punkt Knosen, 432 F., 135,6 M., samt Storstens Bakke, 347 F., 109 M., begge liggende i Jyllands Hovedvandskelslinie; nordligere ligge Højdepunkter paa 389 F., 122 M., S. V. for Flade Kirkebakke, og Tolne Bakker (højeste Punkt Boelhøje, 267 F., 84 M.). Den vestl. Del af Højdepartiet er lavere; dog hæver sig mod N. V. i Nærheden af Hirshals Tornby Bjærg til 275 F., 86,5 M. Den øvrige Del af Vendsyssel uden om Højdepartiet er temmelig lavtliggende og jævn, til Dels opfyldt af Kær- og Mosestrækninger; navnlig gælder dette Egnen mod N. helt op til Skagen, medens Egnene mod V. ud til Vesterhavet hist og her afbrydes af isolerede Bakkepartier, saaledes tæt ved Havet Rubjærg Knude, 237 F., 74,4 M., og Ørnbjærg, 137 F., 43 M. Mod S. V. gaar Amtet

over i Han-Herrederne, der danne Forbindelsen mellem Vendsyssel og Thyland. Den Del af Han-Herrederne, der hører til Amtet, er for det meste lavtliggende og jævn; dog hæver sig lige ved Vestgrænsen et Højdeparti (højeste Punkt Lerup Bavnehøj, 261 F., 81 M.). Langs Vestkysten helt op til Skagen er der Flyvesandsstrækninger. Med Hensyn til Frugtbarheden frembyder Amtet — ligesom overhovedet Jyllands nordl. og vestl. Amter — meget store Forskelligheder, idet der ved Siden af Sogne, hvor der kun i Gnmst. gaar omtr. 15 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk., findes andre, hvor Gennemsnittet naar op over 100 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Ved Matrikul. beregnedes der i Gnmst. at gaa $31^1/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. (320 Td. Hrtk. paa 1 □ Mil, svarende til Takst 4), og i gnmstl. Frugtbarhed bliver Amtet det tredjelaveste af Jyllands — og hermed hele Landets — Amter, idet kun Ringkjøbing og Ribe Amter staa lavere. Søerne ere faa og ubetydelige. Af de mange Vandløb, der fra Højvendsyssel søge ud til Kysterne i alle Retninger, nævnes paa Østkysten Knasborg Aa, Elling Aa, Bangsbo Aa, Sæby Aa, Vorsaa, Asaa og Gjer Aa (hvilken sidste for en Del danner Grænsen mod Aalborg Amt), paa Vestkysten Uggerby Aa og Liver Aa (Aastrup Aa); mod S. til Limfjorden løber Rye Aa, der ogsaa danner Grænsen mod Aalborg Amt.

Amtets Størrelse var ifl. Arealopgørelsen 1896: $51_{,06}$ □ Mil ($2811_{,8}$ □ Km.), større end noget af Øernes Amter, men mindre end Ringkjøbing, Ribe, Viborg og Aalborg Amter. Af det saml. Fladeindhold udgør Købstæderne $1_{,02}$ □ Mil ($56_{,16}$ □ Km.). Det hele opmaalte Fladeindhold, hvori Søplanens ubetydelige Vandareal (48 Td. Ld.) ikke er medregnet, opgjordes $^{16}/_7$ 1896 til 509,679 Td. Ld. (omtr. 280,322 Hekt.). Heraf var besaaet Fladeindhold 162,806 (deraf med Hvede 355, Rug 41,419, Byg 22,641, Havre 59,333, Blandsæd til Modenhed 17,836, Boghvede 35, Bælgsæd 137, Spergel 992, Kommen og Raps 6, Frøavl 338, Kartofler 6913, Foderroer 5917, Grøntfoder 6824, Havesager 60); der henlaa til Brak 28,705, til Høslæt 37,519 og Afgræsning 96,153; Engarealet var 38,470. Fladeindholdet af Have var 2214, af Skov 16,454 bevoksede og 1379 ubevoksede Arealer, Tørvemoser 14,709, Kær og Fælleder 22,145, Hegn og Læplantninger 636, Byggegrunde, Veje osv. 9966 Td. Af væsentlig ubenyttede Arealer var der Heder med 50,594, Flyvesand og Klit med 22,875, Stenmarker med 4271 og endelig af Vandareal foruden Søplanen 784 Td. Ld. Inden for Kornarealet spiller her, som i alle Jyllands Amter, Dyrkningen af Havre den langt overvejende Rolle; ogsaa Rugarealet er forholdsvis betydeligt, medens Dyrkningen af Hvede er ganske forsvindende. Hvad Bygavlen angaar, staar den langt tilbage for Øernes Amter, og den naar heller ikke den Betydning, som den har i Jyllands østl. Amter; derimod er det til Blandsæd til Modenhed udlagte Areal langt større her end i noget andet Amt i Jylland. Ogsaa Høslæt- og Grøntfoderarealerne ere større

i dette Amt end i noget andet jydsk Amt, medens til Gengæld Afgræsningsarealerne, som indtage saa betydelige Arealer i de jydske Amter, ere forholdsvis noget mindre her. Inden for Rodfrugterne spiller Kartoffeldyrkningen Hovedrollen i Modsætning til Øerne og det østl. Jylland, hvor Foderroerne ere af større Betydning. Det Areal, der er anvendt til Boghvede, Kommen, Hør og Hamp og lign. Havesager, er ganske ubetydeligt. Engarealet er meget stort, og det samme gælder Moser og Kær, af hvilke kun Aalborg Amt har et større Areal. Amtet er ret skovfattigt ligesom alle Egnene N. for Limfjorden. De væsentlig ubenyttede Arealer, især i den nordl. Del — Heder, Flyvesand m. m. —, udgøre baade absolut og forholdsvis en betydelig Del af Amtets Areal.

Af Husdyr fandtes $^{15}/_{7}$ 1898: 28,339 Heste, 123,042 Stkr. Hornkvæg (deraf 81,217 Malkekøer), 97,779 Faar, 75,183 Svin, 8 Æsler, 907 Geder og 2979 Kaniner. Kvægavlen er af stor Betydning i Amtet; sættes Kreaturstyrken i Forhold til Hartkornet, er denne saaledes større her end i noget andet af Landets Amter; dette skyldes i Særdeleshed det store Antal Hornkvæg og Svin. Absolut set er Antallet af Hornkvæg større end i noget andet Amt, alene med Undtagelse af Ringkjøbing Amt, og af Malkekøer og Kvier har dette Amt betydelig flere end noget andet Amt; derimod er Antallet af Stude langt mindre end i Almindelighed i Jylland. Navnlig er dog Antallet af Svin meget betydeligt, og af de jydske Amter har kun Aarhus Amt flere; baade for Hornkvæg og Svin har der ogsaa fundet en meget stærk Tilvækst Sted i Tiden mellem de to sidste Kreaturtællinger, hvorimod Faareavlen her som overalt er gaaet tilbage. Antallet af Heste er nok betydeligt, men her staar Amtet dog tilbage for de østjydske Amter. Baade af Hingste og Tyre hører den aldeles overvejende Del til jydsk Race; af Vædderne ere de fleste af Landrace, men Dishleyracen er dog ogsaa stærkt udbredt. Fjerkræavlen er nok af Betydning, men staar dog langt tilbage for Landets frugtbarere Amter; der fandtes 1898: 346,605 Høns, 1491 Kalkuner, 32,077 Ænder og 34,906 Gæs. Antallet af Gæs er større end i noget andet Amt; ogsaa af Bistader fandtes der mange, 7875, kun de vestjydske Amter have flere.

Det hele Ager og Engs Hartkorn og halverede Skovskyldshartkorn (21) var $^{1}/_{1}$ 1895 16,082 Td.; deraf var Købstædernes 198. Landdistrikternes Hartkorn — 15,884 Td. — fordelte sig saaledes, at der fandtes 82 større Landbrug paa 12 Td. Hrtk. og derover med 1947 Td., 4126 Bøndergaarde (1—12 Td. Hrtk.) med 11,087, 9102 Huse (under 1 Td. Hrtk.) med 2671 Td., samt forskellige andre Jordlodder med i alt 179 Td. Hrtk. Endvidere var der 2796 jordløse Huse i Amtet. Af samtlige Gaarde vare 4084 med 12,526 Td. Hrtk. Selvejergaarde, 64 med 202 Td. Hrtk. Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte. Desuden fandtes 4 Arvefæstegaarde uden Ret til at sælge og pant-

sætte med 68 Td. Hrtk. og 56 alm. Fæstegaarde paa Livstid med 238 Td. Hrtk. Af Husene vare 10,551 med 2562 Td. Hrtk. Selvejer- og Arvefæstehuse, hvoraf 1830 jordløse. Af Fæste- og Lejehuse fandtes 1347 med 109 Td. Hrtk. (deraf 966 jordløse). Som i de andre Amter i Jylland med lav Bonitering træffes ogsaa i dette Amt kun faa Gaarde i Klasserne med større Hartkornstilliggende — paa over 4 Tdr. Hrtk. er der i alt endog kun 755 Brug —, og det er det Amt, som efter Ribe Amt har færrest Brug paa 4 Td. Hrtk. og derover. Til Gengæld er Antallet af Gaarde paa 1—2 Td. Hrtk. ret betydeligt, ligesom der ogsaa findes forholdsvis mange Huse med Jord, og af jordløse Huse endog det største Antal i noget jydsk Amt. Hvad Besiddelsesmaaden angaar, er Selveje langt det almindeligste, Arvefæste spiller her som i alle jydske Amter kun en ringe Rolle, og af almindelige Fæstegaarde findes ogsaa kun faa, færre end i de østl. Amter (men flere end i de vestl.) og langt færre end paa Øerne. For Husenes Vedk. er Fæste og Leje noget mere almindeligt, og da navnlig for de jordløse Huse, og findes da ogsaa her hyppigere end i de vestl. Amter, medens Randers og Aalborg Amter have et langt større Antal.

Folketallet var $^1/_2$ 1890: 110,361 (1801: 45,327, 1840: 65,265, 1860: 84,464, 1880: 101,414), hvoraf Købstæderne 15,030 og Landdistrikterne 95,331. Med Hensyn til Befolkningstætheden staar Amtet lidt over Gennemsnittet for Jylland som Helhed; det hører sammen med Aalborg og Thisted Amter til det nordl. Jylland, hvor Tætheden paa den ene Side er langt lavere end i de 3 østl. Amter, men paa den anden Side betydelig højere end i de 3 vestl. Amter i Jylland. Inden for det nordl. Jylland indtager det atter en Mellemstilling, idet Tætheden er større end i Aalborg, men lavere end i Thisted Amt. Paa 1 □ Mil kom der i 1890: 2158 Mennesker ($39_{,19}$ pr. □ Km.). Inddeler man Befolkningen i Næringsklasser, saaledes at der til hver Klasse ikke alene regnes Forsørgere, men ogsaa hele deres Husstand, viser det sig, at 5079 levede af immateriel Virksomhed (Embeds- og Bestillingsmænd, Læger, Sagførere, Lærere, Videnskabsmænd osv.), 64,602 hørte til Jordbrugernes Klasse, 268 til Gartnernes, 4848 til Fiskernes, 16,512 til de industridrivendes, 4707 til de handlendes, 1433 til de søfarendes; der var 5909, som hørte til Gruppen „andre Erhverv", hovedsagelig forskellig Daglejervirksomhed, 3466 levede af deres Midler, og 3537 vare under Fattigvæsenet. Landbruget er Hovederhvervet, og Handel og Industri spille forholdsvis set kun en ringe Rolle; derimod er det en betydelig Del af Befolkningen, der har sit Erhverv ved Søen, idet saa vel Fiskeri som Søfart giver en stor Del af Befolkningen ($5_{,7}$ pCt.) dens Underhold. I Sammenligning med de andre jydske Amter leve forholdsvis faa her af deres Midler, og i intet Amt er det forholdsvise Antal af de under Fattigvæsenets Forsorg værende Personer saa stort som her.

Amtskommunens finansielle Forhold i Aaret $^1/_4$ 1897—$^{31}/_3$ 1898.

Af Indtægtsposterne: Udskrivning paa Amtsraadskredsen 317,648 (deraf paa Hartkornet 280,864 — $17^1/_2$ Kr. pr. Td. — og lignet paa Kommunerne 36,784), Bidrag fra Købstæderne 2083, Indtægt af Aktiver 6253; af Udgiftsposterne vare de væsentligste: Vejvæsen 137,637, Medicinalvæsen 61,093, Justits-, Politi- og Fattigvæsen 53,165, Amtsskolefonden 15,882, Dyrlægevæsen 7941, Sandflugtsvæsen 2816 Kr. Amtsrepartitionsfonden ejede $^{31}/_3$ 1898 i Panteobligationer og Kapitaler 304,138, i faste Ejendomme, som ikke give Udbytte, 642,030 og skyldte 1,198,632 Kr. bort. Amtsfattigkassen udredede s. Aar til døvstummes Oplæring 293, til Idioters Underhold m. m. 5257, og fik sine væsentligste Indtægter fra $^1/_4$ pCt. Afgiften 937, Bøder 554 og i Henhold til Pl. 1845 661 samt et Tilskud fra Amtsfonden paa 4000 Kr. Amtsfattigkassen ejede $^{31}/_3$ 1898: 26,816 Kr. i Panteobligationer og Kapitaler. Desuden bestyres under Kassen Legatmidler til et samlet Beløb af 10,857 Kr. — Med Hensyn til Købstædernes finansielle Forhold henvises til Afsnittene for hver enkelt By. — For Sognekommunerne anføres af Indtægterne følgende: de paalignede Skatter udgjorde 1897: paa Hartkornet 470,489 (genstl. $26_{,02}$ pr. Td. Hrtk.), paa Formue og Lejlighed 285,637, Indtægt af Aktiver var 22,079, Afgifter efter Næringsloven 35,193 Kr; desuden udrededes Naturalarbejde uden for Paaligningen til samlet Værdi af 77,477 Kr. De væsentligste Udgifter vare: Fattigvæsen 274,265, Skolevæsen 245,697, Alderdomsunderstøttelse 120,447 (deraf 55,110 i Tilskud af Staten), Vejvæsen 108,661, Sandflugtsvæsen 12,711, Udgift ved Sogneraadene 17,139, Bidrag til Jærnbaneanlæg 13,196 Kr. Sognekommunerne ejede i Slutningen af 1897: i Kapitaler 168,925, i faste Ejendomme 2,266,314 og skyldte 981,089 Kr. bort. Under Sogneraadenes Bestyrelse stod Legater til et samlet Beløb af 90,191 Kr. Med Hensyn til Beskatningens Højde staar Amtet betydelig over Jyllands Gennemsnit baade med Hensyn til Hartkornsskat og Formue- og Lejlighedsskat; for Hartkornsskatternes Vedk. staar det som det Amt, der paaligner langt det højeste Beløb pr. Td. Hrtk., med Hensyn til Formue- og Lejlighedsskat naa de vestl. Amter vel noget højere, naar Skatten udregnes med Hartkornet som Sammenligningsgrundlag; men lægges de to Skattebeløb sammen, er den samlede Skat dog højest her. Sættes denne i Forhold til Høstværdien, er der dog flere Amter, der staa lige saa højt.

Amtet bestaar af Købstæderne: *Hjørring*, *Sæby*, *Frederikshavn* og *Skagen* og Herrederne: *Horns*, *Vennebjærg*, *Dronninglund*, *Børglum*, *Hvetbo*, *Øster Han* samt *Øen Læsø*.

Amtets samtlige Landkommuner danne eet Amtsraadsdistrikt, der har 9 valgte Medlemmer. Amtet har i alt 54 Sognekommuner.

Amtet udgør en Del af 7. Landstingskreds og har 5 Folketingskredse.

I gejstlig Henseende hører Amtet under Aalborg Stift (tidligere

kaldt Vendelbo Stift) og omfatter 5 Provstier: 1) Horns, 2) Vennebjærgs, 3) Børglum og Hvetbos, 4) Dronninglunds og 5) Øster og Vester Han-Herreders (det sidste Hrd. i Thisted Amt).

I jurisdiktionel Henseende omfatter Amtet, foruden de 4 Købstadsjurisdiktioner, 7 Landjurisdiktioner: 1) Horns Herred, 2) Vennebjærg Herred, 3) Børglum Herred, 4) Hvetbo Herred, 5) Dronninglund Herred, 6) Han-Herrederne og 7) Læsø Birk.

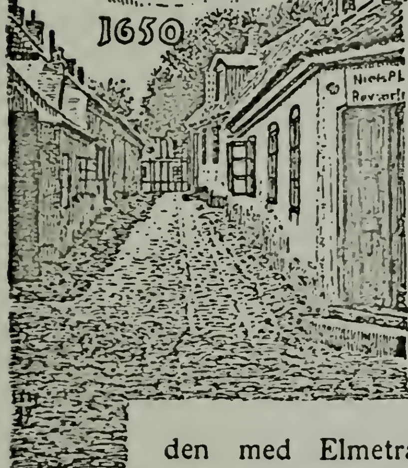
Amtet hører til 5. Udskrivningskreds og til Aalborg Stiftsfysikat; der er 7 Lægedistrikter: 1) Skagens, 2) Frederikshavns, 3) Hjørrings, 4) Sæbys, 5) Hallunds, 6) Hvetbos og 7) Læsøs. Med Hensyn til Oppebørselen af Skatter danner Amtet eet Amtstuedistrikt. Amtet har for Tiden 8 Branddirektorater: 4 for Købstæderne og 4 for Landdistrikterne (et for Horns og Dronninglund Hrd., et for Vennebjærg og Børglum Hrd., et for Hvetbo og Øster Han-Hrd. og et for Læsø).

Vendsyssel — i den ældste Tid kaldet *Vendle*, i Vald. Jrdb. *Wændlesyssel*, i Knytlingesaga *Vendelskage*, omtr. 1300: Wændælsysæl, 1406: Wendelsysle, i øvrigt ogsaa Wendesysel og Wennæsyslæ — indbefattede vistnok i Oldtiden og den tidlige Middelalder alt Landet N. for Limfjorden; paa Vald. II's Tid omfattede det de nuv. Herreder i Hjørring Amt undtagen Øster Han-Hrd., der hørte til Thysyssel. Fra 1660 bestod Vendsyssel af *Aastrup* og *Sejlstrup Amter*, der indbefattede største Delen af Vennebjærg Hrd. og Dele af Børglum, Jerslev (Dronninglund), Hvetbo, Øster Han og Kjær Herreder, og *Børglum Amt*, til hvilket største Delen af Børglum og Hvetbo Herreder og mindre Dele af Jerslev og Vennebjærg Herreder hørte, medens Læsø og Dele af Øster Han-Hrd. hørte til Aalborghus Amt. Det nuv. *Hjørring Amt* oprettedes ifl. Reskript af $^4/_9$ 1793.

Litt.: *L. C. Brinck-Seidelin*, H. Amt, beskr. efter Opfordr. af Landhusholdningsselskabet, Kbh. 1828. — *A. P. Gaardboe*, Fortidsminder fra Vendsyssel, hist.-topr. og kulturhist. Brudstykker, Aarhus 1893 (for en stor Del samlede af Artikler i Saml. til jydsk Hist. og Topogr.). — *F. Nielsen*, Vendsyssel og Vendelboerne for et halvt Aarh. siden, Kbh. 1880. — Tillige anføres her: *H. D. A. Wulff*, Statist. Bidr. til Vendelbo Stifts Hist. i 16. og 17. Aarh., Aalborg 1872, og *H. F. Rørdam*, Bidr. til Vendelbo Stifts Kirkehist. siden Reformationen, i Kirkehist. Saml. 3. R. III Bd. S. 380 og 721 flg. (jvfr. ogsaa 3. R. I Bd. S. 165 flg.). *C. Klitgaard*, Stude- og Strandhandelen paa Vestkysten af Vendsyssel, i Saml. til j. Hist. 3. R. I. Bd. S. 209 flg. Danm. geol. Undersøgelse I R. N. 2 (Kortbladene Skagen, Hirshals, Frederikshavn, Hjørring og Løkken), Kbh. 1899. — I St. kgl. Bibliotek findes et Manuskr. af. *N. Hancke*, Saml. til Vendsyssels Hist. og Topogr.

Hjørring

Hjørring Købstad ligger i Vennebjærg Herred under 57° 27′ 44″ n. Br. og 2° 35′ 39″ v. L. for Kbh. (beregnet for St. Kathrine Kirkes Vestende) i en skovløs Egn paa Sydsiden af et 214 F., 67 M., højt Plateau, mod S. begrænset af nogle Indskæringer fra Engdraget „Palleskov“, mod Ø. af lave Markjorder. Højeste Punkt i Byen er ved St. Hans Kirke, 158 F., 50 M.; paa Østergade nær ved Bygrænsen er der 114 F., 36 M. Afstanden fra Frederikshavn er omtr. $4^1/_2$, fra Aalborg $6^1/_4$ Mil (ad Jærnbanen resp. 4,8 Mil, 36,1 Km., og 6,3 Mil, 47,9 Km.). Byens Udstrækning er fra N. V. til S. Ø. omtr. 2000 Al., fra V. til Ø. er det bredeste Sted omtr. 1400 Al. Hovedaaren er den fra N. V. til S. Ø. gaaende Nørregade, der fører til Torvet og derpaa gennem Strømgade fortsættes til Springvandspladsen, hvorfra den med Elmetræer beplantede Østergade (se Vignetten S. 1) fører videre mod S. Ø. ud til Landevejene til Frederikshavn, Sæby og Aalborg. Fra Springvandspladsen fører mod S. den nye, smukke Jærnbanegade, mod V. Søndergade og Skolegade. Byen har udvidet sig ret betydeligt, særlig mod S. i Jærnbanekvarteret. Byen har i de senere Aar faaet mange ret anselige Huse i flere Stokv. og er i det hele smukt bygget; men den har intet fra de andre danske Købstæder forskelligt Præg og har ingen gamle Huse at opvise; de hyppige Ildebrande have udslettet ethvert Spor af Byens Ælde.

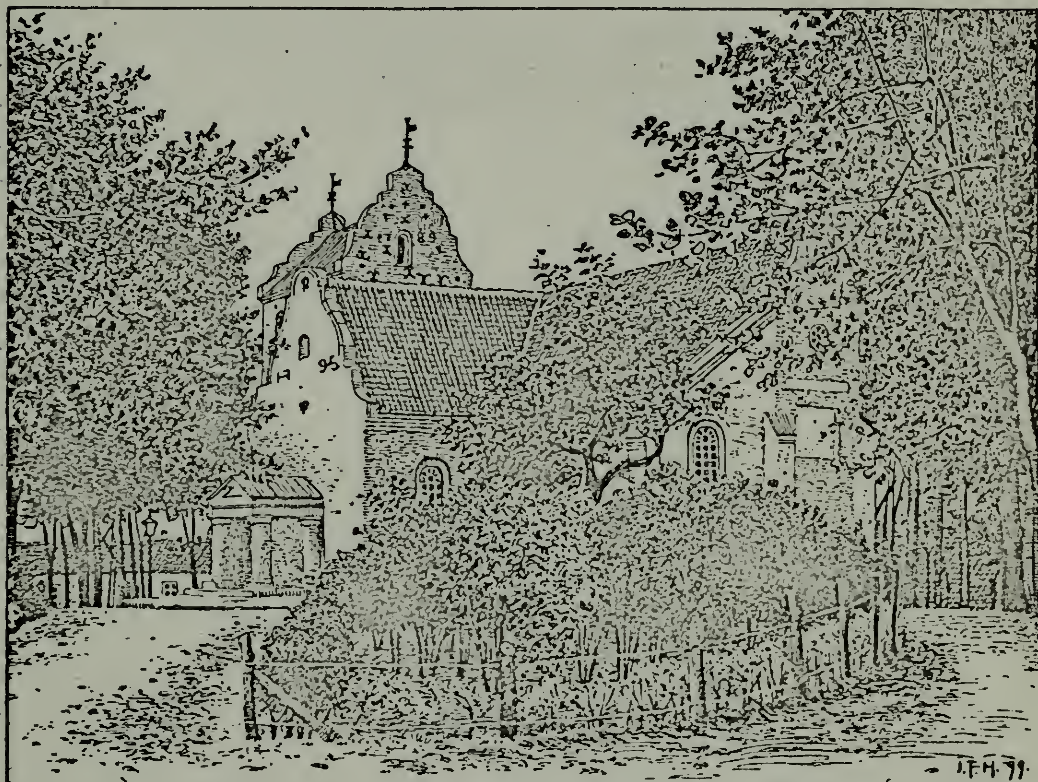
Byens Købstadsgrund udgjorde 1899 1,329,870 □ Al. (omtr. 95 Td. Ld.), Markjorderne omtr. 3046 Td. Ld.*). Byen havde da 29 Gader og Stræder, 10 Veje og 5 Pladser. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890: 566 (Aug. 1899: 775, deraf paa Købstadsgrunden 540). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 3141 Td. Ld.; deraf vare besaaede 1400, Afgræsn., Hoslæt, Brak og Eng 1476, Kær og Fælleder 22, Moser 12, Have 48, Skov 14, Heder 11, Veje og Byggegrunde 154, Vandareal 4 Td. Det saml. Hartk. var $^1/_1$ 1895 136 Td.; deraf hørte 101 til 45 Gaarde, 25 til 204 Huse; 20 Gaardbrug og 29 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne ligge *Klokager* og *Bjærgene*, Huse, *Holmen*, Gde. og Huse, *Bredfald Mølle*, *Aldershøj* (*Alleshøj*) *Mølle*, Bryggeri og Savværk, Gaarden *Bistrup* m. m.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^1/_1$ 1899: 7,591,935 Kr. (Antal af Forsikringer 731).

*) Ved kgl. Resol. af $^{17}/_1$ 1876 og $^{24}/_8$ 1877 henlagdes *Bistrup Landdistrikt*, der ved Folketællingen 1870 var blevet udsondret som et særskilt Landdistrikt, under Hjørring Købstad.

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

St. Kathrine Kirke (hvidtet), ved Vestergade og Kirkestræde paa en beplantet Plads, bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutn., Taarn mod V., to Korsarme mod N. og S. og ved Korets Nordside et Sakristi og en lille Tilbygning. Kirken bestod oprindl. af Skib og Kor, der maaske har haft Apsis, og var opført i den romanske Tid (vistnok Midten af 13. Aarh.) af røde Munkesten i Munkeskifte; paa Sydsiden af Skibet er bevaret et lille Parti af den oprindelige Sokkel med en derpaa hvilende Pilaster. I den senere Middelalder er der blevet foretaget store Ombygninger. Den første Tilbygning er vistnok den sydl. Korsarm, det saakaldte St. Annæ Kapel, der er grundlagt af Præsten Peder Pedersen („Petrus Petri plebanus“),

St. Kathrine Kirke.

der blev begravet her*). Kapellet, der er overhvælvet, blev forbundet med Skibet ved en Spidsbue (ifl. Resen har der paa Sydsiden af Skibet staaet et andet Kapel, som nu er forsvundet). Senere blev det oprindelige Kor nedbrudt og erstattet med det nuv., langt større, der overhvælvedes og har store Stræbepiller mod Ø. Noget senere fik Skibet 3 Hvælvinger, Murene forhøjedes, og det anselige Taarn, hvis stjernehvælvede Underrum forbandtes med Kirken ved en Spidsbue, tilføjedes (der ses Spor til, at det har været bestemt at overhvælve Taarnet i to Stokv.); ligeledes tilføjedes Sakristiet (overhvælvet) i Slutn. af Middelalderen. I Slutn. af 18. Aarh.

*) Hans Ligsten, der nu er forsvunden, men af hvilken der findes en Afbildning af S. Abildgaard i Nationalmuseet, havde en lat. Indskrift, der i Oversættelse lød: „I det Herrens Aar 1489. Jeg ønsker efter min Død at hvile under denne haarde Sten, og ligesom jeg nedlægges her, saaledes dør Verdens Ære. Peder Pedersen Præst, Grundlægger af dette Kapel“.

KØBSTADENS MARKJORDER
KØBSTADENS MARKJORDER
BISTRUPGAARDS JORDER
1 Amtskontor E 3
2 Amtstue B 3
3 Apotek D 2
4 Asyl D 4
5 Bank-Laane-, Spare og Diskonto- E 2
6 Byfogedkontor D 4
7 Elektrisk Lysstation D 3
8 Fattiggaard F 2
9 Forsamlingsbygning D 2
10 Hotel Kippers- D 3
11 » Landmands- B C 2
12 » „du Nord" med Teater B 2
13 » „Skandinavien" D 3
14 Højskolehjem C 3
15 Kirke St. Kathrine B 2
16 Lærlingehjem C 3
17 Missionshus „Bethlehem" D 4
18 Museum C 3
19 Posthus og Telegrafstation D 4 5
20 Præstegaard B 3
21 Raadhus C 2
22 Skole Kommune- C 3 4
23 » Real- C 3
24 » Teknisk- D 4
25 Sparekasse f. Hjørring o Omegn D 4
26 Svineslagteri E 4
27 Ting- og Arresthus D 4
Østergade
Jernbanegade
Kongensgade
Dronningensgade
Skolegade
Søndergade
Strømgade
Brogade
Parallelvejen
Aalborgvejen
Tornholmsvej
Til Løkken
Til Frederikshavn
KIRKE (APOSTOLSK)
ST. OLAI KIRKE
KIRKEGAARD
ST. HANS A. DAB
PRÆSTEGAARD
BRYGGERI (VENDIA)
STIFTELSE
SVINESLAGTERI
BANEGAARD
PAVILLON
SVANELUNDEN
MINDESTØTTE (DALGAS)
MINDESTØTTE (CH. NIELSEN)
MINDESTØTTE (Fr. VII)
CHRISTIANSGAVE
Torv
Udført af V. F. Almgreen
Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C. Gad.
1899.
Axel E. Aagaards lith. Etabl.
100 50 0 1 2 300 Meter
100 50 0 1 2 3 4 500 Alen

(paa Taarngavlen staa Aarst. 1789—93, paa Taarnet 1767 og 1777) er Kirken undergaaet større Reparationer, idet store Partier af Murene skalmuredes med smaa Sten, og Gavlkammene og Gesimserne opførtes i Rokokostil, det sidste Arbejde vistnok som Følge af en Brand, der havde ødelagt Kirkens Tagværker. I 1829 blev der tilbygget en lille Forhal med et Par svære, murede Søjler foran den sydl. Korsarm, og Hovedindgangen blev henlagt hertil. I 1855 tilføjedes den nordl., overhvælvede Korsarm, og Korbuen udvidedes (Arkitekt: Thielemann). I 1867 indsattes der store, rundbuede Vinduer i Kirken, og 1876 tilføjedes Tilbygningen til Varmeapparatet, hvis Dampskorsten mispryder Kirken. Over Indgangen en Solskive.

Altertavlen, vist fra Chr. IV's Tid, er udskaaren af Peder Ibsen i Renæssancestil, med Fremstillinger af Nadveren, Korsfæstelsen, Opstandelsen og Himmelfarten, de 4 Evangelister m. m.; ved Siderne af Alteret ere opstillede udskaarne Egetræsfigurer af St. Kathrine og en Apostel (uvist hvilken), vistnok Rester af en katolsk Altertavle. Prædikestolen er fra 1855. Den gamle Døbefont, af norsk Marmor, er i Bægerform og prydet med Rundbuefrise og, paa Foden, et Vædderhoved og 3 Mandehoveder. Orgelet, fra 1899, er anbragt i Taarnrummet; i Korsarmene er der Pulpiturer. I Kirken hænge en Messing- og 2 Broncelysekroner samt et ligeledes af Ibsen udskaaret Epitafium (restaur. 1898 af Magn. Petersen) med Portrætter af Raadmand Peder Nielsen Bagi, † 1674, hans Hustru Maren Pedersdatter, † 1661, og deres to Børn. I øvrigt er Kirken blottet for alle tidligere Prydelser; ved Restaurationen 1855 solgtes næsten alle de gamle Ligsten ved Auktion (af de endnu bevarede Sten ved Kirken nævnes en — Brudstykke — over Provst Niels Lauritsen Bech, † 1670, en over Købm. Anders Nielsen Riis, f. 1720, og en over Anna Marie Klitgaard, † 1811, Enke efter Købm. Niels Andersen Riis). Sakristiet har tidligere været Ligkapel for Familien Lange til Fuglsig; ifl. D. Atl. (V Bd. Afd. I S. 206) skødedes det 1635 for 100 Speciesdl. til Niels Lange til Rønnovsholm († 1640) til Gravkapel, „dog det øverste af samme Kapel at blive til Sakristiet"; Niels Lange begravedes her 1640; hans Søn Henrik Lange til Fuglsig, † 1671, købte Kapellet „i levende Live", og hans Enke Hipolita Hahn, † 1693, oprettede Fundatsen for Kapellet $^{31}/_{10}$ 1674. Disse tillige med andre af Familien vare bisatte her; i 19. Aarh. bleve alle Kisterne nedsatte i den overhvælvede Kælder under Sakristiet*); 1899 bleve tre Fanestænger samt et Egetræsskab, med Langernes Vaaben, og Levninger fra Kisterne, der i sin Tid vare anbragte i Kapellet, opstillede der. Af de tre Klokker er „Mellemklokken", uden Aarst., fra omtr. 1450 (om Klokkerne, se *F. Uldall*, i Hjørring Amtstidende $^{20}/_{10}$ 1889).

Byen har to Kirkegaarde mod N. V. i Byen paa begge Sider af Kirkegaardsvej, den gamle Kirkegaard, anlagt 1821, 2 Td. Ld., og Assistenskirkegaarden, anlagt 1869, udvidet 1887 og 95, i alt 4 Td. Ld.; paa den sidste er opført et Ligkapel 1887 og et Epidemilighus 1893. Den ældste Kirkegaard, ved Kirken, nedlagdes 1821.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst. Kirken ejede 1899 i Obligationer og Kontanter omtr. 15,000 Kr. og af Jord 5 Parceller, i alt 39 Td. Ld. Ager og Eng. Kirken har ingen Gæld.

---

*) Kisterne undersøgtes 1892. Foruden ovennævnte Niels Lange og Henrik Lange og hans to Hustruer Anne Ahlefeldt, † 1655, og Hipolita Hahn, indeholdt de Ligene af Lieutn. Niels Lange, † 1694, Anne Cathrine Lange, † 1694, Jmfr. Anne Lange Christensdatter, † 1717, og Fru Maren Kruse, Erik Krabbes.

Mod N. lige uden for Bygrænsen, ved Klokagervej, ligger Apostolisk Kirke; den bestaar af Langskib og er opf. af røde Mursten 1896. — Paa Hjørnet af Korsgade og Dronningensgade ligger et Missionshus, „Bethlehem," opf. af røde Sten 1895.

(De lige op til Bygrænsen liggende to Kirker St. Hans og St. Olai Kirker omtales ved Landsognene).

Raadhuset, ved Torvet, er en 1838 opført, 1 Stokv. høj Bygning med høj Kælder (det tidligere Raadhus, af Bindingsværk, laa ogsaa paa Torvet). Det indeholder en Byraadssal, tillige Mødested for Hjørring Amtsraad, en stor Sal, der anvendes ved Sessioner og ved Valg, og et Forligslokale. I Byraadssalen hænger et af Chr. S. Købke malet Portræt af Amtmand J. A. Graah, † 1873.

Ting- og Arresthuset, i Jærnbanegade, er opført 1886 af Amtskommunen ($^2/_3$) og Hjørring Købstad ($^1/_3$) efter Tegn. af Arkitekterne Olivarius og Poulsen, Randers. Det bestaar af en to Stokv. høj Bygning i T-Form og indeholder Lokaler for Købstadens, Vennebjærg Herreds og Børglum Herreds Jurisdiktioner samt Plads for 26 Arrestanter. Foran Bygningen er der et Haveanlæg.

Det kommunale Skolevæsen bestaar af Kommuneskolen og Hedeskolen. **Kommuneskolen**, i Dronningensgade, er opf. 1894 for 135,000 Kr. efter Tegn af Arkitekt Axel Møller. Bygningen, af røde Mursten i to Stokv., bestaar af to Længer med Gymnastiklokaler, Badstue og Centralvarmeapparat og havde $^1/_{12}$ 1899 26 Klasser (deraf 4 Forberedelsesklasser), 1 Overlærer, 14 fast ansatte Lærere og Lærerinder, 3 Timelærerinder og 855 Elever. **Hedeskolen**, Ø. for Byen ved Frederikshavnsvejen, havde 1 Lærer, 1 Lærerinde og 70 Elever. **Realskolen**, understøttet af Stat, Komm. og Amt, i Skolegyde i den 2 Stokv. høje, tidligere Pigeskole; 1899 er opf. et Gymnastikhus; den havde $^1/_{12}$ 1899 9 Klasser, 1 Bestyrer, 5 faste Lærere og 2 Timelærerinder samt 116 Elever. **Teknisk Skole** (den midterste Bygning paa Billedet S. 11), i Kongensgade, en 1891 opført, meget stilfuld Bygning i to Stokv. med Trappeparti ved Façaden og slankt Træspir paa Taget, efter Tegn. af Bygningsinspektør H. Kampmann, har omtr. 200 Elever. En **Handelsskole**, opr. 1872 af Handelsforeningen, har omtr. 40 Elever. Desuden er der to private Pigeskoler.

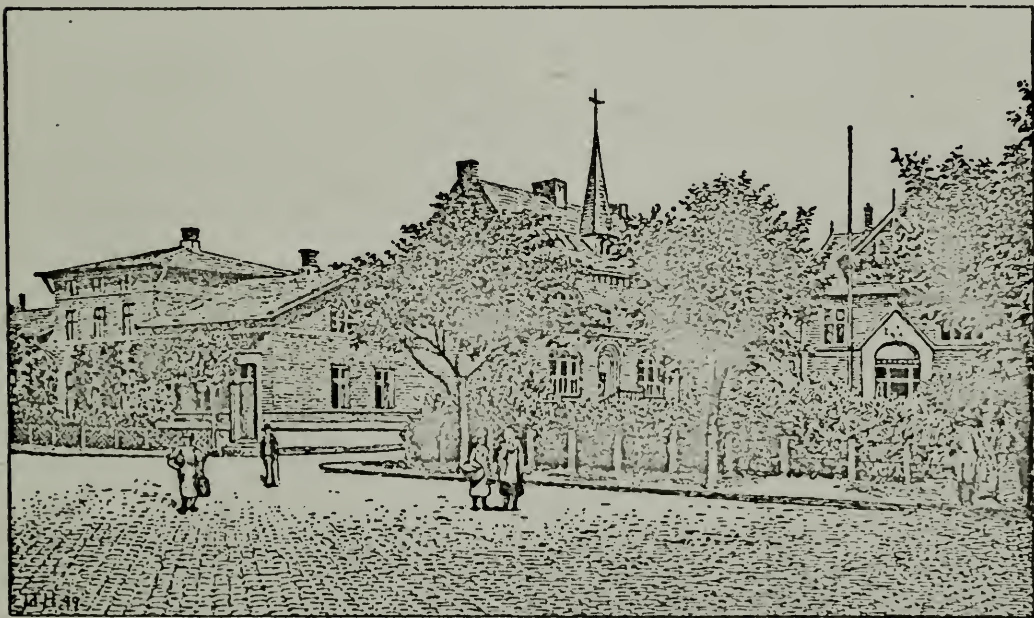
Fattiggaarden, i Overgade, en Bygning i eet Stokv., er opført sidst i 1850'erne; den har Plads til omtr. 20 Lemmer. **Amtssygehuset**, ved Aalborgvejen, er opf. 1890 af Amtskommunen ($^2/_3$) og Købstaden ($^1/_3$) efter Tegn. af H. Kampmann og bestaar af en Hovedbygning i 1 Stokv. med høj Kælder og et Midtparti i 2 Stokv. Ved Siden af Sygehuset ligger et efter Tegn. af Amtsvejinspektør Lunøe 1893 opf. **Epidemihus** i 1 Stokv Sygehuset og Epidemihuset have tils. Plads for omtr. 70 Patienter.

Milde Stiftelser: **Haandværkerstiftelsen**, Østergade, en Bygning i to Stokv. efter Tegn. af Arkitekt Axel Møller, opført 1891 af Haandværkerforeningen med Fribolig for 20 gamle, værdige, trængende Haandværkere og deres Enker. **Børneasylet**, Jærnbanegade, opr. 1875 af den 1863 oprettede Velgørenhedsforening, har Plads for omtr. 50 Børn. Desuden er der af Velgørenhedsforeninger: Foreningen af 22. Apr. 1860 („Firskillingsforeningen") til Understøttelse af værdige trængende og deres efterladte, en 1890 opr. Sygeplejeforening, Foreningen til Almueskolebørns Bespisning (opr. 1886), Handelsforeningens Hjælpekasse (opr. 1874) m. m.

Hjørring har intet Vandværk eller Gasværk. Derimod har Byen en privat **Elektrisk Lysstation**, der forsyner en stor Del af Byens Forretninger med elektrisk Belysning (Produktionen var i 1899 omtr. 400,000 Ampèretimer).

Posthuset og Telegrafstationen, paa Stationspladsen, er opf. 1899 i to Stokv. af røde Mursten efter Tegn. af H. Kampmann. — **Jærnbanestationen** for den i Aug. 1871 aabnede Vendsysselbane er opf. af Arkitekterne Hoffmeyer og Arboe under Tilsyn af Holsøe.

Af andre Bygninger nævnes: Kødkontrolstationen, bag ved Raadhuset, Amtmandsboligen, Østergade, Præstegaarden, en Bindingsværksbygning i Vestergade for Enden af lille Kirkestræde og lige over for Kirken (se Vignetten S. 7), Landboernes Forsamlingsbygning, Østergade, opf. 1882, Sparekassen for Hjørring og Omegn (Bygningen tilhøjre i Billedet S. 11), Kongensgade, en 1893 opf. stilfuld Bygning efter Tegn. af H. Kampmann, Odd Fellow Logen, Dronningensgade, en

Gadeparti ved Jærnbanen.

1898 opf. 3 Stokv. høj Bygning med Taarn, et Højskolehjem, Skolegade, opf. 1888, et Lærlingehjem, Skolegyde, en Good Templarloge, Klokagervej, en Badeanstalt, Nørregade, et Teater (Plads for omtr. 400 Tilskuere) i Hotel du Nord, m. m.

Byen har en **historisk Samling**, indeholdende Oldsager, Mosefund, Mønter, Folkedragter osv.; den er grundlagt af det 1889, paa Initiativ af Tandlæge J. Lønborg-Friis med Støtte af Mænd fra By og Land oprettede „Vendsyssels hist. Samfund," og er anlagt og ledet af Lønborg-Friis, der skænkede Samfundet sin egen Samling; den har fra Jan. 1900 Plads i den tidligere Realskole, Skolegyde, som Kommunen har solgt til Samfundet paa billige Vilkaar.

Hjørring har flere smukke Anlæg. Mod S. V. uden for Byen ligger **Christiansgave**, omtr. 10 Td. Ld., anlagt af Staten 1821 som Planteskole, skænket Byen 1843. I Anlægget, der har flere store Alleer, staar en af A. Paulsen modelleret Broncebuste af Fr. VII i overnaturlig

Størrelse, afsløret $^{5}/_{6}$ 1866 (det første Mindesmærke, der rejstes for Kongen i Landet), og en Marmorbuste af Konsul Chr. H. Nielsen, en lang Tid Byens ledende Mand († 1881), rejst 1883 og ligeledes modelleret af Paulsen. S. Ø. for dette Anlæg ligger **Svanelunden**, omtr. 15 Td. Ld., anlagt 1878; i Anlægget findes en Pavillon med Sommerteater, en Skøjteløberdam og en $^{15}/_{5}$ 1898 afsløret Mindesten (bornholmsk Granitsten med en af A. Paulsen modell. Portrætmedaillon og Relief) for Oberst *E. M. Dalgas* († 1894). Desuden ejer Kommunen to Plantager Ø. og N. for Byen, hver omtr. $2^{1}/_{2}$ Td. Ld., og et Plantagebælte omkring Markedspladsen, omtr. 1 Td. Ld.

Indbyggerantallet var 1. Feb. 1890 6055, Nov. 1899: 7490 (1801: 744, 1840: 1556, 1860: 2807, 1880: 4308). Erhverv 1890: 619 levede af immateriel Virksomhed, 333 af Jordbrug, 81 af Gartneri, 2 af Fiskeri, 2381 af Industri, 1238 af Handel, 950 af forskellig Daglejervirksomhed, 255 af deres Midler, 185 nøde Almisse, og 11 hensade i Fængsel. — Handel, Haandværk og Agerdyrkning ere Byens Hovederhverv. Den har med sit store Opland en temmelig betydelig Handel; Indførselen foregaar for største Delen over Frederikshavn.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 84,092 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 26,522 Pd., uldne Manufakturvarer 13,170 Pd., Vin 9574 Pd., Glas- og Glasvarer 48,244 Pd., Humle 3172 Pd., Stentøj, Fajance osv. 12,530 Pd., Kaffe 58,753 Pd., Risengryn og Rismel 61,032 Pd., Salt 235,203 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 133,714 Pd., Tobaksblade og Stilke 41,321 Pd., Kokes 160,000 Pd., Metaller og Metalvarer 521,447 Pd. samt Tømmer og Træ 38 Clstr. og 15,664 Kbfd. For øvrigt maa det erindres, at Indførselen af de grovere Varer som Kul, Trælast, Foderstoffer osv. ikke kan opgives, da de fortoldes direkte fra Skib. Af indenlandske Varer udførtes til Udlandet bl. a.: 9199 Pd. Flæsk, 4528 Pd. Kød og 1859 Pd. Smør. Desuden udførtes fra derværende Svineslagterier til England over Frederikshavn og Esbjærg 7,271,403 Pd. saltet Flæsk.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet (se S. 14) hjemmehørende 7 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 294 Tons. I udenrigsk Fart indkom 11 og udgik 6 Skibe med henholdsvis 772 og 14 Tons Gods.

Told- og Skibsafgifter udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 70,307 Kr. og Krigsskatten af Vareindførselen 4681 Kr., i alt 74,988 Kr. (2087 Kr. mere end i 1897). Brændevinsbrændingsafgiften indbragte, efter Fradr. af Godtgørelser, 122,594 Kr. (94 mindre end i 1897). Der produceredes 1,440,934 Potter, hvoraf 4009 udførtes til Udlandet, af Pressegær produceredes 570,320 Pd., hvoraf 265,948 udførtes til Udlandet.

I Hjørring holdes aarl. 7 Markeder: 1 i Jan. med Heste, 2 i Marts med Heste og Kvæg, 1 i Maj og 1 i Juni med Heste, samt 1 i Sept. og 1 i Okt. med Kvæg og Faar. Der er Torvedag hver Lørdag, i Nov. og Dec. tillige hver Onsdag; desuden anden Lørdag i Marts, Apr., Maj og Juni samt hver Lørdag fra Okt. til Jul med levende Kreaturer. Hver Mandag Marked i Forsamlingsbygningens Gaard med levende Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 3 Dampbrænderier og Gærfabrikker (henholdsv. 22, 16 og 9 Arbejdere), 1 Dampvæveri (80 Arbejd.), 2 Spinderier og Kludefabrikker med Farverier (henholdsv. 28 og

22 Arbejd.), 2 Svineslagterier (henholdsv. 34 og 30 Arbejd.; i det ene, „Hjørring Amts Andelsslagteri“, slagtes aarl. 50,000 Svin), 2 Jærnstøberier og Maskinfabrikker (henholdsv. 80 og 30 Arbejd.), et bayersk Ølbryggeri (28 Arbejd., aarl. Produktion omtr. 10,000 Td. bayersk og Hvidtøl), 3 Dampbagerier, 1 Aktiemejeri, 1 Tobaksfabrik, 2 Maskinsnedkerier, 1 Savskæreri, 3 Mineralvandsfabrikker, 1 Sukkervarefabrik, 3 Cementstøberier, 3 Bogtrykkerier, m. m.

I Hjørring udgives to Aviser: „Vendsyssels Tidende“ og „Hjørring Amtstidende.“

Kreaturhold 1898: 374 Heste, 1397 Stkr. Hornkv. (deraf 1125 Køer), 359 Faar, 1072 Svin og 6 Geder.

Byens Øvrighed er en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver og Herredsfoged og Skriver i Vennebjærg Herred. Byraadet bestaar, foruden af Formanden (Borgmesteren), af 11 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Fattigvæs., c) for Alderdomsunderstøttelse, d) for Skolevæs., e) for Vej- og Brolægningsvæs., f) for Vandvæs., g) for Belysning og de offentl. Bygninger, h) for Byens Markjorder, i) for de offtl. Lystanlæg, k) for Valglisters Affattelse, l) for kommunale Valg.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 98,794 (deraf Grundsk. 2016, Hussk. 3488, Formue- og Lejlighedssk. 93,290 Kr.), Afgifter efter Næringsloven 11,832, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 6637, Indtægt af Aktiver 15,704, Skolekontingent 952, Salg af Kødkontrolmærker 1509, Afgift af det elektriske Lyskompagni 400 Kr.; Udgifter: Bidr. til Stat 1769, til Amt 1085, til Amtsskolefond 1281, Byens Bestyrelse 6608, Fattigvæs. 20,650, Alderdomsunderst. 14,657, Skolevæs. 34,333 (heraf Tilsk. til Realskolen omtr. 7000), Rets- og Politivæs. 7241, Medicinalvæs. 4895, Gader og Veje 7316, Belysn. 1835, Brandvæs. 965, offtl. Renlighed 695, Lystanlæg 1619, afløst Højtidsoffer 2000 Kr. Byen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 61,225, i faste Ejendomme 640,815 og skyldte bort 339,826 Kr. For 1899 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed $11_{,3}$ pCt., efter forudgaaet Reduktion stigende nedad; den anslaaede Indtægt var omtrent 2,101,900 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 934,270 Kr.

Kommunens faste Ejendomme ere: Raadhuset, Skolerne, Fattiggaarden, et tidligere Fattighus, en Desinfektionsanstalt, et Sprøjtehus, en Kødkontrolstation, $^{1}/_{3}$ af Ting- og Arresthuset, $^{1}/_{3}$ af Syge- og Epidemihuset, det tidligere Amtssygehus (udlejet til Lærerboliger), Fællesjorden (aarl. Afgift omtr. 5500 Kr.), Fattigjorden (aarl. Afgift 450 Kr.), Skolejorden (aarl. Afgift 200 Kr.), Anlæggene Christiansgave og Svanelunden med Pavillon, de to Plantager Ø. og N. for Byen samt en gammel og en ny Markedsplads.

Byen har intet Politikorps. Brandkorpset bestaar af 1 Brandinspektør, 2 Assistenter, 22 Brandmænd, 1 Tambur og 1 Værkmester samt det ifl. Brandloven af $^{21}/_{3}$ 1873 tjenstpligtige Mandskab, omtr. 400 Mand.

I Sparekassen for Hjørring og Omegn (opr. $^{11}/_{9}$ 1844) var Sparernes saml. Tilgodehav. $^{31}/_{3}$ 1898 1,740,598 Kr., Rentefonden $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 137,336 Kr., Antal af Konti 4428. — I Laane-, Spare- og Diskontobanken (opr. $^{2}/_{3}$ 1855) er Aktiekapitalen 400,000 Kr.; $^{30}/_{6}$ 1899 var Folio- og Indlaanskontoen 4,258,195, Vekselkontoen 2,053,679

Kr.; Sparernes saml. Tilgodehav. (indbef. i Indlaan) var $^{31}/_3$ 1898 3,316,861 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ à 4 pCt., Reservefonden 252,779 Kr., Antal af Konti 2465. — I Aktieselskabet Landbospare- og Diskontokassen opr. $^8/_{12}$ 1870) er Aktiekapit. 75,000 Kr.; $^{31}/_3$ 1899 var Folio- og Ind-(aanskontoen 1,544,388, Vekselkontoen 913,726 Kr.; Sparernes saml. Tilgodehav. (indbef. i Indlaan) var $^{31}/_3$ 98 1,474,058 Kr., Rentefonden $3^3/_5$ à 4 pCt., Reservefonden 32,443 Kr., Antal af Konti 2217.

I gejstlig Henseende danner Hjørring et eget Pastorat.

Hjørring hører til 7. Landstingskreds og Amtets 3. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Hjørring Amtstue- (Amtsforvalteren bor her) og Hjørring Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 485. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 485—510, 516, 517, 522 og 523.

Ved Hjørring Toldsted er ansat en Toldforvalter og to Strandkontrollører (i Lønstrup og Lilleheden), ved Postvæsenet en Postmester og tre Ekspedienter og ved Telegrafvæsenet en Overtelegrafist.

Vendsysselbanen (fra Nørre-Sundby til Frederikshavn), den sidste Del af den østjydske Længdebane, anlagdes ifl. Lov af $^{24}/_4$ 1868 og aabnedes $^{15}/_8$ 1871; den er over 11 Mil (87 Km.); se i øvrigt under Fredericia. I Driftsaaret 1897-98 solgtes paa Hjørring Station 67,877 Billetter; til H. ankom 47,041 og afgik 15,841 Cntr. Gods.

Historie. Hjørring, der i Knytlingesaga kaldes *Jórungr*, i øvrigt senere skrevet *Heringæ*, *Høffring*, *Høring*, og *Hørring* (lat. *Horinga*; at Navnet skal komme af „Højring“ paa Grund af de høje Bakker, der omgive den, er højst usandsynligt), er en meget gammel By, vistnok Vendsyssels ældste. Dens ældste kendte Privilegier bleve givne den af Erik Plovpenning 1243, og de ere senere blevne bekræftede bl. a. 1459, 1484 (tillige udvidede), 1514, 1584, 1590 og 1604. Den var i Middelalderen en ret anselig By. Den var Stiftets Hovedstad; her holdtes Vendelboernes Sysselting, den var Møntsted i Perioden 1147—57, og Børglum-Biskoppen residerede ofte her, især i den ældre Tid, paa sin Gaard Bistrup, ɔ: Biskopstorp, der laa tæt uden for Byen. Om Byens Betydning i Middelalderen vidne dens tre Kirker, idet de to lige ved Byen liggende Kirker St. Hans og St. Olai ogsaa have hørt til Hjørring. Tillige havde den i den katolske Tid et St. Annæ Kapel, der har ligget Sydvest for Anlægget Christiansgave paa „Fattigjorden“ (se S. 13) paa den saakaldte Kapelhøj. Kapellet skal være blevet nedbrudt i 15. Aarh. og afløst af det S. 8 nævnte St. Annæ Kapel ved St. Kathrine Kirke. Der ses endnu Murbrokker paa Stedet. Tæt ved Kapellet fandtes en hellig St. Hans Kilde; Stedet for Kilden, der blev besøgt endnu i 1840'erne, betegnes ved en lille, tragtformet Sænkning. Ligeledes har der i Byen været et St. Knuds Gilde. Efter Reformationen gik det tilbage for Byen; 1554 hørte den op at være Stiftets Hovedstad; dog vedblev den at være Samlingssted for Provstemøderne indtil 1684. Til dens Tilbagegang have vel ogsaa de voldsomme Ildebrande bidraget. Ved Aar 1600 skal der have været en Brand, hvorved det meste af Byen gik op i Luer; i Maj 1647 brændte 17 af de bedste Gaarde omkring Torvet; $^{22}/_7$ 1693 blev hele Byen paa nogle faa Huse og Kirkerne nær lagt i Aske, og den var næppe genopbygget, før en Brand $^5/_4$ 1702 fortærede 11—12 Gaarde (se Saml. til jydsk Hist. III S. 255, og Bircherods Dagb. S. 273 og 400); 1816 var der en ny heftig Brand, og 1819 brændte en hel Gade. Ogsaa er den bleven hjemsøgt under Krigene. I hvor høj Grad Grevens Fejde har skadet den, vides ikke; men i Svenskekrigen var den baade 1657 og 1658 besat af Fjenden og maatte betale store Kontributioner (se Saml. til jydsk Hist. IX S. 157 flg.). Aar 1672 havde den 782 Indb.; men det gik endnu mere tilbage i 18. Aarh.; 1769 havde den 596 Indb., og D. Atl. kalder den „en liden By og ringe Landstad“. I 19. Aarh. er den imidlertid atter vokset, navnlig ved sin Handel; dens vigtigste Udskibningssted var i mange Aar Ladepladsen Løkken indtil Jærnbanens Aabning 1871, efter hvilken Tid Omsætningen hovedsagelig foregaar over Frederikshavn.

Byen har haft en Latinskole, der blev oprettet ifl. Kongebrev af $^{24}/_{5}$ 1549 paa Tilskyndelse af Biskop Oluf Chrysostomus; den havde sit Lokale i et Stenhus, der laa i Østmuren omkring St. Kathrine Kirkegaard og efter Latinskolens Ophævelse 1739 blev benyttet til Byens Skole (om Rektorerne, der tillige vare Sognekapellaner i Hjørring, se Progr. for Aalborg Katedralskole, 1871).

Gaarden *Bistrup* (se S. 14) blev 1675 købt af den for sine historiske og genealogiske Kundskaber bekendte Bonde Peder Larsen Dyrskjøt, † 1707 (se Saml. til j. Hist. 1. R. III S. 225); 1769 tilhørte den Ejeren af Odden.

Præsten Anders Matthiesen Hjørring ved Vartov i Kbh., Forfatter til flere „Leir-Krans“, der beskrive Kjøbenhavns Belejring 1658, er født i H. $^{7}/_{9}$ 1609 († 1678).

Litt.: *C. B.*, Hjørring, i Fædrelandet $^{1-2}/_{10}$ 1868. — Kirkehist. Saml. 4. R. III Bd. S. 383 flg.

Sæby

Sæby Købstad ligger i Dronninglund Herred under 57° 20′ 1″ n. Br. og 2° 2′ 51″ v. L. for Kbh. (beregnet for Kirkens Vestgavl). Den lille By ligger meget venligt og smukt ved Kattegat og ved Udløbet af Sæby Aa, navnlig ved dens sydl. Bred, omgiven af Skove og Bakker; særlig giver den smukke, skovbevoksede Aadal V. for Byen den en stor Ynde. Byen ligger lavt; højeste Punkt, 25 F., 8 M., er ved Hjørnet af Vester- og Pindborggade; paa den sydl. Havnemole er der $5^{1}/_{2}$ F. Afstanden fra Frederikshavn er $1^{3}/_{4}$, fra Aalborg $6^{1}/_{2}$ Mil (ad Jærnbanen resp. $1^{3}/_{4}$ Mil, 12,8 Km., og 9 Mil, 69,9 Km.). Byen strækker sig fra V. til Ø. omtr. 1600 Al., den største Bredde fra N. til S. er omtr. 600 Al. Hovedaaren er Vestergade, der mod V. fører ud til Landevejene til Hjørring og Aalborg, og som mod Ø. over Søndergade fortsættes i den bugtede Algade, der fører forbi Torvet, og i Strandgade, „Fiskerbyen“, løber ud til Kysten; fra S. til N. gaar Søndergade, der over Møllebroen fører ud til Landevejen til Frederikshavn. De fleste Huse i Byens ældste Dele, Søndergade og ere uanselige og i eet Stokv., især

Algade; i den sidste især findes en Del Bindingsværkshuse (det ældste er vist fra 1634), men uden Interesse.

Byens Købstadsgrund udgjorde 1899 838,071 □ Al. (omtr. 60 Td. Ld.), Markjorderne omtr. 1045 Td. Ld. Byen havde da 10 Gader og Stræder og 2 Torve. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 215 (Sommeren 1899 var der 267, deraf paa Købstadgrunden 203). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 1105 Td. Ld.; deraf vare besaaede 405, Afgræsn., Høslæt, Brak og Eng 528, Have 24, Skov 17, Kær og Fælleder 4, Heder 58, Stenmarker 3, Byggegrunde og Veje 66 Td. Det saml. Hartk. var $^{1}/_{1}$ 1895 29 Td.; deraf hørte 16 til 6 Gaarde og 12 til 82 Huse; 5 Gaardbrug og 58 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne ligge Gaardene *Hjelmkjær* og *Vandkjær*.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^{1}/_{1}$ 1899 1,792,980 Kr. (Antal af Forsikringer 290).

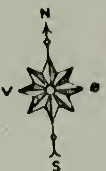

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken, St. Marie eller Vor Frue Kirke, ved Strandgade nær ved Kysten, har i sin Tid udgjort den sydl. Fløj af Maristedkloster (se S. 22) og bestaar af Skib og Kor ud i eet med lige Gavl, Taarn mod V. og Tværskib mod S. Hele Kirkens Længde med Taarnet er 86 Al., Skibet er kun 13 Al. bredt. Kirken er oprindelig opført i gotisk Tid (2. Halvdel af 15. Aarh.) af røde Munkesten (nu overhvidtet), men er i Tidens Løb undergaaet flere Forandringer. Skibets nordl. Mur har under Taglinien en muret Gesims, der paa fire Steder er afbrudt af en Lisen; i den vestl. Del af Muren ses den oprindelige, spidsbuede Indgangsdør, der nu er tilmuret; tæt ved Østgavlen findes en lignende, mindre, nu ligeledes tilmuret Dør; omtrent paa Midten af Muren er der indsat et fladbuet Vindue. Sydmuren er til Dels ombygget og restaureret med smaa Mursten og har 4 spidsbuede Vinduer; mod V. har den en tilmuret, til den nordl. Indgangsdør svarende Dør. Østgavlen er ved en Restauration 1813 nedbrudt og ombygget med smaa Mursten (maaske Ommuringen af Sydmuren er foregaaet samtidig), og den har nu et stort, spidsbuet Vindue med farvede Ruder. Taarnet, der har Kamgavle, er vistnok opført samtidigt med Skibet; det har 6 Stræbepiller, to paa hver Side, under Taglinien er der en Gesims, som hviler paa svagt fremspringende Rundbuer. Det overhvælvede Taarnrum er i hele sin Bredde aabent ind til Kirken; i nyere Tid har man dog ved et lavt Skillerum dannet en Slags Vaabenhus, idet Hovedindgangen er i dets Vestmur. Kirken er dækket med 8 spidsbuede, 18 Al. høje Krydshvælvinger med flade Ribber og Gjordbuer; de ere vistnok oprindelige, dog synes 3 af Hvælvingerne i Skibet at være fra en lidt senere Tid. Tværskibet aabner sig ind til Skibet med to store, spidsbuede Arkader; Bygningen har haft 2 spidsbuede Vinduer i hver af de tre Ydermure og desuden paa Vestmuren en større, spidsbuet Aabning, hvilken sidste nu er tillukket. Den dækkes af 4 Krydshvælvinger, der i Rummets Midte bæres af en ottekantet, muret Pille; de to Hvælvinger ind mod Kirken ere almindelige Krydshvælvinger med profilerede Ribber, de to sydligste have Stjerneribber; den ene af Gjordbuerne er profileret, den anden

SÆBY.

1	Apotek	D 3
2	Bank Sæby	C 2
3	Borgmesterbolig	D 2
4	Hospital (Gl.)	F 3
5a 5b	Hospitaler Khaus.	D E 3
6	Hotel Clasens	D 2
7	" „Harmonien"	C 3
8	Höjskolehjem	B 4
9	Kapel „Siloam"	C 2
10	Kirke St. Marie	F 3
11	Missionshus	C 4
12	Posthus og Telegrafst.	B 5
13	Præstebolig	E 3
14	Raadhus	D 3
15	Skole Borger-	C 3
16	" Real-	C 4
17	Sparekasse for Sæby og Omegn	C 3
18	Sygehus	D 4

Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C.Gad.
1899.

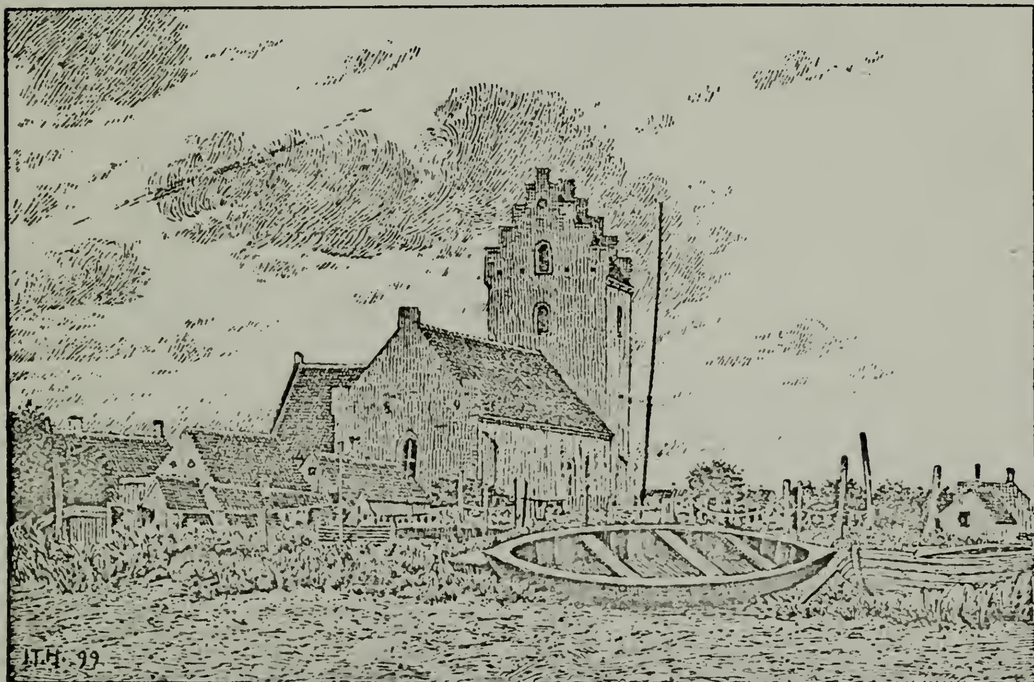
Axel E. Aamodt's lith. Etabl.

100 50 0 1 2 300 Meter

100 50 0 1 2 3 4 500 Alen.

flad. Tværskibet har i den nyere Tid været adskilt fra Kirken og benyttet som Sprøjtehus, idet Arkaderne vare tilmurede; men ved en Restauration 1887 aabnedes Arkaderne, Murene og Hvælvingerne istandsattes, og de oprindelige, i senere Tid forandrede Vinduer fremdroges atter. Tværskibet er nu en Del af Kirken. Ved Restaurationen fandtes paa den sydvestl. Hvælving en fra Tiden nærmest før Reformationen malet Dekoration, som restaureredes, og de andre Hvælvinger dekoreredes i Lighed med den*). Samtidig foretoges en Istandsættelse af Taarnet.

Den trefløjede Altertavle (restaur. 1887) er et udmærket nederlandsk Billedskærerarbejde fra Beg. af 16. Aarh.; i Midtfeltet findes i en rig Indfatning i gotisk Stil en Fremstilling af Maria med Jesusbarnet, omgiven af Engle og med Halvmaane bag sig; hun staar paa en Stængel, der udgaar

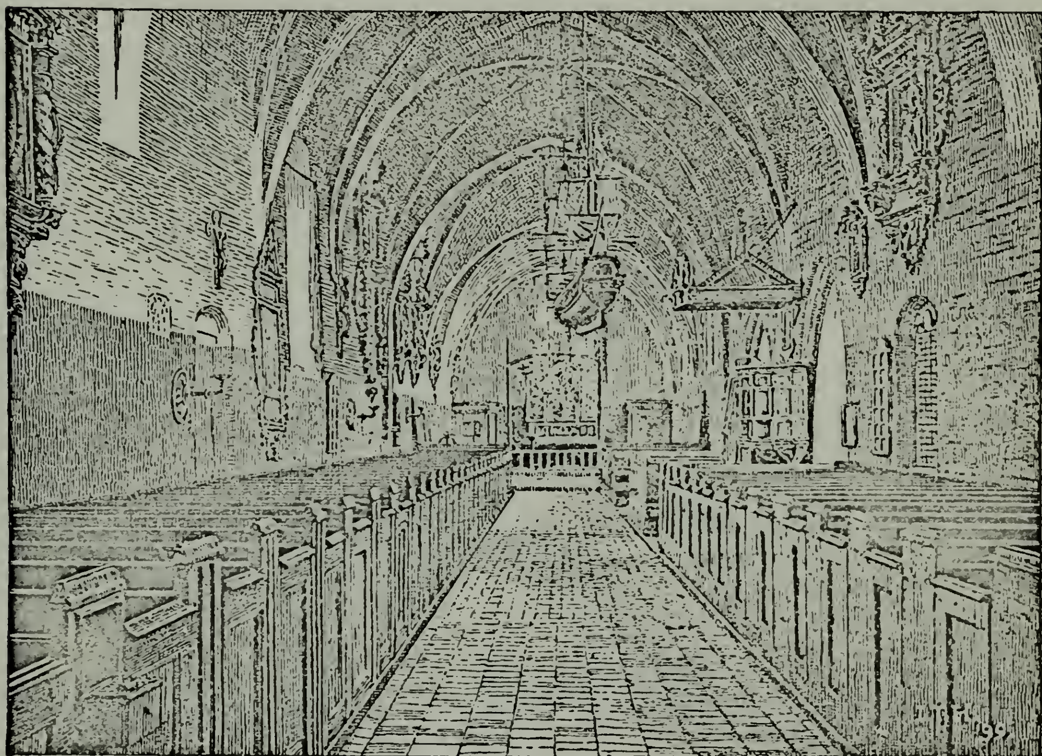

Sæby Kirke.

fra en liggende mandlig Figur, Isai; fra Stængelen udgaar til begge Sider et Træ, der danner Rammen af Tavlen, og hvorpaa der er Fremstillinger af Konger af Davids Slægt; under Midtfeltet fremstilles Marias Død; Sidefløjene, der ere Kopier af de oprindelige, som nu findes i Nationalmuseet, have Malerier af Christi Fødselshist. m. m.; paa det med Brædder beklædte murede Alterbord staa Holger Pachs' og Lisbeth Billes Vaabener og Aarst. 1697, vel betegnende Tiden for en større Restauration af Tavlen (om Altertavlen se *Fr. Beckett*, Altert. S. 171 flg.). Den godt forarbejdede Alterkalk, fra 1579, er af Sølv; Oblatæsken bærer det samme Vaaben som Altertavlen og er fra 1698; Malmstagerne ere fra 1586. Døbefonten, af Træ, er fra 1645. Prædikestolen, med Lydhimmel, er et ret anseligt Billedskærerarbejde; paa Lydhimlen staar: 1577 og Navnet Michel Nielsen Snoer, han, der har skænket Prædikestolen. Orgelet, fra 1856, er anbragt i Taarnet over

*) I D. Atl. (V. S. 238) omtales nogle Kalkmalerier „paa Hvælvingen" med Chr. IV's Navnetræk, Vaaben og Aarst. 1647, samt 10 adelige Vaabener, „men disse ere nu overkalkede".

Vaabenhuset. I Koret staar dels langs Væggene, dels som Korskranke en Del Munkestole; de ende med to opstaaende Sidestykker med udskaarne Fremstillinger af Maria, St. Jørgen med Dragen, St. Andreas m. m., og Stolene langs Væggene have høj Bagklædning, som ender med gotisk Billedskærerarbejde samt en ufuldstændig og forstyrret Indskrift i Munkebogstaver. De øverste 8 Kirkestole bære Aarst. 1682 og Paehsernes, Billernes og Gyldenstiernernes Vaabener. I Kirken hænger en 11-armet Malmlysekrone, skænket 1671 af Handelsmand Oluf Ottesen († 1675) og Hustru Maren Lauridsdatter Rhuus, samt to mindre, skænkede af Raadmand Herman Gesmel 1616 og Borgmester Christen Lauridsen Rhuus 1706. I Tværskibet er ophængt et udmærket udskaaret gotisk Træbillede af Madonna med Barnet, staaende paa en Halvmaane og med Foden paa et Mandshoved.

Sæby Kirkes Indre.

Oven over Billedet er der et godt skaaret gotisk Trækrucifiks (desuden er der i Kirken to andre Krucifikser). Tæt ved Madonnabilledet er der indmuret en lille Sten med en Fremstilling af en Mand og Kvinde, der knæle for Jesus, Aarst. 1591 og Navnet Niels Iversen. Af Epitafier nævnes: et over Rasmus Wilsbech, † 1645, Hustru og Børn, et over Raadmand Anders Pedersen, † 1638, Tolder Jens Christensen Frang, † 1653, og deres Hustru (over de to sidste tillige et særskilt Epit.), et over Borgmester Laurids Nielsen Rhuus, † 1672, og Hustru, et over ovennævnte Borgmester Chr. Rhuus, † 1709, og Hustru Johanne Samuelsdatter Gesmel, † 1713 (tillige findes der en af dem 1698 opsat Mindetavle om deres Donationer til Kirken), og et over Feldbereder Jørgen Sørensen, † 1687. Af Ligsten nævnes: en over Anne Michelsdatter, † 1591, og Michel Nielsen Snoer (se Prædikestolen), en over Borgmester Nielsen Skinkel,

† 1601, en over Borgmester Chr. Rhuus, en over Laurids Erichsen Vraae til Estruplund, en over Handelsmand Eskild Knudsen Rhuus, † 1660, og en over Raadmand Niels Sørensen, † 1672. I Vaabenhuset hænge to Trætavler med Indskrift, der siger, at Borgmester Chr. Rhuus har bekostet Opgangen til Taarnet (Indberetn. om antikv. Undersøgelser til Nationalmus. af *Bahnson*, *Bindesbøll* og *Rondahl*, 1882).

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst. Kirken ejer i Kapitaler omtr. 7300 Kr. og desuden et Engskifte og nogle smaa Jordlodder; dens Gæld er omtr. 7600 Kr.

Kirkegaarden, omtr. $1^1/_2$ Td. Ld., anlagt 1872, udvidet 1898, ligger N. for Aaen ved Vejen til Frederikshavn. Paa Kirkegaarden, hvor der er et 1885 opført Ligkapel, ligger begravet Forfatterinden Adda Ravnkilde, † 1883.

Raadhuset, i Algade, er opført 1842 af Grundmur (overpudset) i eet Stokv. med en Bagbygning (det ældre Tinghus laa ogsaa ved Algade, men paa dens Nordside længere mod Ø.); det ejes af Amtskommunen med $^3/_4$ og Købstaden med $^1/_4$. Det indeholder en større Sal, Forligskommissionens Lokale og Tingstuen, der tillige benyttes til Byraadets Møder, samt Arrester med Plads for 11 Arrestanter. I Tingstuen hænger et oliemalet Portræt af By- og Herredsfoged H. C. Gad, † 1864.

Det kommunale Skolevæsen bestaar af Borgerskolen og Realskolen. **Borgerskolen**, i Grønnegade, er en to Stokv. høj, 1860 opført Bygning; den havde $^1/_7$ 1899 6 Klasser, 3 Lærere og 1 Lærerinde samt 227 Elever. **Realskolen**, i Skolegade, er en Bygning i 2 Stokv., opf. 1880; til Skolen hører et 1887 opf. Gymnastikhus; den havde $^1/_7$ 1899 5 Hovedklasser og 3 Underklasser, 3 Lærere og 2 Lærerinder samt omtr. 50 Elever. — **Teknisk Skole**, omtr. 30 Elever, benytter Borgerskolens Lokaler. Desuden er der 3 private Pogeskoler.

Sæby har to **Fattighuse**, i Algade. (Fattiggaarden, i Volstrup Sogn $^1/_2$ Mil N. V. for Byen ved Aalborgvejen, blev solgt 1898). **Sygehuset**, ved Rosengyden, er opf. 1883 og har Plads for 10 Patienter. Amtets **Epidemihus**, lidt N. for Byen Ø. for Frederikshavnsvejen, er opført 1893 efter Tegn. af Amtsvejinspektør Lunøe og har 10 Senge.

Milde Stiftelser: **Sæby Hospital**, Strandgade, er opstaaet af to Stiftelser, den ene oprettet 1565 af Mogens Juel til Knivholt og Hustru Inger Markvardsdatter Tidemand, med et Stykke Jord til derpaa at bygge et Hospital (det laa „Sønder for Kirkeporten“, brændte 1657 og genopførtes 1675), den anden oprettet 1712 af Johanne Samuelsdatter Gesmel, Enke efter Borgmester Christen Rhuus, med et Hus til 4 fattige og en Toft. Senere samledes Stiftelserne under eet; 1856 opførtes en grundmuret Bygning i eet Stokv., der har Plads til 10 Lemmer, som foruden fri Bolig og Brændsel faa 2,50 Kr. om Maaneden; Hospitalet ejede $^1/_1$ 1899 11,813 Kr. og Jorder af $1^5/_8$ Td. Hrtk.; det bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Sognepræsten og Byfogden. **Børnehjemmet**, ved Aalborgvejen, oprettet 1889, har Plads til 13 Børn. Desuden er der i Byen en Velgørenhedsforening.

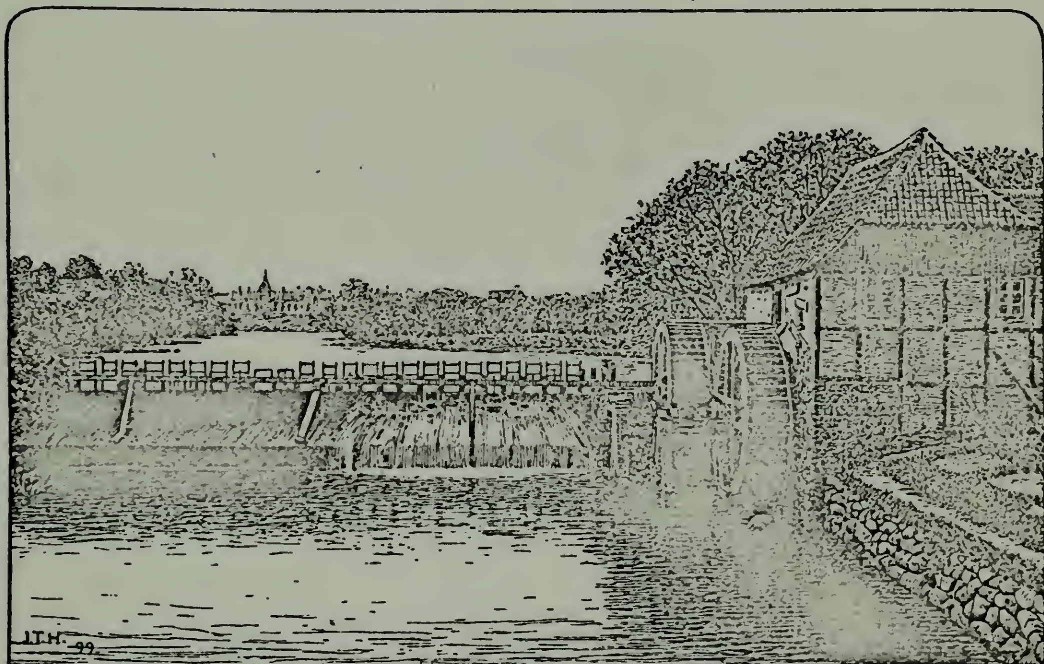
Jærnbanestationen, V. for Byen S. for Aalborgvejen, Station paa Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen, er opført i 1898—99 efter Tegn. af Arkitekt Th. Arboe. **Posthuset og Telegrafstationen**, opf. 1899, ligger Ø. for Stationen i Jærnbanegade.

Af andre Bygninger nævnes Præstegaarden, Algade, et Baptist-

menighedskapel („Siloam“), Nørre- eller Pindborggade, opf. 1897 af røde Mursten, et Indre Missionshus, Søndergade, opf. 1879 af gule Mursten, og et Højskole- og Afholdshjem, Grønnegade.

Paa begge Sider af Aaen findes smukke Spaserestier; ved Møllebroen driver Aaen en Vandmølle med et lille Fald over en Sluse. Særlig smukke Spaserestier findes i den nærliggende Sæbygaard Skov (i Volstrup Sogn) med Pavillon, ved hvis Begyndelse, omtr. $^1/_2$ Fjerdingvej N. V. for Byen, der ligger en 1896 anlagt Jærnbrønd- og Søbadeanstalt ved en 1883 opdaget meget jærnholdig Kilde (paa Markjorderne).

Indbyggerantallet var 1. Feb. 1890 1804, Nov. 1899 omtr. 2000 (1801: 517, 1840: 752, 1860: 1167, 1880: 1506). Erhverv 1890: 176 levede af immat. Virksomhed, 501 af Industri, 286 af Handel, 412 af Fiskeri, 116 af Jordbrug, 7 af Gartneri, 248 af forskellig Daglejervirk-

Mølledæmningen.

somhed, 46 af deres Midler, 6 nøde Almisse, og 6 vare i Fængsel. Som man ser, har Fiskeriet en meget stor Betydning; det er især Rødspætter og andre Flyndersorter samt Torsk og Kuller, der fiskes; i Finansaaret 1897—98 fangedes der over 20,900 Snese Rødspætter og omtr. 343,400 Pd. Torsk og Kuller, og Udbyttet havde en Værdi af 37,855 Kr.; der var foruden en Del Kuttere 12 aabne Fiskerbaade. Den største Del af Fangsten gaar til Udlandet over Frederikshavn.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 2634 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 1672 Pd., uldne Manufakturvarer 817 Pd., Kaffe 15,418 Pd., Risengryn og Rismel 5436 Pd., Salt 41,243 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 17,889 Pd., Stenkul 2,263,462 Pd., Kokes 170,000 Pd., Metaller og Metalvarer 6392 Pd. samt Tømmer og Træ 713 Clstr. og 1569 Kbfd. Desuden tilførtes der fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Til indenlandske Steder uden for

Jylland udførtes bl. a., foruden en Del Kreaturer, Kartofler, Æg osv., 10,662 Pd. Kød, 8840 Pd. Huder og Skind, 10,550 Pd. Klude, 2419 Pd. Limlæder og 19,994 Pd. Jærnstøbegods.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 13 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 142 Tons. Fra Udlandet indkom 59 og udgik 65 Skibe med henholdsvis 1927 og 12 Tons Gods; i indenrigsk Fart indkom 165 og udgik 155 Skibe (deraf 56 og 56 Dampskibe) med henholdsvis 4264 og 1084 Tons Gods.

Told- og Skibsafgifter udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 11,191 Kr. og Krigsskatten af Vareindførselen 542 Kr., i alt 11,733 Kr. (922 Kr. mere end i 1897).

I Sæby holdes aarl. 3 Markeder: 1 i Marts med Heste og Kvæg og 1 i Sept. og 1 i Okt. med Kvæg og Faar. Torvedag hver Lørdag.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 1 Jærnstøberi og Maskinfabrik (36 Arbejdere), 1 Uldspinderi og Farveri, 2 Savværker (hvoraf det ene, der drives med Vandkraft, hører til et Aktieselsk., opr. 1899), 1 Garveri, 1 Kalkbrænderi og 1 Maskinsnedkeri.

„Sæby Avis" eller „Dronninglund Herreds Avis" og „Sæby Folkeblad" udgives i Frederikshavn.

Kreaturhold 1898: 95 Heste, 175 Stkr. Hornkvæg (deraf 143 Køer), 138 Faar, 208 Svin og 8 Geder.

Byens Øvrighed er en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver og Herredsfoged og Herredsskriver i Dronninglund Herred. Byraadet bestaar, foruden af Formanden (Borgmesteren), af 7 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse-, Regnskabs- og Legatvæs., b) for Skolevæs., c) for Fattigvæs., d) for Gade- og Vejvæs., e) for Havnevæs., f) for Arresthuset, g) for Lystanlæggene, h) for Alderdomsunderst., i) for kommunale Valg.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 23,490 (deraf Grundsk. 897, Hussk. 3077, Formue- og Lejlighedssk. 19,516 Kr.), Afgifter efter Næringsloven 3080, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 1455, Indtægt af Aktiver 1577, Skolekontingent 217 Kr.; Udgifter: Bidrag til Stat 493, til Amt 231, til Amtsskolefond 390, Byens Bestyrelse 700, Fattigvæs. 3300, Alderdomsunderst. 3427, Skolevæs. 5925, Rets- og Politivæs. 2750, Medicinalvæs. 1255, Gader og Veje 1527, Belysn. 275, Tilskud til Havnen 3700 Kr. Kommunen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 17,711, i faste Ejendomme 95,600 og skyldte bort 186,507 Kr. For 1899 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue- og Lejlighed $6_{,3}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var 489,200 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 364,300 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: $^1/_4$ af Raadhuset, Borgerskolen, Realskolen, Fattiggaarden, Fattighusene, Sygehuset samt nogle udlejede Jordlodder.

Byens Politikorps bestaar af 15 Mand, deraf 1 Formand, Brandkorpset af 1 Brandinspektør, 1 Assistent, 2 Brandmestre, 3 Værkmestre og omtr. 218 Mand.

I Sæby Bank (opr. $^{27}/_8$ 1894) er Aktiekapitalen 50,000 Kr.; Indlaans- og Foliokontoen var $^{31}/_3$ 1899 555,365, Vekselkontoen 307,642 Kr. — I Sæby og Omegns Sparekasse (opr. $^{16}/_{10}$ 1860) var Sparernes saml.

Tilgodehav. $^{31}/_{3}$ 1898 474,807 Kr., Rentefoden $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 73,200 Kr., Antal af Konti 1085.

Den lille Havn, egentlig kun en Baadehavn, er anlagt ved Midten af 19. Aarh. ved Aaens Munding med en Dybde paa 5—6 F., nu er den indtil 10 F. dyb. Havnepladsen er 36,425 □ Al., Bolværkernes Længde omtr. 500 Al. Havnevæsenet bestyres af Havneudvalget, der bestaar af Borgmesteren og 4 Byraadsmedlemmer. Dens Gæld bestaar af et 65,120 Kr. stort, rentefrit Statslaan. Indtægt af Havne- og Bropenge er aarl. omtr. 2500 Kr. Paa Sydmolens Hoved er der et rødt Havnefyr. En fast Lods lodser til Frederikshavn, Hirsholmene, Hals og Asaa.

I gejstlig Henseende udgør Sæby et eget Pastorat.

Sæby hører til 7. Landstingskreds og Amtets 2. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 466. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 450—53 og 463—66.

Ved Sæby Toldsted er ansat en Toldforvalter og to Toldassistenter (den ene er Strandkontrollør i Asaa), ved Postvæsenet en Postmester, der tillige er Bestyrer af Telegrafstationen. Der er Statstelefon og privat Telefon.

Sæby er Station paa den Juli 1899 aabnede Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavn Bane (se under Nørre-Sundby).

Historie. Sæby, der i ældre Dokumenter snart kaldes „Sæbye“ og „Seebye“, snart Maristed efter det derværende Kloster, var i Middelalderen først en Landsby og et Fiskerleje, som stod under Børglum Bispestol. I den senere Middelalder lader den til at have faaet større Betydning, netop maaske ved Bispernes Protektion, og haft Rang som Købstad; i alt Fald nævnes 1465 en Oluf Jenssøn som Borgmester i Sæby. Dens ældste Købstadsprivilegier ere daterede $^{10}/_{8}$ 1524, da Fred. I gav den de samme Rettigheder som Viborg (se Saml. til j. Hist. X, S. 172); de ere senere blevne bekræftede, bl. a. $^{24}/_{4}$ 1562, 1597 og 1648. Aar 1525 gav Biskop Stygge Krumpen en Byret, til Dels med Benyttelse af Viborg Byret (se Saml. til j. Hist. X, S. 168 flg.). Endnu 1528 stadfæstede Fr. I alle de Privilegier og Friheder, som vare givne Børglum Bispestol paa „Maristedt, som tilforn kaldtes Seby.“

Byen fik dog aldrig større Betydning, og den stod vel paa sit Højdepunkt, da den i 2. Halvdel af 15. Aarh. fik et Kloster. Maristed eller Vor Frue Kloster husede Munke af Karmeliterordenen og angives almindeligt at være stiftet 1469; men utvivlsomt er det noget ældre (mulig fra før 1462). Det er flere Gange blevet betænkt med Gaver — 1484 fik det saaledes en Eng ved Bredkjær, 1493 to Gaarde i Hugdrup og Sæby, mod at Prioren skulde afholde to ugentlige Messer for St. Peders Alter, og s. Aar en Gaard i Skiftved og en Saltkedel ved Understed Strand mod Afholdelsen af en Messe i St. Anne Kapel —, men i øvrigt kendes der kun lidt til dets Historie. Aar 1536 udstedte Prioren et Brev, hvorved han oplod Kloster, Klosterboliger, Teglgaards-Lade og Ovn til Byens Behov, fordi Munkene „ikke kunde faa det, de kunde hjælpe sig med til Klæder eller Føde.“ Klosteret synes dog at have bestaaet endnu i en Del af det flg. Aar. Af Klosteret, der sikkert har udgjort et firfløjet Bygningskompleks, staar nu kun Kirken, den sydl. Fløj (se S. 16); de andre Fløje vare alt forsvundne paa Resens Tid; 1683 lod Borgmester Christen Rhuus en stor Del af Klosterets Grundsten opbryde og anvende til Sæby Havn. Der skal have været hvælvede Gange, som fra Klosteret førte ind til Kirken; ved Gravning paa Kirkegaarden er man stødt paa en saadan (se *C. Neergaard*, Af hvilken Orden var Maristed Kloster?, i Kirkeh. Saml. 4. R. I Bd. S. 741 flg.).

Den Smule Betydning, Byen havde i den nyere Tid, beroede vel væsentligst paa dens rige Fiskeri, og dens største Bekymring var vel dengang som nu dens Havn,

der har været udsat for Tilsanding og Ødelæggelser ved Storm. Aar 1559 og 1562 tilstod Kongen Byen Tømmer til Udbedring af Havnen (det sidste Aar siges, at den havde lidt stor Skade); 9/1 1570 udstedtes den første Havnevedtægt (se Kanc. Brevbøger 14/2 1571). 1769 siges der om Byen (D. Atl. V S. 243), at der er god Lejlighed til Skibsfart, „naar alene Havnen, som af Sand er tilstoppet og Bolværket næsten øde, blev igen sat i god Stand"; i en Storm 1792 udfyldtes helt Indløbet af Sand. Har Havet givet Byen dens vigtigste Næring, har det ogsaa ofte været den en arg Fjende; Pæleanlæg, Brønde osv. ude i Stranden vidne om, at Havet har bortskyllet de østlige Dele af Byen, og Kirken, som nu ligger nær ved Kysten, har sikkert tidligere ligget omtr. midt i Byen. Ogsaa Aaens Oversvømmelser have anrettet Ødelæggelser. Heller ikke Krigene have ladet Byen uberørt. Saaledes siges der, at den var i stor Armod efter Svenskekrigen 1660, og at mange Beboere havde forladt den (se Saml. til j. Hist. IX S. 162). Aar 1672 havde den 670, 1769 483 Indb. Efter Midten af 19. Aarh. er den imidlertid vokset ikke saa lidt, og i de sidste Aar har det tiltagende Badebesøg bragt nyt Liv til Byen.

Sæby har haft en Latinskole, som blev oprettet omtr. 1550 paa Tilskyndelse af Bisp Oluf Chrysostomus og ophævedes 1739; den Skolebygning, som blev bygget 1645 af Borgmester Hans Nielsen, laa ved Kirkegaarden (se Aalborg Katedralskoles Progr. 1871).

Om Sæby Bys Vide- og Vedtægtsbreve af 1655 og 1685 se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 61 flg.

Frederikshavn

Frederikshavn Købstad ligger i Horns Hrd. under 57° 26′ 32″ n. Br. og 2° 2′ 28″ v. L. for Kbh. (beregnet for Banegaardens Nordende) ved Kattegat paa det fremspringende Punkt, der afslutter Aalbæk Bugt mod S. Den langstrakte By ligger ret smukt paa et temmelig lavt og fladt Terræn — højeste Punkt er mod N. tæt V. for Fattiggaarden, 39 F., 12 M.; ved Hjørnet af Danmarksgade og Stationsvejen er der 16 F., 5 M., ved det nye Torv er der 12 F., $3_{,8}$ M. —, der mod S. og V. omgives af høje, til Dels skovklædte Bakker (Jydske Aas, Bangsbobakker). En Fjerdingvej uden for Kysten ligger den lille Holm Deget. Afstanden fra Hjørring er $4^1/_2$, fra Sæby $1^3/_4$ og fra Skagen 4 Mil (ad Jærnbanen henholdsvis $4_{,6}$ Mil, $36_{,1}$ Km., $1^3/_4$ Mil, $12_{,8}$ Km., $5_{,3}$ Mil, $39_{,6}$ Km.). Byens Udstrækning fra N. til S. er omtr. 4100 Al., dens største Bredde fra V. til Ø. er 1100 Al. Hovedaaren er den brede og lige Danmarksgade (og Storegade), der gaar gennem Byen omtr. i hele dens Længde og mod S. fører ud til Landevejen til Sæby, mod N. til Landevejene til Hjørring og Skagen; af Tværgaderne maa særlig nævnes den smukke Jærn-

banegade. Husene ere for en Del ret anselige, flere i to Stokv., især i den sydl., nye Del af Byen; i den ældre, nordl. Del (se Vignetten S. 23), der nu helt er sammenvokset med den nye, ere Husene for det meste lave og uanselige.

Byens Købstadsgrund udgjorde 1899 2,430,000 □ Al (henved 174 Td. Ld.), Markjorderne omtr. 450 Td. Ld. Aar 1870 inddroges et tidligere Landdistrikt under Købstaden. Byen havde 1899 45 Gader og Stræder og 2 Torve. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 367 (Aug. 1899: 541, deraf paa Bygrunden 506). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 624 Td. Ld.; deraf vare besaaede 263, Afgræsning, Høslæt, Brak og Eng 157, Have 33, Skov 12, Kær og Fælleder 41, Mose 4, Stenmarker 10, Veje og Byggegrunde 100. Det saml. Hartk. var $^{1}/_{1}$ 1895 18 Td.; deraf hørte 7 til 4 Gaarde og 7 til 28 Huse; 3 Gaardbrug og 17 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne (3 Enklaver) ligge Apholm, Gaarde og Huse, Lille-Frederikshavn og Rimmen, Huse, samt Gaarden Koldaaen.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^{1}/_{1}$ 1899 5,265,950 Kr. (Antal af Forsikringer omtr. 524).

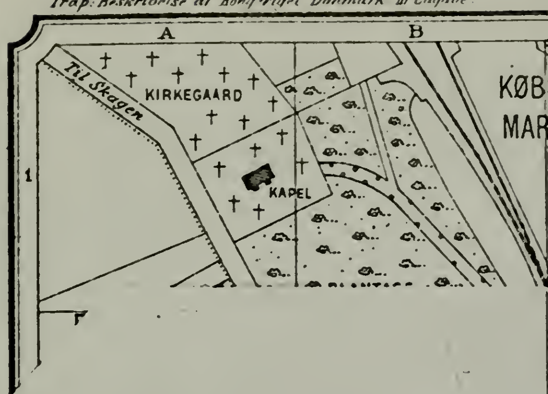

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken, mellem Kirkegade og Fladstrandsgade, er opført 1890—1892 (indviet $^{23}/_{10}$ 1892) ved Bidrag fra Stat, Kommune og private efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann. Det er en anselig Bygning, opført af Fakse Kalksten i romansk Stil som en Korskirke med fire lige lange Korsarme med mindre Tilbygninger i de fire Hjørner og med højt Taarn, med Spir (180 F.) og 4 Sidespir, over Korsets Midte. Kirkens Indre er dækket af Hvælvinger. Tilbygningerne mellem Korsarmene have spidsbuede Arkader i to Stokv. ind til Kirken. Vinduerne ere af farvet Glas. Altertavlen, der har sin Plads i den østl. Korsarm, er malet af Michael Ancher (Jesus og Disciplene ved Tiberias Sø) og skænket af Konsul Cloos; bag Alteret er der Sakristi. Døbefonten, af hvidt Marmor, er skænket af Generalkonsul P. Berg, St. Petersburg; Prædikestolen er af Egetræ. Orgelet, over Vaabenhuset i den vestl. Korsarm, er skænket af Købmand Jelstrup.

Den **gamle Kirke**, N. for Byen og Plantagen, paa den gamle Kirkegaard, benyttes nu som Ligkapel. Den blev opført 1688—90, efter at Byen $^{27}/_{4}$ 1686 havde faaet Bevilling dertil, og indviedes $^{22}/_{5}$ 1690; den var opf. af Mursten og Bindingsværk og bestod af et Langhus uden Taarn; paa Kirkegaarden stod en Klokkestabel; 1866 blev den ombygget helt af Grundmur og fik et Vaabenhus og en Tilbygning, begge paa Sydsiden, samt store, spidsbuede Vinduer; 1868 fik den en af A. Dorph malet Altertavle (Christus i Getsemane), der nu er i Sakristiet i den nye Kirke. Som Trappetrin ved Indgangen har ligget en itubrudt Ligsten, nu indmuret paa Kapellets Nordside. — Paa den gamle Kirkegaard, 3 Td. Ld., ligger en stor, udhugget Gravsten over den S. 31 omtalte Handelsmand Peder Hansen Høyer, † 1775, og Hustru. N. for den gamle ligger den nye Kirkegaard, anlagt i 1878, omtr. 8 Td. Ld.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst. Kirken (egentlig den gamle Kirke) ejer 400 Kr. og har ingen Gæld.

H I

1	Apotek	C 5
2	Asyl	C 4
3	Banegaard, Posthus og Telegrafst.	C 5
4	Bank	C 6
5	Eksportslagteri	D 9
6	Forsamlingsgaard, Demokratisk	C 3
7	Havnekontor	D 7

I

....	C 5
	C 4
ſst...	C 5
	C 6
...	D 9
k-.	C 3
..	D 7
	D 7
.	D 8
....	C 8
	C 7
	C 6
n.	D 6
	C 4
	D 9
..	D 6
..	C 6
.	E 7
.	D 7
..	C 5
..	C 4
..	C 6
....	D 6
...	C 3
...	D 6
...	C 5
....	D 6
og gn	C 4
...	D 7
.	B 2
..	D 7

1

2

3

4

5

6

7

FREDERIKSHAVN.

6

7

8

9

10

11

12

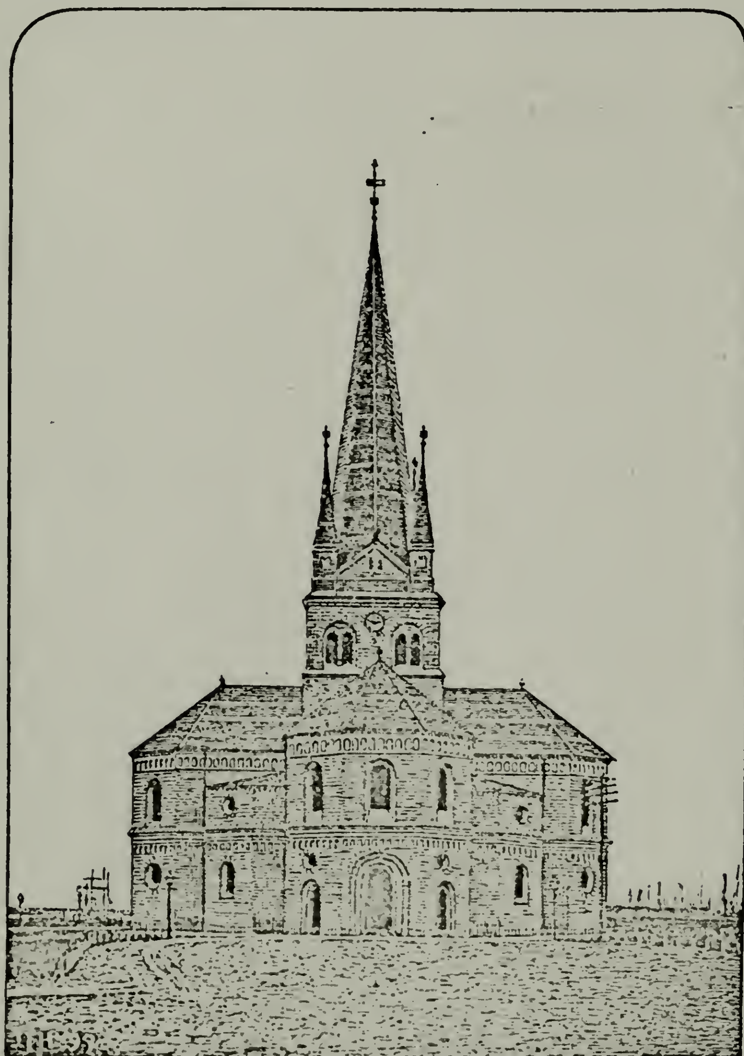

KØBSTADENS
MARKJORDER
BAADEHAVN
INDREHAVN
HAVN
FORHAVN
K A T T E G A T T E T
BANGSBO STRAND

Metodistkirken „Vor Frelsers Kirke", ved Jærnbanegade, er opført efter Tegn. af Arkitekt J. Eckersberg 1881 af røde Sten med et lille Taarn.

Raadhuset, i Danmarksgade, er opført 1845 af Grundmur i eet Stokv. med et to Stokv. højt Midtparti og ejes af Amtskommunen med $^3/_4$ og Købstaden med $^1/_4$. Det indeholder bl. a. en Tingstue, med Dommerværelse, og Plads til 14 Arrestanter. I Tingstuen hænger det originale kgl. Brev af $^{23}/_9$ 1818, hvorefter Byen blev Købstad

Kommuneskolen, mellem Kirkegade og Fladstrandsgade, er opført 1893-94 efter Tegn. af Kæmner, Arkitekt J. Nielsen; den er bygget af røde Sten i to Stokv. med to, eet Stokv. høje Partier paa Siderne; bag Skolen ligger et Gymnastikhus. Skolen havde $^1/_1$ 1899 7 Lærere og 9 Lærerinder, 14 Klasser og 817 Elever. **Teknisk Skole**, i Kirkegade, er opf. 1894 efter Tegn. af Arkitekt, Kæmner J. Nielsen i to Stokv. ved Tilskud fra Stat, Amt, Kommune og private; den har omtr. 110 Elever. En privat Realskole med Dimissionsret, i Danmarksgade, er oprettet 1871; Bygningen er opf. 1883 efter Tegn. af Arkitekt Haugaard-Hansen af røde Sten i to Stokv.; omtr. 100 Elever. Adventistsamfundet har haft en Realskole, mod N. Ø. ved Kysten; den store Bygning, der er i 3 Stokv. og Kælder, er nu Højskole og Vandkuranstalt. Desuden har Byen 4 private Skoler.

Frederikshavn Kirke.

Fattiggaarden, mod N. ved Hjørringvejen S. for Plantagen, er opf. 1877 og har Plads for 20 Lemmer. Desuden har Byen 3 Fattighuse, i Nørregade, Strandgade og paa Frydenstrandsvej, med Plads for omtr. 25 Lemmer. **Sygehuset**, ved Fattiggaarden, er opf. 1875 og har 23 Senge. **Epidemihuset**, ved Vejen til Skagen V. for Plantagen, er opf. 1893

og har 18 Senge. **Børneasylet**, ved Asylgade, er oprettet 1885 af Velgørenhedsforeningen og har Plads for omtr. 50 Børn. Der er en Velgørenhedsforening, „Menighedsplejen“, i Byen.

Byen har intet Gasværk (det 1871, V. for Banegaarden anlagte Gasværk er efter en Eksplosion 1898 ikke blevet genopbygget); men der er 1899 givet Koncession paa et privat Elektricitetsværk, i Skolegade (Aktieselsk., Aktiekapit. 175,000 Kr.). **Vandværket**, mod S. V. oppe i Bakkerne ved Donbæk, er anlagt 1884; Vandet samles i Bassiner, hvorfra det ved naturligt Tryk tilføres Byens Huse; Forbruget pr. Døgn er omtr. 4000 Td.

Jærnbanestationen, for Enden af Jærnbanegade, der baade er Endestation for den østjydske Længdebane og for Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen samt Udgangspunkt for Skagensbanen, er opf. 1870—71. — **Posthuset** og **Telegrafstationen**, ved Stationen, er opf. 1887 efter

Gadeparti med Apoteket.

Tegn. af Arkitekt, Oberst Thulstrup i to Stokv. **Toldkamret**, ved Havnen, er opf. 1854 i 2 Stokv. efter Tegn. af Bygningsinspektør Walther. Havnekontoret, smstds., er opf. 1887 efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann.

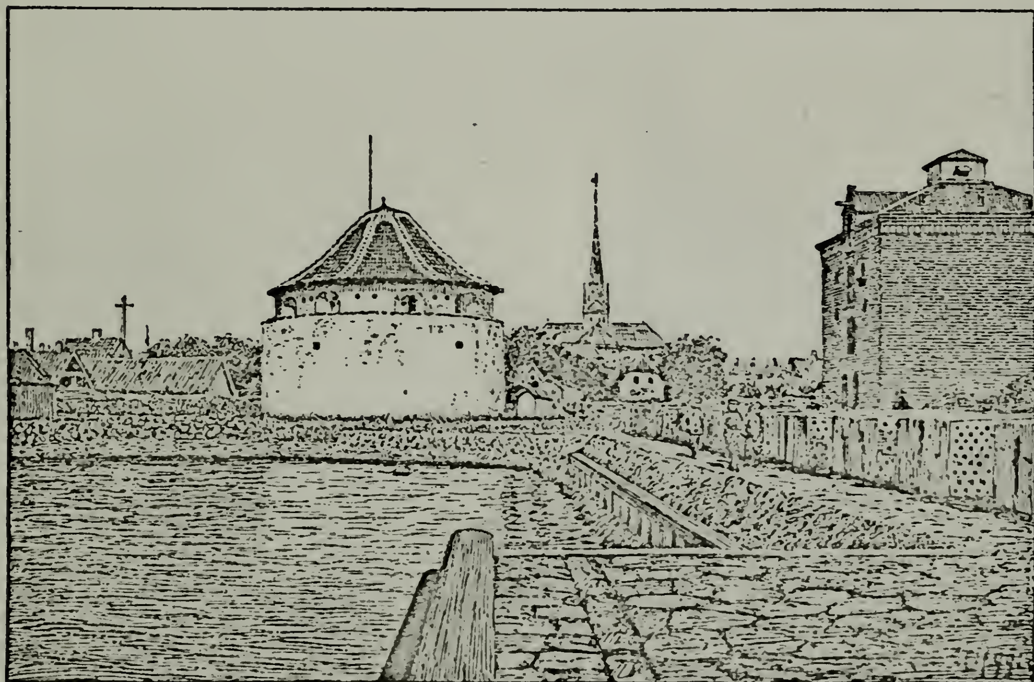
Af andre Bygninger nævnes Præsteboligen, i Kirkegade, et Indre Missionshus, Asylgade, opf. 1897, et Baptistkapel, Asylgade, opf. 1896, et Forsamlingshus for Good-Templarlogen, Asylgade, opf. 1897, Sparekassen, Hj. af Danmarksgade og Asylgade, en to Stokv. høj Bygning, opf. 1895—96 efter Tegn. af Kæmner, Arkitekt J. Nielsen, Apoteket, Hj. af Danmarksgade og Jærnbanegade, en 1897—98 opf. stilfuld Bygning efter Tegn. af Arkitekt Mørk Hansen, et af private 1893 opf. Silopakhus ved Havnen og Demokratisk Forsamlingsgaard i Storegade (tidligere „Hotel du Nord“) og en Good-Templar Loge, Danmarksgade.

Den eneste Mærkelighed fra gammel Tid er det saakaldte **Krudttaarn**,

ved Havnen, et rundt, af Kampesten opført „Martellotaarn“ med et spidst Tag, den sidste Levning af det 1864 nedlagte Citadel Fladstrand (se S. 31). Taarnet bruges nu til Oplagsrum.

Byen har to Lystanlæg, Plantagen N. for Byen, omtr. 8 Td. Ld., hvori der er en Pavillon, og Sommerlyst, omtr. $^1/_4$ Mil S. for Byen ved Pikkerbakken, anl. 1885, omtr. 18 Td. Ld., ligeledes med Pavillon; begge tilhøre Kommunen.

Indbyggertallet var 1. Feb. 1890: 4848, Nov. 1899 6060 (1801: 463, 1840: 1247, 1860: 1843, 1880: 2891). Erhverv 1890: 658 levede af immat. Virksomhed, 1470 af Industri, 980 af Handel, 454 af Skibsfart, 396 af Fiskeri, 105 af Jordbrug, 11 af Gartneri, 651 af forsk. Daglejervirksomhed, 62 af deres Midler, 54 nøde Almisse, og 7 vare i

Krudttaarnet.

Fængsel. — Som man ser, have Handel, Skibsfart og Fiskeri en stor Betydning ved Siden af Haandværk. Handelen er i betydelig Stigen paa Grund af den fortrinlige Havn (se ndfr.). Frederikshavn er en af Landets vigtigste Fiskerihavne. Det er særlig Rødspætter og andre Flynderfisk samt Kuller og Torsk, der fiskes; der drives ogsaa Fiskeri paa Island og Østersfiskeri i Vesterhavet. Udførselen af Fisk, til hvilken ogsaa navnlig Skagen og Sæby og andre Steder afgive deres Del, havde i 1897 en saml. Værdi af 2,145,266 Kr., hvoraf 748,677 var fremmed Tilførsel. Frederikshavns Fiskeriflaade bestaar af 140 Fartøjer.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 5815 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 25,472 Pd., uldne Manufakturvarer 5444 Pd., Vin 14,454 Pd., Glas og Glasvarer 27,189 Pd., Humle 2560 Pd., Kaffe 35,191 Pd., Olier 10,722 Pd., Risengryn og Rismel 4211 Pd., Salt 325,961 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 172,696 Pd., Tobaks-

blade og Stilke 2208 Pd., Stenkul 58,953,762 Pd., Kokes 1,153,939 Pd., Metaller og Metalvarer 551,600 Pd. samt Tømmer og Træ 2890 Clstr. og 51,889 Kbfd. Desuden tilføres der fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Af indenlandske Frembringelser udføres til Udlandet bl. a. 4334 Td. Kartofler, 162,000 Pd. Hø, 993,246 Pd. Flæsk, 1,947,402 Pd. Kød, 4660 Pd. slagtede Gæs, 1,858,231 Pd. Smør, 277,481 Snese Æg, 1,638,760 Pd. fersk Fisk, 53,000 Pd. tørret og tørt saltet Fisk, 128 Td. Østers, 63,665 Pd. Gær, 22,452 Pd. Huder og Skind og 30,207 Pd. Uld. Endvidere udføres fra Kjøbenhavn over Frh. til Norge bl. a. 863,100 Pd. Hvedemel, 3902 Td. Byg, 2993 Td. Kartofler, 31,250 Pd. Markfrø, 3816 Td. Malt, 117,125 Pd. Flæsk, 503,130 Pd. Kød, 186,030 Snese Æg, 30,000 Pd. tørret og tørt saltet Fisk, 1,356,439 Pd. Grøntsager, 362,546 Pd. Oleomargarin, 37,460 Pd. Huder og Skind og 23,141 Pd. Uld. Til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 30,920 Pd. Flæsk, 1320 Pd. slagtede Gæs, 110,448 Pd. Smør, 11,100 Pd. saltede Tarme, 672,350 Pd. fersk Fisk, 43,242 Pd. Talg, 196,700 Pd. Klude og 121,950 Pd. Huder og Skind.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 190 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 3822 Tons, deraf 3 Dampskibe paa tils. 444 T. og 182 Hestes Kr. samt 2 Dampmuddermaskiner paa 324 T. og 92 Hestes Kr. Desuden var der 170 ikke maalte Baade (under 4 Tons). I udenrigsk Fart indkom 2631 og udgik 2921 Skibe med henholdsvis 43,905 og 12,380 Tons Gods; i indenrigsk Fart indkom 768 og udgik 635 Skibe med henholdsvis 13,663 og 6254 T. Gods.

Told- og Skibsafgifter udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 102,099 Kr. og Krigsskatten af Vareindførselen 2186 Kr., i alt 104,285 Kr. (7681 Kr. mere end i 1897). Der udførtes til Udlandet 4894 og til indenlandske Steder uden for Jylland 290,552 Potter Brændevin; der drives ikke Brænderier paa Stedet.

I Frederikshavn holdes aarl. 3 Markeder: 1 i Apr. med Kreaturer, 1 i Sept. med Kvæg, Heste og Faar og 1 i Okt. med Kvæg og Faar. Det er Torvedag hver Onsd. og Lørd.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes bl. a.: 1 Jærnstøberi og Maskinfabrik (omtr. 80 Arbejdere, opr. til Aktieselsk. 1898, Aktiekap. 225,000 Kr.), 3 Skibsværfter (1898 byggedes i Byen 14 Sejlskibe paa 276 T.), 1 Kalkværk, 1 Tobaksfabrik, 1 Garveri, 2 Hvidtølsbryggerier, 2 Mineralvandsfabrikker, 1 Eksportslagteri, 1 Savskæreri og 2 Bogtrykkerier.

I Frederikshavn udgives to Aviser: „Frederikshavns Avis“ og „Frederikshavns Folkeblad“ („Sæby Avis“ og „Sæby Folkeblad“ trykkes her).

Kreaturhold 1898: 170 Heste, 232 Stkr. Hornkvæg (deraf 220 Koer), 114 Faar, 152 Svin og 15 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver og Herredsfoged og Skriver i Horns Hrd., og et Byraad, der foruden af Formanden (Borgmesteren) bestaar af 9 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Fattigvæs., c) for Alderdomsunderst., d) for Skolevæs., e) for Gader og Veje, f) for Vandværket, g) for Plantagerne, h) for Fælledderne, i) for Fredning.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 79,379 (deraf Grundskat 660, Hussk. 7651, Formue- og Lejlighedssk. 71,068 Kr.), Afgifter

efter Næringsloven 5397, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 4364, Indtægt af Aktiver 17,662 Kr.; Udgifter: Bidrag til Stat 1515, til Amt 158, til Amtsskolefond 821, Byens Bestyrelse 4037, Fattigvæs. 7747, Alderdomsunderst. 9799, Skolevæs. 23,977, Rets- og Politivæs. 9033, Medicinalvæs. 2761, Gader og Veje 8799, Belysn. 1843, offtl. Renlighed 1025, Vandforsyning 3774, Højtidsoffer 2700 Kr. Kommunen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 142,319, i faste Ejendomme 394,880 Kr. og skyldte bort 406,946 Kr. Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed beregnes efter en stigende Skala fra 3 til $6^{1}/_{2}$ pCt.

Kommunens faste Ejendomme: den gamle Kirke med Kapel, $^{1}/_{4}$ af Raadhuset, Kommuneskolen med Gymnastikhus, Fattiggaarden, 3 Fattighuse, Vandværket, Bangsbo Mølle og Parceller, 120 Td. Ld. Jorder og et omtr. 32,000 □ Al. stort Stykke Jord midt i Byen.

Byens Politikorps bestaar af 1 Lieutenant og 24 Mand, men er i en længere Aarrække ikke blevet benyttet, Brandkorpset af en Brandinspektør, 3 Brandmestre og 15 faste Brandsvende.

I Frederikshavns Bank (opr. $^{7}/_{5}$ 1892) er Aktiekapitalen 100,000 Kr.; Indlaans- og Foliokontoen var $^{31}/_{12}$ 1898 505,463, Vekselkontoen 369,706 Kr. — I Frederikshavns og Omegns Sparekasse (opr. $^{18}/_{9}$ 1844) var Sparernes saml. Tilgodehav. $^{31}/_{3}$ 1898 3,425,933 Kr., Rentefoden $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 263,089 Kr., Antal af Konti 5378.

Byens største Mærkelighed er **Havnen**, den bedste paa Jyllands Østkyst næst Aarhus' og af særlig Betydning som Nødhavn og Havn for Skibe, der maa afvente gunstig Vind for at komme om Skagen. Den ejes af Staten. Byens gamle „Fladstrands Havn" N. Ø. for Kastellet var egentlig kun en Ankerplads, beskyttet af Revene og Smaaøerne. Begyndelsen til Statens Havn skete ifl. Res. af $^{3}/_{4}$ 1805 ved Anlægget af en mindre Baadehavn, 16,000 □ Al. stor og indtil 6 F. dyb (det inderste af den nuv. Havn); ved nye Res. af 1830, 1832 og 1833 bevilgedes større Summer til en betydelig Udvidelse og Uddybning, hvilke Arbejder vare fuldendte 1841, og Havnen var da 30,000 □ Al. stor med en Dybde af 8-14 F. Fra 1855 foretoges nye Udvidelser, saa at den i 1870'erne havde naaet en Størrelse af 172,000 □ Al. med en Dybde af $13^{1}/_{2}$-$14^{1}/_{2}$ F. Endelig begyndtes 1882 og fuldendtes 1894 Havnen i dens nuv. Skikkelse som Nød- og Tilflugtshavn. Omkostningerne ved den sidste Udvidelse vare omtr. $2{,}_5$ Mill. Kr., og hele Havnen staar, med de tidligere Udgifter, Staten i $3{,}_2$ Mill. Kr. Havnen bestaar af en omtr. 33 Td. Ld. stor Forhavn med et 300 F. bredt Indløb og en Dybde af indtil 22 F., en østre Inderhavn, ligeledes indtil 22 F. dyb, og en vestre Inderhavn, 16-18 F. dyb, tils. omtr. 25 Td. Ld. Under sædvanlige Forhold kunne Skibe med 21 F. Dybgaaende søge den, under de ugunstigste Forhold, med Paalandsstorm, er den tilgængelig for Skibe med indtil $18^{1}/_{2}$ F. Dybg. Molerne ere af Sten, væsentlig fra Hirsholmene (se disse). Hele Havnens Størrelse er omtr. 70, Havnepladsens 23 Td. Ld., Bolværkernes Længde 4445 F. Havnen bestyres af en Kommission, der bestaar af en kgl. ansat Havneingeniør som Formand og to af Indenrigsministeriet og to af Byraadet valgte Medlemmer. Ved Havnen er ansat en Havnemester. Den aarl. Indtægt af Havne- og Bropenge er omtr. 66,000 Kr. Havnen har

3 Fyr, et rødt fast Fyr paa den gamle sydl. Mole ved Forhavnens vestl. Hjørne (Flammens Højde o. Havet 38 F.), et rødt fast Fyr paa Hovedet af Forhavnens sydl. Mole (26 F.) og et grønt og hvidt Fyr paa det nordl. Molehoved (26 F.). Ved Havnen er ansat en Lodsoldermand (for Frederikshavns, Bangsbostrands og Hirsholmenes Lodserier) og 6 Lodser, der lodse mod N. til Skagen, mod S. til Fredericia, Nyborg, Korsør og Sundet. Lodseriet her blev oprettet 1733, efter Sigende fordi Fregatten Pommern paa Chr. VI's Rejse til Norge var kommen paa Grund ved Sæby. (Om Havnen se *J. Paulsen*, Frh., Hirsholmene og det mellemliggende Farvand, i Geogr. Tidsskr. I S. 165 flg.; *J. Ollendorff*, Frederikshavns Havn, i Teknisk Forenings Tidsskr. 18. Aarg., 1894-95, S. 47 flg.).

I gejstlig Henseende danner Frederikshavn et eget Pastorat.

Frederikshavn hører til 7. Landstingskreds og Amtets 1. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 470. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 467-83.

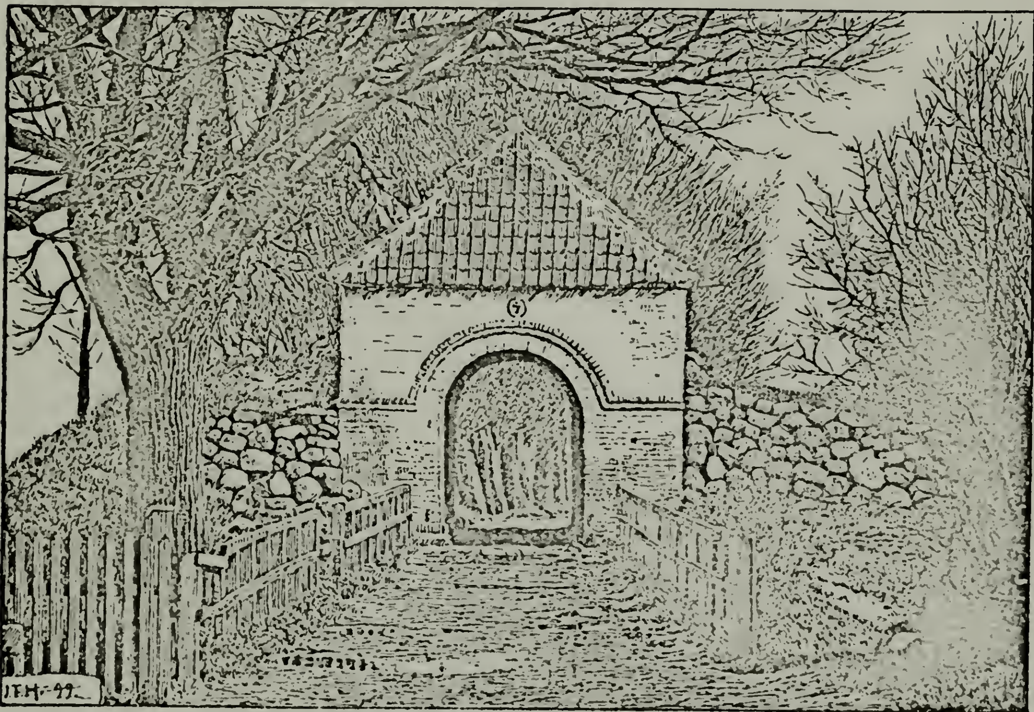
Ved Frederikshavns Toldsted er ansat 1 Toldforvalter, 1 Toldkontrollør, 1 Toldoppebørselskontrollør (paa Læsø) og 7 Toldassistenter, ved Postvæsenet 1 Postmester og 3 Ekspedienter og ved Telegrafvæsenet 1 Bestyrer og 4 Telegrafister. Der er Statstelefon og et privat Telefonselskab.

Om den østjydske Længdebane se Fredericia. I Frederikshavn solgtes der i Driftsaaret 1897-98 35,568 Billetter (foruden 220 transit til og fra svenske og norske Stationer), og der ankom af Gods og Kreaturer 12,479 og afgik 36,446 Tons (henholdsvis 930 og 1410 transit). Skagensbanen er anlagt ifl. Lov af $^{30}/_{3}$ 1889 som en privat, let, smalsporet Bane, $5{,}_4$ Mil, $39{,}_6$ Km.; Staten ydede et uopsigeligt Laan paa 542,500 Kr. mod 1. Prioritet, som først forrentes, efter at den øvrige Kapital har faaet 4 pCt.; den aabnedes $^{29}/_{7}$ 1890 og kostede kun i alt over 150,000 Kr. pr. Mil. Paa Banen befordredes i Driftsaaret 1897-98 fra Frh. 18,385 og til Frh. 13,864 Personer; af Gods afgik der fra Frh. 7,577,000 og ankom 1,711,000 Kgr. Om den Juli 1899 aabnede Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Bane se Nørre-Sundby. — Frederikshavn staar i Dampskibsforbindelse med Kjøbenhavn, Gøteborg, Christiania, Christianssand og Newcastle.

Historie. Frederikshavn blev først Købstad og fik sit nuv. Navn $^{23}/_{9}$ 1818 (se S. 25). Stedet hed tidligere *Fladstrand* eller Fladestrand efter sin Beliggenhed og Flade Sogn, hvortil det hørte. Det var oprindeligt en lille Landsby og et Fiskerleje, som efterhaanden voksede op ved sit rige Fiskeri og sin Handel. Første Gang, Fladstrand nævnes, er formentlig 1572 (Kanc. Brevb. $^{13}/_{8}$ 1572), da det omtales som et Sted, hvor der indføres meget Tyskøl og anden Drik. Den var tillige et meget benyttet Overfartssted til Norge. Aar 1686 fik Byen Tilladelse til at opføre sin egen Kirke (se S. 24), især ved Medvirkning af Viceadmiral Iver Hoppe og Tolder og Overkirurg paa Flaaden Peder Visberg (se D. Atl. V S. 247-48), og den blev Anneks til Flade fra 1696 indtil 1812, da den fik sin egen Præst (1812—43 vare Hirsholmene Anneks til den). Siden Forordn. af $^{31}/_{12}$ 1700 maatte Byen svare Konsumtion og havde desuden andre Byrder til fælles med Købstæderne. Anlægget af Citadellet (se ndfr.) har vel forøget Stedets Betydning. Den var dog kun en lille By; 1684 havde den 12 Huse med $2^{3}/_{4}$ Td. Hrtk. Byen og dens Grund hørte tidligere til Bangsbo, Lengsholm og Knivholt; 1748 solgte Mette Bille, Kancellir. Arenfeldts Enke, Byen

til „Indvaaner i Fladstrand“ Peder Hansen Høyer for omtr. 4000 Rd., og han solgte den igen 1775 for 5000 Rd. til Johs. Andersen Glerup, tidligere Ejer af Eget i Skjærum Sogn, som nogle Aar efter udstedte Skøder til 42 Beboere af Fladstrand, tidligere Fæstere. Aar 1730 brændte 10 Huse, 1769 havde Byen 525 Indb. Først ved Midten af 19. Aarh. begyndte den ret at tage til paa Grund af Havneanlægget, og senere have Banernes Anlæg gjort sit. Byen fik sit Vaaben approberet $^1/_4$ 1898.

Allerede Fr. III lod anlægge *Nordre Skanse* N. for Byen til Beskyttelse for Havnen; „den havde 4 Batterier“ (senere blev den opkaldt efter Generalmajor, Regimentschef Adam Ludv. Moltke, † 1810, som havde forestaaet de første Anlæg af Havnen). *Citadellet Fladstrand* blev anlagt 1687 lige S. V. for Havnen under Ledelse af Oberst Anton Coucheron († 1689). Det bestod af det endnu staaende Taarn (se S. 26),

Fæstningsporten, nedbrudt 1891.

der var omgivet af en Mur, hvori der var en Fæstningsport. Omtr. samtidig anlagdes *Søndre Skanse* lidt S. for Byen og 1712 lidt N. for Citadellet *Hornværket* med Bastioner og Grave, samt et Batteri paa Holmen *Deget* omtr. 4000 Al. N. Ø. for Havnen. Før 1687 havde et Kommando fra Skansen ved Hals gjort Tjeneste i Nordre Skanse; men Citadellet fik da sin egen Kommandant og Besætning, og Kommandantboligen var først ved „det runde Taarn“, senere i Hornværket; 1764 solgtes Boligen tillige med Proviantforvalterens Hus, Materialgaarden og Bageriet (det sidste havde tidligere ligget i Byen, men brændte 1730) til den ovennævnte Peder Høyer, som lod dem til Dels nedrive; s. Aar solgtes Bygningen i Nordre Skanse til Kapt. Müllertz. Fæstningen blev dog ved at bestaa indtil 1864; Citadellet og en stor Del af Hornværket blev afgivet til Havnen. Fæstningsporten blev nedbrudt 1891. Af nordre og søndre Skanse ses endnu betydelige Rester.

Skagen

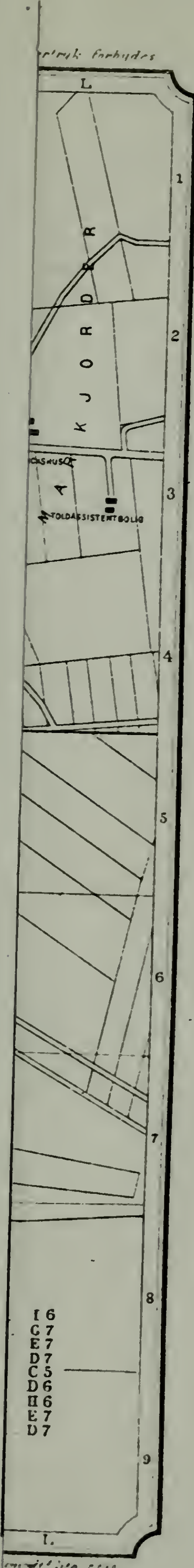
1535.

1648.

Skagen Købstad ligger i Horns Hrd. under 57° 43' 46" n. Br. og 1° 58, 9,5" v. L. for Kbh. (beregnet for trigonometrisk Station, gamle Fyrtaarn). Den er Danmarks nordligste og i sin Slags ejendommeligste Købstad baade ved sin Beliggenhed, sin Byggemaade og sin udprægede, djærve Fiskerbefolkning. Den i Forhold til sit Indbyggertal meget store By ligger paa den smalle, af Flyvesand næsten helt overdækkede Odde, hvori Jylland løber ud mellem Skagerak og Kattegat, og bestaar af to Dele, nemlig *Skagen* — der atter deles i *Østerby* mod N. Ø. og *Vesterby* mod S. V. (den østl. Del af den sidste kaldes ofte „Kapelborg“ efter det Kapel, som har staaet der, se S. 40), hvilke strække sig omtr. 4000 Al. langs Kattegats Kyst, medens Bredden kun er højst 500 Al. —, og *Højen* eller *Gammel-Skagen*, som ligger omtr. 1/2 Mil V. for Skagen ved Skageraks Kyst. Byen ligger lavt; paa Fyrbakken, ved Østerbys Nordende, er der 30 F., noget over 9 M., ved Raadhuset 12 F., 3,8 M.; Højens Bygninger ligger omtr. 20 F. o. Havet. Afstanden fra Frederikshavn er 4 Mil (ad Jærnbanen 5,3 Mil, 39,6 Km.). Hovedaaren gennem Skagen er „Hovedvejen“. Vejene ere ikke brolagte; „Hovedvejen“ er lagt med Grus og Ler (anlagt 1869-70), og Husene ligge ofte ikke i sammenhængende Rækker, men spredte til Dels mellem Klitbakker, der dog efterhaanden ere udjævnede i Byen. Husene ere næsten alle uanselige og i eet Stokv. De tidligere tjærede Træhuse ere dog nu helt ved at forsvinde, og Byen har i de senere Aar mere og mere antaget Karakteren af en Villaby med teglhængte, grundmurede Huse (inden Udg. af 1902 skulle alle Straatage være ombyttede med Tage af ikke brandfarligt Materiale). Beboerne have ikke særlig Sans for Haveanlæg om Husene, og Jorden omkring dem benyttes almindelig til Kartoffeldyrkning, hvorved der fremkaldes en stærk Sandflugt, som vanskeliggør en passende Vedligeholdelse af Vejene.

Byens Købstadsgrund udgjorde 1899 3,111,284 □ Al. (noget over 222 Td. Ld.), Markjorderne omtr. 5127 Td. Ld. Gadernes og Strædernes Antal kan efter det ovenfor sagte ikke opgives. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 463 (Juli 1899: 597, deraf paa Bygrunden 575). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var efter Opgørelsen 1896 5349 Td. Ld. (heraf 2104 af Skagens Plantage, der tilhørte Staten, se S. 43); deraf vare besaaede 331, Afgræsn., Hoslæt, Brak og Eng 500, Have 11, Skov 636, Heder 1464, Klit 1855, Stenmarker 370, Veje og

forbydes
L
1
2
3
4
5
6
7
8
9
TOLDASSISTENTBOLIG
I 6
G 7
E 7
D 7
C 5
D 6
H 6
E 7
D 7
L

SKAGEN.

HØJEN.

NORDSØEN

SKAGEN KØBSTADS

KØBSTADENS MARKJORDER

KATTEGATTET

1	[illegible]	H 7	10	[illegible]	I 6
2	[illegible]	K 7	11	[illegible] Telegraf[illegible]	G 7
3	[illegible]	K 6	12	[illegible]	F 7
4	[illegible]	K 6	13	[illegible]	D 7
5	[illegible]	F 7	14	[illegible]	C 5
6	[illegible]	I 7	15	[illegible]	D 6
7	[illegible]	G 7	16	[illegible]	H 6
8	Kirke	F 6	17	[illegible]	E 7
9	[illegible]	E 6	18	[illegible]	D 7

Byggegr. 183. Det saml. Hrtk. var $^{1}/_{1}$ 1895 14 Td.; deraf hørte 9 til 83 Huse, og 75 af disse dreves fra Ejendomme i Byen.

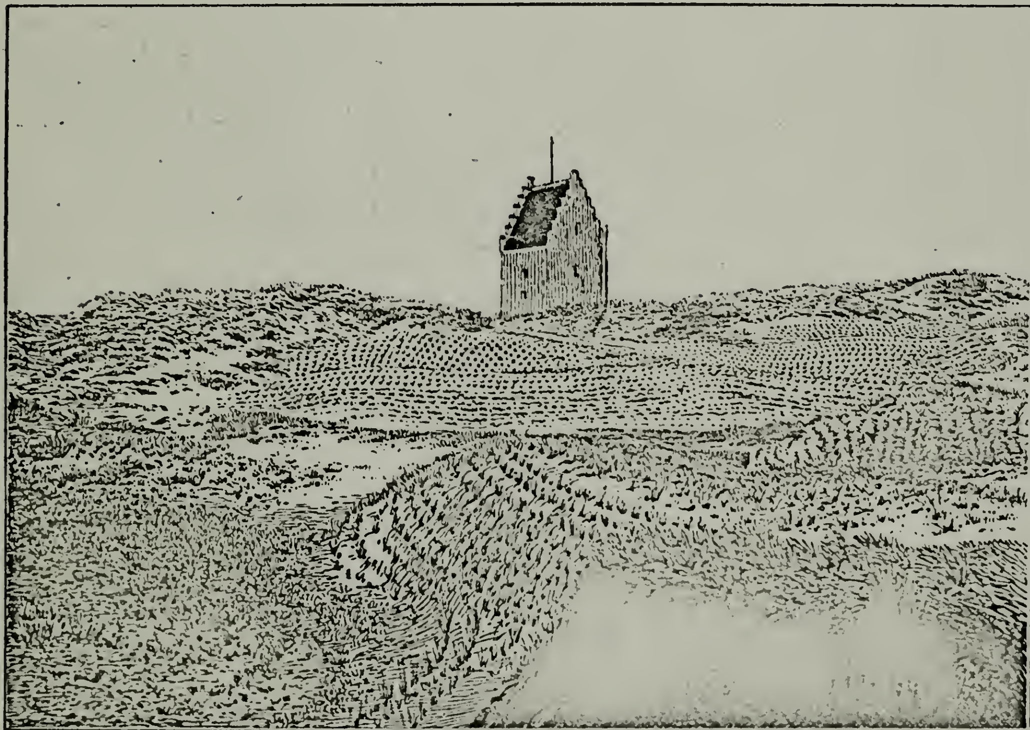
Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^{1}/_{1}$ 1899 1,544,332 Kr. (Antal af Forsikringer 546).

Til Skagen hører et Landdistrikt, der har Fattigvæsen fælles med Købstaden. Om dette Distrikt se S. 43.

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken — ved Hovedvejen i Vesterby, ved et lille Anlæg —, til hvis Opførelse Pengene indkom ved en Kollekt over hele Landet og ved en Gave af 4000 Rd., som vare indvundne ved Nedlæggelsen af det dansk-lutherske

Skagens gamle Kirke.

Kapel i London, og som skænkedes Byen i dette Øjemed, er fuldendt 1841 efter Tegn. af Konferensraad C. F. Hansen (indviet $^{21}/_{8}$). Kirken, der er af Mursten (overhvidtet), bestaar af et treskibet Langhus med en lille Overbygning ved Vestgavlen til Klokken. Det Indre har fladt Loft. Paa Alterbordet et støbt Krucifiks fra 1883, Prædikestolen er fra 1841. Trædøbefont. Af Inventariet fra den gamle Kirke findes to Malmalterstager fra 1598, skænkede af Præsten Poul Nielsen Guldsmed. En Klokke fra 1502 er nu omstøbt, og den lille Klokke, uden Indskr., men med en Bispefigur i Relief, er fra den senere Middelalder. Orgelet er fra 1865. Udvendig paa den sydl. Kirkemur er der 1866 indsat et stort af Billedhugger A. Paulsen udført Basrelief i Bronce til Minde om $^{27}/_{12}$ 1862, da 8 Fiskere druknede ved Forsøget paa at redde Besætningen paa den strandede Brig „Daphne"; Basrelieffet (afsl. $^{4}/_{11}$ 1866) fremstiller en af de forulykkede Fiskere, der bæres hjem af Kammeraterne, i Baggrunden ses en af Redningsmændene,

der kom levende i Land, gaa hjem med sin Hustru. Underneden staar en Tavle med Navnene paa de 8 forulykkede.

Om Byens **gamle Kirke**, som ligger omtr. $^{1}/_{4}$ Mil S. V. for Skagen, og hvoraf kun det af Fyrvæsenet vedligeholdte Taarn rager op af Sandet, benyttet som Somærke, se S. 40.

Den gamle Kirkegaard, N. Ø. for Kirken uden for Byen, omtr. 1 Td. Ld., er anlagt 1810 og udvidet 1843 og 1862. Den gør et ejendommeligt, trist Indtryk med sine fattige Grave i det hvide Sand og mellem Marehalm samt med sine mange Indskrifter over forulykkede Sømænd. N. V. for denne ligger Assistenskirkegaarden („den nye Kirkegd.“), anlagt 1884, omtr. $1^{1}/_{2}$ Td. Ld. Af Monumenterne paa den sidste fremhæves en 1894 rejst Mindesten med Portrætmedaillon (udført af Billedhugger N. Holm) og et Vers af H. Drachmann over Formanden for Skagens Redningsbaad *Lars Andersen Kruse*, der druknede 1894, og et Mindesmærke af poleret Granit med Indskrift, rejst 1896 over de forulykkede ved en tysk Torpedobaads Undergang 1895 ved Vestkysten. — *Højen* har sin egen Kirkegaard (se S. 40).

Lars Kruses Monument.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst, som tillige er Præst for Landdistriktet. Kirkens Gæld er omtr. 3000 Kr.

Raadhuset, ved Hovedvejen i Vesterby, er en nybygget, grundmuret Gaard (graakalket) i eet Stokv., oprindl. Købmandsgaard, 1868 købt og fra 1870 indrettet til sit nuv. Brug for henved 3200 Rd.; den ejes af Amtskommunen med $^{1}/_{6}$ og Byen med $^{5}/_{6}$ og indeholder Retssal, 3 Arrester for 3 Arrestanter og Arrestforvarerens Bolig. Den tidligere Raadstue var en forfalden, straatækt Bindingsværksbygning, der laa paa en høj Bakke; den solgtes ved en Auktion 1802 i Fisker Hans Homanns Dødsbo for 325 Rd. til Auktionsdirektøren, den konstituerede Byfoged, som 1803 tilskødede Byen den for 300 Rd. Courant*).

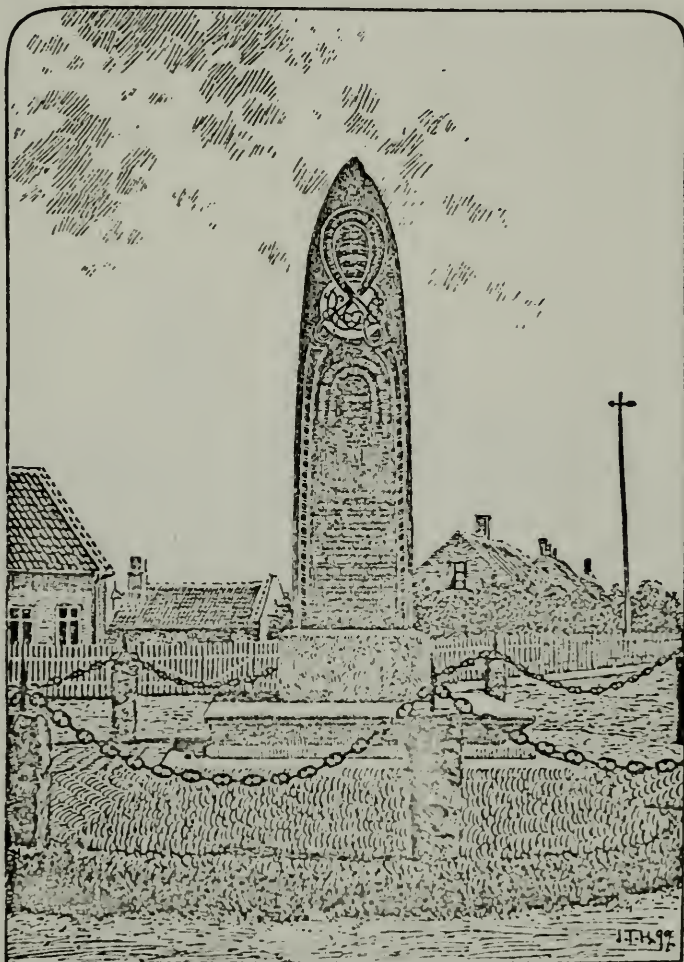
*) Da der 1833 var Tale om at opføre en ny Skole i Vesterby i Stedet for den gamle, forfaldne, maatte Byens udvalgte Mænd erklære, at Kommunen var for fattig til at kunne bære denne

Det kommunale Skolevæsen bestaar af 3 Skoler: **Østerby Skole**, en gul Murstensbygning i eet Stokv., opf. ved Stationen 1884, **Vesterby Skole**, en gul Murstensbygning i eet Stokv., opf. 1866 ved Hovedvejen, af den gamle Fyrinspektørbolig, som købtes til Nedbrydelse (desuden er der Skagen Forskole), og **Højen Skole**, i eet Stokv., opf. 1820. Hver Skole havde $^{1}/_{7}$ 1899 4, Højens dog kun 2 Klasser; der var i alt 5 Lærere, 1 Lærerinde og 380 Elever. En teknisk Skole har Lokale i Kapelborg (24 Elever). Desuden er der en privat Realskole, ved Hovedvejen, der har Dimissionsret og omtr. 60 Elever.

Sygehuset, ved Hovedvejen i Østerby, har Plads til 10 Patienter. **Fattighuset**, ved Hovedvejen i Vesterby, med Plads for 16 Lemmer. **Jærnbanestationen**, ved Hovedvejen i Østerby, er opf. 1890; **Posthuset og Telegrafstationen**, ved Hovedvejen, tæt ved Stationen, er opf. 1881; **Toldkamret** ligger ved Jærnbanestationen.

Af andre Bygninger mærkes Præsteboligen, ved Hovedvejen i Vesterby, et stort Missionshus „Emaus", ved Kirken, opf. 1896, og et Missionshus „Nain", opf. 1896, i Højen.

I Østerby ved Hovedvejen staar en 1883 rejst Mindesten, omtr. 18 F. høj, udf. efter Tegn. af Prof. Petersen, til Minde om de 8 Skagboere, der druknede 1862 (se S. 33).

Østerbystenen.

Som en Oase i den golde Egn ligger mod S. V. i Vesterby en omtr. 18 Td. Ld. stor Plantage, som blev anlagt i Beg. af 19. Aarh. ved Byfoged, Kancellir. Lunds Bestræbelser og 1829 overtoges af Staten. I Plantagen, der har mange høje kraftige Træer, og hvori El, Birk, Ask, Granarter, Eg og endog Bøg trives, ligger Overplantørboligen (tidligere Sandflugtskommissærens Bolig) og den gamle Byfogedbolig.

Udgift, „fornemmelig i Betragtning af, at Raadstuen, der ikke i en lang Aarrække er undergaaet nogen Hovedreparation, til næstkommende Aar nodvendigvis vil istandsættes, om ikke ombygges". Men Raadstuen stod, omtr. som den da var, indtil 1870, ligesom Skolen blev i samme Stand indtil 1866.

Skagen er i de senere Aar blevet et mere og mere besøgt Badested, hvilket har fremkaldt Opførelsen af flere Hoteller, bl. a. det ude ved Fyrtaarnet i 1899 aabnede Badehotel, opf. i norsk Bjælkestil (Arkitekt: Thorv. Jørgensen).

Af særlig Interesse ved Skagen ere de Institutioner, der vedkomme Fyr- og Redningsvæsenet. Skagen har to Fyr. **Højens Fyr** er et hvidt Blinkfyr, der vises fra et 1892 opf., 45 F. højt, hvidt, ottekantet Taarn paa Taget af en hvid Maskinbygning; Flammens Højde o. Havet er 46 F., Lysvidden er 3 Mil. Ved Fyret er der et Taagesignal med to Sirener. **Skagens Fyr** er et hvidt, fast Fyr, omtr. $^1/_4$ Mil V. S. V. for den yderste Spids af Grenen; det vises fra et 1857-58 opf., 148 F. højt, rundt, graaligt, lidt smalt tilløbende Taarn (Landets højeste Fyrtaarn, Arkitekt: N. S. Nebelong); Flammens Højde o. Havet er 140 F., Lysvidden $4^1/_2$ Mil. Paa Nordsiden af Taarnet er der en hvid Flade, hvorfra der vises Signaler for Is. Tæt Ø. for Fyrtaarnet ligge en Telegraf- og en Signalstation (op-

Skagens Fyr.

rettede henholdsvis 1865 og 1871). Ved Fyret er der fra $^1/_{12}$ 1853 foretaget meteorologiske Observationer for Videnskabernes Selskab; $^{18}/_{11}$ 1872 oprettede Meteorologisk Institut en Station der. Skagens **ældre Fyrtaarn**, S. V. for det nye, tæt ved Østerby, er et 67 F. højt, ottekantet, hvidt Taarn, der er opf. 1745; det benyttes nu som Sømærke og Signalstation; 1869 benyttedes det til Gradmaaling (om Fyrene paa Skagen se i øvrigt S. 40). — Fra Grenen, der gaar ud i en Spids, hvis yderste Ende snart vender mod S. Ø., snart mod N. Ø., eftersom Strøm og Sø flytter den, skyder det farlige *Skagens Rev*, som bestaar af fast, hvidt Sand, sig omtr. $^1/_2$ Mil ud mod Ø. N. Ø. Ud for Revet, omtr. 1 Mil N. Ø. for det nye Fyrtaarn, ligger Fyrskibet „*Skagens Rev*", udlagt 1878; det viser et rødt Blinkfyr; Flammens Højde o. Havet 30 F., Lysvidden $3^3/_4$ Mil; fra Fyrskibet gives der Taagesignal. — Ved Skagen er der to **Redningsstationer**, den ene $^1/_4$ Mil V. for det nye Fyr, opr. 1852, med en 1896

opr. Bistation noget Ø. for Fyret, og en i Højen, opr. 1868, med Bistation mod S. V.

Indbyggertallet var 1. Feb. 1890 2323 (1801: 834, 1840: 1132, 1860: 1532, 1880: 1954). Erhverv 1890: 147 levede af immat. Virksomhed, 289 af Industri, 110 af Handel, 44 af Skibsfart, 1296 af Fiskeri, 130 af Jordbrug, 7 af Gartneri, 227 af forsk. Daglejervirksomhed, 43 af deres Midler, 29 nøde Almisse, og 1 var i Fængsel. — Haandværk staar paa samme Trin som ude paa Landet, megen Handel kan der ikke være Tale om, da Byen næsten helt mangler Opland. Derimod er Skagen Landets største Fiskeriby. Det er navnlig Rødspætter samt Kuller og Torsk, der fiskes. En stor Del udføres som saltet Fisk, men der sælges ogsaa en Mængde fersk Fisk, bl. a. til svenske Baade, især fra Gøteborg. Efter Fiskeriberetningen fiskedes der 1897 171,500 Snese Rødspætter og 182,200 Pd. Kuller og Torsk, og den hele Fangst havde en Værdi af omtr.

Skagens ældre Fyrtaarn.

277,000 Kr. Den aarlige Indtægt af Fiskeriet sættes i Gennemsnit til 490,000 Kr. Prisen paa Fisk er stegen meget, især efter Skagensbanens Aabning. Aar 1899 opgives Fiskernes Antal i Skagen til 420, i Højen til 56; i Skagen var der 156 Fiskerbaade, hvoraf 16 store og 140 Joller; i Højen var der 23, hvoraf 8 store og 15 Joller. Byen har ingen Havn; Baadene trækkes op paa Land. Der har dog flere Gange været Tale om at anlægge en Havn, bl. a. da det var under Overvejelse at tilvejebringe en Nød- og Tilflugtshavn i det nordl. Kattegat. Den tidligere betydelige Fortjeneste ved Strandinger er nu meget ringe, da der kun forekomme meget faa.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a. Kaffe 2334 Pd., Salt 83,533 Pd., Sukker 12,876 Pd. samt Tømmer og Træ 24,776 Pd. De Varer, der forbruges paa Stedet, komme i øvrigt for største Delen som fortoldede fra andre indenlandske Steder.

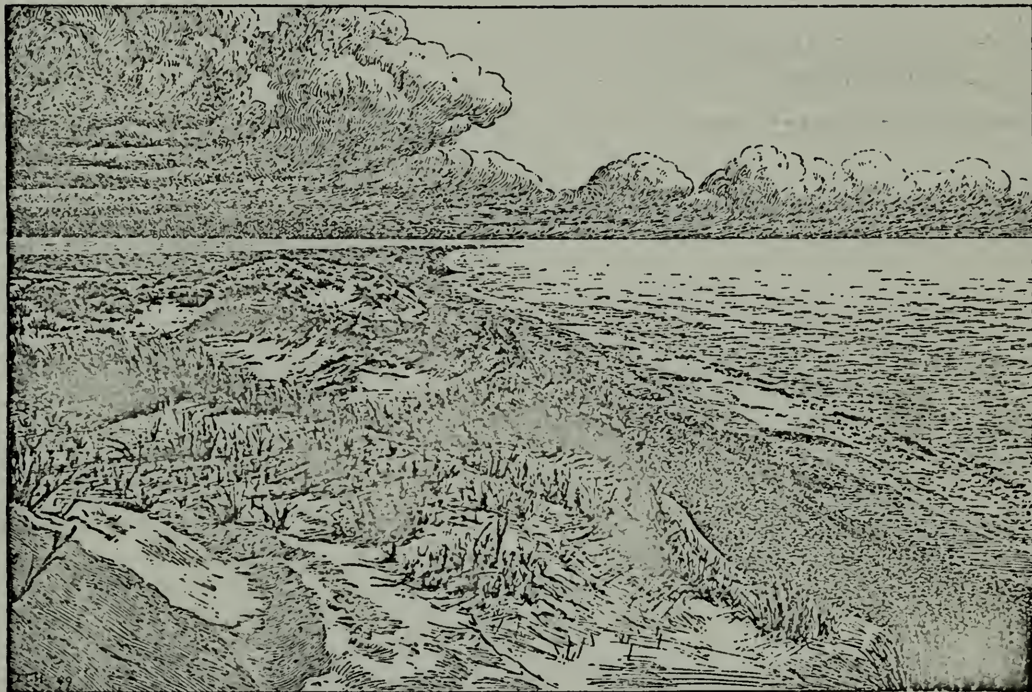
Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 95 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 321 Tons; af ikke maalte Baade (under 4 Tons) var der 127. Fra Udlandet indkom 2 Skibe med 42 T. Gods; i

indenrigsk Fart indkom 2 og udgik 4 Skibe med henholdsvis 29 T. Gods og uden Ladning.

Told- og Skibsafgifterne udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 4648 Kr., Krigsskatten af Vareindførselen 101 Kr., i alt 4749 Kr. (1240 Kr. mere end i 1897).

Kreaturhold 1898: 80 Heste, 215 Stkr. Hornkv. (deraf 167 Køer), 922 Faar, 146 Svin og 16 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver, og et Byraad, der foruden af Formanden (Borgmesteren) bestaar af 9 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs.,

Grenen.

b) for Fattigvæs., c) for Alderdomsunderst., d) for Skolevæs., e) for Vejvæs., f) for Sygehuset, g) for Tilvejebringelsen af en Havn.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 23,334 (deraf Grundsk. 420, Hussk. 2399, Formue- og Lejlighedssk. 20,395 og 120 fra Landdistr.), Afgifter efter Næringsloven 1098, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 1479, Indtægt af Aktiver 3077, paalignet Offer 1614, Skolekontingent 404 Kr.; Udgifter: Bidrag til Stat 605, til Amt 110, til Amtsskolefond 513, Byens Bestyrelse 819, Fattigvæs. 5430, Alderdomsunderst. 3641, Skolevæs. 9453, Rets- og Politivæs. 1380, Medicinalvæs. 822, Gader og Veje 2629, Højtidsoffer 1520 Kr. Kommunen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 61,694 og i faste Ejendomme 78,182 Kr. og skyldte bort 49,416 Kr. For 1899 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed $5_{,55}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var 427,000 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 413,800 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: $^{5}/_{6}$ af Raadhuset, de 3 Skoler og et Fattighus.

Byens Politikorps bestaar af 1 Befalingsmand, 2 Underbefalingsmænd og 30 Mand, Brandkorpset er inddelt i en Slukningsafdeling, en Nedbrydnings- og Redningsafdeling og en Ordensafdeling; alle Byens Mænd fra 20 til 50 Aar ere pligtige til Tjeneste, med mindre de løskobe sig ved Kendelse til Kæmnerkasssen, eller Brandvedtægten paa anden Maade hjemler Fritagelse.

I Sparekassen for Skagen og Omegn (opr. $^1/_7$ 1862) var $^{31}/_3$ 1898 Sparernes saml. Tilgodehav. 413,595 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 27,358 Kr., Antal af Konti 1061.

I gejstlig Henseende danner Skagen med Landdistriktet et eget Pastorat. Skagen hører til 7. Landstingskreds og Amtets 1. Folketingskreds, Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Skagens Lægedistrikt (Distriktslægen bor her). Den hører til 5. Udskrivningskreds' 484. Lægd. Ved Toldstedet er ansat 1 Toldforvalter og 2 Assistenter (den ene i Højen), ved Postvæsenet 1 Postekspeditør, der tillige er Bestyrer af Telegrafstationen. Ved Telegrafstationen ved Skagens Fyr er Fyrmesteren Bestyrer. Der er Statstelefon.

Paa Skagensbanen (se S. 30) befordredes i Driftsaaret 1897-98 fra Sk. 13,952 og til Sk. 13,864 Personer; fra Sk. afgik 1,416,000 og ankom 4,307,000 Kgr. Gods.

Historie. Oprindelsen til Skagen — eller *Scaven*, i ældre Tid skrevet Skafuen, Skauffen m. m.; Navnet kommer af „Skage" ɔ: et Næs eller en Landstrimmel, der løber ud i Havet, jvfr. Vendsyssels gamle Navn „Vendilskage" — omtales i et af Selvejerbønder i Vendsyssel udstedt Dokum. af 1355 (trykt i Suhms Danm. Hist. XIII S. 828), hvori der berettes, „at en fordums Konge paa Jagten gæstede hos en Bonde ved Navn Thorkel Skarpæ, der da boede i Oorn (ɔ: Byen Vogn), og paa hans Bøn overdrog samme Thorkel hele Skagen tilliggende Mark til Græsning for hans vilde Stod. Hyrden for de vilde Heste ved Navn Throndr fandt først paa at fiske ved Skagen og byggede det første Hus paa Skagens Mark paa samme Thorkels Vegne. Og siden efterhaanden havde mange flere bygget der paa foreskrevne Thorkels Vegne. Desuden ved vi forvist og vidne i Sandhed, at fra den Strøm østen for Hosyo og Reten og lige til det yderste Skaugheret har fra gammel Tid været Kongens Strandbred, kaldet Kunghsforstrand, og erkendes for at være det endnu, ligesom at Forstranden aldrig har været bebygget af nogen, førend Jylland for faa Aar siden blev ødelagt og undertrykt ved Herrernes Krig". Hvilken Konge der hentydes til, er uvist; Suhm gætter paa Erik Glipping, men det maa sikkert være en langt tidligere Konge. Aar 1299 tilbod Erik Menved, for at tilfredsstille Esger Juul, at afhænde en Del af Krongodset, deribl. $^1/_8$ af Skagen. Sine første Købstadsprivilegier fik Byen af Erik af Pommern $^{22}/_1$ 1413, og de bleve stadfæstede bl. a. 1442, 1451, 1545, 1560, 1598 og 1648; 1507 udstedte Kong Hans en Stadsret for Skagen, 1519 gav Chr. II den fri Birk og Birkeret. Ligesom andre smaa Købstæder havde Skagen saavel Borgmestre og Raad som Byfoged (1580 fik den tillige en Byskriver), og endnu ifl. Forordn. af $^{28}/_1$ 1682 var Skagen en af de Byer, som beholdt 1 Borgmester og 2 Raadmænd, medens Øvrigheden i andre nørrejydske Byer, som Hjørring, Thisted og Nykjøbing, indskrænkedes til en Byfoged.

Fra den tidligste Tid har det været Fiskeriet, der var Skagens Hovederhverv, og den drev Handel, særlig med saltet Fisk, paa Havnene i de danske Farvande, navnlig Varberg, og paa tyske Havne, som Lübeck og Rostock. Ligesom nu (og dengang endnu mere) var det Tuskhandel, der dreves (1556 omtales, at der indførtes en Mængde Øl til Sk., og 1557 siges, at det særlig var Smør, Skagboerne hentede i Varberg), og de vaagede nøje over deres Købstadsrettigheder, saaledes da der ved Midten af 16. Aarh. anlagdes et Fiskerleje „Tornby" eller „Thorneleje" (se Kanc. Brevb. $^6/_2$ 1551) nær ved Sk. (vel i Skagsogn eller Raabjærg), hvilket de ved Besværing til Kongen fik nedlagt, ligesom de ogsaa søgte 1580 at faa den lige anlagte By Aalbæk afskaffet. Agerdyrkning og Kvægavl have vel tidligere ogsaa haft nogen

Betydning; thi de Marker, der omtales i ovennævnte Dokum. af 1355, fandtes endnu op i den nyere Tid; men nu ere de for længe siden næsten helt ødelagte af Egnens værste Fjende, Sandet. Sandflugt og Klitdannelse have vel fundet Sted i Landet langt tilbage; men det er dog først fra 16. Aarh., at Sandflugten optræder som en virkelig Landeplage efter Ødelæggelsen af Skovene, som hidtil havde sat den Grænser, og den deraf følgende Oprykning af Klitplanter, da Brændselet fra Skovene var sluppet op. Det er ogsaa i 16. Aarh., at man paa Skagen hører om Sandets Erobring af Jorderne, efter at Skovene lige op til Raabjærg vare huggede, og 1593 fortælles, at Sandet var trængt ind over de dyrkede Marker og havde lagt sig om Gaardene. Dertil kom store Stormfloder, saaledes 1592 og 1593 (ved sidste Lejlighed bortreves 14 Gaarde og Huse). I den følgende Tid fortsatte Sandflugten sine Ødelæggelser, indtil den naaede sit Hojdepunkt 1775, da Sandet paa alm. Bededag „med en heftig og forfærdelig Storm af N. Ø. trængte ind paa og forbi Kirken, som hidtil havde været fri, ja ødelagde den Del af Byens Markjord, som laa der omkring og i Nærheden“, hvorved Præsten mistede baade Ager og Eng. Ødelæggelserne vedbleve, om end i mindre Maalestok, indtil man i den senere Tid til Dels har dæmpet Sandet ved Plantning af Klittag og Marehalm. Havet har ogsaa i 19. Aarh. gjort megen Skade, navnlig ved Højen, hvor det stadig tager bort af Landet; saaledes indtraf der Stormflod $^{14}/_{2}$ og $^{27}/_{11}$ 1825 og atter $^{14}/_{2}$ 1868.

Den omtalte Kirke var Byens gamle Sognekirke, indviet til St. Laurentius, og efter et lidet sandsynligt Sagn bygget af Skotter og Hollændere, som fordum fiskede under Kysten. Det var en anselig Kirke („den længste i Vendsyssel“), opf. i gotisk Stil af Mursten, med overhvælvet Skib og Kor ud i eet, Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Sakristi mod N. Desuden fandtes der et Par Kapeller, nemlig et i Højen, af Bindingsværk og straatækt, og (ifl. D. Atl. V. S. 220) et, som oprindl. skal have staaet i Østerby (se Olavius, S. 56), men i 17. Aarh. (efter Resens Tid) flyttedes til Vesterby; det var (ifl. D. Atl. smstds.) af Bindingsværk, 17 Fag langt og med et fritstaaende Klokketaarn. Aar 1517 fik Hans Tysk i Skagen kgl. Bevilling til at maatte bygge et Hus og et Kapel N. for Skagen og deri indtage syge Mennesker; dette til St. Jakob indviede Kapel, som Fr. I 1523 skødede til Bisp Stygge Krumpen, har næppe været identisk med noget af de to andre, men man ved ellers intet om det. St. Laurentii Kirke blev 1459 „med tilliggende Kapeller“ henlagt til Aalborg Helligaands Hospital, mod at dette „skulde forse Kirke og Kapeller med en saadan Præst og Kapellan, som dem kan forestaa“, og indtil 1677 hørte Kaldet til Aalborg Hospital. Ved Kirken fandtes tidligere en *St. Laurentii Kilde*, som ansaas for hellig. Ved Sandstormen 1775 lagde Sandet sig helt op for Kirkedøren, og i de næste Aar kunde Adgangen kun holdes fri ved jævnlig Brug af Spaden. Endelig blev den ved Sognepræsten Laulunds og Byfoged Petersens Bestræbelser og ved Reskr. af $^{5}/_{6}$ 1795 paa Grund af Sandflugt og Brøstfældighed nedlagt, solgt og nedbrudt paa det massive Taarn nær, der overlodes til Fyrvæsenet, som vedligeholder det som Sømærke; det har Trappegavle og Krydshvælving med Stjærneribber. I Indermuren fører en Vindeltrappe op over Hvælvingerne. Materialer fra Kirken kunne paavises i flere af Skagens Bygninger. Kapellerne i Vesterby og Højen omtales 1787 hos Olavius som „saa forfaldne og brøstfældige, at Folk under Tjenesten næppe uden Helbreds Tab kunne være derinde, og er intet vissere, end at de inden kort Tid falde ned“. Kapellet i Vesterby blev dog, rigtignok noget udbedret, benyttet af Sognefolket indtil 1841, da den nye Kirke (se S. 33) var opført, omtr. paa Kapellets Plads. Kapellet i Højen blev nedrevet 1839; Kirkegaarden bruges endnu.

En ikke ubetydelig Indtægtskilde for Skagen var i tidligere Tid Strandingerne, ligesom de bragte den en Del Vragtømmer til Bygningsbrug. Endnu over Midten af 19. Aarh. antoges Bjærgelønnen i Skagens Jurisdiktion i Gennemsnit at være 9000 Rd. aarl. Men den nyeste Tids mange udmærkede Foranstaltninger for at forebygge Strandinger have bevirket, at disse nu høre til Sjældenhederne. Skagens Fyr tillige med Anholts og Kullens indrettedes i Fr. II's Tid efter Opfordring af de fremmede Skippere, som passerede de danske Farvande, og som til Gengæld forpligtede sig til at betale „Fyrgelt“ sammen med Sund- eller Bælttolden. Kongens Brev herom udgik $^{8}/_{7}$ 1560 og næste Aar gentoges Befalingen med Tilføjelse, at „Fyrlamperne“ skulde være saa vide som en Tønde og hænges 20 Al. hojt i et Tømmerværk, der skulde bygges som en „Papegøje“ (vistnok et skraat stillet Spryd, der var fæstet til Masten ved en Strop, og til hvilket Papegøjesejlet var anbragt). Skagens „Fyrlampe“ tændtes først med Brænde, som, da Skovene i Vendsyssel ikke indeholdt tilstrækkeligt eller krævede for vanskelig Transport, hentedes til Søs fra Lim-

fjordsegnene og Norge. Man gik dog hurtig over til at bruge Tran, hvormed man belyste Farvandet fra Toppen af et Taarn. Taarnet bortskylledes 1584 i et Uvejr, men opførtes paany og bestod 1606, da man indførte Belysning med 6 (fra 1610 8) store Talglys, af en aaben Fod af Tømmer, oven paa hvilken fandtes et Rum med Senge til „Blusserne" eller Fyrpasserne, og oven paa dette atter et Rum med Vinduer til alle Sider, i hvilket Lysene brændte. Fyret kaldtes nu en „Lygte." 1626—27 blev Overdelen af Taarnet omdannet til Stenkulsfyring, men kort efter er det vist nedbrændt, thi næste Aar blev det *første* danske Vippefyr til Stenkulsblus opstillet paa Skagen af daværende Borger i Helsingør, senere Tolder paa Skagen og Fyringsforvalter i Danmark Jens Pedersen (Grove). Vippefyrene kaldtes „Fyringer", og Skagens Vippefyr bestod efter Olavius' Beretning, da det 1745 atter afløstes af et Taarnfyr, „af et meget højt og tykt Træ, der lignede en Møllestub og var omgivet af Stivere; oven paa Stubben stod en stor Jærngaffel, som var til at dreje omkring paa Stubben, paa det at Fyrpanden altid kunde komme til at hænge paa

Skagen, efter Resen.

1. St. Laurentii Kirke. 2. „Hou-Søe, hvor der sigis fordum at have standen en Gaard, som skall være siunchet". 3. St. Laurentii Kilde. 4. Galgen. 5. Præstegaarden. 6. Raadhuset og Torvet. 7. Kapellet. 8. Lygten. 9. „Et Huus ved Stranden, som kaldes Boen, hvor udi fischer Redskab forvaris". 10. „Nord-Søe og Øster-Søe". 11. „Capellet i Hoien og Byen, som horer under Skaggens Frihed". 12. „Deres fiske-hield, hvor Fiskene ophænges og torres".

Vindsiden. Vippestangen, saa svær som et Mastetræ, gik ned i Gaffelen, og ved den ene Ende af Vippestangen hængte Panden; i denne, som var til at hidse op og ned med en Tallie, gik omtr. 6 Skæpper Stenkul paa Gangen". Vippefyret stod paa Fyrbakken, men da denne var bleven undergravet af Havet, opførtes 1745 noget nordligere det S. 36 omtalte Taarn, der først kun var 54 F. højt og et Pandefyr; senere blev det forvandlet til et Lampefyr (se videre S. 36). Til Redningsvæsenet i sin nuv. Skikkelse, med dets Stationer med synkefri Baade og Raketapparater, er Begyndelsen sket ved 19. Aarh.'s Midte, særlig efter Tilskyndelse af Claudi, og Redningsvæsenet organiseredes ved Lov af $^{26}/_{3}$ 1852; der findes nu i alt omtr. 60 Stationer, som ere underlagte Bestyreren for det nørrejydske Redningsvæsen.

Skagen har haft en Latinskole, der oprettedes ved Midten af 16. Aarh. efter Tilskyndelse af Bisp Oluf Chrysostomus, og som nedlagdes 1740; Rektoren var tillige Sognekapellan (se Aalborg Katedralskoles Progr. 1871).

I Skagen ere fødte Prof. ved Kbh.'s Universitet Nicolaus Scavenius, † 1590, den teol. Prof. Laurids Mortensen Scavenius (Søn af en Fisker), f. 1589, † 1655, og Jakob Brønnum Scavenius, Søn af Handelsmand Brønnum (se II S. 856), † 1820.

Paa Kronens Gaard *Hofsøgaard* (i Dok. af 1355 kaldt „Hosyo") fik Skagen Ejendomsbrev 1546. Den laa den Gang udenfor Byen; nu findes dens Grund i den vestl. Del af Byen (se Resens Tegn.). Den kaldtes senere „Hovgaarden", ejedes vistnok i 17. Aarh. af Borgmester Fedder Hansen, brændte 1729 og var i Slutn. af 18. Aarh. i Byfoged Ferslevs Besiddelse; 1749 led dens Marker meget af Sandflugt.

Litt.: *O. Olavius*, Beskr. over Schagens Kiøbsted, Kbh. 1787. — *A. P. Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af Skagens Landsogn, i Saml. til jydsk Hist. V. S. 308 flg. (ligesom andre Artikler af s. Forf. samlede i den S. 6 nævnte Bog). — *D. H. Wulff*, Bidr. til Sk. Kirkeh., i Saml. til j. Hist., 2. R. III S. 268 flg.). — *N. Hancke*, En Kriminalhist. fra Sk., i Saml. til j. Hist. I S. 151 flg., og *V. A. Secher*, Mordet paa Blusser i Sk., smstds. 3. R. II. Bd. — Om Fr. III's Skøde af 1667 til Borgmester Fedder Hansen paa *Toldergaarden* i Sk., se Saml. til j. Hist. 2. R., I S. 382. — Om Fyret se *V. A. Secher*, Det danske Fyrvæsens Hist. 1560—1660, i Saml. til j. Hist. 3. R. II. Bd., og *C. D. Bloch*, Fyrvæsen, i Tidsskr. f. Søvæs., Ny R. XXXIII S. 429 flg.).

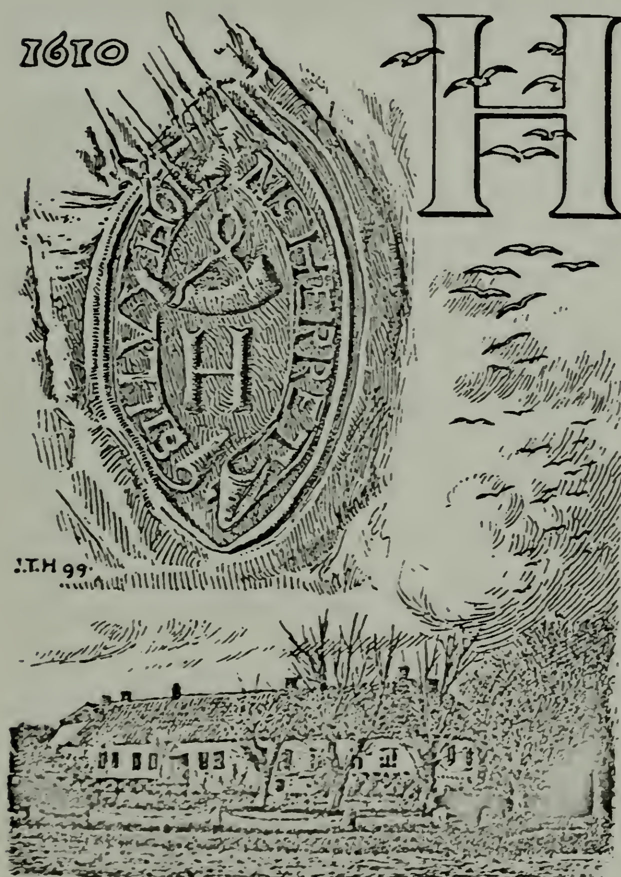

Horns Herred.

Sogne:

Horns Herred, den nordl. Spids af Jylland, og det næststørste Herred i Amtet, omgives af Skagerak og Kattegat og er mod S. og V. begrænset af Dronninglund, Børglum og Vennebjærg Herreder. Til Herredet høre *Hirsholmene* med nogle mindre Holme, *Kjølpen* og *Deget*, i Kattegat. Den største Udstrækning fra Skagens Odde til Sydgrænsen er omtr. $5^1/_4$ Mil, Bredden fra V. til Ø. veksler mellem $2^3/_4$ og $^1/_2$ Mil. Den sydl. Del er opfyldt af Udløberne af Højvendsyssel (se S. 1); de højeste Punkter, Flade Kirkebakke (Kigud), 389 F., 122 M., og Flade Præstehøj, 340 F., 107 M., ligge mod S. Ø.; mod N. V. hæve Tolne Bakker sig til 267 F., 84 M. Den øvrige Del af Herredet er lavtliggende med store Kær og Flyvesandsstrækninger,

hvilke sidste dække den største Del af den Odde, hvori Herredet løber ud mod N., ligesom de følge hele Kysten langs Skagerak og paa enkelte Steder ogsaa findes ved Kattegat. En Del af Lavningerne mellem Bakkerne og i de flade Egne have sand- og lermuldede Jorder, i øvrigt ere de sandede og ufrugtbare. Af Aaerne mærkes *Uggerby Aa*, der søger mod N. ud til Skagerak, og *Knasborg Aa* og *Elling Aa*, der løbe til Kattegat. Herredet er meget skovfattigt (5412 Td. Ld.). En Del af det beplantede Areal er Statsplantager, nemlig Skagen, Bunken, Aalbæk og Tversted Plantager. Med Hensyn til Frugtbarheden hører Herredet til de ufrugtbareste i Amtet (gnmstl. 47 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Frederikshavn og Skagen Købstæder) 96,591 Td. Ld. ($9{,}_{68}$ □ Mil, $532{,}_{9}$ □ Km.). Landdistrikt. Ager og Engs Hartk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 1977 Td. Folketallet var i Landdistr. $^1/_2$ 1890 15,090 (1801: 6462, 1840: 9294, 1860: 11,945, 1880: 14,068). I Herredet ligge Købstæderne Frederikshavn og Skagen. I gejstlig Henseende danner Herredet et eget Provsti (undt. Lendum Sogn, der hører til Dronninglund Hrd.'s Provsti), i verdslig Hens. hører det under Horns Hrd.'s Jurisdiktion samt under Amtets 4. Forligskreds (Skagens Landdistr.), 6. Forligskr. (Tversted, Mosbjærg, Bindslev og Hørmested S.) og 2. Forligskr. (de øvrige Sogne).

Horns Hrd. (ogsaa kaldt saaledes i Vald. Jrdb.) hørte i Middelalderen til Vendsyssel, senere til Aalborghus Len og fra 1660 til Aalborghus Amt; 1707 kom det ind under Aastrup, Børglum og Sejlstrup Amter, indtil disse 1793 lagdes ind under det da oprettede Hjørring Amt.

Herredets forskellige Dele have været ret ulige befolkede i Oldtiden, efter de jordfaste Mindesmærker at regne. I de nordøstl. Sogne, Skagen, Raabjærg, Elling og Tversted, samt paa Hirsholmene kendes ingen Monumenter og i Bindslev Sogn kun 5; i de øvrige Sogne er der derimod talt i alt 355, hvoraf knap 20 Stengrave, Resten Gravhøje; henved 100 af Monumenterne ere dog nu sløjfede og 50 mere eller mindre forstyrrede; 43 ere fredlyste. Oldsagsfund foreligge næsten fra hele Herredet (Hirsholmene undtagne), om end sparsommere fra den nordøstl. Del.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *Bahnson*, *Bindesbøll* og *Rondahl*, 1882.

Skagens Landdistrikt (*Skagsogn*) omgives af Skagen Købstads Jorder, Skagerak, Kattegat og Raabjærg Sogn. Kirken i Hulsig, mod S. Ø., ligger $1^1/_4$ Mil S. V. for Skagen. Arealet bestaar dels af Klitegne, hvor Flyvesandet for en stor Del er dæmpet, dels af flade Hedestrækninger. I Distriktet ligger en Del af Skagen Plantage (518 Td. Ld., det øvrige, 2104 Td. Ld., paa Købstadens Markjorder, i alt 2622 Td. Ld.). Gennem Distr. gaar Skagensbanen.

Fladeindholdet 1896: 7295 Td. Ld., hvoraf 274 besaaede (deraf med Rug 89, Byg 35, Havre 108, Bælgsæd 3, Spergel 4, Blandsæd til Modenhed 12, Grøntf. 11, Kartofler 12), Afgræsn. 161, Høslæt, Brak, Eng m. m. 292, Have 4, Skov 77,

Kær og Fælleder 1038, Hegn 3, Heder 1688, Flyvesand, Klit m. m. 3687, Veje og Byggegr. 65, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 19 Heste, 125 Stkr. Hornkv. (deraf 75 Køer), 272 Faar og 60 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 7 Td.; 1 Selvejergaard med 1, 16 Huse med 6 Td. Hrtk. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 92 (1801: 68, 1840: 63, 1860: 72, 1880: 81), boede i 17 Gaarde og Huse; Erhverv: 79 levede af Jordbrug, 3 af Industri, 9 af deres Midler, 1 var under Fattigv.

I Sognet: *Hulsig* (gml. Form Hvolsig), Huse, med Kirke og Jærnbanestation. Desuden *Tranesteder*, *Karred* med Redningsstation, og *Klarup*, Huse; *Lunholm* (1395: Lwnholm, 1401: Lughneholm), Gd. og Huse. Gaarden *Hesselholt*, den største Gaard i Distriktet (omtr. 9 Sk. Hrtk.). *Starholm*, Gd. med Mølle. Redningsstation ved Spirbakken.

Sk. Landdistr. udgør et eget Sognefogeddistr., men har Fattigvæsen fælles med Købstaden, til hvilket det yder et fast aarligt Bidrag af 120 Kr., og hører til Rannerød Skoledistr. i Raabjærg Sogn, til hvilket det yder $^{1}/_{12}$ af Sognets Skoleudgifter. Distriktet hører under Skagens Købstads Jurisdiktion (Skagen), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Skagens Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 484. Lægd. Kirken tilhører Beboerne i Distriktet, i Rannerød og Kannestederne.

Kirken er opf. 1893—94 (indviet $^{5}/_{8}$ 1894) af røde Mursten i romansk Stil efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann og bestaar af Skib og Kor; paa Vestenden af Skibet et lille, skiferdækket Spir, hvori Klokken; Skib og Kor have fladt Bjælkeloft.

Lunholm var i gamle Dage en større Gaard eller „befæstet Borg", som tilhørte Niels Bugge, hvis Datter Elne ægtede Christen Vendelbo; som Enke tilskødede hun Dronn. Margrethe I. 1401; 1667 skal den endnu (efter Suhm, Hist. af Danm. XIV S. 357) have været en Ladegaard, men 1682, da den ejedes af Borgmester Fedder Hansen i Skagen, var der af Gaarden kun til Rest „en Vaaning, kaldtes tilforn Lunnholm, men trende Gange for Sandflugt forflyttet, og nu Ingen bebor det, men holdes samme Steds en Dreng". — Gaardene *Hesselholt* (Hejselholt) og *Klarup* (Klaae Rumpe) ejedes ligeledes af ovennævnte Fedder Hansen.

I *Skagen Plantage*, der tilhører Staten, er Plantningen begyndt 1889, med Bjærgfyr og Hvidgran; paa de fugtige Sletter er der store Græsanlæg.

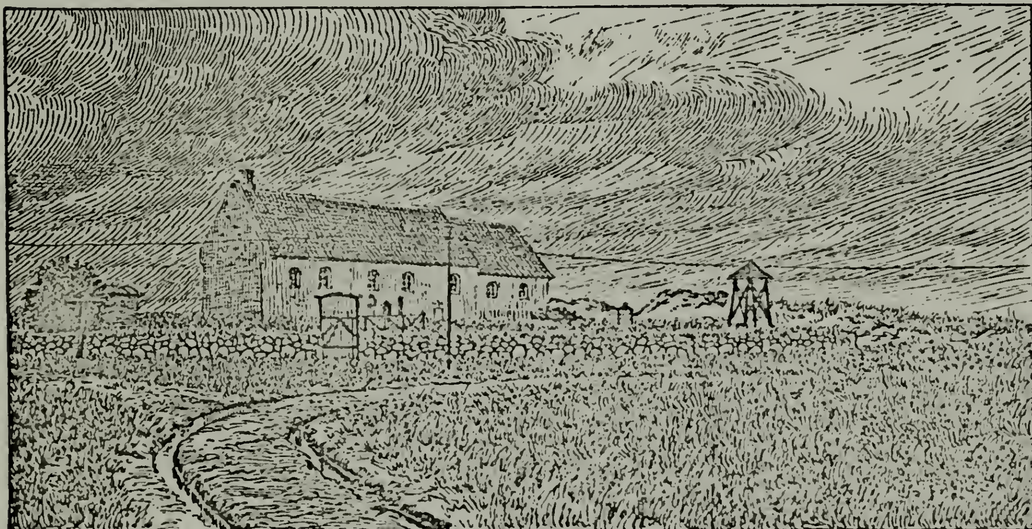
Litt.: *A. P. Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af Sk. Landsogn, i Saml. til j. Hist. V. S. 308 flg.

Raabjærg Sogn, det største i Herredet, omgives mod N. af Skagens Landdistr., mod S. af Tversted, Mosbjærg og Elling Sogne, mod V. af Skagerak og mod Ø. af Kattegat. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $2^{1}/_{4}$ Mil S. V. for Skagen og $3^{1}/_{4}$ Mil N. N. V. for Frederikshavn. En stor Del af Arealet mod N. og V. er opfyldt af Flyvesand, mod S. findes Kær- og Lyngmosestrækninger (Raabjærg Mose), andre Strækninger ere fladt Hedeareal. I Sognet ligge Statsplantagerne Bunken Plantage (1229 Td. Ld.) og Aalbæk Plantage (1211 Td. Ld.). Trigon. Station $^{1}/_{4}$ Mil S. for Raabjærg Kirke. Paa Grænsen af Raabjærg og Tversted Sogne ligger den udtørrede *Gaardbo Sø*, hvis Areal nu er Ager og Eng. N. for dette ligger den omtr. 40 Td. Ld. store *Trold Sø* (den lille Præstegaard Sø, V. for den sidste), der nu ogsaa er udtørret. Sydvestgrænsen dannes af *Nors Aa*, der tidligere faldt i Gaardbo Sø, og hvis Fortsættelse dannes af den mod Ø. til Kattegat løbende *Knasborg Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Frederikshavn til Aalbæk og Skagensbanen.

Fladeindholdet 1896: 13,258 Td. Ld. (ikke fuldt paalideligt, da Fordelingen af det ved Gaardbo Sø indvundne Areal — 891 Td. Ld. — kun er kalkulatorisk), hvoraf 961 besaaede (deraf med Rug 434, Byg 64, Havre 337, Spergel 20, Frøavl

3, Blandsæd til Modenh. 19, Grøntf. 20, Kartofler 53, andre Rodfr. 4, andre Handelspl. 5), Afgræsn. 1323, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1289, Have 7, Skov 1504, ubevokset 50, Moser 478, Kær og Fælleder 1221, Hegn 11, Heder 3712, Flyvesand, Klit m. m. 2471, Veje og Byggegr. 208, Vandareal 23 Td. Kreaturhold 1898: 324 Heste, 1318 Stkr. Hornkv. (deraf 801 Køer), 2164 Faar, 563 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 98 Td.; 35 Selvejergaarde med 48, 150 Huse med 49 Td. Hrtk. og 24 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 1182 (1801: 805, 1840: 932, 1860: 1036, 1880: 1027), boede i 222 Gaarde og Huse; Erhverv: 38 levede af immat. Virksomh., 480 af Jordbrug, 387 af Fiskeri, 104 af Industri, 29 af Handel, 37 af forsk. Daglejervirks., 90 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Raabjærg* med Kirke ($^{1}/_{2}$ Mil Ø. for Byen) og Sparekasse (opr. $^{21}/_{6}$ 1874; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 36,461 Kr., Rentefoden $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 832 Kr., Antal af Konti 218); *Aalbæk*, ved Landevejen, Fiskerleje med Kirke, Skole, Missionshus (opf. 1890), Forsamlingshus (opf. 1892), Kro, 2 Møller, Markedsplads, (Marked i Okt.

Raabjerg Kirke.

med Kreaturer), Redningsstation (opr. 1861), Strandkontrolstation, Jærnbane- og Statstelefonstation. Saml. af Gde. og Huse: *Kannesteder* med Redningsstation (opr. 1852), *Rannerød* med Skole, *Bunken*, Plantørbolig og Jærnbaneholdepl., *Heden*, *Lodskovvad* med Skole, *Klitlund*, *Kyllesbæk*, *Hvidmose* med Skole, *Komfage*, *Sørig*, Gd. og Huse, *Uggerhald* med Skole, *Knasborg*, *Skiveren* med Mølle, Redningsstation og Kysttelefonstation, m. m. Hovedgaarden *Gaardbogaard* — omtr. 3 Td. Hrtk., 800 Td. Ld., hvoraf 550 Ager og Eng, 250 Plantage — bestaar hovedsagelig af den udtørrede Gaardbo Søs Areal. Desuden mærkes Gaardene *Nørre-Gaardbo*, *Troldborg*, *Sovkrog* med Mølle, *Hvims*, *Løt* og *Jennet*.

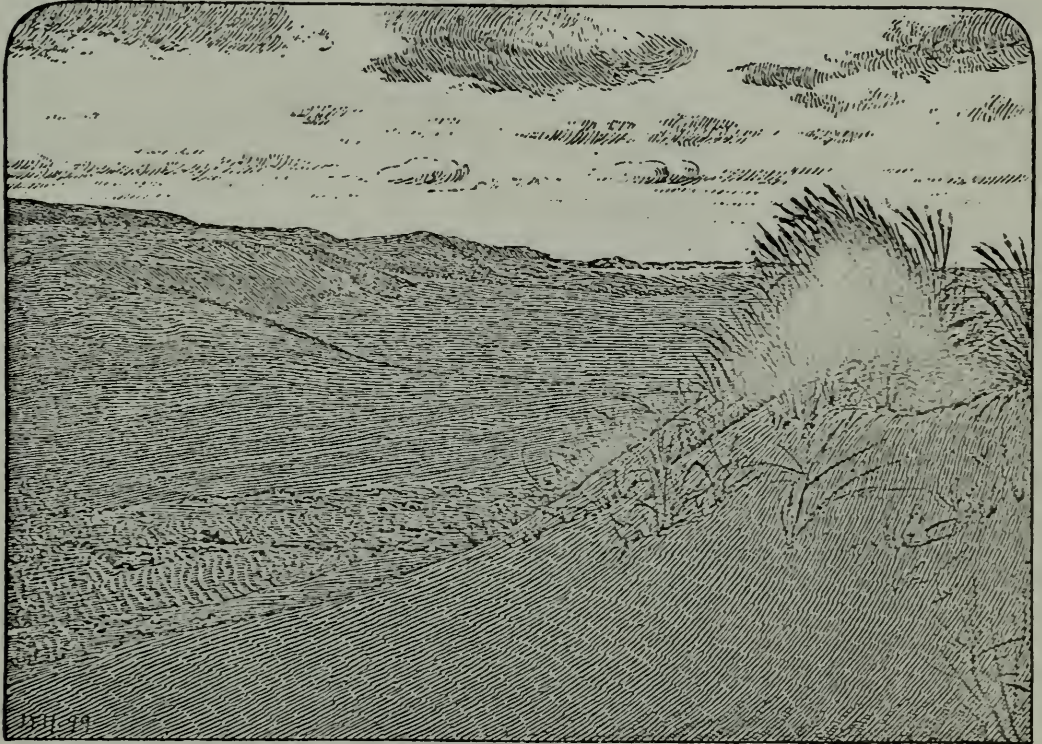
Raabjærg Sogn, en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Skagens Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 472. Lægd. Raabjærg Kirke tilhører nogle Husmænd, Aalbæk Kirke Staten.

Raabjærg Kirke (overhvidtet undt. Vaabenhuset) er lav og uanselig og bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Kirken er oprindl. opført af røde Munke-

sten i Munkeskifte, vistnok i gotisk Tid, men er senere undergaaet mange Forandringer. Østgavlen og Sydmuren ere ombyggede i ny Tid og Skibet forlænget mod V., oprindl. af Bindingsværk, men senere (med Undtagelse af Sydmuren) opf. af Grundmur. Kirken har Bjælkeloft; Korbuen er spids. Vaabenhuset, før af Bindingsværk, er opført 1886. Alterbilledet, Christus og en Synder, er fra 1897 af Anker Lund (af en ældre Tavle, med udskaarne Figurer, findes Rester i Godsejer Jørgen Larsens Besiddelse); Alterstagerne ere fra 1668 med Navnene Morten Sørensen og Maren Pedersdatter. Ny Prædikestol af Eg; Granitdøbefonten, med ornamenteret Fod, synes ældre end Kirken. Over Korbuen hænger et lille Metalkrucifiks og ved Siden en udskaaren Figur af en Bisp. Klokken er fra den tidligere Middelalder.

Aalbæk Kirke er opført 1897 i romansk Stil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann og bestaar af Skib, Kor og Taarn med slankt Spir (78 F.). Kirken har fladt Bjælkeloft.

Sognets nordl. Del er opfyldt af Flyvesand. Et af de mest øde Partier er *Raabjærg Miler* (den omtr. 300 F. lange *Studeli Mile*, Landets eneste betydelige

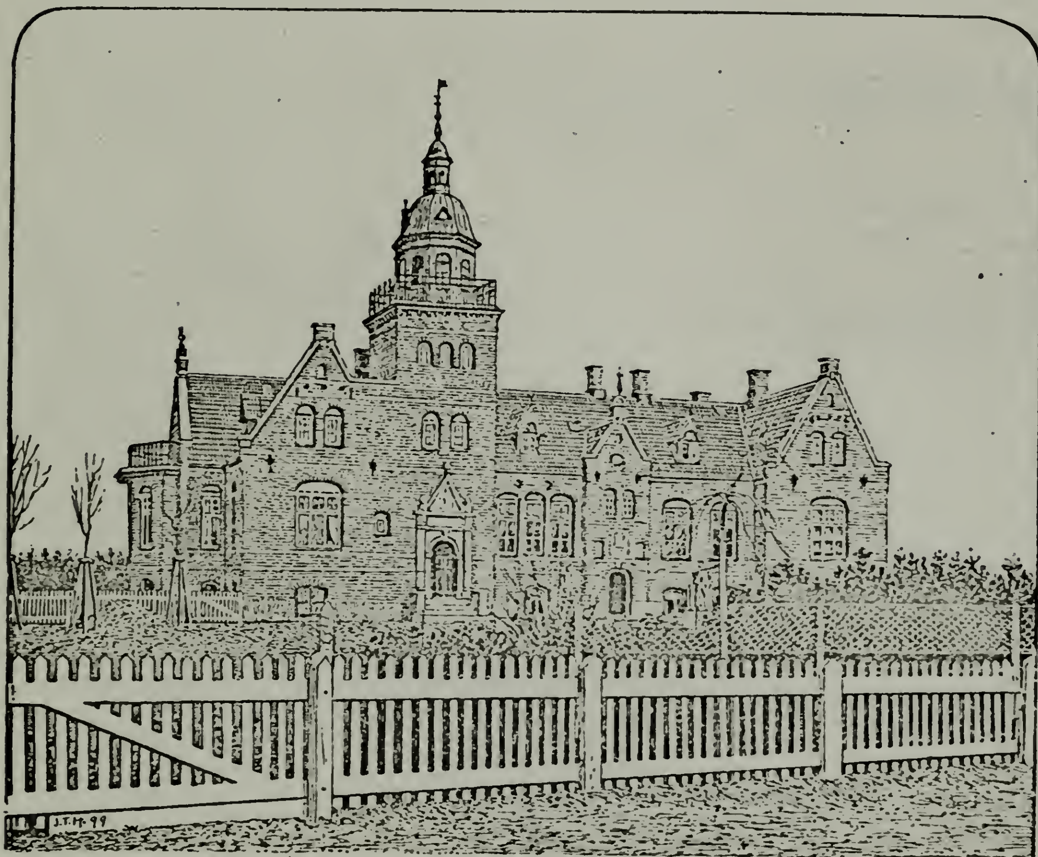

Raabjærg Miler.

Vandreklit, der aarl. vandrer 25 F. mod Ø.), nogle indtil 130 F. høje, nøgne, ubevoksede Klitbakker, der gennemskæres af smaa Dale og have helt Præg af en Ørken, hvor Stilheden i roligt Vejr kun afbrydes af den stadig mumlende Brænding i Havet og det rislende Sand; men i Stormvejr larme Bølgerne, saa at de høres milevidt ind i Landet, og Luften fyldes af mægtige Sandskyer; kun yderst paa Skrænterne ved Skagerak er der et stille Læbælte, da den mod Klitten stødende Luftstrøm stiger lige i Vejret; her søger Kvæget ud for at finde Ly for Stormen og styrter undertiden ned. Kulturen har dog ogsaa i de senere Aar søgt at trænge frem her. Lige Ø. for Raabjærg Miler ligger mellem Bunken og Hulsig den Staten tilhørende *Bunken Plantage*, hvis Beplantning med Bjærgfyr, Hvidgran, El og Birk begyndte 1889; det gælder navnlig Plantagens østl. Del, hvor der ogsaa findes omtr. 60 Td. Ld. med kunstig Græskultur; i den vestl. Del ere Milerne dæmpede. Ogsaa *Aalbæk Plantage*, mellem Aalbæk og Gaardbogaard, tilhører Staten; Plantningen begyndte 1893; i Midten ligger et højt Klitparti, paa Sydsiden et Egepurkrat paa en Klitbakke.

Den sydøstl. Del af Sognet er mere kultiveret. Her laa i gamle Dage Ø. for den i sin Tid omtr. 1400 Td. Ld. og i Omkreds omtr. 2 Mil store *Gaardbo Sø* Herregaarden *Gaardbogaard* (1335: Garthbuth), der alt nævnes 1335 og da ejedes af

Henrik Nielsen, som skødede den til Vrejlev Kloster (i dets Arkiv har der været 32 Pergamentsbreve vedr. Gaarden og Søen); 1577 skødede Kongen Gaarden til Fru Karen Rønnov. Den havde sit eget Birk (fra 1546), der ophævedes ved Reskr. af $^{23}/_{6}$ 1797; men da var Gaarden for længe siden ophørt at være Hovedgaard — ved 1660 vare dens Marker ødelagte af Sandflugt —, og Jorderne vare delte mellem 4 Gaarde, Nørre- og Sønder-Gaardbo, N. og S. for Knasborg Aa. Ved 19. Aarh.'s Midte var Søen svunden ind til omtr. 900 Td. Ld., og 1854 begyndte Lodsejerne at tørlægge den ved at uddybe Knasborg Aa, der dannede dens Afløb; 1880 var der tørlagt omtr. 250 Td. Ld., men Foretagendet var dog i det hele mislykket. Da erhvervede Entreprenør Jørgen Larsen af Kbh. sig 1880 af Lodsejerne Retten til Søens Udtørring, og ved Købet af de to Gaarde Nørre- og Sønder-Gaardbo har han atter bragt den gamle Gaardbogaard, Danmarks nordligste Herregaard, til Live. Udtørringsarbejdet

Gaardbogaard.

begyndte 1881 med Anlægget af en omtr. 14,000 Al. lang og 6 Al. bred Kanal („Landkanalen") omkring hele Søen, Knasborg Aa uddybedes, og i April 1882 kunde Søen allerede til Dels tørlægges. Gaarden er bekendt for sit Mønsterlandbrug, dels drevet med Froavl, men fornemmelig med Hoavl; senere er dog Gaarden mere og mere dreven som en almindelig Landejendom med en større Kvægbesætning (udelukkende Jersey-Kvæg, den eneste Besætning af denne Slags i Landet), da det var vanskeligt at faa Høet afsat. Til Gaarden hører, foruden fortrinlig indrettede Ladebygninger, en Hovedbygning, opf. 1893 af røde Sten i hollandsk Renæssancestil med et Taarn efter Tegn. af Arkitekt Martin Borch. Omkring Bygningerne er der betydelige Granplantninger. Et større Moseareal i Ø.-Tversted, kaldet „Kjærholt", er tilkøbt 1899 for at drives som særskilt Landbrug.

Paa Sønder-Gaardbo er Vendsyssels topogr. Forfatter A. P. Gaardboe († 1895) født 1823.

Fra Fiskerlejet *Aalbæk* (se S. 40) dreves der tidligere en Del Østersfiskeri paa

Bankerne i den for sin gode Ankerplads bekendte Aalbæk Bugt; men i de senere Aar er dette Østersfiskeri („Fladstrands Østers") helt ophørt for Aalbæks Vedk.

Litt.: *A. P. Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af R. Sogn, i Saml. til j. Hist. III S. 31 flg.; se ogsaa s. Forf., Beskr. af Gaardbo Sø, smstds. I S. 422 flg., og Hist. Efterretn. om Udtørringen af G. Sø, smstds. 2. R. I S. 384 flg.

Tversted Sogn omgives af Raabjærg, Mosbjærg og Bindslev Sogne, Vennebjærg Hrd. (Uggerby S., der er Anneks til Tversted) og Skagerak. Kirken, mod V., ligger $3^3/_4$ Mil S. V. for Skagen, $3^1/_2$ Mil N. V. for Frederikshavn og $2^1/_2$ Mil N. Ø. for Hjørring. De temmelig jævne Jorder ere mod N. langs Stranden opfyldte af Flyvesandsstrækninger, mod S. af Mose- og Kærstrækninger (Sørig- og Trydmose); Jorderne ere sandmuldede med Underlag af Sand og paa enkelte Steder af stift Ler. Ved Sydgrænsen ligge nogle tilgroede Klitbakker „Rimmerne", mod N. Tversted Plantage (1318 Td. Ld.). Et Stykke af Sydvestgrænsen dannes af *Tversted Aa* (tidligere en Fjord, der gik ind fra Vesterhavet); mod N. V. løber *Uggerby Aa* ud i Havet. Paa Grænsen af Raabjærg Sogn ligger den udtørrede *Gaardbo Sø* (se S. 46). Gennem den nordl. Del gaar Landevejen fra Hjørring til Tversted Strand.

Fladeindholdet 1896: 11,244 Td. Ld. (se under Raabjærg Sogn), hvoraf 2140 besaaede (deraf med Hvede 40, Rug 588, Byg 319, Havre 846, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 87, Grøntf. 120, Kartofler 85, andre Rodfr. 50), Afgræsn. 1618, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1600, Haver 39, Skov 1373, ubevokset 210, Moser 589, Kær og Fælleder 660, Hegn 10, Heder 1472, Flyvesand, Klit 1145, Veje og Byggegr. 374, Vandareal 15 Td. Kreaturhold 1898: 305 Heste, 1673 Stkr. Hornkv. (deraf 1127 Køer), 2001 Faar, 755 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 149 Td.; 40 Selvejergaarde med 87, 199 Huse med 52 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1378 (1801: 569, 1840: 712, 1860: 1024, 1880: 1373), boede i 267 Gaarde og Huse; Erhverv: 61 levede af immat. Virksomh., 1046 af Jordbr., 34 af Fiskeri, 107 af Industri, 27 af Handel, 37 af forsk. Daglejervirks., 49 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Tversted* (1408: Twerstæth; udt. Tvested) med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1897), Forsamlingshus (opf. 1890), Redningsstation (anlagt 1866) og Toldassistentstation, Kro og Markedsplads (Marked i Sept. med Kvæg og Faar); *Vester-Tversted* med Skole og Mølle; *Østenkjær*; *Terpet* med Vand- og Vejrmølle samt Andelsmejeri. Saml. af Huse: *Klit*, delt i *Øster-*, *Vester-* og *Mellemklit*, *Skram*, *Horsnab* med Skole, *Altona Huse*, *Sørig* med Skole, *Sørig-Mose* med Filialkirke (paabegyndt 1899 efter Tegn. af V. Ahlmann), Skole, Missionshus (opf. 1891) og Forsamlingshus (opf. 1890), *Tuen*, Gd. og Andelsmejeri, *Tversted-Rimmer*. Hovedgaarden *Nørre-Elkjær* har 27 Td. Hrtk., 764 Td. Ld., hvoraf 564 Ager, 150, som ere under Beplantning, og 50 Tørvemose og Hede. Desuden Gaardene *Slynge*, *Vaagholt* og *Gjøgsig* samt Badepensionatet *Tannishus* og Plantørboligen i Tversted Plantage.

Tversted S., een Sognekommune med Annekset Uggerby, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 473. Lægd. Kirken tilhører Enkefru Klitgaard.

Kirken bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod N. Den er opført i romansk Tid af huggen Kamp paa en Sokkel med Skraakant; den gamle, halvrunde Korbue af Kamp er bevaret. Korets Østgavl er omsat. Skibet er forlænget mod V., af huggen Kamp fra den gamle Vestgavl og røde Munkesten; paa Vestgavlen, der er af smaa Mursten, Aarst. 1787. Væggen mellem den oprindel. og den tilføjede Del af Skibet er gennembrudt med en stor, flad Bue. Vaabenhuset, af Mursten, er opført

1890. Altertavlen, i Renæssancestil, har et Maleri fra 1884 (Christus og Disciplene i Emaus) af Anker Lund; paa Siderne Evangelisterne. Romansk Granitdøbefont. Simpel Prædikestol fra 17. Aarh. I Skibets Vestende et Pulpitur. I Skibets Sydvæg er indmuret en Sten med et udhugget Dyre- eller Menneskehoved. I Vaabenhuset Ligsten over Præsten Laurids Mikkelsen, † 1609, og over Forpagter Niels Christensen, † 1656. Klokken, med Indskr. i Renæssancemajuskler, er fra 1512 (se Kirkeh. Saml., II S. 474, og 3. R. IV S. 167).

Nørre-Elkjær tilhørte Fru Birgitte Lunge, † 1628, g. m. Hr. Henrik Ramel, derefter Markor Rodsteen, † 1681, hans Børn Peder, Christian og Margrethe 1684; den første af disse solgte 1684 sin Part i Gaarden til Chr. Rodsteen, men afkøbte atter denne Gaarden ($36^{1}/_{4}$ Td. Hrtk.) 1695, dog kun for straks at transportere den til Hans Fr. Levetzau til Oxholm, hvis Søn, Ritmester Gert Diderik L. 1704 solgte den til Anders Brønsdorph til Linderumgaard; 1723 solgte Kmjkr. Jakob Bentzon som Udlægshaver i sidstnævntes Gods E. ved Auktion for 13,800 Rd. til Assessor Lucas Kjærulf, hvilken 1725 solgte den til Laurids Hauch (202 Td. Hrtk. Bøndergods). Paa Auktionen efter hans Enke blev Gaarden 1740 købt af Forvalter Jens Brøndlund fra Oxholm for 15,550 Rd. Dennes Enke Anne Margrethe Eylandt solgte 1789 N-E. til Fuldm. Laurids Bartholin Schmidt for 17,500 Rd., om hvilket Skøde førtes Proces for Højesteret, der dog 1791 godkendte det. Schmidt solgte 1799 N.-E. ved Auktion til Henning og Peder Ring for 44,000 Rd. Efter P. Rings Død 1858 gik Gaarden for 200,000 Kr. over til den nuv. Ejer Henning Ring (1899 er frasolgt omtr. 42 Td. Ld. Ager, 2 Td. Hrtk.). — Hovedbygningen bestaar af 3 Længer i eet Stokv., oprindl. af Bindingsværk; nu er omtr. Halvdelen grundmuret. Gaarden, der er omgiven af Grave, er flere Gange brændt, sidst 1892.

Otto Lunov skrev sig 1634 til *Slynge*, men solgte 1637 Gaarden til Fru Sophie Brahe.

Anlægget af *Tversted Plantage*, der ejes af Staten og har et stærkt kuperet Terræn, er begyndt 1852, navnlig ved Plantør Weirums og Kmhr. Riegels Bestræbelser, men anlagt som Statsplantage 1859, ved Ekspropriation af omtr. 600 Td. Ld. af Nørre-Elkjærs Jorder; den nordl., ældre Del er nu til Dels skyggefuld Skov af Bjærgfyr og Hvidgran; navnlig er Bevoksningen af Abies Nordmanniana, Eg og forskellige Granarter interessant; i den vestl. Udkant af Plantagen ligger Plantørboligen med en god Frugthave og et Udsigtspunkt ved Havet. — Gennem Sognet gaar fra N. til S. den af Hedeselskabet 1896 anlagte *Eskjær-Slynge Mergelbane* til Eskjær Mergelleje i Mosbjærg Sogn.

Litt.: *A. P. Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af T. Sogn, i Saml. til j. Hist. V S. 126.

Mosbjærg Sogn omgives af Annekset Bindslev, Tversted, Raabjærg, Elling, Tolne og Hørmested Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Sindal S.). Kirken, mod S. V., ligger $4^{1}/_{4}$ Mil S. V. for Skagen, $2^{1}/_{4}$ Mil N. V. for Frederikshavn og omtr. ligesaa langt Ø. N. Ø. for Hjørring. De lavtliggende og jævne, kun mod S. noget højereliggende og bakkede Jorder ere for en Del muldsandede; en Del er dækket af Kær og Moser (Eskjær eller Maastrup Mose). I Sognets Midte Eskjær Skov med smaa, mosgroede Træer. I Sognet udspringer *Tversted Aa* og *Nors Aa*, mod V. løber *Uggerby Aa*.

Fladeindholdet 1896: 6932 Td. Ld., hvoraf 1999 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 588, Byg 310, Havre 638, Spergel 10, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 176, Grøntf. 113, Kartofl. 86, andre Rodfr. 70), Afgræsn. 1757, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1320, Haver 22, Skov 176, ubevokset 8, Moser 783, Kær og Fælleder 47, Hegn 12, Heder 685, Flyvesand 31, Veje og Byggegr. 92 Td. Kreaturhold 1898: 290 Heste, 1421 Stkr. Hornkv. (deraf 944 Koer), 1236 Faar, 927 Svin og 33 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 171 Td.; 56 Selvejergaarde med 141, 93 Huse med 30 Td. Hrtk. og 16 jordlose Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 1097 (1801: 423, 1840: 745, 1860: 893, 1880: 1109), boede i 200 Gaarde og Huse; Erhverv: 36 levede af immat. Virksomhed, 800 af Jordbr., 7 af Gartneri, 85 af Industri, 31 af Handel, 37 af forsk. Daglejervirks., 37 af deres Midler, og 64 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Mosbjærg* (udflyttet) med *Mosbjærg-Hede*, med Kirke, Præstegd., Skole og Pottemageri; *Maastrup* (udfl.) med Skole,

Fattiggaard (opr. 1880, Plads for 33 Lemmer), Teglværk, Pottemageri, Kro og Andelsmejeri; *Vogn* (1500: Worn eller Wderworn) med Skole og Mølle. Saml. af Gaarde og Huse: *Stendrup*, *Graarup*, *Blæsbjærg*, Gaarde, med Pogeskole, *Vaaen*, Gaarde, *Bjørnager* med Teglværk og en lille Skov m. m. Hovedgaarden *Eskjær* har omtr. $10^1/_4$ Td. Hrtk., 430 Td. Ld., hvoraf 15 Eng, 40 Mose, 100 Skov, Resten Ager.

Mosbjærg S., en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 475. Lægd. Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne.

Den uanselige *Kirke* bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod N. Den er opf. i romansk Tid af tilhuggen Kamp paa en Sokkel med Skraakant; mod V. slutter sig til Skibet en oprindelig Forhal eller Underbygning til et Taarn. Murene ere paa flere Steder omsatte; Vestgavlen har Kamme; Adgangen er gennem den oprindelige, firkantede Norddør, over hvis indv. Side en Tympanon; den gamle Granitkorbue er bevaret; Koret har senere indbygget Krydshvælving, Skibet fladt Bjælkeloft; Vaabenhuset, fra Middelalderens Slutn., er opf. af store Mursten og har Kamgavl. Altertavlen, i senere Renæssancestil, har et Maleri fra 1886, Jesus vandrer paa Søen, af Osc. Mathiesen, Kopi efter A. Bogulubof. Romansk Granitdøbefont; Prædikestol fra 1599. I Skibet Marmormindetavle over Maren Severin, † 1809, Enke efter Chr. F. Rosen og Christen Broerholdt, begge til Eskjær.

Eskjær tilhørte ved 1400 Hr. Stig Pedersen af Slægten Skovgaard, 1515 Jep Juel og 1580 Niels og Jørgen Juel, i Beg. af 17. Aarh. Fru Karen Lunge, Holger Ulfstands, † 1626 paa E., hvis Søster Fru Sidsel Lunge ogsaa døde paa E. 1614. Deres Svoger Hr. Jørgen Skeels Søn Christen S. solgte 1670 E. (24 Td. gl. Hrtk.) til Tønne Juel, der 1677 solgte den (20 Td. gl. Hrtk.) til Forvalteren paa Stensbæk Eiler Eilersen Holm, † 1706. Efter ham tilfaldt E. dels hans Dattersøn Anders Brønsdorph, dels dennes Broder Laurids B., efter hvis Død hans Fader Anders B. arvede dennes Halvpart i E., som han 1724 solgte til Peder B., † 1763; dennes Enke Henrikka Sophie Bugge døde 1771, hvorefter Gaarden s. Aar solgtes til Kammerr. Chr. Fr. Rosen til Dronninglund († 1777) for 18,300 Rd.; Enken Maren Severin ægtede 1778 Forpagteren paa Gaarden Christen Broerholdt til Villerup, † 1802, efter hvis Død hun solgte E. (Hovedgaardstakst 25, Bøndergods 213 Td. Hrtk.) for 60,000 Rd. til Kammerr. Arent Rasmussen til Bratskov, der 1806 solgte dens Hovedparcel m. m. til Lauritz Høyer for 12,500 Rd., men købte den tilbage 1807 og solgte den saa 1809 for 11,000 Rd. til Byfoged, Kancellir. Brandt († 1812 som Justitsr.), der 1810 solgte E. for 12,000 Rd. til Forpagter Lychegaard; s. Aar købtes den for 13,000 Rd. af Peder Madsen Holm, fra hvem den gik over til Sønnen Christen Pedersen H. og derpaa til dennes Svigersøn Berthel Larsen, af hvis Arvinger den nuv. Ejer, Landbrugskandidat Chr. O. Holm købte den 1880 for 120,000 Kr. — Den nuv., af de gamle Grave omgivne Hovedbygning, af Grundmur i eet Stokv. med Kælder, er opf. 1844 paa den gamle Gaards Plads (1662 bestod Borggaarden af et grundmuret Hus i eet Stokv. med „Kvist" for Enden, og et Bindingsværkshus i eet Stokv.).

I *Mosbjærg* laa fordum en lille adelig Sædegaard, der 1475 blev tilskiftet Børnene efter en laalandsk Adelsmand Axel Budde efter deres Morbroder Thomes Thordsen; 1484 nævnes en Væbner Thomes Nielsen af Mosebjerg, 1557 Anders Thomesen af Mosebjærggaard; 1568 ejedes den af Fru Johanne, Knud Pedersens Efterleverske, og 1580 af Peder Knudsen.

I Eskjær Skov kaldes en Kløft »*Møgelbjærg Havn*«, hvortil der i gamle Dage skal have været Indsejling fra den Fjord, som gik ind fra Vesterhavet ved Tversted.

Om *Eskjær-Slynge Mergelbane*, se S. 49.

I Sognet er der talt 54 Gravhøje; deraf ere 12 fredlyste.

Bindslev Sogn, Anneks til Mosbjærg, omgives af dette og Tversted Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Uggerby, Mygdal og Sindal S.). Kirken, noget vestl., ligger omtr. $4^1/_2$ Mil S. V. for Skagen, 3 Mil N. V. for Frederikshavn og 2 Mil N. Ø. for Hjørring. De temmelig lavtliggende og jævne Jorder ere for en stor Del sandmuldede, enkelte Steder endog meget gode med Sand og Ler i Underlaget. Gennem Sognet løber *Uggerby Aa*.

Fladeindholdet 1896: 6049 Td. Ld., hvoraf 2509 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 712, Byg 424, Havre 840, Blandsæd til Modenh. 320, Grøntf. 69, Kartofl. 47, andre Rodfr. 90), Afgræsn. 1587, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1613, Have 33, Skov 50, Moser 22, Kær og Fælleder 11, Heder 75, Flyvesand 2, Veje og Byggegr. 121, Vandareal 26 Td. Kreaturhold 1898: 387 Heste, 1901 Stkr. Hornkv. (deraf 1298 Køer), 1242 Faar, 1379 Svin og 37 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 195 Td.; 61 Selvejergaarde med 159, 136 Huse med 36 Td. Hrtk., og 39 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1376 (1801: 539, 1840: 710, 1860: 1065, 1880: 1270), boede i 249 Gaarde og Huse; Erhverv: 32 levede af immat. Virksomhed, 1056 af Jordbr., 4 af Gartneri, 158 af Industri, 26 af Handel, 14 af forsk. Daglejervirks., 60 af deres Midler, og 26 vare under Fattigv.

I Sognet *Bindslev Kirke* med Skole og Byerne: *Nørre-Bindslev* med Skole, 2 Møller og Andelsmejeri, Købmandsforretninger o. s. v.; *Sønder-Bindslev* (udflyttet) med Skole, Forsamlingshus, Fattiggaard (opr. 1881, Pl. for 28 Lemmer), Købmandsforretninger og Teglværk. Saml. af Gde. og Huse: *Skoven* med Skole, *Østerhede*, *Ejaas*, *Barkholt*, *Mogensbæk* med Mølle, *Tronsmark* med Missionshus og Friskole, *Aagaarde*, m. m. Hovedgaarden *Stensbæk* har $22^1/_2$ Td. Hrtk., 594 Td. Ld., hvoraf 22 Eng, 46 Mose (i Tversted S.), 35 Have og Plantage, 480 Ager, Resten Veje og Gaardsplads; ved Gaarden drives et Teglværk. Desuden Gaardene *Søttrup* (omtr. $11^1/_2$ Td. Hrtk.), *Lykkegaard*, *Hesselbæk*, m. m.

Bindslev S., en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 474. Lægd. Kirken tilhører Tiendeyderne.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod N. Den oprindelige Kirke er opf. i romansk Stil i 1. Halvdel af 13. Aarh., væsentlig af røde Munkesten med indmurede Granitkvadre. Bedst bevaret er Nordmuren med Lisener og Rundbuefrise, Norddøren (Syddøren er tilmuret) og smaa, nu tilmurede Vinduer. Skibet er senere blevet forlænget 25 F. mod V., og de tykke Mure vidne om, at de ere Resterne af et Taarn. Vestgavlen er aftrappet. Skib og Kor have fladt, overskallet Bjælkeloft (Aftrapninger i den tilbyggede Dels Sydmur tyde paa, at det har været bestemt at opføre Hvælvinger). Den oprindelige Korbue er bevaret. Paa Korbuens Mur ind mod Skibet fandtes 1888 af Prof. J. Kornerup (restaur. 1890 af ham) et mærkeligt Freskomaleri fra Kirkens Opførelsestid, forestillende Maria i Højsædet med Jesusbarnet paa Skødet (se *Magn. Petersen*, Kalkmal. S. 4 og 55). Anselig Altertavle i Renæssancestil, med et Maleri, Opstandelsen (Kopi efter C. Bloch). Romansk Granitdøbefont med Zigzagornamenter langs Kummen og firsidet Fod med Rundbuer. Prædikestol fra Slutn. af 17. ell. Beg. af 18. Aarh. Klokken, uden Indskr., er fra den tidligere Middelalder.

Stensbæk tilhørte 1543 og 1557 en Adelsmand Jens Hansen, 1568 Anders Thomsens Arvinger, 1586 Mogens Andersen (Vognsen), 1638 Fru Sophie Brahe; den var 1662 en Ladegaard under Odden og kun forsynet med straatækt Bindingsværkshus i eet Stokv.; 1740 takseredes den til $22^3/_4$ Td. Hrtk. og blev da med Odden solgt til Grev Chr. Rantzau; 1750 solgte Hans Wissing til Odden S. (24 Td. Hrtk., Tiender 34, Bøndergods 204) til Jørgen Pallesen Kjærulf, † 1783, og den ejedes derefter af hans Enke Maren Braegaard, † 1785; deres Datter Anne K., Kommercer. Jens Berghs Enke, solgte den 1793 for 30,000 Rd. til sin Søn Jacob Jørgen B., der 1805 skødede S. for 60,000 Rd. til Stiftsprovst P. M. G. Schierup i Aalborg. Faa Dage efter blev Gaarden uden Gods af Kammerr. Arent Rasmussen tilskødet Købmand Christen Thomsen Lychegaard i Hjørring og Chr. Schiørring for 18,400 Rd.; de solgte den 1807 for 23,500 Rd. til Proprietær Jens Boelund til Havrcholm, † 1819, fra hvem den overtoges af Statskassen, som 1826 solgte den for 4000 Rd. til Chr. Bang, og han overdrog den 1860 for 80,000 Rd. til Sønnen, den nuv. Ejer, Justitsr. H. C. E. Bang. — Hovedbygningen, i eet Stokv. af Bindingsværk med Tegltag, er opf. 1744. Haven er bekendt for sine store Alleer.

Lykkegaard var i 16. Aarh. en Hovedgaard, der ejedes af Lars Offesen (Rod); 1662 var den en Bondegaard under Stensbæk. — Christiern Thorkildsen af Slægten

Due (eller Glob) boede 1436 i *Bindslev.* — Fru Elsebe af *Heselbeck* nævnes 1401, Terkel Jensen i *Hesselbæk* 1436.

Bindslev var tidligere Anneks til Tversted — dog var det et eget Pastorat 1805-1818 —, indtil det 1891 blev Anneks til Mosbjærg.

Elling Sogn omgives af Raabjærg, Mosbjærg, Tolne, Aasted og Flade Sogne samt Kattegat (Aalbæk Bugt). Kirken, mod S. Ø., ligger $3^3/_4$ Mil S. S. V. for Skagen og $^1/_2$ Mil N. V. for Frederikshavn. De for det meste jævne og lavtliggende, kun ude ved Kysten noget højere Jorder ere afvekslende lerede og sandede med Underlag af Sand. Mod S. ligger Lerbæk Skov. Den vestl. Del er for en stor Del Moser, *Jerup* eller *Napstjert*, *Tolshave* og *Elling Moser*, som ere mærkelige ved de Sandrygge, „Rimmer", der gennemskære dem, og som indeslutte lange, smalle Mosepartier, „Dopper"; ogsaa ude i Kystegnene findes Rimmer. Mod S. løber *Elling Aa*, nordligere *Rugholm*, *Kragskov-* og *Jerup Aa.* Gennem Sognet gaa Landevejen fra Frederikshavn til Aalbæk og Skagensbanen.

Fladeindholdet 1896: 11,416 Td. Ld., hvoraf 3217 besaaede (deraf med Hvede 8, Rug 1000, Byg 430, Havre 993, Boghvede 3, Bælgsæd 8, Spergel 40, Frøavl 21, Blandsæd til Modenhed 316, Grøntf. 181, Kartofler 141, andre Rodfr. 74), Afgræsn. 1812, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1790, Haver 36, Skov 299, ubevokset 33, Moser 1258, Kær og Fælleder 100, Hegn 12, Heder 2368, Flyvesand 147, Stenmarker 50, Veje og Byggegr. 279, Vandareal 17 Td. Kreaturhold 1898: 496 Heste, 2130 Stkr. Hornkv. (deraf 1503 Køer), 2413 Faar, 1145 Svin og 38 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 253 Td.; 83 Selvejergaarde med 197, 197 Huse med 56 Td. Hrtk. og 47 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2110 (1801: 993, 1840: 1570, 1860: 1758, 1880: 2006), boede i 381 Gaarde og Huse; Erhverv: 71 levede af immat. Virksomhed, 1352 af Jordbrug, 180 af Fiskeri, 226 af Industri, 5 af Handel, 3 af Skibsfart, 125 af forsk. Daglejervirks., 91 af deres Midler, og 57 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Elling*, ved Aaen, med Kirke, Præstegd., Skole, Fattiggaard (i Stabækgde., opr. 1880, Pl. for 35 Lemmer), Mølle og Jærnbanehpl.; *Strandby* med Baadehavn (4 F. dyb), Skole, Forsamlingshus og Mølle; *Jerup* med Filialkirke, Skole, Forsamlingshus, Mølle og Jærnbanestation; *Napstjert* med Skole og Jærnbanehpl. Saml. af Gde. og Huse: *Sortkjær*, *Mosegaarde*, *Holmen* (Østerholmen) med Skole og Missionshus, *Skjeltved*, *Rimmen* med Jærnbanestation og Mølle, *Lerbæk Huse*, *Nørtved*, *Nielstrup* med Andelsmejeri, *Snedkergaarde*, *Klemmensgde.*, *Aasteder*, *Bratten* med Skole, *Kragskov* med Mølle, *Tolshave* (1434: Thoshaffue), *Klitten*, *Jerup-Hede*, *Napstjert-Hede*, *Fredborg*, m. m. Hovedgaarden *Lerbæk* har $24^3/_4$ Td. Hrtk., 712 Td. Ld., hvoraf 120 Strandeng, 70 Skov, 40 Plantning, 12 Gaardspl. og Have, Resten Ager. Hovedgaarden *Bannerslund* har $11^1/_2$ Td. Hrtk., 330 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 25 Plantage, 40 Gaardspl. og Græsjord, Resten Ager. Hovedgaarden *Ellinggaard* har 10 Td. Hrtk., 280 Td. Ld., hvoraf 10 Eng og Tørvemose, omtr. 100 Plantage, Resten Ager. Desuden Gaardene *Mariendal*, med Mølle, *Sydsighave* med Mølle og Teglværk, *Skræppenhøj*, *Heden* m. m. *Jerup Redningsstation*, $^3/_4$ Mil N. for Strandby.

Elling S., en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 471. Lægd a og b (nordre og søndre Del). Kirken saavel som Filialkirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Korsarm mod S., Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Af den oprindelige Kirke, som er opf. i romansk Tid af røde Munkesten, ere nu kun Nordmurene bevarede. Østgavlen og Sydmurene ere ombyggede i nyeste Tid. Korets Nordvæg er prydet med Lisener og Halvsøjler med en Rundbuefrise foroven; Skibets Nordmur har en lignende, dog mindre rig Prydelse. Taarnet, med Kamgavle, er senere tilbygget af store Mursten; den ommurede Sydside har Aarst. 1862. Koret har overskallet Bjælkeloft, Skibet to spidsbuede Hvælvinger. Den senere tilbyggede, overhvælvede Korsarm er forbunden med Skibet ved en Spidsbue, ligesom det tidligere overhvælvede Taarnrum. Det store Vaabenhus, med Kamgavl, er opf. i Nutiden af smaa Mursten. Anselig Altertavle med Snitværk, fra 1635, restaureret 1891, med et nyt Maleri af Anker Lund, Christus, som lægger Haanden paa en Drengs Hoved (Kopi efter C. Bloch). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1766, skænket af Fr. Würnfeld til Lerbæk. Paa et af Stolestaderne Aarst. 1582 og Navnet Mourids Podebusk til Lerbæk. I Koret Epitafium over Marie Catharina Ferslev, f. Würnfeld, † 1762. I Taarnet Ligsten over Fr. Würnfeld, † 1769.

Filialkirken er opf. 1888—89 (indviet $^{3}/_{11}$) i Rundbuestil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekt F. Uldall; over Forhallen mod V. et lille, ottekantet Spir, hvori Klokken hænger; Bjælkeloft; Døbefont af Faksemarmor; Alterbilledet fra 1900 (Paaskemorgen). Langfredag 1897 slog Lynet ned i Kirken og gjorde betydelig Skade.

Lerbæk synes midt i 15. Aarh. at have været en Avlsgaard og at have tilhørt Familien Gyldenstierne til Aagaard samt ved Anne Mouridsdatter Gyldenstiernes Ægteskab at være kommen til Slægten Krognos. Oluf Mouridsen Krognos ejede den 1568, men forlenede den til en Jens Pedersen og hans Hustru Anne Munksdatter. 1582 tilhørte den hans Fætter Mourids Podebusk, dennes Svigersøn Otte Chrf. Rosenkrantz og derefter Steen Rodsteen († 1664), som 1625 pantsatte den til Henr. v. d. Wisch, 1627 til Mogens Kaas, 1631 til „Fyrstinde Eleonora“ og 1647 til Gregers Høeg (da takseret til 33 Td. Hrtk.). Efter Steen Rodsteen tilfaldt den hans Sønner Lage R., Admiral Markor R., Jens R. og Erik R., af hvilke Jens R. 1666 udkøbte sine Brødre, men 1689 solgte L. (31 Td. Hrtk.) til Kommandør Otte Arenfeldt, † 1720; efter dennes blinde Søn Steen Hohendorff A., † 1739, købte Niels Sørensen Würnfeld 1740 L. paa Auktion. Han overdrog den (31 Td. Hrtk., 56 Td. Hrtk. Tiender) med Skaarupgd. til sin Søn Fr. W., † 1769, hvorefter begge Gaarde ved Auktion 1770 bleve købte af Jakob Severin Würnfeld for 34,470 Rd.; han afstod dem 1773 til sin Moder Fru Ide Marie Gesmell, Kancellir. Niels Sørensen W.'s Enke, for 32,023 Rd. Hun døde s. A., og Gaardene købtes 1774 af Forpagter paa Boller Jørgen Braegaard for 24,860 Rd.; han solgte dem 1792 for 35,600 Rd. til Hofjkr. Marcus Gøye Rosenkrantz. Den næste Ejer, Søren Braegaard, solgte 1816 L. til sin Svigersøn Krigsassessor Chr. Fr. Møller, der 1820 maatte gøre Opbud, hvorved L. købtes af Agent Mads Bang, fra hvem den 1827 for resterende Skatter tildømtes Kongen. Nationalbanken solgte den 1828 for 2400 Rd. Sølv til Daniel Poppe fra Hamborg, der 1839 solgte den for 17,500 Rd. rede Sølv til Carl Fr. Martens (Skødet 1841 lød kun paa 13,900 Rd. r. S.), af hvem Kmjkr., senere Kmhr. Magnus v. Buchwaldt 1841 købte den for 40,000 Rd. Sølv. Efter ham arvedes den af Enkegrevinde Sophie Scheel; 1881 blev den solgt for 215,000 Kr. til Fritz Buchwald, som 1886 solgte den for 145,000 Kr. til den nuv. Ejer, Fr. Jacobsen. — Hovedbygningen bestaar af en Længe af Egebindingsværk med udskaarne Bjælkehoveder og er omgiven af Grave. I Haven findes en meget stor Kristtorn, $27^{1}/_{2}$ F. høj, Stammens Omf. 20 T.

Ellinggaard tilhørte ved Midten af 15. Aarh. Familien Gyldenstierne paa Aagaard, men synes at have været drevet af forskellige Smaaadelsmænd, som skrev sig til den: Jes Bagge 1440, Morten Nielsen (Vognsen) 1462—70, hans Dattersøn Just Nielsen (Skovgaard) 1513, Jens Munk 1543, hans Søn Christen M. og dennes Svigersøn Thomes Svendsen (Orning) 1557. Da tilhørte Gaarden imidlertid Jakob Sparre, som rimeligvis har faaet den med sin Frue Clara Bille, en Datterdatter af Fru Anne Mouridsdatter Gyldenstierne. Han solgte 1568 E. til Bjørn Kaas, † 1581, hvis Datter Fru Kirsten Kaas, Ove Urups, ejede den 1639. Hendes Dattersøn Knud Ulfeld solgte den 1652 til Eiler Evert Banner, der 1683 af to Bøndergaarde oprettede en Hovedgaard *Bannerslund*. Han solgte 1692 E. (32 Td. Hrtk.) til sin Svigersøn Wulf Unger, hvis Enke Vibeke Banner 1695 solgte den til Fru Kirsten Beck, Fr. Rodsteens, der s. A. købte Bannerslund (15 Td. Hrtk.) af Eiler Evert Banner. Begge Gaarde kom saa til hendes Svigersøn, Konferensr. og Stiftamtm. Jørgen Bille, † 1736, og derefter til hans Svigersøn Schack Vittinghof Greve

Holck. Hans Søn Burchard Georg Greve H. solgte 1778 E. og derunder Bannerslund til Niels Møllerup, † 1792, hvis Enke Karen Vraa Lassen 1803 solgte E. til sin ældste Søn Peder Togersen M. for 40,000 Rd.; han solgte straks Hovedgaarden uden Bondergods til Morten Madsen for 8,200 Rd., der atter straks overdrog den til Kapt. Poul Uttermøhlen for 8,700 Rd. Paa Auktion efter denne købtes E. 1811 af Fr. Udbye til Odden for 40,300 Rd., men 1812 blev den atter ved Auktion genkøbt af P. T. Møllerup for 50,500 Rd., men igen 1813 solgt til Peder Stoere for 10,833 Rd. n. v. (Hovedgaardstakst 21 Td. Hrtk.); 1825 el. 1826 overtoges den af Statskassen og solgtes 1827 til N. V. Kähler, som bortsolgte mere af Godset, nedrev Borggaardens to Fløje og 1842 solgte Gaarden for 11,000 Rd. til Fr. Warburg, der 1854 solgte den til C. Alsing; 1880 blev den købt af H. C. Nyholm og 1892 af dennes Søn, den nuv. Ejer L. C. Nyholm for 90,000 Kr. — Hovedbygningen, een Længe i eet Stokv., er gammel, af Egebindingsværk.

Bannerslund blev 1799 skilt fra Ellinggd., idet Fru Møllerup da solgte den til L. B. Schmidt til N.-Elkjær, fra hvem den 1815 blev solgt til Agent Mads Bang, der s. Aar overdrog den til Sønnen Chr. B., som 1838 solgte den til Jørgen Gleerup Rehders, af hvem den 1842 blev købt af Fogh, hvis Arvinger 1873 solgte den for 75,000 Kr. til den nuv. Ejer P. Mehrens. — Hovedbygningen er nyopført 1881 af røde Mursten i eet Stokv. med Kvist.

Kragskov var i 16. Aarh. en Hovedgaard og ejedes af Jens Markvardsen (Rodsteen) og 1592 af hans Svigersøn Knud Brockenhuus. — *Holmen* var 1566 en Gaard, som da erhvervedes af Eggert Ulfeld. — I *Sortkjær* boede 1656 Fru Lisbeth Rodsteen. — En Gaard *Calmø* nævnes 1370.

Litt.: *A. P. Gaardboe*, Antiqv. Oplysn. om E. og Tolne Sogne, i Saml. til j. Hist. IV S. 201 flg., og Hist.-topogr. Beskr. af E. Sogn, smstds. VII S. 224 flg.

Tolne Sogn omgives af Annekset Hørmested, Mosbjærg, Elling, Aasted og Skjærum Sogne. Kirken, mod V., ligger $1^3/_4$ Mil V. for Frederikshavn og $2^1/_2$ Mil Ø. for Hjørring. De højtliggende, bakkede Jorder (Bolhøje i Tolne Bakker, 267 F., 84 M.) ere mod Ø. meget gode, muldede med Lerunderlag, i den vestl. Del mere sandmuldede med en Del lyngbevoksede Hedebakker, som dog i de senere Aar for en Del ere beplantede. Østgrænsen dannes af Skjærum Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Frederikshavn til Hjørring.

Fladeindholdet 1896: 4743 Td. Ld., hvoraf 1342 besaaede (deraf med Rug 372, Byg 128, Havre 350, Bælgsæd 3, Spergel 12, Frøavl 46, Blandsæd til Modenhed 232, Grøntf. 67, Kartofler 68, andre Rodfr. 61), Afgræsn. 1212, Høslæt, Brak, Eng m. m. 724, Haver 18, Skov 454, ubevokset 52, Moser 58, Kær og Fælleder 150, Hegn 9, Heder 577, Flyvesand 10, Veje og Byggegr. 130, Vandareal 6 Td. Kreaturhold 1898: 192 Heste, 854 Stkr. Hornkv. (deraf 617 Køer), 709 Faar, 563 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 122 Td.; 28 Selvejergaarde med 105, 64 Huse med 16 Td. Hrtk. og 32 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 696 (1801: 329, 1840: 480, 1860: 546, 1880: 670), boede i 128 Gaarde og Huse; Erhverv: 44 levede af immat. Virksomh., 468 af Jordbr., 2 af Gartneri, 69 af Industri, 12 af Handel, 78 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tolne* (egentl. kun Gde. og Huse) med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus, Forsamlingshus (opf. 1897), Gæstgiveri, Jærnbane- og Telegrafstation. *Dvergetved* med Skole. *Skjørbækshede*, *Snerpen*, Huse; *Tranget* og *Pinkrog*, Gde. og Huse. Hovedgaarden *Skaarupgaard* med Vandmølle har $14^1/_4$ Td. Hrtk., 800 Td. Ld., hvoraf 340 Ager, 60 Eng, 300 Skov, Resten Hedejord, som bliver beplantet. Desuden Gaardene *Børsholt*, *Kraghede*, *Dal*, *Mølhede Nygd.* med Mølle m. m.

Tolne S., en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 477. Lægd. Kirken er i privat Eje.

Kirken bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod N. Den oprindelige Del er opf. i romansk Tid af store Mursten paa en Sokkel af huggen Kamp. Vestgavlen, Østenden af Sydmuren og Koret ere ommurede i ny Tid. Nordmuren er ved Lisener inddelt i 4 Felter, foroven afsluttede af smaa, runde Buer. Skib og Kor have fladt Loft. Skibets vestl. Del, der er tilføjet i Middelalderens Slutn., har vistnok før haft Hvælving og mulig baaret et Taarn. Vaabenhuset, af Bindingsværk, er nyere. Altertavle fra 1896, malet af Anker Lund (Jesus helbreder den døvstumme); romansk Granitdøbefont; Prædikestol fra 1898. Under Koret en hvælvet Begravelse, hvori henstaa en Del Kister, bl. a. med Ligene af Landsdommer Erik Rodsteen, † 1687, og Kapt. Frands Chrf. de Roepstorff, † 1730. Klokken, med Minuskelindskr. og indviet til St. Bartolomæus, er fra 1487.

Skaarupgaard blev før 1558 solgt af Poul Vinter til hans Søstersønner Christen Christensen i Skaarup og Jens Christensen til Ejaas. 1568 tilhørte den en Chrf. Pedersen; i 17. Aarh. lagde den dav. Ejer Kapt. Jørgen Orning, † 1644, en Gaards og en Bys Jorder under Hovedgaarden. Hans Enke Lisbeth Rodsteen og Døtre Kirsten, Niels Harbous, Agathe og Sophie Orning arvede S. Agathe ægtede Mogens Krabbe (falden 1676 ved Halmstad), der havde afkøbt hende og vistnok ogsaa hendes Medarvinger deres Anpart i S. Broderen Otte K. solgte 1687 S. til Rasmus Jørgensen i Dale i Tolne Sogn, men 1693 blev den af Christen Lauridsen skødet til Otte Arenfeldt og var derpaa længe forenet med Lerbæk, indtil Marcus Gøye Rosenkrantz 1795 solgte S. (23 Td. Hrtk. og 12 Td. Hrtk. Tiender) for 4200 Rd. til Forvalter paa Sæbygaard Bo Møller, der 1799 solgte den til Peder Hansen Milling paa Tidemandsholm for 5500 Rd. Senere have bl. a. C. Sorensen, P. Møller, Sønnen C. C. Møller, O. L. Bang, P. C. W. Frederiksen og Prokurator E. K. Jørgensen ejet den; 1885 blev den købt af F. Westengaard, hvis Søn J. W. overtog den 1894 for 80,000 Kr. — Hovedbygningen, opf. for omtr. 100 Aar siden, bestaar af en Hovedlænge med Kvist og 2 Sidefløje, alle i eet Stokv. af Grundmur (1662 var Borggaard og Ladegaard under eet og ikke anderledes bygget end en Bondegaard; 1877 nedbrændte den østl. Del af Hovedbygningen).

Sognet er ganske rigt paa Oldtidsminder. Ved Tolne er der fredlyst en Langdysse, en af 6 store Sten bestaaende Stensætning (paa Skørbækshede) samt en Gruppe af 5 Gravhøje.

Ved Tolne har der været en hellig Kilde.

Dal (tidligere Daale) tilhørte 1696 Eiler Eilersen Holm til Eskjær.

Tolne Sogn var Anneks til Elling indtil 1891, da det blev et eget Pastorat med Hørmested til Anneks.

Litt.: *A. P. Gaardboe,* Antiqv. Oplysn. om T. Sogn, i Saml. til j. Hist. IV S. 210 flg.

Hørmested Sogn, Anneks til Tolne, omgives af dette, Skjærum og Lendum Sogne, Vennebjærg Hrd. (Ugilt og Sindal S.) samt Mosbjærg Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $2^1/_4$ Mil V. for Frederikshavn og 2 Mil Ø. for Hjørring. De mod S. højtliggende og bakkede Jorder ere sandede, for en Del dækkede af Hedestrækninger; mod V. og N. ere de lavtliggende og jævne Jorder temmelig frugtbare, enkelte Steder godt lerede. Paa Vest- og Nordgrænsen løber *Uggerby Aa.* Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Frederikshavn til Hjørring.

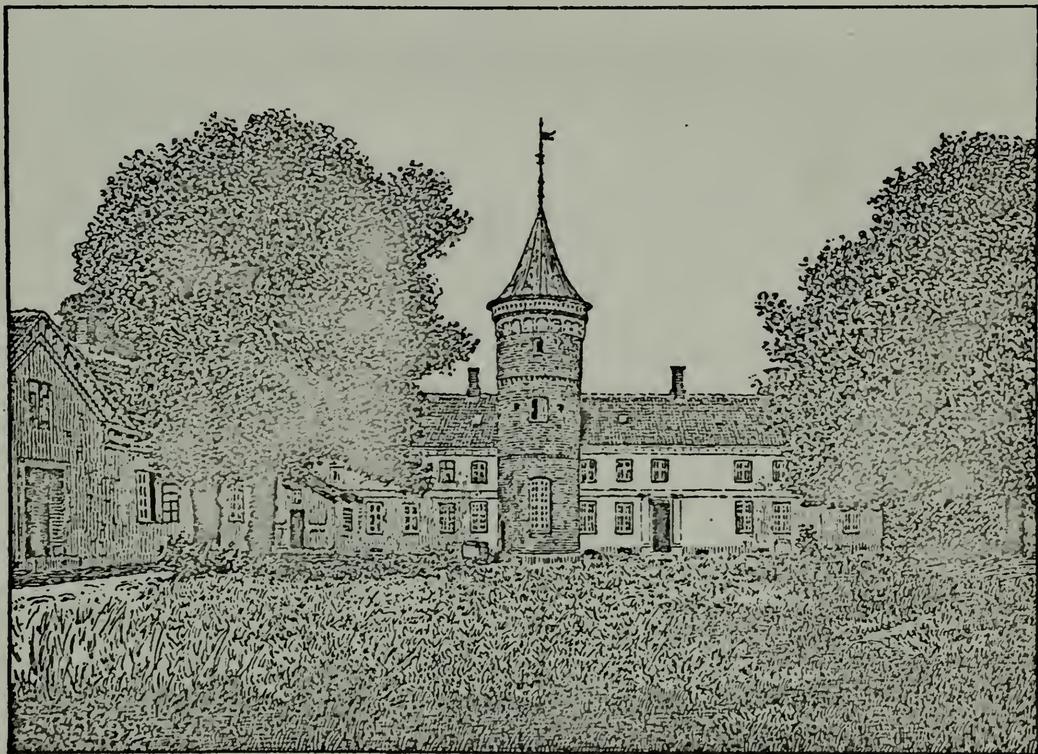
Fladeindholdet 1896: 6881 Td. Ld., hvoraf 2565 besaaede (deraf med Rug 701, Byg 257, Havre 820, Bælgsæd 44, Spergel 14, Froavl 13, Blandsæd til Modenh. 425, Grøntf. 90, Kartofler 81, andre Rodfr. 120), Afgræsn. 1706, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1681, Haver 27, Skov 121, ubevokset 13, Moser 56, Kær og Fælleder 177, Hegn 36, Heder 388, Veje og Byggegr. 107, Vandareal 4 Td. Kreaturhold 1898: 356 Heste, 1782 Stk. Hornkv. (deraf 1248 Koer), 874 Faar, 1360 Svin og 20 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 181 Td.; 44 Selvejergaarde med 157, 87 Huse med 24 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1113 (1801: 336, 1840: 620, 1860: 948, 1880: 1081), boede i 203 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomhed, 840 af Jordbr., 8 af Gartneri, 124 af Industri, 18 af Handel, 62 af forsk. Daglejervirks., 24 af deres Midler, og 22 vare under Fattigv.

I Sognet *Hørmested Kirke* (1408: Hoormælöff), enligt beliggende, med

Annekspræstegd. (Ø. og V. Anneksgd.), Skole, Forsamlingshus (opf. 1896) og Teglværk, og Byen *Tislum* med Skole og Mølle. Saml. af Gde. og Huse: *Skreborg*, *Malund*, *Stensbæk*, *Studsholt* med Mølle. Saml. af Huse: *Hedelund*, *Bunken*, *Lysmose*, *Bjørnemose*, *Klærupdal*, *Tophøj* og *Teglgaardshuse*. Hovedgaarden *Høgholt* har $25^5/_8$ Td. Hrtk., 548 Td. Ld., hvoraf 108 Eng og Mose, Resten Ager. Desuden mærkes Gaardene *Birket* (omtr. 11 Td. Hrtk.), *Høglund*, *Vestermark*, *Korsenstved*, *Gravensten*, *Korsholt*, *Nygaard* med Mølle, *Bakken*, *Holtet*, *Lilholt*, *Grimshave* med Mølle, *Nejstskov*, *Nejst*, *Søndergaard*, m. m.

Hørmested S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 476. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Koret og

Høgholt.

Skibets østl. Parti, er opf. i romansk Tid af tilhuggen Kamp paa en Sokkel med Skraakant. Den øverste Del af Korgavlen er senere ommuret med Mursten; et rundbuet, nu tilmuret Vindue er bevaret, ligeledes Korbuen. Skibet er senere forlænget mod V. omtr. 25 F. af Kvadrene fra den gamle Vestgavl og af store, røde Mursten. Syddøren er tilmuret; Adgangen er gennem den firkantede Norddør. Vaabenhuset, med høj Krydshvælving, er opf. 1703 af Eiler Eilersen Holm som Gravkapel for Høgholt; da det for omtr. 40 Aar siden omdannedes til Vaabenhus, nedreves et tidligere Vaabenhus ved Vestgavlen. Altertavle fra 1899, malet af Anker Lund (Chr. i Emaus); Kalk og Disk ere skænkede 1721 af J. Jespersen til Høgholt og Hustru og bære deres Vaabener. En af rigt Smedearbejde 1736 forarbejdet Korskranke. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1592. Broncelysekrone fra 1746 med de ovennævnte Vaabener.

Høgholt blev 1340 af Aage Pedersen af Aal paa Vennebjærg Herredsting tilskødet Kongens Marsk Erik Nielsen (Banner) og tilhørte endnu 1588 en af dennes Ætlinge, Fru Karen B., Gregers Ulfstands, † 1611 paa H., saa dennes Datterdatter

Fru Hilleborg Grubbe, g. m. Sivert Grubbe, † 1636, hans Datter Else, g. m. Jokum Beck, der ejede H. 1638. Derefter tilhørte den Fru Elisabeth Lunge, Palle Rosenkrantz', af hvis Arvinger Frands Rantzau og Christen Skeel 1660—62 solgte deres Arveparter til deres Medarving Erik Rosenkrantz til Rosenholm, som 1687 solgte H. til Albert Bille, der straks afhændede den (76$^1/_2$ Td. gl. Hrtk. og 332 Td. Hrtk. Bøndergods) til Eiler Eilersen Holm, † 1706, hvis Svigersøn Justitsr. Jesper Jespersen, † 1746, var den næste Ejer. Af de flg. Ejere nævnes Sønnen Niels J., † 1774, Enken Else Catherine Kjeldsen, † 1775, efter hvem den ved Auktion blev købt af Forvalter paa Gaunø Henrik Henrichsen for 22,380 Rd. (51 Td. Hrtk. og 245 Td. Hrtk. Bøndergods). Han solgte den 1792 til Andreas Peder Brønnum fra Høstemark, men Handelen gik tilbage, og Henrichsen beholdt H. til sin Død 1803, da den blev solgt (55 Td. Hrtk. og 243 Td. Hrtk. Bøndergods) for 44,500 Rd. til Arent Rasmussen til Sejlstrup, der s. A. solgte Hovedparcellen (22 Td. Hrtk.) for 8000 Rd. til Jørgen Feveile, som 1828 solgte den til sin senere Svigersøn Peter Chr. Langvad. Dennes Enke solgte 1844 H. ved Auktion til R. L. Riis (m. fl.) for 30,500 Rd., at hvem den 1857 solgtes til G. W. Hornemann for 110,000 Rd. Denne solgte den 1865 for 70,000 Rd. til fhv. Folketingsmand Ferd. Tutein, der 1899 solgte den for 185,000 Kr. til den nuv. Ejer, Forpagteren Chr. Olesen. — Den interessante gamle Hovedbygning, hvis ældste Del menes at være fra 16. Aarh., bestaar af 3 oprindl. af Egebindingsværk opførte Fløje, hvoraf Hovedfløjen, mod N., er i to Stokv. foruden Kælder, Sidefløjene i eet Stokv. (1662 bestod Gaarden af to Bindingsværkshuse, det ene i 2, det andet i 1 Stokv.); inde i Borggaarden staar ved den sydl. Side af Hovedfløjen et til Murtinden 44 F. højt, rundt Taarn af røde Munkesten, vistnok fra Fred. II's Tid. To Udbygninger til Hovedfløjen mod N. ere blevne nedrevne af ovennævnte Riis. Tutein lod 1886 og flg. Aar Hovedfløjen helt ombygge, dog med Bibeholdelse af Bindingsværksydermurene i den østl. Ende, medens de i den vestl. Ende maatte erstattes med Grundmur (Vestgavlen var navnlig karakteristisk); 1889 blev Taarnet under Ledelse af Arkitekt F. Uldall restaureret; det staar nu med sine røde Sten og er prydet med en udkragende Rundbuefrise og en lignende Frise lige under det kegledannede, kobbertækkede Tag, hvorpaa den saakaldte „Tordenskjoldsfløj" hæver sig (det gamle Smedearbejde faldt ned 1880 og maatte erstattes med nyt; Navnet kommer af, at Tordenskjold engang skal have skudt til Maals efter Fløjen). Bygningerne ere mod V., N. og Ø. omgivne af til Dels udtørrede Grave, hvorover fører en Stendæmning, „Vindebroen." Mod S. afsluttes Borggaarden af en Brandmur, og S. for den ligge de 1886—88 opførte grundmurede Ladebygninger, der afløste de gamle af Egebindingsværk; i Hestestalden var der en Del udskaaret Træværk. (Se *Mejborg*, Gl. d. Hjem S. 21 og 33, og Illustr. Tid. $^{25}/_{9}$ 1887).

Til *Kringelhede* skrev sig 1599 den under Eskjær (S. 50) nævnte Jørgen Juel.

Nejst er en gammel Hovedgaard, der 1484 kaldes Nesd og tilhorte Hr. Anders Nielsen (Banner), hvis Ætling Falk Gøye 1633 forlenede „Næsgaard" til Vogn Krag, hvis Søn Jens Vognsen Munk boede her 1665—69.

Gaarden *Høglund*, indtil 1880 kaldet „Laden", blev i Beg. af 19. Aarh. bortsolgt fra Høgholt.

Ved Hørmested ligge to fredlyste Gravhøje.

Hørmested var fra 1555 Anneks til Mosbjærg, indtil det 1891 blev Anneks til Tolne.

Litt.: *Anton Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af H. og Lendum Sogne, Hjørring 1897.

Lendum Sogn, Anneks til Torslev i Dronninglund Hrd., omgives af dette (Torslev og Hørby S.), Gjerum, Skjærum og Hørmested Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Ugilt S.) og Børglum Hrd. (Taars S.). Kirken, noget nordl., ligger 2 Mil V. S. V. for Frederikshavn og 2$^1/_2$ Mil Ø. S. Ø. for Hjørring. De højtliggende, noget bakkede Jorder ere for en Del lermuldede og ret frugtbare, i den vestl. Del mere sandede og til Dels dækkede af Hede (Lendum Hede). Paa en Del af Sydøstgrænsen løber Skjærum Aa.

Fladeindholdet 1896: 4661 Td. Ld., hvoraf 1695 besaaede (deraf med Rug 409, Byg 151, Havre 583, Spergel 12, Blandsæd til Modenh. 326, Grøntf. 46, Kartofler 53, andre Rodfr. 114). Afgræsn. 875, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1140, Haver 37,

Skov 17, Moser 119, Kær og Fælleder 202, Hegn 5, Heder 378, Stenmarker 27, Veje og Byggegr. 156, Vandareal 10 Td. Kreaturhold 1898: 286 Heste, 1293 Stkr. Hornkv. (deraf 910 Køer), 731 Faar, 858 Svin og 10 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 151 Td.; 48 Selvejergaarde med 122, 100 Huse med 29 Td. Hrtk. og 34 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 962 (1801: 449, 1840: 644, 1860: 797, 1880: 908), boede i 172 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomh., 733 af Jordbr., 6 af Gartneri, 114 af Industri, 18 af Handel, 1 af Skibsfart, 34 af forsk. Daglejervirks., 18 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Lendum* med Kirke, Skole, Missionshus (opf. 1896), Forsamlingshus (opf. 1899), Sparekasse (opr. $^9/_4$ 1874; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 58,891 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 3532 Kr., Antal af Konti 307), Kro, Købmandsforretn. og Andelsmejeri. *Bredmose*, Gde. og Huse, med Skole; *Stokbro*, Huse, med Skole. *Tornshede*, Huse. Andre Saml. af Gde og Huse: *Lendumbro*, *Burholt*, *Rødkjær*, *Hvidborg*, *Stenshede*, *Albæk*, *Milbæk*, *Foldsted*, *Ringsholt*, *Topholt*, *Løt*, m. m. Hovedgaarden *Lengsholm* har $19^1/_8$ Td. Hrtk., 457 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, 10 Mose, 10 Skov og Have, Resten Ager (en Mølle er nedlagt, et Teglværk er frasolgt).

Lendum S., en egen Sognekommune, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 480. Lægd. Kirken tilhører Kommunen.

Den uanselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod V. og er hovedsagelig opf. i Renæssancetiden af store, røde Mursten — dog tyde flere Ting, saasom den gamle Alterplade med Relikviegemme, der ligger som Tærskelsten ved Indgangen, og enkelte Granitkvadre i Murene, paa, at der tidligere har staaet en romansk Kirke (se ogsaa D. Atl. V. S. 271 om en Memorial fra 1631, hvori Kirken omtales som helt brøstfældig) —, men er senere undergaaet flere Ombygninger, den sidste 1895, da bl. a. Syd- og Østmuren ombyggedes, og der lagdes nyt Bjælkeloft. Vaabenhuset, der er samtidigt med Kirken, har før aabnet sig ind til Skibet med en bred, flad Bue, men nu er det adskilt ved en Mur, hvori en Dør. Altertavlen er i Barokstil med et Maleri (Korsfæstelsen) fra 1724 med Jørgen Billes og Ide Rodsteens Vaabener, hvilke ogsaa findes paa den smukke Alterskranke af Smedejærn fra 1728 og paa Pulpituret i Skibets Vestende. Kalk fra 1472 med Indskrift; anselige Alterstager, skænkede 1682 af Ove Budde og Else Kathrine Rodsteen. Romansk Granitdøbefont (fra den romanske Kirke?); Prædikestol i Renæssancestil fra 1640 med Knud Rodsteens og Else Vinds Vaabener og Navnetræk. Paa Korvæggen et udskaaret Krucifiks; Ligsten over Forpagter paa Lengsholm Laurids Krog, † 1768, og Hustru. Under Koret Begravelse for nogle af Lengsholms Ejere, deribl. ovennævnte Knud Rodsteen og Hustru samt Jørgen Bille og Hustru.

Lengsholm tilhørte 1465 og 1472 Jens Vognsen; 1475 var den delt paa flere Hænder; Mourids Nielsen Gyldenstierne, Bratze i Maigaard, Mikkel Lauridsen i Strandbygaard og Morten Nielsen (Vognsen) vare alle Parthavere, men kun sidstnævnte skrev sig til den, og den gik ogsaa i Arv til hans Søn Niels Mortensen, hvis Datter Sophie bragte den til sin Ægtefælle Markor Jensen (Rodsteen), og den gik saa i Arv til deres Efterkommere, nemlig Jens Markorsen, Markor Jensen, † 1598, Sønnen Knud Rodsteen, hvis Enke Else Vind 1662 afkøbte sin Søn Jens Rodsteen hans Part i L. Hun døde 1680 og havde ejet L. i Forening med sine Sønner Markor R., † 1671, og Fr. R., † 1674. Førstnævntes Datter Else Kathrine R. ægtede Ove Budde, der 1708 solgte Halvparten af L. (21 Td. Hrtk., 120 Td. Hrtk. Bøndergods) for 90 Rd. pr. Td. Hrtk. til Fr. Rodsteens Enke Fru Kirsten Beck, der 1695 havde afkøbt Fr. Jensen (Rodsteen) til Rubjærggaard $^1/_4$ af L. Ove Budde boede siden (1732) paa Kringelmose, hvor han døde 1735. Kirsten efterlod L. til sin Datter Ide Rodsteen, g. m. Konferensr. og Stiftamtm. i Aalborg Jørgen Bille, † 1736; deres Datter Kirsten Birgitte Bille bragte den atter ved Giftermaal til Schack Vittinghof Greve Holck, † 1776, hvis Søn Burchard Georg Greve H. 1784 skødede

L. (42 Td. Hrtk., 201 Td. Hrtk. Bondergods og 12 Td. Hrtk. Tiender) for 25,550 Rd. til Peder Thodberg, der 1793 solgte den for 30,000 Rd. til Major Joh. Gottlieb von Penick, som 1803 afhændede den (39 Td. Hrtk., 201 Td. Hrtk. Bondergods og 12 Td. Hrtk. Tiender) til Købmand Hillerup og Arent Rasmussen for 40,000 Rd., hvilken sidste 1804 udkøbte sin Medejer og 1805 solgte den til Branddirektør Kn. Bolwig, som 1830 solgte den for 5500 Rd. til Chr. Brønnum; denne afhændede den 1840 for 15,000 Rd. til Brødrene Schack og Lebrecht Eyber, hvilken sidste 1846 solgte den for 30,000 Rd. til J. F. Kähler, der kort før sin Død 1885 overdrog den til Søstersønnen, den nuv. Ejer, J. Fr. Hartz. — Hovedbygningen bestaar af 3 Længer i eet Stokv., opf. af røde Sten 1883; den tidligere Bygning var af Bindingsværk (1662: 3 Huse, hvoraf det ene i to Stokv.).

Jens Steen i *Lendum* nævnes 1462. — Paa *Lille Mose* i L. Sogn boede 1706 en adelig Jmfr. Margrethe Lunov.

Lendum hørte tidligere til Understed og Karup, men blev ved Klemmebr. af 1555 Anneks til Torslev.

Litt.: se under Hørmested S.

Aasted Sogn omgives af Annekset Skjærum, Tolne, Elling, Flade og Gjerum Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil V. for Frederikshavn og 2 Mil N. V. for Sæby. De for en stor Del højtliggende og bakkede Jorder ere forholdsvis ret frugtbare, naar undtages flere store Hedestrækninger; mod N. ved *Elling Aa,* der sammen med et Tilløb *Skjærum Aa* danner Sognets Vest- og Nordgrænse, ere Jorderne lavtliggende; et Tilløb til Elling Aa, *Aasted Aa,* løber gennem Sognet. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Frederikshavn til Hjørring.

Fladeindholdet 1896: 7114 Td. Ld., hvoraf 2667 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 680, Byg 270, Havre 847, Bælgsæd 10, Spergel 8, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 547, Grøntf. 67, Kartofler 86, andre Rodfrugter 146), Afgræsning 1620, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1572, Have 32, Skov 178, ubevokset 22, Moser 41, Kær og Fælleder 23, Hegn 5, Heder 798, Flyvesand m. m. 16, Veje og Byggegr. 133, Vandareal 7 Td. Kreaturhold 1898: 391 Heste, 1616 Stkr. Hornkv. (deraf 1206 Køer), 1030 Faar, 1448 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 261 Td.; 73 Selvejergaarde med 234, 95 Huse med 26 Td. Hrtk. og 38 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1338 (1801: 623, 1840: 851, 1860: 1058, 1880: 1184), boede i 233 Gaarde og Huse; Erhverv: 57 levede af immat. Virksomh., 959 af Jordbrug, 185 af Industri, 26 af Handel, 1 af Skibsfart, 39 af forsk. Daglejervirks., 48 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Aasted* med Kirke, Præstegd., Skole og Mølle; *Favrholt*; *Ribberholt* med Skole og Missionshus (opf. 1897); *Mejling*; *Kvissel* med Folkehøjskole (opr. 1875), Gæstgiveri, Andelsmejeri, Teglværk, Jærnbane- og Telegrafstation. *Bækma*, Gde., *Aastedhede*, *Kvisselbro*, *Kvisselbrænding*, *Kvisselkrog*, *Mejlinghede*, alle Huse, *Skjørtholt*, Gaarde, *Vasen*, Gde., *Nistrup*, Gde., *Fuglsang*, Gde. med Mølle, *Grønlundsstederne*, Huse, *Haabendal*, Gde., *Bude*, Gde., *Tørrildshave* (gml. Form Torberishaffue), Gde., *Hedeaas*, Gd., *Lindet* (1515: Lynnid), Gd. (10 Td. Hrtk.) og Mølle, m. m. Andelsmejeriet *Rydal.*

Aasted S., een Sognekommune med Annekset, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 478. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken, fordum indviet til St. Nikolai, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. samt Vaabenhus og Kapel mod N. Kirken er oprindl. opført i romansk Tid af Kamp, men er senere bleven nedbrudt til Soklen, paa hvilken i gotisk Tid den nuv. Kirke, af store Mursten, er opført. Façaderne have været prydede med Lisener og Rund-

buefriser; den gamle, halvrunde Korbue med en lille Niche paa hver Side er bevaret. Det store Taarn, forneden af store Mursten, foroven ommuret 1868, er fra Middelalderens Slutn., da Kirkens Vestgavl blev nedbrudt ved dets Opførelse; Taarnrummet, med fladt Loft, har Spidsbue ind til Skibet. Dette har fladt Loft, Koret Stjernehvælving. Vaabenhuset (fladt Loft) er omtr. samtidig med Taarnet, opf. af store Mursten, og har blindingsprydede Kamgavle; paa hver Side af et nyt Vindue i Østvæggen er indmuret en menneskelig Hjærneskal. Det overhvælvede Gravkapel, der har været aabent ind til Koret, men nu anvendes til Materialhus, er opf. 1695 i Renæssancestil for Familien Arenfeldt. Paa Korets Sydside staar Aarst. 1790. Udskaaren Altertavle i Renæssancestil fra 17. Aarh. (restaur. omtr. 1886); romansk Granitdøbefont med Ornamenter; ny Prædikestol. I Skibet et udskaaret Krucifiks; i Vaabenhuset en indmuret Ligsten over Præsten Peder Andersen og Hustru. — Paa Kirkegaarden, til hvilken Kisterne fra Gravkapellet udflyttedes 1865, er der et stort Stenmonument over Niels Arenfeldt, † 1669, hans Søn Otto, Sønnesøn Hans samt deres Hustruer og Børn. Tillige Monumenter over Kommandant i Fladstrand P. Leth, † 1792, og Præsterne S. Bloch, † 1800, og S. Røst, † 1835.

Skjørtholt eller *Skjørholt* har været en Hovedgaard, der ejedes 1616 af Jens Hvas, derefter af hans Søn Erik H., † 1662, hvis Børn 1673 solgte den (16 Td. gl. Hrtk.) til Erik Rosenkrantz til Rosenholm, der 1681 solgte den og Linderumgaard til Laurids Madsen (Bugge), Foged paa Høgholt, med hvis Datter Kirstine den vistnok kom til Eiler Eilersen Holm, hvorefter den tilfaldt dennes Dattersøn Laurids Henriksen Wilholt, som 1723 solgte den (10 Td. Hrtk.) og noget Gods til sin Broder Otte Poulsen W., fra hvem den 1735 ved Indførsel kom til Sæby Kirke og Hospital, som 1744 skødede den for 1200 Rd. til Anders Christensen Brønnum til Hørbylund, der 1746 skødede den til Anders Mogensen (Borup), Forpagter paa Eget, † 1761. Den ejedes derefter af Enken Johanne Jensdatter, † 1779, og Sønnerne Peder Andersen Borup, der 1812 solgte halve S. (5 Td. Hrtk.) for 2000 Rd. til Christen Christensen Schaftved, og Jens Andersen Borup, † 1802; dennes Enke Johanne Kathrine Jensdatter Lund ægtede 1803 Peder Andersen (Støvring eller Beck), der 1821 ejede den anden Halvdel af S. Senere blev S. udstykket i 2 Gaarde (1662 var Bygningen som paa en god Bondegaard).

Hedeaas solgtes 1647 af Christen Lange til Anders Munk, der 1650 pantsatte Gaarden til Fru Anne Urne, Enevold Seefelds, som imidlertid skænkede Pantebrevet til Anders Munks Søn Enevold Munk. Anders Munk skrev sig dog endnu 1667 til H., der 1675 tilhørte hans Enke Edel Krabbe og Søn Oluf Munk. Denne solgte 1700 H. (6 Td. Hrtk.) til Fru Kirsten Beck paa Vraa. Gaardens Bygning var 1662 som en maadelig Bondegaards.

Favrholtgaard skødedes 1453 af Jmfr. Cecilie Pedersdatter til Hundslund Kloster; hun havde 1444 faaet den i Pant af Morten Nielsen til Hjermeslevgd.

Ved Præstegaarden ligger en fredlyst Gravhøj med Stenkammer.

Skjærum Sogn, Anneks til Aasted og det mindste i Herredet næst Hirsholmene, omgives af Aasted, Tolne, Hørmested, Lendum og Gjerum Sogne samt et Enklave af Karup S. i Dronninglund Hrd. Kirken, mod Ø., ligger omtr. $1^1/_2$ Mil V. S. V. for Frederikshavn og 2 Mil N. V. for Sæby. De for det meste højtliggende og bakkede Jorder ere sandede; en Del Hede. Østgrænsen dannes for en stor Del af Skjærum Aa.

Fladeindholdet 1896: 3332 Td. Ld., hvoraf 1125 besaaede (deraf med Rug 287, Byg 66, Havre 333, Blands. til Modenh. 303, Grøntf. 18, Kartofler 39, andre Rodfr. 77), Afgræsn. 727, Høslæt, Brak, Eng m. m. 688, Have 17, Skov 70, ubevokset 24, Moser 18, Kær og Fælleder 118, Hegn 13, Heder 479, Veje og Byggegr. 50 Td. Kreaturhold 1898: 189 Heste, 893 Stkr. Hornkv. (deraf 655 Køer), 401 Faar, 697 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 98 Td.; 28 Selvejergaarde med 84, 50 Huse med 14 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 483 (1801: 288, 1840: 315, 1860: 370, 1880: 580), boede i 89 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 408 af Jordbrug, 40 af Industri, 5 af forsk. Daglejervirks., 10 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Skjærum* med Kirke, Skole, Mølle og, paa Gaarden Stokholm, Sparekasse for Aasted-S. Sogne (opr. $^8/_3$ 1874; $^{31}/_3$ 1898

var Sparernes saml. Tilgodehav. 49,404 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 2814 Kr., Antal af Konti 229); *Vester-Skjærum*; *Trøgdrup*. Hovedgaarden *Eget* har 14½ Td. Hrtk., 380 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 10 Plantning og Mose, Resten Ager. Gaardene *Bakken*, *Vestergd.*, *Vognsbæk*, *Spendelund*, *Studsbjærg*, *Dybro*, *Ørnhøj* med Mølle, *Skudsig*, *Sludstrup* (omtr. 11 Td. Hrtk.), *Halden*, m. m.

Skjærum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 479. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til St. Jørgen, bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod S. Den er opf. i romansk Tid af huggen Kamp paa en Granitsokkel med skraa Kant. Korbuen er halvrund; Korgavlen er omsat og restaureret 1790. Kirken har fladt Loft. Vaabenhuset opførtes 1884 i Stedet for et ældre. Ny Altertavle med et Maleri: Jesu Fødsel (den gamle, katolske Tavle, et gotisk trefløjet Skab med ganske godt udskaarne Figurer, er nu i Aalborg Museum). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1596. Paa Skibets Nordvæg et Krucifiks. Ved Kirken findes bl. a. en romansk Ligsten med et tredobbelt Kors (se *Løffler*, Gravst., Pl. VII).

Eget eller *Jeget* nævnes 1478 som tilhørende Mads Orne, der havde arvet den efter sine Forfædre, som før ham havde haft Hævd paa den i over 100 Aar. Mads Orne eller Orning kaldes ellers Mads Svendsen; hans Søn Svend Madsen ejede E. 1537, derefter dennes Søn Søren Svendsen, hans Søn Vil Orning, † 1602 (se Personalh. Tidsskr. 2. R. IV S. 252), dennes Søn Søren Orning 1624—52, hvis Søn Vil Orning skrev sig til E. 1650 og 1680 afkøbte sin Broder Chrf. O. til Trøgdrup hans Halvpart i E., men solgte 1689 Gaarden (24 Td. gl. Hrtk.) for omtr. 570 Rd. til Præsten i Vraa Hr. Laurids Nielsen Dall, som 1691 afhændede den til Præsten i Flade Jens Olufsen Vang, eller maaske rettere dennes Hustru Anne Pedersdatter Hemmet, thi hendes Arvinger solgte den (18⅝ Td. Hrtk.) 1716 til Mag. Chrf. Mumme, Præst i Aasted og Skjærum (senere Bisp i Aalborg), som 1730 afhændede den til Peder Bloch Eilersen Stampe, der 1755 solgte den med 34⅛ Td. Hrtk. Bøndergods til Anders Christensen Brønnum, som 1758 solgte den til sin Svoger, Gaardens Forpagter Jens Jensen Todbjærg. Af denne købte Johannes Andersen Gleerup E. 1765 for 4100 Rd., men solgte den 1774 for 4050 Rd. til Laurids Egeriis, der 1783 ved Auktion afhændede E. til Mathias Bering paa Hørbylund († 1817) for 3150 Rd. Derefter har den været ejet af flere; den nuv. Ejer, H. Poulsen, købte den 1890. Hovedbygningen, i eet Stokv. af Grundmur, er opf. 1897 og bestaar af en Hoved- og to Sidefløje. (1662 stod der kun eet Hus „næsten forfalden").

Sludstrup var 1635 en Bondegaard, men beboedes 1660 af Niels Enevoldsen Harbou og var da en Hovedgaard; 1662 fandtes dog kun „Bondehuse" paa den. Den blev 1696 af Ritmester Oluf Krabbe solgt til Otte Arenfeldt til Lerbæk og havde da 13⅝ Td. Hrtk. 1728 og endnu 1792 var S. to Bøndergaarde under Lerbæk.

Den ovennævnte Chrf. Orning solgte 1692 til Jens Olufsen Vang sin paaboende Gaard i *Trøgdrup* (6¾ Td. Hrtk.), forhen bestaaende af to Bol. Hans Broder Vil Orning boede 1690 og 1692 i Trøgdrup.

Paa Gaarden Øster-Haldens Mark ved Studsbjærg ligger en „Hellig Kilde", som har været meget besøgt St. Hansaften (se Saml. til j. Hist. VII S. 5—6).

Ved Dybro ligge 4 fredlyste Gravhøje.

Flade Sogn omgives af Annekset Gjerum, Aasted og Elling Sogne, Kattegat, Frederikshavns Købstadsjorder, Kattegat og Dronninglund Hrd. (Understed S.). Kirken, mod S. V., ligger ½ Mil S. V. for Frederikshavn og 1½ Mil N. N. V. for Sæby. Jorderne ere i den største nordlige Del lavtliggende og jævne, i det hele sandmuldede, i den sydøstl. Del ere de højtliggende og bakkede, idet de opfyldes af den nordøstlige Del af Højvendsyssel („Jydske Aas" med Flade Kirkebakke, 357 F., 112 M., med trig. Station; tæt ved Kysten Pikkerbakken, 227 F., 71 M.); ogsaa her ere Jorderne sandmuldede, dog ogsaa nogle Steder lerede. En Del Skov (Knivholt Sk., Bangsbo Sk.). Egnen er meget naturskøn, navnlig ved Flade

Præstebakke og Bangsbo Bakker. I den sydlige Del løber *Bangsbo Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejene og Jærnbanerne fra Frederikshavn til Aalbæk, Hjørring og Sæby.

Fladeindholdet 1896: 4240 Td. Ld., hvoraf 1830 besaaede (deraf med Rug 417, Byg 301, Havre 575, Bælgsæd 4, Spergel 3, Frøavl 9, Blandsæd til Modenh. 271, Grøntf. 50, Kartofler 81, andre Rodfr. 118), Afgræsning 802, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 870, Have 44, Skov 349, Moser 25, Kær og Fælleder 61, Heder 111, Stenmarker 39, Veje og Byggegr. 104, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 209 Heste, 1154 Stkr. Hornkvæg (deraf 849 Køer), 634 Faar, 1249 Svin og 19 Geder. Ager og Engs Hrtk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 192 Td.; 40 Selvejergaarde med 152, 183 Huse med 37 Td. Hrtk. og 100 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 2534 (1801: 640, 1840: 1018, 1860: 1606, 1880: 1978), boede i 375 Gaarde og Huse; Erhverv: 120 levede af immat. Virksomhed, 640 af Jordbr., 8 af Gartneri, 544 af Fiskeri, 480 af Industri, 24 af Handel, 121 af Skibsfart, 491 af forsk. Daglejervirks., 72 af deres Midler, og 34 vare under Fattigv.

I Sognet den enligt og højtliggende *Flade Kirke* med den 1892 op-

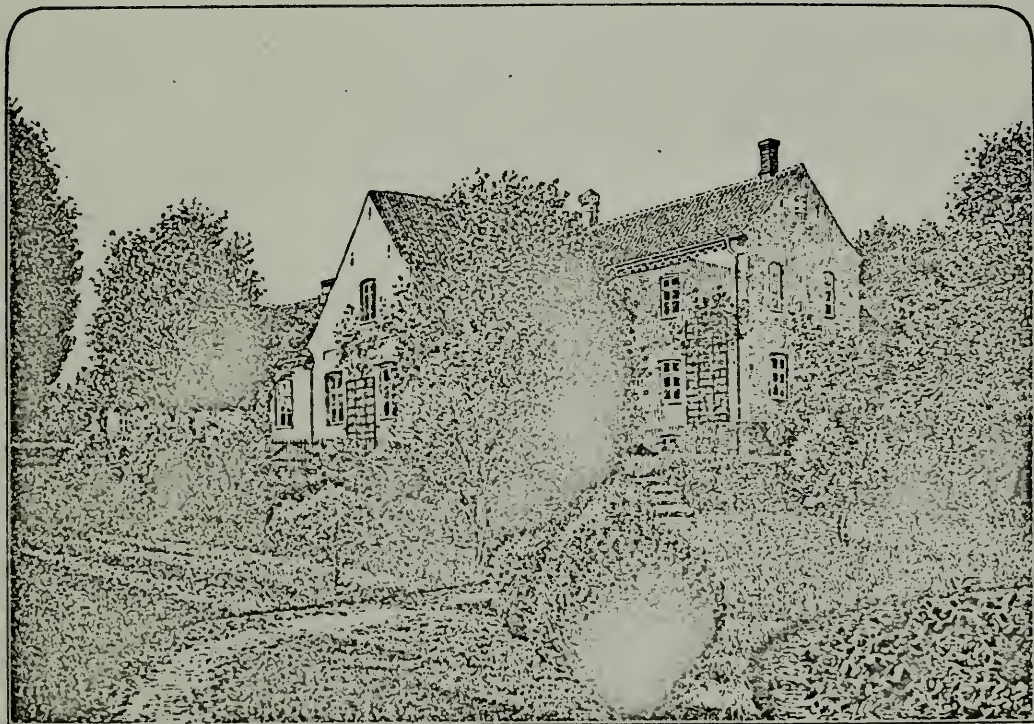
Bangsbo.

førte Præstegaard, af Kamp (den tidligere, der ligger meget smukt omtr. 500 Al. S. for Kirken i en lille, snæver Dal og omgiven af Bøgeskov, benyttes nu til Forpagterbolig), og Byerne: *Øster-Flade*, ved Hjørringvejen, med Skole og Forskole, Fattiggaard (Toftegaard, opf. 1894, Plads for 28 Lemmer) samt Teglværk; *Vester-Flade*; Fiskerlejet *Bangsbostrand* med Skole og Forskole, Missionshus (opf. 1884) og Lods (der lodses til Frederikshavn og Hals). *Kilden Skole*; *Baader Skole*. *Bangsbo Jærnbaneholdepl*. *Fladehedehuse*, *Stenbakkehuse*, *Grønholt*, Huse. Hovedgaarden *Bangsbo* har 23 Td. Hrtk., 520 Td. Ld., hvoraf 25 Eng, 175 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre 33 Td. Hrtk. Fæstegods paa Mors. Hovedgaarden *Knivholt* har omtr. 45 Td. Hrtk., 800 Td. Ld. (deraf 11 Td. Hrtk., 200 Td. Ld., i Aasted S.), hvoraf 65 Græsningsjord og Eng, 70 Skov og Plantage, 30 Gaardspl., Have, Veje osv., Resten Ager. Desuden Gaardene *Haanbæk*, (1468: Haffwnbeck), *Sudderbo*, *Kjøbstrup*, *Tronderup*, *Fladbjærg*, *Torndal*, *Røntved*, *Raaholt*, *Constantia* med

Teglværk, *Lygten*, *Fylleledet*, *Jegen*, *Birkebakken*, *Storevangen*, *Tøttenborg*, *Østerdal*, *Sønder-Stenhoven* m. m. Vandværk ved Donbæk (se S. 26).

Flade S., een Sognekommune med Annekset, hører under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 482. Lægd. Kirken tilhører Seminariefonden.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Vaabenhus mod N. og Korsarm mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af store Mursten i Munkeskifte. Korgavlen og Kirkens Sydvæg ere ombyggede, saa at Murenes Udsmykning med Lisener og Rundbuefriser nu kun ses paa Nordmuren. I den senere Middelalder forlængedes Skibet 24 F. mod V., og Vaabenhuset tilføjedes; derimod er Korsarmen, af smaa Mursten, fra en langt senere Tid, ligesom Kirkens Gavle have faaet Kamme. Kirken har fladt Bjælkeloft (gibset i Koret); i Korbuens Sydside er der en muret Niche.

Knivholt.

Ved en Restauration 1898 under Ledelse af Bygningsinspektør Kampmann er der bl. a. indsat nye Vinduer. Altertavlen er i Barokstil fra 18. Aarh. med et nyere Maleri: Korsfæstelsen; anselige Malmstager, skænkede 1591 af Villum Frandsen. Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil med Udskæringer fra 1588, skænket af Mogens Juel til Knivholt. De øverste, udskaarne Stolestader bære Aarst. 1592. I Kirken to Mindetavler vedr. et af Christen Jensen Moenbo til Knivholt og Hustru 1756 opr. Legat. I Korvæggen stor Ligsten over Mogens Juel og hans to Hustruer (legemsstore Figurer). Udvendig paa Korets Sydmur en Ligsten over Præsten Hans Borchorst, † 1678. En gotisk Ligsten, hvorpaa stod „Stephanus sacerdos 1402", er nu borte.

Bangsbo tilhørte i Middelalderen Børglum Kloster (om Johannes Werkmester de Bangsboodh, nævnt 1364, har ejet B. eller kun været Foged der, vides ikke), tilfaldt ved Reformationen Kronen og blev 1573 afhændet til Otte Banner. Den ejedes derefter af Otte Skeel († 1634), Enken Birgitte Lindenov († 1648) og deres Søn Christen S., † 1670, hvorefter den tilfaldt hans Søstersønner Holger, Otte og Albert Bille. Otte B. udkøbte 1671 sine Brødre, men blev 1674 dræbt i Viborg, og B. kom saa til Holger Billes Sønner, af hvilke Henrik B. 1692 afkøbte sine Brødre Steen og Chr. Fr. B. deres Fjerdeparter

i B. og 1700 sin Broder Otte hans Fjerdepart, men solgte 1704 Gaarden til Otte Arenfeldt, hvis Søn Lage Beck Arenfeldts Enke Anne Sophie Pachs 1744 solgte den ($36^5/_8$ Td. Hrtk., $219^2/_8$ Td. Hrtk. Bøndergods) til Forpagteren paa B. Jens Nielsen Møller, der 1763 overdrog den til sin Svigersøn Lorents Simonsen Klitgaard for 18,000 Rd. Ved dennes Død kom B. til Sønnen Jens K., der 1810 solgte den for 88,000 Rd. til Fru Emilie von Angersbach, f. Baronesse Knuth, der 1812 solgte den for 100,000 Rd. d. C. og 12,000 Rd. sl.-holst. C. til Johs. Møller. Derefter ejedes den af Kammerr. Bie og Gørtz, efter hvis Død den solgtes til Hofjægerm., Kapt. Nyholm, som med sin Hustru, en Godsejerdatter fra Mors, tilbragte Gaarden Fæstegodset paa Mors. Han frasolgte Bangsbo Vandmølle med nogen Skov til Frederikshavns Kommune (se S. 26). Hans Arvinger solgte 1883 B. for 140,000 Kr. til Forpagter, Landbrugskand. C. V. Th. Heiberg (nuv. Inspektør paa Landbohøjskolen), medens Fæstegodset solgtes til Etatsr. P. Knudsen til Blidstrup, Mors; 1891 solgte Heiberg B. for 135,000 Kr. til den nuv. Ejer, cand. phil. Joh. Knudsen, som samtidig af Faderen tilbagekøbte Fæstegodset for 72,000 Kr. — Hovedbygningen, der er omgiven af Grave, bestaar af 3 eet Stokv. høje, hvidkalkede Fløje med spidse Gavle og fremspringende Bjælkehoveder; paa Midtfløjen, der er fra Beg. af 19. Aarh. (medens Bindingsværks-Sidefløjene ere opf. i 18. Aarh.), er der Frontespice. Værelserne ere alle holdte i Empirestil. I Gaarden staar en Fontæne, der er rejst af den nuv. Ejer, som ogsaa har anlagt den 5 Td. Ld. store Park.

Knivholt tilhørte i 14. Aarh. Hr. Niels Offesen (Panter) til Asdal og hans Frue Johanne og derefter deres Søn Anders Nielsen. Paa Skiftet efter dem blev K. udlagt til sidstnævntes Svoger Hr. Anders Jepsen (Lunge). Formodentlig gik den i Arv til dennes Broderdatter Ellen Lunge, Hr. Axel Lagesen Broks, hvis Datter Pernille blev gift med Hr. Albrecht Engelbrechtsen Bydelsbak. Denne sidstes Søster Kirsten var gift med Hr. Oluf Lunge til Odden, som 1484 blev tiltalt af sin Svigerfader Hr. Engelbrecht Albrechtsen for Arv efter Datteren, hvoribl. Knivholt. 1553 tilhørte K. Mogens Juel, hvis Søn af samme Navn skrev sig til den 1590, men døde ugift. 1630 solgte Niels Arenfeldt K. til Otte Marsvin, men Handelen maa være gaaet tilbage, thi 1632 bortbyttede han Gaarden til sin Svigerfader Hans Dyre († 1655), der 1652 gav den tilbage til sin Datter Karen, Niels Arenfeldts Hustru. Den tilhørte derefter deres Søn Ritmester Hans A., † 1702, og Broderen Otte A., † 1720, dennes Sønner Kancellir. Lage Beck A., † 1736 (hvis Søn Hans A. ogsaa skrives til Gaarden), og Hans Lorents A., † 1744, hvis Enke Mette Bille 1753 solgte K. til Christen Jensen Møenbo, † 1770 som Kommercer.; dennes Enke Ellen Marie Olesdatter ægtede 1774 Kommandant over Fladstrands og Hals Skanser, Kapt. Peder Leth, † 1792, og paa Auktion efter ham blev K. (36 Td. Hrtk., $209^1/_2$ Td. Hrtk. Bøndergods og 60 Td. Hrtk. Tiender) s. Aar købt af Jens Madsen Rosborg († 1815) for 29,500 Rd. Den ejedes derefter af Enken, † 1818, og Sønnen C. R., der 1853 solgte den for 90,000 Rd. til Overauditør C. V. Uldall, † 1883, hvis Arvinger endnu eje den. — Hovedbygningen, der endnu for 50 Aar siden var omgiven af Grave, bestaar af 4 i Firkant sammenbyggede Fløje af Bindingsværk i 1 Stokv., med en Udbygning i to Stokv. ud mod Haven. Bygningerne, der restaureredes 1861, og som indeslutte en klosterlignende Gaard, ere vistnok opf. omkr. Aar 1700; den nordl. Længe er den ældste (1662 var der 4 Bindingsværksfløje, hvoraf den ene i to Stokv.).

Paa Præstegaardens Mark ligge 6 fredlyste Gravhøje.

Gjerum Sogn, Anneks til Flade, omgives af dette, Aasted og Lendum Sogne samt Dronninglund Hrd. (Enklave af Karup, Hørby og Understed S.), hvorfra det for en Del adskilles ved Bangsbo Aa. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $1^1/_4$ Mil S. V. for Frederikshavn og ligesaa langt N. N. V. for Sæby. De gennemgaaende højtliggende og bakkede Jorder (Kigud, 388 F., 122 M.) ere for det meste sandmuldede, enkelte Steder lerede.

Fladeindholdet 1896: 3411 Td. Ld., hvoraf 1283 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 297, Byg 132, Havre 472, Blandsæd til Modenh. 228, Grøntf. 51, Kartofler 36, andre Rodfr. 58), Afgræsn. 822, Høslæt, Brak, Eng m. m. 780, Have 12, Skov 96, Moser 9, Kær og Fælleder 29, Heder 301, Veje og Byggegr. 71, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 213 Heste, 829 Stkr. Hornkv. (deraf 599 Køer), 611 Faar, 627 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 100 Td.; 29 Selvejergaarde med 84, 60 Huse med 16 Td. Hrtk. og 6

jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 626 (1801: 287, 1840: 382, 1860: 528; 1880: 641), boede i 105 Gaarde og Huse; Erhverv: 24 levede af immat. Virksomh., 473 af Jordbrug, 88 af Industri, 16 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Gjerum* med Kirke (1/2 Mil mod S. V.), Skole og Missionshus (opf. 1896). Hovedgaarden *Gjerumgaard* har 8 1/2 Td. Hrtk., 184 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 24 Hedebakker, Resten Ager. *Rævdal*, Gde. og Huse. Gaardene *Nørre-Vrangbæk* med Vandmølle, *Guddal*, *Sveje*, *Gjødgd.*, *Vesterrør*, *Østerrør*, *Bøgstade*, *Vangsgd.*, *Donbæk*, *Vejrbakken*, *Bol* med Vandmølle, *Fuglsang*, *Rydsholt*, *Kragkjær*, *Hulsig*, *Lybershøj* m. fl. Gjerum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 481. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Den lave, uanselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor ud i eet samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af Kamp og store Mursten, men senere forandrede. Koret er overhvælvet; Skibet, der har fladt Loft, er ved Middelalderens Slutn. blevet forlænget mod V. og har baaret et Taarn, af hvilket nu kun Underrummet, med Spidsbue ind til Skibet, er tilbage. Altertavle i Renæssancestil fra 1602 med et Maleri (den opstandne og Maria Magdalene); romansk Granitdøbefont uden Fod; Prædikestol fra 1592 med Udskæringer. Paa de øverste Stolestader Aarst. 1598 og Navnene Vogn Orning og Ingeborg Basse. I Kirken to middelalderlige Kors af huggen Kamp, der vistnok have staaet ved hver Ende af en Grav.

Gjerumgaard er en gammel Gaard, skønt den aldrig synes at have været en komplet Hovedgaard. 1350 nævnes en Adelsmand Niels Pedersen af „Gedrum" og 1395 en Peder Nielsen af G., vel den forriges Søn, hvis Vaaben var 3 Søblade. 1538 ejedes G. af Jens Basse og 1565 af en Fru Anne, mulig hans Enke; med hans Datter Ingeborg kom den i alt Fald til Vogn Svendsen Orning (med Hustru begraven i G. Kirke). Gaarden var maaske en Tid lang delt, thi Vogn Svendsens Søn Svend Orning boede 1627 i „Vestergaard i Gjerum", og den anden Part er da maaske bleven hos Slægten Basse, af hvilken Hans B., † 1648, skrev sig til G.; den arvedes af hans Døtre Ellen og Sophie, g. m. Erik Hvas fra Skjørtholt, † 1661, der vistnok samlede Gaarden igen, dels gennem Arv efter sin Morbroder Svend Orning, dels ved (1649) at udkøbe sin Svigerinde Ellen Basse. Hvas' Enke Sophie Basse solgte 1667 G. (24. Td. gl. Hrtk.) til sin Søster Jfr. Ellen Basse, der 1668 pantsatte den til Erik Hvas' Børn, af hvilke Datteren Abel Marie ægtede Georg Henrik v. Grimmer, der 1674 skrev sig til G. Hendes Broder Jens Hvas solgte 1678 G. til Tyge Andersen paa Rugholm, hvis Enke Kirsten Knudsdatter 1680 solgte den til Kapt. Hans Petersen Normand, † 1714, hvis Arvinger solgte den til Jørgen Bille til Ellinggd., der 1716 skødede G. (12 Td. Hrtk. og 16 Td. Hrtk. Bøndergods) til Præsten Mag. Chrf. Mumme, der 1730 skødede den til Fr. Stampe, som 1739 solgte den til Claus Hansen, der 1755 skødede den til sin Søn Hans Peder Clausen Hauman; han solgte den 1790 for 2700 Rd. til Christen Ørsnes paa Hørbylund, som atter 1792 afhændede den for 2040 Rd. til Hans Severin Rafn fra Volstrup Præstegd., som 1794 solgte den for 1800 Rd. til Jonas Jespersen, Fuldmægtig paa Bangsbo, † 1799. Senere har den været ejet af Høyer, Fru Nyssum og Jelstrup, hvis Enke solgte den 1860 for 15,000 Rd. til L. J. Fahnøe, der 1873 solgte den for 46,000 Kr. til den nuv. Ejer, Kongsted. — Borggaarden bestod 1662 af tre straatækte Huse i eet Stokv., indentil af Bindingsværk, udentil til Dels klinede med Ler. Nu bestaar Hovedbygningen af een grundmuret Længe (tidligere Bindingsværk) med gammel Kælder.

Abel Marie Hvas, G. H. v. Grimmers til *Sveje*, nævnes 1680 (se ovfr.). — *Vangsgaard* blev 1474 af Axel Pedersen skødet til Børglum Kloster. — En Adelsmand Jørgen Knudsen til *Bol* nævnes 1580.

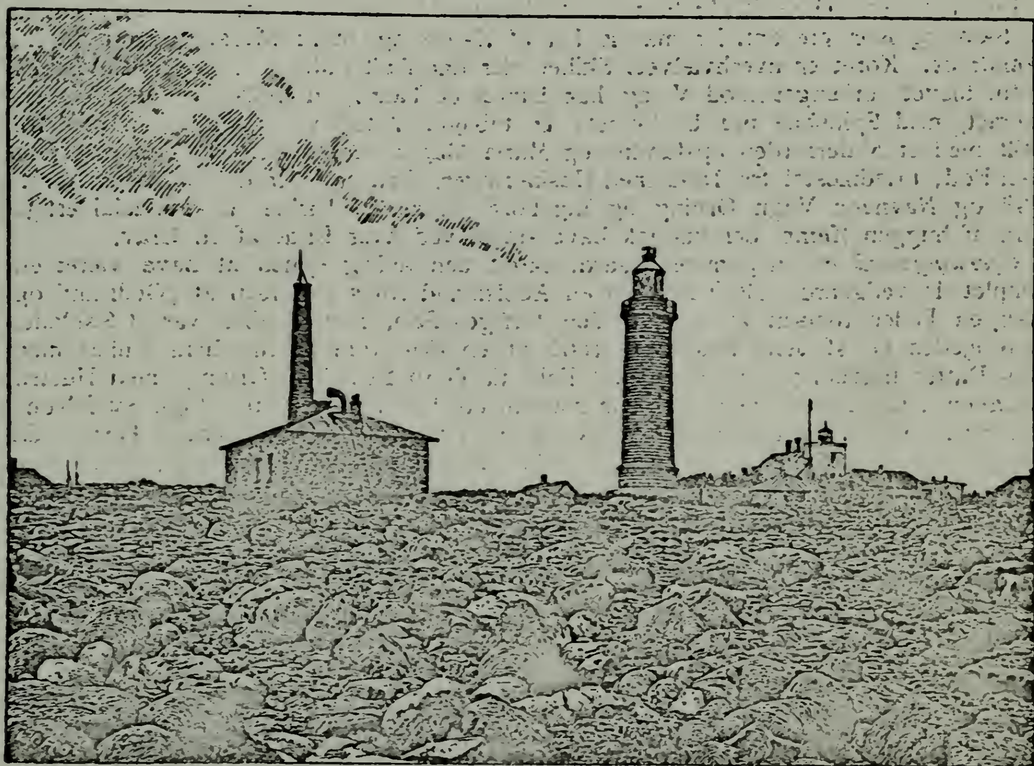
I Sognet er der talt 90 jordfaste Oldtidsmonumenter; deraf er der fredlyst 10 Gravhøje samt ved Gjødgaard en Høj „Blakshøj", med en udgravet, anselig Jættestue (Kamret er 24 1/2 F. langt, 7 1/2 F. bredt og 5 1/2 F. højt, Gangen 16 F. lang).

Sognet, der tidligere hørte til Aasted-Skjærum, blev 1555 Anneks til Flade.

Hirsholmene, det mindste Sogn i Landet, ere nogle lave og flade Smaaøer (højeste Punkt 19 F.), der ligge omtr. 1 Mil N. Ø. for Frederiks-

havn paa Østsiden af et omtr. 1 Mil bredt Flak, der skyder ud fra Landgrunden. Gruppen, i alt omtr. 113 Td. Ld., bestaar af to større Holme *Hirsholm* og *Græsholm* (med *Pikkerholm*), som ere forbundne ved et Sandflak, hvorpaa der er 1 à 2 F. Vand, samt nogle N. V. og V. for Græsholm liggende ganske smaa Stenholme — *Kovsholm* (med *Dødmand*), *Møgholm*, *Storholm* og *Lilleholm* —, der regnes at høre til Græsholm, da de ere landfaste med den ved daglig Vande. Lidt nordligere ligger *Tyvholm*; S. V. for Hirsholm ligger den smalle Stenholm *Kjølpen*, mellem hvilken og det mod V. beliggende Holmehavn-Rev den saakaldte „Holmehavn" ligger, et Farvand, der benyttes som Stoppeplads for Smaafartøjer under nordøstl. Vinde. Kun Hirsholm er beboet.

Fladeindholdet af den beboede *Hirsholm* var 1896: 42 Td. Ld., hvoraf Have

Hirsholms Fyr.

2, Stenmarker 38, Veje og Byggegr. 2 Td. Kreaturhold 1898: 6 Køer, 52 Faar, 7 Svin og 1 Ged. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: $^3/_8$ Td.; 15 Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 103 (1801: 113, 1840: 174, 1860: 156, 1880: 160), boede i 15 Huse; Erhverv: 24 levede af immat. Virksomhed, 27 af Fiskeri, 16 af Industri, 33 af Skibsfart, og 3 vare under Fattigv.

Paa *Hirsholm* ligge Kirken, Præstegaarden med Skolen, en Kro, et Fyr, det sidste paa Øens højeste Punkt (hvidt Blinkfyr; det runde, 85 F. høje Fyrtaarn af Granit er opf. 1886 og afløste det tidligere, der var opf. 1838; Flammens Højde o. Havet 95 F., Lysvidden 4 Mil) og Taagesignal. Havn, paa Sydvestsiden af Øen, anlagt 1860—61 og udvidet i 1870'erne, beskyttet af to Stenmoler (7 F. Vand, grønt, fast Havnefyr), Lodser (5 Lodser, der lodse fra Skagen til Sundet, Nyborg, Korsør, Fredericia) og Toldassistentstation. Telefonforbindelse med Frederikshavn. *Græsholm* benyttes kun til Græsning af Kaniner.

Hirsholmene, en egen Sognekommune, høre under Horns Hrd.'s Jurisdiktion (Frederikshavn), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Frederikshavns Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 483. Lægd. Kirken tilhører formentlig Øernes Ejer. Præsten er tillige Skolelærer.

Den lille og lave *Kirke* bestaar af Skib og Kor ud i eet samt Vaabenhus, af Bindingsværk, mod S. Den er opført ved 1640 af Mursten og Bindingsværk og med Bræddegavle, men senere til Dels ombygget med Grundmur. Kirken har fladt Brædde-loft. Den udskaarne, katolske Altertavle fra gotisk Tid, restaureret 1899 (i Midtpartiet Gudfader og Søn, paa Siderne St. Laurentius og St. Catharina), maa have tilhørt en anden Kirke. Døbefont af Træ; Prædikestol og Stolestader i Renæssancestil fra 17. Aarh.; paa de sidste staa Aarst. 1631 og 1688; en Messehagel, der opbevares i Kirken, er fra 1647 med O S og B L. (ɔ: O. Skeel og Birgitte Lindenov) og to Vaabener. I Loftet hænger et Skib fra 1722.

Hirsholmene (i Vald. Jrdb. *Hælsholmæ*, maaske af Personnavnet Helf), der bestaa af Granit og ere oversaaede med talrige Rullesten, kun nogle Steder dækkede af et tyndt Lag Muld, ere utvivlsomt Aflejringer fra Istiden. Øerne hørte i tidligere Tid til Elling Sogn, i hvis Kirke „Holmboernes Stole" endnu vistes ved Midten af 19. Aarh.; men 1634 gav Chr. IV Øernes Ejer, Otte Skeel til Hammelmose og Bangsbo († 1634) Tilladelse til at lade opføre en Kirke, da Sejladsen til Elling ofte var farlig, især om Vinteren, og Præsten ikke let kunde komme over til Øerne, naar det var nødvendigt; Kirken var vistnok færdig 1638 (D. Atl. siger rigtignok først 1641), og Skeel oprettede et Legat paa 300 Rd. (Fundats af 1643), der endnu bestaar, og hvis Renter tilfalde Præsten. En Beboer Ole Jensen Holmbo skal have taget megen Del i, at Hirsholm fik sin egen Kirke. Øerne have fra den Tid udgjort et selvstændigt Pastorat undtagen 1812—43, da de vare forenede med Frederikshavn. Præsten har ofte haft Nød med at slaa sig igennem; allerede den første Præst, Peder Andersen Knudstrup, klager 1646 over sine daarlige økonomiske Forhold paa de fattige Øer, som kort i Forvejen vare blevne plyndrede af de svenske; Præstekaldet har vistnok ofte været ubesat; saaledes har der ingen Præst været fra 1881. — Øerne overlodes 1583 („en Holm, kaldet Hertsholm, hvorpaa der bor nogle Fiskere, en Holm, kaldet Græsholm, som er udskaaren af Stranden i 2 Parter, og en lille Holm, kaldet Deye", se Kronens Sk. S. 270) af Kronen til Mourids Podebusk til Kjørup; senere vare de en Tid lang under Bangsbos Ejere; 1769 ejedes de af Hans Eifler. Hvad der i vor Tid især har henledt Opmærksomheden paa dem, er Planen om at anlægge en Nødhavn for det nordl. Kattegat der. Allerede 1795 tænkte man paa at anlægge en Havn paa Nordøstsiden af Græsholm; 1848, da Øerne ejedes af en Jmfr. Übersax, fremlagde en Englænder Maxton en Plan om et Havneanlæg der, hvilket dog blev opgivet ved Krigens Udbrud; 1862 genoptoges Planen af Fyringeniør Grove, men da blev den heller ikke til noget paa Grund af Krigen 1864; 1871 købte et Interessentskab Øerne med det Formaal at faa anlagt en 1. Klasses Nødhavn, som ved en Dæmning fra Græsholm til Fastlandet skulde sættes i Forbindelse med den østjydske Jærnbane, og i de flg. Aar blev Planen alvorlig drøftet, indtil Frederikshavn gik af med Sejren (se S. 29). I 1870'erne havde Ejerne anlagt et Stenhuggeri, hvorfra der udførtes Sten, især til Brolægning; 1883 købte Marineministeriet Øerne, og fra den Tid blev det meste af Stenmaterialet til Frederikshavns Havn taget herfra. — Paa Øerne findes vilde Kaniner. (Se om Hirsholmene Geogr. Tidsskr. I S. 169 flg.).

Vennebjærg Herred.

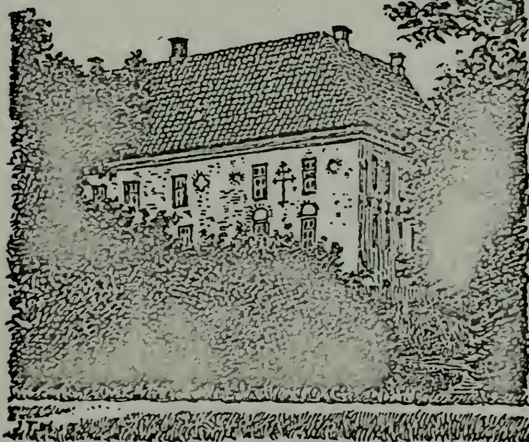
Sogne:

St. Hans, S. 69. — St. Olai, S. 71. — Ugilt, S. 72. — Sindal, S. 74. — Astrup, S. 76. — Bjærgby, S. 78. — Mygdal, S. 79. — Uggerby, S. 82. — Horne, S. 82. — Asdal, S. 84. — Tornby, S. 86. — Vidstrup, S. 87. — Skallerup, S. 88. — Vennebjærg, S. 89. — Rubjærg, S. 92. — Maarup, S. 93. — Jelstrup, S. 94. — Harridslev, S. 95.

1648

Vennebjærg Herred, det nordvestligste i Amtet, begrænses mod Ø. af Horns, mod S. af Børglum Hrd. og omgives i øvrigt mod V. og N. af Skagerak, i hvilket Hirshals Pynt skyder ud. Den største Udstrækning fra Ø. til V. er omtr. 4, fra N. til S. $2^1/_2$ Mil. Herredets midterste og største Del er opfyldt af Højvendsyssels nordvestl. Parti, der i sit højeste Punkt her naar 296 F., 93 M., og strækker sig helt ud til Kysten ved Hirshals, inden for hvilken Pynt Tornby Bjærg hæver sig til 275 F., $86_{,5}$ M. Det er et for det meste stærkt bakket Terræn, til Dels gennemfuret af dybe, smalle Dale. Den nordøstl. Del omkring Uggerby Aa er lavtliggende og jævn, ligeledes den sydvestl. Del omkring Liver Aa; dog hæver sig mod S. V. et lille Bakkeparti, der ved Havet i Rubjærg Knude stiger til 237 F., $74_{,4}$ M. Jorderne ere snart sandmuldede, nogle Steder lerede, snart stærkt sandede; langs Kysterne findes Flyvesandsstrækninger, hvor der ikke er højt. En Mængde smaa Vandløb søge til de ovennævnte Aaer, deribl. *Varbro Aa* til Liver Aa. Det er fattigt paa Skov, i alt 2246 Td. Ld., deraf Statsplantagerne Uggerby og Lilleheden. Det hører til Amtets frugtbareste Herreder, idet der ved Matr. gnmstl. gik $25^1/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Hjørring Købstad) 75,135 Td. Ld. ($7_{,53}$ □ Mil, $425_{,6}$ □ Km.). Ager og Engs Hartk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 2784 Td. Folketallet var 1. Feb. 1890 i Landdistr. 14,760 (1801: 6528, 1840: 10,236, 1860: 13,104,

1880: 14,714). I Herredet ligger Købstaden Hjørring. I gejstlig Henseende danner det eet Provsti (undt. Uggerby S., der hører til Horns Hrd.'s Provsti) tillige med Sognene Taars, Rakkeby og Lyngby i Børglum Hrd.; i verdslig Hens. hører det under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 1. Forligskreds.

Vennebjærg Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Winæbiærghæreth*, hørte i Middelalderen til Vendsyssel; i den nyere Tid hørte det hovedsagelig til Aalborghus Len og fra 1660 til Aastrup og Sejlstrup Amter (se i øvrigt S. 6).

Der er i Herredet talt omtr. 225 jordfaste Oldtidsmonumenter (25 Stengrave, Resten Gravhøje), men heraf ere nu mindst 85 sløjfede og 65 mere eller mindre forstyrrede; 6 ere fredlyste. I størst Antal kendes de i Sognene Ugilt (38), St. Olai (28), Bjærgby (24), Astrup (24), Mygdal (21) og Tornby (20).

Litt.: Indberetning til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser, af *Engelhardt* og *Magn. Petersen*, 1881.

St. Hans Sogn, eet Pastorat med St. Olai Sogn, omgives af dette, Hjørring Købstadsjorder, St. Olai, Skallerup, Vennebjærg og Harridslev Sogne samt Børglum Hrd. (Rakkeby og Hæstrup S.). De højtliggende, for det meste bakkede Jorder ere stærkt vekslende fra muldlerede til skarpsandede. Det gennemstrømmes af flere smaa Vandløb, der løbe til Liver Aa, som danner Vestgrænsen. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Hjørring til Aalborg og Landevejen fra Hjørring til Løkken.

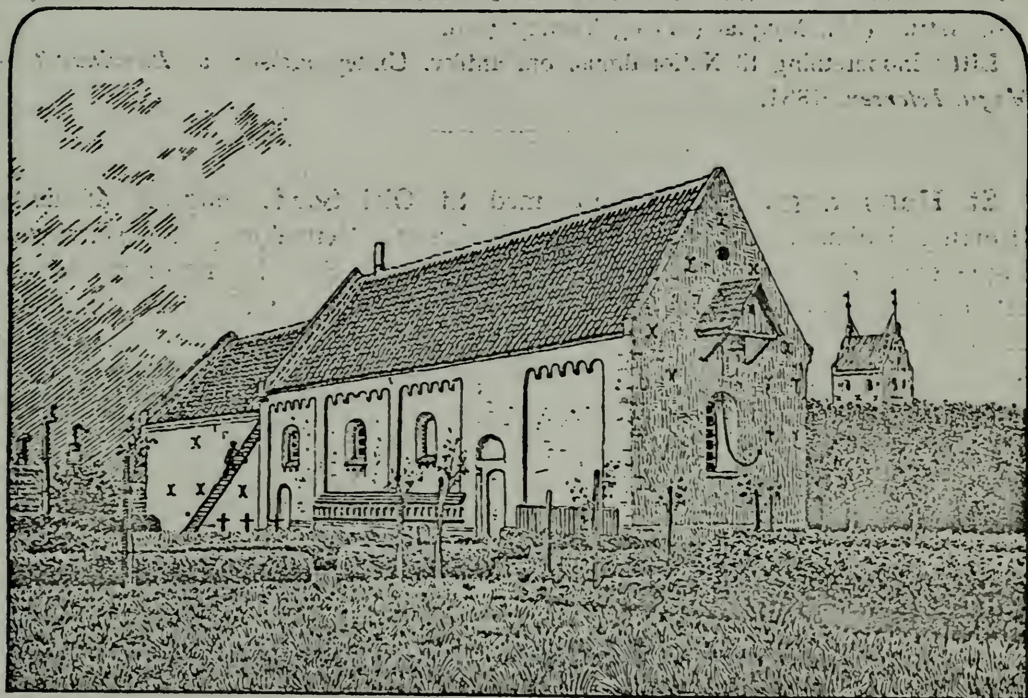
Fladeindholdet 1896: 4307 Td. Ld., hvoraf 1879 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 483, Byg 354, Havre 571, Bælgsæd 3, Blandsæd til Modenhed 290, Grøntf. 33, Kartofler 50, andre Rodfrugter 92), Afgræsning 844, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1162, Have 27, Skov 111, ubevokset 26, Moser 19, Kær og Fælleder 82, Hegn 5, Heder 40, Flyvesand 7, Veje og Byggegr. 80, Vandareal m. m. 25 Td. Kreaturhold 1898: 294 Heste, 1676 Stkr. Hornkv. (deraf 1160 Køer), 771 Faar, 1119 Svin og 21 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 237 Td.; 56 Selvejergaarde med 211, 70 Huse med 26 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 999 (1801: 386, 1840: 706, 1860: 881, 1880: 1070), boede i 178 Gaarde og Huse; Erhverv: 32 levede af immat. Virksomh., 711 af Jordbrug, 168 af Industri, 7 af Handel, 34 af forsk. Daglejervirks., 25 af deres Midler, og 22 vare under Fattigv.

I Sognet *St. Hans Kirke*, ved Hjørring Bygrænse, og Præstegd., og Saml. af Gde. og Huse: *Bagterp* med Skole og Mølle; *Bagterphede*; *Vandsted*; *Giurup* med Mølle; *Krustrup*; *Jonstrup* med Skole; *Lundergaard* med Teglværk; *Vanggaard*; *Høngaarde*, *Søndergd.*, *Lund*, m. m. Hovedgaarden *Aastrup* har $31^5/_8$ Td. Hrtk., 391 Td. Ld., hvoraf omtr. 60 Eng, Resten Ager; ved den Bæk, der løber omkring Gaarden, er anlagt to Vandhjul, hvoraf det største (5 Hestes Kr.) driver *Aastrup Mølle* og Tærskeværket, det mindste Mejeriet. Til Aastrup hører Afbyggergaarden *Tvevang* (omtr. 10 Td. Hrtk., 127 Td. Ld.).

St. Hans S., een Sognekommune med St. Olai, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hjørring Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 487. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med lige Gavl samt Vaabenhus mod S. Den er oprindl. opført i Rundbuestil, vistnok i 1. Halvdel af 13. Aarh., af tilhuggen Kamp, hvoraf endnu den væsentligste Del af Korets Mure og Partier af Skibets bestaa,

medens de øvrige ere af røde Munkesten i Munkeskifte; men senere, vel allerede i den yngre Middelalder, er den undergaaet store Forandringer (en Brand har efterladt tydelige Spor paa Soklen og Granitkvadrene). Skibets Mure prydes af Lisener, der udgaa fra en mindre Murstenssokkel over Granitsoklen og danne Felter, som foroven afsluttes af en Rundbuefrise. Skibet har Bjælkeloft, Koret to senere indbyggede, spidsbuede Hvælvinger. Der er intet Taarn, Klokken hænger paa Vestgavlen (paa en Tegn. hos Resen ses et fritstaaende Klokketaarn). Vaabenhuset er af smaa Mursten, fra Nutiden. Paa Skibets Nordvæg findes et Kalkmaleri (restaur. 1875 af Prof. Kornerup) fra omtr. 1450: St. Christoffer, der bærer Jesusbarnet; andre Kalkmalerier fra omtr. 1300 paa samme Væg bleve atter overhvidtede (se *Magn. Petersen*, Kalkmal. S. 55). Anselig Altertavle i Renæssancestil, udf. af Niels Ibsen, Snedker, 1612. I Midtpartiet et nyere Maleri: den korsfæstede med Maria og Johannes. Prædikestolen, med Snitværk, er ligeledes af Ibsen. Døbefont af Mursten. — Paa Kirkegaarden er der 1881 opsat et Marmormindesmærke over Familien Bugge fra Bøgsted,

St. Hans Kirke.

tidligere begravet under Koret i en med Tøndehvælving forsynet Begravelse (Kisterne udflyttedes for omtr. 20 Aar siden).

Aastrup var fordum et kgl. Slot, idet Arvingerne efter Hr. Henrik Nielsen (Panter) 1354 oplod Kong Vald. alle Huse i en Gaard Aastrop med Mølle og alle Huse i Bakkatrop som forbrudt Gods efter Loven. Endnu 1406 fraskrev Hr. Niels Bugges Arvinger sig den Ret, de kunde have i „Asædorp i Vendsyssel“, da somme sagde, at den havde tilhørt deres Forfædre, og andre, at Kronen havde Del deri. En Peder Grøn, som 1430 skrev sig Forsprecker for Astrupgaard, var maaske kgl. Foged. Hr. Anders Nielsen Banner var Lensmand her 1461. 1517 pantsatte Chr. II Slottet med tilliggende Len til Ridder Niels Høeg. Indtil 1660 var A. Sædet for en kgl. Lensmand i det derefter benævnte Aastrup Len, der indbefattede Vennebjærg og Jerslev (Dronninglund) Herreder, det senere Aastrup Amt. Kronen solgte den 1662 (Borggaarden bestod af 4 Bindingsværksbygninger i eet Stokv.) til Johs. Boysen; 1665 ejedes den af Hofmarskal Joach. Fr. Pentz og derpaa af Sønnen Adam Ernst P. († 1729 i Sæby), som 1695 skødede den (35 Td. Hrtk.) til Forpagter paa Hvidstedgd. Poul Iversen, som 1722 skødede den til Sønnerne Iver Poulsen og Laurids Henr. Wilholt († 1762), hvilken sidste maa have solgt den til Kammerr. L. Hauch til N.-Elkjær, efter hvem den (med Bøndergodset i alt 270⁵/₈ Td. Hrtk.) ved Auktion 1740 købtes af Chr. Fr. Levetzau til Restrup osv. († 1756), som 1746 opbyggede

Borggaard og Ladebygninger af Mur og Bindingsværk og indlemmede den i det 1756 opr. Stamhus Restrup; 1779 fik Iver Rosenkrantz Levetzau Tilladelse til at afhænde A. og Overklit fra Stamhuset, mod at Nørlund optoges i det, og 1786 skødede han A. og Overklit til Kancellir. Christen Svejstrup, efter hvis Død den og Overklit ved Auktion 1793 købtes for 40,050 Rd. af Nic. Brorson Agerbech († 1798), hvis Enke skødede dem 1802 for 58,000 Rd. til Brodersønnen exam. jur. Mich. Aagaard. Denne skødede 1819 A. til Præsten O. Raffn og Købmand Frands Holm, fra hvem den straks gik over til Christen Chr. Nielsen († 1836); derefter købtes den for 25,000 Rd. af J. M. Jørgensen; senere ejedes den af Græbert, 1841 af Gartner Koch, der solgte den 1841 for 54,000 Rd. til I. Tutein, derefter af N. Gleerup, G. Stoppel og C. Hillebrandt fra Holsten, af hvem den for 121,000 Rd, solgtes 1874 til Brødrene P. og B. Hasselbalch, hvilken sidste fra 1881 er Eneejer. — Hovedbygningen, 2 Fløje i 1 Stokv., er opf. i 1820'erne af Bindingsværk; nu er den til Dels Grundmur (den ældre Borgplads, med Grave, var alt sløjfet i 2. Halvdel af 18. Aarh.).

Krustrup eller *Krustruplund* var tidligere en Hovedgaard, som ved Midten af 15. Aarh. tilhørte Børglum Bispestol, men 1468 Per Berg; 1469 solgte Jomfru Inge Bergsdatter til Guds Legems Alter i St. Kathrine Kirke i Hjørring sin Rettighed i K. for Klæder og Føde sin Livstid og Sjælemesser efter sin Død, men 1481 solgte Anders Berg og 1496 Christen Berg i „Nørrelyø“ til Mourids Nielsen Gyldenstierne paa Aagaard deres Broderdele i K., og dennes Enke købte endnu 1504 en Broderdel i Gaarden af Per Berg i „Vinnebierigh“. For øvrigt var der 1476 Trætte mellem denne Slægt Berg og „det Hwornne Sleyth“, og vidnede da Borgmester og Raad i Hjørring, at de Vorn'er ere alle Brydemænd, men det Berg-Slægt gode Riddersmændsmænd, der alle vare kristnede og døde i Hjørring („Høffweringh“).

Vandstedgaard nævnes alt 1423. Den tilhørte 1687 Ingeborg Christine Pentz, hvis Ægtefælle Henrik Bille 1692 solgte den (19 Td. Hrtk.) og en Del Gods til Peder Jensen til Bøgsted, hvis Enke Anne Jørgensdatter Hald ejede V. 1717.

Lundergaard var tidligere en Hovedgaard. 1375 pantsatte Peder Sture og Sivard Jensen til den forsynlige Mand Johan Strangesen deres Gaard Lundgaard i Winberg Herred i Christi Sogn (endnu 1447 kaldtes Sognet saaledes). Elne Buggesdatter, Hr. Christjern Wendelboes Efterleverske, og Gyde, Peder Stures Efterleverske, overdroge 1401 Dronn. Margrethe Lundargardh hos Hioringhe i Vinbjærghærith.

St. Hans og St. Olai Sogne vare Annekser til Hjørring indtil 1873.

St. Olai Sogn, eet Pastorat med St. Hans, bestaar af to Dele, en S. og en N. for Hjørring; den første omgives af St. Hans Sogn, Hjørring Købstadsjorder, Ugilt Sogn og Børglum Hrd. (Taars, Vrejlev og Hæstrup S.), den anden af Hjørring Købstadsjorder, Astrup, Bjærgby, Vidstrup, Skallerup og St. Hans Sogne. Den sydl. Del er for det meste lavtliggende og jævn, den nordl. mere højtliggende og bakket; Jorderne ere til Dels muldsandede, enkelte Steder skarpsandede. Liver Aa danner en Del af Sydgrænsen for den sydl. Del, Varbro Aa, et Tilløb til Liver Aa, danner en Del af Nordgrænsen for den nordl. Del. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Hjørring til Aalborg, Sæby og Tversted samt den østjydske Jærnbane.

Fladeindholdet 1896: 5395 Td. Ld., hvoraf 2538 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 576, Byg 464, Havre 714, Blandsæd til Modenh. 367, Grøntf. 213, Kartofler 53, andre Rodfr. 147), Afgræsn. 1074, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1229, Have 40, Skov 15, Moser 30, Kær og Fælleder 291, Heder 66, Veje og Byggegr. 109 Td. Kreaturhold 1898: 369 Heste, 1944 Stkr. Hornkv. (deraf 1345 Køer), 876 Faar, 1355 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 214 Td.; 47 Selvejergaarde med 186, 89 Huse med 28 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 994 (1801: 439, 1840: 834, 1860: 1124 — heri medregnet Bistrup Landdistr., se S. 7 — 1880: 1026), boede i 177 Gaarde og Huse; Erhverv: 24 levede af immat. Virksomh., 659 af Jordbrug, 1 af Gartneri, 137 af Industri, 7 af Handel, 90 af forsk. Daglejervirksomh., 29 af deres Midler, og 47 vare under Fattigv.

I Sognet *St. Olai Kirke*, ved Hjørrings Bygrænse, og Byen *Skisby* (1347: Skysby, 1406: Skiithby) med Skole, Fattiggaard for St. Hans-Olai Komm.

(opr. 1881, Plads for 47 Lemmer) og Mølle. Gaarde og Huse: *Højene*, ved Tverstedvejen, med Skole og Mølle, *Vellingshøj*, *Vellingshøjhede*, *Gorrestrup* (1406: Gjørristorp og Gjørstorp) med Skole, *Vinstrupgaarde*, *Vester-Tirup*, *Brønderup*, *Ulstrup*, *Ilbro*, Gd., med Fællesmejeri, *Fuglsig Huse* med Skole og Teglværk, m. m. Hovedgaarden *Fuglsig* har 28 Td. Hrtk., omtr. 500 Td. Ld., hvoraf 22 Eng, 20 Have og Plantage; til Gaarden høre 7 Huse og et Teglværk. Gaardene *Vestergd.*, *Hestehave*, *Kvælhals* og *Varbrogd.*, m. m.

St. Olai S., een Sognekommune med St. Hans, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr. 486. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med lige Gavl og Vaabenhus mod S. Den er opf. ved Aar 1200 i Rundbuestil af tilhugne Granitkvadre paa en høj, profileret Sokkel. I den senere Middelalder er det oprindelige Kor, der har haft Apsis, nedbrudt og genopført med lige Gavl (i Gavlen ere anvendte de buede Kvadre og Sokkelsten fra Apsis). Ogsaa andre Ombygninger ere foretagne; saaledes er Korbuens Mur ombygget af Munkesten; Korbuen er spids. Kirken har fladt Loft. Vaabenhuset, af Munkesten, er ogsaa ombygget. Kirken har intet Taarn (ifl. Resens Tegn. har der været et fritstaaende Klokketaarn); Klokken hænger i et Stillads ved Korgavlen. Aar 1874 fremdroges nogle Kalkmalerier fra 1576 (nu overhvidtede), bl. a. med Fremstillinger af Malte Jensen og Sophie Bille (se under Vellingshøj). Altertavlen er i Renæssancestil med nye, daarlige Malerier (i Midtfeltet Nadveren). Den smukke, gamle Døbefont af Marmor, i Bægerform med Rundbuefriser, staar nu sønderbrudt i Vaabenhuset og er erstattet af en ny af Sandsten. Prædikestolen er i Renæssancestil fra 1604, af Niels Ibsen (se St. Hans Kirke).

Fuglsig tilhørte 1653 Niels Kaas, 1657 Henr. Lange, † 1671, derefter hans Enke Hippolita Hahn, † 1693. Da baade disses Søn Niels Lange og hans to Søstre døde 1694, solgte Arvingerne F. til deres Søskendebarn Jfr. Anne Lange, † 1717, som 1705 skødede den (26 Td. Hrtk.) til sin Søstersøn Chr. Georg v. Møsting, Generalmajor; han solgte den til Ingeborg Juel til Vrejlevkloster og hun den til Hedevig Vind, der ægtede Grev Holstein til Ledreborg, som 1742 solgte den (26 og 313 Td. Hrtk. Bøndergods) til Claus Edv. Ermandinger til Kornumgd. Han afhændede den straks efter til Jens Sand, † 1770, hvis Arvinger 1772 solgte den til Hans Andersen Brønnum († 1772) for 19,550 Rd. F. blev saa 1773 ved Auktion solgt til Købmand Christen Aagaard i Hjørring, som 1798 solgte den for 45,000 Rd. til Major Bülow i Mariager, S. Richter og E. C. Müller. Richter solgte 1803 F. for 41,000 Rd. til Landinspektør Schibsted, der 1812 solgte den (24 Td. Hrtk.) for 71,000 Rd. til P. M. Wodschou til Ryomgd., som 1814 solgte den (21 Td. Hrtk.) for 30,000 Rd. s. v. og 16,000 Rd. n. v. til Forvalter paa F., Niels Bodilsen, hvilken Handel dog siden gik tilbage, hvorefter F. 1816 blev købt for 9300 Rd. S. V. og 13,563 Rd. N. V. af Forpagter H. H. Degner paa Birkelse († 1866), af hvis Opbudsbo den 1823 blev købt paa Auktion for 3610 Rd. r. S. af Landinspektør Schibsted. Senere har den været ejet af L. Lassen (fra 1851), hvis Enke solgte den 1894 for 150,000 Kr. til dens Forpagter Lützhøft, den nuv. Ejer. — Borggaarden, som 1662 bestod af 3 Bindingsværksbygninger i eet Stokv., omgivne af Grave, opførtes 1750 efter en Brand af Mur og Bindingsværk i 3 Fløje i 1 Stokv. med Kælder; i en Sal er bevaret et Træpanel med Malerier, deribl. af en tidligere Ejer.

Vellingshøj var fordum en Hovedgaard, Stamsædet for den danske Adelsslægt, som siden optog Navnet Sehested. Stamfaderen Thomes Jensen boede 1436 og endnu 1490 paa V. (Wiglingh, Wildeshøff, Willisøø). 1537 nævnes hans Søn Thomes Thomesen, hvis Søn Jens Thomesen flyttede til Holmegaard i Møborg Sogn. Derefter gik den over til Sønnen Malte Jensen, g. m. Sophie Bille, og dennes Datter Birgitte, g. m. Hr. Ulrik Sandberg, der 1635 oplod Vellingshøj Gaard som mødrene Arv til sin Datter Fru Sophie Sandberg, Enevold Kruses Efterleverske. (Se *Henry Petersen*, Om den d. Sehested-Linies Navn og Opr., D. Mag. 4. R. V).

Ugilt Sogn, det største i Herredet, omgives af St. Olai, Hjørring Købstads Jorder, Astrup og Sindal Sogne samt Horns Hrd. (Hørmested

og Lendum S.) og Børglum Hrd. (Taars S.). Kirken, midt i Sognet noget mod S., ligger $1^1/_4$ Mil Ø. S. Ø. for Hjørring og $3^1/_4$ Mil V. S. V. for Frederikshavn. De lavtliggende, kun mod Ø. noget højere og bakkede Jorder ere mod V. gode, muldede, til Dels lerede, i den øvrige Del skarpere med Grus under Overfladen; ved *Uggerby Aa*, der danner Vest- og Nordgrænsen, findes gode Enge. En Del Skov (Børglumkloster Sk., Linderumgaard og Egebjærg Plantager).

Fladeindholdet 1896: 8826 Td. Ld., hvoraf 3290 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 811, Byg 377, Havre 1097, Spergel 11, Frøavl 7, Blandsæd til Modenh. 455, Grøntf. 244, Kartofler 118, andre Rodfr. 164), Afgræsn. 1830, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1904, Haver 41, Skov 403, Moser 145, Kær og Fælleder 236, Hegn 11, Heder 826, Flyvesand 3, Veje og Byggegr. 125, Vandareal 12 Td. Kreaturhold 1898: 461 Heste, 2487 Stkr. Hornkv. (deraf 1668 Køer), 1180 Faar, 1584 Svin og 18 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 293 Td., 73 Selvejergaarde med 241, 1 Fæstegd. med 5, 135 Huse med 47 Td. Hrtk. og 53 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1582 (1801: 643, 1840: 1048, 1860: 1350, 1880: 1609), boede i 270 Gaarde og Huse; Erhverv: 39 levede af immat. Virksomhed, 1235 af Jordbr., 146 af Industri, 13 af Handel, 63 af forsk. Daglejervirks., 28 af deres Midler, og 58 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ugilt* med Kirke, Præstegd., Skole og Forsamlingshus (opf. 1893), *Lørslev* med Skole og Mølle; *Linderum* med Skole, Mølle og Andelsmejeri. *Glimsholt* med Friskole. Hovedgaarden *Egebjærg* har $17^7/_8$ Td. Hrtk., 398 Td. Ld., hvoraf 77 Eng, 21 Skov, Resten Ager; til Gaarden hører et Teglværk. Hovedgaarden *Linderumgaard* har $17^5/_8$ Td. Hrtk., $459^1/_2$ Td. Ld. Gaarden *Spangerhede*: $16^1/_2$ Td. Hrtk., 350 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, Resten Ager; *Mølgaard*: 14 Td. Hrtk., 246 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, 6 Gaardspl., Have og Plantage, Resten Ager. Andre Gde. og Huse: *Lørslev-Østerhede* og *-Vesterhede*, *Ilbjærge Huse*, *Amdal* med Mølle, *Aasholm*, *Knudsholm*, *Over-* og *Vesterugilt*, *Tange*, *Ajstrup*, *Dalsager*, *Rogntved*, *Melbæk* med Teglværk, *Burskov*, *Vormstrup*, *Hejselt*, *Højbjærg*, *Drastrup*, *Naalmose*, *Munkholt*, Skovriderboligen *Stadshede*, *Gilleladen*, *Smørkrogen*, *Søndenaaen*, m. m.

Ugilt S., en egen Sognekommune, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hjørring Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 488. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken, fordum indviet til Vor Frue, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Det ældste Parti, Skib og Kor, er opført i den romanske Tid af tilhuggen Granit paa en smukt profileret Sokkel. Et Par rundbuede Vinduer og Spor af Syddøren kunne ses. Senere har man til Skibets Vestende føjet et Taarn, hvis øverste Del atter blev borttaget, medens den nederste kom til at danne en Fortsættelse af Skibet. Under Taarn og Kor findes nu lukkede Kældere. Den vestre Taggavl er af Mursten og bærer Aarst. 1867. Kor og Skib have fladt Bræddeloft. Altertavlen er et godt udført Snitværk i Rokokostil (skal restaureres); i Midtfeltet et Kors i Relief. Granitdøbefont med Rebsnoninger paa Kummen. Tarvelig Prædikestol i Renæssancestil. I Koret Epitafium over Præsten Just Schandorff, † 1759, og Hustru. Foran Korbuen (den oprindelige, af Kamp) en Ligsten over Præsten Frands Christoffersen, † 1639, og to Hustruer. Over Korbuen et godt udskaaret Krucifiks fra 14. Aarh. I Skibet Epitafier over Præsterne Andreas Liste Høeg, † 1844, Porce Jacobsen Hammer, † 1734, med to Hustruer, og Hans Bøje, † 1780, samt over Legatstifteren, cand. theol. Hans Pedersen Kynde, † 1775.

Egebjærg er en gammel Hovedgaard, der fra omtr. 1470 siges at have været beboet af en Gren af Familien Hvide. I det nævnte Aar ejedes den af Niels Pedersen, der dræbte Præsten i Ugilt, 1526 af hans Søn Just Nielsen, derefter af dennes Søn Mourids Justesen, som ikke efterlod sig Sønner. Datteren Dorte ægtede Oluf Galde,

† 1622, hvis Søn Niels G., † 1659, ejede E. (begr. i Ugilt Kirke). Med hans Datter Dorte kom E. til Fr. Unger og ejedes saa af disses Søn Henrik U., † 1742, der 1701 solgte E. (15 Td. Hrtk.) til Major Peter Motzfeldt, som 1705 solgte den til Anders Brønsdorph til Linderumgd., der 1717 afhændede begge Gaarde til Henrik Kjærulf, og E. laa saa under Linderumgaard, indtil den 1787 blev frasolgt (16 og 9 Td. Hrtk.) for 8000 Rd. til N. B. Agerbech, der 1793 solgte E. ved Auktion til Forpagter P. Giertner, † 1801, hvorefter E. atter ved Auktion blev solgt for 9450 Rd. til Andr. Andkier fra Lindenborg, der 1807 skødede den for 12,500 Rd. til Chr. Thrane; denne maatte gøre Opbud, hvorefter E. 1808 overtoges for 7600 Rd. af en Panthaver, Fru Bjørn paa Buderupholm, som 1811 solgte den for 13,500 Rd. til Anders Rebild, † 1828, hvorefter den tilfaldt Sønnen Niels R., † 1872; efter Enkens Død 1873 overtog Sønnen Anders R. den for 126,000 Kr., fra hvem den for 93,000 Kr. overtoges af den nuv. Ejer, C. Schibsbye. — Hovedbygningen (i 1662 3 straatækte Bindingsværkshuse) er opf. først i 19. Aarh., men ombygget flere Gange og bestaar af 3 Fløje i eet Stokv.

Linderumgaard skal have tilhørt Hr. Stig Pedersen og dennes Søn Niels Stigsen, men kom med dennes Datter Kirsten til Otte Lunov, hvis Datter Else ægtede Jens Pedersen (Taarnskytte), hvis Søn Christen Jensen Aar 1440 ejede Linderumgaard, som dernæst tilfaldt hans Søn Stefan Christensen, derefter dennes to Søstre, Karen, Ulf Kalfs til Bjørnstrup, som 1506 solgte sin Hustrus Part i L. til Hr. Niels Høeg, og Anne, g. m. Jens Steen, hvis Søn Christen Steen solgte sin Part i L. til Christen Jensens Dattersøn Mogens Jonsen Vifferts Enke Fru Karen Jensdatter (Vognsen), hvis Datter Johanne Viffert, † 1570, bragte den til sin Ægtefælle Claus Iversen Dyre til Boller, † 1547; disses Søn Jens Clausen Dyre, † 1587, efterlod L. til sin Søn Claus Dyre, † 1610, med hvis Datter Anne, † 1634, begr. i Ugilt Kirke, den kom til Folmer Urne, der 1656 pantsatte den til Fru Sophie Brahe, men paa Skiftet efter ham 1665 blev L. udlagt til Erik Rosenkrantz, der var Kreditor i Boet og 1681 solgte den (48 Td. Hrtk.) til Laurids Madsen, Foged paa Høgholt, hvis Søn Henrik Bugge 1688 var Ejer; med dennes Enke Beate Sophie Hansdatter tilgiftede Anders Pedersen Brønsdorph sig Gaarden, men overlod den snart efter til Henrik Sørensen Kjærulf, som dog først 1717 fik Skøde (46 Td. Hrtk., Mølle- og Skovskyld 9). Kjærulf døde s. A., og Chr. Ginckelberg købte saa paa Auktion L. (54 Td. Hrtk.), Egebjærg (15) og Gods (209) for 16,228 Rd. Efter hans Død solgtes begge Gaarde til Sixtus Nicolai Cortsen, † 1775, hvis Enke Anne Hedevig Høyer ægtede Ole Jørgen Billeschou, der 1787 frasolgte Egebjærg og døde 1797, hvorefter Enken solgte L. for 35,000 Rd. til Landvæsenskommissær Lindahl, som 1803 solgte Hovedparcellen (21 Td. Hrtk.) med een Gaard og to Huse til Lieutn. J. F. Schiern for 10,360 Rd.; 1825 blev den udlagt Md. Billeschous Dødsbo for 11,000 Rd. Sølv og derefter ved Auktion solgt til Inspektør C. F. Bang fra Bjørnsholm for 3300 Rd. Sølv. Senere har den været ejet bl. a. af Sønnichsen; den nuv. Ejer er J. Hasselbalch. — Hovedbygningen bestod 1662 af 3 Huse i eet Stokv., de to af Bindingsværk, det ene klinet af Ler.

Mølgaard var 1662 en Avlsgaard, der 1672 tilhørte Fru Mette Friis, sl. Henrik Sandbergs, som 1675 solgte denne sin „Hovedgaard“ ($9^1/_2$ Td. Hrtk.) med omtr. 10 Gaarde til Jfr. Anne Sophie Seefeld, hvis Brødre Oluf og Iver S. henholdsvis 1695 og 1701 skrev sig til M. Iver Seefeld skødede den (14 Td. Hrtk.) med en Del Gods 1714 til Forpagter paa Baggesvogn Simon Lund, der 1723 solgte M. (14 og 75 Td. Hrtk.) til Otte Povlsen Wilholt, der lagde den ind under Hæstrup. Herfra blev den 1750 solgt af Lars Thorsen til Chr. Brun, som 1754 skødede den for 4250 Rd. og 10 Speciesdukater til Peder Munch, der lagde den under Hvidstedgaard, hvortil den endnu 1780 hørte. Nu ejes den af J. E. Weimann.

Knudsholm blev 1573 af Kronen mageskiftet til Fru Magdalene Banner og ejedes i 17. Aarh. af Jens Hvas, hvis Søn Erik H. 1649 solgte den til Henrik Sandberg; den blev da beboet af en Cathrine van Norden.

Drastrup blev 1590 af Iver Grøn solgt til Fru Ingeborg Skeel.

Sindal Sogn omgives af Ugilt, Annekset Astrup og Mygdal Sogne samt Horns Hrd. (Bindslev, Mosbjærg og Hørmested S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil Ø. N. Ø. for Hjørring og 3 Mil V. N. V. for Frederikshavn. De i det hele højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt 251 F., 79 M.) ere for det meste sandede, nogle Steder muld- og

lersandede. En Del Skov (Baggesvogn Sk., Slotved Sk.). Syd- og Sydøstgrænsen dannes af Uggerby Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Hjørring til Frederikshavn.

Fladeindholdet 1896: 5840 Td. Ld., hvoraf 2273 besaaede (deraf med Rug 612, Byg 243, Havre 702, Spergel 22, Blands. til Modenh. 439, Grøntf. 85, Kartofler 71, andre Rodfr. 96), Afgræsn. 1423, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1325, Haver 34, Skov 439, Moser 32, Kær og Fælleder 100, Hegn 7, Heder 29, Flyvesand 14, Veje og Byggegr. 160, Vandareal 4 Td. Kreaturhold 1898: 338 Heste, 1692 Stkr. Hornkvæg (deraf 1159 Køer), 938 Faar, 989 Svin og 13 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 219 Td.; 56 Selvejergaarde med 201, 2 Arvefæstegd. med 2, 93 Huse med 16 Td. Hrtk. og 69 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1534 (1801: 374, 1840: 624, 1860: 1103, 1880: 1337), boede i 277 Gaarde og Huse; Erhverv: 141 levede af immat. Virksomh., 856 af Jordbr., 2 af Gartneri, 351 af Industri, 64 af Handel, 39 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 58 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sindal* (udt. Søndal) med Kirke (lidt fra Byen), Præstegd., Skole, Stationsskole, Forskole, Baggesvogns Hospital (opr. 1669 af Søstrene Anne og Birgitte Kruse til Baggesvogn, med et Hus ved Kirken til 12 fattige, samt noget Gods i Vennebjærg og Aars Herreder, hvilket sidste nu er bortsolgt), Apotek (Hjælpeap. til Hjørring), 2 Læger, Sparekasse (opr. $^3/_5$ 1895; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 38,088 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 52 Kr., Antal af Konti 189), Købmandsforretninger, Andelsmejeri, Markedsplads (1 Marked i Maj med Kreaturer, 1 i Sept. og 1 i Okt. med Kvæg og Faar), Gæstgiveri, Afholdshjem (med Forsamlingsbygning og Teater, opf. 1898), Bagerier, Jærnbane- og Telegrafstation samt Postekspedition; *Fjelsted* med Skole. *Sindalhede*, *Tværkjær Huse* og *Oremose Huse*, Saml. af Huse. *Taagholt*, Gde. og Huse. Hovedgaarden *Baggesvogn* har $35^1/_4$ Td. A. og E. Hrtk. og $5^3/_8$ Td. Skovsk. samt under Afbyggergaarden *Teklaborg* $6^3/_4$ Td. Hrtk., i alt 1200 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 350 Skov, 200 under Teklaborg (deraf 50 i Astrup S.), Resten Ager; til Gaarden høre omtr. 3 Td. Hrtk. Fæstegods, Sindal og Astrup Kirker og en Vandmølle. *Christianshede*, ligeledes Afbyggergd. fra Baggesvogn, der nu er frasolgt, har 12 Td. Hrtk., 300 Td. Ld., (deraf 30 i Mygdal S.), hvoraf 40 Eng og Tørvemose, 20 Skov og Have, Resten Ager (2 Lejehuse). Andre Gaarde: *Ulstedbo*, *Brasholt*, *Stokholm*, *Menholt*, *Sindallund*, *Favrholt*. *Slotved Fattiggaard* (opr. 1884, Plads for 38 Lemmer). Paa *Lundemark* et Missionshus (opf. 1897).

Sindal S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 490. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Baggesvogn.

Den ret anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor med lige Gavl samt Vaabenhus mod N. Det oprindl. Parti, den østl. Del af Skibet og Koret, er opf. i romansk Tid, det første af røde Munkesten med Sokkel og de nederste Skifter af Kamp, Koret af tilhugne Granitkvadre; i den senere Middelalder tilføjedes den vestl. Del af Skibet, af Munkesten med en Sokkel af utilhugne Rullesten og med blindingsprydet Kamgavl. Kirken har fladt Bjælkeloft (forskallet i Koret); under Koret en overhvælvet Kælder, der har været Begravelse for adelige, navnlig af Sandbergs og Kruses Slægt. Senere Ombygninger have næsten rent udslettet Sporene af den oprindelige Stil. Altertavle i Renæssancestil med nyere, daarlige Malerier; lille romansk Granitdøbefont; Prædikestol i Renæssancestil med Axel Vifferts, Anne Krabbes og Jerck Kaas' Navne og Vaabener. Paa Stolestaderne disses og andre adelige Navne og Vaabener, deribl. Enevold Kruses og Sophie Sandbergs, de sidste med Aarst. 1636. Alterkalken, af Sølv, er skænket af „Las Fues i Togholt" 1577. I Skibet Ligsten over

Jens Pedersen, † 1643, og Hustru, samt en Blyplade med Indskr. over Wulf Abrah. Unger, † 1723. Udvendig i Skibets Mur Ligsten over Peder Christensen, Forpagter paa Rønnovsholm.

Baggesvogn. 1454 nævnes Matis Gjodsen af *Worn*, 1458 Jens Ulfsen af Worn, men 1479 Hans Bagge, der havde Gaarden i Forlening af Hr. Anders Nielsen Banner, og efter hvis Slægt Gaarden fik Navnet B. Endnu i 16. Aarh. tilhørte den Slægten Banner, men kom med Magdalene B. til Iver Krabbe, † 1561, og arvedes af deres Datter Fru Anne Krabbe, † 1625, hvis Søstersøn Falk Gøye udkøbte sine Medarvinger, men 1635 mageskiftede B. med Bratskov til Fru Sophie Sandberg, Enevold Kruses Enke, † 1649, hvis Døtre Anne, † 1687, og Birgitte Kruse, † 1695, ejede B.; fra dem gik den over til Baronesse Sophie Cathrine Juel, efter hvis Død B. blev solgt; hun var gift med Stiftamtm. Fr. Vind, som havde indløst B. fra Jfr. Birgitte Kruses Kreditorer. 1709 blev B. stillet til Auktion (53 Td. Hrtk., Tiender 42 og Gods 267) og blev vistnok købt af Wulf Abraham Unger, † 1723, hvis Datter Helvig Juliane U., † 1763, g. m. Major Lami du Pont, blev begr. i Sindal Kirke. Hun og Moderen Kirstine v. Møsting solgte 1727 B. til Fr. Kjær til Børglum, siden adlet som Kjærskjold, hvis Datter ægtede Konferensr. G. A. Braem, der 1754 solgte

Baggesvogn.

B. for 23,000 Rd. grov Kurant til Christen True, † 1760, hvis Enke Erica Cathrine Sommer († 1784) 1762 ægtede Kammerr. Mathias Clemmesen, † 1771, og 1772 Justitsr. Mourids Gleerup, som 1801 solgte B. for 60,000 Rd. til Rigsgreve Peter Chr. Fædder, † 1809, hvis Enke Kirstine Gleerup 1813 ægtede Kmjkr. Georg Moltke, som 1816 solgte B. for 100,000 Rd. til Kammerr. Mich. Aagaard, efter hvis Død B. ved Auktion blev tilslaaet Kongen for 46,000 Rd. Sølv; 1837 blev den for 80,000 Rd. solgt til Etatsr. Johs. Chrf. Nyholm († 1867), hvorefter den overtoges for 180,000 Rd. af Sønnen H. C. N.; 1880 blev den for 460,000 Kr. købt af den nuv. Ejer, J. C. C. F. Glud. — Hovedbygningen (1662: 3 Bindingsværkshuse i 2 Stokv., omgivne af Grave) er opf. 1744 paa de gamle Bygningers Grund, hvis hvælvede Kældere ere bevarede, og bestaar af en Midtfløj og to Sidefløje, alle i eet Stokv. og af Bindingsværk; Midtfløjen er senere sat af Grundmur.

Østergaard i Fjelsted blev 1660 med en Afbygge og to Huse af Fred. Unger til Egebjerg og Dorte Galde tilskødet deres Moder Fru Barbara Krabbe, sl. Niels Galdes, der med sin Ægtefælle Lorens Curt Preen 1666 solgte denne af dem paaboede Gaard til Jfr. Anne Kruse til Baggesvogn.

Menholt var 1459 et Bol og kaldtes Meinholt.

Astrup Sogn, Anneks til Sindal, omgives af dette, Mygdal, Bjærgby og

St. Olai Sogne, Hjørring Købstadsjorder og Ugilt Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 1 Mil Ø. N. Ø. for Hjørring og $3^3/_4$ Mil V. N. V. for Frederikshavn. De højtliggende og stærkt bakkede Jorder (Teglhøj, 296 F., 92 M., trig. Station) ere overvejende sandede. Lidt Skov (Bøgsted Sk. og Plantage). Sydgrænsen dannes af Uggerby Aa, Nordvestgrænsen af Varbro Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Hjørring til Frederikshavn.

Fladeindholdet 1896: 5162 Td. Ld., hvoraf 2067 besaaede (deraf med Hvede 5, Rug 518, Byg 296, Havre 632, Spergel 43, Frøavl 19, Blandsæd til Modenhed 288, Grøntf. 92, Kartofler 62, andre Rodfr. 111), Afgræsn. 1123, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1242, Haver 29, Skov 159, Moser 41, Kær og Fælleder 107, Hegn 17, Heder 171, Veje og Byggegr. 190, Vandareal 16 Td. Kreaturhold 1898: 306 Heste, 1498 Stkr. Hornkvæg (deraf 989 Køer), 850 Faar, 960 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 192 Td.; 44 Selvejergaarde med 170, 1 Fæstegd. med 2, 100 Huse med 20 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 952 (1801: 351, 1840: 569, 1860: 831, 1880: 974), boede i 185 Gaarde og Huse; Erhverv: 19 levede af immat. Virksomhed, 793 af Jordbr., 1 af Gartneri, 65 af Industri, 17 af Handel, 9 af forsk. Daglejervirks., 27 af deres Midler, og 21 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Astrup* med Kirke, Missions- og Forsamlingshus (begge opf. 1897) og Andelsmejeri. Saml. af Gde. og Huse: *Klastrup* med Skole, *Sønderhede*, *Øster-Tirup*, Gd., *Kalstrup Huse*, *Borrisholt* med Skole, *Sparrevogn*, *Grimmeshave*, *Hving* med Mølle, *Skjærping*, *Sønderskov* med Skole, *Solbjærg*, *Nørskov*, *Hunbjærg*, *Sandager*, m. m. Hovedgaarden *Bøgsted* har $32^7/_8$ Td. Hrtk., 1000 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 300 Skov (deraf 60 gammel Bøgeskov, Resten under Tilplantning), Resten Ager; til Gaarden høre Teglværk, Mølle og Smedie. *Enggaard* har $16^1/_8$ Td. Hrtk., 330 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: *Bøgholt*, *Torne*, *Mølgd.*, *Gru*, m. fl. *Volhøj Mølle*.

Astrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 489. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Baggesvogn.

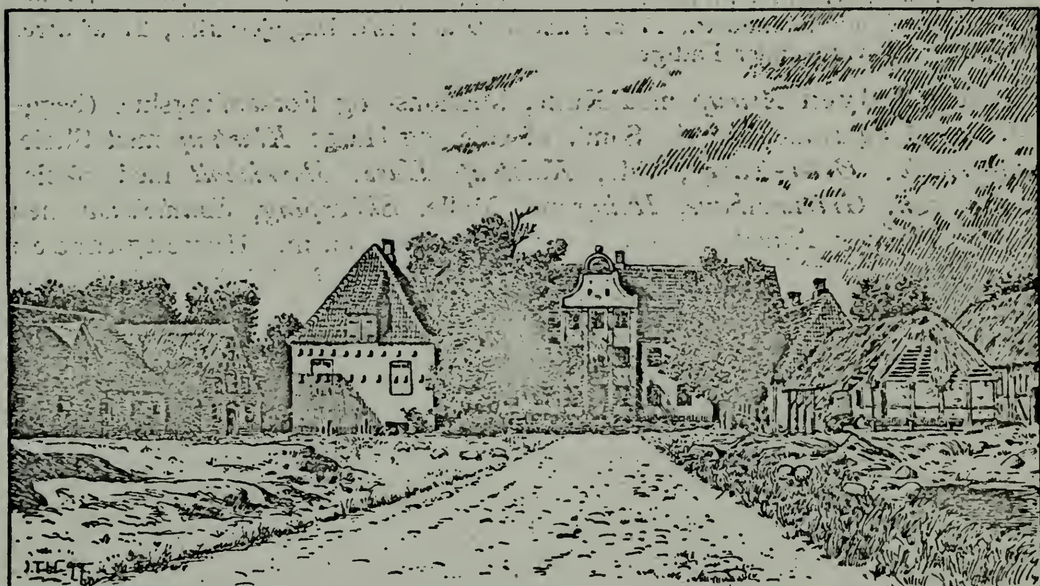
Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Kirken er opf. i Overgang mellem romansk og gotisk Tid, dels af Granitkvadre, dels af Munkesten, paa en Granitsokkel. Vaabenhuset, fra Nutiden, er af Mursten. Skib og Kor have fladt, forskallet Bræddeloft. Altertavlen, i Barokstil med Aarst. 1765 og 1862, har et daarligt Maleri (Korsfæstelsen). Smuk Alterkalk fra 1582, skænket af Fru Mette Viffert, Morten Krabbes. Romansk Granitdøbefont med Rebsnoning og Hulstave. Prædikestolen er et smagfuldt Renæssancearbejde fra 1616 med Vaabener og Navnetræk: BMF. - VSF. - AGF. Over Korbuen et tarvelig udført Krucifiks. I Korets Nordvæg er indmuret en oprindl. smukt udført, men nu stærkt medtagen Ligsten over Morten Krabbe, med hans og Hustrus Portrætfigurer og Vaabenskjolde. I Kirken en Kisteplade med Indskr. over Fru Mette Viffert, † 1597, og en anden over Oluf Seefeld til Mølgaard, † 1697. I en Gravhvælving under Koret stod tidligere (nu nedsatte paa Kirkegaarden) Kister med Ligene af Oluf Seefeld til Mølgd., Henrik Sandberg til Bøgsted, † 1651, og Mette Viffert til Horbylund, † 1597.

Bøgsted tilhørte ligesom Knivholt den rige Hr. Niels Offesen (Panter) paa Asdal og hans Søn Anders Nielsen, men blev 1419 paa Skiftet efter denne udlagt hans Svoger Hr. Anders Jepsen (Lunge). Formodentlig er den ved Lisbeth Tygesdatter Lunges Ægteskab med Mogens Krabbe kommen til denne Slægt, thi hendes Datter Margrethe skrev sig 1547 til B., som derefter tilfaldt dennes Brodersøn Morten Krabbe, † 1566. Den kom saa til sidstnævntes Søstersøn Hr. Ulrik Sandberg, † 1636, dennes Søn Henrik S., † 1651, og hans Søn Ulrik S., hvis Enke Sophie Sehested ejede den 1685, men mistede den 1688 ved Indførsel af Forpagter paa Vorgaard Peder Jensen, der endnu ejede den 1707. Hans Enke Anne Hold solgte 1724 B. Gaard og Gods (254 Td. Hrtk.) for 12,300 Rd. til sin Dattersøn Hans Bugge til

Haven, og den ejedes siden af hans Enke Elisabeth Dyssel, † 1769, hvis Bo 1770 solgte B. og Haven til N. B. Jespersen til Høgholt, efter hvem den ved Auktion 1775 solgtes til Lieutn. Enevold Bolvig for 19,380 Rd. (Hovedgaarden 32 Td. Hrtk.. 3 Td. Skov og Møllesk., Bøndergods 233 Td. Hrtk.). Bolvig afhændede 1804 B. (35 og 207 Td. Hrtk.) til Kancellir. Brandt i Hjørring og Kammerr. Rasmussen paa Bratskov for 51,441 Rd., hvilke atter 1807 solgte Hovedgaarden med noget Tilliggende til Anders Andkjær for 28,300 Rd. Han solgte den 1810 (28 og 15 Td. Hrtk.) for 76,900 Rd. C. og 50 danske Dukater til Fru J. L. H. Jakobsen. Senere ejedes den af Admiral Zahrtmann, H. Hostrup, der udskilte Enggaard fra den, Skibskapt. G. Raben og købtes 1872 for 90,000 Rd. af den nuv. Ejer, Folketingsmand, Kapt. H. E. Bluhme til Nørlund m. m. — Hovedbygningen (1662 bestod den af to grundmurede Huse i eet Stokv. samt et Hus af Grundmur og Bindingsværk) er i sine ældste Dele vistnok fra 16. Aarh.; den bestaar nu af en grundmuret Bygning i to Stokv. med stor Kvist; i Frontespicen er anbragt et Vaaben. Gaarden ligger smukt i et Dalstrøg og er til Dels omflydt af en 16 Td. Ld. stor Sø.

Astrup blev ved Klemmebrevet af 1555 Anneks til Sindal.

Bjærgby Sogn omgives af Annekset Mygdal, Asdal, Horne, Tornby,

Bøgsted.

St. Olai og Astrup Sogne. Kirken, mod Ø., ligger omtr. 1 Mil N. Ø. for Hjørring og 4 Mil V. N. V. for Frederikshavn. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder ere overvejende muldede med Rødsands Underlag. Sydgrænsen dannes af Varbro Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Tversted.

Fladeindholdet 1896: 3268 Td. Ld., hvoraf 1387 besaaede (deraf med Hvede 2, Rug 317, Byg 262, Havre 549, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 114, Grøntf. 57, Kartofler 38, andre Rodfr. 42), Afgræsn. 745, Høslæt, Brak, Eng m. m. 814, Haver 14, Skov 37, Moser 6, Kær og Fælleder 46, Heder 141, Veje og Byggegr. 76 Td. Kreaturhold 1898: 277 Heste, 1136 Stkr. Hornkv. (deraf 730 Køer), 795 Faar, 707 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 163 Td.; 50 Selvejergaarde med 140, 70 Huse med 23 Td. Hrtk. og 29 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 798 (1801: 375, 1840: 621, 1860: 742, 1880: 824), boede i 150 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomh., 601 af Jordbrug, 1 af Gartneri, 117 af Industri, 9 af Handel, 3 af forsk. Daglejervirks. og 38 af deres Midler.

I Sognet Byerne: *Bjærgby*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd.,

Skole og Forsamlingshus (opf. 1882) og Mølle; *Sakstrup*; *Hvirrekjær*; *Snevre* med Skole. Saml. af Gde. og Huse: *Ørnbøl*, *Krattet*, *Bjærgby-Nørmark*, *Dal*, *Sønderhede*, *Vestermark*, *Skovsager*, *Rishøj*, *Rams*, m. m. Gaarde: *Hovbæk* med Forsamlingshus (opf. 1898) og Andelsmejeri, *Gammeljord*, *Kjærgaard* med Mølle, m. m.

Bjærgby S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hjørring Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 491. Lægd. Kirken tilhører Justitsraadinde Udbyes Legat ($^4/_5$) og 21 Lodsejere i Sognet.

Den højtliggende *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre; den vestl. Taggavl er af Mursten og bærer Aarst. 1781 og PM. EIS. Over den tilmurede Syddør sidder en Tympanon med Fremstilling af Lammet med Korset. Paa Skibets Sydside er indsat en Granitsten med et Menneskehoved. Vaabenhuset, med takket Gavl, er af Mursten; over Døren er indsat en Tympanon med en Dragefigur, der vistnok oprindl. har siddet over Kirkens Norddør. Paa Korets Østgavl, af Granit, staar Aarst. 1772 og CR. EIS. Skib og Kor have fladt, forskallet Loft; Korbuen er høj og slank. Altertavlen, i Rokokostil fra 1782, bestaar af en malet Flade, paa hvis Midte er anbragt et udskaaret Krucifiks og paa Siderne to Malerier af Moses og Johannes Døberen. Romansk Granitdøbefont med Rebsnoninger. Prædikestol med Lungernes, Sehestedernes og Juelernes Vaabener. Foran Alteret Ligsten over Præsten Niels Pedersen, † 1624, og hans to Hustruer; under Korbuen Ligsten over Degnen Bertel Pedersen, † 1705, Hustru og Datter. Klokken hænger i en fritstaaende Stabel paa Kirkegaarden.

Den anden Præst efter Reformationen Peter Vognfører skal for Trolddom være brændt paa en Høj uden for Odden.

Historikeren Hans Gram († 1748) er født 1685 i Bjærgby, hvor hans Fader Niels Hansen G. var Præst.

Paa Ørnbøl Nymark ligge to fredlyste Gravhøje, „Skovhøj“ og „Fællehøj.“

Mygdal Sogn, Anneks til Bjærgby, omgives af dette, Asdal og Uggerby Sogne, Horns Hrd. (Bindslev S.), Sindal og Astrup Sogne. Kirken, noget mod Ø., ligger $1^1/_2$ Mil N. Ø. for Hjørring og $3^1/_2$ Mil V. N. V. for Frederikshavn. De mod N. og Ø. ret jævne Jorder ere af meget blandet, overvejende let Beskaffenhed (Sand-, Muld- og især Lerjord). Lidt Skov. Sognet er gennemstrømmet af flere smaa Tilløb til *Uggerby Aa*, som danner Nordøstgrænsen. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Tversted.

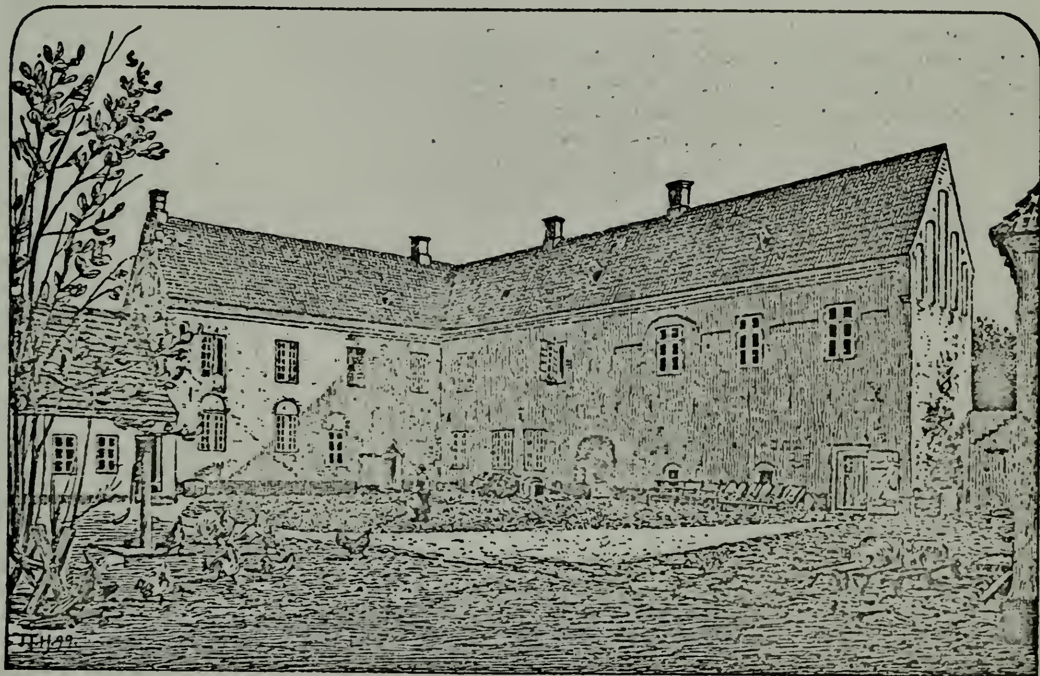
Fladeindholdet 1896: 5112 Td. Ld., hvoraf 1823 besaaede (deraf med Hvede 7, Rug 482, Byg 298, Havre 702, Spergel 3, Blands. til Modenh. 208, Grøntf. 25, Kartofler 52, andre Rodfr. 44), Afgræsn. 1158, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1257, Have 23, Skov 173, ubevokset 10, Moser 23, Kær og Fælleder 105, Hegn 17, Heder 401, Flyvesand 6, Veje og Byggegr. 111, Vandareal 6 Td. Kreaturhold 1898: 206 Heste, 1403 Stkr. Hornkvæg (deraf 928 Køer), 1006 Faar, 839 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 190 Td.; 57 Selvejergaarde med 168, 67 Huse med 22 Td. Hrtk. og 29 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 939 (1801: 370, 1840: 597, 1860: 788, 1880: 862), boede i 159 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomhed, 678 af Jordbr., 7 af Gartneri, 134 af Industri, 15 af Handel, 21 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 30 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Mygdal* med Kirke (noget Ø. for Byen), Skole („nordre Skole“, ved Odden), Forsamlingshus (opf. 1899) og Mølle. Saml. af Gde. og Huse: *Uslev*, *Skovsmose*, *Klodske*, *Træholt* med Fattiggaard (opr. 1867, Plads for 9 Lemmer) og Teglværk samt Skole („søndre Skole“, paa Traholt Mark), *Degnboel* med Mølle, *Skarndal*, *Grøntved*, *Kabbeltved* (1394:

Kagylthweth, 1447: Kawelthved), *Gjødgde.* med Mølle, *Skeen* med Vand- og Vejrmølle, *Retholt* med Købmandsforretn., *Barkholt*, *Højtved*, *Tagsighede*, *Lyngsig* med Missionshus (opf. 1894), m. m. Hovedgaarden *Odden* har 25 Td. Hrtk., 726 Td., Ld., hvoraf 40 Eng, 100 Skov (deraf 22 gammel Bøgeskov, Landets nordligste Løvskov, og 78 Naaleskov), 50 Hede, Resten Ager; til Gaarden høre Gaarden „Skoven“ eller „Teglgaarden“ (tidligere med et Teglværk) og 6 Huse (de sidste noget over 1 Td. Hrtk., 50 Td. Ld.). Desuden Gaardene *Karlsminde*, *Hebelstrup*, *Krogholt*, *Lilholt*, *Kobbersholt*, *Hoven*, *Holtegd.*, *Oddens Vandmølle* og Andelsmejeri, m. m.

Mygdal S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 492. Lægd. Kirken tilhører Sognets Tiendeydere.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Vaabenhus mod N. og Kapel ved Korets Nord-

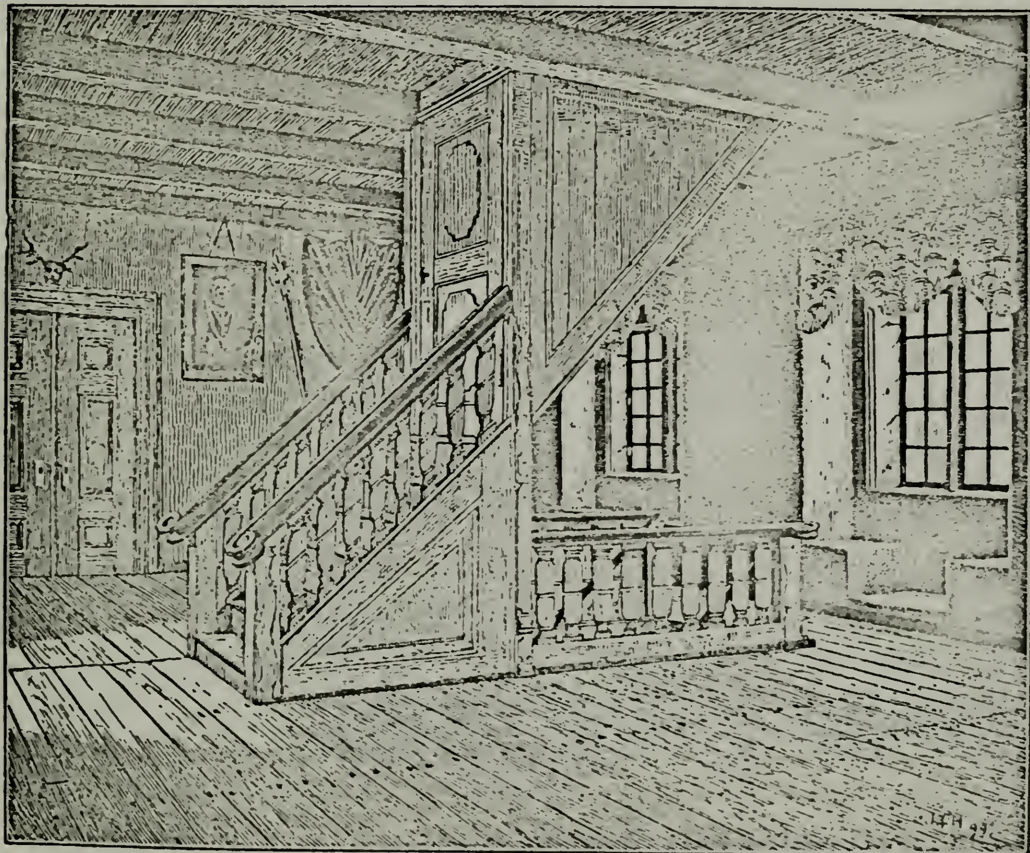

Odden.

side. Den oprindelige Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af Munkesten i Munkeskifte (i Soklen sidde tre Sten af Kamp, maaske Rester af en ældre Kirke). Skibets og Korets Mure have Rester af Lisener og Rundbuefrise; flere af de oprindelige, rundbuede Vinduer ses tilmurede; Syddøren, med Spidsbue, er tilmuret; Vestgavlen (med Aarst. 1834) er ombygget i Renæssancestil, vistnok i 17. Aarh.; paa Korgavlen staar 1846. Det store, smukke Kapel, i gotisk Stil af store Mursten med blindingssmykket Gavl, er opf. i 16. Aarh. af Chrf. Lunge og har været Gravkapel for Lungerne. Vaabenhuset er opf. 1897 i gotisk Stil. Skib og Kor have forskallet Bjælkeloft. Altertavlen, som bestaar af Dele fra forskellig Tid, har Aarst. 1595, restaur. 1777, i Renæssancestil ligesom Prædikestolen; romansk Granitdøbefont. I Korvæggen er indsat en pragtfuld Ligsten (tidligere i Korgulvet) over Chrf. Lunge og Hustru Karen Jørgensdatter Juel, † 1556. I den sydl. Korvæg Ligsten over Kl. Svendsen Bonsdorp, Forpagter paa Odden, † 1722. Klokken, „Rose“, lod Chrf. Lunge støbe 1560. — Paa Kirkegaarden Ligsten over H. Wissing til Odden.

Odden er en meget gammel Hovedgaard. 1377 nævnes Johs. Diakenn advocatus in Oddenn. Den tilhørte midt i 15. Aarh. den ældre Familie Lunge (Hr. Oluf L. 1454, dennes Søn af samme Navn 1469, hvis Enke Karen Nielsdatter Banner ægtede Vil Thomesen Galskyt, der 1482 skrev sig til O.). Med Anne Olufsdatter Lunge

kom O. til Henrik Friis, hvis Datter Anne, † 1542, bragte den til sin Mand Hr. Ove Lunge til Tirsbæk af den yngre Familie af dette Navn, † 1540. Hans Søn Chrf. L. faldt i Slaget paa Falkenberg Hede 1565 (se under Kirken). O. tilfaldt hans Søn Ove L., † 1601, hvis Søn Jørgen L. til O. døde 1619 som Rigsmarsk. Dennes Søn Ove L. døde ugift 1637 som Slægtens sidste Mand, hvorpaa hans Søster Margrethe L. bragte O. til sin Mand Christen Skeel til Fusingø, † 1659. Hans Søn Mogens S., † 1694, dels arvede O. efter sine Forældre, dels overtog 1661 sin Fætter Just Høeg Justesens Part i O. for 14,000 Rd. Med hans Datter Charlotte Amalie S. kom O. til Gehejmer. Chr. Ludv. Plessen, der 1740 skødede O. (70 Td. Hrtk.) og Stensbæk (23) med Gods (462) og Tiender (87) til sin Svigersøn Grev Chr. Rantzau, som 1743 solgte begge Gaarde til Hans Wissing, † 1762. Paa Auktion efter ham købtes O. for 22,710 Rd. af Niels Hansen Winde, † 1766, hvis Enke Else Joh. Seidelin 1769 ægtede Chrf. Rougtved til Skovsgd., † 1773, og 1775 Pors Bastholm Munch, der

Interiør fra Odden.

1799 afhændede O. (70, 254 og 53 Td. Hrtk.) for 55,000 Rd. til Simon Groth Clausen, der bortsolgte en stor Del Gods og 1806 skødede Resten (45, 38 og 45 Td. Hrtk.) for 39,500 Rd. til Justitsr. Fr. Chr. Udbye. Derefter ejedes den af hans Enke Hanne, f. Uttermøhlen, der 1816 solgte den til Auditor Schou, som 1827 maatte afhænde den for 4000 Rd. til Niels Lassen; derefter ejedes den fra 1837 af C. F. Martens, fra 1840 af O. T. Schultz, fra 1841 af Kammerr. Græbert, fra 1853 af E. K. Storm, der 1857 solgte den for 114,000 Rd. til Konsul H. C. Rygaard; 1880 overtöges den for Prioriteterne af Grev Schimmelmann, der s. Aar overdrog den til Overretsprokurator Tvermoes, som gjorde meget for den; 1890 blev den for 260,000 Kr. solgt til den nuv. Ejer, P. G. S. Rodskjer. — Hovedbygningen, der tidligere har været omgiven af Grave, gaar i sine ældste Dele maaske tilbage til 14. eller 15. Aarh. Den bestod 1662 af 3 grundmurede Huse i 2 og et Bindingsværkshus i 1 Stokv.; nu staa kun to Fløje i to Stokv. tilbage, sammenbyggede i Vinkel; i de svære Mure er der Talerør (den eneste Gaard i Landet, hvor saadanne findes), som dog nu ere tilmurede paa eet nær; paa Muren findes et ejendommeligt Dobbeltkors (se Vignetten

S. 68). Den tredje, to Stokv. høje Fløj, blev nedbrudt af Auditor Schou for at gøre Stenene i Penge (han lod Pigerne benytte Arkivets mange Breve til at gøre Ild med). Den 4. Fløj, i 1 Stokv., brændte 1763 (en af Ejerens Sønner brændte inde med sin Lærer).

Ved Odden er der fredlyst to Gravhøje, ved Hoven en Langdysse; ved Skovsmose ligger den store, forstyrrede Dysse »*Skovsmose Kirke*«.

Uggerby Sogn, Anneks til Tversted i Horns Hrd., omgives af dette, Horns Hrd. (Bindslev S.), Mygdal og Asdal Sogne samt Skagerak. Kirken, mod S., ligger omtr. 2 Mil N. N. Ø. for Hjørring og 4 Mil N. V. for Frederikshavn. De temmelig lavtliggende, noget bakkede Jorder ere mod S. muldede med Lerunderlag, i øvrigt for det meste sandede og ud mod Havet dækkede af Heder og Flyvesand, som dog for en stor Del nu ere bevoksede af den 1358 Td. Ld. store, 1885 anlagte *Uggerby Statsplantage*, der strækker sig fra Udløbet af *Uggerby Aa*, som løber gennem Sognet, mod V. langs Havet ind i Asdal Sogn. Navnlig langs Aabredden og Havet er der ret høje, bevoksede Klitter (Uggerby Klit, Tolstrup Hede, med den udtørrede Bovsø). Gennem Sognets sydøstl. Hjørne gaar Landevejen fra Hjørring til Tversted.

Fladeindholdet 1896: 3481 Td. Ld., hvoraf 854 besaaede (deraf med Hvede 7, Rug 212, Byg 151, Havre 321, Blandsæd til Modenhed 75, Grøntf. 40, Kartofler 33, andre Rodfr. 15), Afgræsn. 519, Høslæt, Brak, Eng m. m. 420, Have 9, Skov 283, Moser 26, Heder 328, Flyvesand 983, Veje og Byggegr. 57 Td. Kreaturhold 1898: 147 Heste, 634 Stkr. Hornkv. (deraf 415 Køer), 608 Faar og 392 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 80 Td.; 26 Selvejergaarde med 53 og 69 Huse med 26 Td. Hrtk. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 608 (1801: 290, 1840: 413, 1860: 530, 1880: 599), boede i 122 Gaarde og Huse; Erhverv: 7 levede af immat. Virksomhed, 501 af Jordbr., 47 af Industri, 20 af Handel, 13 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Uggerby* (gml. Form Wigherby) med Kirke, Skole, Missionshus (opf. 1897), Redningsstation (opr. 1889) og Fare-Signalstation for Fiskere samt Kro; *Tolstrup*. Gde. og Huse: *Diget*, *Stabæk*, *Sken*, *Østenaaen*; *Klithuse*, *Tolstrup-Hede*, Huse. Gaardene *Uggerbybro* og *Uggerhøj*.

Uggerby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hjørring Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 493. Lægd. Kirken tilhører Staten.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af tilhugne Kvadre paa en Skraasokkel; paa Nordsiden af Skibet Spor af en firkantet Dør med stor Overligger. Vaabenhuset er opf. i Nutiden af Mursten. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft (gibset i Skibet). Altertavle fra 1885 med et Maleri (Jesus med Barnet, Kopi efter A. Dorph); Alterkalk fra 1647. Romansk Granitdøbefont; nyere Prædikestol. I Skibets Vestvæg ses en lille, lav Spidsbueblinding, udmuret med Mursten, Indgang til et i 1820'erne nedrevet Taarn. Klokken er fra 1473, indviet til St. Olaf og Jfr. Maria.

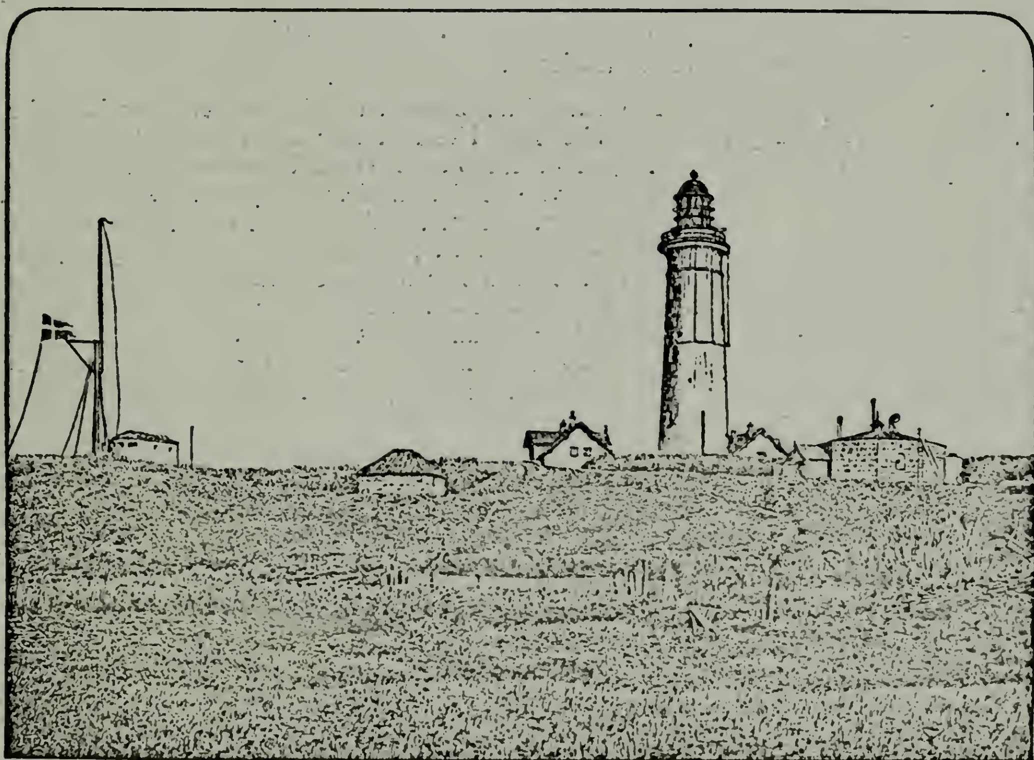
Paa *Tolstrup Hede* ses en Mængde lave Jordvolde, der indhegne sammenhængende, firkantede Pladser. Traditionen lader det være Levninger af en Lejr fra Svenskekrigen; snarere er det indhegnede Dyrkningsstykker fra Oldtiden.

Litt.: *A. P. Gaardboe*, Hist.-topogr. Beskr. af U. Sogn, i Saml. til j. Hist. IX. S. 15 fl.

Horne Sogn, Jyllands nordvestligste Pynt, omgives af Annekset Asdal, Bjærgby og Tornby Sogne samt Skagerak. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil N. for Hjørring. De for det meste højtliggende og bakkede

Jorder (højeste Punkt Knagen, 210 F., 66 M.), der mod N. V. løbe ud i Forbjærget *Hirshals* eller *Næsset*, ere mod S. gennemgaaende lerede, i øvrigt muldsandede og sandede. Tæt Ø. for Hirshals ligger den 626 Td. Ld. store Statsplantage *Lilleheden*, anlagt 1889, med Beplantning af Bjærgfyr og Hvidgran og med Enganlæg. I Sognets sydøstl. Del og langs Nordøstgrænsen løber *Kjul Aa*; midt gennem Sognet fra S. til N. løber *Emmersbæk*.

Fladeindholdet 1896: 3460 Td. Ld., hvoraf 1143 besaaede (deraf med Rug 245, Byg 256, Havre 496, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 18, Grøntf. 90, Kartofler 27, andre Rodfr. 7), Afgræsn. 592, Høslæt, Brak, Eng m. m. 388, Haver 12, Skov 477, Moser 10, Kær og Fælleder 23, Heder 723, Flyvesand 43, Stenmarker 5, Veje og

Hirshals Fyr.

Byggegr. 41 Td. Kreaturhold 1898: 200 Heste, 821 Stkr. Hornkv. (deraf 572 Køer), 1156 Faar, 612 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 116 Td.; 53 Selvejergaarde med 96, 93 Huse med 20 Td. Hrtk. og 76 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1053 (1801: 364, 1840: 602, 1860: 778, 1880: 986), boede i 193 Gaarde og Huse; Erhverv: 54 levede af immat. Virksomh., 575 af Jordbr., 183 af Fiskeri, 105 af Industri, 42 af Handel, 8 af Skibsfart, 25 af forsk. Daglejervirksomh., 59 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Horne* (udflyttet) med Kirke, Præstegd., Skole, Folkehøjskole (opr. 1891 af Indre Mission), Missionshus (opf. 1875, udvidet 1894), Fællesmejeri og 2 Møller; Fiskerlejet *Hirshals* eller *Lilleheden*, med Skole, Missionshus (opf. 1896), Dampteglværk, Fabrik af Kakkelovnsrør, Kro (Lilleheden Kro), Badepensionat („Udsigten"), Stenmole, der danner en Baadehavn (ved Enden af den omtr. 400 Al. lange Mole er der omtr. 18 F. Vand, men paa Revlen udenfor kun 14 à 16 F.), Fyr (hvidt, fast Fyr med Blus hver 2 Minutter, der vises fra et 112 F. højt, rundt Taarn;

Flammens Højde o. Havet 182 F., Lysvidden 5 Mil; paa Taarnet Signal for Is), Taagesignal, Signal- og Telegrafstation, Telefonstation, Redningsstation (opr. 1890), Fare-Signalstation for Fiskere og Toldkontrolsted. Fra Kysten 500 Al. N. for Fyret udgaa to Telegrafkabler, et til England og et til Norge. *Højrup* med Mølle: *Terpet*, Gde. og Huse; *Stenbjærg* og *Nejst*, Huse.

Fiskeriet er af særlig Betydning; efter Fiskeriberetn. for Finansaaret 1897—98 var der i Hirshals 111 Fiskere, der havde 3 Dæksbaade, 2 aabne Havbaade og 53 mindre Baade, og som fiskede for en Værdi af 33,340 Kr., særlig Torsk, Kuller, Rødspætter og 15,086 Stkr. Hummer.

Horne S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 494. Lægd. Kirken tilhører Hartkornsejerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Den er oprindl. opført i romansk Tid af Kamp paa en Sokkel med Hulkant, men er undergaaet betydelige Ombygninger. I Koret kunne de gamle, rundbuede Vinduer spores, ligeledes Syddøren i Skibet, og Norddøren er bevaret i det af Granit og store Mursten opf. Vaabenhus fra den senere Middelalder. Omtr. samtidig opførtes det Taarn, der nedbrødes 1776, og hvis Fundamenter endnu ses; paa Vestgavlen, af Mursten og med Kamme, staar C F R og Aarst. 1776. Kirken har forskallet Bjælkeloft; Korbuen, af Kamp, er bevaret. Altertavlen er fra 1899 med et Maleri (Chr. i Getsemane, Kopi); paa Berettelseskalken staar: H C W (ɔ: Hans Christiansen Winter) 1695. Romansk Granitdøbefont; Prædikestol i Renæssancestil fra 1589 med nogle ejendommeligt anbragte Indskrifter (deribl. paa Latin: En god Prædiker har disse 3 Ting at gøre, at bestige Prædikestolen, at sige noget og at stige ned igen). Mindetavle af Træ over Præsten H. C. Mølmark, † 1764. Klokken, uden Indskr., er fra Middelalderens Slutn. (efter et vistnok helt uhjemlet Sagn i sin Tid indstrandet ved Hirshals).

Horne Sogn, der før ligesom de andre nordl. Sogne i Vennebjærg Hrd. har hørt til Horns Hrd., har vel Navn efter sin Form eller „Hjørne". De nordl. og vestl. Dele af Sognet have før lidt meget af Sandflugt, der rejste sig fra Klitterne i Tornby, og som første Gang omtales i en Præsteberetn. fra 1553; ogsaa i de flg. Aarh. berettes der om Sandflugten; saaledes kom den engang lige ved Høsten i 1. Halvdel af 18. Aarh. saa pludselig, at man maatte klippe de af Sandet fremstikkende Vipper paa Kornet af, og under et flere Al. tykt Sandlag kan man endnu enkelte Steder finde skarpt afskaarne Furer i den mørke Muldjord. Bakkepartiet ved *Hirshals* bestaar af en med Sand overdækket fin, stenet Lerart (Yoldialer), der langs Kysten N. for Lilleheden danner Skrænter paa 20—30 F. Leret indeholder talrige større og mindre Sten, særlig Granit og Gnejs, men ogsaa Kalksten, hvori der findes en Mængde Forsteninger, og som maa antages væsentlig at hidrøre fra faste Lag i Skagerak; uden for Hirshals strækker der sig ogsaa et Rev, der vel er Rester af et Forbjærg, fra hvilket Havet i Tidernes Løb har bortskyllet Leret (se bl. a. *G. Forchhammer*, Om den sandsynlige Forekomst af Juraformationen i det nordl. Jyll., i Vidensk. Selsk. Overs. 1862). Det fine Ler udbyttes i det store Teglværk. Det betydelige Stenmateriale har faaet Anvendelse ved den med Bidrag af Staten 1879—80 opførte Stenmole, der senere er bleven forlænget, og som danner Begyndelsen til et paatænkt større Havneanlæg for Fiskerbaade. Midt paa Molen er der en Vandstandsmaaler. — Fyrtaarnet er opf. 1860—62 (af Fyringeniør C. F. Grove; Fyret første Gang tændt 1/1 1863).

Asdal Sogn, Anneks til Horne, omgives af dette, Bjærgby, Mygdal og Uggerby Sogne samt Skagerak. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 1½ Mil N. for Hjørring og 4½ Mil N. V. for Frederikshavn. De mod S. højtliggende og bakkede (Hellehøj, 282 F., 78,5 M.), mod N. temmelig lavtliggende Jorder ere mod S. og V. lermuldede, i øvrigt sandede med Flyvesandsstrækninger mod N., hvoraf en ringe Del er beplantet (Lilleheden Plan-

tage, se S. 83). Ved Vestgrænsen løber *Kjul Aa*, ved en Del af Østgrænsen en Biaa til Uggerby Aa.

Fladeindholdet 1896: 3599 Td. Ld., hvoraf 1326 besaaede (deraf med Hvede 13, Rug 296, Byg 279, Havre 512, Spergel 37, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 74, Grøntf. 46, Kartofler 38, andre Rodfr. 26), Afgræsn. 615, Høslæt, Brak, Eng m. m. 731, Haver 11, Skov 69, ubevokset 4, Moser 9, Kær og Fælleder 7, Heder 491, Flyvesand 279, Veje og Byggegr. 57 Td. Kreaturhold 1898: 184 Heste, 917 Stkr. Hornkv. (deraf 654 Koer), 669 Faar, 650 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 133 Td.; 27 Selvejergaarde med 103, 72 Huse med 29 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 698 (1801: 236, 1840: 489, 1860: 637, 1880: 684), boede i 135 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomh., 561 af Jordbrug, 9 af Fiskeri, 28 af Industri, 15 af Handel, 3 af Skibsfart, 6 af forsk. Daglejervirks., 20 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet *Asdal Kirke*, enligt beliggende, *Asdal Skole* og Mølle, *Allingsdam*, Gd. og Huse, med Skole, Forsamlingshus (opf. 1890) og Mølle, *Skovsguarde* med Fattiggaard (opr. 1891, Plads for 28 Lemmer), *Kjul*, Gde. og Huse; *Puthede*, *Heden*, *Klitten*, Huse, m. m. Hovedgaarden *Asdal* har $25^5/_8$ Td. Hrtk., 395 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, Resten Ager (12 Td. Ld. under 4 Lejehuse); til Gaarden høre Asdal Kirke- og Kongetiende. Gaardene *Mølgaard* (omtr. $10^1/_2$ Td. Hrtk., 180 Td. Ld.), *Stejlbjærg*, *Rugtved*, *Hestehave*, m. m.

Asdal S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 495. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Asdal.

Den lille *Kirke*, oprindl. kun Kapel til Gaarden (tidligere kaldtes Sognet „Asdal Kapels Sogn“), bestaar af Skib og Kor ud i eet samt Vaabenhus mod N. Den er opf. i Middelalderens Slutn. (1476 nævnes Niels Persøn, Kapellan paa Asdal) i Spidsbuestil af store Mursten, med enkelte Granitsten. Under Taget paa Skibets Nordside er en profileret Gesims. Vaabenhuset er af Bindingsværk. Skib og Kor have forskallet Bræddeloft. Alterskab med nye, meget tarvelige Malerier fra 1860. Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen er et ret mærkeligt Renæssancearbejde fra 1578, opsat af Otte Banner til Asdal og Hustru Ingeborg Skeel, med disses, Mette Rosenkrantz' og Niels Skeels Navne og Vaabener. De udskaarne Stolestader ere fra samme Tid, de øverste med de samme Vaabener og Navnetræk som Prædikestolen. I Koret et anseligt Marmorepitafium over Forvalter paa Asdal (?) Chr. Speitzer Follerup, † 1789. I Vaabenhuset er opstillet en Ligsten over Faderen, Anders Follerup. † 1792. Foran Alteret Ligsten over Godsforvalter paa Asdal H. P. Holst, † 1682. — Paa Kirkegaarden Ligsten over Købmand Balzer Nielsen, † 1796 (se *Friis*, Pengeskrinet, 2. Opl., Aarhus 1897).

Asdal er en gammel Hovedgaard. Af dens Ejere kendes Niels Offesen (Panter) af A. og Frue Johanne, deres Søn Anders Nielsson af A., Væbner, 1393; Enken Fru Ide ægtede Hr. Lyder Kabel, der 1415 skrev sig til A.; hendes Datter Fru Johanne Andersdatter var gift med Niels Eriksen Banner, † 1447; A. ejedes saa af Hr. Anders Nielsen B., † 1486, Erik Andersen B. 1490, Marsken Erik Eriksen B., † 1554, Sønnen Otte B., † 1586, Gert Bryske 1613, Otte Skeel, † 1634, Datteren Ide, g. m. Fr. Rantzau til A., Væbner, † 1645, hans Søn Grev Otte R., † 1720, og dennes Søn Grev Chr. R. til Brahesborg, † 1771, der fik A., Rosenvold og det halve af Hammelmose oprettet til et greveligt Præcipuum $^{10}/_9$ 1750. Efter ham fulgte hans Søn Chr. Fr. Grev R., † barnløs, og Grev Chr. R.'s Broder C. Adolph Grev R. Denne bortsolgte 1793 efter Bevilling A. med Skov og Mølle (154 Td. Hrtk.), Tiender (89) og Bøndergods (313) til Søren Hillerup, der 1801 solgte Hovedparcellen (134 Td. Hrk. og Tiender 25) til A. H. Rasmussen i Hjørring og P. Baltzersen i Kjul for 15,000 Rd.; 1807 købtes den af Thomas Jensen, fra hvem den 1849 gik over til cand. phil. P. Jensen, og 1868 blev den for 78,000 Rd. købt af den nuv. Ejer O. C. Olesen. — Den nuv. Hovedbygning er opf. 1895 og bestaar af Grundmur i eet Stokv. med Kviste. I en Niche over Hovedindgangen findes endnu „Karl Pølses Flæsk,“ et indskrumpet Skinkeben, der hentyder til Sagnet om Karl Pølse til Asdal, der trættedes med Herremanden paa Odden (et Ordsprog paa Egnen hedder „Odden hin olde, Asdal hin bolde“)

om et Svin, som de delte i to Dele og lod ophænge paa A. og Odden, og den, hvis Del først raadnede, havde Uret; det blev Oddens, thi Asdals hænger der endnu (se Thiele, Folkesagn I S. 292). Den nuv. Hovedbygning ligger ligesom den tidligere paa den Plads, hvor den ældste Gaards Ladebygninger laa (paa en af Sparrerne i en Bindingsværks Ladebygning staar Aarst. 1540); den tidligere Hovedbygning skal før have været Stald. Den ældste Gaard, der nedreves i Slutn. af 18. Aarh., har ligget V. for den nuv. Det firkantede Voldsted, et af de største i Landet, ligger ved Kjul Aa paa et lille Næs; det er 200×120 F. bredt og 36 F. højt og er omgivet af indtil 150 F. brede Grave, der forsynedes med Vand fra Aaen, som tillige ved store Dæmningsanlæg kunde sætte det omliggende Terræn under Vand. Paa Voldstedet ses Spor af en trefløjet Bygning; 1662 stod der to Huse af Grundmur i to Stokv. og et af Bindingsværk i eet Stokv. Efter Traditionen skal der paa den nordl. Fløjs to Sider have staaet to mægtige Taarne („Vagttaarnet" og „Brandtaarnet"), hvis Rester skulle være nedskudte i Krigen 1807—14. Ved nogle af den nuv. Ejer foretagne Gravninger er der fundet Murværk dels af Mursten, dels af Kamp og tydelige Spor af, at Borgen har været hærget af Ild. Over den sydl. Grav har der ført en Dæmning og Vindebro. Et i Ruinerne fundet gotisk Røgelsekar opbevares i Nationalmuseet. (Se *Mejborg*, Gl. d. Hjem S. 1—2).

Paa Grænsen af Asdal og Uggerby Sogne ligge nogle af Jordvolde indhegnede Pladser (se S. 82). Der skal være fundet Spor af Arnesteder, Brudstykker af Lerkar osv. I Forbindelse med disse Ophøjninger sættes en af Naturen dannet Høj, „Moskildhøj" eller „Marskalshøj." — Ved Kjul Aa har ligget en *hellig Kilde*.

Tornby Sogn omgives af Annekset Vidstrup, Bjærgby og Horne Sogne samt Skagerak. De mod S. noget højtliggende (Tornby Bjærg 275 F., 86,5 M.), mod N. lave Jorder ere overvejende sandede, for en stor Del opfyldte af Flyvesand (Tornby Klit), mod N. V. lerede. Sydgrænsen dannes af *Liver Aa* og dens Tilløb *Varbro Aa*.

Fladeindholdet 1896: 5380 Td. Ld., hvoraf 1360 besaaede (deraf med Rug 341, Byg 295, Havre 451, Blandsæd til Modenh. 154, Grønf. 21, Kartofler 50, andre Rodfr. 48), Afgræsn. 820, Høslæt, Brak, Eng m. m. 800, Have 9, Skov 13, Moser 6, Kær og Fælleder 13, Heder 13, Flyvesand 2274, Stenmarker 17, Veje og Byggegr. 49, Vandareal 6 Td. Kreaturhold 1898: 209 Heste, 1194 Stkr. Hornkv. (deraf 738 Køer), 1462 Faar, 656 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 138 Td.; 49 Selvejergaarde med 119, 71 Huse med 19 Td. Hrtk. og 23 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 834 (1801: 532, 1840: 713, 1860: 851, 1880: 955), boede i 159 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomh., 545 af Jordbr., 69 af Fiskeri, 93 af Industri, 19 af Handel, 8 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 28 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tornby* (delt i Sønder- og Nørre-T.) med Kirke, Præstegd., 2 Skoler (søndre og nørre Sk.), Missionshuset Emaus (opf. 1896), Forsamlingshus (opf. 1895), Fattiggaard (opr. 1881, Plads for 30 Lemmer), Redningsstation, opr. 1852 (i N-Tornby), Fare-Signalstation for Fiskere (ved Tornby-Strand) og Kysttelefonstation. *Kjøbsted*, *Rævskjær* og *Bakken*, Gde. og Huse; *Krage* og *Ejstrup*, Gde., m. m. Hovedgaarden *Kjærsgaard* har 17 1/8 Td. Hrtk., 265 Td. Ld., hvoraf 10 Eng og Mose (5 Td. i St. Olai S.), Resten Ager. *Kjærsgaard* Vandmølle.

Fiskeriet, særlig af Torsk og Kuller, har nu kun ringe Betydning (efter Fiskeriberetn. var der i 1897 i Kysttolddistriktet kun 12 Fiskere, der havde 5 mindre Baade og fiskede for en Værdi af 863 Kr.).

Tornby S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion, Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 496. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med lille Apsis samt Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Granit-

sokkel. Taarnet, fra Middelalderens Slutn., er forneden af Kamp, foroven af Munkesten (paa Sydsiden Aarst. 1791). Vaabenhuset er fra nyere Tid. Skibets Syddør er tilmuret. Kor og Skib have fladt Bræddeloft, Apsis har en, dog ikke oprindelig Hvælving; Korbuen, af Kamp, er bevaret. Muret Alterbord af Granitkvadre. Altertavlen er et Alterskab fra gotisk Tid (omtr. 1400), restaur. 1897 af Magn. Petersen; i Midtfelterne Figurer af St. Anna med Jfr. Marie, St. Olaf, Gudfader med den blødende Christus i Armene, Kongernes Tilbedelse osv., paa Fløjene Apostlene. Romansk Granitdøbefont med rundbuede Arkader og Rebsnoninger. Prædikestolen er nyere. I Koret Gravtavle over Karen de Hemmer, † 1777, g. 1. med Præsten i Flade Mag. Jens Wang, 2. med Niels Kjær til Kjærsgaard, † 1758, og en Mindetavle i rig Renæssancestil (restaur. 1898) over Provst Peder Viborg, † 1580, hans Hustru Birgitte Madsdatter, † 1612, og hendes anden Mand Præsten Peter Lauridsen, † 1618. I Korets Sydmur Ligsten over Præsten Clemens Gothardi, † 1650, og Hustru. I Skibets Loft et Fregatskib og en Model af Fyrskibet Knoben.

Kjærsgaard tilhørte 1427 en Peder Mogensen, 1568 Bjørn Kaas, med hvis Sønnedatter Anne Kaas den kom til Albert Rostrup, der solgte K. med en Gaard kaldet Kjøbsted, Kjærsgaards Mølle osv. til Fru Christence Dyre, Erik Høegs Enke. K. var da beboet af en „ærlig og velbyrdig Mand“ Knud Petersen. Fru Christence ægtede 1617 Jørgen Kruse, † 1666. K. kom derpaa til Fru Christences Broderbørn Claus Dyre og Fru Karen Dyre, Niels Arenfeldts. Den første solgte sin Halvpart til Forvalteren Thomas Thomassen, † 1705, hvis Enke Anne Pedersdatter Brøndeslund døde 1720. Sønnen Peder Thomsen solgte 1726 samme Halvpart (15 Td. Hrtk. og 52 Td. Hrtk. Bøndergods) for 97 Rd. pr. Td. Hrtk. til sin Fætter Peder Iversen, Forpagter paa Hammelmose, som 1728 solgte den til sin Medejer Niels Kjær († 1758) for 4930 Rd. Fru Karen Dyre havde 1673 mistet sin Halvdel ved Indførsel til Chr. Henr. Peters, men den maa være bleven indløst igen og blev delt mellem Fru Karens Børn Ellen Arenfeldt og Otte A., hvilken sidste 1692 købte sin Søsters Part, men da alt 1684 havde solgt sin egen til ovennævnte Thomas Thomassen og 1700 solgte den anden Part (6 Td. Hrtk.) til Knud Hansen Hop, som 1706 udkøbte Thomas Thomassens Enke og saaledes blev Ejer af en Halvpart af K. 1711 solgte han den (15 Td. Hrtk.) ved Auktion for 4516 Rd. til Kancellir. Arnoldus Dyssel til Sejlstrup, efter hvem den atter ved Auktion blev solgt for 3907 Rd. til Christen v. Ginckelberg, der 1719 solgte den til Enevold Heug, af hvem endelig ovennævnte Niels Kjær 1727 købte denne Halvpart (i alt 78 Td. Hrtk.) for 4900 Rd. og 1728 atter samlede hele K. Enken Karen de Hemmer solgte 1759 K. (27 Td. Hrtk., Møllesk. og Tiender 33, Gods 98) for 12,000 Rd. til Kommercer. Jens Berg, † 1790, hvis Enke Anne Kiærulf 1806 solgte den (23 Td. Hrtk., Møllesk. og Tiender 6, Gods 16) for 21,000 Rd. til sin Søn Jakob Jørgen Berg, der maatte gøre Opbud, hvorefter K. (uden Gods) 1820 paa Auktion blev solgt for 7300 Rd. Sølv til E. H. B. Segelcke, † 1856; derefter ejedes den af P. Segelcke, H. P. Heidt og E. Bruun; nuv. Ejer er C. D. Nielsen. — Hovedbygningen, opf. 1898, bestaar af eet Stokv. med Midtparti og Sidefløj (1662 var der 4 Huse i eet Stokv., de tre af Bindingsværk, det fjerde klinet).

Ved N.-Tornby ligger et fredlyst Dyssekammer.

Vidstrup Sogn, Anneks til Tornby, omgives af dette, Skallerup, St. Olai og Bjærgby Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 3/4 Mil N. N. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere muldsandede, enkelte Steder lerblandede. Vestgrænsen dannes af *Liver Aa*, Nordgrænsen af *Varbro Aa*.

Fladeindholdet 1896: 1477 Td. Ld., hvoraf 731 besaaede (deraf med Rug 145, Byg 125, Havre 272, Blandsæd til Modenh. 65, Grøntf. 74, Kartofler 18, andre Rodfr. 32), Afgræsn. 306, Høslæt, Brak, Eng m. m. 335, Have 5, Skov 11, Moser, Kær og Fælleder 18, Heder 45, Veje og Byggegrunde 26. Kreaturhold 1898: 115 Heste, 578 Stkr. Hornkv. (deraf 419 Køer), 411 Faar og 406 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 73 Td.; 25 Selvejergaarde med 61, 40 Huse med 12 Td. Hrtk. og 13 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 382 (1801: 201, 1840: 332, 1860: 386, 1880: 387), boede i 76 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 323 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 38 af Industri, 1 af Handel og 10 af deres Midler.

I Sognet Byen *Vidstrup* med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1895) og Andelsmejeri (Vangsholm). *Tofte*, Gaarde, *Dalsgaarde*.

Vidstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 497. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Den er opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en simpel Skraasokkel; Spor af et ældre Vindue i Koret og af Syddøren. Den gamle Korbue er bevaret. Vaabenhuset, af store, røde Mursten og med Kamgavl, er fra Middelalderens Slutn. Kirken har fladt Bræddeloft. Alterskab i Barokstil (overmalet), med et Maleri: Chr. velsignende Brødet og Vinen. Lille, romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1696 med rige Udskæringer i Renæssancestil. I Vaabenhuset er indmuret en med Rebsnoninger og Stregornamenter prydet aflang Granitsten. Klokken, uden Indskr., er fra den tidligere Middelalder. — Paa Kirkegaarden ligger en Alterbordsplade med Relikviegemme, af Granit.

Dalsgaard var fordum en adelig Sædegaard, der af Hr. Axel Lagesen Broks „Forældre" var pantsat til Tord Thomesen, hvis Vaaben var en Ørneklo, og som 1454 og 1477 skrev sig til D. Af hans Broder Knud Thomesens Enke og af hans Søn Thomes Tordsen og hans Medarvinger indløste Hr. Axel Lagesen 1485 og 1490 D., dengang ogsaa kaldet *Vidstrupdal*.

Skallerup Sogn omgives af Maarup (hvori et Enklave), Annekset Vennebjærg, St. Hans, St. Olai, Vidstrup og Tornby Sogne samt Skagerak. Kirken, noget mod S., ligger 1 Mil V. N. V. for Hjørring. De noget højtliggende, ujævne Jorder ere for en stor Del sandmuldede; ud mod Havet er der store Flyvesandsstrækninger (Skallerup Klit, der nu for det meste er beplantet). Østgrænsen dannes af *Liver Aa*; mod S. V. løber *Knolde Bæk*.

Fladeindholdet 1896: 5179 Td. Ld., hvoraf 1541 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 355, Byg 202, Havre 449, Bælgsæd 8, Blandsæd til Modenh. 246, Grøntf. 54, Kartofler 53, andre Rodfr. 170), Afgræsn. 824, Høslæt, Brak, Eng m. m. 885, Have 14, Skov 9, Moser 17, Kær og Fælleder 35, Hegn 8, Heder 33, Flyvesand 1685, Stenmarker 14, Veje og Byggegr. 92, Vandareal m. m. 22 Td. Kreaturhold 1898: 286 Heste, 1697 Stkr. Hornkv. (deraf 1061 Køer), 1442 Faar, 1007 Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 210 Td.; 48 Selvejergaarde med 198, 43 Huse med 12 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 684 (1801: 453, 1840: 547, 1860: 642, 1880: 707), boede i 126 Gaarde og Huse; Erhverv: 18 levede af immat. Virksomhed, 426 af Jordbrug, 78 af Fiskeri, 92 af Industri, 14 af forsk. Daglejervirks., 28 af deres Midler, og 28 vare under Fattigv. Fiskeriet har en Del Betydning.

I Sognet *Skallerup Kirke* (1456: Skeldrop, 1484: Skieldrop) med Præstegd. og de udflyttede Byer: *Nørum* med Forsamlingshus (opf. 1892); *Sønderlev* med Skole og Mølle; *Nørlev* med Skole. *Knolde* og *Præstholm Huse* (sidste i Enklavet), Gde. og Huse; *Sønderlev-Klithuse*. Hovedgaarden *Villerup* har $17^3/_4$ Td. Hrtk., 244 Td. Ld., hvoraf 44 Eng, Resten Ager. Gaardene *Størup*, *Hunderup*, *Klitgaard* m. m. *Sønder Vand-* og *Vejrmølle*, *Nørre Vand-* og *Vejrmølle*, *Liver Vandmølle*, de to sidste i Sønderlev. I Sognet et Andelsmejeri (Viktoria) og et Fællesmejeri. Redningsstationen *Skallerup Klit* (opr. 1898).

Skallerup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 498. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Sakristi mod N. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Granitsokkel. Den nordl. Portal er tilmuret, den sydl. noget forvansket; den

oprindelige, runde Korbue af Kamp er bevaret; paa den sydl. Kormur er indsat to Vinduesmonoliter. Skib og Kor have forskallet Bjælkeloft. Der er fundet Spor af Kalkmalerier i Koret. Taarnet, hvis Underrum har Spidsbue ind til Skibet (paa Sydsiden staar E B K M Z 1800), Vaabenhuset og Sakristiet, ligeledes overhvælvede, ere fra den senere Middelalder, alle af Munkesten, Sakristiets Fundament og Taarnets nedre Del ere dog af Kamp. Taarnets Lydhuller ere senere tilmurede, og de to Klokker, hvoraf den store er fra 1565 og den lille skal hidrøre fra et omtr. 1807 strandet engelsk Skib, hænge i en Stabel paa Kirkegaarden. Alterbordet er af Kamp med Relikviegemme; Altertavlen (overmalet) er i Renæssancestil fra 1600, opsat af Hans Rosenberg; Prædikestolen, i samme Stil, er fra 1605; romansk Granitdøbefont. Bag Alteret staar et godt Egetræsskab fra 1529 (restaur. 1895) med Indskr. i Minuskler. I Koret en Stentavle med 64 malede Vaabener over Forfædre til Hans Wulf Unger til Villerup og Hustru Berete Kaas (flere af Villerups Ejere have været begr. under Koret og i Kirken). Foran Korbuen hænger et Krucifiks. I Korgulvet en Ligsten af rødt Marmor over Præsten Hans Rosenberg, † 1640. I Koret to Plader med Indskr. over Cl. Unger, f. 1703, † 1704, og Jens Duche til Villerup. — Paa Kirkegaarden ligger en fredet, tidlig-middelalderlig Ligsten med hvælvet Overflade (se *Løffler*, Gravst. Pl. XV).

Villerup skal i 14. Aarh. have tilhørt Stig Pedersen (Skovgaard) og er saa vel gaaet i Arv til Sønnen Niels Stigsen, dennes Datter Kirsten, g. m. Otte Lunov, deres Datter Nille, g. m. Jens Havel, og dennes Svoger Henrik Eriksen Smalsted; hans Søn Otte Henriksen ejede V. 1436 og endnu 1486, derefter Sønnen Niels Ottesen 1493 og 1518, dennes Søn Otte Nielsen 1540, hvis Søn Henrik Ottesen ejede den 1596 og 1618; han døde uden Børn, men Enken Dorte Friis solgte V. 1626 til Claus Kaas, der atter 1629 skødede den til Hans Wulf Unger, der ægtede hans Datter Berete. Deres Søn Cl. U., † 1698, udkøbte 1679, 1684 og 1691 sine tre Brødre. Hans ene Søn, Gjord Chrf. U. († 1706), fik V. med Tiende og Gods, (22, 12 og 146 Td. Hrtk.) medens Broderen fik Overklit. G. C. Ungers Enke Dorte Cathrine Giedde ægtede Kapt. Gerhard Dideriksen Fischer, der faldt 1710 i Skaane, og derefter 1711 Oberst Bernhard Henrik v. der Lippe, † 1725. Han vilde 1721 stille V., med Grave omkring og „tre kostelige Huse med Tagsten belagt“, Tiende og Gods (21, 20 og 217 Td. Hrtk.) til Auktion, men 1726 kom den ved Indførsel til Chr. Tausen, senere Etatsr., hvis Enke Adelgunde Margrethe Wilken 1733 solgte den til Krigskommissær Jens Duche, † 1743, for 10,000 Rd. Sønnen Jens Bircherod D. afstod 1744 sin Arvepart i V. til sin Søster Maren, Ritmester Andreas Langes, der 1749 solgte den for 9400 Rd. til Peder Madsen Ilum, som 1756 solgte den til sin Broder Frands Ilum, † 1764. Paa Auktion efter ham købtes den for 17,360 Rd. af Peder Baggesen Gleerup fra Sebberkloster, der 1770 solgte den for 19,000 Rd. til Chr. Broerholt, som atter 1779 solgte den for 19,300 Rd. til Landforvalter paa Læsø Peder Zeuthen, † 1784. hvis Enke Johannne Lindgaard døde 1785. Deres Svigersøn Poul Lang afstod 1786 sin Hustrus Part i V. for 3000 Rd. til sin Svoger og Medarving Espen Bruun, der 1813 overdrog V. for 9500 Rd. til sin Søn Sandflugtskommissær Peder Zeuthen B., som 1816 solgte den for 9500 Rd. S. V. og 12,188 Rd. N. V. til Peder Bjerring Wilsbek. Aar 1865 blev den købt af J. E. Obel, 1882 for 112,000 Kr. af de Linde, der 1899 solgte den for 110,000 Kr. til den nuv. Ejer, A. Eriksen. — Hovedbygningen, ved hvilken ses Spor af Gravene, er opf. 1802 og bestaar af 2 Fløje af Grundmur.

Jep Basse til Nielstrup skødede 1438 *Synderleffgaard* i Vennebjærg Hrd. til Biskop Gert af Børglum; 1534 tilhørte den Børglum Kloster.

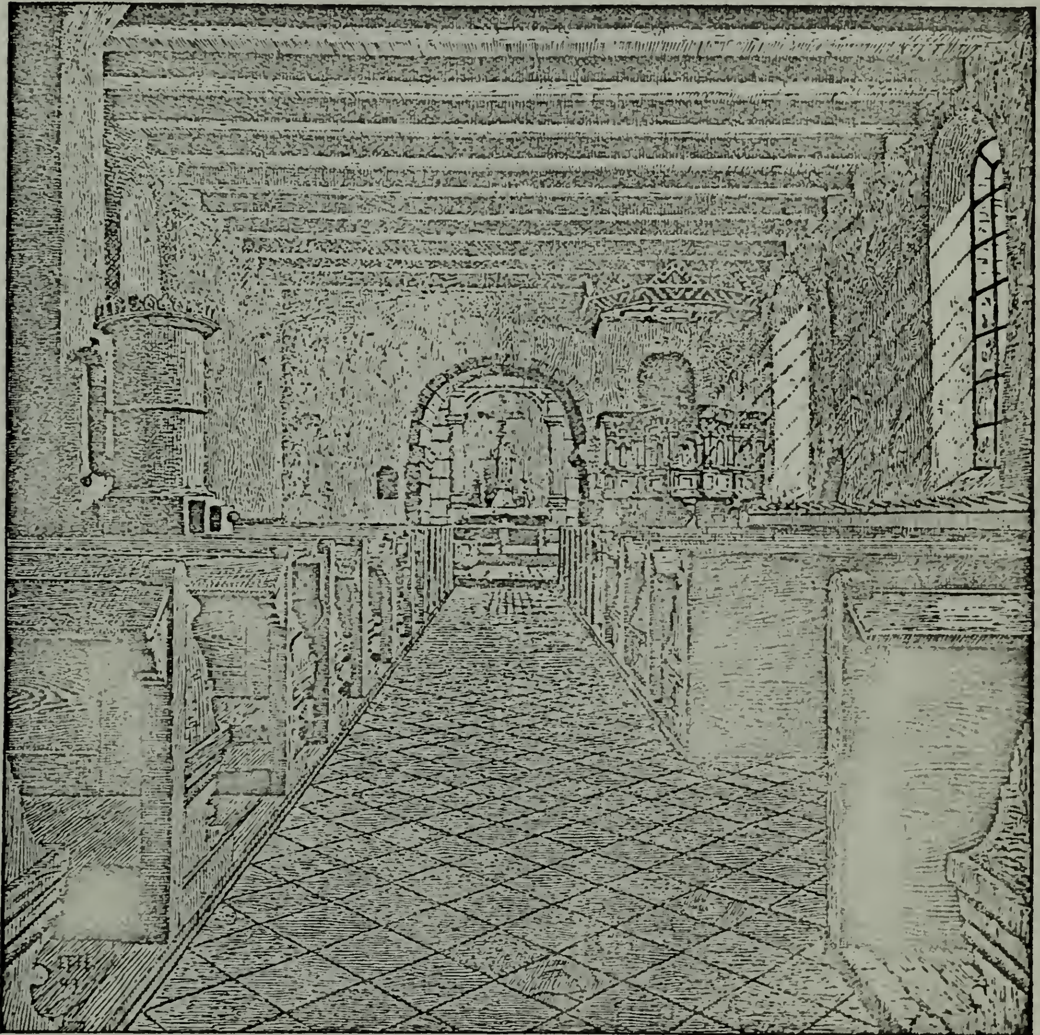
1484 nævnes Niels Palnesen af *Knolde*, Væbner (se Saml. til j. Hist. III S. 257).

I Sognet laa før *Torstrupgaard*, der i 14. Aarh. tilhørte Niels Jonsen, 1440 Jens Andersen, men 1480 af Boel Jensdatter blev skødet til Hundslund Kloster.

N. og N. V. for Kirken har ligget Landsbyen *Skallerup*, der for længe siden er ødelagt af Flyvesand.

Vennebjærg Sogn, Anneks til Skallerup, omgives af dette, Maarup, Rubjærg, Jelstrup, Harridslev og St. Hans Sogne. Kirken, mod V. i Sognet, ligger omtr. $1^1/_4$ Mil V. for Hjørring. De særlig i den vestl. Del højtliggende og bakkede Jorder (Vennebjærg Kirkebakke, 221 F., 69 M.) ere mod Ø. sortmuldede med Lerunderlag, mod V. sandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 2792 Td. Ld., hvoraf 1281 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 301, Byg 138, Havre 463, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 219, Grøntf. 36, Kartofler 45, andre Rodfrugter 70), Afgræsning 614, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 748, Have 11, Skov 16, Moser 16, Kær og Fælleder 32, Heder 27, Veje og Byggegr. 47 Td. Kreaturhold 1898: 194 Heste, 1006 Stkr. Hornkvæg (deraf 701 Køer), 631 Faar, 570 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 174 Td.; 42 Selvejergaarde med 147, 69 Huse med 27 Td. Hrtk. og 36 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 793 (1801: 478, 1840: 639, 1860: 702, 1880: 806), boede i 166 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed,

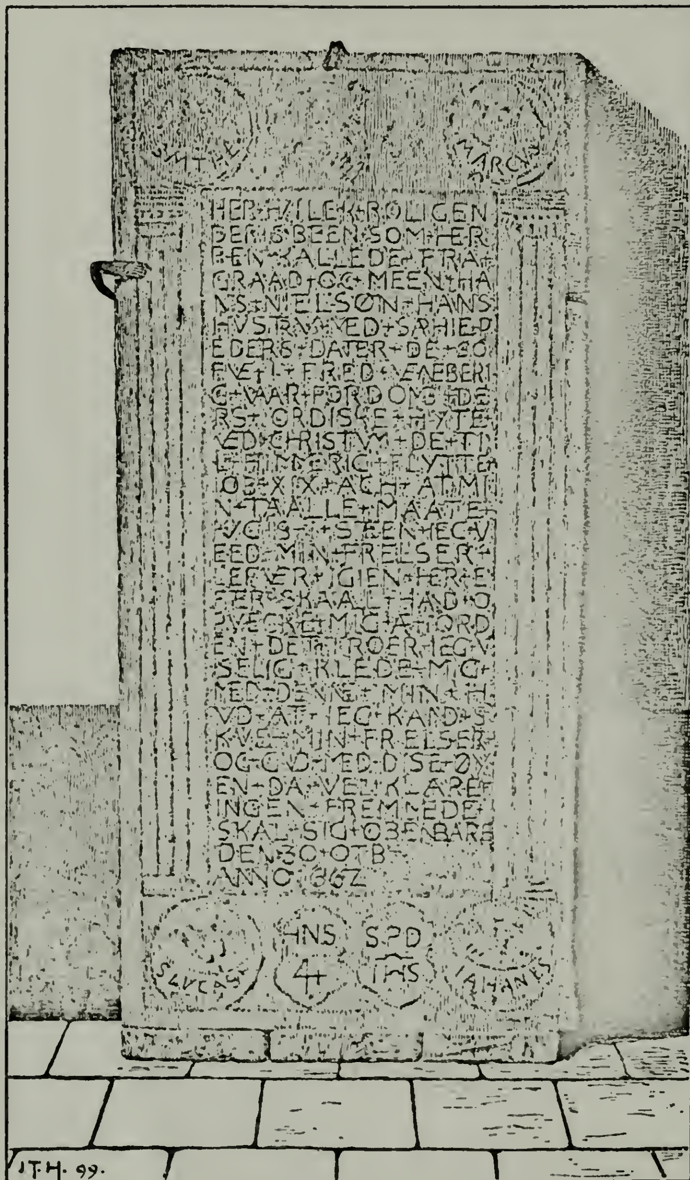
Vennebjærg Kirkes Indre.

554 af Jordbr., 15 af Fiskeri, 125 af Industri, 9 af Handel, 3 af Skibsfart, 26 af forsk. Daglejervirks., 11 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vennebjærg* (i Vald. Jordb. Winæbiærg), ved Lønstrupvejen, med Kirke, Skole og Mølle; *Nørre-Harridslev* med Skole. Hovedgaarden *Overklit* har 12 Td. Hrtk., 220 Td. Ld., hvoraf 10 Eng og Mose, Resten Ager; til Gaarden hører en Vandmølle. Gaardene *Lophare*, *Stade* og *Havrevang*, m. m.

Vennebjærg S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folktingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 499. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Overklit.

Den højtliggende *Kirke*, der er et bekendt Sømærke (Nordsiden af Taarnet er altid hvid), bestaar af Skib og firkantet Kor, Taarn mod V., Sakristi mod N. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre. Rester af Norddøren ses; i Korets Østmur er indsat et rundbuet Granitvindue; den runde Granitkorbue er bevaret. Skib og Kor have Bjælkeloft. Taarnet, forneden af Kamp, foroven af Munkesten og med overhvælvet Taarnrum (nu Materialhus), og det ligeledes overhvælvede Sakristi (før Kapel), af Munkesten, ere fra Middelalderens Slutn. Paa Taarnets Sydside staar N B A K A 1794. Lydhullerne ere tilmurede, og Klokken, fra 1448, hænger i en Stabel paa Kirkegaarden. Vaabenhuset, af store Mursten, synes ikke meget gammelt. Altertavlen bestaar af Thorvaldsens Christusfigur; Kalken er skænket 1669 af G. Chrf. Unger. Prædikestol i Renæssance stil fra 1623; romansk Granitdøbefont med Arkadebuer. I Kirken et Ligtræ fra 1662 over Hans Nielsøn og Hustru Sophie Pedersdatter.

Ligtræ i Vennebjærg Kirke.

Overklit eller *Ørklit* tilhørte 1580 Jep Juel, siden Blanceflor Bildt, g. m. den uægte Chrf. Kaas, hvis Datter Inger ægtede Laurids Lunov († 1665), som 1660 ejede O., og derefter Jens Hvas. De solgte 1686 O. og een Bondegaard til Forpagter paa Aastrup, Niels Poulsen Wilholt, der straks pantsatte den til Hr. Hans Poulsen Tanke. En flg. Ejer, Christen Lauridsen, solgte 1703 O. (13 Td. Hrtk. og 18 Td. Hrtk. Bondergods) til Gjord Chrf. Unger, der 1704 udlagde den til sin Broder Wulf Abraham Unger for dennes Part i Villerup. Denne solgte 1709 O. til Poul Iversen til Aastrup, med hvilken Gaard O. saa var forenet til 1812, da Aagaard (se S. 71) solgte O. (13 Td. Hrtk.) med Mølle, 10 Huse og Vennebjærg Kirketiende (26 Td. Hrtk.) for 30,000 Rd. til Jørgen Egholm (Skødet af 1818), som 1855 solgte den til D. Thanner, og denne solgte den 1869 for 36,000 Rd. til Konsul S. Færch af Nibe, der 1874 overdrog den til Sønnen H. Færch, den nuv. Ejer. — O. havde 1662 kun „Bondebygning“; i 18. Aarh. laa den i over 50 Aar øde, indtil Kancellir. Sveistrup 1790 opbyggede den af ny (1793 holdtes her Hollænderikøer). Den nuv. Hovedbygning er opf. 1873, Udhusene 1875.

I *Vennebjærg* har der fordum boet Adel, thi 1350 nævnes Niels Palnesen af „Wynbergh“ og 1484 Peder Pedersen af „Vynnebiærigh“, Væbner. Jens Hvas og Fru Inger Kaas flyttede 1686 til en Gaard i V., men solgte 1698 Gaarden til Hr. Hans Poulsen Tanke.

En Gaard *„Daale“* eller „Windberig Dalle“ nævnes 1509 og 1521-22.

Rubjærg Sogn omgives af Annekset Maarup, Vennebjærg og Jelstrup Sogne, Børglum Hrd. (Børglum og Lyngby S.) og Skagerak. Kirken, noget mod N., ligger omtr. $1^3/_4$ Mil V. S. V. for Hjørring. Jorderne ere for det meste højtliggende, da Sognet er opfyldt af Lerbakken *Rubjærg Knude* (højeste Punkt 237 F., 74 M.), der til Dels er dækket af Klitter, og som med bratte, indtil 180 F. høje Skrænter falder af mod Havet, som stadig tager bort af Bakken. Mod Ø. ere Jorderne for en Del sandmuldede. Gennem det sydøstl. Hjørne gaar Vejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 2815 Td. Ld. hvoraf 817 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 247, Byg 151, Havre 313, Blandsæd til Modenh. 50, Grøntf. 8, Kartofler 38, andre Rodfr. 6), Afgræsn. 633, Høslæt, Brak, Eng m. m. 448, Have 5, Skov 10, Moser 47, Kær og Fælleder 8, Heder 84, Flyvesand 709, Veje og Byggegr. 53 Td. Kreaturhold 1898: 131 Heste, 602 Stkr. Hornkv. (deraf 377 Køer), 830 Faar, 274 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 63 Td.; 22 Selvejergaarde med 45, 59 Huse med 18 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 475 (1801: 232, 1840: 361, 1860: 393, 1880: 444), boede i 96 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 377 af Jordbrug, 14 af Fiskeri, 30 af Industri, 13 af Handel, 18 af deres Midler, og 7 vare under Fattigv. Sognet har Rigdom paa Tørv.

I Sognet den enligt, lige inden for Klitten beliggende *Rubjærg Kirke* og Byerne: *Rubjærg* (Nørre- og Sønder-Rubjærg) med Mølle; *Ulstrup*; *Kajholm* med Skole. Præstegaarden (*Maarager*), *Alstrupgde. Løkkens Vejkro* („Ny Løkkens Kro“), Gaard, Teglværk og Markedsplads (Marked i Sept.). *Kronholm*, Gd. og Mølle. Paa Rubjærg Knude en Baake (der skal opføres et Fyrtaarn). I Sognets sydl. Del et Metodistkapel (opf. 1887).

Rubjærg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 501. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

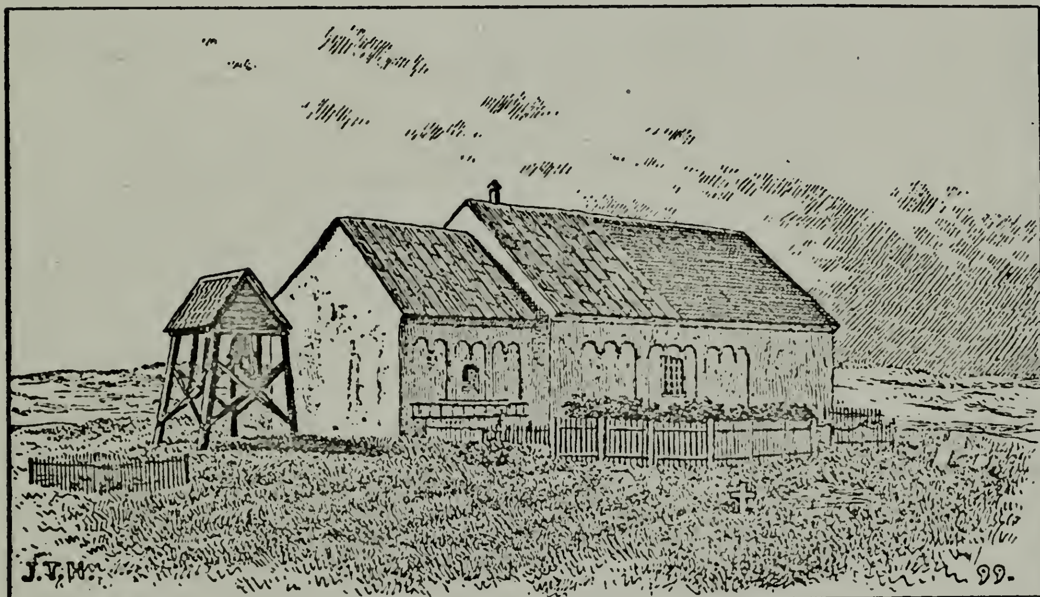
Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Paa Vestgavlen staar E W M B 1792. Imellem Granitkvadrene findes indsat i Muren Dækpladen til et Alter, med Relikviegemme. Den smukke rundbuede Norddør er bevaret, ligeledes Syddøren, foran hvilken Vaabenhuset er tilbygget. I Korets Nordmur findes et ejendommeligt lille Vindue. Skibet har fladt Bjælkeloft, Koret senere indbygget Stjernehvælving. Den halvrunde Granitkorbue er bevaret. Altertavlen bestaar af en malet Flade med Skriftsprog og i Midten et lille gotisk Krucifiks. Romansk Granitdøbefont med Rebsnoning paa Foden. Prædikestol i Barokstil. Paa en af Kirkestolene Aarst. 1589. I Skibet et stort Krucifiks. I Kirken er opstillet en mærkelig korsdannet Endesten til et tidligt middelalderligt Gravminde (se *Løffler*, Gravst. Pl. XVII).

Alstrup Gaardsted nævnes 1499. 1654 blev Gaarden fæstet bort til en Bonde; 1661 blev den af Jens Bildt til Hæstrup skødet til Mogens Krabbe og hans Søskende, som 1662 skænkede den til deres Søster Margrethe, hvis Moder Fru Maren Kruse 1670 beboede Gaarden; 1682 ejedes den af Margrethe Krabbes Ægtefælle Ritmester Brockdorff i Norge, men var da „af Sandflugt moxen fordærvet“.

Hr. Knud Ulfeld afhændede 1651 til Hans Wulf Unger en Gaard *Kajholm* med et Afbygge „Krumholmb“ og et Bol og et Gadehus i Rubjærg; Unger afhændede det igen til Otte Lunov 1653, der atter 1660 skødede *Kronholm* til den forrige Ejer, men selv vedblev at skrive sig til Kajholm. 1668 og 1671 tilhørte den Antonius Kempter v. Silchhofen, der afkøbte sin Frue Anne Krabbes Arvinger en Halvpart i den, som han solgte 1674 til Fru Eva Unger, Gjord Galts, hvis Søn af 1. Ægteskab Oluf Krabbe 1702 solgte den ($7^1/_2$ Td. Hrtk.) til sin „Søster“ Jfr. Hedevig Unger, som ægtede Degnen i Ingstrup Michael Vibe; 1756 solgte Chrf. Vibe K. (5 Td. Hrtk.) til Jens Lund af Kjettrup; 1793 tilhørte den Anne Pedersdatter, Laurs Thomsens Enke. 1662 havde den alt kun „Bondebygning“.

Maarup Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Rubjærg, omgives af dette, Vennebjærg og Skallerup Sogne samt Skagerak. Kirken, mod V. i Klitten, ligger $1^1/_2$ Mil V. for Hjørrring. De noget højtliggende Jorder, der falde brat af til Havet indtil noget N. for Lønstrup, ere overvejende sandmuldede, til Dels dækkede af Klit mod V.

Fladeindholdet 1896: 1345 Td. Ld., hvoraf 334 besaaede (deraf med Rug 95. Byg 37, Havre 96, Spergel 10, Blandsæd til Modenh. 63, Grøntf. 6, Kartofler 19, andre Rodfr. 7), Afgræsn. 321, Høslæt, Brak, Eng m. m. 130, Have 5, Moser 4, Heder 328, Stenmarker 200, Veje og Byggegr. 22 Td. Kreaturhold 1898: 57 Heste, 224 Stkr. Hornkv. (deraf 138 Køer), 484 Faar, 124 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 38 Td.; 14 Selvejergaarde med 29, 45 Huse med 9 Td. Hrtk. og 26 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 440 (1801: 179, 1840: 267, 1860: 447, 1880: 406), boede i 91 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomh., 94 af Jordbr., 202 af Fiskeri, 43 af Industri, 38 af Handel, 10 af Skibsfart, 7 af forsk. Daglejervirks., 10 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

Maarup Kirke.

I Sognet den enligt beliggende *Maarup Kirke* (1374: Mathorp) og Byen og Fiskerlejet *Lønstrup* (1468: Løthenstorp) — 1. Feb. 1890: 61 Huse og 299 Indb. (1801: 123, 1840: 126, 1860: 234, 1880: 309) — med Strandkontrolstation, Redningsstation (opr. 1852), Fare-Signalstation for Fiskere, Telegraf- og Kysttelefonstation, Gæstgiveri, Badehotel, Mølle og Fællesmejeri. *Vester-Vidstrup* og *Maarupgd.*, Gde. og Huse. *Klithuse* og *Lønstrup Klitmark*, Huse. *Havregaard.*

Efter Fiskeriberetn. for 1897—98 var der i Lønstrup 100 Fiskere, der havde 1 Kutter, 3 Dæksbaade, 8 aabne Havbaade og 41 mindre Baade, og som fiskede for en Værdi af 33,867 Kr. (særlig Torsk, Kuller og 23,500 Stkr. Hummer).

Maarup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 500. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Sejlstrupgaard.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid, væsentlig af store, røde Mursten med indblandede smaa Rullesten og Granitkvadre. Nordmuren er udstyret med Lisener og Rundbuefrise, særligt smukt paa det velbevarede Kor, paa hvilket ses et rundbuet, tilmuret Vindue. Kirkens Sydside er ombygget 1787. Det i den senere Middelalder tilbyggede Vaabenhus er af store Mursten. Der ses Spor af et nu nedbrudt Taarn mod V. Kirken har Bjælkeloft; Korbuen er bevaret. Ny Altertavle med to udskaarne Træfigurer (Maria og St. Anna) fra den gamle katolske Tavle. Smuk romansk Granitdøbefont med Planteslyngninger. Prædikestol i Renæssancestil fra Slutn. af 17. Aarh. Klokken, fra 1537, har Indskr.: „ihelp + gesus + maria". I Kirken er af den britiske Regering opsat en Marmormindetavle over engl. Officerer og Sømænd, der druknede ved Strandingen af Krigsskibet Crescent 1808 samt St. George og Defence 1811, og som ere begravede i en Fællesgrav paa Kirkegaarden. — I Nærheden af Kirken en Sten til Minde om Chr. IX's Besøg 1871.

Lønstrup ligger mellem Klitterne i en Dalfure ved en lille Bæk, som ved et Uvejr $^{11}/_{8}$ 1877 forvandledes til en rivende Strøm, der i Løbet af et Par Timer førte store Masser af Jord med de derpaa staaende Huse og Træer ud i Havet (se Ill. Tid. XVIII S. 531). — Om en stor Forretning i L., der drev „Nordstrandshandel", ɔ: Handel med Norge, fra 1820'erne til op i 1870'erne, se Saml. til j. Hist. 2 R. IV S. 432.

I *Lønstrup* laa i 15 og 16. Aarh. en Hovedgaard; 1344 nævnes Niels Jensen af „Lotenstorp", 1436—86 Knud Jensen (Rotfeld) af L. og 1500—43 dennes Søn Thomes Knudsen i L.

Jelstrup Sogn omgives af Rubjærg, Vennebjærg og Harridslev Sogne samt Børglum Hrd. (Sejlstrup, Vejby og Børglum S.); Lyngby Sogn i dette Hrd. er Anneks til Jelstrup, fra hvilket det adskilles ved Rubjærg Sogn. Kirken, mod N. V., ligger $1^{1}/_{2}$ Mil V. S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende Jorder ere mod Ø. lerede, mod V. mest sandede og sandmuldede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 2958 Td. Ld., hvoraf 1252 besaaede (deraf med Hvede 16, Rug 299, Byg 209, Havre 474, Bælgsæd 3, Frøavl 8, Blandsæd til Modenh. 117, Grøntf. 51, Kartofler 38, andre Rodfr. 36), Afgræsn. 782, Høslæt, Brak, Eng m. m. 666, Have 13, Skov 4, Moser 65, Kær og Fælleder 57, Heder 48, Flyvesand 4, Veje og Byggegr. 61, Vandareal 6 Td. Kreaturhold 1898: 205 Heste, 952 Stkr. Hornkv. (deraf 614 Køer), 812 Faar og 664 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 148 Td.; 37 Selvejergaarde med 125, 76 Huse med 23 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 633 (1801: 391, 1840: 540, 1860: 555, 1880: 654), boede i 75 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomh., 464 af Jordbr., 77 af Industri, 12 af Handel, 11 af forsk. Daglejervirks., 24 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Jelstrup* med Kirke, Præstegd., Skole og Sparekasse (opr. $^{7}/_{4}$ 1874; Sparernes saml. Tilgodehav. var $^{31}/_{3}$ 1898 99,592 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 4679 Kr., Antal af Konti 880); *Hundelev*, ved Landevejen, med Mølle, Andelsmejeri (Bakholm) og Fællesmejeri; *Gjølstrup* med Teglværk og Mølle.

Jelstrup S., een Sognekommune med Annekset Lyngby, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 502. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en smukt profileret Sokkel. Norddøren (tilmuret) har en firkantet Tympanon med rigt udskaaret Kors, Indskriften Johannes m. m., Syddøren, der dækkes af det i den senere Middelalder af Granit og Munkesten tilbyggede Vaabenhus, har en Overligger med en Rundstav paa Underkanten og et Kors i Relief paa Midten. De buede Kvadre paa Korgavlens Inderside tyde paa, at Koret oprindl. har haft Apsis. Skib og Kor have Bjælkeloft; halvrund Granitkorbue. Det omtr. samtidig med Vaabenhuset og af samme Materiale opførte

Taarn blev i Slutn. af 18. Aarh. nedbrudt til Skibets Højde (paa Sydsiden staar: 1781). Nogle paa Korbuen fundne Kalkmalerier ere udslettede. Altertavlen, i Renæssancestil, har et Maleri (Korsfæstelsen; den skal restaureres). Alterstager fra 1647 med Navnetræk og Vaabener. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1610. Epitafium fra 1648 med godt Maleri (af en hollandsk Mester?) over Præsten Poul Jensen Harritslev og Hustru; deres Ligsten er opstillet ved Korbuen. I Vaabenhuset Ligsten over Skriver og Ridefoged paa Sejlstrup Anders Nielsen Magaard, † 1644. Klokken, med utydelig Indskrift, er fra Midten af 15. Aarh.

Giestrupgaard i J. Sogn blev 1452 af Christen Borre mageskiftet til Bispen i Børglum.

Harridslev Sogn omgives af St. Hans, Vennebjærg og Jelstrup Sogne samt Børglum Hrd. (Sejlstrup og Rakkeby Sogne, hvilket sidste er Anneks til Harridslev). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $^3/_4$ Mil V. S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende og temmelig jævne Jorder ere overvejende muldsandede. Østgrænsen dannes af Liver Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 1604 Td. Ld., hvoraf 769 besaaede (deraf med Rug 177, Byg 114, Havre 338, Blandsæd til Modenh. 62, Grøntf. 9, Kartofler 28, andre Rodfrugter 40), Afgræsning 364, Høslæt, Brak, Eng m. m. 349, Have 7, Skov 3, Moser 35, Kær og Fælleder 40, Heder 4, Veje og Byggegr. 33 Td. Kreaturhold 1898: 114 Heste, 576 Stkr. Hornkv. (deraf 406 Køer), 365 Faar, 319 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 104 Td.; 26 Selvejergaarde med 92, 30 Huse med 12 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 362 (1801: 234, 1840: 334, 1860: 364, 1880: 384), boede i 75 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomh., 268 af Jordbr., 45 af Industri, 2 af Handel, 14 af deres Midler, og 8 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Sønder-Harridslev* med Kirke, Præstegd., Skole og Missionssal (opf. 1897). Gaardene *Øster-Vanggaard* (10 Td. Hrtk.), *Harridslevgd.*, m. m.

Harridslev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Vennebjærg Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 503. Lægd. Kirken tilhører 6 Gaardmænd i Sognet og Høyers Arvinger.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en smukt profileret Sokkel. Paa Nordsiden ses den tilmurede Dør. Paa Vestgavlen, ommuret af Mursten, staar E B K M Z 1803. Vaabenhuset, fra Nutiden, er af Mursten. Skib og Kor have Bjælkeloft. Altertavlen, i Renæssancestil med Indskr.: Niels Ibsen Sneker 1610, har Malerier (Opstandelsen, Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. I Skibet et Krucifiks. I Norddørens Blinding er opstillet et i Træ raat udført Basrelief fra 1639 (Isaks Ofring). Series Pastorum. I Skibet en meget smuk Malmlysekrone, skænket 1723 af nedennævnte Faber. Mindetavler over Johs. Thomæ Hasslevius, † 1614, og over Præsten Hans Faber, † 1752, og hans 2 Hustruer.

Dronninglund Herred.

Sogne:

Dronninglund Herred, det sydøstligste og største i Amtet, begrænes mod N. af Horns, mod V. af Børglum Hrd., mod S. af Aalborg Amt (Kjær Hrd.) og mod Ø. af Kattegat. Den største Udstrækning fra N. til S. er omtr. 4½, fra V. til Ø. 4 Mil. Den største, nordl. Del er højtliggende og bakket, idet den hører til Højvendsyssel med Jydske Aas eller Allerup Bakker (se S. 1). Den sydl. Del er derimod lavtliggende og jævn og til Dels sumpet som det tilgrænsende Kjær Hrd.; ogsaa langs Kattegat er der for en stor Del lavt og jævnt, kun N. for Sæby træde Bakkerne næsten ud til Kysten. Jordernes Beskaffenhed er meget forskellig, mest muldsandet og sandet, nogle Steder lerblandet. Flere Aaer løbe fra Højdepartiet ud til Kysten, saaledes Sæby Aa, Vorsaa og Asaa; paa Sydgrænsen løber gennem de jævne Egne Gjer Aa. Skove findes sparsomt spredte over hele Herredet (i alt 5521 Td. Ld.). Med Hensyn til Frugtbarheden hører det til Amtets middelgode Herreder, idet der ved Matr. gnmstl. gik 30½ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Sæby Købstad) 122,805 Td. Ld. (12,3 □ Mil, 677,2 □ Km.). Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrt. var 1/1 1895 3929 Td. Folketallet var 1. Feb. 1890 i Landdistr. 21,011 (1801: 10,126, 1840: 13,278, 1860: 16,690, 1880: 20,290). I Herredet ligger Købstaden Sæby. I geistlig Henseende udgør det (med Undtagelse af Hellum og Hallund Sogne, der høre til Børglum Hrd.) eet Provsti med Lendum Sogn i

Horns Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 3. Forligskreds (Understed, Karup, Volstrup, Hørby, Torslev, Skæve, Albæk og Vor Sogne) og 7. Forligskreds (de øvrige Sogne).

Dronninglund Hrd. bestaar væsentlig af det gamle *Jerslev Hrd.*, i Vald. Jrdb. *Jarlslefhæreth*, der ogsaa indbefattede Dele af Børglum, Vennebjærg og Horns Herreder. I Middelalderen til Beg. af den nyere Tid udgjorde dog noget af Jerslev og lidt af Børglum Hrd. en særegen Afdeling, *Skovbo Hrd.* I den nyere Tid hørte Jerslev Hrd. til Aastrup Len og fra 1660 til Aastrup og Sejlstrup Amter (se i øvrigt S. 6). Det nuv. *Dronninglund Hrd.'s* Grænser ordnedes ved kgl. Res. af $^{15}/_{11}$ 1815 og $^{21}/_{9}$ 1825, Navnet fik det ved Res. af $^{10}/_{11}$ 1841.

Der er i Herredet talt omtr. 1000 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf kun omtr. 15 Stengrave, Resten Gravhøje); henved Halvdelen er nu dog sløjfet eller mere eller mindre forstyrret. I størst Antal forekomme de i Sognene Torslev (omtr. 225), Hørby (140), Albæk (100), Hellevad (90) og Skæve (90); 118 ere fredlyste.

Litt.: *A. Thura*, Kort Beskr. af Jerslef-Herreds Kirker, Kbh. 1732. — *L. Røjkjær*, Noget om Tilstanden i J. Hrd. kort efter Kejserkrigen, i Saml. til j. Hist. IX S. 29 flg. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser, af *Kr. Bahnson* og *E. Schiødte*, 1881.

Understed Sogn omgives af Annekset Karup, Volstrup Sogn, Kattegat og Horns Hrd. (Flade og Gjerum S.). Kirken, mod S., ligger omtr. $^3/_4$ Mil N. V. for Sæby og $1^1/_4$ Mil S. S. V. for Frederikshavn. De overvejende højtliggende og bakkede Jorder (Øksnebjærg, 303 F., 95 M.) ere muldede og lerblandede. Nordvestgrænsen dannes af Bangsbo Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen og Jærnbanen fra Sæby til Frederikshavn.

Fladeindholdet 1896: 3865 Td. Ld., hvoraf 1478 besaaede (deraf med Hvede 13, Rug 336, Byg 190, Havre 602, Bælgsæd 3, Spergel 19, Blands. til Modenh. 172, Grøntf. 37, Kartofl. 51, andre Rodfr. 54), Afgræsn. 986, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 873, Have 16, Skov 159, ubevokset 20, Moser 11, Hegn 17, Heder 99, Flyvesand 36, Stenmarker 52, Veje og Byggegr. 114, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 294 Heste, 1036 Stkr. Hornkv. (deraf 743 Køer), 948 Faar, 660 Svin og 14 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 173 Td.; 53 Selvejergaarde med 157, 44 Huse med 15 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 697 (1801: 480, 1840: 558, 1860: 625, 1880: 677), boede i 114 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 538 af Jordbr., 68 af Industri, 2 af Handel, 33 af andre Erhv., 28 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet *Understed* (1408: Undenstedh) *Kirke* med Præstegd., Missionshus (opf. 1897) og Jærnbaneholdepl. Saml. af Gde. og Huse: *Gadholt*; *Kis*; *Skiftved*; *Vrangbæk*; *Hestvang* (1499: Hestewadh); *Kvissel*, *Stensig*, *N.*- og *S.-Vangen* med Skole og Mølle, *Dal* med Skole, *Rugtved*, *Fladholt*, *Sulbæk* med Mølle, *N.*- og *S.-Knuden* (1408: Knund). Gaarde: *Hollet*, *Stendal*, *Gren*, *Rosengd.*, *Højerholt* (1496: Høgholt), *Risbjærg*, m. m.

Understed S., een Sognekommune med Annekset, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 450 Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Sæbygaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Af den oprindelig ro-

manske Kirke staar nu kun en Del af den nordl. Mur i Koret og Skibet tilbage; det øvrige er ombygget senere. Korets Nordmur har Lisener og Rundbuefrise, der bæres af Konsoller med Menneske- og Dyrehoveder, og et lille, rundbuet Vindue. Skibets Nordmur har ligeledes Lisener; to større rundbuede, nu tilmurede Vinduer kunne skimtes. Kirkens vestl. Del er vistnok bleven forlænget i gotisk Tid. Ved den i nyere Tid foretagne Ombygning af Kirken ere Gavlene, den sydl. Sidemur og til Dels Vaabenhuset blevne nedbrudte og paany rejste. Skib og Kor have Bræddeloft. I Skibets Nordmur ses en tilmuret spidsbuet Dør; en tilsvarende i Sydmuren fører ind til Vaabenhuset. Altertavlen, i en udskaaren Ramme fra 18. Aarh., er fra det nedlagte Sæbygaards Kapel. Romansk Granitdøbefont med Rundbuer. Prædikestol og Stolestader ere fra 18. Aarh.

I Sognet har der ifl. D. Atl. (V S. 286) ved Gaarden Sønder-Knuden ligget „*Slotsbakken*", et Voldsted med Spor af to Vindebroer; Sagnet siger, at der har staaet et Slot, hvor Søhanen Knud af Borg har boet.

Til *Fladholt* skrev sig ved 1530 Adelsmanden Christen Høg. Endnu 1632 var Stedet en Gaard, som da af Kronen blev mageskiftet til Otte Skeel.

Karup Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Understed, omgives af dette, Volstrup og Hørby Sogne samt Horns Hrd. (Gjerum S.), i hvilket det har ét Enklave. Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil N. V. for Sæby og $1^3/_4$ Mil S. V. for Frederikshavn. De højtliggende, bakkede Jorder ere for en Del lerede. Ved Sydvestgrænsen løber Sæby Aa.

Fladeindholdet 1896: 1399 Td. Ld., hvoraf 534 besaaede (deraf med Rug 137, Byg 50, Havre 200, Blandsæd til Modenh. 84, Grøntf. 16, Kartofler 20, andre Rodfr. 26), Afgræsn. 374, Høslæt, Brak, Eng m. m. 350, Have 6, Skov 26, ubevokset 4, Kær og Fælleder 28, Hegn 4, Heder 32, Veje og Byggegrunde 39 Td. Kreaturhold 1898: 93 Heste, 359 Stkr. Hornkv. (deraf 255 Køer), 258 Faar, 238 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 48 Td.; 15 Selvejergaarde med 38, 21 Huse med 10 Td. Hrtk. og 3 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 223 (1801: 127, 1840: 172, 1860: 227, 1880: 233), boede i 39 Gaarde og Huse; Erhverv: 3 levede af immat. Virksomh., 182 af Jordbrug, 12 af Industri, 15 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet *Karup Kirke* med Skole. Gaardene *Rævdalsodde*, *Kyllingborg*, *Ledet*, *Stendal*, *Karupgd.*, *Tveden*, m. m.

Karup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører til de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. samt Lægd som dette. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken, paa en høj Banke, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere vistnok oprindl. opførte i romansk Tid, af tilhugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, men i ny Tid til Dels omsatte og forhøjede med nogle Skifter af Mursten. Vaabenhuset er opf. 1894 af store, røde Mursten med Granitsokkel i romansk Stil efter Tegn. af Prof. Walther i Stedet for et ældre af Munkesten med Bræddegavl. Koret har spidsbuet Krydshvælving, Skibet to senere indbyggede Krydshvælvinger; den halvrunde Granitkorbue er bevaret. Altertavlen er et daarligt Arbejde fra 18. Aarh. Lille romansk Granitdøbefont. Ny Prædikestol. Paa Korets Nordvæg et stort udskaaret Krucifiks.

Tveden har fordum været en Hovedgaard og tilhørte i Beg. af 15. Aarh. Niels Pallesen. Niels Iversen af Tved levede 1465 og førte Familien Rotfelds Vaaben; 1497 nævnes Anders Nielsen til Tved, derefter Vendsyssel-Slægten Basse (med Jægerhornet), nemlig Niels Torlufsen 1525 og 1543, hans Søn Laurids Nielsen 1568—98; dennes Søn Niels Basse, † 1650, synes at have solgt den til Knud Rodsteen, der 1625 solgte den til Fru Margrethe Rosenkrantz; 1686 blev den af Mogens Skeel til Fusingø solgt med Vandmølle og Afbygger osv. til Eiler Eilersen Holm til Eskjær; 1804 var T. en Bondegaard paa $14^1/_2$ Td. Hrtk. under Hørbylund. — Ifl. D. Atl. (V, S. 285) stod der endnu i 18. Aarh. Rester af to Al. tykke Mure, der dannede en Firkant og skulle have været Grundvolden for et „6 Loft højt Hus".

Ifl. D. Atl. (V S. 285) har der ved Kirken været en meget besøgt *hellig Kilde*, „Helligøbben"; nu er den udtørret.

Volstrup Sogn omgives af Understed, Karup, Annekset Hørby og Albæk Sogne, Kattegat og Sæby Købstadsjorder. Kirken, mod V., ligger omtr. $^3/_4$ Mil V. for Sæby. De især i den nordl. Del højtliggende og bakkede Jorder (Gedebjærg, 270 F., 85 M.) ere for en stor Del sandede, dækkede af store Hedestrækninger, mod S. mere sandmuldede. En Del Skov (Sæbygaard Sk., Hytten Sk.). *Sæby Aa* løber fra V. til Ø. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Sæby til Frederikshavn, Hjørring og Aalborg samt Nørresundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 11,548 Td. Ld., hvoraf 4149 besaaede (deraf med Hvede 5, Rug 1086, Byg 344, Havre 1577, Blandsæd til Modenh. 592, Grøntf. 146, Kartofler 155, andre Rodfr. 241), Afgræsn. 2628, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2313, Have 39, Skov 470, Moser 180, Kær og Fælleder 256, Hegn 35, Heder 1295, Stenmarker 21, Flyvesand 24, Veje og Byggegr. 134, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 613 Heste, 2454 Stkr. Hornkv. (deraf 1743 Køer), 1868 Faar, 1635 Svin og 39 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 363 Td.; 81 Selvejergaarde med 253, 5 Fæstegd. med 75, 90 Huse med 33 Td. Hrtk., 52 jordløse Huse, $^1/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1667 (1801: 825, 1840: 961, 1860: 1183, 1880: 1567), boede i 273 Gaarde og Huse; Erhverv: 72 levede af immat. Virksomh., 1258 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 182 af Industri, 6 af Handel, 34 af forsk. Daglejervirks., 71 af deres Midler, og 42 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Volstrup* med Kirke, — enligt beliggende ved Sæby Aa; i Nærheden Præstegd., Skole og Teglværk — Forsamlingshus (opf. 1892), Sparekasse (opr. $^1/_7$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 172,100 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 13,376 Kr., Antal af Konti 500), Mølle og Jærnbaneholdepl.; *Langtved*; *Øksenhede* med Skole; *Ørtoft* (St.- og Lille Ø.) med Skole, Missionshus (opf. 1898) og Mølle; *Knæverhede* med Skole; *Grønhede* med Skole. *Krættrup Fattiggaard* (opr. 1871, Plads for 20 Lemmer). *Syvstene*, Hus, med Forsamlingshus (opf. 1889), Andelsmejeri og Mølle; *Volstrup-Bro*, Huse, *Gedebjærg Huse*. Saml. af Gaarde og Huse: *Tamholt*; *Kragelund* med Teglværk, *Kilstrup* med Teglværk, *Solsbæk* (i Nærheden gaar et undersøisk Telegrafkabel ud fra Kysten), *Dyrhede*, *Ugerholt*, *Stisholt*, *Rønholt*, *Toftlund*. Hovedgaarden *Sæbygaard* har $46^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 1510 Td. Ld., hvoraf 180 Eng, 350 Skov, 250 Mose og Græsning, 150 Hede, Resten Ager; til Gaarden høre en Vandmølle og $4^3/_8$ Td. Hrtk. Arvefæstegods. Hovedgaarden *Ottestrup* har $20^1/_2$ Td. Hrtk., 546 Td. Ld., hvoraf 94 Eng, 48 Mose og Kær, 53 Hede, Resten Ager. Begge Gaardene høre under *Stamhuset Sæbygaard**). Desuden Gaardene *Memhave* med Teglværk, *Skovsgde.*, *Heden*, Gde., *Røllen*, Gde., *Birkmose*, Gde., *Skjølstrup*, Gde., m. m.

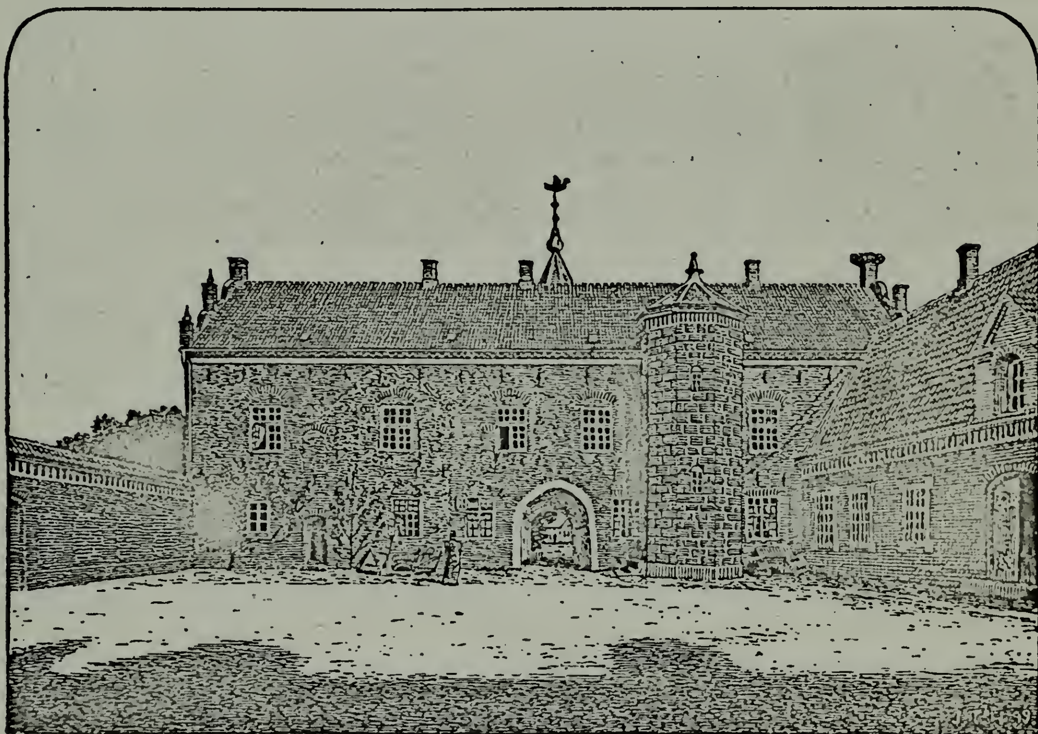
Volstrup S., en egen Sognekommune, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 465. Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Sæbygaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Den er opført af store, røde Mursten; oprindelig stod her vistnok en Kirke af huggen Granit, af hvilken enkelte Levninger (Sokkelsten med Skraakant, rundbuede Vinduessten osv.) nu findes indmurede i den nuv. Kirkes Sokkel og Østgavl, men denne Bygning blev senere nedbrudt og erstattet med den nuv., til forskellige Tider opbyggede, i sen gotisk Stil. Koret blev forlænget til omtr. den dobbelte Længde; Korbuen er spids. Den sydl.,

---

*) Til *Stamhuset Sæbygaard*, som indbefatter ovennævnte Gaarde, høre $172^3/_4$ Td. Hrtk. af alle Slags, deraf 67 under Hovedgaardene, Bondergods $43/_4$, Kirke- og Kongetiende 101 Td.; i Bankaktier 6300, i Fideikommiskapitaler omtr. 590,000 Kr., hvoraf dog 21,000 Kr. indestaa i Besætningen paa Hovedgaardene.

spidsbuede Dør er nu tilmuret; den nordl. fører ind til Vaabenhuset. Skib og Kor ere overhvælvede. Altertavlen, i Renæssancestil, er et daarligt Arbejde. Fortræffelig forarbejdet gotisk Kalk med Fremstillinger af Lidelseshistorien. Paa Alterstagerne staa Holger Pachs' og Elisabeth Billes Vaabener og Aarst. 1701. Lille romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 18. Aarh. Paa de ældre Stolestader findes Vaabener af Slægterne Brahe, Goye, Sehested, Lykke og Vognsen. I Kirkens Vestende et Pulpitur med Pachsernes, Billernes og Arenfeldternes Vaabener. Paa Skibets Nordmur et Krucifiks og et Epitafium over Præsten Otto Jacobsen Kringelhede, † 1661. Under Koret i Skibets Østende en Gravhvælving for Ejerne af Stenshede og Sæbygaard; her hvile bl. a. Otte Arenfeldt, † 1806, og Hustru Elisabeth Bille, † 1798, Vogn Vognsen, † 1650, Bild Banner, † 1672, Preben Banner, † 1666, og Hustru Fru Ellen Rosenkrantz, † 1683, Peder Munk, † 1623, hans Hustru Sophie Brahe, † 1638, og Datter Kirsten Munk, † 1624, Holger Pachs, † 1698, og Døtre Birgitte Elisabeth Pachs og Mette Cathrine Pachs, † 1690. — Paa Kirkegaarden et stort Kapel, hvori hviler den sidste Ejer af Sæbygd. Preben Krag-Juel-Vind-Arenfeldt og Hustru.

Sæbygaard, set fra Gaarden.

Sæbygaard tilhørte i sin Tid de børglumske Bisper; ved Reformationen tilfaldt den Kongen, der 1537 forlenede den til Chrf. Stygge (Rosenkrantz), fra hvem den ved kgl. Bevill. 1552 indløstes af Jørgen v. Raade; 1560 mageskiftede Kongen S. og Gods med Otte Rud for dennes Godser i det nordl. Sjælland. (Erik Jepsen af Sæby 1478 og Niels Juel af S. 1562 have vel kun haft Gaarden i Forlening). Efter Otte Rud besad hans Enke Pernille Oxe S. til 1568; den arvedes af Sønnen Knud Rud, † barnløs 1589, hvorefter S. solgtes til Rigsraad Peder Munk, hvis Frue Sophie Brahe efter Datterens Død arvede Gaard og Gods. Hun ægtede Malte Sehested, der 1631 skrev sig til S., men derefter tilfaldt den hendes Broder Otte Brahe, der ejede den 1638. Hans Søn Manderup Brahes Enke Birgitte Trolle solgte 1668 S. til Admiral Niels Juel, der 1682 bortbyttede den med sine øvrige Ejendomme i Vendsyssel til Holger Pachs for dennes Godser Eriksholm og Torup paa Sjælland. Med Holger Pachs uddøde 1698 denne Families Mandsstamme. Hans Frue Elisabeth Bille besad derefter Gaarden til sin Død 1723; med hendes Datter Anne Sophie Pachs, † 1763, kom S. til hendes Mand Kancellir. Lage Beck Arenfeldt, † 1736, der 1723 afkøbte sin Svoger Kapt. Niels Rosenkrantz hans Hustrus Halvpart i S. (49

Td. Hrtk.), med Skov (7), Mølle (9), Stenshede (19) og Hørbylund (22). Brodersønnen Oberst Otte Arenfeldt oprettede $^{30}/_{8}$ 1797 af S. med Skov og Mølle, Store Stenshede med Tiender (101 Td. Hrtk.) og Bondergods (426) et Stamhus, der efter O. Arenfeldts Død 1806 tilfaldt hans Kones Søsterdatter Mette Johanne Reedtz, g. m. Generalmajor, Baron Jens Krag-Juel-Vind til Stamhuset Stensballegd., der ifl. Bevill. føjede Navnet Arenfeldt til sit eget. Flere Aar før sin Død 1855 overdrog han Stamhuset til sin Søn Fr. Siegfr. Krag-Juel-Vind-Arenfeldt, † 1866. Da denne ved Faderens Død overtog Stamhuset Stensballegd., fulgte Broderen Preben i Sæbygd., efter hvis Død 1867 Stamhuset gik over til Søsteren Sophie Cathrine, † 1878, dernæst til en anden Søster Elise Eleonore Christine, † 1884, hvorpaa det tilfaldt den nuv. Besidder, Chr. Ditl. Adolph Arenfeldt. — Hovedbygningen, der er omgiven af nu til Dels oprensede Grave, bestaar af 3 grundmurede Fløje, hvoraf den nordl., Hovedfløjen, er opf. 1575 af Pernille Oxe i to Stokv. med Renæssancegavle, hvælvede Kældere, en Portbygning paa den nordl. Side (en ottekantet Paabygning med Spir er opf. 1861) og et ottekantet Taarn paa den sydl. Side ind til Gaarden (endnu 1769 havde Fløjen to Taarne ved det sydvestl. og sydøstl. Hjørne); de to andre Fløje ere i eet Stokv., den østl., mellemste, opf. ved 1600 af Sophie Brahe, den sydl. 1745 af Anne Sophie Pachs (1662 bestod Borggaarden af to grundmurede og to Bindingsværksbygninger, af hvilke sidste den ene var i eet, de andre i to Stokv.). I Hovedfløjen er Riddersalen bevaret.

Ottestrup, tidligere *Stenshede*, ejedes 1480 af Vogn Mortensen, 1546 af Sønnen Godske Vognsen, 1568 af Vogn Godskesen, 1592 af Vogn Vognsen og derefter af sidstnævntes Sønner Oberstlieutn. Vogn Vognsen, † 1650, og Kapt. Jens Vognsen. Den tilhørte 1669 Fru Ellen Rosenkrantz, sl. Preben Banners, der 1673 solgte den (20 Td. Hrtk.) til Admiral Niels Juel, der lagde den under Sæbygaard. Otte Arenfeldt gav den 1797 Navnet Ottestrup. — Borggaarden bestod 1662 af fire Bindingsværksbygninger. En ny Forpagterbolig er opf. 1877.

Paa *Knæverhede* boede 1746 Erik Axelsen Arenfeldt og Hustru Tale Dorothea Unger.

Ved kglt. Brev af $^{18}/_{3}$ 1567 bleve Langved, Memhave, Ugerholt, Dyrhede, Kragelund, Knæverhede, Lille Stenshede, m. m., hvis Beboere før havde søgt til Sæby Kirke, henlagte til Volstrup (se Kanc. Brevb.).

Hørby Sogn, Anneks til Volstrup, omgives af dette og Karup Sogne, Horns Hrd. (Gjerum og Lendum S.), Torslev, Skæve og Albæk Sogne. Kirken, mod V., ligger omtr. $1^1/_4$ Mil V. N. V. for Sæby og 2 Mil S. V. for Frederikshavn. De især mod N. højtliggende og bakkede Jorder ere mod N. for det meste skarpsandede, mod S. mere sandmuldede. En Del Skov (Havens Sk. m. fl.). Gennem Sognet løbe *Sæby Aa* og flere af dens Tilløb; det gennemskæres af Landevejene fra Sæby til Hjørring og Aalborg samt af Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 7738 Td. Ld., hvoraf 3117 besaaede (deraf med Rug 770, Byg 235, Havre 880, Spergel 8, Blandsæd til Modenh. 797, Grøntf. 121, Kartofler 94, andre Rodfr. 210), Afgræsn. 1643, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1905, Have 35, Skov 277, Moser 81, Kær og Fælleder 164, Hegn 19, Heder 242, Flyvesand 9, Veje og Byggegr. 236, Vandareal m. m. 10 Td. Kreaturhold 1898: 492 Heste, 2089 Stkr. Hornkv. (deraf 1564 Koer), 1167 Faar, 1428 Svin og 20 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 284 Td.; 74 Selvejergaarde med 256, 83 Huse med 24 Td. Hrtk. og 21 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1325 (1801: 665, 1840: 846, 1860: 1121, 1880: 1268), boede i 212 Gaarde og Huse; Erhverv: 38 levede af immat. Virksomh., 1050 af Jordbrug, 5 af Gartneri, 121 af Industri, 6 af Handel, 47 af forsk. Daglejervirksomh., 40 af deres Midler, og 18 vare under Fattigv.

I Sognet den enligt beliggende *Hørby Kirke* og *Hørby* (Vester- og Øster-H.), Gde. og Huse, med Skole og Friskole („Godthaab“), Andelsmejeri og Jærnbanestation, den sidste ved den ved Hjørringvejen liggende *Risgaard*, hvor der 1899 er opf. en Folkehøjskole. Andre Saml. af Gde. og Huse: *Trankjær*, *Gundestrup* med Skole, *Nyholm*, *Ørvad*, *Sveje*,

Gammelholm, *Rosenhave*, *Estrup* med Missionshus (opf. 1897), *Svangen* med Teglværk, *Løgtved*, *Ropperhede*, *Bredmose*, *Badskjær* med Skole. Hovedgaarden *Haven* har $22^1/_2$ Td. A. og E. Hrtk. og $4^3/_8$ Td. Skovsk., $646^1/_2$ Td. Ld., hvoraf $32^1/_2$ Eng, 140 Skov, 9 Gaardspl. og Have, Resten Ager; til Gaarden høre 9 Lejehuse med 54 Td. Ld. Hovedgaarden *Hørbylund* har $17^3/_8$ Td. Hrtk., 372 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, 7 Gaardspl., Have og Plantage, Resten Ager; af Arealet er 67 Td. Ld. bebygget med 7 Huse og bortlejet. *Havens Vejrmølle*; *Hale*, Gd. med Mølle. *Follerbakke*, Gd., m. m.

Hørby S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 451. Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Sæbygaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid paa en profileret Sokkel af tilhugne Kampesten; Murene ere til Dels omsatte i nyere Tid. Vestgavlen har været nedbrudt, og Skibet er blevet forlænget dels af tilhuggen Granit fra den gamle Gavl, dels af Mursten. Sydmuren er ommuret fra Grunden af med Granit 1884. Kirken har fladt Bræddeloft. Syddøren er tilmuret; den firkantede Norddør fører ind til Vaabenhuset. Paa det Sted, hvor Forlængelsen af Skibet begynder, er opf. en af en høj Spidsbue gennembrudt Mur; Væggene i Forlængelsen ere aftrappede for at bære Hvælvinger, der dog ikke ere blevne opførte. Den vestl. Ende af Forlængelsen er ved en lav Mur afskildret fra den øvrige Del og anvendes som Materialrum. Paa Korbuens Underflade er der fundet nogle Kalkmalerier fra Midten af 16. Aarh. Ny Altertavle, med Maleri (Christus indviende Brødet og Vinen) fra omtr. 1860 af Elisab. Jerichau, og Prædikestol. Lille, romansk Granitdøbefont, overmalet. I Sydmuren en Ligsten over Jesper Tordsen til Hørbylund, † 1526, og Hustru Mette Viffert, † 1566 (lagt 1589 af Niels Jonsen Viffert til Torstedlund).

Haven er en gammel Adelsgaard, der 1662 dog kun havde Bygning som en ringe Præstegaard; den tilhørte da Manderup Brahe, men var bortfæstet til en Bonde. Manderup Brahes Enke Birgitte Trolle solgte den 1672 til Holger Pedersen i Rugtved, hvis Enke Anne Jørgensdatter Hald siden giftede sig med Peder Jensen i Bøgsted og ejede den 1683. Datteren Beate Sophie Hansdatter ægtede Henrik Bugge, og disses Søn Hans Bugge, adlet 1720, † 1759, ejede H., derefter hans Enke Elisabeth Dyssel til hendes Død 1769, hvorefter ifl. hendes Testam. Bøgsted og H. (23 Td. Hrtk.) med Bøndergods og Tiende for 26,000 Rd. blev tilskødet Niels Benzon Jespersen til Høgholt, † 1774. Paa Auktion efter ham blev H. (31 Td. Hrtk.) med Gods (118) og Tiende (10) købt for 15,020 Rd. af Chr. Meiling, der 1802 solgte H. (31, 117 og 10 Td. Hrtk.) for 31,000 Rd. til Jens Gleerup paa Knudseje, † 1823. Fra Midten af 19. Aarh. ejedes den af Jægerm. N. A. Undall, der købte den af Mollerup og 1847 opførte en ny Hovedbygning, og hvis Enke solgte den 1896 for 200,000 Kr. til K. Undall, den nuv. Ejer.

Hørbylund var tidligere en adelig Hovedgaard, der nævnes første Gang 1319, da den tilhørte en Peder Nielsen. Senere Ejere vare Jep Vognsen 1463, Jesper Tordsen (Vognsen) 1516 og hans Frue Mette Viffert, hendes Brodersøn Mogens Jonsen, dennes Datter Mette Viffert, g. m. Morten Krabbe, Otte Kaas, dennes Søn Erik Kaas 1626, sidstnævntes Stifmoder Fru Lisbeth Rosenkrantz 1648. Imidlertid skrev alt 1621 Palle Rodsteen sig ogsaa til H., der derefter tilhørte hans Søn Markor R., † 1670, dennes Enke Karen Juul, hendes Søskendebarn Jfr. Kirsten Juul, † 1674. Dennes Søstersøn Gjord Galt, † 1684, og Brodersøn Niels Juul arvede saa H., men sidstnævntes Svigermoder Elisab. Friis, sl. Axel Juuls, skødede 1677 til Forpagteren af H. Mathias Pedersen halve H. (24 Td.) og noget Gods (48 Td. Hrtk.), hvilket hun alt havde faaet ved Indførsel hos sin Svigersøn. 1690 erhvervede atter Fru Helvig Krabbe paa Vrejlevkloster denne Halvdel ved Indførsel hos M. Petersen, men solgte den (nu kun 11 Td. Hrtk.) 1691 til Holger Pachs. Imidlertid var Gjord Galts Halvdel gaaet til hans Enke Eva Unger, der 1692 ogsaa solgte den til Holger Pachs. H. gik saa i Arv til dennes Svigersønner Niels Rosenkrantz og Lage Arenfeldt, hvilken sidste 1723 udkøbte Svogeren. Enken Anne Sophie Pachs solgte 1740 H. (22 og 124 Td. Hrtk.) til Forpagter paa Stenshede Anders Christensen Brønnum, † 1774, hvorefter H. ved Auktion blev solgt for 16,000 Rd. til Søren Bering (22 Td. Hrtk.,

Tiender og Bondergods 215). Bering solgte den 1804 for 36,700 Rd. til Kancellir. Brandt i Hjørring, Kammerr. Rasmussen paa Bratskov, Kapt. Brønnum paa Tidemandsholm og Hillerup paa Børglumkloster, der frasolgte alt Godset. Agent Rasmussen gik fra Gaarden 1824, hvorpaa den overtoges af Statskassen, der 1826 solgte den for 1200 Rd. til Krigsraad Lassen, hvis Søn A. G. Lassen er den nuv. Ejer fra 1869. — Hovedbygningen er opf. af Grundmur i eet Stokv. med Kvist, den nordl. Del 1876, den sydl. 1893. 1662 bestod Borggaarden af tre, af Grave omgivne, teglhængte Bindingværksbygninger, af hvilke de to i to Stokv. Gaarden er endnu omgiven af Grave.

1621 nævnes Wulf Breide til „*Baskier*“, som han havde faaet med sin Frue Inger Urne, og 1350 Arvingerne efter Fru Cecilie af *Nyholm*.

Kraghede blev 1537 af Morten Vognsen solgt til Godske Vognsen; den havde forhen tilhørt en Fru Eline Jensdatter, Niels Iversens Efterleverske; 1578 blev Gaarden K. af Kronen mageskiftet til Peder Munk.

Anders Pees af *Hvolm* (vistnok det nuv. Gammelholm) pantsatte 1445 til Børglum Kloster Sweymwlgaard (Sveje Møllegaard).

V. for Gaarden Toften paa et Sted, hvor Marken skraaner ned mod et Engdrag, der før har staaet under Vand, ligger et større Voldsted, der bestaar af to Voldbanker, en lavere og langagtig mod Ø. og en højere (den egentlige Borgbanke) mod V., adskilte ved og til Dels omgivne af Grave og Volde.

Ved Ørvad ligger en hellig Kilde, „*Saltkilden*“.

Ved Haven er der fredlyst en Dysse og 10 Gravhøje, af hvilke 3, „Galgehøjene“, ere sammenbyggede.

Ved Klemmebrevet af 1555 blev Hørby Anneks til Volstrup.

Torslev Sogn omgives af Annekset Lendum i Horns Hrd. og Hørby og Skæve Sogne samt Børglum Hrd. (Jerslev og Taars S.). Kirken, mod Ø., ligger $1^1/_2$ Mil V. N. V. for Sæby og $2^1/_4$ Mil S. V. for Frederikshavn. De især i den nordl. Del højtliggende og bakkede Jorder ere for det meste sandede, enkelte Steder dog godt muldede og lerede. Lidt Skov (Fruerlund, Skrummerdals Bakker). I den sydl. Del løber *Vorsaa*, en Del af Østgrænsen dannes af *Sæby Aa*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Sæby til Hjørring.

Fladeindholdet 1896: 12,318 Td. Ld., hvoraf 4693 besaaede (deraf med Rug 1160, Byg 335, Havre 1615, Bælgsæd 3, Spergel 11, Frøavl 11, Blandsæd til Modenh. 1024, Grøntf. 51, Kartofler 155, andre Rodfr. 328), Afgræsn. 2585, Høslæt, Brak, Eng m. m. 3136, Have 84, Skov 237, ubevokset 39, Moser 164, Kær og Fælleder 332, Hegn 19, Heder 739, Stenmarker 3, Veje og Byggegr. 263, Vandareal m. m. 23 Td. Kreaturhold 1898: 761 Heste, 3317 Stkr. Hornkv. (deraf 2327 Køer), 1639 Faar, 2095 Svin og 34 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 379 Td.; 102 Selvejergaarde med 323, 194 Huse med 56 Td. Hrtk. og 104 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2264 (1801: 933, 1840: 1223, 1860: 1828, 1880: 2125), boede i 411 Gaarde og Huse; Erhverv: 74 levede af immat. Virksomh., 1725 af Jordbrug, 224 af Industri, 26 af Handel, 64 af forsk. Daglejervirksomh., 63 af deres Midler, og 88 vare under Fattigv.

I Sognet *Torslev Kirke*, enligt beliggende, med Præstegd. og Byerne: *Vraa*, ved Landevejen, med Kirke (den er opført 1900 i romansk Stil af røde Mursten paa en Granitsokkel med et lille Spir efter Tegn. af Arkitekt F. Uldall, hvorefter Lendum Sogn skal fraskilles eller have resid. Kapellan), Baptistkirke (opf. 1896), Skole, Lægebolig, Dyrlægebolig, Kro, Andelsmejeri, Købmandsforretninger, Markedsplads (Marked i Marts og Okt.), Sparekasse (opr. $^{11}/_{10}$ 1879; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 109,504 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 4742 Kr., Antal af Konti 417) og Postekspedition; *Try* (1435: Thryø) med Skole, Friskole og Missionshus (opf. 1896); *Vang*; *Højstrup*. Saml. af Gaarde: *Gydeje*, (1460: Gydinge), *Tamstrup* med Mølle, *Thorshøj* og *Bjærgene*, Huse,

med. Andelsmejeri, Købmandsforretn., Bageri, Haandværkere m. m. *Ris Fattiggaard* (opr. 1882, Plads for 29 Lemmer). *Fladbirk Skole*; *Skoven Skole*. Paa *Silkeborg Mark* et Forsamlingshus (opf. 1889). Hovedgaarden *Ormholt* har omtr. 18 Td. Hrtk., 550 Td. Ld., hvoraf 70 Eng, 160 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre en Vand- og en Vejrmølle. Hovedgaarden *Hejselt* har 15 Td. Hrtk., omtr. 400 Td. Ld., hvoraf 80 Eng og Tørvemose, 60 Skov, Resten Ager; til Gaarden hører et Teglværk. Andre Gaarde: *Fjeldgd.* med Mølle, *Ravnsholt*, *Vraagd.* med Vandmølle, *Aalborggd.*, *Krogen* med Vandmølle, *Tyrrestrup*, *Toften*, Gd. og Huse, *Søholt* med Andelsmejeri, *Rævmose* med Mølle, *Straden*, Gde., *Skavange*, *Vangkjær*, *Volsted*, *Elsthave*, m. m.

Torslev S., en egen Sognekommune, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 452. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af huggen Granit paa en profileret Granitsokkel. Korgavlens øverste Parti er 1847 ommuret med Mursten. Enkelte af de oprindelige, romanske Vinduer ere bevarede. Norddøren og Syddøren, begge firkantede, ere tilmurede; Indgangen er gennem Taarnet. Dette, der i 1852 er bleven gjort noget lavere, er forneden opført i Middelalderens Slutn. af huggen Kamp, foroven af Mursten. I en til den vestre Taarnmur føjet Støttepille findes den murede Opgang til Taarnet. Samtidig med at Taarnet gjordes lavere, blev et Vaabenhus, mod S., nedrevet. Kirken har fladt Bræddeloft; den oprindl. Granitkorbue er bevaret; Taarnrummet med bred Spidsbue ind til Skibet er overhvælvet og ved en Mur delt i to Afdelinger, af hvilke den vestl. benyttes som Vaabenhus. Altertavlen (Jesus i Getsemane) er malet 1860 af A. Schiøtt (den ældre, fortræffeligt udskaarne og velbevarede Tavle i gotisk Stil, paa Skibets Nordvæg, har i Midtfeltet Fremstilling af Gudfader med den korsfæstede samt St. Anna, Maria og St. Katharina, paa Sidefløjene de tolv Apostle). Lille romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra 1586 med Indskr. Olaus Nicolai Wibistorp. Den øverste Kirkestol har Lindenovernes Vaaben og Bogstaverne B. L. I Skibet et godt udskaaret Krucifiks og et Epitafium over Generalauditør K. N. Bornemann til Ormholt, † 1796.

Ormholt (Vormholt) tilhørte midt i 15. Aarh. en Adelsmand Anders Thomesen, hvis Enke mageskiftede den til Bispen i Børglum; 1464 skrev dog en Adelsmand Mogens Henriksen sig til O. Den tilfaldt ved Reformationen Kronen, men ejedes 1552 og 1574 af Fru Helvig Gøye og blev 1683 af Friherre Jens Juel solgt til Forpagter paa Dybvad Søren Pedersen Kjærulf (13 Td. Hrtk.), hvis Enke Anne Jespersdatter Hegelund 1707 afhændede en Halvpart i O. (10 Td. Hrtk.) til sin Søn Henrik Sørensen Kjærulf, der 1710 solgte den til sin Svoger Mag. Henr. Klein, Præst i Jerslev, der siden udkøbte sine andre Medarvinger og 1733 ved Auktion solgte O. med Gods (20 og 220 Td. Hrtk.) for 7900 Rd. til Forpagter paa Gjettrup Henr. Kjeldsen, † 1755, hvis Enke Karen Hansdatter døde 1765, hvorefter Arvingerne solgte deres Part i O. med Tiender og Gods (20, 52 og 263 Td. Hrtk.) til deres Broder og Svoger Kjeld Nicolaus Bornemann, † 1796 som Generalauditør, hvorefter den (20, 59 og 279 Td. Hrtk.) 1797 blev købt paa Auktion for 41,000 Rd. af Jørgen og Severin Gleerup. Senere har den været ejet af Schørring, Kaas og Sognepræst til Torslev-Lendum Knud Schott Deichmann († 1823), hvis Enke solgte den 1827 til H. Chr. Bruun, hvis Søn L. D. Bruun, den nuv. Ejer, overtog den 1872 efter Moderen for 47,000 Rd. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af to Bindingsværksbygninger i 1 Stokv., er opf. 1854 af Grundmur med Kviste og takkede Gavle.

Heiselt nævnes 1435. Den tilhørte 1599 Mogens Andersen (Vognsen), 1616 hans Enke Fru Karen Hvas, 1652 en Gertrud Clausdatter, 1662 (da den kun kaldtes en stor Bondegaard) Henr. Rantzau, omtr. 1670 Fr. Rodsteen, 1682 dennes Enke Kirsten Beck, hendes Datter Ide Rodsteen, † 1725, g. m. Konferensr. Jørgen Bille, † 1736, deres Datter Christine Birgitte Bille, g. m. Schack Vittinghof Greve Holck (1755 kaldes H. for Hovedgaard), der 1740 solgte H. (17 og 101 Td. Hrtk.) til Lars Broerholt, † 1750. Enken Johanne Rafn ægtede 1752 Niels Iversen fra Burholt, der 1787 ved

Auktion solgte H. (20 og 110 Td. Hrtk.) for 15,000 Rd. til Severin Benzon von Deden († 1817). Senere har den været ejet af Familien Pape, under hvem en Del af Godset blev bortsolgt; H. selv blev solgt 1888 til Hartz, der 1893 mageskiftede den til V. Jensen, hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen er gammel, opf. af Munkesten i 1 Stokv. (Se *L. Røjkjær*, Noget om Hovedgaarden H., i Saml. til j. Hist. X S. 265 flg.).

Skavange hed 1494 Skattewange og tilhørte Børglum Kloster; 1525 skrives Niels Torlufsen Basse til S., men har vel kun haft Gaarden i Forlening, thi 1559 blev den af Kronen mageskiftet til Jens Markorsen Rodsteen, hvorefter den kom til hans Søn Markor R., hvis Datter Anne bragte den til sin Ægtefælle Axel Urne, der 1634 solgte den og en anden Gaard „Torslevdal" m. m. til sin Søster Jfr. Anne Urne, som ægtede Enevold Seefeld, der 1635 solgte disse Gaarde til Malte Sehested.

Elsthave er vel den „Ølshave", hvortil Niels Henriksen Krag skrev sig 1638. *Vangkjær* nævnes 1568 og tilhørte da Bjørn Kaas. — I *Torslev* boede 1467 en Adelsmand af Slægten Prip.

Paa Ris Fattiggaards Mark har der ligget en stor Gravplads med næsten 100 Gravhøje af forskellig Form, runde, aflange eller trekantede og ofte stenindhegnede; omtr. Halvdelen er undersøgt. Gravpladsen tilhører den senere Jærnalder og turde snarest indeholde Ligene af Svenskere eller Normænd.

Torslev hørte vistnok til Volstrup indtil 1555, da Lendum blev Anneks til T.

Litt.: *L. Røjkjær*, Skovene i T. Sogn i 17. Aarh., Saml. til j. Hist. X S. 273 flg.

Skæve Sogn omgives af Torslev, Hørby, Albæk, Vor, Hellevad og Hellum Sogne samt Børglum Hrd. (Jerslev S.). Kirken, mod Ø., ligger omtr. 2 Mil S. V. for Sæby og 3½ Mil S. Ø. for Hjørring. De især i den vestl. Del (som er Østskraaningen af jydske Aas) højtliggende og bakkede Jorder ere sandede og muldede, nogle Steder lerblandede, især mod Ø. Lidt Skov (Stagsted Sk.). Sognet er rigt paa mindre Vandløb, der forene sig med den gennem Sognet løbende *Vorsaa*. Gennem det sydøstl. Hjørne gaa Landevejen fra Sæby til Aalborg og Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 8214 Td. Ld., hvoraf 2767 besaaede (deraf med Rug 735, Byg 235, Havre 1068, Blands. til Modenh. 445, Grøntf. 17, Kartofler 105, andre Rodfr. 158), Afgræsn. 1751, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2190, Have 33, Skov 525, ubevokset 6, Moser 132, Kær og Fælleder 291, Hegn 20, Heder 375, Veje og Byggegr. 124 Td. Kreaturhold 1898: 441 Heste, 2109 Stkr. Hornkvæg (deraf 1394 Køer), 1209 Faar, 1238 Svin og 23 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 312 Td.; 65 Selvejergaarde med 257, 1 Fæstegd. med 4, 130 Huse med 47 Td. Hrtk og 39 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1319 (1801: 766, 1840: 925, 1860: 1145, 1880: 1427), boede i 240 Gaarde og Huse; Erhverv: 54 levede af immat. Virksomh., 976 af Jordbrug, 152 af Industri, 18 af Handel, 27 af forsk. Daglejervirksomh., 37 af deres Midler, og 55 vare under Fattigv.

I Sognet *Skæve* (1408: Skøuæ; udt.: Skjæve) *Kirke* med Præstegd., Forsamlingshus (opf. 1897 paa Knudseje Mark), Andelsmejeri og Sparekasse (opr. 10/2 1894; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 27,070 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 397, Antal af Konti 100) samt Byerne: *Hugdrup* med Skole; *Stagsted*. Saml. af Huse: *Hugdrupfælled*, *Smaagaarde*, *Raaholt*, *Kjærsgaarde*, *Stagstedhede*, *Stensholt*, *Bollebakken*, *Ørvad*, *Nejsom*, *Vrængmose*. *Karmisholt Skole*, *Spaanhede Skole*. *Dybvad Jærnbanestation* med By, stort Teglværk, Fællesmejeri (Dybbro) og Friskole. Hovedgaarden *Dybvad* har 55 Td. Hrtk., omtr. 1350 Td. Ld., hvoraf 200 Eng, 50 Have, Gaardspl. og Veje, 500 Skov, Resten Ager; til Gaarden hører ¾ Td. Hrtk. Fæstegods. Hovedgaarden *Knudseje* har 25 Td. Hrtk., 450 Td. Ld., hvoraf 70 Eng, 20 Skov, Resten Ager; til Gaarden hører 1 Td. Hrtk. Fæstegods. Gaarden *Solholt* har 12 Td. Hrtk., 300 Td. Ld., hvoraf 100 Eng og Kær, 26 Granskov, Resten Ager. Præstegaarden har omtr. 10 Td. Hrtk.

Andre Gaarde: *Brønden* med Kro, *Lykkesholm* med Vandmølle, *Nymølle* med Vandmølle, *Knudseje* Vandmølle, *Tøsbæk*, Vejr- og Vandmølle, *Hugdrup* Vandmølle.

Skæve S., en egen Sognekommune, delt i Fjerdingerne Albæk, Lyngsaa, Vorsaa og Søraa, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 453. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Dybvad.

Kirken bestaar af Skib, Kor og Taarn mod V. Den er opført af huggen Granit og store Mursten. Af den ældre, romanske Kirke staar kun lidt tilbage, da Murene have været nedtagne, paa enkelte Steder lige til Grunden, og genopførte til Dels af Mursten med indblandede Granitkvadre fra den ældre Bygning. Det ældste bevarede Parti er den nordre Kormur, der hviler paa en huggen Granitsokkel med Skraakant; her findes et lille, rundbuet (tilmuret) Vindue. Koret og Skibet ere overhvælvede. Taarnet, forneden af huggen Kamp fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten, har overhvælvet Underrum med Fladbue ind mod Skibet; der har tidligere Ø. for det nuv. staaet et andet Taarn. Da et Vaabenhus mod S. nedbrødes for omtr. 50 Aar siden, henlagdes Indgangen til Taarnets Vestside. Paa Korhvælvingen findes Kalkmalerier med Fremstillinger af Lidelseshist., fra Slutn. af 16. Aarh., efter Sagnet bekostede af Ingeborg Skeel til Vorgd. (se ***Magn. Petersen***, Kalkmal. S. 58). Altertavlen, i Renæssancestil, har tarvelige Malerier fra ny Tid. Kalk og Disk, af fortrinligt Arbejde, med Fremstillinger af Lidelseshistorien, ere ifølge Indskrift skænkede 1568 af Axel Juul til Villestrup og Fru Kirsten Lunge. Lille, romansk Granitdøbefont med rudeformede Ornamenter. Prædikestol fra 1587. Klokken, uden Indskr., er fra Midten af 15. Aarh. — Paa Kirkegaarden Ligsten over Præsten H. Kampmann, † 1795.

Dybvad blev af Kronen 1578 mageskiftet til Fru Karen Krabbe, Niels Skeels. Den tilhørte senere Fru Ide Sophie Skeel, g. m. Chr. Reedtz; hun, der i Bircherods Dagb. S. 383 omtales for sit „usømmelige Forhold i adskillige Maader, særdeles ved Skovenes skammelige Forhugning ved D. og Knudseje, samt Bøndernes uforsvarlige Medfart og endel mere", døde 1704, og s. A. solgte Ove Skeel til Birkelse til Jfr. Sophie Christiansdatter Reedtz D. (47 Td. Hrtk.), Knudseje (14 Td. Hrtk.) med Tiender (16 Td. Hrtk.) og en stor Del Gods. Hendes Ægtefælle Generalmajor Stauffenberg solgte 1733 D. og Knudseje med Tiender osv. til Jens Todberg, † 1745, og paa Auktion efter dennes Enke Margrethe Foss blev D. og Knudseje med Tiender og Gods (henh. 47, 14, 16 og 280 Td. Hrtk.) 1748 købt for 22,010 Rd. af Jens Jakobsen Gleerup, der 1776 skødede begge Gaarde til sin Søn Justitsr. Jørgen Gleerup, † 1798. Senere har den været ejet af dennes Søn Lars G., hvorefter den 1838 købtes for 100,000 Rd. af cand. jur. A. N. Winkel, † 1885; efter Enkens Død 1900 ejes den af Dødsboet. — Hovedbygningen (1662 en Bindingsværksbygning i 1 Stokv.) er opf. i Beg. af 19. Aarh. af Grundmur i 1 Stokv. med Kvist; paa den ene Ende af Laden staar Aarst. 1640, paa den anden 1777, paa Hestestalden 1786.

Knudseje tilhørte 1578 Kronen, men blev mageskiftet bort til Peder Munk; 1648 tilhørte den Fru Margrethe Marsvin, Jørgen Urnes, der pantsatte den til Fru Birgitte Lindenov. Datteren Fru Dorte Urne solgte 1655 K. til Erik Hvas, der dog snart maa have afhændet den, thi 1656 skrev Erik Kaas sig til K., som han 1658 skal have oprettet til en Hovedgaard (tidligere kun Bondegaard). Erik Kaas solgte den 1662 med Mølle, to Gaarde osv. til Ridefogden paa Odden Eiler Eilersen, men 1663 udgav han et nyt Skøde paa den til Otte Christensen; disse Handler maa dog være gaaede overstyr, thi først 1675 fik Eiler Eilersen Holm af Erik Kaas endeligt Skøde paa K.; han solgte den 1677 til Otte Skeel. Den havde derefter fælles Ejer med Dybvad. 1776 kaldes K. en privilegeret, men ukomplet Hovedgaard (14 Td. Hrtk.) med Mølle og Skov (4 Td. Hrtk.). 1802 ejedes den af Justitsr. Gleerups Søn Jens G., senere af C. A. Færch og Lars Gleerups Søn Jørgen G., hvis Enke blev gift med Godsforvalter C. T. Henrichsen († 1890), derefter af Henckel, der 1891 solgte den til P. Christensen, der 1898 solgte den for 135,000 Kr. til den nuv. Ejer, C. Petersen. — Hovedbygningen er opf. i Beg. af 18. Aarh. og bestaar af en Hovedfløj og to Sidefløje, af Grundmur i eet Stokv.

Sognet er bekendt af den „Dronninglundske Mordsag" 1841, da 5 Beboere af Skæve og 2 af Hellum Sogne toge sig selv til Rette og dræbte nogle Forbrydere,

der længe havde huseret i Egnen, uden at Øvrigheden havde formaaet at udrette noget.

Ved Nejsom er der 1894 undersøgt Rester af en formentlig fra Slutn. af 16. Aarh. stammende Glasovn, omtr. $6^1/_2$ F. bred indvendig. I Ovnen har der været brugt Sidefyring. Væggene have væsentlig været byggede af Sandstensblokke; Ildkanalen, der gik midt gennem Ovnen, har været belagt med Kampesten, og paa hver Side af den har der været en Afsats til Diglerne. I Ovnen fandtes Rester af Glas, Digler osv. Rester af en lignende Ovn fandtes paa Gaarden Hyttens Mark.

Albæk Sogn omgives af Volstrup, Hørby, Skæve, Vor og Dronninglund Sogne, samt Kattegat. Kirken, mod V., ligger $1^3/_4$ Mil S. S. V. for Sæby og 5 Mil N. Ø. for Aalborg. De mod V. noget højtliggende og bakkede (Albæk Bakker, højeste Punkt Degnehøje, 254 F., 80 M., med trig. Station), mod Kysten lave Jorder ere overvejende muldsandede og sandede, flere Steder dækkede af Heder. En Del Skov (Rugtved Sk., Lyngsaa Fredskov, Falden Sk., Holbækkjær m. m.). Fra V. til Ø. løber *Vorsaa*, paa flere Steder med smukke, skovklædte Bredder. Gennem Sognets vestl. Del gaar Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 13,744 Td. Ld., hvoraf 4643 besaaede (deraf med Rug 1292, Byg 447, Havre 1562, Boghvede 6, Spergel 68, Blandsæd til Modenh. 593, Grøntf. 202, Kartofler 263, andre Rodfr. 204, andre Handelspl. 4), Afgræsn. 3490, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 2428, Have 56, Skov 662, ubevokset 184, Moser 202, Kær og Fælleder 192, Hegn 14, Heder 1395, Stenmarker 23, Flyvesand 188, Veje og Byggegr. 256, Vandareal m. m. 11 Td. Kreaturhold 1898: 715 Heste, 2970 Stk. Hornkvæg (deraf 1952 Køer), 2141 Faar, 1682 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 450 Td.; 124 Selvejergaarde med 394, 175 Huse med 55 Td. Hrtk. og 46 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2268 (1801: 1501, 1840: 1672, 1860: 1942, 1880: 2206), boede i 409 Gaarde og Huse; Erhverv: 51 levede af immat. Virksomhed, 1632 af Jordbr., 47 af Fiskeri, 241 af Industri, 31 af Handel, 13 af Skibsfart, 118 af forsk. Daglejervirks., 88 af deres Midler, og 47 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Albæk* med Kirke, Præstegd. og Skole; og *Lyngsaa* (1501: Lyungsø) med Skole, Pogeskole, Missionshuset „Tabor“ (opf. 1896), Forsamlingshus (opf. 1893), 3 Møller, Købmandsforretn., Andelsmejeri (Heimdal) og Redningsstation; ved Lyngsaa tænkes 1901 opf. en Annekskirke til Albæk; *Favrholt*; *Vorsaa* (1328: Worthæsaa, 1408: Wordsaa) ved Aaens Munding — 1. Febr. 1890: 79 Huse og 412 Indb. (1801: 271, 1840: 264, 1860: 275, 1880: 410) —, med Skole, Missionshuset „Til Guds Ære“ (opf. 1897), Købmandsforretn., Kro, 2 Møller, Toldsted og Udskibningssted. *Nørre-Søraa* med Skole. *Præstbro Jærnbanestation* med Privatskole, Forsamlingshus (opf. 1889), Kro, Maskinfabrik, Mølle, Andelsmejeri, m. m. Saml. af Gde. og Huse: *Knøsene*, *Mølholt*, Huse, med Skole og Købmandsforretn., *Nør-* og *Sønder-Klit*, *Bjærgene*, Huse, *Donstedmark*, Huse, *Holbæk*, Gde. og Huse, med Vand- og Vejrmølle, *Faldet*, *Pilværn*, Gde., *Fæbroen*, Gde., med Skole (opf. 1900) og Andelsmejeri, *Søraalund* og *Søraamark*, Gde. Hovedgaarden *Store-Rugtved* har omtr. 24 Td. Hrtk., 710 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, 100 Skov, 50 Hede, Resten Ager. Gaarden *Kringelhede*: $17^1/_8$ Td. Hrtk., 350 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 22 Skov, Resten Ager (en Mølle og tre Huse). Gaarden *Donsted*: 15 Td. Hrtk., 420 Td. Ld., hvoraf 60 Eng, 110 Skov, Resten Ager (en Mølle, et Savværk og 3 Huse). Gaarden *Tveden*: $13^1/_2$ Td. Hrtk., 240 Td. Ld., hvoraf 10 Eng, 20 Skov, Resten Ager (2 Huse). Desuden Gaardene *Østerbroen* (11 Td. Hrtk.), *Lille-Rugtved* (11 Td. Hrtk.), *Siverslet* (9 Td. Hrtk.), *Engbæksgd.*, m. m.

Albæk S., een Sognekommune med Vor Sogn, men delt i et vestl. og østl. Sognefogeddistr., hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 464. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Vorgaard.

Kirken bestaar af Skib, Kor, Tværskib mod N., Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Det ældste Parti, Skibet og Koret, er bygget i Overgangstiden mellem den romanske og gotiske Periode. Et Par af de oprindelige, romanske Vinduer ere bevarede. Mod V. er Skibet blevet forlænget med omtr. Halvdelen af dets oprindel. Længde, maaske paa samme Tid som Taarnet er blevet tilføjet. Det yngre Vaabenhus har et lille (nu tilmuret) spidsbuet Vindue samt Kamgavl med Blindinger. Tværskibet, med Aarst. 1661, aabner sig ind til Skibet ved en bred Rundbue; i Vestgavlen findes en (nu tilmuret) Dør. Af Skibets Døre er den nordl. tilmuret; den sydl., der fører ind til Vaabenhuset, er fladbuet. Skibets overhvælvede Forlængelse (maaske Resterne af et tidligere Taarn) adskilles fra den oprindel. Del ved en Mur med høj Spidsbue og ved en i ny Tid opført Mur fra det overhvælvede Taarnrum. Kirken har fladt, gibset Loft; oprindelig, halvrund Korbue. Fra romansk Tid hidrøre Alterbordet, af

Rugtved.

huggen Granit, og Granitdøbefonten, hvis Fod og Kumme bære Kors. Altertavlen bestaar af et nyt Krucifiks. Prædikestolen, fra 1579, har Bannernes, Skeelernes, Rosenkrantzernes og Krabbernes Vaabener samt Indskrifterne: Otte Banner og Ingeborg Skeel lod mig bygge. Paa Skibets Nordvæg et Krucifiks. Over Korbuen er indmuret et Epitafium over Præsten Laur. Bjørn Spliid, † 1769, og Hustru Anna Catharine Steenfeldt, † 1788. Klokken har Ingeborg Skeel ladet omstøbe 1594. Paa Kirkegaarden Ligsten over Præsten J. Hansen Steenfeldt, † 1743, og Hustru.

Det gamle *Rugtved Slot* (1377: Ruchtwedh, 1389: Ruhgthweet) fik Vald. Atterdag ifl. et Stadfæstelsesbrev af 1401 af sine Fjender „og der gav Penge til", og Dronn. Margrethe afkøbte Arvingerne deres Ret dertil. Hun pantsatte det 1377 til Albrecht Andersen; 1393 gav hun det for sin Sjælemesse til Børglum Bispestol „med saa Skjel, at Bygningen, baade Sten og Træ, straks skulde nedbrydes og bruges til Domkirkens Bygning i Børglum". Hvis dette er sket, er der senere opstaaet et nyt Rugtved. Den ejedes 1557-68 af Hans Eilersen (Stygge), g. m. Maren Jørgensdatter fra Donsted. Ved 1660 ejedes den af Manderup Parsberg, der havde faaet den med sin første Hustru Ellen Arenfeldt. Han ejede den endnu 1672, men 1684 blev den (24 Td. Hrtk.) af Assessor Jens Poulsen Koldingh solgt til Peder Hansen paa Holbækgd., hvis Svigersøn Kaptejnlieutn. Ebbe Ulfeld Giedde 1699 solgte den til Kirsten Hansdatter, sl. Søren Nielsen Møllers, som 1725 overdrog den til sin Søn Ritmester Jens Müller; denne skødede 1751 R. for 10,000 Rd. til Major Peder Reedtz, hvis Søn Kmhr. Holger Reedtz-Thott 1791 ved Auktion solgte R. med Skove og

Gods (23, 6 og 463 Td. Hrtk.) samt Vorgd. for 104,250 Rd. til Brødrene Niels († 1819) og Jens Steenild; 1820 arvedes R. (med omtr. 50 Td. Hrtk. Bondergods) af Brodersønnen Anders Steenild; derefter gik den 1846 over til dennes Svigersøn J. H. Ahnfeldt, hvis Søn, Stiftamtmand J. H. A., fra 1895 er den nuv. Ejer. Fæstegodset er nu bortsolgt. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af et Bindingsværkshus i 2 og et i 1 Stokv., er til Dels ombygget og opf. 1855 med Grundmur i moderne Stil. Nær ved Bygningen ligger den gamle, anselige, men temmelig ødelagte Slotsbanke, omtr. 200 F. lang og 100 F. bred, der mod N. og S., delvis maaske ogsaa mod V. har været dækket af 3 Grave og 2 Volde (delvis sløjfede og tilkastede) og i øvrigt af Aaløb. Paa Banken findes Rester af Murværk og spredtliggende Munkestensbrokker. Ved Gravning har man fundet tydelige Spor af, at Bygningen er ødelagt ved Ild.

I *Donsted* laa fordum en adelig Sædegaard, der tilhørte en Linie af Slægten Bildt, nemlig 1525 Jørgen Pedersen og 1543 og 1556 hans Broder Knud Pedersen; 1578 blev den af Kronen tilskødet Fru Karen Krabbe, Niels Skeels, og var da beboet af en Fru Johanne; 1627 ejedes den af Jfr. Ellen Arenfeldt, 1662 af Jfr. Margrethe Arenfeldt og var da beboet af fire Bønder; 1794 var den delt i 4 Gaarde, tils. 19 Td. Hrtk., under Vorgaard og Rugtved.

Kringelhede var tidligere en adelig Sædegaard, der 1492 tilhørte Ove Nielsen og 1505 Maren Nielsdatter, siden Laurids Friis. Ogsaa den blev 1578 af Kronen mageskiftet til Fru Karen Krabbe. Senere var den Birkedommerbolig.

Gaarden *Krogen* ejedes i 18. Aarh. af Kirstine Unger, g. m. Oberst Gerhard Munthe.

I Sognet er der fredlyst 24 Gravhøje, deribl. de to anselige „Degnehøje"; af Højene ligge 9 i Falden Skov, 9 ved Faldet og 1 ved Fæbroen.

Mellem Bjærgene og Nybro har der været en hellig Kilde.

Paa Gaarden Hyttens Mark fandtes der 1894 Rester af en Glasovn fra Slutn. af 16. Aarh. som i Skæve Sogn (se S. 107).

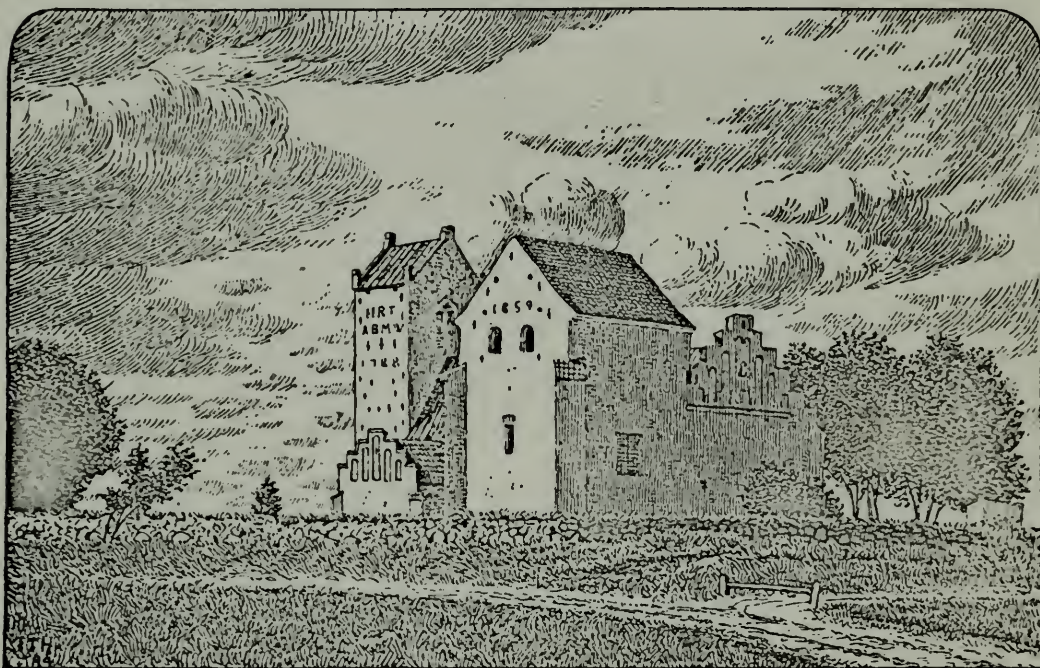
Litt.: Til A.-Vor Præstekalds Hist., i Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 218 flg.

Vor Sogn omgives af Albæk, Skæve, Hellevad og Dronninglund Sogne. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 2 Mil S. V. for Sæby og $4^1/_2$ Mil N. Ø. for Aalborg. De ikke videre højtliggende Jorder (Ellehøje, 174 F., 55 M.), der dels ere bakkede, dels jævne, ere overvejende sandmuldede og sandede. Lidt Skov spredt hist og her. Gennem Sognet, der gennemstrømmes af *Vorsaa*, gaa Landevejen fra Sæby til Aalborg og, ved Østgrænsen, Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 8668 Td. Ld., hvoraf 3394 besaaede (deraf med Rug 910, Byg 407, Havre 1221, Boghvede 5, Spergel 32, Blands. til Modenh. 508, Grøntf. 68, Kartofler 128, andre Rodfr. 110), Afgræsning 2003, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2537, Have 37, Skov 136, Moser 121, Kær og Fælleder 106, Hegn 17, Heder 94, Veje og Byggegr. 201, Vandareal m. m. 19 Td. Kreaturhold 1898: 599 Heste, 2554 Stk. Hornkvæg (deraf 1720 Køer), 1642 Faar, 1581 Svin og 13 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 395 Td.; 94 Selvejergaarde med 345, 122 Huse med 50 Td. Hrtk. og 34 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1848 (1801: 841, 1840: 1072, 1860: 1482, 1880: 1795), boede i 322 Gaarde og Huse; Erhverv: 81 levede af immat. Virksomh., 1272 af Jordbr., 11 af Gartneri, 260 af Industri, 40 af Handel, 3 af Skibsfart, 16 af forsk. Daglejervirks., 76 af deres Midler, og 89 var under Fattigv.

I Sognet *Vor Kirke*, ved Vorgaard (en Præstegaard tænkes opført 1901), og Byerne: *Agersted* med Pige- og Drengeskole, Missionshuset „Salem" (opført 1894), Sparekasse (opr. $^1/_4$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 106,982 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 15,934 Kr., Antal af Konti 570), Mølle, Markedsplads (Marked i September) og Jærnbanestation; *Idskov* (1403: Egheskowgh) med Skole. *Bitteby*; *Flauenskjold*, ved Landevejen, Gde., med Missionshuset „Bethesda" (opf. 1898), Vestengaardens Skole, Kro, Læge- og Dyrlægebolig, Købmandsforretn., flere Haandværkere, Andelsmejeri, Markedsplads (Marked i Apr., Sept. og Nov.), Postekspedition og Telefonstation. *Agersted Fattiggaard* paa

Gaarden Enodden (opr. 1878, Plads for 41 Lemmer). Saml. af Gde. og Huse: *Vesterskov* med Skovmølle, Vand- og Vejrmølle, *Agersted -Fælled*, *-Skov*, og *-Eng*, *Baandhagen*, *Lilien*, *Rosen*, *Store*, *Togaarde*, *Gaardsholt*, *Kjæret*, *Smalbro*, m. m. Hovedgaarden *Vorgaard* har 87 Td. A. og E. Hrtk., 1448$^3/_8$ Td. Ld., hvoraf 329$^5/_8$ Eng, 15$^7/_8$ Tørvemose, 33$^3/_4$ Bygninger, Veje m. m., Resten Ager, samt af Skove, hvortil alt Fæstegodset er omdannet, 13$^1/_2$ Td. A. og E. Hrtk. og 16$^3/_4$ Td. Skovsk., 1994$^5/_8$ Td. Ld., hvoraf 1090 i Dronninglund Sogn, Resten i Vor, Albæk, Volstrup, Hellum og Hellevad Sogne; til Vorgd. høre Vor Kirke- og Kongetiende og Albæk Kirketiende. Gaarden *Albertinesminde*: 13 Td. Hrtk., 200 Td. Ld., hvoraf 42 Eng, Resten Ager (3 Lejehuse). Andre Gaarde: *Tranget*

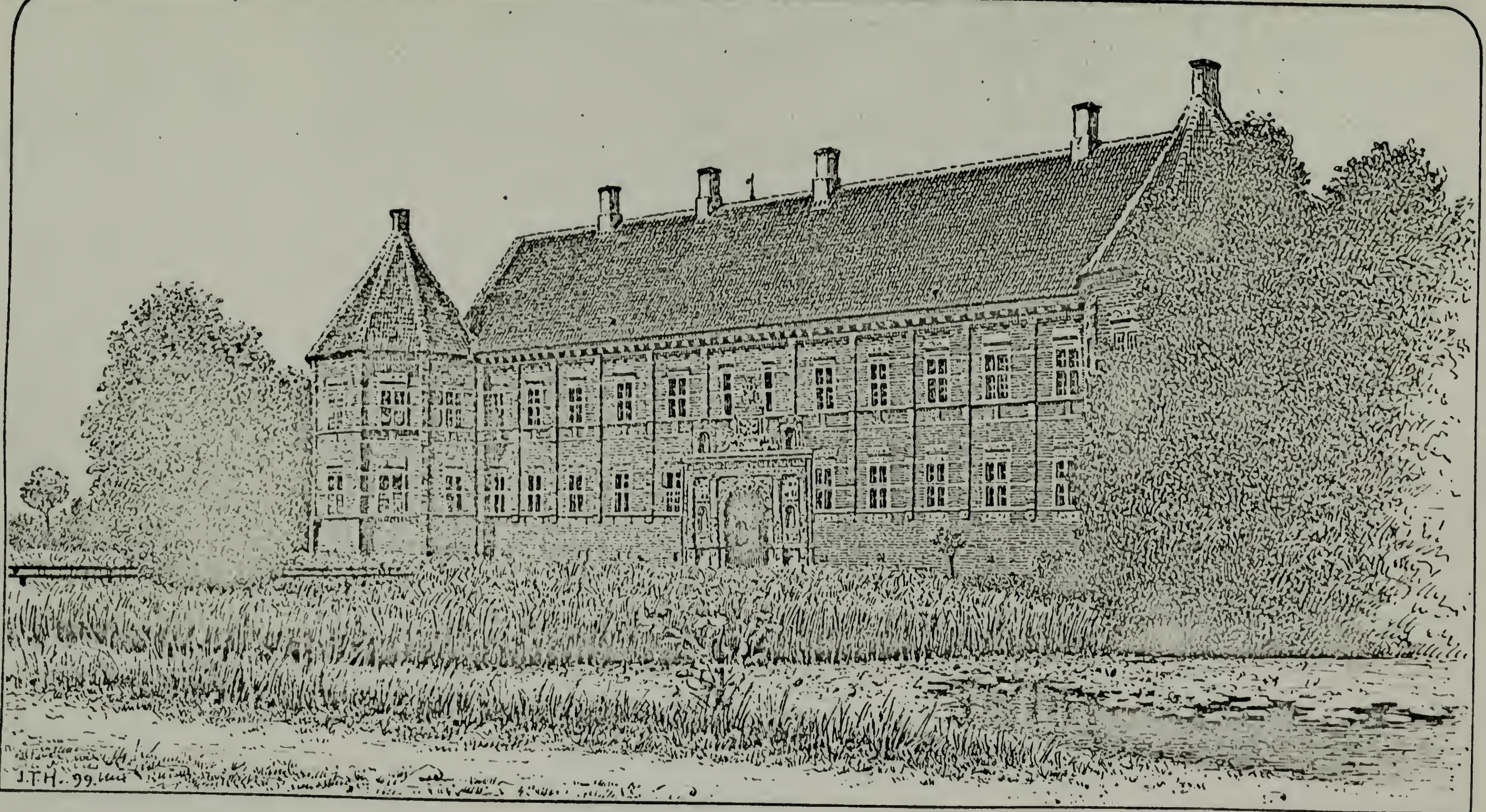

Vor Kirke.

(omtr. 12 Td. Hrtk.), *Vester-Idskov* med Mølle, *Bøgeskovhale*, *Svinhaven*, *Rykind*, m. m.

Vor S., een Sognekommune med Albæk, men delt i to Sognefogeddistrikter, Vestengaard og Idskov Fjerdinger og Agersted Fjerding, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Albæk samt under 5. Udskrivningskr.' Lægd 463 a og b. Kirken tilhører Ejeren af Vorgaard.

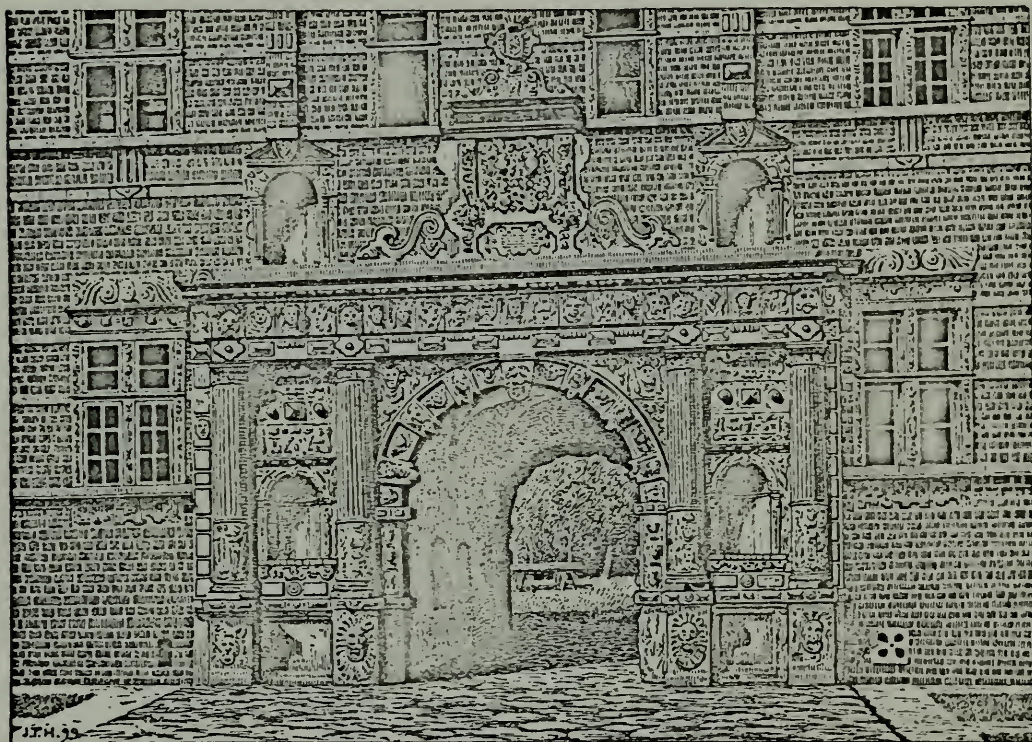
Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Kapel paa Korets Sydside. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af huggen Kamp paa en Sokkel med Skraakant, men er undergaaet saa mange Ombygninger, at der kun er faa Spor af den oprindl. Stil. Muligt alt i den senere Middelalder er det noget smallere Kor blevet nedbrudt og ombygget i samme Bredde som Skibet samt overhvælvet, ligesom Kapellet, af Mursten, blev tilføjet. Efter Otte Banners Død lod Hustruen Ingeborg Skeel Kapellet forhøje og overhvælve; Vinduerne have Renæssancerammer, og Gavlene, der nu ere ganske simple, have utvivlsomt ogsaa været udstyrede i samme Stil. Taarnet, med det ind til Kirken aabnede, overhvælvede Underrum, er opf. af huggen Kamp og Mursten 1579, om hvilket en Sandstenstavle paa Vestsiden maaske minder; Taarnet udbedredes 1788 af Holger Reedtz-Thott, hvis Navnetræk staar der. Skibet har Bjælkeloft. Vaabenhuset er af Mursten

Vorgaard.

med Kamgavl og Blindinger. Altertavlen er i Renæssancestil fra 1621 med et Maleri fra 1777 (Korsfæstelsen) af E. A. Exner. Romansk Granitdøbefont med Hoveder. Prædikestolen er et oprindl. godt Renæssancearbejde, men nu ufuldstændigt. De øverste, udskaarne Stolestader ere fra 1621. Paa Kapellets Sydvæg et af Ingeborg Skeel opsat, fortrinlig udført Sandstensepitafium (restaur. 1874) over hende og Manden, begge knælende (afbildet i Ude og Hjemme, 1878, S. 39 og i Tidsskr. for Kunstindustri 1890 S. 101); i Østmuren Mindesten over Niels Skeel, † 1561, hans Hustru Karen Krabbe og Sønnen Hans Skeel, † 1565 paa Falkenberg Hede. I Kapellets Ydermur en Sten med Vaaben og Indskr., der fortæller, at Ingeborg Skeel som Enke „lod bygge denne Kirke og Kapel forandre". Kisterne, der have staaet i Kapellet og i Kælderen under dette og Koret (se D. Atl. V S. 293), ere nedsænkede paa Kirkegaarden.

Vorgaard ejedes 1481 og 1494 af Anders Pedersen. De to Dele af Gaarden bleve 1518 solgte af Jacob Andersen til den børglumske Bisp Niels Stygge, der lagde den under Bispestolen og forsynede den med Bøndergods og anselige Byg-

Vorgaards Portal.

ninger. 1534 blev den indtagen og afbrændt af Skipper Klement; efter et Sagn maatte Bispen Stygge Krumpen skjule sig i „Peder Ridemands Bagerovn" med sin Frille, Elsebet Gyldenstierne. Efter Reformationen tilfaldt den Kronen, der bortforlenede den, indtil den 1578 blev mageskiftet mod Nygaard ved Kolding til Karen Krabbe og Ingeborg Skeel, g. m. Otte Banner til Asdal, † 1585 barnløs. Om Fru Ingeborg Skeel, † 1604, fortæller Sagnet meget ondt, især om hendes Grusomhed mod de undergivne og Gerrighed, ligesom det lader hende spøge paa Gaarden (Præsten har manet hende ned i et Morads, „Pulsen"; hver Nytaarsnat nærmer hun sig et Hanefjed til Gaarden, og naar hun kommer saa nær, at hun kan kigge ind af Vinduet, skal V. gaa til Grunde). Efter 1604 splittedes Godset, men samledes atter af Jørgen Arenfeldt, der ejede V. under Svenskernes Indfald i 1644. I Krigen blev den svenske Besætning, der havde besat den, nødt til at kapitulere, idet Vogn Vognsen til Stenshede med Omegnens Bønder indtog V. Jørgen Arenfeldts Svigersønner Chrf. Fr. v. Buch og Tage Høg skrev sig derefter til V., den sidste endnu i 1671, men før 1692 var den kommen til Baron Jens Juel, hvis Svigersøn Kmjkr. Fr. Vind 1694 tilskødede sin Svoger Holger Reedtz sin Hustrus Tredjepart i V. Gaard og Gods (426 Td. Hrtk.) med Tiender (39 Td. Hrtk.). Efter Holger Reedtz's Død 1707 tilhørte V.

Vorgaard, set fra Gaarden.

hans Enke Berte Christine Baronesse Juel, † 1732, og Søn Peder Reedtz, † 1780, hvis Søn Kmhr. Holger Reedtz-Thott 1791 ved Auktion solgte V. med Skove, Tiender (henh. 98, 27 og 54 Td. Hrtk.) samt Rugtved og Bondergods (463 Td. Hrtk.) for 104,250 Rd. til Brødrene Niels († 1819) og Jens Steenild. dog med Forbehold af Forkøbsret. Jens S. efterlod den 1825 til sin Datter, hvis Mand, Overkrigskommissær J. Fr. Schultz og dennes Søn af s. Navn solgte den 1842 til Kmjkr. E. E. Rosenørn, Kmjkr. H. A. Hoppe og Jægerm. H. Bloch, af hvilke førstnævnte overtog den 1849 (med Gods) for 230,000 Rd., først sammen med Konferensr., Højesteretsassessor P. J. Bruun og fra 1865 alene, indtil han 1872 solgte den (uden Gods og uden de senere tilkøbte Skove) for 305,000 Rd. til den nuv. Ejer, cand. jur. P. B. Scavenius.

Hovedbygningen, der hører til Landets interessanteste Herregaarde, ligger i et Mosedrag, omgiven af 100 F. brede Grave, over hvilke fører en fast Bro i Stedet for den tidligere Vindebro. Den bestaar af to under en ret Vinkel sammenstødende, grundmurede Fløje i to Stokv. med Kældere. Den østl. Fløj, Hovedfløjen, er opf. af Ingeborg Skeel omkring 1590 (paa den under Kirken omtalte Sten paa Kapellets Mur staar, at hun lod Gaarden opføre 1586, over Portalen staar 1588 og 1591), i ældre Renæssancestil af røde Mursten med talrige Sandstensforsiringer om Port og Vinduer og Sandstensbaand og Pilastre paa Murfladerne. Rigest udstyret er Hovedportalen mod Ø. med Fodstykker med Løvemasker, der bære doriske Søjler, hvis nederste Dele omsluttes af rigt ornamenterede Bælter; Arkitraven og Portbuen ere udstyrede med Menneskehoveder og Masker, og i Frontespicen er der en Tavle med Otte Banners og Ingeborg Skeels fædrene og mødrene Vaabener og en Indskrift, der fortæller, at hun som bedrøvet Enke lod Huset bygge; over Frontespicen staar et kronet Skjold med et sammenslynget F S. Porten har Hvælvinger (oprindl. 1 Stokv. højere). Paa hvert af Fløjens Yderhjørner staar et ottekantet Taarn, og midt paa Indersiden et lignende med Opgang til Bygningens to Dele, der adskilles ved den høje Port. Endelig er der et Trappetaarn i Hjørnet mellem denne Fløj og Nordfløjen; paa en Sten ved Døren staar: 1738, hentydende til en Restauration. Kældrene ere overhvælvede, men Værelserne ere helt omdannede; dog ere endnu bevarede nogle udskaarne Egetræsdøre og to Kaminbukke (se Tegn. af ældre n. Arkit. 1. S. 4. R. Pl. 18). Nordfløjen bestaar af to Dele, af hvilke den østl., af røde Munkesten i Munkeskifte, er den ældste, fra 16. Aarh., fra før Branden 1534 (flere halvt forkullede Bjælker have vidnet om denne). Kælderen har dobbelte Tøndehvælvinger, hvilende paa 4 firkantede Murstenspiller; i Kælderen findes et mørkt Fangehul, „Rosodonten“, til hvilket man kun kommer gennem en smal Dør, hvorigennem man maa krybe. Første Stokv., med to Rum, har Krydshvælvinger; i det største samles de 4 Hvælvinger i Midten paa en Kampestenssøjle; andet Stokv., med fladt Loft, har været een Sal, prydet med simple Kalkmalerier; 3. Stokv. var Vægtergangen. Den vestl. Del af Nordfløjen, fra Slutn. af 16. Aarh., er af røde Munkesten i Blokskifte og uden hvælvede Rum; dens blindingsprydede Kamgavl mod V. er opf. 1876 i Lighed med Fløjens Østgavl, som endnu ses oppe paa Loftet ind mod Hovedfløjen. Der har ogsaa været en sydl. Fløj af Bindingsværk, vistnok opf. i 17. Aarh. (1662 beskrives Bygningerne som bestaaende af to grundmurede Huse i to Stokv., omgivne af en Brandmur, til hvilken der indvendig var bygget 4 Halvtagshuse i 1 Stokv., de 3 af Bindingsværk, det 4. af Grundmur), men denne blev nedbrudt ved en Restauration 1875-78, der navnlig omfattede Nordfløjen. (Se *P. B. Scavenius*, Voergd., i „Ude og Hjemme“, 2. Aarg. 1878-79 S. 25 flg., og Tegn. og Grundpl. ved *C. F. Hetsch*, i Nationalmus. Arkiv).

Idskov er mulig det „Eggeskov“, hvortil en Adelsmand Niels Juel skrev sig 1504. Sognet har tidligere (alt før 1555) været Anneks til Albæk, indtil det ved Res. af ¹/₉ 1896 blev et eget Pastorat.

Dronninglund Sogn, det største i Landet, omgives af Albæk, Vor, Hellevad og Ørum Sogne, Aalborg Amt (Kjær Hrd.) og Kattegat. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 3½ Mil S. V. for Sæby og 3 Mil N. Ø. for Aalborg. De i den nordl. Del højtliggende og bakkede Jorder, hvor Vendsyssels højeste Punkt, Knøsen, 432 F., 136 M., ligger, mod S. lavtliggende og jævne, med store Engstrækninger og Moser opfyldte Jorder ere meget forskellige, dels gode, sortmuldede, som i Omegnen af Dronninggaard, dels lerede mod N. Ø., dels skarpe og sandede mod N. og V.; store Stræk-

ninger, saaledes ved Gjer Aa, ere dækkede af Heder. En Del Skov (Dronninglund Storsk., Hestehave). Det gennemstrømmes af *Asaa* og flere Arme af Vorsaa; største Delen af Sydgrænsen dannes af *Gjer Aa*. Gennem Sognet gaa, i den vestl. Del, Landevejen fra Sæby til Aalborg, fra hvilken en Sidevej til Asaa fører midt gennem Sognet, og Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 33,824 Td. Ld., hvoraf dog 1248 Td. Ld. (Ø.-Melholt) under Kjær Herred, Aalborg Amt, om hvis Benyttelse der ikke foreligger speciel Oplysning. Af det samlede Areal var 10,289 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 2397, Byg 967, Havre 4575, Boghvede 11, Spergel 24, Frøavl 20, Blandsæd til Modenh. 1113, Grøntf. 397, Kartofler 560, andre Rodfrugter 219), Afgræsn. 8035, Høslæt, Brak, Eng m. m. 8571, Have 175, Skov 2064, ubevokset 32, Moser 549, Kær og Fælleder 974, Hegn 40, Heder 2129, Stenmarker 17, Flyvesand 63, Veje og Byggegr. 788, Vandareal m. m. 97 Td. Kreaturhold 1898: 1887 Heste, 7978 Stk. Hornkv. (deraf 4632 Køer), 5341 Faar, 4322 Svin og 30 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 968 Td.; 240 Selvejergaarde med 794, 2 Fæstegde. med 3, 502 Huse med 163 Td. Hrtk. og 344 jordløse Huse, omtr. ¼ i Fæste og Leje. Befolkningen, ½ 1890: 6067 — foruden 241 i Kjær Hrd. — (1801: 2456, 1840: 3795, 1860: 4471, 1880: 5529), boede i 1147 Gaarde og Huse; Erhverv: 293 levede af immat. Virksomh., 4169 af Jordbrug, 9 af Gartneri, 33 af Fiskeri, 820 af Industri, 172 af Handel, 13 af Skibsfart, 278 af forsk. Daglejervirks., 182 af deres Midler, og 98 vare under Fattigv.

I Sognet *Dronninglund Kirke*, ved Vejen til Asaa, sammenbygget med Hovedgaarden Dronninglund, med nærliggende Præstegd. (*Lundager*), Skole, Privatskole, Amtssygehus, opf. 1874 efter Tegn. af Amtsvejinspektør Lunøe, udvidet 1899, med 29 Senge, Epidemihus, opf. 1894, Apotek, Læge- og Dyrlægebolig, Sparekasse (opr. 5/4 1873; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 465,869 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 29,627 Kr., Antal af Konti 1237), Mølle, Dampbageri, Uldspinderi, Bogtrykkeri, Købmandsforretninger, Tømmerhandel, Handelsgartneri, m. m., Hotel, Jærnbane- og Telefonstation samt Postekspedition. Byerne: *Møgelmose*, ved Asaavejen, med Fattiggaard (Øster-M., opr. 1879, Plads for 38 Lemmer) og Teglværk; *Asaa* — 1. Febr. 1890: 126 Huse og 606 Indb. (1801: 163, 1840: 263, 1860: 269, 1880: 423) — ved Aaens Munding, med Filialkirke, Kapellanbolig, Missionshus (opf. 1890), Skole, Lægebolig, Kro, Mølle, Teglværk, Kalkværk, Dampsavværk, Jærnstøberi og Maskinfabrik, Garveri, Farveri, Maltgøreri, Andelsmejeri, Købmandsforretninger, m. m., Udskibningssted — ved Yderenden af den 1570 F. lange Jorddæmning er der kun 3, men 140 F. uden for den 11 F. Vand —, Toldassistentsted, Postekspedition og Telegrafstation; *Sønder-Søraa*; *Skjellet*; *Dorf* med Filialkirke, Skole og Mølle; *Gammelkirke*; *Torup* med Skole og Købmandsforretn.; *Tolstrup*; *Ørsø* med Skole, Andelsmejeri, Købmandsforretn. og Jærnbanehpl.; *Hjallerup*, ved Asaavejens Udgang fra Sæby-Aalborgvejen, med Skole, Missionshus (opf. 1896), Kro, Købmandsforretn., Mølle, Bageri, Andelsmejeri, Maltgøreri, Markedsplads (Markeder i Apr., Juni, Okt. og Nov., et af de største Hestemarkeder i Landet), Postkontor, Telegrafstation og Sessionssted (Lægd. 454-62); *Stagsted*; *Try* (og *Tryhede*, Huse) med Folkehøjskole (opr. 1873), Mølle og Købmandsforretn.; *Bolle* med Skole og Jærnbanehpl.; *Østerled* med Skole, Missionshuset Tabor (opf. 1897) og Mølle; *Melholt* (Vester-M.) med Skole; *Gjeraa* (1457: Gethara) med Skole og Kro. Saml. af Gde. og Huse: *Dronninglund-Hovmark*, Huse, *Tusbro*, Gde. og Huse, *Ørsøgaarde*, *Milholt*, Huse, *Kokkenborg*, Gde., *Korshede*,

Huse, *Jordbroen*, Huse, med Skole, *Asaa-Enge*, Huse, *Asaa Udflyttere*, Gde., *Løgtved*, Gde., *Over-Dorf*, Gde. og Huse, *Storeskoven*, *Obenholt* og *Torup-Hede*, Huse, *Rosenby* (Hedehuse) med Skole, *Kibsgaardhede*, Huse, *Bredholtskov*, *Bolleenge*, *Rævdalsvad*, *Melholt-Enge*, *Skotland*, Huse, m. m. Hovedgaarden *Dronninglund* har 39 Td. A. og E. Hrtk., omtr. 1800 Td. Ld., hvoraf 250 Eng, 200 Skov, 500 Ager; til Gaarden høre 10 Td. Hrtk. Fæstegods og en Mølle. Hovedgaarden *Dronninggaard* har 38 Td. Hrtk., 868 Td. Ld., hvoraf 262 Eng, 70 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre Afbyggergaarden *Civagaard*, 23 Td. Hrtk., 432 Td. Ld., hvoraf 85 Eng, Resten Ager, og et Teglværk. Gaarden *Krisselholt*: 17 Td. Hrtk. (hvoraf $3^1/_2$ i Vor S.), $409^3/_4$ Td. Ld., hvoraf omtr. 70 Eng, 40 Skov (den med Bogeskov tilplantede Plantage Marthasminde), Resten Ager. Gaarden *Store-Langhede*: 13 Td. Hrtk., 300 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, 33 Skov, Resten Ager; til Ejendommen høre Asaa Vejr- og Vandmølle. Andre større Gaarde: *Store-Bouet*, *Bollegd.*, *Bollehede*, *Holtet*, *Løgtholt*, *Skjelgd.*, *Frederikshvile*, *Dal* med Vandmølle, *Kjærsgde.* med Mølle, *Suddergde.*, *Hedegde.*, *Solholt* Gde., *Holtegd.* (omtr. 12 Td. Hrtk.), m. m.

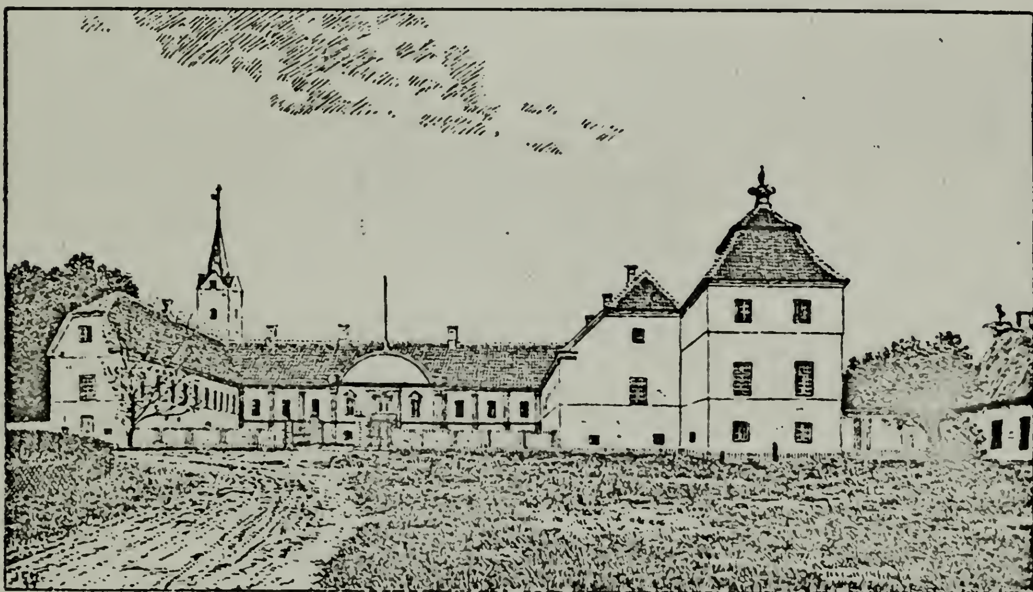
Dronninglund S., en egen Sognekommune, delt i 5 Sognefogeddistrikter: Hjallerup, Bolle, Strand, Ørsø og Dorf Fjerdinger, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Sæby Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' Lægd 458 (Hjallerup), 459 (Bolle), 460 (Strand), 461 (Ørsø) og 462 (Dorf). Kirkerne tilhøre Sognebeboerne.

Kirken (se Vignetten S. 96), fordum indviet til St. Klemens, er en anselig Bygning, der bestaar af Skib og Kor, Tværskib, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N.; den udgør en Del af Dronninglund Hovedbygning, idet Taarnet er sammenbygget med den sydl. Fløj. Den oprindelige, vestl. Del af Kirken, vistnok en Rest af Klosterkirken (se ndfr.), er opført i Overgangstiden fra romansk til gotisk Stil af røde Munkesten og har Spor af Dekoration med Lisener og Blindinger, der til Dels afsluttes af Rundbuer eller svagt tilspidsede Buer, samt smaa, romanske Vinduer. Ved Middelalderens Slutn. bleve Murene meget forhøjede og Tværskibet, den østl. Del af Skibet, det overhvælvede Vaabenhus og Taarnet (kun halvt saa bredt som Skibet) tilføjede samt Kirken forsynet med spidsbuede Vinduer og Hvælvinger, alt i gotisk Stil og væsentlig af Munkesten med iblandede Granitkvadre. Den yngste Del er det store Kor med elipsebuede Vinduer og spidsbuede Hvælvinger, opf. af Dronn. Charlotte Amalie eller Prinsesse Sophie Hedevig (se D. Atl. V. S. 287); paa den vestl. Korhvælving staar den sidstes Navnetræk og Aarst. 1716. Fra samme Tid stammer vel ogsaa det høje, slanke Taarns nuv. Afslutn. med 4 Spidsgavle og pyramideformet Spir. Taarnrummet, der ikke er forbundet med Kirken, har Renæssancehvælving. Altertavlen er i Renæssancestil fra 1717 med Maleri (Opstandelsen). Romansk Granitdøbefont med Baldakin fra 1723. Udskaaren Prædikestol fra 16.-17. Aarh. I Koret Ligsten over Hans Johansen Lindenov, † 1596, og Hustru Margr. Rosenkrantz, † 1635 (Portrætfigurer). Mindetavle over Etatsr., Staldmester G. F. Haxthausen, † 1719. I Tværskibet en 1719 opsat Mindetavle med versificeret Indskr. over Sophie Hedevigs Fortjenester af Dronninglund. I Gulvet Ligsten over Forpagter Peder Nielsen, † 1770, og Hustru, over Oluf Clemmensen, † 1644, og Hustru, over Forpagter Niels Svendsen Ryberg, † 1697, og Hustru, og over Forpagter Jens Christensen, † 1735. Under Koret en Gravhvælving, hvori hvile bl. a. Henr. Daa til Hevringholm, † 1670, ovenn. Margr. Rosenkrantz, Jacob Lindenov og Hustruen Christence Brahe, begge † 1672, og Jfr. Lisbeth Qvitzow. Den mindste Klokke er fra 1493.

Asaa Kirke er opf. 1886-87 (indviet $^9/_{10}$ 1887) i Rundbuestil af røde Mursten med Bjælkeloft efter Tegn. af Arkitekt F. Uldall. Kirken har Skib og et smallere Kor samt en Klokkestol over Forhallen mod V. Altertavlen er en Kopi efter Dorphs Maleri, Jesus med Barnet. I den vestl. Ende et Pulpitur med Orgel.

Dorf Kirke er opf. 1899—1900 i Spidsbuestil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekt Olesen. Den bestaar af Skib og Kor, Forhal mod V. og en Tagrytter.

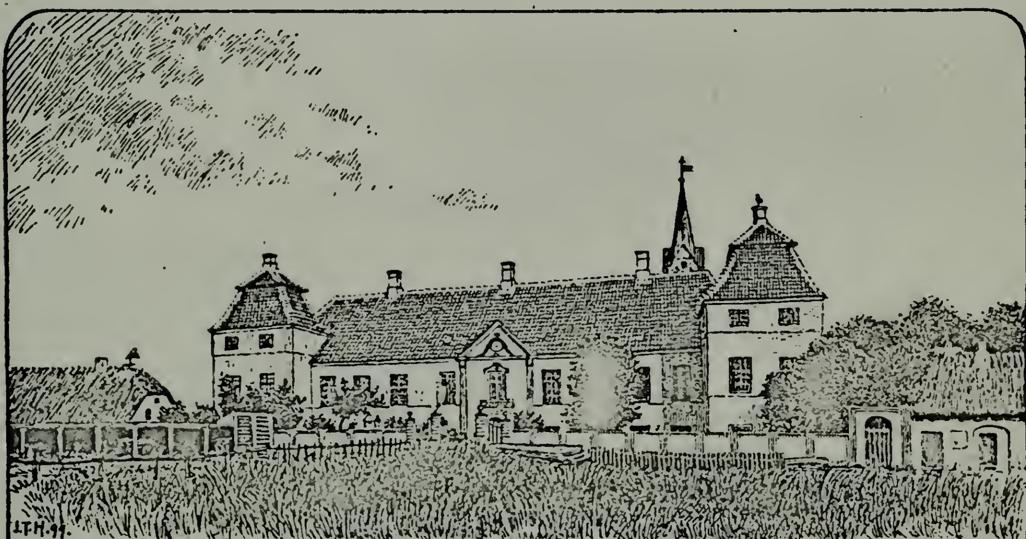
Dronninglund er opstaaet af det gamle *Hundslund Kloster*, en Bolig for Nonner af Benediktinerordenen. Hvornaar Klosteret er stiftet, vides ikke, men det nævnes første Gang i et Testam. af 1268 (efter et uhjemlet Sagn skal det være grundlagt af Odinkar Hvide). Det synes at have været et af Landets betydeligere Herreklostre, samlede sig efterhaanden meget Jordegods og havde desuden andre Herligheder, saaledes store Skove, Jagt og Fiskeri, bl. a. i Limfjorden ved Hals, som laa paa dets Grund. Aar 1393 stiftede Dronn. Margrethe i Klosterkirken en evig Messe for sig og sine; i Slutn. af 14. Aarh. fik det Patronatsretten til Vadum Kirke, og det fik ligeledes sit eget Birk. I Spidsen for Nonnerne stod en Priorisse, medens en Prior (i Reglen en verdslig Adelsmand) forvaltede Klosterets Godser. Ved Reformationen blev det ophævet og inddraget under Kronen og var nu en Tid bortforlenet til adelige, saaledes til Gabriel Gyldenstierne til 1544, Cl. Podebusks Enke, Anne Olufsdatter. Nonnerne fik dog Lov til at blive boende, og endnu i et Forleningsbrev af 1574 nævnes, at der skulde skaffes dem deres tilbørlige Underhold. Aar 1581 blev H. mageskiftet til Hans Johansen Lindenov, i hvis Families Besiddelse den forblev i omtr. 100 Aar. Efter Jakob Lindenovs Død 1672 solgte hans Arvinger H. (372 Td. Hrtk.) til Kansler Peder Reedtz, † 1674, som 1669 havde tilbyttet sig Børglum

Dronninglund, Hovedindkørselen.

Kloster af Kronen mod sit Fædrenegods Tygestrup paa Sjælland (se II S. 426). Hans Enke Anna Ramel afhændede 1690 H. med tilhørende Skovsgaard, der 1676 var en Ladegaard paa 50 Td. Hrtk., til Dronn. Charlotte Amalie for 29,950 Rd., der lod dem kalde *Dronninglund* og *Dronninggaard*, og som oftere opholdt sig her, saaledes 1702, 1704, 1708 (se Bircherods Dagb. S. 405 flg., 448, 537). Efter hendes Død 1714 gik Dronninglund, Dronninggaard og Børglumkloster i Arv til Fred. IV, som 1716 mageskiftede dem (Drld. af Hrtk. 93 A. og E., 62 Skov, 1 Mølle, 36 Tiende, Drgd. 56, i alt 257 Td. Hovedgaardstakst og Gods 282) til sin Søster Prinsesse Sophie Hedevig mod Gjorslev, Søholm og Erikstrup paa Sjælland (se II S. 855). Sophie Hedevig overdrog 1729 Dronninglund for 60,000 Rd. til Gehejmer. C. A. v. Plessen (258 og 784 Td. Hrtk.), som 1736 solgte den til islandsk Købmand Jakob Severin. † 1753, hvorefter D., Dronninggaard og Hals Ladegaard for Prioritetsgæld bleve overtagne af Grev Wedel og paa Auktion bleve købte af Grev A. G. Moltke til Bregentved, som 1772 skødede disse Godser (Drl. 157, Drg. 56, Tiender 60, Bøndergods 805, hvori beregnet Hals Ladegd. 14 Td. Hrtk.) til sin Søn Generalmajor Grev C. H. G. Moltke, der 1776 for Tirsbæk solgte dem til Brigader W. Halling, adlet 1783, † 1796, en eksentrisk Natur, der gjorde sig bekendt ved sine mærkelige Ideer; saaledes søgte han at forskønne Befolkningen paa Godset ved at gifte de smukkeste Karle med de smukkeste Piger og fremmede Husflid ved at sætte Bøndernes Sønner i Haandværkerlære; tillige var han berygtet som en stor Bondeplager. Paa hans Tid var der et

bekendt Stutteri paa Ejendommene. Hans Enke Christine de Lindenpalm († 1817) overtog 1799 for 160,000 Rd. Drl. og Drg., hvilke hun solgte 1806 for 363,000 Rd. S. V. til Generalkrigskommissær Markussen og Schuckart; 1809 frasolgtes Drg. Senere Ejere af Drl. have været Abel, Mollerup, Moller, Fehrmann og fra 1844 V. R. E. Skeel, senere Kmhr. og Indenrigsminister († 1884), der købte den for omtr. 50,000 Rd., efter hvis Arvinger den købtes 1897 af den nuv. Ejer, Hofjægerm. W. E. C. Greve Schimmelmann, for 250,000 Kr. — Den smukt beliggende, af Grave omgivne Hovedbygning bestaar af 3 to Stokv. høje, grundmurede, hvide Fløje i Ø., V. og S. og er opf. (eller restaur.) dels af Charlotte Amalie, dels af Halling (1787); 1662 beskrives Bygningerne som bestaaende af 3 grundmurede Huse i to Stokv. og en Brandmur; paa de to Sider vare de omgivne af Grave. Til den sydl. Fløj slutter sig som nævnt Kirken. Borggaarden afsluttes mod N. af en lav Mur, der fortsættes mod S. langs Kirkegaarden; ved Yderhjørnerne af den vestl. Fløj staa to lave, firkantede Taarne. Foran denne Fløj ligge de store Avlsbygninger (med mange Storkereder), der skulle stamme fra den første Lindenovs Tid (over Vindebroen mod V. findes Lindenovs og Rosenkrantz' Vaabener). Hovedindkørselen har før været ad denne gennem Avlsgaarden, nu gaar Vejen N. om Bygningerne ind gennem

Dronninglund set fra Avlsgaarden.

Muren til Gaarden. Under Gaarden løber en Bæk. Til Gaarden hører en smuk, gammel Have.

Dronninglund havde som alt nævnt fra Klostertiden sit eget Birk, hvorunder ogsaa Hals hørte; 1801 skødede Hallings Enke Birkeretten til Kongen. Det store Gods, der tidligere hørte til Ejendommen, er efterhaanden bortsolgt (Halling solgte 1795 begge Tiender fra Dronninglund Kirke) og udparcelleret. Ogsaa Skovene, hvoraf en Del allerede blev forhugget af Halling, ere nu for en stor Del skilte fra det, saaledes *Dronninglund Storskov* (købt af Scavenius til Vorgaard, se S. 110), den største Skov N. for Limfjorden. Den fortrinsvis af Bøg bestaaende Skov har et stærkt kuperet Terræn med mange Udsigtspunkter som Knøsen (se S. 1), Idahøj, Knaghøj (begge med Udsigtsstilladser) og Fruens Bøge (320 F., 103,6 M.).

Dronninggaard, tidligere *Skovsgaard* (se ovfr.), blev i Slutn. af 17. Aarh. indrettet til Hovedgaard og opkaldt af Charlotte Amalie og havde Ejere fælles med Drl. indtil 1809, da den solgtes for 56,500 Rd. til Forvalter Mich. Bang, efter hvem den ved Tvangsauktion 1821 overtoges af Staten, der 1847 solgte den for 54,000 Rd. Sølv til C. J. v. Arenstorff til Ringkloster († 1866), fra hvem den gik over til Brodersønnen, Kmjkr. af s. Navn; 1890 blev den solgt til den nuv. Ejer, Chr. Teisen, for 419,000 Kr. — Hovedbygningen brændte 1778 og 1882; nu er der kun Avlsbygninger. — *Civagaard* er oprettet 1876 af *C. J. v. Arenstorff*.

Fru Mette Mogensdatter til *Søndergaard* i Trye nævnes 1647.

I Sognet er der fredlyst 38 til Dels meget store Gravhøje, deribl. den anselige

Galgehøj ved Gaarden Byrvang; 4 af dem ere Langhøje (en af disse er 228 F.). — Ved Dronninglund er der fundet Rester af en gammel Teglovn.

Hellevad Sogn omgives af Annekset Ørum, Hallund, Hellum, Skæve, Vor og Dronninglund Sogne (Sognet har 2 Enklaver, i Ørum og Dronninglund S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. $3^1/_2$ Mil S. V. for Sæby og 3 Mil N. Ø. for Aalborg. De særlig mod Ø. meget højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt 346 F., 109 M.) ere overvejende skarpe med Sand og Grus; en Del Hede mod Ø. En Del Skov (Allerup Sk., en Del af Endelt Sk.; Allerup Bakker ere beplantede med Naaletræer). Paa noget af Øst- og Sydgrænsen løber *Ry Aa*. Gennem Sognets østl. Del gaar Landevejen fra Sæby til Aalborg.

Fladeindholdet 1896: 8230 Td. Ld., hvoraf 2895 Td. besaaede (deraf med Rug 682, Byg 151, Havre 1541, Spergel 78, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 127, Grøntf. 85, Kartofler 181, andre Rodfr. 46), Afgræsn. 1869, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1389, Have 33, Skov 648, ubevokset 42, Moser 90, Kær og Fælleder 481, Hegn 14, Heder 634, Flyvesand 8, Veje og Byggegr. 109, Vandareal m. m. 15 Td. Kreaturhold 1898: 415 Heste, 1524 Stkr. Hornkvæg (deraf 1039 Køer), 1249 Faar, 962 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 205 Td.; 59 Selvejergaarde med 157, 150 Huse med 48 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1260 (1801: 562, 1840: 818, 1860: 1095, 1880: 1328), boede i 272 Gaarde og Huse; Erhverv: 32 levede af immat. Virksomh., 1029 af Jordbrug, 96 af Industri. 7 af Handel, 50 af forsk. Daglejervirks., 37 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hellevad* med Kirke og Præstegdaard (*Bredkjær*); *Allerup* med Skole og Sparekasse for H.-Ørum Sogne (opr. $^{11}/_6$ 1879; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 138,111 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 6116 Kr., Antal af Konti 502); *Lem* med Skole; *Trøgdrup* med Teglværk. Saml. af Gde. og Huse: *Klokkerholm* med Skole, Mølle og Købmandsforretn., *Kvindbjærg Huse*, *Lasgaard*, *Røgelhede*, *Allerupmark*, *Stenbakken*, Huse, *Kragdrup*, Gde., med Teglværk, *Landvad*, Gde., *Klausholmmark*, Huse, m. m. Gaarde: *Skindbjærg* med Mølle, *Bastrupdal*, *Klausholm*, *Korslund* (10 Td. Hrtk.), m. m.

Hellevad S., een Sognekommune med Annekset, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hallund Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 455. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i romansk Tid af tilhuggen Granit paa en Sokkel med profileret Skraakant. Nordmuren er velbevaret med 3 oprindl. Vinduer; Norddoren er tilmuret; oprindl., halvrund Granitkorbue. Taarnet, forneden af huggen Granit fra Vestgavlen, foroven af Mursten, er tilbygget i den senere Middelalder; det overhvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Koret har en senere indbygget Hvælving, Skibet fladt Loft. Den oprindl. Syddør fører ind til det af Mursten, vistnok 1841 opførte Vaabenhus (restaur. 1885). Kirkens Indre er restaur. 1897. Alterbordet er af huggen Granit. Ny Altertavle med et Maleri fra 1893 (Kopi af C. Blochs Christus i Getsemane, i St. Hans K. i Odense); den gamle Altertavle fra 17. Aarh. hænger i Skibet; paa Alterstagerne staar: Hr. Jens Jensen i Bredkjær og Berete Andersdatter 1589. Romansk Granitdobefont; Prædikestol i Renæssancestil fra 1614. Paa Skibets Nordvæg et stort gotisk Trækrucifiks. I Skibet et Epitafium over Præsten Christen Gertsen Kobberup, † 1665. — Paa Kirkegaarden en tidlig-middelalderlig Ligsten med Kors og Sværd samt Indskr.: Nonas aprilis obiit Tuco (se *Løffler*, Gravst. Pl. XII).

Klausholm har været en større Gaard, der 1682 ejedes af Jakob Eilersen, hvis Søn Eiler Jakobsen Eilers 1693 skødede den (5 Td. Hrtk.) med en Del Gods til Henr. Bornemann; 1694 blev den af Jens Hansen til Boller solgt til Henr. Bille til

Bangsbo. Denne solgte 1703 K. til Fru Kirsten Beck til Vraa, hvis Svigerson Jørgen Bille ejede den (11 Td. Hrtk.) 1731, da den betegnes som Ladegaard. Sidstnævntes Svigerson Schack Vittinghof Greve Holck solgte 1751 K. med Tiender og Gods (11, 90 og 68 Td. Hrtk.) til P. Mathiasen Stenfeldt, † 1764, hvorefter den (15, 77 og 141 Td. Hrtk.) paa Auktion s. A. blev købt for 18,000 Rd. af C. Fr. Hagstrøm († 1781), g. m. den forrige Ejers Datter. Paa Auktion 1782 købte Jørgen Gleerup K. (138 Td. Hrtk.) for 18,500 Rd., men solgte den straks for 11,500 Rd. til Chrf. Qvist, Forvalter ved Mariager Kloster.

I den sydl. Udkant af det kuperede, skovbevoksede Terræn ved Allerup Bakker findes nær ved Landevejen Udsigtspunktet *Dannerhøj*, tidligere *Fjedermosebakke*, 280 F., 88 M., hvorpaa der er rejst en tilhuggen Sten til Minde om Fr. VII's Besøg her 1852. — Paa Bakken *Voldene*, 327 F., 101 M., er der Rester af en gammel Befæstning.

Af de henved 90 Gravhøje, som kendes i Sognet, ere 27 fredlyste. — Paa Røgelhede Mark har der været en hellig Kilde, indviet til St. Nicolaus.

Ørum Sogn, Anneks til Hellevad, omgives af dette, Dronninglund Sogn, Aalborg Amt (Kjær Hrd.), Børglum Hrd. (Ø.-Brønderslev S.) og Hallund Sogn. Kirken, mod Ø., ligger 4 Mil S. V. for Sæby og $2^1/_2$ Mil N. Ø. for Aalborg. De ikke videre højtliggende Jorder ere overvejende sandede med en Del Kær- og Engstrækninger. Gennem Sognet løber *Klausholm Aa.*

Fladeindholdet 1896: 4887 Td. Ld., hvoraf 1780 besaaede (deraf med Rug 512, Byg 81, Havre 862, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 133, Grøntf. 64, Kartofler 77, andre Rodfr. 46), Afgræsn. 989, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1400, Have 16, Skov 19, Moser 169, Kær og Fælleder 356, Hegn 9, Heder 40, Flyvesand 12, Veje og Byggegr. 66, Vandareal 31 Td. Kreaturhold 1898: 307 Heste, 1394 Stkr. Hornkv. (deraf 870 Køer), 756 Faar og 1010 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 133 Td.; 35 Selvejergaarde med 106, 84 Huse med 27 Td. Hrtk og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 773 (1801: 317, 1840: 393, 1860 487, 1880: 716), boede i 147 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomhed, 633 af Jordbrug, 58 af Industri, 9 af Handel, 3 af forsk. Daglejervirks., 31 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet *Ørum Kirke*, enligt beliggende, med Skole og Forsamlingshus (opf. 1898) og Byen *Ørum* med Teglværk. Saml. af Gde. og Huse: *Ørumhede*, *Ørum-Nymark*, *-Sønderhede*, *-Vestermark* og *-Østermark*, *Ørumtved*, *Sønder-Ravnstrup* med Skole og Fattiggaard (opf. 1888, Plads for 22 Lemmer), *Aagaarde*, *Aagaard-Oredrev*, Huse, *Kraghede*, Gde. Gaarden *Nørre-Ravnstrup* med Afbyggergaard har 15 Td. Hrtk.; N.-Ravnstrup har 355 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 51 Sø og Mose (Søen er omtr. 20 Td. Ld.), Resten Ager; til Afbyggergaarden høre 260 Td. Ld., hvoraf 60 Eng, Resten nyopdyrket Ager. Gaarden *Kjellingbro* med Teglværk.

Ørum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 457. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Nørre-Ravnstrup.

Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis og Vaabenhus mod S. Det er en lille, romansk Murstensbygning. Apsis har muret, profileret Sokkel og er ved Pilastre delt i Felter, foroven afsluttede af en Buerække. Kor og Skib have været inddelte paa samme Maade, dog med flade Buer, men Murene ere her delvis ommurede, navnlig hele Sydmuren, der bærer Aarst. 1791. Den oprindelige, rundbuede Syddør samt enkelte af de gamle Vinduer ere bevarede, men tilmurede; Apsis er ved en Mur med en lav, fladbuet Dør adskilt fra Koret. Dette er overhvælvet; Skibet har fladt Bjælkeloft. Paa Siderne af den runde Korbue er der Alternicher. Vaabenhuset er fra ny Tid. Altertavlen er et Renæssancearbejde fra 1699 med Maleri (Chr. med Disciplene) af Fru Ingemann. Kalken lod ifl. Indskr. Lars Dyrskjøt i Aagaard forfærdige 1623. Romansk Granitdøbefont med Rundbuer; Prædikestol i Renæssancestil. I Korbuen hænger en Kobbertavle med Indskrift fra 1673, ifl. hvilken Niels Mortensen Kjærulf til Hesselt skænkede til Ørum Kirke 100 Rdl., som han havde mod-

taget „til Afsoning for den Overlast, som mig udi Torslev Præstegaard blev tilføjet den 2. Juni 1671“.

Paa *Ravnstrup* boede 1657 en Adelsmand Vil Orning; 1505 havde Anders Markvardsen (Hvide) Sønder R. Gaard i Forlening af Hundslund Kloster. Nørre R. ejedes 1662 af Lage Bille. men i 1678 laa den under Langholt, hvis Ejer Albert Bille 1682 overdrog den til Anne Mortensdatter Kjærulf († 1689), sl. Simon Simonses; af Thomas Stephansen og Hustru Anne Nielsdatter Kjærulf solgtes den til Henr. Kjærulf paa Ormholt, men blev atter 1711 købt tilbage af Anne Nielsdatter Kjærulf, som 1713 skødede den til Morten Clausen Kjærulf. 1721 blev den med Gods (i alt 52 Td. Hrtk.) af Lage Arenfeldt solgt til Jesper Lykke, som 1725 solgte den til Jakob Frandsen Hjort paa Kjølskegd., der 1730 afhændede den for 1130 Rd. til Fuldmægtig paa Aakjær Jakob Christensen Rind. Derefter blev den 1758 paa Auktion købt af Helmicę Margrethe v. Hobe, Enke efter Claus Edv. Ermandinger, og endnu s. A. af Joh. Vilh. v. Hobe til Vrejlevkloster skødet til Stifdatteren Sidsel Kirstine Ermandinger og hendes Mand Jes Poulsen Dytschou som mødrene Arv, hvilken sidste 1766 solgte den for 7200 Rd. til C. F. Hagstrøm, som atter 1772 solgte den for 4900 Rd. til Wulf Eliesen. Denne solgte den 1774 for 5500 Rd. til Kmhr., Amtmand Skeel til Birkelse, hvis Dødsbo ved Auktion 1777 solgte den med Gods (i alt 40 Td. Hrtk.) til Kammerr. Johan Meller Valeur, der 1778 afhændede den for 6000 Rd. til ovennævnte C. F. Hagstrøm til Klausholm; men den flg. Ejer af begge Gaarde J. Gleerup solgte 1783 N.-R. for 9933 Rd. til Peder Rold, hvis Datter Barbara bragte Gaarden til sin Ægtefælle Jens Lundbye, † 1847. Nuv. Ejer er Bredstrup.

Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes, at Ørum „efter den dav. Præsts Død“ skulde være Anneks til Hellevad, hvilket skete 1578; 1819-23 var det et eget Pastorat, hvorpaa det atter blev Anneks til Hellevad.

Hallund Sogn, Anneks til Ø.-Brønderslev Sogn i Børglum Hrd., omgives af dette og Jerslev S. i samme Herred, Hellum, Hellevad og Ørum Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $3^1/_2$ Mil S. V. for Sæby, $3^1/_4$ Mil S. S. Ø. for Hjørring og ligesaa langt N. N. Ø. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Bakkedraget Hulknose, 220 F., 69 M.) ere overvejende sandede. Lidt Skov. Ved Syd- og Østgrænsen løber *Ry Aa*.

Fladeindholdet 1896: 4983 Td. Ld., hvoraf 1770 besaaede (deraf med Rug 452, Byg 141, Havre 716, Spergel 54, Blandsæd til Modenh. 133, Grøntf. 100, Kartofler 103, andre Rodfrugter 70), Afgræsn. 1094, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1071, Have 32, Skov 108, Moser 67, Kær og Fælleder 286, Hegn 11, Heder 419, Stenmarker 32, Veje og Byggegr. 84, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 269 Heste, 1215 Stkr. Hornkv. (deraf 794 Køer), 805 Faar, 753 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 142 Td.; 41 Selvejergaarde med 113, 99 Huse med 29 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 875 (1801: 405, 1840: 542, 1860: 763, 1880: 976), boede i 172 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomhed, 648 af Jordbr., 124 af Industri, 28 af Handel, 3 af andre Erhv., 25 af deres Midler, og 27 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hallund* med Kirke, Skole, Apotek, Distriktslægebolig, Forsamlingshus (opf. 1895), Kro, Andelsmejeri, Bageri, Farveri og Købmandsforretn.; *Hollensted* med Forsamlingshus (opf. 1895) og *Vadet Skole*. *Hallundbjærg* og *Østerkjær*, Gde., *Hallundkjær* og *Søndersig*, Huse. Hovedgaarden *Kjølskegaard* har 23 Td. Hrtk., 995 Td. Ld., hvoraf 100 Eng (10 i Ørum S.), 100 Skov, 120 udlagt til Plantning, 85 Hede og Kær, 20 Have, Resten Ager; til Gaarden høre $^3/_8$ Td. Hrtk. Fæstegods, 4 Lejehuse, et Damp-Centrifugeanlæg og en Vandmølle. Gaardene *Lunden*, *Østergd.*, *Hedegaard*, m. m.

Hallund S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Dronninglund Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hallund Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 456. Lægd. Kirken tilhører Enkefru Bredstrups Arvinger.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den oprindelige Del, Skib, Kor og Taarn, det sidste dog noget yngre, er opført i romansk Tid af tilhuggen Granit paa en profileret Granitsokkel. Enkelte af de oprindelige Vinduer og begge de rundbuede Døre ere bevarede. Det svære Taarn er af hugne Sten; de øverste Skifter ere murede af Munkesten med enkelte indblandede Kampesten; i ny Tid (paa Nordsiden staar Aarst. 1791) er dets øverste Del nedbrudt indtil Skibet og afsluttet med et lavt, puklet Spir. Taarnrummet, der har været hvælvet eller dog bestemt til det, aabner sig ind til Skibet med to Buer, baarne af en firkantet Pille. Kirken har Bjælkeloft. Vaabenhuset er af Mursten. Altertavle fra 17. Aarh.; Prædikestolen, fra Beg. af 17. Aarh., bærer Høgernes og Ulfstandernes Vaabener, der ogsaa med andre Vaabener findes paa de øverste Stolestader. Paa en anden Kirkestol staar 1662. I Loftet to Lysekroner, fra Renæssance- og Rokokotiden.

Kjølskegaard var en af de børglumske Bispers Ejendomme, som ved Reformationen bleve inddragne under Kronen og bortforlenede. 1574 mageskiftede Kronen den til Fru Sidsel Bille, Just Høgs, som fra 1560 havde haft den i Forlening; den tilhørte saa hendes Søn Stygge Høg, † ca 1630, derefter dennes Døtre Anne, g. m. Axel Rosenkrantz, † 1623, og Johanne, † 1639, g. m. Mogens Kaas, † 1639, hvis

Kjølskegaard.

Børn ejede den 1645. Ved at ægte Margrethe Mogensdatter Kaas blev Laurids Below 1651 Ejer af K., som hans Børn Claus, Johanne og Sophie Below 1683 udlagde til Svogeren Jørgen Arenfeldt, men han solgte den (31 Td. Hrtk.) straks til sin Fætter Hans Mogensen Arenfeldt, † 1689. En flg. Ejer Peder Benzon, der havde arvet K. efter sine Forældre, solgte 1715 K. med Tiender og Gods (henh. 33, 37 og 207 Td. Hrtk.) til sin Morbroder Fr. Chr. Rantzau til Rodsteenseje, som 1716 solgte den til Jakob Frandsen Hjort, † 1772 som Degn i Skivum og Giver. Han synes at have afhændet K. til Jesper Pedersen Lykke, † 1745, hvorefter den 1747 ejedes af Peder Markvard Rodsteen Lykke, † 1775, hvis Enke Birgitte Johanne Hauch 1800 overdrog K. med Tiender og Gods (henh. 34, 124 og 245 Td. Hrtk.) for 36,000 Rd. til sin Søn Claus Lykke. Senere købtes den for 18,000 Rd. af Hastrup, der afhændede den til Tilemand; derefter købte L. Nyholm den 1837 for 20,000 Rd.; 1890 overtoges den af Vallø Stift, af hvilket den nuv. Ejer, L. Larsen, købte den 1895 for 85,000 Kr. — Hovedbygningen, der ligger smukt mellem høje, skovklædte Bakker, omgiven af Grave, er opf. 1866 paa nedrammede Pæle og bestaar af 3 Fløje i 1 Stokv. med Kvist paa begge Sider af Hovedfløjen.

Paa *Hedegaard* boede i 18. Aarh. en adelig Jfr. Anne Marie Høg, † 1732.

I Sognet er der fredlyst 13 Gravhøje, deraf 5 ved Kjølskegd. og 5 i Gruppe paa Bakkedraget Hulknøse.

Hallund var tidligere Anneks til Hellevad-Hellum Pastorat, indtil det ved Klemme-

brevet af 1555 bestemtes, at det skulde være Anneks til Ø.-Brønderslev, formentlig efter den dav. Præsts Død; i alt Fald skete det først 1578.

Hellum Sogn, Anneks til Jerslev i Børglum Hrd., omgives af dette, Hallund, Hellevad og Skæve Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 3 Mil S. V. for Sæby og $3^1/_2$ Mil N. N. Ø. for Aalborg. De især mod Ø. højtliggende og bakkede Jorder — *Hellum Bakker* paa Allerup Bakker, højeste Punkt Storstens Bakke, 347 F., 109 M. — ere dels muldsandede, dels sandede. Lidt Skov (Endelt Sk.). Flere mindre Vandløb gennemstrømme Sognet.

Fladeindholdet 1896: 3530 Td. Ld., hvoraf 1095 besaaede (deraf med Rug 304, Byg 81, Havre 466, Boghvede 3, Spergel 16, Frøavl 5, Blandsæd til Modenh. 126, Grøntf. 3, Kartofler 57, andre Rodfr. 34), Afgræsn. 1027, Høslæt, Brak, Eng m. m. 707, Have 19, Skov 173, ubevokset 36, Moser 19, Kær og Fælleder 28, Hegn 4, Heder 315, Veje og Byggegr. 100, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 153 Heste, 657 Stkr. Hornkv. (deraf 460 Køer), 423 Faar, 579 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 78 Td.; 25 Selvejergaarde med 67, 45 Huse med 11 Td. Hrtk. og 5 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 425 (1801: 248, 1840: 301, 1860: 371, 1880: 443), boede i 71 Gaarde og Huse; Erhverv: 6 levede af immat. Virksomh., 341 af Jordbrug, 38 af Industri, 15 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Hellum* med Kirke og Skole. *Hellum Bakker*, Huse. Større Gaarde: *Kirkegaard*, *Hellumlund*, *Holmgd.*, m. m. *Pilgaards Vandmølle*.

Hellum S., en egen Sognekommune, hører under Dronninglunds Hrd.'s Jurisdiktion (Sæby), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hallund Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 454. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opført i romansk Tid af tilhuggen Granit paa en Sokkel med Skraakant. Et enkelt af de oprindelige Vinduer og Norddøren (nu tilmurede) ere bevarede; halvrund Korbue. Taarnet, fra den senere Middelalder, er forneden af tilhugne Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af store Mursten, til Dels murede i Mønster. Det lille, lave Vaabenhus er fra Nutiden, af smaa Mursten. Skib og Kor have Bjælkeloft; det lille, overhvælvede Taarnrum har spidsbuet Aabning ind til Skibet. Tarvelig Altertavle fra 18. Aarh. uden Billede. Alterstager fra 1603 med Bogstaverne P F. M B. Romansk Granitdøbefont, hvis Fod er dannet af en anden, omvendt Font. Udskaaren Prædikestol fra Beg. af 17. Aarh., Stolestaderne og et Panel paa Skibets Sydvæg vistnok fra samme Tid. I Koret Ligsten over Provst Peder Kieldsen Paludan, † 1758, og Hustru Anna Alheda, f. v. Obenhausen.

Ved Gaarden Munkholt er der fredlyst 2, ved Sneverholt 3 Gravhøje.

Paa en af Kullerne i Hellum Hede er der en hellig Kilde, der har været meget søgt St. Hans Aften indtil Beg. af 19. Aarh. (den mistede sin Kraft, da nogle „skabede Helmisser“ toedes i den).

Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes, at Hellum Kirke skulde nedbrydes og Sognefolket søge til Hellevad Kirke; men 1558 forordnedes, at Kirken skulde blive ved Magt og betjenes af en Kapellan, som Sognepræsten „for Hellevad-Hallund“ skulde holde; 1856 bestemtes, at Hellum skulde være Anneks til Jerslev, hvilket skete 1859.

Litt.: *L. Røjkjær*, Hist. topogr. Beskr. af H. Sogn, i Saml. til j. Hist. IX S. 167 flg.

Børglum Herred.

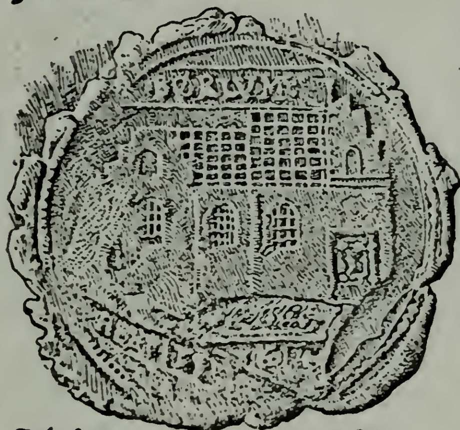
Sogne:

1584

1648 T.T.H. 99.

Børglum Herred begrænses mod Ø. af Dronninglund og Horns Hrd., mod N. af Vennebjærg Hrd., mod V. af Vesterhavet og Hvetbo Hrd. og mod S. af Aalborg Amt (Kjær Hrd.). Den største Udstrækning fra V. til Ø. er 4, fra N. til S. $3^1/_4$ Mil. Den østl. og nordøstl. Del er for det meste højtliggende og bakket, idet den hører til Højvendsyssel (højeste Punkt Søhedens Bakke, 358 F., 112 M.), hvorimod Landet mod V. og S. er lavtliggende og næsten helt jævnt, kun med enkelte Bakkepartier. Mod V. findes der et mere eller mindre bredt Bælte af Flyvesand; men i øvrigt er der i disse Egne store Kær- og Engstrækninger, navnlig mod S., hvor de gaa over i den store Vildmose, hvis mindre, nordl. Del hører til Herredet. Jorderne ere overvejende sandede og sandmuldede, den nordl. og midterste Del høre til de frugtbareste Egne i Amtet. Af de mange Aaer mærkes *Uggerby* og *Liver Aa*, der løbe mod N., og *Ry Aa*, der søger ud til Limfjorden. Paa Skov er det fattigt (i alt 981 Td. Ld.). Det hører til Amtets frugtbareste Herreder (gnmstl. 25 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 97,894 Td. Ld. ($9,_{81}$ □ Mil, $540,_6$ □ Km.). Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 3883 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 23,601 (1801: 9760, 1840: 13,900, 1860: 18,188, 1880: 22,046). I gejstlig Henseende udgør det sammen med Hvetbo Hrd. eet Provsti (Taars, Rakkeby

og Lyngby Sogne høre dog til Vennebjærg Hrd.'s Provsti), i verdsl. Hens. hører det under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 5. Forligskreds (Tise, Tolstrup, Stenum, Em, Serridslev og V.- og Ø.-Brønderslev samt Jerslev Sogne) og 1. Forligskreds (de øvrige Sogne).

Børglum Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Burlunhæreth*, hørte i Middelalderen til Vendsyssel, senere til Børglum Len og fra 1660 til Børglum Amt (se i øvrigt S. 6).

Der er i Herredet talt omtr. 600 jordfaste Oldtidsmonumenter, alle Gravhøje; kun 200 ere dog ret vel bevarede, 200 ere mere eller mindre ødelagte og Resten sløjfet; 20 ere (indtil $^1/_1$ 1900) fredlyste. De fleste findes i de østl. Sogne (i Jerslev 145, Taars 120, Tolstrup 60, Vrejlev 55., V.- og Ø.-Brønderslev hver 50 og Serridslev 45).

Litt.: *A. Thurah*, Kort Beretn. om Jerslef-Herreds Kirker, Kbh. 1732. — *J. M. Jensen*, Om Navnegivning i Nutiden i B. Hrd., i Bland. til Oplysn. om d. Sprog, II, S. 47 flg. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i B. Hrd., af *Bahnson* og *Røndahl*, 1884.

Taars Sogn, det største i Herredet, omgives af Jerslev og Vrejlev Sogne, Vennebjærg Hrd. (St. Olai og Ugilt S.), Horns Hrd. (Lendum S.) og Dronninglund Hrd. (Torslev S.). Kirken, noget mod N. V., ligger $1^1/_2$ Mil S. Ø. for Hjørring og $3^1/_4$ Mil V. N. V. for Sæby. De højtliggende og især mod N. bakkede Jorder (Ravnbakke, 304 F., 95 M.; Ilbjærges højeste Punkter 218 F., 68 M.) ere overvejende sandede, mod V. godt muldede. Lidt Skov (Boller Sk.). Flere mindre Vandløb flyde til *Vorsaa*, der løber paa Østgrænsen, og *Uggerby Aa*, der løber paa Vestgrænsen. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Sæby.

Fladeindholdet 1896: 12,980 Td. Ld., hvoraf 5391 besaaede (deraf med Rug 1073, Byg 550, Havre 2238, Spergel 51, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 584, Grøntf. 321, Kartofler 327, andre Rodfr. 241), Afgræsn. 2372, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 2218, Have 60, Skov 214, Moser 358, Kær og Fælleder 529, Hegn 7, Heder 1565, Flyvesand 14, Veje og Byggegr. 220, Vandareal m. m. 28 Td. Kreaturhold 1898: 760 Heste, 3329 Stkr. Hornkv. (deraf 2314 Køer), 1991 Faar, 1886 Svin og 46 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 426 Td.; 112 Selvejergaarde med 346, 247 Huse med 80 Td. Hrtk. og 150 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2833 (1801: 956, 1840: 1578, 1860: 2039, 1880: 2637), boede i 558 Gaarde og Huse; Erhverv: 81 levede af immat. Virksomhed, 2027 af Jordbr., 318 af Industri, 50 af Handel, 201 af forsk. Daglejervirks., 64 af deres Midler, og 92 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Taars*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., nordre og søndre Skole, Missionshus (opf. 1896), Forsamlingshus (opf. 1888) og Postekspedition; *Hovstrup*, ved Landevejen, med Skole og Fattiggaard (opr. 1887, Plads for 31 Lemmer); *Sæsing*, ved Landevejen, med Skole, Andelsmejeri og Mølle; *Terpet* (1490: Heszelterp). Saml. af Gde. og Huse: *Ilbjærgehuse*, *Hvidsted*, *Borup*, *Agdrup*, *Græsdal* med Skole, *Bedelund*, *Klarup*, *Morild*, *Tykskov* og *Barholt*, Huse, *Birk*, *Rugholm*, *Taarshede*, Huse, *Bøjet* med Forsamlingshus (opf. 1892), *Kragdrup*, *Vogdrup*, *Sørup*, *Gravm* (1489: Gram) med Sparekasse for Ugilt og T. Sogne (opr. $^{11}/_6$ 1873; $^{11}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 90,935 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 5540 Kr., Antal af Konti 268); *Tranget* med Skole og Mølle, *Harpsøgaarde*, *Svendstrup* med Skole, *Koldbro* med Missionshus

(opf. 1896), *Hjappelund*, m. m. Hovedgaarden *Boller*: $20^3/_4$ Td. Hrtk., 458 Td. Ld., hvoraf 60 Eng, 40 Plantning, Resten Ager og opdyrket Kær. Hovedgaarden *Hvidstedgaard*: $19^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 344 Td. Ld., hvoraf 104 Eng, Resten Ager (3 Huse); *Tidemandsholm*: $18^1/_4$ Td. Hrtk., 450 Td. Ld., hvoraf 100 Eng og Kær, 50 Heder, Resten Ager; til Gaarden hører en Vandmølle; *Aas*: 16 Td. Hrtk., omtr. 600 Td. Ld. Andre Gaarde: *Karmisholt* (1463: Karmensholt), *Fejrsholt*, *Bjørnstrup*, *Lindholt*, *Nørlund* Gd. med Mølle. *Jærnskov Mølle*.

Taars S., en egen Sognekommune, delt i vestre og østre Sognefogeddistr., hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue-(Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' Lægd 522 (vestre) og 523 (østre Del). Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den anselige, høje *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod N. Det anselige Kor og den østl. Del af Skibet er opf. i romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel; Ydermurene ere senere omsatte; begge Dørene ere dog bevarede, den sydl. tilmuret. I den senere Middelalder er der dels af hugne Sten fra den oprindl. Vestgavl, dels af Munkesten føjet til Skibets Vestende en Tilbygning, vistnok oprindl. et Taarn, der senere er nedbrudt til Skibets Højde; Tilbygningen er ved en Mur med stor Spidsbue adskilt fra Skibet; den øverste, yngre Del af Vestgavlen har Kamtakker. Skib og Kor have forskallet Bjælkeloft, Apsis, som indvendig er af Munkesten, Halvkuppelhvælving, der udgaar fra en Rundstav. Vaabenhuset, væsentlig af Munkesten, er vistnok ogsaa fra Middelalderens Slutn. I Apsis er der fremdraget et Kalkmaleri i byzantinsk Stil fra omtr. 1250 (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 55). Anselig Altertavle og Prædikestol i Renæssancestil fra 17. Aarh. Alterstager fra 1588 med Høgernes og Dyrernes eller Lungernes Vaabener. I Loftet en Messinglysekrone fra 1753. I Skibets Mur Ligsten over Cl. Dyre til Boller, † 1547, og Hustru Johanne Mogensdatter, † 1571 (legemsstore Portrætfigurer); smstds. et Maleri paa Træ af Ingeborg Thamsdatter, † 1591 (1551?), staferet 1752 af Peder Munk til Hvidstedgd., † 1758, over hvilken sidste samt Hustru Anne Marie Christensdatter Riber, † 1771, der smstds. hænger et Epitafium, ligesom et Epitafium over Chrf. Jerboe til Aas, † 1771, og Hustru Ingeborg Brandt, † 1796.

Boller skal i 14. Aarh. have tilhørt Hr. Stig Pedersen (Skovgaard), men ejedes 1380 af Mattis Torstensen (Vognsen), 1447 af hans Søn Peder Mattissen, 1477 af dennes Søn Jens Pedersen, deres Døtre Johanne, g. m. Thomes Jensen (Galskyt), og Karen, g. m. Mogens Jonsen Viffert. Med sidstnævntes Datter Johanne Viffert fik Claus Iversen (Dyre), † 1547, B., som gik i Arv til Sønnen Jens Dyre, † 1587, dennes Søn Hans Dyre, † 1655, som 1631 solgte B. til sin Svigersøn Niels Arenfeldt, som 1632 solgte den til Jfr. Berte Stygge, der 1637 solgte den til Erik Juel, som straks mageskiftede den til Malte Sehested mod dennes Part i Højris. Senere tilhørte den dennes Søn Jens Sehested, der 1684 mageskiftede den (48 Td. Hrtk.) med Gods til sin Svoger Chr. Reedtz for dennes Part i Katholm og Hessel. To af Chr. Reedtz' Kreditorer Erasmus Bartholin og Poul Vinding fik 1689 tildømt B. for deres Tilgodehav. og solgte den for 40 Rd. pr. Td. Hrtk. Hovedgaardstakst og 30 Rd. pr. Td. Hrtk. af Godset til Jens Hansen Bergh af Aalborg, † 1717. Hans Søn, Præsten Jørgen Bergh i Vraa, og Svigersøn Chr. v. Ginckelberg solgte 1719 til deres „Broder" Jakob Berg, † 1735, deres Parter i B. med Tiende og Gods (henh. 39, 24 og 282 Td. Hrtk.). Efter Berghs Enke, Johanne Marie Werkmesters Død 1754 solgte Svigersønnen Jørgen Mørch og Sønnen Jens Bergh 1755 til deres „Broder" (ɔ: Svoger) Peder Marcussen Mørch, † 1793, $^3/_4$ af B. (39, 24 og 235 Td. Hrtk.). Hans Dødsbo solgte 1796 Boller ved Auktion for 44,000 Rd. (38, 54 og 228 Td. Hrtk.) til Chr. Schaarup, † 1802. 1826 overtoges den af Statskassen og solgtes s. A. til C. Lemborg; 1855 købtes den for 44,000 Rd. af Ferd. Lange, 1871 for 66,800 Rd. af C. H. Westermann, 1875 for 152,000 Kr. af T. L. Binneballe og 1891 for 138,000 Kr. af den nuv. Ejer V. Tutein. — Hovedbygningen, som 1662 bestod af 3 Bindingsværkshuse i 1 Stokv. (paa den 4. Side var en Mantelmur, hvori Porten), bestaar af een Fløj i 1 Stokv. med Kvist.

Hvidstedgaard skal i 15. Aarh. være bleven udlagt fra Boller som en Datterlod, da Johanne Jensdatter Vognsen ægtede Thomes Jensen Galskyt; 1543 tilhørte den

disses Søn Vil Galskyt, hvis Søn Thomes G. til H. 1600 blev begravet i Taars Kirke. Med hans Datter Elsebe kom Gaarden til Iver Dyre, som 1642 solgte den til Johanne Lykke, der blev gift med Henrik Below, † 1674, hvorefter hun som Enke besad H., som derpaa tilhørte Biskop Mathias Foss, † 1683. Dennes Sønner Hans og Niels F. nævnes som Ejere henholdsv. 1688 og 1691, hver dog kun af en Fjerdepart, som de 1693 solgte til deres Svoger Hans Lassen, der 1694 udkøbte de øvrige Arvinger, men kort efter har H. faaet en ny Ejer i Kammerr. Jens Jensen Wissing, der 1696 solgte den med Tiende og Gods (henh. 23, 17 og 28 Td. Hrtk.) til Jesper Jespersen. Ved Indførsel hos ham erhvervede først 1732 Chr. Fischer og derefter 1734 Justitsr. Poulsens Arvinger Gaarden, som førstnævnte 1742 solgte (22, 41 og 200 Td. Hrtk.) for 8000 Rd. i danske 8 og 10 Skillingsstykker til Peder Mortensen Munk, † 1758, hvis Enke Anne Marie Riber 1761 ægtede Ditlev Fischer, † 1778, af hvis Dødsbo Provst Hans Boye († 1780) 1778 paa Auktion købte H. (23, 41 og 285 Td. Hrtk.) for 24,210 Rd. Enken Helene Charlotte Schandorff ægtede 1782 Konsistorialr. E. J. Trap til Ugilt og Taars Menigheder, † 1804. Derefter ejedes den af Thestrup, der 1827 for 12,000 Rd. solgte den til N. Christensen Ammitzbøll; hans Søn købte H. 1874 for 104,000 Kr.; nuv. Ejer er dennes Enke. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af 3 Bindingsværkshuse i 1 Stokv. (paa den 4. Side var en Brandmur, hvori Porten), bestaar af 3 Fløje i eet Stokv., hvoraf den ene Sidefløj er meget gammel; det øvrige er ombygget 1875.

Tidemandsholm hed tidligere *Kartoft* og hørte 1469 til Børglum Kloster, som 1492 forlenede den til Las Lunov. Senere havde Thomes Jensen Galskyt K. som Len og siden dennes Svigersøn Mogens Juel, der 1572 mageskiftede sig den til af Kronen. Hans anden Hustru Inger Tidemand gav Gaarden dens nuv. Navn. Datteren Ellen Juel ægtede Erik Kaas, hvis Søn Mogens Kaas 1606 købte T. og 1634 skødede den til sin Søn Marker Kaas († 1658), hvis Enke Anne Stygge (begge begr. i Taars Kirke) endnu 1688 boede her. T. var da gaaet i Arv til Marker Kaas' Søsterbørn Johan Urne, der 1686—94 udkøbte sine mange Medarvinger og døde 1699 paa T., og Tale Urne, g. m. Hans Wolf v. Mühlheim, † 1701. Af disses Børn dels arvede, dels tilkøbte Datteren Margrethe, † 1702, g. m. Henrik Unger (begge begr. i Taars Kirke) sig T., som Henrik Unger 1733 overdrog til sin Svigersøn Kapt. Erik Arenfeldt (g. m. sit Søskendebarn Tale Dorothea Unger) for 6083 Rd.; den havde da 32 Td. Hrtk., med Godset 152. Arenfeldt solgte 1746 T. til Hans Povelsen Boje, † 1749, hvis Enke Maren Frausing 1764 overdrog den til sin Svigersøn Mathias Krogh, som 1771 solgte den til Hans Andersen Brønnum, der 1792 overdrog den til sin Svigerfader Peder Biering, † 1784. Dennes Enke Johanne Marie Rodschou solgte 1785 T. for 11,540 Rd. til Johs. Chr. Brønnum, † 1823. Senere har den været ejet af S. Nyssum, fra 1843 af H. N. Qvistgaard, der købte den for 20,000 Rd., fra 1872 af A. Scriver (68,000 Rd.), fra 1877 af Rasm. Lund (170,000 Kr.), fra 1879 af C. A. Bendtz (120,000 Kr.), fra 1895 af P. Christensen til Knudseje og L. Nielsen til Skovvænge (103,400 Kr.), som 1898 solgte den for 110,000 Kr. til den nuv. Ejer, J. Clausen. — Hovedbygningen, der 1662 var omgiven af smaa Grave og bestod af 4 Bindingsværkshuse i 1 Stokv., bestaar af 2 grundmurede Fløje, opf. af R. Lund og C. A. Bendtz. Den er omgiven af Grave.

Aas nævnes 1400 og tilhørte da Aase Eskildsdatter, Niels Bratzes; 1543 tilhørte den Fru Johanne Stygge, g. m. Erik Kaas. Sønnen Mogens K. afhændede A. til Claus Buchwaldt, der 1624 solgte den til Henrik Buchwaldt, fra hvem den maa være kommen til Otte Pogwisch, der 1633 solgte den til Knud Rodsteen, Stifsøn af Mogens Kaas; 1662 ejedes den af Knud Rodsteens Enke Else Vind. Den gik i Arv til Sønnen Frederik Rodsteen, † 1674, hvis Datter Ide, † 1725, bragte den til sin Ægtefælle, Stiftamtm. Jørgen Bille, † 1736; derefter dennes Svigersøn Schack Vittinghof Greve Holck, der 1751 solgte A. (16 og 226 Td. Hrtk.) for 8099 Rd. m. m. til Chrf. Jerboe, † 1771, efter hvis Enke Ingeborg Brandts Død 1796 A. paa Auktion blev solgt for 29,650 Rd. til Peter Chr. de Fædder til Dragsgd., som 1800 skødede den (17 og 64 Td. Hrtk.) for 11,000 Rd. til Rasmus Udbye, som 1801 ved Auktion solgte den (17 og 57 Td. Hrtk.) for 10,510 Rd. til Fred. Udbye. Den nuv. Ejer er J. J. Jensen. — Hovedbygningen bestod 1662 af tre straatækte Bindingsværkshuse.

I *Agdrup* („Aggathorp") har ligget en adelig Sædegaard, der 1393 af Dronn. Margrethe blev skødet til Hundslund Kloster. Efter Reformationen kom den til Kronen, der 1579 mageskiftede den til Jens Clausen Dyre, hvis Enke Karen Stygge siden skrev sig til den. Med deres Datter Christence tilgiftede Jørgen Kruse sig Gaarden,

som han skrev sig til 1637; 1764 var den en Bondegaard paa 7 Td. Hrtk. under Tidemandsholm, 1797 under Boller.

Paa *Vogdrup* boede en velbaaren Kapt. Kield Krag, begr. 1727 i Taars Kirke; 1728 skænkede Jørgen Bille til Ellinggd. Øster Vogdrup (4 Td. Hrtk.) til Fru Tale Dorothea Unger, sl. Kjeld Krag Sehesteds; 1733 nævnes Henrik Unger paa „Wngdrup"; 1764 laa Bondergaardene Ø. og V. Vogdrup (9 Td. Hrtk.) under Tidemandsholm.

I *Hovstrup* nævnes 1540 Thomes Knudsen (Rodsteen). — *Søndergaard* i *Terpet* ejedes 1694 af Ide Juel, der solgte den til Helvig Krabbe paa Vrejlevkloster. — *Rugholm* ejedes 1490 af Børglum Kloster; den blev 1579 af Kronen mageskiftet til Jens Clausen Dyre. — *Tykskov* nævnes 1505 og blev 1579 mageskiftet til Jens Clausen Dyre. — *Fejrsholt* (Federszholtt) blev 1500 af Niels Ottesen (Smalsted) til Villerup skødet til Børglum Kloster. — *Bjørnstrup* er maaske den Gaard af dette Navn, der 1506 tilhørte Ulf Kalf; 1565 blev den af Kronen mageskiftet til Jens Clausen Dyre til Boller. — *Lindholt* ejedes 1415 af Vrejlev Kloster og blev 1575 af Kronen mageskiftet til Jens Bille. — 1404 nævnes Johannes Mikkelsen af *Bosholm*, der førte Slægten Løvenbalks Vaaben, 1406 Oluf Jensen til Bosholm, 1438 Vogn Jensen til B. — *Stoksted* og Stoksted Mølle ejedes 1490 af Børglum Kloster,

Taars var Anneks til Ugilt, indtil det 1892 blev et eget Pastorat.

Vrejlev Sogn omgives af Annekset Hæstrup, Rakkeby, Vraa, Serridslev, Jerslev og Taars Sogne samt Vennebjærg Hrd. (St. Olai og St. Hans S.). Kirken, mod V., ligger 1½ Mil S. for Hjørring. De noget højtliggende, mod S. bakkede, men ellers temmelig jævne Jorder ere for det meste godt muldede med Ler- og Grusunderlag. Ved Østgrænsen løber Uggerby Aa, ved Vestgrænsen en Biaa til Liver Aa. Gennem den vestl. Del gaar Landevejen fra Hjørring til Aalborg, og det vestligste Hjørne berøres af Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 11,457 Td. Ld., hvoraf 4801 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 1169, Byg 741, Havre 1797, Spergel 23, Blandsæd til Modenhed 505, Grøntf. 212, Kartofler 137, andre Rodfr. 208, andre Handelsplanter 5), Afgræsn. 2592, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2497, Have 57, Skov 76, ubevokset 15, Moser 270, Kær og Fælleder 708, Hegn 16, Heder 255, Veje og Byggegr. 166, Vandareal 4 Td. Kreaturhold 1898: 736 Heste, 3763 Stkr. Hornkv. (deraf 2625 Køer), 1919 Faar, 2424 Svin og 29 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 502 Td.; 119 Selvejergaarde med 438, 2 Arvefæstegd. med 5, 215 Huse med 59 Td. Hrtk. og 85 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 2568 (1801: 995, 1840: 1548, 1860: 2180, 1880: 2539), boede i 449 Gaarde og Huse; Erhverv: 54 levede af immat. Virksomh., 1844 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 265 af Industri, 54 af Handel, 102 af forsk. Daglejervirks., 99 af deres Midler, og 146 vare under Fattigvæs.

I Sognet *Vrejlev Kirke* med Skole og Kirke- og Kommunehus og *Lund* med Præstegd. og Fattiggaard for Vrejlev-Hæstrup Komm. (opr. 1880, Plads for 43 Lemmer) samt Byerne: *Grønnerup*; *Guldager* med Skole og Mølle; *Gunderup* med Skole; *Høgsted* med Mølle; *Tollestrup*; *Aarup* med Mølle. Saml. af Gde. og Huse: *Grønneruphede*, *Fuglsang* og *Mynderuphede*, Huse, *Gynderup*, *Bastholm* med Skole og Mølle, *Tollestruphede*, Huse, *Poulstrup* med Skole, Forsamlingshus (opf. 1895), Mølle og Andelsmejeri, *Rønnebjærg* med Skole, Mølle og Fællesmejeri, *Rønnebjærghede*, Huse, *Møllehuse*, *Ræruphede*, *Græshede*, *Rønnovsholm Huse*, m. m. Hovedgaarden *Vrejlevkloster* har 38⅝ Td. Hrtk., omtr. 872 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, 40 Granplantage, Resten Ager. Hovedgaarden *Rønnovsholm* har 25 Td. Hrtk., 660 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 13 Plantage, Resten Ager; et Teglværk. Gaarden *Tollestrup-Storgaard*: 15 Td. Hrtk., omtr. 250 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, Resten Ager (1 Hus). Gaarden *Haverholm*: 15 Td. Hrtk., omtr. 240 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: *Saxager*, *Aabentorp* (1431: Obenntorup), *Høgstedgd.*, *Dammen*,

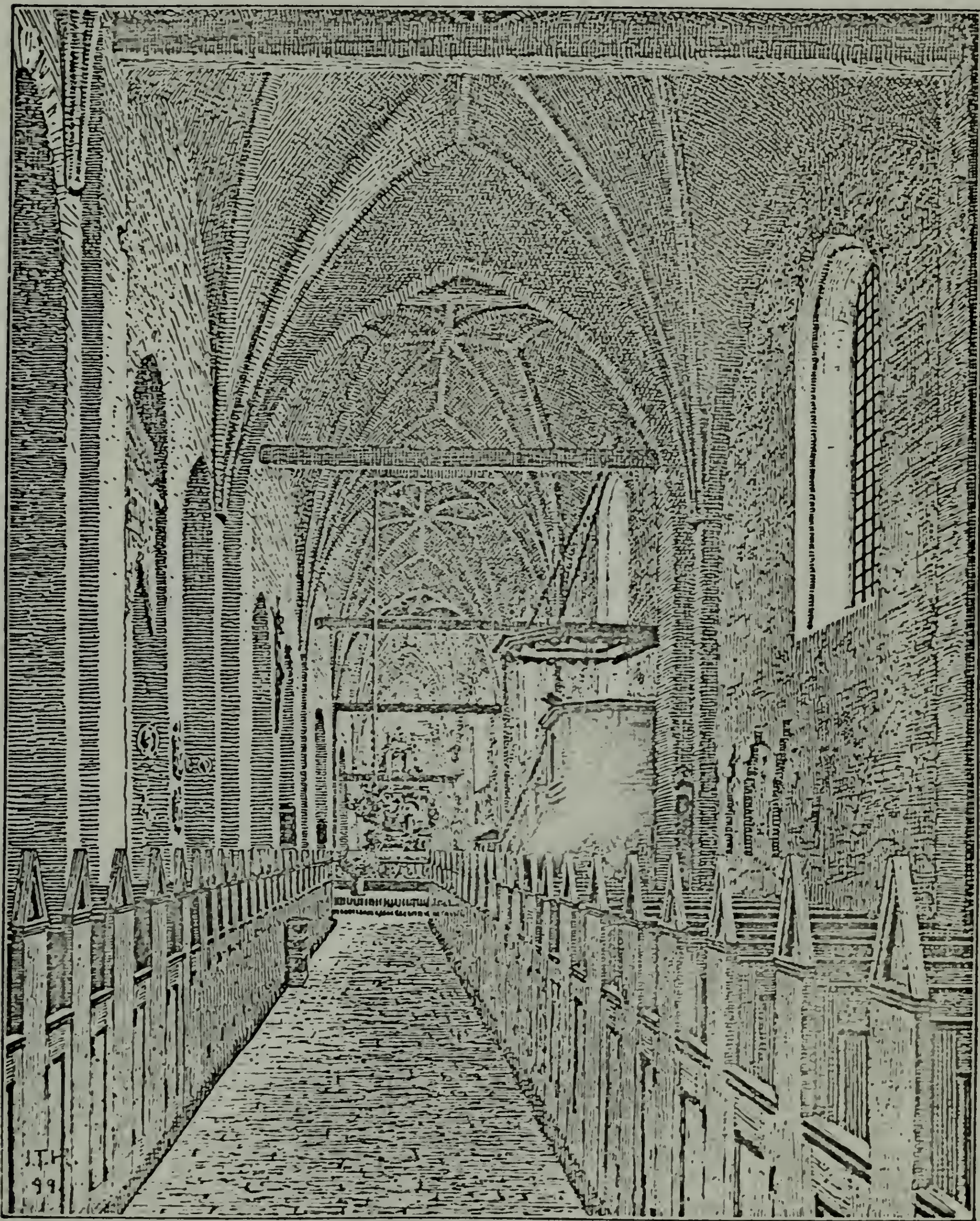
Gde., *Harken*, Gde. med Mølle, *Liegaarde*, *Plet* og *Stokbro*, Gde., m. m. *Vrejlev Mølle*.

Vrejlev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 517. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til St. Nicolaus, den gamle Klosterkirke, der tidligere har staaet i Forbindelse med Herregaarden (se ndfr.), bestaar af Skib og Kor ud i eet med lige Afslutn. samt Taarn mod V. Den ældste Del, Skibets Nord- og Vestmur, enkelte Partier af Sydmuren og muligvis en Del af Korets indvendige Mur, er opført i romansk Tid, forneden af Granitkvadre, foroven vistnok af vekslende Skifter Granit og Mursten. Flere af de oprindelige, rundbuede Vinduer paa Nordmuren ere bevarede. Vistnok i 17. Aarh. er Kirken undergaaet betydelige Forandringer: Koret, der har haft Apsis (flere af de runde Granitkvadre ses hist og her), blev opf. i sin nuv. Skikkelse, væsentlig af Mursten, med spidsbuede (nu blindede) Vinduer; Ydermuren i Korets Sydside og største Delen af Skibets Sydmur bleve ommurede, af Mursten med indblandede Granitkvadre (Aarst. 1655 og 1667 angive nyere Restaurationer), Skibets Nordmur forhøjedes med Mursten, og Kirken fik Hvælvinger. Indvendig er hele Kirken ved en Række murede, firkantede Piller delt i et Hovedskib og et smallere Sideskib mod N. Sideskibets to østl. Hvælvingsfag ere afskildrede og tjene til Gravkapel, det „Holsteinske“ (et andet, det „Gabel-Hobeske“, var tidligere indrettet i Sideskibets vestl. Ende, men blev nedrevet ved Midten af 19. Aarh. og Kisterne nedsænkede paa Kirkegaarden). Paa Skibets Sydside ses to tilmurede Rundbuer, adskilte ved en firkantet Pille (de have ført ud til Korsgangen). Taarnet, hvis Underrum nu er Vaabenhus, er bygget i Forlængelsen af Hovedskibet. Paa Korets Nordside synes at have staaet et Sakristi, hvoraf Murrester staa som to Murpiller. Anselig Altertavle; Prædikestol og Døbefont af Træ ere fra 1639, skænkede af Jens Juel og Fru Ide Gøye. I den vestl. Del af Hovedskibet et Panel fra Renæssancetiden. To Messinglysekroner fra 18. Aarh. Paa en af Pillerne et Krucifiks. Paa Buerne over Kapellet er malet en Række danske Adelsvaabener. I Gulvet Ligsten over Forvalter og Forpagter paa Vrejlev Hans Poulsen Møller, † 1717, og Hustru. Mellem to af Hvælvingerne en Sørgefane over Oberst Joh. Vilh. v. Hobe til Vrejlevkloster, † 1761. I Kapellet, over hvis lave Hvælvinger der er et Pulpitur, „Nonnekoret“, staa Kister med Ligene af Peder Juel til Vrejlevkl., † 1676, hans Hustru Fru Helvig Krabbe, † 1697, hans Datter Ide Dorthe Juel, † 1721, Jfr. Ingeborg Juel, † 1694, Generalmajor Chr. G. v. Mösting til Rønnovsholm, † 1720, og Hustru Cathrine Marie Juel, † 1712 (1871 lod Grev Holstein til Holsteinborg Kisterne restaurere). I Kirken opbevares Kisteplader med Indskrifter over Cl. E. Ermandinger til Vrejlevkl., † 1755, hans Hustru Helmiche Margr. Lassen, † 1765, og Datter Cecilia Christina, g. m. Jens Dytschou, † 1770. Klokken, med en Indskr. i Minuskler, er vist fra Midten af 15. Aarh.

Herregaarden *Vrejlevkloster* var i Middelalderen et Nonnekloster af Præmonstratenserordenen. Hvornaar det er stiftet, vides ikke; det nævnes første Gang 1253 eller 1254, men er sikkert noget ældre, efter Kirkens ældste Dele at dømme fra Beg. af 13. Aarh. (da der 1215 afsendtes en Kannik fra Børglum Kl. til Rom for at faa Pavens Tilladelse til Oprettelsen af et Kloster for Præmonstratensernonner, kan man antage, at dette gælder Vrejlev, om end den ønskede Tilladelse ikke blev given). I Spidsen for Nonnerne stod en Priorisse, medens en Prior forvaltede Jordtilliggendet. Dette synes ikke at have været ubetydeligt; i alt Fald kendes flere Skøde- og Mageskiftebreve desangaaende; 1489 hedder det, at Klosteret ejede Hæstrup Kirke; ligeledes havde det vistnok Birkeret. Ud over Godshistorien og Navnene paa nogle Priorer og Priorisser vides dog ikke meget om Klosteret. Ved Reformationen blev det sekulariseret og inddraget under Kronen, som bortforlenede det til adelige, deribl. den tidligere Viborgbisp Jørgen Friis; Nonnerne fik dog Lov at blive boende, og endnu 1560 siges det i et Forleningsbrev, at Jomfruerne skulde have tilbørlig Underholdning til Klæder og Føde. Aar 1575 mageskiftede Kronen V. til Jens Bille mod Allindemagle Gaard og Gods. Sønnen Henning B. solgte V. til Fru Sophie Brahe, Peder Munks, fra hvem den 1624 ved Indførsel kom til Henrik v. d. Wisch, der 1627 solgte den til Iver Prip, som dog straks overdrog Købet til Henriks Søn Bendix v. d. W.; 1636 solgtes V. af Anders Friis til Hr. Mogens Kaas. Siden ejedes den af Oberst Peder Juel, † 1676, Enken Fru Helvig Krabbe, † 1697, deres Døtre,

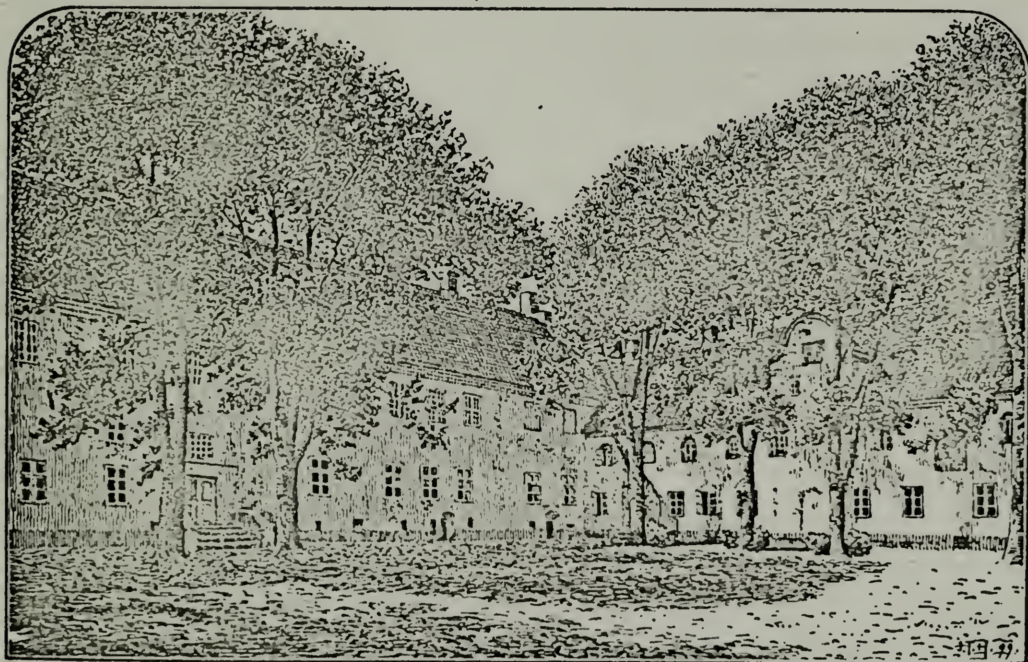
særlig Ide, Dorthe og Ingeborg Juel; med den sidstes Søsterdatter Hedevig Vind kom den til Greve J. L. Holstein til Ledreborg, † 1763. Denne solgte 1743 V. med Tiender, Rønnovsholm og Gods (henh. 48, 60, 26 og Gods, i alt 639 Td. Hrtk.) til Cl. E. Ermandinger for 34,000 Rd. Hans Enke Helmiche Margr. Lassen ægtede 1758 Oberst Joh. Vilh. v. Hobe, † 1761. Enken testamenterede V. og Røn-

Vrejlev Kirkes Indre.

novsholm til sin Datterdatter Claudiane Margr. Dytschou († 1808), mod at denne antog Navnet Ermandinger. Hun blev 1771 g. m. Gehejmer. Chr. Carl Gabel, der 1775 solgte V. (48, 60 og 212 Td. Hrtk.) for 41,400 Rd. til N. og L. Hastrup. Den første solgte 1782 til sin Broder sin Halvpart af V. for 21,240 Rd., og 1797 solgte L. H. ved Auktion V. for 68,490 Rd. til Birkedommer P. Friederichsen, som 1804 skødede den for 88,000 Rd. til Købmand N. Fr. Hillerup til Børglumkl., † 1819, hvis Enke ejede den til sin Død 1835. Arvingerne solgte den for 28,500 Rd. til

Herredsfoged Koefoed, som nogle Aar efter solgte den for 36,000 Rd. til Lund, der 1847 afhændede den for 90,000 Rd. til Etatsr. J. Chrf. Nyholm til Baggesvogn, og han solgte den 1856 for 150,000 Rd. til Sønnen H. C. Nyholm; derefter ejedes den fra 1868 af J. Nyholm til Kjølskegd., fra hvem den 1888 overtoges af Enkebaronesse Løvenskiold, hvis Datter Jenny, g. m. Kmjkr. Ellbrecht, nu ejer den. — **Hovedbygningen** bestaar af to under en ret Vinkel sammenbyggede, grundmurede og overkalkede Fløje, i N. og V., hvis Ydermure i det væsentlige hidrøre fra Klostertiden, medens det Indre er omdannet. Den nordl. Fløj, i to Stokv., af Munkesten i Munkeskifte, viser mange Steder Spor af de gamle spids- og fladbuede Vindues- og Døraabninger. Fløjen har oprindelig ved to fra dens nordøstl. og nordvestl. Hjørne udgaaende, paralleltløbende Forbindelsesgange staaet i Forbindelse med den 130 F. nordligere beliggende Kirke (Korsgangen har vistnok ogsaa strakt sig langs Fløjens Nordside, ligesom der 1871 fandtes Spor af den Del af den, der løb langs Kirkens Sydside). Den vestl. Fløj, i 3 Stokv. med Kælder, er for den sydl., 151 F. lange Dels Vedk. opf. af røde Munkesten i Munkeskifte; den nordl., 27 F. lange Del er senere tilføjet af Oberst Hobe. De to Fløje have altsaa oprindl. ikke været

Vrejlevkloster.

sammenbyggede, men maaske have de været forenede ved en Forbindelsesgang. Den vestl. Fløj ender mod S. i et svagt fremspringende, kvadratisk Parti, som har haft lange, med Rundbuer afsluttede Vinduer eller Blindinger; omtr. midt paa Fløjens Østside har der staaet en lille, lav Tilbygning, som blev nedbrudt i 2. Halvdel af 19. Aarh. Ladebygningerne ere nyere. I Gaard og Have staa flere gamle, store Lindetræer. (*J. B. Løffler*, V. Kloster og Klosterkirke, i Kirkeh. Saml. 2. R. VI S. 361 flg.).

Rønnovsholm hed tidligere *Tjered* og blev oprettet til Herregaard af Jens Bille til Vrejlevkl., efter hvis Enke Anne Rønnov Gaarden fik sit nye Navn. Efter Familien Bille tilhørte den Niels Lange (1 Rose) 1668, hans Enke Abel Kaas 1688, Fru Helvig Krabbe, Peder Juels, 1691, Generalmajor Chr. G. Mosting 1704, † 1720, hans Svigerinde Ingeborg Juel 1723. Den var derefter forenet med Vrejlevkl., indtil Gehejmer. Chr. Carl Gabel 1775 solgte den (26 Td. Hrtk., med Gods i alt 232) for 27,000 Rd. til Ditlev Ilum, som 1777 ved Auktion solgte R. til Erik Wilsbech, der 1801 skødede den for 38,000 Rd. til Bartholin Sommer. Fra 1824 ejedes den af P. Zeuthen Bruun, efter hvem den 1832 blev solgt for 3000 Rd. Sølv og 8000 Rd. i Sedler til P. Lassen; derefter købte Fru S. E. Zahrtmann, Enke efter Viceadmiral Z., den 1856 for 100,000 Rd., efter hvem den 1861 for 90,000 Rd. gik over til Datteren Elisabeth, g. m. Vicomte Joachim de Roberedo; 1872 blev den købt for 110,000 Rd. af Fr.

Behrens, efter hvem den ved Skiftet 1889 blev udlagt for 245,900 Kr. til den nuv. Ejer, Fr. E. A. Behrens. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af 3 straatakte Bindingsværkshuse, dannes nu af to sammenbyggede Fløje i 1 Stokv. af Grundmur, opf. i 18. og 19. Aarh.

Haverholm nævnes 1431 og ejedes 1630 af Jens Juel, hvis Svigerson Oberstlieutn. Poul Rantzau siden besad den. Enken Birgitte Juel solgte den (13 Td. Hrtk., med Gods 49) 1712 til sin „Broder“ Generalmajor Chr. G. Møsting, der vistnok lagde den under Ronnovsholm; 1775 var den en Bondegaard paa 13 Td. Hrtk. under denne Hovedgaard.

Aar 1468 boede en Fru Gidsel i *Lie.* 1400 nævnes Johannes Nielsen „de *Nørliæ*“, og 1496 og 1500 Christen Berg i „*Nørrelyøø*“.

I *Poulstrup* har ligget et af Kirsten Juel til Vrejlevkl. stiftet Hospital til 3 fattige; Huset brændte 1753 og blev ikke genopført, men den dertil knyttede Kapital blev tillige med anden Kapital af Grev C. F. Holstein († 1799) oprettet til et endnu bestaaende Legat for fattige.

Ved Rønnebjærg ligge 2 fredlyste Gravhøje.

Hæstrup Sogn, Anneks til Vrejlev, omgives af dette og Rakkeby Sogne samt Vennebjærg Hrd. (St. Hans og St. Olai S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $^3/_4$ Mil S. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere gode, sandede, med Blanding af Ler og Muld. Ved Nordgrænsen løber *Hæstrupmølle Bæk.* Gennem Sognet gaa Landevejen fra Hjørring til Aalborg og Vendsysselbanen.

Fladeindhold 1896: 1343 Td. Ld., hvoraf 568 besaaede (deraf med Hvede 5, Rug 141, Byg 110, Havre 167, Blandsæd til Modenh. 117, Kartofler 12, andre Rodfrugter 16), Afgræsn. 310, Høslæt, Brak, Eng m. m. 392, Haver 4, Skov 4, Moser 30, Veje og Byggegr. 35 Td. Kreaturhold 1898: 96 Heste, 486 Stkr. Hornkv. (deraf 349 Køer), 258 Faar, 280 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 70 Td.; 17 Selvejergaarde med 61, 35 Huse med 9 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 338 (1801: 168, 1840: 208, 1860: 307, 1880: 309), boede i 67 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomh., 207 af Jordbr., 52 af Industri, 50 af forsk. Daglejervirks., 7 af deres Midler, og 7 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Hæstrup* med Kirke, Skole, Mølle og Jærnbaneholdepl. *Hæstrup-Hede*, Huse, og *Debel*, Gd. og Huse. Hovedgaarden *Hæstrup*: $21^1/_8$ Td. Hrtk., 518 Td. Ld., hvoraf 60 Eng, 8 Skov og Have, Resten Ager; til Gaarden hører Afbyggergaarden Lundergaard i Rakkdby S. (omtr. 6 Td. Hrtk.). Gaarden *Pælen.*

Hæstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 504. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand uden for Sognet.

Kirken (ifl. et Sognevidne af 1487 er Kirken og Byen bygget af Vrejlev Kloster; 1489 udstedte Bisp Niels Stygge et Brev om, at Kirken hørte til Vrejlev Kl.), der er lav og uanselig, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Koret og den østl. Del af Skibet ere fra romansk Tid, af Mursten paa en Sokkel af tilhuggen Granit. Korets Østgavl er ommuret. Den oprindelige, rundbuede Syddør er bevaret (nu tilmuret). I den senere Middelalder er der tilbygget mod V. et Taarn, som senere er blevet nedrevet i Højde med Skibet. Vaabenhuset er fra Nutiden. Altertavle fra 17. Aarh. med et tarveligt, nyere Maleri (Chr. i Getsemane). Malmlysestager med Laales og Lindenovs Vaabener. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1622. I Loftet en Messinglysekrone fra 1724. I Koret Epitafium over Kapt. Peder Huusmands Hustru Charlotte Bruno, † 1754, hendes Søn I. H. Huusmand, Præst i Vrejlev og Hæstrup, † 1774, og dennes Hustru. Paa Kirkegaarden Ligsten over Povel Pedersen, † 1704.

Hæstrupgaard tilhørte 1424 en Jens Persen, 1543 og 1561 Vogn Pedersen, 1591 Jesper Vognsen, dennes Datter Inger, g. m. Otte Bildt, deres Søn Daniel B. 1625, Broderen Jens B. 1660, Ritmester Wulf Unger, der 1682 fik den ved Indførsel for 1098 Rd., som Jens Bildt var hans Hustru skyldig, saa hans Enke Vibeke Banner 1695 og Datter Helvig, g. m. Fr. Chr. Giedde, † 1713, der 1704 solgte H. med Tiender

(22 og 20 Td. Hrtk.) og Gods til Poul Iversen paa Aastrup, der 1723 overdrog den til sin Søn Otte Poulsen Wilholt, fra hvem den 1736 ved Indførsel kom til Fr. Kjærskjold til Børglum etc., hvis Døtre og Svigersøn J. H. Rantzau 1741 solgte H. med Tiender og Gods (henh. 22, 20 og 135 Td. Hrtk.) for 6000 Rd. grov C. til Laurids Thorsen, Forpagter paa Stensbæk, † 1767. Dennes Enke Anne Christensdatter solgte 1769 ved Auktion H. for 13,510 Rd. til Erik Wilsbech til Sejlstrup, senere Justitsr., der endnu ejede den 1801. Senere har den været ejet af N. T. Kabell og Sønnen Ad. Chrf. W. Kabell, der solgte den 1856 for 139,500 Rd. til Kammerr. H. Schou, hvorefter den ved Auktion 1858 solgtes for 110,000 Rd. til Dr. P. M. Stilling, † 1869; dernæst ejedes den af Enken, og fra 1885 af de to Arvinger cand. jur. A. Stilling og Svigersønnen, nuv. Direktør i Udenrigsmin., Kmhr. P. R. Krag, der 1896 solgte den for 202,000 Kr. til N. Chr. Nielsen. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af 3 straatækte Bindingsværkshuse i 1 Stokv., er en trefløjet gammel Bygning i 1 Stokv.; paa den nordl. Sidefløj staar 1748, den sydlige er ombygget 1894 i to Stokv.

Rakkeby Sogn, Anneks til Harridslev i Vennebjærg Hrd., omgives af dette (Harridslev og St. Hans S.), Hæstrup, Vrejlev, Vraa og Sejlstrup Sogne. Kirken, mod V., ligger 1 Mil S. S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere overvejende lermuldede. Paa Nordvestgrænsen løber *Liver Aa*, paa Vestgrænsen *Rakkeby Aa*. Gennem Sognet gaar Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 1985 Td. Ld., hvoraf 856 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 228, Byg 175, Havre 366, Blandsæd til Modenh. 33, Grøntf. 13, Kartofler 18, andre Rodfr. 19), Afgræsning 456, Høslæt, Brak, Eng m. m. 535, Haver 15, Skov 14, Moser 25, Kær og Fælleder 14, Heder 32, Veje og Byggegr. 36 Td. Kreaturhold 1898: 145 Heste, 856 Stk. Hornkvæg (deraf 537 Køer), 484 Faar, 518 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 112 Td.; 26 Selvejergaarde med 77, 1 Fæstegd. med 5, 91 Huse med 29 Td. Hrtk. og 23 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 645 (1801: 331, 1840: 441, 1860: 639, 1880: 695), boede i 150 Gaarde og Huse; Erhverv: 24 levede af immat. Virksomh., 465 af Jordbr., 112 af Industri, 12 af Handel, 10 af forsk. Daglejervirksomh., 21 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Rakkeby* med Kirke, østre og vestre Skole, Missionshus (opf. 1892) og Fællesmejeri (Godthaab); *Snarup*. *Holmen*, Huse, *Nymark* og *Heden*, Gde og Huse. *Lundergaard* med Huse. *Kjærsgaard*, *Kjeldsgaard*, *Hedegaard*.

Rakkeby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 505. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Hæstrupgd. og to Mænd uden for Sognet.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af tilhuggen Granit paa en profileret Sokkel. Begge Døre ere bevarede (den nordl. nu tilmuret). Kirken har fladt Bjælkeloft. Mod V. er Skibet i gotisk Tid blevet forlænget 25 Fod; Tilbygningen, af Mursten, har baaret et Taarn, der blev nedbrudt i 1. Halvdel af 19. Aarh.; den staar i Forbindelse med Skibet ved en Dør i dettes Vestgavl, hvori der ses en Spidsbue, og er nu Materialhus. Vaabenhuset er nyt. Ny Altertavle (Kopi af Ribera's Gravlæggelsen). Kalken bærer Helmiche Margr. v. Hobes Navn. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Renæssancetiden. I Skibet et Krucifiks.

Kjærsgaard ejedes i 14. Aarh. af Asgot eller Aage Degn, men blev 1401 af Margrethe Svendsdatter og hendes Søn Torkild solgt til Prioren i Hundslund Kloster. R. blev Anneks til Harridslev ved Klemmebrevet af 1555.

Vejby Sogn omgives af Annekset Sejlstrup, Vraa, Em og Børglum Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Jelstrup S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere for det meste lerede og muldede undt. mod S., hvor en

Del af *Skrolles Hede* ligger, nu for største Delen under Plov og bebygget. Ved Østgrænsen løber *Stenvad Aa*, ved Nordgrænsen *Hundelev Aa*.

Fladeindholdet 1896: 1359 Td. Ld., hvoraf 596 besaaede (deraf med Hvede 11, Rug 129, Byg 108, Havre 258, Blandsæd til Modenh. 59, Grøntf. 7, Kartofler 15, andre Rodfrugter 8), Afgræsn. 271, Høslæt, Brak, Eng m. m. 379, Have 7, Kær og Fælleder 15, Heder 71, Veje og Byggegr. 19 Td. Kreaturhold 1898: 137 Heste, 501 Stkr. Hornkv. (deraf 343 Koer), 430 Faar, 255 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 74 Td.; 10 Selvejergaarde med 26, 9 Arvefæstegd. med 24, 6 Fæstegd. med 16, 29 Huse med 8 Td. Hrtk. og 13 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 395 (1801: 196, 1840: 264, 1860: 298, 1880: 415), boede i 72 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 298 af Jordbr., 51 af Industri, 7 af Handel, 5 af forsk. Daglejervirks., 13 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Vejby* med Kirke og Mølle; N. for Byen Præstegaard og Skole. *Vejby-Sønderhede*, *Vangen* og *Løt*, Huse (den største Del af de sidste i Børglum S.), *Vejby-Nørrehede*, *Kirkholm* med Mølle. Gaarden *Dalmark*.

Vejby S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 507. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den meget lille og uanselige *Kirke*, fordum indviet til St. Villads, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod V. Skib og Kor ere fra romansk Tid, af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Korets Østgavl er senere bleven omsat. De to oprindelige, firkantede Døre ere bevarede (tilmurede). Kirken har Bjælkeloft. Vaabenhuset, af gule Mursten, er opf. 1879. Ny Altertavle; i en Niche paa Nordmuren tre Træfigurer (Bisp Villads, Johs. Døberen og Jmfr. Maria) fra den gamle Altertavle; Malmstager fra 1641. Plump romansk Granitdøbefont. Ny Prædikestol. Marmormindetavle over B. Chr. Henriksen, Sognepræst her 1879-88.

Omtr. 400 Al. V. for Kirken findes en hellig Kilde, *St. Villads' Kilde*. Den er 1893 bleven oprenset og stensat samt forsynet med Laag, hvorpaa er malet Navnet.

Vejby var Anneks til Børglum-Furreby, indtil det 1860 blev et eget Pastorat med Sejlstrup som Anneks.

Sejlstrup Sogn, Anneks til Vejby, omgives af dette, Vraa og Rakkeby Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Harridslev og Jelstrup S.). Kirken, mod N. V., ligger $1^1/_4$ Mil S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere for det meste lerede med lave Engstrækninger ved Aaerne. Paa Vestgrænsen løber *Stenvad Aa*, igennem Sognet *Liver Aa*, paa Østgrænsen *Rakkeby Aa*.

Fladeindholdet 1896: 1890 Td. Ld., hvoraf 875 besaaede (deraf med Hvede 12, Rug 195, Byg 177, Havre 293, Spergel 8, Blands. til Modenh. 110, Grøntf, 18, Kartofler 13, andre Rodfr. 49), Afgræsning 401, Høslæt, Brak, Eng m. m. 551, Have 14, Moser 15, Veje og Byggegr. 31 Td. Kreaturhold 1898: 166 Heste, 875 Stkr. Hornkv. (deraf 603 Koer), 417 Faar, 595 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 119 Td.; 24 Selvejergd. med 104, 44 Huse med 15 Td. Hrtk., 23 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 546 (1801: 233, 1840: 397, 1860: 538, 1880: 570), boede i 92 Gaarde og Huse; Erhverv: 21 levede af immat. Virksomh., 378 af Jordbrug, 46 Industri, 8 af Handel, 14 af forsk. Daglejervirks., 14 af deres Midler, og 65 vare under Fattigv.

I Sognet *Sejlstrup Kirke*, enligt beliggende, og Byen *Smidstrup* med Skole og Mølle. *Smidstrup Huse*, *Smidstrup Slelling*, *Smidstrup Hede*. Fattiggaard ved Sejlstrup Mølle (opr. 1884, Pl. for 26 Lemmer). Hovedgaarden *Sejlstrupgaard* har $21^7/_8$ Td. Hrtk., omtr. 300 Td. Ld., hvoraf 26 Eng, 4 Have, Resten Ager. Gaardene *Smidstrupgd.* og *Aagd.*, *Slagsted*, Gde., *Aalstrupgde.*, m. fl.

Sejlstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører til Amtets 3. Folketingskr. og 5. Udskrivningskr.' 506. Lægd, i øvrigt til de samme Distrikter som Hovedsognet. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid, af hugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Begge de oprindelige Døre ere bevarede, den nordl. tilmuret, medens Adgangen er gennem den sydl. · Skibets Vestgavl er omsat og bærer Aarst. 1772. Skib og Kor have Bjælkeloft. Vaabenhuset, med takket, blindingsprydet Gavl, er opført i ny Tid. Altertavle fra 17. Aarh.; Alterstager fra 1638 med Friisernes og Krabbernes Vaabener. Prædikestol i Renæssancestil med Høgernes, Skeelernes og Rosenkrantzernes Vaabener. Paa den oprindelige Granitkorbue hænger et Krucifiks.

Sejlstrupgaard tilhørte 1345 Markvard Rostrup. Senere kom den til de børglumske Bisper, der lode den bestyre ved Lensmænd (Henrik Friis 1480, Markvard Jensen 1486). Efter Reformationen tilfaldt Sejlstrup Slot med alt Bispegodset Kronen og blev et kgl. Len, hvoraf der efter 1660 dannedes et eget Amt (se S. 6). Slottet med Bøndergodset blev senere afhændet til Admiral Jens Rodsteen, der 1689 solgte S. med Tiender (90 og 24 Td. Hrtk.) til Assessor, senere Amtm. Arnoldus Dyssel († 1714). Paa Auktion efter ham 1715 blev S. med Tiender og Gods (henh. 56, 40 og 399 Td. Hrtk.) købt for 30,382 Rd. af Brødrene Morten og Arnold Chr. Dyssel, hvilken sidste 1717 ogsaa overtog Broderens Halvdel for 15,500 Rd., men atter 1719 solgte Gaarden for 29,400 Rd., til sin Broder, nu adlet under Navnet Falkenskjold, som solgte den til Jesper Jespersen til Høgholt, hvis Kreditorer 1747 ved Auktion afhændede den til Kancelliraadinde Lassen paa Rødslet; 1749 blev S. af Mathias Lassen til Rødslet solgt for 23,500 Rd. i danske 8 og 10 Skillings Stykker til Købmand i Hjørring Peder Biering, der 1768 skødede den for 40,000 Rd. til sin Svigersøn Erik Hansen Wilsbech, † som Justitsr. 1810, efter 1798 at have solgt S. for 65,000 Rd. til Arent Rasmussen til Aalegaard. Senere ejedes den af Kammerr. R. Højer, der 1823 solgte den til Sønnen Jens H., som 1866 afhændede den for 80,000 Rd. til Købmand A. R. Segelcke, efter hvis Død 1880 Sønnen, den nuv. Ejer, S. Segelcke, overtog den for 200,000 Kr. — Borggaarden, hvis Tomt endnu er kendelig N. for Kirken, bestod 1662 af 4 forfaldne Huse, hvoraf de to vare Bindingsværkhuse (et i 2 Stokv.), de andre lerklinede, og omgaves paa de tre Sider af tørre Grave, paa den fjerde af en Mølledam (se ogsaa Saml. til j. Hist. IX S. 141). Den nuv. Hovedbygning, 1000 Al. længere mod Ø., er opf. af E. H. Wilsbech 1774 af Grundmur og bestaar af 1 Fløj i to Stokv. Den omtr. 12 Td. Ld. store Mølledam blev udtørret 1880.

En i Smidstrup 1855 oprettet Folkehøjskole blev nedlagt 1882.

Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes, at Sejlstrup Kirke skulde nedbrydes og Sognefolket søge til Harridslev Kirke; Kirken blev dog staaende, men Sognet blev Anneks til Harridslev indtil 1860, da det (Reskr. $^{27}/_{11}$ 1857) blev Anneks til Vejby.

Børglum Sogn omgives af Lyngby, Annekset Furreby, Vrensted, Stenum, Em og Vejby Sogne samt Vennebjærg Hrd. (Jelstrup og Rubjærg S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil S. V. for Hjørring. De temmelig lavtliggende og jævne Jorder (Boelhøj, 170 F., 53 M.) ere overvejende sandmuldede, enkelte Steder med Ler i Underlaget, med flere side Eng- og Kærstrækninger; mod S. Ø. ligger *Skrolles Hede.* Ved Sydvestgrænsen løber *Klæstrupgrøft.* Gennem den nordvestl. Del gaar Landevejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 7227 Td. Ld., hvoraf 2890 besaaede (deraf med Hvede 16, Rug 664, Byg 513, Havre 1193, Blandsæd til Modenh. 226, Grøntf. 120, Kartofler 59, andre Rodfrugter 97), Afgræsning 1777, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1590, Have 38, Skov 60, Moser 106, Kær og Fælleder 148, Hegn 8, Heder 473, Veje og Byggegr. 134 Td. Kreaturhold 1898: 465 Heste, 2145 Stkr. Hornkv. (deraf 1386 Køer), 1550 Faar og 1220 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 314 Td.; 23 Selvejergaarde med 155, 26 Arvefæstegd. med 81, 11 Fæstegd. med 39, 121 Huse med 38 Td. Hrtk. og 31 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 1430 (1801: 688, 1840: 873, 1860: 1141, 1880: 1323), boede i 254 Gaarde og Huse; Erhverv: 37 levede af immat. Virksomh., 1018 af Jordbr., 8 af Gartneri, 181 af Industri, 23 af Handel, 31 af forsk. Daglejervirks., 26 af deres Midler, og 106 vare under Fattigv.

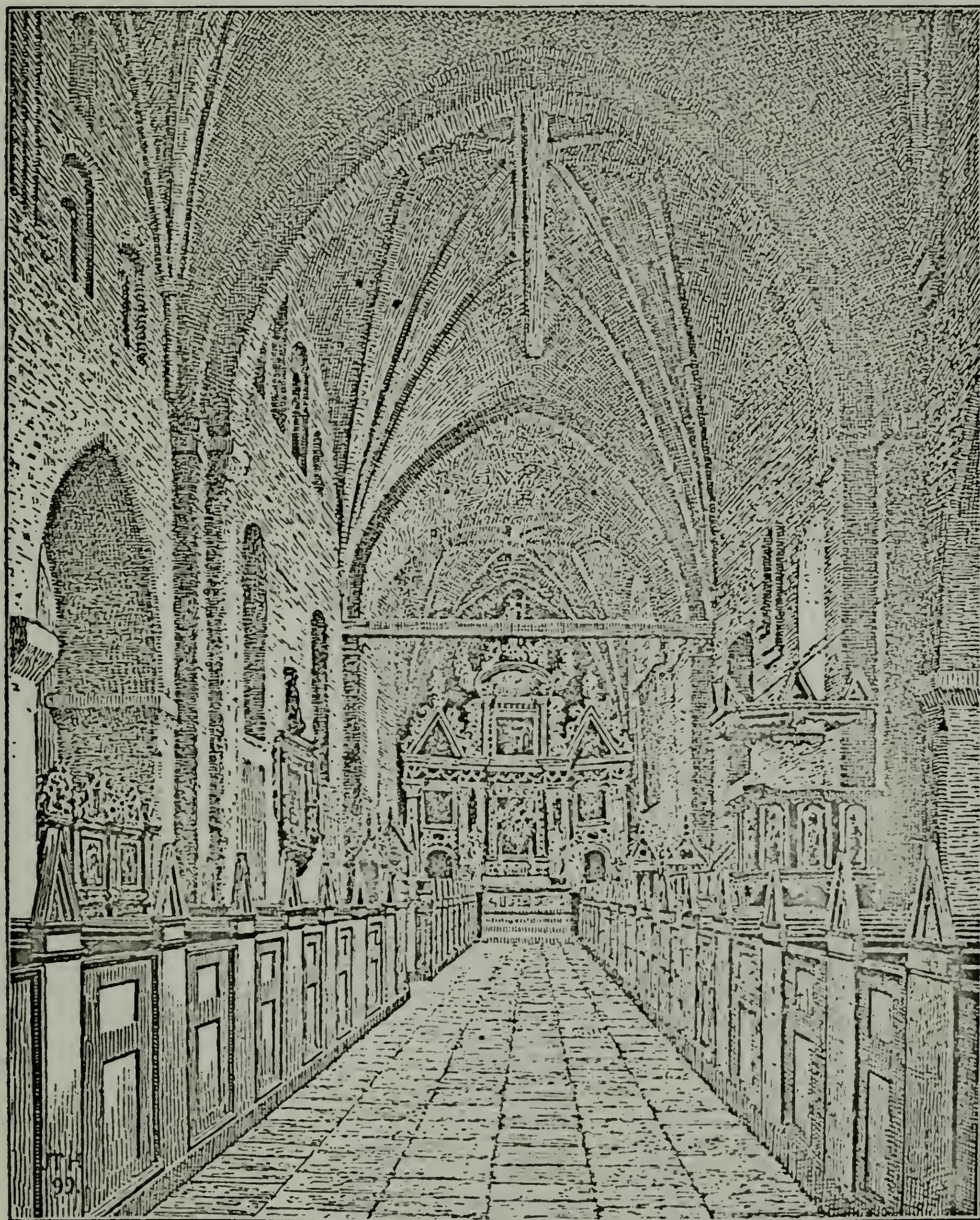
I Sognet *Børglum Kirke*, sammenbygget med Hovedgaarden Børglumkloster, og Byerne: *Børglum* med Præstegd., østre Skole, Forsamlingshus (opf. 1896), Mølle og Teglværk; *Fristrup*; *Skjøttrup* med Fattiggaard for Børglum-Furreby Komm. (opf. 1870, Plads for 38 Lemmer; tillige Alderdomsbolig) og Mølle; *Vittrup*, ved Landevejen, med vestre Skole og Mølle. Saml. af Gde. og Huse: *Børglumhede*, *Børglumkjær*, Huse, *Fristruphede*, Huse, *Stenbjærg*, *Tidselbak*, største Delen af *Løt*, Huse. Hovedgaarden *Børglumkloster* har $69^1/_4$ Td. Hrtk. foruden $3^5/_8$ Td. A. og E. Hartk. Skove, omtr. 1400 Td. Ld., hvoraf 200 Eng, 300 Skov (Børglumkl. Sk. i Ugilt S.), Resten Ager; til Gaarden høre af Fæstegods $31^3/_4$ og af Arvefæstegods 63 Td. Hrtk. (i Børglum, Vrensted og Ugilt Sogne). Gaarden *Hjortnæs* (med Hovedgaardstakst) hører under Børglumkloster. Gaardene *Christiansdal* og *Nielsminde* (Afbyggergaarde af Børglumkl.) have tils. 26 Td. Hrtk., 645 Td. Ld. (deraf 390 under Christiansdal), hvoraf 60 Eng, 40 Skov og Plantning, Resten Ager; under Christiansdal en Del Fæstegods i Børglum, Vejby og Stenum Sogne. *Mariegaarde*.

Børglum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr. 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 508. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Børglumkl.

Den højtliggende, anselige, 124 F. lange og 64 F. brede *Kirke*, Domkirke i den katolske Tid og Klosterkirke, udgør den nordl. af Hovedgaarden Børglumklosters 4 Fløje. Den bestaar af treskibet Langhus og Kor med lige Gavl, er uden Taarn og stammer fra en af store, gule Mursten i den seneste Middelalder opf. Kirke, som nu er forkvaklet ved senere Forandringer. Koret er i sine nederste Partier af tilhugne Granitkvadre og hviler paa en meget anselig profileret Dobbeltsokkel, der er en af de faa Rester af en ældre, romansk Granitkirke, som vistnok var opf. i 1. Halvdel af 12. Aarh. Ved en af Nationalmuseet 1862 foretagen Undersøgelse fandtes der en Del Fundamenter (senere for største Delen benyttede af den dav. Ejer af Børglumkl. til Afbyggergaardene), der viste, at denne Granitkirke har været en ejendommelig Bygning, navnlig hvad Korpartiet angaar. Den var treskibet med Korsfløje, der sprang frem foran Sideskibene; Højkoret har haft Apsis; til Korsfløjenes Østside har der i disses halve ydre Bredde været smaa Kapeller, medens der fra den anden, indre Bredde har udgaaet Sidegange, som løb parallelt med Højkoret og have været aabne ind til dette, og som vistnok have fortsat sig i Sideskibene V. for Korsfløjene; baade Kapellerne og Sidegangene have mod Ø. været afsluttede af Apsider, der dog ikke som Højkorets vare synlige paa Ydermuren. Den nuv. Kirke har beholdt Sideskibene; paa Korets Sidemure ses endnu Spor af høje Spidsbuer, maaske Levninger af en Arkaderække, der har aabnet sig ind til Korsfløjene og Sidegangene, som ere blevne nedbrudte i Slutn. af 16. Aarh.*). D. Atl. (V S. 276) fortæller, at Kirken blev repareret 1616 af Lensmanden Godslev Budde og i 18. Aarh. af Fr. Kjærskjold (over Indgangen til det nordl. Sideskib staar en Sandstenstavle med Aarst. 1722); maaske ere dengang de nordl. Vinduer blevne tilmurede. Kirken har spidsbuede Hvælvinger, Højkirken 3, 54 F. høje, Koret 2 og hvert Sideskib 4. I Korets nordvestl. Hjørne hvile Gjordbuerne paa en Pilaster af Kamp med trapezformet Kapitæl, i øvrigt paa firkantede Murpiller ligesom i Højkirken. Hvert Hvælvingsfag aabner sig med to af en Midtpille baarne Spidsbuer ind til de lavere Sideskibe; her bæres Gjordbuerne i det nordl. af firkantede Murpiller, i det sydl. af slanke Halvsøjler; paa en af disse er der udhugget en Menneskefigur i sammenkrøben Stilling. Det vestl. Hvælvingsfag i Midtskibet er paa begge Sider helt lukket med en Mur, de to andre ere ved en lav Mur adskilte fra Sideskibene. Anselig Altertavle i Rokokostil over hele Korets Bredde, skænket af Fr. Kjærskjold 1740; i Midtpartiet en Kopi af Rubens' Nadveren (Dele af den gamle Tavle, fra Beg. af 16. Aarh., ere i Natio-

*) Aar 1594 udgik en kgl. Befaling om en Besigtigelse af Kirken i Anledn. af, at Godslev Budde med den forrige Konges Tilladelse havde nedbrudt Korsfløjene for med de indvundne Materialer at reparere den øvrige Kirke.

nalm.). Store Malmstager fra 1500 med Indskrift: Anno Domini M V hundert do gaf Hans Ilder dette luchter. Prædikestolen saavel som Præste- og Degnestolen samt det store Pulpitur med Orgelet (fra 1750) ere i Rokokostil fra 18. Aarh. I Skibet et stort Krucifiks. I Skibet Træepitafium i Renæssancestil over Præsten Peter Jensen Viborg og Hustru, opsat 1644. Smstds. er indmuret to Ligsten over Bisperne Jep Friis, † 1486

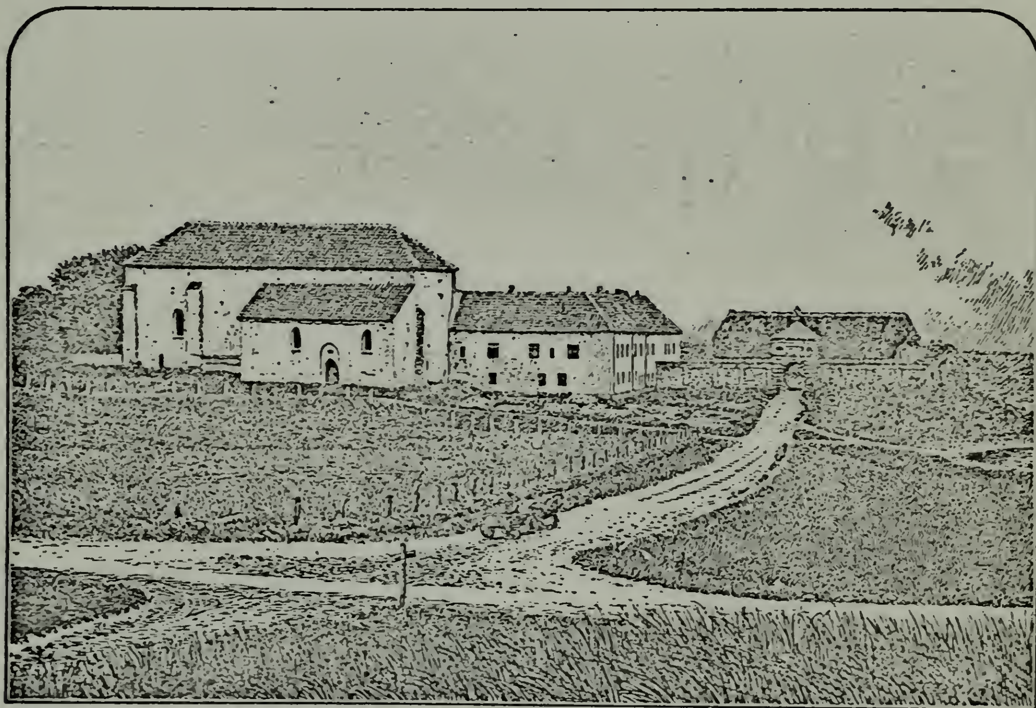

Børglum Kirkes Indre.

(han skal have bygget et Kapel ved Kirken 1483; paa Disken staar: Orate pro datore Jacobo Fris), og Niels Stygge, † 1533. I Gulvet under Pulpituret Brudstykke af en Sten over Ridder Nicolaus Thorstensen. † 1395. I den østl. Del af det sydl. Sideskib et Marmorepitafium over Justitsr. Hillerup, † 1819, og Hustru; i den vestl. Del Marmormonument over Familien Thurahs Gravkapel (her hvile foruden Generalmajor Laur. Thurah Justitsr. Kjærskjold og Hustru, Joh. Heinr. Rantzau og Johanne Marie Kjærskjold, g. m. Konferensr. Braem til Baggesvogn). Klokkerne hænge i et nyt, ejendom-

meligt Klokkehus i gammeltysk Stil paa Kirkegaarden. — Paa Kirkegaarden Monument over Stiftamtmand Chrf. Reitzer, † 1736.

Børglum (1330: Byrlum, 1335: Borghlun, 1401: Burghlwm), som ifl. Ælnoth har sit Navn efter en Dronning paa dette Sted, „Burlina“, var oprindl. en Kongsgaard, paa hvilken Knud den hellige opholdt sig 1086, da Vendelboerne begyndte Opstanden mod ham. Vistnok mellem 1134 og 1139 afstodes den til Præmonstratenserordenen, som her indrettede et Kannikebo under Styrelse af en Provst og en Prior; Moderstiftelsen var Steinfeld i Eifel. *Børglum Kloster* fik meget snart stor Anseelse. Vendsyssels Biskop valgte det straks til sit Bispesæde, og Konventet kom til at udgøre Bispens Domkapitel, med Ret til at vælge Biskoppen; Kirken blev Stiftets Domkirke. Provsterne vare fornemme Prælater — et Par af dem have siddet i Rigets Raad —, og Kannikerne have sikkert for en Del været af Adel. De kaldtes alm. „de hvide Brødre“ efter Ordensdragten; men 1403 ansøgte de Paven om at maatte ombytte den hvide Dragt med en mørk, som passede bedre til det regnfulde Klima, og 1422 bad de om som andre Præmonstratenserkanniker ved Domkirker at maatte bære „almutium“ (Skulderkrave med Hætte) og „superpelliceum“ (Korunderklæd-

Børglumklosters Ydre.

ning). Klosteret samlede sig efterhaanden et betydeligt Jordtilliggende i de omliggende Herreder, deribl. de større Gaarde Bangsbo, Birkumgd., Kartoft og Hammelmose; det havde adskillige Aalegaarde, Saltkedler o. lign.; i Slutn. af 15. Aarh. omtales, at det havde eget Birk. Dronn. Margrethe lod sig optage i Ordenens Broderskab og skænkede bl. a. til Kirken en med Ædelstene besat Guldkrone, der paa alle Festdage skulde anbringes paa et Jomfru Marie Billedes Hoved. Men der laa en stor Fare i denne Velstand, og Klosterets Historie indeholder mange Vidnesbyrd baade om Trængsler og moralsk Forfald. Aar 1330 klagedes der over, at Bisp Tyge var brudt ind i Klosteret, havde fordrevet Kannikerne fra deres Kamre og befæstet Kirken og Klosteret mod Kongen og de udjagne Kanniker; 1467 dispenserede Paven 8 af Kannikerne for at have fængslet deres Provst, som havde forgrebet sig paa Kirkens Ejendom; 1520 maatte Provsten Antonius v. Fürstenberg afstaa Provstiet, anklaget for at have tilvendt sig af Klosterets Klenodier. I den nærmest flg. Tid havde Bisperne Niels Stygge Rosenkrantz og Stygge Krumpen efter hinanden Provstiet i Forlening, de to Mænd, hvis Fremfærd i særlig Grad viser Raaddenskabet i den sidste katolske Tid. Efter Reformationen inddroges Klosteret under Kronen, og der blev nu ikke udvalgt nogen ny Provst, men indtil 1540 ledede Prioren midlertidigt

dets Anliggender; da blev det endelig sekulariseret, idet det overdroges Albert Skeel som Afgiftslen, mod at han skulde underholde de tilbageblevne Kanniker, et Forleningsvilkaar, der atter nævnes 1559. Senere var Børglum bortforlenet til Adelsmænd; 1623 henlagdes det til Sorø Akademi, hvis Hofmester deraf skulde have sit Underhold. Efter Akademiets Nedlæggelse blev B. privat Ejendom, idet Fr. III 1669 mageskiftede det til Kansler Peder Reedtz, † 1674, mod Tygestrup i Sjælland. Sønnen Chr. Reedtz solgte Børglumkl. omtr. 1688 til Dronn. Charlotte Amalie, efter hvis Død det tillige med Dronninglund og Dronninggd. tilfaldt Fr. IV, som 1715 mageskiftede dem mod Gjorslev og Erikstrup til Søsteren Sophie Hedevig (se S. 117), som s. Aar solgte det (51) med Tiender (120) m. m., i alt 703 Td. Hrtk. for 30,000 Rd. til Generalmajor Chr. G. Møsting, som s. Aar transporterede Skødet til Fr. Kjær, adlet 1722, udnævnt til Kancellir. 1727; men s. Aar blev Adelskabet kasseret; 1730 fik han det dog igen med Navnet Kjærskjold, købte efterhaanden Hegnet, Halkjær, Baggesvogn, Hæstrup og Aagaard og døde 1738, Enken Inger Pop 1740 (om Kjær se *C. Bruun*, Fr. Rostgaard S. 233 flg. og 371 flg.). Hans Svigersøn, den holst. Adelsmand Joh. Heinr. Rantzau († 1748), blev da Ejer af B.; hans Enke ægtede 1750 Generalmajor, Bygmester Laur. Thurah, der 1757 solgte det (51, 223, 615 m. m.) for 56,000 Rd. og 300 Speciesdl. til Oberst Jens de Poulsen, der solgte det (51, 283 og 692 m. m.) 1772 for 100,000 Rd. til Konferensr. H. Chrf. Rosenkrone, efter hvem Broderen Baron, senere Greve M. G. Rosenkrone arvede det 1774; efter ham blev det 1801 solgt til Kancellir. J. Qvistgaard, der atter solgte det til Købmand N. Fr. Hillerup, † 1819; efter Enkens Død 1835 købte cand. jur. C. M. Rottbøll det (gml. Hovedgaardstakst 49³/₄, Bøndergods 540 og Strøgods 132 Td. Hrtk.) for 182,000 Rd.; efter hans Død, 1894, overtog Sønnen, J. Rottbøll, den nuv. Ejer, Gaarden.

Klosterbygningen bestod af 4 sammenbyggede Længer om en firkantet Gaard; af disse udgjorde Kirken den nordl. Fløj, den sydl. indeholdt Boliger for Provsten og Kannikerne, i den østl. var bl. a. Ragestuen. Aar 1575 hedder det, at Klosteret var meget bygfældigt baade paa Tømmer og Tag, men da det vilde kræve for stor Bekostning at reparere det hele, skulde kun et af Husene istandsættes til Beboelse (1662 benyttedes dette ogsaa til Beboelse). Senere ere Bygningerne undergaaede store Forandringer. Om Kirken er allerede fortalt. Af de andre Fløje ere kun Ydermurene delvis fra Klostertiden, enkelte Steder med Spor af gamle Vinduesaabninger. En betydelig Restauration blev foretagen af C. M. Rottbøll baade ud- og indvendig, deribl. af den af Thurah istandsatte og udsmykkede Riddersal, hvori findes legemsstore Portrætter af de oldenborgske Konger og Dronninger. (Om Klosteret se Kirkeh. Saml. 2. R. IV S. 465 flg. og 733 flg., om Kirken *Løffler*, Uds. over Danm. Kirkebygn. S. 84, og Aarb. f. n. Oldk. 1895, S. 237 flg.).

Neden for Børglumkl. vises endnu den Plads („Bispegaarden"), hvor de katolske Bisper havde deres Residens.

Christiansdal og *Nielsminde* ere Afbyggergaarde fra 19. Aarh. af Børglumkl.; ved C. M. Rottbølls Død 1894 gik de over til Sønnen, Landstingsmand C. M. R.

Tæt ved Børglumkl. ligger *Boelhøj*, hvorfra der er en vid Udsigt. Her har der været en hellig Kilde, *St. Boels Kilde*.

Furreby Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Børglum, omgives af dette, Lyngby Sogn, Skagerak og Vrensted Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 2¼ Mil S. V. for Hjørring. De temmelig jævne Jorder, der have brat Affald til Stranden, ere overvejende sandmuldede. Gennem Sognet, der gennemstrømmes af *Klostergrøft*, gaar Landevejen fra Hjørring til Løkken og fra Løkken til Saltum.

Fladeindholdet 1896: 707 Td. Ld., hvoraf 343 besaaede (deraf med Rug 77, Byg 79, Havre 145, Blandsæd til Modenh. 18, Grøntf. 6, Kartofler 14), Afgræsn. 249, Høslæt, Brak, Eng m. m. 84, Flyvesand 9, Veje og Byggegr. 20 Td. Kreaturhold 1898: 86 Heste, 263 Stk. Hornkvæg (deraf 196 Køer), 524 Faar og 220 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 22 Td.; 8 Selvejergaarde med 11, 54 Huse med 11 Td. Hrtk. og 112 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1287 (1801: 400, 1840: 676, 1860: 862, 1880: 1027), boede i 209 Gaarde og Huse; Erhverv: 64 levede af immat. Virksomhed, 171 af Jordbr., 520 af Fiskeri, 277 af Industri, 132 af Handel, 17 af Skibsfart, 29 af forsk. Daglejervirks., 38 af deres Midler, og 39 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Furreby* med Kirke, Skole og Vand- og Vejrmølle og Ladepladsen og Fiskerlejet *Løkken* — 1. Febr. 1890: 164 Huse og 1067 Indb. (1801: 217, 1840: 445, 1860: 627, 1880: 815) — med Kirke, Metodistkirke, Realskole, Privatskole, Apotek, Lægebolig, Alderdomsbolig (opr. af Understøttelsesforeningen af 1888, med et Hus til 2 trængende Familier), Sparekasse (opr. $^{11}/_{12}$ 1871; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 595,978 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 30,900 Kr., Antal af Konti 1188), Gæstgiveri, Badehotel, Købmandsforretn., Jærnstøberi, Markedsplads (Marked i Apr. og Okt.), Redningsstation (opr. 1882), Fare- og Signalstation for Fiskere, Toldassistentstation, Kysttelegrafstation, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition. Stedet skal være Station paa den paatænkte Aabybro-Hjørring Bane. *Løkkensholm*, *Mølgaard* og *Kodal*, Gaarde. *Løkkens Mølle*.

Efter Fiskeriberetn. var der i Aaret 1897-98 i Løkken 180 Fiskere, der fiskede fra 26 aabne Havbaade og 70 mindre Baade til en Værdi af 67,708 Kr. (særlig Torsk og Kuller).

Furreby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 510. Lægd. Kirken tilhører Hartkornsejerne, Kirken i Løkken ejer sig selv.

Den lave, uanselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod V. (nyt). Kor og Skib ere fra romansk Tid, af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Korgavlen er omsat. Et enkelt af de oprindl., rundbuede Vinduer samt begge Døre ere bevarede (nu tilmurede). Kirken har fladt Loft. Alterbord af Granitkvadre med Relikviegemme; Altertavle med en Kopi af Thorvaldsens Christus. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. I Skibets Vestende et Pulpitur.

Kirken i Løkken er opf. 1898 (indv. $^{18}/_{12}$ 1898) i gotisk Stil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekt Axel Møller; den bestaar af Skib og Kor samt Taarn med Spir (80 F. højt). Taarnrummet er Vaabenhus. Paa Alteret et Trækrucifiks (Billedhugger Fjeldstrup); udskaaren Prædikestol; Døbefont af Faksekalk. — *Metodistkirken* er opf. 1882 af røde Mursten med Taarn og Spir.

Furreby skal have Navn af de Fyrreskove, der før have været her langs Stranden (se D. Atl. V S. 278). Nu er der ingen Klit i Sognet, men det har i 17. Aarh. lidt af Sandflugt (se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 128 flg.). Ogsaa Havet har gjort stor Skade og bortskyller stadig af Kysten i den nordl. Del af Sognet; Havet skal i sin Tid have borttaget en hel By, *Kinderup*.

Løkken har før været en betydelig Handelsplads med stor Handel paa Hamburg, Norge og England (se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 426 flg. og 3. R. I S. 340 flg.), ligesom den var Ladeplads for Hjørring (se S. 14).

Lyngby Sogn, Anneks til Jelstrup i Vennebjærg Hrd., omgives af Furreby og Børglum Sogne, Vennebjærg Hrd. (Rubjærg S.) og Skagerak. Kirken, mod N. V. ved Stranden, ligger omtr. 2 Mil S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, temmelig jævne Jorder ere til Dels gode, muldlerede, ikke sjælden med Lerunderlag; i Midten er der dog daarlige Sandjorder med nogen Hede, ved Stranden nogen Klit. Østspidsen af Sognet berøres af Landevejen fra Hjørring til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 1063 Td. Ld., hvoraf 430 besaaede (deraf med Rug 91, Byg 77, Havre 193, Bælgsæd 3, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 21, Grøntf. 9, Kartofler 20, andre Rodfr. 11), Afgræsn. 265, Høslæt, Brak, Eng m. m. 197, Haver 4, Skov 2, Moser 48, Heder 46, Flyvesand 44, Veje og Byggegr. 23 Td. Kreaturhold 1898: 79 Heste, 342 Stk. Hornkv. (deraf 219 Køer), 512 Faar, 182 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 32 Td.; 14 Selvejergaarde med 24, 35 Huse med 8 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 343 (1801: 191, 1840: 197, 1860: 258, 1880: 274), boede i 66 Gaarde og Huse; Erhverv: 3 levede af immat. Virksomhed., 220 af Jordbr., 69 af Fiskeri, 15 af Industri, 7 af Handel, 9 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nørre-Lyngby* med Kirke; *Sønder-Lyngby* med Skole og Mølle. *Lyngby-Torp* med Andelsmejeriet og Forsamlingshuset *Tovbro* (opført 1891).

Lyngby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 509. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus (nyt) mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid, af huggen og raa Kamp paa en profileret Sokkel. Murene ere omsatte; Norddøren er tilmuret, Syddøren fører ud til Vaabenhuset. Kirken har Bjælkeloft; halvrund Korbue af røde Mursten. Altertavle i Rokokostil med et nyere Maleri (Christus velsigner Brødet og Vinen). Romansk Granitdøbefont med Rundbuer, Kors og Hagekors. Nyere Prædikestol. — Kirkegaarden ligger (Aar 1900) kun omtr. 100 F. fra Havskrænten; der styrter aarl. omtr. 4 F. ned.

Vrensted Sogn omgives af Annekset Tise, Stenum, Børglum og Furreby Sogne, Skagerak og Hvetbo Hrd. (Ingstrup og Hjermeslev S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $2^1/_2$ Mil S. V. for Hjørring. De lavtliggende, jævne Jorder ere frugtbare med en Del Eng- og Kærstrækninger. Paa Sydgrænsen løber *Rørbæk*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Løkken til Saltum.

Fladeindholdet 1896: 5487 Td. Ld., hvoraf 2035 besaaede (deraf med Hvede 21, Rug 488, Byg 471, Havre 729, Bælgsæd 12, Spergel 6, Frøavl 8, Blandsæd til Modenh. 148, Grøntf. 81, Kartofler 51, andre Rodfr. 20), Afgræsning 1090, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1176, Have 19, Moser 41, Kær og Fælleder 959, Heder 88, Veje og Byggegr. 74 Td. Kreaturhold 1898: 432 Heste, 1663 Stk. Hornkvæg (deraf 1017 Køer), 1598 Faar og 791 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 262 Td.; 39 Selvejergaarde med 147, 18 Arvefæstegd. med 70, 2 Fæstegd. med 6, 126 Huse med 38 Td. Hrtk. og 53 jordløse Huse, $^1/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1273 (1801: 711, 1840: 957, 1860: 1072, 1880: 1267), boede i 240 Gaarde og Huse; Erhverv: 26 levede af immat. Virksomhed, 866 af Jordbr., 21 af Fiskeri, 121 af Industri, 16 af Handel, 8 af Skibsfart, 72 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 109 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vrensted* med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1895), 3 Møller og Andelsmejeri (Lykkens Prøve); *Aasendrup* med Skole. *Østre Skole*, mod Ø. i Sognet. *Vrenstedkjær*, *Bostedhede*, *Libakke* og *Sundsted*, Huse. Gaarde: *Sundstedgd.* og *Holmen*.

Vrensted S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring), og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 511. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken, fordum indviet til St. Thøger, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af hugne Granitkvadre; i gotisk Tid blev Koret ombygget og udvidet til Skibets Bredde, ligesom der indbyggedes Hvælvinger. Skibets Mure ere til Dels omsatte i nyere Tid. Den nu tilmurede Norddør er firkantet; gennem Syddøren er Indgangen til Skibet. Taarnet er opført i gotisk Tid, forneden af Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten. Det overhvælvede Underrum, hvis vestlige Del er afskildret til Materialhus, har Spidsbue ind til Skibet. Det overhvælvede Vaabenhus er af store Mursten, vistnok samtidigt med Taarnet. Korets østl. Del har Tøndehvælving. Altertavle fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra 1597. I Koret Epitafier over Præsterne M. Evertsen Meier, † 1655, med Portr. af ham, Hustru og 3 Børn, og Johs. Dines Carlsen, † 1783, og Hustru, samt Ligsten over Præsterne Frands Lauridsen Hjort, † 1708, og hans 2 Hustruer, og Anders Carlsen, † 1767, og Hustru.

Tæt ved Kirken fandtes 1894 af Sognepræst Pommerincke ved Sydøsthjørnet af Kirkegaardsdiget *St. Thøgers Kilde*, der i Tidernes Løb var tilsandet.

Mod S. V. i Sognet ligger et gammelt, nu sløjfet Voldsted, "*Slottet*". — Drivsholm, N. i Sognet, er formodentlig den Gaard *Drefsholm*, der, ligesom en i Byen Aasendrup tidligere liggende Herregaard, 1465 tilhørte Hr. Anders Nielsen (Banner) af Kokkedal.

Vrensted og Tise Sogne have i Slutn. af 17. Aarh. lidt meget af Sandflugt (se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 124 flg.).

Tise Sogn, Anneks til Vrensted, omgives af dette, Stenum og Tolstrup Sogne, Aalborg Amt (Kjær Hrd.) og Hvetbo Hrd. (Saltum, Alstrup og Hjermeslev S.). Kirken, noget mod N., ligger omtr. 2¾ Mil S. V. for Hjørring og 3¾ Mil N. N. V. for Aalborg. De med Undtagelse af Tise Kirkebakke (156 F., 49 M., med trig. Station) lavtliggende Jorder, der mod S. gaa over i den *store Vildmose*, hvoraf noget af den nordl. Del hører til Sognet (se ndfr.), ere dels muldsandede, dels skarpsandede, særlig mod Ø. Sognet gennemstrømmes af *Ry Aa*, der sammen med sit Tilløb *Assenbæk* danner Vestgrænsen, medens Nordgrænsen dannes af *Rørbæk*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Brønderslev til Saltum.

Fladeindholdet 1896: 6130 Td. Ld., foruden en Del af den *store Vildmose* (sammen med Tolstrup S. 2867 Td. Ld.), hvoraf 2075 besaaede (deraf med Rug 571, Byg 372, Havre 721, Spergel 10, Blandsæd til Modenhed 214, Grøntf. 111, Kartofler 59, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 1115, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1957, Have 14, Skov 34, Moser 59, Kær og Fælleder 679, Hegn 11, Heder 75, Flyvesand 5, Veje og Byggegr. 95, Vandareal m. m. 11 Td. Kreaturhold 1898: 394 Heste, 1716 Stk. Hornkvæg (deraf 1138 Køer), 1281 Faar, 849 Svin og 14 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 297 Td. Der var 57 Selvejergaarde med 164, 1 Arvefæstegd. med 2, 11 Fæstegd. med 81, 69 Huse med 26 Td. Hrtk. og 45 jordløse Huse, over ⅓ i Fæste og Leje. Befolkningen, ½ 1890: 1130 (1801: 620, 1840: 813, 1860: 972, 1880: 1160), boede i 194 Gaarde og Huse; Erhverv: 21 levede af immat. Virksomhed, 788 af Jordbr., 121 af Industri, 21 af Handel, 60 af forsk. Daglejervirks., 21 af deres Midler, og 98 vare under Fattigv.

I Sognet den enligt beliggende *Tise Kirke* og Byerne: *Tise* med Skole, Forsamlingshus (opf. 1896), Markedsplads (Marked i Apr.) og Fattiggaard for Vrensted-Tise S. (i *Tise Udflyttere*, opf. 1871, Plads for 26 Lemmer); *Manna*, ved Landevejen (hvoraf en Del kaldes *Svingel*), med Købmandsforretn. og Telefonstation; *Filholm*; *Tisekjær*. *Nordre Skole*, ⅛ Mil N. for Kirken. Hovedgaarden *Hammelmose* med Avlsgaardene *Ny-Hammelmose*, *Tagmark* og *Blaasig*, under Stamhuset Birkelse i Aalborg Amt (s. d.), har 60⅞ Td. Hrtk,, 1191 Td. Ld., hvoraf 331 Eng, Resten Ager; til Gaarden hører en Vandmølle. Andre Gaarde: *Stadsvold*, *Vestergd.*, *Grønborg*, *Stavad*, Gde.

Tise S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningsk. 512. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken, fordum indviet til Vor Frue, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere oprindl. fra romansk Tid, af Granitkvadre, men betydelig ombyggede i den senere Middelalder, idet Murene forhøjedes, Koret forlængedes mod Ø., der indbyggedes Hvælvinger, og Taarnet, der nu er lavt, men vistnok har været meget højere, opførtes, alt af Mursten. I Korets Mure ses flere tilmurede spidsbuede Vinduer. Taarnrummet, der oprindl. har været overhvælvet, men nu har fladt Bræddeloft, har Spidsbue ind til Skibet. Det overhvælvede Vaabenhus er vistnok samtidigt med Taarnet. Altertavlen, med et Maleri (Nadveren), er fra 1806 „efter Tegn. af Just Klemmesen Engstrup.“ Malmstagerne ere skænkede 1588 af Peder Munk og Karen Skeel. Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen, i rig Renæssancestil, tværs over Korbuen, er skænket af samme som Alterstagerne. Som Tærskelsten i Norddøren ligger en romansk Ligsten (se *Løffler*, Gravst. Pl. XII).

Hammelmose tilhørte 1336 Saxe Pedersen, 1343 Marsken Peder Vendelboe; 1408 skødede Niels Iversen (Rosenkrantz) H. til Børglum Kloster, som ejede den til Reformationen, da det blev sekulariseret og H. 1541 ved Mageskifte overdraget til Albert Skeel, i hvis Families Besiddelse den senere er forbleven, nemlig Albert Skeel, Christen S., † 1595, Otte S., † 1634, Christen S., † 1670. Sidstnævntes Datter Margr. S., sl. Henrik Rammels, oplod 1671 til sin Datter Anne Rammel, sl. Albret Skeels til Katholm, en Halvpart i H. (38 Td. Hrtk.) med Gods, hvilken denne synes at have solgt til Jørgen Arenfeldt, der 1679 mageskiftede den med omtr. 30 Gaarde og Bol til Torben Nielsen, hvis Enke Mette Lauridsdatter 1691 skødede den til Albret Bille. 1756 ejedes den anden Halvdel af Grev Chr. Rantzau, hvis Farmoder Ide Skeel var Søster til Margr. Skeel. Hans Søn C. A. Greve Rantzau solgte den (39 og 199 Td. Hrtk.) samt Asdal 1794 for 74,000 Rd. til Søren Hillerup, som straks solgte Halvparten af H. til Geheimer. Skeel til Birkelse for 24,500 Rd., i hvis Slægt den anden Halvpart var gaaet i Arv, og siden har H. henhørt til Stamhuset Birkelse. — Hovedbygningen, der 1662 bestod af 3 grundmurede Huse, hvoraf et i 2 Stokv., og et Bindingsværk, er den gamle, kun noget repareret. Gravene, der have omgivet den, ere nu til Dels tilgroede.

V. for Kirken har der været en hellig Kilde, *Vor Frue Kilde.*

Om Sandflugten se Vrensted S.

Tolstrup Sogn omgives af Tise, Annekset Stenum, Børglum, Em, Serridslev og V.- og Ø.-Brønderslev Sogne samt Aalborg Amt (Kjær Hrd.). Kirken, mod N., ligger omtr. $2^3/_4$ Mil S. S. V. for Hjørring og $3^3/_4$ Mil N. for Aalborg. De mod N. noget højtliggende, i øvrigt lavtliggende og jævne Jorder, der mod S. gaa over i den *store Vildmose*, hvoraf noget af den nordl. Del hører til Sognet, ere mod N. for det meste skarpsandede, mod S. mest Kær og Eng. Overgangen til Vildmosen dannes af de saakaldte *Rebsenge*, store, grønne Flader (omtr. 26 Td. Hrtk.), der tilhøre Stamh. Birkelse, som udlejer dem til Høslæt. Sognet gennemstrømmes af *Ry Aa*, der sammen med sit Tilløb *Østeraa* danner en Del af Østgrænsen. Gennem Sognet gaa Vendsysselbanen og Landevejen fra Brønderslev til Saltum.

Fladeindholdet 1896: 5984 Td. Ld., foruden en Del af *Vildmosen* (se S. 142), hvoraf 1991 besaaede (deraf med Rug 535, Byg 250, Havre 779, Spergel 16, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 246, Grøntf. 46, Kartofler 81, andre Rodfr. 35), Afgræsn. 1203, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1783, Have 21, Skov 31, Moser 114, Kær og Fællleder 308, Hegn 5, Heder 370, Veje og Byggegr. 129, Vandareal m. m. 28 Td. Kreaturhold 1898: 365 Heste, 1743 Stk. Hornkvæg (deraf 1061 Køer), 1138 Faar, 979 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 280 Td.; 52 Selvejergaarde med 209, 2 Arvefæstegd. med 6, 5 Fæstegd. med 14, 92 Huse med 25 Td. Hrtk. og 29 jordløse Huse, $^1/_4$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1210 (1801: 542, 1840: 793, 1860: 1067, 1880; 1227), boede i 230 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomhed, 870 af Jordbr., 170 af Industri, 13 af Handel, 23 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 62 vare under Fattigv.

I Sognet *Tolstrup Kirke* og, tæt ved, Præstegd., Skole, Andelsmejeri og Sparekasse (opr. $^{26}/_{10}$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 348,075 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 23,472 Kr., Antal af Konti 920), og Byerne: *Øster-Hjermeslev*, ved Landevejen, med Skole og Teglværk; *Tømmerby* med Skole og Fattiggaard for Tolstrup-Stenum Komm. (opf. 1882, Plads for 32 Lemmer); *Linderup*; *Rykind*; en Del af *Holte* (Resten i Serridslev S.) med Mølle. *Mejlsted* og *Vibsig*, Gaarde, *Hybjærg Huse*, *Hedehuse*. Hovedgaarden *Hjermeslevgaard* med Afbyggergaarden *Grishøj* paa Vildmosen, under Stamh. Birkelse (s. d.), har 53 Td. Hrtk., 750 Td. Ld. (foruden den Del af Vildmosen, der hører til Sognet), hvoraf 350 Eng, Resten Ager; til Gaarden høre *Oddensgaards Mølle* og *Søndermølle*. *Gundersmølle* (Nørremølle). Gaardene *Mølgaard* og *Taarup*, m. m.

Tolstrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 513. Lægd. Kirken tilhører Stamh. Birkelse.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor (oprindl. med Apsis) ere opførte i romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Flere af Murene ere senere omsatte lige til Grunden. Over Norddøren sidder en Tympanon med et indhugget Kors, medens en lign. Tympanon fra den ødelagte Syddør nu ligger i Præstegaardshaven. Taarnet, der er nedbrudt til Skibets Højde, vistnok omtr. 1770, er forneden af Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten. Vaabenhuset er samtidigt med Taarnet og af Granit og Mursten. Koret har en senere indbygget Hvælving, Skibet fladt Loft; Taarnrummet, der har Spidsbue ind til Skibet, har nu fladt Loft, men var tidligere overhvælvet. Altertavlen er et nyt Maleri, Chr. i Getsemane (nogle Figurer af det oprindl., gotiske Alterskab ere i Nationalmus.). Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra Beg. af 17. Aarh. Paa Korbuens Væg et Krucifiks med Aarst. 1639. I Korvæggen Ligsten over en ung Kvinde, fremstillet i hel Figur, med Indskriften: Anne Mortensdatter og flere adelige Vaabener (en Søster til Joh. Mortensen?); Gravkapel under Koret; Ligsten over Forpagter paa Hjermeslevgd. Chr. Christensen Solholdt, † 1681. Epitafier bl. a. over Præsterne Jens Pedersen Hosbond, † 1680, Niels Iversen, † 1726, og to Hustruer, og Jens Larsen Jessen, † 1771 (se Saml. til j. Hist IX S. 200), samt over Forpagter paa Hjermeslevgd. Peder Thomsen Kiærulf, † 1717, og Hustru.

Hjermeslevgaard tilhørte 1444 Morten Nielsen (Vognsen), der havde arvet den efter sine Forældre, derefter 1481 hans Søn Joh. Mortensen (der dog havde en Medejer i Thomes Tordsen, som 1492 indværgede H. med Lovhævd), Morten Johansen 1515 og hans Datter Mette Mortensdatter, g. 1 Gang med Bagge Griis, bekendt for sit Mordforsøg paa Skipper Klement, som havde afbrændt H., hvilket Forsøg kostede Bagge Griis selv Livet, 2. Gang med Jens Thomesen (Dan). Hendes Søn Morten Bagge til H. døde ugift 1546, men Fru Mette levede endnu mange Aar efter paa H., som hun 1588 skænkede til den senere Rigsraad Enevold Kruse og Fru Else Marsvin. Deres Søn Jørgen Kruse arvede H., men forarmedes under Krigen, hvorfor hans Kreditorer kort før hans Død 1666 gjorde Indførsel i H. 1668 magelagde Kronen Gaarden (76 Td. Hrtk.) til Proviantkommissær Nicolaus Bennich, hvis Enke Elsebe Margr. Moth 1679 solgte den til Torben Nielsen, Forvalter paa Elkjær, der straks efter afhændede den til Jørgen Arenfeldt. Han solgte den (96 Td. Hrtk.) 1681 til Otte Skeel til Birkelse, hvorefter den indlemmedes i Stamhuset (1794 havde H. Hovedgaardstakst 92 Td., Bøndergods 335 og Tiender 143 Td.). — Borggaarden bestod 1662 af 4 Huse, to i 2 Stokv. af Bindingsværk, de andre i eet Stokv., hvoraf det ene af Grundmur; den havde Taarn med Spir og var omgiven af Grave. (Om Gaarden dengang og om, hvad den havde lidt i Svenskekrigen, se Saml. til j. Hist. IX S. 33, 143 og 283 flg.). Hovedbygningen, i eet Stokv., er opf. 1883 og udgør den østl. Fløj af Gaardens 4 Længer (den vestl. har 2 Stokv.).

Aar 1380 pantsatte Ludv. Iversen (Rosenkrantz) sin Gaard i *Mejlsted* („Middelstedt") til Børglum Kloster. Vester Mejlsted blev 1666 af Erik Sehested til Lykkesholm solgt til Jfr. Anne Kruse til Baggesvogn, som straks efter solgte den til Lorens Cort Preen og hans Hustru Barbara Krabbe, der beboede Gaarden til 1683, da de solgte den til Jørgen Arenfeldt til Rugaard, som 1686 solgte denne „Bondegaard" til Otte Skeel; 1794 var den en Bondegaard paa 6 Td. Hrtk. under Hjermeslevgd.

Ved Ø.-Hjermeslev er der fredlyst 3 til Dels ret anselige Gravhøje.

Stenum Sogn, Anneks til Tolstrup, omgives af dette, Tise, Vrensted, Børglum, Em og Børglum Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_4$ Mil S. S. V. for Hjørring og 4 Mil N. for Aalborg. De lavtliggende, jævne Jorder ere særdeles gode, muldede, med Ler og Mergel til Underlag.

Fladeindholdet 1896: 1476 Td. Ld., hvoraf 693 besaaede (deraf med Hvede 10, Rug 161, Byg 117, Havre 271, Bælgsæd 6, Froavl 6, Blandsæd til Modenhed 76, Grøntf. 15, Kartofler 10, andre Rodfr. 21), Afgræsn. 314, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 353, Haver 5, Moser 38, Kær og Fælleder 26, Heder 8, Veje og Byggegr. 38 Td. Kreaturhold 1898: 170 Heste, 637 Stk. Hornkvæg (deraf 408 Koer), 433

Faar og 565 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 85 Td.; 27 Selvejergaarde med 70, 1 Arvefæstegd. med 6, 35 Huse med 9 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 421 (1801: 157, 1840: 275, 1860: 296, 1880: 399), boede i 72 Gaarde og Huse; Erhverv: 50 levede af immat. Virksomh., 286 af Jordbr., 63 af Industri, 4 af Handel, 8 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Stenum* med Kirke, Skole og Mølle. *Stenumhede*, Gd. og Huse, *Vanggaarde* og Gaarden *Kokholm*.

Stenum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 514. Lægd. Kirken tilhører Stamh. Birkelse.

Den lille, uanselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. De ældste Dele, Skib og Kor, ere fra romansk Tid af Granitkvadre, men ombyggede i den senere Middelalder, særlig Koret, der har Sokkel med Skraakant. Et oprindl. Vindue og Syddøren ere bevarede. I den senere Middelalder er ligeledes tilføjet mod V. et Taarn, dels af huggen Kamp fra Vestgavlen, dels af Mursten, men det er senere blevet nedbrudt i Skibets Højde (vistnok 1762, hvilket Aarst. staar paa den nuv. Vestgavl); det tilbagestaaende Parti, der adskilles fra Skibet ved en Mur, hvori Spidsbue, og Skibet have fladt Loft, Koret Hvælving. Det overhvælvede Vaabenhus, af Granitkvadre og Mursten, med Kamgavl, er ogsaa opf. i gotisk Tid. Som Altertavle tjener en muret Niche med Thorvaldsens Christusfigur i Gibs; romansk Granitdøbefont; Prædikestol i Renæssancestil fra 1622.

Vraa Sogn omgives af Annekset Em, Vejby, Sejlstrup, Rakkeby, Vrejlev og Serridslev Sogne. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil S. S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, jævne Jorder ere overvejende meget gode, muldede, med Ler og Mergel til Underlag. Ved Østgrænsen løber *Rakkeby Aa*, ved en Del af Vestgrænsen *Stenvad Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Hjørring til Aalborg og Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 3921 Td. Ld., hvoraf 1630 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 422, Byg 229, Havre 588, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 184, Grøntf. 116, Kartofler 38, andre Rodfr. 44), Afgræsn. 786, Høslæt, Brak, Eng m. m. 886, Haver 28, Skov 4, Moser 108, Kær og Fælleder 302, Heder 123, Veje og Byggegr. 52 Td. Kreaturhold 1898: 304 Heste, 1537 Stk. Hornkvæg (deraf 1052 Køer), 1044 Faar, 1039 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 184 Td.; 51 Selvejergaarde med 141, 142 Huse med 42 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1221 (1801: 509, 1840: 593, 1860 819, 1880: 980), boede i 219 Gaarde og Huse; Erhverv: 90 levede af immat. Virksomhed, 771 af Jordbr., 184 af Industri, 46 af Handel, 60 af forsk. Daglejervirks., 50 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet *Vraa Kirke* og nærved: Præstegd., og Stationsbyen *Vraa* med Skole, Folkehøjskole (opr. 1872 i Stenum, 1890 flyttet hertil), Baptisternes Forsamlingshus (opf. 1893), Sparekasse for V.-Em Sogne (opr. 6/2 1871; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 349,476 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 23,712 Kr., Antal af Konti 1007), Lægebolig, Gæstgiveri, Afholdshjem, Andelsmejeri, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation, Postekspedition og Valgsted for Amtets 4. Folketingskr. Byerne: *Nørre-Vraa* med Skole; *Sønder-Vraa* med Mølle. Saml. af Gde og Huse: *Borup* (1370: Botorp) med Mølle, *Boruphede*, *Stenvad* med Mølle, *Gadehuse*, *Vesterhede* med Teglværk, *Foldbjærg Huse*, en Del af *Grønnerup* (Resten i Vrejlev S.). Gaarde: *Vestergd.*, *Østergd.*, *Store Bundgd.*, m. m. Ved Landevejen *Vrejlev Kro*.

Vraa S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Lands- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 516. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid, af tilhugne Kvadre paa en Sokkel med Skraakant. Murene i Koret og i Skibets sydl. Del ere senere omsatte, til Dels med Mursten. Et af de oprindelige Vinduer og den firkantede Norddør ere bevarede. Skibet har Bjælkeloft, Koret en senere indbygget Hvælving. Det brede Taarn er opf. i gotisk Tid (maaske paa en tidligere Tilbygning), forneden af Granitkvadre fra Vestgavlen samt af Munkesten, foroven er det i ny Tid ommuret. Taarnrummet, der adskilles fra Skibet ved en Mur, hvori en Dør, er delt i to Dele, af hvilke den ene er Materialhus, medens der i den anden staar en Del Trækister uden Indskrifter. Vaabenhuset er af store Mursten. Altertavlen bestaar af en Ramme fra 18. Aarh., i hvis Midte er anbragt et godt udskaaret Felt fra 15. Aarh. (Gravlæggelsen). Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol i Renæssancestil med Tornekrandsernes, Bjørnernes, Lungernes og Ulfstandernes Vaabener. I Taarnrummet et Epitafium over Præsten Mag. Jørgen Jensen Berg, † 1737, og Hustru. I Skibet et Krucifiks. Klokken (indtil 1836 i et Træstillads paa Kirkegaarden), med ulæselig Indskrift, er fra Midten af 15. Aarh.

Em Sogn, Anneks til Vraa, omgives af dette, Vejby, Børglum, Stenum, Tolstrup og Serridslev Sogne. Kirken mod N. Ø., ligger $1^3/_4$ Mil S. S. V. for Hjørring. De ikke videre højtliggende, jævne Jorder ere til Dels af samme Beskaffenhed som Hovedsognets. Paa en Del af Østgrænsen løber *Stenvad Aa*. Gennem Sognets østl. Del gaar Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 1489 Td. Ld., hvoraf 596 besaaede (deraf med Rug 154, Byg 85, Havre 229, Spergel 16, Blandsæd til Modenh. 50, Grøntf. 18, Kartofler 15, andre Rodfr. 29), Afgræsn. 280, Høslæt, Brak, Eng m. m. 353, Have 5, Skov 3, Moser 58, Kær og Fælleder 101, Heder 65, Veje og Byggegr. 25 Td. Kreaturhold 1898: 116 Heste, 535 Stk. Hornkvæg (deraf 343 Køer), 467 Faar og 411 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 68 Td.; 20 Selvejergaarde med 54, 37 Huse med 14 Td. Hrtk. og 2 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 350 (1801: 184, 1840: 237, 1860: 298, 1880: 352), boede i 62 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 295 af Jordbr., 19 af Industri, 1 af Handel, 3 af forsk. Daglejervirks., 10 af deres Midler, og 6 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Em* (udt. *Æm*) med Kirke, Skole, Mølle og Jærnbanehpl.; *Vollerup*, *Em Udflyttergaarde*, *Møllehuse*.

Em S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette, ssmt under 5. Udskrivningskr. 515. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd (de samme som Vraa).

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Af et oprindeligt Vindue og af Norddøren ere Rester bevarede, ligeledes er bevaret den halvrunde Granitkorbue. Murene ere i den senere Middelalder omsatte, til Dels med Mursten (maaske paa Grund af en Brand, af hvilken der endnu ses Spor). Taarnet er opført i gotisk Tid af røde Munkesten. Underrummet, der adskilles fra Skibet ved en Væg, hvori en Dør, er Vaabenhus; baade dette og Kirken have fladt Loft. Altertavle og Prædikestol (den sidste med Aarst. 1603) ere i Renæssancestil; i Altertavlens Midtparti en Niche, hvori Thorvaldsens Christus i Gibs. Romansk Granitdøbefont paa muret Fod. Den meget lille Klokke er fra 1567.

Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes, at Kirken skulde nedbrydes og Sognefolket søge til Vraa Kirke; 1558 toges Bestemmelsen tilbage, men Sognet blev Anneks til Vraa, og „for at der hver Søndag kunde blive Prædiken i Vraa, Serridslev og Em Kirker“, paabødes det at ansætte en Kapellan.

Vester-Brønderslev Sogn omgives af Tolstrup Sogn, Annekset Serridslev, Jerslev og Ø.-Brønderslev Sogne; *Ry Aa* danner Grænsen mod S. V., medens Nord- og Vestgrænsen dannes af dens Tilløb *Østeraa*. Kirken, noget mod Ø., ligger omtr. 3 Mil S. for Hjørring og $3^1/_4$ N. for Aalborg. De mod N. noget højtliggende, mod S., hvor de gaa over i Vild-

mosen, lavtliggende og jævne Jorder ere mod N. for en Del skarpsandede, mod S. side og i det hele mindre frugtbare. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Hjørring til Aalborg og fra Brønderslev til Saltum samt Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 6450 Td. Td., hvoraf 2249 besaaede (deraf med Rug 455, Byg 268, Havre 757, Bælgsæd 3, Spergel 8, Frøavl 5, Blandsæd til Modenhed 434, Grøntf. 78, Kartofler 94, andre Rodfr. 144), Afgræsn. 1189, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1845, Have 52, Skov 46, ubevokset 30, Moser 125, Kær og Fælleder 640, Hegn 16, Heder 143, Flyvesand 14, Veje og Byggegr. 89, Vandareal m. m. 12 Td. Kreaturhold 1898; 467 Heste, 1949 Stk. Hornkvæg (deraf 1183 Køer), 970 Faar, 1111 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 258 Td.; 51 Selvejergaarde med 213, 228 Huse med 44 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 2202 (1801: 666, 1840: 933, 1860: 1148, 1880: 1700), boede i 342 Gaarde og Huse; Erhverv: 191 levede af immat. Virksomhed, 965 af Jordbr., 21 af Gartneri, 529 af Industri, 214 af Handel, 163 af forsk. Daglejervirks., 60 af deres Midler, og 59 vare under Fattigv.

I Sognet *Vester-Brønderslev*, stor, købstadlignende Landsby — omtr. 2000 Indb. —, der er opvokset i de sidste Aar omkring Stationen, med flere to Stokv. høje Huse og en Gade (Algade sammen med Vester- og Østergade), der omtr. er $^{1}/_{4}$ Mil lang, med Kirke, Præstegd., stor Kommuneskole (opf. 1888 i to Stokv.; 4 Lærere, 1 Lærerinde og 2 Underlærere samt $^{1}/_{1}$ 1900 400 Elever) med Biskole (55 Elever), Realskole (opf. 1890 i to Stokv., med Dimissionsret), Folkehøjskole (opr. 1868), teknisk Skole (i Kommuneskolen), Missionshus (opf. 1898), Amtssygehus (opf. 1894 efter Tegn. af Amtsvejinspektør Lunøe, Plads for 32 Patienter), Apotek, flere Læger, Bank (opr. 1898), Sparekasse (opr. $^{1}/_{4}$ 1870; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 355,367 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 13,192 Kr., Antal af Konti 1255), Jærnstøberi og Metalvarefabrikken Pedershaab (opr. 1886, omtr. 40 Arbejdere), Cementstøberi (Aktieselsk.), Dampuldspinderi, Farveri, Garveri, Dampbageri, Ølbryggeri, Teglværk, flere Møller, Købmandsforretninger, mange Haandværkere, Kro, Hotel, Markedsplads (Marked hver Maaned; det i Sept. med Heste, Kvæg og Faar er et af de største i Vendsyssel), Bogtrykkeri (her udgives „Brønderslev Avis"), Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation, Postkontor (Posthuset er opf. 1889) samt Sessionssted for Lægd 511-15 og 518-21; ved Byen Plantagen „Hedelund". Desuden Byen *Vrangdrup* (1393: Wrangsthorp). *Agdrup*, Gde., med Andelsmejeri, *Faksholm*, Gde., *Grinsted*, Gde., *Smalby*. *Kjærslederne*. Hovedgaarden *Nibstrup* har $32^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., 590 Td. Ld., hvoraf 120 Eng, 70 Plantage, Resten Ager. *Kornumgaard* med paabegyndt Afbyggergd.: $33^{3}/_{4}$ Td. Hrtk., 703 Td. Ld., hvoraf 250 gml. Agerjord, 100 nyopdyrket, Resten Eng og Tørveskær; til Gaarden hører et Teglværk. *Enggaard*: 13 Td. Hrtk., 318 Td. Ld., hvoraf 14 Eng, 74 Græsningsjord, Resten Ager (1 Hus). *Kornumgaarde*, *Thorsmark*, Gd.

V.-Brønderslev S., en egen Sognekommune, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 519. Lægd. Kirken tilhører Stamh. Birkelse.

Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Koret og det østl. Parti af Skibet, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Begge de oprindl. Døre og flere Vinduer ere bevarede (til Dels tilmurede), ligesom den halvrunde Korbue. I den senere Middelalder er der tilbygget et Taarn, som vistnok i 2. Halvdel af 18. Aarh. er nedbrudt til Skibets Højde; det tilbage-

staaende Underrum, med fladt Loft, er adskilt fra Skibet ved en Mur, hvori en Spidsbue. Paa Skibets Nordside har der staaet et Kapel, hvoraf endnu ses Spor. Apsis, senere adskilt fra Koret ved et Skillerum, har Halvkuppelhvælving, den øvrige Del af Kirken senere indbyggede Hvælvinger. Vaabenhuset er nyere. Altertavle fra Renæssancetiden med et nyt Maleri (den korsfæstede). Alterstagerne ere 1596 skænkede af Jens Kjærulf i Kornum og Hustru Anne Gris. Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra 17. Aarh. I Koret Ligsten over Peder Sørensen Thorup til Nibstrup, † 1771, og Hustru. Klokken, i en Stabel ved Vestgavlen, er fra 1418.

Nibstrup ejedes af Mourids Nielsen Gyldenstierne paa Aagaard, 1532 af hans Svigersøn Hr. Predbjørn Podebusk, 1598 af Knud Brockenhuus, † 1599, hans Svoger Mogens Eriksen Kaas, som skrev sig til den 1604, men 1624 havde den i Forpagtning af Fru Magdalene Ahlefeldt, til hvem han formodentlig havde pantsat, men siden tilbageløst den, thi næste Ejer var hans Dattersøn Joh. Urne, † 1699 ugift, hvorefter N. kom til dennes Svoger Hans Wolf Mühlheim, † 1701, derefter Datteren Anne Stygge M., g. m. Axel Arenfeldt, der udkøbte sine Medarvinger 1701, 1705 og 1706 og solgte N. til sin Hustrus Svoger Oberstlieutn. Peter Motzfeldt, som atter 1711 solgte den (20 og 206 Td. Hrtk.) til Jesper Jespersen til Høgholt, efter hvem den 1744 paa Auktion blev købt med Tiender (34 Td. Hrtk.) og Gods (267 Td.) for 6110 Rd. af Claus Edv. Ermandinger, som 1751 solgte den (20 og 228 Td. Hrtk.) til Laurs Sørensen Møller, fra hvem den 1758 ved Auktion blev købt af Anders Skeel til Birkelse for 10,660 Rd. Denne solgte 1770 N. med Mølle og Gods (henh. 21, 4 og 278 Td. Hrtk.) for 29,200 Rd. til Peder Sørensen Thorup, † 1771; derefter ejedes den af dennes Enke Ane Jørgensen, † 1776, Sønnen Søren Pedersen Thorup, † 1791, paa hvis Dødsbos Auktion den (21 og 219 Td. Hrtk.) blev købt for 19,350 Rd. af Ritmester Carsten Lassen, † 1822. Derefter ejedes den af Kammerr. B. F. T. Riber, efter hvem den købtes 1836 for 18,600 Rd. Sølv af C. C. v. Stocken, senere Justitsr., der 1858 solgte den for 85,000 Rd. til G. Geelmuyden, men atter overtog den i dennes Fallitbo 1863; efter hans Enkes Død solgtes den 1874 for 73,000 Rd. til H. P. Høyer, i hvis Konkursbo den 1892 overtoges for 95,823 Kr. af den nuv. Ejer, Grosserer, Etatsr. J. Ankerstjerne. — Hovedbygningen er opf. i 18. Aarh. og bestaar af 3 Fløje af Grundmur i 1 Stokv.

Kornumgaard tilhørte 1661 Peder Thomesen Galskyt, † 1678, der trods sit adelige Navn kun var en Selvejerbonde. Hans Enke, † 1688, og Søn Helmich G., † 1694, ejede den derefter. Dennes Enke Kirstine Albrechtsdatter Olsdorf ægtede 1698 Lars Jensen, † 1709, i hvis Tid K. havde 24 Td. Hrtk. og med Gods i alt 82 Td. 1720 ejedes den af Sr. Otte Albrechtsen, 1732 af Claus Edv. Ermandinger, hvis Enke Helmiche Margr. Lassen († 1765) 1756 afkøbte Holger Skeel til Birkelse Herligheden af K. m. m. for 5000 Rd. Hun havde testamenteret K. med Gods (118 Td. Hrtk.) til sin Datter Sidsel Kirstine Ermandinger og hendes Ægtefælle Jens Dytschou, † 1775. Dennes Enke Helene Winde giftede sig 1778 med Søren Thorup til Nibstrup, efter hvis Død K. ved Auktion blev købt for 14,350 Rd. af Christen Brønnum fra Randrup. Nuv. Ejer er Enkefru Møller. — En Hans Andersen i Kornumgd. nævnes 1506.

I *Grinsted* boede 1671 den nysnævnte Hans W. Mühlheim, der havde faaet Gaarden til Brug af sin Svigermoder Fru Johanne Kaas paa Nibstrup. Siden kom den tilbage til Nibstrup, hvortil den, en Bondegaard paa 14 Td. Hrtk., endnu hørte 1791.

Dronn. Margrethe købte af Henneke og Timme Limbek *Augætorp* og *Vrangætorp* (Agdrup og Vrangdrup), som hun 1383 skænkede til Hundslund Kloster.

Ved V.-Brønderslev ligge to fredlyste Gravhøje.

Sognet var indtil 1859 Anneks til Jerslev; derefter henlagdes det til Serridslev, men 1887 blev V.-Brønderslev Hovedsognet.

Serridslev Sogn, Anneks til V.-Brønderslev, omgives af dette, Jerslev, Vrejlev, Vraa, Em og Tolstrup Sogne. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 2 Mil S. for Hjørring. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder ere i det hele lermuldede. Sydgrænsen dannes af *Østeraa*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Aalborg; et Stykke af Vestgrænsen berøres af Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 4295 Td. Ld., hvoraf 1957 besaaede (deraf med Rug 483, Byg 230, Havre 699, Spergel 13, Blandsæd til Modenhed 162, Grøntf. 167, Kartofler 94, andre Rodfr. 106), Afgræsn. 941, Høslæt, Brak, Eng m. m. 827, Have

28, Skov 6, Moser 125, Kær og Fælleder 145, Hegn 5, Heder 149, Veje og Byggegr. 111 Td. Kreaturhold 1898: 287 Heste, 1362 Stkr. Hornkvæg (deraf 891 Køer), 824 Faar, 949 Svin og 31 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 197 Td.; 57 Selvejergaarde med 168, 2 Arvefæstegd. med 4, 109 Huse med 25 Td. Hrtk. og 51 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1130 (1801: 497, 1840: 682, 1860: 921, 1880: 1115), boede i 223 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomhed, 832 af Jordbr., 171 af Industri, 13 af Handel, 17 af forsk. Daglejervirks., 27 af deres Midler, og 57 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Serridslev*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Sparekasse (opr. $^6/_7$ 1875; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 48,087 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 4425 Kr., Antal af Konti 165) og Andelsmejeri; *Kalum* med Mølle; *Underaare*; *Hjelmsted* med Skole; største Delen af *Holte* med Mølle (Resten i Tolstrup S.). Saml. af Gde.: *Bakken*, *Smersted*, *Ulvhøj*; *Revsnæs*, Huse. Gaarde: *Nørhave*, *Mellemhave*, *Sønderhave* med Teglværk, *Østeraa* med Mølle, *Vesteraa*, Gde., *Skarnagergd.*, m. m. *Knarkemølle*.

Serridslev S., en egen Sognekommune, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 518. Lægd. Kirken tilhører 3 Privatmænd uden for Sognet.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. I Korets og Skibets Nordside ere to af de oprindl. Vinduer bevarede (tilmurede); Syddøren er tilmuret. Skibets Mure ere meget uregelmæssigt satte indvendig og hælde stærkt indad. Kirken har Bjælkeloft. Det store Vaabenhus, fra den senere Middelalder, er af røde Mursten. Altertavle med Fløje i Ramme fra 18. Aarh.; i Midten en Kopi efter Rubens (Nadveren), paa Fløjene 4 godt udskaarne Felter fra 15. Aarh. med Scener af Christi Liv; paa Siderne og den øverste Del af Rammen staa 11 godt udførte Figurer af Apostle og Helgener. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil fra 1626. Over Korbuen et Krucifiks fra gotisk Tid. Klokken hænger i en Stabel, der er rejst paa en stor, fredlyst Gravhøj, over hvilken Kirkegaardsdiget gaar.

Stadegaard (Stothne) blev 1380 tilskødet Børglum Kloster af Hr. Jens Andersen (Brok).

Ved Kalum er der fredlyst en Gravhøj.

Serridslev var oprindl. Anneks til Vraa Sogn; ved Reskr. af $^{26}/_8$ 1803 udskiltes det og fik 1859 (Reskr. af $^7/_9$ 1856) V.-Brønderslev til Anneks, men 1887 blev det sidste Hovedsognet.

Jerslev Sogn omgives af Taars, Vrejlev, Serridslev, V.- og Ø.- Brønderslev Sogne samt Dronninglund Hrd. (Hallund, Hellum, der er Anneks til Jerslev, Skæve og Torslev S.). Kirken, mod S., ligger $2^3/_4$ Mil S. S. Ø. for Hjørring. Jorderne ere i den østlige Del, som hører til jydske Aas, højtliggende og bakkede (Søhedens Bakke, 358 F., 112 M., med trig. Station) samt mod N. lerblandede, sydligere stærkt sandede med Grus og Sten og med flere Hedestrækninger; Jorderne i den vestl. Del, der gennemstrømmes af flere Aaløb, deribl. *Østeraa*, ere mindre højtliggende og ikke saa bakkede samt for det meste sandmuldede. En Del Skov (Pajhede Sk., Grønsk.). Ved Sydgrænsen løber *Vrangbæk*.

Fladeindholdet 1896: 11,677 Td. Ld., hvoraf 4657 besaaede (deraf med Rug 1075, Byg 363, Havre 2008, Spergel 47, Frøavl 12, Blandsæd til Modenh. 471, Grøntf. 246, Kartofler 235, andre Rodfr. 196, andre Handelspl. 4), Afgræsn. 2268, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2429, Have 62, Skov 451, ubevokset 22, Moser 218, Kær og Fælleder 412, Hegn 12, Heder 916, Flyvesand m. m. 32, Veje og Byggegr. 190, Vandareal m. m. 8 Td. Kreaturhold 1898: 741 Heste, 2944 Stkr. Hornkvæg

(deraf 1978 Koer), 2220 Faar, 1693 Svin og 41 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 337 Td.; 105 Selvejergaarde med 230, 3 Fæstegd. med 5, 353 Huse med 95 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2730 (1801: 1088, 1840: 1492, 1860: 2081, 1880: 2575), boede i 546 Gaarde og Huse; Erhverv: 85 levede af immat. Virksomhed, 1965 af Jordbr., 7 af Gartneri, 382 af Industri, 58 af Handel, 55 af forsk. Daglejervirk., 106 af deres Midler, og 72 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Jerslev* med Kirke, Præstegd. (noget V. for Byen), Skole, Privatskole (for Adventister), Forsamlingshus (opf. 1888), Sparekasse for J.-Hellum Sogne (opr. $^{14}/_{11}$ 1869; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 117,864 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 10,537 Kr., Antal af Konti 598), Kro, Mølle, Andelsmejeri (Nørager), Købmandsforretninger, m. m.; *Aalstrup* (udflyttet; gml. Form: Alstrup); *Klæstrup*, ved Landevejen, med Skole, Teglværk og Mølle; *Svennum*; *Øster-Mellerup* (udflyttet; 1498: Mielldorp) med Skole; *Sterup* med Skole og Fattiggaard (opf. 1869, Plads for 38 Lemmer). Saml. af Gde. og Huse: *Langthjem*, *Hjulskov*, *Søheden* (gml. Form: Sørheden) med Skole, *Grydbæk*, *Daarbak*, *Mylund* med Skole og Forsamlingshus („Fællesmaal", opf. 1892), *Steruphede*, *Krattet*, *Flyvbjærg*, *Aaholm*, m. m. Gaarde: *Vester-Mellerup*, *Musted*, *Ovstrup*, *Mølholm*, Gde., *Pajhede*, Gde., *Abildgd.*, m. m. *Vestermølle*, Vandmølle. *Østermølle.*

Jerslev S., en egen Sognekommune, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hallund Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr'. 521. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib med Korsarm mod N., Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Sydmurene ere omsatte. Begge Døre og et Par af de oprindl. Vinduer ere bevarede (til Dels tilmurede). Skibet har forskallet Bjælkeloft, Koret en senere indbygget, spidsbuet Hvælving. Taarnet er opført i den senere Middelalder, forneden af Granitkvadre fra Skibets Vestmur, foroven af Mursten; det øverste Parti er restaureret 1854. Taarnrummet (tidligere overhvælvet) adskilles fra Skibet ved en Mur, hvori en nu tilmuret stor Spidsbue. Vaabenhuset, med Kamgavl, er samtidigt med Taarnet. Den lave Korsarm fra Renæssancetiden, med Bjælkeloft, har en bred, flad Bue ind til Skibet. Altertavle fra 17. Aarh. med et godt nyere Maleri (Christus). Anselige Malmstager, skænkede af Jens Nielsen, Præst i Aalborg. Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra Beg. af 17. Aarh. I Kirkens Vestende et Pulpitur fra samme Tid. I Koret Ligsten over Præsten Jacob Holm, † 1777, og Hustru. I Korsarmen et gammelt Krucifiks, Klokken hænger i en Stabel paa Kirkegaarden.

Abildgaard ejedes 1616 af Jens Thomsen Orning. — *Mustedgaard* ejedes af en vis Sonnemand, der solgte den til Hr. Claus Limbek, hvorom Iver Eriksen 1448 fik et Vidnesbyrd. Dronning Margrethe skænkede den 1393 til Hundslund Kloster. — *Mellerupgaard* i V.-Mellerup blev 1662 af Ide Juel tilskødet Fru Johanne Kaas til Nibstrup, der 1663 købte en Part i Gaarden af Fru Anne Stygge paa Tidemandsholm; 1666 tilhørte den Fru Johannes Svigersøn Hans Wolf Mühlheim, † 1701, hvis Datter Magdalene, g. m. Christen Andersen Røsholm, 1706 solgte sin Halvpart (5 Td. Hrtk.) til sin Svoger Peter Motzfeldt til Nibstrup. — Fru Elsebe af Hesselbæk solgte 1401 sin Gaard i *„Padehede"* til Børglum Kloster.

En nu forsvunden Gaard *Knærø* eller *Kner* ejedes af den lærde Bonde Peder Lassen Dyrskjøt, † 1707.

Om Sognets Navn se S. 97. I Sognet har vistnok i ældste Tider ligget Jerslev Herreds Tingsted, om det end tidligt er blevet flyttet til Nabosognet Ø.-Brønderslev (se S. 152).

Ved Sterup er fredlyst een Gravhøj, ved Ø.-Hjulskov en Gruppe af 5 smukke Høje.

Litt.: *L. Røjkjær*, Hist. og topogr. Efterretn. om J. Sogn, i Saml. til j. Hist. IX S. 289 flg.

Øster-Brønderslev Sogn omgives af Tolstrup, V.-Brønderslev og Jerslev Sogne, Dronninglund Hrd. (Hallund, der er Anneks til Ø.-Brønderslev, og Ørum S.) og Aalborg Amt (Kjær Hrd.). Kirken, mod N. V., ligger omtr. 3 Mil S. for Hjørring og ligesaa langt N. for Aalborg. De i den nordl. Del noget højtliggende og bakkede, mod S. lave og jævne Jorder ere for en Del sandmuldede med store Kær- og Engstrækninger mod S. I den sydl. Del løber *Ry Aa*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hjørring til Aalborg.

Fladeindholdet: 1896; 8107 Td. Ld., hvoraf 2911 besaaede (deraf med Rug 783, Byg 275, Havre 1115, Spergel 6, Blandsæd til Modenhed 270, Grøntf. 119, Kartofler 148, andre Rodfr. 194), Afgræsn. 1669, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2621, Have 50, Skov 36, Moser 23, Kær og Fælleder 449, Hegn 20, Heder 197, Stenmarker 5, Veje og Byggegr. 122, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 538 Heste, 2370 Stk. Hornkvæg (deraf 1577 Køer), 1252 Faar, 1624 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 242 Td.; 55 Selvejergaarde med 199, 155 Huse med 42 Td. Hrtk. og 17 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1549 (1801: 628, 1840: 943, 1860: 1252, 1880: 1482), boede i 277 Gaarde og Huse; Erhverv: 38 levede af immat. Virksomhed, 1092 af Jordbr., 2 af Gartneri, 168 af Industri, 23 af Handel, 124 af forsk. Daglejervirks, 27 af deres Midler, og 75 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Brønderslev* (1299: Ø.-Brundeslef) med Kirke, Præstegd., Drenge- og Pigeskole, Sparekasse for Ø.-B. og Hallund Sogne (opr. $^1/_{10}$ 1869; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 89,990 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 11,918 Kr., Antal af Konti 585), Mølle og Fællesmejeri; *Stubdrup*; *Linderup* med Skole; *Hvilshøj* med Teglværk; *Kraghede* med Skole, Mølle og Fattiggaard for Ø.-B.-Hallund Komm. (opf. 1881, Plads for 50 Lemmer). Gaarden *Gammel-Burholt*: $12^5/_8$ Td. Hrtk., 330 Td. Ld., hvoraf 67 Eng, 6 Mose, 5 Veje og Byggegr., 11 Gaardspl. og Have, Resten Ager. Gaarden *Øster-Gjerndrup*: 12 Td. Hrtk., 380 Td. Ld.; til Gaarden hører en Mølle. Gaarden *Ny-Burholt*: $7^3/_8$ Td. Hrtk., 230 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, Resten Ager. Desuden *Linderupgd.*, *Hvilshøjgd.* med Mølle, *Nejstgd.*, *Vester-Gjerndrup* og *Birkholt*, Gde.

Ø.-Brønderslev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Børglum Hrd.'s Jurisdiktion (Hjørring), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hallund Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 520. Lægd. Kirken tilhører Chr. Windes Arvinger.

Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Norddøren, et Par Vinduer og en lille Dør i Korets Sydvæg ere bevarede. Sydmuren i Skibet er omsat; Apsis har Halvkuppelhvælving, Kor og Skib Bjælkeloft. Senere, men endnu i romansk Tid, blev Skibet forlænget mod V. omtr. 25 Fod, med Kvadersten paa en profileret Sokkel; dette Parti, der har noget tykkere Mure end det øvrige Skib, har muligvis været en Forhal eller Underbygning af et Taarn; paa Nordsiden, tæt ved Vestgavlen, er der Adgang til Skibet gennem en rundbuet Portal. Taarnet, forneden af Granitkvadre, foroven af Mursten, med takkede Gavle, er opf. i Renæssancetiden (til Dels ombygget 1785). Taarnrummet, der har været bestemt til at overhvælves, men nu har Bjælkeloft, er skilt fra Skibet ved en tynd Mur, hvori en Dør (den tidligere Spidsbue er nu tilmuret). Vaabenhuset er nyt; ny opmuret Altertavle med Thorvaldsens Christus. Malmstager fra 1577 med Navnet Niels Jürgens. Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra Renæssancetiden. To Degnestole i Koret, Stolestaderne og et Pulpitur (med Aarst. 1643), i Skibets Vestende, ere fra Midten af 17. Aarh. Paa Skibets Nordvæg Epitafier over Kancellir. Peder Iversen til Burholt, † 1790, og Hustru, samt over Oberstlieutn. Peder Himmelstrup til Burholt, † 1757, og Hustru Anna Hegelund Kjærulf, † 1776, 1. Gang g. m. Peder Iversen af Gml. Hammelmosegd. I Gulvet 1 Ligsten og 3 Ligtræer fra Beg. af 17. Aarh. over Bønder. Klokke fra 1546. — En Runesten, som for

har siddet som Karmsten over en af Kirkens Portaler, er nu i Nationalmuseet; dens Indskrift lyder: „Kirken er helliget Christus til Miskundhed for Menneskene. Svend Garmundsøn“ (se *Wimmer*, Univ. Reformationsskr. 1895, S. 42).

Burholt hørte til Børglum Kloster, kom ved Reformationen til Kronen og blev 1564 pantsat til Chrf. Blik. Siden tilhørte den Otte Skeel, med hvis Datter Karen den 1642 kom til Steen Bille og saa til dennes Sønner Fred. Bille, † 1665, og Holger B., hvis Søn Steen B. 1692 afkøbte sine Brødre Henrik og Chr. Fr. B. deres Fjerdeparter af Gaarden (6 Td. Hrtk.) og 1700 sin Broder Otte B. hans Del, hvorefter han 1710 solgte B. (24 Td. Hrtk,) med Gods (i alt 123 Td. Hrtk.) til Provst Jens Pedersen Brøndlund, der 1719 skødede den til Hans Justesen, † 1728, hvorefter B. blev udlagt til dennes Kreditorer. 1735 skødede Provst Steen Kjærulf B. til Kapt. Peder Himmelstrup, † 1757; derefter ejedes den af dennes Enke Anna Hegelund, † 1776, hvis Søn af 1. Ægteskab Niels Iversen til Heiselt 1777 solgte sin Halvpart i B. (24 og 109 Td. Hrtk.) for 5000 Rd. til sin Broder Peder Iversen. Denne solgte 1789 B. med Tiender, Brohartkorn og Bøndergods (henh. 24, 52, 3 og 109 Td. Hrtk.) for 19,300 Rd. til Henrik Winde fra Odden († 1817). Hans Enke døde 1833, hvorefter Gaarden gik over til Sønnen J. Fr. Chr. W. († 1889), der 1854-57 opførte ***Ny-Burholt*** og 1867 overdrog *Gml.-B.* til Sønnen J. K. Winde, den nuv. Ejer, medens Ny-B. gik over til en anden Søn J. Fr. Chr. W., der solgte den 1891 til Chr. Pedersen for 70,000 Kr. — Den største Del af Hovedbygningen er opf. 1843 i 1 Stokv. af Grundmur; 1853 brændte den med Undtagelse af den 1843 opf. Del, der nu blev forlænget, ligesom der tilføjedes to Sidefløje.

Hvilshøjgaard var 1662 en Bondegaard paa 15 Td. Hrtk. under Burholt; 1671 solgte Otte Bille den med 6-8 Gaarde til sin Broder Holger Bille, men 1682 skødede Albert Bille den til Hr. Kjeld Nielsen i Sundby, der 1683 overdrog den til Jonas Christensen Mule, der endnu s. A. solgte den til Anne Jespersdatter Hegelund til Ormholt, som 1694 overdrog den til sin Svigersøn Peder Thomsen Kjærulf, † 1717, hvorefter dennes Enke Margr. Henriksdatter Hemmer 1723 ægtede Jørgen Birch, der 1724 pantsatte den (13 Td. Hrtk.) med en Del Gods (i alt 83 Td. Hrtk.) til Cort Trap i Aalborg, der 1739 ved Auktion solgte den med tilliggende Gods til Harbo Meulengracht, der 1741 afhændede den til Cl. Edv. Ermandinger; 1774 blev den atter ved Auktion af Peder M. Lykke til Kjølskegd. solgt for 3955 Rd. til Hans Kynde i Aalborg, der før 1777 synes at have afhændet den til Hans Bøje, hvis Enke 1781 stillede den til Auktion. Den tilhører nu O. Møller.

I ***Linderup*** (1493: Linderum) boede 1568 Peder Stygge; 1758 var der to Bøndergaarde, hver paa 5 Td. Hrtk., der laa under Nibstrup; 1800 hørte de under Kjølskegd. — En Gaard *Borodtholm* nævnes 1494.

I et Tingsvidne af 1473 nævnes en Vold, Troldborg, som var opkastet neden for Børglum Klosters Gaard *Vester-Gjerndrup*.

Jerslev Herredsting, der, ligesom i ældre Tider andre Ting, holdtes under aaben Himmel, var 1494 og i den nyere Tid ved *Hvilshøj* (se D. Mag. 3 R. III S. 258). I en Præsteberetn. fra 1809 (Antiqv. Ann. III S. 325) beskrives Tingstedet, der ikke eksisterer mere, som en firkantet, med Sten omgiven Plads ved en rund Gravhøj; smstds. fortælles, at Tinget holdtes paa en Gaard i Stubdrup, naar det var daarligt Vejr (jfr. Saml. til j. Hist. III S. 273 og IX S. 306). Den nævnte Gravhøj og 4 andre nærliggende kaldtes „Tinghøjene“; paa en af dem skal have staaet en Galge.

I Sognet ligge 5 fredlyste Gravhøje, deribl. ved Ø.-Brønderslev den anselige „Stubdrup Kirkehøj“, samt en 156 F. lang Langdysse.

Hvetbo Herred.

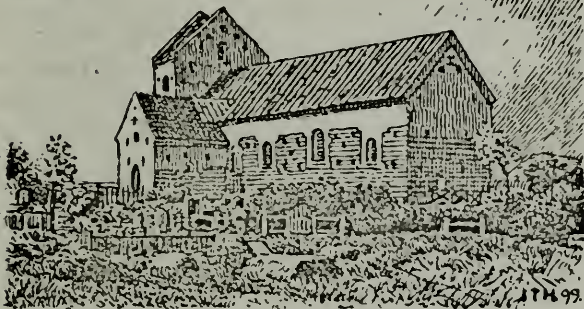
Sogne:

Ingstrup, S. 154. — *Hjermeslev, S. 156.* — *Alstrup, S. 156.* — *Saltum, S. 157.* — *Hune, S. 159.* — *Jetsmark, S. 160.* — (*Aaby, S. 162*). — *Gjøl, S. 162.*

1584

Hvetbo Herred, det mindste i Amtet næst Læsø, begrænses mod S. V. af Øster Han-Hrd., mod V. af Vesterhavet (Skagerak), mod Ø. af Børglum Hrd. og Aalborg Amt (Kjær Hrd.) og mod S. af Limfjorden. Til Herredet hører Øen *Gjøl* i Limfjorden. Det er meget langstrakt fra N. til S., omtr. $4^1/_4$ Mil, medens den største Bredde fra V. til Ø. er $1^3/_4$ Mil. Overfladen er gennemgaaende temmelig jævn; kun ved Saltum hæver der sig et Bakkeparti til 128 F., 40 M., som gaar mod N. V. ud til Kysten, hvor det ender med Ørnbjærg, 137 F., 43 M. Jorderne ere overvejende sandede og sandmuldede med større Strækninger dækkede af Moser og Kær samt Hede og Klit. Den største Del af Østgrænsen dannes af Ry Aa (med dens Biaa Assenbæk), som optager flere smaa Vandløb, der strømme gennem Herredet fra V. til Ø. Det er næsten helt blottet for Skov (i alt 182 Td. Ld.); mod S. ligger dog den i de sidste Aar anlagte Blokhus Plantage. Det hører m. H. t. Frugtbarhed til Amtets middelgode Herreder, idet der ved Matr. gnmstl. gik 32 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 44,595 Td. Ld. ($4{,}_{47}$ □ Mil, $246{,}_{12}$ □ Km.). Ager og Engs Hartk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 1392 Td. Folketallet var 1. Feb. 1890: 9037 (1801: 4047, 1840: 5808, 1860: 7630, 1880: 8572). I gejstl. Henseende danner det eet Provsti sammen med Børglum Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 8. Forligskreds.

Hvetbo Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Hwet* (Navnet, der ikke som sædvanlig er taget fra en By, tyder paa, at Herredet oprindl. har været et særskilt Landskab, maaske en Ø, i alt Fald til Dels Ø; 1525 nævnes saaledes i en Opregning af Kirkerne —

D. Mag. 4. R. II S. 48 — Huetbohæreth, Jetsmark paa Huet), hørte i Middelalderen til Vendsyssel, senere til Børglum Len; fra 1660 hørte største Delen til Børglum Amt, en mindre Del til Aastrup og Sejlstrup Amter; se i øvrigt S. 6.

Der er i Herredet talt omtr. 120 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf et Par Stengrave, Resten Gravhøje); henved 60 ere nu dog sløjfede, og af Resten ere kun omtr. 20 velbevarede; to ere fredlyste. I størst Antal forekomme de i Sognene Hune (43), Saltum (36) og Ingstrup (22).

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser, af *S. Müller* og *E. Schiødte*, 1882.

Ingstrup Sogn omgives af Annekset Hjermeslev, Saltum Sogn (hvori det har flere Enklaver), Skagerak og Børglum Hrd. (Vrensted S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 3 Mil S. V. for Hjørring. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder (ved Kysten Ørnbjærg, se S. 153) ere ret gode, sandmuldede; den med Hede og Flyvesand tidligere dækkede vestl. Del er nu næsten helt opdyrket. Nordøstgrænsen dannes af *Assenbæk* (med den udtørrede Ingstrup Sø) og *Nybæk*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Løkken til Saltum.

Fladeindholdet 1896: 5410 Td. Ld., hvoraf 1647 besaaede (deraf med Hvede 10, Rug 442, Byg 374, Havre 695, Spergel 5, Blandsæd til Modenhed 50, Grøntf. 5, Kartofler 34, andre Rodfr. 32), Afgræsn. 1046, Høslæt, Brak, Eng m. m. 991, Haver 16, Moser 35, Kær og Fælleder 617, Heder 190, Flyvesand m. m. 750, Veje og Byggegr. 113, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 374 Heste, 1407 Stk. Hornkvæg (deraf 828 Køer), 1417 Faar, 661 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 191 Td.; 46 Selvejergaarde med 156, 99 Huse med 35 Td. Hrtk. og 45 jordløse Huse, 1/3 i Fæste og Leje. Befolkningen, 1/2 1890: 1022 (1801: 517, 1840: 733, 1860: 917, 1880: 1051), boede i 198 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomhed, 682 af Jordbr., 31 af Fiskeri, 119 af Industri, 18 af Handel, 2 af Skibsfart, 52 af forsk. Daglejervirks., 37 af deres Midler, og 52 vare under Fattigv.

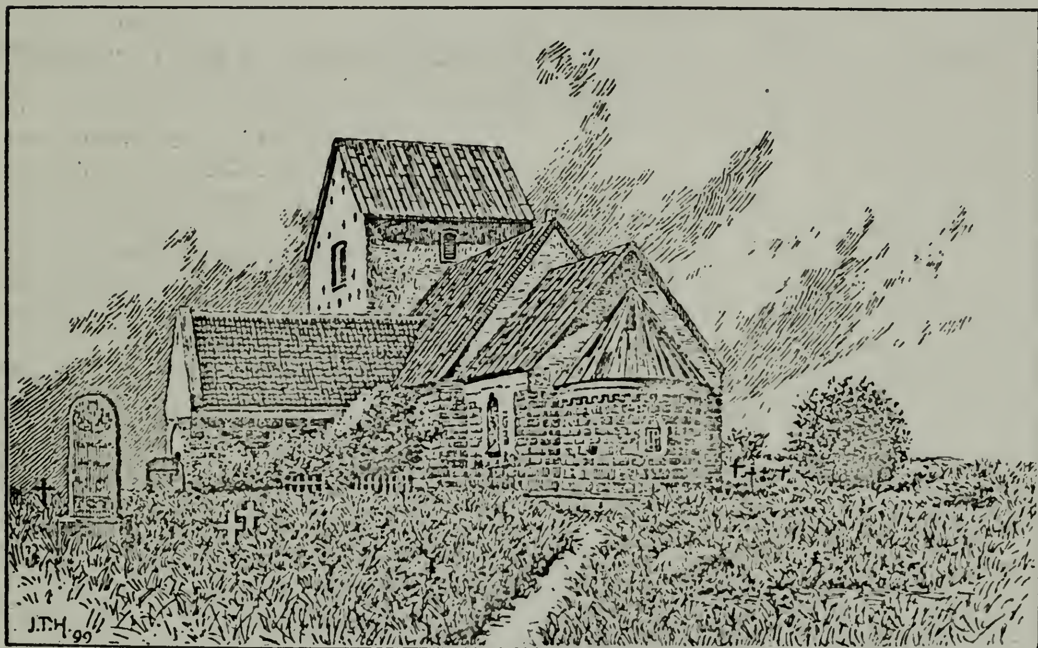
I Sognet Byerne: *Ingstrup* (1335: Ingilstorp, 1408: Ingestorp) med Kirke, Præstegaard, østre Skole, Mølle og Andelsmejeri; *Trudslev*, ved Landevejen, med Forsamlingshus (opf. 1894) og Mølle; *Brødslev* med Missionshus (opf. 1890) og Mølle; *Sønder-Kjettrup*; noget af *Ejersted* — 1340: Egerstad — (Resten i Saltum S.). Saml. af Gaarde og Huse: *Hvorupklit*, Huse, *Borupgde.*, *Skulsmark*, Huse, *Vestermark* med vestre Skole, *Grønhøj*, Huse, *Kringelstederne*, Gde. Gaarde: *Kjettrupgaard* (omtr. 11 Td. Hrtk.) med Badehotel, *Rolighed*, *Klitladen*, *Havgd.*, m. m.

Ingstrup S., een Sognekommune med Annekserne Hjermeslev og Alstrup, hører under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion (Pandrup), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 524. Lægd. Kirken tilhører to Privatmænd.

Kirken, fordum kaldet St. Marie Kirke, bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid, af veltilhugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Største Delen af Skibets Mure er senere omsat. Begge Døre ere bevarede (den nordlige tilmuret). To af de oprindelige Vinduer findes i Koret (tilmurede). Kor og Apsis have Granitgesimser, den sidste tillige en Rundbuefrise. I en Sten i Skibets Mur findes indhugget et Kors. Skib og Kor have senere indbyggede Stjernehvælvinger. Taarnet er opført senere af store, gule og røde Mursten, med Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl (blandt Kvadrene findes ogsaa Bordpladen til et Alter med Relikviegemme); det overhvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset, med fladt Loft, er opført

væsentlig af huggen Kamp og har et romansk Vindue (Materialet skriver sig fra den nedbrudte Kjettrup Kirke). I Korhvælvingen er der fremdraget nogle Kalkmalerier. Altertavle i Renæssancestil; i Midtfeltet et Maleri (Christus paa Korset); foroven staar: Hr. Jørgen Jensen, Karen Lauridsdatter, 1585, Jens Nielsen, Mads Jensen, forneden: Oberstlieutn. Hans Rudolph Grabow, 1741, Fru Elisabeth Rantzau. Alterstagerne ere skænkede 1666 af Jacob Ottesøn og Ingeborg Lauridsdatter. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol med samme Navne og Aarstal som den ældste Indskrift paa Altertavlen. Paa Korets Væg et stort, udskaaret Krucifiks fra gotisk Tid. Stolestader med Renæssanceornamenter. I Korgulvet Ligsten over Provst Jørgen Jensen Weile, † 1598, og Hustru. I Skibets Gulv en romansk Ligsten over dennes Moder, Maren Clausdatter, † 1587. I Skibet en Mindetavle over Præsten Peder Poulsen, † 1780, og Hustru. En udskaaren dobbelt Dør, vistnok fra Slutn. af 16. Aarh., sidder i en Trævæg, der adskiller Taarnrummet fra Skibet (se Tegn. af æld. nord. Arkit. 2. Saml. I R. Pl. VI).

Kjettrupgaard blev 1643 af Fru Helvig Brahe solgt til Henrik Rantzau, tilhørte siden Justits-, Kancelli- og Admiralitetsraad Jens Lassen, der 1703 solgte sin Halvgaard i K. til Fr. Kjær, som straks overdrog den til Jordan Henriksen paa Fuglsig,

Ingstrup Kirke.

der atter 1711 solgte den til Jfr. Anne Lange til Fuglsig, som dog 1712 skødede den til Jordan Henriksens Enke Ide Frederiksdatter Wilsbech; hun solgte 1740 K. med Tiende og Gods (3 og 28 Td. Hrtk.) og 14 Huse for 1956 Rd. til Majorinde Ane Cathrine Stadtlender, f. Godsen, der 1752 solgte den for 4400 Rd. til Joh. Fr. Mathiasen, † 1791. 1778 havde K. kun $^3/_4$ Td. Hrtk., men det tilliggende Gods 41. Paa Auktion efter Mathiasen blev K. 1791 kobt for 13,130 Rd. af Mathias Yde, g. m. Sophie Kathr. Mathiasen, † 1801.

Niels Torlofsen Basse 1525 var gift med Fru Edel Kalf „paa *Havgaard* i Thy“.

I *Ingstrup* skal der have været et Herresæde, som senere henlagdes til Præstegaarden under Navnet *Barfred*, mod at Kongen der kunde faa Ophold for kortere Tid. Danske Atlas (V Bd. S. 303 flg.) siger, at der paa Præstegaarden, der før hed „Brederis“, skal have været et stort, rødt Hus med Grave om, hvor Kongerne undertiden toge Ophold, naar de vare i Vendsyssel, hvorfor ogsaa *Ingstrup Sø* var bleven lagt til Præstegaarden, og der anføres et Brev, udstedt 1581 af Bjørn Andersen, Høvedsmand paa Aalborghus, hvori det bl. a. hedder: „Sognepræsten Hr. Jørgen Jensen haver med et lovligt tolv Mands Vidne bevist, at udi 60 Aar og herover haver Fiskeriet i I. Sø været Ejendel til I. Præstegd, til H. kgl. May. aabne Kælder og Gæsteherberg her smstds.“. Senere kom Fiskeriet atter til Kronen

og endnu i 1. Halvdel af 19. Aarh. udlejedes det; 1857 udtørredes Søen. Af noget Voldsted ved Ingstrup eller Præstegaarden findes der nu intet Spor (i den nordl. Del af Sognet inde i Klitterne er der truffet Fundamenter af gamle Bygninger). Fra „Ganhøj", mellem Kirken og Præstegaarden, er der et stærkt Ekko.

Ingstrup har tidligere haft et tredje Anneks, *Kjettrup*, i den sydvestl. Del af Sognet ved Kysten; men det blev ved Res. af $^4/_{10}$ 1571 nedlagt og Kirken nedbrudt, fordi det næsten helt var ødelagt af Sandflugt (at Præsten for ikke at faa det store Pastorat delt, har fremstillet Ødelæggelsen værre, end den var, tyder flg. Ord paa: „Hr. Jørgen lagde Kjettrup Kirke øde, fordi han vilde Kapellan ikke føde"). Paa Stedet, hvor Kirken har staaet, ved den nordligste af Gaardene i S.-Kjettrup, findes nu kun en uregelmæssig Højning. Granitstenene, hvoraf den har været bygget, ere, foruden til Vaabenhuset ved Ingstrup Kirke, benyttede til Huse i Sognet.

Hjermeslev Sogn, Anneks til Ingstrup, omgives af dette og dets andet Anneks Alstrup, Saltum Sogn og Børglum Hrd. (Tise S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 3 Mil S. V. for Hjørring. De mod Ø. lavtliggende og jævne, i den vestl. Del mere højtliggende og bakkede Jorder (Dele af Saltum Bakkeparti) ere især mod Ø. gode, muldede og sandmuldede. Østgrænsen dannes af *Assenbæk*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Brønderslev over Saltum til Løkken.

Fladeindholdet 1896: 1683 Td. Ld., hvoraf 782 besaaede (deraf med Hvede 8, Rug 167, Byg 193, Havre 308, Blandsæd til Modenhed 58, Grøntf. 16, Kartofler 14, andre Rodfr. 16), Afgræsn. 339, Høslæt, Brak, Eng m. m. 390, Have 8, Skov 3, Moser 9, Kær og Fælleder 100, Veje og Byggegr. 48 Td. Kreaturhold 1898: 219 Heste, 785 Stkr. Hornkv. (deraf 493 Køer), 618 Faar, 459 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 114 Td.; 32 Selvejergaarde med 94, 1 Fæstegd. med 3, 43 Huse med 17 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse, over $^1/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 534 (1801: 289, 1840: 367, 1860: 424, 1880: 550), boede i 94 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 355 af Jordbrug, 5 af Gartneri, 76 af Industri, 19 af Handel, 2 af Skibsf., 17 af forsk. Daglejervirks., 20 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Vester-Hjermeslev*, ved Landevejen, med Kirke, Skole (fælles for Hjermeslev og Alstrup S.), Forsamlingshus (opf. 1894), Købmandsforretn., Andelsmejeri (Fælleshaab) og Telefonstation. *Stride*, Gde. og Huse, *Myrtue*, Gde. *Lemmergaard* (omtr. 8 Td. Hrtk.).

Hjermeslev S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 525. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Lemmergd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Hulstav. Store Partier af Murene ere omsatte. Den nordre Dør og et Par Vinduer ere bevarede (nu tilmurede). I den senere Middelalder forhøjedes Skib og Kor med Mursten, da Hvælvingerne indbyggedes. Taarnet, af store, gule og røde Mursten samt Granitkvadre fra Vestgavlen og med blindingsprydede Gavle, og Vaabenhuset, af gule Mursten, ere ogsaa fra Middelalderens Slutn. Det overhvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Altertavle fra Slutn. af 18. Aarh. med et nyere Maleri. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 16. Aarh.'s Slutn. med Præsten Jørgen Jensens og Hustrus Navne. Præstestol fra Renæssancetiden. I Skibet et stort Krucifiks og sent-romanske eller tidlig-gotiske Træfigurer af Maria og Johannes. Klokke fra 1513.

Alstrup Sogn, det mindste i Herredet, Anneks til Ingstrup, omgives af Hjermeslev og Saltum Sogne samt Børglum Hrd. (Tise S.). Kirken, mod N. V., ligger omtr. $3^1/_4$ Mil S. V. for Hjørring og $3^1/_2$ Mil N. V. for Aalborg. De jævne Jorder ere overvejende muldede med rødt Sand til Underlag. Østgrænsen dannes af *Ry Aa*.

Fladeindholdet 1896: 806 Td. Ld., hvoraf 370 besaaede (deraf med Rug 98, Byg 99, Havre 146, Blandsæd til Modenh. 7, Grøntf. 8, Kartofler 10), Afgræsn. 186, Høslæt, Brak, Eng m. m. 195, Haver 3, Kær og Fælleder 26, Veje og Byggegr. 26 Td. Kreaturhold 1898: 86 Heste, 377 Stkr. Hornkv. (deraf 241 Køer), 394 Faar og 176 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 51 Td.; 18 Selvejergaarde med 34, 40 Huse med 16 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 359 (1801: 161, 1840: 231, 1860: 324, 1880: 351), boede i 71 Gaarde og Huse; Erhverv: 5 levede af immat. Virksomh., 268 af Jordbr., 56 af Industri, 6 af Handel, 4 af forsk. Daglejervirks., 17 af deres Midler, og 3 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Alstrup* med Kirke. *Alstrup Nymark*, Huse, *Langbæk*, Gd. og Huse, med Mølle (en Del i Saltum S.).

Alstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks Hjermeslev, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 526. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Oprindelig var det en ualmindelig lille og uanselig Kirke, bestaaende af Skib og Kor, opf. i romansk Tid af Granitkvadre. Koret er senere nedbrudt og genopført; Murene ere delvis omsatte i Skibet. Begge Døre ere bevarede (Norddøren tilmuret), ligeledes et oprindeligt Vindue. Ved Middelalderens Slutn. blev Skibet forlænget mod V., Murene forhøjede, Hvælvinger i Skibet indbyggede, samt Taarn (med stor Spidsbue i Vestmuren) og Vaabenhus (paa dets Gavl staar 1797) opførte, alt af store, gule Mursten i Munkeforbandt og med Granitkvadre fra Skibets Vestgavl. Koret og Vaabenhuset have fladt Bræddeloft. Godt, nyt Alterbillede (Christus i Emaus). Romansk velbevaret Kalk og Disk. Romansk Granitdøbefont. Tarvelig Prædikestol fra 18. Aarh. I Skibet to romanske Krucifikser. I Korgulvet Ligsten over Peder Iversen, Forpagter paa Hammelmose, † 1729. Klokken, uden Indskrift, er vistnok fra Beg. af 16. Aarh. (Andr. Ingstrup af Kbh. indkaldtes 1789 for Sjæll. Landsting til at lide Dom, fordi han havde ladet Kirken forfalde).

En nu forsvunden adelig Sædegaard *Abildgaard* ejedes 1516 af Mads Bagge, med hvis Datter Anne den kom til Knud Bildt, deres Søn Daniel B., hans Søn Knud B., hvis Søn Daniel B. 1626 solgte den til Anders Friis. Den maa dog være kommen tilbage til Bildterne, thi 1662 var den en større Bondegaard, tilhørende Daniel Bildt i Norge, rettere hans Enke Dorete Bielke, hvis Arvinger solgte den til Friherre Rutger von Ascheberg, der 1680 skødede den til Herredsfoged Knud Christensen i Donstrup. 1766 ejedes den (12 Td. Hrtk.) af Andr. Ingstrup, Forpagter paa Dronninggd.

Saltum Sogn omgives af Annekset Hune, Jetsmark Sogn, Aalborg Amt (Kjær Hrd.), Børglum Hrd. (Tise S.), hvorfra det adskilles ved Ry Aa, Alstrup, Hjermeslev og Ingstrup Sogne samt Skagerak. Kirken, mod N., ligger omtr. $3^{1}/_{2}$ S. V. for Hjørring og $3^{3}/_{4}$ Mil N. V. for Aalborg. De mod Ø. og N. noget højtliggende og bakkede (Saltum Bakkeparti, se S. 153), i øvrigt jævne Jorder ere ret gode — mod S. lerede, mod N. muldede og sandmuldede — undtagen mod V., hvor der findes større Strækninger med Hede og Flyvesand. I den nordl. Del gaa Landevejene fra Saltum til Løkken, Brønderslev og Aaby.

Fladeindholdet 1896: 6822 Td. Ld., hvoraf 2386 besaaede (deraf med Hvede 28, Rug 641, Byg 539, Havre 846, Spergel 10, Frøavl 9, Blandsæd til Modenh. 140, Grøntf. 58, Kartofler 86, andre Rodfr. 28), Afgræsn. 1239, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1415, Haver 28, Skov 10, ubevokset 20, Moser 76, Kær og Fælleder 517, Heder 589, Flyvesand 371, Stenmarker 17, Veje og Byggegr. 146, Vandareal m. m. 8 Td. Kreaturhold 1898: 598 Heste, 2103 Stkr. Hornkv. (deraf 1265 Køer), 2428 Faar. 1082 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 294 Td.; 83 Selvejergaarde med 236, 219 Huse med 58 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 1778 (1801: 839, 1840: 1198, 1860: 1572, 1880: 1657), boede i 339 Gaarde og Huse; Erhverv: 65 levede af immat. Virksomh.,

1280 af Jordbr., 4 af Fiskeri, 165 af Industri, 30 af Handel, 49 af forsk. Daglejervirks., 82 af deres Midler, og 103 vare under Fattigv.

I Sognet *Saltum Kirke* med Præstegd., ved den omtr. 4 Td. Ld. store *Nols Sø*, og Byerne: *Nørre-Saltum*, ved Aabyvejen, med Skole, Amtsepidemihus (opf. 1893, med 14 Senge), Apotek, Distriktslægebolig, Sparekasse (opr. $^{31}/_{12}$ 1869; $^{1}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 22,954 Kr., Rentefoden $3^{4}/_{5}$ pCt., Reservefonden 1047 Kr., Antal af Konti 161), Andelsmejeri og Telefonstation; *Sønder-Saltum* med Skole og Mølle; *Østrup*, ved Aabyvejen; *Torpe*; *Over-Jonstrup*; en Del af *Ejersted* — 1340: Egerstad — (Resten i Ingstrup S.); *Faarup* med Skole. Saml. af Huse: *Saltum-Mark* og *Saltum-Kjær*, *Bunken*, *Rendbæk* med Skole; *Torpekjær*, *Villerupkjær*, *Drustrup*, *Løthuse*, *Ejersted Huse*, en Del af *Langbæk* (se Alstrup S.), m. m. *Vestrupgaard* har $13^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., 245 Td. Ld., hvoraf 35 Græsning og Kær, Resten Ager. Andre Gaarde: *Saltumgd.*, *Nørregd.*, *Albækgd. Albæk Mølle.*

Saltum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion (Pandrup), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 527. Lægd. Kirken tilhører 2 Privatmænd.

Den store, højtliggende *Kirke* (se Vignetten S. 153), fordum indviet til Johs. Døberen og St. Nicolaus, bestaar af Skib og Kor ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skibet, er fra romansk Tid af huggen Kamp paa en profileret Sokkel. I den senere Middelalder nedbrødes det oprindelige, med Apsis forsynede Kor, der atter opførtes i samme Bredde som Skibet, men uden Apsis, Skibets Mure omsattes til Dels og forhøjedes, der indbyggedes Hvælvinger (enkelte Vinduer og de to oprindelige Døre, nu tilmurede, ere bevarede), og Taarnet, hvis hvælvede Underrum er aabent til Skibet, tilføjedes, forneden af Granitsten fra Vestgavlen, foroven af gule Munkesten (der har vistnok været et oprindeligt Taarn), ligesom det høje Vaabenhus (fladt Loft), af samme Materiale, opførtes. Paa de østl. Hvælvinger er der fremdraget Kalkmalerier fra Reformationstiden med bisar Fremstilling af de menneskelige Laster (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 56). Altertavlen er et Maleri fra nyere Tid, Christus paa Korset; paa Kalken staar bl. a.: Forbrændt med Præstegaarden $^{15}/_{5}$ 1677. Romansk Granitdøbefont. Godt udskaaren Prædikestol i Renæssancestil. I Skibet hænge nogle udskaarne Træfigurer fra den gamle katolske Altertavle og et Krucifiks. I Korvæggen en romansk Ligsten, vistnok fra 13. Aarh., med Indskr.: Thurgeif pater rvr (ɔ: reverendus) iacet sub petra (se *Løffler*, Gravst., Pl. XI). Ved Kirkevæggen Ligsten over Præsterne Just Valentinsen Fulda, † 1689, og Jakob Lauritsen Holm, † 1717.

Aar 1445 bestemte Kong Chrf. af Bayern, at Saltum Kirke efter den dav. Præsts Død skulde tilfalde Aalborg Helligaandskloster, hvilket skete 1464.

Vestrupgaard tilhørte 1634 Niels Friis og var 1662 en stor Bondegaard under Oxholm, hvis dav. Ejer Knud Seefeld (g. m. Niels Friis' Broderdatter) 1670 boede paa V.; 1682 ejedes den af Fru Dorte Daas Arvinger, og hendes Datter Ingeborg Krabbe, sl. Holger Trolles, solgte 1698 sin Part i V. til Anders Sørensen, som 1705 skødede den (12 Td. Hrtk.) til Præsten Jakob Lauridsen Holm. Derefter tilhørte den den forrige Ejers Søn Søren Andersen, efter hvis Død den blev købt for 600 Rd. af Md. Margr. Kjeldsdatter, sl. Thomas Andersens. Hun ægtede 1725 Peder Nielsen, hvis Datter Kirsten 1744 ægtede Niels Rasmussen Lund, der 1755 solgte V. med Mølle (12 Td. Hrtk.) og Gods (63) for 4200 Rd. til Conr. Hachild. Fra ham kom den til Jens Andersen Gleerup til Lundergd., hvis Opbudsbo 1779 udlagde V. (21 og 194 Td. Hrtk.) og Saltumgd. (14 og 68 Td. Hrtk.) til de „publique Stiftelsers Inspecteurer i Aalborg". Disse solgte 1782 begge Gaarde for 19,151 Rd. til Kancellir. Jesper Østergaard til Lundergd., hvis Enke Joh. Brøndlund 1794 solgte V. (29 og 161 Td. Hrtk.) for 11,999 Rd. til Laurs Svendsen Hviid, der straks efter afhændede den for 14,600 Rd. til Claus Holmer Green. Nuv. Ejer er Fru Rendbæk.

Saltumgaard ejedes 1765 af Søren Jensen Bonderup, † s. A., hvorefter Gaarden med Mølle (13 Td. Hrtk.), Gods (29) og nogle Huse ved Auktion blev købt for 4005 Rd. af Jens Gleerup til Lundergd.

Ved Saltum Kirke, endog undertiden i Vaabenhuset, er der holdt Ting (se Kirkeh. Saml. 3. R. II S. 104).

Om Præsten Laur. Fugl, † 1783, se Kirkeh. Saml. 4. R. II S. 122 flg.

Hune Sogn, Anneks til Saltum, omgives af dette og Jetsmark Sogn, Øster Han-Hrd. (Tranum S.) og Skagerak. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. 4 Mil S. V. for Hjørring og 3¾ Mil N. V. for Aalborg. De noget højtliggende og bakkede Jorder høre til de ufrugtbareste i Herredet, idet den store vestl. Del er opfyldt af Heder og Flyvesand, og der i øvrigt er megen Mose og Kær, især mod S.; de sparsomme Agerjorder mod Ø. ere skarpsandede med rødt Sand til Underlag. I Sognet den 1895 anlagte *Blokhus Statsplantage*, 740 Td. Ld. Ved Østgrænsen løber *Albæk* (Biaa til Ry Aa) og dens Tilløb *Hunebæk*.

Fladeindholdet 1896: 8238 Td. Ld., hvoraf 1235 besaaede (deraf med Rug 419, Byg 200, Havre 413, Spergel 14, Frøavl 23, Blands. til Modenh. 30, Grøntf. 55, Kartofler 79), Afgræsn. 1424, Høslæt, Brak, Eng m. m. 635, Have 10, Skov 84, ubevokset 300, Moser 409, Kær og Fælleder 879, Heder 2193, Flyvesand 992, Veje og Byggegr. 73, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 229 Heste, 993 Stkr. Hornkv. (deraf 554 Køer), 2230 Faar, 472 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 77 Td.; 27 Selvejergaarde med 43, 126 Huse med 34 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 935 (1801: 536, 1840: 682, 1860: 868, 1880: 911), boede i 192 Gaarde og Huse; Erhverv: 53 levede af immat. Virksomh., 690 af Jordbrug, 12 af Fiskeri, 47 af Industri, 1 af Handel, 32 af Skibsfart, 14 af forsk. Daglejervirks., 48 af deres Midler, og 38 vare under Fattigv.

I Sognet den enligt beliggende *Hune Kirke* med Forsamlingshus (opf. 1896) og Byerne: *Huneby* med Skole, Kro og Fællesmejeri; Ladepladsen *Blokhus* — 1. Feb. 1890: 33 Huse og 147 Indb. (1801: 115, 1880: 151) — med Gæstgiveri, Badehotel, Markedsplads (Marked i Marts med Heste og Kvæg), Toldassistentstation, Redningsstation (opr. 1852), Fare-Signalstation for Fiskere og Telefonstation (efter Fiskeriberetn. 1897-98 var der 20, der gav sig af med Fiskeri; de fiskede fra en aaben Havbaad og fire mindre Baade for en Værdi af 1559 Kr.); *Hunetorp* med Skole. Saml. af Gaarde og Huse: *Dommerborg Huse*, *Ribergde.*, *Pirup* (gml. Form: Pipetorp) med Teglværk; *Pirups Hvarre*, *Melslet*, Huse, *Stenhuse*, *Stenmark*, Huse med Mølle, *Rødhuse* med Skole og Redningsstation (opr. 1889). Gaarde: *Hune-Hedegd.*, *Højen*, *Kjærsig*, *Engesgde.*

Hune S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 528. Lægd. Kirken tilhører de samme som Saltum Kirke.

Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Et Par af de oprindelige Vinduer ere bevarede (nu tilmurede). I gotisk Tid tilføjedes Taarnet, af store, gule og røde Mursten; dets øverste Del er senere ommuret og gjort lavere. Det hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Samtidig overhvælvedes Kirken, og det høje, ligeledes hvælvede Vaabenhus tilbyggedes. Apsis. hvis oprindl. Hvælving er ommuret i gotisk Tid, er afskildret fra Koret og er nu Sakristi. Alterbord af Granit. Altertavle i Renæssancestil med et nyt Maleri (Christus i Getsemane). Romansk Granitdøbefont med et smukt Blyfad fra Renæssancetiden. Prædikestol fra Slutn. af 18. Aarh. I Koret en Marmortavle over Præsten Mag. Hans Winde og Hustru, begge † 1741, opsat af Laurids Winde 1772. En romansk Gravsten er indmuret i Vaabenhusets Mur; en anden ligger S. for Skibet. — Ved Kirkens Sydmur staar *Hune-Runestenen* med Indskriften: Husi, Turkil, Turbjørn satu stin Runulfs hins ratspoka faður sins; det skal være 3 Sønners Gravskrift over deres Fader.

Paa *Hunetorp* boede 1678 en velbyrdig Mand John Finlasson Scott og hans Hustru, Fru Kirsten Griis. De flyttede siden til Skræm Sogn.

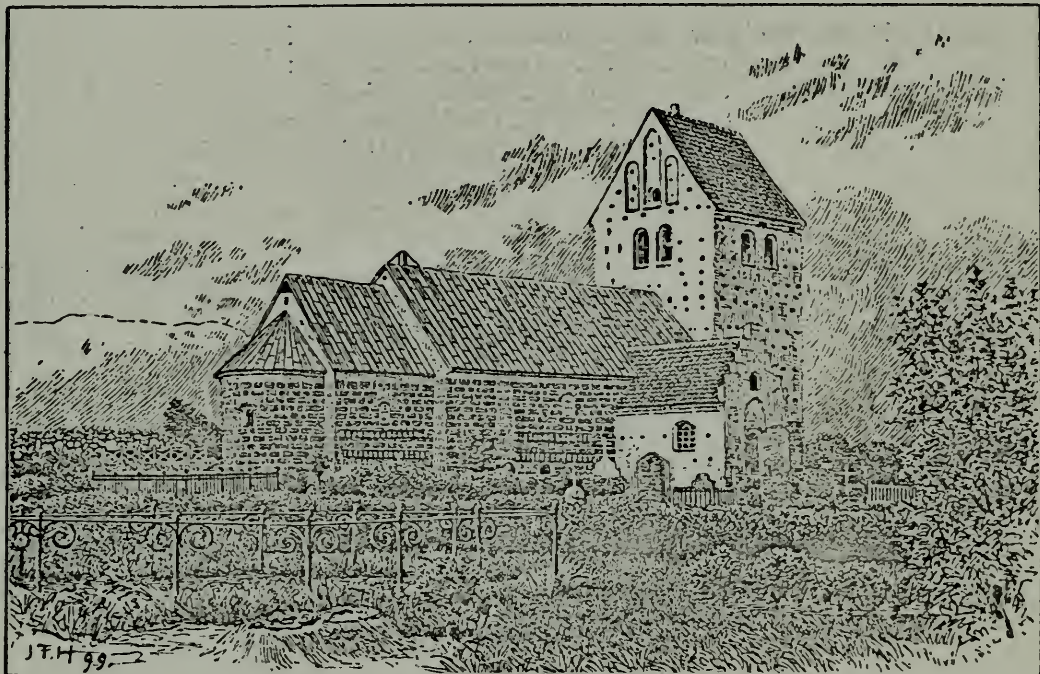
I Aalborg Lens Regnskaber fra Beg. af 17. Aarh. nævnes „Blokhuset". (Om Blokhus se Saml. til j. Hist. 3. R. I S. 241 flg.).

Ved Hune er der fredlyst to anselige Gravhøje.

Sognet skal i sin Tid have været ret frugtbart og godt befolket, „med 7 Gaarde, beboede af Adel"; men Sandflugten har allerede for over 300 Aar siden hærget det; 1582 siges, at Sognet „mestendels var ødelagt af Sandflugt".

At Sognet før 1555 var Anneks til Jetsmark og da blev lagt til Saltum, som det siges i D. Atl. (V S. 302), er ikke rigtigt, da der omtr. 1550 nævnes en Præst i Hune og en Præst i Jetsmark (og en Kapellan i Saltum); dog var Hune før 1584 Anneks til Saltum

Jetsmark Sogn, det største i Herredet, omgives af Hune og Saltum Sogne, Børglum Hrd. (Tise S.), Aalborg Amt (Kjær Hrd.) samt Aaby Sogn og Ø. Han-Hrd. (Tranum S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $4^1/_4$ Mil S. V. for Hjørring og 3 Mil N. V. for Aalborg. De for det meste lavtliggende, temmelig jævne Jorder ere især i den nordl. Del ret gode, muldede

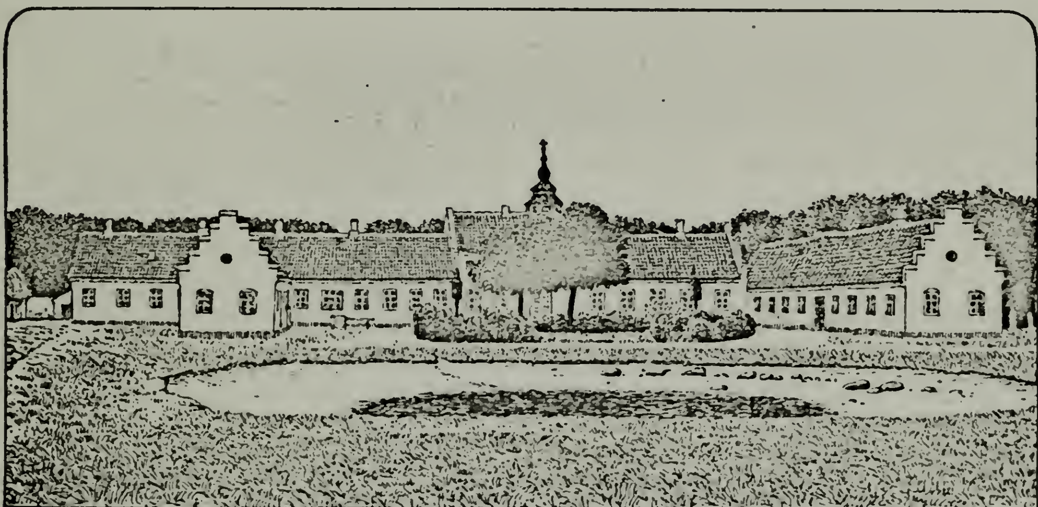

Jetsmark Kirke.

og sandmuldede; mod S. V. findes store Mosestrækninger (Lundergaard Mose, Sandmose); Hellede Sø er udtørret. Østgrænsen dannes af *Ry Aa*, langs hvilken fortrinlige Enge. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Saltum til Aaby.

Fladeindholdet var 1896: 10,210 Tønder Land, hvoraf 3577 besaaede (deraf med Hvede 11, Rug 996, Byg 469, Havre 1252, Spergel 9, Frøavl 15, Blandsæd til Modenhed 336, Grøntfoder 139, Kartofler 247, andre Rodfrugter 103), Afgræsning 1905, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2149, Have 61, Skov 26, Moser 1760, Kær og Fælleder 298, Hegn 8, Heder 52, Stenmarker m. m. 5, Veje og Byggegrunde 232, Vandareal m. m. 133 Td. Kreaturhold 1898: 768 Heste, 2957 Stkr. Hornkvæg (deraf 1734 Køer), 2291 Faar, 1640 Svin og 16 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 307 Td.; 74 Selvejergaarde med 214, 2 Fæstegd. med 25, 253 Huse med 65 Td. Hrtk. og 92 jordløse Huse, $^1/_4$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2362 (1801: 679, 1840: 1321, 1860: 1963, 1880: 2198), boede i 451 Gaarde og Huse; Erhverv: 62 levede af immat. Virksomh., 1376 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 361 af Industri, 37 af Handel, 7 af Skibsfart, 119 af forsk. Daglejervirks., 69 af deres Midler, og 325 vare under Fattigv.

I Sognet den enligt beliggende *Jetsmark Kirke* (gml. Form: Etesmarkæ),

ved Landevejen, og i Nærheden Præstegd., Forsamlingshus (opf. 1890) og Markedsplads paa Sigsgaards Mark (Marked i Sept. med Kvæg og Faar). Byerne: *Pandrup* (Store- og Lille-P.), ved Landevejen, Tingsted for Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion, med Ting- og Arresthus — opf. 1892 efter Tegn. af Amtsvejinspektør Lunøe i 1 Stokværk, med Plads for 5 Arrestanter —, Herredsfogedbolig, Sessionssted for Lægd 524-31, Skole (nordre Sk.), Hvetbo Hrd.'s Sparekasse (opr. 25/8 1867; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 403,680 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 34,277 Kr., Antal af Konti 1138), Kro, Andelsmejeri og Telefonstation; *Kvorup* med Mølle; *Sønderby* med Skole (søndre Sk.); *Kaas* med Forsamlingshus (opf. 1890). Saml. af Gde. og Huse: *Purkjær*, *Tvilstedgde.*, *Risagergde.* med 2 Teglværker, *Skjødsholm*, *Klostergde.*, *Heden*, Huse, *Kvorupkjær*, Huse, *Bleggrav*, Gde., med Fattiggaard (opf. 1876, Plads for 28 Lemmer), *Skadebak*, Huse, med Frimissionshus (opf. 1890), *Rødehede*, Huse, med Skole, *Moseby* med Skole og Kalkværker, *Mosehuse*, m. m. Hovedgaarden *Lunder-*

Lundergaard.

gaard har 18 Td. Hrtk., omtr. 500 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 16 Plantning og Have, Resten Ager; ved Gaarden et Teglværk. Gaardene *Toftegaard*, 18 3/4 Td. Hrtk., 440 Td. Ld., hvoraf omtr. 150 Eng og Græsningsjord, Resten Ager, og *Mosegaard* (7 1/4 Td. Hrtk., 350 Td. Ld.), begge under Stamh. Birkelse. *Udholm*, *Bedholm*, *Skadeland*, *Lille Pandrup*, Gde., og *Mergelsbæk* Vand- og Vejrmølle. I Lundergaards Mose en Mosekulturstation.

Jetsmark S., en egen Sognekommune, hører under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion (Pandrup), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 529. Lægd. Kirken tilhører Stamh. Birkelse.

Den anselige *Kirke*, fordum indviet til St. Nicolaus, bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid af tilhuggen Kamp paa en simpel Granitsokkel. Norddøren er bevaret; i Apsis et oprindeligt, rundbuet Vindue, i hvis Karmsten to af Evangelistsymbolerne (Ørn og Okse) og Løvværk i Relief (se Aarb. f. n. Oldk. 1894, S. 273) ere udhuggede. I gotisk Tid tilføjedes Taarnet, af store, gule og røde Munkesten samt af Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl. Samtidig opførtes Vaabenhuset, af samme

Materiale; Taarnet fik een, Vaabenhuset to Hvælvinger, og samtidig indbyggedes Hvælvinger i Skib og Kor, og Apsis afskildredes fra Koret for at tjene som Sakristi (maaske har der tidligere været Kapel). I den nyeste Tid er der brudt en Indgang i Taarnets Vestmur, og Vaabenhusets Gavl har faaet Kamtakker. Udskaaren Altertavle i Renæssancestil med et Maleri (den korsfæstede). Ny Døbefont af Sandsten. I Muren mellem Apsis og Kor findes i en Egebjælke indrettet et, ud mod Koret med et Gitter lukket Rum til Alterkarrene. Paa Muren mellem Kor og Apsis ses Rester af et Kalkmaleri (Dommedag) fra Midten af 16. Aarh. Godt udskaaren Prædikestol i Renæssancestil. I Sakristiet Kisteplade over Præsten Hans Lucassøn Paludan, † 1676. I Vaabenhuset staar en Runesten, der fandtes 1855 i Pandrup, og hvis Indskrift siger: „Hror satte Sten efter sine Brødre Thorlev og Hvide".

Lundergaard ejedes 1556 af Palle Friis, 1597 af hans Søn Godske F., hvis Broder Niels F. 1633 solgte den til Falk Gøye, der 1640 mageskiftede den til Jfr. Kirsten Bildt for Steen i Norge. 1668 tilhørte L. Knud Seefeld, hos hvem Bertel Jensen Dons i Viborg 1668 erhvervede den (24 Td. Hrtk. med Mølle) ved Indførsel for 1294 Rd., men 1669 overdrog sin Ret til Otte Christensen Skeel til Vallø; Gehejmer. Otte Skeel overdrog 1686 L. til sin Broder Mogens S., hvis Svigersøn Chr. L. v. Plessen 1704 solgte den med Tiender og Gods til Kancellir. Arnoldus Dyssel; 1717 skødede Bartholomæus Dyssels Arvinger L. (22 og 391 Td. Hrtk.) for 17,300 Rd. til Major Henr. Conr. v. Obenhaus, † 1727, hvorefter L. (23 og 406 Td. Hrtk.) blev købt af Kancellir. Søren Kjærulf og Thøger Benzon, hvilken sidste 1731 efter Kjærulfs Død købte dennes Halvpart, hvorefter han 1733 solgte L. for 15,750 Rd. grov Cour. til Anders Jørgensen Gleerup, der 1759 solgte den med Tiender og Bøndergods (henh. 23, 76 og 428 Td. Hrtk.) for 23,000 Rd. grov Cour. til sin ældste Søn Jens Andersen G. Dennes Opbudsbo solgte 1775 paa Auktion L. (23, 102 og 333 Td. Hrtk.) for 42,010 Rd. til Kancellir. Jesper Østergaard, † 1790, hvis Enke Johanne Brøndlund 1794 skødede den (23, 76 og 365 Td. Hrtk.) til Bertel Møller, som 1797 solgte den for 53,000 Rd. til Forvalter Niels Vregsted Møller, som transporterede sin Ret til Købmand Oluf Christensen i Aalborg og Laurs Svendsen Hviid. Sidstnævnte døde 1800, og Enken Christine Margrethe Thydell solgte da 1801 sin Andel til Medejeren, som 1803 solgte L. for 58,000 Rd. til Severin Gleerup. Senere har den været ejet bl. a. af Wolf, Hastrup, Møller og J. C. Salicath; nuv. Ejer er Jørgen Nielsen, der udparcellerer den. — Hovedbygningen (der 1662 bestod af en Bindingsværks- og to lerslagne Bygninger) bestaar af en Hovedfløj, med et af Salicath opf. Taarn, og to Sidefløje, alle af Grundmur.

En Gaard *Skadeland* i Pandrup nævnes 1470. Mulig den adelige Slægt Skadeland stammede fra denne. — 1456 skødede Iver Munk *Tvilstedgaard* i Jetsmark til Vestervig Kloster. — 1681 solgte Ove Budde til *Store Kalsensgaard* denne af ham hidtil beboede Gaard i Jetsmark Sogn til Jfr. Else Cathr. Rodsteen til Lengsholm.

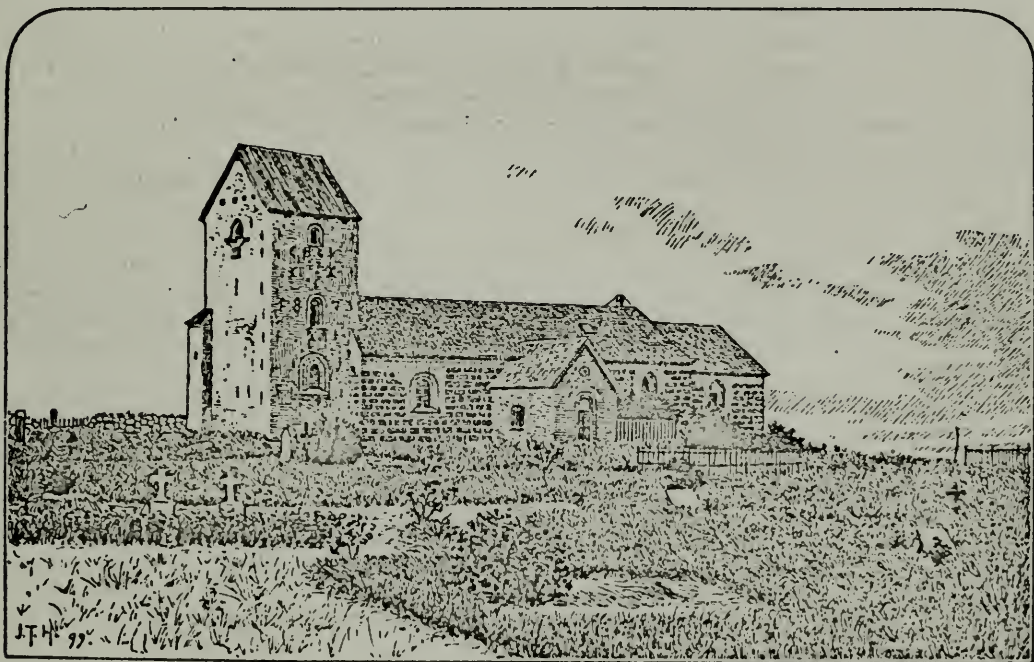
Ved Toftegaard har der været en Saltbrønd, der ved Midten af 19. Aarh. benyttedes til Saltproduktion.

Om Aaby Sogn, hvoraf en Del (7276 af 12,286 Td. Ld. med 1214 af 2457 Indb. i 1890) hører til Hvetbo Hrd., medens den anden Del ligger under Kjær Hrd. i Aalborg Amt, se dette.

Gjøl Sogn bestaar af den i den østl. Del af Nibe Bredning (Gjøl Bredning) i Limfjorden beliggende *Ø Gjøl*, omtr. 0,4 □ Mil, 23 □ Km. Til Øen, der skilles fra Vendsyssel ved et ganske smalt Sund (Vejlen), over hvilket der er Forbindelse ad to Dæmninger, hører den lille *Ø Fruensholm* (omtr. 20 Td. Ld.); de tidligere Smaaholme „Bjærgeholme", „Isbakkeholm", „Gjøl-Eng" og „Sønder-Røn" ere nu landfaste med Øen; over den sidste fører en Dæmning til Aaby Sogn, med hvilket Øen er landfast. Øen er omtr. 1 Mil fra Ø. til V. Kirken, ved Sydsiden, ligger omtr. $1^1/_2$ Mil V. N. V. for Aalborg. De temmelig jævne Jorder have paa Midten en 103 F., 32 M. høj Bakke, mod V. paa en lille udskydende Halvø ligger Gjølbjærg, 55 F., 17 M. Jorderne ere overvejende sandede, nogle Steder muldede med Enge og Kær ned mod Kysterne.

Fladeindholdet 1896: 4150 Td. Ld., hvoraf 1191 besaaede (deraf med Hvede 9, Rug 302, Byg 320, Havre 311, Blandsæd til Modenhed 80, Grøntf. 25, Kartofler 118, andre Rodfr. 22), Afgræsn. 522, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1493, Haver 18, Skov 59, Kær og Fælleder 533, Heder 228, Stenmarker 5, Veje og Byggegr. 99 Td. Kreaturhold 1898: 198 Heste, 1040 Stkr. Hornkv. (deraf 682 Køer), 711 Faar og 554 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 153 Td.; 34 Selvejergaarde med 114, 6 Fæstegd. med 15, 102 Huse med 24 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 833 (1801: 593, 1840: 635, 1860: 715, 1880: 779), boede i 159 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 529 af Jordbr., 75 af Fiskeri (1897: 12 Fiskerbaade), 78 af Industri, 18 af Handel, 75 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 26 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Gjøl* (i Vald. Jrdb. Gyol), paa Sydsiden, med Kirke, Præstegd., Skole (vestre Skole), C. Joh. Bruuns og Hustrus Stiftelse, opr. af Bruun til Birkumgd. († 1876) med et Hus til Fribolig for 4 trængende Familier og en Kapital paa 20,000 Kr., to Missionshuse (opf. af indre

Gjøl Kirke.

Mission 1897 og den frie Mission 1895), et Forsamlingshus (opf. 1898), Sparekasse (opr. $^{19}/_2$ 1884; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 13,522 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 823 Kr., Antal af Konti 164), Kro og Andelsmejeri. Paa Nordsiden af Øen *nordre Skole*. Hovedgaarden *Birkumgaard* har $32^3/_4$ Td. Hrtk., omtr. 820 Td. Ld., hvoraf 250 Eng, 66 Plantage, 26 Mose, 130 Hede, 8 Gaardspl. og Have, Resten Ager. *Birkum Gods* er omtr. 15 Td. Hrtk. Desuden *Grebjærg*, Huse, *Torpet*, Gde., *Tuegde.*, *Bjærggde.*, *Skovgde.*, *Nørredige*, Gde., *Vesterkjær*, *Nørrekjær* og *Østerkjær*, Huse.

Gjøl S., en egen Sognekommune, hører under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion (Pandrup), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Hvetbo Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 531. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Sakristi ved Korets Nordside og Vaabenhus mod S. Koret og det usædvanlig lange Skib ere opførte i romansk Tid.

det sidste i to Gange, af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Alle Murene ere senere omsatte; Syddøren, der har interessante, dekorerede Indfatningssten (Syndefaldet, Maria med Jesusbarnet, Guds Lam, Stenhuggeren ved sit Arbejde, osv.; se Aarb. f. n. Oldk. 1888, S. 97) er bevaret; Norddøren, der har haft lignende Dekorationer, er tilmuret. I Korets Sydmur er indsat en Sten med et Relief (Hovedet af Lammet med Korsglorie). I den senere Middelalder tilføjedes Taarnet, med Spidsbue ind til Skibet fra det overhvælvede Underrum, ligesom det overhvælvede Sakristi, begge af store, gule og røde Mursten, og Hvælvinger indbyggedes i Skib og Kor. Vaabenhuset er opf. 1873 af smaa, gule Mursten. Alterbord af Granitkvadre med Relikviegemme (Relikvie herfra i Nationalmus.); smukt Alterklæde af Silke fra 16. Aarh., katolsk Altertavle (restaur. paa Bekostning af nedennævnte N. P. Bjerregaard) i rig gotisk Stil; i Midtfeltet Kongernes Tilbedelse. Kalk fra 1635. Ældre, tarvelig Prædikestol. I Skib og Kor Ligsten over Forvalter paa Selsøgd. Peder Nielsen Bjerregaard, † 1697, Præsterne Laurids Poulsen Aalborg, † 1689, og Niels Pedersen Bjerregaard, † 1656, samt Borger i Aalborg Jens Kjeldsen, † 1609. I Skibet Epitafium over ovennævnte Præster. Paa Skibets Vestmur et tarveligt Maleri (Opstandelsen) i en rig og fortræffeligt udskaaren Ramme, opsat og malet 1668 af Eva Marie, sl. Joh. Hasses.

Birkumgaard tilhørte 1465 og 1496 Børglum Kloster og blev ved Reformationen inddragen af Kronen; 1669 skødede Kongen den til Oberst Jokum v. Dibbern, der 1670 overdrog den til sin Hustru Fru Gese i Erstatning for hans Gæld, som hun havde paataget sig; 1704 tilhørte den Eva Marie Jepsen, sl. Johan Hasses, der 1713 solgte den med meget andet Gods (130 Td. Hrtk.) for 8000 Rd. til Niels Larsen Bjerregaard i Aalborg, hvis Søn Borgmester, Dr. jur. Laurids B. mistede den 1759, idet hans Kreditorer ved Auktion solgte den (10, med Godset i alt 125 Td. Hrtk.) for 14,610 Rd. til Krigsraad Jens Gleerup til Rødslet. 1813 ejedes den af Justitsr. Espen Bruun til Villerup, † 1829, derefter af Enken Kasse Marie Zeuthen, † 1843, der solgte den 1832 til Sønnen C. J. Bruun, † 1876; efter Enken Cecilie Kjellerups Død solgtes den 1881 uden Godset (der forbeholdtes Dødsboet) for 295,800 Kr. til N. W. Kjellerup, der solgte den 1899 for 157,000 Kr. til den nuv. Ejer, Honnens de Lichtenberg. — Hovedbygningen er opf. 1851 af Grundmur og bestaar af 3 Fløje i eet Stokv. med et 2 Stokv. højt Parti paa Midtfløjen. — I en Lystskov ved Haven ligger et Gravkapel, opf. 1862 i gotisk Stil, hvori hvile C. J. Bruun og Hustru (i Kapellet deres Portrætter).

Paa Birkumgaards Mark er der truffet en gammel Teglovn.

Ved Lavvande kan man foruden den opdæmmede Vej over til Aaby Sogn benytte en senere opf. Dæmning over til Haldager i Vadum Sogn, nu den mest befærdede. Over Ry Aa er der Bro. Vejlen mellem Dæmningerne er for en stor Del tilgroet.

Gjøl hørte tidligere ifl. Resol. af Chr. III 1546 under Aalborg Byting.

Der findes nu paa Øen ingen jordfaste Oldtidsmonumenter, men der skal tidligere være sløjfet en Gravhøj. Under Klinten ved Strandbredden er der fundet flere Flintredskaber og Affald fra Flinttilhugningen.

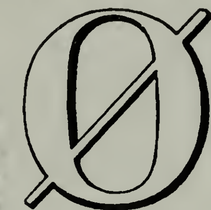
Øster Han-Herred.

Sogne:

Øster Han-Herred, det sydvestligste i Amtet, grænser mod N. Ø. og Ø. til Hvetbo Hrd., mod S. til Limfjorden, mod V. til Thisted Amt (Vester Han-Hrd.) og mod N. til Vesterhavet. *Øland* i Limfjorden, der tidligere var en Ø, men nu ved Dæmninger er i Forbindelse med Fastlandet, hører til Herredet. Dets største Udstrækning fra N. Ø. til S. V. er omtr. 4 Mil; fra N. Ø., hvor det er $1^3/_4$ Mil bredt, løber det spidst til mod S. V. Mod N. V. ligger der et stærkt bakket Højdeparti, hvori Lerup Bavnehøj hæver sig til 261 F., 82 M.; men i øvrigt er Overfladen for det meste lavtliggende og jævn, med store Mose- og Kærstrækninger samt Heder og Flyvesand. Jorderne ere af forskellig Beskaffenhed, enkelte Steder lerede, men i øvrigt mest sandmuldede og sandede. Flere smaa Vandløb søge ud til Limfjorden. Herredet er fattigt paa Skov (i alt 1787 Td. Ld.). M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets middelgode Herreder (gnmstl. $31^3/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 52,229 Td. Ld. ($5{,}_{23}$ □ Mil, $287{,}_{96}$ □ Km.). Ager og Engs Hartk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 1631 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 9108 (1801: 4283, 1840: 5858, 1860: 6943, 1880: 8370). I gejstlig Henseende danner Herredet eet Provsti med V. Han-Hrd. i Thisted Amt, i verdsl. Hens. hører det under Ø. og V. Han-Herredernes Jurisdiktion og Amtets 9. Forligskreds.

Øster Han-Hrd. udgjorde i Middelalderen eet Herred med V. Han-Hrd., i Vald.

Jrdb. kaldet *Hanæhæreth*, og hørte til Thysyssel; i den senere Middelalder dannede Herredet et eget Len. Senere hørte det under Vendsyssel og Aalborghus Len; fra 1660 var det delt mellem Aalborghus og Aastrup og Sejlstrup Amter; se i øvrigt S. 6 og under Thisted Amt.

Der er talt henved 450 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf 6 Jættestuer, 11 Langdysser og 8 Dyssekamre, Resten Gravhøje); omtr. Halvdelen er dog nu sløjfet eller mere eller mindre forstyrret; $^1/_1$ 1900 vare 99 fredlyste. De fleste Monumenter findes i den vestl. Halvdel (80 i Lerup, 75 i Torslev, 65 i Haverslev og 60 i Bejstrup og i Svenstrup Sogne); alle Stengravene ligge ligeledes mod V.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i Ø. Han-Hrd., af *Henry Petersen* og *J. B. Løffler*, 1878.

Lerup Sogn omgives af Annekset Tranum, Svenstrup og Skræm Sogne samt Thisted Amt (V. Han-Hrd.). Kirken, mod Ø., ligger $6^1/_2$ Mil S. V. for Hjørring og $2^3/_4$ Mil N. Ø. for Løgstør. De højtliggende og meget bakkede Jorder (højeste Punkt Lerup Bavnehøj, 261 F., 82 M., med trigon. Station) gennemskæres af dybe, naturskønne Dale (Fossedalen) og skraane temmelig jævnt mod S. og Ø., medens de mod N. omtr. $^1/_2$ Mil fra Kysten falde af i bratte Skrænter til den aldeles flade Kystslette. De ere for det meste skarpsandede med store Hedestrækninger. I den sydl. Del udspringer *Tranum Aa*.

Fladeindholdet 1896: 3430 Td. Ld., hvoraf 813 besaaede (deraf med Rug 204, Byg 103, Havre 372, Spergel 13, Grøntf. 58, Kartofler 58, andre Rodfr. 4), Afgræsning 629, Høslæt, Brak, Eng m. m. 300, Have 4, Skov 19, Moser 12, Kær og Fælleder 230, Heder 1112, Flyvesand 260, Veje og Byggegr. 42, Vandareal m. m. 8 Td. Kreaturhold 1898: 122 Heste, 484 Stkr. Hornkvæg (deraf 237 Køer), 908 Faar og 179 Svin. Ager og Engs Hrtk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 80 Td.; 20 Selvejergaarde med 64, 39 Huse med 16 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 326 (1801: 204, 1840: 246, 1860: 266, 1880: 302), boede i 64 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomhed, 254 af Jordbr., 24 af Industri, 1 af Handel, 11 af forsk. Daglejervirks., 15 af deres Midler, og 7 vare under Fattigv.

I Sognet *Lerup Kirke* og i Nærheden Præstegaarden (1461 kaldet Lerupgaard) og Byen *Telling* med Skole og Købmandsforretn. *Møgelvold*, Huse; en Del af *Underlien*, Gde. (Resten i Tranum S.). Gaarde: *Liengde.*, *Paarup*, *Lunde*, *Mølgd.*, *Stagsted*, *Tværkjær*. *Mellemmølle*, Vandmølle.

Lerup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggaard), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-Herredernes Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 537. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kokkedal.

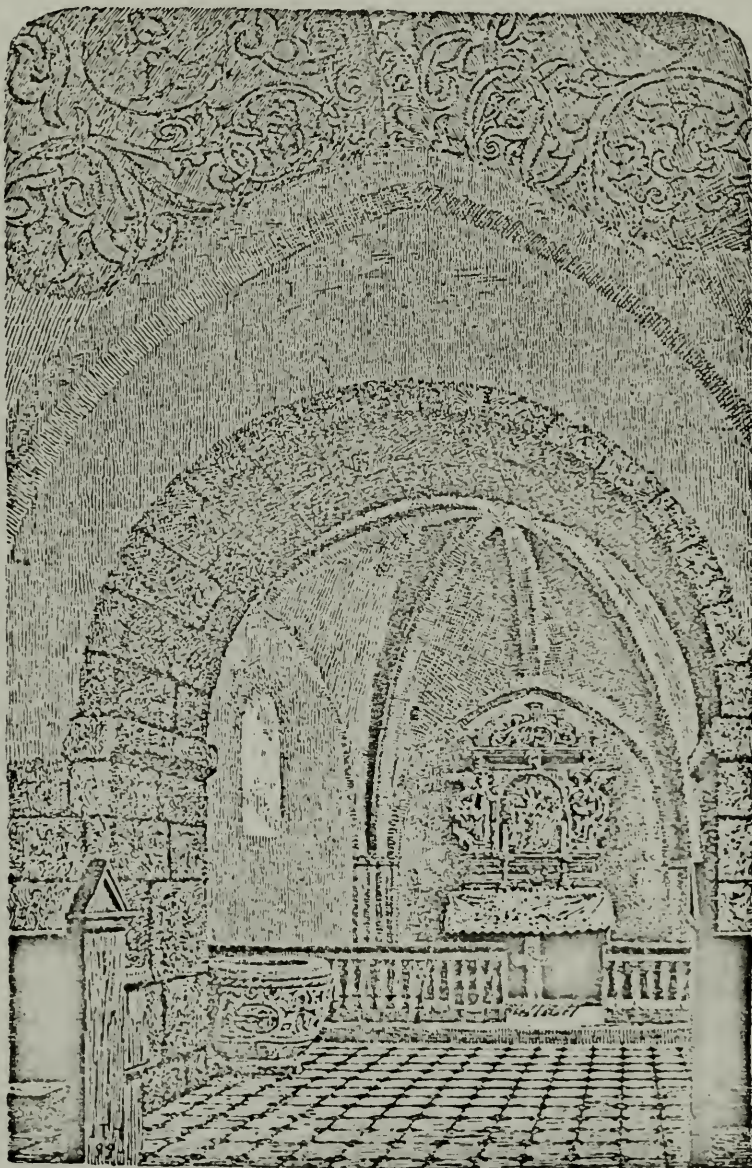
Kirken, fordum indviet til Vor Frue, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. ved Midten af 12. Aarh. af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Norddøren er tilmuret, Syddøren, flere rundbuede Vinduer og den halvrunde Korbue ere bevarede. I Slutn. af Middelalderen tilføjedes det af Kamp og Mursten opførte Taarn, hvis overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Samtidig overhvælvedes Koret og den østl. Del af Skibet (mod V. er der Bjælkeloft); paa den østligste Hvælvings Kapper findes en ret smagfuld Dekoration, fra 1. Halvdel af 16. Aarh., med Friisernes, Gøyernes

og Bannernes Vaabener. I nyere Tid er Vaabenhuset blevet tilføjet og Taarnets Overdel ommuret. Udskaaren Altertavle fra Chr. IV's Tid. Kalk fra 1600. Romansk Granitdøbefont med meget raa figurlige Fremstillinger. Prædikestol fra Fr. IV's Tid. Ligsten over Præsten Joh. Hornemann, † 1697. Klokken, uden Indskrift, er fra Midten af 15. Aarh.

Noget fra Kirken ved den sydl. Indgang til den skønne *Fossedal* („Fas"), en dyb, træ- og lyngbevokset Kløft, der skærer sig dybt ned i Terrænet, er der et Kildevæld eller en lille Vandsamling, der i sin Tid har været en hellig Kilde, *Vor Frue Kilde*, som søgtes paa Vor Frue Dag, og hvorved der tillige holdtes Kildemarked, „Lerup Marked", langt op i Tiden, indtil det forlagdes til Skræm Sogn.

Ved Lunde ligger paa Toppen af et langstrakt Bakkedrag en meget stor og smuk, fredlyst Højgruppe, med 33 Høje. Endvidere er der i Sognet spredt 15 fredlyste Gravhøje.

I Rødland Hede ved Telling ses mange større og mindre firkantede Pladser, indhegnede af ganske lave Jordvolde. Traditionen lader dem snart være Porsehaver, snart Bytofter og siger, at Beboerne uddøde i Pestens Tid; mulig er det Dyrkningsstykker fra Oldtiden.

Korparti i Lerup Kirke.

Tranum Sogn, det største i Herredet og Anneks til Lerup, omgives af dette, Svenstrup og Brovst Sogne samt Hvetbo Hrd. (Aaby, Jetsmark og Hune S.) og Vesterhavet. Kirken, noget mod S. V., ligger $6^1/_4$ Mil S. V. for Hjørring og 3 Mil N. Ø. for Løgstør. De mod V. højtliggende og bakkede Jorder, der ere en Fortsættelse af det i Lerup Sogn omtalte Højdedrag (højeste Punkt 266 F., $83{,}_5$ M.; den smukke „Langdal"), mod Ø. temmelig lavtliggende og jævne Jorder ere i det hele sandede og ufrugtbare (Sognet er det ufrugtbareste i Herredet); store Strækninger ere dækkede af Heder og Flyvesand. I den østl. Del ligger *Koldmose.* En Del af Sydgrænsen dannes af *Tranum Aa.*

Fladeindholdet 1896: 12,900 Td. Ld., hvoraf 2530 besaaede (deraf med Rug 637, Byg 398, Havre 1047, Spergel 10, Frøavl 10, Blandsæd til Modenhed 16, Grøntf. 208, Kartofler 174, andre Rodfr. 29), Afgræsn. 2288, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1158, Haver 17, Skov 14, Moser 512, Kær og Fælleder 155, Hegn 4, Heder 2462, Flyvesand 3526, Stenmarker 35, Veje og Byggegr. 175, Vandareal m. m. 24 Td. Kreaturhold 1898: 404 Heste, 1771 Stkr. Hornkv. (deraf 993 Køer), 3396 Faar, 759 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 167 Td.; 42 Selvejergaarde med 101, 217 Huse med 65 Td. Hrtk. og 24 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1528 (1801: 556, 1840: 746, 1860: 910, 1880: 1251), boede i 286 Gaarde og Huse; Erhverv: 58 levede af immat. Virksomhed, 1132 af Jordbrug, 183 af Industri, 29 af Handel, 15 af forsk. Daglejervirks., 56 af deres Midler, og 55 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tranum* med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1897), Missionshus (opf. 1898), Sparekasse for Lerup-T. Sogne (opr. 9/4 1874; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 48,051 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 4411 Kr., Antal af Konti 199), Andelsmejeri (Tranhøj), Mølle, Bageri og Købmandsforretn.; *Bratbjærg* (Nørre- og Sønder-B.) med Mølle og Købmandsforretn.; *Jarmsted*; *Ejstrup*. *Bækken*, Huse, med Købmandsforretn.; en Del af *Underlien* (Resten i Lerup S.). *Tranum Enge*, *Ejstrup*, Gde. og Huse, med 2 Teglværker, *Tranum-Klit*, Huse, med Skole, *Tranum Strandhuse*, *Klithuse* med Skole, Teglværk og Købmandsforretn., *Koldmose*, Huse, *Krogen* og *Melkjær*, Huse. *Bratbjærggaarde*.

Tranum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 536. Lægd. Kirken tilhører Aalborg Hospital.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. ved Midten af 12. Aarh. af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Flere af de oprindelige, granitindfattede Vinduer samt Syddøren ere bevarede. I Middelalderens Slutning har man tilføjet Taarnet, hvis overhvælvede Underrum har halvrund Bue ind til Skibet, og overhvælvet Skib og Kor. Paa Taarnets sydl. Side staar 1763, Aaret for en Restauration. Ved en Restauration 1888 (efter Tegn. af F. Uldall), hvorved bl. a. Skibets Sydmur omsattes, opførtes et nyt Vaabenhus i gotisk Stil af gule Mursten paa en Granitsokkel. Alterbilledet er malet 1864 af F. Storch (Christus paa Korset) i moderne Ramme i gotisk Stil. Romansk Granitdøbefont med Zigzagbaand samt paa Foden Kors i Arkadeblindinger. Prædikestol fra Midten af 18. Aarh. Klokken er fra 15. Aarh.

Bratbjærggaard, nu udstykket i flere Gaarde, er en meget gammel Gaard, der 1434 ejedes af Fru Elisabeth Nielsdatter, Hr. Vald. Albrechtsen Ebersteins Efterleverske; 1631 blev den af Kronen mageskiftet til Falk Gøye til Bratskov, og i 1662 var den delt i 3 Bøndergaarde og laa under Bratskov. 1784 vare disse delte i 6 Bøndergaarde (tils. 29 Td. Hrtk.) og laa endnu 1801 under Bratskov.

Ved Ejstrup er der fredlyst 4 Gravhøje. — I Heden ved Ejstrup ses flere lignende firkantede Indhegninger som i Lerup Sogn.

Om Sandflugten i T. Sogn se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 445 flg.

Brovst Sogn omgives af Torslev, Svenstrup og Tranum Sogne samt Hvetbo Hrd. (Aaby S.), Øland og Øland Vejle. Kirken, mod S. V., ligger 6 1/2 Mil S. V. for Hjørring og 2 Mil N. V. for Nibe. De mod V. noget bakkede, i øvrigt lavtliggende og jævne Jorder ere i det hele, navnlig mod V., gode, dels muldede, dels sandmuldede, med store Eng- og Kærstrækninger (den udtørrede Nørreøxe Sø er een stor Eng). Ved Nordvestgrænsen løber *Tranum Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Thisted og Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 9293 Td. Ld. (deraf 515 Td. Ld. under Hvetbo Herred.), hvoraf 3190 besaaede (deraf med Hvede 16, Rug 738, Byg 927, Havre 1112,

Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 169, Grøntf. 70, Kartofl. 125, andre Rodfr. 29), Afgræsn. 1102, Høslæt, Brak, Eng m. m. 3383, Have 73, Skov 44, Moser 386, Kær og Fælleder 841, Hegn 18, Flyvesand m. m. 6, Veje og Byggegr. 237, Vandareal 13 Td. Kreaturhold 1898: 753 Heste, 2936 Stkr. Hornkv. (deraf 1916 Køer), 2240 Faar, 1797 Svin og 20 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 393 Td.; 84 Selvejergaarde med 312, 254 Huse med 68 Td. Hrtk., og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 2123 (1801: 836, 1840: 1280, 1860: 1513, 1880: 1841), boede i 393 Gaarde og Huse; Erhverv: 99 levede af immat. Virksomhed, 1510 af Jordbr., 13 af Gartneri, 263 af Industri, 59 af Handel, 7 af Skibsfart, 58 af forsk. Daglejervirks., 72 af deres Midler, og 42 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Brovst* med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1887), Amtssygehus (opf. 1892 efter Tegn. af Arkitekterne Wiinholt og Hagerup; Plads for 22 Patienter), Apotek, Lægebolig, Dyrlægebolig, Sparekasse (opr. $^{28}/_{4}$ 1869; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehavende 292,239 Kr., Rentefoden $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 23,320 Kr., Antal af Konti 659), Købmandsforretninger, Mølle, Bageri, Farveri, samt Jærnbanestation, $^{1}/_{2}$ Fjerdingvej fra Kirken, hvor der er en By med Skole, Andelsmejeri, Dampmølle, 2 Møller, Dampsavværk, Købmandsforretninger m. m.; *Sønderøxe* med Skole og Mølle; *Nørreøxe* med Skole og Mølle; *Røgild*, ved Landevejen, med Skole (under Hvetbo Hrd.). *Nymark*, Gde., med Mølle, Dampuldspinderi og -Karteri; *Fredensdal* med Skole; *Halvrimmen*, Huse, ved Landevejen, med Kro, Købmandsforretninger, Andelsmejeri, Valgsted for Amtets 5. Folketingskr. og Jærnbanestation; *Arentsminde*, Huse, ved Landevejen, med Skole, Mølle og Jærnbanehpl. Ved *Langeslund Kirke* Forsamlingshus, Andelsmejeri, Bageri og Mølle (Karlsminde), m. m.; Hovedgaarden *Bratskov* har $31^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., omtr. 430 Td. Ld., hvoraf 150 Eng, 30 Skov og Have, Resten Ager. Hovedgaarden *Langeslund* har $16^{1}/_{8}$ Td. Hrtk., 490 Td. Ld., hvoraf 180 Eng, 12 Tørvemose, $16^{1}/_{2}$ Skov, Have og Gaardspl., Resten Ager; til Langeslund hører Afbyggergaarden *Haabet*, $8^{1}/_{8}$ Td. Hrtk., 190 Td. Ld. *Boelsgaard* har $16^{3}/_{4}$ Td. Hrtk., 205 Td. Ld., hvoraf 65 Eng, 5 Gaardspl. og Have, Resten Ager. Gaarden *Jegerum* har $16^{1}/_{4}$ Td. Hrtk., omtr. 360 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 30 Græsningsjord, 5 Naaleplantning, 5 Have, Resten Ager. Gaardene *Vilsbæksminde* (Afbyggergd. fra Bratskov), *Søgd.*, *Kjærgde.*, m. m.

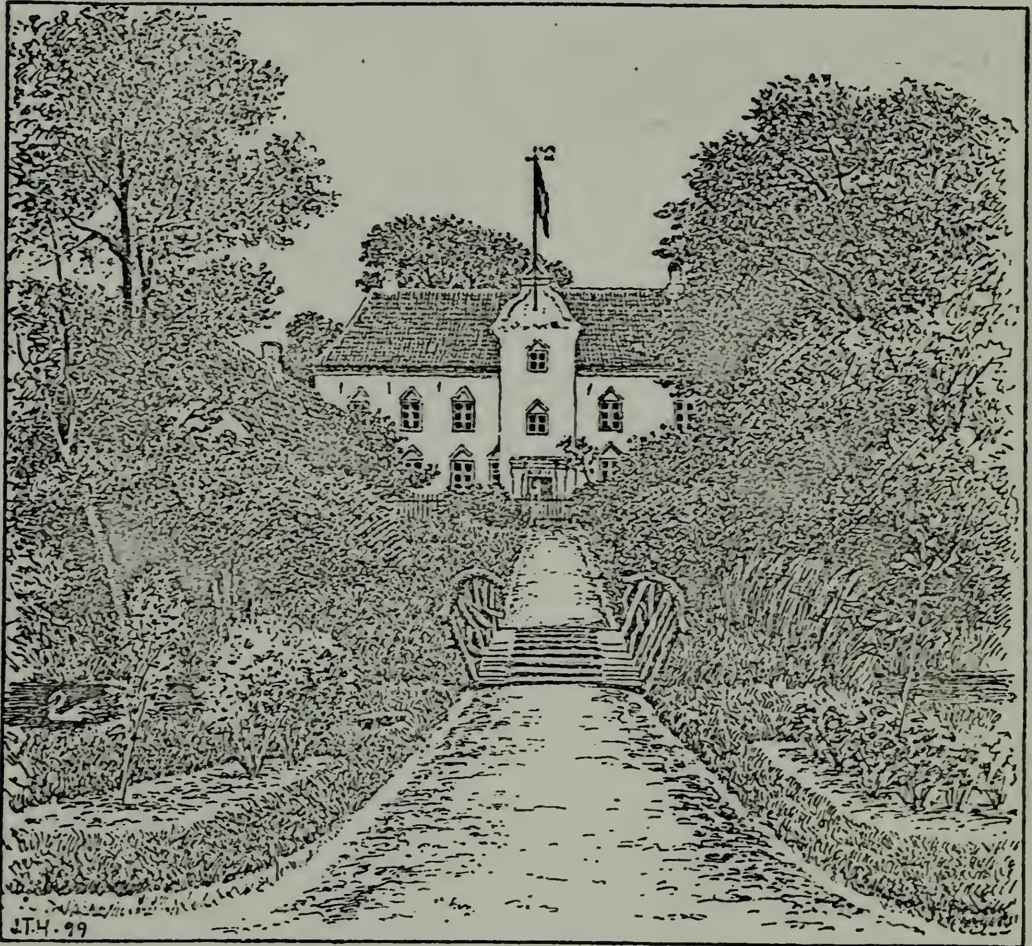
Brovst S., en egen Sognekommune, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-Herredernes Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 533. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne, Langeslund Kirke et Konsortium af nogle Beboere i Røgild og Arentsminde.

Kirken bestaar af Skib, Kor med halvrund Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Oprindelig stod her en ved Slutn. af 12. Aarh. opf. Kvaderstensbygning. der ved Slutn. af 14. Aarh. blev nedreven og erstattet med den nuv., af raa Kamp, store, røde Mursten og Kvadre fra den nedbrudte Bygning. Taarnet, der nu ligger skævt for Skibet, havde oprindelig samme Bredde som dette (med 4 rundbuede Hvælvinger, der have hvilet paa en muret Midtpille), men blev senere paa Grund af Brostfældighed gjort smallere. Skibets Vestmur har to, nu tilmurede Arkadebuer, af hvilke den ene har dannet Indgangen til det hvælvede Taarnrum, der nu er Materialhus. Paa Taarnets Sydside staar: S. H. R. G. og Aarstallet 1779, formodentlig Tidspunktet for den omtalte Forandring (ifl. D. Atl. har Frands Rantzau istandsat Kirken 1729, ligesom han lod gøre Altertavle og Prædikestol). Kirken har fladt Loft, Apsis Halvkuppelhvælving; Vaabenhuset er nyt (eller ombygget). Altertavlen er et barokt Snitværk fra Midten af 18. Aarh. med et Maleri fra 1898 (Christus i Emaus af A. Dorph, Kopi af ham selv). Romansk Granitdobefont. Prædikestol i Rokokostil fra samme

Tid som Altertavlen. I Skibet Ligsten over Præsten Søren Jørgensen Bagge, † 1707, og over Sidsel Christiansdatter Lassen, † 1779, g. 1. med Præsten Poul Basballe, 2. med Provst Jens Spliid. Klokken, uden Indskr., er fra den senere Middelalder. — Paa Kirkegaarden staar en formentlig Bautasten fra Oldtiden, omtr. 8 F. høj.

Langeslund Kirke er opf. 1883 efter Tegn. af Arkitekt Steenstrup, Nørre Sundby, i Rundbuestil af gule Mursten og bestaar af Skib, Kor med tresidet Afslutn. og Taarn, med firsidet, pyramideformet Tag, mod V. Kirken har Bræddeloft; Taarnrummet er Forhal. Altertavlen er et Maleri af A. Dorph (Christus i Emaus, Kopi af S. Simonsen 1885). Granitdøbefont fra en anden Kirke.

Bratskov (1419: Browestskow, 1407: „Brotskogh") er en meget gammel Gaard, der i mere end 300 Aar skal have været i Familien Rotfelds Besiddelse. 1391 nævnes Fru Margr. Henriksdatter Eberstein, Niels Ingvorsen Rotfelds Enke, 1410 Niels

Bratskov, set fra Haven.

Kalf (hendes Søn eller Svigersøn), 1410-1452 Hr. Erik Nielsen Rotfeld, 1458-71 Niels Eriksen Rotfeld, 1471-1504 Jens Nielsen Rotfeld, 1531 Niels Jensen Rotfeld; den sidste Mand af denne Slægt var Jens Nielsen R., † 1558. Hans Søster Margr. R. bragte saa Gaarden til sin Ægtefælle Hans Holck, og den tilhørte derefter deres Søn Manderup H., † 1588, dennes Enke Fru Lene Juel 1627 samt deres Datter Kirsten H., † 1599, g. m. Steen Brahe. Sidstnævntes Datter Helvig Brahe, g. m. Falk Gøye, ejede endnu 1646 B. Derefter kom den til Oberst Frands Rantzau, † 1688, hvis Søn Fred. R. 1677 solgte en Halvdel i B. (48 Td. Hrtk.) til sin Broder Palle R., † 1691, hvis Søn, Major Frands R. døde 1738, hvorefter Enken Margr. Rodsteen 1739 skødede den (72 Td. Hrtk.) med Tiender (133) og Gods (529) til sin Svigersøn Oberst Hans Rud. Grabow, † 1767, hvis Enke Margr. Øllegaard Rantzau døde 1772. Derpaa overtog hans Søster Oberstinde Sophie Hedevig Brockdorff, f. Grabow, B., men hun døde 1784, og Gaarden blev da paa Auktion 1789 købt af Justitsr., Generalkrigs-

kommissær Ole Tønder Lange († 1814) for 90,000 Rd. Lange, som gjorde meget for Godset —han tørlagde saaledes Søarealer og Moser (se ndfr.), anlagde en Dæmning over til Øland, udskiftede Gaardene osv. —, solgte 1801 B. med Vilsbæksminde og Langeslund (72 Td. Hrtk.) med Tiender (166), Bøndergods (537) og Møller (7) — se *C. Christensen*, Agrarhist. Stud. II S. 13 — for 238,000 Rd. til Claus Bornsen og Peder Ditlefsen fra Angel, der før 1804 maa have solgt B. til Kammerr. Rasmussen. Senere ejedes den en Tid af Statskassen, hvorefter den 1811 købtes af Godsforvalter Høyer og Mau, hvilken sidste blev Eneejer; 1826 købtes den ved Tvangsauktion af Maus Svigersøn Chr. Skibsted († 1865) for 6000 Rd., efter hvem Sønnen J. Sk. overtog den for 102,000 Rd.; han solgte den 1885 for 230,000 Kr. til M. V. Sass, efter hvis Fallit 1893 den købtes for 160,000 Kr. af den nuv. Ejer V. H. Hane-Schmidt. — Hovedbygningen, der endnu er omgiven af Grave paa den ene Side, bestaar af 3 Fløje; Midtfløjen er vistnok opført i 16. Aarh. af røde Munkesten i to Stokv. med meget tykke Mure og hvælvede Kældere; ved Østsiden staar et senere tilbygget Taarn (der har ogsaa staaet et Taarn ved Vestsiden), i Bygningen findes en Riddersal. Sidefløjene ere i eet Stokv. af Egebindingsværk; den sydl. har Grundmur i Sydsiden.

Langeslund blev udstykket fra Bratskov 1789 af O. T. Lange (der ligeledes udstykkede Gaarden *Vilsbæksminde*, opkaldt efter hans Hustru, f. Wilsbech) med 1450 Td. Ld. I Beg. af 19. Aarh. blev den skilt fra Bratskov og havde flere Ejere, indtil den 1828 blev købt for 9000 Rd. af Justitsr. Arent Plesner, som 1861 lod den udstykke og overlod den (28¼ Td. Hrtk.) for 50,000 Rd. til Sønnen, Justitsr. H. Plesner, som 1896-97 udskilte Gaarden *Haabet*, hvilken overdroges til den ældste Søn, A. P., medens den anden, Kl. S. Plesner, den nuv. Ejer, fik L. for 130,000 Kr. — Hovedbygningen, der bestaar af to Fløje i eet Stokv., er oprindl. opf. 1788 af Bindingsværk, men senere ombygget af Grundmur.

Omtr. ¼ Mil fra Bratskov i den tidligere Nørreøxe Sø vil Sagnet vide, at den fra Folkeviserne bekendte *Brattingsborg* har ligget; men det er højst usikkert, da dens Beliggenhed paavises mange andre Steder. I Stedet for Borgen, som skal være sunken, skal Bratskov være opført. Af de Rudera af Bygninger, der omtales i D. Atl. V S. 312, findes nu intet Spor.

Den ovennævnte *Nørreøxe Sø* blev delvis tørlagt allerede i Slutn. af 18. Aarh. af O. T. Lange, som anlagde to Kanaler, *Nørreøxe-* og *Tranum Kanal*, ud til Limfjorden. Den vestre, Tranum Kanal, blev senere gjort sejlbar til Nymark af et Par Købmænd, som fik Privilegium til med smaa Skibe at føre Varer op til deres Pakhuse; nu kan den ikke besejles. Flere andre Kanaler gennemskære Sognet.

Torslev Sogn omgives af Brovst, Annekset Svenstrup, Skræm og Haverslev Sogne samt Limfjorden. Kirken, noget mod Ø., ligger 7 Mil S. V. for Hjørring og 2 Mil N. V. for Nibe. De for en Del noget højtliggende og bakkede Jorder (Møllebakke, 159 F., 50 M.) ere overvejende sandmuldede. Gennem det nordvestl. Hjørne gaar Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen. Til Sognet høre de ubeboede *Torslev-Holme* (Overholm, Mellemholm, Bredholm, Stokholm, Overodde) i Limfjorden.

Fladeindholdet 1896: 4465 Td. Ld., hvoraf 1765 besaaede (deraf med Rug 482, Byg 448, Havre 585, Spergel 8, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 48, Grøntf. 67, Kartofl. 96, andre Rodfr. 27), Afgræsn. 900, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1171, Have 24, Skov 80, ubevokset 6, Moser 53, Kær og Fælleder 171, Hegn 6, Heder 228, Veje og Byggegr. 57, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 348 Heste, 1364 Stkr. Hornkv. (deraf 844 Køer), 1144 Faar, 738 Svin og 23 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 192 Td.; 57 Selvejergaarde med 154, 146 Huse med 38 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse, alle i Fæste og Leje. Befolkningen, ½ 1890: 1121 (1801: 527, 1840: 658, 1860: 950, 1880: 1053), boede i 244 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomhed, 724 af Jordbr., 5 af Gartneri, 5 af Fiskeri, 177 af Industri, 33 af Handel, 6 af Skibsfart, 80 af forsk. Daglejervirks., 25 af deres Midler, og 44 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Torslev* med Kirke, Drenge- og Pigeskole, Privatskole, Missionshus (opf. 1898), Hospital (opr. 1740 af D. Braës til Kokkedal, med 1 Hus til 3 fattige, og 3000 Rd.), Sparekasse (opr. $^{11}/_{10}$ 1879; $^{31}/_{3}$

1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 109,504 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 4772 Kr., Antal af Konti 417), Købmandsforretninger, Trælastforretn., Andelsmejeri, Maltgøreri, Ølbryggeri, Dampbageri, Dampteglværk, Farveri, flere Haandværkere, m. m.; *Aarup* med Præstegd., *Flegum*; *Alsbjærg*; *Attrup* med Skole, Missionshus (opf. 1899) og Mølle. Hovedgaarden *Kokkedal* har omtr. 38 Td. Hrtk., omtr. 800 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 100 Skov, Resten Ager. *Torslevkjær*, Huse. *Nørre-Tranders*, Gde. og Huse. Gaarde: *Haven*, *Overgd.*, *Nørgd.*

Torslev S., en egen Sognekommune, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-Herredernes Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 534. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kokkedal.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere oprindl. opførte midt i 12. Aarh.; af de oprindelige Døre er den nordl. i Skibet og en paa Korets Nordside bevarede (den sidste atter aabnet 1895; se Aarb. f. n. Oldk. 1896, S. 252). I Torslev By ligger som Trappesten en Tympanon med Johannes' og Matthæus' Symboler, og i Kokkedals Have findes en Granitsøjle med et Menneskehoved til Kapitæl, hvis Forbillede er den hedenske Tids Træarkitektur (se *Løffler*, Uds. o. Danm. Kirkeb. S. 21 og 122). Skib og Kor hvile paa en profileret Granitsokkel. I Slutn. af Middelalderen blev det Taarn, der oprindl. var opf. ved Vestgavlen, nedrevet tillige med denne, Skibet forlængedes betydelig mod V., og et nyt Taarn opførtes her, væsentlig af store, gule Munkesten, med overhvælvet Underrum, der har Spidsbue ind til Skibet. Samtidig indbyggedes Hvælvinger i Skib og Kor. Senere bleve store Partier ommurede og Vaabenhuset tilføjet. 1841 blev Taarnets øverste Del ommuret og gjort omtr. 3 Al. lavere. Altertavlen er dannet af Resterne af et katolsk Alterskab, opsat af Karen Galde til Kokkedal 1654. Alterkalken er skænket 1682 af Gude Parsberg og Karen Krag, forbedret 1728 af D. Braës til Kokkedal. Romansk Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra Midten af 17. Aarh. Foran Alteret ligge to anselige Ligsten af Kalksten over Erik Banner til Kokkedal, † 1483, og over Erik Banner, † 1554, og hans to Hustruer Mette Rosenkrantz, † 1533, og Margrethe Gyldenstierne, † 1554. Fru Ingeborg Seefeld lod Taarnet indrette til en Familiebegravelse og afskildre fra Skibet med en Smedejærns Dør. I Taarnet findes Epitafier over Fru Ingeborg Seefeld, † 1695, og Anders Kiærulf til Sødal, † 1735. I Skibet Ligsten over Præsten Ancher Jensen, † 1726. I Koret Mindetavle over Præsten Anders Olesen, † 1685. Den mindste Klokke, med Minuskelindskr., er fra den senere Middelalder; den anden, skænket 1570 af Frands Banner, er revnet for nogle Aar siden og erhvervet af Nationalmuseet. I Skibets Sydmur er indmuret en romansk Ligsten over Thurgot (se *Løffler*, Gravst. Pl. IV).

Kokkedal nævnes første Gang 1407, da den tilhørte Væbneren Anders Albrechtsen, hvis Vaaben var et korsdelt Skjold, derefter hans Søn Gotskalk Andersen og dennes Søn Niels Gotskesen. I Bondeoprørene 1438 og 1441—43 synes K. at være bleven brændt; i hvert Fald var dette Tilfældet med en anden, paa Kokkedals Jorder beliggende Gaard *Frejstrupgaard*, hvis Ejer Niels Ovesen blev dræbt, hvorefter dens Jorder forenedes med K.'s. (Frejstrupgaard skal i 14. Aarh. have tilhørt Niels Torstensen Rotfeld). K. ejedes senere af Anders Nielsen Banner († 1486) til Aasendrup, der fik den ved Giftermaal med Kirsten Eriksdatter Gyldenstierne, Godske Andersens Enke, og som opbyggede den paany. Ved Aar 1510 ejedes K. af dennes Sønnesøn Erik Eriksen B., bekendt som Lensmand paa Kalø, da Gustav Vasa undslap derfra. Erik B., senere Rigsmarsk, døde 1554, efter at K. i Grevens Fejde paany var bleven erobret og afbrændt. K. tilfaldt derefter hans Søn Frands B., der ved sin Død 1575 efterlod den til sin Datter Karen, med hvem den kom til Henrik Lykke til Overgaard, som 1596 opbyggede eller istandsatte det nuværende K. Efter dem fulgte deres Søn Frands L., som 1649 mageskiftede den til Fru Karen Galde, † 1671, efter hvem hendes Søster Anne Galde, Verner Parsbergs, † 1680, og saa dennes Søn Gude P., † 1692, arvede K., som han 1691 solgte (Hovedgaardstakst 39 Td. Hrtk., Tiender 23) til Palle Rantzau til Bratskov, hvis Enke Ingeborg Seefeld ægtede Diderik Chr. Braës, men døde 1695. Efter Braës' Død 1748 kom K. til hans Søn Peder Enevold B., † 1771, hvis Enke Anne Buchwald 1773 solgte den (Hovedgaardstakst 37, Tiender

23, Bøndergods 418) til Konsistorialr. Lars Joh. Jelstrup, † 1792. Enken Christiane Birg. Obelitz ægtede s. A. Kammerr. Christen Hviid, † 1812, hvorefter K. blev købt af Major Fischer Benzon og Landinspektør Michel Schibsted, hvilken sidste afhændede sin Halvpart til sin Medejer. 1823 overdroges K. til Kronen, i hvis Besiddelse den var til 1838, da den blev solgt for 80,000 Rd. til Morten Leth Hastrup, som bortsolgte en stor Del af Bøndergodset og derefter afhændede Resten for 90,000 Rd. til Krigsass. Ad. Hein, som meget forbedrede Ejendommen. Han solgte 1847 K. til Hans Chr. Ochenholt for 140,000 Rd., af hvem Peter Schrøder 1851 købte den; derpaa solgtes den 1870 til Kmhr., Hofjægerm. R. Bruun til Stenalt; fra 1881 ejes den af Sønnen J. Chr. Bruun. — Hovedbygningen, der ligger højt paa en pla-

Kokkedal, set fra Gaarden.

neret og afgravet, skævt firsidet Bakke, omgiven af nogle smaa Skove, og med vid Udsigt over Limfjorden, stammer vist fra 16. Aarh. og bestaar af 3 Fløje i to Stokv., en Midtfløj mod N. V. og to Sidefløje, mod N. Ø. og S. V.; i det indv. Hjørne mellem Midtfløjen og den sydvestl. Sidefløj staar et firkantet Taarn. Alle Bygningsdele ere opf. af røde Munkesten i Munkeskifte med takkede og blindingsprydede Gavle; flere fladbuede Vinduesaabninger, omfattede af en halvrund Blinding, ere bevarede. Øverst i Nordvestfløjens Mur er der 3 Skydehuller; under denne Fløj er der hvælvede Kældere. I den sydvestl. Fløj er den af en Tøndehvælving dækkede Hovedindkørselsport. En tidligere fjerde Fløj, af Bindingsværk, som lukkede for Borggaarden mod S. Ø., blev nedreven 1870 ved en Restauration, ved hvilken Bygningens Indre helt er blevet ændret. En senere Tilbygning, der har været opført ud fra den nordøstl. Fløj, er ligeledes nedbrudt, uvist hvornaar. Paa Gaarden findes en Gravsten fra den tidligere Middelalder med Indskr.: Tyki Peter Svn (se *Løffler*, Gravst. Pl. VI). De tidligere Volde ere benyttede til Have-

anlæg. — Tomten af den ovennævnte *Frejstrupgaard*, en lav Banke, hvor der er opgravet mange Murstensbrokker, vises endnu S. V. for Kokkedal i Frejstrupmarken. Den har vistnok aldrig været omgiven af Grave.

Alsbjærggaard var en gammel Hovedgaard, af hvis Ejere kendes Niels Jensen 1401, dennes Datter Karine Nielsdatter, Vogn Jepsens Efterleverske, 1450, Laurids Dan, Svend Saxstrup 1470. Den blev formodentlig afbrændt i Skipper Klements Fejde. 1585 blev den af Fru Anne Parsberg, Hans Skovgaards, mageskiftet til Kronen, som 1586 mageskiftede den til Henrik Lykke, hvis Søn Frands Lykke 1649 byttede den bort til Fru Karen Galde sammen med Kokkedal. — Midt i Alsbjærg By vises endnu i sid Engjord den stærkt forstyrrede, firkantede Tomt (48×58 F.), paa hvilken der er truffet talrige Murstensbrokker, og hvor endnu enkelte Kampesten rage frem. I Slutn. af 18. Aarh. vare Gravene endnu kendelige.

En Sædegaard *Vangkjær* tilhørte 1568 Bjørn Kaas til Vorgaard († 1581).

Ifl. en ganske uhjemlet Tradition har der ved Torslev Kirke i Middelalderen staaet et Nonnekloster, *Styvels Kloster*, som siden skal være flyttet til Øland. Navnet er endnu bevaret for det ovennævnte af Braës grundlagte Hospital, „Styvelet". Imidlertid er det sikkert, at der S. Ø. for Kirkebakken og S. for Kirken har staaet flere gamle Murstensbygninger.

Der er i Sognet fredlyst 12 Gravhøje, deribl. 2 Langhøje og ved Alsbjærg en Høj, omsluttende en Jættestue af ganske enestaaende Form, med 3 aflange, jævnsides liggende Kamre, der støde sammen ved Langsiderne og her have Døraabninger.

Svenstrup Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Torslev, omgives af dette, Brovst, Tranum, Lerup og Skræm Sogne. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $^3/_4$ Mil S. V. for Hjørring og 2 Mil N. V. for Nibe. De især mod V. højtliggende og bakkede Jorder (Bakkepartiet Egebjærg, indtil 191 F., 60 M.) ere muldede og sandmuldede med Sand og Ler til Underlag; mod V. opdyrket Hede. Nordgrænsen dannes af *Tranum Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Thisted og Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 2404 Td. Ld., hvoraf 1010 besaaede (deraf med Rug 223, Byg 205, Havre 456, Spergel 5, Blandsæd til Modenh. 17, Grøntf. 18, Kartofler 71, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 524, Høslæt, Brak, Eng m. m. 429, Haver 9, Skov 38, Moser 29, Kær og Fælleder 65, Heder 245, Veje og Byggegr. 54 Td. Kreaturhold 1898: 188 Heste, 642 Stk. Hornkv. (deraf 414 Køer), 444 Faar, 476 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 72 Td.; 13 Selvejergaarde med 55, 70 Huse med 17 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 595 (1801: 191, 1840: 310, 1860: 410, 1880: 579), boede i 107 Gaarde og Huse; Erhverv: 36 levede af immat. Virksomhed, 403 af Jordbr., 65 af Industri, 15 af Handel, 19 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Svenstrup*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Friskole (i et af Frimenigheden i Klim 1897 opf. Forsamlingshus), Forsamlingshus (opf. 1887), Fattiggaard for Svenstrup, Torslev, Lerup, Tranum og Aggersborg Komm. (opf. 1878, Plads for 35 Lemmer), Markedsplads (Marked i April og Juni), Kro, Teglværk og Købmandsforretn., flere Haandværkere m. m. samt Sessionssted for Lægd. 532-41; *Janum* med Mølle. Stationsbyen *Skovsgaard* med Købmandsforretn., Bageri, Haandværkere, m. m. samt Jærnbane- og Telegrafstation og Postekspedition. *Nørre-Skovsgaard* (Afbyggergd. fra Bratskov) har $13^3/_8$ Td. Hrtk., 383 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 20 Skov, Resten Ager (3 Huse). Desuden *Næsgaarde*, *Sønder-Skovsgaard*.

Svenstrup S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr. 535. Lægd. Kirken tilhører Fru I. Skeel til Birkelse.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Oprindelig synes der her at have staaet en i romansk Tid af Granitkvadre opf. Kirke, men den maa i saa Fald være bleven nedbrudt før Slutn af 13. Aarh. og erstattet af den nuv., opf. for største Delen af store, røde Mursten (i Korvæggen flere Granitkvadre). Begge de oprindelige Døre med Tandskifte uden om Rundbuen og flere Vinduer kunne ses (nu tilmurede). Ved hver Side af Skibets Østende findes en rundbuet Niche, hvor der i den katolske Tid har været Sidealtre. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. Langt senere tilføjedes det lille Taarn med firsidet pyramideformet Tag; paa den sydl. Side staar H M G — R Ø R og Aarst. 1766. Vaabenhuset er ogsaa fra Nutiden. Kirkens Sydmur fornyedes 1886. Udskaaren Altertavle fra 1646; i Midtfeltet Nadveren. Alterbordet er af Granit. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol, skænket 1633 af Jens Nielsen Skovsgaard og Hustru. Klokken, uden Indskrift, er gammel.

Eiler Fr. Holck skødede 1677 *N.*- og *S.-Skovsgaard* til Palle Rantzau til Bratskov. Den første Gaard var en Afbyggergaard (1801: 13 Td. Hrtk.) fra Bratskov, hvortil ogsaa den anden (12 Td. Hrtk.) hørte; denne var 1731 beboet af Jfr. Margr. Ide Høg. Fru Kirsten Bosdatter Høg pantsatte 1519 *Næsgaard* til Glob Krabbe; 1663 skødede Erik Kaas til Restrup til Hans Petersen Blat, Borger i Kbh., en Part i denne, da af Vogn Krag beboede Gaard; 1681 solgte Mogens Christensen, Forpagter paa Hammelmose, Næsgd. til Hans Fr. Levetzau til Oxholm. Endnu 1791 laa den (11 Td. Hrtk.) under Oxholm, men 1801 under Bratskov. — Aar 1462 nævnes *Topsgaard* i Svenstrup.

Ved Janum er der fredlyst 8 Gravhøje, ved N.-Skovsgaard en Høj, „Troldhøj".

Svenstrup var indtil 1817 Anneks til Brovst; da blev det Anneks til Torslev.

Haverslev Sogn omgives af Bejstrup, Annekset Skræm og Torslev Sogne samt Limfjorden. Kirken, mod V., ligger $7^3/_4$ Mil S. V. for Hjørring og $1^1/_2$ Mil N. Ø. for Løgstør. De mod N. noget højtliggende og bakkede (højeste Punkt 152 F., 48 M.), mod S. lavere og jævne Jorder ere i det hele muldsandede med Sand til Underlag. Langs Limfjorden nogle Kærstrækninger med Hvidler til Underlag. Mod N. en Del af Andbjærg Plantage. Gennem Sognet løbe *Haverslev Aa* og *Lørsted Mølleaa* til Limfjorden; Østgrænsen dannes af *Palsvad Aa*. Gennem Sognet gaar Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 4333 Td. Ld. , hvoraf 1400 besaaede (deraf med Rug 336, Byg 338, Havre 544, Spergel 3, Blandsæd til Modenhed 6, Grøntf. 68, Kartofler 97, andre Rodfrugter 8), Afgræsn. 781. Høslæt, Brak, Eng, m. m. 833, Haver 14, Skov 77, Moser 61, Kær og Fælleder 356, Heder 721, Veje og Byggegr. 88 Td. Kreaturhold 1898: 282 Heste, 872 Stkr. Hornkv. (deraf 564 Køer), 1191 Faar, 511 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 172 Td.; 44 Selvejergaarde med 141, 95 Huse med 30 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 826 (1801: 439, 1840: 644, 1860: 712, 1880: 820), boede i 172 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomh., 585 af Jordbrug, 109 af Industri, 25 af Handel, 15 af Skibsfart, 13 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 36 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Haverslev* (1346: Hafversløf) med Kirke (noget N. for Byen), Præstegd., Skole, Andelsmejeri (Kirkedal), Mølle og Købmandsforretn. samt, ved *Haverslev-Strand*, Kro og Udskibningssted (Anlægsbroen har 5 F. Vand ved Brohovedet); *Holmsø* med Vejr- og Vandmølle; *Bonderup* med Missionshus (opf. 1898) og Jærnbanestation; *Tanderup* med Skole og Sparekasse (opr. $^{31}/_4$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 73,066 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 2745 Kr., Antal af Konti 321); *Lørsted. Haverslevvang*, *Bonderupvang* og *Kjærhuse*. Huse. Gaarde: *Vanggd.*

Haverslev S., een Sognekommune med Bejstrup, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-

Herredernes Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 539. Lægd. Kirken tilhører Sogneboerne.

Kirken bestaar af Skib, Kor med halvrund Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Dens ældste Dele, Skib og Kor, ere fra Midten af 12. Aarh. af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Flere af de oprindelige Vinduer og Norddøren ere delvis bevarede. I Slutn. af Middelalderen opførtes det anselige Taarn (ombygget 1757), hvis overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Samtidig indbyggedes Hvælvinger i Skib og Kor, og dette skiltes fra Apsis, der har Halvkuppelhvælving, ved en Mur. Vistnok samtidig opførtes Vaabenhuset. Kirkens sydl. Mur saavel som Dele af Apsiden have været nedtagne. Rigt udskaaren Altertavle fra Chr. IV's Tid; i Midtfeltet en udskaaren Fremstilling af Nadveren. De store Malmstager ere 1603 købte til Kirken af Hr. Peder Tamesen. Romansk Granitdøbefont; Døbefad fra 1689. Udskaaren Prædikestol fra 1582 med Navnet Thomas Petri. I Skibet Ligsten over Præsten Laurids Helverschou, † 1793, og Hustru. — Til den nordl. Del af Kirkegaardsdigets østl. Side har der tidligere stødt en Kirkelade, af hvilken Grundstenene delvis ere bevarede.

I Præstegaarden har der ifl. D. Atl. (V. S. 307) tidligere været en Barfred, „Fredborg"; men den er nu forsvunden.

Der er i Sognet fredlyst 12 Gravhøje, deraf ved Bonderup 4, ved Haverslev 4, ved Holmsø 2, ved Lørsted 1 og ved Tanderup 1.

Skræm Sogn, Anneks til Haverslev, omgives af dette, Torslev, Svenstrup og Lerup Sogne, Thisted Amt (V. Han-Hrd.) og Bejstrup Sogn. Kirken, mod V., ligger $7^3/_4$ Mil S. V. for Hjørring og $1^3/_4$ Mil N. Ø. for Løgstør. De noget højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt Morshøj, 191 F., 60 M.) ere i det hele sandede. En Del Skov (en Del af Andbjærg Plantage, i hvilken den nu næsten helt forsvundne Henrik Sø, Tinggaardens og Aalegaards Plantage). Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Thisted og Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1898: 3449 Td. Ld., hvoraf 991 besaaede (deraf med Rug 241, Byg 133, Havre 352, Spergel 5, Blandsæd til Modenhed 71, Grøntf. 86, Kartofler 88, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 616, Høslæt, Brak, Eng m. m. 372, Haver 13, Skov 766, Moser 44, Kær og Fælleder 81, Hegn 38, Heder 474, Stenmarker 6, Veje og Byggegr. 45, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 121 Heste, 508 Stk. Hornkvæg (deraf 294 Køer), 439 Faar, 243 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 72 Td.; 13 Selvejergaarde med 55, 70 Huse med 17 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 421 (1801: 228, 1840: 209, 1860: 262, 1880: 390), boede i 79 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 374 af Jordbr., 21 af Industri, 6 af Handel, 8 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Skræm* med Kirke, Skole, Mølle og Købmandsforretn., Markedsplads ved Landevejen (Marked i Sept.), Sparekasse (opr. $^{15}/_3$ 1883; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 4145 Kr., Rentefoden $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 52 Kr., Antal af Konti 189) og Jærnbanehpl. *Aalegaard-Hede* med Teglværk og Mølle, *Hassig* og *Myager*, Huse. Gaarde: *Gundestrup* (omtr. 10 Td. Hrtk.), *Aalegaard* (8 Td. Hrtk.), *Horslev*, *Vestergd.*, *Fruerbro*, *Tinggd.* og *Bisgd.*

Skræm S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet og under 5. Udskrivningskr.' 538. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand og Sognebeboerne.

Den højtliggende *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. ved Midten af 12. Aarh. af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Af de oprindelige Vinduer kan eet endnu skimtes. Syddøren er tilmuret, Norddøren er udvidet i Bredde. I Slutn. af Middelalderen tilføjedes Taarnet, hvis overhvælvede Underrum har halv-

rund Bue ind til Skibet; ved 1840 blev Taarnets øverste Del nedrevet i Højde med Skibet og dettes Tag forlænget hen over den tilbagestaaende Del, over hvilken der 1870 opførtes et lille Klokkehus. Vaabenhuset er nyt. Altertavlen er bekostet 1679 af Thomas Pedersen i Aalegaard og Hustru Maren Hansdatter. Kalken er 1704 forbedret af Otte Marsvin og Fru Lene Marie Hovenbech. Anselige Alterstager af Malm, skænkede 1667 af ovennævnte Th. Pedersen. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Beg. af 19. Aarh.

Aalegaard (1475: *Arlofgaard*) tilhørte Bispen af Børglum, af hvis Lensmænd kendes Jep Nielsen 1449, Jep Andersen 1450, Jesper Lunov 1453 og 1496, Vogn Mortensen 1513. Ved Reformationen tilfaldt den Kronen, der gav Pantebrev derpaa til Jørgen Splid, 1560 til Jørgen v. Raade. Siden var den en fri Hovedgaard; 1635-40 skrev Anders Kaas sig til A., men 1662 var den (21 Td. Hrtk.) af Kronen pantsat til Henr. Rantzau til Aagaard, der maa være bleven Ejer af den, thi 1678 mageskiftede hans Brodersøn af s. Navn til Fru Anne Helv. Gyldenstierne, Jørgen Marsvins Enke, sin Arvepart i A. (7 Td. Hrtk.). Hendes Søn Otte Marsvin solgte 1699 Gaarden med Tiender (16 og 26 Td. Hrtk.) til Oberst Theodosius Levetzau, i hvis Slægt den saa var forenet med Oxholm til 1796, da de begge bleve solgte til S. Hillerup, der 1797 fik Bevill. til, at A. maatte beholde Hovedgaardstakst, efter at Godset var bortsolgt. Samtidig solgte han A. (16, 13 og 202 Td. Hrtk.) for 32,000 Rd. til Forpagter paa Rynkebygaard Arent Rasmussen, der 1798 solgte Hovedparcellen (8 Td. Hrtk.) med 21 Td. Hrtk. Gods for 8000 Rd. til Forvalter A. Winther. Nu tilhører den Jak. Klein Hasselbalch.

Gundestrup ejedes af Jon Finlasson Scott, † 1713.

Foruden 3 Gravhøje er der ved Skræm fredlyst en henved 200 F. lang Langdysse med 3 Kamre, samt ved Gundestrup to mærkelige Jættestuer, hver indesluttet af en stenomkranset Jordhøj. Den ene Stue er dobbelt (Kamrets hele Længde 38 F., Gangene hver 18 F. l.), og til Kamrets Bagvæg er der føjet to Sidekamre. Ved den anden, betydelig mindre Jættestue er der føjet et lille Sidekammer til Hovedkamrets ene Ende.

Sognet var Anneks til Kollerup i V.-Han-Hrd., indtil det (ifl. Reskr. af $^{24}/_{2}$ 1862) 1885 blev Anneks til Haverslev.

Aggersborg Sogn omgives af Annekset Bejstrup, Thisted Amt (V. Han-Hrd.) og Limfjorden. Kirken, mod S., ligger 9 Mil S. V. for Hjørring og omtr. $^{1}/_{2}$ Mil N. for Løgstør. De i Midten noget højtliggende, men ved Grænserne lave og jævne Jorder ere i Midten overvejende muldede, med Limsten og Mergel til Underlag, ved Kysten opfyldte af Kærstrækninger. Vest- og Sydvestkysten ere gennemskaarne af talrige Vige og Vejler, der danne en Række smaa Holme som *Traneholme*, *Langholme*, *Knokkerne*, *Vadholm* og *Borreholm*. Nordvestgrænsen dannes af *Nørrebjærg Aa*.

Fladeindholdet 1896: 4288 Td. Ld., hvoraf 868 besaaede (deraf med Rug 236, Byg 228, Havre 236, Spergel 3, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 28, Grøntf. 31, Kartofler 83, andre Rodfr. 20), Afgræsn. 290, Høslæt, Brak, Eng m. m. 848, Haver 15, Kær og Fælleder 1673, Heder 76, Stenmarker 385, Veje og Byggegr. 126, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 201 Heste, 850 Stk. Hornkvæg (deraf 456 Køer), 979 Faar, 449 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 146 Td.; 39 Selvejergaarde med 123, 78 Huse med 23 Td. Hrtk. og 35 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 772 (1801: 373, 1840: 471, 1860: 580, 1880: 746), boede i 154 Gaarde og Huse; Erhverv: 33 levede af immat. Virksomhed, 412 af Jordbr., 4 af Gartneri, 118 af Industri, 84 af Handel, 62 af Skibsfart, 32 af forsk. Daglejervirks., 20 af deres Midler, og 7 vare under Fattigv.

I Sognet *Aggersborg* (i Vald. Jrdb.: Akærsburgh, 1373: Aghersborgh) *Kirke*, nær ved Aggersborggaard, og Byerne: *Aggersborg* (udflyttet) med Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1892), Sparekasse (opr. $^{6}/_{4}$ 1876; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 98,906 Kr., Rentefoden $3^{3}/_{5}$-4 pCt., Reservefonden 9873 Kr., Antal af Konti 320) og Kro; *Torup*; *Ullerup* (1466: Woldrup). *Borredige*, Gde. og Huse, *Nørre-Aggersund*,

Huse, Færgested med Overfart til Sønder-Aggersund i Slet Hrd. og Anløbssted for Dampskibe (ved Brohovedet 10 F. Vand), Skole, Privatskoler, Forsamlingshus (opf. 1891), Andelsmejeri, 3 Teglværker, Telegraf- og Telefonstation. *Kjærhuse*; *Krøldrup*, Huse. Hovedgaarden *Aggersborggaard* har 28½ Td. Hrtk., omtr. 535 Td. Ld., hvoraf omtr. 400 Eng og Oredrev, Resten Ager; en Mølle. Gaarden *Ottoshvile*.

Aggersborg S., en egen Sognekommune, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-Herredernes Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 541. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Aggersborggd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor (maaske har det haft Apsis), er opf. ved Midten af 12. Aarh. af tilhugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. To af de oprindl. Vinduer og begge Skibets Døre samt en Dør i Korets Sydmur ere bevarede. Vistnok ved Slutn. af Middelalderen opførtes Taarnet, af Kamp og store, gule Mursten; det overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset, i Rundbuestil, er opf. 1884. Altertavlen er et nyere Maleri (Nadveren). Alterkalk, Disk og Oblatæske ere skænkede af Chr. Speitzer og Hustru Anna Margr. Lund 1754. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Slutn. af 18. Aarh. Taarnrummet, der ved en Smedejærnsdør er adskilt fra Skibet, har været Gravkapel (Kisterne ere nu nedsatte paa Kirkegaarden); her Mindetavle af Marmor over Chr. Speitzer, † 1767, og Hustru, samt Træepitafium over Mads Gregersen Speitzer, og Hustru Maren Christensdatter Hvandstrup. I Kirken Ligsten over Præsten Henr. Pedersen Kampmann, † 1678, og Hustru, over Herredsfoged Chr. Larsen, † 1715, og to Hustruer, samt over Præsten Melchior Iversen. † 1612 (se Saml. til j. Hist. IX S. 194). — Paa Kirkegaarden Gravsten over Niels Jensen, † 1610, og Tøger Nielsen, † 1625.

Aggersborg var oprindl. en Kongsgaard, der beherskede Færgefarten over Limfjorden. Under Vendelboernes Oprør 1086 flygtede Knud den hellige fra Børglum til Biskopstorp, det nuv. Bejstrup, en Gaard, som Børglumbispen ejede; en Del af Kongens Mænd tyede derimod ind paa Aggersborg, men bleve fordrevne herfra, hvorefter Gaarden hærgedes. To Kongebreve 1272 og 1327 ere daterede Akærsburgh. Aar 1373 forpligtede Vald. Atterdag Ridder Niels Eriksen Gyldenstierne til at opbygge „det Slot og Fæste Aggersborg, samt den udenfor liggende Vorborg (Forborg, Ladegaard) ligesaa godt og fuldkomment, som det havde været, før det blev afbrændt i sidste Oprør og Fejdetid“. Under Oprøret mod Chrf. af Bayern 1441 afbrændte Bønderne Slottet, hvorefter det ikke er blevet genopbygget. Borgen har staaet paa en flad Banke S. for Kirken, men Tomten er nu næppe kendelig. Der ses nu kun en i Rundkreds løbende meget udjævnet Vold, der omslutter et fladt, 5-6 Td. Ld. stort Terræn; baade her og paa Volden er der oppløjet talrige Mursten, og ved Anlæg af en Mølle er man truffet paa en gammel Kælder, som dog ikke blev nærmere undersøgt. Det senere *Aggersborggaard* tilhørte 1493 en Morten Mortensen, nævnes atter 1512, ejedes siden af Preben Bild, † 1602, hans Enke Anne Kaas; deres Datter Fru Vibeke Bild, Enke efter Erik Rantzau, solgte 1631 A. til Erik Kaas, der atter 1652 solgte den til Eiler Høg, hvis Datter Marie Høg ægtede Hak Vind. Efter hendes Død fik en af hendes Broder Tage Høgs Kreditorer Hans Arenfeldt 1686 Udlæg i A. (36 Td. Hrtk.); 1702 ejedes den af Kancellir. Peder Benzons Børn og blev 1718 af Hans Benzon til Korsøgd. solgt til Mads Gregersen Speitzer, Forpagter paa Kyø, † 1753. Sønnen Christen Madsen Speitzer og Hustru Anna Margr. Lund oprettede 1767 af A. med Tiender og Gods (35, 102 og 466 Td. Hrtk.) m. m. et Stamhus, som efter hans Død s. A. ejedes af Enken til hendes Død 1777, hvorefter Højesteret 1780 omstødte Erektionen, og Mads Speitzer afkøbte saa sine Medarvinger A. for 36,500 Kr. Han solgte Gaarden 1804 for 100,000 Rd. til Købmand i Aalborg Jakob Kjellerup, der solgte den 1809 til Kapt Kjærulf, fra hvis Enke den solgtes 1838 til Amtsforvalter, senere Konferensr. L. C. Brinck-Seidelin, der 1846 solgte den til Ovesen, som 1853 solgte den med Mølle, Konge- og Kirketiende samt nogle Huse for 70,000 Rd. til Jak. Norgaard († 1893), hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen, der til Dels er bygget paa Tomten af en ældre, firfløjet Bygning, bestaar af 3 Egebindingsværksfløje paa massivt murede Fundamenter af Kamp; i Kælderen under den sydl. Fløjs Østgavl er der anvendt tilhugne Granitkvadre, der sikkert tidligere have tjent til anden Bygningsbrug; mellem den sydl. og

nordl. Fløj har man fundet Rester af en gammel Indkørselsport, med et slidt Gulv af Munkesten til begge Sider, og under Gaardspladsen gammel Brolægning. Over Indgangsdøren staar: 17. C. S. A. M. L. 58. Avlsbygningerne ere ny opførte efter en Brand 1894.

Ved Aggersborg har der været en hellig Kilde, „St. Nilaus Kilde". — Paa *Borreholm* skal der tidligere have staaet 3 Gaarde.

Bejstrup Sogn, Anneks til Aggersborg, omgives af dette, Limfjorden, Haverslev og Skræm Sogne samt Thisted Amt (V. Han-Hrd.). Kirken, midt

Bejstrup Kirke.

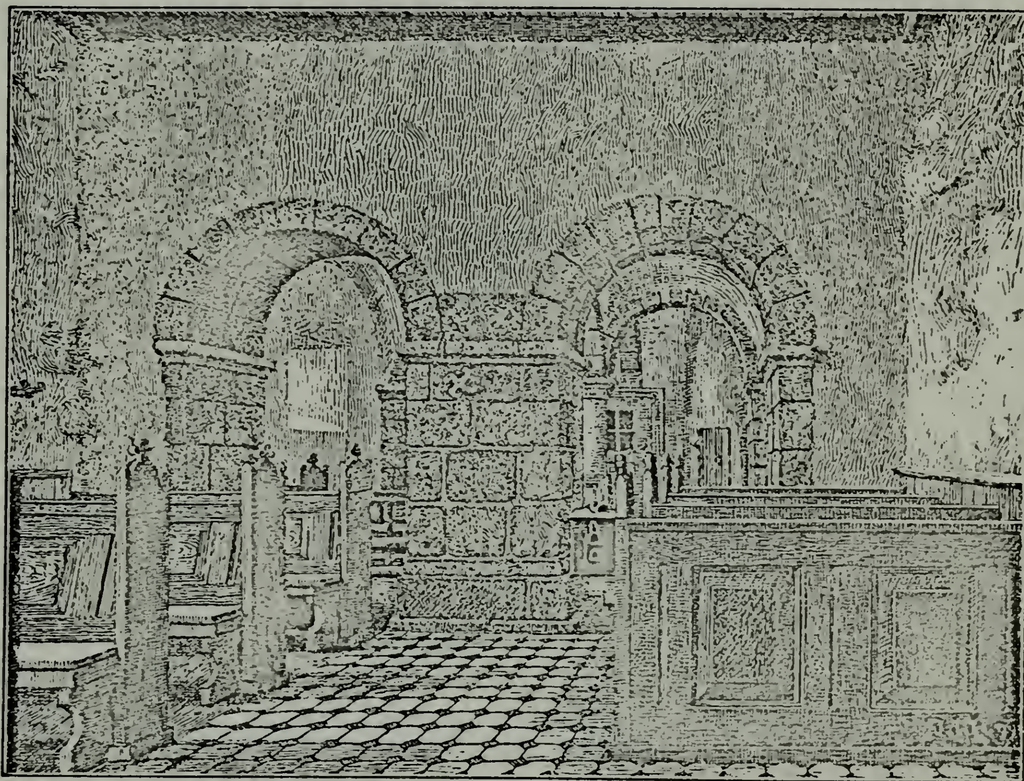
i Sognet, ligger 8 Mil S. V. for Hjørring og $1^1/_4$ Mil N. Ø. for Løgstør. De mod N. noget højtliggende og bakkede, mod S. lavtliggende Jorder ere i det hele sandmuldede, med Sand og Ler til Underlag; langs Fjorden er der Kær og Enge.

Fladeindholdet 1896: 3223 Td. Ld., hvoraf 1316 besaaede (deraf med Rug 299, Byg 313, Havre 417, Spergel 8, Blandsæd til Modenhed 28, Grøntf. 119, Kartofler 110, andre Rodf. 21), Afgræsn. 437, Høslæt, Brak, Eng m. m. 688, Haver 14, Skov 4, Moser 6, Kær og Fælleder 424, Heder 225, Veje og Byggegr. 106 Td. Kreaturhold 1898: 290 Heste, 918 Stkr. Hornkv. (deraf 527 Koer), 886 Faar og 520 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1896: 158 Td.; 48 Selv-

ejergaarde med 126, 88 Huse med 31 Td. Hrtk. og 3 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 758 (1801 : 451, 1840: 654, 1860: 708, 1880: 700), boede i 161 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 536 af Jordbr., 8 af Fiskeri, 122 af Industri, 14 af Handel, 3 af Skibsfart, 26 af forsk. Daglejervirks., 17 af deres Midler, og 22 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Bejstrup* (gml. Form: Bistorp, Beestorp; af Biskopstorp) med Kirke, Skole, Sparekasse (opr. 8/4 1871; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 137,110 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservefonden 8664 Kr., Antal af Konti 220) og Mølle samt, ved *Bejstrup Strand*, Udskibningssted, Kro og Købmandsforretn.; *Manstrup* med Skole og Mølle. *Bejstrupvang* og *Blegebrønde*, Gde. og Huse. Gaarde: *Tandrupgd.*, *Sønderstrup* og *Kirkensgd.*

Bejstrup S., een Sognekommune med Haverslev, hører under de samme

Forhallen i Bejstrup Kirke.

Distrikter-, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet Aggersborg og under 5. Udskrivningskr.' 540. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kokkedal.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. ved Midten af 12. Aarh. af tilhugne Kvadre paa en Sokkel med Skraakant. Af de oprindelige Vinduer ere flere bevarede paa Nordsiden, ligesom Norddøren; Syddøren er tilmuret. Omtr. 1200 opfortes Taarnet, af Granitkvadre. Underrummet, der er indrettet til Forhal med Indgang fra V., er overhvælvet med fire flade Kuppelhvælvinger, der i Midten bæres af en Granitsøjle. Forhallen er forbunden med Skibet ved to rundbuede Arkader, der bæres af en svær firkantet Pille. Paa en af Kvadrene i denne er indhugget et Hagekors (se *Løffler*, Uds. over Danm. Kirkebygn. S. 22 og 138). Taarnets Ydre er forneden prydet med slanke, ved Pilastre adskilte Blindinger; paa flere af Kvadrene ere indhuggede Symboler osv. Taarnets Fod er en anselig Dobbeltsokkel. Hvorledes Overdelen oprindelig har været, vides ikke; i 1874 blev Taarnet nedtaget paa Grund af Brostfældighed, og dets øverste Del, der var sammenflikket af Kamp og Mursten, og som tilhørte den sent-gotiske

Tid, blev ommuret med røde Mursten og fik et firsidet, skiferdækket Spir. Underdelen og Forhallen opførtes paany med Bibeholdelse af alle oprindelige Enkeltheder (Arkitekt: H. Paludan). Vaabenhuset (ligeledes ombygget 1874) er opf. i sent-gotisk Tid hovedsagelig af Granitkvadre, der sikkert ere fra Taarnets oprindelige Overdel. Altertavlen er fra Slutn. af 16. Aarh. med et Maleri (Christus paa Korset med Johannes og Maria) fra 1770 og 1850; den bærer Fru Sophie v. Eyndens Navn. Romansk Granitdøbefont; Døbefad fra 1639. Prædikestol med Navnet Hr. Thomis Pedersøn og Aarst. 1584. Mindetavle over Præsten Laurids Jensen, † 1645, og Ligsten over Niels Nielsen, † paa Tandrupgd. 1622. — Paa Kirkegaarden en Ligsten med Indskrift: Domina Elizabet . . . og vistnok Aarst. 1379 (se Aarb. f. n. Oldk. 1887 S. 123 flg.).

Ved Manstrup er der fredlyst 3 Gravhøje, ved Bejstrup ligeledes 3 Høje samt et Dyssekammer med omgivende lav Jordhøjning og en tokamret Langdysse, „Grønhøj“.

Bejstrup var tidligere Anneks til Haverslev, indtil det 1885 blev annekteret Aggersborg Sogn.

Øland Sogn er adskilt fra det faste Land ved en smal, meget grundet Vig, „Ølands Vejle“, over hvilken fører en Dæmning til Sønderøxe i Brovst Sogn. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $6^3/_4$ Mil S. V. for Hjørring, $2^3/_4$ Mil V. for Aalborg og $1^1/_4$ Mil N. N. V. for Nibe. Øen har paa Midten et Højdedrag (højeste Punkt 132 F., 41 M.), der falder af mod V. med en til Dels lyngklædt Skrænt; paa Sydspidsen ligger den isolerede Bakke Knudebjærg, 53 F., 17 M.; i øvrigt ere Jorderne lavtliggende, dels muldede, dels sandede, med Hvidler til Underlag. Oxholm Skov. Til Sognet høre nogle ubeboede Holme, bl. a. *Horsholm*, *Tøtterne* og *Dansør Holme*.

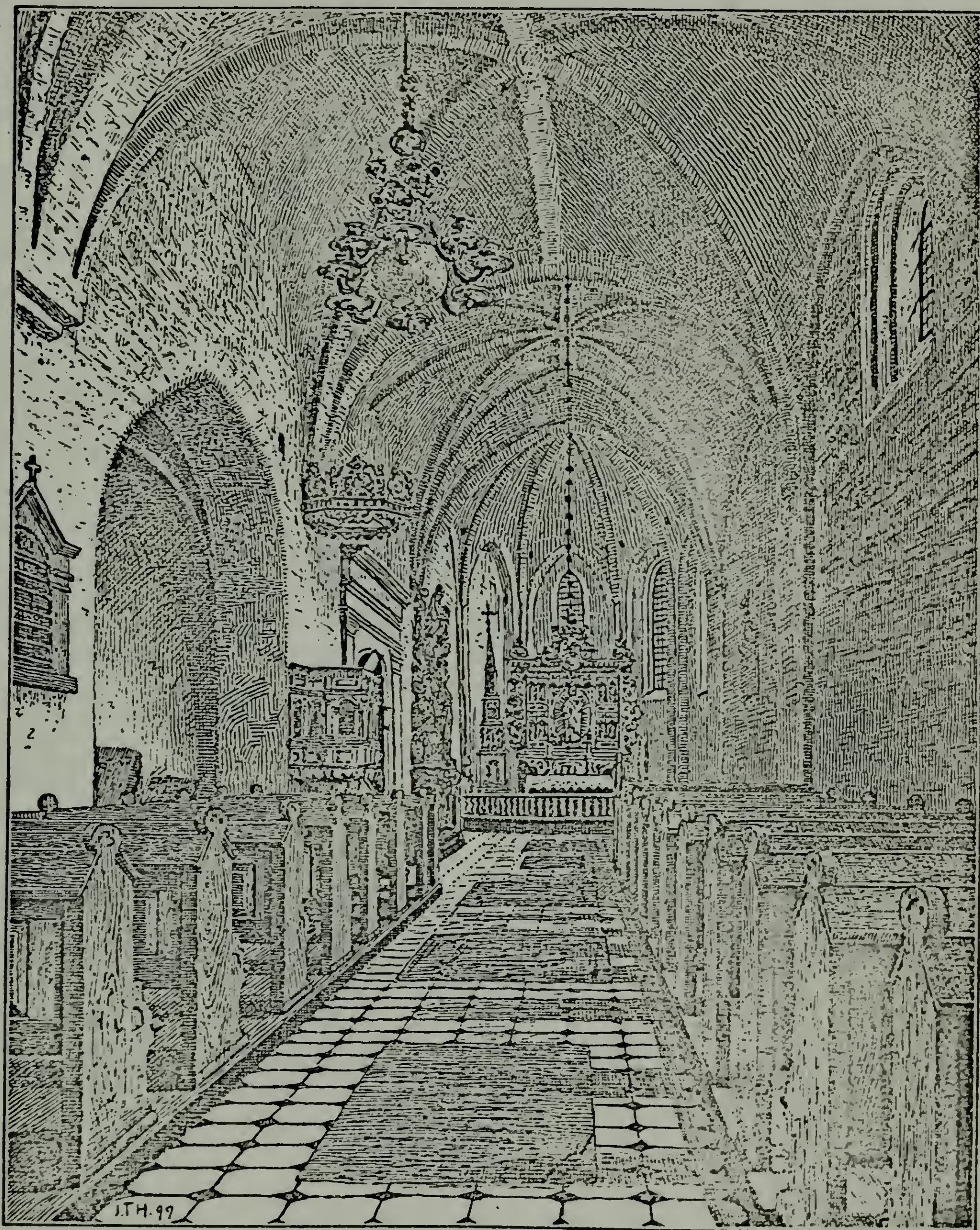
Fladeindholdet 1896: 4444 Td. Ld., hvoraf 1058 besaaede (deraf med Rug 339, Byg 266, Havre 291, Spergel 5, Blandsæd til Modenhed 44, Grøntf. 23, Kartofler 76, andre Rodfr. 12), Afgræsn. 482, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1458, Have 14, Skov 745, ubevokset 28, Moser 42, Kær og Fælleder 556, Stenmarker 8, Veje og Byggegr. 53 Td. Kreaturhold 1898: 208 Heste. 866 Stkr. Hornkvæg (deraf 586 Køer), 950 Faar og 552 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 166 Td.; 38 Selvejergaarde med 141, 74 Huse med 24 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 638 (1801: 478, 1840: 640, 1860: 632, 1880: 688), boede i 123 Gaarde og Huse; Erhverv: 19 levede af immat. Virksomhed, 473 af Jordbr., 77 af Industri, 4 af Handel, 1 af Skibsfart, 41 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 15 vare under Fattigv.

I Sognet *Oxholm Kirke*, og Byerne: *Østerby* med Præstegd., Forsamlinghus (opf. 1895), Mølle og Andelsmejeri; *Vesterby*. *Øland Skole*, omtr. midt paa Øen. Hovedgaarden *Oxholm* har $39^3/_8$ Td. A. og E. Hrtk. og $1^5/_8$ Td. Skovsk. (samt 4 Td. Hrtk. Kirketiende), omtr. 1700 Td. Ld., hvoraf 415 Eng og Græsning, 785 Skov, Resten Ager. Desuden Gaardene *Hvolgd.*; *Boden*, Gde., og *Knudegde.*

Øland S., en egen Sognekommune, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Han-Herredernes Lægedistr., 7. Landstingskr. og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 532. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Oxholm.

Kirken, den nordl. Fløj af Hovedgaarden Oxholm, bestaar af et anseligt Skib og Kor ud i eet (omtr. 51 Al.) med tresidet Afslutning, et lavt Sideskib mod N. og et højt Taarn med V. Kirken er opf. i gotisk Stil af gule Munkesten i Munkeskifte i Beg. af 16. Aarh. (den ældste Klosterkirke, der var opf. i 2. Halvdel af 12. Aarh., er helt nedbrudt, og kun enkelte Kampestenskvadre i den nuv. Bygning og en tærningformet Søjlekapitæl, der staar ved Oxholms Hovedbygning, ere de eneste Rester). Kirken, der i sit Indre udmærker sig ved sine smukke Forhold, er dækket af højtspændte Krydshvælvinger, 5 i Hoved-, 6 i Sideskibet. Lyset kommer ind fra store, spidsbuede Vinduer paa Sydsiden, der nu til Dels ere tilmurede, og fra to Vinduer i den tresidede Afslutn. I Sideskibets Nordmur er den oprindl. Dør, der nu er Indgang, bevaret; paa Hovedskibets Sydvæg ses et Par oprindelige Døre. Sideskibet har oprindelig

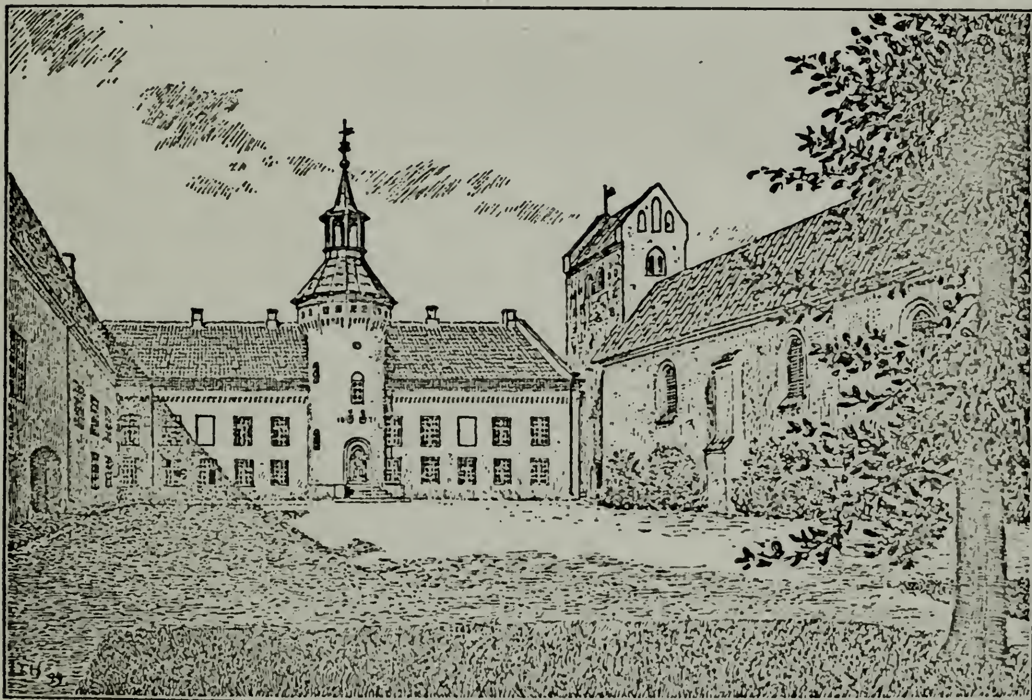
staaet i Forbindelse med Hovedskibet ved 5 Spidsbuer, hvoraf de 3 østl. vare omtr. dobbelt saa høje og brede som de to vestl., da den vestl. Del af Hovedskibet i sin Tid har haft to Stokv., hvoraf det øverste (omtr. 11 F. over Kirkegulvet) har dannet et vestl. Kor til Opholdssted for Nonnerne (se *Høyen*, i Kirkeh. Saml. 2. R. II S. 680, og *Løffler*, Indberetn. til Nationalmus.); dette Kor har været baaret af 4 Kryds-

Oxholm Kirke.

hvælvinger, der hvilede paa en Midtpille i nederste Stokv., som vistnok har aabnet sig ud til Hovedskibet med to Spidsbuer. Fra Nonnekoret har der ved en Spidsbue været Adgang til Taarnet, der tjente som Forhal, og fra dennes Sydside har der været Forbindelse med Klosterets vestl. Fløj. I 17. Aarh. indrettedes Sideskibets to østl. Hvælvinger til et Gravkapel. Paa Taarnet staar H. F. Levetzaus og Anna Margr. Brockdorffs Begyndelsesbogstaver og Aarst. 1768, da det er blevet restaureret og vistnok ombygget for Overdelens Vedk. Altertavlen bestaar af en oprindelig Del,

vist fra Kirkens Opførelsestid, nemlig et Midtparti, med en i Egetræ udskaaret Mariafigur med Jesusbarnet, og to Fløje med 4 Helgenfigurer, og senere tilføjede Partier fra 17. Aarh. Malmalterstagerne ere maaske fra Beg. af 16. Aarh. Døbefont i Timeglasform af Smedejærn, vistnok fra omkr. 1700 (se Tegn. af ældre n. Arkit. 2. S. I R. Pl. 5). Prædikestol i Renæssancestil fra Chr. IV's eller Fr. III's Tid. Ved Alteret staar et i Egetræ rigt udskaaret Monstranshus i gotisk Stil fra Beg. af 16. Aarh. og med Navnet paa en Prior Jens Nielsen i Ø Kloster. Klokken, fra 1513, er nu i Nationalmuseet. I Kirken to Malmlysekroner, hvoraf den ene er skænket af Ritmester G. D. Levetzau til Tjele og Elkjær. I det ovennævnte Gravkapel, til hvilket Adgangen er gennem en Portal med Smedejærnsdør i den østl. Spidsbue, stod tidligere en Del Kister med Lig af Levetzauernes og Brockdorffernes Familie, men de fleste bleve 1889 nedsatte i en nu tilmuret Gravkælder under den østligste Hvælving. Kistepladerne hænge i Kapellet. Lige Ø. for Portalen ind til Kapellet staar et pragtfuldt, 1726 opsat Monument af sort og hvidt Marmor i Rokokostil over Generallieutenant Hans Frederik Levetzau, † 1696, og Hustru L. E. Brockdorff, † 1693, med deres hvide Marmorstatuer i Legemsstørrelse. Paa Kirkevæggen Rester

Oxholm.

af et Epitafium over Jørgen Thube (ɔ: Taube), † 1611, og Hustru Ellen Banner, † 1590. I Gulvet Gravsten bl. a. over Præsten Anders Lund, † 1765, ovennævnte Ellen Banner, Ladefoged paa Oxholm Mads Andersen, † 1706, og Hustru, Forpagter Søren Glud, † 1790, Birkedommer Anders Vognsen, † 1740, og Hustru, samt over Birkeskriver Laurids Madsen, f. 1672, og Hustru.

Oxholm er opstaaet af det gamle *Ø Kloster* (saaledes kaldet efter dets Beliggenhed paa en Ø), der husede Nonner af Benediktinerordenen. Klosteret skal være stiftet af Børglumbispen Tyge i 3. Fjerdedel af 12. Aarh.; i Dokumenter nævnes det tidligst 1268, da det betænktes med en Gave. I Spidsen for Nonnerne stod en Priorisse, medens en Prior forvaltede de urørlige Ejendomme. Jordtilliggendet, hvoraf Klosteret i Tidens Løb samlede en Del, laa navnlig i Vendsyssel, i Salling og paa Mors; hertil kom adskillige Aalegaarde i Limfjorden, paa hvilke Klosteret 1524 fik kglt. Stadfæstelsesbrev. 1272 har Erik Glipping taget Nonnerne i sin Beskærmelse og bekræftet deres Friheder, deribl. Birkeret paa Øen, hvilke Friheder senere flere Gange bleve stadfæstede. Ligesom i mange andre Klostre føltes ogsaa her Katolicismens sidste Tider som en Trængselsperiode, særlig fordi det nu hørte under de berygtede Bisper Niels Stygge og Stygge Krumpen. I et Klageskrift fra 1536 over

den sidstnævnte anføres det endog, at der da kun var 3 Nonner tilbage i Ø Kl.; de andre vare fordrevne eller flygtede for Bispens Efterstræbelser. Ved Reformationens Indførelse sekulariseredes Klosteret og inddroges under Kronen; 1542 overlodes det som Pantelen til den tidligere Odensebisp Knud Gyldenstierne, bl. a. mod at han skulde underholde de tilbageblevne Jomfruer (denne Forpligtelse gentoges endnu 1559). 1573 mageskiftede Fr. II det med tilliggende Gods til Frands Banner til Kokkedal mod Strogods i Sjælland, Jylland og Langeland; efter hans Hustru Fru Anna Oxe fik Klosteret Navnet Oxholm, om end det gamle Navn ikke gik ganske af Brug. Med deres Datter Ellen Banner kom O. til hendes Mand Jørgen Taube (Due) og hans Søn Jørgen Due. Næste Ejer var Iver Friis, † 1623, dennes Søn Jørgen F., † 1631, hans Søster Karen F., g. m. Knud Seefeld. 1667 fik Borgmester i Randers Mads Poulsen († 1676) Indførsel i O. (132 Td. Hrtk.) med Tilliggende for en Fordring paa 12,600 Rd. med Renter hos Knud Seefeld, men han og tre andre Kreditorer solgte den 1668 til Generallieutn. Hans Fr. Levetzau til Restrup, † 1696, fra hvem den gik over til Sønnen Generallieutn. Th. L. til Bygholm, † 1719, og Hustru Anna Marg. Brockdorff, som 1729 skødede O. med Mølle, Tiender, Skov- og Mølleskyld, Bøndergods (46, 3, 113, 23 og 310 Td. Hrtk.) og 194 Stader i Limfjorden for 14,764 Rd. til Sønnen Gehejmer. H. Fr. L. og efterlevende Hustru Sophie v. Eynden. Af hendes Dødsbo købte Sønnen Gehejmer. Albr. Ph. L. († 1817) 1796 O. med Tiender og Bøndergods (49, 113 og 364 Td. Hrtk.) og Aalegaard (16, 147 og 231 Td. Hrtk.) for 64,000 Rd., men solgte straks efter begge Gaarde for 144,000 Rd. til Kancellir. S. Hillerup til Asdal, som 1797 solgte O. (49, 42 og 261 Td. Hrtk.) for 75,000 Rd. til O. T. Lange til Bratskov. Denne fik 1800 Gaarden tildømt efter en Proces med nogle Andelshavere, Hans Hansen og Jac. Bregendahl. Efter Langes Død 1814 blev den solgt til Major, Kmhr. S. P. F. Skeel til Birkelse († 1826), derpaa ved Auktion 1827 for 75,000 Rd. til Konsul N. Rasch († 1831), hvis Enke ægtede Krigsr. H. P. Nielsen, af hvem Agent N. Nyholm 1847 købte O. for 175,000 Rd., og han solgte den 1852 for 160,000 Rd. til C. J. Sønnichsen; denne afhændede den 1860 til C. F. H. Goedecke, der 1865 solgte den til Lieutn. Henri Neergaard († 1869), hvis Enke solgte den 1887 til den nuv. Ejer, Otto Skeel. — Hovedbygningen bestaar af to i en ret Vinkel sammenstødende Fløje af Grundmur i to Stokv., beliggende i S. og V.; den 3. Fløj er som nævnt Kirken (den er dog ikke sammenbygget med Vestfløjen, idet der er 3 F. mellem Vestfløjens Gavl og Kirketaarnets Sydside). Af den sydl., meget smalle Fløj hidrøre Ydermurene, af røde Munkesten i Munkeskifte, væsentlig fra samme Tid som Kirken; en Stentavle over en af Dørene, med Indskr.: H. F. L. og L. E. B. samt Aarst. 1669 minder om en Reparation; øverst oppe paa Muren ses 9 runde Blindinger. Vestfløjens nordl. Del er fra samme Tid og af samme Materiale, hvorimod den sydlige Del samt et Taarn midt paa dens Østside — rundt forneden, ottekantet foroven, med Spir — ere opf. 1871 (Arkitekt: A. H. Klein) efter en Brand Dec. 1870. Gaarden havde tidligere en 4., østl. Fløj, der ogsaa stammede fra Klostertiden, men den nedreves af ovennævnte Rasch, der ligeledes omdannede flere fra Klostertiden stammende Rum i det Indre af de endnu staaende Fløje; ogsaa den saakaldte „Glittersal“ ved Enden af Riddergangen yderst mod Kirketaarnet, hvorfra der i Klostertiden var Adgang til Kirken for Nonnerne, er senere omdannet.

Tæt V. for Oxholm har ligget et *St. Laurentii Kapel*, hvilket Sognefolkene 1562 fik kgl. Tilladelse til at nedbryde for at benytte Tømmer og Sten til Udbedring af Ø Klosters Kirke. Kapellet har ligget paa en flad Banke lige S. for to sammenløbne Damme, der kaldes „Silaus Dammene“ (utvivlsomt Forvanskning af St. Laurentius).

Fru Karine, Hans Pogwischs, fik 1552 Brev paa *Knudegaard* i Hillerslev Herred.

Der mindes ikke at have været Stengrave eller Gravhøje paa Øland; men som Vidnesbyrd om dens Bebyggelse allerede i Stenalderen foreligger der en Del spredte Fund af Flintredskaber. Den mærkeligste Oldsag fra Ø. er en massiv Guldhalsring fra den senere Jærnalder (nu i Nationalmus.; Værdi omtr. 2500 Kr.), der 1857 blev funden paa 1 Al. dybt Vand i Vejlen mellem Skidbækken og Mellemøen, kort fra Bredden; ifl. en anden Beretn. fandtes den paa en Pløjemark under Oxholm..

Litt.: *A. Barfod*, Bidr. til Økl. og Oxh. Hist., i Saml. til j. Hist. 2. R. III S. 26 flg.

Læsø.

Sogne:

Byrum, S. 189. — Vesterø, S. 191. — Hals, S. 191.

Øen Læsø, den største og nordligste af Øerne i Kattegat, ligger omtrent $2^1/_2$ Mil fra det nærmeste Punkt paa den jydske Kyst, 3 Mil Ø. S. Ø. for Sæby, 4 Mil S. Ø. for Frederikshavn, $8^1/_2$ Mil N. for Øen Anholt, 22 Mil N. V. for Helsingør og 9 Mil S. V. for Gøteborg, under 57^0 17′ 57,7″ n. Br. og 1^0 33′ 34,7″ v. L. for Kbh. (beregnet for den trig. Station paa Højsande). Den har en meget uregelmæssig Form, løbende smalt til mod N. Ø. i *Syrodde*; den største Udstrækning fra V. S. V. til Ø. N. Ø. er omtr. 3 Mil, den største Bredde fra N. til S. noget over $1^1/_4$ Mil. Øens Overflade er lavtliggende og meget jævn, naar undtages Klitterne paa Vest- og langs med Nordkysten; det højeste Parti ligger ved Nordkysten, det saakaldte *Højsande*, der hæver sig til 88 F., 28 M.; mod N. Ø. uden for Højdepartiet ligger i Nærheden af Syrodde *Jegens Høj*, 30 F., 9,5 M., og *Danzigmand*, 38 F., 12 M. I det hele minder Øen i høj Grad om nørrejydsk Natur. Mod N. falder den stejlt af, mod S. V. og S. skraaner den jævnt ned til den lave Kyst. Mod S. ligge nogle lave, ubeboede Holme, de saakaldte „Rønner“, nemlig *Vester-* og *Sønder-Nyland*, *Færøn*, *Kringelrøn*, *Langerøn* og noget sydligere *Hornfiskerøn*; kun den sidste og S.-Nyland kunne dog endnu betragtes som Øer, idet de andre blot skilles fra Læsø ved smalle, lave Render („Løb“ eller „Floder“), der næsten helt ere tilsandede og alene ved Højvande have Vand. Øen er omgiven af langt udskydende Rev og Flak, der meget vanskeliggøre Sejladsen i Kattegat. Fra den østl. Del af Nordkysten udskyder *Læsø Nordøstflak* omtr. 1 Mil mod N. Ø., og N. Ø. for Syrodde ligger en af Kattegats farligste Grunde, den lille Stengrund *Læsø-Trindel*, uden for hvilken ligger et Fyrskib (udlagt 1829; det første danske Fyrskib; hvidt Blinkfyr, Flammens Højde 30 F., Lysvidden $2^3/_4$ Mil) med Taagesignal. Fra Øens Nordvesthjørne, *Holtemmen*, udgaar mod N. det over

1 Mil lange Sandrev *Rønnerev*, paa hvis Yderende ligge de smaa, græsklædte Holme *Nordre-Rønner*, nemlig *Langholm*, *Spirholm*, *Store* og *Lille Stenholm* og *Burfeld*; paa Spirholm er 1880 opført et Fyr (57 F. højt, rundt Granittaarn, vekslende rødt og hvidt Fyr; Fl. Højde 50 F., Lysvidden over 3 Mil) med Taagesignal. Fra Øens Vestspids udgaar omtr. 1 Mil mod N. V. *Læsø Nordvestrev*. Den flade Sydkyst fortsættes S. for Øen i et stort Flak, hvorpaa den ovennævnte Hornfiskerøn ligger, og som paa et Areal af omtr. Øens Størrelse kun har indtil 6 F. Vand. Endelig ligger omtr. $2^3/_4$ Mil S. Ø. for Læsø en meget farlig Grund *Kobbergrunden*, nogle smalle Sandplader med kun 8-9 F. Vand; ved Grunden er 1854 udlagt et Fyrskib (hvidt Blinkfyr; Fl. Højde 30 F., Lysvidden $2^3/_4$ Mil) med Taagesignal. Som Helhed er Øen meget ufrugtbar (omtr. 65 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.); navnlig gælder det Nordlandet, der næsten helt er udyrket Hede, Flyvesand og Kær; frugtbarere er Sydlandet, hvor de overvejende sandmuldede Jorder, med Underlag af hvidt Sand, enkelte Steder af Ler, vel lide under de uheldige Afløbsforhold, men i senere Tid ere en Del forbedrede ved Udgravning og Regulering af de smaa Vandløb. Øen er omtr. helt blottet for Skov. Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 20,424 Td. Ld. (2,05 □ Mil, 112,6 □ Km.). Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 289 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 2724 (1801: 1563, 1840: 2204, 1860: 2615, 1880: 2695). I gejstlig Henseende hører Øen under Horns Hrd.'s Provsti. I verdslig-administrativ Henseende udgør det et eget Birk med en Birkedommer, som tillige er Skriver, og hører under Hjørring Amtstue- (Hjørring) og Læsø Lægedistrikt, 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt dets 10. Forligskreds. Øen udgør et eget Branddirektorat og hører under Frederikshavns Toldsted med en egen Toldoppebørselskontrollør.

Af Fladeindholdet vare 2769 Td. Ld. besaaede (se i øvrigt under Sognene) og 2030 Afgræsn., Høslæt, Eng, Brak osv., 35 Have, 64 Skov, 34 ubevokset, 259 Moser, Kær og Fælleder, 15 Hegn, 10,956 Heder, 1313 Flyvesand, 2682 Stenmarker, 256 Veje og Byggegr. og 11 Vandareal. Kreaturholdet var $^{15}/_7$ 1898: 480 Heste, 1882 Stk. Hornkvæg, 3955 Faar, 881 Svin og 16 Geder. Jordbrug, Handel og Fiskeri ere mindre betydelige, hvorimod Søfart er en vigtig Næringsvej. Jordbruget (1890 levede 1172 af dette), der tidligere udelukkende besørgedes af Kvinderne og Tyendet, medens Mændene vare til Søs eller om Vinteren syslede i Huset, har som ovenfor omtalt store Vanskeligheder at kæmpe med; dog har det i de senere Aar bedret sig en Del, om ogsaa det endnu til Dels drives paa forældet Maade. Fiskeriet, hvoraf 174 levede i 1890, er ikke stort, dels vel fordi Fiskerigdommen er aftagen, dels fordi Øen er omgiven af store Grunde, saa at man maa gaa langt ud og kun kan benytte smaa, fladbundede Baade; en Hjælp for Fiskeriet har i de senere Aar været den 1872 anlagte Havn paa Nordvestpynten, idet Baade og Redskaber tidligere maatte slæbes paa Land, naar de ikke vare i Brug. Forbindelsen med Frederiks-

havn, hvortil der nu daglig gaar Postdamper, er derved ogsaa bleven betydelig lettet. Efter Fiskeriberetningen 1897-98 var der i alt 125 Fiskere; de fiskede især Torsk, Rødspætter, Skrubber, Hornfisk og Hummer, til en Værdi af 22,663 Kr. (1899: 59,975 Kr.) og havde 2 Kuttere, 5 Dæksbaade og 59 mindre Fartøjer. Af Søfart levede 1890 585. I alt Fald tidligere var enhver Læsøbo Sømand, som navnlig holdt af at gaa i Langfarter. Folkene ere bekendte som udmærkede Sømænd. Strandingerne, som før indbragte Beboerne ikke saa lidt i Bjærgeløn, ere nu meget færre paa Grund af de gode Fyr. En ringe Indtægtskilde have Beboerne i Jagten, navnlig paa Gæs og Ænder, der findes ved nogle Smaasøer oppe i Højsande og paa Rønnerne mod S. Der findes paa Øen mange Ræve og Harer, derimod slet ingen Rotter.

Af vigtigere fremmede Varer fortoldedes bl. a. 1898: 2016 Pd. Kaffe og 1413 Pd. Sukker; men for øvrigt indføres de fleste Forbrugsartikler fortoldede. Til indenlandske Steder uden for Øen udskibedes bl. a. 13,814 Pd. Flæsk, 4679 Pd. Kød, 311 Td. Smør, 28,848 Snese Æg, 675 Stk. Svin og Grise, 2323 Pd. Uld, 7261 Pd. Huder og Skind, 5406 Pd. Hummer, 2800 Pd. Hornfisk og 18,000 Stk. Mursten. Ved Udgangen af 1898 var der hjemmehørende 79 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 342,2 Tons, deribl. 1 Dampskib paa 31,2 T. med 25 H. Kraft. I udenrigsk Fart indkom 13 Skibe med 132 T. Gods og udgik 12 Skibe uden Ladning; i indenrigsk Fart indkom 379 Skibe, af hvilke 312 Dampskibe, med 1728 og udgik ligesaa mange med 886 T. Gods. Told- og Skibsafgifterne udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 1747 Kr. og Krigsskatten af Vareindførselen 92 Kr., i alt 1839 Kr. (341 Kr. mindre end i 1897).

Historie. Læsø — i et islandsk Haandskrift fra 13. Aarh. kaldet *Hlersey*; andre ældre Former: *Leshø*, *Lesø*, *Løshø*, *Leszøø* osv. —, som Edda lader være Sæde for den gamle Jætte Hle eller Hler og Mødested for Guderne, har allerede været bebygget i en tidlig Del af Stenalderen, hvad der fremgaar af, at der paa Højdedraget mod N. er opsamlet adskillige Flintredskaber af ældre Stenalder Former; ligeledes er der fundet en Del yngre Stenalders Flintsager, hvorimod der mærkeligt nok ikke vides at være gjort Fund af Oldsager fra Bronce- og Jærnalderen. Fra Middelalderen have vi mange Beretninger om Øen. Den omtales allerede 1051, da Harald Haarderaade ved sit Sammenstød med Svend Estridsen ved Læsø kastede de danske Fanger i Vandet for at faa Tid til at undslippe; ligeledes er dens Navn knyttet til en Sotræfning, som den norske Kong Harald Gille leverede her 1134, og 1199 forfulgte Kong Sverre Baglerne helt ned til L., efter at have overvundet dem. Allerede i den tidligere Middelalder blev Øen Gods under Gejstligheden. Efter en ikke helt paalidelig Beretning skal den være bleven skænket til Viborg Domkapitel af den 1132 afdøde Bisp Eskil. I alt Fald ejede Kapitlet Øen omkring Aar 1200, thi flere Aar før 1219 solgte det en Fjerdedel af Øen til Vitskol Kloster, idet Kong Vald. II det anførte Aar sendte Abbed Gunner derover for at bilægge en Strid mellem de to Stiftelser om Grænserne for deres Besiddelser, Engene, Skovene og Jagtretten. Vitskol Kloster beholdt i alle Tilfælde sin Fjerdedel (1252 fik det af Chrf. I Bekræftelse paa Besiddelsen), og 1274 blussede Striden atter op i Anledn. af et Kapel, som Vitskolmunkene havde ladet opføre paa Øen (maaske Byrum Kirke), og hvorved Kapitlet havde følt sig krænket; Striden blev vel bilagt i Mindelighed paa Kirkeforsamlingen i Lyon s. Aar; men Faren for ny Strid var der dog stadig, indtil Vitskol af Pengetrang 1320 maatte sælge sin Part til Viborg Kapitel, der i den oprindelige Købekontrakt havde betinget sig Forkøbsret og saaledes atter kom i udelt Besiddelse af Øen. Under Krigene mellem Danmark og Norge i Slutn. af 13. og Beg. af 14. Aarh. udstedtes der oftere, saaledes 1293, 1300 og 1336, Beskærmelsesbrev for de viborgske Kanniker paa Øen af de norske Konger. Men samtidig med Striden med Vitskol Kloster havde Viborg Kapitel ogsaa haft Rivninger med Øens højeste gejstlige Myndighed, Børglumbispen, under hvis Stift den hørte fra tidligst Tid, men hvis Overhøjhed

Viborg nødig vilde anerkende. Det var dog først i Slutn. af 14. Aarh, at denne Strid brød ud for Alvor, og virkelig lykkedes det Kapitlet at frigøre sig for Overhøjheden, da Børglumbispen Svend 1394 afstod det alle biskoppelige Rettigheder over Øen mod en aarl. Afgift af 2 Mark Sølv; men hans Efterfølger, Bisp Peder, vilde ikke anerkende Forligets Gyldighed og foer frem med en saadan Voldsomhed baade mod Øens Indbyggere og mod Viborgs Bisp og Kapitel, at dette vilde indstævne Sagen for Paven, hvad dog ikke skete, idet Dronn. Margrethe bilagde Striden 1400, saaledes at Kapitlet fik de biskoppelige Rettigheder over Øen i 10 Aar, hvorefter de skulde tilbagegives Børglumbispen. Dette skete ogsaa, og Børglumbispen havde ubestridt Højhedsretten i den flg. Tid; vel udbrød der atter Strid 1523, da Bisp Stygge Krumpen banlyste Kapitlet, fordi det ikke vilde udrede en Ekstraskat til ham, men det var ikke, fordi Kapitlet benægtede Bispens Højhedsret, men paa Grund af det usædvanlige i Paalægget. Fordringen blev ogsaa erklæret for uhjemlet af andre gejstlige, men uden Virkning, og Børglumbispen vedblev at nyde Bispetiende af „Vor Frue Land", som Øen kaldtes. Først efter Reformationen kom Øen ind under Viborg Bispedøm..., uden at der dog kendes noget bestemt Kongebud om det, og her blev den, indtil den 1844 lagdes ind under Aalborg Stift, Horns Herreds Provsti, under hvilket de tre Sogne danne eet Pastorat. Domkapitlet har dog endnu den Dag i Dag Afgifter af Øen (Kongetiende og Landgilde). — I verdslig Henseende hørte Øen i Middelalderen til Vendsyssel, senere til Aalborghus Len og fra 1660 i Aalborghus Amt, indtil den 1707 lagdes ind under Hald Amt; ved Viborg Amts Oprettelse 1794 blev den lagt ind under det Aaret i Forvejen oprettede Hjørring Amt.

Efter et Sagn skal Dronning Margrethe en Gang paa en Rejse fra Norge være strandet paa Øen eller bleven hjulpen af Læsøboerne ved en Stranding ved Skagen, hvorfor hun skænkede dem Privilegier, der ifl. Danske Atlas skulle have bestaaet i, at Læsøboerne bleve Arvefæstere, og Sagnet bekræftes for saa vidt, som Kapitlets Fæstere, i Modsætning til den Tids sædvanlige Forhold, vare Arvefæstere i Middelalderen.

Øen har i Middelalderen set en Del anderledes ud end nu, og der har rørt sig et Liv, som var en Del forskelligt fra vore Dages. Den var da bedækket af store Fyrreskove (Øen var det Sted, hvor Fyrren holdt sig længst), navnlig mod Ø. ved „Furnes"; den har været ret frugtbar, ogsaa i den nu øde nordl. Del (Navne som Øster- og Vester-Foldgaard oppe i Højsande vidne om, at der har ligget en Landsby), og Jagten har ikke været ringe (af Vald. Jrdb. ses, at der har været Hjorte paa Øen). Men Skovene bleve efterhaanden ødelagte af Beboerne ved deres skaanselsløse Graven Tørv i dem og ved deres Hugst til Brug for Saltsydningen, som var en meget vigtig Indtægtskilde for Beboerne og ogsaa for Viborg Kapitel, der anviste Saltkedlerne og lode dem gaa i Arv og Eje mod en aarl. Saltafgift for hver Kedel („Kapitelsalt", „Fogedsalt", „Helligsalt" osv.). Kapitlet havde sit eget Skib, som foer paa Læsø 3 Gange aarl. for at hente Saltet, 18 Læster hver Gang; et af dets Medlemmer, „Procurator Lessoviæ", opholdt sig stadig derovre, paa Klitgaard, og i Nærheden var der bygget et Hus for Fogden, „Kapitelshuset". Desuden havde mange, baade Klostre, som Dueholm og Mariager, og Privatmænd, mindre Andele („Afgjerd") i Kedlerne. I det hele betalte Læsøboerne vistnok hovedsagelig deres Afgifter i Salt. Salttilvirkningen fremkaldte et livligt Handelsrøre, og mange fremmede baade fra Jyllands og Hallands Byer kom aarl. til Øen for dens Skyld. Et Vidnesbyrd om Livet der have vi ogsaa i, at der i Middelalderen var et St. Knuds Gilde (Sigilstemplet, fra 14. Aarh., er i Nationalmus.). Hvor stor Produktionen har været, ses af, at Bisp Tyge af Børglum 1330 fik 14 Læster Salt paa een Gang for at tillade nogle ellers forbudte Ægteskaber, og hvor stor Betydning Saltudførslen havde, kan ses af, at det under Christian II's Krig med Sverige under Livsstraf var forbudt at sælge Salt til eller have nogen Handel med svensk Mand. Baade Kongen og Kapitlet kæmpede dog mod den hensynsløse Hugst i Skovene, men forgæves, og ved Midten af 17. Aarh. var Salttilvirkningen for største Delen ophørt, da Brændslet var sluppet op (Tilvirkningen foregik ogsaa til Dels ved Solvarmen; endnu i 18. Aarh. var der nogen Produktion), og Øen forarmedes; 1652 vedtoge Beboerne at svare Pengeafgifter i Stedet for Salt og afskaffe Saltkedlerne. Landgilden til Kapitlet blev ved Reskr. af $^{9}/_{9}$ 1735 fastsat til 300 Rd. 41 Sk. Af de fordums Skove findes nu kun Levning i en lille Lund N. for Byrum, bestaaende især af Bævreasp og El, ogsaa af Birk, Ask og Eg, men ikke Bøg, som helt mangler paa Øen. Heller ikke Tørvemoser findes der saa at sige mere, og det almindeligste Brændsel er Lyngtørv, hvorved Jorden stadig mere udmagres. En Følge af Skovenes

Forsvinden var Sandflugten, som vi allerede høre omtale i Kongebreve af 1536 og 1544 (se ogsaa S. 192), og den vedblev i 17. og 18. Aarh., da J. U. Rohl (se om ham II S. 95) gentagne Gange (1726 og 1741) tilbød at dæmpe den ved Plantning af Fyr og Rødgran, men blev afvist af Regeringen (se *Oppermann*, i Tidsskr. for Skovvæsen 1899, Majhæftet). Først i de senere Aar er der ved Hedeselskabets Bestræbelser begyndt Plantning.

Strandinger have ogsaa sikkert tidligere været en betydelig Indtægt for Beboerne og Viborg Kapitel, hvilket sidste havde Vragsretten for de nærmere Grundes Vedk. (de fjærnere, som Trindelen, vare Kongens). Flere Gange udstedes Kongebreve om, at Læsøboerne have taget for ublu Bjærgeløn. Bing omtaler i sin nedennævnte Bog 86 Strandinger i Aarene 1780-1800; 1858-88 forekom der i alt 624 Strandinger, hvoraf 239 vare totalt Forlis. Men nu ere de sjældnere paa Grund af de gode Foranstaltninger. Allerede tidlig havde Regeringen Øje for, at der maatte gøres noget for de søfarende; $^{8}/_{6}$ 1560 udgik der Kongebrev om, at der ved Trindelen skulde udlægges en Tønde med Klokke, og Dagen efter fik Viborg Kapitel Ordre til at træffe Aftale med „nogle forstandige Bønder“ paa Læsø om at passe paa Tønden, tage den op om Vinteren og lægge den ud om Foraaret, om hvilket sidste Punkt Kapitlet flere Gange blev mindet; 1569 og 1570 fik Lensmanden paa Aalborghus Paabud om paa Kongens Bekostning at holde Tønden i Stand med Ankre, Jærnlænker o. a., og at bringe den paa Plads, hvis den af Stormen skulde blive dreven bort. Aar 1651 blev der under Tilsyn af Fyringsforvalter P. Jensen Grove indrettet paa Læsø et „Lygteværk“ (to Glaslanterner, der ved Hjælp af Tove kunde hidses til Vejrs, og hvori der brændtes Talglys); det tændtes første Gang $^{16}/_{11}$ 1651 (se *Arent Berntsen*. Danm. oc Norgis Fructbar Herlighed, I S. 107, og *V. A. Secher*, Det d. Fyrvæsens Hist., i Saml. til j. Hist. 3. R. II). Om Nutidens Fyr og Redningsstationer se ovfr.

Under Krigen 1807-14 dannede Læsøboerne en Kystmilits, som afholdt Fjenden fra at lande paa Øen.

Læsøboerne, der omtales for deres ranke Holdning og kønne, ofte fine Ansigtstræk, have, som det tit er Tilfældet paa de smaa, afsides liggende Øer, bevaret en Del Særegenheder i Skikke, Dragt og Levemaade. Som en Ejendommelighed maa omtales deres Byggemaade. De ældre Huse, som dog i den senere Tid vige for mere bekvemme Boliger, ere lange, hvide Bindingsværksbygninger med mange grønmalede Vinduer lige under Tagskægget og vældige, ofte flere Al. tykke Tage af Bændeltang, som naa omtr. ned til Jorden og have Udskæringer til Døre og Vinduer; Tagene, der ere bevoksede med Græs og Blomster, benyttes til Udsigtspunkter, ja endog til Kaffeselskaber. Nye Tangtage bygges (Husene „tænges“) dog ikke mere, bl. a. fordi der ikke er den gamle Overflod paa Tang.

Litt: *L. H. Bing*, Phys. og økonom. Beskr. over Øen L., Kbh. 1802. — *Deichmann Branth*, Fyrreskovens Undergang paa Læsø, i Bot. Tidsskr. 1872. — *A. Heise*, Diplomatarium Vibergense, Kbh. 1879 (se ogsaa Saml. til j. Hist. X S. 21 flg.). — *V. Bang*, En Birkedommer som Drabsmand, en Kriminalsag fra L. i 17. Aarh., i Saml. til j. Hist. IX S. 243 flg. — *Th. A. Müller*, Et Par Studier fra L., i „Dania“, III S. 1 flg. — Beskr. til geol. Kort over Danm., Kortbladene Læsø og Anholt, ved *A. Jessen*, Kbh. 1897. — *C. B.*, En Udflugt til L., i Fædrelandet 26.-28. Aug. 1868. — *A. Riis Carstensen*, Læsø, i M. Galschiøt, Danm. i Skildr. og Bild. — *B. Janssen*, En mærkelig Ø, i „Jylland“ 1892, S. 165 flg.

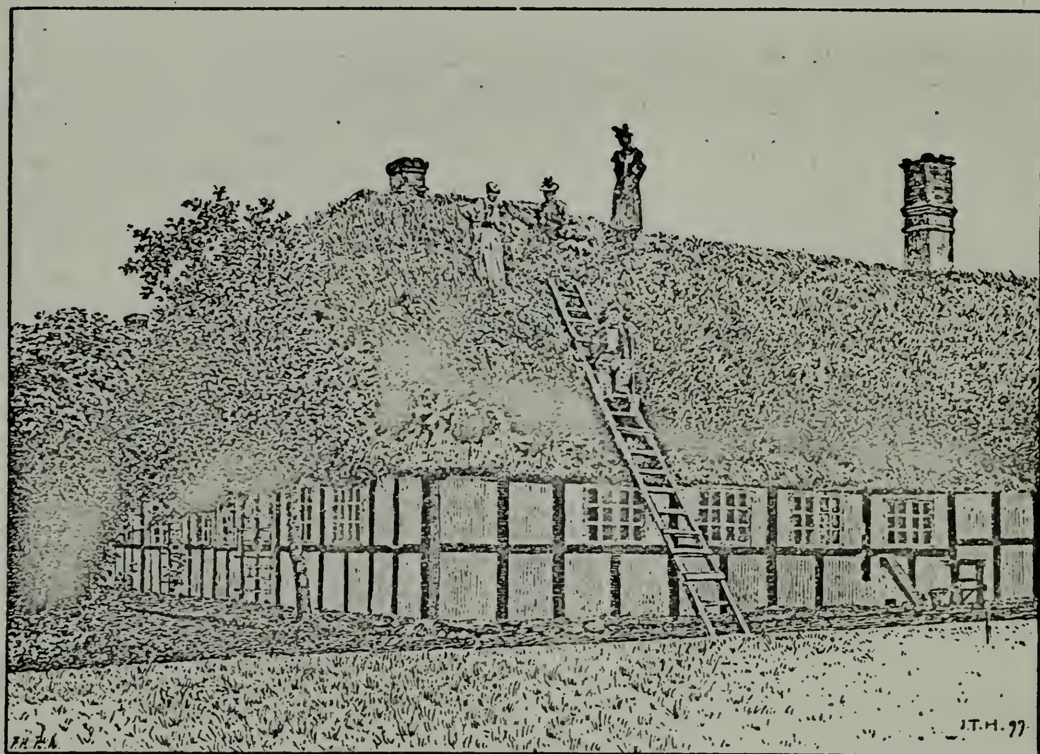

Byrum Sogn er det sydøstligste og frugtbareste Sogn. Til Sognet høre de ved Sydkysten beliggende „Rønner“, *Langerøn*, *Kringelrøn* (landfaste) og *Hornfiskerøn*. Til Sognet hører en Strækning ved Nordkysten mellem Hals og Vesterø Sogne.

Fladeindholdet 1896: 7953 Td. Ld., hvoraf 1018 besaaede (deraf med Rug 288, Byg 170, Havre 226, Spergel 11, Blandsæd til Modenh. 27, Grøntf. 227, Kartofler 44, andre Rodfr. 25), Afgræsn. 437, Høslæt, Brak, Eng m. m. 314, Have 15, Skov 21, ubevokset 11, Kær og Fælleder 81, Heder 4268, Flyvesand 553, Stenmarker 1128, Veje og Byggegr. 104 Td. Kreaturhold 1898: 192 Heste, 720 Stkr. Hornkv. (deraf 516 Køer), 1119 Faar, 363 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk.

og halv. Skovskyldshartk. 1895: 129 Td.; 62 Selvejergaarde med 106, 50 Huse med 23 Td. Hrtk. og 52 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 848 (1801: 637, 1840: 765, 1860: 871, 1880: 869), boede i 168 Gaarde og Huse; Erhverv: 65 levede af immat. Virksomh., 403 af Jordbrug, 106 af Industri, 27 af Handel, 138 af Skibsfart, 39 af forsk. Daglejervirks., 50 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet *Byrum* (119: Burum, 1222: Birum) *Kirke* og Byrum Præstegaard, 2 Skoler, Tinghus (ejes af Amtskommunen, af Grundmur i eet Stokværk, opført 1887, Plads for 6 Arrestanter), Birkedommerbolig (*Klitgaard*), Distriktslægebolig (paa *Kirkensgaard*), Toldoppebørselskontrolsted, Telefonstation, Postekspedition, Sparekasse (opr. 15/8 1872; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 380,164 Kr., Rentefoden 3 3/5 pCt., Reservefonden 25,036 Kr., Antal af Konti 949), Forsamlingshus (opf. 1896), Missionshus (opf. 1893), Markedsplads, Ø. for Kirken (Marked i Apr. og Sept.), Kro („Lin-

Birkedommerboligen.

denlyst"), Ølbryggeri, Fællesmejeri, Møller, m. m. Gaarde: *Krogbæk*, *Pilegaard*, *Stoklund*, *Langestræde* (gml. Form Longestradh), *Vejgaard*, *Mariesminde*, m. fl.

Byrum S., een Sognekommune med de to andre Sogne, hører under de S. 186 nævnte Distrikter, Lands- og Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr. 468. Lægd. Kirken tilhører Menigheden.

Den ret anselige *Kirke* (udvendig omtr. 112 F. lang) bestaar af Skib og Kor ud i eet med tresidet Afslutn., et omtr. 66 F. højt Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Sakristi ved Korets Nordside. Kirken er opf. i gotisk Stil af store, gule Mursten; samtidig med Skib og Kor ere Taarn og Sakristi, hvorimod Vaabenhuset er fra Middelalderens Slutn. Bygningen er vist undergaaet store Forandringer alt i Middelalderen; Norddøren er bevaret i Vaabenhuset, Syddøren er tilmuret. Alle Kirkens Dele ere hvælvede; Taarn, Sakristi og Vaabenhus have blindingsprydede Kamgavle. Gammel, katolsk Altertavle med Fløje og 24 Figurer i Hautrelief, deribl. i Midtpar-

tiet Gudfader og Jomfru Maria samt 6 Apostle; Aarst. 1735 og Chr. VI's Navnetræk minde om en Restauration. Granitdøbefont; smukt Messingdøbefad fra 1684. Prædikestol i Barokstil fra 1704. I Kirken hænge 4 Broncelysekroner. Epitafium over Skipper Christen Melchiorsen Cortsøn og hans to Hustruer, udført 1758 af Lars Bjørnsen, og en 1724 opsat Mindetavle over Søren Jensen Cortsen, † 1708, og Hustru. I Taarnrummet en fortrinlig udskaaret St. Barbara (afbild. i „Dania“ III S. 2) og en St. Laurentius. Kirkegulvet blev i Slutn. af 19. Aarh. omlagt, ved hvilken Lejlighed en Del Ligsten solgtes; ved en Undersøgelse 1893 fandtes under Gulvet flere murede Begravelser, deribl. af Landfogderne Berndt Fallenkamp og Niels Henrichsen (om ham se V. Bangs ovennævnte Afhandl.). Paa Hylder staa flere Skibe. Den ene omstøbte Klokke skal være fra den ødelagte Hals Kirke (se ndfr.).

Birkedommerboligen, *Klitgaard*, har tidligere været kgl. Ejendom (det gælder endnu Stuehuset) og var i lang Tid Bolig for Landfogden. Den og *Vejgaard*, i sin Tid ejet af Birkedommer H. S. Bing, ere Typer paa de S. 189 omtalte Læsøhuse.

Vesterø Sogn, det største, indbefatter den vestl. Del. Til Sognet høre *Sønder Nyland* og *Nordre Rønner* (se S. 186).

Fladeindholdet 1896: 8368 Td. Ld., hvoraf 1113 besaaede (deraf med Rug 341, Byg 194, Havre 240, Spergel 26, Blandsæd til Modenh. 28, Grøntf. 225, Kartofler 42, andre Rodfr. 17), Afgræsn. 440, Høslæt, Brak, Eng m. m. 364, Have 10, Skov 13, ubevokset 13, Kær og Fælleder 111, Hegn 11, Heder 4229, Flyvesand 633, Stenmarker 1320, Veje og Byggegrunde 104, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 184 Heste, 676 Stkr. Hornkv. (deraf 495 Køer), 1633 Faar, 296 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 104 Td.; 41 Selvejergaarde med 55, 124 Huse med 49 Td. Hrtk. og 66 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1140 (1801: 579, 1840: 809, 1860: 951, 1880: 1060), boede i 248 Gaarde og Huse; Erhverv: 52 levede af immat. Virksomh., 441 af Jordbrug, 85 af Fiskeri, 145 af Industri, 12 af Handel, 275 af Skibsfart, 60 af forsk. Daglejervirks., 60 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet *Vesterø Kirke*, nær ved Vestkysten, Kapellanbolig, søndre og nordre Skole, et Missionshus (opf. 1892) og *Vesterø* eller *Lundbæk Havn*, ved Nordvestpynten (anlagt 1872, 7-8 F. Vand; rødt, fast Havnefyr) med Lodseri, Telegraf- og Telefonstation, Redningsstation, Dampskibsstation, Gæstgiveri („Havnehotellet“), Teglværk, m. m. I Sognet flere Møller. Fra Sydvestpynten af Øen udgaar undersøisk Telegrafkabel til Sæby. Gaarde: *Nordstjernen*, *Rimmen*, *Starbæk*, *Dommergaard*, *Børumgd.*, m. m.

Vesterø S., een Sognekommune med de andre Sogne, hører under de S. 186 nævnte Distrikter, Lands- og Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 467. Lægd. Kirken tilhører Menigheden.

Kirken bestaar af Skib og Kor med lige Gavl, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Den ældste Del, Skib og Kor, er opf. i den senere Middelalder af store, røde og gule Mursten i Munkeskifte; i Middelalderens Slutn. er Kirken forlænget mod V., og Taarnet, med Kamgavle, er tilføjet (Aarst. 1767 og 1794 hentyde til Restaurationer). Vaabenhuset er fra 1885 (det tidligere var af Mur og Bindingsværk; før har Vaabenhuset været mod S.). Skibet har forskallet Bjælkeloft, Koret Krydshvælving, Taarnrummet, med Spidsbue ind til Skibet, Stjernehvælving. Paa Korhvælvingen Kalkmalerier (de hellige tre Konger). Udskaaren Altertavle, med Fløje, fra Slutn. af 15. Aarh.; i Midtfeltet Maria med Jesusbarnet, omgiven af en mandelformet Glorie m. m.: paa Fløjene Apostlene. Granitdøbefont; Messingdøbefadet er fra 1703. Prædikestol i Barokstil. I Skibet en Del Skibe og 3 Malmlysekroner. En Del Ligsten fra 17. og 18. Aarh. i Gulvet, saavel som flere Epitafier (saaledes et over Skipper Bertel Hansen og Hustru, fra 1707, og et over Niels Larsen Thuren og Hustru, fra 1765) vidne om fordums Velstand.

Hals Sogn, den nordøstl. Del (adskilt i to Dele ved Byrum S.), er det mindste og ufrugtbareste. Det er for en stor Del opfyldt af Flyvesand (Højsande, se S. 185). I det sydvestl. Hjørne ligger den S. 188 omtalte lille Skov *Lunden*.

Fladeindholdet 1896: 4103 Td. Ld., hvoraf 639 besaaede (deraf med Rug 231, Byg 110, Havre 142, Spergel 16, Blandsæd til Modenhed 6, Grøntf. 93, Kartofler 36, andre Rodfr. 3), Afgræsn. 263, Høslæt, Brak m. m. 211, Have 10, Skov 30, ubevokset 10, Moser, Kær og Fælleder 67, Heder 2459, Flyvesand 127, Stenmarker 234, Veje og Byggegr. 48, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 104 Heste, 486 Stkr. Hornkv. (deraf 353 Køer), 1203 Faar, 222 Svin og 1 Ged. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 55 Td.; 22 Selvejergaarde med 30, 110 Huse med 25 Td. Hrtk. og 33 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 736 (1801: 347, 1840: 630, 1860: 793, 1880: 766), boede i 179 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed, 328 af Jordbr., 89 af Fiskeri, 44 af Industri, 17 af Handel, 172 af Skibsfart, 29 af forsk. Daglejervirks., 38 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

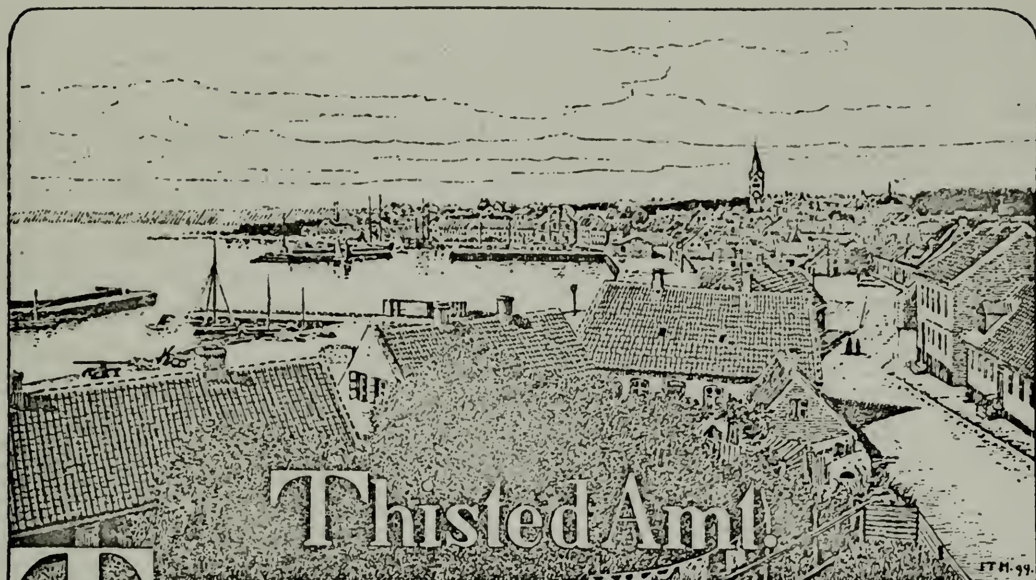
I Sognet 3 Bygdelag: *Østerby* med Kapel (se Vignetten S. 185), Skole, Telefonstation, Lodseri og Lodsudkig, *Klitten*, (med *Bangsbogaarde*) og den *vestlige Del*. Redningsstationer ved Jegens Odde og ved Hornnæs Odde. *Lundensgaarde*.

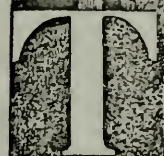
Hals S., een Sognekommune med de andre Sogne, hører under de S. 186 nævnte Distrikter, Lands- og Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr. 469. Lægd. Kapellet tilhører Menigheden.

Kapellet er opf. 1867 i Spidsbuestil af gule Mursten efter Tegn. af Tømmermester Boss, Aalborg; det bestaar af Skib, med Bjælkeloft, og en lille Forhal mod V. Over Alteret, paa hvilket staar et Krucifiks, er Prædikestolen. Døbefont af Cement; Messingdøbefadet, fra 1694, skal være fra den nedlagte Hals Kirke. Klokken, som hænger i en Tømmerstabel over Kirkegaardslaagen, har Aarst. 1658 og Navnet Otte Pogwisch, Slotsherre paa Frederiksborg.

Byrum og Vesterø Sogne vare alt 1513 forenede, hvorimod Hals (eller St. Olai Sogn, som det kaldtes efter Kirken), der tidligere har været Øens største Sogn, var et eget Pastorat, indtil det ved Kongebrev af 6/11 1600 paabødes, at alle tre Sogne skulde betjenes af een Sognepræst, med en Kapellan, da Viborg Kapitel havde indberettet, at Hals Sogn „fast meget udaf Sand skal være fordærvet og ødelagt, saa at Sognepræsten der sammesteds stedse ikke har, hvormed han sig underholde kan". Kirken, der har ligget V. for Østerby, forfaldt efterhaanden; paa D. Atl.'s Tid stod dog Taarnet, der brugtes som Sømærke, Sydmuren og noget af Nordmuren, og ved Midten af 19. Aarh. fandtes endnu nogle Ruiner; nu er der kun enkelte Murstensbrokker tilbage paa den lille Bakke. Ved en Undersøgelse 1894, da der fandtes Rester af Begravelser under Kirkegulvet, viste det sig, at Bygningen har været omtr. 92 F. lang og 28 F. bred.

Thisted Amt, det nordvestligste i Nørrejylland, omfatter den vestl. Del af *Hanherrederne* med Halvøen Hannæs, *Thy* eller Thyland, med Halvøen Thyholm og Øen Jegindø, og Limfjordens største Ø *Mors*, med den mindre Agerø. Amtet begrænses mod V. og N. af Vesterhavet, mod Ø. af Hjørring Amt og Limfjorden og mod S. af Limfjorden og, paa en ganske kort Strækning paa Aggertangen, af Ringkjøbing Amt („Pælediget"). Skønt det er det mindste jydske Amt, har det en betydelig Udstrækning, henved 9 Mil fra N. Ø. til S. V., og et Kystomraade som intet af de andre. Vesterhavskysten er dog meget lidt indskaaren; kun mellem Bolbjærg og Hanstholm, Jyllands Nordvesthjørne, afsættes den svagt indbuede Vigsø Bugt. I høj Grad indskaarne ere derimod Kysterne ved Limfjorden, af hvis Afdelinger, der omgive Amtet, nævnes Løgstør Bredning, Livø Bredning, Salling Sund, Kaas Bredning, Oddesund og Nissum Bredning, medens Thisted Bredning, Vilsund og Visby Bredning med dens sydl. Forgreninger skille Thyland fra Mors. Overfladeforholdene ere meget vekslende. Den nordøstl. Del, Hanherredet, er temmelig lavtliggende med spredte Bakkepartier; kun ved Østgrænsen ligger det S. 2 omtalte Højdeparti, der i Nordbjærg hæver sig til 265 F., 83 M., over hvilket Nordvestjyllands Hovedvandskel gaar mod V. temmelig nær ved Kysten, ved Bolbjærg hæver sig til 187 F., 59 M., og fortsættes ind i Thy til Hanstholm (højeste Punkt lidt V. for Skellet, Hjærtebjærg, 214 F., 67 M.) for derpaa i store Bugtninger at gaa mod S. gennem den vestl. Del af Thy over Højder som Svalhøje, 171 F., 54 M., men i øvrigt sjælden hævende sig over 100 F. Selve Thy er mod N. et Kalkplateau, „Hanstholm", der naar ud til Kysten og afbryder Klitrækken, som ellers ledsager Kysten lige ned til Thyboron; i øvrigt er Thys store østl. Del et bølgeformet Land med mange isolerede Bakkepartier, som Bavnehøj i Midten,

226 F., 71 M., og mod S. Ashoj, 295 F., 93 M., Thys hojeste Punkt, og Kobbershoj, 248 F., 78 M. Halvoen Thyholm, gennem hvilken der fra N. til S. gaar et Vandskel som Fortsættelse af et Vandskel i det østl. Thy, er i det hele lavtliggende paa begge Sider af Skellet; dog hæver Vagtshøj sig til 130 F., 41 M. Ogsaa Jordblandingen er meget forskellig. Mod N. Ø. og langs Vestkysten ere store Strækninger dækkede af Flyvesand, Kær og Mosedrag; i øvrigt ere Jorderne mest sandede, dog flere Steder med god Lerblanding i Egnene ind til Limfjorden, især i det sydl. Thy. Mors vil blive behandlet særskilt. M. H. t. Frugtbarheden hører Amtet til den bedre Del af Jyllands Amter (kun Gl. Aarhus, Randers og Vejle Amter have et mindre Antal Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Ved Matrikul. beregnedes gnmstl. at gaa $21^3/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. (460 Td. Hrtk. paa 1 □ Mil, svarende til Takst $5,_6$). Men ligesom i Hjørring Amt er der stor Forskel i Jordbundens Beskaffenhed; navnlig i Thy er der næppe noget Sogn, hvor Jorderne ere ensartede; bedst ere de paa Mors. Vandløbene ere, navnlig ud til Vesterhavet, meget faa og ubetydelige; det største er Afløbet for Vestervandet og Nors Søer i Thy; den største af Søerne her er Ove Sø. Heller ikke til Limfjorden er der Plads til større Vandløb.

Amtets Størrelse var ifl. Arealopgørelsen 1896: $31,_8$ □ Mil ($1750,_9$ □ Km.), det mindste Amt i Jylland, og mindre end flere af Øernes Amter. Af det saml. Fladeindhold udgøre Købstæderne $0,_{22}$ □ Mil (12 □ Km.), mindre end i noget andet Amt. Det hele opmaalte Fladeindhold, hvori Søplanens Vandareal (16,281 Td. Ld.), som er langt større end i noget andet Amt, ikke er medregnet, opgjordes $^{16}/_7$ 1896 til 301,120 Td. Ld. (omtr. 165,836 Hekt.). Heraf var besaaet Fladeindhold 89,172 (deraf med Hvede 82, Rug 15,175, Byg 13,832, Havre 41,819, Blandsæd til Modenhed 6530, Boghvede 40, Bælgsæd 644, Spergel 203, Kommen og Raps 22, Frøavl 358, Kartofler 5240, Foderroer 3682, Gulerødder 338, Grøntfoder 1176, Havesager 31); der henlaa til Brak 11,655, til Høslæt 16,771 og Afgræsning 58,799; Engarealet var 16,666. Fladeindholdet af Haver var 1210, af Skov 7043 bevoksede og 5825 ubevoksede Arealer, Tørvemoser 4297, Kær og Fælleder 15,599, Hegn og Læplantninger 255, Byggegrunde, Veje osv. 5582 Td. Ld. Af væsentlig ubenyttede Arealer var der Heder med 41,332, Flyvesand og Klit med 22,409, Stenmarker og Forstrande med 3427 og endelig af Vandareal uden for Søplanen 1079 Td. Ld. Arealets Anvendelse i dette Amt er omtr. som i de to andre nordjydske Amter; inden for Kornarealet, der ligesom det hele besaaede Areal forholdsvis set udgør en mindre Del af det samlede Areal end i Hjørring og Aalborg Amter, er Havredyrkningen den vigtigste; ogsaa Bygavlen er ret fremtrædende og omfatter i Modsætning til de andre nordjydske Amter et næsten ligesaa stort Areal som Rugen, medens Hvedeavlen er forsvindende. Det til Bælgsæd og Frøavl udlagte Areal er ret anseligt,

og Kartoffelavlen indtager et forholdvis set betydeligt Areal, medens det til Foderroer og navnlig til Grøntfoder anvendte Areal er betydeligt mindre end i Hjørring og Aalborg Amter. Brakarealet er langt mindre end i noget andet jydsk Amt, hvorimod Græsarealet — navnlig det til Afgræsning anvendte — er betydeligt. Amtet er endnu skovfattigere end Hjørring Amt, men der findes dog betydelige Strækninger indtagne under Nykultur ($^1/_1$ 1900: 12,680 Td. Ld. Statsplantage). En betydelig Del af Arealet er væsentlig ubenyttet; saaledes er der forholdsvis langt mere Flyvesand og Klit end i noget andet Amt, og Heder, Kær og Fælleder udgøre ogsaa en meget stor Del af Arealet.

Af Husdyr fandtes $^{15}/_7$ 1898: 16,199 Heste, 76,411 Stkr. Hornkvæg (deraf 32,585 Malkekøer), 77,924 Faar, 26,537 Svin, 341 Geder og 1263 Kaniner. Ligesom i Hjørring Amt er Kvægavlen af stor Betydning; i Forhold til Arealet staar Kreaturstyrken saaledes kun tilbage for de frugtbare østl. Amter; dette skyldes især det store Antal Faar og Hornkvæg, medens Svineavlen staar langt tilbage for de andre Amter, absolut set har kun Bornholms Amt færre Svin; dog er Antallet vokset en Del i 1893-98, medens paa den anden Side Faarene gik betydeligt ned i Tal. Inden for Hornkvæget spiller Studeholdet endnu en betydelig Rolle — kun Viborg Amt har flere —; dette, saavel som det store Antal Kalve og Ungkvæg, peger hen paa, at Fedning af Kreaturer til Slagtning endnu er meget fremtrædende i denne Del af Landet, selv om Antallet aftog betydeligt mellem de to sidste Tællinger; men paa den anden Side udgør Malkekvæget saa kun et meget ringe Antal, selv om det er i Opgang; ogsaa med Hensyn hertil er der kun eet Amt i Landet, som absolut set har et mindre, nemlig Bornholm. Antallet af Handyr, der bedække, er meget mindre i dette Amt end i andre, ikke alene naar henses til Øernes Amter, men ogsaa til Jyllands, hvor man i det hele holder færre Handyr. Hingstene høre næsten udelukkende til jydsk Race; af Tyrene ere ogsaa de fleste af jydsk Race, derefter kommer Korthornsracen; af Vædderne opføres de fleste som Landrace, dog findes der ogsaa en Del af Dishley- og Southdownracen. Fjerkræavlen er af ret stor Betydning, navnlig er der mange Gæs og Ænder, men forholdsvis set er Hønseholdet ogsaa meget udbredt; der fandtes 1898: 322,581 Høns, 895 Kalkuner, 35,998 Ænder og 28,981 Gæs. Antallet af Bistader var 6542.

Det hele Ager og Engs Hartkorn (Skovskyldshrtk. findes ikke) var $^1/_1$ 1899: 13,589 Td.; deraf var Købstædernes 195. Landdistrikternes Hartkorn — 13,394 — fordelte sig $^1/_1$ 1895 saaledes, at der fandtes 65 større Landbrug paa 12 Td. Hrtk. og derover med 1219 Td., 3196 Bøndergaarde (1-12 Td. Hrtk.) med 10,091 Td., 6763 Huse (under 1 Td. Hrtk.) med 2003 Td., samt forskellige andre Jordlodder med i alt 81 Td. Hrtk. Endvidere var der 1816 jordløse Huse i Amtet. Af samt-

lige Gaarde vare 3232 med 11,182 Td. Hrtk. Selvejergaarde, 2 med 5 Td. Hrtk. Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte samt 27 med 123 Td. Hrtk. alm. Fæstegaarde paa Livstid. Af Husene vare 8169 med 1988 Td. Hrtk. Selvejer- og Arvefæstehuse, hvoraf 1447 jordløse. Af Fæste- og Lejehuse fandtes 410 med 15 Td. Hrtk. (deraf 369 jordløse). De mellemstore Brug (8-12 Td.) spille en ret betydelig Rolle i dette Amt; inden for de jydske Amter have kun de østjydske flere og med storre Hartkornstilliggende, medens de mindre Brug (under 4 Td.) ikke ere saa hyppige her som i de andre nordjydske Amter. De jordløse Huse ere faa, kun Aarhus Amt har af de jydske Amter færre. M. H. t. Besiddelsesmaaden er Selveje det aldeles overvejende, baade hvad angaar Gaarde og Huse; kun Ribe Amt har et mindre Antal Td. Gaardhrtk. uden for Selveje; af Hushrtk. har foruden Ribe ogsaa Ringkjøbing Amt lidt mindre i Fæste.

Folketallet var $^1/_2$ 1890: 69,407 (1801: 30,032, 1840: 44,510, 1860: 54,744, 1880: 64,007), hvoraf Købstæderne 9028 og Landdistrikterne 60,379. M. H. t. til Befolkningstætheden staar Amtet trods de faa Byer over Gennemsnittet for Jylland som Helhed; det er det bedst befolkede af de 3 nordjydske Amter og staar betydeligt over de 3 vestjydske, men en Del under de østjydske. Paa 1 □ Mil kom der i 1890: 2257 Mennesker ($40_{,99}$ paa 1 □ Km.). Inddeler man Befolkningen i Næringsklasser, saaledes at der til hver Klasse ikke alene regnes Forsørgere, men ogsaa hele deres Husstand, viser det sig, at 3363 levede af immateriel Virksomhed (Embeds- og Bestillingsmænd, Læger, Sagførere, Lærere, Videnskabsmænd osv.), 36,395 hørte til Jordbrugernes Klasse, 352 til Gartnernes, 3842 til Fiskernes, 12,310 til de industridrivendes, 3417 til de handlendes, 541 til de søfarendes; der var 4804, som hørte til Gruppen „andre Erhverv", hovedsagelig forskellig Daglejervirksomhed, 2260 levede af deres Midler, og 2123 vare under Fattigvæsenet. Landbruget er selvfølgelig Hovederhvervet, men tæller dog en forh. mindre Del af Befolkningen end i de tilgrænsende Amter, medens Industri og Handel tæller forholdsvis flere. Ved Gartneri og fremfor alt Fiskeri er der beskæftiget flere end i noget andet jydsk Amt, hvorimod Søfarten ikke spiller nogen større Rolle. Ligesom i Hjørring Amt leve forholdsvis faa af deres Midler, medens mange ere under Fattigvæsenets Forsorg.

Amtskommunens finansielle Forhold i Aaret $^1/_4$1897-$^{31}/_3$1898. Af Indtægtsposterne: Udskrivning paa Amtsraadskredsens Hartk. 200,922 — 15 Kr. pr. Td. —, Bidrag fra Købstæderne 1085, Tilskud fra Kommuner til Fællesanliggender 3491, Indtægt af Aktiver 2860; af Udgiftsposterne vare de væsentligste: Vejvæsen 68,332, Medicinalvæsen 56,705, Justits-, Politi- og Fattigvæsen 28,513, Amtsskolefond 13,395, Dyrlægevæsen 4757, Sandflugtsvæsen 2265, almennyttige offtl. Indretninger 14,319, Jærnbane-

anlæg 41,836 og Amtsraadet 4194 Kr. Amtsrepartitionsfonden ejede $^{31}/_{3}$ 1898 i Panteobligationer og Kapitaler 146,035, i faste Ejendomme, som ikke give Udbytte, 470,500 og skyldte 241,958 Kr. bort. Amtsfattigkassen udredede samme Aar til døvstummes Oplæring 4217, til Idioters Underhold m. m. 4826 og fik sine væsentlige Indtægter fra $^{1}/_{4}$ pCt. Afgiften 343, Bøder 475 og i Henhold til Pl. 1845 498 samt i Tilskud fra Amtsfonden 4000 Kr. Amtsfattigkassen ejede $^{31}/_{3}$ 1898: 60,473 og bestyrede Legatmidler til et Beløb af 20,739 Kr. — M. H. t. Købstædernes finansielle Forhold henvises til Afsnittene for hver enkelt By. — For Sognekommunerne anføres af Indtægterne følgende: de paalignede Skatter udgjorde 1897: paa Hartkornet 295,499 (gnsmtl. $22_{,06}$ Kr. pr. Td. Hrtk.), paa Formue og Lejlighed 227,618, Indtægt af Aktiver var 24,554, Afgifter efter Næringsloven 19,783; desuden udrededes Naturalarbejde uden for Paaligningen til en samlet Værdi af 40,584 Kr. De væsentligste Udgifter vare: Fattigvæsen 230,769, Skolevæsen 161,303, Alderdomsunderst. 131,161 (deraf 59,806 i Tilskud af Staten), Vejvæsen 28,894, Sandflugtsvæsen 10,321, Udgift ved Sogneraadene 5204, Bidrag til Jærnbaneanlæg 48,036 Kr. Sognekommunerne ejede i Slutn. af 1897: i Kapitaler 98,966, i faste Ejendomme 1,831,796 og skyldte 690,591 Kr. bort. Under Sogneraadenes Bestyrelse stod Legater til et samlet Beløb af 75,568 Kr. M. H. t. Beskatningens Højde staar Amtet lidt over Jyllands Gennemsnit baade hvad angaar Hartkornsskat og Formue- og Lejlighedsskat; for Hartkornsskatternes Vedk. staa kun Hjørring og Viborg Amter med et højere Beløb, hvorimod Amtet staar omtr. midt i Rækken for Formue- og Lejlighedsskattens Vedk., naar Skatten udregnes med Hartkornet som Sammenligningsgrundlag. Lægges de to Skattebeløb sammen, udskrives et større Beløb kun i Hjørring, Ringkjøbing og Ribe Amter, og i Forhold til Høstværdien naar intet Amt højere.

Amtet bestaar af Købstæderne: *Thisted* og *Nykjøbing* og Herrederne: *Vester Han*, *Hillerslev*, *Hundborg*, *Hassing* og *Refs* samt *Morsø Sønder-* og *Nørre Herred.*

Amtets samtlige Landkommuner danne eet Amtsraadsdistrikt, der har 9 valgte Medlemmer. Amtet har i alt 52 Sognekommuner.

Amtet udgør en Del af 8. Landstingskreds og har 4 Folketingskredse.

I gejstlig Henseende hører Amtet under Aalborg Stift og omfatter 3 Provstier: 1) Hundborg og Hillerslevs, 2) Refs og Hassings og 3) Morsø Nørre- og Sønder Herreders. Vester Han-Hrd. hører til Øster og Vester Han-Herredernes Provsti under Hjørring Amt.

I jurisdiktionel Henseende omfatter Amtet, foruden de 2 Købstadsjurisdiktioner, 3 Landjurisdiktioner: 1) Hillerslev og Hundborg Herreder, 2) Hassing og Refs Herreder og 3) Morsø Herreder. Vester Han-Hrd. hører til Han-Herredernes Jurisdiktion i Hjørring Amt.

Amtet hører til 5. Udskrivningskreds og til Viborg-Thisted Amters Stiftsfysikat; der er 5 Lægedistrikter:. 1) Han-Herredernes, 2) Thisteds, 3) Vestervigs, 4) Thyholms og 5) Nykjøbings. Med Hensyn til Oppebørselen af Skatter danner Amtet eet Amstuedistrikt. Amtet har for Tiden 4 Branddirektorater: 2 for Købstæderne og 2 for Landdistrikterne (et for Vester Han, Hillerslev, Hundborg, Hassing og Refs Hrd. og et for Morsø Herreder med Jegindø).

Thysyssel, i Vald. Jrdb. kaldet *Thythæsysæl* og *Thiud* (senere Thyth, Thywdh, Thydh osv.), omfattede i Middelalderen Hanherrederne, Hillerslev, Hundborg, Hassing og Refs Herreder, men ikke Mors, som hørte til Sallingsyssel. Adam af Bremen kalder Thy, saavel som Vendsyssel, en Ø. Hermed kan ogsaa sammenholdes Saxo, der beretter om Sejladsen fra Vesterhavet til Limfjorden (om Limfjorden som aabent Sund i 11. Aarh. se *C. F. Bricka*, i Aarb. f. n. Oldk. 1868 S. 313 flg. og smstds. 1871 S. 402 flg., *R. H. Kruse*, smstds. 1869 S. 277 flg., *A. D. Jørgensen*, smstds. 1870 S. 111 flg., *Kr. Erslev*, smstds. 1873 S. 57 flg., *G. Storm*, i Norsk hist. Tidsskr. IV S. 113 flg., *J. Jap. S. Steenstrup*, Harald Haarderaades Tog til Limfjorden, Kbh. 1875, og *A. D. Jørgensen*, i „Det 19. Aarh.“, III S. 461 flg.). Det maa antages, at Thy i endnu ældre Tid har udgjort flere Øer, saaledes *Østholmen* (Sognene Hundstrup, Østerild og Hjardemaal), *Hanstholmen* (Sognene Vigsø, Rær og Hansted), *Bodum* og *Thyholm*, ligesom i det hele denne Egn af Landet har været undergivet forholdsvis store Forandringer og endnu bære Vidnesbyrd om det (jvfr. *J. G. Forchhammer*, Den vestl. Del af Limfjordens Omgivelser, i Danm. illustr. Alm. 1853 S. 84 flg., og s. Forf., Jordskælvet 3/4 1841, i Saml. til j. Hist. II S. 210 flg.; ogsaa i Dec. 1895 mærkedes en let Jordrystelse i Egnen). Særlig ejendommelige ere de saakaldte „Jordfaldshuller“, tragtformige Fordybninger af 2-3 Al. Gennemsnit og flere Al. Dybde, der findes, hvor Kridtet kommer nær til Overfladen, og som staa i Forbindelse med et underjordisk System af Huler. Flere af Søerne maa antages at være Levninger af Havbugterne. Ogsaa Havet har fremkaldt Forandringer og skaaret bort af Kysterne navnlig mod S. V. og ved Nordvestpynten.

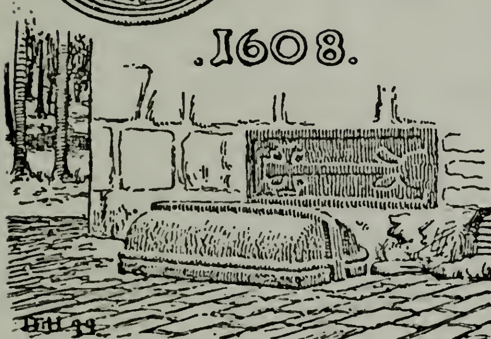
I den senere Middelalder opstod af Thysyssel (uden Hanherrederne) Ørum Len. Fra 1660 dannedes *Ørum Amt*, der indbefattede det meste af Hillerslev og Hundborg Hrd. og Dele af Hassing og Refs Hrd., og *Vestervig Klosters Amt*, hvortil Resten af de nævnte Herreder hørte; fra 1664 forenedes de to Amter med det 1660 oprettede *Dueholm Amt*, der omfattede Mors; 1793 forenedes de tre Amter med Vester Han-Hrd. til det nuv. *Thisted Amt*.

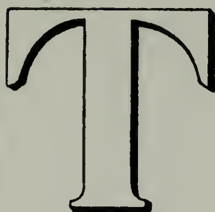
Litt.: *Kn. Aagaard*, Phys., økon. og topogr. Beskr. over Thye, Viborg 1802. — *P. W. Becker*, Bidr. til en geogr.-antiqv. Beskr. over Vendsyssel og Thy, i Hist. Afhandl. I. Kbh. 1874. — *C. Djørup*, Th. Amt beskr. efter Opfordr. af Landhusholdningsselsk., Kbh. 1842. — *J. Brüel*, Klitterne i Th. Amt, Thisted 1898.

Thisted

Thisted Købstad ligger i Hundborg Hrd. under 56° 57′ 17″ n. Br. og 3° 53′ 14″ v. L. for Kbh. (beregnet for Kirkens Vestende) inderst inde i Thisted Bredning ved dens Nordkyst, paa en Bakke, der skraaner ned mod Fjorden, omgiven mod V. og N. af mulddækkede Kalkbakker. Byen ligger ret smukt, set fra Fjorden. Paa Store Torv er der 18 F.; ved Grundstenen af Kirken, der ligger paa en Bakke, er der 41 F., 13 M., paa Hj. af Store- og Korsgade kun $3_{,3}$ F. Dens største Udstrækning er fra V. til Ø., omtr. 2000 Al.; fra S. til N. er den til Dels meget smal, kun ud for Havnen strækker den sig i en smal Stribe mod N. omtrent 1500 Al. langs Nørregade. Hovedaaren er Vestergade, som mod V. udmunder i Landevejen til Holstebro og mod Ø. fortsættes over Store Torv i Storegade, hvis Forlængelse Strandgade og Østerbakken fører ud til Landevejen til Aalborg. I Hovedgaderne findes der mange 2 Stokv. høje Huse; i øvrigt har Byen en Del smaa, krogede Gader og flere smaa Torve, som Lille Torv, Hjultorv, Kringel- og Grydetorv; det største er Frederikstorv V. for den gamle Kirkegaard. Gennem Byen løber fra N. til S. et lille Vandløb. Se Billedet S. 193.

Byens Købstadsgrund udgjorde 1900 64 Td. Ld., Markjorderne 1271 Td. Ld. Byen havde da 39 Gader og Stræder og 6 Torve. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890: 562 (Dec. 1899 700, deraf paa Bygrunden 580). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 1335 Td. Ld.; deraf vare besaaede 712, Afgræsn., Høslæt, Eng osv. 538, Moser 4, Have 22, Skov 10, Stenmarker m. m. 6, Veje og Byggegrunde 40 Td. Hartk. var $^1/_1$ 1895 138 Td.; deraf hørte 110 til 35 Gaarde og 21 til 106 Huse; 16 Gaardbrug og 58 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne ligge Gaardene *Kronborg* ($9^1/_2$ Td. Hrtk.), *Vilhelmsborg* (9 Td. Hrtk.) og *Petersrolighed.*

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^1/_{12}$ 1899 6,860,356 Kr. (Antal af Forsikringer 700).

Om *Thisted Landsogn* se under Hundborg Hrd.

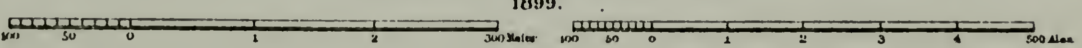
Af Byens **offentlige** og andre **Bygninger** samt **Institutioner** nævnes: Den ret anselige **Kirke,** ved Vestergade, bestaar af Hovedskib og Kor

ud i eet med lige Afslutning, Sideskib mod N., Taarn mod V. samt Vaabenhus mod N. og Sakristi ved Korets Nordside. Den nu staaende Kirke, hvis Skib og Kor ere $61^3/_4$ Al. lange og $17^1/_2$ Al. brede, er opført (eller ombygget og udvidet) i Middelalderens Slutn., vistnok paa Kong Hans' Tid, i gotisk Stil paa en Granitsokkel, af store, gule Mursten i Munkeskifte (overhvidtet), dog ogsaa med Anvendelse af Limstenskvadre, særlig i de østl. Dele. Kirken er bygget i Stedet for en forholdsvis ret anselig romansk Granitkirke, der har haft Korrunding, og som vistnok er bleven opf. i 13. Aarh.; mange hugne Granitkvadre, Sokkelsten, hvoraf flere krumhugne, Billedsten osv., der findes i Kirkens Mure, særlig mod Ø., minde om denne Granitkirke (se Tegn. af ældre n.

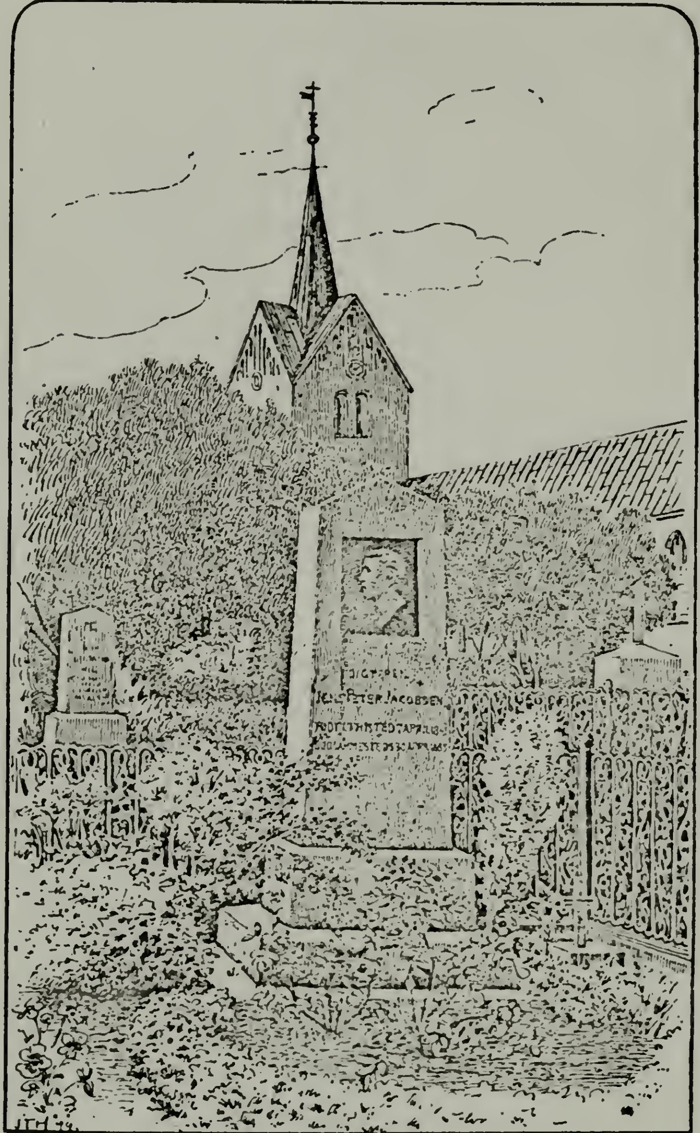

Thisted Kirke.

Arkitekt. 1. Saml. 1. R. Pl. 2). Af den nuv. Kirkes Dele synes dog Sideskibet ($40^1/_2$ Al. langt, $6^1/_2$ Al. bredt) at være en senere Tilbygning, idet Hovedskibets oprindelige, nordl. Ydermur er bleven gennembrudt med 4 Spidsbuer. Hovedskibets og Korets Mure saavel som Taarnets støttes af Stræbepiller, Sideskibets af Pilastre. Skib og Kor dækkes af 7 spidsbuede, $14^1/_2$ Al. høje Hvælvinger (Korets ere restaurerede 1890), Sideskibet af 5, $8^1/_2$ Al. høje, af hvilke den østl. ved en Mur er adskilt og danner det Berregaardske Gravkapel. Vaabenhuset har to Hvælvinger, Sakristiet Bjælkeloft; begge de sidste Bygninger ere ved en af Prof. V. Klein ledet Restauration 1863 blevne udvidede mod N. med smaa Mursten. Taarnet (restaur. 1706), hvis Murhøjde er $34^1/_4$ Al., er i 3 Stokv. og har Opgang ad en Vindeltrappe ved det nordøstl. Hjørne med Adgang udv. fra; det ender i 4

1 Amtskontor og Amtmandsbolig D 3
2 Amtstue og Amtsforvalterbolig D 3
3 Apotek E 3
4 Asyl Dronning Louises Børne- D 4
5 Banegaard D 4
6 Bank Laane og Diskonto- F 4
7 " Thisted- D 4
8 Byfogedi- og Herredskontor E 4
9 Fattiggaard G 4
10 Forening Arbejder- E 3
11 " Højskole- E 4
12 " Haandværker- D 3
13 Gasværk E 5
14 Havnekontor F 4
15 Hospital Thisted- E 4
16 Hotel „Danmark" D 3
17 " „Jernbane-" D 4
18 " „Landmands-" D 3
19 " „Royal" E 3
20 " „Thy" m. Teater E 4
21 Hotel „Aalborg" F 4
22 Højskolehjem C 4
23 Kirke D 3
24 " Katolsk-Apostolisk- C 2
25 Missionshus „Kapernaum" D 5
26 Posthus og Telegrafst. D 4
27 Præstegaard D 4
28 Raad-Ting- og Arresthus E 3
29 Skole Borger- G 3
30 " Real- E 2
31 Sparekasse Landbo- E 4
32 " f. Thisted Amt E 4
33 Stiftelse Krøjbergs- E 3
34 Sygehus G 3
35 Toldkammer E 4
KØBSTADENS MARK
CHRISTIANSGAVE
CHR. VIII.
CHR. IX
FR. VI.
FR. VII
PAVILLON
Rosenkrantzgade
Vestergade
Storegade
Brogade
Lille Torv
Store Torv
Østergade
Vesterbro
FREDERIKS TORV
GL. KIRKEGAARD
Frederiksgade
Dronning Louises Gade
Knudsens Gade
Jernbanegade
Sønderport
Vestre Strandvej
Strandgade
Havnegade
Hultorv
Munkevejen
HAVNEPLADS
HAVN
BRYGGERI
KIRKEGAARD
KAPEL
Til Holstebro
Til Aalborg
Under Østerbakken
SVINESLAGTERI
LIMFJORDEN
Udført af V. F. A. Langgreen
Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C.Gad.
1899.
Axel E. Arnoldt's lith. Etabl.
300 Meter
500 Alen

blindingsprydede Spidsgavle, hvoraf den sydl. helt er ombygget med smaa Mursten, vistnok 1777, og som have særskilte Tage, over hvis Midte der hæver sig et ottekantet Spir med Fløjstang (restaureret 1883 af Arkitekt F. Uldall), $70^1/_4$ Al. fra Jorden. Det med en 20 Al. høj Hvælving dækkede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Ved Restaurationen 1863 indsattes store, spidsbuede Vinduer i Hovedskibets Sydmur; Sideskibets Vinduer ere langt mindre. Ved samme Lejlighed fik Kirkens Hvælvinger en Dekoration i Kalkfarve. Hele Kirken har Blytag.

J. P. Jacobsens Monument.

Ny Altertavle i Renæssancestil med en Ramme efter Tegn. af F. Uldall og et Maleri af A. Dorph fra 1890 (Christus og den samaritanske Kvinde), bekostet af det 1731 opr. Berregaardske Legat ($^1/_1$ 1900: 26,435 Kr., Gæld 6400 Kr.), hvis Renter anvendes til Vedligeholdelse af Kapellet og Kirkens Udsmykning. Den gamle katolske Altertavle fra Slutn. af 15. Aarh., med 3, omtr. 2 Al. høje, udskaarne Figurer af Madonna, Paulus og Maria Magdalene samt Apostlene paa Fløjene, er restaureret 1893 og hænger i Taarnrummet, hvor ogsaa andre Dele af Altertavlen, der vare paasatte den i Beg. af 18. Aarh., hænge. Romansk Granitdøbefont fra den ældre Kirke. Udskaaren Prædikestol i Renæssancestil med Malerier i Fyldingerne. Paa Siderne af Alteret staa to store Kandelabre fra 1892 efter Tegn. af Prof. B. Storck. I Skibet 4 pragtfulde Malmlysekroner. Det 1863 ombyggede Orgel er anbragt paa et Pulpitur i Spidsbuen ind til Taarnet. I Hovedskibet over Spidsbuerne ind til Sideskibet hænge Epitafier over Præsten Mag. Sveder Poulsen Ketting, † 1643, over Borgmester Anders Morsing, † 1597, over Raadmand Peder Nielsen Griis, † 1635, og over Fru Anne Søe, † 1736, og hendes Mænd Raadmand Søren Jacobsen Lugge, † 1678, og Justitsr. Enevold Berregaard til Kjølbygd., † 1731 (med gode

Portrætter). I det af den sidste 1698 indrettede Kapel (restaur. 1891 unde. Ledelse af F. Uldall), med en smuk Smedejærnsdør, over hvilken en Marmormindetavle (se Tegn. af æld. n. Arkitekt. 2. Saml. IV R. Pl. 15), staa paa et tavlet Marmorgulv to Kister med Ligene af Amtmand Villum Berregaard, † 1769, og Ritmester Fr. Berregaards Hustru Sophie Antoinette Augusta Sehested, † 1787; paa Væggen et Epitafium af Marmor og Sandsten over ovennævnte Enevold B. og Hustru Anna Soe, hvilke ligge begravne i den nu tillukkede Gravhvælving under Kapellet tillige med andre af Slægten, deribl. deres Søn Amtmand Chr. Berregaard, † 1750, og Villum Berregaards Hustru Beate Antonie Augusta, Grevinde af Reuss-Plauen, † 1797. Ogsaa under Koret har der været hvælvet Begravelse. Den næststørste Klokke, med Indskr. i Minuskler, er fra 1492, den mindste, med lign. Indskr., fra 1497. I det sydvestl. Hjørne af Kirkemuren sidder en middelalderlig Gravsten med Kors og Runeindskrift; nedenfor ligger en middelalderlig, kisteformet Gravsten (se Vignetten S. 199, *Løffler*, Gravst Pl. I og XV, og *Thorsen*, Runemindesm. II S. 199). — Ved Købmand Lamberts Hus paa Nørregade har ligget i Trappen en middelalderlig Gravsten, der efter Sigende skulde være fra Sjørring.

Byen har 3 Kirkegaarde, den gamle, ikke mere benyttede Kirkegaard, lige S. for Kirken, den søndre Kirkegaard lige ved Kysten, omtr. 7 Td. Ld., og vestre Kirkegaard V. for Byen, omtr. 7 Td. Ld., anlagt 1894. Paa den gamle Kirkegaard er begravet Digteren *J. P. Jacobsen*, der er født i Thisted 1847, † 1885; paa Monumentet en Portrætmedaillon. Paa søndre Kirkegaard, paa hvilken er et 1870 opf. Ligkapel, er begravet Kontrollør ved Limfjordsfiskeriet, i mange Aar Formand for Skagens Redningsbaad, *Bertel Andersen*, † 1884; tillige findes et 1899 rejst Monument over to Soldater, døde paa Thisted Sygehus 1864. Paa vestre Kirkegaard er et 1895 opf. Ligkapel (Arkit.: F. Uldall).

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst for Landsognet og Tilsted Sogn. Kirken ejede Dec. 1899 i Kapital 69,690 Kr., i Tiende 350 Td. Byg aarl. og et lille Stykke Engjord; dens Gæld var 34,000 Kr.

Mod N. V. i Byen, ved Møllevejen, ligger **Katolsk-apostolisk Kirke**, der er opf. 1898.

Raad-, Ting- og Arresthuset, ved Store Torv, er opf. 1853 af røde Mursten i to Stokv. med Kælder i ældre Stil med Renæssancegavle efter Tegn. af Arkitekt H. G. B. Bindesbøll. Bygningen, der ejes af Amtet med $^3/_4$ og Byen med $^1/_4$, indeholder i 1. Stokv. bl. a. 7 enkelte og 2 dobbelte Arrester og Bolig for Arrestforvareren, og i 2. Stokv. Retslokaler for Købstaden og Hillerslev og Hunborg Herreder samt Lokaler for Amtsraadet og Byraadet. Et tidligere Raadhus skal have været et gammelt Gildehus (det laa „sønden op til Kirkegaarden"), som Kongen 1546 skænkede Byen tillige med et Kapel, der laa uden for Thisted (Fundamenterne saas endnu 1769), og hvis Materiale skulde anvendes til Raadhusets Istandsættelse.

Det kommunale Skolevæsen bestaar af **Borgerskolen**, der deles i en Betalingsskole og en Almueskole. Til Skolen høre to Skolebygninger, opførte af røde Sten i to Stokv. 1883 efter Tegn. af Arkitekt Hagemann, Kbh., og 1892 efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer, Aalborg, begge i Skolegade; Lærerboligen, mellem begge Skoler, og Gymnastikhuset ere opf. 1883 efter Tegn. af Hagemann. Skolerne havde Dec. 1899 1

Overlærer, 11 Lærere og 9 Lærerinder foruden Kantoren, der er Sanglærer; Betalingsskolen havde 12 Klasser og 385 Elever, Almueskolen 10 Klasser og 292 Elever. **Realskolen** (med Dimissionsret), der understøttes af Stat, Kommune og Amt, ligger i Bisgaardstræde og har omtr. 110 Elever; den har to Bygninger, den ene opf. 1856 i eet Stokv., den anden udvidet 1899 til to Stokv. Teknisk Skole (omtr. 110 Elever) har Lokale i Borgerskolen, men Aar 1900 bliver der opf. en egen Bygning for den i Jærnbanegade. Desuden er der 4 smaa Privatskoler.

Fattiggaarden, ved Munkevejen, er en gammel Bygning i eet Stokv.; for Tiden 11 Lemmer. **Amtssygehuset**, ved Møllemellemvej, er opf. 1857 af Amtskommunen ($^2/_3$) og Købstaden ($^1/_3$); det bestaar af det egentlige Sygehus i to Stokv. med to Sidefløje (53 Senge) og den isoleret beliggende Epidemiafdeling, i to Stokv. (24 Senge), alle grundmurede.

Milde Stiftelser: **Thisted Hospital**, Søndergade, i eet Stokv., er stiftet 1732 af Kammerr. Peder Mads Jensen til Ulstrup, † 1737, og Hustru, med et Hus og en Have til fri Bolig for 8 fattige, 4 Mænd og 4 Kvinder, og 5000 Rd.; nu har det kun Plads til 2 Mænd og 4 Kvinder, medens 3 Kvinder i Thisted og 4 Kvinder i Hunborg nyde hver 50 Øre ugentl. Hospitalet ejer, foruden en Englod ($^1/_8$ Td. Hrtk.), omtr. 20,400 Kr. og bestyres af en Forstander under Aalborg Stiftsøvrigheds Direktion og Sognepræstens, Byfogdens og et Byraadsmedlems Inspektion. **Krejbergs Stiftelse**, Hj. af Skovgade og Kirkestræde, i eet Stokv., er opr. ved Testam. af $^{21}/_9$ 1880 af Cecilie Marie, Enke efter Boghandler P. Krejberg, til Fribolig for 4 trængende, aldrende Enker eller ugifte Fruentimmer af Handels- og Haandværkerstanden; det bestyres af 2 af Handelsforeningen og Haandværkerforeningen valgte Mænd under Byraadets Tilsyn. **Dronning Louises Børneasyl**, Frederiksgade, i eet Stokv., er opf. 1889 ved Gaver fra Laura Cathinka, Enke efter Brygger, Dr. phil. J. C. Jacobsen († 1887) og Kjerstine, Enke efter Købm. i Thisted J. G. Brinkmann, 5000 Kr. fra hver, paa en af Dyrlæge A. Møllers Arvinger skænket Grund. Asylet ejer 7000 Kr. og har Plads til 60 Børn. Desuden er der flere Velgørenhedsforeninger, deribl. Bombebøssen, opr. 1861, der skaffer trængende Sømænd og deres Familier fri Bolig og anden Hjælp.

Gasværket, ved Kirkegaardsvej, er anlagt 1883. I 1898 produceredes der 11,136,200 Kbfd. Gas. Byen har intet Vandværk.

Jærnbanestationen er opf. 1882 efter Tegn. af Arkitekt N. P. C. Holsøe. **Posthuset og Telegrafstationen**, ved Siden af Jærnbanestationen, er en to Stokv. høj Bygning af røde Mursten, opf. 1882, ligeledes efter Tegn. af Holsøe. **Toldkammerbygningen**, ved Havnen, er en to Stokv. høj Bygning af røde Sten, opf. 1885 efter Tegn. af Prof. Walther. Havnekontoret ligger ogsaa ved Havnen.

Af andre Bygninger nævnes: Amtmandsboligen (til Dels ombygget 1899), lige S. for Anlægget Christiansgave, Præstegaarden, ved Kirkegaardsvej, Missionshuset „Kapernaum", ved Indg. til den søndre Kirkegaard, opf. 1882 (udvidet 1899), Thisted Bank, en 1884 opf. to Stokv. høj Bygning paa Hj. af Frederiks- og Jærnbanegade, Sparekassen, 2 Stokv., opf. 1899 i Storegade, Apoteket, 2 Stokv., opf. 1899 i Storegade (de to sidste efter Tegn. af Hoffmeyer, Aalborg), Haandværkerforeningen, en 1889 opf. to Stokv. høj Bygning lige over for Kirken, i Vestergade, Arbejderforeningen, i to Stokv., i Lillegade, Højskole-

foreningen, i Jærnbanegade, et Højskolehjem, Skolegade, et Teater i Hotel „Thy“, et Afholdshjem, m. m.

Byen har et smukt Anlæg i den omtr. 12 Td. Ld. store Park **Christiansgave**, beliggende paa en Bakkeskraaning umiddelbart N. for Byen. Den blev oprindelig anlagt 1821 som en Plante- og Træskole, men blev skænket Byen af Fred. VI og Chr. VIII. I den smukt holdte Park, hvori der er en Pavillon, findes Buster af *Fred. VI, Chr. VIII, Fred. VII* (af Billedhugger V. Prior, afsløret 5/6 1867) og *Chr. IX* samt af Amtmand *G. Faye* († 1845), der plantede det første Træ.

Indbyggerantallet var 1. Feb. 1890 5421, Marts 1900 omtr. 6500 (1801: 1068, 1840: 1814, 1860: 3126, 1880: 4184). Erhverv 1890: 583 levede af immat. Virksomhed, 238 af Jordbrug, 59 af Gartneri, 99 af Fiskeri, 144 af Skibsfart, 2071 af Industri, 1146 af Handel, 705 af forskellig Daglejervirksomhed, 241 af deres Midler, 132 nøde Almisse, og 3 hensade i Fængsel. — Ved Siden af Industri er Handel og Skibsfart ret vigtige og vilde vel være det endnu mere, hvis det lykkedes at gøre Thyborønkanal tilgængelig for større Skibe. Byen har tidligere drevet en temmelig anselig Handel paa Udlandet, navnlig England og Norge, men den er nu meget aftagen, ligesom den for Vendsyssel og Thy ejendommelige Skudehandel (se Saml. til j. Hist. 3. R. I S. 209 flg.) nu helt er ophørt. Efter Fiskeriberetn. 1897-98 indbragte Fiskeriet i Thisted og Landsognet, der havde 25 Baade, omtr. 26,000 Kr.; der fiskedes særlig Aal, Flynder, Sild og Torsk.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 70,373 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 19,532 Pd., uldne Manufakturvarer 11,571 Pd., Vin 73,715 Pd., andre Spirituosa à 8⁰ 1672 Vrtlr., Glas og Glasvarer 30,996 Pd., Humle 2727 Pd., Stentøj, Fajance osv. 21,199 Pd., Kaffe 95,198 Pd., Olier 104,779 Pd., Risengryn og Rismel 19,027 Pd., Salt 291,771 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 185,793 Pd., Tobaksblade og Stilke 101,072 Pd., Stenkul 50 Td. og 8,294,678 Pd., Metaller og Metalvarer 498,348 Pd., samt Tømmer og Træ 2437 Clstr. og 61,403 Kbfd. Desuden tilførtes fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Af indenlandske Frembringelser udførtes til Udlandet bl. a.: 1152 Td. Kartofler og 437,500 Pd. Uld. Til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 1387 Td. Havre, 1225 Td. Ærter, 260,000 Pd. Klid, 1025 Pd. Flæsk, 10,031 Pd. Fedt, 2033 Stkr. Faar og Lam, 40,635 Pd. Uld, 65,310 Pd. Huder og Skind, 4780 Snese Æg, 120,903 Pd. Klude.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 144 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 1243 Tons, deribl. 4 Dampskibe paa 475,6 T. og 154 H. Kraft. I udenrigsk Fart indkom 175 og udgik 160 Skibe med henh. 8077 og 425 T. Gods; i indenrigsk Fart indkom 128 og udgik 131 Skibe (af hvilke henh. 65 og 61 Dampsk.) med henh. 7057 og 2432 T. Gods.

Told- og Skibsafgifter udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 113,184 Kr., Krigsskatten af Vareindforselen 12,035 Kr., i alt 125,219 Kr. (2797 Kr. mere end i 1897).

I Thisted holdes aarl. 8 Markeder: 1 i Feb. og 1 i Marts med Heste, 1 i April og 1 i Maj med Kreaturer, 1 i Juni med Heste og Uld, 1 i Sept.

med Heste, Kvæg og Faar, 1 i Sept. med Kvæg, Faar og Heste og 1 i Okt. med Kvæg, Faar og Uld. Torvedag hver Onsdag og Lørdag.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: Maskinfabrikken og Jærnstøberiet „Thy", 3 Skibsbyggerier, 1 Kradsuldfabrik, 2 Uldspinderier, flere Dampfarverier, 1 Dampmølle, 1 Tobaksfabrik, 2 Kalkbrænderier (der optages en Del Kalksten af Fjorden), flere Ølbryggerier, deribl. et bayersk Ølbr., 1 Fællesmejeri, 1 Svineslagteri, 2 Bogtrykkerier, m. m.

I Thisted udgives 2 Aviser: „Thisted Amts Avis" og „Thisted Amtstidende".

Kreaturhold 1898: 203 Heste, 513 Stkr. Hornkvæg (deraf 382 Køer), 203 Faar, 313 Svin og 6 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver i Thisted samt Herredsfoged og Herredsskriver i Hillerslev og Hunborg Herreder, og et Byraad, der bestaar foruden af Formanden (Borgmesteren) af 11 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Fattigvæs., c) for Alderdomsunderst., d) for Skolevæs., e) for Havnen, f) for Gasværket og Gadernes Belysn., g) for Gader og Veje, h) for Byens Grunde og Ejendomme.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 97,994 (deraf Grundsk. 2974, Hussk. 4025, Formue- og Lejlighedssk. 88,995, Ligning paa Menigheden 2000 Kr.), Afgifter efter Næringsloven 9609, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 8583, Indt. af Aktiver 5116, Skolekontingent 3445 Kr.; Udgifter: Bidr. til Stat 1641, til Amt 846, til Amtsskolefond 1218, Byens Bestyrelse 4739, Fattigvæs. 17,456, Alderdomsunderst. 18,563, Skolevæs. 24,966, Rets- og Politivæs. 7926, Medicinalvæs. 6220, Gader og Veje 5739, Brandvæs. 270, offtl. Renlighed 555, Lystanlæg 338, Højtidsoffer 2000, Tilskud til Realskolen 2250 Kr. Byen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 74,186 og i faste Ejendomme 420,000 Kr. og skyldte bort 269,068 Kr. For 1899 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue- og Lejlighed $7_{,6}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var omtr. 1,721,200 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 1,144,600 Kr.

Kommunens faste Ejendomme ere: $^1/_4$ af Raadhuset, $^1/_3$ af Sygehuset, Fattiggaarden, Fattigvæsenets, tidligere Jens Thomsens Sted, Borgerskolen, $^1/_2$ af Realskolen, Gaarden Kronborg, Gasværket, Sprøjtehuset, Jordlodderne Kapelsten, Rakkerbakken og Knakken (den gml. Dyrskueplads) samt den nye Dyrskueplads.

Byens Politikorps bestaar af 30 Mand med en Lieutenant og 3 Underofficerer, Brandkorpset har intet egentlig fast Mandskab.

I Thisted Bank (opr. $^2/_1$ 1855) er Aktiekapitalen 180,000 Kr.; $^{30}/_6$ 1899 var Folio- og Indlaanskontoen 1,583,213, Vekselkontoen 1,462,921 Kr. — I Sparekassen for Thisted Amt (opr. $^{13}/_{11}$ 1829) var Sparernes saml. Tilgodehav.; $^{31}/_3$ 1898 1,584,377 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 99,530 Kr., Antal af Konti 3623 Kr.

Havnen er først anlagt 1840. Før den Tid maatte Skibene ligge paa aaben Red; kun med Besvær kunde de lade og losse, og der var intet Vinterleje. Efter at Kanalen ved Agger havde dannet sig 1825, og derved de vestl. Dele af Limfjorden vare blevne tilgængelige for Sejladsen, blev

Savnet af en Havn endnu føleligere, og 1840 anlagdes de Dæmninger, som nu danne Vesterhavnen; senere anlagdes det større Bassin Ø. for Dæmningen, Mellemhavnen (særlig for Dampskibe), og endelig anlagdes en mindre Baadehavn endnu østligere. Havnens Dybde er 10-11 F., Havnens Størrelse omtr. 33,000 □ Al., Havnepladsens 47,696 □ Al., Bolværkernes Længde 743 Al. Havnevæsenet bestyres af Havneudvalget, der bestaar af Borgmesteren som Formand og 4 Medlemmer, hvoraf 2 uden for Byraadet. Havnekassen ejede $^1/_1$ 1900 42,000 Kr. Indtægt af Havne- og Bropenge er aarl. omtr. 13,000 Kr. Der er to røde Ledefyr og et grønt Fyr paa Østmolen. Ved Havnen er ansat en Lods, der lodser mod V. til Thyborøn, mod Ø. til Løgstør-Grunde.

I gejstlig Henseende danner Thisted eet Pastorat med Landsognet og Annekset Tilsted; tillige er Sognepræsten i Skinnerup residerende Kapellan i Thisted.

Thisted hører til 8. Landstingskreds og Amtets 2. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Thisted Amtstue- (Amtsforvalteren bor her) og Thisted Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 580. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 217-18, 221-22 og 554-80.

Ved Thisted Toldsted er ansat 1 Toldinspektør, 1 Toldoppebørselskontrollør og 11 Assistenter, ved Postvæsenet 1 Postmester og 2 Ekspedienter, ved Telegrafvæsenet 1 Overtelegrafist. Thisted har Statstelefon og privat Telefon.

Ved Lov af $^{16}/_6$ 1879 bestemtes Anlægget af Statsbanerne 1) Struer-Oddesund og 2) Thisted-Oddesund (den sidste efter et meget let System), som aabnedes $^{20}/_4$ 1882; den første er $1,_{47}$ Mil, Anlægskapital 761,500 Kr., den anden $8,_1$ Mil, Anlægskap. 2 Mill. Kr., hvoraf dog vedk. Kommuner betalte 668,800 Kr. Ved samme Lov bestemtes, at der for Statens Regning skulde tilvejebringes en Dampskibsforbindelse ved Oddesund, hvilket medførte en Udgift paa 637,000 Kr. Paa Thisted Station solgtes i Driftsaaret 1898-99 38,264 Billetter; af Gods ankom der 6135 og afgik 8774 Tons. — Thisted staar i Dampskibsforbindelse med Kjøbenhavn og Byerne ved Limfjorden.

Historie. Thisted (gml. Form Tystath, Tiistedt, Tydstedt, Tyested osv.; først i 16. Aarh. træffes Formen Thisted; se Hist. Tidsskr. 6. R. VI S. 366) er en af Landets yngre Købstæder. Navnet forekommer vistnok første Gang i et Brev af 1367, og Byen kaldes 1374 Landsby („villa"); den omtales sammen med Hovsør i Østerild Sogn (s. d.) som en Slags Losse- og Ladeplads for Omegnen. Dette tillige med at der ved Byen har ligget et Kapel (se S. 202) og en Bispegaard Thistedgaard eller Thisted Bispegaard (se ndfr.; Bisgaardstræde minder endnu om den), hvor Børglumbisperne undertiden opholdt sig, er Vidnesbyrd om, at Byen dog i Middelalderen har været mere end en almindelig Landsby. Dens Købstadsprivilegier, som den ifl. D. Atl. (V. S. 417) først skal have faaet af en af de sidste Børglumbisper (hvilket ogsaa dens Segl synes at tyde paa), bleve bekræftede af Fr. I „for Bisp Stygge Krumpens Skyld" $^{10}/_8$ 1524, hvorved dens Borgere fik samme Rettigheder som Borgerne i Viborg; Bekræftelsen gentoges allerede 1528, og 1545 (ogsaa 1560, 1598, 1648), vel nærmest m. H. t. Hovsør, der var Thisteds Rival længe efter, at denne var bleven Købstad, og selv ogsaa for en ganske kort Tid blev det. Allerede 1524 havde Thisted Borgmester og Raad. Aar 1552 (se Kanc. Brevb. $^{30}/_{12}$ 1551) var det nær kommet til alvorlig Konflikt med Kronen, da Kongen havde erfaret, at mange

i Byen, siden han havde givet den Købstadsfriheder, egenraadigt havde solgt deres Gaarde til Riddersmænd, Præster og andre, hvorved Kronens og Byens Ret forkrænkedes, hvorfor det blev paalagt Borgmester og Raad at forbyde saadan Handel og at faa dem, der havde solgt deres Ejendom, til at indfri den igen, eller ogsaa skulde de have Ejendommene forbrudte. At Hovsør stadig har foruroliget Byen, kan vel ses af et kgl. Brev af $^{15}/_{7}$ 1572 (Kanc. Brevb.), hvorved det efter Borgernes Klage forbydes Bønderne i Omegnen at drive Sejlads og Købmandsskab med Landkøb imod Byens Privilegier. Byen blev dog ikke nogen betydelig By i den nyere Tid, dertil var Sejladsen paa Limfjorden for besværlig; ogsaa store Ildebrande som 1608 og 1620 og en betydelig Vandflod i Feb. 1622 hæmmede dens Fremvækst. Aar 1627, da de kejserlige Kommissærer kom til Byen, havde den 1276 Indb. (samt 183 Heste, 318 Stkr. Hornkv., 349 Faar og 319 Svin). Det 17. Aarh.'s Krige hjemsøgte den som saamange af de jydske Byer, navnlig skulle de svenske have huseret svært i Thisted 1644 og 1658; 1672 havde Byen 1000 Indb.; 1681 klagede Aalborg over, at Thisted Borgere gjorde Indgreb i dens Handel, og ved Forordn. af $^{28}/_{1}$ 1682 indskrænkedes Thisteds Øvrighed til en Byfoged, og det blev forbudt den at drive udenlandsk Handel. 1769 var den sunken ned til kun at have 815 Indb. Først ved Midten af 19. Aarh., da den havde faaet en Havn, begyndte den at hæve sig; Jærnbanens Anlæg har yderligere bragt Fremgang, og gunstigere Forhold ved Thyborøn vilde gavne den endnu mere.

Een Gang i den nyere Tid har Thisted tildraget sig alm. Opmærksomhed, nemlig 1696 ved den berygtede Besættelseshistorie, under hvilken Sognepræsten Mag. Ole Bjørn erklærede lidende, navnlig Kvinder, som søgte hans Hjælp, for besatte af Djævelen og optog dem i sit Hus for at faa „Djævelen uddrevet“; efter at hele Byen var kommen i Oprør, lykkedes det endelig Bispen i Aalborg at faa Bedrageriet opklaret, og ved en Kommissionsdom 1697 blev bl. a. Præsten fradømt sit Embede og sat i Fængsel (se om denne Sag bl. a. „Kort og sandfærdig Beretn. om den viit-udraabte Besettelse i Th.“, Kbh. 1699, paa ny udg. af A. Ipsen, Kbh. 1891).

Da *Thistedgaard* eller *Th. Bispegaard* efter Reformationen var bleven inddraget, blev den givet i Forlening til Adelsmænd; 1552 toges Lenet fra Hans Pogwisch og gaves til Jakob Brockenhuus paa Aalborghus, 1553 gaves det til Niels Skeel til Nygaard og 1561 til Godske Brockenhuus, fra hvem Gaarden 1579 gik over til at blive Præstegaard for Thisted (se Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 394). Senere kom den ind under Ørum Len, men 1662 var den (24 Td. Hrtk.) udlagt for Kronens Gæld til Jak. Madsens Arvinger. Eiler Jakobsen solgte den 1667 til Erik Høg til Bjørnsholm, der s. Aar skænkede den til Dorte Mogensdatter Kruse; 1691 ejedes den af Borger i Kbh. Joh. Rohde, der 1695 solgte den ($9^1/_2$ Td. Hrtk.) uden Bygning til Præsten i Saltum Jakob Holm, der solgte den til Præsten i Ullits Christen Stistrup, som 1702 skødede den til Rudolph Frih. Gersdorff, der 1726 solgte den til Tolder i Thisted Ulr. Zitscher († 1736), hvorefter den ved Auktion blev købt for $380^1/_2$ Rd. af Laur. Hang, som vistnok solgte den til Amtmand Cl. Chr. Skinkel, hvis Enke 1748 solgte den for 800 Rd. til Jens Enevoldsen og Chr. Jensen Cappel i Torslev. 1764 blev Gaarden nedbrudt.

En Adelsmand Mattis Hvas af Thisted nævnes 1422.

Thisted har haft en Latinskole, der oprettedes 1549 og nedlagdes 1739 (se om den Kirkeh. Saml. 4. R. II S. 756 flg.).

I Thisted er, foruden Digteren J. P. Jacobsen (se S. 202), Forfatteren Malte Conr. Bruun født 1775 († 1826).

Nykjøbing

·1556·

Nykjøbing Købstad ligger i Morsø Sønder Herred under $56^0 47' 42''$ n. Br. og $3^0 43'$ v. Ld. (beregnet for Kirken) ved en lille Bugt, der afsættes af Livø Bredning, og som begrænses af to Halvøer, den flade Ørodde mod Ø. og den høje Refshammer mod S. Byen ligger venligt og ret smukt, set fra Fjorden, paa et fladt, for en Del af Kær og Eng bestaaende Terræn, der dog i Midten paa den Del, hvor Kirken ligger (en tidligere Holm), er noget højere. Ved Kirkens Grundsten er der $17,_5$ F., $5,_5$ M., ved Nørregade ud for Vejen til Feggesund $12,_4$ F., paa Raadhustorvet ud for Nygade 5 F. Afstanden fra Thisted er $2^3/_4$, fra Skive $3^3/_4$ Mil (med Dampfærge og Jærnbane $5,_3$ Mil, 39 Km.). Byens største Udstrækning er fra V. til Ø. omtr. 1600, fra N. til S. 1200 Al. Hovedaaren er Algade, der mod V. fortsættes i Vestergade med Vesterbro og Landevejen til Næssund og mod Ø. gaar over Lille-, Kirke- og Raadhustorvet og fortsættes i Nørregade, som fører til Vejen til Feggesund. Naar undtages Husene i Hovedgaderne, af hvilke en Del i den sidste Snes Aar er opført i to Stokv., ere de smaa og uanselige. Der er ingen Rester af gamle Bygninger. Byen har i de senere Aar udvidet sig en Del.

Byens Købstadsgrund udgjorde $^1/_1$ 1900 1,118,273 □ Al. (omtr. 80 Td. Ld.), Markjorderne 10,154,820 □ Al. (omtr. 725 Td. Ld.). Byen havde da 31 Gader og Stræder og 3 Torve. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 376 (Dec. 1899 489, deraf paa Købstadsgrunden 390). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 816 Td. Ld.; deraf vare besaaede 365, Afgræsn., Høslæt osv. 203, Kær og Fælleder 76, Have 31, Skov 49, Stenmarker m. m. 24, Veje og Byggegr. 68 Td. Det saml. Hartk. var $^1/_1$ 1895 57 Td.; deraf hørte 37 til 15 Gaarde og 17 til 96 Huse; 8 Gaardbrug og 21 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne ligge bl. a. Fattiggaarden, *Juelsgaard* med Teglværk og en Del Huse, „Nørrebro“, eller „Vilsundsvej“, en Fortsættelse af Nygade.

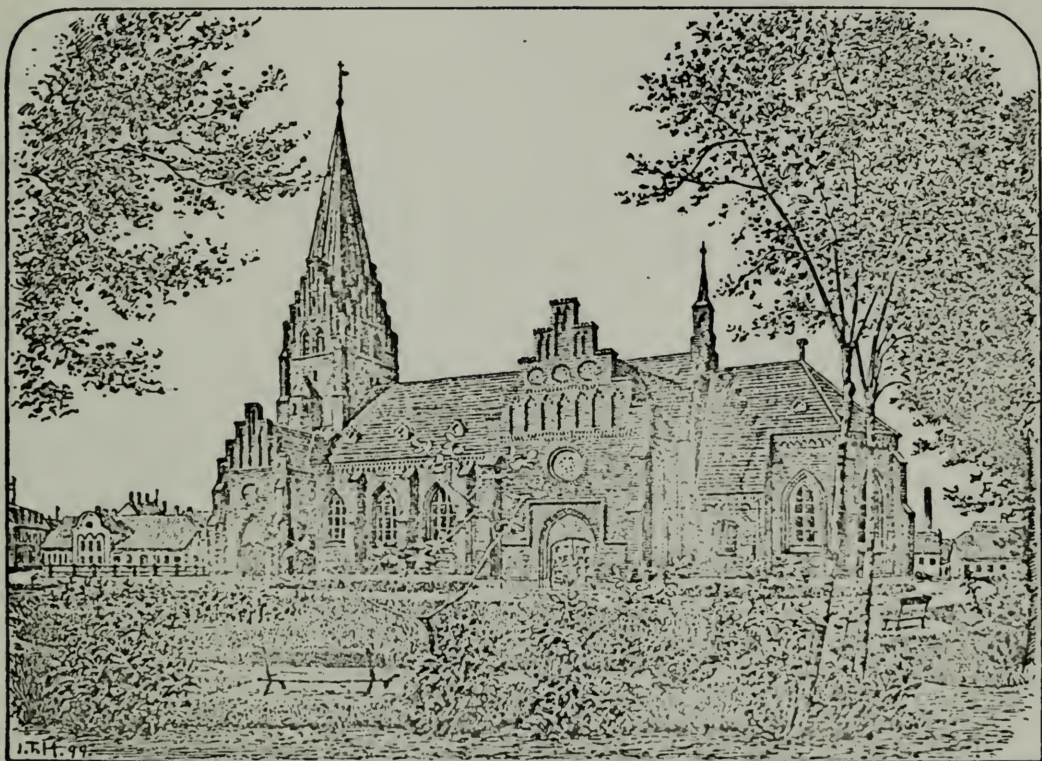
Husenes samlede Brandforsikringssum var $^1/_{10}$ 1899 3,900,966 Kr. (Antal af Forsikringer 485).

Til Nykjøbing hører et Landdistrikt, der har Skole- og Fattigvæsen fælles med Købstaden. Om dette se Morsø Sønder Hrd.

PAA MORS.

1 Apotek E 3
2 Asyl E 2
3 Banegaard C 4
4 Bank Morsø E 3
5 D 2
6 Forsamlingsh. F 2
7 E 4
8 Hospital D 3
9 Nykjøbing D 4
10 Hotel Bender D 3
11 Haandværk og Industrif. C 3
12 Kirke D 3
13 Missionshus "Bethania" D 1
14 Posthus og Telegrafst. D 4
15 Præstegaard C 3
16 Raad-, Ting- og Arresthus E 2
17 Skole Kommune C 2
18 Real D 2
19 Teknisk D 4
20 Sparekasse for Nykjøbing og O. D 3
21 Sprøjtehus E 3
22 Stiftelse Boschs G 3
23 C 2
24 Svendehjem D 3
25 Sygehus G 3
26 Toldkammer E 4
KØBSTADENS MARKJORDER
KØBSTADENS-
MARKJORDER
LIMFJORDEN
KIRKEGAARD
KAPEL
MINDESTØTTE
GASVÆRK
DUEHOLM
HAVNEPLADS
HAVN
FÆRGEHAVN
Fyr
Grønnegade
Algade
Nygade
Havnegade
Kirke Torv
Raadhus Torv
Til Vilsund
A B C D E F G H
1 2 3 4 5
N V S
Trykt af F. F. A. Berggreen.
Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad.
Axel E. Aamodt's lith. Etabl.
1899.
100 50 0 1 2 300 Meter
100 50 0 1 2 3 4 500 Alen

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes: **Kirken**, ved Kirketorvet, Byens Hovedtorv. Her stod tidligere St. Klemens Kirke, en Murstensbygning fra den senere Middelalder, men med Spor af en tidligere Granitkirke; den bestod af Skib og Kor, Taarn mod V. med svajede Gavle og 4 Udbygninger mod N., der gav Kirken et ganske ejendommeligt Ydre. Paa Grund af Brøstfældighed blev den lukket i Maj 1884, og medens man i de næste Aar diskuterede, om den skulde istandsættes eller erstattes med en helt ny, holdtes der Gudstjeneste i et Pakhus i Kirkegade. Endelig nedreves Kirken 1889-90, hvorefter den nuværende Kirke opførtes 1890-91 (Grundstenen nedlagt $^{5}/_{7}$ 1890, indviet $^{27}/_{11}$ 1891) paa den gamles Plads, dog saaledes at Koret vender mod S. og Taarnet mod N. ud til Torvet, fra hvilket et smukt Trappeparti fører

Nykjøbing Kirke.

op til Kirkepladsen. Kirken (udv. 70 Al.) er opf. efter Tegn. af Arkitekterne O. P. Momme og L. Olesen i gotisk Stil af røde Mursten med Skifertag og bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutn., Korsarme mod V. og Ø., Taarn med 4 Gavle og et kobbertækket, ottekantet Spir (138 F.) samt ved hver Side af Taarnet i Ø. og V. to Udbygninger, der tjene til Sakristi og Lighus. Alle Gavlene ere takkede og blindingsprydede. Til Gesimser, Kamme og Mønstermurværk er der anvendt glaserede, forskelligfarvede Sten. Over Skibets Sydgavl en Tagrytter. Skibet (indv. 20 Al. bredt) er dækket af en $18^{1}/_{2}$ Al. høj Tøndehvælving, det 3 Trin hævede Kor af en Halvkuppelhvælving. Det Indre er dekoreret i lyse Farver efter Udkast af N. Overgaard og, for Korets Vedk., af Prof. A. Jerndorff. Korsarmene have Tøndehvælvinger, Udbygningerne fladt Bjælkeloft. Alterbordet er af sort Marmor. Altertavlen er malet 1893 af A. Jerndorff (Christus

Consolator). Den rigt udskaarne Prædikestol, med Aarst. 1654, er fra den gamle Kirke saavel som Granitdøbefonten, Orgelet, et Par Lysekroner m. m. samt en i den østl. Korsarm staaende Munkestol fra Aar 1500. Kirken er opf. dels ved et af Kommunen garanteret Laan, dels ved Gaver fra private, for omtr. 110,000 Kr. og brandforsikret for 130,000 Kr.

Byen har een Kirkegaard, henved 5 Td. Ld., anlagt 1857, da den gamle Kirkegaard nedlagdes, og flere Gange udvidet, beliggende mod Ø. uden for Bygrænsen ved Plantagen; paa Kirkegaarden et 1881 opf. Ligkapel og en 1893 rejst Mindestøtte for den her begravede Grosserer M. C. Holm, † 1892.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst ved Lødderup-Elsø Pastorat, og en residerende Kapellan. Foruden Kirkepladsen og Kirkegaarden med Ligkapel og Graverbolig ejer Kirken i Kapitaler omtr. 6000 Kr. og i Tiender omtr. 110 Td. Byg aarl.; dens Gæld er 86,700 Kr.

Raad-, Ting- og Arresthuset, ved Raadhustorvet, er opf. 1846-47 i to Stokv. af gule Mursten efter Tegn. af N. S. Nebelong og ejes af Amtskommunen med 3/4 og Købstaden med 1/4. Det indeholder bl. a. en Byraadssal, Retslokale (for Købstaden og Morsø Herreder) og et Værelse for Forligskommissionen, samt i nederste Stokv. Bolig for Arrestforvareren og Plads for 7 Arrestanter (1 Dobbeltcelle). Om Byens første Raadhus se ndfr.; 1757 byggedes der et nyt, i Algade.

Kommuneskolen (Friskole, væsentlig Heldagsundervisning), Grønnegade, er opf. 1892 for omtr. 107,000 Kr. (hvoraf Grosserer M. C. Holm, Kbh., havde skænket 80,000 Kr.) efter Tegn. af Arkit. Momme og Olesen i to Stokv. med Kælder og et særskilt Gymnastikhus. Skolen havde 1/12 1899 8 Lærere og 10 Lærerinder, 23 Klasser og 726 Elever (390 Drenge og 336 Piger). Den ældre, 1855 opf. Skole i Nørregade, er nu Bolig for Overlæreren og benyttes til Aftenskoler og Sløjdskole. **Teknisk Skole**, i Vettelsgade, er opf. 1899-1900 efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer, Aalborg, af røde Mursten i 2 Stokv. (Fabrikant N. A. Christensen har skænket 10,000 Kr. til Opførelsen). En af et Aktieselsk. ejet **Realskole** (med Dimissionsret), ved Vejen til Vilsund, er opf. 1885 i to Stokv. med særligt Gymnastikhus; den har 1 Bestyrer, 3 Lærere, 4 Lærerinder og 117 Elever. Desuden er der 3 Privatskoler (91 Elever).

Fattiggaarden, paa Markjorderne Vest for Byen, er opført 1873 og har Plads for 40-50 Lemmer. **Sygehuset**, i Østergade, er erhvervet 1879 af Amtet og Købstaden og er fælles for Byen og Morsø Herreder. Det bestaar af et grundmuret, 1 Stokv. højt Forhus (med Sidehus) med 20 Senge, og et 1885 opf. grundmuret **Epidemihus** i to Stokv., med 24 Senge.

Nykjøbing Hospital, *Hellig-Gejst Huset*, i Toftegade, er opstaaet af et borgerligt Helligaandshospital for fattige syge, af den Art, der i Middelalderen saa hyppigt fandtes i Købstæderne. Byens Borgere havde stiftet det, og Chrf. af Bayern havde givet dem Tilladelse til „at have det i Værge og Forsvar“. Det til Hospitalet knyttede Kapel lagde derimod Dueholm Kloster Grunden til, og 3/4 1445 fik dette Pavens Tilladelse til at maatte fuldføre Kapellet, der skulde være et Lem af St. Hans Ordenen og Klosteret og være afhængigt deraf, dog St. Klemens Sognekirkens Ret ukrænket. Dette gav imidlertid Anledning til en længere Strid mellem Borgerne og Klosteret,

men det sidste gik endelig af med Sejren, og med Kapellet fik det nu en vis Raadighed over Hospitalet. Dog vedblev dette at bestaa som en egen Stiftelse, under en Forstander. Aar 1528 henlagde Fred. I Hospitalet under Borgmestre og Raad i Nykjøbing (fordi Dueholm „ej havde opholdt fattige Mennesker til Føde og Klæder"); 1546 blev Helligaandskirken givet Byen til et Raadhus. Chr. III lagde 1558 Karby Konge-Korntiende og Fred. II Konge-Kvægtienden af 27 Sogne paa Mors til Hospitalet. Aar 1690 var der kun 5 fattige i Hospitalet. De gamle Hospitalsbygninger ere nedrevne for længe siden, maaske efter at de vare ødelagte under Branden 1560; den nuv., med to Sidelænger, er opf. 1866 i eet Stokv. af gule Mursten. Den ældste Fundats af $^{10}/_{12}$ 1558 ændredes 1845, hvorefter der skulde bo 12 Kvinder i Hospitalet; senere er den udvidet ved Bestem. af 1871, 1881 og 1892. Nu giver det fri Bolig til 12 Kvinder, som desuden faa aarl. 150 Kr. hver foruden Varme, Pleje og Sygdomshjælp; desuden faa 6 Kvinder uden for Hospitalet 120 og 6 andre 60 Kr. aarl. hver. Hospitalet ejede $^{1}/_{1}$ 1899 88,000 Kr. og 262 Td. Byg i Tiende samt nogle Markjorder (aarl. Leje 280 Kr.). Bygningen er forsikret for 10,344 Kr., og for faa Aar siden er der tilkøbt en Have. Det bestyres af en Forstander under Aalborg Stiftsøvrigheds Direktion og Sognepræstens, Byfogdens og et Byraadsmedlems Inspektion.

Andre milde Stiftelser: **Det Klingenbergske Hospital**, Toftegade, er opr. 1708 af Konferensr. Poul Klingenberg, † 1723, og Hustru, med et Hus til 4 fattige, 2 Mænd og 2 Kvinder, der nyde fri Bolig og Forplejning. Den gamle Bygning brændte 1748 og genopførtes 1749; 1896 blev den afløst af en ny, i eet Stokv. Hospitalet ejede $^{1}/_{1}$ 1899 420 Td. Byg og 7 Td. Havre i Kongetiender, men der anvendes kun paa Lemmerne omtr. 1000 Kr. aarl., medens Resten gaar til Eforen, den ældste af Stifterens Arvinger, som bestyrer det under Sognepræstens Tilsyn. **Filtenborgs og Hustrus Friboliger**, Grønnegade, opr. 1890 af Gross. J. C. F., † 1891, og Hustru, med et to Stokv. højt Hus med 4 Friboliger for ældre, trængende Familier fra Byen. Senere har Enken skænket 8000 Kr. Stiftelsen bestyres af Byraadet. **Boschs' Stiftelse**, Østergade, opr. af Murermester J. N. B., † 1885, med en to Stokv. høj Bygning til Fribolig for ældre, trængende Haandværkere i Byen. **Børneasylet**, Asylgade, er opr. 1881 af Gross. M. C. Holm, eet Stokv., opf. paa en af Kommunen skænket Grund; Plads for omtr. 50 Børn. Desuden er der af Holms Enke ifl. Testam. af 1891 indsat i Overformynderiet 333,500 Kr., der efter hendes Død skal anvendes til Legater og Stiftelser i Nykj., bl. a. 100,000 Kr. til en Stiftelse med Friboliger for gamle, trængende, særlig Skibsførere, andre 100,000 Kr. til unge Menneskers Uddannelse og 25,000 Kr. til Asylet.

Gas- og Vandværket er anlagt 1886 V. for Byen paa Dueholm Mark. Gasværket kostede 87,000 Kr. (udvidet 1900 for 40,000 Kr.); 1898 produceredes omtr. 7,5 Mill. Kbfd. Gas. Vandværket kostede 63,000 Kr. og drives ved Gasmaskiner; 1898 forbrugtes gnmstl. 2411 Td. pr. Døgn.

Posthuset og **Telegrafstationen** med Telefonstat., ved Vettelsgade, er en 2 Stokv. høj Bygning af røde Mursten, opf. 1892 efter Tegn. af Prof. Walther. **Toldkammerbygningen**, ved Havnen, er opf. 1878 efter Tegn. af samme. Om Jærnbanestationen se S. 215.

Af andre Bygninger nævnes: Præstegaarden, Toftegade, en Embedsbolig med Kontorer for By- og Herredsfogden, Nygade, Missionshuset

Bethania, ved Vejen til Vilsund, opf. 1887, Haandværker- og Industriforeningen, Algade, opf. 1891 i 3 Stokv. med en Sidebygning, hvori Festsal og Teater, Morsø Afholdshjem, Nygade, Arbejdernes Forsamlingshus, Nørregade, et Svendehjem, Toftegade, m. m.

Ø. for Byen ligger den Kommunen tilhørende Plantage eller „Skoven“, 8 Td. Ld., anlagt i 1. Fjerdedel af 19. Aarh., med smukke Anlæg, Kanaler og Øer. I Fortsættelse af Plantagen er det meste af *Ørodde*, 66 Td. Ld., blevet beplantet, hovedsagelig med Naaletræer. N. for Plantagen har et Aktieselskab opf. en Pavillon og Ø. for den en Del gode Badehuse.

Indbyggerantallet var $^1/_2$ 1890: 3607, ved Udg. af 1899 4470 (1801: 651, 1840: 1168, 1860: 2034, 1880: 2723). Erhverv 1890: 362 levede af immateriel Virksomhed, 136 af Jordbrug, 35 af Gartneri, 133 af Fiskeri, 165 af Søfart, 1383 af Industri, 676 af Handel, 519 af forsk. Daglejervirksomh., 121 af deres Midler, og 77 nøde Almisse. — Foruden Byens Hovederhverv, Handel, Haandværk og Fabriksdrift, ere Jordbrug og Fiskeri væsentlige Næringsveje. Af stor Betydning for Byen har den 1873 paabegyndte Færgefart mellem Nykjøbing og Glyngøre været (se S. 215). Ifl. Fiskeriberetn. beskæftigede Fiskeriet 1897-98 24 Baade, der fiskede for en Værdi af omtr. 38,000 Kr., særlig Flynder, Torsk, Aal, ogsaa Hummer og Rejer.

Da Nykj. er Depotsted for Østersfiskeriet, skal dette nærmere omtales her. Østersbankerne, der tilhøre Staten, bortforpagtedes 1853-84, i Beg. for en ringe Afgift, der efterhaanden steg, saa at den indbragte mindst 240,000 Kr. aarl. Men 1884 vare Bankerne i Limfjorden næsten udtømte, navnlig paa Grund af den hensynsløse Skrabning, saa at Regeringen maatte lade dem hvile i 5 Aar, for at Bestanden atter kunde udvikle sig. Fra 1890 bleve Bankerne i Limfjorden bortforpagtede paa 10 Aar (nuv. Forpagter: Direktør H. Tonning, Christiania) med Bestemmelser, der tilsigtede at bevare Bestanden for Ødelæggelse; navnlig skal Fiskeriet foregaa hovedsagelig ved Dykkere, kun undtagelsesvis er det tilladt at benytte „Bril“ og Skrabning, og der maa ikke fiskes fra 1. Maj til 15. Sept. (Fiskeriretten paa Fladstrandsbankerne kan for Tiden ikke benyttes, bl. a. fordi Østersen der ligger i 10-12 Favnes Dybde; Bankerne ved Fanø og Manø, som ogsaa ejes af Staten, ere for Tiden fredede). Fiskeriet dreves fra 1890 med 5 Dykkerbaade og 300 Brilefiskere, fra 1896 med 10 Dykkerbaade og 200 Brilefiskere, nu ved 10 Dykkerbaade paa 5 Tons hver og næsten ingen Bril eller Skrabning. Fiskelønnen er 4 Øre pr. Stk., Forpagtningsafgiften hidtil $3^1/_2$, fra 1900 $6^3/_5$ Øre pr. Stk. I Østersforretningen i Nykj. nedlægges aarl. til Fiskeri, Arbejdsløn etc. omtr. 100,000 Kr. Fra de omtr. 100 Banker i Limfjorden fiskedes 1898-99 1,098,381 Østers (1890-91: 586,649, 1894-95: 990,572). Af disse solgtes omtr. 150,000 til Jylland og Fyn, 400,000 til det øvrige Danm., Resten til Sverige-Norge. Der spises i Danm. aarl. omtr. $2_{,2}$ Mill. Østers, hvoraf 3 Fjerdedele ere fra Udlandet.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 16,924 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 8178 Pd., uldne Manufakturvarer 4780 Pd., Glas og Glasvarer 25,354 Pd., Humle 1065 Pd., Stentøj, Fajance osv. 8462 Pd., Kaffe 47,627 Pd., Risengryn og Rismel 3818 Pd., Salt 205,890 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 75,192 Pd., Tobaksblade og Stilke 269,929 Pd., Stenkul 9,985,811 Pd., Metaller og Metalvarer 576,752

Pd., samt Tømmer og Træ 1904 Clstr. og 9298 Kbfd. Desuden tilførtes der fra indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Til Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 5270 Td. Talg, 1550 Snese Æg, 13,638 Pd. Uld, 86,169 Pd. Huder og Skind og 184,000 Stkr. Mursten.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 55 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 970 Tons, deraf 5 Dampskibe paa 521 T. og med 136 H. Kraft samt en Dampmuddermaskine paa 8,9 T. og med 3 H. Kr. Fra Udlandet indkom 116 og udgik 103 Skibe med henh. 6286 og 24 T. Gods; i indenrigsk Fart indkom 69 og udgik 72 Skibe med henh. 3765 og 780 T. Gods.

Told- og Skibsafgifter udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 84,183 Kr. og Krigsskatten af Vareindførselen 13,389 Kr., i alt 97,572 Kr. (9589 Kr. mere end i 1897).

I Nykjøbing holdes aarl. 7 Markeder: 1 i Feb. med Heste og Kvæg, 1 i Marts og 1 i Juni med Heste, 1 i Apr. med Kreaturer, 1 i Juli, 1 i Sept. og 1 i Okt. med Heste, Kvæg og Faar. Torvedag hver Lørdag, hveranden Lørdag mellem Mikkelsdag og Jul med levende Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 1 Jærnstøberi (N. A. Christensen & Co., omtr. 240 Arbejdere, aarl. Produktion omtr. 10,000 Kakkelovne, 5000 Komfurer, 40 à 50,000 Gryder foruden andet Støbegods), 1 Cigar- og Tobaksfabrik (Damborgs, omtr. 150 Arbejd., aarl. Prod. 125,000 Pd. Kardusskraa, 270,000 Pd. Røgtobak, 20,000 Pd. spunden Skraa og 3 Mill. Cigarer og Cigaretter), 1 Uldspinderi og Klædefabrik, 1 Rørvævsfabrik, 1 Plovjærnsfabrik, 2 Ølbryggerier, 1 Kalkværk, 1 Teglbrænderi, m. m. samt 3 Bogtrykkerier.

I Nykjøbing udgives 3 Aviser: „Morsø Avis“, „Morsø Folkeblad“ og „Morsø Dagblad“.

Kreaturhold 1898: 150 Heste, 299 Stkr. Hornkvæg (deraf 207 Køer), 48 Faar, 98 Svin og 20 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver samt Herredsfoged og Skriver i Morsø Herreder, og et Byraad, der foruden af Formanden (Borgmesteren) bestaar af 9 Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Havnevæs., c) for Skolevæs., d) for Fattigv., e) for Alderdomsunderst., f) for Legater, g) for Brolægnings- og Vejvæs., h) for Byens Jorder, i) for Gas- og Vandværket samt Gadebelysn., k) for Lystanlæggene, l) for Snekastning.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter: 73,255 (deraf Grundsk. 1412, Hussk. 1752, Formue- og Lejlighedssk. 64,092, Bidr. fra Landdistr. 5999 Kr.), Afgifter efter Næringsloven 7640, Tilsk. fra Stat til Alderdomsunderst. 5485, Indtægt af Aktiver 2960, Skolekontingent 115, Kødkontrol 1410, Indtægt ved Vandforsyning 4053 (Udgift dertil 3517), Overskud af Gasværk 4700 Kr.; Udgifter: Bidr. til Stat 1024, til Amt 293, til Amtsskolefond 800, Byens Bestyrelse 2152, Fattigvæs. 14,704, Alderdomsunderst. 11,265, Skolevæs. 23,576, Rets- og Politivæs. 3994, Medicinalvæs. 4893, Gader og Veje 2806, Belysn. 1438, Brandvæs. 602, offtl. Renlighed 404, Lystanlæg 700, Højtidsoffer 1250, Kødkontrol 965 Kr. Byen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 60,537, i faste Ejendomme 378,203 og skyldte bort 154,875 Kr. Under Byraadet var Legater til Beløb af 42,385 Kr. For 1899 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue- og Lej-

lighed 8 pCt.; den anslaaede Indtægt var 1,161,300 Kr., deraf var skattepligtig Indt. 869,450 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: $^{1}/_{4}$ af Raadhuset og Andel i den til Udvidelse af Raadhuset købte Ejendom, Andel i Syge- og Epidemihuset, Skolen, Lærerboligen, Gas- og Vandværket, Fattiggaarden, Plantagen, 2 Byggepladser ved Aaen, Vejrmøllehøj i Indmarken, Holmen i Udmarken, den forhenv. Telegrafbygning, desuden nogle Marklodder m. m.

Byens Politikorps bestaar af 2 Politibetjente foruden Arrestforvareren og 3 Vægtere, samt en særlig Afdeling af Brandkorpset paa 24 Mand foruden Formand, 7 Assistenter og 1 Fanebærer, Brandkorpset af 1 Brandinspektør, 1 Brandassistent, 1 Underassistent, 1 Værkmester samt forskellige Befalingsmænd ved Suknings-, Nedbrydnings-, Vandforsynings- og Redningsafdelingen, hvortil i øvrigt Mandskab udskrives.

I Morsø Bank (opr. $^{1}/_{1}$ 1876) er Aktiekapitalen 180,000 Kr.; $^{31}/_{12}$ 1898 var Folio- og Indlaanskontoen 1,583,213, Veksel-Kontoen 559,595 Kr.; Sparernes saml. Tilgodehav. (indbef. i Indlaan) var $^{31}/_{3}$ 1898 1,439,380 Kr., Rentefoden 4 pCt., Antal af Konti 1466. — I Spare- og Laanekassen for Nykj. (opr. $^{15}/_{9}$ 1852) var Sparernes saml. Tilgodehav. $^{31}/_{3}$ 1898 1,237,061 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 55,659 Kr., Antal af Konti 1794. — I Nykjøbing og Omegns Sparekasseforening (opr. $^{3}/_{2}$ 1867) var $^{31}/_{3}$ 1898 Sparernes saml. Tilgodehav. 124,861 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 6086 Kr., Antal af Konti 728.

Havnen, for hvilken der er gode Betingelser i den for vestl. og nordl. Vinde beskyttede Nykjøbing Fjord, er i sin nuv. Skikkelse anlagt ifl. Bevill. af $^{29}/_{3}$ 1788 af Købmændene Chr. og N. Qvistgaard og Th. Jepsen og 1843 købt af Byen. Den er bleven flere Gange udvidet og bestaar nu af et nordl. og et 1883 anlagt sydl. Bassin, der adskilles ved en Kaj, som 1894 er bleven gjort bredere; s. Aar anlagdes en Ophalingsbedding. Havnens Størrelse er 23,280, Havnepladsens 50,483 □ Al., Bolværkernes Længde 1700 Al.; Dybden er i Indløbet 10, i det sydl. Bassin 10, i det nordl. 9 F., men i Forbindelse med den paabegyndte Uddybning af Limfjorden vil der i den nærmeste Tid blive Bolværksplads med 13 F. Dybde. Havnevæsenet bestyres af Havneudvalget, der bestaar af Borgmesteren som Formand og 4 af Byraadet valgte Medlemmer. Havnekassens Formue var $^{1}/_{1}$ 1899 (med faste Ejendomme og Materiel) omtr. 21,560, dens Gæld 11,920 Kr. Indtægten af Havne- og Bropenge er aarl. omtr. 11,000 Kr. Ved Havnen er der to røde og to hvide Ledefyr; paa Ørodde er der to røde Ledefyr. Ved Havnen er der 1 Lods, der lodser til alle Steder mellem Thyborøn og Løgstør-Grunde. Om Dampfærgehavnen se nedfr.

I gejstlig Hens. danner Nykjøbing eet Pastorat med Lødderup og Elsø.

Nykjøbing hører til 8. Landstingskreds og Amtets 4. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Thisted Amtstue- og Nykj. Lægedistr. (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskr.' 276. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 243-76.

Ved Nykj. Toldsted er ansat en Toldforvalter, 2 Toldassistenter og 1 Medhjælper, ved Postvæsenet 1 Postmester (og 2 Ekspedienter), der tillige er Bestyrer af Telegrafstationen. Der er Statstelefon og privat Telefon (Jydsk Telefonaktieselsk.).

Nykjøbing er Endestation for Statsbanen Skive-Glyngøre. Ved

Lov af $^{18}/_{2}$ 1881 vedtoges Anlægget af Banen efter et let System; den er $3{,}_8$ Mil, aabnedes $^{1}/_{5}$ 1884 og kostede omtr. 1 Mill. Kr., hvoraf 304,000 Kr. refunderedes Staten af vedk. Kommuner. Senere bekostede Staten et Dampfærgeanlæg over Sallingsund fra Glyngøre, hvis Havn Staten overtog ifl. Lov af $^{8}/_{2}$ 1889, til Nykj. (inkl. Dampfærge kostede Anlægget $1^{1}/_{6}$ Mill. Kr.). Dampfærgehavnen i Nykj. tæt S. for Byens Havn, 11 F. dyb (se Vignetten S. 208), aabnedes $^{1}/_{10}$ 1889. Ved *Ørodde* (og Sallingsund) er der Reservebroer til Brug under Isforhold. Samtidig med Færgehavnen opførtes en midlertidig Stationsbygning i 1 Stokv., medens der ved Jærnbanegade opførtes en to Stokv. høj Bygning, der tænkes benyttet til Station, naar Banen føres gennem Mors, men midlertidig er indrettet til Boliger for Banens Funktionærer. — I Nykj. solgtes 1898-99 26,097 Billetter; der ankom 9809 og afgik 7409 Tons Gods og Kreaturer. — Nykj. staar i Dampskibsforbindelse med Kbh. og Byerne ved Limfjorden.

Historie. Nykjøbing nævnes første Gang $^{13}/_{7}$ 1299, da Kongen under Striden med Kirken for sin Gæld til Ærkebispen tilbød Esger Juel blandt andet Gods den „Købstad, som kaldes Nykjøbing paa Morsø". Den var da altsaa Kongens By; senere har vel en af Kongerne skænket en Del af Byen til det nærliggende, i 14. Aarh.'s Slutn. anlagte Dueholm Kloster (om dette se Landdistriktet under Morsø Sønder Hrd.), thi 1423 omtales, at Kongen og Klosteret ejede største Delen af Byen, ɔ: Indb. vare deres vornede. Byen, hvis Bebyggelse maa antages at være begyndt midt i 13. Aarh., havde fra først af ingen egen Sognekirke, men uden for den laa der 2 Landsbyer, Vettels og Venner, og for dem og Rolstrup var St. Klemens Kirke Sognekirke; Patronatsretten til denne blev af Børglumbispen Svend i Slutn. af 14. Aarh. overladt til Klosteret, der saa gjorde den til Nykjøbing Sognekirke, og de nævnte Byer gik op i den. At Byen for en Del skylder Klosteret sin Opkomst, kan vel ikke betvivles (Duen i Seglet tyder ogsaa paa det). Den havde i Middelalderen foruden det S. 210 nævnte Helligaandskapel i det mindste eet Gilde, et Præstegilde, maaske ogsaa et St. Gertruds Gilde. Ogsaa dens for Sejlads og Handel heldige Beliggenhed har bidraget til dens Fremme, og den har vistnok efterhaanden indtaget en mere selvstændig Stilling overfor de gejstlige Herrer. Dens Handelsprivilegier bleve flere Gange bekræftede og udvidede af Kongerne, saaledes 1460, 1560 og 1571. Nykjøbing vedblev dog i hele den nyere Tid at være en lille By; 1672 havde den kun 343, 1769 547 Indb. Dens Tilbagegang skyldes vistnok for en Del de voldsomme Ildebrande. Sommeren 1560 brændte hele Byen (bl. a. „Provstegaarden") paa 14 Huse nær, hvorfor den ved Brev af $^{3}/_{7}$ s. Aar i tre Aar fritoges for al Landsknægtehold og Byskat, ligesom den fik Lov til at benytte det Skib, som ellers udrustedes til Rigets Tjeneste, til at hente Tømmer med; $^{4}/_{2}$ 1573 eftergav Fr. II Byen Restancen af tidligere Aars Skatter, da Borgerne ved Ildebranden og anden Skade vare saa forarmede, at de ikke kunde betale den; $^{20}/_{10}$ 1715 brændte den bedste Del af Byen omkring Kirken, som led en Del, og $^{24}/_{8}$ 1748 brændte 48 Gaarde tillige med Kirketaarnet. Den besværlige Sejlads paa Limfjorden hæmmede ogsaa al Handel og Omsætning. Vendepunktet for Nykj., saavel som for Thisted, blev Aggertangens Gennembrud i 19. Aarh. Byen fik snart sit eget Toldsted; Anlægget af Fred. VII's Kanal ved Løgstør og senere Jærnbanen bragte den yderligere Fremgang.

Efter Reformationen blev Klosterskolen, der oprindelig stod „mellem Byen og Møllen", flyttet til Nykjøbing, hvor den bestod indtil 1739 som Byens Latinskole. Det var Vendsyssels første Superintendent, Peder Thomsen, der skaffede Byen Skolen og ophjalp den ved at henlægge Kalentets eller Præstegildets forskellige Ejendele til Skolens og Kirketjenernes Nytte. (Om Skolen se Indbydelsesskr. til Aalb. Kathedralsk., 1871, og Kirkeh. Saml. 4. R. I S. 772 fl.).

Paa Markjorderne har der ligget en hellig *St. Hans Kilde*.

Litt.: *C. Schade*, Beskr. over Øen Mors, Aalborg 1811, S. 36 flg. — *O. Nielsen*, Dueholms Diplomatarium, Kbh. 1872, S. XVII flg. — *A. Hansen*, En Fortids- og Fremtidsby, i „Jylland" 1892, S. 78 flg.

Vester Han-Herred.

Sogne:

Vester Han-Herred, det nordøstligste i Amtet, grænser mod V. til Hillerslev Hrd., mod N. til Vesterhavet, mod Ø. til Hjørring Amt (Ø. Han-Hrd.) og mod S. til Limfjorden, hvori Halvøen Hannæs skyder ud mellem de nu inddæmmede Fjorde Bygholms Vejle og Vesløs Vejle (se S. 230). Den største Udstrækning fra Ø. til V. er omtr. 4 Mil, fra N. til S. omtr. 2 Mil; Vust Tange mellem Vesterhavet og Bygholm Vejle er knap $^1/_2$ Mil bred. I den nordøstl. Del ligger et Bakkeparti, Hingelbjærg Høje (højeste Punkt Nordbjærg, 265 F., 83 M.); mod V. sænker Landet sig fra dette Højdeparti til Limfjorden og Bygholms Vejle med store Mose- og Kærstrækninger. Den brede Klitrække langs Vesterhavet afbrydes flere Steder af Kridtbjærge, saaledes Svinkløv og helt mod V. Bolbjærg (se S. 227). V. for Bygholms Vejle strækker sig en Række lave Banker ned i Hannæs (højeste Punkt Skaarup Høje, 112 F., 35 M.). Overfladen er for en stor Del dækket af Kær, Mosedrag og Flyvesand; i øvrigt ere Jorderne mest sandede og skarpe, dog flere Steder med Lerblanding; Underlaget er overvejende Kalk, blandet med Ler. Flere smaa Vandløb søge ud til Limfjorden. Herredet er meget fattigt paa Skov (i alt 1709 Td. Ld.). I Klitarealet ligge Statsplantagerne Svinklov og Torup. Det er det mindst frugtbare Herred i Amtet (gnmstl. 33 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 56,445 Td. Ld. ($5_{,66}$ □ Mil, $321_{,63}$ □ Km.). Det saml. Hartk. var $^1/_1$ 1895 1415 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 8490 (1801: 4467, 1840: 5819, 1860: 6860, 1880: 7932). I gejstlig Henseende danner Herredet eet Provsti med

Ø. Han-Hrd. i Hjørring Amt, i verdsl. Henseende hører det under Han-Herredernes Jurisdiktion og Amtets første Forligskreds.

Om Herredet i Middelalderen se under Ø. Han-Hrd. S. 165; se for øvrigt under Thisted Amt S. 198.

Der er i Hrd. talt omtr. 500 jordfaste Oldtidsmonumenter; deraf ere omtr. 10 Stengrave, 3 Skibssætninger, 75 Bautastene, Resten Gravhøje; henved Halvdelen er dog nu sløjfet eller mere eller mindre forstyrret. Indtil 1/1 1900 vare omtr. 50 Bautastene og 69 andre Monumenter fredlyste. De fleste Gravhøje forekomme i de østl. Sogne (i Hjortdals omtr. 65, Kollerup 80 og Kjettrup 90) samt i Sognene Tømmerby (75), Øsløs (35) og Vesløs (25); alle Bautastenene findes i Tømmerby Sogn.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser, af *C. Engelhardt* og *Magn. Petersen*, 1880.

Kollerup Sogn, det største i Herredet, omgives af Annekset Hjortdals, Hjørring Amt (Ø. Han-Hrd.), Kjettrup, Gjøttrup og Klim Sogne samt Vesterhavet. Kirken, mod S., ligger omtr. 5¼ Mil V. N. V. for Thisted og 2 Mil N. for Løgstør. De højtliggende og bakkede, af Hingelbjærg Høje opfyldte Jorder (højeste Punkt Nordbjærg, 265 F., 83 M.) ere skarpe og sandede med Kridt i Underlaget. En Del er opfyldt af Klit og Flyvesand. Mod N. ligger en Del af den 1884 anlagte *Svinkløv Statsplantage*, 1577 Td. Ld. (udvidet 1899). I den sydl. Del af Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Thisted og Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen; fra Fjerritslev gaar mod S. Landevejen til Aggersund.

Fladeindholdet 1896: 7546 Td. Ld., hvoraf 1508 besaaede (deraf med Rug 463, Byg 286, Havre 455, Spergel 54, Blandsæd til Modenh. 28, Grønf. 47. Kartofler 133, andre Rodfr. 40), Afgræsn. 1370, Høslæt, Brak, Eng m. m. 956, Have 17, Skov 26, ubevokset 15, Moser 105, Kær og Fælleder 400, Hegn 5, Heder 1608, Flyvesand 1352, Stenmarker m. v. 77, Veje og Byggegr. 101, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 290 Heste, 1065 Stkr. Hornkv. (deraf 587 Køer), 2127 Faar, 463 Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 137 Td.; 42 Selvejergaarde med 110, 115 Huse med 25 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1005 (1801: 461, 1840: 568, 1860: 735, 1880: 898), boede i 186 Gaarde og Huse; Erhverv: 86 levede af immat. Virksomh., 611 af Jordbr., 178 af Industri, 40 af Handel, 25 af forsk. Daglejervirks., 44 af deres Midler, og 21 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Kollerup* med Kirke, Præstegd., Drenge- og Pigeskole samt Mølle; *Fjerritslev* (udt. Fjerslev), ved Landevejen, med Drenge- og Pigeskole, Realskole, Amtssygehus (opf. 1893-94, 18 Senge), Apotek, Distriktsdyrlægebolig, Fjerritslev Bank (opr. 1899), Missionshus (opf. 1896), Gæstgiveri, Afholdshjem, Jærnstøberi og Maskinfabrik, Uldspinderi, Teglværk, Købmandsforretn. osv., Markedsplads (3 Markeder, i Marts, Juli og Okt.), Jærnbane- og Telegrafstation, Postkontor og Sessionssted for Lægd 542-53; *Brøndum*; *Borup*; *Andrup*; *Hingelbjærg* (Vester-, Øster- og Sønder-H.). *Aldrup* og *Dromshave* (N.- og S.-), Gde. *Vestergaard* har 13 Td. Hrtk., 303 Td. Ld. (deraf 80 i Kjettrup S.), hvoraf 10 Eng, 28 Hede og Oredrev, Resten Ager; til Gaarden en Mølle. Desuden *Aarupgd.* (omtr. 9 Td. Hrtk.), *Hingelbjærggd.*, *Gravengaard*, *Pedersbæk*, *Grønnestrand*, Gde., m. m.

Kollerup S., en egen Sognekommune, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggaard), Thisted Amtstue- (Thisted) og Han-Herredernes

Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 544. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Korsarm mod N. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel; Norddørens Form er bevaret; i Koret ere indmurede 4 Vinduesmonoliter og to Gravsten med Korsfigurer m. m. I den senere Middelalder tilføjedes det høje Taarn, med hvælvet Underrum, og Vaabenhuset i gotisk Stil med Kamgavle, ligesom Koret ombyggedes og udvidedes, og Kirken blev overhvælvet. I Renæssancetiden opførtes den store, hvælvede Korsarm. Nyt Alterbillede (den forlorne Søn) af Anker Lund fra 1898; romansk Granitdøbefont; udskaaren Prædikestol fra 1599. Paa to af Stolene Henr. Gyldenstiernes og Mette Ruds Navne og Aarst. 1590. I Skibsgulvet Ligsten over Martin Block paa Aarup, † 1619, og Hustru. Den største Klokke er fra 15. Aarh. Et gotisk Skab fra Kirken findes i Nationalmuseet.

Aarupgaard blev 1542 skænket af Chr. III til en Peder Spegger. 1579 mageskiftede Kronen den til Henrik Gyldenstierne paa Aagaard.

Esge Bonde i *Borup* førte 1470 adeligt Vaaben.

Om et *St. Jørgens Kapel* i Kollerup (snarere dog i Kjettrup Sogn; formodentlig har det staaet i Forbindelse med St. Jørgens Kilde i Kjettrup S.) sluttedes 1474 det Forlig mellem Børglumbispen og Mourids Nielsen Gyldenstierne til Aagaard, at der skulde ansættes en Præst til at oppebære Folks Almisse og Gave (se D. Mag. 3. R. III S. 268 flg.).

Der er i Sognet fredlyst 19 Gravhøje (deribl. ved Hingelbjærg „Vilshøj", „Møllehøj", „Grandestavnshøj" og „Dobbelhøj", alle ret anselige) samt ved Brøndum og Kollerup 2 Dyssekamre.

Sognet har lidt meget af Sandflugt i 17. Aarh. (se bl. a. Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 257 flg.).

Hjortdals Sogn, Anneks til Kollerup, omgives af dette, Hjørring Amt (Ø. Han-Hrd.) og Vesterhavet. Kirken, midt i Sognet, ligger $5^3/_4$ Mil N. Ø. for Thisted og $2^3/_4$ Mil N. N. Ø. for Løgstør. De højtliggende Jorder (højeste Punkt Gravenhøj, 229 F., 72 M.), med Flyvesand og Klitrækker langs Havet, som afbrydes ved Kridtbjærgene *Svinkløv*, med den smukke Dal „Faldet", og *Stenbjærg*, ere overvejende sandede, dog af bedre Beskaffenhed end i Hovedsognet, især mod Ø. I Klitten en Del af Statsplantagen Svinkløv (se S. 217). Gennem Sognet løber mod N. *Slette Aa.*

Fladeindholdet 1896: 4642 Td. Ld., hvoraf 792 besaaede (deraf med Rug 204, Byg 140, Havre 266, Spergel 16, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 16, Grøntf. 69, Kartofler 62, andre Rodfr. 15), Afgræsn. 497, Høslæt, Brak, Eng m. m. 488, Have 15, Skov 1055, ubevokset 120, Kær og Fælleder 312, Hegn 4, Heder 1050, Flyvesand 254, Veje og Byggegr. 48, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 116 Heste, 559 Stkr. Hornkv. (deraf 308 Køer), 928 Faar og 267 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 82 Td.; 22 Selvejergaarde med 62, 63 Huse med 18 Td. Hrtk. og 9 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 478 (1801: 283, 1840: 337, 1860: 346, 1880: 440), boede i 98 Gaarde og Huse; Erhverv: 21 levede af immat. Virksomhed, 342 af Jordbrug, 8 af Gartneri, 11 af Fiskeri, 51 af Industri, 11 af Handel, 7 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet den paa en Sandbanke enligt beliggende *Hjortdals* (udt. Hjordals; gml. Form: Hjortels) *Kirke* og Byerne: *Hjortdals* (udflyttet) med Skole; *Vester-Svenstrup*; *Sanden*; Fiskerlejet *Slettestrand* med Redningsstation og Badehotel. *Lille-Slette*, Huse. Hovedgaarden *Slettegaard* har 10 Td. Hrtk., 300 Td. Ld., hvoraf 50 Eng og Overrisling, 50 Hede og Oredrev, Resten Ager. Andre Gaarde: *Nørtorup* ($10^3/_4$ Td. Hrtk., 250 Td. Ld.), *Hødal*, *Fasmali*, *Hedegd.*, *Bjerregd.* med Toldassistentbolig. Plantørboligen *Hjortdalshus*, *Slette Vandmølle.*

Fiskeriet ved Slettestrand beskæftigede 1897-98 27 Fiskere, der med 3 Havbaade og 13 mindre Baade fangede for en Værdi af 2286 Kr. (mest Torsk, Kuller og Hummer).

Hjortdals S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet, samt under 5. Udskrivningskr.' 545. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. I Murene ses flere Vinduesmonoliter, hvis Plads vise, at Murene ere blevne omsatte. Det lave Taarn, som vistnok har været meget højere (det skal være nedblæst i 19. Aarh., paa Sydsiden staar 1878), er fra den senere Middelalder. Det lille, nye Vaabenhus er af raa Granit og Mursten. Taarnrummet er Materialhus. Altertavlen, fra 1702 i Barokstil, har et Maleri (Christus) af Fru Ingemann. De store Messingstager, fra 1671, have tilhørt Skomagerlavet i Aalborg. Granitdøbefont med Rundbuefrise m. m. Udskaaren Prædikestol fra 1592 med Palle Griis til Slettegaards Navn, for hvis Familie der har været Begravelse under Koret. I Koret en Kirkestol fra 1695. Klokken, fra 15. Aarh., hænger ved Kirkens østl. Ende.

Slettegaard tilhørte i 15. og 16. Aarh. Familien Griis. Af Ejerne kendes fra Fader til Søn: Anders G. i Slette 1450-70, Palle G. 1494-1532, Bagge G. 1528 og hans Broder Niels G. 1537, dennes Enke Bodil Svendsdatter Orning 1568, Sønnen Palle G. 1566-1608, Bagge G. 1608-1633; Palle G. pantsatte 1648 S. til sin Svoger Vogn Krag og solgte den 1651 til Jørgen Pors, men købte den tilbage 1656. Gaarden havde 1662 kun 6 Td. Hrtk. og var meget fordærvet af Sand. Palle G. døde 1678; Datteren Else ægtede en Bonde Niels Jensen Manstrup, og deres Børn, sidst en Søn Jens Nielsen Griis, † 1735, begr. i Hjortdals Kirke, ejede Slettegd. Hans Enke Anne Nielsdatter, † 1773, ægtede 1742 Christen Brixen, † 1783, hvis Enke i 2. Ægteskab Ingeborg With 1784 solgte S. (9 Td. Hrtk.) for 1800 Rd. til Christen Mogensen Brixen, der døde 1807, hans Enke Ane Elisabeth Møller 1813. Derefter gik den over til Mogens Brix Kjelgaard, † 1848, hvis Søn, P. B. K., den nuv. Ejer, derefter overtog den. Den gamle Hovedbygning brændte 1842, den nuv. er i 1 Stokv. af Grundmur. (Se *C. Klitgaard*, Medd. om Sl., i Saml. til j. Hist, 3 R. II S. 261 flg.).

I V. Svenstrup laa en Hovedgaard *Nørgaard*, ogsaa kaldet Nørgaard i Torup. siden *Nørtorup*, der 1568 tilhørte Vogn Andersen Griis fra Slette og Munk Elbeks Arvinger, samt en anden Hovedgaard *Svenstrup*, der 1519 tilhørte Christen Krag (af Slægten Kid), 1538 dennes Søn Mikkel Kid eller Krag, hvis Arvinger ejede den 1568. 1632 solgte Poul Krag sin Gaard i V.-Svenstrup til Chrf. Kaas; hans Broder Vogn K. ejede 1623 Nørgd., men skrev sig 1634 til Svenstrup. Dog mistede han først 1665 Nørgd., idet en Panthaver Vogn Vognsen gjorde Indførsel i den. Fra 1699 skrev Mogens Marsvin, † 1716, sig til Nørtorup eller Nørgd. i Torup. Hans Enke Helvig Agnete Zepelin solgte 1720 sin paaboende Gaard Nortorup ($6^7/_8$ Td. Hrtk.) med 3 Huse til Md. Anna, sl. Chr. Lauridsens paa Aggersborggd.; 1771 og 1777 tilhørte den Lars Jensen Sand. Nuv. Ejer af Nørtorup er N. S. Røgild.

Ved Svinkløv har der været en hellig Kilde, *St. Olafs Kilde*. I Sognet er der fredlyst 10 Gravhøje, deribl. ved Nørtorup-Kær de 3 „Tremshøje“ og ved Hjortdals „Thorshøj“.

Ved Klemmebr. af 1555 bestemtes, at Hjortdals Kirke skulde nedbrydes; Sognefolket fra Hjortdals og Hedegd. skulde herefter søge til Kollerup Kirke, fra Svenstrup og Torup derimod til Lerup Kirke. Men 1558 toges Ordren tilbage paa Menighedens Forben. $^5/_9$ 1823 blev Sognet Anneks til Kollerup.

Kjettrup Sogn omgives af Annekset Gjøttrup og Kollerup Sogn samt Hjørring Amt (Ø. Han-Hrd.). Kirken, mod N. V., ligger $4^3/_4$ Mil Ø. N. Ø. for Thisted og $1^1/_2$ Mil N. for Løgstør. De i det hele højtliggende og bakkede Jorder (Skaarhøj, 187 F., 59 M.) ere muldsandede med Rødler og Kridt, som oftest Sand i Underlaget. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Fjerritslev til Aggersund; det nordøstl. Hjørne berøres af Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 4185 Td. Ld., hvoraf 1780 besaaede (deraf med Rug 434, Byg 393, Havre 602, Spergel 9, Blandsæd til Modenh. 4, Grøntf. 155, Kartofler 145, andre Rodfr. 34), Afgræsn. 890, Høslæt, Brak, Eng m. m. 908, Haver 27, Skov 120, Moser 70, Kær og Fælleder 133, Hegn 6, Heder 177, Veje og Byggegr. 73 Td. Kreaturhold 1898: 288 Heste, 1113 Stkr. Hornkv. (deraf 625 Køer), 936 Faar.

433 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 188 Td.; 45 Selvejergaarde med 158, 96 Huse med 30 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 877 (1801: 416, 1840: 572, 1860: 830, 1880: 881), boede i 174 Gaarde og Huse; Erhverv: 105 levede af immat. Virksomh., 519 af Jordbrug, 7 af Gartneri, 97 af Industri, 24 af Handel. 54 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 42 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Kjettrup* med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse for Han-Herrederne i „Elmelund" (opr. 1/1 1858; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 636,376 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 61,159 Kr., Antal af Konti 984), Andelsmejerierne „Korsholm" og „Hanherred" samt Mølle; *Drøstrup*; *Øslev* med Mølle; *Husby* med Skole; *Trustrup* med Mølle. *Skjerpinggaard* med Tinghus for Han-Herrederne (opf. i 1830'erne; eet Stokv. med 3 Arrester) og Herredsfogedbolig. Hovedgaarden *Aagaard* har 25 Td. Hrtk., 530 Td. Ld. (deraf noget i Kollerup S.), hvoraf 80 Eng og Mose, 80 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre nogle Fæstehuse, en Stampemølle og betydeligt Tørveskær. *Kjeldgde.* Gaardene *Kragholm*, *Korsholm*, *Dronningholm*, m. m.

Kjettrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggaard), Thisted Amtstue- (Thisted) og Han-Herredernes Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 543. Lægd. Kirken tilhører 3 Gaardmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Korrunding, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opførte i romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Granitsokkel med Skraakant. Et Vindue er bevaret i Apsis; af den tilmurede Syddør ses endnu Granitindfatningen. Taarnet, fra den senere Middelalder, er forneden af Granitkvadre, foroven af gule Munkesten; paa Sydsiden Aarst. 1802 og M H. — M C. Det overhvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset er ogsaa fra den senere Middelalder, men ombygget i ny Tid. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. Apsis, med en vistnok næppe oprindl. Halvkuppelhvælving, er skilt fra Koret ved en ny Mur; Altertavle i Renæssancestil med et Par smukke Alabastrelieffer (Gudfader og Kongernes Tilbedelse). Romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer og Kors paa Foden. Prædikestolen bærer Rudernes, Gyldenstiernernes og Brahernes Vaabener, Aarst. 1573 og Navnene Henr. Gyldenstierne, Elsebeth Brahe og Mette Rud. Epitafium over Præsten Daniel Friedenreich, † 1758, samt Portræt af Præsten Clemens Jessen i hans 81. Aar, malet 1755 af A. C. Borch. I Koret en Trækiste med kunstfærdig Laas og rigt Jærnbeslag. Paa Kirkegaarden en romansk Ligsten.

Aagaard var længe i Familien Gyldenstiernes Besiddelse, nemlig Hr. Erik Nielsen af A., forhen Marsk, 1355, hans Søn Niels Eriksen, dennes Enke Fru Kirsten af A. 1388, hans Søn Hr. Peder Nielsen, hvis Søn Hr. Niels Pedersen ejede A. under Oprøret 1441, i hvilket A. blev afbrændt, saa det siges, at han „ikkun kom af Gaarden med en Stav i sin Haand". Hans Søn Mourids Nielsen til A. var dog atter meget rig og en ihærdig Godssamler. Hans eneste Barn, Anne, † 1545, g. 1. med Hr. Oluf Stigsen Krognos, 2. med Hr. Predbjørn Podebusk, arvede A., som dog blev i Slægten, idet Datteren Jytte Podebusk ægtede den sidste katolske Biskop i Fyen Knud Gyldenstierne, † 1560; derefter fulgte Sønnen Henrik G., † 1592, dennes Søn Knud G., † 1627 barnløs. Hans Enke Sophie Lindenov solgte 1630 A. til sin Moder Fru Margrethe Rosenkrantz, Hans Johansen Lindenovs Efterleverske, men ægtede siden Hr. Henrik Rantzau († 1674), som 1635 af sin Svigermoder fik Skøde paa A. 1693 blev A. (34 Td. Hrtk.) med Tiender og Gods af Kaptajnlieutn. Rudolph Gynter v. Grabow og Hustru Helvig Barbara Rantzau tilskødet Kancellir. Peder Benzon, og 1715 tilhørte A. dennes Søn Frands Rantzau Benzon, der 1737 solgte den (68, 30 og 288 m. m., i alt 415 Td. Hrtk.) til Justitsr. Fr. Kjærskjold, hvis Svigersøn Joh. Henr. Rantzau 1742 som Arv bl. a. fik udlagt A. Enken Christiane Marie K. solgte 1749 A. (i alt 446 Td. Hrtk.) for 13,000 Rd. grov Kur. til Laus Schipper Hviid, † 1779. Hans Enke Anne Marie Hviid overdrog 1787 A. for 27,500 Rd. til sin Søn Christen H., der 1794 solgte den for 37,500 Rd. til sin Broder Math. Hviid, † 1815, hvis Enke 1822 solgte den til Kmjkr., senere Kmhr. Joh. Casp. Mylius, som anvendte meget for at ophjælpe Gaarden, men maatte afstaa den til Statskassen for resterende

Skatter, hvorefter den 1842 købtes af E. C. Storm, der bortsolgte næsten alt Bondergodset og 1848 solgte A. for 110,000 Rd. til Jægerm. C. C. Roulund, † 1886, hvis Børn nu eje den. — Hovedbygningen, hvis Opførelsestid ikke kendes, bestaar af en 1 Stokv. høj Længe med to Sidefløje, oprindl. af Bindingsværk, men i 1860'erne omsat med Grundmur. I Haven ligge tilgroede og bevoksede Rester af den gamle, med Grave omgivne Borg; det har vist sig, at den er bleven ødelagt af Ild.

Vester Kjeldgaard blev 1678 ($6^1/_2$ Td. Hrtk.) af Fru Marie Høg, sl. Hak Vinds, solgt til Bendix Hartvigsen, vistnok i Bytte for Oddegaard; men Handelen maa være gaaet tilbage, thi 1683 solgte Fru Marie Høg Gaarden til Hans Fr. Levetzau til Oxholm, skønt Bendix Hartvigsens Enke Dorte Navl endnu efter den Tid skrev sig til K.

Ø. for Kjettrup Kirke ligger Bakkepartiet *St. Jørgensbjærg*, der er bekendt af Slaget $^8/_6$ 1441, da Chrf. af Bayern slog de oprørske Bønder, der havde dannet en tredobbelt Vognborg. Huitfeldt fortæller ogsaa om et Slag i Maj 1441, hvor Bønderne under Henr. Tagesen Reventlov sejrede over Adelen og nedhuggede deres Fører Eske Brok; men det er uhistorisk (Eske Brok blev vel dræbt, men det er vistnok sket i en eller anden ubetydelig Træfning, maaske ved Nørre-Sundby). Ligeledes er Fortællingen om, at Resten af Bondehæren trængtes sammen i „Husby Hole“, en Hulvej S. for St. Jørgensbjærg, hvor den nedsabledes, uhistorisk. Bekendt er Folkevisen „Kong Chrf. og Henr. Tagesen“, i hvilken fortælles, at Kongen for at splitte Bøndernes Hær gav Løfte om Tilgivelse for dem, som vilde nedlægge Vaabnene, før Slaget begyndte, hvorfor Morsingerne og Thyboerne flyede og lod Vendelboerne ene tilbage (se *Knud Fabricius*, Bondeoprøret 1441, i Hist. Tidsskr. 7. R. II S. 455 flg.).

I Husby Hole har der været en hellig Kilde, *St. Jørgens Kilde.*

I Sognet er der fredlyst 6 Gravhøje samt, ved Kjettrup, den 12 F. høje, stenomsatte *Klovenhøj*, der indeslutter en udgravet, anselig Jættestue (Kamret $4^1/_2$ F. højt).

Gjøttrup Sogn, Anneks til Kjettrup, omgives af dette, Kollerup og Klim Sogne, Limfjorden og Hjørring Amt (Ø. Han-Hrd.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $4^1/_4$ Mil Ø. N. Ø. for Thisted og $1^1/_2$ Mil N. for Løgstør. De lavtliggende og jævne Jorder ere stærkt sandblandede. Paa Vestgrænsen løber *Mølleaa*, paa Sydøstgrænsen *Nørrebjærge Aa.* Ved Limfjordskysten ligge *Nørre-Trane Holme.*

Fladeindholdet 1896: 5131 Td. Ld., hvoraf 1619 besaaede (deraf med Rug 380, Byg 377, Havre 576, Spergel 12, Frøavl 100, Blands. til Modenh. 34, Grøntf. 28, Kartofler 100, andre Rodfr. 12), Afgræsning 725, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1227, Have 18, Skov 13, Moser 29, Kær og Fælleder 1232, Hegn 4, Heder 122, Stenmarker 67, Veje og Byggegr. 69, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 295 Heste, 1339 Stk. Hornkvæg (deraf 641 Køer), 1472 Faar, 449 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 141 Td.; 45 Selvejergaarde med 117, 100 Huse med 24 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 741 (1801: 426, 1840: 498, 1860: 675, 1880: 724), boede i 158 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomh., 503 af Jordbr., 132 af Industri, 27 af Handel, 30 af forsk. Daglejervirks., 14 af deres Midler, og 10 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Gjøttrup* (1468: Gøttrup) med Kirke, Drenge- og Pigeskole, Friskole og Missionshus (opf. 1897). Gaarde og Huse: *Gjøttruphede*, *Gjøttruphave*, *Gjøttruprimme*, *Gjøttrupstrand. Øslevholme Huse*, *Kolborg Huse*, *Sløjehuse.* Gaarde: *Bjerregaarde*, hvoraf Nørre-Bjerregd. har 9 Td. Hrtk., *Vester-Drøstrup*, *Stjerslevgde*, 2 Gde., *Mejlhede*, Gde., *Tinglavgd.*, *Nørgaard*, m. m. *Vestermølle*, Vandmølle.

Gjøttrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 542. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Nørgaard.

Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib, Kor og Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. I Apsis et oprindl. rundbuet Vindue; et lignende (tilmuret) ses i Korets

Nordmur; Syddoren er bevaret, Norddoren er tilmuret. Taarnet, forneden af Granitkvadre, vistnok fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten, og Vaabenhuset, af Mursten, ere fra den senere Middelalder, begge ombyggede i den nyere Tid. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving. Taarnrummet, med Spidsbue ind til Skibet, er overhvælvet. Altertavlen er i Renæssancestil med tarvelige Malerier. Romansk Granitdobefont med rige Forsiringer. Prædikestol fra 1579. Series Pastorum. Epitafium over Major Parmo Speitzer, † 1735, og Hustru. Paa den ene af Korbuens Kragsten er indhugget en liggende menneskelig Figur. Klokke fra Beg. af 16. Aarh.

Klim Sogn omgives af Annekset V.-Torup, Vesterhavet, Kollerup og Gjøttrup Sogne samt Limfjorden. Kirken, midt i Sognet, ligger $4^1/_4$ Mil N. Ø. for Thisted og 2 Mil N. N. V. for Løgstør. De overvejende lavtliggende og jævne Jorder — kun i den nordl. Del noget højereliggende med Klimbjærg, 99 F., 31 M., med rige Limstensbrud — ere for det meste sandmuldede med Kridt i Underlaget. Mod N. Klitstrækninger og opblæste Sande („Højris Sande“, „Fordam Sande“), der for en Del ere dækkede af Vester-Torup Plantage (se S. 223). Paa en Del af Østgrænsen løber en Kanal. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 7457 Td. Ld., hvoraf 1227 besaaede (deraf med Rug 294, Byg 312, Havre 422, Spergel 10, Frøavl 10, Blands. til Modenh. 17, Grøntf. 36, Kartofler 108, andre Rodfr. 16), Afgræsn. 1030. Høslæt, Brak, Eng m. m. 1302, Have 14, Skov 8, Moser 346, Kær og Fælleder 1039, Hegn 5, Heder 1327, Flyvesand 923, Stenmarker m. m. 123, Veje og Byggegr. 113 Td. Kreaturhold 1898: 340 Heste, 1377 Stkr. Hornkvæg (deraf 579 Køer), 2344 Faar, 466 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 119 Td.; 32 Selvejergaarde med 85, 115 Huse med 30 Td. Hrtk. og 52 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1035 (1801: 425, 1840: 568, 1860: 716, 1880: 854), boede i 206 Gaarde og Huse; Erhverv: 42 levede af immat. Virksomh., 563 af Jordbrug, 33 af Fiskeri, 218 af Industri, 33 af Handel, 71 af forsk. Daglejervirks., 39 af deres Midler, og 36 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Klim*, ved Landevejen, med Kirke, Frimenighedskirke med Forsamlingshus (opf. 1877) og Friskole, Dobbeltskole, Fattiggaard for Torup-Klim Komm. (opf. 1873, Plads for 22 Lemmer), Sparekasse for Klim S. og nærmeste Omegn (opr. $^9/_7$ 1877; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 241,418 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 4369 Kr., Antal af Konti 567), Sparekasse for Klim-Torup (opr. $^5/_2$ 1888; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 85,387 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 1836 Kr., Antal af Konti 143), 2 Møller (Nørre- og Søndermølle), Teglværk og Statstelefon; *Klimodde*. Fiskerlejet *Klimstrand* med Skole. *Fjordholm* med Skole; *Rimmen* og *Terp*, Huse. *Klitgaard*, Gde., *Faarbæk*, Gde., *Oddegd.*, *Klimgd.*, *Vestergd.*, *Søndergd.*, m. m.

Klim S., een Sognekommune med Annekset V.-Torup, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggaard), Thisted Amtstue- (Thisted) og Han-Herredernes Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 546. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, to Tilbygninger mod N. og S., Taarn mod V. og Vaabenhus paa Taarnets Sydside. Skib og Kor ere opf. i Overgangsstil af Granitkvadre paa en simpel Skraasokkel. Flere rundbuede Vinduer skimtes; begge de oprindelige Døre ere tilmurede. Skib og Kor have Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving. Taarnet, forneden af Granitkvadre, foroven af Mursten og med hvælvet Underrum, er fra Middelalderens Slutn.; Korbuen er samtidig ombygget af Mursten i Spidsbueform. De to Tværfløje, af Mursten og med fladt Loft, ere fra 1847, Vaabenhuset fra 1870. Alterbord af Granit. Altertavle i senere Renæssancestil med Fløje. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i samme Stil som Altertavlen. Over Korbuen et Krucifiks. I Koret en 1618 nedlagt Ligsten over Præsten Peder

Madsen, † 1636, og 2 Hustruer; paa Stenen er senere tilføjet Navnet paa Præsten Anders Andersen Wadum, † 1667. En Vinduesmonolit findes paa Korets Nordside, en anden, med smukke Ornamenter, samt en Endestøtte af Sten til et Gravminde med et udhugget Menneskehoved og en kisteformet Ligsten fra romansk Tid med billedlige Fremstillinger ere nu i Nationalmus. (se *Løffler*, Gravst. Pl. XVII).

Frimenighedskirken er opf. 1883 af den af Præsten S. A. Møller dannede Frimenighed og bestaar af en firkantet Sal med Bræddeloft.

Oddegaard har været en adelig Hovedgaard. Jørgen Navl mageskiftede sig 1647 Odde til af Kronen; den betegnedes da kun som et Bol. Han boede her endnu 1668, og hans Gaard i O. havde da $10^1/_2$ Td. Hrtk. (Familien Navl havde en Begravelse i Klim Kirke). Svigersønnen Bendix Hartvigsen solgte 1678 O. til Fru Marie Høg, sl. Hak Vinds.

Om en herrnhutisk Bevægelse i Klim og Annekset se *Vill. Christensen*, Mag. Anders Langgaard og hans Kapellan Otto Krogstrup, i Kirkeh. Saml. 4. R. III S. 740 flg.

Vester-Torup Sogn omgives af Hovedsognet Klim og det andet Anneks-sogn Vust, Vesterhavet og Limfjorden (den inddæmmede og tørlagte Bygholms Vejle med Selbjærg Vejle). Kirken, midt i Sognet, ligger 4 Mil N. Ø. for Thisted og $2^1/_4$ Mil N. N. V. for Løgstør. De lavtliggende og jævne, kun mod N. noget højere Jorder (Kløv, 90 F., 28 M. med rige Limstensbrud, og Stenbjærg, 68 F., 21 M.) ere gode sandmuldede, med Kær og side Engstrækninger ved Limfjorden og Klit og Flyvesand mod N. („Torup Sande"), til Dels dækket af den 922 Td. Ld. store *Vester-Torup Statsplantage* (anlagt 1889). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 5181 Td. Ld., hvoraf 862 besaaede (deraf med Rug 197, Byg 261, Havre 256, Spergel 3, Frøavl 3, Blands. til Modenh. 46, Grøntf. 18, Kartofl. 60, andre Rodfr. 18), Afgræsn. 496, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 844, Have 9, Skov 379, ubevokset 582, Moser 16, Kær og Fælleder 1204, Heder 654, Flyvesand 24, Stenmarker 31, Veje og Byggegrunde 80 Td. Kreaturhold 1898: 255 Heste, 1049 Stkr. Hornkv. (deraf 423 Køer), 1463 Faar og 403 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 145 Td.; 36 Selvejergaarde med 127, 61 Huse med 16 Td. Hrtk. og 27 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 668 (1801: 421, 1840: 491, 1860: 486, 1880: 605), boede i 121 Gaarde og Huse; Erhverv: 26 levede af immat. Virksomh., 356 af Jordbrug, 76 af Fiskeri, 86 af Industri, 31 af Handel, 57 af forsk. Daglejervirks., 32 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Torup*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd. (fra 1820), Skole, Mølle og Statstelefonstation; *Torup Holme* med Skole; Fiskerlejet *Torupstrand* med Toldassistentbolig, Redningsstation (opr. 1857) og Statstelefonstation (ifl. Fiskeriberetn. 1897-98 var der 60 Fiskere, der fra 53 Baade fiskede, særlig Torsk og Kuller, til en Værdi af 16,018 Kr.); *Ullerup*. *Torup-Kløv*, Huse. *Røge*, Gd., *Vesegd.*, *Holmegd.*, *Nørgd.*, m. m.

V.-Torup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 547. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granit paa en Sokkel med Skraakant. Det brede, meget lave Taarn (det har vistnok været højere), udv. af gule Munkesten i Munkeskifte, indv. af raa Kamp og Kalkstenskvadre, er fra den senere Middelalder, Vaabenhuset fra Nutiden. Flere rundbuede, nu tilmurede Vinduer ses, ligesom Spor af Syddøren. Kirken har fladt Loft. Altertavle i Barokstil med Malerier. Kalk med Aarst. 1581. Romansk Granitdøbefont med Planteornamenter. Smukt udskaaren Prædikestol. I Skibet et stort Krucifiks, vistnok fra 14. Aarh. Pulpitur i Skibets Vestende fra 1720. Series pastorum. Foran Vaabenhusdøren ligger Pladen til et Alterbord, af Granit, med Relikviegemme. — Paa Kirkegaarden et 1895 rejst Marmormonument over de ved det norske Dampskib Stanleys Stranding $^{22}/_{10}$ 1894 forulykkede.

1501 nævnes Jes Bonde i *Torup*, 1638 Jakob Griis i Øster Torup. Vogn Krag af Nørgaard (jfr. Hjortdals Sogn) havde en Søn Griis eller Jens Vognsen Munk (født 1630 paa Slette), som boede i 39 Aar paa Nørgaard i Torup, † $^{15}/_{7}$ 1708. Derefter kom Gaarden til Kapt. Mogens Marsvin, † 1716.

Vust Sogn, Anneks til Klim, omgives af det andet Annekssogn V.-Torup, Vesterhavet, Lil Sogn samt Lund Fjord (den inderste Vig af den inddæmmede Bygholms Vejle) og den inddæmmede Bygholms Vejle (Selbjærg Vejle). De mod S. lavtliggende og jævne, mod N. — paa Vust Tange — højere Jorder, med Klit og Flyvesand (højeste Punkt i Troldsting, 188 F., 57 M.) ere sandede med stenet Hvidler til Underlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 4066 Td. Ld., hvoraf 458 besaaede (deraf med Rug 152, Byg 132, Havre 126, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 18, Grøntf. 4, Kartofler 21), Afgræsn. 306, Høslæt, Brak, Eng m. m. 493, Have 5, Moser 79, Kær og Fælleder 293, Heder 544, Flyvesand 1777, Stenmarker 60, Veje og Byggegr. 49 Td. Kreaturhold 1898: 134 Heste, 572 Stkr. Hornkv. (deraf 232 Køer), 1248 Faar og 224 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 71 Td.; 22 Selvejergaarde med 60, 33 Huse med 10 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 367 (1801: 260, 1840: 305, 1860: 312, 1880: 315), boede i 65 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 270 af Jordbrug, 13 af Fiskeri, 32 af Industri, 3 af Handel, 4 af forsk. Daglejervirksomh., 23 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vust* (i Vald. Jrdb. Vrst), ved Landevejen, med Kirke, Skole, Mølle og Statstelefonstation; *Vustholme* med Friskole og Mølle; *Ellidsbøl*. *Vustrimme*, og *Valbjærg*, Huse. Gaarde: *Nørhave*, *Sønderhave*, m. m.

Vust S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 548. Lægd. Kirken tilhører 2 Gaardejere i Sognet.

Den lille *Kirke* (se Vignetten S. 216) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. I Koret ere de oprindl. Vinduer bevarede; Syddøren er tilmuret. Skib og Kor have Bjælkeloft; Korbuen, af Mursten, er ikke oprindl. Ved Middelalderens Slutn. tilføjedes det brede Taarn, hvis hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet, og Vaabenhuset, begge væsentlig af Kamp og store Mursten; Vaabenhuset er ifl. en Indskrift istandsat 1644. Altertavle og Prædikestol i senere Renæssancestil. Romansk Granitdøbefont med Korsfigurer m. m. Paa en af Kirkestolene Aarst. 1651. Klokke fra 15. Aarh. med Minuskelindskrift.

Oluf Parsberg solgte 1654 sin Gaard *Haven* til Jørgen Navl til Odde; 1661 tilhørte den dennes Svigersøn Bendix Hartvigsen.

I Sognet laa et Bol *Blegsted* (5 Td. Hrtk.), der 1662 ligeledes tilhørte Jørgen Navl og siden hans ovennævnte Svigersøn, hvis Enke Dorte Navl 1683 solgte det til Christen Christensen Honstrup for 100 Sletted., hun var ham skyldig.

Vust nævnes i Vald. Jrdb. som en Ø., hvorpaa der var et kglt. Hus; der maa altsaa have været Forbindelse fra Limfjorden til Vesterhavet.

Sognet var et eget Pastorat 1793-1819; da blev det (Reskr. af $^{21}/_{10}$ 1818) atter Anneks til Klim-Torup, saaledes som det havde været tidligere.

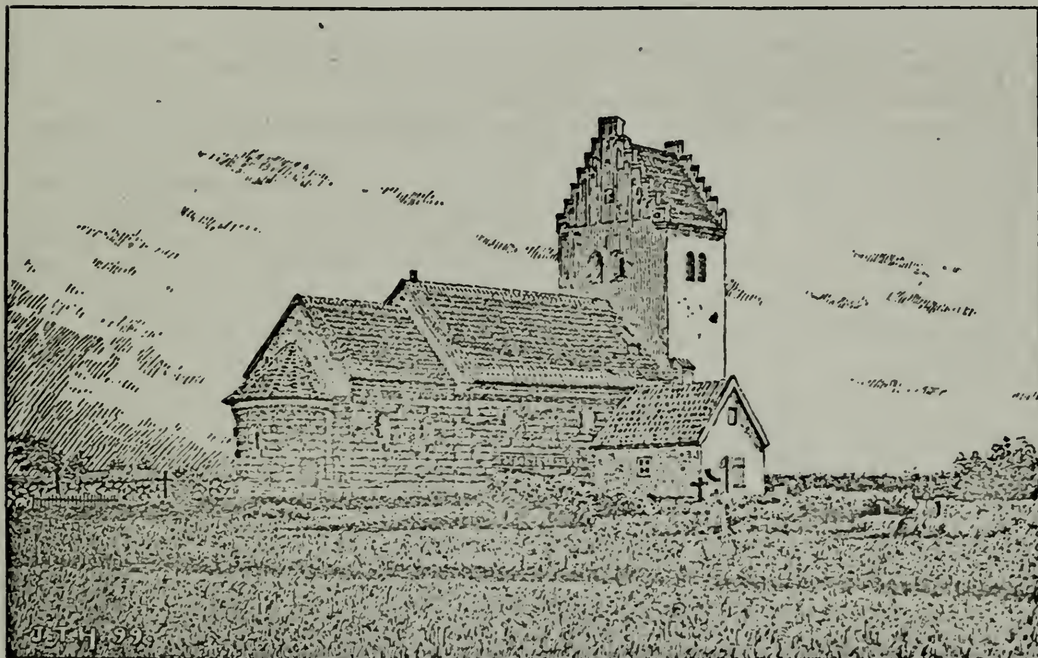
Af de inddæmmede Arealer af *Bygholms Vejle* (se S. 230) ere omtr. 3000 Td. Ld. indlemmede i Klim-Torup-Vust Pastorat ifl. min. Skriv. af $^{5}/_{12}$ 1898.

I Sognet er den fra Missionen i Labrador bekendte *Jens Haven* født 1724 († 1796).

Tømmerby Sogn omgives af Annekset Lil, den inddæmmede Bygholms (Selbjærg) Vejle, Øsløs og Vesløs Sogne, den inddæmmede Vesløs Vejle og Hillerslev Hrd. (Østerild og Hjardemaal S.). Kirken, mod N. Ø.,

ligger 3 Mil N. Ø. for Thisted og $2^1/_2$ Mil N. V. for Løgstør. De i det hele lavtliggende Jorder, med et Bakkedrag, der gaar midt gennem Sognet (højeste Punkt Vegelhøj, 84 F., 26 M.), ere overvejende sandmuldede med Sand til Underlag; mod N. V. er en Del Hede. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Aalborg til Thisted og til Feggesund Færge.

Fladeindholdet 1896: 4748 Td. Ld., hvoraf 1077 besaaede (deraf med Rug 316, Byg 246, Havre 356, Bælgsæd 3, Spergel 12, Blandsæd til Modenh. 15, Grøntf. 16, Kartofler 104, andre Rodfr. 7), Afgræsn. 641, Høslæt, Brak, Eng m. m. 806, Haver 8, Moser 135, Kær og Fælleder 538, Heder 1311, Veje og Byggegr. 71, Vandareal 158 Td. Kreaturhold 1898: 234 Heste, 1040 Stkr. Hornkv. (deraf 523 Køer), 1630 Faar, 313 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 145 Td.; 51 Selvejergaarde med 115, 107 Huse med 29 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 908 (1801: 540, 1840: 670, 1860: 779, 1880: 822), boede i 184 Gaarde og Huse; Erhverv: 44 levede af immat. Virksomh.,

Tømmerby Kirke.

656 af Jordbrug, 3 af Fiskeri, 145 af Industri, 25 af Handel, 14 af forsk. Daglejervirksomh. og 21 af deres Midler.

I Sognet den enligt beliggende *Tømmerby Kirke* og Byerne: *Tømmerby* (i Vald. Jordb. Tymberby) med Skole og Pogeskole, Lægebolig, Statstelefonstation og Mølle; *Højstrup*; *Langvad*; *Kjærup* med Præstegd.; *Frøstrup* med Mølle. *Tømmerby-Hede*, *Tømmerby-Kjær*, *Lynge* og *Kjærupholme*, Huse. Gaarde: *Selbjærggd.* ($10^1/_2$ Td. Hrtk., 300 Td. Ld.), *Rødbro*, *Nørre-* og *Sønder-Skadhave*, *Fuglsang*, *Mellemmølle*, *Søndermølle*, m. m. Ved Landevejen Markedsplads („Øsløs Marked", Marked i Juni med Heste).

Tømmerby S., een Sognekommune med Annekset, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggaard), Thisted Amtstue- (Thisted) og Han-Herredernes Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 550. Lægd. Kirken er i privat Eje.

Kirken, den anseligste i Herredet og en af de mærkeligste jydske Granitkirker,

fordum indviet til St. Bodil, bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af tilhugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren kan spores (en Tympanon herfra er indsat i Lil Kirkes Korgavl); over Norddøren, der endnu benyttes, er en Tympanon med en Dragefigur; Nordsidens oprindl. Vinduer ere bevarede. Koret har Granitgesims med en snoet Rundstav. Rigest prydet er Apsis med Dobbeltsokkel, en af Lissener baaren Rundbuefrise og mange mellem Kvadrene indsatte Stenrelieffer (Menneskehoveder, Dyr m. m.). I den senere Middelalder er det høje Taarn og Vaabenhuset, begge væsentlig af store, gule Mursten, tilføjede. Skibet har Bjælkeloft, Koret en senere indbygget, spidsbuet Hvælving, Apsis, der er adskilt ved et Skillerum, den oprindl. Halvkuppelhvælving; det hvælvede Taarnrum har Rundbue ind til Skibet. Det gamle Granitalterbords mægtige Dækplade, med Relikviegemme, bæres af 4 Søjler. Altertavle med et Maleri (Korsfæstelsen). Ved Alterbordet staar et med Kirken samtidigt Dobbeltkors af Granit med et Mandehoved og en Arm, paa hvilken staar: Dextera dei (om en nu forsvunden Sten med Indskrift se Marm. Dan. S. 264). Romansk Granitdøbefont med en Fremstilling af Fablen om Ræven og Storken. Udskaaren Prædikestol. I Vaabenhuset en mærkelig Granitsøjle med Løvværk og et Kors samt en Kugle paa Toppen. Ligsten over Præsten Alex. Nielsen Chrystalsin, † 1705, og Hustru. Epitafier over Præsterne Peder Clementin, † 1721, og Hustru, Henr. Jespersen, † 1756, og Provst Ole Thomsen Praem, † 1799, og Hustru (en Del af Taarnrummet er Begravelse for sidstnævnte Familie). Klokken er fra 1487.

Selbjærggaard, oprettet i Slutn. af 18. Aarh., tilhørte i Beg. af 19. Aarh. „Junker“ Peder Rosenørn Lasson.

Ved Højstrup, paa en flad Mark, er der 1881 foretaget Undersøgelser paa en mærkelig, formentlig svensk eller norsk Gravplads fra Vikingetiden, omfattende oprindl. omtr. 30 smaa Rundhøje, 7 Langhøje og 3 Skibssætninger; paa og imellem Højene har der været mindst 75 Bautasten. Nu ere 28 af Højene, 2 Skibssætninger og omtr. 50 Bautasten fredlyste.

Om Præstegaarden i Kjærup se Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 232 flg.

Lil Sogn, Anneks til Tømmerby, omgives af dette, det inderste af Bygholms Vejle, „Lund Fjord“, Vust Sogn, Vesterhavet og Hillerslev Hrd. (Hjardemaal S.). Kirken, mod S. Ø., ligger $3^1/_4$ Mil N. Ø. for Thisted og $2^3/_4$ Mil N. V. for Løgstør. Jorderne ere mod N., hvor de i Nærheden af Bolbjærg hæve sig til 151 F., 47 M., og mod Ø. noget højtliggende (højeste Punkt i Troldsting er 162 F., 51 M.), mod V. lavtliggende og temmelig jævne; det er Herredets ufrugtbareste Sogn, idet store Strækninger ere opfyldte af Heder og Flyvesand; Agerjorden er muldsandet. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

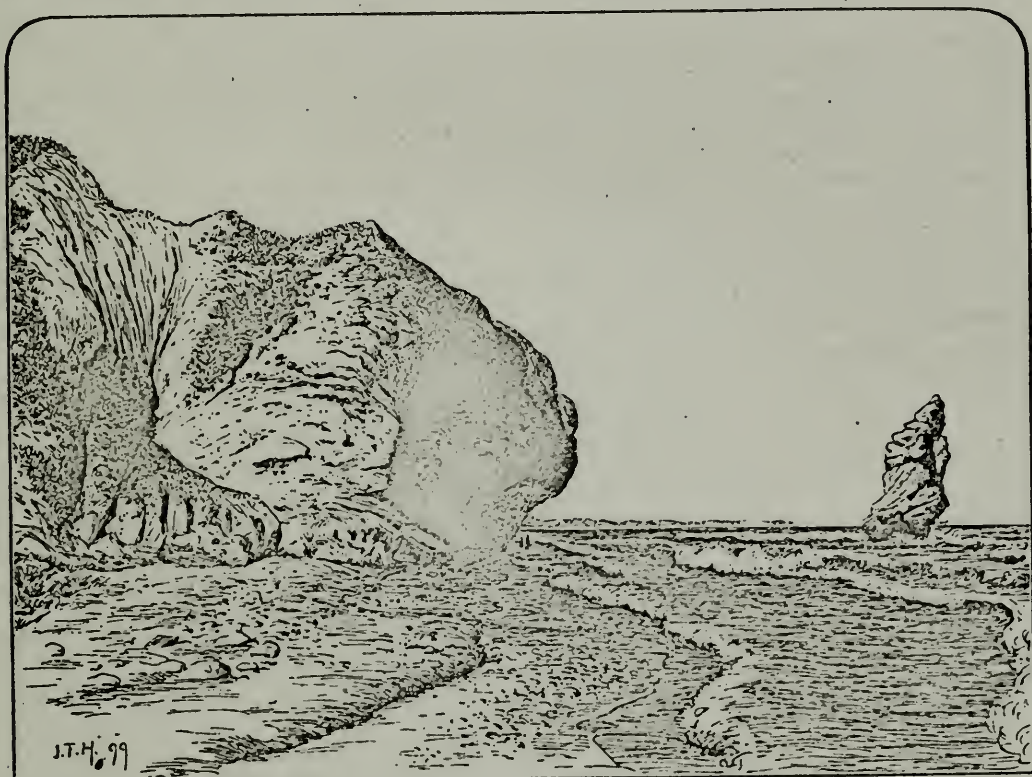
Fladeindholdet 1896: 7258 Td. Ld., hvoraf 742 besaaede (deraf med Rug 265, Byg 172, Havre 188, Blandsæd til Modenh. 19, Grøntf. 3, Kartofler 81, andre Rodfr. 9), Afgræsn. 830, Høslæt, Brak, Eng m. m. 625, Have 3, Moser 60, Kær og Fælleder 233, Heder 2678, Flyvesand 1934, Veje og Byggegr. 111, Vandareal m. m. 42 Td. Kreaturhold 1898: 172 Heste, 877 Stkr. Hornkv. (deraf 422 Køer), 1985 Faar og 195 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 113 Td.; 33 Selvejergaarde med 82, 113 Huse med 30 Td. Hrtk. og 34 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 869 (1801: 476, 1840: 670, 1860: 649, 1880: 821), boede i 173 Gaarde og Huse; Erhverv: 60 levede af immat. Virksomh., 357 af Jordbrug, 251 af Fiskeri, 88 af Industri, 39 af Handel, 13 af forsk. Daglejervirksomh., 34 af deres Midler, og 27 vare under Fattigv.

I Sognet *Lil Kirke* (1452: Lille), enligt beliggende, med Skole, og Byerne: *Lund* med Fattiggaard for Tømmerby-Lil Komm. („Dalsager Fattiggd.“, opr. 1879, Plads for 20 Voksne og 20 Børn); *Bjerget*, ved Landevejen, med Sparekasse for Tømmerby-Lil S. (opr. $^{21}/_2$ 1873; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 169,236 Kr., Rentefoden 4 pCt., Reservefonden 5796 Kr., Antal af Konti 557), Mølle, Teglv., Kro, Markedsplads (Marked i Apr. og Sep.), Valgsted for Amtets 1. Folketingskr., Toldassistent- og Telegrafstation samt Postkontor; *Glædeby* med Skole.

Kjæret, Huse, med Skole og Kysttelefonstation; *Nørklit*; Gde. og Huse. *Lilstrand*, Fiskerleje med Redningsstation, Kysttelefonstation, Landingssted og Pakhus (1897-98 var der 62 Fiskere, der fra 8 aabne Havbaade og 55 mindre Baade fiskede, særlig Torsk, Kuller og Hummer, for en Værdi af 14,872 Kr.). *Bolbjærg Huse*. Gaarde: *Kolkjær*, *Rotbøl*, *Myrup*, *Thorhavegd.*, *Græsbøl*, *Diernæsgd.*, *Holegd.*, *Rolsgd.*, m. m.

Lil S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 549. Lægd. Kirken er i privat Eje.

Den højtliggende, lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Tilbygning mod N. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere opf. i gotisk Stil (14. Aarh.) af raa Granit blandet med Flint og store, gule Mursten. I Korets Øst-

Bolbjærg og Skareklit, sete fra Øst.

gavl en Tympanon med en Fremstilling af Lammet med Fanen (se S. 226). Taarnet, med hvælvet Underrum og Spidsbue ind til Skibet, og Vaabenhuset ere fra den senere Middelalder. Tilbygningen, med Bjælkeloft, er fra Beg. af 19. Aarh. Altertavlen er en Niche i Korgavlen med et forgyldt Kors. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil.

Bolbjærg, mellem Jammer- og Vigsø Bugt, bestaar af Kridt- og Kalksten, „Limsten", blandet med Lag af Flint. Banken, der er dækket med lyngbevokset Sand, hæver sig jævnt inde fra Landet indtil 188 F., men falder brat af til Havet med indtil 151 F., 47 M., høje, hvidgule Klinter, der lude ud over Strandbredden. Paa Banken staar en Baake. Limstenen har tidligere strakt sig langt ud i Havet, men Brændingen har efterhaanden skyllet Mængder bort; kun et fastere Punkt i Limstenen har holdt sig: den 415 F. fra Klinten fjærnede, 51 F. høje, isolerede *Skareklit* („Skareklev"), der i Mands Minde har haft den samme Form og Højde som nu. Den bløde Limsten udnyttes her, ligesom andre Steder, saaledes i Torup Sogn, idet man saver den til Bygningssten, der bruges en Del paa Egnen.

I Sognet har ligget en adelig Sædegaard *Rolsgaard*, der 1538 ejedes af Anders Griis, 1565 af hans Søn Vogn Andersen, 1608 af dennes Søn Vogn G. og 1638 af

sidstnævntes Broder Anders G. (de tre sidste begr. i Lil Kirke). Senere boede her den under Torup nævnte Jens Vognsen Munk.

Et stort Bopladsfund, væsentlig fra den yngre Stenalder, er gjort paa Bolbjærg ved og omkring *Troldsting*, en Samling store, dels rejste, dels liggende Sten. Fundet indeholder bl. a. en Mængde Forarbejder og mislykkede Redskaber samt meget Affald fra Flinttilhugningen; en Del af Sagerne optoges ved Baalpladser.

Øsløs Sogn, paa Hannæs, omgives af Annekserne Arup og Vesløs, Tømmerby Sogn, den inddæmmede Bygholms Vejle og Limfjorden. Kirken, mod S., ligger $2^3/_4$ Mil N. Ø. for Thisted og 2 Mil N. V. for Løgstør. De højtliggende (Skaaruphøje, 112 F., 35 M., med trigon. Station), mod Ø. og V. skraanende Jorder ere sandmuldede med Rødsand i Underlaget.

Fladeindholdet 1896: 2829 Td. Ld., hvoraf 781 besaaede (deraf med Rug 177, Byg 182, Havre 249, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenh. 32, Grøntf. 23, Kartofler 94, andre Rodfr. 17), Afgræsn. 425, Høslæt, Brak, Eng m. m. 364, Have 9, Skov 3, Moser 46, Kær og Fælleder 504, Heder 590, Stenmarker 33, Veje og Byggegr. 74 Td. Kreaturhold 1898: 150 Heste, 661 Stkr. Hornkv. (deraf 371 Køer), 1092 Faar og 178 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 106 Td.; 28 Selvejergaarde med 80, 93 Huse med 26 Td. Hrtk., 32 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 724 (1801: 384, 1840: 566, 1860: 624, 1880: 789), boede i 167 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomh., 450 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 5 af Fiskeri, 119 af Industri, 20 af Handel, 21 af Skibsfart, 22 af forsk. Daglejervirks., 19 af deres Midler, og 37 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øsløs* (1400: Jøstløs, 1480: Øsløff), dannende een, omtr. $^3/_4$ Mil lang Gade, med Kirke, Præstegaard, søndre Skole, Friskole, Statstelefonstation, 2 Møller, Købmandsforretninger, m. m.; *Skaarup*. *Skippergade*, *Tursbjærg*, *Overbjærge*, *Lyngbjærge*, m. m., alle Saml. af Huse. Mod N. *nordre Skole*. Gaarde: *Søndergd.* ($10^1/_2$ Td. Hrtk.), *Bisgd.*, m. m. *Hjortholms Mølle*.

Øsløs S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Han-Herredernes Jurisdiktion (Skjerpinggd.), Thisted Amtstue- (Thisted) og Han-Herredernes Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 551. Lægd. Kirken tilhører de fleste af Tiendeyderne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granit paa en Sokkel med Skraakant. De oprindl. Døre ere synlige. Kirken har fladt Loft. Det i den senere Middelalder opf. Taarn har fra Taarnrummet (tidligere hvælvet) Spidsbue ind til Skibet. Alterbord af Granit i Tærningeform med Relikviegemme. Altertavlen er en Kopi af Lionardo da Vincis Nadvere. Malmstager, skænkede 1616 af „Niels Svendsen i Bisgaard“. Et lille nyere Trækrucifiks staar paa Alteret. Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen er ifl. Indskr. givet af Præsten Michel Vogelius og Hustru 1707. Paa en af Kirkestolene Aarst. 1648. Over Korbuen staa nogle godt udførte Træfigurer (Gudfader med den korsfæstede), vistnok fra en ældre Altertavle.

Søndergaard ejedes 1568 af Jesper Nielsen Basse, 1580 af Tyge Galskyt, † 1601, 1627 af dennes Enke Fru Else Kaas.

Øsløs Bisgaard tilhørte 1686 velb. Niels Lange, † 1697. Senere ejedes den af Antoni Dideriksen, † 1713, og hans Enke Johanne Nielsdatter Holst. 1724 blev den (12 Td. Hrtk.) af Antoni Gynter Munderlous Arvinger solgt for 400 Rd. til deres Søn og Broder Johs. Munderlou.

Skippergade har maaske faaet Navn af de især paa Hannæs hjemmehørende Krejlerskippere, Folk, der sejlede om i Limfjorden og solgte Varer som Potter, Sild, m. m. (se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 131 flg.).

Ved Øsløs er der en fredlyst Gravhøj, Skaarup Høj.

Vesløs Sogn, paa Hannæs, Anneks til Øsløs, omgives af dette, det andet Anneks Arup, den inddæmmede Vesløs Vejle (Arup Vig) og Tømmerby Sogn. Kirken, mod S., ligger $2^1/_4$ Mil N. Ø. for Thisted og $2^1/_4$ Mil N. V. for Løgstør. De temmelig jævne Jorder ere overvejende muldsandede

og ret gode. En Del af Østerild Statsplantage (se S. 246). Midt i den inddæmmede Vejle ligger „Storholm“. Gennem Sognet gaar Landevejen til Feggesund Færge.

Fladeindholdet 1896: 1907 Td. Ld., hvoraf 490 besaaede (deraf med Rug 104, Byg 89, Havre 181, Blandsæd til Modenh. 37, Grøntf. 6, Kartofler 58, andre Rodfr. 13), Afgræsn. 231, Høslæt, Brak, Eng m. m. 293, Have 5, Skov 221, Moser 20, Kær og Fælleder 489, Heder 121, Stenmarker 10, Veje og Byggegr. 26 Td. Kreaturhold 1898: 103 Heste, 437 Stkr. Hornkv. (deraf 268 Køer), 540 Faar og 134 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 81 Td.; 20 Selvejergaarde med 66, 44 Huse med 15 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 391 (1801: 167, 1840: 277, 1860: 345, 1880: 401), boede i 72 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomh., 200 af Jordbr., 9 af Gartneri, 84 af Industri, 17 af Handel, 41 af forsk Daglejervirks., 11 af deres Midler, og 15 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Vesløs* (1480: Westløss), ved Landevejen, med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1883) og Statstelefonstation. Hovedgaarden *Vesløsgaard* har $22^1/_2$ Td. Hrtk., 550 Td. Ld., hvoraf 150 Eng og Græsningsjord, 100 Hede, Resten Ager. Gaarden *Aldershvile* og *Oddegaarde*.

Vesløs S., een Sognekommune med Øsløs og Arup, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 552. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Vesløsgd.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Over Norddøren findes en Tympanon med et Kors; den nu tilmurede Syddør har haft en Tympanon med Fremstilling af Lammet med Fanen; den ligger nu paa Kirkegaarden. Vaabenhuset er fra Nutiden. Kirken har fladt Bjælkeloft. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavlen, med et Maleri (Korsfæstelsen), er i Barokstil med Aarst. 1728. Malmstager fra 1588 med Navnet Niels Krabbe til Vesløsgd. Romansk Granitdøbefont med rigt profileret Kumme og Ornamenter paa Foden. De øverste Kirkestole ere fra 1590, de øvrige fra 1623. Under Koret en Gravhvælving, hvori bl. a. have været begr. Niels Krabbe til Torstedlund og Hustru Fru Ingeborg Juel. Klokke fra 1555, støbt af Rasm. Laursen, med Lucas Krabbe til Vesløsgd.'s Navn. Paa Kirkegaarden en Ligsten af Granit med Runeindskrift.

Vesløsgaard er en gammel adelig Sædegaard. 1348 nævnes Mogens Nielsen (Glob) de Westlosen, 1393 Nicolaus Glob de V., 1446 Mogens Glob af V., med hvis Datter Karen, Morten Krabbes, V. kom til denne Slægt (Morten K., † 1483, Søn Mikkel K., Søn Lucas K. 1551, Brodersøn Niels K. 1596; en Jes Troelsen i V. nævnes 1479, og Per Bild i V. 1482). Senere tilhørte V. (51 Td. Hrtk.) Erik Juel og 1662 dennes Kreditorer Fru Dorte Daa, Eggert Abildgaard m. fl. De nævnte 2 solgte 1663 deres Parter (41 Td. Hrtk.) til Jørgen Lykke til Buderupholm, der straks efter solgte dem til Maren Nielsdatter, sl. Kjeld Nielsens, som yderligere samlede Gaarden. 1689 skødede Laur. Jensen Koch V. (27 Td. Hrtk.) til Oberstlieutn. Erik Zacharias v. Kahlen, der 1702 skødede den (27 og 207 Td. Hrtk.) til Enevold Nielsen Berregaard, som 1741 lagde den (27 og 323 Td. Hrtk.) under Stamhuset Kjølbygd., der senere nedlagdes. 1804 solgte Kmhr. Fred. Berregaard. V. med Tiender og Gods (henh. 24, 18 og 141 Td. Hrtk.) til Agent Chrf. Qvist m. fl. for 40,000 Rd. Derefter ejedes den af Casp. Peter Svinth, † 1835, fra hvem den gik over til Svigersønnen P. L. Kjærulf, i hvis Familie den blev til 1871, da den for 70,000 Rd. købtes af Jac. Nørgaard, hvis Søn, C. J. N., den nuv. Ejer, overtog den nogle Aar efter. — Hovedbygningen, opf. i Beg. af 19. Aarh. af Grundmur (til Dels røde Munkesten), bestaar af 3 Fløje i eet Stokv. I Havens nordøstl. Ende findes en lav, af omtr. 40 F. brede Grave omgiven rundagtig Banke, *Helledis Voldsted*, omtr. 75 F. i Gennemsn.; ogsaa andre Steder i Haven er der fundet Spor af Grave og Rester af Murværk.

Arup Sogn, det sydligste paa Hannæs og det mindste i Herredet, Anneks til Øsløs, omgives af dette og det andet Anneks Vesløs, den inddæmmede Vesløs Vejle (Arup Vig), Limfjorden (Thisted Bredning, Feggesund, der skiller det fra Mors, og Løgstør Bredn.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger

2 Mil Ø. N. Ø. for Thisted og $2^3/_4$ Mil V. N. V. for Løgstør. Jorderne ere temmelig jævne, mod N. lidt højtliggende (højeste Punkt 91 F., 29 M.), mod S. helt lave, saa at de ere udsatte for Oversvømmelse. Jorderne ere særdeles frugtbare, ler- og muldsandede. Ved Sydspidsen ligger *Arup Holm*. Gennem Sognet gaar Landevejen til Feggesund Færge.

Fladeindholdet 1896: 1495 Td. Ld., hvoraf 478 besaaede (deraf med Rug 90, Byg 119, Havre 168, Blandsæd til Modenhed 37, Grøntf. 3, Kartofler 47, andre Rodfrugter 13), Afgræsning 234, Høslæt, Brak, Eng m. m. 226, Have 3, Moser 16, Kær og Fælleder 443, Heder 65, Veje og Byggegr. 30 Td. Kreaturhold 1898: 100 Heste, 480 Stkr. Hornkv. (deraf 213 Køer), 622 Faar og 161 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 88 Td.; 27 Selvejergaarde med 75, 34 Huse med 12 Td. Hrtk. og 17 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 427 (1801: 208, 1840: 297, 1860: 363, 1880: 382), boede i 83 Gaarde og Huse; Erhverv: 5 levede af immat. Virksomh., 285 af Jordbrug, 59 af Fiskeri, 42 af Industri, 8 af Handel, 4 af andre Erhverv, 15 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nørre-Arup* (1480: Athorp) med Kirke og Skole; *Sønder-Arup*; *Amtoft*, ved Landevejen, med Landgangsbro. *Arup-Kjær* og *-Toft*, Huse; *Amtoft-Hede* og *-Mark*, Gde. og Huse. *Feggesund Færgegaard*, Ladeplads med Kro, Mølle, Statstelefonstation og Færgebro med Overfart til Feggeklit paa Mors. *Bakkegaard*.

Arup S., een Sognekommune med Øsløs og Vesløs, hører til de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 553. Lægd. Kirken tilhører 2 Gaardejere i Sognet.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. I Korets Mure findes indsat flere Sten med indhuggede Figurer. Taarnet, hvis overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet, er fra den senere Middelalder, Vaabenhuset fra 1839. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. Alterbord af Granit. Altertavlen bestaar af et Alterskab med overmalede Billeder. Romansk Granitdøbefont med et pyramidalsk Trælaag fra 1596. Prædikestol fra 1593 (restaur. 1707). Klokken, af aflang Form, er fra den tidligere Middelalder.

Amtoftegaard var tidligere en Hovedgaard, der af Vald. Atterdag forlenedes til Hr. Niels Eisen, hvis Søstersønner Palle og Jakob Kirt 1408 tilstode, at den var Kronens Gods og skødede den til Dronn. Margrethe. Endnu 1540 nævnes Amtofte Len, der da forlenedes til Kirstine, Iver Skeels. Gaarden skal have ligget Ø. for Amtoft By.

Paa *Hannæs*, der efter Jordbundens Beskaffenhed mere ligner Thy end Han-Herrederne, mærkedes Jordrystelsen $^3/_4$ 1841 stærkest. Halvøen har for øvrigt for en Del skiftet Udseende efter de store Inddæmninger af Bygholms og Vesløs Vejler. Arbejdet paabegyndtes 1861 af et Aktieselskab, der efter at have anlagt Dæmninger, som lukkede for Vejlerne, fik Vandstanden sænket, saa at der var indvundet 6-7000 Td. Ld.; men Dæmningerne gennembrødes 1874, og hele Arealet sattes atter under Vand. Derefter fik nogle Englændere, Brødr. Learmouth, Koncessionen 1876. Dæmningerne istandsattes — den over Bygholms Vejle, fra Holmtange i Øsløs Sogn til Gjøttrupstrand, er omtr. $^3/_4$ Mil lang, den over Vesløs Vejle, fra S.-Arup til den lille Holm Hovsørron, omtr. 3500 Al. —, og Arbejdet paa Tørlægningen har stadig været fortsat under store Vanskeligheder og Bekostninger (indtil 1900 skal der være medgaaet omtr. 4 Mill. Kr.), dog med Opgivelse af det inderste af Bygholms Vejle, den fiskerige Lund Fjord (omtr. 1400 Td. Ld.). Der er hidtil indvundet omtr. 10,500 Td. Ld., hvoraf henved 6000 i Bygholms Vejle; men en stor Del er kun Sandslette; bedst er Forsøget lykkedes i Vesløs Vejle (Arup Vig), der har givet ret gode Jorder. Fra Apr. 1899 have de engelske Ejere standset Arbejdet, og der er Tale om, at Lodsejerne ved et rentefrit Statslaan ville købe Vejlerne for at bevare de inddæmmede Arealer.

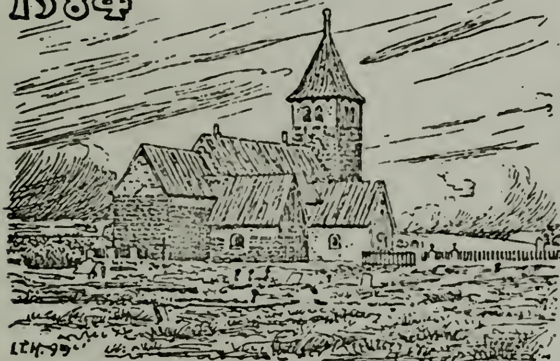
Hillerslev Herred.

Sogne:

Hillerslev Herred, det største i Amtet, begrænses mod Ø. af V. Han-Hrd., mod S. Ø. af Limfjorden (den inddæmmede Vesløs Vejle, Østerild og Lønnerup Fjorde samt Thisted Bredning), mod S. V. af Hundborg Hrd. og mod V. og N. af Vesterhavet, i hvilket Hanstholm med Pynten Roshage skyder ud. Dets største Udstrækning fra Ø. til V. er omtr. $3\frac{1}{4}$, fra N. til S. $2\frac{1}{4}$ Mil. Den nordl. og vestl. Del er opfyldt af Kridtbanker og lave Plateauer, som Hanstholm (højeste Punkt Hjærtebjærg, se S. 193), mellem hvilke ligge Kærstrækninger; ogsaa i Midten findes isolerede Bakkepartier (Kløvenhøj, 156 F., 49 M.); mod Ø. er Overfladen derimod temmelig lavtliggende og jævn (se i øvrigt S. 193 og 198). Jorderne ere overvejende sandede, med et Underlag af Kalk, blandet med noget Ler. Den nordl. og vestl. Del have en Del Søer, hvoraf Vester-Vandet og Nors Søer, med Afløb ved Klitmøller, ere de største. Det er fattigt paa Skov (i alt 1516 Td. Ld.); Vilsbøl og en Del af Østerild og Vandet Statsplantager ligge i Herredet. Det hører til de mindre frugtbare Herreder i Amtet, idet der ved Matr. gnmstl. gik 29 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 58,446 Td. Ld. ($5_{,86}$ □ Mil, $332_{,65}$ □ Km.). Det saml. Ager og Engs Hrtk. var $^1/_1$ 1895 1979 Td. Folketallet var 1. Feb. 1890 7558 (1801: 4650, 1840:

6045, 1860: 6735, 1880: 7460). I gejstlig Henseende danner det eet Provsti med Hundborg Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Hillerslev-Hundborg Herreders Jurisdiktion og Amtets 2. Forligskreds.

Hillerslev Hrd., i Vald. Jordeb. kaldet *Hildeslefhæreth*, hørte i Middelalderen til Thysyssel, senere til Ørum Len og fra 1660 til Ørum Amt (en Del dog til Vestervig Klosters Amt); se i øvrigt S. 198.

Der er i Herredet talt omtr. 400 jordfaste Oldtidsmonumenter, deraf kun omtr. 5 Stengrave, Resten Gravhøje; over Halvdelen er dog nu sløjfet eller mere og mindre forstyrret; 1/1 1900 vare 27 fredlyste. De fleste Monumenter — omtr. 325 — træffes i de sydligste Sogne (i Sennels omtr. 90, Hillerslev 80, Ø.-Vandet 45, V.-Vandet 60 og Nors 50).

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *C. Engelhardt* og *Magn. Petersen*, 1875.

Rær Sogn, paa Hanstholm, omgives mod V. og Ø. af Annekserne Hansted og Vigsø (hvori det har et Enklave), i øvrigt af Tved Sogn og Vesterhavet (Vigsø Bugt). Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil N. for Thisted. De mod N. højtliggende (Hjærtebjærg, 214 F., 67 M., med trig. Station), mod S. jævnt skraanende Jorder ere sand- og muldblandede med Kalk. Mod S. en Kærstrækning (Kjærtoft med den omtr. 10 Td. Ld. store Rær Sø). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Hansted.

Fladeindholdet 1896: 4616 Td. Ld., hvoraf 1080 besaaede (deraf med Rug 389, Byg 147, Havre 347, Bælgsæd 8, Blandsæd til Modenhed 36, Kartofler 142, andre Rodfrugter 9), Afgræsning 1274, Høslæt, Brak, Eng m. m. 353, Moser 60, Kær og Fælleder 117, Heder 1276, Flyvesand 340, Stenmarker 18, Veje og Byggegr. 83, Vandareal m. m. 14 Td. Kreaturhold 1898: 126 Heste, 653 Stkr. Hornkvæg (deraf 317 Køer), 1651 Faar og 289 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 145 Td.; 44 Selvejergaarde med 122, 61 Huse med 20 Td. Hrtk. og 35 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 704 (1801: 390, 1840: 512, 1860: 610, 1880: 623), boede i 139 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomhed, 375 af Jordbr., 140 af Fiskeri, 94 af Industri, 21 af Handel, 14 af andre Erhv., 23 af deres Midler, og 24 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Rær*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1897), Mølle og Statstelefonstation; *Nytorp*, ved Landevejen; *Saarup*. Gaarde og Huse: *Pugdal*, *Hamborg*, *Borup*, *Hedegaarde*; Fiskerlejet *Febbersted* (om Fiskeriet se S. 235). *Hjærtebjærg*, Huse, *Savbjærg*, Huse (i et Enklave); *Torp*, 2 Gde. (henh. 8 og 7 Td. Hrtk.) med Mølle. *Hjærtebjærggd.*, *Højbjærggd.*

Rær S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- (Thisted) og Lægedistr., 9. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr. 560. Lægd. Kirken tilhører en Del af Beboerne.

Kirken, ifl. D. Atl. tidligere kaldet Hellig Kors Kirke, bestaar af Skib og Kor med Apsis og Vaabenhus mod S. Den østl. Del af Skibet og Koret ere opf. i romansk Tid, paa en smukt profileret Sokkel af hugne Granitkvadre og for Vestgavlens, noget af Nordmurens og Indersidernes Vedk. af smaa Limsten („Havsten"). Det interessanteste Parti er Apsis (ombygget 1878 under Ledelse af Arkitekt F. Uldall), der er udstyret med slanke, til Dels snoede Halvsøjler, som hvile paa rigt, ejendommeligt formede Fodstykker (se *Løffler*, Uds. over Danm. Kirkeb. S. 115,

og Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 243). Den halvcirkelformede Korbue er af Limsten. En stor Rundbue deler Skibet i to Dele, hvoraf den østl. atter ved Rundbuer har staaet i Forbindelse med to Korsarme. Den nordl. blev nedbrudt i Slutn. af 18. Aarh. (der ses endnu store Rester af den under en Dynge af Murgrus), den sydl. i Beg. af 19. Aarh. (Grundstenene ses endnu), og Vaabenhuset opførtes væsentlig af dens Materiale, huggen Kamp. I Skibets vestl. Del ere de oprindl. Døre bevarede; over den tilmurede, nordl. Dør er en Tympanon med Bladornament. Skib og Kor have Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving. Altertavlen (ombygget i Renæssancetiden) er et Alterskab i gotisk Stil fra 1500. Granitdøbefont. Udskaaren Prædikestol fra Renæssancen. Klokken er støbt 1453 af Petrus de Randrusia. — Paa Kirkegaarden er 1800 af tidligere Hovbønder paa Nørtorup rejst et Granitmonument (restaur. 1879) for Byfoged og Auktionsdirektør O. Lemvigh († 1834) med Indskriften: „Den redelige og kyndige Embedsmand, den retskafne Dommer og ærlige Bondeven, O. L., som udvirkede, at vi bleve Selvejere".

Gaarden *Torp* tilhørte Dronning Margrethe, som 1401 gav Hr. Jens Due den i Forlening. Han maa dog senere have erhvervet Ejendomsret til den, thi den

Rær Kirke.

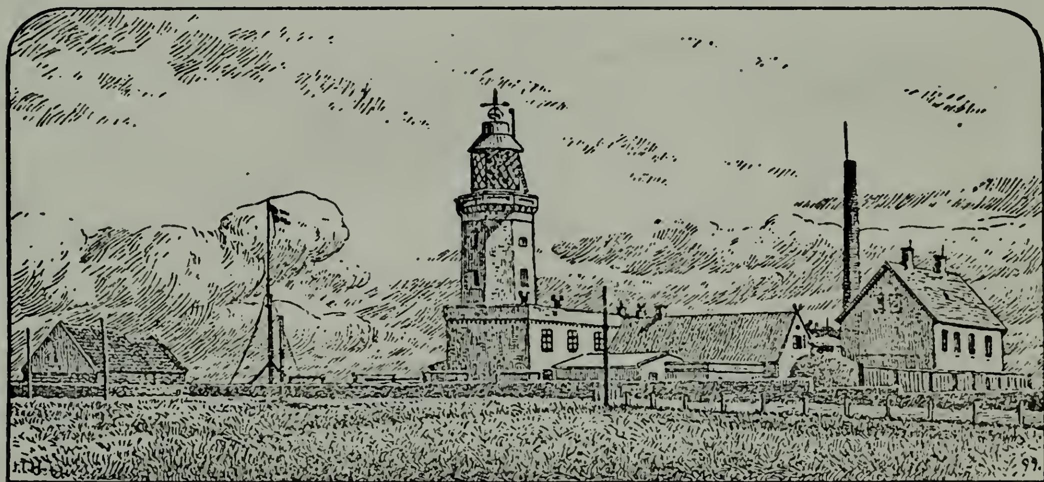
gik i Arv i hans Slægt, Sønnen Hr. Bonde Due 1430, dennes Søn Mikkel 1442, hvis Datter Else ægtede Hr. Anders Munk, † 1504, der med hende fik T. Deres Sønner Niels Munk, Bonde Due og Svend Munk ejede T. 1504 og 1525, men døde alle barnløse, hvorefter T. kom til deres Søster Maren, g. m. Mikkel Krabbe, der synes at have afhændet T. til sin Broder Niels Krabbe, med hvis Datter Karen Eiler Lykke tilgiftede sig Gaarden. Den tilfaldt saa deres Sønner Erik Lykke og Niels Lykke, † 1575, dennes Søn Jakob L. og Datter Anne, † 1645, g. m. Claus Maltesen Sehested, hvis Datter Sophie ægtede Stiftsbefalingsmand i Aalborg Erik Juel til Hundsbæk, Fader til Niels Juel, der siges at have tilbragt en Del af sin Barndom paa T. 1661 købte Raadmand i Randers Thomas Poulsen T. af Erik Juels Kreditorer, deribl. Peder Lange, Jørgen Seefeld og Fru Anne Skeel, Manderup Dues, der havde faaet Udlæg i den. Den havde da 96 Td. Hrtk., men 1668 ejede Thøger Hofman ved Indførsel $37^1/_2$ Td. Hrtk. af den. 1684 solgte Nic. Ægidisen til sin Fætter Hans Aug. v. Pagelsen til Nortorp $^1/_3$ af T.; Justitsr. v. Pagelsen døde 1723, og hans Enke Charl. Am. Span ægtede 1725 Justitsr., Landsdommer Chr. Braem († 1752), der 1729 paa Skifte efter hende fik udlagt T. mod at betale en Del af Boets Gæld. Han solgte 1749 N. (52, 40 og

229 Td. Hrtk.) for 18,000 Rd. til Jens Pedersen Clementin, † 1763, hvis Dødsbo 1764 skødede den for 21,000 Rd. til hans Enke Karen Hastrup, g. 1765 m. Kancellir. Joh. Nic. Scavenius, der 1766 solgte N. for 24,500 Rd. til Jørgen Mygind, som bortsolgte en stor Del af Godset og døde 1791. Af hans Dødsbo købte Jens Christensen Søegaard N. med Ml. for 8450 Rd., og af ham købte Peder Skaarup 1806 N. Hovedparcel for 3000 Rd. Ved Jordernes Udstykning i Slutn. af 18. Aarh. opstod Byen Nytorp. — *Torp Voldsted* (fredlyst), en firsidet Plads, omgiven af indtil 10-11 F. høje Volde og uden om Grave (den vestl. er nu forsvunden), vises endnu ved Foden af en stejl Bakkeskrænt; der ses Spor af, at Gaarden har bestaaet af 3 Fløje; omtr. midt paa Voldstedet ses Rester af en Brønd. N. V. for Voldstedet er der fundet Spor af gamle Bygninger.

I Sognet har der ligget et Kapel; men ethvert Spor af det er forsvundet (et Sted kaldes endnu „Kapelhus"; se Vigsø Kirke). Ved Kapellet har været en hellig Kilde.

Ved Nørtorp er Gravhøjen „Hjærtebjærg Høj" fredlyst.

Hansted Sogn, det yderste paa Hanstholm, Anneks til Rær, omgives af dette, Tved og Nors Sogne samt Vesterhavet. Kirken, mod N. V., ligger $2^1/_4$ Mil N. N. V. for Thisted. Jorderne ere højtliggende med brat Affald

Hanstholm Fyr med Hansted Kirke.

til Kysten, saaledes Pynten Roshage, Jyllands nordvestligste Spids, og Helshage; Agerjorden er sandmuldet med Kalk til Underlag, men over Halvdelen af Arealet er dækket af Hede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Hansted.

Fladeindholdet 1896: 2843 Td. Ld., hvoraf 170 besaaede (deraf med Rug 64, Byg 25, Havre 53, Blandsæd til Modenh. 5, Kartofler 23), Afgræsn. 202, Kær og Fælleder 522, Heder 1930, Veje og Byggegr. 19 Td. Kreaturhold 1898: 35 Heste, 138 Stkr. Hornkv. (deraf 79 Køer), 561 Faar og 64 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 20 Td.; 9 Selvejergaarde med 16, 17 Huse med 4 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 245 (1801: 124, 1840: 163, 1860: 171, 1880: 193), boede i 49 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomh., 49 af Jordbrug, 105 af Fiskeri, 13 af Industri, 14 af Handel, 7 af Skibsfart, 6 af andre Erhverv, 18 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hansted* med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1898), Hotel, Strandkontrollørbolig og *Hanstholm Fyr*, et hvidt, elektrisk Lynfyr (hvert 10. Sekund Trelyn), der vises fra et 72 F. højt, ottekantet Taarn af Granit; Flammens Højde o. Havet er 209 F., 66 M., Lysvidden 5 Mil; men Lysevnen er $12^1/_2$ Mil, og Lysningen kan ses omtr. 20 Mil borte. Ved Fyret er der Fyrmesterbolig, Signal- og Telegrafstation samt

Taagesignal (to Sirener) og Fare-Signalstation for Fiskere. Byen *Nørby*. *Hanstedmølle Huse* (to i Rær S.). *Gaarddal*, Huse. Ved Roshage *Hanstholm* (Hanstedholm) *Redningsstation*. Gaarden *Baadsgd.*

Fiskeriet har stor Betydning. Ifl. Fiskeriberetningen 1897-98 var der paa Hanstholm (Rær, Vigsø og Hansted S.) 80 Fiskere, der med 15 aabne Havbaade og 51 mindre Baade fiskede — især Kuller, Torsk og Flynder, men ogsaa Makrel, Sild og Hummer — for en Værdi af 30,913 Kr.

Hansted S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 559. Lægd. Kirken tilhører en Del af Beboerne.

Den lille *Kirke*, der bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N., er oprindl. opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre, men for største Delen ombygget 1862 med Benyttelse af det gamle Materiale; samtidig opførtes Vaabenhuset, af Mursten. Norddøren er bevaret; et oprindl. Vindue ses i Koret; Korbuen er ogsaa oprindelelig. Kirken har Bjælkeloft. Paa Skibets Sydside er der paa en Sten indhugget et Skib. Altertavle i Empirestil med et nyere Maleri (den korsfæstede), af Wørmer. Granitdøbefont med to Løver paa Kummen. Ny Prædikestol. Klokken bæres af to Piller paa Korets Østmur.

Hanstholm (Rær, Hansted og Vigsø Sogne) har tidligere været en Ø, der har været skilt fra det øvrige Land ved et Sund, som strakte sig fra Lønnerup Vig over Hillerslev og Kaastrup til Tved, hvor det delte sig i to Arme, en, der gik mod N. over Vigsø til Havet, medens den anden gik S. om Holmen mod V. I Lavningen, som tydelig ses, skal der være fundet Rav og Østersskaller, et Skibsanker m. m. Baadsgaard, der ligger paa Sydsiden af Hanstholmen, har sit Navn af, at der derfra i gamle Dage var Overfart til Thy.

Hanstholm Fyr er opf. 1843 som det første Linsefyr i Danmark; 1887-89 blev det omdannet til elektrisk Fyr, det eneste i Danmark (for 262,000 Kr.; det gamle Linsefyr blev anbragt i Fornæs Fyr). Fyret, der tændtes første Gang $^{16}/_{10}$ 1889, er det stærkest lysende Fyr i Landet; Lysstyrken er 20 Mill. Spermacetlys.

Vigsø Sogn, Anneks til Rær, omgives af dette, Tved, Enklaver af Hillerslev S. og Hjardemaal Sogn samt Vesterhavet (Vigsø Bugt). Kirken, mod N. V., ligger 2 Mil N. for Thisted. De i Midten højtliggende, mod N. brat skraanende Jorder ere skarpsandede; over Halvdelen af Arealet dækkes af Hede.

Fladeindholdet 1896: 3108 Td. Ld., hvoraf 337 besaaede (deraf med Rug 153, Byg 27, Havre 123, Kartofler 33), Afgræsn. 532, Brak, Eng m. m. 158, Moser 46, Kær og Fælleder 178, Heder 1701, Flyvesand 24, Stenmarker m. m. 46, Veje og Byggegr. 86 Td. Kreaturhold 1898: 35 Heste, 302 Stkr. Hornkv. (deraf 136 Køer), 953 Faar og 118 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 44 Td.; 14 Selvejergaarde med 32, 30 Huse med 11 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 254 (1801: 209, 1840: 233, 1860: 213, 1880: 236), boede i 53 Gaarde og Huse; Erhverv: 2 levede af immat. Virksomh., 175 af Jordbrug, 19 af Fiskeri, 24 af Industri, 11 af Handel, 8 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 6 vare under Fattigvæs.

I Sognet Byerne: *Vigsø* med Kirke, Skole, Handelsetablissement, Redningsstation og Statstelefonstation; *Bjerre*. Gaarde og Huse: *Rosholm*, *Hesseldal*, *Tovsgd.*, *Ny-* og *Gl. Overgd.*, *Krægpøth*, *Volborg*, *Søborg*, *Rolighed*, *Degnebakke*. Om Fiskeriet se ovfr.

Vigsø S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 561. Lægd. Kirken tilhører Beboerne.

Den lille *Kirke* (ifl. D. Atl. i sin Tid kaldet *St. Peders Kapel*) bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere opf. af Limsten og ved senere Ombygninger af Mursten, hvoraf ogsaa den halvrunde Korbue er; Vaabenhuset,

fra Slutn. af 19. Aarh., er af Mursten. Norddøren kan spores; i Koret findes et Par oprindl. Vinduer. Kirken har fladt Bjælkeloft. Altertavlen er en Træflade med et forgyldt Kors; Prædikestol fra Beg. af 18. Aarh. Romansk Granitdøbefont. I Koret Epitafium over Math. Pedersen Ilum til Vang, † 1778. Klokken, der hænger mellem et Par murede Piller ved Vestgavlen, er fra 1500. I Vaabenhuset nogle Ligsten.

Ifl. D. Atl. (V S. 444) har der i Sognet ligget en Kongsgaard *Vig*. Thorkel Myg skødede 1406 til Dronn. Margrethe den Rettighed, han kunde have i den Gaard Wigh og Wighs Fang med tilliggende Gods og 5 Gaarde, som fordum kaldtes Sæthrichs Gods i Thy. En endnu ældre Gaard, *Søborg* i Thy, nævnt i et Dokum. af 1418, antages ogsaa at have ligget her.

Om Skudehandelen fra Vigsø paa Norge, se Saml. til j. Hist. 3. R. I S. 215, 219 og 247. Under Krigen 1807-14 var der Kornmagasiner her til Norges Proviantering.

Nors Sogn omgives af Hansted Sogn, Annekset Tved, Hillerslev Sogn, Hundborg Hrd. (Skinnerup S.), Ø.- og V.-Vandet Sogne samt Vesterhavet. Kirken, mod S. Ø., ligger 1 Mil N. for Thisted. De højtliggende, mod Ø. jævnt skraanende, mod V. mere bakkede Jorder (højeste Punkt Isbjærg, 179. F., 56 M.) ere for Agerjordens Vedk. muldede, med Underlag af Hvidler og Kridt; men omtr. $^1/_3$ af Arealet dækkes af Hede og Klitter. I Sognet ligger en Del af den 1900 anlagte, 1255 Td. Ld. store *Statsplantage Tved* samt flere Søer, saaledes Blegsø, omtr. 70 Td. Ld., Tormaal, 25 Td. Ld., Hykjær 25 Td. Ld., Sokland og største Delen af den 900 Td. Ld. store Nors Sø. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Hansted.

Fladeindholdet 1896: 6865 Td. Ld., hvoraf 1397 besaaede (deraf med Rug 300, Byg 213, Havre 532, Bælgsæd 37, Blandsæd til Modenh. 156, Grøntf. 8, Kartofler 120, andre Rodfr. 31), Afgræsn. 1492, Høslæt, Brak, Eng m. m. 527, Have 7, Moser 66, Kær og Fælleder 12, Heder 2380, Flyvesand 642, Stenmarker m. m. 118, Veje og Byggegr. 109, Vandareal m. m. 114 Td. Kreaturhold 1898: 219 Heste, 1113 Stk. Hornkv. (deraf 471 Køer), 1415 Faar og 354 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 260 Td.; 64 Selvejergaarde med 223, 88 Huse med 37 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 806 (1801: 511, 1840: 596, 1860: 729, 1880: 853), boede i 172 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomhed, 568 af Jordbr., 16 af Fiskeri, 112 af Industri, 8 af Handel, 22 af forsk. Daglejervirks., 27 af deres Midler, og 24 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nors* med Kirke, Præstegd., Skole og Biskole, Forsamlingshus (opf. 1875), Missionshus (opf. 1896) og 2 Møller (Nors og Vindbjærg); *Vorring*; *Hinding* med Skole. *Lek*, *Nors Havreland* og *Skaaruphede*, Huse. Hovedgaarden *Søgaard* har $18^1/_2$ Td. Hrtk., 700 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 400 Hede og Klit, Resten Ager. Andre Gaarde: *Øster-Skaarup*, *Skibstedgd.*, *Diggaard*, *Øregd.*, *Neder-Hindinggaarde*, m. m.

Nors S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- (Thisted) og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 563. Lægd. Kirken tilhører Beboerne.

Kirken (se Vignetten S. 231) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Kapel ved Korets Nordside. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Taarnet, med firsidet, pyramideformet Tag, er ligeledes af Granit, efter Sigende ombygget 1796 af Materiale fra den nedbrudte Torup Kirke (dens Kirkegaard ses endnu). Paa flere Sten i Taarnet er der indhugget Figurer (deribl. et Vaaben med Tavlbrædt), ligesom der i Kirkens Ydermure er indsat Ligsten, deribl. en fra tidlig Middelalder (se *Løffler*, Gravst. Pl. XII). Norddøren og nogle af de oprindl. Vinduer ere bevarede; i Vestgavlen en Granitportal. Vaabenhuset (tidligere hvælvet) er af Munkesten. Skib og Kor, hvis Bue bæres af profilerede Gesimser, have fladt Loft. Kapellet (tidligere Sakristi), med Hvælving og blindingsprydet Gavl, er væsentlig af Granit. Kirkens Sydside er til Dels ombygget 1890-91. Alterbord af Granit med Relikviegemme; Altertavlen i en romansk Ramme (Arkitekt:

F. Uldall) er malet 1884 af A. Dorph (Opstandelsen). Prædikestol i Renæssancestil. Romansk Granitdøbefont med Kumme i Firkløverform. I Kapellet staar en af et forgyldt Gitter omgiven Kiste; paa Væggen hænger et Epitafium over Oberst Thom. Thomsen til Ullerupgd., † 1749. Under Kapellet er der Gravhvælving, hvori ere begravede flere af Søgaards Ejere. Series pastorum.

Søgaard ejedes 1400 af en Fru Kirsten, 1482 af Lars Johansen Rød, 1494 af Niels Rød, 1516 af Anne Ovesdatter, Lars Johansens Efterleverske, og hendes Sønner Joh. og Ove Lauridsen og Svigersøn Erik Spend, sidstnævntes Enke Fru Anne 1540, hendes Søn Anders Spend 1536, Ove Lauridsen Rød 1541, Hans Ovesen Rød 1572, Niels Stygge 1568 (ved Rettertingsdom af 1604 tildømtes den Mogens Juel, † 1605, som Kautionist for den dav. Ejer Niels Stygge), Christen Prip 1609, hvis Søn Iver Prip 1625 solgte S. til Otte Lunov, men 1627 købte den tilbage for atter 1629 at sælge den, nu til Chrf. Gersdorff. Siden tilhørte den Erik Juel og efter ham Jørgen Lykke (da 28 Td. Hrtk.). 1701 blev den (21 Td. Hrtk.) af Mette Olufsdatter, sl. Assessor Henr. Jørgensens til Visborggd., tilskødet Provsten i Refs Hrd. Peder Nielsen, † 1719, hvis Enke Martha Andersdatter Lyngby 1724 solgte S. til Bertel Langballe til Nebel, † 1744. Derefter beboedes den af Bønderfolk og blev delt; 1805 blev den atter samlet. Senere ejedes den i mange Aar af P. Holst; 1883 gik den for 130,000 Kr. over til Sønnen Christen S. H., som nogle Aar efter mageskiftede den til Jens Nielsen fra Mors; kort efter gik den over til Sagfører O. Lykke i Thisted, der 1897 solgte den for 100,000 Kr. til de nuv. Ejere Hagensen til Ullerupgd. og Svend Boyer af Skinnerup. — Hovedbygningen, een Længe af Grundmur, er opf. 1858. V. for den nuv. Gaard ses Antydning af Grave, ligesom der skal være fundet Bygningsrester, der tyde paa, at Gaarden er brændt.

Mogens Borre i *Hinding* nævnes 1468. 1599 oplod Claus Mund til Kongen sin Hustru Kirsten Harbous Arvegods, *Worminggaard* i Nors S.

Den i D. Atl. omtalte *St. Eline Sten* — en Helleristningssten fra Oldtiden med skaalformede Fordybninger — findes næppe mere.

S. for Nors er fredlyst en Gravhøj, *Thorshøj*.

Egnen er rig paa de for Kridtlagene (særlig hvor disse træde nær til Overfladen) ejendommelige Jordfaldshuller (se S. 198), der staa i Forbindelse med underjordiske Huler (smlgn. Karstdannelsen i Østerrig). Det er disse Jordfaldshuller, der bevirke de mærkelige Fænomener ved den dybe, fiskerige *Nors Sø* (45 F. o. Havet), paa hvis Bund, ligesom ved Strandkanten, der findes saadanne Huller, der virke som underjordiske Hæverter, saa at Søen snart kan være næsten udtørret, snart, naar de underjordiske Kanaler tilstoppes, kan have en saa høj Vandstand, at de omliggende Jorder oversvømmes. I 19. Aarh. ere flere Dele af Søen, der har gaaet helt op til Kirkegaarden, og som siden 1835 har Afløb (Nors Aa) til Vesterhavet gennem en gravet Rende, tørlagte.

Tved Sogn, Anneks til Nors, omgives af dette, Hillerslev, Kaastrup, Hundstrup, Hjardemaal, Vigsø, Rær og Hansted Sogne. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil N. for Thisted. De højtliggende og bakkede Jorder (Rosbjærg, 157 E., 49 M.) ere i det hele stærkt sandblandede; den vestl. Del er opfyldt af Hede og Flyvesand; mod Ø., hvor *Storaa* løber, findes en større Kærstrækning, hvori Gasbjærg, 39 F., en helt jævn, omtr. 2 Td. Ld. stor, mulddækket Kridtbakke, ligger. En Del af Statsplantagen Tved (se S. 236). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Hansted.

Fladeindholdet 1896: 3765 Td. Ld., hvoraf 756 besaaede (deraf med Rug 259, Byg 126, Havre 228, Bælgsæd 23, Blands. til Modenh. 35, Grøntf. 10, Kartofler 72), Afgræsn. 974, Høslæt, Brak, Eng m. m. 509, Haver 3, Moser 123, Kær og Fælleder 99, Heder 981, Flyvesand 241, Veje og Byggegr. 73, Vandareal 5 Td. Kreaturhold 1898: 114 Heste, 565 Stkr. Hornkvæg (deraf 234 Køer), 969 Faar og 184 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 105 Td.; 29 Selvejergaarde med 83, 49 Huse med 20 Td. Hrtk. og 3 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 402 (1801: 252, 1840: 332, 1860: 361, 1880: 358), boede i 89 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomh., 292 af Jordbr., 23 af Industri, 10 af Handel, 32 af forsk. Daglejervirks., 18 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet *Tved Kirke* med Skole, ved Landevejen, og Byerne: *Sønderby*

og *Nørby*, begge ved Landevejen; desuden en Del af *Ballerum* (Resten i Kaastrup S.) med Skole og Mølle. *Havreland*, Gde. og Huse. Gaarde: *Smedegaarde*, *Skjelsgaard* med Mølle, *Langgaard*, *Kjærgaard* m. m.

Tved S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 562. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken, ejendommeligt beliggende i Klitten, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Flere af de oprindl. Vinduer og Nord- og Syddøren (sidste tilmuret) ere bevarede. Taarnet med Pyramidetag, forneden væsentlig af Granit, foroven af Mursten (med Aarst. 1773 og 1799 samt Bogstaverne P K D B.), og Vaabenhuset, af Mursten, ere senere Tilbygninger. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavle i Renæssancestil fra 1686; Prædikestol fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont med Dyre- og Planteornamenter paa Kummen. To Gravtræer i Taarnrummet med rige Udskæringer, ere nu forsvundne. I Vaabenhusets Gulv to romanske Ligsten med Korsfigurer. Klokke fra 1498. (Se Ill. Tid $^5/_{12}$ 1875).

Skjelsgaard tilhørte 1429 Vestervig Kloster. — *Kjærgaard* i Tved nævnes 1462. — 1660 nævnes Laur. Lunov til *Søndertved*.

Vester-Vandet Sogn omgives af Annekset Ø.-Vandet og Nors Sogn samt Vesterhavet og Hundborg Hrd. (Vang, Enklave af Hundborg S., Sjørring og Thorsted S.). Kirken, mod S. Ø., ligger $1^1/_4$ Mil N. V. for Thisted. De mod Ø. temmelig højtliggende, mod V. skraanende Jorder ere sandede med Lerblanding, paa sine Steder med Rødler, Kalk og Al i Underlaget. I Sognet ligger den 603 Td. Ld. store *Vilsbøl Statsplantage*, anlagt 1892 paa et Kalkbjærg med Klitter, og en Del af Statsplantagen Vandet (se S. 251) samt en Del af *Nors Sø* (se S. 237) og det meste af *Vester-Vandet Sø*, omtr. 650 Td. Ld. Store Strækninger mod V. dækkes af Hede og Klit. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Klitmøller.

Fladeindholdet 1896: 6259 Td. Ld., hvoraf 688 besaaede (deraf med Rug 119, Byg 101, Havre 275, Bælgsæd 10, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 69, Grøntf. 3, Kartofler 95, andre Rodfr. 10), Afgræsn. 636, Høslæt, Brak, Eng m. m. 452, Haver 7, Skov 605, ubevokset 200, Kær og Fælleder 106, Heder 1420, Flyvesand 2009, Stenmarker 82, Veje og Byggegr. 54 Td. Kreaturhold 1898: 117 Heste, 624 Stkr. Hornkv. (deraf 286 Køer), og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 127 Td.; 23 Selvejergaarde med 100, 88 Huse med 21 Td. Hrtk. og 31 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 788 (1801: 575, 1840: 712, 1860: 672, 1880: 709), boede i 156 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomhed, 259 af Jordbr., 256 af Fiskeri, 78 Industri, 33 af Handel, 26 af Skibsfart, 54 af forsk. Daglejervirks., 28 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

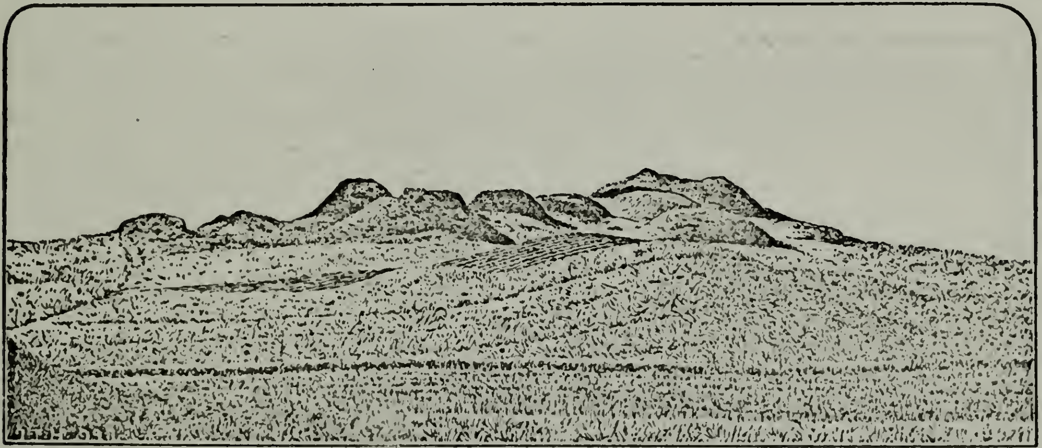
I Sognet Byerne: *Vester-Vandet*, ved Landevejen, med Kirke; *Agerholm* med Præstegd., Skole, Mølle og Statstelefonstation; Fiskerlejet og Ladepladsen *Klitmøller* — 1. Febr. 1890: 98 Huse og 461 Indb. (1801: 336, 1880: 372) —, beliggende ved en lille Bugt af Havet ved det fremspringende Punkt Ørhage, med Kirke, Skole, Stampemølle, Vandmølle, Badehotel, Toldassistentbolig, Redningsstation, Fare-Signalstation for Fiskere og Statstelefonstation; ved Klitmøller staar en Baake; paa Ørhage „Klitmøller Ledefyr". *Tørvekjær Huse*, *Bleghule*, Huse. *Skaarupgaard* har $16^1/_4$ Td. Hrtk. (deraf omtr. 6 i Ø.-Vandet og Nors S.), omtr. 250 Td. Ld. Ager, 100 Td. Ld. Hede ved Gaarden og en Del Klit i Statsplantagen V.-Vandet. Andre Gaarde: *Nebel*, *Vilsbøl*, *Tanderup*, *Tøfting*, *Engholm*, m. m. Overplantørboligen *Søholt* i Vilsbøl Plantage.

Fiskeriet beskæftigede ifl. Fiskeriberetn. 1897-98 102 Fiskere, der med

14 aabne Havbaade og 60 mindre Baade fiskede (Kuller, Torsk, Helleflynder, Makrel og Hummer) for en Værdi af 23,546 Kr.

V.-Vandet S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- (Thisted) og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 567. Lægd. Kirken tilhører Tiendeyderne.

Kirken, fordum indviet til St. Nicolaus, bestaar af Skib og Kor (udv. ud i eet, men indv. adskilte ved Korbuens Mur) med Apsis og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Skib og Kor med Apsis, er fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel (Vestgavlen er dog af Mursten). Skibet har Bjælkeloft, Koret og Apsis Hvælvinger (ommurede i Nutiden). Af Norddøren og de oprindl. Vinduer findes kun faa Spor; Syddøren er bevaret i det senere, af Mursten tilbyggede Vaabenhus. Flere Sten i Murene have fordybede Mærker (en Sten med Triskele, se *Løffler*, Uds. osv. S. 22). Smukt Alterbord af Granit med en mægtig Dækplade (se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 242). Ny, udskaaren Altertavle i romansk Stil fra 1882 (efter Tegn. af Arkit. Uldall). Granitdøbefont. Prædikestol i senere Renæssancestil. I Skibet to Lysekroner, den ene fra 1552 er en Kopi (Originalen i Nationalmus.), den anden ophængt over Bertel Langballe til Nebel, † 1744, og Hustru, af deres

Højgruppe ved Vester-Vandet.

Børn. I Apsis Marmorligsten med Portrætfigurer over Kjeld Krabbe til Nebel, † 1550, Hustru og Søn Jak. K. I Korbuen Mindetavle over Mikkel Langballe til Nebel, † 1711, og Hustru. I Koret Epitafium over Provst Peder Knudsen Riber, † 1765, og Hustru. Klokken, i en Træstabel paa Kirkegaarden, er støbt 1462 til „St. Nicolai Kirke i Vestervandvid, da Johs. Torkildsen var Sognepræst". Paa Kirkegaarden Ligsten over Provst Nicolai Eeg, † 1819, og Hustru.

Klitmøller Kirke, der bestaar af Skib, Kor og Vaabenhus mod S., er opf. 1871-72 af røde Mursten væsentlig i Spidsbuestil efter Tegn. af Murermester Hyldahl, Thisted. Altertavlen (Christus stiller Stormen) er malet og skænket af Dronn. Louise. Messingalterstagerne ere 1589 skænkede til Thisted Kirke af Anders Nielsen og Hustru Maren Griis; Døbefadet er ogsaa fra Thisted Kirke. Paa Kirkegaarden Mindesmærke over Barken Slejpners Besætning og 4 Fiskere, der druknede Nov. 1892.

Nebel, tidligere en Hovedgaard, blev 1376 af Biskop Svend af Børglum og en Del Riddere og udnævnte Voldgiftsmænd tilkendt Ebbe Strangesens Enke Elina og benævnes da Nybbyl (Suhms Hist. af Danm. XIV. S. 31 flg.). Imidlertid angives N. ogsaa at have været Stamsædet for den Slægt Friis, der førte et paa en Bjælke siddende Egern, idet Ratlof Friis, der levede 1334, hans Søn Johan F. 1370, dennes Søn Ratlof F., † 1463, og hans Søn Godske F., † 1495, skulle have ejet den. 1546 nævnes Kjeld Krabbe til N., der vilde fratage Vester-Vandet Kirke St. Nicolaus Mølle. Senere ejedes den af den ødsle Fru Elsebe Skram, Esge Billes, men 1633 var den delt i to Gaarde, Vester N. og Øster N., og blev da af Gunde Lange solgt til Niels Harbou, † 1649, hvis Enke Anne Lunov ejede N. endnu 1667. Datteren Ingeborg Harbou

ægtede en Kornet Joh. Addesen v. Buchfeldt, der 1675 solgte N., maaske til Mikkel Langballe, som ejede Gaarden 1682 og 1708 skødede N. Sædegaard (11 Td. Hrtk.) til sin Søn Bertel L., † 1744, hvis Søn Student Hans Nic. L. 1746 skødede N. (formedelst Sandflugt modereret til 7 Td. Hrtk.) med 2 Huse for 300 Rd. til Provsten Peder Knudsen Riber, † 1765, hvis Enke Petronelle Kirst. Søltoft 1779 solgte N. (11 Td. Hrtk.) for 1500 Rd. til sin Broder Johs. Chr. Søltoft. 1791 ejedes den af Jens Christensen Søegaard, der 1792 ved Auktion solgte den for 1800 Rd. til Peder Taabel.

Nebel, Vilsbøl og *Agersbøl* vare Byer, der ere blevne ødelagte af Sandflugten. Fra *Klitmøller*, der med sine Møller ligger ejendommeligt mellem Klitterne, har der i sin Tid været drevet betydelig Skudehandel (se S. 204). Det første Aktstykke, hvori denne Handel omtales, er en Ansøgning fra K. og Strandmændene paa Hanstholm af 1665, hvorefter Handelen bevilges dem ifl. kgl. Brev af $^{24}/_{9}$ 1666. Denne Handel, især paa Hamburg og Norge, var i sin Tid lige saa stor, om ikke større end den, der dreves fra Thisted. Endnu 1769 havde K. 13 Skuder, ved Beg. af 19. Aarh. var der 7, 1841 6, og nu er Handelen helt ophørt; hvad der især gjorde det af med den, var først Krigen 1807-14 og dernæst Aggerkanalens Aabning, da det blev ulige lettere at føre Varerne til Thisted (se anførte Artikel i Saml. til j. Hist. 3. R. I S. 211 flg.).

Ved Vester-Vandet er der fredlyst 16 anselige Gravhøje; 9 af dem udgøre en særdeles smuk samlet Gruppe, 3 andre ligge paa Række tæt sammen.

Øster-Vandet Sogn, Anneks til V.-Vandet, omgives af dette og Nors Sogn samt af Hundborg Hrd. (Skinnerup og Torsted S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $^{3}/_{4}$ Mil N. V. for Thisted. De særlig mod N. noget højtliggende Jorder ere for det meste sandblandede, ofte med Ler. Nogen Hede mod S.; lidt af Statsplantagen Vandet (se S. 251). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Klitmøller.

Fladeindholdet 1896: 1966 Td. Ld., hvoraf 679 besaaede (deraf med Rug 118, Byg 71, Havre 291, Boghvede 28, Bælgsæd 6, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 89, Kartofler 51, andre Rodfr. 17), Afgræsn. 548, Høslæt, Brak, Eng m. m. 255, Skov 31, Heder 392, Flyvesand 36, Veje og Byggegr. 22 Td. Kreaturhold 1898: 70 Heste, 412 Stkr. Hornkvæg (deraf 122 Køer), 637 Faar og 92 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 113 Td.; 16 Selvejergaarde med 106, 22 Huse med 7 Td. Hrtk. og 2 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 234 (1801: 134, 1840: 167, 1860: 205, 1880: 258), boede i 41 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 120 af Jordbr., 5 af Gartneri, 48 af Industri, 1 af Handel, 44 af forsk. Daglejervirks., og 6 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Øster-Vandet*, ved Landevejen, med Kirke og Skole. *Holme*, Gde.; *Hjardalshuse*. *Sandgaarde*.

Ø.-Vandet S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 566. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

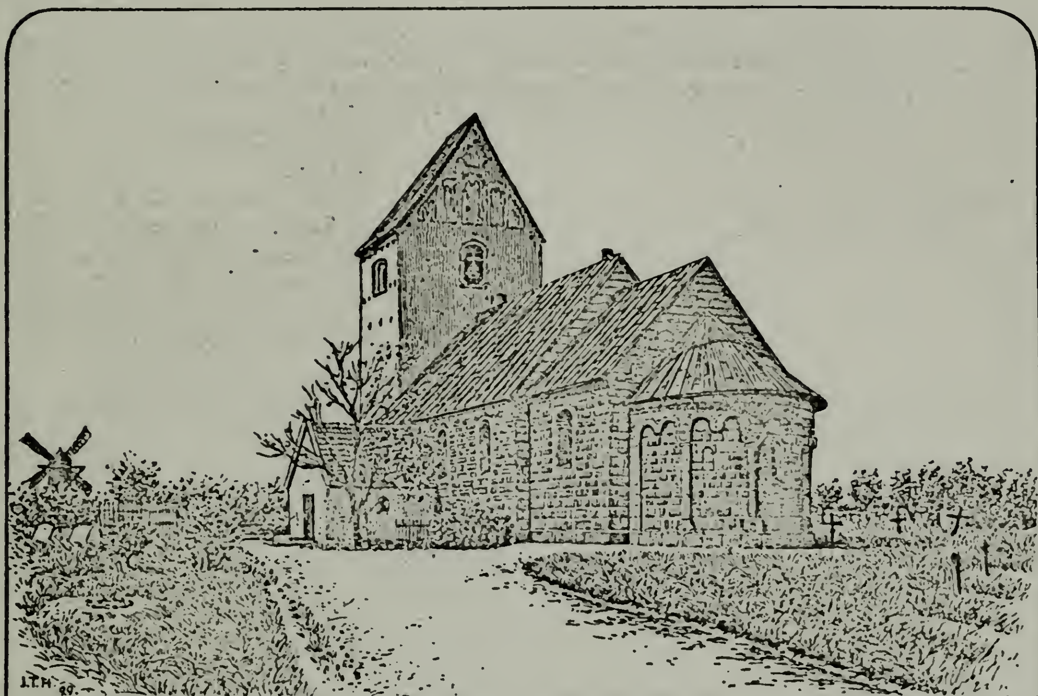
Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre (Gavlene ere dog nu af Mursten). Syddøren er bevaret, Norddøren tilmuret; der er Spor af de oprindl. Vinduer paa Nordsiden. Vaabenhuset, af Mursten, er senere tilbygget. Kirken har Bjælkeloft. Alterbilledet (Kopi af C. Blochs: Opstandelsen, i Jakobskirke, Kbh.) er malet 1899 af A. C. Andersen i Thisted. Granitdøbefont. Prædikestol i senere Renæssancestil. I Skibet en Lysekrone fra 1797. Klokken hænger i en Stabel ved Vestgavlen. I Korgavlen en middelalderlig Ligsten med Kors og en menneskelig Figur paa hver Side.

Ved Ø.-Vandet er fredlyst den 10 F. høje *Vigshøj*.

Hillerslev Sogn omgives af Nors og Tved Sogne, Annekset Kaastrup, Hundstrup, Sennels Sogn og Hundborg Hrd. (Thisted Landdistr. og Købstadjorder og Skinnerup S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $^{3}/_{4}$ Mil N. N. Ø. for Thisted. De overvejende højtliggende og bakkede Jorder (Højbjærg, 157

F., Kløvenhøj, 156 F., 49 M.) ere meget forskellige, dog er Kalk og Ler fremtrædende Bestanddele. Gennem Sognet løber *Storaa*. Til Sognet høre et Par Enklaver mod N. mellem Hjardemaal og Vigsø Sogne. Gennem den østl. Del gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 5921 Td. Ld., hvoraf 2346 besaaede (deraf med Rug 347, Byg 460, Havre 894, Bælgsæd 59, Frøavl 7, Blandsæd til Modenh. 281, Grøntf. 27, Kartofler 208, andre Rodfr. 61), Afgræsn. 1279, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1194, Haver 12, Skov 10, Moser 261, Kær og Fælleder 94, Heder 509, Flyvesand 85, Stenmarker m. m. 7, Veje og Byggegr. 107, Vandareal m. m. 16 Td. Kreaturhold 1898: 401 Heste, 1776 Stkr. Hornkv. (deraf 770 Køer), 1473 Faar og 740 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 384 Td.; 109 Selvejergaarde med 328, 158 Huse med 52 Td. Hrtk. og 26 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1320 (1801: 684, 1840: 978, 1860: 1187, 1880: 1370), boede i 300 Gaarde og Huse; Erhverv: 36 levede af immat.

Hillerslev Kirke.

Virksomh., 998 af Jordbrug, 7 af Fiskeri, 176 af Industri, 2 af Handel, 31 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 36 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Store Hillerslev* (1250: Hyldæslef, 1406: Hildersløvæ) med Kirke, Præstegd., Skole og Andelsmejeri; *Lille Hillerslev*; *Skovsted* med Skole; *Kjeldstrup* med Dobbeltskole og Fattiggaard for Hillerslev-Kaastrup Komm. (Plads for 25 Lemmer); *Brund*. *Kanstrupgde.*, *Kortegde.*, *Jensbygde.*, *Oddershede*, Gd., *Kappelgd.*, *Kilsgd.*, *Engbjærggd.*, *Melgd.*, *Skovstedlund*, Gd. *Bro Vandmølle*, ved Landevejen. *Dyssemølle*.

Hillerslev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- (Thisted) og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 554. Lægd. Kirken tilhører Beboerne.

Den anselige, høje *Kirke*, fordum indviet til St. Peder, bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor med Apsis ere fra

romansk Tid af hugne Granitkvadre. De oprindelige Vinduer ses paa Nordsiden (se Aarb. f. n. Oldk. 1894 S. 265); begge Dørene ere bevarede, Norddøren tilmuret. Skib og Kor have Bjælkeloft. Særlig interessant er Apsis, hvis udv. Mur ved Halvsøjler og Lissener deles i 5 Felter, som hvert sluttes af 2 Rundbuer; paa Grund af Brostfældighed blev Apsis ombygget 1886 (Arkitekt: F. Uldall). Granitkorbuen har et Mandehoved under den profilerede Gesims. Ved en Restauration 1890-91 (Arkitekt: Wiinholt) blev bl. a. Sydmuren omsat. Det anselige Taarn, med blindingsprydede Gavle, forneden af raa og huggen Kamp, foroven af Munkesten (ligesom Trappetaarnet mod N.), er tilføjet i den senere Middelalder; det tidligere hvælvede Underrum har ind til Skibet haft en høj Spidsbue. Granitalterbordet bestaar af en rund Pille, over hvilken en mægtig Dækplade. Altertavlen er i Barokstil (i Skibet hænger Midtpartiet af en katolsk Tavle i gotisk Stil, ligesom flere Figurer fra samme findes i Kirken). Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil. Et Gitter i s. Stil med udskaarne Figurer af Peter og Paulus skiller Skibet fra Koret. Den store Klokke har Iver Krabbe til Albæk, Befalingsmand paa Mariager Kloster, ladet støbe 1641. I Taarnets Mure sidder et Par middelalderlige Ligsten, deriblandt en med Kors og adeligt Skjold, den ældste hidtil kendte (vistnok fra Midten af 13. Aarh.), der bærer et saadant; tillige har den Runeskrift og Munkebogstaver med Navnene Thorkil og Margrethe (se *Thorsen*, Runemindesmærker II S. 201, *Løffler*, Gravst. S. 15 og Pl. XII, og Aarb. f. n. Oldk. 1887 S. 113).

Kirken blev 1454 af Chr. I overladt til Mariager Kloster, og den tilhørte det længe efter. Aar 1631 og 1634 omtales den som meget brøstfældig.

Hillerslevhus (se Vald. Jrdb., udg. af O. Nielsen, S. 123) var tidligere et Slot, der (1406 og 1408) tillige med Ørum Slot forlenedes af Dronn. Margrethe til Niels Strangesen; 1423 var Hr. Henr. Knudsen Gyldenstierne Høvedsmand paa denne Borg, der sagtens er ødelagt under de følgende Bondeoprør. Stedet, hvor den har staaet, paavises endnu tæt ved Hillerslev i et Voldsted, „Store Vold“ eller „Margrethevold“; det bestaar af en større og en mindre Banke, adskilte ved og omgivne af sidt Engdrag.

Kortegaard ejedes 1491 af Børglumbispen.

I Sognet er der fredlyst 6 Gravhøje, deribl. ved St. Hillerslev de 3 „Galgehøje“ (tidligere har der været en 4. „Galgehøj“), og ved Lille H. den 10 F. høje „Tinghøj“, hvorved Herredstinget muligt har været holdt (ved Sønderby i Tved Sogn ligger dog ogsaa en „Tinghøj“).

Kaastrup Sogn, det mindste i Herredet, Anneks til Hillerslev, omgives af dette, Hundstrup og Tved Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil N. N. Ø. for Thisted. De temmelig jævne Jorder ere ret gode, muldlerede. Gennem Sognet løber *Storaa* med dens Biaa *Lilleaa*. Mod N. har Sognet et Enklave.

Fladeindholdet 1896: 1253 Td. Ld., hvoraf 340 besaaede (deraf med Rug 45, Byg 76, Havre 132, Bælgsæd 10, Blandsæd til Modenh. 42, Kartofler 24, andre Rodfr. 7), Afgræsning 239, Høslæt, Brak, Eng m. m. 355, Moser 70, Kær og Fælleder 81, Heder 133, Veje og Byggegr. 26, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 84 Heste, 346 Stk. Hornkvæg (deraf 140 Køer), 358 Faar og 116 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 79 Td.; 14 Selvejergaarde med 68, 23 Huse med 6 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 206 (1801: 167, 1840: 165, 1860: 179, 1880: 201), boede i 41 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomhed, 129 af Jordbr., 28 af Industri, 17 af Handel, 8 af forsk. Daglejervirks., 5 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Kaastrup* med Kirke og Skole; en Del af *Ballerum*. Gaarde: *Nedergd.* ($10^5/_8$ Td. Hrtk., 300 Td. Ld., hvoraf 200 Eng og Hede, Resten Ager), *Bisgd.*, *Kirkegd.* og *Knakkegd.* *Kaastrup Mølle.*

Kaastrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 564. Lægd Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre; Murene ere senere forhøjede med 3-4

Skifter af Mursten. I Korets Østmur et oprindl., nu tilmuret Vindue, i dets Sydmur en Sten med et Menneskehoved i Relief (se *Løffler*, Gravst. Pl. XIII); Skib og Kor have fladt Loft. Alterbord af Granit, med Relikviegemme. Altertavle i Renæssancestil, med en 1900 malet Kopi af C. Blochs Vandringen til Emaus. Granitdøbefont. Prædikestol og Stolestader fra Chr. V's Tid. Stort Krucifiks paa Nordvæggen. Foran Alteret Ligsten over Slotsskriver paa Ørum Slot og Ejer af Nedergaard Anders Pedersen, † 1665.

Kirken hørte i ældre Tid til Mariager Kloster; 1630 omtales den som meget brøstfældig; 1633 udgik Kongebrev om, at den efter endt Reparation (bekostet af Kirkerne i Vendelbo Stift) skulde vedligeholdes af sine egne Midler.

Nedergaard var tidligere en Hovedgaard, der 1490 ejedes af Jep og Lasse Bild og, som det synes, 1568 af Eiler Lykke. Se under Kirken.

Sennels Sogn omgives af Hillerslev Sogn, Hundborg Hrd. (Thisted Landdistr.) og Limfjorden med Lønnerup Fjord, hvis yderste Del kaldes Hovsørhavn. Kirken, mod S., ligger $^3/_4$ Mil Ø. for Thisted. De især mod Ø. højtliggende Jorder (Hov Aas, 140 F., 44 M.) ere meget forskellige, dog i det hele frugtbare. Lidt Skov. Gennem den nordvestl. Del gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 3950 Td. Ld., hvoraf 1766 besaaede (deraf med Rug 232, Byg 349, Havre 696, Spergel 13, Blandsæd til Modenh. 115, Grøntf. 24, Kartofler 289, andre Rodfr. 47), Afgræsn. 925, Høslæt, Brak, Eng m. m. 655, Haver 20, Skov 100, ubevokset 49, Kær og Fælleder 46, Heder 231, Stenmarker m. m. 69, Veje og Byggegr. 88 Td. Kreaturhold 1898: 253 Heste, 1217 Stk. Hornkv. (deraf 570 Køer), 879 Faar, 654 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 288 Td.; 55 Selvejergaarde med 254, 80 Huse med 34 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 885 (1801: 416, 1840: 619, 1860: 765, 1880: 890), boede i 183 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomhed., 564 af Jordbr., 43 af Fiskeri, 105 af Industri, 2 af Handel, 17 af Skibsfart, 69 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 34 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sennels* (1406: Sælnæs, 1446: Seels) med Præstegd., Skole og Biskole, Forsamlingshus (opf. 1886) og Sparekasse (opr. $^{11}/_6$ 1879; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 65,245 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 3981 Kr., Antal af Konti 371); *Hov*, ved Lønnerup Vig, med Skole; *Malle* (1406: Malgh); *Hundal*. Hovedgaarden *Ullerupgaard* har $18^5/_8$ Td. Hrtk., 187 Td. Ld., hvoraf 46 Eng, 1 Skov, Resten Ager. Hovedgaarden *Nørre-Ullerupgaard* har $17^1/_4$ Td. Hrtk., 160 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, Resten Ager. Gaarden *Momtoft* har 29 Td. Hrtk., 305 Td. Ld.. hvoraf 25 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: *Gadegd.* ($8^3/_4$ Td. Hrtk., 94 Td. Ld.), *Hundalsbakkegd.*, *Knudegaard*, m. m.

Sennels S., en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 555. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd uden for Sognet.

Kirken, fordum indviet til St. Nicolaus, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Sakristi paa Korets Nordside. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Taarnet, fra den senere Middelalder, er af Mursten. Skibet har fladt Loft; Kor, Taarnrum, Sakristi og Vaabenhus ere overhvælvede. Alterbord af Granit med Relikviegemme, hvori en Blyæske med en Pergamentstrimmel med Paaskrift fra 1728 og Præsten Friedenreichs Navn. Altertavle og Prædikestol udskaarne i Barokstil. Romansk Granitdøbefont med kløverbladformet Kumme med Planteornamenter, samt Rebsnoninger og Menneskehoveder paa Foden. I Skibet to Messinglysekroner fra 1703 og 1761. I Sakristiet, under hvilket Begravelse for Ullerupgd.'s Ejere, et Krucifiks; et lignende, men større, hænger over Korbuen. I Skib og Kor findes Kalkmalerier fra omtr. 1500, restaur. 1883 (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 43).

Ullerup hed oprindl. *Vollerupgaard* og tilhørte 1458 Niels Pallesen Kirt, der 1459 solgte sin Gaard „Oppogrund“ i Sennels S. til Dueholm Kloster. U. tilfaldt derefter hans Søn Henning K. 1511, hvis Enke Karen Eriksdatter Løvenbalk ogsaa ejede Gaarden. Deres eneste Søn druknede i Skjern Aa. 1543 ejedes U. af en vis Thomes Madsen og 1580 af Christen Basse. En flg. Ejer var Hans Dyre, † 1655, med hvis Datter Karen D. Niels Arenfeldt tilgiftede sig Gaarden. Deres Datter Anne Arenfeldt, Claus Pors' Efterleverske, fik 1668 af sin Moder Skøde paa U. (128 Td. Hrtk.), som hun endnu ejede 1674. Deres Sønner Claus Herluf og Hans Axel Pors trættedes om Gaarden, som de delte i Nørre- og Sønder-U. I den første (22 Td. Hrtk.) fik Enevold Berregaard m. fl. 1681 Indførsel for 893 Rd., C. H. Pors skyldte dem, og Berregaard solgte 1713 halve U. (32 og 137 Td. Hrtk.) for 6508 Rd. til Mour. Kønig Lælius, † 1732, hvis Enke Anne Elisabeth Hofgaard 1733 ægtede Kapt. Thomas Thomsen, † 1749; Enken døde 1755, hvorefter N.-U. med Tiender og Gods (35, 48 og 217 Td. Hrtk.) ifl. Testam. kom til hans Broder Justitsr. Jørgen Thomsen, af hvis Fallitbo Lars Toft til S.-U. 1756 købte N.-U. for 14,498 Rd. Sønder-U. ejedes 1694 af Chr. Mortensen Lælius, 1701 af Enken Kirsten Lauridsdatter, 1733 af Sønnen Kancellir. Morten Lælius, hvis Opbudsbo 1740 solgte S.-U. (32, 10 og 200 Td. Hrtk.) for 10,500 Rd. til Lars Andersen Hviid, senere Kommercer., som før 1750 solgte den til Lars Toft, † 1773, der 1756 atter samlede U. Efter Enkens Død 1774 kom U. til Kancellir. Nic. Toft, der 1801 bortsolgte en stor Del af Bondergodset og 1802 solgte U. (66, 108 og 452 Td. Hrtk.) for 110,000 Rd. til Justitsr. Poul Marcussen til Klæstrup. Senere har den været ejet af Familien Wad, fra hvilken den (44 Td. Hrtk.) ved Auktion 1838 købtes for 18,500 Rd. af Hagensen, i hvis Familles Eje den endnu er; nuv. Ejer er P. Hagensens Søn, N. Hagensen. — Hovedbygningen, opf. i 19. Aarh., er i eet Stokv.

Den nuv. *Nørre-Ullerupgd.* er udskilt fra Ullerupgd. af P. Hagensen og solgt 1878 for 120,000 Kr. til Sønnen M. H., hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen er opf. 1876 i eet Stokv. med Kvist til begge Sider og takkede Gavle.

Momtoft ejedes 1662 af Fru Karen Dyre. 1681 blev den (12 Td. Hrtk.) og lidt Gods af Hans Axel Pors pantsat for 692 Rd. til Dr. Laur. Foss og 1691 solgt til Amtsforvalter Jens Hansen i Thisted, der 1698 transporterede den til Peder Thomasen. 1710 blev den ved Auktion solgt til Simon Lund, som 1712 solgte den til Sr. Poul Olesen Drasbech i Klitmøller, † 1721, der 1717 overdrog den til sin Svigersøn Anders Nielsen Raaer, † 1727, hvis Enke Helle Poulsdatter 1728 ægtede Mikkel Sørensen, † 1743, som 1742 solgte M. (10 Td. Hrtk.) for 1200 Rd. til Poul Jensen Tofting, † 1753; 1751 var M. atter en Bondegaard under Ullerupgd., men 1802 blev den af Justitsr. Poul Marcussen solgt til Kancellir. Nic. Toft for 28,750 Rd. Derefter har den været ejet af Neergaard, Breinholt, Refsgaard og fra 1868 af den nuv. Ejer F. Juul Poulsen, der købte den for 50,000 Rd. — Hovedbygningen er opf. 1800.

Malle var 1406 en Gaard, der havde tilhørt Gevert Berlin, hvis Svigersøn Mogens Villadsen da solgte den til Dron. Margrethe. — 1486 nævnes *Bordsgaard* i Sennels S. — I Hov laa fordum en større Gaard, *Hovgaard*, der 1504 tilhørte Iver Nielsen, men siden af Thomes Roed blev afhændet til Økloster.

Ved Malle er der fredlyst en Gravhøj, „Eshøj“, ved Hov en anden. I Sognet er der to Langdysser. Paa Knudsbjærg, tæt ved Limfjorden, er der opsamlet flere hundrede Oldsager af Flint, væsentlig fra den yngre Stenalder; der maa her have været en gennem længere Tid benyttet Boplads.

Hov (Ho) *Sogn*, mulig det samme som Sennels Sogn, mulig et særskilt Sogn, nævnes 1471 og 1486.

Hundstrup Sogn, paa Østholmen, omgives af Anneksernc Østerild og Hjardemaal, Tved, Kaastrup og Hillerslev Sogne samt Lønnerup Fjord. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil N. Ø. for Thisted. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder (Hesthøj, 73 F., 23 M.) ere gode, dog nogle Steder sandblandede; ved Fjorden og midt gennem Sognet, hvor *Kløvaa* (der løber gennem den lille *Kulsø*) løber, findes en Del Kær. Mod N. Ø. den omtr. 50 Td. Ld. store *Klastrup Sø*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 3341 Td. Ld., hvoraf 759 besaaede (deraf med Hvede

2, Rug 161, Byg 193, Havre 252, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenh. 28, Grøntf. 9. Kartofler 93, andre Rodfr. 17), Afgræsning 672, Høslæt, Brak, Eng m. m. 808, Haver 10, Moser 389, Kær og Fælleder 474, Heder 128, Stenmarker m. m. 22, Veje og Byggegr. 54, Vandareal m. m. 25 Td. Kreaturhold 1898: 137 Heste, 856 Stk. Hornkvæg (deraf 453 Køer), 746 Faar, 313 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 175 Td.; 35 Selvejergaarde med 154, 44 Huse med 16 Td. Hrtk. og 13 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 483 (1801: 336, 1840: 426, 1860: 467, 1880: 492), boede i 92 Gaarde og Huse; Erhverv: 32 levede af immat. Virksomh., 365 af Jordbr., 39 af Industri, 2 af forsk. Daglejervirksomh., 13 af deres Midler, og 32 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hundstrup* med Kirke, Præstegd. (10 Td. Hrtk.), Skole og Fattiggaard for H.-Østerild-Hjardemaal Komm. (opf. 1872; Pl. for 32 Lemmer); *Klastrup*; *Lønnerup* med Skole; *Kløv. Ny-Kløv*, 2 Gde., ved Landevejen. I *Tangrimmen*, den vestl. Del af Sognet, en Del Huse. Hovedgaarden *Kjølbygaard* har omtr. 32 Td. Hrtk., 400 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 4 Have og Plantage, Resten Ager; til Gaarden høre Hundstrup Kirke, $^7/_8$ Td. Hrtk. Fæstegods („Esdal" i Hjardemaal S.) og en Mølle. Desuden *Hundstrupgd.*, 14 Td. Hrtk., *Klastrupgd.*, m. fl. Mølle paa Kjølbygaards Mark.

Hundstrup S., een Sognekommune med Annekset Østerild, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 556. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kjølbygd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en simpel Sokkel. Taarnet, af Granitkvadre og Mursten, med hvælvet Underrum, er senere tilføjet, ligesom Vaabenhuset. Skib og Kor have fladt Bræddeloft. Alterbord af Granit, med Relikviegemme, hvori en Blyæske med Helgenben. Altertavlen er et Maleri, Korsfæstelsen; paa Rammen Fr. IV's Navnetræk og Indskr., der melder, at denne Tavle er stafferet, da Hr. Christen Øland var Præst. Granitdøbefont. Alterstager fra 1597. Prædikestolen er skænket 1693 af Enevold Berregaard til Kjølbygd. og Anne Søe til Froslevgd. Epitafium af Træ over Præsten Broder Brorson, † 1755. Klokken er fra 1492.

Kjølbygaard tilhørte 1405 Hr. Christiern Nielsen, der førte Vinranke-Munkernes Vaaben, 1460 hans Søn Hr. Niels Christiernsen og 1487 dennes Søn Niels Nielsen; senere tilhørte den Kjeld Krabbe til Nebel, hvis Datter Helvig ejede Gaarden 1595 og 1624. Efter hendes Død kom den til hendes Broderdatter Anne Krabbe, g. m. Gunde Lange, og derefter til disses Sønner Hans, Kjeld, Niels og Lukas L., hvilken sidste ejede K. 1668. Dog havde Fru Dorte Daa alt 1666 faaet Indførsel i K. og Gods (38 og 71 Td. Hrtk.) for 4400 Rd., som deres Fader var hendes afg. Ægtefælle Gregers Krabbe skyldig. Dennes Svigersøn Holger Trolle solgte den 1679 til Søren Jensen, men dog skrev ovennævnte Niels Lange sig endnu 1681 til K. 1698 ejedes den af Enevold Berregaard, senere Justitsr. og Borgmester i Thisted († 1731); han fik 1726, da han blev adlet, K. med Tiender og Gods (34, 98 og 368 Td. Hrtk.) oprettet til et Stamhus. Han efterfulgtes af Sønnen, Konferensr. Chr. B. til Borreby, † 1750, der 1741 henlagde Vesløsgd. under Stamhuset, dennes Søn Justitiarius i Højesteret, Geheimekonferensr. Villum B., † 1769, dennes Søn Kmhr. Fr. B., † 1805, som 1797 fik Lov til at sælge Stamhuset og substituere det med en Fideikommiskapital. Dets gamle Hartkornstilliggende var 780 Td.; 1777 takseredes K. til 34, Bøndergodset 382, Tiender 154, Møllesk. 15. 1804 blev K. med Tiender og Gods (27, 130 og 143 Td. Hrtk.) af Berregaard solgt til hans forrige Forvalter Chr. Overgaard, † 1807. Derefter ejedes den af Birkedommer Vorlemann og Schønau. 1833 blev K. købt af Hans Schou til Abildgaard; senere Ejere have været Lange og A. Karll, hvilken sidste købte den 1855 for 90,000 Rd. og atter solgte den 1875 for 210,000 Kr. til Herredsfuldm. H. R. Andersen († 1894), hvis Enke nu ejer den. — Den hvide, 70 Al. lange, to Stokv. høje, grundmurede Hovedbygning, med Granittrappe op til Beletagen, er opf. ved Midten af 18. Aarh. af Villum Berregaard; i den store Havesal findes to Marmorkaminer med legemsstore oliemalede Portrætter af Borgm. Enev. Berregaard og Hustru Anne Søe; desuden

findes i andre Værelser Silketapeter fra omtr. 1750, Loftsmalerier af fransk Skole, m. m.

Klastrup (Clawstrup) var 1440 en Hovedgaard (dengang liggende i Hjardemaal S.), som Mette Jensdatter, Hr. Lyder Kabels Enke, gav til Dueholm Kloster.

Østerild Sogn, paa Østholmen, Anneks til Hundstrup, omgives af dette, det andet Anneks Hjardemaal, V. Han-Hrd. (Tømmerby og Veslos S.) og den inddæmmede Veslos Vejle med Østerild Fjord. Kirken mod S. Ø., ligger $1^1/_2$ Mil N. Ø. for Thisted. De lavtliggende og jævne Jorder ere meget forskellige, bedst mod S., mindre gode mod N., hvor der er en Del Hede, hvoraf dog meget er beplantet; *Østerild Statsplantage*, 1285 Td. Ld., anl. 1888. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Thisted.

Fladeindholdet 1896: 4874 Td. Ld., hvoraf 796 besaaede (deraf med Rug 169, Byg 194, Havre 244, Blandsæd til Modenh. 42, Grøntf. 10, Kartofler 120, andre Rodfrugter 13), Afgræsning 670, Høslæt, Brak, Eng m. m. 593, Have 6, Skov 770, ubevokset 537, Moser 72, Kær og Fælleder 238, Heder 1111, Veje og Byggegr. 79 Td. Kreaturhold 1898: 144 Heste, 811 Stkr. Hornkv. (deraf 380 Køer), 1065 Faar og 294 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 130 Td.; 35 Selvejergaarde med 98, 93 Huse med 29 Td. Hrtk. og 26 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 720 (1801: 442, 1840: 652, 1860: 636, 1880: 745), boede i 163 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 389 af Jordbr., 10 af Gartneri, 23 af Fiskeri, 117 af Industri, 31 af Handel, 102 af forsk. Daglejervirks., 22 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Østerild* (1268: Høstrold, Høstrild), ved Landevejen, med Kirke, Skole, Kro, Andelsmejeri (*Nordthy*), Savmølle, Mølle; *Vesterby*; *Sønderby*; *Havland* med Mølle; *Hovsør* (udt. Hwosser; 1377: Hoozhoor; Hoxer), med Havn; *Tovsig* med Skole. *Havør Huse*; Gaarde: *Abildhave*, *Vestergd.*, *Spanggd.*, *Søndergd.*, *Dalgd.*, *Abildgd.*, m. m.

Østerild S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 557. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Flere af de oprindelige Vinduer ere bevarede. Taarn- og Vaabenhus ere senere tilføjede. Taarnrummet er overhvælvet, Skib og Kor have fladt Loft. Altertavlen er et Maleri (Nadveren) af Marinemaler Carstensen fra 1878. Alterbord af Granit, med Relikviegemme. Romansk Granitdøbefont. Paa Nordmuren i Skibet et Krucifiks.

Vestergaard ejedes 1596 af Jfr. Maren Kjeldsdatter Krabbe fra Nebel.

Hovsør, ved den lille Indskæring Hovsørhavn, der danner Indløbet til Lønnerup Fjord, har tidligere haft Betydning ved sin Havn. I 15. og Beg. af 16. Aarh. toge flere Borgere fra Thisted Bopæl der paa Grund af den gode Havn, og lang Tid var den Thisteds Medbejler. I et af Fred. I 1532 udstedt Privilegium (se Fr. I's Registr. S. 302) hedder det, „at Borgerne i Haassøe i Thy skulle være skattefri i 5 Aar, efterdi de nu bygge og derefter byggende vorde udi Haassøe, og paa det de maatte komme til Næring og Bjering og opbygge samme By; de skulle og i samme næste 5 Aar være toldfri . . .". Denne Købstadsret, som Byen synes at have faaet ved dette Privilegium, blev imidlertid allerede frakendt den 1542, og Thisted blev den sejrende (se S. 206); men endnu ved Midten af 18. Aarh. var Hovsør Havn Vinterhavn for Thisted. I 19. Aarh. tabte den sin Betydning, efter at Thisted havde faaet sin egen Havn. Skibe kunne lægge til faa Favne fra Land.

Hjardemaal Sogn, det største i Herredet og Anneks til Hundstrup, omgives af dette og det andet Anneks Østerild, V. Han-Hrd. (Tømmerby og Lil S.), Vesterhavet, Vigsø Sogn, Enklaver af Hillerslev og Kaastrup Sogne samt Tved Sogn. Kirken, mod S. V., ligger $1^3/_4$ Mil N. Ø. for Thisted. De højtliggende, temmelig bakkede Jorder (højeste Punkt er 116 F.,

36,5 M.) ere for Agerjordens Vedk. sandede, nogle Steder med Kalk til Underlag; men henved Halvdelen af Arealet er dækket af Hede og Flyvesand. Paa et lavt Klitparti er den 569 Td. Ld. store *Hjardemaal Statsplantage*, anlagt 1894. En Del smaa Søer, hvoraf den omtr. 300 Td. Ld. store *Voldum Sø* er den største.

Fladeindholdet 1896: 9685 Td. Ld., hvoraf 814 besaaede (deraf med Rug 309, Byg 184, Havre 231, Spergel 5, Kartofler 81, andre Rodfr. 4), Afgræsn. 1009, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1242, Moser 84, Kær og Fælleder 532, Heder 4437, Flyvesand 1408, Stenmarker m. m. 20, Veje og Byggegr. 45, Vandareal m. m. 94 Td. Kreaturhold 1898: 137 Heste, 912 Stk. Hornkvæg (deraf 330 Køer), 1756 Faar og 190 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 110 Td. Der var 36 Selvejergaarde med 91, 53 Huse med 17 Td. Hrtk. og 9 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 511 (1801: 410, 1840: 490, 1860: 540, 1880: 532), boede i 104 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomhed, 394 af Jordbr., 51 af Industri, 8 af Handel, 23 af forsk. Daglejervirks., 22 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hjardemaal* med Kirke, Skole, og Mølle; *Kaase*; *Tved*. *Hjardemaal Klit*, Gde. og Huse, med Kirke og Skole. *Madsbøl*, Huse, med Redningsstation. Gaarde: *Oddersbøl*, *Røgildgd.*, *Mærkedal* (2 Gde.), *Blovsgde.*, *Rimmegd.*, *Rovsgd.*

Hjardemaal S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 558. Lægd. Kirkerne tilhøre Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den er fra romansk Tid af Granitkvadre. Det høje Taarn, hvis Overdel er af Mursten, er ligesom Vaabenhuset senere tilføjet. Norddøren (tilmuret) og et Par af de oprindl. Vinduer ere bevarede. Skib og Kor have fladt Loft. Altertavlen er et Maleri (Maria med Barnet) af Fru Ingemann. Granitdøbefont. Nye Kirkestole fra 1888. I Koret Epitafium over Præsten Chr. Morsing, † 1673, med Portræt af ham og to Hustruer. I Korvæggen Ligsten over Præsten Peder Nielsen Sengeløs, † 1699, og Laur. Jensen, † 1691 i Store Oddersbøl. Klokken er fra 1513.

Kirken i Hjardemaal Klit, indviet $^{27}/_{10}$ 1895, er opf. i romansk Stil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann og bestaar af Skib og Kor og et lille Spir til Klokken. Kirken har Bjælkeloft. Paa Alteret staar et forgyldt Kors. Granitdøbefont.

Oddersbøl ejedes ved Aar 1700 af Laur. Koch fra Vesløsgd., † 1703, hvis Datter Anne bragte den til sin Ægtefælle Casp. Preetzmann; 1752 tilhørte den Erik Zacharias Preetzmann, † 1772, der 1770 fæstede St. og L. O. (henh. 6 og 2 Td. Hrtk.) til sin Søn Casp. Josva P., der efter sin Moders Død 1796 arvede Gaardene, som han 1804 skødede til sin Søn Erik Zach. P. for 2000 Rd. — *Røgildgd.* beboedes 1655 af Fru Anne Pedersdatter Bille.

Østholmen (se S. 198) har fra gammel Tid udgjort en Del for sig, ogsaa i gejstl. Henseende. „Sognepræsten paa Østholm" fik 1472 et Tingsvidne om, at i 100 Aar havde de 3 Sogne kun udgjort eet Pastorat (i det aalborgske Papegøjegildes Bog nævnes som Medlem ved Middelalderens Slutn. Hr. Jens Rod, „Sognepræst paa Østholm"). I den ældste Tid var vistnok Hjardemaal Hovedsognet; efter Reformationen blev Hjardemaal, ligesom Hundstrup-Østerild, et Pastorat for sig; $^{20}/_{11}$ 1822 blev Hjardemaal Anneks til Hundstrup-Østerild; nu agtes det atter udskilt.

Hundborg Herred.

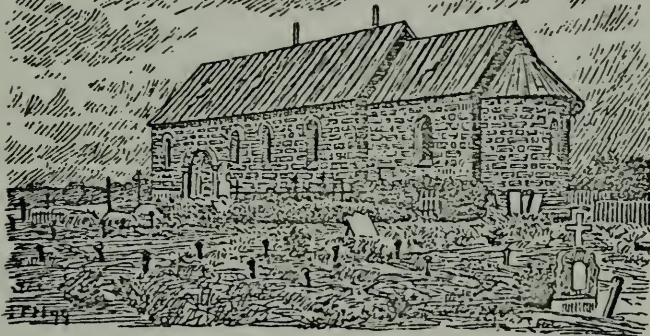
Sogne:

Thisted Lands., S. *249*. — *Tilsted*, S. *249*. — *Skinnerup*, S. *250*. — *Sjørring*, S. *251*. — *Thorsted*, S. *254*. — *Skjoldborg*, S. *255*. — *Kallerup*, S. *255*. — *Vang* (-Torup), S. *256*. — *Hundborg*, S. *258*. — *Jannerup*, S. *260*. — *Nørhaa*, S. *261*.

1584.

Hundborg Herred grænser mod N. til Hillerslev, mod S. til Hassing Hrd., mod V. til Vesterhavet og mod Ø. til Limfjorden (Thisted Bredning). Den største Udstrækning fra V. til Ø. er 3, fra N. til S. 2 Mil. Overfladen er for det meste bølgeformet og noget højtliggende, især i de østlige Dele; højeste Punkt er Bavnehøj, 226 F., 71 M.; den vestl. Del, med store Klitstrækninger, har enkelte isolerede Bakker, som Tornebakke, 91 F., 29 M. Jorderne ere meget forskelligartede, for en Del stærkt sandede med Underlag af Kalk, blandet med Ler. Nogle smaa Vandløb søge ud til Limfjorden. Skovarealet er 2343 Td. Ld., deraf en Del af Vandet Statsplantage og Nystrup, Torup og Stenbjærg Statsplantager. M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets middelgode Herreder (ved Matr. gnmstl. 23 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Thisted Købstad) 41,347 Td. Ld. ($4_{,14}$ □ Mil, $227_{,95}$ □ Km.). Landdistr. Ager og Engs Hartk. var $^1/_1$ 1895 1531 Td. og Folketallet $^1/_2$ 1890 7274 (1801: 3271, 1840: 4375, 1860: 5685, 1880: 6593). I Herredet ligger Købstaden Thisted. I gejstl. Henseende danner det eet Provsti med Hillerslev Hrd. (undtagen Nørhaa, der hører til Hassing-Refs Hrd.'s Provsti), i verdsl. Hens. hører det under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 2. Forligskreds.

Hundborg Hrd., i Vald. II's Jrdb. kaldet *Hunbjærghæreth*, hørte i Middelalderen

til Thysyssel, senere til Ørum Len og fra 1660 for største Delen til Ørum Amt; se for øvrigt S. 198.

Der er i Herredet talt omtr. 830 jordfaste Oldtidsmonumenter, deraf knapt 20 Stengrave, Resten Gravhøje (omtr. 20 af disse ere Langhøje). Mindst 150 ere nu sløjfede og 475 mere eller mindre forstyrrede; $^{1}/_{1}$ 1900 vare 17 fredlyste. Monumenterne forekomme især i de østl. Dele (i Sjørring Sogn 190, i Hundborg Sogns østl. Del omtr. 120, i Skjoldborg 95, i Kallerup 85, i Thorsted 70).

Litt: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *C. Engelhardt* og *Magn. Petersen*, 1875.

Thisted Landsogn (2 Dele), Anneks til Thisted Købstad, omgives af Thisted Købstadsjorder, Tilsted, Thorsted og Skinnerup Sogne, Hillerslev Hrd. (Hillerslev og Sennels S.) og Limfjorden. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere frugtbare, dels sand-, dels lermuldede med Rødler og Kalk i Underlaget. Gennem Sognet gaa Landevejene til Klitmøller-Hansted, til Vorupør og til Oddesund. Det sydvestl. Hjørne berøres af Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1673 Td. Ld., hvoraf 903 besaaede (deraf med Rug 138, Byg 168, Havre 339, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenh. 95, Grøntf. 38, Kartofler 88, andre Rodfrugter 33), Afgræsning 417, Høslæt, Brak, Eng m. m. 297, Have 9, Kær og Fælleder 3, Heder 6, Veje og Byggegr. 36 Td. Kreaturhold 1898: 123 Heste, 677 Stkr. Hornkv. (deraf 369 Køer), 262 Faar og 317 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 161 Td.; 47 Selvejergaarde med 135, 64 Huse med 26 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 575 (1801: 241, 1840: 275, 1860: 574, 1880: 533), boede i 114 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomh., 393 af Jordbr., 8 af Gartneri, 6 af Fiskeri, 96 af Industri, 4 af Handel, 13 af forsk. Daglejervirks., 20 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tingstrup* med Skole; *Torp*; *Faartoft* med Skole; *Dragsbæk*. Gaarden *Landlyst* har $12^{3}/_{4}$ Td. Hrtk., 140 Td. Ld., hvoraf 17 Eng, 3 Skov, Resten Ager; til Gaarden hører et Teglværk (Produktion af Tag- og Mursten aarl. omtr. $2^{1}/_{2}$ Mill. Sten). Gaarden *Grønlund* (paatænkt Landbrugsskole).

Landsognet, en egen Sognekommune, der søger til Thisted Kirke, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 568. Lægd.

Chr. II udstedte 1523 Kvittering til Jens Hvas, Landsdommer i Nørrejyll., paa 1500 Mk. dansk for *Torp* og Torp Gods i Thy, som han betalte til Mester Lambert.

Ved Tingstrup ligger en ualmindelig stor Langhøj fra Oldtiden, „Langdos", 566 F. lang, indtil 48 F. bred og $7^{1}/_{2}$ F. høj.

Tilsted Sogn, Anneks til Thisted, omgives af Thisted Lands., Thorsted, Sjørring og Skjoldborg Sogne samt Limfjorden (Thisted Bredn.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger noget over $^{1}/_{4}$ Mil V. S. V. for Thisted. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere godt muldede, blandede med Ler og Grus, mod N. med Hvidler til Underlag, mod S. med Rødler. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted til Vilsund og Oddesund; det nordvestl. Hjørne berøres af Landevejen til Vorupør og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1541 Td. Ld., hvoraf 800 besaaede (deraf med Hvede 20, Rug 100, Byg 115, Havre 337, Blandsæd til Modenh. 133, Grøntf. 12, Kartofler 35.

andre Rodfr. 46), Afgræsn. 377, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 268, Haver 8, Moser 6, Kær og Fælleder 39, Stenmarker 4, Veje og Byggegr. 39 Td. Kreaturhold 1898: 151 Heste, 662 Stkr. Hornkv. (deraf 277 Koer), 447 Faar og 269 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 135 Td.; 29 Selvejergaarde med 118, 41 Huse med 17 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 416 (1801: 210, 1840: 241, 1860: 301, 1880: 396), boede i 78 Gaarde og Huse; Erhverv: 11 levede af immat. Virksomh., 350 af Jordbr., 30 af Industri, 4 af forsk. Daglejervirksomh., 11 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tilsted* (1367: Tylsteth) med Kirke, Skole og Mølle; *Silstrup* med Friskole, Forsamlingshus (opf. 1873) og Mølle. En Gaard i Silstrup (Østergaard): $10^1/_4$ Td. Hrtk., 122 Td. Ld. Gaarden *Kirstinedal* (eller *Tilstedgd.*).

Tilsted S., en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 579. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra 13. Aarh. af hugne Granitkvadre; et af de oprindl., rundbuede Vinduer ses paa Korets Nordside (tilmuret); den oprindelige Granitkorbue er tilspidset (se Aarb. f. n. Oldk. 1896, S. 241). Foran den oprindelige Norddor er senere tilbygget Vaabenhuset, af Mursten. Altertavle fra 1896 i Renæssancestil med en Kopi af C. Blochs Christus i Emaus. Granitalterbord. Prædikestol i Renæssancestil. Granitdøbefont med Bladornamenter. I Koret Epitafium over Præsten Joh. G. Schmidt, † 1791, og Hustru.

Brinken ved Silstrup, der ofte danner bratte Skrænter til Limfjorden, bestaar af Moler og Cementsten, hvilket forekommer ved Thisted og Løgstør Bredninger. Paa Silstrup Bakker findes Ris og Buske, der minde om Thys oprindelige Skovvegetation. Paa *Silstrupgaard* boede 1700 Hans Axel Pors og Fru Berete Margr. Kaas.

Skinnerup Sogn, Anneks til det resid. Kapellani i Thisted, omgives af Thisted Købstadsjorder og Lands., Thorsted S. og Hillerslev Hrd. (Ø.-Vandet, Nors og Hillerslev S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $^1/_2$ Mil N. N. V. for Thisted. De mod S. V. højtliggende og bakkede, i øvrigt jævne Jorder ere for en stor Del lerblandede Muldjorder, mod S. V. dog sandblandede. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted til Klitmøller og Hansted.

Fladeindholdet 1896: 1554 Td. Ld., hvoraf 735 besaaede (deraf med Rug 113, Byg 131, Havre 267, Bælgsæd 12, Blandsæd til Modenhed 127, Grøntf. 8, Kartofler 45, andre Rodfr. 31), Afgræsn. 509, Høslæt, Brak, Eng m. m. 267, Have 5, Heder 8, Flyvesand 5, Veje og Byggegr. 24 Td. Kreaturhold 1898: 136 Heste, 609 Stkr. Hornkvæg (deraf 256 Koer), 469 Faar og 292 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 140 Td.; 37 Selvejergaarde med 127, 32 Huse med 13 Td. Hrtk. og 2 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 363 (1801: 178, 1840: 260, 1860: 287, 1880: 354), boede i 71 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed, 291 af Jordbr., 42 af Industri, 6 af Handel, 5 af forsk. Daglejervirks., 7 af deres Midler, og 3 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Skinnerup*, (1365: Skyndorp), ved Landevejenes Deling, med Kirke, Skole og Mølle. Gaardene *Idasminde* ($11^1/_2$ Td. Hrtk.), *Gadesminde* ($8^1/_2$ Td. Hrtk.), *Hønbjærg*, *Øster-* og *Vesterbavn*.

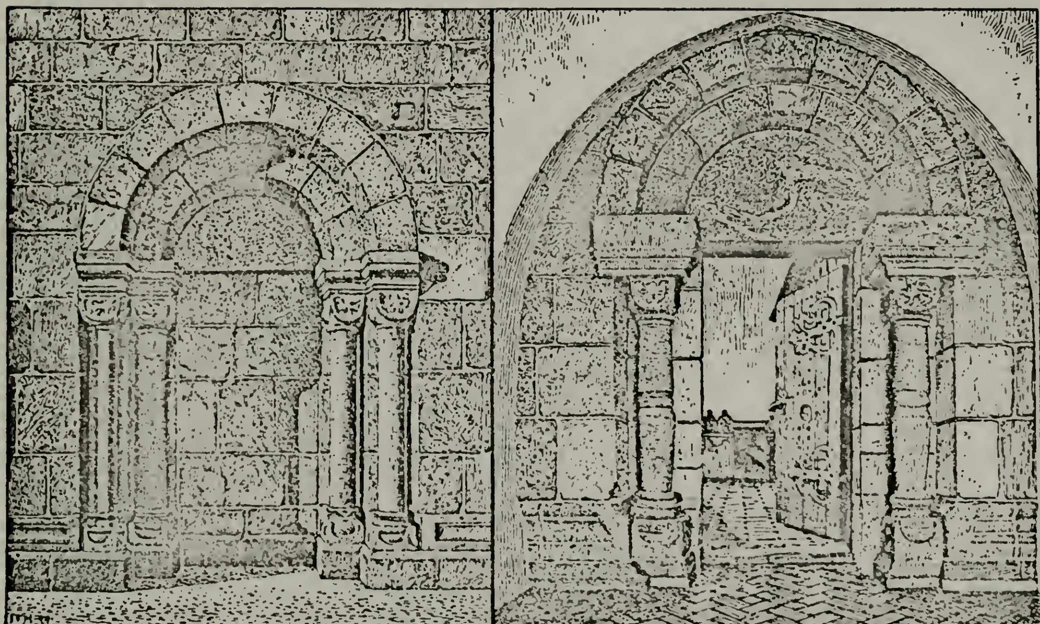
Skinnerup S., en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 565. Lægd. Kirken tilhører Beboerne og 2 Borgere i Thisted.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel;

Vaabenhuset, af smaa Mursten, er senere tilbygget. Spor af de oprindl., rundbuede Vinduer; Syd- og Norddøren (sidste tilmuret) ere bevarede, ligesom Granitkorbuen, paa hvis nordlige Bue et Mandehoved. Paa Korgavlen er indmuret en sjælden Saalbænksten med 2 Løvefigurer; paa Skibets Nordside er der i Kvadrene indhugget et Par Dyrebilleder. Granitalterbord. Alteret, af Beton, er en Niche, hvori Thorvaldsens Christus af Gibs. Prædikestol i Renæssancestil (restaureret 1886). Granitdøbefont. Ved Indgangsdøren fra Vaabenhuset ligger en romansk Ligsten med Kors.

Sognet har tidligere været regnet til Hillerslev Hrd. Det har fra 1680, og maaske tidligere, været Anneks til Thisted Kapellani.

Sjørring Sogn omgives af Annekset Thorsted, Tilsted, Skjoldborg, Kallerup, Hundborg og Vang Sogne samt Hillerslev Hrd. (V.-Vandet S.). Kirken, midt i Sognet, ved Sydøsthjørnet af den nu udtørrede Sjørring Sø, ligger $^3/_4$ Mil V. for Thisted. De temmelig jævne Jorder ere overvejende godt

Sydlige og nordlige Portal i Sjørring Kirke.

muldede, med Ler til Underlag; dog er der mod S. nogen Hede. I Sognet en Del af den 1883 anlagte, 607 Td. Ld. store *Statsplantage Vandet* (overgik 1897 fra Statsskov- til Klitvæsenet). Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Vorupør og Thisted-Struer Banen.

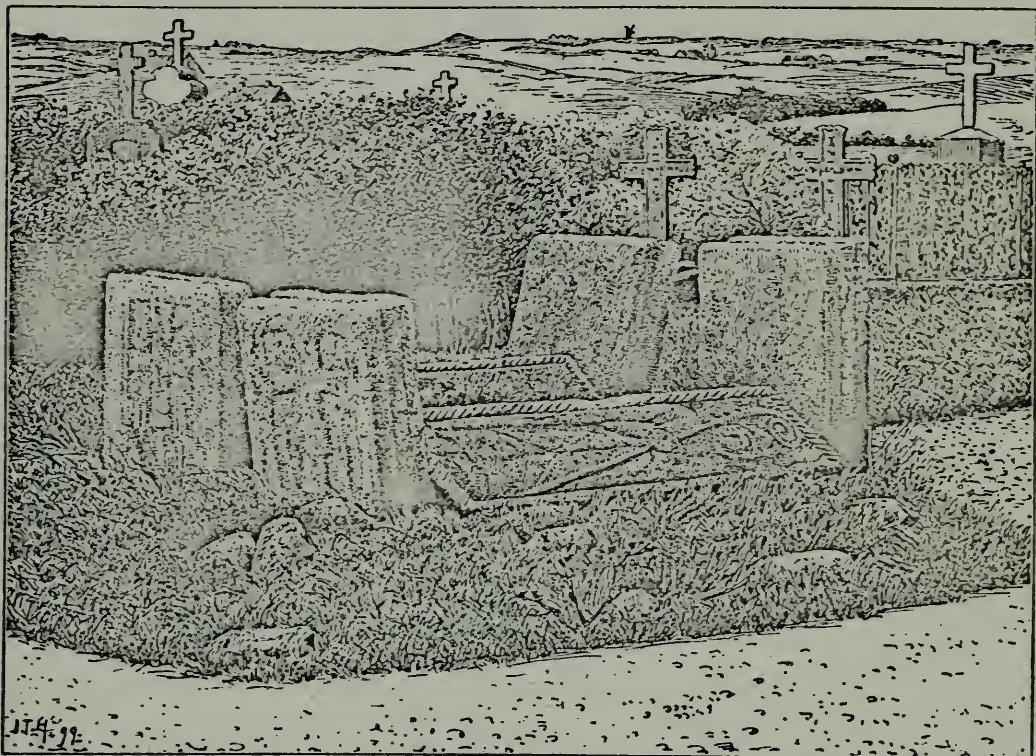
Fladeindholdet 1896: 4438 Td. Ld. — 447 Td. indvundne ved Søudtørring — hvoraf 1779 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 251, Byg 217, Havre 855, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 260, Grøntf. 10, Kartofler 94, andre Rodfr. 84), Afgræsn. 1196, Høslæt, Brak m. m. 728, Have 36, Skov 66, Moser 95, Kær og Fælleder 59, Hegn 8, Heder 344, Stenmarker 11, Veje og Byggegr. 105, Vandareal m. m. 10 Td. Kreaturhold 1898: 331 Heste, 1795 Stkr. Hornkv. (deraf 825 Køer), 1288 Faar, 601 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 245 Td.; 64 Selvejergaarde med 206, 130 Huse med 39 Td. Hrtk. og 32 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1188 (1801: 515, 1840: 675, 1860: 885, 1880: 1121), boede i 229 Gaarde og Huse; Erhverv: 54 levede af immat. Virksomhed, 895 af Jordbr., 122 af Industri, 25 af Handel, 16 af forsk. Daglejervirks., 49 af deres Midler, og 27 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sjørring* (1250: Syorændæ, 1365: Sørendh, 1367: Sjørind) med Kirke, Præstegd., Skole, Andelsmejeri, Mølle, Kro, Jærnbane-,

Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Sperring* med Skole; *Næstrup* med Skole; *Dollerup*; *Skaarup* med Skole. Gaarden *Sønder-Nordentoft* har $12^7/_8$ Td. Hrtk., 147 Td. Ld., hvoraf 25 Eng, $17^1/_4$ Hede, $^3/_4$ Skov, Resten Ager. Andre Gaarde: *Nørre-Nordentoft* (10 Td.), *Rosvang* med Teglværk og *Sjørring-Vig*.

Sjørring S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstingskr. og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 570. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken (se Vignetten S. 248), fordum indviet til Vor Frue, bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod N. Kirken er fra romansk Tid (vistnok Midten af 12. Aarh.) af hugne Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel. Skib og Kor have Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving; Skibets Spidsgavl er af Mursten. Paa Korets

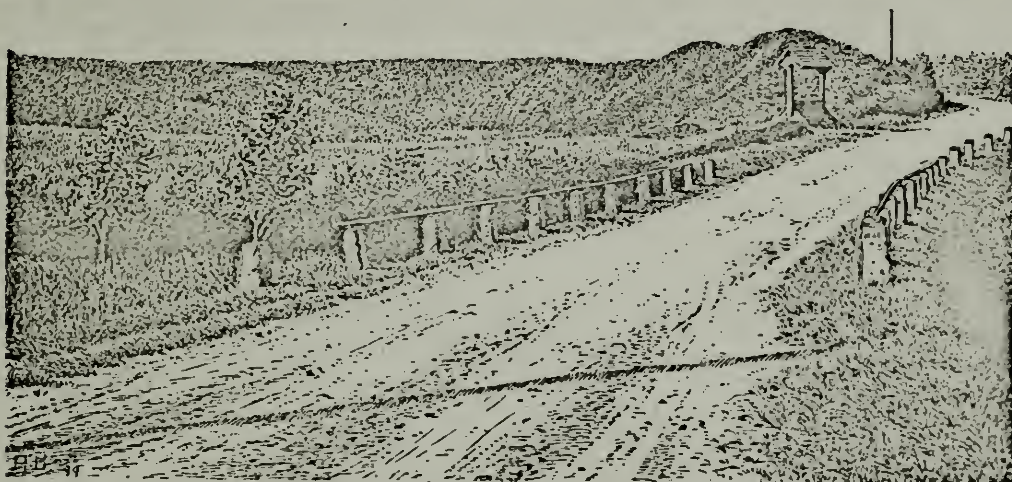
„Bispegraven“ paa Sjørring Kirkegaard.

Nordside ses en oprindl., nu tilmuret Indgang. Norddøren, der endnu benyttes, har et Par sjældne fritstaaende Søjler med balusterformede Skafter, hvis Forbilleder maa søges i den hedenske Træarkitektur; Syddøren, genopsat 1875 samtidig med Sydmurens Restauration, har to Par, ligeledes fritstaaende Søjler (se *Løffler*, Uds. o. d. Kirkeb. S. 21, og *Uldall*, i Aarb. f. n. Oldk. 1897 S. 244 flg.). Paa hver Side af den halvrunde Granitkorbue er der en Niche. Apsis og Skibets Nordside ombyggedes 1890 (Arkit.: F. Uldall). Det hvælvede Vaabenhus i gotisk Stil, af Munkesten (overkalket), er fra den senere Middelalder. Et Taarn, ved Vestgavlen, fra samme Tid, er senere blevet nedbrudt. Altertavle i Renæssancestil fra 1640 med Malerier (Nadveren og Korsfæstelsen). Prædikestol fra samme Tid, med Malerier. Granitdøbefont. I Korgulvet Ligsten over Præsten Jens Christensen Spend, † 1654, og Hustru (deres Epitafium hænger i Koret), i Skibsgulvet Ligsten over Mogens Villadsen, † 1677. Klokken, fra 1478, hænger mellem et Par murede Piller ved Vestgavlen.

Paa Kirkegaarden findes den saakaldte *Bispegrav*, der bestaar af to parallelt liggende, prismedannede Kampesten; paa den enes Skraaflader er der udhugget en kvindelig Helgen og en Bisp i fuld Ornat; mellem de to Sten ligger en flad Sten, paa hvilken ses bl. a. et Kors og en ulæselig Indskrift; for hver af Enderne af de

prismedannede Sten staar en rektangulær Sten bl. a. med Kors. Sagnet har ment, at Gravmindet dækker over en Børglumbisp, der led Skibbrud i Vesterhavet, eller over en engelsk Bisp, der led Skibbrud paa den sorte Døds Tid og selv bragte Smitten til Landet. Men Stenene synes at være fra 2. Halvdel af 12. eller Beg. af 13. Aarh. Der har vistnok før Midten af 18. Aarh. paa Kirkegaarden været 4 selvstændige Gravminder, hvoraf de 3 senere ere blevne samlede til eet. Ved en af Prof. Løffler 1875 foretagen Undersøgelse fandtes der under Graven et Skelet og dybere nede en langt ældre Gravkiste; tæt ved fandtes Rester af en anden Grav (se om Graven og Litteraturen *J. B. Løffler*, i Aarb. f. n. Oldk. 1877 S. 83 flg. og Gravst. Pl. XI og XVI).

Den omtr. 1500 Td. Ld. store *Sjørring Sø*, der væsentlig laa i Sjørring og Vang Sogne paa et Højdedrag og omgivet af et bakket Terræn, mod V. begrænset af et vildt Klitlandskab, blev udtørret 1858-62 (paabegyndt af Kapt. Jagd, forestaaet af Ingeniør Hannemann) ved et Kanalsystem (Hovedkanalen er sine Steder 40 F. dyb og foroven over 120 F. bred), som ledede Vandet fra Søens vestl. Ende mod S. V. til Ove Sø, videre til den nu udtørrede Flade Sø og derfra ud i Limfjorden Ø. for Agger; ved ihærdigt Arbejde, navnlig af N. P. Buus († 1886 som Bestyrer af Rosvang, under hvilken en stor Del af den udtørrede Sø ligger), er Arealet efterhaanden forvandlet til meget frugtbart England. I Søen laa flere Holme, saaledes Raastrup

Sjørring Volde.

Holm og Færgeborgholm (om den sidste se Vang S.). Den mindre *Sperring Sø*, S. for Sjørring, er bleven udtørret 1878.

Søens Omgivelser ere rige paa historiske Minder. Ved den østl. Ende ligger et af Landets største og mærkeligste Voldsteder, de 1885 fredlyste *Sjørring Volde*. Her har ved Beg. af Middelalderen staaet en anselig Kongsgaard. I Knytlingesaga fortælles, at Knud den hellige en kort Tid opholdt sig her („at Sævarendæ“) 1086 paa Flugten fra Vendsyssel, og at Oprørerne derfor ødelagde Borgen. Ælnoth fortæller imidlertid intet om Flugten til Sjørring, men siger, at Kongen lod sine Mænd gaa til Aggersborg, medens han selv tog ind paa det S. 178 nævnte Biskopstorp (se *H. Olrik*, i Hist. Tidsskr. 6. R. IV S. 247 flg.). Derfor kan Kongsgaarden i Sj. dog godt være bleven stormet 1086 (se ndfr. om de ved Voldstedet fundne Vaaben). I Vald. Jordb. nævnes Stedet („Syorændæ“) blandt Krongodset. Ellers vides intet om Stedets Historie (1365 solgte Poul, Niels, Jens, Anders, Laurens og Peder Glob „Sjørendh“ til Vald. Atterdag). — Det imponerende, ret vel bevarede Voldsted, hvis Anlæg mulig skriver sig fra Oldtidens Slutn., er halvt anlagt i en naturlig Højde, halvt paa opfyldt Mosegrund; kun mod N. og delvis mod Ø. var det landfast, i øvrigt omgivet af Sø eller Mose. Den firkantede Borgbanke med stejle Sider (omtr. 21 F. høj og ved Foden 115—20 F. lang og bred) er ved brede, dybe Grave skilt fra den omgivende, indtil 24 F. høje Voldkrans. Denne Krans er til Dels en naturlig Banke; kun den nordl. og østl. Vold ere nu sammenhængende, den sydl. har vistnok tidligere hængt sammen dermed, den vestl. har altid været særskilt; gennem Gabene

mod N. V. og S. V. har Søen tidligere haft Adgang, saa at der var en indre. vaad Grav; Voldkransens sydøstl. Hjørne er i ny Tid ødelagt ved Landevejens Anlæg. Ved to Dæmninger mod V. og S. Ø. var Borgbanken forbunden med Voldkransen; over den sydøstl. Dæmning førte Vejen fra Banken gennem en Indskæring i Volden ud over en af Pælerækker støttet Dæmning af Sten og Jord, der førte til de lave Bakkestrøg mod S. Ved en Undersøgelse 1876, hvorved der fandtes Rester af denne Dæmning, og Pælerækken blottedes, fandtes ligesom ved tidligere Undersøgelser uden for Voldstedet mange Oldsager: Sværd, Økser, Spyd, Stigbøjler, Hestesko, Nøgler osv., fra Beg. af Middelalderen. Spor af Murrester har man derimod aldrig truffet paa Voldstedet; Bygningerne have vel været af Træ, og efter Borgens Ødelæggelse er der vel ikke opf. nogen ny Bygning (se *A. C. Fabricius*, i Antiqv. Tidsskr. 1846-48, S. 181 flg., og *V. Boye*, i Nationaltid. 27/6 og 10/8 1893).

Ved Søens Udtørring fandt man ved *Raastrup Holm* Grundmure af en stor Bygning af store, røde Mursten dybt under Søens tidligere Overflade (efter andres Sigende hidrøre disse Sten fra en med Mursten ladet Baad, der sank her 1790). — Ogsaa i Sperring Sø ligger paa en tidligere Holm (i sin Tid tæt beboet af Fugle) et af Grave omgivet Voldsted, „*Søgaardsborg*“. Søgaard blev 1418 af Hr. Jens Skram til Todbøl solgt til Bispestolen i Børglum.

Næstrup tilhørte 1630 Fru Anne Lykke og hendes Søn Mogens Sehested.

Nordentoft (hvor den i Kæmpevisen omtalte Ebbe Skammelsen, der dræbte sin Fæstemø og sin Broder, skal have boet), i 15. Aarh. „Norringtoft“, tilhørte Hr. Niels Strangesen og kom efter hans Død (før 1435) til Vestervig Kloster. Dog synes hans Sønnesøn Ebbe Strangesen endnu 1493 at have gjort Fordring paa N. — En Hovedgaard i „Scordorp“ blev 1406 af Mogens Villadsen solgt til Kronen.

Ved Dollerup er fredlyst Gravhøjen *Lille Kraghøj*.

Thorsted Sogn, Anneks til Sjørring, omgives af dette, Tilsted, Thisted Lands. og Skinnerup Sogn samt Hillerslev Hrd. (Ø.- og V.-Vandet S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 1/2 Mil V. N. V. for Thisted. De højtliggende, temmelig jævne Jorder (højeste Punkt Thorshøj, 177 F., 56 M.) ere for det meste godt muldede, dog nogle Steder lettere og stærkt sandede, med Underlag af Sand og Grus; mod N. og V. nogen Hede; en Del af Statsplantagen Vandet (se S. 251).

Fladeindholdet 1896: 1558 Td. Ld., hvoraf 588 besaaede (deraf med Rug 94, Byg 50, Havre 262, Frøavl 3, Bælgsæd 4, Spergel 4, Blandsæd til Modenhed 75, Grøntf. 25, Kartofler 33, andre Rodf. 37), Afgræsn. 360, Høslæt, Brak, Eng m. m. 224, Haver 7, Skov 139, Moser 7, Heder 209, Veje og Byggegr. 24 Td. Kreaturhold 1898: 90 Heste, 467 Stkr. Hornkv. (deraf 174 Køer), 393 Faar og 114 Svin. Ager og Engs Hartk. 1896: 92 Td.; 25 Selvejergaarde med 82, 28 Huse med 10 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 301 (1801: 150, 1840: 206, 1860: 237, 1880: 301), boede i 61 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomhed, 209 af Jordbr., 35 af Industri, 7 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 28 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Thorsted* med Kirke, Skole, Friskole og Fattiggaard for Sjørring-Th. Komm. (opf. 1885, Plads for 22 Lemmer). Gaarden *Ludvigsborg*. *Klatmølle*.

Thorsted S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 569. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel (det øverste af Vestgavlen er af Mursten). Skib og Kor have Bjælkeloft, Apsis en senere indbygget Hvælving. Nogle af de oprindl. Vinduer og begge Dørene ere bevarede (Norddøren tilmuret). Vaabenhuset, af Mursten paa en Granitsokkel, er senere tilføjet. Altertavlen er et 1890 malet Billede af Milton Jensen (Christus stiller Stormen). Granitdøbefont. Prædikestol fra omtr. 1700.. — Ifl. D. Atl. skal der ved Kirken have været en Barfred.

Skjoldborg Sogn omgives af Annekset Kallerup, Sjørring og Tilsted Sogne, Limfjorden (Thisted Bredn., Vilsund) og Hassing Hrd. (Stagstrup og Snedsted S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 1 Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere overvejende gode, sand- og lermuldede, med Ler og Mergel til Underlag. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted til Vilsund og Oddesund.

Fladeindholdet 1896: 2396 Td. Ld., hvoraf 1048 besaaede (deraf med Rug 145, Byg 143, Havre 516, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 137, Grøntf. 11, Kartofler 57, andre Rodfr. 34), Afgræsn. 623, Høslæt, Brak, Eng m. m. 456, Have 14, Skov 19, Moser 11, Kær og Fælleder 44, Hegn 10, Heder 109, Stenmarker 7, Veje og Byggegrunde 52, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 183 Heste, 842 Stkr. Hornkv. (deraf 356 Køer), 718 Faar og 344 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 167 Td.; 46 Selvejergaarde med 142, 92 Huse med 25 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 748 (1801: 403, 1840: 536, 1860: 642, 1880: 739), boede i 149 Gaarde og Huse; Erhverv: 28 levede af immat. Virksomh., 499 af Jordbrug, 7 af Fiskeri, 106 af Industri, 33 af Handel, 13 af forsk. Daglejervirks., 21 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet *Skjoldborg Kirke*, ved Oddesundsvejen, og tæt derved Skolen og „Todbøl Hospital" (opr. 1740 af Amtsforvalter Cl. Caspergaard og Hustru, med et Hus til 4 fattige Enker) samt Mølle. Byerne: *Nørre-Skjoldborg*, med Præstegd. og Teglværk, og *Sønder-Skjoldborg*, ved Oddesundsvejen; *Møgelvang*, ved s. Vej, med Fattiggaard for Sk.-Kallerup Komm. (opf. 1884, Plads for 27 Lemmer) og Maskinfabrik; *Aas*, ved Vilsundsvejen. *Vilsund vestre Side*, hvortil Færgefart fra Vilsund østre Side, *Bakkegaard*, Kro med Markedsplads (Marked i Apr. og Juli) og Statstelefonstation. Gaarde: *Støvring*, *Brydevig*, m. m.

Skjoldborg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 577. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant (paa Nordsiden af Skibet et oprindl., rundbuet Vindue); men Kirken er undergaaet store Forandringer, bl. a. vistnok forlænget mod V. I den senere Middelalder er der opf. et Taarn, dels af Kamp fra den nedbrudte Vestgavl, dels af Mursten; den øvre Del skal være bleven nedbrudt i 18. Aarh. og erstattet med et Bindingsværksspir; men dette er ogsaa forsvundet, og Taarnmurene staa nu kun i Skibets Højde (Spor af Hvælving); paa Vestgavlen staar: 1790. Foran den oprindl. Norddør er Vaabenhuset, af Mursten i romansk Stil (Arkit.: Uldall), opf. 1886 (det ældre var til Dels af Bindingsværk). Kirken restaureredes 1898. I Nordmuren er indsat en romansk Ligsten med et Kors og 3 Vinduesoverliggere. Paa Alteret et forgyldt Kors. Messingalterstagerne ere skænkede 1647 af Iver Kaas til Ulstrup og Fru Sophie Krag. Romansk Granitdøbefont i Kløverform; Døbefad fra 1599. Prædikestol fra 18. Aarh. Ligsten over Oberstlieutn. Erik Zach. v. Kahlen til Todbøl, † 1726. Series pastorum.

Ved Sønder-Skjoldborg er der fredlyst 9 til Dels ret anselige Gravhøje, og ved Møgelvang 2 Gravhøje.

Historikeren Jac. Langebek er født $^{23}/_1$ 1710 i Skjoldborg Præstegd.

Kallerup Sogn, det mindste i Herredet, Anneks til Skjoldborg, omgives af dette, Sjørring og Hundborg Sogne samt Hassing Hrd. (Snedsted S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 1 Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere ret gode, sand- og lermuldede, med Sand og Grus i Underlaget. Gennem Sognet gaar Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1151 Td. Ld., hvoraf 432 besaaede (deraf med Rug 87, Byg 47, Havre 254, Blandsæd til Modenhed 18, Kartofler 14, andre Rodfr. 11), Afgræsning 313, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 212, Moser 48, Kær og Fælleder 29, Heder 95, Veje og Byggegr. 20 Td. Kreaturhold 1898: 75 Heste, 390 Stkr. Hornkv. (deraf 136 Koer), 363 Faar og 97 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 59 Td.; 16 Selvejergaarde med 47, 2 Arvefæstegd. med 5, 20 Huse med 6 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 221, (1801: 74, 1840: 146, 1860: 184, 1880: 191), boede i 42 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomh., 191 af Jordbrug, 8 af Industri, 4 af Handel, 4 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byen *Kallerup* med Kirke og Skole. *Todbøl*, Gde., med Jærnbanehpl. og Teglværk. Gaarde: *Store-Todbøl*, *Hornstrup*.

Kallerup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 578. Lægd. Kirken tilhører nogle af Sognebeboerne.

Den lille, højtliggende *Kirke* (overkalket) bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere dels af raa og huggen Granit, dels af Mursten. Skib og Kor have Bjælkeloft; Korbuen er rund; paa Kirkens Nordside en Sten med et Mandehoved. Vaabenhuset er (i Stedet for et ældre) opf. 1897. Nyt Alterbord med Kors. Granitdøbefont paa en muret Fod. Prædikestol fra nyere Tid. Af en Trætavle i Koret ses, at Bispen Henr. Bornemann 1688 „har befordret denne før hans Tid ganske forfaldne Kirkes Reparation". Ligsten over Forvalter paa Todbøl Niels Sørensen, † 1763. Klokken, der hænger mellem et Par murede Piller Ø. for Koret, er uden Indskr., fra 15. Aarh.

Todbøl ejedes i 13. og 14. Aarh. af Slægten Glob, saaledes 1348 af Hr. Niels Glob, med hvis Datter Else den kom til Hr. Jens Skram. Fru Else levede endnu 1424. Senere kom T. under Bispen af Børglum og inddroges ved Reformationen under Kronen. Forskellige Adelsmænd skrev sig dog til T. — som Len eller som Ejendom, — saaledes 1447 Christiern Torkildsen af Slægten Due, 1481 hans Søn Anders Christiernsen, 1526 Enevold Stygge, med hvis Datter Anne Stygge T. kom til Jørgen Høg, † 1589, derefter til deres Søn Christen H. 1634, dennes Søn Ove H., † 1628, hans Broder Jørgen H., † 1656, hvis eneste Søn Mogens H. faldt 1659 ugift ved Nyborg. T. kom saa til hans Faders Fætter Vald. Skram, † 1693, der 1662 købte den (46 Td. Hrtk.) med omtr. 30 Gde. og Bol af sine Medarvinger efter Mog. Høg. Han skødede 1675 T. til sin Søn Otte S., der 1682 solgte den til Læge og Forstander for Sorø Skole Laur. Foss, som 1698 solgte T. til Enev. Berregaard, som atter 1701 afhændede den til Anne Lauridsdatter, sl. Peder Brønsdorphs, der ægtede Bertel Langballe, som 1706 solgte T. til Oberstlieutn. Erik Zach. v. Kahlen, † 1726, hvis Enke Marta Sabine Claudi gik fallit, og T. (26 og 215 Td. Hrtk). kom saa ved Auktion til Amtsforvalter Claus Caspergaard, der meget forøgede og forbedrede Gaard og Gods. Hans Søn Hofjkr. Claus C. solgte den 1763 (26 Td. Hrtk.) med Tiender (160), Bøndergods (229), Strøgods (85) og det saakaldte Baron Gersdorffs Gods (103) for 25,000 Rd. til Lieutn. Andr. Sommer, efter hvis Død Faderen Kommercer. Niels S. arvede den. Han oprettede 1782 af T. (26, 160, 401, m. m., i alt 561 Td. Hrtk.) et Stamhus, der efter hans Død 1786 kom til Justitsr. Peder Severin Fønss, som 1793 knyttede Bodumbisgaard til Stamhuset, men 1799 erholdt Bevill. til at substituere Stamhuset med en Fideikommiskapital og 1804 Tilladelse til at dele Hovedgaarden i 78 Parceller. Nu er den største af Gaardene $8^1/_4$ Td. Hrtk. — Af den gamle Gaards Bygninger er intet bevaret. Gravene omkring Gaarden kunne endnu svagt spores. I Engen „Mølledam" S. Ø. for Gaarden ligger en rund Højning, mulig en Borgplads.

Vang (og det tidligere *Torup* Sogn, udt. Tvorup) **Sogn**, det største i Herredet, omgives af Jannerup, Hundborg og Sjørring Sogne, Hillerslev Hrd. (V.-Vandet S.) og Vesterhavet. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil V. N. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt Svalhøj, 171 F., 54 M.) ere i det hele lermuldede med Ler i Underlaget og ere derfor, hvor Sandflugten ikke har ødelagt dem, frugtbare; men store

Strækninger ere nu dækkede af Heder og Flyvesand. Der er dog gjort meget for at faa Arealet beplantet, bl. a. ligge her *Statsplantagerne Torup* og *Nystrup* (se nedfr.). I Sognet ligge flere smaa Søer, deribl. *Vang Sø*, omtr. 50 Td. Ld., og *Torup Sø*, 15 Td. Ld., begge til Dels tørlagte. En Del af den udtørrede Sjørring Sø hører ogsaa hertil.

Fladeindholdet 1896: 11,069 Td. Ld. (676 Td. indvundne ved Søudtørring), hvoraf 1295 besaaede (deraf med Hvede 20, Rug 183, Byg 269, Havre 464,, Spergel 5, Bælgsæd 4, Frøavl 87, Blandsæd til Modenhed 91, Kartofler 74, andre Rodfr. 85, andre Handelspl. 13), Afgræsn. 1082, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 573 Haver 34, Skov 2089, ubevokset 2584, Moser 4, Kær og Fælleder 102, Hegn 13, Heder 1958, Flyvesand 1110, Stenmarker 31, Veje og Byggegr. 147, Vandareal m. m. 47 Td. Kreaturhold 1898: 223 Heste, 915 Stkr. Hornkvæg (deraf 446 Køer), 1729 Faar og 272 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 140 Td.; 24 Selvejergaarde med 111, 1 Fæstegd. med 5, 81 Huse med 21 Td. Hrtk. og 32 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 772 (1801: 382, 1840: 452, 1860: 528, 1880: 618), boede i 139 Gaarde og Huse; Erhverv: 30 levede af immat. Virksomhed, 341 af Jordbr., 55 af Plantningsarbejde, 133 af Fiskeri, 83 af Industri, 15 af Handel, 71 af forsk. Daglejervirks., 22 af deres Midler, og 22 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vang* med Kirke, Præstegd. og Skole; *Skaarhede*; *Vangsaa*, Fiskerleje, med Skole, Statstelefonstation og Raketkasteapparat; *Torup* (1367: Thorthorp) med Fællesmejeri. Gaarden *Store-Diernæs* har 23½ Td. Hrtk., 433 Td. Ld., hvoraf 3 Eng, 13 Plantage, 32 Hede (i Hundborg S.), Resten Ager; Mølle. *Færgegaard* har 15 Td. Hrtk., 235 Td. Ld., hvoraf 5 Eng (udtørret Sø), 10 Plantage, 205 Ager, Resten Have og Græsningsjord. Andre Gaarde: *Egebaksande*, *Lille-Diernæsgde.*, *Klostergd.*, *Nystrup*, m. m.

Vang S., en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' Lægd 571 (Vang) og 572 (Torup). Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med bred Apsis samt Vaabenhus mod N. Skib, Kor og Apsis ere fra rom. Tid af Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel, Vaabenhuset af Kvadre fra den nedbrudte Kirke i Torup. De oprindl. Portaler (den sydl. tilmuret) og et Vindue i Apsis ere bevarede; over det sidste er indsat en Kvader med et Menneskehoved i Relief. Klokken hænger i et 1868 af Mursten opf. Klokkehus ved Apsis. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving, der skriver sig fra en Ombygning i Nutiden af dette Parti og til Dels Koret. Det Indre er anseligt; den vide Granitkorbue bæres af Gesimser med forskellig Profil. Altertavlen, i Barokstil, har et ældre Maleri (den korsfæstede). Granitdøbefont med Løvværksornamenter og Evangelisternes Navne, samt en Løvefigur. Prædikestol i Renæssancestil. Paa Sydvæggen Epitafium over Præsten Hans Nielsen Bang, † 1754, og Hustru; paa Nordvæggen Mindetavle over den „for Erfarenhed i Kirurgien vidt berømte“ Mads Badskjær eller Mads Lauridsen Vang, † 1761, og Hustru. Under Koret er der en tillukket Begravelse. I Vaabenhuset staar „Sjørring-Runestenen“ (se *Thorsen*, Runemindesm. II S. 195).

Diernæs var i Middelalderen en anselig Hovedgaard, som af Gunne Jensen var pantsat til Lydike Arildsen, der 1373 overdrog Pantet til Vald. Atterdag for 116 Mark Sølv, og 1406 blev overdraget til Dronn. Margrethe. Den tilhører nu Fru Leonhard. — Ved Gaarden ligger Voldstedet *Gaardstedshøj*, en firsidet Banke, omgiven af Grave.

Færgegaard beboedes 1542 af en Fru Anne, der havde den i Leje af Gabriel Gyldenstierne, som 1553 tiltalte hendes Sønner Albrecht og Erik Høg, fordi de havde brændt og afbrudt Gaarden. 1568 nævnes en Adelsmand Jørgen Knudsen i Færgegaard. 1859 blev den for 38,000 Rd. købt af Baron Jørgen Rosenkrantz; 1896 købtes den (omtr. 92,000 Kr.) af den nuv. Ejer H. F. C. L. Madsen. — Noget

S. Ø. for den nuv. Gaard ligger paa en Holm i den udtørrede Sjørring Sø et ældgammelt Voldsted, „Færgegaardsborgen“ eller „Færgeborg“. Til Gaarden *Egebaksande* hører en Del af den udtørrede Sjørring Sø.

Nystrup har været en Hovedgaard, der 1449 tilhørte Henrik Blik, 1478 Anders Blik, 1507 Henrik Blik, 1525—50 Erik Blik, dennes Døtre Inger og Anne, gifte henh. med Otto Lunov og Niels Lunov, sidstnævntes Søn Chrf. L. 1608, Ove L., † 1652, Enken Christence Dyre 1668 (dengang 20 Td. Hrtk.). Endnu 1684 ejedes den af en Datter af disse sidste, Sophie Lunov. Allerede 1555 omtales Gaarden som meget ødelagt af Sandflugt (Gaarden er flyttet 2 Gange); 1769 var den en uprivilegeret, lille Sædegaard.

Sognet har i det hele lidt meget af Sandflugt, og flere Byer, saaledes *Rakkeby*, skulle helt være gaaede til Grunde. Navnlig har Sandet været slemt ved det tidligere *Torup Sogn*, der nedlagdes 1794, da det til Dels var ødelagt af Sand, og hvis Annekspræstegaard alt 1596 var flyttet 3 Gange for Sandflugtens Skyld; Torup By er efterhaanden flyttet længere mod Ø., saa at den nu ligger ligesaa langt Ø. for den 1794 nedbrudte Kirke — hvis Ruiner endnu ses Ø. for den lille Vester Sø, som har været langt større før —, som den nu ligger V. for den. I Klitten skal der have ligget en By, „Tveboesmænd“ og „Skaarhedegaarde“. Men nu er Sandflugten standset ved de store Tilplantninger. Hvornaar den 3227 Td. Ld. store *Torup Statsplantage* er anlagt, er uvist, da en Del af den hører til de ældste Forsøgsplantninger i Klitterne; dog menes Begyndelsen at være gjort omtr. 1815. Den nuv. Beplantning er begyndt 1853; største Delen af den er imidlertid først erhvervet efter 1877. Plantagen bestaar hovedsagelig af Sletter med mindre Klitter paa; et af de vildeste Partier er Bøgsted Rende. For nogle Aar siden blev der udsat Fasaner i Plantagen, og de synes at trives godt. Raavildt er begyndt at komme af sig selv. Den 1552 Td. Ld. store *Nystrup Statsplantage* er anlagt 1888, dels paa Kalkbjærget Veggebjærg, dels paa mægtige Klitter, der ere opføgne Ø. for dette. Fra Klitterne er der prægtig Udsigt over Havet.

Ved Vang er fredlyst Gravhøjen *Store Vandet Høj*.

Hundborg Sogn omgives af Annekset Jannerup, Vang, Sjørring og Kallerup Sogne, Hassing Hrd. (Snedsted S.), Nørhaa Sogn og Vesterhavet. Kirken, mod Ø., ligger 1½ Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder (Bavnehøj, 220 F., 72 M., med trig. Station) ere stærkt lerede med Klit og Flyvesand ud mod Kysten. I et Enklave mod N. ligger Kronens Hede. Gennem Sognet, hvori den omtr. 80 Td. Ld. store *Vorup Sø* ligger, gaar Landevejen fra Thisted til Vorupør.

Fladeindholdet 1896: 5977 Td. Ld., hvoraf 1619 besaaede (deraf med Rug 278, Byg 194, Havre 910, Blandsæd til Modenh. 85, Grøntf. 5, Kartofler 116, andre Rodfr. 35), Afgræsn. 1183, Høslæt, Brak, Eng m. m. 690, Haver 20, Moser 176, Kær og Fælleder 47, Heder 832, Flyvesand 1261, Veje og Byggegr. 69, Vandareal m. m. 77 Td. Kreaturhold 1898: 355 Heste, 1352 Stkr. Hornkv. (deraf 701 Køer), 2062 Faar, 667 Svin og 16 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 219 Td.; 52 Selvejergaarde med 169, 201 Huse med 47 Td. Hrtk. og 53 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1717 (1801: 610, 1840: 935, 1860: 1244, 1880: 1467), boede i 316 Gaarde og Huse; Erhverv: 67 levede af immat. Virksomh., 772 af Jordbr., 394 af Fiskeri, 238 af Industri, 55 af Handel, 109 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 48 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hundborg*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Friskole, Folkehøjskole (opr. 1895), Fattiggaard for H.-Jannerup Komm. (opr. 1881, Plads for 22 Lemmer), Legatstiftelse (opr. 1883 af Etatsr. P. Knudsen til Blidstrup m. m. og Hustru, med 3 Friboliger for trængende Familier, og 4000 Kr.), Missionshus (opf. 1886), Sparekasse for H.-Jannerup Komm. (opr. 14/9 1872; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 236,156 Kr., Rentef. 3½—4 pCt., Reservefonden 23,409 Kr., Antal af Konti 702), Fællesmejeri og Statstelefonstation; *Førby* med Skole; *Vorup*; Fiskerlejet *Vorupør* (Nørre- og Sønder V.) — ½ 1890: 94 Huse og 544 Indb. (1801: 120, 1880: 377) — med Kirke, Skole, Missionshus

(opf. 1887), Statstelefonstation, Redningsstation (opr. 1852), Fare-Signalstation for Fiskere og, ved Vorup Hage, to Ledefyr (tændte $^1/_{10}$ 1899; det forreste er 14 F. højt og bevægeligt paa Grund af Sandvandringen, det andet 26 F. højt; Taagesignal med Klokke). *Møgelkjær*, Huse. Hovedgaarden *Ulstrup* har 17 Td. Hrtk., 250 Td. Ld., hvoraf 88 Eng, 2 Have og Plantage, Resten Ager. Gaarden *Landbolyst*, en Parcel af Ulstrup, har $15^1/_2$ Td. Hrtk., 190 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, Resten Ager. Hovedgaarden *Raastrup* har $20^1/_4$ Td. Hrtk., 230 Td. Ld., hvoraf 10 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: *Faddersbøl* med Mølle, *Stensgd.*, *Krogsgd.*, *Ydesminde*, *Midholm*, *Borggd.*, m. m.

Ifl. Fiskeriberetn. 1897—98 var der ved Vorupør (og Stensbjærg, Nørhaa S.) 200 Fiskere, der fiskede (især Torsk og Kuller, ogsaa Helleflynder, Makrel m. m.) fra 22 aabne Havbaade og 116 mindre Baade for en Værdi af 118,378 Kr.

Hundborg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 574. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Den er fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel. De to Døre (nordl. tilmuret) ere nogenlunde bevarede ligesom Nordsidens rundbuede Vinduer; Korbuen, af Mursten, er næppe oprindelig. Kirken har Bjælkeloft. I den senere Middelalder er Skibet forlænget mod V., af Mursten, og der tilføjedes, til Dels af Kamp og med Hvælving, et Taarn; men den øvre Del er nedbrudt, og det nedre Parti er nu en Forlængelse af Skibet; 1880 opførtes over Vestgavlen en Klokkekam med et Jærnkors. Vaabenhuset er i Stedet for det ældre opf. 1896. Altertavle i Barokstil fra 1691, Kopi af den i Jannerup Kirke. Udskaaren Prædikestol i s. Stil fra 1696 med Malerier. Granitdøbefont med Himmel i Barokstil. Skriftestol fra 1692, Kirkesangerstol og Korskranke fra 1649, alle i Barokstil; paa den sidste en Mindetavle, hvoraf ses, at Iver Kaas til Ulstrup, † 1662, og Hustru Sophie Krag ere begravede under Koret. Series pastorum. I Kirkens Mure ere indsatte to tidlig-middelalderlige Ligsten, den ene med Indskrift (se *Løffler*, Gravst. S. 20 og Pl. I og II).

Vorupør Kirke, i Klitterne, er opf. 1878 efter Tegn. af Arkit. F. Uldall i Rundbuestil af røde Mursten og bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S., alt med Bjælkeloft; over Vestgavlen en Klokkekam med et Jærnkors. Alterbord med Trækors; Døbefont af Kalksten. — Paa Kirkegaarden bl. a. en Grav med Granitsten over 8, $^{26}/_3$ 1885 forulykkede Fiskere og en Grav over den forulykkede Besætning paa det $^{27}/_{12}$ 1896 strandede tyske Skib Concordia.

Ulstrup ejedes 1453 af Jens Lauridsen (Bagge), 1460 af Bord Jensen, 1451 og 1475 af Jep Bagge, dennes Enke Marine Jensdatter 1493; 1501 gjorde Hr. Niels Høg Lovhævd paa U., men med Urette. Senere ejedes U. af Falk Gøye og Jørgen Grubbe, men blev af dem solgt til Iver Kaas, † 1662, der alt 1626 skrev sig til U. Hans Søn Hartvig Kaas døde 1704; Enken Fru Sophie Rothkirck ejede endnu 1705 U., men solgte den (36 Td. Hrtk.) til Peder Mortensen Selle, † 1720, hvorefter Datteren Anne Christine S. overdrog U. til sin Søster Jfr. Helvig S., der ægtede Sr. Peder Mads Jensen, † 1737, og dernæst Byfoged i Thisted Jørgen Chr. Poulstrup, † 1751. Hun solgte 1776 U. (36, 49 og 203 Td. Hrtk.) for 26,000 Rd. til sin forrige Foged Peder Mortensen, der 1783 solgte den for 40,000 Rd. til Justitsr. Amtsforvalter Adolph Chr. Bruun, † 1800, hvorpaa Enken Anna Christine Hoff 1804 solgte U., efter at meget af Bøndergodset var afhændet, for 62,100 Rd. til Generalauditør Hans Jak. Lindahl. Senere har den været ejet af Neergaard, efter hvis Død den købtes af Faurschou, der 1855 solgte den til Etatsr. Knudsen til Blidstrup m. m.; han solgte den 1888 for 160,000 Kr. til Forvalteren, den nuv. Ejer, Jul. Secher. — Hovedbygningen, opf. efter en Brand 1818, er af Grundmur i eet Stokv. med høj Kælder.

Raastrup nævnes 1348 blandt det Gods, som Familien Glob ejede i Thy. 1537—1631 ejedes den af Familien Skeel (1556 en Fru Anne, 1568 Albret S., Herman S.,

Albret S., henrettet 1609 for Drab). Ingeborg Albretsdatter S. bragte R. til sin Ægtefælle Palle Rodsteen, † 1643. Deres Datter Christence ægtede Oberstlieutn. Jak. Sparre, der saaledes blev Ejer af R. (Svogeren Albert Friis skrev sig ogsaa til R.) og boede her til sin Død 1694. 1699 blev den (28 Td. Hrtk.) af Peter Chr. Fahrenkrug solgt til Poul Maes († 1720), Forvalter paa Ørum, der 1704 fik nyt Skøde paa den af Etatsr. Poul Klingenberg, † 1723, som maaske har haft Panteret til den. Maes' Enke Øllegaard Sophie Søltoft ægtede 1726 Kapt. Jens Kraft († 1752), som 1751 solgte R. (27, 29 og 214 Td. Hrtk.) for 10,000 Rd. til Fuldmægtig Søren Sørensen i Thisted, † 1755. Enken Joh. Justine Søltoft ægtede Iver Dalsgaard, † 1771, hvorefter hun 1775 skødede R. til sin Søstersøn Vinhandler Lorents Chr. Schiønning. Senere har den været ejet af Brødrene Christen og Niels Raastrup; nuv. Ejer er B. P. Nørgaard.

Faddersbøl ejedes 1472 af Las Dan, hvis Datter Fru Abel Dan ægtede Albrecht Skeel. Disses Sønnedatter Fru Abel Skeel, Niels Langes, ejede den 1568. Senere tilhørte den Iver Kaas, † 1662, og hans Sønner Hartvig og Jørgen K., idet Hartvig († 1704) 1662 havde udkøbt sine Brødre Herman og Mogens, medens Jørgen († 1698) endnu 1689 skrev sig til F. Hartvig Kaas' Enke Sophie Rothkirck solgte 1715 F. (13 Td. Hrtk.) til Brigader Eifler til Tandrup, som endnu 1723 ejede den. Hans Svigersønner Frands Linde og Chr. Leth skødede 1727 F. for 2600 Rd. til Hans Carsten Langballe paa Nørhaagd., som 1751 solgte denne og F. med Tiender og Gods (50 og 207 Td. Hrtk.) til sin Svoger Jens Ware i Aalborg, der 1766 afhændede F. (13, 50 og 221 Td. Hrtk.) for 19,100 Rd. til Cl. Gotlob Kjærulf, som 1800 skødede den til sin Svigersøn Prokurator Mogens Nyeborg for 40,200 Rd. Denne solgte straks efter F. for 10,150 Rd. til Chr. Poulsen og Jens Christensen. 1832 ejedes den af Anders Nielsen Faddersbøl, senere af Chr. Møller, hvis Søn nu ejer den.

Ved Hundborg ligger Voldstedet *Borggaard*, en 15—16 F. høj, 94 F. bred Banke, der før har været omgiven af Volde og Grave.

I Sognet er der fredlyst 4 Gravhøje.

Jannerup Sogn, Anneks til Hundborg, omgives af dette og Vang Sogn, samt Vesterhavet. Kirken, mod Ø., ligger $1^1/_2$ Mil V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere af omtr. samme Beskaffenhed som i Hovedsognet, med Klit og Flyvesand mod V. En Del af den udtørrede Sjørring Sø ligger i Sognet.

Fladeindholdet 1896: 2565 Td. Ld. (323 Td. indvundne ved Søudtørring), hvoraf 447 besaaede (deraf med Rug 92, Byg 51, Havre 224, Bælgsæd 3, Spergel 8, Blandsæd til Modenh. 16, Kartofler 45, andre Rodfr. 8), Afgræsn. 371, Høslæt, Brak, Eng m. m. 219, Haver 5, Skov 15, Moser 17, Kær og Fælleder 7, Hegn 6, Heder 430, Flyvesand 982, Veje og Byggegr. 51, Vandareal m. m. 15 Td. Kreaturhold 1898: 70 Heste, 311 Stkr. Hornkv. (deraf 118 Køer), 502 Faar, 121 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 47 Td.; 14 Selvejergaarde med 40, 33 Huse med 6 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 294 (1801: 165, 1840: 184, 1860: 256, 1880: 242), boede i 53 Gaarde og Huse; Erhverv: 7 levede af immat. Virksomh., 163 af Jordbr., 50 af Industri, 6 af Handel, 61 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Jannerup* med Kirke, Anneksgaard, Skole og Teglværk; *Snedstrup*.

Jannerup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 573. Lægd. Kirken tilhører Seminariefonden.

Kirken, fordum indviet til St. Andreas, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Kirken er oprindl. opført i Overgang mellem romansk og gotisk Stil. Koret er, undt. Spidsgavlen, af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant, Skibets Mure væsentlig af store Mursten i Munkeskifte, senere forlængede mod V. I Koret et tilmuret, oprindl., rundbuet Vindue; Korbuen, af Mursten, er spids. Skibets Sydmur er omsat 1896, ligesom den og Vestgavlen have faaet nye, rundbuede Vinduer (Arkit.: H. Kampmann). Vaabenhuset er yngre. Kirken har fladt Loft, der i Koret er prydet

med Malerier (fra 17. eller 18. Aarh.). Rigt udskaaren Altertavle, skænket 1648 af Iver Kaas til Ulstrup og Hustru og udf. af Peder Jensen, Bildtsnider i Kolding. Granitdobefont. Anselig, udskaaren Prædikestol, bl. a. med Iver Kaas' Vaaben og paa Himlen Aarst. 1675. Præste- og Degnestol omtr. fra samme Tid (alt Billedskærerarbejdet er restaur. 1865). I Loftet interessant Lysekrone fra 1694. I Kirken findes en Blok, hvortil der i sin Tid er indkommet store Gaver (se D. Atl. V S. 457), hvilke det skal skyldes, at Kirken er saa rigt udstyret (den kaldes endnu af Almuen „den hellige Kirke"), og som især ydedes af søfarende i Havsnød. Kapitalerne ere inddragne under Seminariefonden.

I Sognet har der været en hellig Kilde, *St. Andreas' Kilde.*

Ellegaard i Snedstrup blev 1365 af Poul Glob og hans Brødre solgt til Vald. Atterdag.

Nørhaa Sogn omgives af Hassing Hrd. (Snedsted, Sønderhaa og Hvidbjærg S.), Vesterhavet og Hundborg Sogn. Kirken, mod S. Ø., ligger 2 Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere mod Ø. godt muldede, mod V. sandede og dækkede af Hede og Flyvesand. I Sognet den 1894 anlagte, 982 Td. Ld. store *Stenbjærg Statsplantage* og flere smaa Søer, deribl. den 2 Td. Ld. store ***Freskilde Sø*** og, paa Grænsen af Hassing Hrd., ***Nørhaa Sø*** eller *Gyrup Sø*, 80 Td. Ld. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Vilsund til Stenbjærg.

Fladeindholdet 1896: 6090 Td. Ld., hvoraf 648 besaaede (deraf med Rug 129, Byg 86, Havre 311, Bælgsæd 6, Blandsæd til Modenhed 11, Grøntf. 33, Kartofler 42, andre Rodfr. 27, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 475, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 661, Haver 6, Skov 2, Moser 25, Kær og Fælleder 114, Heder 1189, Flyvesand 2834, Veje og Byggegr. 46, Vandareal m. m. 90 Td. Kreaturhold 1898: 141 Heste, 727 Stk. Hornkvæg (deraf 279 Køer), 1340 Faar og 163 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 125 Td.; 24 Selvejergaarde med 97, 78 Huse med 23 Td. Hrtk. og 17 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 679 (1801: 343, 1840: 465, 1860: 547, 1880: 631), boede i 133 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomhed, 323 af Jordbr., 163 af Fiskeri, 67 af Industri, 25 af Handel, 21 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 21 vare under Fattigv.

I Sognet Byen ***Nørhaa*** med Kirke og Skole; Fiskerlejet *Stenbjærg* med Kirke, Præstegd., Kro, Skole, Mølle, Købmandsforretn., Toldassistentstation, Redningsstation (opr. 1890) og Fare-Signalstation for Fiskere. ***Kløverhuse.*** ***Nørhaagaard*** har $18^1/_4$ Td. Hrtk., 230 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: ***Broager***, udskilt 1890 af Nørhaagd. (9 Td. Hrtk.), ***Næsgd.***, ***Freskildegd.***, ***Lægindgd.*** med Kalkstensbrud. Om Fiskeriet se Vorupør S. 259.

Nørhaa S., en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 575. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, vistnok fordum indviet til St. Thøger, bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod N. Den er opf. i Overgang mellem romansk og gotisk Stil af hugne Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel; Spidsgavlene ere i nyere Tid omsatte med smaa Mursten. Norddøren (se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 241) benyttes endnu. Korbuen er ombygget af Træ og pudset. Vaabenhuset, af Mursten, er senere tilbygget. Altertavle fra 1711 (Nadveren). Prædikestol i Renæssancestil. Granitdobefont. Klokken, i en muret Klokkestabel, er fra 15. Aarh.

Stenbjærg Kirke er opf. 1895 efter Tegn. af Arkit. Wiinholt af røde Mursten i romansk Stil og har kvadratisk Form med 4 Sidebygninger og Taarn. Altertavlen er en Kopi (Simon Peters Fiskedræt); Sandstensdobefont; Prædikestol i Barokstil.

Nørhaagaard var i ældre Tid en Hovedgaard (1486 nævnes Jens Andersen i Nørhaa), der hørte til Vestervig Kloster, og hvortil der i 15. og 16. Aarh. hørte Birkeret. 1662 ejedes den (20 Td. Hrtk.) af Jokum Irgens til Vestervig og 1727 af

Hans Carst. Langballe, som da forenede den med Faddersbol og 1733 erhvervede Hovedgaardsret til den. Siden fulgte den Faddersbol som en underliggende Bondegaard, til M. Nyeborg 1800 frasolgte Faddersbol efter at have lagt en hel Del af dennes Gods ind under N. 1832 solgte han imidlertid atter N. (Bondeskyldshrtk. 16, med Tiender 17, m. m.) for 11,500 Rd. rede Sölv til Anders Nielsen Faddersbøl til Faddersbol. Nuv. Ejer er N. J. Faddersbol.

Ogsaa *Næsgaard* og *Lægindgaard* ere gamle Gaarde. Den sidste ejedes endnu 1548 af Vestervig Kloster.

I Sognet ligger en tidligere hellig Kilde, *St. Thøgers Kilde.*

Nørhaa var oprindelig et eget Pastorat; $^{3}/_{6}$ 1825 blev det Anneks til Snedsted, Hassing Hrd. (se Saml. til j. Hist. 2. R. III S. 276); ved Res. af $^{14}/_{11}$ 1895 blev det atter et eget Pastorat.

Hassing Herred.

Sogne:

Hassing Herred grænser mod N. til Hundborg, mod S. til Refs Hrd., mod Ø. til Limfjorden (Vilsund og Visby Bredn.) og mod V. til Vesterhavet. Dets største Udstrækning fra V. til Ø. er $2^3/_4$, fra N. til S. $1^3/_4$ Mil. Den østl. Del er bølgeformet med Højder paa indtil 161 F., 50 M. (Bavnehøj); Landet V. for den lange Ove Sø er mere lavtliggende og jævnt; langs Vesterhavets Kyst er der er en bred Klitbræmme. Jorderne ere af forskellig Beskaffenhed, dog overvejende sandede, mod Ø. mere lerblandede, med Rødler til Underlag. Flere smaa Vandløb søge ud til Limfjorden; det største er Afløbet for Ove Sø, Hvidbjærg Aa, der løber mod S. V. og falder ud Ø. for Agger. Herredet er meget fattigt paa Skov (273 Td. Ld.). I Herredet ligger det meste af Hvidbjærg Statsplantage. M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets middelgode Herreder (ved Matr. gnmstl. 22 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 40,065 Td. Ld.

(4,02 □ Mil, 221,34 □ Km.). Ager og Engs Hrtk. var $^1/_1$ 1895 1775 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 8518 (1801: 3884, 1840: 5842, 1860: 7296, 1880: 8324). I gejstlig Henseende danner det eet Provsti med Refs Hrd., i verdsl. Hens. hører det til Hillerslev-Hundborg og Hassing-Refs Herreders Jurisdiktioner samt til Amtets 2. Forligskreds (Harring, Stagstrup, Skyum og Hørdum S.) og 3. Forligskr. (de øvrige Sogne).

Hassing Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Hasinghæreth*, hørte i Middelalderen til Thysyssel, senere til Ørum Len og fra 1660 til Ørum og Vestervig Klosters Amter; se videre S. 198.

Der er i Hrd. talt henved 1100 jordfaste Oldtidsmonumenter, deraf kun et Par Stengrave, Resten Gravhøje (omtr. 16 Langhøje); mindst $^2/_3$ er dog nu sløjfet eller mere eller mindre forstyrret; $^1/_1$ 1900 vare 59 fredlyste. De fleste findes, som sædvanlig i Thy, i de østl. Sogne (i Sønderhaa omtr. 170, Snedsted 145, Hørdum 125, Bedsted 110, Visby 100).

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *C. Engelhardt*, *E. Schiødte* og *M. Borch*, 1877.

Snedsted Sogn omgives af Hundborg Hrd. (Nørhaa, Hundborg, Kallerup og Skjoldborg S.) og Stagstrup, Harring, Hørsted og Sønderhaa Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil S. V. for Thisted. De i det hele højtliggende og bakkede Jorder ere af meget forskelligartet Beskaffenhed, hvori dog Leret er fremherskende. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Vilsund til Stenbjærg og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 3576 Td. Ld., hvoraf 1590 besaaede (deraf med Rug 229, Byg 164, Havre 920, Bælgsæd 9, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 116, Grøntf. 8, Kartofler 110, andre Rodfr. 29), Afgræsn. 1074, Høslæt, Brak, Eng m. m. 559, Have 16, Skov 9, ubevokset 18, Moser 148, Kær og Fælleder 67, Heder 26, Veje og Byggegr. 62, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 257 Heste, 1252 Stkr. Hornkvæg (deraf 601 Køer), 855 Faar, 386 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 185 Td.; 55 Selvejergaarde med 133, 193 Huse med 50 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1317 (1801: 505, 1840: 901, 1860: 1141, 1880: 1291), boede i 264 Gaarde og Huse; Erhverv: 50 levede af immat. Virksomh., 851 af Jordbr., 6 af Gartneri, 193 af Industri, 37 af Handel, 119 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 26 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Snedsted* (1263: Snestath), ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1889), 2 Gæstgiverier, Good-Templarloge, Andelsmejeri, Købmandsforretninger, Bageri, Maltgøreri, Ølbryggeri, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Aarup* (1450: Ordorp) med Skole, Farveri, Stamperi, Uldspinderi, Købmandsforretn. og Mølle. *Elsted* med Skole, Mølle og Teglværk; *Bersted*; *Gjersbøl* med Mølle. *Bundgd.*, *Korsgd.*, m. m.

Snedsted Sogn, en egen Sognekommune, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 576. Lægd. Kirken tilhører næsten helt Sognebeboerne.

Den anselige, høje *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant (under Apsis Dobbeltsokkel). Flere oprindl. Vinduer og begge Døre

ere bevarede (Norddoren tilmuret). Taarnet, fra den senere Middelalder, er af Granit og Mursten og har hvælvet Underrum med Spidsbue ind til Skibet; det har før været højere (D. Atl. kalder det „det højeste der i Landet"); nu dækkes det af et Pyramidetag (sidst restaur. 1878). Skib og Kor have Bjælkeloft ($10^1/_4$ Al. over Gulvet), Apsis Halvkuppelhvælving. Vaabenhuset, væsentlig af Granitkvadre fra Kirken, er fra 1883. De oprindl. Buer mellem Skib og Kor og mellem Kor og Apsis ere bevarede, den sidste tilmuret. Altertavle i Barokstil fra 18. Aarh. Prædikestol i Renæssancestil fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont i Firkløverform. I Skibet et stort Krucifiks.

I *Aarup* omtales 1662 en Gaard, „som skulde være en adelig Sædegaard (12 Td. Hrtk.), ringe og lige ved en af de andre i Byen"; den var af Jakob Sparre og Fru Christence Rodsteen pantsat til Hans Zoega. 1660 havde alt Agathe Rodsteen, Enke efter Albert Friis, pantsat „Hovedgaarden i Orup" til Casp. Olufsen. — I *Elsted* boede 1484 en Væbner Jens Andersen.

Ved Snedsted er der fredlyst en af en Langhøj og to Rundhøje bestaaende Gruppe,

Snedsted Kirkes Ydre.

ved Bersted en Høj, ved Gjersbøl 4 og ved Elsted 7, deribl. de 3 *Tophøje* og den anselige *Thorshøj*.

I Snedsted oprettede Præsten N. L. Chr. Bentzon († 1846) 1812 et *Skolelærerseminarium*, der 1848 flyttedes til Ranum, Viborg Stift (i Præstegaardshaven findes en Mindesten, hvor Seminariet har staaet). Fra 1842 var Historikeren Ludv. Chr. Müller († 1851) Præst her og Forstander for Seminariet; 1848 flyttede han med det og blev Præst for Bjørnsholm-Malle.

Snedsted var tidligere annekteret til Sønderhaa-Hørsted, men blev et eget Præstekald 1622; 1825 fik det Nørhaa til Anneks (se Saml. til j. Hist. 2. R. III S. 276 flg.), der udskiltes 1895.

Sønderhaa Sogn omgives af Anneksel Hørsted, Snedsted Sogn, Hundborg Hrd. (Nørhaa S.), Ove Sø, der skiller det fra Hvidbjærg og Bedsted Sogne, samt Hassing og Hørdum Sogne, fra hvilke det skilles ved Hørsted Aa. Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_4$ Mil S. V. for Thisted. De noget højtliggende og især mod V. bakkede Jorder ere lette, muldsandede, med Rødler og Grus i Underlaget. *Ove Sø* er omtr. 1 Mil lang og $^1/_4$ Mil bred. Ved Nordgrænsen ligger *Nørhaa Sø* (se S. 261).

Fladeindholdet 1896: 3095 Td. Ld., hvoraf 1049 besaaede (deraf med Rug 151, Byg 125, Havre 623, Blandsæd til Modenh. 33, Grøntf. 6, Kartofler 65, andre Rodfr. 44), Afgræsn. 845, Høslæt, Brak, Eng m. m. 541, Haver 12, Skov 6, Moser 24, Kær og Fælleder 103, Hegn 3, Heder 451, Veje og Byggegr. 56, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 177 Heste, 863 Stkr. Hornkv. (deraf 320 Køer), 835 Faar og 261 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 156 Td.; 29 Selvejergaarde med 134, 68 Huse med 22 Td. Hrtk. og 9 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 536 (1801: 318, 1840: 419, 1860: 497, 1880: 602), boede i 103 Gaarde og Huse; Erhverv: 18 levede af immat. Virksomh., 395 af Jordbrug, 8 af Fiskeri, 51 af Industri, 13 af Handel, 32 af forsk. Daglejervirks., 10 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sønderhaa* med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1897), Mølle, Sparekasse for Sønderhaa-Hørsted Komm. (opr. $^{16}/_1$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 117,154 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 5729 Kr., Antal af Konti 310) og Statstelefonstation; *Jestrup. Labæk Huse* (østl. Del af Jestrup). Hovedgaarden *Kovstrup* har $22^1/_2$ Td. Hrtk., $412^1/_2$ Td. Ld., hvoraf omtr. 50 Tørvejord og Strand 30 Græsningsjord og Kær, $66^1/_2$ Hede, Resten Ager; til Gaarden høre Fiskeri og Rørskær i Ove Sø. *Gyrupgaard* med Mølle (omtr. $8^1/_2$ Td. Hrtk.), *Gadegd.*, *Damsgd.*, *Haagd.*, m. m.

Sønderhaa S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr'. 222. Lægd. Kirken tilhører de fleste Hartkornsejere i Sognet.

Den anselige, høje *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Flere af de oprindelige Vinduer samt Norddøren ere bevarede; oprindelig Granitkorbue. Det brede, lave Taarn fra den senere Middelalder er af Granit og Mursten; Underrummet, nu Materialhus, har Bjælkeloft og Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset, af Mursten, er fra nyere Tid. Alterbord af Granit. Altertavlen er i senere Renæssancestil (Midtfeltet et Maleri, Nadveren); Prædikestol i s. Stil. Romansk Granitdøbefont. Series pastorum. I Korvæggen Ligsten over Niels Jørgensen i Kovstrup, † 1621, og Hustru.

Kovstrup (1485: Kosterup) tilhørte fordum Familien Munk med en Murtinde i Vaabenet. 1389 gav Chr. Munk sin Gaard Østergd. i Sønderhaa til Præstebordet. 1455 nævnes atter en Christen Munk i K., 1474 Fru Marine i K., 1481 Benditæ Christiernsdatter i K., 1491 Peder Jensen i K., 1498 Laurids Munk og 1504 Jep Munk i K. 1662 ejedes K. (24 Td. Hrtk.) af Frands Rantzau. 1697 fik Oberst v. Bassens Enke Sophie Rantzau Skattefrihed for Livstid af K. Hovedgaardstakst. Den var lige til 1736 forenet med Tandrup. 1728 var den kun en ufri Gaard (20 Td. Hrtk.). Fra 1736 ejedes den af Fred. Leth, som 1746 solgte den til Poul Klingenberg til Tandrup. Paa Auktionen 1771 efter Majorinde Klingenberg købte Eggert Nandrup K. for 19,981 Rd. Han solgte den 1781 for 16,420 Rd. til Søren Chr. Balleby, † 1821. 1829 blev den skødet til Anders Nicolai Lillelund, fra hvem den 1850 gik over til Svigersonnen Fr. Bille, † 1890, hvis Enke 1897 solgte den til den nuv. Ejer H. J. Tølbøl. — Hovedbygningen, restaureret 1900, bestaar af 1 Hovedfløj og to Sidefløje, i eet Stokv.

Haagaard har været en Sædegaard, der 1481 tilhørte en Niels Pedersen, senere en Fru Bente og 1568 Fru Ide Høg. — *Gyrupgaard*, forhen Gyrdrup (1335: Gyurræthorp), tilhørte 1450 en Adelsmand Niels Jensen og 1462 Bord Jensen.

I den fiskerige *Ore Sø* ligger den paa Fugle (særlig Terner) rige, lille Ø *Borg* eller *Madstedborg*.

Ved Sønderhaa er der fredlyst 3 Gravhøje, deribl. den anselige *Bavnehøj*.

Hørsted Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Sønderhaa, omgives af dette, Snedsted, Harring og Hørdum Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil S. V. for Thisted. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder ere tunge, lerblandede Muldjorder med Rødler til Underlag. Syd-

og Sydostgrænsen dannes af *Hørsted Aa.* Ved Østgrænsen gaar Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1019 Td. Ld., hvoraf 469 besaaede (deraf med Rug 83, Byg 50, Havre 269, Blandsæd til Modenh. 27, Kartofler 24, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 299, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 173, Haver 4, Moser 29, Kær og Fælleder 7, Heder 8, Veje og Byggegr. 29 Td. Kreaturhold 1898: 89 Heste, 409 Stk. Hornkvæg (deraf 145 Koer), 269 Faar og 97 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 50 Td.; 17 Selvejergaarde med 42, 22 Huse med 7 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 228 (1801: 121, 1840: 178, 1860: 216, 1880: 211), boede i 47 Gaarde og Huse; Erhverv: 5 levede af immat. Virksomh., 170 af Jordbr., 7 af Gartneri, 22 af Industri, 2 af Handel, 8 af forsk. Daglejervirks., 7 af deres Midler, og 7 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Hørsted* med Kirke, Skole, Mølle og Købmandsforretn. Hørsted S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører til de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 221. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Irup.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, med Bjælkeloft, samt Vaabenhus mod S. Kirken er vistnok opført i gotisk Tid. Murene ere forneden af raa Granit, foroven af Mursten, ombyggede i ny Tid. Vaabenhuset, af Mursten, er opf. 1863 foran den oprindl. Syddør. Muret Alterbord. Tarveligt Alterbillede (Christus velsigner de smaa Børn), en Kopi malet af E. Holm i Thisted 1867. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil.

Harring Sogn omgives af Annekset Stagstrup, Skyum, Hørdum, Hørsted og Snedsted Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil S. V. for Thisted. De temmelig lavtliggende, jævne Jorder ere sand-, nogle Steder lerblandede Muldjorder med Ler til Underlag. Paa Nordvestgrænsen løber *Hørsted Aa.* Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Oddesund og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1271 Td. Ld., hvoraf 532 besaaede (deraf med Rug 86, Byg 56, Havre 297, Blandsæd til Modenhed 43, Kartofler 35, andre Rodfr. 13), Afgræsn. 387, Høslæt, Brak, Eng m. m. 256, Haver 6, Skov 7, Moser 13, Kær og Fælleder 34, Heder 9, Veje og Byggegr. 27 Td. Kreaturhold 1898: 83 Heste, 533 Stk. Hornkvæg (deraf 210 Køer), 288 Faar og 138 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 79 Td.; 20 Selvejergaarde med 59, 49 Huse med 20 Td. Hrtk. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 383 (1801: 169, 1840: 241, 1860: 318, 1880: 379), boede i 71 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomhed, 264 af Jordbr., 56 af Industri, 9 af Handel, 6 af forsk. Daglejervirks., 19 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Harring*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Sparekasse for H.-Stagstrup Komm. (opr. $^1/_7$ 1871; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 53,497 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 4000 Kr., Antal af Konti 259), Mølle og Købmandsforretn. *Harringhede* og *Ølandhede*, Gde. og Huse. Præstegaarden *Rosholm.* Hovedgaarden *Øland* har $17^1/_4$ Td. Hrtk., 231 Td. Ld., hvoraf 31 Eng, Resten Ager. *Brødløsehove*, Gd.

Harring S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hillerslev-Hundborg Hrd.'s Jurisdiktion (Thisted), Thisted Amtstue- og Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 218. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere opf. i Overgangsstil (13. Aarh.), væsentlig af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Nogle oprindl. Vinduer i Koret ses; den oprindl. Granitkorbue er tilspidset. Vaabenhuset er opf. 1883 foran Norddøren; 1885 ombyggedes Skibets Vestgavl og fik Klokkekam. Udskaaren Altertavle fra 17. Aarh. med Nedtagelsen af Korset og Nadveren i Midtfeltet. Granitdøbefont i Firkløverform. Præ-

dikestol med Aarst. 1627 og Navnet paa Præst Hans Sørensen Aalborg († 1648). I Koret Præstestol med Aarst. 1656 og Navnet paa Præst Daniel Andersen Prenter. Paa Stolestaderne Aarst. 1664. Ved Alteret Ligsten over ovenn. Præst Hans Sørensen Aalborg og Hustru, og over Præsten Søren Hansen Aalborg, † i Stagstrup Præstegd. 1663. Klokken er fra 1432.

Rosholm var tidligere en Hovedgaard og nævnes 1348 blandt Familien Globs Godser i Thy. Helena, Hwits Efterleverske af Øland, skødede 1365 al sin Ret til Øland og Rosholm til Dronn. Margrethe, hvilket stadfæstedes 1406 af Niels Gundesen og Lasse Maltesen. Af Voldstedet findes intet Spor mere.

Øland tilhørte ligeledes Globerne. Poul, Niels, Jens, Anders, Laurids og Peder Glob skødede den 1365 til Vald. Atterdag. 1477 blev den af Chr. I pantsat til Fru Ingeborg Ottesdatter Stampe, hvilket Pant synes at være gaaet over til hendes Svoger Peder Galskyt, g. m. Marine Ottesdatter Stampe, deres Søn Thomas Galskyt og hans Søn Peder G., der 1536 skrev sig til Ø. 1580 blev den af Kronen mageskiftet til Christen Prip, hvis Datter Margrethe bragte den til sin Ægtefælle Cl. Kaas, som 1627 bortbyttede den til sin Svoger Iver Prip mod Strandet. Denne solgte den 1630 til Fru Karen Sehested, Tyge Kruses Enke, der 1641 ægtede Jørgen Seefeld; Sønnen Laurids S.'s († 1688) Kreditorer fik Indførsel i Ø., som de 1689 solgte til Chr. Helverskov til Irup, der 1732 solgte den (32 og 203 Td. Hrtk.) for 5900 Rd. og 40 Dukater til Provst Fred. Thestrup, † 1758, hvorefter Ø. med Tiender (87 Td. Hrtk.) blev solgt for 11,131 Rd. til Mads Schmidt fra Lemvig, † 1760, hvis Enke Anne Sophie Skousboe 1766 skødede Ø. for 20,800 Rd. til sin Svigersøn Kammerr. Niels Aars, † 1774; hans Enke ægtede 1777 Kancellir. Peder Madsen Lillelund, † 1789, af hvis Bo Ø. 1789 ved Auktion blev købt for 27,050 Rd. af Chr. Lassen Winther i Thisted, der 1795 skødede den for 34,860 Rd. til Raadmand H. P. Ingerslev i Aarhus, der straks tog Bevill. paa at maatte beholde Friheden hos Gaarden, selv om Godset solgtes og Ejendommen udparcelleredes. Han solgte derefter 1797 Hovedparcellen (15 og 97 Td. Hrtk.) for 16,100 Rd. til Anders Sørensen paa Todbøl, hvorefter denne 1800 mageskiftede den til sin Svigerfader Andr. Stigaard mod Irup. Senere har den været ejet af Sørensen, Godskesen og Skibby. Nuv. Ejer er C. M. Nybye. — Hovedbygningen, opf. 1863-67, bestaar af 3 Fløje i eet Stokv. I Nærheden af Gaarden findes en af Vand omgiven Høj.

Stagstrup Sogn, Anneks til Harring, omgives af dette, Skyum Sogn, Vilsund, Hundborg Hrd. (Skjoldborg S.) og Snedsted Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil S. S. V. for Thisted. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere sandblandede, frugtbare Lerjorder. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted til Oddesund og, ved Nordgrænsen, fra Vilsund til Stenbjærg.

Fladeindholdet 1896: 2610 Td. Ld., hvoraf 1196 besaaede (deraf med Hvede 2, Rug 165, Byg 149, Havre 650, Bælgsæd 18, Blandsæd til Modenhed 119, Grøntf. 12, Kartofler 58, andre Rodfr. 23), Afgræsn. 725, Høslæt, Brak, Eng m. m. 587, Haver 12, Moser 24, Kær og Fælleder 13, Heder 4, Stenmarker 13, Veje og Byggegr. 36 Td. Kreaturhold 1898: 213 Heste, 1151 Stk. Hornkvæg (deraf 517 Køer), 631 Faar og 394 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 188 Td.; 52 Selvejergaarde med 147, 109 Huse med 41 Td. Hrtk. og 20 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 949 (1801: 467, 1840: 672, 1860: 782, 1880: 927), boede i 203 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomhed, 560 af Jordbr., 53 af Fiskeri, 182 af Industri, 33 af Handel, 3 af Skibsfart, 28 af forsk. Daglejervirks., 30 af deres Midler, og 45 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Stagstrup* med Kirke, Skole, Mølle og Teglværk; *Sundby* med Skole, Missionshus (opf. 1898-99), Mølle, Teglværk, Jærnstøberi og Fabrik for Agerdyrkningsredskaber samt Statstelefonstation; *Gjerup*. *Gjerupør*, Huse; *Vilsund*, Gde. og Huse (se S. 255). *Mejlbjærg* og *Trædholm*, Huse. *Sundbygaard* (11 Td. Hrtk.), *Gjerupgd.*, m. m. Ved Gjerup og Vilsund noget Fiskeri.

Stagstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 217. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Det 1810 nedbrændte Taarn, der opfortes i den senere Middelalder samtidig med, at Skibet forlængedes mod V., er ikke senere opfort (i Gavlen ses endnu Spidsbuen, der har fort ind til Skibet). Vaabenhuset er opf. i 2. Halvdel af 19. Aarh. af Mursten. Ved en Restauration i Beg. af 19. Aarh. blev en Apsis nedreven og Korgavlen ombygget, foroven af Mursten. Norddoren kan spores, Syddøren benyttes endnu. De nederste, rundbuede Vinduer ses til Dels endnu. Den meget store Granitkorbue bæres af profilerede Gesimssten. Døren fra Skib til Vaabenhus har Jærnbeslag og Bogstaverne A M W A samt Aarst. 1775. Alterbord af Granit. Altertavlen bestaar af et Kors. Prædikestol og Præstestol fra 1. Halvdel af 17. Aarh. Paa et af Stolestaderne Aarst. 1625. Romansk Granitdøbefont. — Den nordl. Del af Kirkegaarden er planeret og skal, ifl. et Sagn, ikke være benyttet siden den sorte Døds Tid.

I *Gjerup* nævnes Fru Anne Spend 1568; 1689 solgte Henr. Linderot Gaarden til Niels Nielsen i Lemvig; 1759 var den en Bondegaard under Vadskjærgd., men 1776 blev den (10 Td. Hrtk.) af Gleerup til Knudseje solgt til Didr. Galtrup til Højris, der 1795 solgte den til Chr. Lassen Winther til Øland.

Sundby nævnes i Vald. Jrdb. som Kongens Ejendom; 1406 tildømtes Vandmøllen Kronen.

I Sognet er der fredlyst 5 Gravhøje.

I et Hus ved Vilsund Færgested ligger eller har ligget en Granitkumme, som har hørt til Døbefonten i Torup Kirke, Hundborg Hrd.

Skyum Sogn omgives af Annekset Hørdum, Harring og Stagstrup Sogne, Limfjorden og Villerslev Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil S. S. V. for Thisted. De noget højtliggende, overvejende jævne Jorder („Skyum Bjærge“, 138 F., 43 M.) ere lermuldede og Herredets frugtbareste Jorder.

Fladeindholdet 1896: 2162 Td. Ld., hvoraf 970 besaaede (deraf med Rug 119, Byg 138, Havre 532, Bælgsæd 12, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 116, Grøntf. 3, Kartofler 32, andre Rodfr. 15), Afgræsn. 630, Høslæt, Brak, Eng m. m. 408, Haver 11, Skov 3, Moser 8, Kær og Fælleder 11, Heder 59, Stenmarker 24, Veje og Byggegr. 37 Td. Kreaturhold 1898: 195 Heste, 882 Stk. Hornkvæg (deraf 345 Køer), 606 Faar og 307 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 177 Td.; 43 Selvejergaarde med 146, 75 Huse med 31 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 667 (1801: 332, 1840: 473, 1860: 621, 1880: 690), boede i 143 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomhed, 490 af Jordbr., 9 af Fiskeri, 76 af Industri, 17 af Handel, 10 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 18 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Skyum* med Kirke, Præstegd., Skole, Købmandsforretn., 2 Møller og Telefonstation. *Gudnæsstrand* (en Del i Villerslev S.), Ladeplads med Kro, Købmandsforretn. og Telefonstation. *Nordre Skole.* Gaarde: *Bisgaard* ($10^1/_2$ Td. Hrtk.), *Bangsgd.*, *Ringgd.*, *Dybdal*, *Langvang.*

Skyum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr., samt 5. Udskrivningskr.' 219. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Irup.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Et oprindl. Vindue og Syddøren ligesom den høje Granitkorbue ere bevarede. I Murene nogle Kvadre med Stenbilleder. Taarnet, af Granit og Mursten (restaur. 1752 og 1879), er fra den senere Middelalder, Vaabenhuset, af Mursten, fra nyere Tid; Taarnrummet, nu Materialhus, har været hvælvet og haft Spidsbue ind til Skibet. Granitalterbord med Relikviegemme. Altertavlen (Christus og Synderinden) er malet 1889 af A. Dorph. Romansk Granitdøbefont med Runeindskrift. I Skibet et Krucifiks og to Epitafier, det ene med Portrætter, men med overmalet Indskrift, og den gamle, udskaarne Altertavle. I Koret Ligsten over Provst Chrf. Hansen Bang,

† 1597. Den 1885 omstøbte Klokke fra 1497 og med St. Laurentius' Navn og Billede er oprindl. fra Hvidbjærg Kirke paa Thyholm. Paa Væggene fandtes 1889 Rester af Kalkmalerier (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 45).

Ved Skyum er der fredlyst 7 Gravhøje.

Hørdum Sogn, Anneks til Skyum, omgives af dette, Harring, Hørsted, Sønderhaa, Hassing og Villerslev Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil S. V. for Thisted. De noget højtliggende og bakkede Jorder ere mindre gode, især mod V., med Ler og Sand. Nordvestgrænsen dannes af *Hørsted Aa*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Oddesund og Agger samt Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 2806 Td. Ld., hvoraf 1104 besaaede (deraf med Rug 148, Byg 114, Havre 634, Bælgsæd 3, Spergel 4, Blandsæd til Modenhed 62, Grøntf. 15, Kartofler 54, andre Rodfr. 67, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 853, Høslæt, Brak, Eng m. m. 412, Haver 25, Skov 46, ubevokset 25, Moser 10, Heder 277, Veje og Byggegr. 49, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 192 Heste, 999 Stkr. Hornkvæg (deraf 428 Køer), 502 Faar og 402 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 143 Td.; 27 Selvejergaarde med 116, 122 Huse med 27 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 907 (1801: 385, 1840: 579, 1860: 688, 1880: 816), boede i 180 Gaarde og Huse; Erhverv: 52 levede af immat. Virksomh., 473 af Jordbr., 20 af Gartneri, 169 af Industri, 41 af Handel, 96 af forsk. Daglejervirks., 32 af deres Midler, og 24 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hørdum* (Øster- og Vester-H.) med Skole, 2 Møller, Fællesmejeri, Købmandsforretninger, Mineralvandsfabrik, Kro, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Koldby*, ved Landevejen, med Skole, Amtssygehus (opr. 1891—92, Plads for 12 Patienter), Apotek, Lægebolig, Dyrlægebolig, Markedsplads (Marked i Apr. og Sept.), Kro, Planteskole og Telefonstation; *Tøttrup*. Hovedgaarden *Irup* har 28 Td. Hrtk., 510 Td. Ld., hvoraf 50 Naaleplantning, 90 Hede, Resten Ager; en Vandmølle. *Tøttrupgd.* ($10^5/_8$ Td. Hrtk.), *Koldbygd.* ($9^1/_8$ Td. Hrtk.).

Hørdum S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører til de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr. 220. Lægd. Kirken tilhører de fleste Hartkornsejere.

Kirken (ifl. D. Atl. indviet til Evangelisterne) bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod N. Kor, Apsis og Skibets østl. Del ere opf. i Overgangsstil (13. Aarh.) af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren er tilmuret; over Norddøren en Tympanon med et Kors i Relief; enkelte af de oprindl. Vinduer og Granitkorbuen ere bevarede. Skibets Vestende er senere opf. af Mursten. Et højt Taarn, mod V., blev nedbrudt omtr. 1815. Skib og Kor have fladt Loft. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavlen er et Maleri paa Træ (Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Chr. VI's Tid. Klokke fra 1500, indviet til St. Laurentius og St. Anna. Epitafium over Chr. Helverskov til Irup, † 1733. Foran Vaabenhusdøren en romansk Ligsten med et indhugget Kors (se *Løffler*, Gravst. Pl. VI).

Irup (1467: Ydrop) tilhørte de børglumske Bisper. Peder Friis, † 1483, havde den i Forlening, senere, 1502, Bispens Official Niels Hvid. Ved Reformationen kom den til Kronen, der 1556 solgte den til Knud Gyldenstierne til Aagd. Formodentlig fulgte den hans Datter Karen, † 1596, g. m. Axel Gyldenstierne, † 1603, disses Søn Knud G., † 1636, hvis Datter Karen ægtede den rige Hr. Tage Thott. Deres Søn Ove T. solgte 1661 I. (70 Td. Hrtk.) til Albert v. Itzen i Kbh., † 1679. 1689 tilhørte den Chr. Helverskov, g. m. Hedevig v. Itzen. Paa Skifte efter ham blev I. (35 Td. Hrtk., Møllesk. 6, Gods 389) overtaget af Svigersønnen Jens Jørgen Hop, senere Kancellir., der 1754 solgte den (35 og 247 Td. Hrtk.) for 16,000 Rd. grov Cour. til Herredsfoged, Generalauditør Andr. Høyer til Skibstedgd., som 1769 solgte den med Tiender og Gods (110 og 234 Td. Hrtk.) til Mads Ilum; men 1770 tilbagekøbte Høyer den paa Auktion; 1771 solgte han den (29, 21 og 98 Td. Hrtk.) ved

ny Auktion for 16,000 Rd. til Ditl. Bull, men tilbagekobte den (29, 21 og 203 Td. Hrtk.) 1778 paa Auktion og solgte den endelig 1782 paa Auktion til Anders Stigaard for 26,140 Rd., som 1800 solgte den (29, 92 og 203 Td. Hrtk.) til Brødr. Anders og Søren Sørensen for Øland (se S. 267) og 30,000 Rd., af hvilke den første blev Eneejer 1804 og efterlod den til Sønnen, cand. theol. Laur. S, † 1866, efter hvis Enkes Død 1894 den for 170,000 Kr. overtoges af Sønnen Anders S., † 1898, hvis Enke nu ejer den. — Den gamle, 1840 meget forandrede Hovedbygning bestaar af 3 sammenbyggede Fløje af Grundmur i eet Stokv. Ladebygningerne ere opf. efter en Brand Dec. 1892. I den gamle Del af Haven findes 4 hundredaarige Takstræer og nogle meget gamle Bygningsrester (en muret Port og en Kampestenskælder). (Se Udtog af Mogens Olsen Aagaards Tanker om Irup og Øland osv., i Suhms Saml. I S. 1 flg.).

Paa en Hede ved Irup ligger et Par ødelagte Gravhøje, »*Kong Hvirvils Høje*«, hvortil Sagnet om Søkongen Hvirvil, der blev fældet af Kong Fridlev den raske i et Søslag ved Sjællands Sydkyst, er knyttet. — I Sognet er der fredlyst 10 Gravhøje.

Hassing Sogn omgives af Annekset Villerslev, Hørdum, Sønderhaa, Bedsted, Grurup og Visby Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $2^3/_4$ Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder (Galgebakke, 188 F., 59 M.) ere meget forskelligartede, ler- og sandmuldede med Sand og Grus til Underlag. Ved Vestgrænsen ligger Sydspidsen af Ove Sø. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Agger og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1508 Td. Ld., hvoraf 532 besaaede (deraf med Rug 90, Byg 53, Havre 276, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenhed 60, Kartofler 26, andre Rodfr. 23), Afgræsn. 485, Høslæt, Brak, Eng m. m. 266, Haver 6, Moser 26, Kær og Fælleder 17, Heder 146, Veje og Byggegr. 30 Td. Kreaturhold 1898: 80 Heste, 497 Stk. Hornkvæg (deraf 200 Køer), 507 Faar og 78 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 85 Td.; 21 Selvejergaarde med 71, 45 Huse med 13 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 364 (1801: 189, 1840: 233, 1860: 280, 1880: 323), boede i 74 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed, 238 af Jordbr., 42 af Industri, 5 af Handel, 32 af forsk. Daglejervirks., 19 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Hassing*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse for H.-Villerslev Komm. (opr. $^{17}/_6$ 1871; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 73,917 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 6113 Kr., Antal af Konti 334) og Telefonstation. *Hassing Huse. Gisselbæk*, Gd. (10 Td. Hrtk.).

Hassing S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 223. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid (maaske 12. Aarh.) af Granit paa en Sokkel med Skraakant. Flere oprindl. Vinduer, ligesom Korbuen ere bevarede. Vaabenhuset er af Mursten. Vestgavlen er bleven ombygget og har faaet Klokkekam 1896. Granitalterbord med Relikviegemme. Udskaaren Altertavle fra 17. Aarh., med et Maleri (Korsfæstelsen). Kalken er skænket 1598 af Jens Laursen i Abelgaard. Romansk Granitdøbefont med kløverbladformet Kumme. Prædikestol fra 17. Aarh. I Vaabenhuset Ligsten over Præsten Niels Christensen Lomborg, † 1689. I Korets Østmur en Sten med Bladornamenter. — Ifl. Sagnet lod de første Christne i Hanherrederne deres døde føre til denne Kirke for at faa dem begravede i indviet Jord, og den nordl. Del af Kirkegaarden kaldes endnu „Hanherredernes Kirkegaard", hvilket kunde tyde paa, at Kirken hører til de ældste N. for Limfjorden.

Gisselbækgaard blev 1386 af Niels Mouridsen skødet til Vestervig Kloster; men 1463 gjorde Iver Munk sin Lovhævd paa G. og G. Fang.

S. Ø. for Kirken ligger i Dalen „Troldgabet“ *St. Thøgers Kilde*, fordum en hellig Kilde, hvori Kræmmerne, der fra Thisted droge til Vestervig Marked, plejede at kaste Penge for at faa Lykke (D. Atl. V S. 463).
Ved Hassing er der fredlyst en Gravhøj.

Villerslev Sogn, Anneks til Hassing, omgives af dette, Hørdum og Skyum Sogne, Limfjorden og Visby Sogn. Kirken, mod V., ligger 2½ Mil S. V. for Thisted. De for en Del bakkede, mod Fjorden skraanende Jorder ere i det hele grusblandede, nogle Steder med Sandal til Underlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Oddesund.

Fladeindholdet 1896: 2194 Td. Ld., hvoraf 889 besaaede (deraf med Rug 127, Byg 89, Havre 499, Bælgsæd 14, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 61, Grøntf. 7, Kartofler 41, andre Rodfr. 47), Afgræsn. 713, Høslæt, Brak, Eng m. m. 368, Haver 9, Moser 50, Kær og Fælleder 34, Heder 49, Stenmarker 26, Veje og Byggegr. 56 Td. Kreaturhold 1898: 151 Heste, 756 Stk. Hornkvæg (deraf 346 Køer), 542 Faar og 241 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 142 Td.; 42 Selvejergaarde med 123, 70 Huse med 19 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 569 (1801: 287, 1840: 343, 1860: 514, 1880: 574), boede i 118 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomhed, 318 af Jordbr., 3 af Gartneri, 7 af Fiskeri, 123 af Industri, 14 af Handel, 48 af forsk. Daglejervirks., 21 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Villerslev*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Pogeskole, Mølle og Telefonstation; *Vibberstoft*; *Lilbjærg*. Ladepladsen *Gudnæs* med Anlægsbro og Mølle. *Gudnæsstrand* (se S. 268). *Mellemmølle*, Gd. og Mølle, *Gundegd.*

Villerslev S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr,' 224. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Taarn mod V. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra Overgangen mellem romansk og gotisk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Flere af de oprindelige Vinduer og begge Døre ere bevarede (den nordl. tilmuret); Granitkorbuen er spids (se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 240). Taarnet, fra den senere Middelalder, er af Granitkvadre og Mursten. Granitalterbord med Relikviegemme. Altertavle med Malerier fra 17. Aarh. Messinglysestagerne ere 1613 skænkede af Tames Laversøn „for min salige Fader og Moder deres Lejersted“. Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. I Skibet et Krucifiks.
1502 nævnes Mogens Krabbe i *Villerslev*. — *Gunnegaard* i Villerslev S. nævnes 1475 og *Dalgaard* i Villerslev 1495.
Ved Rønnebæk er der fredlyst 2 *Gravhøje*, ved Vibberstoft 2 og ved Villerslev 9, deribl. den anselige *Bavnehøj* og de 3 *Vibbersbakke Høje*.

Visby Sogn omgives af Refs Hrd. — Annekset Heltborg —, fra hvilket det skilles ved Visby Aa, Grurup, Hassing og Villerslev Sogne samt Limfjorden. Kirken, midt i Sognet, ligger 3 Mil S. S. V. for Thisted. De mod Fjorden jævnt skraanende Jorder ere stærkt lerede med Rødler i Underlaget. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Thisted til Oddesund.

Fladeindholdet 1896: 1325 Td. Ld., hvoraf 483 besaaede (deraf med Rug 82, Byg 43, Havre 274, Blandsæd til Modenhed 49, Kartofler 21, andre Rodfr. 10), Afgræsn. 395, Høslæt, Brak, Eng m. m. 226, Haver 6, Skov 8, Moser 21, Kær og Fælleder 21, Heder 123, Stenmarker 17, Veje og Byggegr. 29 Td. Kreaturhold 1898: 70 Heste, 342 Stk. Hornkvæg (deraf 131 Køer), 302 Faar og 95 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 66 Td.; 13 Selvejergaarde med 59, 32 Huse med 7 Td. Hrtk. og 3 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 218 (1801: 145, 1840: 198, 1860: 224, 1880: 232), boede i 46 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 157 af Jordbr., 36 af Industri, 3 af Handel, 7 af forsk. Daglejervirks., 2 af deres Midler, og 3 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Visby*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd. og Skole. Ved Visby Aas Udløb Udskibningssted med Købmandsforretn. *Hedegaarde* (Nørre- og Sønder H.), *Vestergd.*, *Østergd.*, *Ambygd.*

Visby S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 225. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, med Bjælkeloft, og er fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Flere oprindelige Vinduer og begge Døre ere bevarede (den sydl. tilmuret). Paa Vestgavlen staar N O S 1766. Granitalterbord. Altertavle fra 1701 (restaur. 1896) med Malerier af Lidelseshistorien. Et Par smukke middelalderlige Alterstager (afbild. i Tegn. af æ. nord. Arkit. 2. S., 2. R. Pl. 9) ere nu i Nationalmus. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra omtr. 1600. I Koret Ligsten over Provst Mads Andersen, † 1636, med to Hustruer.

En Væbner Niels Persen i *Visby* nævnes 1453. 1363 erhvervede Vestervig Kloster *Hedegaard* i Visby S. af Peder Munk og Anders og Esge Pedersen.

Ved Visby ere fredlyste de to *Tremhøje* og de to *Horshøje*.

Bedsted Sogn omgives af Annekset Grurup, Hassing Sogn, Ove Sø, Hvidbjærg og Ørum Sogne, fra hvilke det adskilles ved den fra Ove Sø kommende *Hvidbjærg Aa*, og Refs Hrd. (Vestervig S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr, 3 Mil S. V. for Thisted. De temmelig jævne Jorder ere for det meste skarpe, sand- og grusblandede med magert Ler og lidt Muld. Mod S. ligger Rønhede, og en Del af Statsplantagen Hvidbjærg (se S. 274). Gennem det sydøstl. Hjørne gaa Landevejen fra Thisted til Agger og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 4046 Td. Ld., hvoraf 1493 besaaede (deraf med Rug 208, Byg 188, Havre 774, Bælgsæd 3, Blandsæd til Modenhed 163, Grøntf. 5, Kartofler 90, andre Rodfr. 60), Afgræsning 1154, Høslæt, Brak, Eng m. m. 724, Haver 22, Skov 3, Moser 54, Kær og Fælleder 56, Hegn 5, Heder 406, Veje og Byggegr. 115, Vandareal m. m. 13 Td. Kreaturhold 1898: 239 Heste, 1276 Stkr. Hornkvæg (deraf 556 Køer), 928 Faar, 405 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hrtk. 1895: 220 Td.; 52 Selvejergaarde med 180, 123 Huse med 40 Td. Hrtk. og 23 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1059 (1801: 346, 1840: 543, 1860: 761, 1880: 893), boede i 230 Gaarde og Huse; Erhverv: 45 levede af immat. Virksomhed, 585 af Jordbr., 9 af Gartneri, 174 af Industri, 51 af Handel, 69 af forsk. Daglejervirks., 69 af deres Midler, og 57 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Bedsted* (1357: Bilstæth) med Kirke, Præstegd., Skole (vestre Sk.), Fattiggaard for Bedsted-Grurup Komm. (opr. 1888, Plads for 26 Lemmer), Missionshus (opf. 1896), Savskæreri, Mølle, Teglværk, Købmandsforretn., Haandværkere, m. m., Kro, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Vittrup*; *Hundskjær*; *Spangbjærg*; *Horsfeld*. *Brydbjærg*, Gde. og Huse. *Østre Skole*. Hovedgaarden *Tandrup* har 35 Td. Hrtk., 600 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 150 Mose og Hede (90 Td. Ld. Hede i Sønderhaa S.), Resten Ager. Gaarden *Søvang*, Parcel af Tandrup, har $12^3/_8$ Td. Hrtk., 137 Td. Ld., hvoraf 17 Eng, Resten Ager; til Gaarden hører et Teglværk. *Møllegde.*, *Brogde.*, *Bjerregde.*, *Fladskjær*, Gde., *Fuglsang*, Gde. og Huse, *Ulnits*, Gd., *Maarup Mølle*, m. m.

Bedsted S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 229. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel. Skibet har Bjælkeloft, Koret, der har haft Apsis, en senere indbygget Hvælving, i hvis øverste Del en Dekoration af Bladornamenter. Den spidse Korbue, af Mursten, er ikke oprindl. I den senere Middelalder er Taarnet, af Granit og gule Munkesten og med Hvælving, tilføjet; det er restaureret 1895. Vaabenhuset, væsentlig af Granit (paa Gavlen: 1687), er ombygget i Nutiden. I 19. Aarh. har der været flere Restaurationer. Granitalterbord. Udskaaren Altertavle og Prædikestol i Renæssancestil, den sidste opsat 1609 af Jak. Lykke til Tandrup. Paa Alterbordet et Sølvkrucifiks. Granitdøbefont med Himmel i Barokstil. I Kormuren Ligsten over nedenn. Niels Lykke, Hustru og deres 4aarige Søn Mogens L. (med udhuggede Billeder); i Skibsmuren Ligsten over Maren Samvel Christians af Kbh., † 1673, og en fra 1669 over Forpagter Christen Nielsen Kovstrup. Taarnrummet, med en Smedejærnsdør med Aarst. 1673, er Begravelseskapel for nedennævnte Poul Klingenberg, † 1771.

Tandrup nævnes alt i 14. Aarh. og ejedes da af en Peder Nielsen. 1396 af Per Høg, 1413 af dennes Svigersøn Niels Eriksen (Banner) — hans Søn Per Høg havde endnu 1476 Pant i T. —, men 1445 af hans Brodersøn Bo Høg, Slægtens sidste Mand, 1485 af dennes Døtre Karen, Hans Barsebæks Efterleverske, og Kirsten, g. m. Niels Krabbe. Med sidstnævntes Datter Karen kom T. til Eiler Lykke, dennes Søn Niels Lykke, † 1575, og hans Søn Jakob L. Den tilhørte derefter Chrf. Gersdorff, som 1630 mageskiftede den til sin Svigersøn Joh. Rantzau († 1638) mod Palstrup. T. kom derefter til Sønnen Frands Rantzau, hvis Datter Elisabeth Sophie R. bragte halve T. til sin Ægtefælle Oberst Erasmus Casimir v. Bassen, efter hvis Død hun 1698 afkøbte sin Svoger Oberst Niels Mund og Hustru Dorte Rantzau den anden Halvdel (21, med Gods 123 Td. Hrtk.). Hun ægtede derefter 1716 Brigader og Amtmand Hans Eifler, † 1724, og døde selv 1726, hvorefter T. kom til Datteren Chr. Charlotte v. Bassen, g. m. Lieutn. Chr. Leth, † 1736, der 1728 var Eneejer af T. og Kovstrup med Tiender og Gods (henh. 42, 20, 28 og 224 Td. Hrtk.). Gaardene bleve ved Auktion 1737 købte for 13,000 Rd. af Justitsraadinde Marie Charl. Amalie Klingenberg, f. Giedde, † 1737; derefter kom de til Sønnen Major Poul Klingenberg, † 1771, hvis Enke s. A. solgte T. ved Auktion for 24,700 Rd. til Peder Jørgensen fra Ullerupgd., som 1799 solgte den for 52,500 Rd. til Niels Willemoes. Derefter ejedes den af Justitsr. Tøfting og fra 1849 af C. Lützhøft, † 1876, hvis Enke 1892 overdrog den til Sønnen, H. D. L., den nuv. Ejer, for 235,000 Kr. — Hovedbygningen, opf. 1825, bestaar af 2 Fløje i eet Stokv. af Grundmur.

Vittrup, oprindl. Wibtorp, blev 1437 af Hr. Eskild Nielsen (Banner) skødet til Vestervig Kloster. — 1471 nævnes *Bjerregaard* i Bedsted S. og 1473 to Gaarde i *Fladskjær*. — Per Høg til Tandrup skødede 1400 en Gaard *Smørbygd.* til Vestervig Kloster; 1459 kaldes den Smørbæksgd. — Ridder Esge Croch skødede 1367 til Vald. Atterdag sin Hovedgaard *Mothorp* (Maarup) i Bilstathæ Sogn med en Del Bøndergods i Sognet og en Gaard ved „Huitbergbro“.

Grurup Sogn, Anneks til Bedsted, omgives af dette, Hassing og Visby Sogne samt Refs Hrd. (Heltborg, Hurup og Vestervig S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $3^1/_4$ Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere stærkt sandblandede med Rødler og Mergel i Underlaget. I Sognet noget af Hvidbjærg Statsplantage (se S. 274). Ved Vestgrænsen Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1531 Td. Ld., hvoraf 574 besaaede (deraf med Rug 80, Byg 60, Havre 346, Blandsæd til Modenhed 49, Kartofler 21, andre Rodfr. 17), Afgræsn. 384, Høslæt, Brak, Eng m. m. 280, Haver 4, Skov 2, Kær og Fælleder 7, Heder 220, Veje og Byggegr. 46, Vandareal m. m. 14 Td. Kreaturhold 1898: 79 Heste, 449 Stk. Hornkvæg (deraf 181 Køer), 422 Faar og 108 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 88 Td.; 14 Selvejergaarde med 77, 33 Huse med 11 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 255 (1801: 156, 1840: 268, 1860: 303, 1880: 272), boede i 59 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomhed, 180 af Jordbr., 39 af Industri, 7 af Handel, 2 af forsk. Daglejervirksomh., 4 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Grurup* med Kirke; *Gammelby* med Skole og Mølle.

Gammelbygaard: $13^{3}/_{8}$ Td. Hrtk., 197 Td. Ld., hvoraf 5 Eng, 2 Naaleplantn., 30 Hede, Resten Ager. *Abildgaard*: $19^{3}/_{8}$ Td. Hrtk. ($2^{1}/_{8}$ i Hurup S.), 345 Td. Ld., hvoraf 8 Eng, Resten Ager. *Abildgaard Vandmølle.*

Grurup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 228. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Paa Vestgavlen staar Aarst. 1796; her skal tidligere have staaet et Taarn. Norddøren er bevaret (tilmuret). Vaabenhuset er fra 1866. Alterbord med oprindl. Granitplade. Alterbilledet er et Maleri (Korsfæstelsen). Romansk Granitdøbefont. I Kirkens Vestmur er indsat en romansk Ligsten med et Kors (se *Løffler*, Gravst. Pl. X).

Abildgaard (15 Td. Hrtk.) m. m. Gods (35) ejedes i 18. Aarh. af Brødr. Oberst Joh. Chr. Dietrich og Krigs- og Landkomm. Elias Dietrich, der havde arvet den efter Moderen Adriane Dietrichs de la Haye; 1749 udkøbte Elias D. sin Broder. 1767 solgtes den af Hans Jørgen Hetlew til Carsten Nielsen Samsøe for 4600 Rd., men ejedes senere af Mads Willemoes, † 1797, hvis Enke Mette Tøfting 1798 ved Auktion solgte den til Peder Jørgensen paa Tandrup for 7000 Rd. Han døde 1809, hans Enke Inger Bertelsen og Søn Lars Toft Jørgensen til A. begge 1821. Sidstnævntes Enke Joh. Marie Høyer ægtede 1824 sin Forvalter Hans Schou. Nuv. Ejer er L. P. Frederiksen.

Ved Grurup er fredlyst den anselige *Storhøj.*

Hvidbjærg (*vesten Aa*) **Sogn**, det største i Herredet, omgives af Annekserne Lodbjærg og Ørum, Bedsted Sogn, fra hvilket det skilles ved *Hvidbjærg Aa*, Ove Sø, Hundborg Hrd. (Nørhaa S.) og Vesterhavet. Kirken, mod S. Ø., ligger 3 Mil S. V. for Thisted. De bakkede, i den østl. Del for det meste sand- og lermuldede, mod V. sandede, med store Hede- og Flyvesandsstrækninger opfyldte Jorder ere gnmstl. meget ufrugtbare. I Sognet en Del af den 1891 anlagte, 1356 Td. Ld. store *Hvidbjærg Statsplantage*, og flere smaa Søer mellem Klitterne, deribl. Røddekjær.

Fladeindholdet 1896: 7743 Td. Ld., hvoraf 691 besaaede (deraf med Rug 113, Byg 101, Havre 350, Bælgsæd 3, Spergel 10, Blandsæd til Modenhed 28, Grøntf. 4, Kartofler 58, andre Rodfrugter 23), Afgræsn. 594, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 444, Haver 10, Skov 189, ubevokset 1076, Moser 42, Kær og Fælleder 246, Heder 1803, Flyvesand 2530, Veje og Byggegr. 97, Vandareal m. m. 18 Td. Kreaturhold 1898: 100 Heste, 574 Stkr. Hornkv. (deraf 256 Køer), 1218 Faar og 222 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 84 Td.; 19 Selvejergaarde med 57, 79 Huse med 25 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 603 (1801: 242, 1840: 407, 1860: 476, 1880: 639), boede i 132 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomh., 378 af Jordbrug, 57 af Fiskeri, 55 af Industri, 11 af Handel, 34 af forsk. Daglejervirks., 21 af deres Midler, og 27 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hvidbjærg* med Kirke, Præstegd. og Skole; *Istrup* med Skole; *Kjallerup* med Mølle; *Svankjær* med Skole, Mølle og Købmandsforretn.; *Madstedgaarde*. *Lyngby*, Fiskerleje, med Redningsstation. *Lyngholmmark*, Gde. og Huse. Hovedgaarden *Lyngholm* har $13^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., 200 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, Resten Ager; til Gaarden høre stort Aalefiskeri og Tørveskær. *Spejlsgde.*, *Lomborggd.*

Hvidbjærg S., een Sognekommune med de to Annekser, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 230. Lægd. Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Vaabenhus mod S. Skib og

Kor, med Bjælkeloft, fra romansk Tid, ere af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Et oprindl. Vindue og Norddøren ere bevarede (nu tilmuret). Vaabenhuset er af Mursten. Granitalterbord med Relikviegemme. Malet Altertavle fra 1707. Romansk Granitdøbefont. Rigt udskaaren og malet Prædikestol, bekostet 1711 af Mourids Jacobsen Borchorst. Paa flere af Kirkestolene Malerier fra 18. Aarh. I Skibet en Bispetavle samt Ligsten over Præsterne Anders Christen Schive, † 1707, og Hustru, og Jens Pedersen Skibsted, † 1691.

Lyngholm ejedes 1451 af Hr. Eskild Nielsen (Banner), hvis Søn Mikkel Eskildsen 1501 solgte den til sin Fætter Hr. Niels Høg, † 1524, hvis Datter Helvig ægtede Jep Friis, † 1547, under hvem Gaarden blev afbrændt af Thisted Borgere i Grevens Fejde; hans Datter Kirsten Friis til L., † 1565, var gift 1. med Hr. Holger Rosenkrantz, falden 1534 ved Svendstrup, 2. med Gabriel Gyldenstierne. Sidstnævntes Søstersøn Anders Banner var Gaardens næste Ejer, men hans Søn Otto B. solgte den 1607 til Mogens Kaas, † 1652, begr. i Hvidbjærg Kirke. Mogens Kaas maatte under de Svenskes Indfald 1644 flygte fra Gaarden, der blev plyndret. Efter hans Død kom L. til hans Broder, der ogsaa hed Mogens K., men som kort efter solgte den (40 Td. Hrtk.) til sin Brodersøn Enevold Kaas, som endnu 1695 boede her. Hans Søn Kornet Palle K., † 1699, skrives ogsaa til L., derefter dennes Enke Magdalene Sophie Kaas, † 1707, saa hendes Svigersøn Kapt. Johan Georg Schmidt, g. 1. med Maren Holck, 2. med Anne Cathr. Kaas. Schmidt døde 1728, hans Enke 1744, men deres Svigersøn Oberstlieutn. Hans Elias Rud. v. d. Weyde (se om ham Personalh. Tidsskr. 3. R. I S. 79 og 201) solgte 1753 paa Auktion L. (21 og 28 Td. Hrtk.) for 6125 Rd. til Købmand i Thisted Peter Obel († 1794), der 1766 atter ved Auktion solgte L. for 13,760 Rd. til Major Jørg. Ring, † 1790, hvorefter L. (21, 52 og 31 Td. Hrtk.) blev købt paa Auktion 1791 for 17,200 Rd. af Landsdommer Henr. Joh. Leth, g. m. Ingeborg Andriette Ring. Han solgte den 1794 atter ved Auktion (19, Tiender 20 Td. Hrtk.) for 9700 Rd. til Forpagter Hans Hansen fra Vestervigkloster. Senere har den bl. a. været ejet af Søren Jessen og hans Søn Jes, 1871—74 af Niels Busk, til 1882 af Mads Thorup, derefter af Anders Tøfting Skibsted, † 1892, hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen er opf. 1836 af Grundmur i eet Stokv. Laden er af Bindingsværk fra 1614. I et sidt Engdrag lige V. for Hvidbjærg Aa ligger *Lyngholm Voldsted*, en firsidet Banke (110×120 F., 5—6 F. høj), delvis omgiven af Grave; over den nordl. Grav har ført en Dæmning.

Madstedgaard nævnes alt 1324; 1429 havde Hr. Eskild Nielsen (Banner) den i Pant af Provsten i Vestervig, der imidlertid selv 1435 havde den i Pant af Mogens Villadsen. — Ved Madsted ligger en *Borgplads*, en omtr. 300 F. lang, aflang firkantet Jordvold; mod S. findes en Lavning, maaske engang en Grav. — *Lomborggaard* blev 1496 af Niels Eskildsen Banner-Høg solgt til Broderen Mikkel Eskildsen. — 1418 nævnes en Gaard *Lyngbygaard* og 1455 en Gaard *Alstrup*, som Per Grøn da gav til Vestervig Kloster. Klosteret erhvervede 1396 af en vis Oluf Olufsen Hvidbjærg Mølle og en Gaard *Møllegaard*. — Midt i 17. Aarh. gav Fru Kirsten Mund *Store Nørgaard* i Hvidbjærg S. til Sorø Akademi.

Sandflugten, som i høj Grad har hærget Sognet, er begyndt meget tidlig; den omtales alt i 15. Aarh.; 1571 siger Præsten, at den havde fordærvet største Parten af Sognet, og i 1. Halvdel af 18. Aarh. var *Alstrup By* helt ødelagt (en Klitstrækning kaldes endnu „Alstrup Sande“).

Ørum Sogn, Anneks til Hvidbjærg, omgives af dette og det andet Anneks Lodbjærg, Refs Hrd. (Vestervig S.), paa hvis Grænse Flade Sø med Ørum Sø ligger, og Bedsted Sogn, fra hvilket det skilles ved *Hvidbjærg Aa*. Kirken, mod S., ligger 3½ Mil S. V. for Thisted. De temmelig jævne Jorder ere ret gode, muldblandede med Ler til Underlag; en Del Hede og Flyvesand mod V.

Fladeindholdet 1896: 2478 Td. Ld., hvoraf 469 besaaede (deraf med Rug 61, Byg 67, Havre 275, Blandsæd til Modenh. 26, Grøntf. 5, Kartofl. 17, andre Rodfr. 16), Afgræsn. 324, Høslæt, Brak, Eng m. m. 370, Have 8, Kær og Fælleder 48, Heder 542, Flyvesand 667, Veje og Byggegr. 40, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 80 Heste, 505 Stkr. Hornkv. (deraf 172 Køer), 421 Faar og 123 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 82 Td.; 20 Selvejergaarde med 72, 30 Huse med 10 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 316 (1801: 151,

1840: 287, 1860: 365, 1880: 335), boede i 65 Gaarde og Huse; Erhverv: 4 levede af immat. Virksomhed, 265 af Jordbr., 21 af Industri, 3 af Handel, 9 af forsk. Daglejervirks., 5 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ørum* med Kirke, Skole og Stiftelse (opr. af F. V. Eyber til Gl. Ørumgd., † 1857, og Hustru, med et Hus til Fribolig for 2 gamle, svagelige Tjenestefolk); *Svindborg*. *Hedegaarde* med Redningsstation. Hovedgaarden *Gml. Ørumgaard* har $12^1/_2$ Td. Hrtk., 106 Td. Ld., hvoraf 42 Eng, Resten Ager. Gaarden *Vilhelmsminde*, solgt fra Ørumgd., har 14 Td. Hrtk. ($5^3/_4$ i Bedsted S.), omtr. 300 Td. Ld., hvoraf 75 Eng, Resten Ager. *Ny-Ørumgd.*, ligeledes solgt fra Ørumgd. (10 Td. Hrtk.).

Ørum S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse, samt 5. Udskrivningskr. 231. Lægd. Kirken tilhører halvt Gl. Ørumgaards Ejer, halvt Vilhelmsmindes Ejer.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Begge Døre (nu tilmurede) og et Par oprindl. Vinduer ere bevarede. I en af Kvadrene er indhugget en Dyrefigur. Taarnet, af Granit og Mursten, er tilføjet i den senere Middelalder. Alterbord af Kridtsten, med Relikviegemme. Altertavle fra 1611. Paa Rækværket foran Alteret er malet de kronede Navnetræk A G D og H V K. Romansk Granitdøbefont. Under Korbuen Ligsten over Skriver og Forvalter paa Ørum Slot Niels Lasson, † 1665. Klokke fra 1478, indviet til Jfr. Marie. En tidlig middelalderlig Ligsten med Kors og Indskrift (se *Løffler*, Gravst. Pl. I) er nu i Nationalmuseet.

Ørum Slot (i Vald. Jrdb.: Øræn) var oprindl. Krongods, kom siden i privates Eje, men blev 1367 af Hr. Bo Høg skødet til Kong Vald., hvilket Skøde Sønnen Per Høg stadfæstede 1406. Det blev i Urolighederne under Vald. Atterdag indtaget og nedbrudt af Mogens Maltesen, der imidlertid 1373 maatte forpligte sig til atter at opbygge det, som det før havde været, og forsyne det med Vaaben, Proviant og Inventarium. 1469 nævnes Lars Abildgaard, Foged paa Ø.; 1488 var Hr. Strange Nielsen og 1497 og 1501 dennes Søn Ebbe Strangesen Lensmand paa Ø. Indtil 1661 var Ø. et kgl. Slot og i Regelen bortforlenet sammen med Vestervig, saaledes 1559 til den sidste katolske Biskop i Fyn Knud Gyldenstierne. Efter 1660 blev Lenet til et kgl. Amt og Gaard og Gods solgt 1661 til Etatsraad Poul Klingenberg, der egentlig overtog det efter sin Svoger Gabr. Berns 1679 og 1685 afstod Ø. med Gods og Tiender (41 og 744 Td. Hrtk.) osv. til sin Søn Justitsr. Poul K. Den kom derefter til Broderen Henrik K., † 1716, dennes Enke Charl. Am. Giedde, † 1737, hvis Børn 1739 solgte Gaard og Gods (36, i alt 123 Td. Hrtk.) for 5600 Rd. til Major J. L. Moldrup til Vestervig Kloster, som ifl. kgl. Bevill. af 1761 inkorporerede Ø. (i alt 295 Td. Hrtk.) i Stamhuset Vestervigkloster, nedbrød det gamle Ø. Slot og opbyggede den nuv. Gaard. 1788 erhvervedes kgl. Tilladelse til, at Ø. maatte frasælges til Dækning af Stamhusets Gæld, og den (36, 16 og 174 Td. Hrtk.) blev saa s. A. ved Auktion solgt for 26,000 Rd. til Chr. Fogh, der 1799 fik kgl. Bevill. til at frasælge Godset uden Tab af Hovedgaardens Frihed; men 1800 solgtes Gaard og Gods for 48,000 Rd. til Niels Nielsen Schach i Lemvig, † 1810, hvis Datter Bolette, † 1828, ægtede Fr. Vilh. Eyber, † 1857, i hvis Families Besiddelse den endnu er; Chr. E. er den nuv. Ejer. — Hovedbygningen, i eet Stokv. af Grundmur, er opf. omtr. 1880. *Ørum Slots Borgplads*, S. Ø. for den nuv. Gaard, bestaar af to firsidede Voldbanker, en større mod S. Ø. (190 × 140 F., 7 F. høj) og en mindre mod N. V. (110 × 150 F., $5^1/_2$ F. høj); en smal Dæmning forbinder dem; Gravene ere endnu mod Ø. og S. fyldte med Vand.

Lodbjærg Sogn, Anneks til Hvidbjærg, omgives af dette og det andet Anneks Ørum, Refs Hrd. (Vestervig S.), paa hvis Grænse Flade Sø ligger, Agger Sogn og Vesterhavet. Kirken, mod S., ligger $3^3/_4$ Mil S. V. for Thisted. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere for største Delen dækkede af Klitter, i øvrigt sandblandede. Det er det ufrugtbareste Sogn i Herredet og det daarligst befolkede i hele Landet.

Fladeindholdet 1896: 2701 Td. Ld., hvoraf 136 besaaede (deraf med Rug 28, Byg 27, Havre 54, Blandsæd til Modenhed 17, Kartofler 8), Afgræsning 103, Høslæt, Brak, Eng m. m. 70, Heder 517, Flyvesand 1851, Veje og Byggegr. 23 Td. Kreaturhold 1898: 35 Heste, 165 Stk. Hornkv. (deraf 61 Køer), 321 Faar og 51 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 28 Td.; 11 Selvejergaarde med 25, 10 Huse med 3 Td. Hrtk. og 3 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 147 (1801: 71, 1840: 100, 1860: 110, 1880: 140), boede i 30 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomhed, 101 af Jordbr., 13 af Industri, 3 af Handel og 8 af deres Midler.

I Sognet *Lodbjærg Kirke* og Byen *Tolbøl* med Skole. *Løgstrupgaarde*; *Svejgaard*. N. V. for Kirken *Lodbjærg Fyr* (opf. 1884; hvidt Blinkfyr, vises fra et 112 F. højt, rundt Granittaarn, Flammens Højde o. H. 155 F., Lysvidden $4^3/_4$ Mil).

Lodbjærg S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 232. Lægd. Kirken tilhører dels Beboerne, dels en uden for Sognet boende.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor og er opf. i 1. Halvdel af 18. Aarh. af Mursten paa en Sokkel af raa Granit. Altertavlen er et Maleri. (Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol af daarligt Arbejde. Paa den nordl. Korvæg er der fundet Kalkmalerier.

Sognet hører til de vestjydske Sogne, der have lidt mest af Sandflugt. En By *Skovsted*, hvor Præstegaarden laa (Sognet har maaske tidligere heddet Skovsted), og vistnok ogsaa en By *Bøgstrup* samt Hovedgaarden *Rotbøl* ere alt langt tilbage blevne ødelagte. Kirken skal være flyttet to Gange (N. V. for den nuv. Kirke ses endnu Stedet, hvor den forrige har staaet); først ved Slutn. af 18. Aarh. blev der ved Plantning gjort noget for at standse Sandflugten. Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes, at den dav. Kirke skulde nedbrydes og Sognefolket søge til Ørum Kirke, hvortil Materialet skulde anvendes; Kirken blev dog staaende, men Sognet blev Anneks til Hvidbjærg-Ørum. Præstegaarden omtales endnu 1625. Før Sandflugten har der her, ligesom i Ørum Sogn, været Skove (mrk. Navnet Skovsted).

Tolbøl var 1405 en Gaard, hvori Vestervig Kloster tilkøbte sig en Part af Marine, Anders Pedersens Efterleverske, og 1412 en anden Part af Per Borre.

Ribebispen Christen Lodberg er født 1625 i Tolbøl i Sognet, hvis Navn han optog.

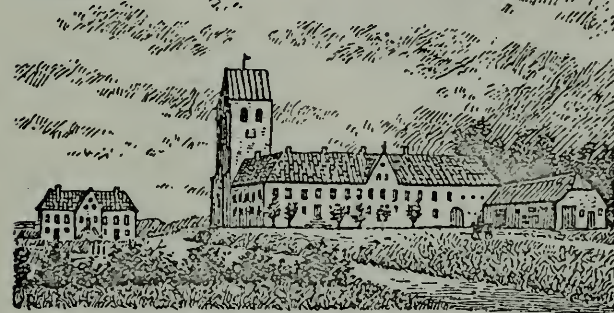
Refs Herred.

Sogne:

Refs Herred, omfattende den sydl. Del af Thy med Thyholm, grænser mod N. til Hassing Hrd. og er i øvrigt omgivet af Limfjorden (Visby Bredn., Næssund, Skibsted Fjord, Kaas Bredn., Oddesund og Nissum Bredning), Ringkjøbing Amt (Vandfuld Hrd.) og Vesterhavet, ved Aggertangen skilt fra Nissum Bredn. Kysterne have ind til Fjorden flere Indskæringer. Til Herredet hører *Jegindø*. Udstrækningen fra N. V. til S. Ø. er 4 Mil, fra V. til Ø. er den meget forskellig, højst 2 Mil. Overfladen er for det meste bølgeformet, med Thys højeste Punkt Ashøj, 295 F., 93 M.; se i øvrigt om Thyholm S. 194. Jorderne ere af forskellig Beskaffenhed, dog for en Del gode, stærkt lerede. Det er fattigt paa Skov (i alt 271 Td. Ld.). M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets bedste Herreder (ved Matr. gnmstl. $14^3/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 39,689 Td. Ld. ($3_{,98}$ □ Mil, $219_{,14}$ □ Km.). Ager og Engs Hrtk. var $^1/_1$ 1895 2665 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890: 11,126 (1801: 5101, 1840: 7995, 1860: 9225, 1880: 10,581). I gejstlig Henseende danner Herredet eet Provsti med Hassing Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (undtagen Jegindø, der hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion) og Amtets 3. Forligskreds (Jegindø dog under 4. Kreds).

Refs Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Refshøghæreth*, hørte i Middelalderen til Thysyssel, senere til Ørum Len og fra 1660 for største Delen til Vestervig Klosters Amt; se videre S. 198.

I Herredet er der paavist over 750 Gravhøje (deribl. kun een med Jættestue),

men ingen Dysser; mindst Halvdelen er dog nu sløjfet eller mere eller mindre forstyrret; 1/1 1900 vare 40 fredlyste. De fleste Høje forekomme i Sognene Vestervig (omtr. 330), Ydby (125), Hvidbjærg (60), Gjettrup, Heltborg, Bodum og Hurup (hvert omtr. 50).

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i R. Hrd., af *C. Engelhardt, Magn. Petersen* og *J. B. Løffler*, 1877-78.

Vestervig Sogn, det største i Herredet, omgives af Annekset Agger, Limfjorden (Nissum Bredning), Gjettrup, Ydby og Hurup Sogne samt Hassing Herred (Grurup, Bedsted, Ørum og Lodbjærg Sogne), paa hvis Grænse Flade Sø med Ørum Sø ligger. Kirken, midt i Sognet, ligger 4 Mil S. V. for Thisted. De bølgeformede, højtliggende (højeste Punkt 258 F., 81 M.), kun mod N. V. lave og jævne Jorder ere væsentlig muldlerede med gult Ler til Underlag. I Sognet Statsplantagen Lindahlsminde., Fra Kirken udgaa Landeveje til Thisted, Agger, Næssund og Oddesund.

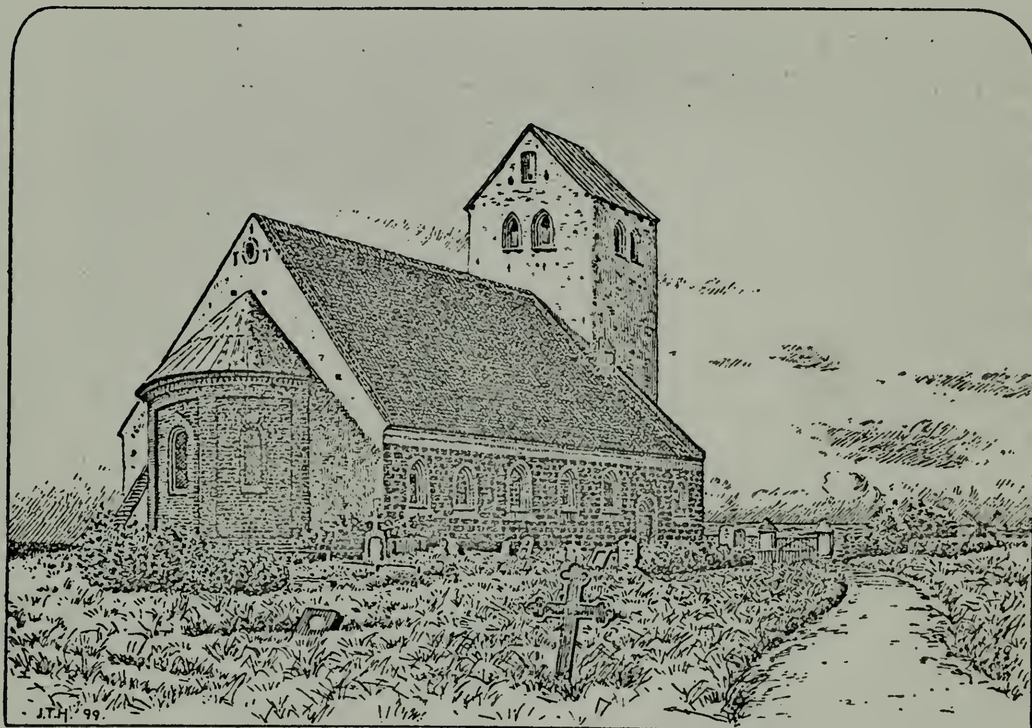
Fladeindholdet 1896: 8297 Td. Ld., hvoraf 3125 besaaede (deraf med Hvede 2, Rug 501, Byg 574, Havre 1554, Bælgsæd 5, Frøavl 5, Blandsæd til Modenhed 183, Grøntf. 25, Kartofler 143, andre Rodfr. 132), Afgræsn. 2372, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1640, Haver 33, Moser 29, Kær og Fælleder 186, Hegn 5, Heder 683, Stenmarker 26, Veje og Byggegr. 160, Vandareal m. m. 37 Td. Kreaturhold 1898: 512 Heste, 2884 Stkr. Hornkv. (deraf 1093 Køer), 2124 Faar, 910 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 537 Td.; 124 Selvejergaarde med 461, 251 Huse med 76 Td. Hrtk. og 138 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 2314 (1801: 1029, 1840: 1602, 1860: 2078, 1880: 2371), boede i 493 Gaarde og Huse; Erhverv: 129 levede af immat. Virksomhed, 1325 af Jordbrug, 9 af Gartneri, 33 af Fiskeri, 426 af Industri, 147 af Handel, 59 af Skibsfart, 69 af forsk. Daglejervirks., 49 af deres Midler, og 68 vare under Fattigv.

I Sognet *Vestervig Kirke* og i Nærheden Præstegd. og Skole (Lindahlsminde østre Sk.). S. for Kirken *Vestervig By* — 1/2 1890: 31 Huse og 206 Indb. (1801: 59, 1860: 123) — med Ting- og Arresthus (Tinghuset er opf. omtr. 1835 og bestaar af et grundmuret Hus i to Stokv., indeholdende bl. a. Retssal, Arkiv og Bolig for Arrestforvareren; Arresthuset, hvis to Fløje ere opf. i 1860'erne og 1873, har Plads for 12 Arrestanter), Herredsfogedbolig, Amtssygehus (opf. 1853, 18 Senge), Apotek, Distriktslæge, teknisk Skole, privat Skole, Hassing-Refs Herreders Sparekasse (opr. 8/8 1871; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 416,360 Kr., Rentefoden 3 3/5-4 pCt., Reservefonden 17,167 Kr., Antal af Konti 998), Landbosparekassen for Thy (opr. 9/5 1886; 31/3 1898 var Sparernes saml. Tilgodehav. 474,192 Kr., Rentef. 4 pCt.. Reservefonden 6369 Kr., Antal af Konti 702), Gæstgiveri, Haandværkerforening, Købmandsforretninger, flere Haandværkere, Teglværk, Andelsmejeri, Mølle, Bageri m. m., Telegraf- og Statstelefonstation og Postkontor samt Sessionssted for Lægd. 219-20 og 223-42. Desuden Byerne: *Oxenbøl* med Ladepladsen *Krik* — 1/2 1890: 79 Huse og 359 Indb. (1801: 86, 1860: 297) — med Skole (Lindahlsminde vestre Sk.), Kro, Mølle og Pakhus; *Vesterby*; *Taabel* med Skole, Farveri og Gaarhus Mølle (desuden *Taabeldrag*, Huse); *Handrup*; *Trankjær* med Skole (Foghsminde); *Villerup*; *Tygstrup*; *Randrup* med Skole (Sventhesminde); *Staversbøl*. Hovedgaarden *Vestervig-Nedergaard* har 26 Td. (6 5/8 uprivilegeret) Hrtk., 234 Td. Ld., hvoraf 15 Eng, Resten Ager; til Gaarden en Mølle. Hovedgaarden *Vestervig-Overgaard* har 13 1/2 Td. Hrtk. Gaarden *Bub-*

bel: $16^1/_4$ Td. Hrtk., $305^1/_2$ Td. Ld., hvoraf 5 Eng, Resten Ager. Andre Gaarde: *Sejersbøl*, 2 Gde. (hver $7^1/_2$ Td. Hrtk.), *Nørbo* (10 Td. Hrtk.), *Vejlegd.* ($11^1/_2$ Td. Hrtk.), *Kjærgd.* ($10^3/_8$ Td. Hrtk.), *Teglgd.*, *Roddenbjærg*, Gde. *Spolum*, Gde., *Adbølgde.*, *Gramstrupgde.* med Fattiggaard (opr. 1869, Plads for 60 Lemmer; tillige Asyl), *Ulstedgde.*, *Skaarupgde.*, *Astrup*, Gde., *Toppenbjærg*, Gd., m. m.

Vestervig S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 234. Lægd. Kirken tilhører Breinholts og N. Stockholms Arvinger.

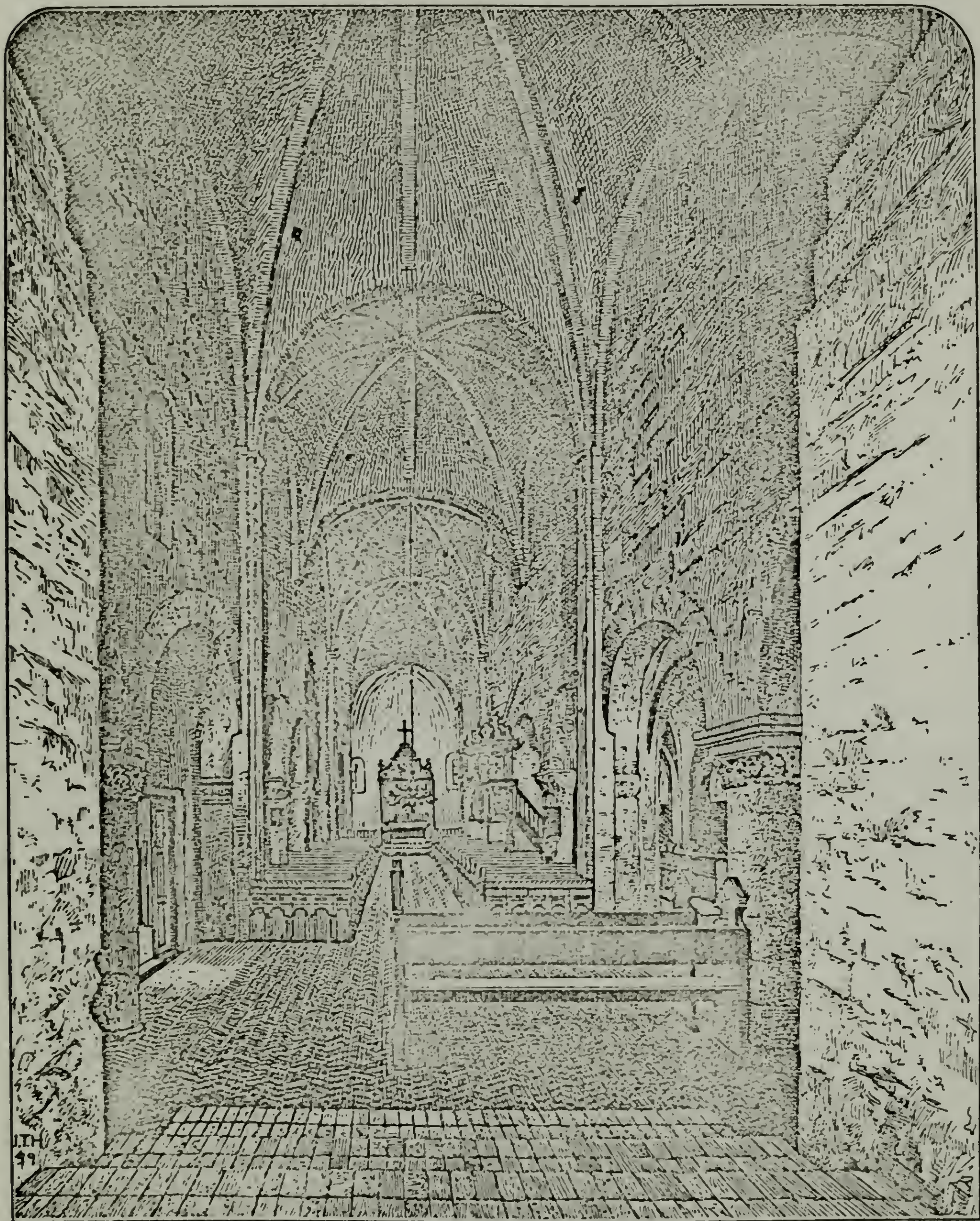
Den anselige *Kirke*, der har udgjort den nordl. Fløj af Vestervig Kloster (se ndfr.), bestaar af et treskibet Langhus, dækket af eet Tegltag, med halvrund Korafslutn. og et Taarn mod V. (udv. Længde i alt omtr. 146 F., Bredden 64 F.). Den

Vestervig Kirke.

før Midten af 12. Aarh. opf. Kirke har været en anselig, treskibet Basilika i Korsform, opf. af hugne Granitkvadre med Højkor, der havde Apsis (maaske have ogsaa Korsfløjene haft en saadan); Midtskibet og Sideskibene havde Bjælkeloft og særskilte Tage. Men i Slutn. af Middelalderen (Beg. af 16. Aarh.) er den undergaaet betydelige Forandringer, hvorved hele dens Karakter hensynslost udslettedes. Den vestl. Del blev nedbrudt, og der opførtes midt for Midtskibet et anseligt Taarn, forneden af Granit, foroven af Mursten, og med hvælvet Underrum, Sideskibene ombyggedes, Korsfløjene, hvoraf den sydl. vistnok har været sammenbygget med Klosterets østl. Fløj, og Højkoret fjærnedes, og saavel Midtskib som Sideskibe fik Krydshvælvinger (3 i Midtskib, $40^1/_2$ F. høje, 1 i Korset og 7 i hvert af Sideskibene, $18^1/_2$ F. høje). Højkirkens Vinduer tilmuredes, Sideskibene fik spidsbuede Vinduer, og de tre Skibe dækkedes af eet fælles Tag. Taarnet har et stort, spidsbuet Vindue mod V. Som Erstatning for Højkoret opførtes en overhvælvet Tilbygning i sen-gotisk Stil, af Mursten, ligesom hele den østl. Gavlmur. Saaledes omtr. stod Kirken hele den nyere Tid (ved en Herregaarden overgaaet Brand 1703 angrebes vel ogsaa Kirken, men væsentlig kun Taget og Taarnets øverste Del led noget; paa den sydl.

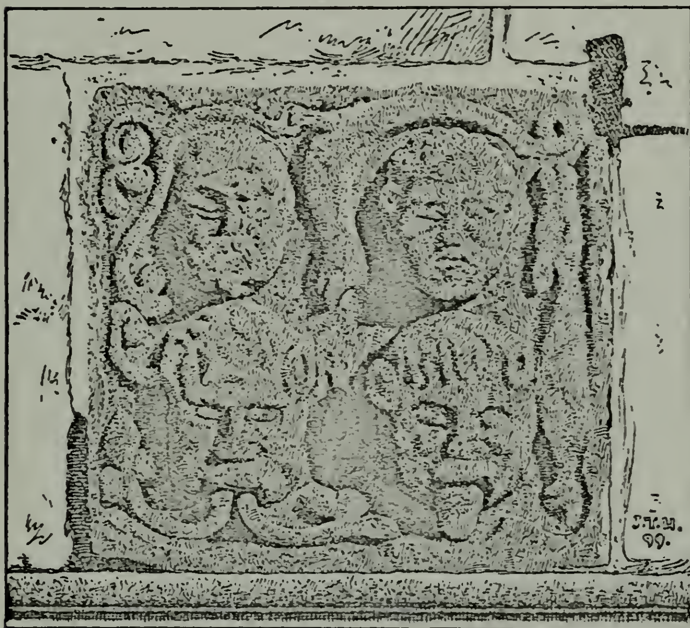
Mur ses tydelige Spor af Branden), indtil man 1839-40 nedbrød den østl. Tilbygning, der i lang Tid havde været adskilt fra Kirken ved en Bræddevæg og benyttet som Lade. Bueaabningen, der oprindl. havde forbundet Midtskibet med Højkoret, tilmuredes, og der blev i Stedet opført et lille femsidet Sakristi. Dette nedbrødes 1874, og der opførtes i Højde med den tidligere Aabning en halvrund Apsis med rundbuede Vinduer (efter Tegn. af Løffler). Midtskibets Sidemure ere væsentlig de op-

Vestervig Kirkes Indre.

rindelige. De bæres af 4 svære, afvekslende runde og firkantede Granitpiller paa hver Side, mellem hvilke 5 Rundbuer føre ind til Sideskibene; ligeledes ere Korsets 4 Hovedpiller, mellem hvilke der er Spidsbuer, bevarede. Udv. paa Sydmuren sidder fra den sydl. Portal en Tympanon med Christus, omgiven af en mandelformet Glorie, der bæres af to Engle, alt i Relief. De to vestlige Hvælvinger i det nordlige Sideskib have været indrettede til Vaabenhus; Indgangen er fra N. Taarnets Underrum har tidligere indeholdt Kister med Lig af den Moldrupske Familie, for hvem der til-

lige har været indrettet Begravelse i det sydl. Sideskibs østl. Hvælving (nu ere Kisterne nedsatte under Taarngulvet). Udskaaren og malet Altertavle og Prædikestol fra 18. Aarh., den første bekostet 1740 af Oberst Moldrup. Romansk Granitdøbefont. I Skibet en smuk Lysekrone, skænket 1679 af Joch. Irgens' Enke. I den østl. Væg er indsat en Ligsten over Ridder Niels Strangesen, † 1424, og Hustru Ingeborg Dosenrode, † 1440. Længe hed det, at Stenen laa over Niels Ebbesen (se Hist. Tidsskr. 5. R. V S. 456). Blandt nogle i den nyeste Tid undersøgte Kalkmalerier (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 44) fra 16. Aarh. var der to kæmpende Ryttere og en ulæselig Indskrift, som Traditionen vilde vide, skulde være Niels Ebbesen og Grev Gert, samt den førstes Navn. I den østlige Kirkevæg sidder ligedes en Ligsten over Peder Friis og Hustru Christine Nielsdatter, begge † 1483. Desuden er der i 1876 opsat i Kirken 4 middelalderlige Ligsten, hvoribl. en over Kanniken Atto med Indskrift og Aarst. 1217, den ældste daterede Ligsten, man kender i Landet (se *Løffler*, Gravst., Pl. I, II, III, VIII og XXVII, og Tegn. af æ. n. Arkit., 2. S. 2. R. Pl. 7). I Kirkegulvet ligger en Ligsten over Provst Christen Poulsen Resen, † 1641, og Epitafium over Præsten Peder Goische, † 1723, og hans to Hustruer. Begge Klokkerne ere fra den senere Middelalder, den mindre uden Indskrift, den største støbt 1513. Paa Taarnets Vestmur sidder en Granitsten delt i 4 Felter med 4 udhuggede Mandehoveder, „Vestervigs Vartegn". (Om Kirken se *N. Høyen* i Ann. f. n. Oldk. 1840-41 S. 96 flg., og *Løffler*, Aarb. f. n. Oldk. 1876, S. 1 flg., og Uds. o. Danm. Kirkeb. S. 80 flg.).

Vestervigs Vartegn.

Paa Kirkegaarden findes *Liden Kirstens Grav*, en 10 F. 10 T. lang og 19 T. bred Kampesten, paa hvilken der er udhugget to over hinanden stillede Stave, som foroven ende i Kors; langs Stenens Sider løber et Baand, hvori en nu næsten ulæselig latinsk Indskrift. Med begge Ender hviler Stenen paa retvinklede Bæresten. Gravmælet er fra 2. Halvdel af 12. Aarh. Ved en af J. B. Løffler 1875 foretagen Undersøgelse fandtes under Stenen to Grave, satte af raat tilhuggen Kamp med særskilt Plads til Hovederne og med Dæksten, og i Gravene to velbevarede Skeletter, et mandligt og et kvindeligt. Undersøgelsen viste tillige, at Gravene før havde været aabnede (de aabnedes 1610 af Lensmanden Jørgen Lunge). Efter Traditionen skulle de gemme Ligene af de i Folkevisen omtalte elskende, Vald. I's Søster og Prins Buris. Af den Graven vedk. Litt. nævnes *Løffler*, Vestervig Kirke og Liden K. Grav, i Aarb. f. n. Oldk. 1876 S. 1 flg., og smstds. 1879 S. 229 flg., *C. Paludan-Müller*, smstds. 1878 S. 304 flg. og 1879 S. 358 flg., *P. C. Kierkegaard*, Mere om Røsten fra en gml. Grav, Aalborg 1879, og *S. Larsen*, Endnu en Gang „Liden Kirsten og Prins Buris", i Aarb. f. n. Oldk. 1897 S. 247 flg., hvori han vil bevise, at de to Personer ere Vald. I's Søsterdatter Kirstine Stigsdatter og Dronn. Sophies Halvbroder Burislejf Sverkersøn, medens han tyder Indskriften saaledes: „En forskellig Gravkiste indeslutter her en Søster tillige med en Broder, et saa inderlig forbundet Par, at disse højfornemme Personer hvile i en og samme Gravhøj". — I Kirkegaardsmuren sidder en Tympanon, med et Kors og Alfa og Omega, fra St. Thøgers Kirke (se ndfr.).

Omtr. 350 Al. N. V. for Kirken har Sognekirken i den katolske Tid, *St. Thøgers Kirke*, staaet, en i sin Form vistnok enestaaende Bygning i Danmark. Den var opf. i 12. Aarh. af Granitkvadre i Form af et græsk Kors (hver Fløj 90 F.) og havde over Midtpartiet et spirdækt Taarn, der bares af 4 Piller. Efter Reformationen blev

den nedlagt, vistnok 1547, da Klosterkirken var bleven Sognekirke; maaske er da en Del af Materialet brugt til Timgaard, Ringkj. Amt; men 1614 stod endnu store Rester af Murene, hvis Sten Knud Gyldenstierne da fik Ordre til at sælge; imidlertid stod Kampestensmurene endnu 1752 i en Hojde af 4 F., hvis Sten man da anvendte til Opførelsen af „Stenhuset“ paa Vestervig Herregaard (se ndfr.). Foruden den ovennævnte Tympanon findes i Vestervig Kirke en Søjlefod fra en Portal (se *Løffler*, Aarb. f. nord. Oldk. 1876 S. 8 og 35, og Uds. over Danmarks Kirkeb. S. 152). Den store Kirkegaard („nedre Kirkegd.“) vedblev man imidlertid at benytte, og i Slutn. af 1860'erne blev den planeret og istandsat. I dens østl. Ende ses endnu *St. Thøgers Kilde*, en lille, af Sokkelsten fra Kirken omsat Brønd. — Ogsaa i Randrup, hvor Sagnet lader St. Thøger lande, har der været en *St. Thøgers Kilde*, hvorved endnu 1746 stod et til denne Helgens Ære rejst Trækors (med Indskriften: „Det er for ingen Overtro — Men til et varigt Minde — St. Thøgers Kors i dette Bo — Som I nu her kan finde“; endnu i Beg. af 19. Aarh. var Korset til, og 1850 saas Kilden endnu). Ved Kappelgaarde har der været en tredje *St. Thøgers Kilde*, i hvis Nærhed der i katolsk Tid skal have staaet et Kapel, hvis Ruin endnu saas for 40 Aar siden. Kirkegaarden saas endnu i Slutn. af 18. Aarh.

Vestervig Kloster (ɔ: Kl. ved den vestre Vig af Limfjorden) var en Bolig for

Liden Kirstens Grav.

regelbundne Kanniker af hellig Augustins Orden; Brødrenes Antal var i alt Fald en Tid lang 12, og i Spidsen for dem stod en Provst. Klosteret blev grundlagt omtr. 1110 og indviedes til Vendsyssels Lokalhelgen St. Thøger, hvis Helligheds Ry gav Anledn. til Stiftelsen. Helgenen, hvis Liv i det hele er dunkelt, var en Thüringer, gik som Missionær til Norge, hvor han blev Kapellan hos Olaf den hellige, og kom efter Kongens Død til Danmark. Her bosatte han sig i den Egn, hvor Vestervig Kl. blev bygget, og opførte en lille Kirke „af Ris og Kviste“, i hvilken han blev begravet og skrinlagt (*H. Olrik*, Danske Helgeners Levned, S. 331 flg.). Ved Midten af 12. Aarh. omdannedes denne Sognekirke til den ovfr. omtalte St. Thøgers Kirke, men alt 1117 var St. Thøgers Lig flyttet til Klosterkirken, i hvilken hans anden Skrinlæggelse fandt Sted. Foruden Helgenens Ry bidrog til Klosterets Fremvækst, at Vendsyssels Bisp straks kaarede det til sit Sæde, rigtignok for snart efter at flytte det til Børglum. Efterhaanden samlede Klosteret sig et betydeligt Jordtilliggende ikke alene i Vendsyssel, men ogsaa i Viborg, Aarhus og Ribe Stifter; til flere Kirker fik det Patronatsret (saaledes 1460 til Tømmerby Kirke), og 1478 gav Chr. I det Birkeret; dets Provster vare meget ansete Prælater; med Domkapitlet i Lund indgik det Broderskab. Klosteret undgik dog ikke Trængsler og Forfald. Alt i Slutn. af 12. Aarh. skete der grove Brud paa Klostertugten; i Beg. af 14. Aarh. gjorde Børglumbispen Tyge det svært Afbræk, og 1434 maatte Paven forbyde Børglumbispen Gert

Gyldenstierne at plage Klosteret med overdrevent Gæsteri; 1426 var der Tvistigheder i Anledn. af Provstevalget, idet Paven da efter Ansøgning udnævnte Niels Tuesen til Provst, hvortil han var valgt af Kapitlet efter Provsten Peder Pedersens Resignation, uagtet Kanniken Hakon Friis gjorde Fordring paa Embedet. Værre blev det lige før Reformationen, da Klosteret flere Gange maatte yde Kronen store Afgifter i Penge eller Fetalie. Chr. II forlenede 1522 den fordrevne Oslobisp Anders Muus for Livstid med Klosteret, men han havde det vist kun til 1523; 1530 lod han sig dog give kgl. Bekræftelse paa et Hospital for fattige og syge, som han tænkte at oprette ved Klosteret. Den sidste Provst var Svend Mogensen, der 1530 blev forlenet med Klosteret, bl. a. med Forpligtelse til at underholde de derværende Kanniker; han søgte at fremme Reformationens Indførelse i Klosteret. Ogsaa efter Inddragelsen 1536 beholdt han det, ligesom Kannikerne delvis bleve boende (de nævnes endnu 1547). Senere var Vestervig Kloster et kglt. Len; saaledes var den sidste kat. Odensebisp Knud Gyldenstierne Lensmand († her 1568). Efter 1660 blev Lenet et Amt; men selve Klosteret med tilliggende Gods (120 Td. Hrtk.) blev 1661 solgt til Jochum Irgens, † 1675 (se om ham „Museum", 1892, 2. Hvbd. S. 123), som 1674 adledes under Navnet „v. Westerwik". Enken, Cornelia Bickers, bortforpagtede Gaarden til Peder Nielsen Moldrup og solgte ham den 1698 efter sin eneste Søn Gerh. Irgens v. Westerwiks Død. Aar 1731 oprettedes Gaarden (59, med Tiender og Gods i alt 596 Td. Hrtk.) til Stamhus for den Moldrupske Familie, der s. Aar optoges i Adelsstanden. Peder Moldrup, † 1737, overdrog Stamhuset 1731 til Sønnen Oberst Jens Laasby M. († 1771), under hvem Ørumgd. (se S. 276) forenedes med det, som derved blev henved 1000 Td. Hrtk. Efter ham fulgte Sønnen Peder M., † 1787, der 1760 har forfattet en Beskr. af Klosteret (Manuskript paa kgl. Bibl.). Efter Bevill. af $^{9}/_{11}$ 1798 solgte Major Hans Chr. Moldrup Stamhuset og substituerede det med en Fideikommiskapital (nu omtr. 70,000 Kr.). Paa Auktion 1799 blev saa Vestervig Hovedgaard med Fiskeri, Tiender og Bondergods (henh. 58, 30, 227 og 385 Td. Hrtk.) solgt for 101,400 Rd. til Justitsr. Poul Marcussen til Krastrup, som 1800 solgte den vestl. Hovedparcel (21,106) til Hans Hansen til Lyngholm, men atter tilbagekøbte den 1803 for 30,000 Rd., hvorimod han s. Aar solgte den østl. (12, 40) for 17,750 Rd. til Lieutn. Fr. Svinth, hvis Enke Marie Olsdatter ægtede Generalaud. Hans Jak. Lindahl, † 1812. Enken solgte Gaarden 1834 til Søren Møller, der 1837 solgte den for 30,000 Rd. til N. Stockholm og J. Breinholt, der delte Jorderne mellem sig i *Overgaard* og *Nedergaard*. Den første er endnu i Familien Stockholms Besiddelse (nuv. Ejer P. St.); Nedergaard blev med Besætning 1896 solgt for 187,500 Kr. af J. Breinholts Søn, Landstingsmand Christen B., der havde overtaget den 1861, til den nuv. Ejer L. Th. Sørensen.

Klosterbygningerne have utvivlsomt udgjort 3 sammenhængende Fløje, der mod N. sluttede sig til Klosterkirken; men af disse findes nu intet Spor, idet de bleve nedbrudte af J. Irgens, der paa Fundamenterne opførte en smuk, trefløjet, 2 Stokv. høj Bygning i italiensk Stil (et Maleri af den fandtes før paa Gaarden Rojkjær). Denne Bygning nedbrændte 1703 (ved hvilken Lejlighed ogsaa Klosterets Arkiv brændte) og erstattedes med et tarveligere Hus, der stod til omtr. 1737. Allerede 1732-33 opførte imidlertid Jens Moldrup, ligeledes paa de gamle Fundamenter, en ny pragtfuld Hovedbygning („100 Al. lang og to Etager høj foruden Kælderen"), til hvilken han 1752 føjede en to Stokv. høj Bygning, „Stenhuset" (se ovfr., og Vignetten S. 278). Alt dette nedbrødes 1839-40, og de nuv. to Hovedbygninger for Over- og Nedergaard opførtes 1840.

Bubbel ($9^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., med Gods, Astrupgde. og Ulstedgde., 35 Td. Hrtk.) blev paa Auktion 1788 solgt fra Vestervig Stamhus til Peter Hjardemaal, † 1828, i hvis Familie den blev indtil 1881, da den for 140,000 Kr. købtes af den nuv. Ejer, S. K. Seiersen.

H. C. Lautrup til Helligkildegd. skødede 1790 til H. C. Moldrup de to fra Stamhuset Vestervig 1788 bortsolgte *Skaarupgaarde*. — Gjord Jensen af *Adstrup* nævnes 1462. — Fru Inger Kaas mageskiftede 1473 *Røjkjærgd.* til Provst Søren i Vestervig.

Ved Vestervig Kloster har der „fra Arilds Tid" været holdt Markeder (se Kanc. Brevb. $^{2}/_{10}$ 1573). Nu er Markedet flyttet til Hurup.

I Sognet er der fredlyst 21 Gravhøje, deribl. omtr. 1000 Al. S. for Bedsted Station den anselige Langhøj *Savs Daas*, 150 F. lang.

Agger Sogn, Anneks til Vestervig, omgives mod N. Ø. af dette og Hassing Hrd. (Lodbjærg S.), fra hvilket det til Dels adskilles ved Flade

Sø, mod S. af Ringkjøbing Amt (Harboøre S.), fra hvilket det har været adskilt ved det nu forsvundne „Pæledige“, og er i øvrigt omgivet af Vesterhavet og Limfjorden (Nissum Bredn.). Sognet bestaar af den omtr. $1^3/_4$ Mil lange og indtil 1500 Al. brede, ganske lave og jævne Agger- og Harboøretange, der gennemskæres af *Thyborøn Kanal*; i den nordl. Del findes Klitter og Skrænter ved Kysten. Sognet har næsten intet Agerland, men er hovedsagelig dækket af Sand, Grus og Sten. I den sydl. Del gaar Thyborøn-Lemvig-Vemb Banen.

Fladeindholdet 1896: 2024 Td. Ld., hvoraf 32 besaaede (deraf med Rug 5, Byg 4, Havre 15, Kartofler 8), Afgræsn. 53, Høslæt, Brak, Eng m. m. 24, Kær og Fælleder 23, Flyvesand 121, Stenmarker m. m. 1756, Veje og Byggegr. 15 Td. Kreaturhold 1898: 8 Heste, 27 Stkr. Hornkvæg (alle Køer), 466 Faar og 39 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 2 Td.; 36 Huse med 2 Td. Hrtk. og 62 jordløse Huse, $^2/_5$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 434 (1801: 388, 1840: 455, 1860: 507, 1880: 430), boede i 99 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomh., 306 af Fiskeri, 19 af Industri, 8 af Handel, 11 af Skibsfart, 30 af forsk. Daglejervirks., 31 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Agger* med Kirke, Skole, Kro, Købmandsforretn., Strandkontrollørbolig, Redningsstation (opr. 1849) og Statstelefonstation samt Fare- og Signalstation for Fiskere; *Vester-Agger*; *Aalum*; *Thyborøn* med Skole, Lodsstation, Redningsstation (opr. 1851), Fyrskibsstation, Toldassistentstation, Jærnbane- og Telefonstation samt Ingeniørkontor for Vandbygningsvæsenet. Ved Thyborøn Kanal er der Ledefyr (to røde, faste Fyr).

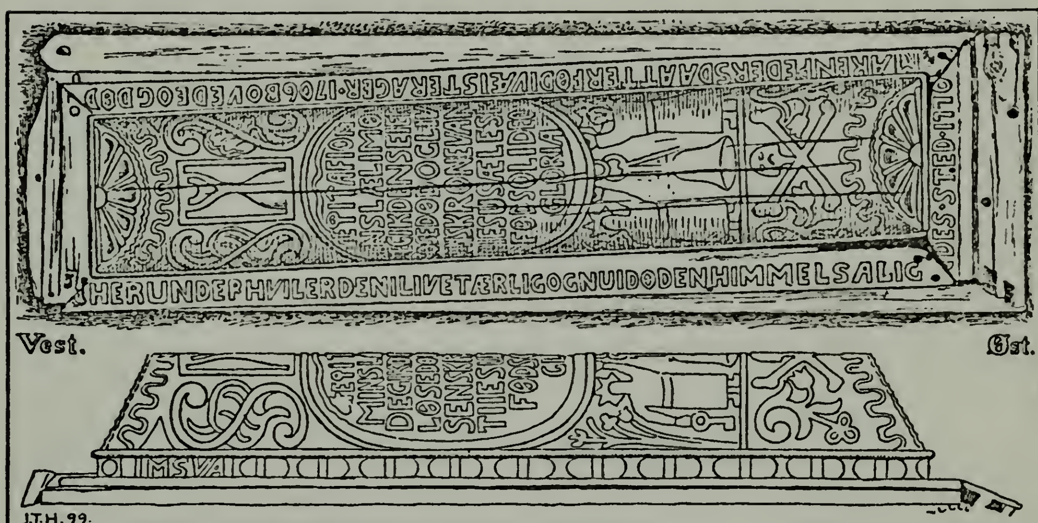
Fiskeriet er omtr. udelukkende Erhverv. Fiskeriberetn. 1897-98 opgiver for Vesterhavsfiskeriet 47 Fiskere, der fra 7 Havbaade og 14 mindre Baade fiskede, især Torsk, Kuller og Sild, til en Værdi af 12,300 Kr.; for Fiskeriet i Limfjorden opgives 27 Baade, og der fiskedes især Aal (Værdi 13,600 Kr.).

Agger S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter (Thyborøn hører dog til Lemvig Lægedistr.), Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 233. Lægd. Kirken tilhører de samme som Vestervig Kirke.

Den lille *Kirke* er opf. 1838 (da den ældre maatte opgives paa Grund af Brostfældighed og Havets truende Nærhed) af Mursten og bestaar af Skib med fladt Bjælkeloft. Altertavlen er et Maleri af Fru Mulvad. Romansk Granitdøbefont. Paa Kirkegaarden ligger et smukt udskaaret Ligtræ over Maren Pedersdatter fra 1770 (se S. 286).

Intet Sogn er vel blevet hærget saaledes af Hav og Sand som dette. Agger, saavel som Vestervig Sogn, har haft Skov (Sv. Mogensen maatte i sit S. 284 nævnte Forleningsbrev bl. a. forpligte sig til ikke af forhugge Skovene; ved N.-Aalum bl. a. har man fundet Træstubbe osv.) samt frugtbart Agerland og Engstrækninger langs Limfjorden. Hvor nu Aggertangen er, har der langt tilbage været en bred Aabning ud til Havet. Men ved Hævninger af Landet indsnævredes den, der dukkede smaa Holme frem („Røn“), og saaledes opstod Tangen. Men endnu under Knud den hellige har der været aaben Forbindelse mellem Limfjorden og Havet, da denne Konge benyttede Fjorden som Samlingssted for sin Flaade mod England. *Haraldsejd*, over hvilken Harald Haarderaade drog sine Skibe, og som man tidligere har antaget for Aggertangen, har snarere ligget ved det inderste af Bygholms Vejle, Vust Tange (se S. 224 og den S. 198 anf. Litt.). Efter at Tangen havde dannet sig, er den mange Gange bleven gennembrudt af Havet, første Gang, saa vidt man ved, 1624 omtr. ved det nuv. Rønland i Harboøre Sogn (se D. Mag. 3. R. IV S. 329 flg.). Men dette saavel som senere Gennembrud lukkede sig igen, saa at Tangen i Slutn. af 17. Aarh. var hel og havde Ager og Eng ind til Fjorden, beskyttet af en Klitrække langs Vesterhavskysten. I Sognet laa da foruden de nævnte Byer endnu

3, nemlig *Bollum*, *Nabe* (det var ved denne By, at Kampen $^{3}/_{10}$ 1657 stod mellem danske og svenske, se Hist. Tidsskr. 6. R. V. S. 531 flg.) og *Toft*. Men ved to voldsomme Stormfloder Julenat 1717 og Nytaarsnat 1720 samt en i 1760 bortreves store Dele af Tangen. Paa den Tid er vel Bollum, der laa lidt N. for Agger Kanal, forsvunden, og saa er Turen kommen til Nabe, hvis sidste Gaard forsvandt Aar 1775. Atter omtales en stor Oversvømmelse $^{15}/_{1}$ 1818; men Tangen var dog endnu hel, og 1824 udbedrede man Landevejen, der førte fra Thisted til Lemvig over Tangen. Men ved Stormfloderne $^{3}/_{2}$ og $^{28}/_{11}$ 1825 bortskylledes store Dele af Tangen og det meste af den værnende Klitrække, og der skete flere Gennembrud, hvoraf eet, *Agger Kanal*, holdt sig. Toft By, der laa lige S. for Kanalen, maatte snart efter opgives, og Beboerne flyttede 1827 over til Thyholm. Efterhaanden udvidedes Kanalen, 1834 sejlede det første Skib igennem den; $^{8}/_{1}$ 1839 var der en ny Stormflod, der udvidede den yderligere, 1849 var den 1400 F. bred og 7-8 F. dyb; der oprettedes gennem Kanalen en fast Dampskibsforbindelse med England, og 1855 besejledes den af det største Antal Skibe (1805); men saa begyndte den at tilsande, 1864 var Sejladsen næsten helt ophørt, og 1877 var ethvert Spor af den udslettet. Efter en Stormflod 1862, efter hvilken Tangen en Tid var helt under Vand, dannede der sig imidlertid to Gennembrud N. og S. for Kanalen; det sydl. holdt sig og blev til *Thyborøn Kanal*, som udvidedes, saa at den alt 1868 besejledes af 288 Skibe; 1899 passerede

Ligtræ fra Agger Kirkegaard.

608 Skibe den. Den er nu 2200 F. bred og 18-24 F. dyb, men uden for Indløbet ligger en Havrevle, der indtil 1892 kun havde 7 F. Vand, men da ved en Sandpumpe uddybedes til 11 F. Tage Stormfloderne store Stykker bort ad Gangen, er Havets daglige Bortskyllen af Kysten, især ved Søndenstrøm, nok saa farlig, idet der aarl. forsvinder 24-30 F. Øster-Agger er stadig flyttet længere mod Ø., af Vester-Agger og Aalum (skal tidligere have været et eget Sogn) er der nu kun faa Huse tilbage, og Kirken skal være flyttet 3 Gange. Ved den forrige Kirke, der laa paa den sydlige Del af Lerbakken Aggersbjærg (1573 var den saa brøstfældig, at Kirkeværgerne indtil videre fik Lov til at oppebære Sognets Kongetiende til dens Istandsættelse), laa Kirkegaardsdiget 1694 endnu 1000 Al. fra Kysten; da Kirken maatte opgives 1838, stak Kister og Ben ud af Skrænten, 1839 var den sidste Rest forsvunden, og nu ligger dens Plads et godt Stykke ude i Havet. Bortskylningen er stærkest lige N. og S. for Kanalen, og Thyborøn By er særlig betrængt; 1861 havde den 100 Indb., 1874: 49, 1900 omtr. 70. Frygten for, at Tangen helt skal forsvinde og derved Limfjordsegnene lide Skade, førte efter nye Stormfloder $^{17}/_{12}$ 1873 og $^{4}/_{1}$ 1874 til Nedsættelsen af en Kommission, der foreslog at opføre Strømbrydere og H ø f d e r, ɔ: tætsluttende Pælerækker med Faskiner, Granit- og Betonblokke i Mellemrummene; de ere siden 1875 byggede med store Bekostninger (omtr. 4 Mill. Kr.). De staa halvt paa Stranden, halvt ud i Havet, ere 300 F. lange, ved Hovedet omtr. 20 F. brede og have en Afstand af 6-1200 F. Ved Kanalen er 1899 anlagt en omtr. 900 F. lang A n l æ g s b r o med Spor til Thyborøn Banen.

Haand i Haand med Havet har Sandflugten arbejdet paa at lægge Sognet øde. Værst har den raset i Slutn. af 16. og Beg. af 17. Aarh. (1625 var Præstegaarden i Agger ødelagt af Sand), men langt op i 18. Aarh. huserede den endnu; 1680 berettes, at der næsten intet avledes mere. Først 1775 gjordes der alvorlige Forsøg paa at standse den. Hvormeget Sognet er gaaet tilbage, ses af, at det 1860 havde 9 og nu 2 Td. Hrtk.

I Thyborøn Kanal er siden Dec. 1895 stationeret Rednings- og Bugserdamperen *Vestkysten*, der tillige hjælper Fiskerne, naar de ere i Fare, og i det hele staar Fartøjer bi ved Sejladsen i Kanalen.

Udtørringen af *Flade* og *Ørum Sø*, i sin Tid omtr. 2500 Td. Ld., begyndte 1868, og 1875 vare de omtr. tørlagte, men gentagne Gange er Vandet trængt ind igen; efter at der er anvendt store Summer paa Arbejdet, er nu Vandet til Dels atter ledet ind, og der er nu stort Aalefiskeri.

Sognet var et eget Pastorat, indtil det i Slutn. af 16. Aarh. blev Anneks til Vestervig. Det regnedes tidligere til Hassing Hrd.

Litt.: *Andresen*, Om Landtangen mellem Vesterhavet og Limfjorden fra Agger til Pælediget, i Tidsskr. for popul. Fremst. af Naturvidensk. III (1856) S. 313 flg.; *M. Goldschmidt*, Dagb. fra en Rejse paa Vestkysten af Vendsyssel og Thy, Kbh. 1865, S. 264 flg. — *J. C. Petersen*, Aggertangen før og nu, i Geogr. Tidsskr. I S. 14 flg. — *A. Østerbol*, Fra A. Sogn, i Geogr. Tidsskr. II S. 129 flg., og Topogr. Oplysn. fra A. smstds. VII S. 125 flg. — *H. C. Strandgaard*, Om Udvandr. fra A. og Harboøre, i Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 115 flg.

Hurup Sogn omgives af Vestervig, Ydby og Heltborg Sogne samt Hassing Hrd. (Grurup S.). Kirken, mod Ø., ligger $3^1/_2$ Mil S. V. for Thisted. De for det meste højtliggende, bakkede Jorder (det til Dels lyngbevoksede Bakkeparti Hjælpensbjærg med Thys højeste Punkt Ashøj, 295 F., 93 M., med trig. Station) ere stærkt lerede, til Dels godt muldede, de højere Dele mere sandblandede og lettere. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Vestervig til Næssund og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 2578 Td. Ld., hvoraf 988 besaaede (deraf med Rug 143, Byg 102, Havre 511, Bælgsæd 5, Blands. til Modenh. 133, Grøntf. 9, Kartofler 24, andre Rodfr. 61), Afgræsning 730, Høslæt, Brak, Eng m. m. 425, Haver 13, Skov 32, Moser 5, Kær og Fælleder 6, Heder 304, Veje og Byggegr. 70, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 200 Heste, 914 Stkr. Hornkv. (deraf 360 Køer), 593 Faar, 352 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 164 Td.; 33 Selvejergd. med 143, 72 Huse med 20 Td. Hrtk., 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 704 (1801: 299, 1840: 466, 1860: 507, 1880: 560), boede i 136 Gaarde og Huse; Erhverv: 62 levede af immat. Virksomh., 359 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 160 af Industri, 32 af Handel, 44 af forsk. Daglejervirks., 21 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hurup*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Pogeskole, Realskole, Lægebolig, Thylands Bank (opr. $^1/_{10}$ 1895, $^{31}/_3$ 1899 var Aktiekapitalen 60,000, Indlaans- og Foliokontoen 450,021 og Vekselkont. 270,579 Kr.), Hotel, Afholdshjem, Bryggeri, Markedsplads (Marked i Feb., Juni og Sept., se S. 284), Købmandsforretn., Maskinfabrik og Jærnstøberi, Mejeri, Uldspinderi, med Varmbadeanstalt, Eksportslagteri, Cementtagstensfabrik, Jærnbane- og Telegrafstation, Postekspedition samt Valgsted for Amtets 3. Folketingskr.; *Ettrup*; *Refsbøl* med Mølle; *Refs*. *Refsgaard* har $13^5/_8$ Td. Hrtk., 220 Td. Ld., hvoraf 100 Hede, Resten Ager. Gaardene *Aldershvile*, *Lodal*, *Refsbisgd.*, *Dalgd.*, *Balsby*, *Ettrupgd.*, *Højris*, *Søndergd.*

Hurup S., en egen Sognekommune, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstingskr. og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 227. Lægd. Kirken tilhører 3 Privatmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor (der vistnok har haft Apsis), med fladt Bjælkeloft, ere fra romansk Tid, af hugne

Granitkvadre, senere Ombygninger af Mursten. Flere oprindl. Vinduer og Norddøren ere bevarede. Det i den senere Middelalder opf. Taarn, med hvælvet Underrum og Rundbue ind til Skibet, er af Granit og Mursten (paa Sydsiden: 1773). Vaabenhuset, af Mursten, er fra nyeste Tid. Granitalterbord med Relikviegemme. Udskaaren Altertavle fra omtr. 1700. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Slutn. af 17. Aarh.

Refsgaard blev 1364 givet til Vestervig Kloster, der dog endnu 1431 af Mogens Villadsen tilkøbte sig en Part i den. — *Dalgaard* i Refs blev 1496 skødet til Vestervig Kloster.

Fra Gravhøjen *Ashøj*, der er fredlyst, er der smuk Udsigt over Vesterhavet.

Sognet var fra $^{3}/_{3}$ 1570 til 1784 Anneks til Bodum-Ydby (hvortil det ogsaa hørte før 1530); da blev det (ifl. Reskr. af $^{1}/_{8}$ 1765) et eget Pastorat.

Heltborg Sogn, Anneks til Visby i Hassing Hrd., omgives af dette Hrd. (Visby og Grurup S.) — fra hvilket det adskilles ved Visby Aa —, Hurup og Ydby Sogne samt Limfjorden (Næssund og Visby Bredn.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $3^{1}/_{2}$ Mil S. S. V. for Thisted. De overvejende højtliggende og bakkede Jorder ere gennemgaaende muldlerede med gult Ler til Underlag. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted til Oddesund og fra Vestervig til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 2882 Td. Ld., hvoraf 1253 besaaede (deraf med Rug 203, Byg 171, Havre 627, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenhed 120, Grøntf. 19, Kartofler 31, andre Rodfr. 78), Afgræsn. 690, Høslæt, Brak, Eng m. m. 634, Haver 20, Skov 2, Moser 22, Kær og Fælleder 97, Hegn 4, Heder 43, Stenmarker 33, Veje og Byggegr. 83 Td. Kreaturhold 1898: 226 Heste, 1242 Stkr. Hornkv. (deraf 458 Køer), 692 Faar og 407 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 245 Td.; 59 Selvejergaarde med 216, 85 Huse med 29 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 818 (1801: 442, 1840: 581, 1860: 638, 1880: 770), boede i 168 Gaarde og Huse; Erhverv: 14 levede af immat. Virksomh., 558 af Jordbr., 27 af Fiskeri, 131 af Industri, 17 af Handel, 17 af forsk. Daglejervirks., 26 af deres Midler, og 28 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Heltborg*, ved Thistedvejen, med Kirke, Skole og Mølle; *Kjæstrup*, ved s. Vej, med Kalkovn; *Ullerup* med Fattiggaard for Visby-H. Komm. (opr. 1880, Plads for 45 Lemmer); *Ginnerup*, ved Vejen til Næssund, med Skole. *Ginnerupsteder*, Huse. *Næssund vestre Færge* med Overfart til Mors, Kro, Teglværk og Statstelefonstation. Gaarde: *Futtrup* ($8^{3}/_{4}$ Td. Hrtk.), *Øster-Toftum* ($11^{1}/_{8}$ Td. Hrtk.), *Vester-Toftum* ($10^{3}/_{8}$ Td. Hrtk.), *Ginnerupgd.* med Teglværk, *Slyngborg Mølle.*

Heltborg S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 226. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Blidstrup, Mors.

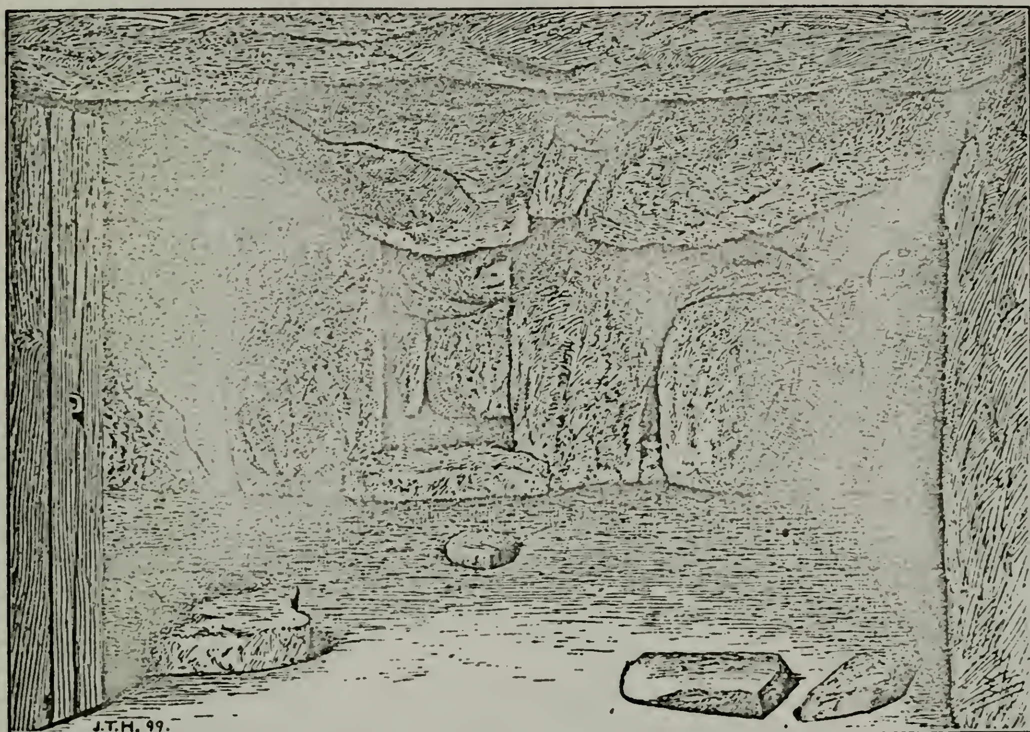
Kirken bestaar af Skib, Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor samt Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre, raa Kamp i Apsis. Denne, der hviler paa en smukt profileret Sokkel, er nyopført 1898. Taarnet (36 F., tidligere meget højere), af Granitkvadre og Mursten, og Vaabenhuset, af Mursten, ere senere Tilbygninger. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft, Taarnrummet er overhvælvet. Muret Alterbord. Altertavle fra 1884 med en gotisk Ramme og et Maleri (Jesus helbreder den spedalske; sign. A. H.). Udskaaren Prædikestol fra omtr. 1600, med Malerier. Romansk Granitdøbefont.

Futtrup hørte 1537 under Vestervig Kloster.

Toftum er en gammel Hovedgaard. 1443 gav Jens Nist af T. Korsgaard i Heltborg S. til Vestervig Kloster. Hans Søn Mogens N. ejede 1469 og 1472 T. 1484 sluttedes Forlig mellem dennes Arvinger, hvorved T. kom til en af dem, Hr. Jens Madsen (Munk). 1636 blev T. af Fru Jytte Brok mageskiftet til Claus Kaas mod

Lonsgd. i Vrads Hrd., men 1647 var den delt i to Halvgaarde, af hvilke den ene beboedes af Peder Thomesen Barfod og Fru Kirsten Navl. Den tilhørte imidlertid Jakob Krabbe, som havde købt den af Claus Kaas' Svigerson Henr. Linderot og 1652 skodede den til sin Son Iver Krabbe, der endnu 1662 ejede den (36 Td. Hrtk.), men da i Fællesskab med Enev. Kaas, hvis Part 1672 var tilfalden Mogens Kaas, som 1689 besad T. 1690 betegnes Gaarden som „forladt og snart øde og ruineret"; sagtens for Skatterestance kom den derefter til Kronen, der 1716 solgte en Halvpart til Niels Jensen, som 1719 afhændede denne (11 Td. Hrtk.) til Thom. Bollesen.

Ved Ullerup er fredlyst Gravhøjen *Lundhøj*, der indeslutter en anselig, udgravet Jættestue (opdaget 1837). Kamret, fra hvis sydl. Ende Stenene ere bortfjernede, er omtr. 20 F. langt, 7½ F. bredt og knapt 5 F. højt; til Vestvæggen er føjet et lille, 6½ F. vidt Sidekammer. De i sin Tid som Runer opfattede Streger paa en af Kam-

Jættestuen i Lundhøj.

rets Bæresten ere naturlige Ridser (se Vidensk. Selsk. Skrifter, phil.-hist. Afd. VI S. 519 flg. og 533 flg., og *Worsaae*, Danm. Oldtid S. 70).

Bodum Sogn er en Halvø, der omgives af Annekset Ydby og Limfjorden (Doverkil, Næssund og Skibsted Fjord). Kirken, mod N., ligger henved 4 Mil S. S. V. for Thisted. De for det meste højtliggende, bakkede Jorder (Kløvenhøj, 132 F., 41,5 M., Synshøje, 131 F.) ere i Midten stærkt lerede, ved Udkanterne især mod Ø. og S., lettere og mere sandede. Til Sognet hører Øen *Lindholm*.

Fladeindholdet 1896: 2165 Td. Ld., hvoraf 797 besaaede (deraf med Rug 88, Byg 110, Havre 393, Bælgsæd 25, Blandsæd til Modenh. 74, Kartofler 26, andre Rodfrugter 81), Afgræsn. 591, Høslæt, Brak, Eng m. m. 301, Haver 8, Skov 5, Moser 29, Kær og Fælleder 101, Heder 205, Stenmarker 79, Veje og Byggegr. 49 Td. Kreaturhold 1898: 150 Heste, 744 Stkr. Hornkv. (deraf 286 Koer), 752 Faar og 291 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 148 Td.; 33 Selvejergaarde med 128, 45 Huse med 19 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 452 (1801: 223, 1840: 335, 1860: 403, 1880: 400), boede i 99 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 350 af Jordbr., 45 af Industri, 3 af Handel, 28 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Bodum* (1367: Bothum) med Kirke, Præstegd., Skole og Mølle. Hovedgaarden *Gl.-Bodumbisgaard* har $15^1/_2$ Td. Hrtk., 1 Ld., 37 Td. hvoraf 7 Eng, Resten Ager. Præstegaarden har 13 Td. Hrtk., $166^1/_2$ Td. Ld., hvoraf 56 Eng og Kærjord, Resten Ager. *Ny-Bodumbisgaard* (158 Td. Ld.).

Bodum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 238. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. og er fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant; Vaabenhuset er opf. 1880. Skib og Kor have fladt Loft. Altertavle fra 17. Aarh. med et Maleri (Korsfæstelsen). Malmstager, skænkede 1625 af Hr. Christen i Bodum og hans Hustru Karen Nielsdatter. Romansk Granitdøbefont. I Skibet hænger et Krucifiks fra 15.-16. Aarh. Nyere Prædikestol. I Væggene Ligsten over Præsten Claus Christensen Morsing, † 1652, og Hustru, og Provsten Christen Jensen Morsing, † 1625, og Hustru.

Bodumbisgaard (ɔ: B.-Bispegaard) tilhørte i Middelalderen de børglumske Bisper (dog nævnes 1344 Anders Jensen og 1457 Iver Eriksen i Bodum) og kom ved Reformationen til Kronen, der senere afhændede den. I 17. Aarh. ejedes den af Rigsraad Christen Skeel til Vallø, † 1659, og hans Søn Etatsr. Mogens S., † 1694, hvis Enke, Fru Helle Helene Rosenkrantz, overlod den til sin sindssyge Søster, Fru Helvig R., Holger Thotts Enke, † her 1707. Sønnen Oluf Thott maatte 1732 pantsætte B. til Henr. Lasson til Aakjær, hvis Enke, Christiane Dor. v. Rhedern, 1735 lod sig den udlægge, men 1739 indløstes den fra hende af Kancelliraadinde Anne Jensdatter Lasson til Rodslet, som 1745 solgte den til Ernst Andersen Hviid; denne solgte 1746 B. til Niels Andersen Sommer i Thisted, af hvis Dødsbo Justitsr. P. S. Fønss 1789 paa Auktion købte den (16, 77 og 267 Td. Hrtk.) for 32,350 Rd.; 1793 indlagde han den under Stamhuset Todbøl, men fik 1799 Bevill. til at maatte afhænde B. tillige med Stamhuset mod at substituere en Fideikommiskapital af 100,000 Rd., hvorefter han 1804 solgte den (16, 56 og 201 Td. Hrtk.) for 46,000 Rd. til Hans Hansen senior, der kort efter skødede B. for 17,000 Rd. til Lars Toft Kjærulf. Senere har den været ejet af Chr. Breinholt og Søn P. S. Breinholt, der solgte den 1895 for 80,000 Kr. til den nuv. Ejer, N. L. Bruun. — Hovedbygningen er opf. 1821.

Halvøen, hvorpaa Sognet ligger, har utvivlsomt i sin Tid været en Ø, adskilt fra det øvrige Land ved en fra Doverkil (Kil, ɔ: en smal Vig) indtrængende Arm, den nuv. Dal *Brokjær*, i hvilken der er fundet Ankre og andre Skibsredskaber. I Brokjær ligger et formentligt Voldsted, „Voldhøj“.

Vald. Atterdag fik 1367 Skøde paa Gods i Bothum og Øwby (Ydby).

Om Sognekaldets Hist. se Ny kirkeh. Saml. II S. 335, 534 og 539, og Saml. til j. Hist. 2 R. III S. 261 flg.

Ydby Sogn, Anneks til Bodum, omgives af dette, Limfjorden (Doverkil og Næssund), Heltborg, Hurup, Vestervig, Gjettrup, Helligsø og Lyngs Sogne samt Limfjorden (Skibsted Fjord). Kirken, midt i Sognet, ligger $4^1/_4$ Mil S. V. for Thisted. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder (Hellehøj, 165 F., 52 M.) med dybt indskaarne Dale, ere overvejende lerede. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Thisted og Vestervig til Oddesund samt Landevejen til Doverodde og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 4916 Td. Ld., hvoraf 1702 besaaede (deraf med Rug 231, Byg 228, Havre 868, Bælgsæd 17, Frøavl 8, Blandsæd til Modenh. 199, Grøntf. 7, Kartofl. 66, andre Rodfr. 77), Afgræsn. 1267, Høslæt, Brak, Eng m. m. 706, Have 20, Skov 222, ubevokset 122, Moser 4, Kær og Fælleder 274, Heder 450, Veje og Byggegr. 145, Vandareal 4 Td. Kreaturhold 1898: 313 Heste, 1700 Stkr. Hornkv. (deraf 537 Køer), 1440 Faar, 520 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 334 Td.; 68 Selvejergaarde med 299, 99 Huse med 34 Td. Hrtk., og 73 jordløse Huse, $^2/_5$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1135 (1801: 514, 1840: 828, 1860: 927, 1880: 1109), boede i 240 Gaarde og Huse; Erhverv: 37 levede af immat. Virksomhed, 711 af Jordbr., 6 af Fiskeri, 156 af Industri, 26 af

Handel, 8 af Skibsfart, 101 af forsk. Daglejervirks., 31 af deres Midler, og 59 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ydby* (1367: Øwby) med Kirke, Missionshus (opf. 1898), Kro (Ydbylund), Sparekasse for B.-Ydby Pastorat (opr. $^{11}/_{12}$ 1871; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 162,056 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$-4 pCt., Reservefonden 8572 Kr., Antal af Konti 374), Mølle, Købmandsforretn., Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation; *Tvolm* med Skole, Kro, Købmandsforretn., Bageri og Mølle; *Sindrup*; *Flarup*; *Dover* med Skole; Handelspladsen *Doverodde* med Anløbsbro for Dampskibe (9 F. Vand) og Færgefart til Næs Færgebro paa den anden Side Sundet, Kro og Andelsmejeri. *Holmegaarde* med Skole, Vandmølle og Farveri; *Sejerskildegde*. *Dover-Hede*, Huse. *Bakgaard*: $14^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., 150 Td. Ld., hvoraf 14 Eng, 26 Hede og Kær, Resten Ager. *Skibstedgaard*: $13^{7}/_{8}$ Td. Hrtk., 168 Td. Ld., hvoraf 46 Eng og Strand, 2 Skov og Have, Resten Ager. *Dover-Vestergaard*: $12^{3}/_{8}$ Td. Hrtk., 135 Td. Ld., hvoraf 10 Eng, $^{1}/_{2}$ Kær, $16^{1}/_{2}$ Hede, Resten Ager. Andre Gaarde: *Refstorpgd.*, *Ydbygd.*, *Dover-Østergd.*, *Dover-Møllegd.*, *Dovergd.*, *Refshedegd.* og *Ydby-Kirkegd.*

Ydby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 237. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Den ret anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. De oprindelige Vinduer paa Nordsiden og Norddøren, der endnu benyttes, ere bevarede, ligesom Granitkorbuen. I den senere Middelalder er Taarnet, af Granit og røde Munkesten i Munkeskifte, med hvælvet Underrum, og Vaabenhuset, af samme Materiale (fladt Loft), tilføjede. Et Sakristi eller Kapel, vistnok ved Kirkens Nordside, er nedbrudt efter 1769. Ved en ved Lynnedslag $^{6}/_{11}$ 1742 foraarsaget Brand (hvorom Indskrifter paa et Pulpitur mod V. og paa Kalken minde) ødelagdes navnlig Sydmuren, Østgavlen og til Dels Korets Ydermure samt Bjælkelaget og alt Inventariet. Altertavlen, i Renæssancestil med Aarst. 1577 og Malerier, siges at være kommen fra Vestervig Kirke. Prædikestol i Rokokostil. Døbefont af Træ. I Skibet et Krucifiks med Maria og Johs. ved Siderne.

Sindrupgaard hørte 1486 under Vestervig Kloster, der 1487 endnu tilkøbte sig en Part deri af Jep Andersen. — Krabbe af *Flaathorp* nævnes 1418. — *Holmegaard* og Holmegaards Mølle blev 1479 skødet til Vestervig Kloster af Mikkel Lauridsen. Muligvis er det denne H., der 1449 ejedes af Anders Pig. — *Hedegaard* i Dover nævnes 1534. — Peder Thomesen Barfod i Brendgaard skødede 1681 til Dr. Laur. Foss en af ham selv for nogle Aar siden beboet Bondegaard i „Thoulum“ By, kaldet *Balsgaard*. — Paa en Gaard *Brendgaard* i dette Sogn boede 1663 nysnævnte Peder Thomesen Barfod, † her 1694, og Fru Kirsten Navl; 1761 skødede Niels Madsen den (9 Td. Hrtk.) til sin „Søn“ Peder Andersen for 1010 Rd.

Skibstedgaard blev 1632 af Fru Jytte Brok solgt til Stalder Kaas, hvis Broder Christen K. endnu 1669 skrev sig til S. (12 Td. Hrtk.), da han udlagde den til sine Børn. 1684 skrev Theod. de Luneville og Margr. Kaas sig til S., 1691 Jak. v. Holten, 1697 Laur. Nielsen i Thisted, der da solgte den (6 Td. Hrtk.) til forrige Ridefoged paa Nørtorp Mikkel Christensen, † 1706, hvis Enke ægtede Søren Kammersgaard, der 1713 solgte S. til Jfr. Dort. Linderot, som atter 1720 solgte den ved Auktion for 751 Rd. til Anders Fr. Opitz til Lydum. Han solgte den 1729 til Mikkel Pedersen Qvistgaard, Forpagter af Sindinggd., der 1744 solgte den ved Auktion for 1000 Rd. til Peder Damgaard, som atter 1746 afhændede den for 900 Rd. og 3 Guld-Dukater til Ernst Hjelm Hviid. Denne solgte 1752 S. (11 og 35 Td. Hrtk.) for 2100 Rd. ved Auktion til Herredsfoged Andr. Høyer, der 1755 solgte den for 800 Rd. og 4 Speciesdukater til Christen Pedersen („Schibsted“), † 1775, hvis Enke Maren Toftings Arvinger 1787 solgte S. med Tiender og Gods (14, 32 og 26 Td. Hrtk.) for 6795 Rd. til deres Broder Peder Schibsted, † 1810. Nuv. Ejer er P. Stockholm Bendixsen.

Den i D. Atl. (V S. 468) omtalte Runesten, der fandtes ved Flarup og skal have staaet paa Hellehøj, er for længe siden forsvunden. — Ved Sejerskildegde. har ligget Sundhedskilden *Sejers Kilde*. — I Sognet er der fredlyst 16 Gravhøje.

Helligsø Sogn, det mindste i Herredet, omgives af Annekset Gjettrup, Ydby og Lyngs Sogne samt Limfjorden (Nissum Bredn.). Kirken, mod V., ligger $4^1/_2$ Mil S. V. for Thisted. De højtliggende, bakkede Jorder ere overvejende stærkt lermuldede.

Fladeindholdet 1896: 1187 Td. Ld., hvoraf 395 besaaede (deraf med Rug 40, Byg 65, Havre 194, Blandsæd til Modenh. 59, Grøntf. 3, Kartofler 5, andre Rodfr. 26), Afgræsn. 317, Høslæt, Brak, Eng m. m. 208, Have 5, Kær og Fælleder 37, Heder 175, Veje og Byggegr. 47 Td. Kreaturhold 1898: 102 Heste, 504 Stkr. Hornkv. (deraf 185 Køer), 371 Faar og 151 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 92 Td.; 22 Selvejergaarde med 84, 37 Huse med 8 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 355 (1801: 174, 1840: 232, 1860: 284, 1880: 337), boede i 79 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 208 af Jordbr., 20 af Fiskeri, 58 af Industri, 2 af Handel, 31 af forsk. Daglejervirks., 11 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Helligsø* med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1888), Sparekasse for H.-Gjettrup Komm. (opr. $^2/_1$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 54,011 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 3363 Kr., Antal af Konti 359) og Teglværk. *Oddersholm*, Gd. og Huse. *Gadegd.* (11 Td. Hrtk.), *Helligsøgd.*, *Nørgd.*, m. m.

Helligsø S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Hassing-Refs Hrd.'s Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivnings 236. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, med Bjælkeloft, fra romansk Tid af Granitkvadre. Den oprindelige Korbue (istandsat 1898), af Granit, og begge Døre (den nordl. tilmuret) ere bevarede. Alterbord af Granit. Altertavle med Malerier fra 1711. Romansk Granitdøbefont. Godt udskaaren Prædikestol fra Midten af 17. Aarh. I Skibet et stort Krucifiks fra den sidste katolske Tid. Klokken, uden Indskr., er fra den senere Middelalder.

Helligsøgaard (11 Td. Hrtk.) blev 1691 af Jakob v. Holten skødet til Raadmand i Thisted Laur. Nielsen; der laa da en Del Gods til den.

Gjettrup Sogn, Anneks til Helligsø, omgives af dette, Ydby og Vestervig Sogne samt Limfjorden (Nissum Bredn.). Kirken, ved Sydgrænsen, ligger $4^1/_4$ Mil S. V. for Thisted. De for det meste højtliggende og bakkede (Hjælpensbjærg, 222 F., 70 M., og Kobbershøj, 248 F., 78 M.), mod S. noget lavere og jævnere Jorder ere muldlerede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Vestervig til Oddesund.

Fladeindholdet 1896: 1948 Td. Ld., hvoraf 732 besaaede (deraf med Rug 98, Byg 84, Havre 415, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenh. 71, Grøntf. 8, Kartofler 19, andre Rodfr. 31), Afgræsn. 527, Høslæt, Brak, Eng m. m. 356, Have 8, Moser 9, Kær og Fælleder 43, Heder 193, Veje og Byggegr. 67, Vandareal 13 Td. Kreaturhold 1898: 125 Heste, 773 Stkr. Hornkv. (deraf 279 Køer), 460 Faar, 244 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 122 Td.; 25 Selvejergaarde med 99, 59 Huse med 22 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 521 (1801: 255, 1840: 384, 1860: 426, 1880: 492), boede i 109 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomhed, 351 af Jordbr., 11 af Fiskeri, 83 af Industri, 9 af Handel, 13 af Skibsfart, 15 af forsk. Daglejervirks., 14 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Gjettrup*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Mølle, Bagerier, Fællesmejeri, Fattiggaard, Købmandsforretninger og Statstelefonstation; *Gundtoft* med Mølle; *Kobberrød* med Toldopsynsbolig. Gaarde: *Gjettrupgd.*, *Stensgd.*, *Grim-Nørgd.*, *Gundtoftegd.*, *Thaliasminde* med Mølle og Fællesmejeri, *Østergd.*, *Knudsgd.*, *Olesgd.* og *Kobberrødgde.*

Gjettrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 235. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den højtliggende Kirke bestaar af Skib og Kor med halvrund Apsis; et Taarn, mod V., er blevet nedbrudt i Beg. af 19. Aarh. Den er opført i ren Rundbuestil af omhyggeligt tilhugne Kvadre ved Midten af 12. Aarh. Skib og Kor, med en anselig, halvrund Korbue, have fladt Bjælkeloft. Flere rundbuede Vinduer og begge Dørene ere bevarede (Norddøren tilmuret). Skibets Nordmur er ombygget 1898. Udskaaren Altertavle og Prædikestol (fra 1617). Alterbord af Granit med Relikviegemme, hvori en Blyæske med nogle Benstumper, efter Sagnet af St. Gertrud. Romansk Granitdøbefont med Figurer af Kors, Hammertegn osv. (se *Løffler*, Uds. over d. Kirkeb. S. 22). Klokken, uden Indskr., er fra Middelalderens Slutn.

Gundtoftegaard blev 1453 skødet til Vestervig Kloster, der 1455 fik Skøde paa Gundtofte Mølle af Jens Troelsen og 1476 paa Gundtofte Møllested af Mikkel Nielsen til Strandbygd.

Ved Nordsiden af Hjælpensbjærg har der været en Sundhedskilde. — Gravhøjen *Kobbershøj* er fredlyst.

Hvidbjærg Sogn, paa Thyholm, omgives mod N. V. af Annekset Lyngs, mod S. af Odby og Søndbjærg Sogne, i øvrigt af Limfjorden (Kaas Bredn., Skibsted Fjord og Nissum Bredn.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $4^3/_4$ Mil S. for Thisted. De mod Ø. og i Midten bakkede (Vagtshøj, 130 F., 41 M.; høje Kridtbanker i Helligkilde By), mod V. lave og jævne Jorder ere lerede, dels muldede, dels sandblandede. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Oddesund og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 6467 Td. Ld., hvoraf 2977 besaaede (deraf med Rug 331, Byg 452, Havre 1517, Bælgsæd 37, Blandsæd til Modenhed 296, Grøntf. 12, Kartofler 81, andre Rodfrugter 247), Afgræsn. 1457, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1217, Have 41, Skov 8, Moser 6, Kær og Fælleder 163, Hegn 25, Heder m. v. 403, Veje og Byggegr. 164, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 572 Heste, 2406 Stkr. Hornkv. (deraf 1012 Køer), 1669 Faar, 1100 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 508 Td.; 120 Selvejergaarde med 426, 245 Huse med 82 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 2013 (1801: 772, 1840: 1408, 1860: 1625, 1880: 1827), boede i 397 Gaarde og Huse; Erhverv: 80 levede af immat. Virksomhed, 1133 af Jordbrug, 20 af Gartneri, 49 af Fiskeri, 369 af Industri, 75 af Handel, 3 af Skibsfart, 147 af forsk. Daglejervirks., 81 af deres Midler, og 56 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hvidbjærg* med Kirke, Præstegd., Skole, Missionshus (opf. 1884), Apotek, Distriktslægebolig, Sparekasse for H.-Lyngs Pastorat (opr. $^{11}/_{12}$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 335,187 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 9638 Kr., Antal af Konti 911), Gæstgiveri, Købmandsforretninger, Bryggeri, Haandværkere, Markedsplads (Marked i Apr. og Okt.), Fællesmejeri, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Sem* med Mølle; *Styvel*; *Smerup* med Skole og Fattiggaard for H.-Lyngs Komm. (opr. 1870, Plads for 41 Lemmer); *Barslev* med Skole og Mølle; *Kallerup*; *Flovlev* (1408: Floweslofuæ), ved Landevejen, med Mølle; *Helligkilde* med Skole; *Egebjærg*. *Nørre-Hvidbjærg*, Gde. og Huse. *Skjolddal*, Færgested med Overfart over Skibsted Fjord. *Grønholm Huse*. Hovedgaarden *Hindsels* har 14 Td. Hrtk., 300 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 50 Oredrev og Strandjord, Resten Ager. En Afbyggergaard af Hindsels er *Overgaardsminde* ($7^1/_2$ Td. Hrtk.). *Helligkildegaard* har $18^1/_4$ Td. Hrtk., omtr. 260 Td. Ld., hvoraf 15 Eng, Resten Ager; til Gaarden en Vandmølle. *Hvidbjærggd.*, *Borregaard*.

Hvidbjærg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Thyholms Lægedistr.,

8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 240. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den meget anselige *Kirke*, fordum indviet til St. Laurentius, bestaar af Skib og Kor med Apsis, to Korsarme og Taarn mod V. Kirkens hele indv. Længde er omtr. 94 F., Skibets Bredde 24, Korets 20, Taarnets 17 F. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre; Apsis har Dobbeltsokkel; Hjørnerne af Skibets Sokkel have haft Mandehoveder, men flere ere nu anbragte i Taarnets og den nordl. Korsarms Sokkel. Af de senere Tilbygninger ere Taarnet og Korsarmene af Granit, til Dels fra den ældre Kirke, og Mursten, den nordl. større Korsarm (25 F. lang, 29 bred) væsentlig af det første Materiale; et Vaabenhus mod S., fra 18. Aarhundrede, er nu nedbrudt. Flere oprindl. Vinduer ses; Syddøren, noget forvansket, benyttes endnu. Skib og Kor, ligesom den nordl. Korsarm, have Bjælkeoft; Apsis, der vistnok er ombygget, har en senere indbygget Hvælving, men har oprindl. haft Halvkuppelhvælving; Apsis er adskilt fra Koret ved en i den senere Middelalder opf. Mur og har et eget Alterbord. Den runde Korbue har profilerede Gesimser og Sokkel med Skraakant. Fra Skibet føre to Spidsbuer ind til den nordl. Korsarm, medens kun een, hvori en Jærndør, fører ind til den sydl., hvælvede

Hvidbjærg Kirke.

Korsarm, der er Gravkapel for Familien Ørsnæs. Til det hvælvede Taarnrum, nu Vaabenhus, fører ligeledes en Spidsbue. Den udskaarne Altertavle er dels fra gotisk, dels fra Rokokotiden. Prædikestolen er i Rokokostil. Granitdøbefont med Rundbuer paa Kummen og Bladornamenter paa Foden. I sydl. Indgang en jærnbeslaaet Dør med Aarst. 1668 og et fra en langt ældre Tid stammende Løvehoved af Metal. Udv. over Døren en Granitsten med en mandlig, liggende Figur. Epitafier over Præsterne Vilh. Rogert, † 1750, og Laur. Kjærulf Bentzen, † 1759. Ligsten over Præsten Niels Nielsen Juul, † 1666. I Gravkapellet ligge begr. Købmand i Aalborg Christen Nielsen Ørsnæs, † 1765, hans Hustru Joh. Marie Ørum, † 1765, og deres Søn Hans Ørsnæs, † 1750. (Kirken er beskr. i „Nyttige og fornøjelige jydske Efterretn.", 1770 Nr. 4).

Kirken er bekendt ved det Mord, der 1260 skete her paa Børglumbispen Elav eller Oluf (Glob) af Adelsmanden Jens Glob. Sagnet fortæller, at Bispen, medens Jens Glob var i Udlandet, berøvede Moderen hendes Godser og fik hende sat i Ban. Til sidst maatte hun søge til Rom for at faa Hjælp hos Paven. Undervejs traf hun Sønnen, som udvirkede, at Bannet blev hævet. Han tog saa hjem med Moderen, og da Bispen ikke vilde lade hende komme til sin Ret, dræbte han ham foran Alteret, da han var paa Visitats i Thy. Kirken blev sat i Ban og lukket i 7 Aar, og imidlertid holdtes Gudstjeneste i et Kapel i Kirkens Nærhed. Endnu i Slutn. af 18.

Aarh. fandtes Rester af det formentlige Kapel paa Kapelhøj, V. for Kirken (se *T. Becker* i Folkekal. f. Danm. 1852 S. 115 flg.).

Hindsels tilhørte i Middelalderen Børglumbisperne, af hvis Lensmænd kunne nævnes Lars Rod 1495, 1509 Jep Juel, der førte Slægten Skeels Vaaben, og Hustru Gertrud 1510. Efter Reformationen blev H. bortforlenet og senere solgt. 1653 blev den af Joh. Brockenhuus solgt til Casper Gersdorff, med hvis Datter Elisab. Sophie G. Melchior Juel tilgiftede sig den, som han dog en Tid ejede i Fællesskab med sin Svoger Mathias Budde († 1679). Melchior Juels Halvdel, Vester H., gik i Arv til Datteren Margr. Juel, g. 1. m. Eiler Chrf. Holck, † 1702, 2. m. Valentin Olufsen Ølby, der 1719 solgte $^1/_2$ H. (15 Td. Hrtk.) for 591 Rd. til Fru Sophie Gyldenstierne til Timgd., hvis Søn Oberstlieutn. Niels Sehested solgte den (15 og Gods 75 Td. Hrtk.) til Jørgen Jakobsen Moldrup. Denne skødede 1743 V-H. (15 og 85 Td. Hrtk.) for 3000 Rd. til Birkedommer Ove Schierner, † 1745, af hvis Bo Lieutn. Poul Klingenberg 1745 købte V.-H. med Gods og Tiender (15, 82 og 13 Td. Hrtk.) for 3700 Rd. Mathias Buddes Halvdel ejedes 1682 af hans Sønner Ove B. og Peder B., hvilken sidste 1689 solgte en Fjerdepart af Gaarden til Anders Pedersen, g. m. deres Søster Øllegaard B., som siden ægtede Christen Christensen til H., † 1733. Den kom saa til Charl. Am. Giedde, Enke efter Henr. Klingenberg, hvis Søn Hofjkr. Fr. K. samlede Gaarden og solgte den (30 og 205 Td. Hrtk.) 1746 til Fr. Leth, † 1749, hvis Enke Birgitte Kirst. Damstrøm 1751 solgte den for 11,000 Rd. til Peter Isager i Ringkjøbing, fra hvem den med Bøndergods, Tiender og Provstigods (henh. 30, 266, 43 og 19 Td. Hrtk.) 1774 ved Auktion blev købt for 29,600 Rd. af Laur. Breinholt, † 1804. Derpaa købtes den 1808 for 20,000 Rd. D. C. af Jacob Deichmann (Gyldendalske Bogh.), der snart efter solgte den til Laurs Chr. Djørup, der solgte den 1815. Senere har den været ejet bl. a. af Kapt. Linde og Sørensen; 1826 købtes den af Niels Overgaard, hvis Søn, J. O., nu ejer den. — Hovedbygningen, opf. sidst i 18. Aarh., bestaar af 3 Fløje i eet Stokv.

Smerup (Smithorp) tilhørte i Vald. Atterdags Tid Peder Nielsen, der førte en halv Ørn i sit Vaaben. Med hans Datter Mette Pedersdatter erhvervede Hr. Niels Strangesen Gaarden, som de 1408 tilskødede Dronn. Margrethe. Hr. Niels' Enke Fru Ingeborg Dosenrode havde den 1424 i Forlening. 1499 pantsattes den af Kong Hans til Ridder Anders Friis, og 1506 fik Anders Skeel Brev paa at indløse den. — *Hvidbjærggd.* tilhørte i den katolske Tid Provsten i Thy.

Helligkildegaard med Tiender og Gods (24, 129 og 113 Td. Hrtk.) blev 1749 af Kmjkr. Fr. Klingenberg solgt for 9225 Rd. til Købmand i Aalborg Christen Nielsen Ørsnæs, † 1765; 1766 skødede Christen Lassen Ørsnæs til sin Fætter Christen Nielsen Ørsnæs († 1779) halve H. for 14,000 Rd. Denne sidstes Enke ægtede 1780 Vicelandsdommer H. Chr. Lautrup. Nuv. Ejer er M. Villadsen. — Ved Gaarden har der været en hellig Kilde, der endnu danner Tilløbet til en fiskerig Mølledam.

Lyngs Sogn, det nordligste paa Thyholm, Anneks til Hvidbjærg, omgives af dette og mod N., hvor det ved den smalle Landtange „*Draget*" hænger sammen med Thy, af Ydby og Helligsø Sogne, medens det i øvrigt omgives af Limfjorden (Nissum Bredn. og Skibsted Fjord). Kirken, mod N., ligger $4^1/_2$ Mil S. S. V. for Thisted. De ikke videre højtliggende, jævne, paa den grusede Landtange helt lave Jorder ere stærkt lerede. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Oddesund og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 1991 Td. Ld., hvoraf 922 besaaede (deraf med Rug 97, Byg 132, Havre 497, Bælgsæd 13, Blandsæd til Modenh. 78, Grøntf. 8, Kartofler 21, andre Rodfr. 72), Afgræsning 330, Høslæt, Brak, Eng m. m. 433, Haver 7, Kær og Fælleder 19, Heder 204, Stenmarker 33, Veje og Byggegrunde 40 Td. Kreaturhold 1898: 152 Heste, 721 Stkr. Hornkvæg (deraf 344 Køer), 559 Faar og 371 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 139 Td.; 42 Selvejergaarde med 113, 66 Huse med 25 Td. Hrtk. og 5 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 619 (1801: 234, 1840: 393, 1860: 437, 1880: 543), boede i 122 Gaarde og Huse; Erhverv: 11 levede af immat. Virksomh., 464 af Jordbrug, 15 af Fiskeri, 53 af Industri, 13 af Handel, 7 af Skibsfart, 22 af forsk. Daglejervirks., 28 af deres Midler, og 6 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Lyngs* (gml. Form: Liungs) med Kirke, Skole, Mis-

sionshus (opf. 1898), Mølle, Jærnbanehpl. og Telegrafstation; *Jestrup* (1472: Egestorp), ved Landevejen, med Mølle; *Torp*. *Odgaard* (8 Td. Hrtk., 139 Td. Ld.) med Teglværk, *Østergd.* (5 Td. Hrtk.), *Hebsgd.*

Lyngs S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 239. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, med Bjælkeloft, opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindl. Vinduer skimtes; Syddøren benyttes, Norddøren er tilmuret; Korbuen er den oprindelige. Altertavle (opmalet 1893) og Prædikestol (restaureret 1872) ere fra Renæssancetiden. Romansk Granitdøbefont med Hjørneblade paa Foden. I Korbuen et Krucifiks. Klokken, i en Stabel ved Korgavlen, er fra den senere Middelalder, uden Indskrift.

Odgaard (Oddegaard) var fordum en Hovedgaard, der 1464 ejedes af Per Mogensen og hans Hustru Johanne Nielsdatter.

Søndbjærg Sogn omgives af Annekset Odby, Hvidbjærg Sogn og Limfjorden (Kaas Bredn.). Kirken, mod S., ligger 5 Mil S. S. V. for Thisted. De mod Ø. og S. noget højtliggende, bakkede Jorder ere ler- og sandmuldede og meget frugtbare.

Fladeindholdet 1896: 1575 Td. Ld., hvoraf 670 besaaede (deraf med Rug 99, Byg 112, Havre 282, Bælgsæd 6, Blands. til Modenh. 79, Grøntf. 7, Kartofl. 26, andre Rodfr. 59), Afgræsn. 393, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 266, Have 10, Moser 39, Kær og Fælleder 56, Hegn 12, Heder 54, Veje og Byggegrunde 72 Td. Kreaturhold 1898: 130 Heste, 585 Stkr. Hornkv. (deraf 285 Køer), 521 Faar, 401 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 136 Td.; 43 Selvejergaarde med 117, 64 Huse med 18 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 558 (1801: 259, 1840: 492, 1860: 500, 1880: 578), boede i 125 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomh., 328 af Jordbrug, 59 af Fiskeri, 87 af Industri, 19 af Handel, 11 af forsk. Daglejervirks., 15 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Søndbjærg* (1405: Sundberk) med Kirke, Præstegd., Skole og 2 Møller; *Hellerød* (af „Helligøre"). *Aalkjær Skole. Tambohuse* med Færgefart til Jegindø, Kro, Købmandsforretn. og Statstelefonstation. Gaarden *Helleris*. *Østergaarde*, *Kapelgaarde*.

Søndbjærg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hassing-Refs Hrd.'s Jurisdiktion (Vestervig), Thisted Amtstue- og Thyholm Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 241. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til Jfr. Maria, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, der har haft Apsis, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Paa Korets Sydside ses et oprindl. Vindue. Det meget tidlig tilføjede Taarn er af Granit til Skibets Højde (mulig Materiale fra en nedlagt Kirke), i øvrigt af Mursten; ind til det med en senere indbygget spidsbuet Hvælving dækkede Taarnrum fører en Rundbue af Granit, maaske den oprindelige Korbue, idet Koret i tidlig Tid helt er ombygget og har faaet en Korbue af Mursten, ligesom Apsis blev nedbrudt. Koret har spidsbuet Hvælving, Skibet fladt Bjælkeloft. Vaabenhuset, af Mursten, er opført 1898 foran den gamle Syddør, over hvilken en af Vaabenhusloftet dækket Tympanon med Kors, Fugle og Løver. Altertavle og Prædikestol ere fra den senere Renæssancetid. Granitdøbefont med Ornamenter paa Foden. I Skibet et Krucifiks.

Helleris beboedes 1748 af Kapt. Joach. Henr. Marsvin, Slægtens sidste Mand.

Mod N. V. i Sognet, ligesom i Nabosognet Hvidbjærg, ligge de thyholmske Hvidlersgrave, hvorfra i mange Aar hentedes et udmærket Gødningsmiddel, „Hvidler" (en Slags Kalkmergel), først fundet 1734; det havde en stor Anvendelse i Agerbruget, før Mergelen blev bekendt som Gødningsmiddel.

Odby Sogn, det sydligste paa Thyholm, Anneks til Søndbjærg, omgi-

ves af dette og Hvidbjærg Sogn samt Limfjorden (Nissum Bredn. og Oddesund). Kirken, midt i Sognet, ligger $5^1/_4$ Mil S. S. V. for Thisted. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt 113 F., $35,_5$ M.), ere sand- og lermuldede. Mod S. udsender Thyholm den noget over $^1/_4$ Mil lange Landtunge *Sunddraget*, der er ganske lav og til Dels dækket med Sten og Grus. Ved Begyndelsen af Tangen har ligget den nu udtørrede Odby Sø. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Thisted til Oddesund og Thisted-Struer Banen.

Fladeindholdet 1896: 2240 Td. Ld., hvoraf 935 besaaede (deraf med Rug 119, Byg 148, Havre 457, Bælgsæd 4, Blands. til Modenh. 82, Grøntf. 5, Kartofler 39, andre Rodfr. 80), Afgræsn. 489, Høslæt, Brak, Eng m. m. 342, Have 11, Moser 5, Kær og Fælleder 100, Hegn 6, Heder 158, Veje og Byggegr. 113, Vandareal m. m. 80 Td. Kreaturhold 1898: 206 Heste, 759 Stkr. Hornkvæg (deraf 355 Køer), 721 Faar, 486 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 157 Td.; 42 Selvejergaarde med 140, 58 Huse med 16 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 640 (1801: 307, 1840: 456, 1860: 494, 1880: 573), boede i 132 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomh., 347 af Jordbrug, 51 af Fiskeri, 109 af Industri, 14 af Handel, 7 af Skibsfart, 61 af forsk. Daglejervirks., 17 af deres Midler, og 3 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Odby*, ved Landevejen, med Kirke og Skole; *Uglev* med Missionshus (opf. 1888), Sparekasse for S.-Odby Sogne (opr. $^{11}/_3$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 124,776 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 5508 Kr., Antal af Konti 502), Andelsmejeri (Godthaab), Jærnbanestation og Telegrafstation; *Bjørndal*, ved Landevejen, med Mølle; *Serup*. *Oddesund Nord* med Kro, Teglværk, Jærnbane- og Telegrafstation samt Dampfærgehavn (se S. 206) paa den nordlige Side af Sunddraget i Odby Bugt (12 F. Vand, to Mole- og to Ledefyr). Ø. for Havnen en Baadehavn med 7-8 F. Vand.

Odby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 242. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til St. Mauritius, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Paa Korets Nordside et oprindl. Vindue; rund, oprindl. Granitkorbue. I den senere Middelalder tilføjedes Taarnet, af Granit og Mursten; Vaabenhuset, af Mursten, er opf. foran den gamle Norddør. Aarst. 1807 paa Korgavlen, 1821 paa Taarnet og 1826 paa Vaabenhuset vidne om Restaurationer. Taarnrummet, der har været hvælvet, benyttes som Materialhus. Granitalterbord med Relikviegemme. Altertavle og Prædikestol fra den senere Renæssancetid. Granitdøbefont med Ornamenter paa Foden. Kalken er fra 1581. I Kirken et gammelt Krucifiks.

Under Serup Bakker er der en *Kilde*, som i sin Tid betragtedes som en Sundhedskilde; den skal være opdaget 1716. En Lysekrone i Odby Kirke skal være skænket af en af Kildegæsterne.

Det paa det smalleste Sted kun omtr. 1600 F. brede, mellem 3 og 12 Fv. dybe *Oddesund* (gml. Form: Oddæsund, Odhensund) mellem Sunddraget og den lige over for liggende Grisetaa Odde, har sit Navn af disse Odder. Sagnet har villet sætte det i Forbindelse med Kejser Otto II, om hvem det hos Adam af Bremen fortælles, at han i sin Krig med Harald Blaatand trængte frem hertil (se S. 299). Sunddragets Spids med Kroen er ofte bleven oversvømmet.

Odby Sø, omtr. 90 Td. Ld., blev udtørret 1878 efter et forgæves Forsøg 1867.

Jegindø Sogn bestaar af Øen Jegindø ($0,_{14}$ □ Mil, $3,_{93}$ □ Km.), beliggende i Kaas Bredning Ø. for Thyholm, fra hvilken den skilles ved et smalt Stræde; mod S. løber den spidst til i „Jegind Tap“. Kirken, mod S. V., ligger $4^3/_4$ Mil S. for Thisted. De temmelig lavtliggende, jævne

Jorder (hojeste Punkt 42 F., 13 M.) ere muldsandede og ret frugtbare; de lave Kærjorder mod N. og S. ere udsatte for Oversvommelse.

Fladeindholdet 1896: 1401 Td. Ld., hvoraf 469 besaaede (deraf med Rug 70, Byg 99, Havre 190, Bælgsæd 5, Blandsæd til Modenh. 44, Grontf. 8, Kartofler 21, andre Rodfr. 32), Afgræsn. 204, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 183, Have 7, Kær og Fælleder 255, Heder 152, Stenmarker 78, Veje og Byggegr. 46, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 47 Heste, 419 Stkr. Hornkv. (deraf 235 Koer), 554 Faar og 268 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 83 Td.; 26 Selvejergaarde med 58, 63 Huse med 25 Td. Hrtk. og 35 jordlose Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 563 (1801: 205, 1840: 363, 1860: 399, 1880: 591), boede i 112 Gaarde og Huse; Erhverv: 11 levede af immat. Virksomh., 224 af Jordbrug, 238 af Fiskeri, 53 af Industri, 3 af Handel, 12 af Skibsfart, 5 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet *Jegindø Kirke* med Præstegd. og Byerne: *Jegind By* med Skole, Forskole, Andelsmejeri, Mølle og Statstelefonstation; *Nørby*; *Bøl*; *Nørskov*; *Ibsted.* Paa Nordøstkysten Færge til Hesterodde, Mors; paa Sydvestkysten Færge til Tambohuse, Thyholm.

Jegindø S., en egen Sognekommune, hører under Morsø Herreders Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Thyholms Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 275. Lægd. Kirken tilhører flere af Sognets Beboere.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere oprindl. fra romansk Tid, dels af huggen, dels af raa Granit og dels af Mursten. Vaabenhuset, af Mursten, er senere tilføjet. Den ene smalle Dør er bevaret. Korbuen er udvidet mod V. omtr. 1880. Kirken har fladt Bjælkeloft. Altertavle og Prædikestol ere i Renæssancestil, sidstnævnte fra 1654. Granitdøbefont. Klokken, i et Stillads ved Korgavlen, er fra 1463 og indviet til St. Laurentius.

Jegindø, i Vald. Jrdb.: *Ekund* (vistnok af Eg, jydsk: Jeg), er nu skovløs, men har før haft Skov, hvad Navne som Nørskov, Nørtoftskov, Sønderskov og Sødertoftskov vidne om. Øen tilhørte oprindl. Kronen (i Vald. Jrdb. nævnes, at der var „Hus“ her); 1523 og 1529 fik Marsken Tyge Krabbe Brev paa den; 1593 fik Tyge Krabbe til Bustrup Kronens Gaard og Gods paa Jegindø. Mourids Stygge fik 1603 Brev paa Jegindø.

Øen var under de to første Præster efter Reformationen Anneks til Søndbjærg-Odby, men blev da et eget Pastorat indtil 1827, da den atter blev Anneks til disse Sogne; 1859 blev den igen et eget Pastorat (ifl. Res. af $^{18}/_{11}$ 1842).

Mors.

Mors, den største Ø i Limfjorden, omgives mod N. af Feggesund, der skiller den fra Vester Han-Hrd., mod V. af Thisted Bredning, Vilsund, Visby Bredning, Næssund og Skibsted Fjord, hvilke skille den fra Thy og Thyholm, mod S. og Ø. af Kaas Bredning, Salling Sund og Livø- og Løgstør Bredning. Øens Længde fra Sydspidsen, *Hesterodde*, til Nordspidsen, *Feggeklit*, er 5 Mil; den største Bredde fra V. til Ø. er $2^1/_2$ Mil. Kysterne ere en Del indskaarne — af større Vige nævnes *Dragstrup Vig* mod V. og *Draaby Vig* mod Ø. — og falde flere Steder stejlt af til Fjorden. Et Vandskel gaar fra S. til N. i store Bugtninger nærmest ved Østkysten over Højder som

Harrehøj, 111 F., 35 M., Tinghøj, 217 F., 68 M., og ved Nordvestkysten Salgjer Høj, 282 F., 89 M., Øens højeste Punkt; mod N. taber Vandskellet sig ved den smalle Tange, paa hvilken den isolerede Feggeklit hæver sig til 78 F., $23_{,5}$ M. I den sydl. Del strækker sig mod V. et Højdeparti, hvis højeste Punkt, Malhøj, er 205 F., 64 M.; et lignende Bakkeparti ligger i den nordl. Del, med Kridehøj, 255 F., 80 M. Mellem de to Bakkepartier ligger midt paa Øen en Lavning, i hvilken Øens største Vandløb, *Lyngbro Bæk*, løber ud til Vestkysten. Jorderne, der høre til de frugtbareste i Amtet, ere sortmuldede med Kalkunderlag og iblandede med Ler, især i den nordl. Del, og Sand. Som nævnt S. 250 findes der Moler, der navnlig træder frem i den nordl. Del (Hanklit); i Midten er Blegekridt fremtrædende og underneden Skrivekridt, ligesom den ogsaa har de S. 198 omtalte Jordfaldshuller at opvise. Paa Skov er Øen nu fattig (i alt 807 Td. Ld.); men den har tidligere haft store Skove. Fladeindholdet, deri medregnet den lille Agerø ved Sydvestkysten, var efter Opgørelsen 1896 65,147 Td. Ld. ($6_{,52}$ □ Mil, 360 □ Km.). Folkemængden var 1. Feb. 1890: 21,020 (1801: 7591, 1840: 12,620, 1860: 15,817, 1880: 18,933). Mors er delt i Sønder- og Nørre-Herred, der (sammen med Jegindø) danne eet Retsembede med Nykjøbing. I gejstlig Henseende danner den eet Provsti. Se for øvrigt under Herrederne.

Mors eller *Morsø* (saaledes i Vald. Jrdb.), islandsk: *Marsey* (maaske af Mandsnavnet Mar), har sandsynligvis, men længe før den historiske Tid, bestaaet af flere Øer. Adam af Bremen nævner „Morse" som een Ø. Første Gang, den nævnes, er under Harald Blaatand, da Otto II paa sit Tog mod ham skal være naaet herop og her have sluttet en Overenskomst med ham, hvilket dog vistnok er uhistorisk (se *Johs. Steenstrup*, Univ. Indbydelsesskr. i Anl. af Kongens Fødselsdag 1900, S. 61 flg.). Fra tidlig Tid nævnes Feggesund, Vilsund, Næssund og Salling Sund som dens Grænser (i et Dokum. af 1435 hedder det om Levering af Korn, at det skal ydes „inden 4 Sunde i Morse"). I Middelalderen hørte Øen til Sallingssyssel. Grev Johan af Henneberg forlenedes 1334 med M.; 1340 havde en Rantzau den i Pant, og de holstenske Grever forpligtede sig til at indløse den til Hertug Valdemar. Morsingerne deltoge i Bondeoprøret 1441 (se S. 221). Laur. Mogensen Løvenbalk var Lensmand paa M. 1473, og 1490 var Øen pantsat til Fru Dorete, Hr. Mogens Ebbesen Galts Enke, fra hvem Bisp Niels Glob 1492 indløste Pantet. Øen vedblev at være et eget Len, som efter Reformationen kaldtes Ducholms Len efter det inddragne Kloster; efter 1660 dannede Øen Ducholm Amt; se videre S. 198.

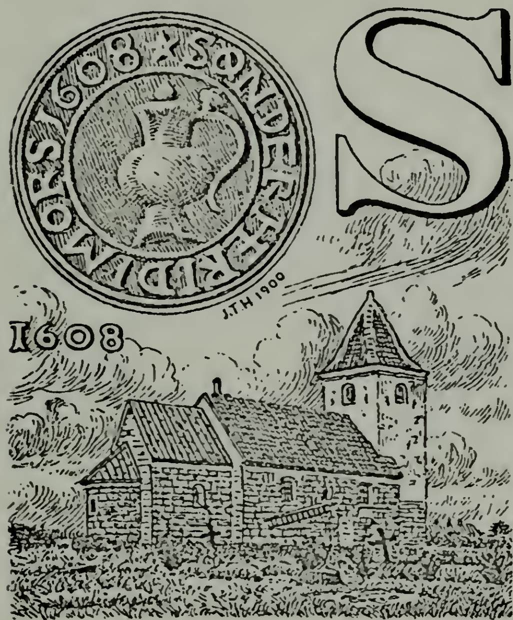
Øen synes i Oldtiden at have været en ikke uvigtig Beboelsesplads. Stenalders Køkkenmøddinger og Kystfund forekomme vel saa godt som ikke, og af Stengrave kendes kun enkelte. Derimod er der talt henimod 950 Gravhøje; men heraf er kun omtr. $^1/_3$ velbevaret; $^1/_1$ 1900 vare 51 fredlyste. De fleste Høje findes i Lødderup (omtr. 130), Sejerslev (110), Redsted (105), Ljørslev (80), Vejerslev (70) og Ørding og Bjærgby Sogne (hver 50).

Litt.: *C. Schade*, Beskr. over Øen M., Aalborg 1811. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i M. Nørre og Sønder Hrd., af *C. Engelhardt* og *Magn. Petersen*, 1873. — *C. Engelhardt*, Oldtidsminder, Kirker og Voldsteder paa M., i „Fædrelandet" 1874 Nr. 36 og 37. — Kirkeh. Saml. 4. R. V S. 547 og 558.

Morsø Sønder Herred.

Sogne:

Nykjøbing Landdistr., S. 301. — Lødderup, S. 303. — Elsø, S. 304. — Frøslev, S. 304. — Mollerup, S. 306 — Tæbring, S. 306. — Ovtrup, S. 307. — Rakkeby, S. 308. — Karby, S. 309. — Hvidbjærg, S. 311. — Redsted, S. 312. — Vejerslev, S. 313. — Blidstrup, S. 313. — Ljørslev, S. 317. — Ørding, S. 319. — Ø.-Assels, S. 320. — V.-Assels, S. 321.

Sønder Herred, det største af Øens to Herreder, til Dels adskilt fra Nørre Hrd. ved Lyngsbro Bæk, strækker sig fra V. til Ø. indtil $2^{1}/_{2}$, fra N. til S. indtil noget over 2 Mil. Om Overfladen se Øens Beskrivelse. Skovarealet er 686 Td. Ld. Det hører til Amtets frugtbareste Herreder (ved Matrik. gik der omtr. $17^{1}/_{4}$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Nykj. Købstad) 38,458 Td. Ld. ($3,_{85}$ □ Mil, $212,_{1}$ □ Km.). Landdistr. Hrtk. var $^{1}/_{1}$ 1895 2156 Td. Folketallet var $^{1}/_{2}$ 1890 i Landdistr. 9041 (1801: 3853, 1840: 6143, 1860: 7232, 1880: 8425). I Herredet ligger Købstaden Nykjøbing. I gejstl. Henseende udgør det eet Provsti med Nørre Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Morsø Herreders Jurisdiktion og Amtets 4. Forligskreds.

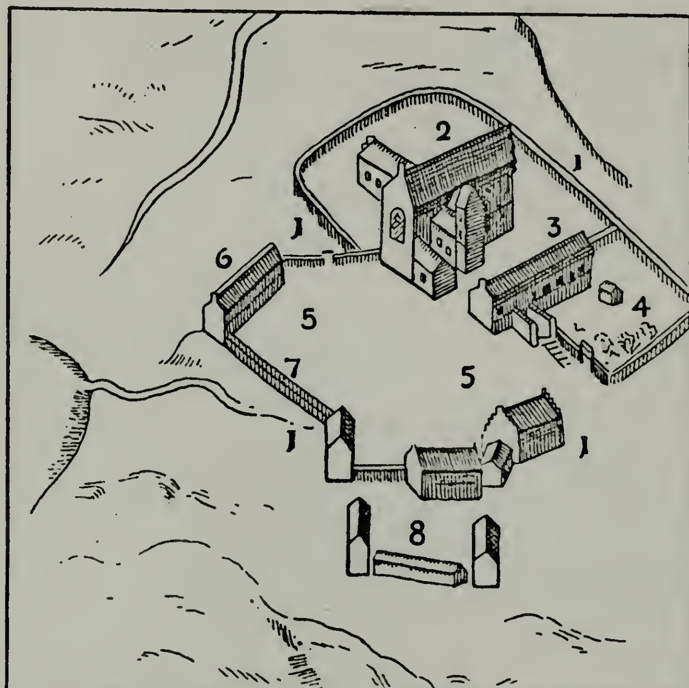

Nykjøbing Landdistrikt omgives af Købstaden Nykjøbing og dens Markjorder, Limfjorden og Lødderup Sogn samt Nørre Hrd. (Tødse S.). De noget højtliggende, bakkede Jorder ere overvejende sandmuldede. Gennem Distriktet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 920 Td. Ld., hvoraf 269 besaaede (deraf med Rug 38, Byg 40, Havre 115, Blandsæd til Modenh. 43, Grønf. 3, Kartofler 17, andre Rodfr. 11), Afgræsn. 309, Høslæt, Brak, Eng m. m. 221, Have 15, Skov 18, Moser 36, Kær og Fælleder 37, Veje og Byggegr. 15 Td. Kreaturhold 1898: 49 Heste, 274 Stkr. Hornkv. (deraf 195 Køer), 167 Faar, 132 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 59 Td.; 5 Selvejergaarde med 53, 64 Huse med 6 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 531 (1801: 43, 1840: 94, 1860: 229, 1880: 336), boede i 64 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 147 af Jordbr., 8 af Gartneri, 73 af Fiskeri, 182 af Industri, 15 af Handel, 81 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Distriktet Parceller af den nedlagte og udstykkede Hovedgaard *Dueholm*, *Dueholm Mølle*, *Rolstrupgaard* (omtr. 8 Td. Hrtk., 86 Td. Ld.), ligeledes for en stor Del udparcelleret, og Gaarden *Marielyst*, samt Byens Gas- og Vandværk og en Del Huse, navnlig „*Vesterbro*“, der er en Fortsættelse af Vestergade i Nykjøbing. Paa *Refshammer* bor en Del Fiskerfamilier.

Nykj. Landdistr. (der agtes indlemmet i Byen) udgør et eget Sognefogeddistr., men har Skole- og Fattigvæsen fælles med Købstaden, hvorfor Formanden i Distriktets Repræsentantskab har Sæde i Købstadens Kommunalbest. Distriktet hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedist., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 260. Lægd.

Dueholm Kloster. Efter Resen.

1. Dueholm Klosters begreb. 2. Kloster-Kirke med sin Capel som nu med andre Bygninger er ganske forfalden. 3. Kornhuuset, som tilforne har værit Nonnernes Stue. 4. Smeddens have. 5. Borge-Gaarden. 6. Kornladen. 7. Oxenhuset. 8. Korn-Laden og Faare Huset.

Dueholm var i den katolske Tid et *Johanniterkloster*, som var indviet til Johannes Døberen og Maria Magdalene, hvorfor det snart benævntes efter den ene, snart efter den anden af disse Helgener, undertiden ogsaa efter dem begge. I Dokumenter træffes Klosteret første Gang nævnt 1371, men det kan ikke være meget ældre; thi i en Bulle af 1445, hvorved Paven bekræftede Børglumbispen Svends Gave af St. Klemens Kirke i Nykjøbing til Dueholm Kloster, siges, at Svend havde stiftet Dueholm, og han blev Bisp 1369 eller 1370. Klosteret styredes af en Prior, ogsaa undertiden kaldet Provisor, Kommendator eller Forstander; Brødrenes (Præsternes) Antal har i alt Fald til Tider været 12. Hertil kom imidlertid ligesom i andre Johanniterklostre en Del underordnede tjenende Brødre samt „indgivne Personer“, ɔ: Mænd eller Kvinder ofte af Lavadelen, som hyppig paa deres ældre Dage sikrede sig Underhold og Bolig paa Livstid enten i Klosteret eller i egne derved opf. Huse; nogle af dem bleve senere virkelige Medlemmer af Samfundet, idet de „toge Kors“. Som Vederlag for denne Alderdomspleje ydedes i Reglen Jordegods; andre Ejendomme skænkedes til Klosteret mod, at det skulde lade afholde Sjælemesser eller indrømme Ret til Bisættelse i Klosterkirken. Til de saaledes erhvervede, spredt paa Mors og i de omliggende Herreder beliggende Ejendomme føjedes endvidere, om end efter lang Strid, Helliggejsthuset i Nykj., ved hvilket Klosteret havde grundlagt et Kapel (se S. 210), samt den uden for Nykj. beliggende *St. Jørgens Gaard for spedalske*, hvortil bl. a. hørte et Kapel og en Mølle (St. Jørgens Gaard nævnes første Gang 1418; hvornaar den nedlagdes, vides ikke). I nær Forbindelse med Dueholm stod Nykjøbings Præstegilde, hvoraf ogsaa verdslige vare Medlemmer. Fremdeles havde Klosteret en egen Skole, der efter Reformationen flyttedes til Nykj. (se S. 215). Klosterets noget afsides Beliggenhed gjorde, at Reformationsrøret forholdsvis sent naaede hertil; da den katolske Gudstjeneste i Viborg Domkirke omtr. 1530 ophævedes, lod derfor Ærkedegnen den Messe,

for hvilken Viborg Kapitel havde sin bedste Ejendom paa Øen Fur, fremtidig afholde i Dueholm; ligeledes styrede Prioren vistnok til omtr. 1538 Klosterets Anliggender. Aar 1539 fik Niels Lange til Kjærgaard Klosteret og dets Bøndergods i Pant af Kronen for 1000 Dl., bl. a. med den Forpligtelse at underholde Prioren og de tilbageblevne Munke med Klæder og Føde. Efterhaanden som Munkene uddøde eller forlode Klosteret (flere bleve lutherske Præster ved Omegnens Kirker), vandt Pantet i Værdi, hvorfor Pantesummen senere forhøjedes til 1500 Dl.; 1558 levede endnu Prioren (1559 var han død) og nogle „Præster". Efter at Lenet 1660 var forandret til Dueholm Amt, afstod Kongen Klosteret for Fordringer paa Kronen til Leonhard Marselis, hvis Enke Aleta v. d. Camer ejede Gaarden 1680; derefter ejedes den af en Oberst Brockdorff og senere af Konferensr. Poul Klingenberg til Højris († 1723), hvis Enke Ulrica Aug. v. Spekhahn 1755 skødede den (med omtr. 300 Td. Hrtk. Bøndergods) for 11,000 Rd. D. C. til Forpagteren Anders Tøttrup, hvis Familie (Poul Tøttrup, † 1797, hvis Søn Landsdommer Ferd. T. 1797 skødede sin Halvpart af D. (45—137—406) for 30,000 Rd. til sin Broder, Regimentskvartermester, senere Etatsr.

Dueholm Kloster, Sept. 1899.

Andr. T., † 1825) ejede den indtil 1845, da Poul Tøttrup solgte den for 165,000 Rd. til Agent Nyholm og et Interessentskab. Senere ejedes den af N. Nyholm, derefter af Kmjkr. O. D. Kaas til Rolstrup, som 1899 solgte den for 91,000 Kr. til 3 Mænd fra Nykjøbing, som have udparcelleret den. Bøndergodset var længe før frasolgt.

Hvorledes Klosterbygningerne have set ud, fremgaar delvis af en Tegn. hos Resen, paa hvis Tid det meste dog var forfaldent. Tilbage stod Dele af Klosterkirken, i hvilken der i den katolske Tid havde været Altre, indviede til Gudslegeme, Maria Magdalene, St. Anna, Vor Frue, Johs. Evangelist og St. Erasmus, Johs. Døberen o. fl. Den var dog nu kun lidt i Brug. Alt 1573 havde Nykj. Borgere faaet kgl. Tilladelse til at tage den største af de 3 Klokker, „da disse sjældent brugtes til nogen Tjeneste"; 1614 fik de til Hjælp til deres Sognekirke „den nordre Korskirke paa D. Kloster"; 1706 var Kirken ifl. Bircherods Dagb. „for længe siden ruineret", og der var da kun et Kapel tilbage, „dog ikke til gudeligt Brug"; om Munkenes Bygning siges, at her var Fæstald. Nu er der kun lidt tilbage. Hovedbygningen (overhvidtet) har endnu i Forsiden omtr. 25 Al. af den gml. Bygning, af Munkesten, med Kælder af Kamp og Munkesten (hos Resen har den takkede Gavle og een Skorsten). Over Vinduerne ses 8 Spidsbuer, under hvilke der vistnok

har været smalle Vinduesaabninger. Det tilsvarende Stykke paa Nordsiden synes at være fra samme Tid, idet der ogsaa findes Spor af spidsbuede Vinduer, og under et af disse er en lille, smal Glug, der lader formode, at de firkantede Kældervinduer paa Forsiden have haft en lign. Form. Den nyere Del af Bygningen er opf. i Slutn. af 18. Aarh. og er adskilt fra den gamle Del ved en tyk Mur, der vistnok tidligere har dannet Gavlen, thi Aaen, der løber ind under den nyere Del, har vistnok før bredet sig mere og hindret den gamle Dels Forlængelse. Over og under Spidsbuerne er der indv. smaa, firkantede Vinduer, hvor der før har været smalle Glugger, som ere tilmurede udv. Oven over Skillemuren, der er delt ved et Loft, findes mægtige Egetræssparrer, der efter Sigende ere tagne fra de tidligere store Skove, som Klosteret ejede paa Mors. Desuden er der to Sidebygninger; en Del af den ene er nedbrudt 1899. I en Bygning (Resen N. 3) er der fundet Rester af gammel Mur. Hvor Kirken har staaet, er der oppløjet Murbrokker og fundet Menneskeben. (Om D. se *O. Nielsen*, Dueholms Diplomatarium, Kbh. 1872).

Rolstrup var før en Hovedgaard, der 1481 ejedes af Per Clausen og i Beg. af 16. Aarh. af Lars Reckhals. Niels Bugge til Hald havde i ældre Tid givet den i Medgift med sin Søsterdatter til Ridder Saxe Pedersen. Ebbe Strangesens Enke gav den 1407 til Dueholm Kloster. Nuv. Ejer er Kmjkr. O. D. Kaas. En Del af Dueholms Jorder er i de sidst Aar lagt ind under R.

Lødderup Sogn, det største i Herredet, Anneks til Nykjøbing, omgives af Nykj. Landdistr., Nørre Hrd. (Tødse S.), det andet Anneks Elsø, Frøslev, Vejerslev og Ljørslev Sogne samt Limfjorden (Salling Sund). Kirken, mod N., ligger ½ Mil V. S. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende, til Dels bakkede Jorder (især mod S. Ø., hvor de lynggroede Bakker nu ere beplantede) ere mod N. lerede, mod V. skarpere og magrere, mod Ø. og S. meget sandblandede, med Rødler og rødt Sand i Underlaget; flere Kridt- og Hvidlersgrave. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 4584 Td. Ld., hvoraf 1869 besaaede (deraf med Rug 325, Byg 249, Havre 918, Bælgsæd 17, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 94, Grøntf. 23, Kartofler 82, andre Rodfr. 155), Afgræsn. 942, Høslæt, Brak, Eng m. m. 861, Have 22, Skov 155, Moser 78, Kær og Fælleder 151, Hegn 7, Heder 350, Stenmarker 22, Veje og Byggegr. 114, Vandareal m. m. 13 Td. Kreaturhold 1898: 300 Heste, 1362 Stkr. Hornkv. (deraf 578 Køer), 1009 Faar, 457 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 226 Td.; 51 Selvejergaarde med 167, 5 Fæstegde. med 22, 136 Huse med 36 Td. Hrtk. og 34 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1111 (1801: 466, 1840: 626, 1860: 851, 1880: 1048), boede i 238 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomhed, 641 af Jordbrug, 115 af Fiskeri, 118 af Industri, 14 af Handel, 79 af forsk. Daglejervirks., 33 af deres Midler, og 68 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Lødderup* (1389: Lüdrup, 1421: Lyddrop) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1891), Mølle og Andelsmejeri; *Fredsø* (1447: Fretshøgh) med Skole, Fattiggaard for Lødderup-Elsø Komm. (opr. 1882, Plads for 20 Lemmer), Sparekasse (opr. 1/7 1872; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 20,423 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 1669 Kr., Antal af Konti 151) og Mølle; *Kaarup* (1421: Kordrup); *Legind* med Skole; *Faarup*. *Sallingsund Kro* („Plagen"), hvorfra indtil 1874 Overfart til Pinen Kro i Salling. Gaarden *Frydsbrønd* har 27½ Td. Hrtk., 320 Td. Ld., hvoraf 29 Eng, 8 Gaardspl., Have m. m., Resten Ager. *Fredsøgaarde*, *Bisgd.* (1435: Lyddrop Bisgd.), *Dalgd.*, *Vestergd.*, *Kjeldgd.*, *Lynggaard* (8 Td. Hrtk.), *Trælleborg*, Gd., *Markmølle*, Gd. med Mølle, m. m.

Lødderup S., een Sognekommune med Elsø, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykj. Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 259. Lægd. Kirken tilhører Ejerne af Højris og Frydsbrønd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og

Kor, med fladt Loft, ere fra Overgangstid mellem romansk og gotisk Stil af hugne Granitkvadre paa en smukt profileret Sokkel; Syddoren kan spores; Granitkorbuen er tilspidset. Taarnet (med overhvælvet Underrum) og Vaabenhuset, begge af Granit og Mursten, ere fra den senere Middelalder. Ved en Restauration 1851—53 nedreves den oprindl. Apsis. Altertavlen, fra Beg. af 17. Aarh., er restaur. 1884 og har i Midtfeltet et udskaaret Relief (Christus i Emaus); udskaaren Prædikestol, vistnok fra 16. Aarh. Granitdøbefont. — Ved Kirkens Sydside er der fundet Grave fra Middelalderen. Foran Vaabenhusdøren ligger Granitpladen til et Alterbord.

Frydsbrønd bestod 1662 af 3 Gaarde (tils. 36 Td. Hrtk.) under Dueholm, hvis Besidderinde Aleta v. d. Camer 1680 skødede F. til Ida Weinholtz fra Flensborg; hun ægtede Mathias From, der 1696 solgte den da sammenlagte Gaard til Ritmester Oluf Krabbe til Nandrup, hvis Enke Ide Sophie Giedde forbeholdt sig Gaarden (21 Td. Hrtk.), da hun 1729 solgte Nandrup. Aar 1751 blev Gaarden købt af Hans Winther, som 1754 solgte den for 450 Rd. til Lars Toft, der 1755 solgte F. til sin Svoger Christen Jensen Lundby, som 1757 atter solgte den for 900 Rd. til Kapt. Jørgen Hauch. 1764 solgte Etatsr. Fred. Hauch den med Tiende (21 og 18 Td. Hrtk.) til Niels Tøttrup til Dueholm for 2500 Rd. 1798 ejedes den af Anders Poulsen; 1804 blev den solgt for 7500 Rd. Nuv. Ejer er P. U. E. Voetmann, hvis Familie har ejet den siden 1830. Bygningerne ere ny opf. efter en Brand 1896.

Fredsø var 1488 en Gaard og blev da skødet til Vestervig Kloster. — *Vestergaard* i Lødderup nævnes 1432, *Lødderup Bispegaard* og Bispegaards Mølle 1528. Ved Fredsø er der fredlyst 14, til Dels ret anselige Gravhøje, ved Kaarup 4.

Elsø Sogn, det mindste i Herredet næst Nykj. Landdistr., Anneks til Nykjøbing, omgives af det andet Anneks Lødderup og Frøslev Sogn samt Nørre Hrd. (Erslev og Tødse S.). Kirken, midt i Sognet, ligger ½ Mil V. N. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende, til Dels bakkede Jorder (Thorshøj, 126 F., 39,5 M.) ere mod Ø. lerede og frugtbare, mod V. skarpe.

Fladeindholdet 1896: 928 Td. Ld., hvoraf 502 besaaede (deraf med Rug 70, Byg 74, Havre 261, Bælgsæd 3, Blandsæd til Modenh. 35, Grøntf. 12, Kartofler 10, andre Rodfr. 37), Afgræsn. 215, Høslæt, Brak, Eng m. m. 153, Have 8, Kær og Fælleder 31, Veje og Byggegr. 19 Td. Kreaturhold 1898: 100 Heste, 413 Stkr. Hornkv. (deraf 153 Køer), 291 Faar, 131 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 84 Td.; 23 Selvejergaarde med 71, 36 Huse med 13 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 315 (1801: 126, 1840: 184, 1860: 317, 1880: 320), boede i 70 Gaarde og Huse; Erhverv: 4 levede af immat. Virksomh., 216 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 28 af Industri, 45 af forsk. Daglejervirksomh., 7 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Elsø* (1342: Æthelshøgh) med Kirke, Skole og Mølle. *Holmgaard*, *Kjeldgaard*, *Overgd.*, *Svejgd.* og *Kjærgd.*

Elsø S., een Sognekommune med Lødderup, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 258. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Blidstrup.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre; Syddøren spores; Granitkorbuen er bevaret. Vaabenhuset, af Mursten, er vistnok fra nyere Tid. Kirken har haft Taarn, der (ifl. Bircherods Dagb. S. 445) styrtede ned en Nat i Maj 1746 og ødelagde Kirken. Udskaaren, overmalet Altertavle med Christus i Gibs. Prædikestol af Egetræ. Granitdøbefont. Et Brudstykke af en Runesten (se *Thorsen*, Runemindesm. II S. 191) fra Kirken er nu i Nationalmuseet.

Frøslev Sogn omgives af Annekset Mollerup, Vejerslev, Lødderup og Elsø Sogne samt Nørre Hrd. (Erslev, Ø.-Jølby og Dragstrup S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil V. N. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende og temmelig jævne, dog mod N. lave og side Jorder ere godt muldede med Ler, Sand og Kalk i Underlaget.

Fladeindholdet 1896: 2103 Td. Ld., hvoraf 969 besaaede (deraf med Rug 130, Byg 152, Havre 463, Bælgsæd 6, Froavl 6, Blands. til Modenh. 74, Grøntf. 29,

Kartofler 21, andre Rodfr. 88), Afgræsning 401, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 453, Have 17, Moser 138, Kær og Fælleder 49, Hegn 4, Veje og Byggegr. 68 Td. Kreaturhold 1898: 186 Heste, 937 Stk. Hornkvæg (deraf 307 Køer), 424 Faar, 254 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 166 Td.; 31 Selvejergaarde med 146, 47 Huse med 19 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 492 (1801: 193, 1840: 391, 1860: 454, 1880: 496), boede i 96 Gaarde og Huse; Erhverv: 23 levede af immat. Virksomh., 291 af Jordbr., 9 af Gartneri, 55 af Industri, 69 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 29 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Frøslev* med Kirke, Præstegd., Skole, Fattiggaard for F.-Mollerup Komm. (opf. 1873, Plads for 15 Lemmer og Asyl for Alderdomsunderst.), Forsamlings- og Missionshus (opførte 1900), Sparekasse for F.-Mollerup Komm. (opr. $^{25}/_{10}$ 1875; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 8398 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 648 Kr., Antal af Konti 103) og Mølle; *Frøslevvang* med Kalkværk og Kridtbrud; *Andrup*. Hovedgaarden *Frøslevgaard* har $17^3/_4$ Td. Hrtk., 203 Td. Ld., hvoraf 63 Eng og Mose, Resten Ager (i F. og Mollerup S.); stort Tørveskær. Gaarden *Benthinesminde*: $13^1/_2$ Td. Hrtk., 136 Td. Ld., hvoraf 24 Eng og Mose, Resten Ager. *Østergaard* (i Andrup): $13^3/_4$ Td. Hrtk., 180 Td. Ld., hvoraf 10 Eng, Resten Ager. *Pudsgaard*, *Dalgaard* med Mølle, *Østergd.*, *Majgd.*, *Vestergd.*, *Glintborg*, m. m.

Frøslev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 261. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Benthinesminde.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra Overgangstiden mellem romansk og gotisk Stil af hugne Granitkvadre; Granitkorbuen er tilspidset. Paa to af Sokkelstenene er indhugget en Hestesko og en Fugl (se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 249). Det i den senere Middelalder opf. Taarn, af Granit og Mursten, har hvælvet Underrum, fra hvilken en Spidsbue fører ind til Skibet. I Taarnet et gammelt, rundbuet Vindue; Norddøren, med Søjler og Tympanon, er tilmuret. Overmalet Altertavle med en Christusfigur. Mærkelig romansk Granitdøbefont med en Frise af Menneskehoveder. Smuk Alterstol fra 16. Aarh. Ved Alteret er begr. Præsten Knud Spormann, † 1732, i Skibet Jens Pedersen, † 1666, og Sophie Rolandsdatter, † 1646, begge boende paa Frøslevgd. Der er fundet Spor af Kalkmalerier. I Vaabenhuset en Grundsten med en Dragefigur.

Frøslevgaard tilhørte i Beg. af 14. Aarh. Jens Ovesen. 1419 ejedes den af Jens Tagesen (Bild), 1435 af Niels eller Jens Frøst, hvis Datter Else først bragte den til sin Ægtefælle Niels Kat, efter hvis Død hun ægtede Albert Skeel, der 1455 skrev sig til F. 1453 nævnes Jep Kat til F., vistnok Fru Elses Søn af 1. Ægteskab og Broder til Kirsten Nielsdatter, med hvem Erik Stygge (Rosenkrantz) tilgiftede sig Gaarden, som de ejede 1482. Om Kirsten Kats Bortførelse af Erik Stygge, som omtales i Folkevisen, se *C. Molbech*, Om de gml. d. Folkeviser, i Hist.-biogr. Saml. S. 47 Anm., og *V. S. Skeel*, Optegn. om Familien Skeel, S. 44 flg. Deres Datter Berete ægtede Hans Johansen Lindenov, hvis Søn Anders Hansen 1568 skrev sig til F. Med hans Datter Kirsten Lindenov arvede Steen Bille $^1/_3$ af F., som han 1574 mageskiftede til Kronen, der 1600 atter mageskiftede den til Ove Lunge. I Mellemtiden havde Otte Huitfeldt og hans Frue Anne Kaas haft F. i Forlening. 1660 ejedes F. (12 Td. Hrtk.) af den bekendte Jens Juel, der 1671 solgte den til Tage Høg til Vorgd., som for Gæld mistede den til Enevold Berregaard, som 1701 solgte F. (24 og 207 Td. Hrtk.) til Hans Hansen, Forpagter paa Kokkedal, som endnu 1717 ejede den. 1727 ejedes F. (24, 75 og 302 Td. Hrtk.) af Rasmus Jørgensen, Byfoged i Nykjøbing, og 1742 af Jørgen Chr. Poulstrup, Byfoged i Thisted, der 1742 solgte den til Peder og Søren Borgesen, † 1754. Den ejedes derefter af Niels Mortensen Borgesen († 1764) og hans Enke Karen Hvistendal († 1773). 1786 brændte Gaarden, som da tilhørte Jens Vandborg († 1811), g. m. Anne Dor. Borgesen. Hans Søn (?) Jens V. solgte den 1817 med Gods og Tiender for 120,000 Rd. til Fr. Juul, fra hvem den gik over til Svigersønnen Mortensen, hvis Datter bragte den til sin Mand J. C. Schade, † 1884; 1887 blev den foruden det alt bortsolgte Gods

afhændet for 133,000 Kr. til N. Poulsen; 1898 blev den for 130,000 Kr. købt af den nuv. Ejer V. Mørck. — Hovedbygningen, opf. af Grundmur efter Branden 1786, bestaar af Hovedfløj, med Karnap og Kvist, og to Sidefløje, alle i eet Stokv.

Paa en Gaard i *Frøslev By* boede vistnok Niels Svenningsen (Vinter), der 1441 skrev sig „i Froslev“, og derefter hans Søn Morten Nielsen. — Jep Brun i *Andrup* nævnes 1482.

Mollerup Sogn, Anneks til Frøslev, omgives af dette, Vejerslev og Ovtrup Sogne. Kirken, mod Ø., ligger $1^1/_4$ Mil V. for Nykjøbing. De højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt 176 F., 55 M.) ere i det hele lette og sandmuldede.

Fladeindholdet 1896: 1129 Td. Ld., hvoraf 513 besaaede (deraf med Rug 81, Byg 49, Havre 288, Bælgsæd 3, Blandsæd til Modenh. 17, Grøntf. 4, Kartofler 33, andre Rodfr. 36), Afgræsn. 249, Høslæt, Brak, Eng m. m. 223, Haver 9, Kær og Fælleder 17, Hegn 9, Heder 75, Veje og Byggegr. 30 Td. Kreaturhold 1898: 80 Heste, 310 Stkr. Hornkv. (deraf 138 Køer), 233 Faar, 74 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 45 Td.; 11 Selvejergaarde med 32, 40 Huse med 13 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 308 (1801: 87, 1840: 157, 1860: 240, 1880: 264), boede i 66 Gaarde og Huse; Erhverv: 5 levede af immat. Virksomhed, 173 af Jordbr., 2 af Gartneri, 2 af Fiskeri, 63 af Industri, 1 af Handel, 42 af forsk. Daglejervirks., 19 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byen *Mollerup* med Kirke og Skole. *Kildegaard.*

Mollerup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 262. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Benthinesminde.

Kirken, tidligere indviet til St. Anna, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Til Vestmuren var tidligere opført et Taarn, der nu er nedrevet. Korets øverste Del er af røde Mursten. Altertavle fra 1670. Granitdøbefont.

Ved Kildegaard har der været en *hellig Kilde.* — Ved Mollerup er der fredlyst en Gravhøj.

Tæbring Sogn omgives af Annekserne Ovtrup og Rakkeby, Karby Sogn og Dragstrup Vig. Kirken, mod N., ligger omtr. 2 Mil V. for Nykjøbing. De til Dels højtliggende, bakkede Jorder ere for det meste lermuldede og stærkt lerede, gennemstrømmede af to smaa Vandløb.

Fladeindholdet 1896: 1098 Td. Ld., hvoraf 448 besaaede (deraf med Rug 71, Byg 40, Havre 254, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenhed 30, Grøntf. 5, Kartofler 13, andre Rodfr. 30), Afgræsn. 269, Høslæt, Brak, Eng m. m. 230, Have 8, Skov 5, Moser 21, Kær og Fælleder 50, Stenmarker 49, Veje og Byggegr. 15 Td. Kreaturhold 1898: 78 Heste, 433 Stkr. Hornkvæg (deraf 140 Køer), 265 Faar, 85 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 75 Td.; 18 Selvejergaarde med 63, 37 Huse med 12 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 302 (1801: 167, 1840: 203, 1860: 243, 1880: 298), boede i 64 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomhed, 164 af Jordbr., 21 af Fiskeri, 58 af Industri, 6 af Handel, 6 af forsk. Daglejervirks., 3 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

I Sognet: Byen *Tæbring* (1424: Tæberingh), ved Fjorden, med Kirke, Præstegd., Skole (fælles for Tæbring og Rakkeby, beliggende mellem de to Byer), Forsamlingshus (opf. 1894), Sparekasse (opr. $^{10}/_6$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 44,238 Kr., Rentef. $3^1/_2$ pCt., Reservefonden 44,238 Kr., Antal af Konti 262) og Mølle. *Votborggaard* har $12^5/_8$ Td. Hrtk., 170 Td. Ld., hvoraf 12 Eng, 4 Skov, 24 Mose og Græsningsjord, Resten Ager. *Votborg Vandmølle.*

Tæbring S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 264. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant. Vestgavlens Spids er af røde Mursten ligesom Vaabenhuset (vistnok fra 19. Aarh.). Et enkelt oprindeligt Vindue er bevaret. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Udskaaren Altertavle (med Thorvaldsens Christus i Gibs) og Prædikestol, vistnok fra 18. Aarh. Series pastorum. Lille romansk Granitdøbefont.

Volborg var tidligere en Herregaard. 1435 nævnes Peder Nielsen (Bomove) af Wotteborg, hvis Enke Inger Kaas synes at have efterladt den til sin Brodersøn Jens Kaas, der 1477 skrev sig hertil. 1667 blev den (24 Td. Hrtk.) af Anders Sandberg til Kvelstrup mageskiftet til Mester Jak. Faber og 1704 af Hans Hansen Riber til forrige Forpagter af Damsgd., Peder Frederiksen. 1732 købte Kapt. Anders Ring til Damsgd. den halve Part af V. af Jesper Nielsen Leth, og endnu 1763 var den en Bondegaard (13 Td. Hrtk.) under Damsgd. 1798 ejedes V. af Frands Hagensen. Nuv. Ejer er Hagen Hagensen. — I en Eng ved Gaarden ses endnu Voldstedet, en firsidet, indtil 12 F. høj Banke, foroven 125×100 F., omgiven mod Ø., S. og V. af en bred Grav og udenfor en lav Vold; mod N. har vistnok været Vand. Overkørslen har været mod S., hvor der er en Aabning i Volden.

Om en Gaard, der 1573-1574 tillagdes Præsten Anders Mortensen „for hans Præstegaards Ringheds Skyld“, se Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 393.

Ovtrup Sogn, Anneks til Tæbring, omgives af dette, det andet Anneks Rakkeby, Redsted og Mollerup Sogne, Nørre Hrd. (Dragstrup S.) og Dragstrup Vig. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil V. for Nykjøbing. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder (Kløvenhøj, 182 F., 57 M.) ere dels muldede, dels grusblandede med Ler til Underlag. Et Aktieselskab („Morsø S.-Herreds Plantage“, opr. 1890) har beplantet en Del af dette og Nabosognene.

Fladeindholdet 1896: 2615 Td. Ld., hvoraf 815 besaaede (deraf med Rug 148, Byg 85, Havre 461, Bælgsæd 4, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 23, Grøntf. 6, Kartofler 33, andre Rodfrugter 51), Afgræsning 608, Høslæt, Brak, Eng m. m. 384, Have 12, Skov 87, ubevokset 354, Moser 7, Kær og Fælleder 92, Heder 210, Stenmarker 3, Veje og Byggegr. 36, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 148 Heste, 799 Stkr. Hornkvæg (deraf 270 Køer), 578 Faar, 214 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 140 Td.; 35 Selvejergaarde med 126, 51 Huse med 14 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 494 (1801: 251, 1840: 370, 1860: 352, 1880: 447), boede i 113 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 307 af Jordbr., 92 af Industri, 13 af Handel, 29 af forsk. Daglejervirks., 31 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ovtrup* (gml. Form: Opthorp) med Kirke, Skole, Mølle og Andelsmejeri (Damsgaardsmølle); *Fjallerslev* (1424: Fiældersløff) med Mølle. Hovedgaarden *Damsgaard* har $29^1/_2$ Td. Hrtk. *Foldagergde.*, *Fruergd.*, *Højgaard*, m. m.

Ovtrup S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 263. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre; Taarnet (med tidligere hvælvet Underrum), af Granitkvadre og røde Mursten, er tilføjet i den senere Middelalder, Vaabenhuset, af Mursten, i 19. Aarh. Flere oprindelige Vinduer ere bevarede (nu tilmurede). Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavle, vistnok fra 18. Aarh., med en Thorvaldsens Christus i Gibs; Alterstager fra 1620, skænkede af Hartvig Bille og Hustru; Prædikestol fra 1711. Granitdøbefont. Mellem Kor og Skib findes et broget malet Tralværk af Træ med Aarst. 1732. Foran Vaabenhus-

døren ligger en romansk Ligsten med et udhugget Kors. Der har tidligere været Begravelse for Damsgaards Ejere. I Korvæggen Ligsten over Knud Pedersen, † paa Damsgd. 1692.

Damsgaard ejedes 1422 og 1452 af Mogens Pedersen (Due eller Glob) og tilfaldt derefter hans Døtre Maren, Ove Ovesens Enke, og Kirsten, g. m. Thomes Jensen, hvis Søn Mogens Thomsen (Kaas) gjorde sig skyldig i Falskneri, hvorfor Chr. II lod hans Lig opgrave og hænge. D. kom derefter til hans Datter Kirsten Mogensdatter, Frands Dyres, og efter hendes barnløse Død til hendes Brodersøn Niels Kaas, med hvis Datter Anne Kaas, † 1650, Hartvig Bille tilgiftede sig Gaarden (begge begr. i Ovtrup Kirke). Deres Døtre Hilleborg og Karen ægtede Predbjørn Gyldenstierne og Henrik Friis, hvilken sidste 1668 skrev sig til D., hvorimod den førstes Sønnedatter Jfr. Hilleborg Gyldenstierne ejede den 1700. Hun ægtede Major Chr. Trolle, der 1703 solgte D. (28 og 247 Td. Hrtk.) for 10,000 Rd. til Wilh. Deichmann, der 1704 solgte D. til Anders Winther, der atter 1709 solgte den for 8300 Rd. til Oberstlieutn. Mathias Rosenørn, hvis Enke Hedevig Margr. Bornemann 1729 solgte den (28, 91 og 288 Td. Hrtk.) til Kapt. Anders Ring. Hans Enke Ingeborg Marie Jørgensdatter Gleerup ægtede Niels Hansen, som 1743 ejede D., og efter hans Død Christen Nielsen Nørbæk, † 1782, efter hvis Død den (29, 21 og 49 Td. Hrtk.) paa Auktion blev solgt for 8781 Rd. til Mads og Niels Pedersen Refsgaard. Sidstnævnte afkøbte 1797 Broderen hans Halvpart for 4391 Rd. Senere har den været ejet af Familien Breinholt; nuv. Ejer er C. Breinholt. — Hovedbygningen, i eet Stokv., er paa de tre Sider omgiven af udtørrede Grave, paa den fjerde af en Dam.

I *Fjallerslev* boede 1443 Anne, Mogens Mogensen (Dues) Enke, og 1471 hendes Søn Mogens Mogensen.

Rakkeby Sogn, Anneks til Tæbring, omgives af dette og det andet Anneks Ovtrup, Redsted, Hvidbjærg og Karby Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil V. S. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende, for en Del bakkede Jorder ere til Dels lermuldede.

Fladeindholdet 1896: 1096 Td. Ld., hvoraf 379 besaaede (deraf med Rug 63, Byg 44, Havre 203, Bælgsæd 4, Blandsæd til Modenh. 18, Grøntf. 8, Kartofler 15, andre Rodfr. 23), Afgræsn. 224, Høslæt, Brak, Eng m. m. 238, Have 6, Skov 34, ubevokset 66, Kær og Fælleder 30, Heder 102, Veje og Byggegr. 15 Td. Kreaturhold 1898: 63 Heste, 318 Stkr. Hornkv. (deraf 119 Køer), 286 Faar og 60 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 59 Td.; 13 Selvejergaarde med 49, 38 Huse med 10 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 257 (1801: 129, 1840: 220, 1860: 213, 1880: 233), boede i 61 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 156 af Jordbrug, 5 af Gartneri, 45 af Industri, 10 af Handel, 12 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 15 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Rakkeby* med Kirke, Pogeskole og Mølle (Nørremølle). *Blaabjærggaarde*; *Hovmølle*, *Nørmølle* og *Søndermølle*, Gde.

Rakkeby S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 265. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Ørndrup, Karby S.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et oprindeligt Vindue (nu tilmuret) er bevaret. Vaabenhuset, fra nyere Tid, er af Mursten. Lille, uanselig Altertavle. Ny Prædikestol. Granitdøbefont.

I sid Eng ligger Voldstedet *Blaabjærg* eller *Blaaborg*, en firsidet, 20—22 F. høj Banke (foroven 80×60 F.), omgiven mod Ø., S. og V. af en meget bred Grav og udenfor en lav Vold, som har en Aabning mod S.; mod N. har Borgen været omgiven af Mose eller Sø. Paa Banken er fundet Murbrokker. — Per Skammelsen i „Bloborrig“ nævnes 1481.

Ved Klemmebrev af 1555 bestemtes, at Rakkeby Kirke skulde nedbrydes og Sognefolket søge til Tæbring Kirke; men paa Menighedens Bøn toges Ordren tilbage 1558, og der ansattes en Kapellan med Bolig i Rakkeby Præstegd., for at der hver Søndag kunde blive holdt Gudstjeneste i alle tre Sogne. Kapellanen skulde oppebære Kronens Part af Rakkeby Sogns Tiende. Kapellaniet blev nedlagt 1660, fordi Sognet havde lidt meget i Svenskekrigen (se Kirkeh. Saml. 2. R. V S. 139).

Karby Sogn omgives af Annekset Hvidbjærg, Rakkeby og Tæbring Sogne samt Limfjorden (Visby Bredn. og Næssund). Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_2$ Mil V. S. V. for Nykjøbing. Mod V. skyder Halvøen *Næs* ud. Til Sognet hører den 700 Td. Ld. store *Agerø*. De ikke videre højtliggende, bakkede Jorder (mod N. V. Thorshøj, 80 F., 25 M.) ere sorte, frugtbare Muldjorder med Lerunderlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 4022 Td. Ld., hvoraf 1569 besaaede (deraf med Rug 196, Byg 215, Havre 847, Bælgsæd 8, Blandsæd til Modenh. 119, Grøntf. 34, Kartofler 33, andre Rodfr. 116), Afgræsn. 693, Høslæt, Brak, Eng m. m. 626, Have 18, Skov 3, Moser 69, Kær og Fælleder 930, Hegn 9, Stenmarker 23, Veje og Byggegr. 65, Vandareal m. m. 16 Td. Kreaturhold 1898: 290 Heste, 1389 Stkr. Hornkv. (deraf 474 Køer), 1418 Faar, 435 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk.

Karby Kirke.

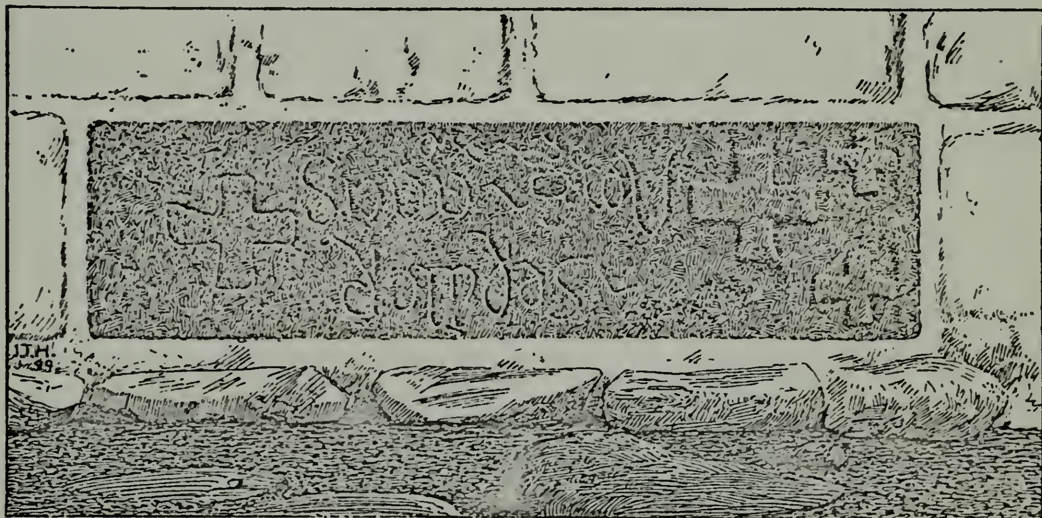
1895: 275 Td.; 56 Selvejergaarde med 234, 3 Fæstegd. med 13, 94 Huse med 28 Td. Hrtk. og 36 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 943 (1801: 506, 1840: 845, 1860: 811, 1880: 899), boede i 196 Gaarde og Huse; Erhverv: 26 levede af immat. Virksomh., 581 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 54 af Fiskeri, 135 af Industri, 25 af Handel, 10 af Skibsfart, 56 af forsk. Daglejervirksomh., 27 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Karby* (1488: Karleby), ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Pogeskole, det Brøchner-Obelske Hospital (opf. 1843 for Gaver af Præsterne Laur. Lassen Brøchner, † 1804, og Andr. Chr. Obel, † 1843, for trængende Familier), Andelsmejeri, 2 Møller, Bageri, Maltgøreri, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Torp* med Mølle; *Næs*, ved Landevejen, med Skole; paa den ved „Agervejle" med Sognet forbundne Agerø *Agerby* med Skole. *Næssund østre Side* med Færgefart til Thyholm (Næssund vestre Side), Kro og Statstelefonstation („Østnæsgaard"). *Aarbjærg*, Huse. *Ørndrup-Mark*, Gde. og Huse, med Skole. Hovedgaarden *Ørndrup* har 20 Td. Hrtk. Gaarden *Kringsholm* (i Karby)

har $12^3/_4$ Td. Hrtk., $137^1/_2$ Td. Ld., hvoraf $27^1/_2$ Eng og Græsningsjord, Resten Ager.

Karby S.. een Sognekommune med de to Annekser Hvidbjærg og Redsted, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 272. Lægd. Kirken tilhører de fleste af Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V., Sidefløje mod N. og S. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid (omtr. 1200), Skib og Kor væsentlig af raa Granit, Apsis af hugne Granitkvadre. I Slutn. af Middelalderen er Skibet forlænget betydeligt mod V. med røde Mursten (der ogsaa ere benyttede ved senere Ombygninger), ligesom Taarnet, af Granit og Mursten og med hvælvet Underrum, er tilføjet. Apsis, der oprindl. har været rigt udsmykket med Rundbuefrise, Søjler og ornamenterede Vinduesindfatninger, er bleven ødelagt ved senere Ombygninger (se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 248). Skib og Kor have fladt Loft ligesom den sydl. Sidefløj, der før har været Gravkapel for Ørndrups Ejere (de havde ogsaa en Begravelse i Koret), og Vaabenhuset, begge af Mursten, Den nordl. Sidefløj, der er Sakristi, har dekoreret Hvælving. Granitalterbord. Ud-

Ligsten i Karby Kirkemur.

skaaren Altertavle, opsat af Præsten Mads Schytte († 1708), der ogsaa har ladet opsætte en Tavle over sin Hustru Johanne Jørgensdatter († 1672) over den gamle Dør til Sakristiet. Prædikestol fra 17. Aarh. Granitdøbefont. Paa de øverste Stolestader Kaasernes og Vindernes Vaabener. — I Sydfløjens Ydermur er indsat en Ligsten, vist fra 12. Aarh., paa hvilken der i 15. Aarh. er indhugget en Indskrift, idet den paany er benyttet som Gravminde.

Ørndrup tilhørte 1452 Christen Borre, 1455 Mogens Borre og senere Familien Kaas: Niels K., Sønnen Mogens K. 1523, Sønnen Jens K., † 1609 paa Ø., Sønnesønnen Thomes K., † 1651, Datteren Kirsten K., g. m. Vald. Skram; om hende sang Egnens Bønder endnu i 18. Aarh. en Nidvise; 1677 og flg. Aar gjorde Kreditorerne Indførsel i Ø. (1662: 72 Td. Hrtk.) for deres Tilgodehav. hos Vald. Skram. Største Parten af den kom til Peder Mathisen, † 1689, hvis Enke Jytte Jespersdatter yderligere samlede den, saa hun 1696 ejede 24 Td. Hrtk., som hun da solgte til Peder Madsen i Lemvig, der 1697 solgte dem til Forpagter paa Aagd. Christen Broerholt, som synes at være bleven Eneejer og 1699 solgte Ø. (41 og 201 Td. Hrtk.) til Anders Kjærulf til Bjørnsholm. Paa Auktion efter dennes Søn Kancellir. Beverin K. blev Ø. (41, med Gods i alt 395 Td. Hrtk.) købt 1731 af Helene Rebekka Syssing, sl. Kancellir. Christen Gjørups, der ægtede Peder Fogh til Ryomgd., som 1734 solgte Ø. til Herlov Jensen Stjernholm til Kjeldgd. († 1759). Denne overdrog 1755 Ø. (41, 30 og 311 Td. Hrtk.) for 8000 Rd. til sine Sønner Peter og Nic. S., begge † 1766, hvorefter deres Broder Major Jens S., † 1774, overtog Ø. Hans Enke

Else Kragballe skødede 1775 Ø. (41, 119 og 237 Td. Hrtk.) til sin Svigersøn Overkrigskommissær Niels Kragh Lange til Bøttigersholm for 32,000 Rd., og denne solgte 1776 Gaarden (40, 38 og 35 Td. Hrtk.) for 7384 Rd. til Hagen Jørgensen, som 1797 solgte den for 39,000 Rd. til Niels Refsgaard til Damsgd., der transporterede Købet (41, 62 og 206 Td. Hrtk.) til Landsdommer Henr. Joh. Leth, Ritmester Schuchardt og Overkrigskommissær Fønss. Sidstnævnte døde kort efter, men Enken ægtede Ritm. Schuchardt, som 1800 med Landsd. Leth solgte Ø. med Tiender (22 og 14 Td. Hrtk.) til Peder Lillelund for 11,000 Rd. Senere har den været ejet af Familien Nissen og A. Poulsen; nuv. Ejer er hans Søn F. J. Poulsen. — Hovedbygningen, opf. 1848, er i 1 Stokv. Paa Gaarden findes en Smedejærnsfløj med Aarst. 1660 og adelig Krone.

Næs var fordum en adelig Sædegaard, der 1412 beboedes af Mogens Andersen, og tilhørte derefter dennes Døtre Marine, Peder Svendsens Enke, og hendes Søster, der først var g. m. Poul Jensen eller Nielsen, som 1426 fik Frihed og Frelse og 1435 skrev sig til N., saa med Christen Lauridsen. Sønnen af 1. Ægteskab, Præsten Jens Poulsen, samlede N. ved at udkøbe sin Moster (1485) og sine mange Halvsøskende og gav den derefter til Vor Kloster 1490. Dog havde han en Medejer i sin Halvbroder Laurids Christensen, som ogsaa havde opkøbt Andele i Gaarden og 1501 pantsatte den til Dueholm Kloster. Hans Søster Kirsten Christensdatter skrev sig endnu 1515 til N.

I Karby (Karleby) Sogn „findes ligesom ved Heltborg (i Thy) nogle store Sten, til Dels med Huller og Mærker af Fingre i, som Morslands *Karle* og Thylands *Helte*, efter gammel Tradition, have kastet over Vandet til hverandre" (D. Atl. V. S. 561).

Hvidbjærg Sogn, Anneks til Karby, omgives af dette, Limfjorden med Glomstrup Vig, det andet Anneks Redsted og Rakkeby Sogn. Kirken, mod Ø., ligger 2 Mil V. S. V. for Nykjøbing. De især mod N. Ø. noget højtliggende, dog temmelig jævne Jorder (Kløvenhøj 102, F., 32 M.) ere lerede og frugtbare. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 2656 Td. Ld., hvoraf 1124 besaaede (deraf med Rug 190, Byg 183, Havre 511, Bælgsæd 6, Blandsæd til Modenh. 97, Grøntf. 19, Kartofler 31, andre Rodfr. 87), Afgræsn. 551, Høslæt, Brak, Eng m. m. 492, Have 35, Skov 44, Moser 11, Kær og Fælleder 231, Hegn 4, Heder 98, Stenmarker 11, Veje og Byggegr. 49, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 184 Heste, 914 Stkr. Hornkv. (deraf 330 Køer), 759 Faar og 289 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 190 Td.; 31 Selvejergaarde med 174, 48 Huse med 16 Td. Hrtk. og 35 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 675 (1801: 320, 1840: 459, 1860: 484, 1880: 628), boede i 127 Gaarde og Huse; Erhverv: 27 levede af immat. Virksomh., 396 af Jordbr., 133 af Industri, 14 af Handel, 37 af forsk Daglejervirks., 25 af deres Midler, og 43 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Hvidbjærg*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Lægebolig, Sparekasse for Karby-Hvidbj.-Redsted S. (opr. 16/6 1872; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 48,338 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 5787 Kr., Antal af Konti 343); *Vester-Hvidbjærg*, med Forsamlingshus (opf. 1881), Fattiggaard for Karby-Hvidbjærg-Redsted Kommune (Plads for 35 Lemmer). Hovedgaarden *Glomstrup* har 33 Td. Hrtk., 460 Td. Ld. (i Hvidbjærg og Karby Sogne), hvoraf 72 Eng og Oredrev, 8 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre omtr. 20 Td. Hrtk. Fæstegods. *Ejstrupgaard* har 14 3/4 Td. Hrtk., 411 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 60 Skov (Hvidbjærg Plantage), 21 Kær og Græsningsjord, 10 Hede, Resten Ager; til Gaarden en Vandmølle. *Hvidbjærggaard* (under samme Ejer som Ejstrupgaard) har 10 Td. Hrtk., 77 1/2 Td. Ld.

Hvidbjærg S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 271. Lægd. Kirken tilhører nogle af Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Taarn mod V. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel. Et enkelt oprindl. Vindue og Norddøren kunne spores. Kirken har fladt Loft. Det i den senere Middelalder tilføjede Taarn, med hvælvet Underrum, er af Granit og Mursten; Taarnrummet er Vaabenhus. Granitalterbord. Paa Alteret en Metalplade med Iver Grons fædrene og mødrene Vaaben samt Aarst. 1591. Tarvelig Prædikestol fra 18. Aarh. Romansk Granitdøbefont.

Glomstrup kaldes 1424 Glymstorp. Den tilhørte 1496 Niels Eskildsen (Høg eller Banner), 1591 Christen Krag, Broderen Mogens K., † 1622, begr. i Hvidbjærg Kirke, hans Døtre Ellen, † 1668, og Anne, † 1678, begge begr. smstds. Nogle af deres Arvinger (Jørgen, Hartvig og Mogens Kaas samt Sophie Krabbe, Kjeld Krags) solgte 1680—81 deres Arveparter i G. til Assessor Benzon til Havnø, medens Niels Mogensen Krag 1685 solgte sin Part til Chr. Schytte, † 1687, hvis Enke Else Jørgensdatter 1693 udkøbte Otte Krag og Greve Otto Rantzau og derefter endnu s. A. solgte G. (28 Td. Hrtk.) til Ritm. Georg Arnold v. Post, † 1708, begr. i Hvidbjærg Kirke. Efter ham fulgte Enken Helvig Brockenhuus († 1728), Chr. Post 1726, der 1734 solgte Gaarden til Kmjkr. Fr. Chr. Klingenberg til Lund, † 1750, hvis Enkes 2. Ægtefælle Major Samitz 1754 solgte G. (29, 17 og 211 Td. Hrtk.) for 9600 Rd. grov C. til Peder Espersen fra Havretoft i Salling, der 1755 solgte den (Bøndergodset 214 Td. Hrtk.) for 9800 Rd. til Mads Isager i Ringkjøbing, † 1771. Dennes Enke Anne Marie Eerslev ægtede 1772 Niels Christensen Nandrup, † 1785, hvorefter hun 1788 solgte G. (30 og 130 Td. Hrtk.) til Bodil Hillerup, Enke efter P. Nielsen til Spøttrup, som 1789 afhændede den for 17,400 Rd. til Jens Kjærulf Sand, Forpagter af Hvidstedgd., der 1805 skødede den for 41,000 Rd. D. C. til Anders Gjedde, fra hvem den gik over til Sønnen, Justitsr. Didr. Gjedde, † 1863, og dennes Søn, den nuv. Ejer Anders Gjedde. — Hovedbygningen er opf. 1797 i eet Stokv., forsynet med takkede Gavle af den nuv. Ejer, der ogsaa til Dels har anlagt den store Have.

Hvidbjærggaard ejedes 1481 af Væbneren Enert Lauridsen og 1505 og 1523 af Niels Bagge, 1532 af Enevold Eriksen og hans Søn Niels Enevoldsen, † 1564 paa H. Gaarden, skyldsat for 1 Læst Byg og 2 Td. Smør, tilfaldt paa Skiftet efter ham Iver Grøn († barnløs 1591 og begr. i Hvidbjerg Kirke), hvis Moder var en Broderdatter af Niels Bagge. Hans Arvinger have formodentlig solgt H. til Jørgen Friis til Krastrup, som ejede den 1594, men 1602 tilhørte den Erik Kaas, † 1625, og 1627 dennes Enke Karen Mogensdatter. 1662 ejedes H. (24 Td. Hrtk.) af Søstrene Krag paa Glomstrup, dog sammen med Søstersønnen Mogens Kaas, hos hvem Jens Pedersen, Forvalter paa Frøslev, 1666 fik Indførsel i H. for 1600 Rd. 1671 blev den af Christen Schytte pantsat til Peder Benzon til Havnø, der 1691 afkøbte Schyttes Enke Gaarden, men straks transporterede Købet til Christen Christensen fra Bodumbisgd., som 1698 solgte den (22 Td. Hrtk.) til sin Broder Niels Christensen, † 1699. Dennes Enke ægtede 1700 Jens Sørensen Bloch af Højris, † 1712; paa Skiftet efter ham blev H. udlagt til Stedsønnen Hans Nielsen, som 1716 solgte H. til Oberst M. Rosenørn til Damsgd. for 489 Rd. 1718 ejedes den af Chrf. Nislau, kom saa til Kronen, der solgte den til Peder Damgaard, af hvem Jens Hegelund i Holstebro 1751 købte H. (21 Td. Hrtk.) for 98 Rd. (!). Denne solgte 1758 H. til Peder Espersen paa Ballegd., som 1767 solgte 10 Td. Hrtk. af den for 100 Rd. til Mads Bittekjær, hvis Eftermand Peder Andersen 1771 solgte den til Christen Riis paa Blidstrup, hvis Søn Jens Christensen R. 1782 solgte den for 200 Rd. til Jens Thomsen.

Ejstrupgaard ejedes 1724 af Anthoni Klerque, men blev 1771 solgt af Chr. J. Staunstrup til Blidstrup for 780 Rd. til And. Poulsen Riis (1779: 15 Td. Hrtk., Tiender 41 og Bondergods 88).

I *Hvidbjærg Plantage* ved Gaarden staar et Mindesmærke for Kammerr. C. J. Møller, † 1891, der 1847 overtog Gaarden i næsten ødelagt Stand, men efterhaanden opdyrkede den; paa Støtten staar: „Han gik foran med Træplantning og jydsk Kvægavl". Ejstrup- og Hvidbjærggd. ejes nu af C. Mehl.

Ved V.-Hvidbjærg ligger en ret anselig, fredlyst Gravhøj.

Redsted Sogn, Anneks til Karby, omgives af det andet Anneks Hvidbjærg, Rakkeby, Ovtrup, Vejerslev, Blidstrup og V.-Assels Sogne samt Limfjorden (Glomstrup Vig). Kirken, midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil V. S. V. for Nykjøbing. De mod N. højtliggende og bakkede (Malhøj, 205 F., 64

M.), i den sydl. Del lavere og jævnere Jorder ere overvejende lette, sandblandede Muldjorder. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 2752 Td. Ld., hvoraf 1005 besaaede (deraf med Rug 183, Byg 83, Havre 544, Blands. til Modenh. 81, Grøntf. 3, Kartofler 55, andre Rodfr. 54), Afgræsn. 775, Høslæt, Brak, Eng m. m. 480, Have 17, Skov 35, Moser 30, Kær og Fælleder 50, Heder 299, Veje og Byggegr. 55, Vandareal 3 Td. Kreaturhold 1898: 149 Heste, 750 Stkr. Hornkvæg (deraf 329 Køer), 544 Faar, 232 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 113 Td.; 19 Selvejergaarde med 73, 2 Fæstegd. med 9, 136 Huse med 31 Td. Hrtk. og 34 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 804 (1801: 250, 1840: 400, 1860: 610, 1880: 772), boede i 199 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 412 af Jordbr., 4 af Gartneri, 8 af Fiskeri, 148 af Industri, 32 af Handel, 108 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 47 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Redsted* (1464: Ræsted) med Kirke, Kapellanbolig (tidligere Anneksgd.) og Skole; *Sindbjærg* med Skole. *Tissinghuse*, ved Glomstrup Vig, Udskibningssted med Anlægsbro (8 F. Vand), Skole, Købmandsforretn. og Teglværk. *Porsmose Huse*. *Sindbjærggaard* (omtr. 10 Td. Hrtk.), *Mariesminde*, Gd., *Kammerhøjgd.*, *Kvalstedgd.*, den sidste ved Sindbjærg Plantage.

Redsted S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 270. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Movtrup, Blidstrup Sogn.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa en Sokkel med Skraakant; Vestgavlen er senere ommuret med røde Mursten. Vaabenhuset, af Granit, er nyt. Granitalterbord. Paa Alterbordet et forgyldt Kors; Kalk fra 1644. Prædikestol fra 1700.

Sindbjærggaard ejedes 1485 af Børglum Bisp, men kom siden til Kronen, som 1636 mageskiftede den bort til Jfr. Anne Sehested, † 1665. 1693 skødede Assessor Hans Knudsen en Tredjepart til Christen Nielsen, Forpagter paa Lund, medens en anden Tredjedel 1694 af Gregers Høg til Vang blev solgt til Vennich Sørensen, († 1697), der 1696 købte flere Smaaparter af Axel Sehested og Baron Putbus. Sørensens Enke Dor. Nielsdatter Abildgaard ægtede 1698 Peder Tæbring af Blidstrup, som yderligere samlede Gaarden (1698 Skøde fra Kirsten Hein, Hr. Mogens Poulsens, 1701 fra Jfr. Edel Sehested); efter hans Død blev S. med Gods (16, ialt 31 Td. Hrtk.) 1728 udlagt til deres Datter Sidsel Pedersdatter, g. m. Christen Nandrup, † 1745; hun solgte 1763 S. til sin Søn Vennich Nandrup, som 1778 solgte den for 9100 Rd. til Md. Maren Vitisdatter, sl. Mads Nyssoms, der 1780 ægtede Jens Riis til Blidstrup, som 1783 solgte S. for 5500 Rd. til Peder Strøvelbech fra Strandbjærggd., † 1812. Med deres Datter Maren Strøvelbech kom S. til Poul Chr. Stockholm, † 1822. Nuv. Ejer er Enkefru Bjerregaard. Der ses endnu Spor af de gamle Grave.

Ved Redsted er der fredlyst 4 Gravhøje, deribl. de to anselige *Malhøje* paa Toppen af Malhøj.

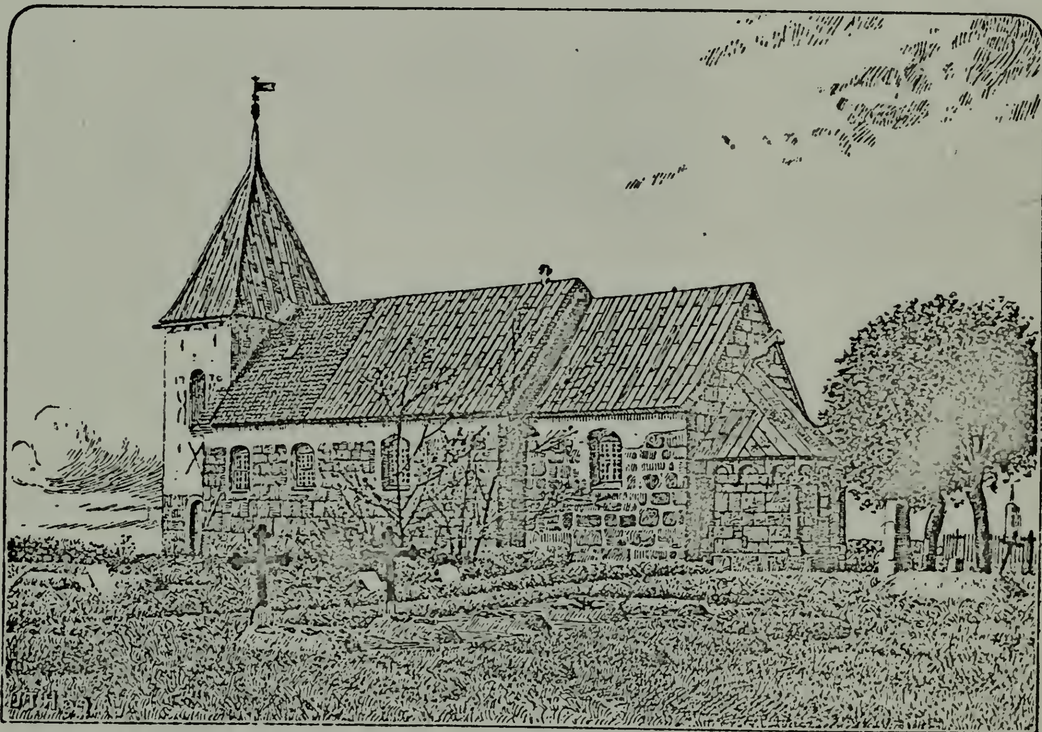
Det var paa Tale at nedbryde Redsted Kirke efter Reformationen, men Ordren blev dog ikke udstedt. Kapellaniet oprettedes ved Res. af $^{24}/_{3}$ 1859 (først besat 1866).

Vejerslev Sogn omgives af Annekset Blidstrup, Redsted, Mollerup, Frøslev, Lødderup, Ljørslev og Ørding Sogne. Kirken, mod V., ligger $1^1/_4$ Mil V. S. V. for Nykjøbing. De højtliggende, noget bakkede Jorder ere sandmuldede med Ler til Underlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Næssund.

Fladeindholdet 1896: 3406 Td. Ld., hvoraf 1340 besaaede (deraf med Rug 233, Byg 137, Havre 798, Bælgsæd 12, Blandsæd til Modenh. 33, Grøntf. 7, Kartofler 37, andre Rodfr. 80, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 1105, Høslæt, Brak, Eng m. m. 664, Have 24, Skov 69, Moser 30, Kær og Fælleder 34, Hegn 9, Heder 76, Veje og Byggegr. 48, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 224 Heste, 1043 Stkr.

Hornkv. (deraf 315 Koer), 760 Faar og 176 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 169 Td.; 31 Selvejergaarde med 129, 5 Fæstegd. med 28, 51 Huse med 12 Td. Hrtk., 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 501 (1801: 286, 1840: 400, 1860: 458, 1880: 504), boede i 107 Gaarde og Huse; Erhverv: 30 levede af immat. Virksomh., 314 af Jordbrug, 79 af Industri, 25 af Handel, 36 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 8 vare under Fattigv.

I Sognet *Vejerslev Kirke* med Præstegd. og Byerne: *Vejerslev* (1420: Wetersløf, 1424: Wethersløff) med Skole, Forsamlingshus (opf. 1899), Sparekasse for V.-Blidstrup Pastorat (opr. $^9/_6$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 5889 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 4203 Kr., Antal af Konti 111) og Mølle; *Vils* (1408: Vilse; næsten helt udflyttet) med Kro, Lægebolig, Dyrlægebolig og Telefonstation. *Vejerslevgaard* (siden 1895 udstykket i *Vejerslevgd.*, $8^3/_4$, *Enggd.*, $4^1/_4$, og *Vejerslevlund*, 4 Td. Hrtk.)

Vejerslev Kirke.

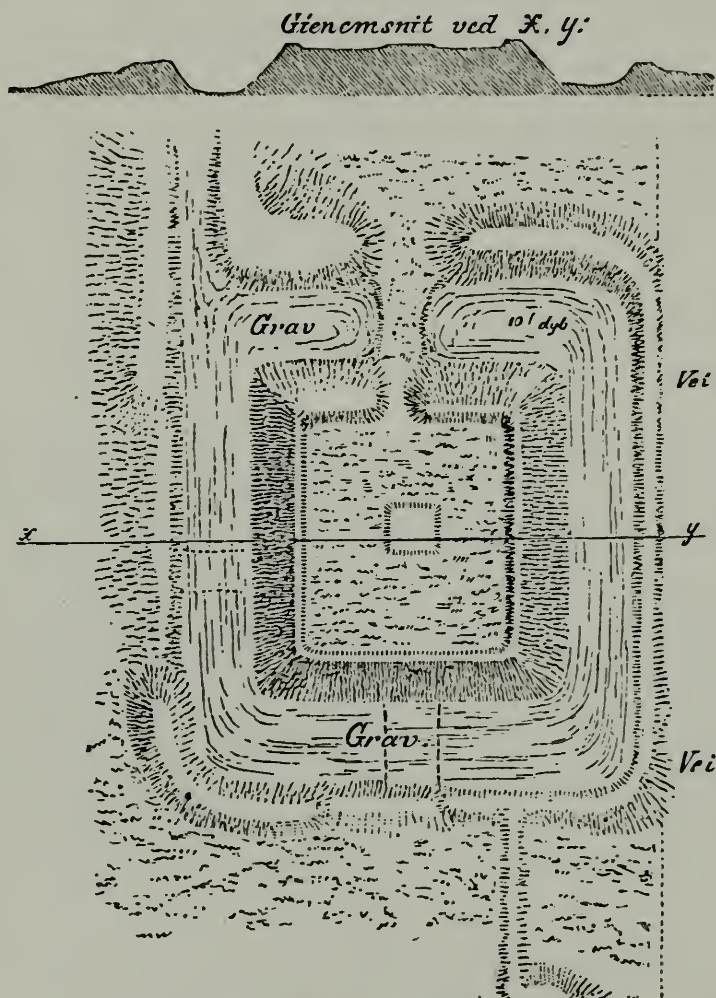
har 17 Td. Hrtk., 354 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, 25 Skov, Resten Ager. *Vilsgaard* har 14 Td. Hrtk., 180 Td. Ld., hvoraf 5 Eng, 25 Plantage, Resten Ager. *Krogsgd.*, *Ballegd.*

Vejerslev S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 268. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, vistnok den ældste paa Mors (12. Aarh.), bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Taarn mod V. Skib og Kor med Apsis ere af hugne Granitkvadre. Et oprindl., rundbuet Vindue er bevaret i Apsis, der er rigt udstyret med Søjler og Rundbuefrise, hvis Kragsten dannes af Menneske- og Dyrehoveder; Granitkvadrene i Apsis og Korgavlens øverste Del ere ombyggede 1885 (Arkit. F. Uldall). Over Spidsen af Korrundingens Tag sidder i Gavlen Forparten af en Hest af Granit. Paa Gavlmuren ses Spor af en Brand. Den oprindl. Korbue af Granit er bevaret. Skib og Kor have fladt Loft, Apsis Halvkuppelhvælving. Taarnet, af Granit og Mursten med

Pyramidetag, er fra den senere Middelalder. Alterbordet er den gamle Granitplade. Prædikestol fra 1600. Granitdøbefont. Middelalderlig Ligsten med en udhugget Figur (se *Løffler*, Gravst., Pl. XI).

Vejerslevgaard var tidligere en adelig Hovedgaard, som Kongen tildømte Ridder Niels Krabbe fra Biskop Jeppe Friis i Børglum. Hr. Niels Krabbes Enke Fru Bege Mortensdatter ejede 1457 V., som 1481 tilhørte hendes Sønnesøn Niels Krabbe, hvis Datter Karen K. bragte den til sin Ægtefælle Eiler Lykke. 1568 tilhørte den disses Søn Erik L. I Ørding Kirke skal ligge begr. velbyrdig Niels Simonsen til V. (fra Slutn. af 16. Aarh.) og hans Frue Anne Høg. 1662 var V. en Bondegaard (29 Td. Hrtk.) under Lindhjærggd. Den tilfaldt Jfr. Anne Sehesteds Søsterbørn Jørgen og Karen Lykke, hvilken sidste 1666 ved Mageskifte blev Eneejer. 1690 siges om den, at den var øde; antagelig faldt den for Skatterestancer til Kronen, thi 1715 solgtes den ved „kgl. Auktion" til Jens Blok Kampmann, der 1731 solgte V. (17 Td. Hrtk.) for 500 Rd. til Kmjkr. F. C. Klingenberg til Lund. 1764 tilhørte den Jens Jørgen Thestrup, † 1775, og blev derefter ved Aukt. 1775 købt for 430 Rd. (19 Td. Hrtk.) af Jens Peter Woydemann og Peder Dyhr, der straks transporterede deres Bud til Studiosus Niels Nielsen Krog, som 1777 solgte Gaarden til Chr. Staunstrup til Blidstrup. (Til Vejerslevgd. henføres Folkevisen om Ellen Ovesdatter, der fik Præsten i Vejerslev til i Kirken at læse den lange Læst, hvorved hun undgik at blive bortført af Hr. Magnus, idet hun imidlertid flygtede over Sallingsund).

Gammelvold. Efter Tegn. af Prof. Magn. Petersen.

Vilsgaard nævnes 1487 og tilhørte da en Christiern Andersen. 1770 solgte Peder Espersen fra Ballegaard sin Gaard V. (14 Td. Hrtk.) til Chr. Staunstrup til Blidstrup, hvis Søn Jens Riis 1783 solgte den for 200 Rd. til Morten Jensen.

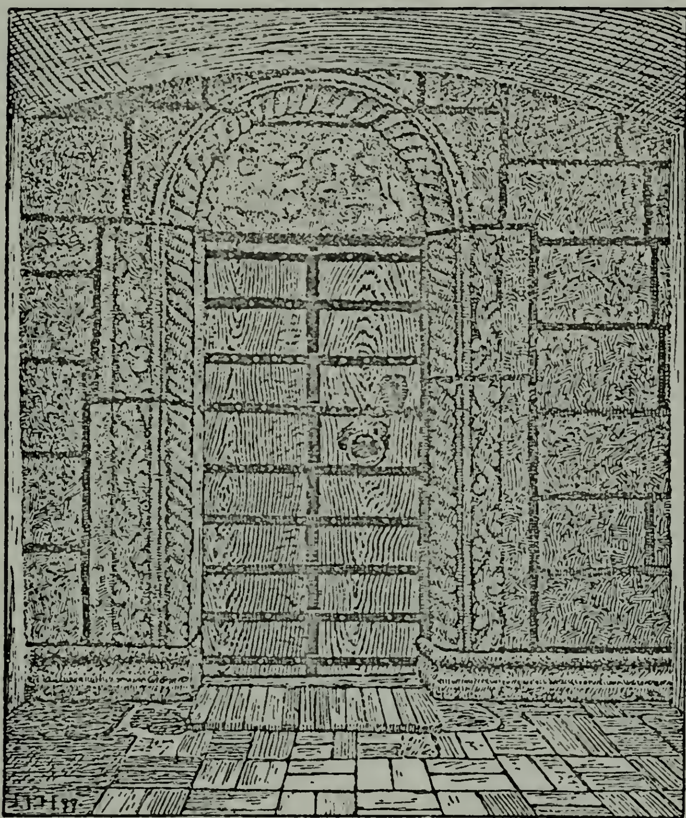
S. Ø. for Vejerslevgd. ligger det velbevarede, fredlyste Voldsted *Gammelvold* (maaske det 1489 nævnte „Syøborgh"), en firsidet, foroven flad, Banke (90×80 F.), langs hvis Yderkanter der løber en indv. 5 F. høj Vold; udenfor er en bred Grav og Rester af en lav Vold. Mod N. synes der at have været en Overkørsel.

I Sognet er der fredlyst 10 Gravhøje, deribl. ved Vejerslev de to anselige *Slumshøje* og *Smedehøj*.

Blidstrup Sogn, Anneks til Vejerslev, omgives af dette, Ørding, Ø.- og V.-Assels (tidligere adskilt ved den nu udtørrede inderste Del af Glomstrup

Vig) samt Redsted Sogn (tidligere adskilt ved den nu udtørrede Tissing Vig). Kirken, midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil S. V. for Nykjøbing. De noget lavtliggende, temmelig jævne Jorder ere godt muldede med Lerunderlag, mod N. dog noget sandede.

Fladeindholdet 1896: 1560 Td. Ld., hvoraf 514 besaaede (deraf med Rug 85, Byg 41, Havre 344, Blandsæd til Modenh. 11, Kartofler 14, andre Rodfr. 19), Afgræsn. 432, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 386, Have 15, Skov 3, Moser 44, Kær og Fælleder 122, Heder 15, Veje og Byggegr. 27 Td. Kreaturhold 1898: 83 Heste, 480 Stk. Hornkv. (deraf 154 Køer), 342 Faar og 77 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 88 Td.; 8 Selvejergaarde med 69, 3 Fæstegd. med 12, 19 Huse med 6 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 191 (1801: 104, 1840: 174, 1860: 197, 1880: 187), boede i 38 Gde. og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomhed, 108 af Jordbr., 4 af Gartneri, 34 af Industri, 25 af forsk. Daglejervirks., 7 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

Blidstrup Kirkes Sydportal.

I Sognet *Blidstrup Kirke* (1348: Bligstrup, 1457: Blixtorp, 1555: Blistrup) og Byen *Em* med Skole og „Riis' og Hustrus Minde" (opr. 1891 af Etatsr. P. Knudsen til Blidstrup og Hustru Ane Jensine Riis, med to Ejendomme til Fribolig for 4 trængende Familier). Hovedgaarden *Blidstrup* har $26^1/_8$ Td. Hrtk., 462 Td. Ld., hvoraf 130 Eng, 12 Skov og Have, Resten Ager; til Gaarden høre 53 Td. Hrtk. Fæstegods. Gaarden *Movtrup* har $14^3/_4$ Td. Hrtk., 286 Td. Ld., hvoraf 66 Eng, Resten Ager. *Gammelgaard*, *Molsgd.*, *Nøraagd.*

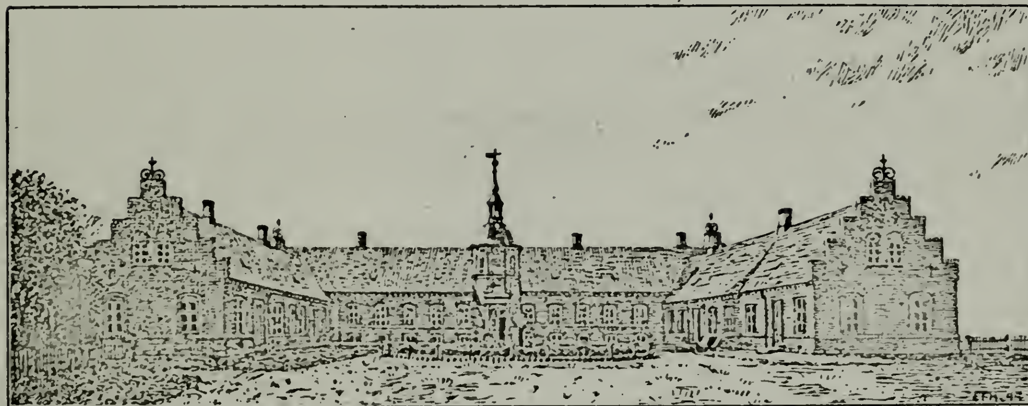
Blidstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 269. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Blidstrup.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid (omtr. Midten af 12. Aarh.) af hugne Granitkvadre. Om Kor og Apsis løber en smukt profileret Sokkel. Af Nord- og Syddørens oprindl. rige Indfatninger ere enkelte Led bevarede. Det i den senere Middelalder tilføjede Taarn, af Granit (undtagen Østmuren, der er af Mursten), har hvælvet Underrum med Rundbue ind til Skibet. Skibet har fladt Loft, Kor og Apsis ere hvælvede. Vaabenhuset, af Mursten, er fra 1802. Granitalterbord. Overmalet Altertavle og Prædikestol, begge med Aarst. 1602. Rigt ornamenteret Granitdøbefont. Taarnrummet, der skilles fra Skibet ved et Tralværk af Træ fra 18. Aarh., er Gravkapel, hvori staa Kister med Lig af Fr. Chr. Klingenberg til Lund, Blidstrup

m. m., † 1750, Oberst Ph. Gotf. Samitz til Blidstrup, † 1762, og hans Svoger Major F. L. Bülow.

Blidstrup ejedes 1402 og 1410 af Terkel Jensen, 1435 af Henrik Eriksen, 1457 af hans Enke Karine Nielsdatter Krabbe. 1662 ejedes den (36 Td. Hrtk.) af Vald. Skram til Ørndrup, men kom 1679 til Mag. Peder Willumsen Paludan, der fik Indførsel i den for 641 Rd., som Vald. Skram var ham skyldig, men 1685 transporterede den til Fru Margr. Reedtz paa Rydhave, hvis Arvinger 1697 transporterede den til Poul Hansen Tanche. Denne solgte 1705 ved Auktion B. med Gods (26 og 16 Td. Hrtk.) for 2250 Rd. til Etatsr. Poul Klingenberg til Højris († 1723). Efter denne fulgte Sønnen Etatsr. Fr. Chr. Klingenberg, der ogsaa ejede Lund (hans Enke, f. v. Bülow, ægtede Oberst Samitz, se S. 321), med hvilken Gaard B. var forenet til 1771, da den (26, 33 og 119 Td. Hrtk.) blev afhændet for 13,871 Rd. til Christen Staunstrup, som 1780 solgte den (26, 50 og 206 Td. Hrtk.) for 13,990 Rd. til sin Søn Jens Staunstrup eller Riis, † 1804. Ved Christen Riis' Død 1873 gik den over til Datteren A. Jensine († 1892), Enke efter Jak. Sepstrup Knudsen til Movtrup († 1869); hun blev 2. Gang gift med Broderen Etatsr. Poul Knudsen, som nu er Ejer af B. og Movtrup. — B.'s Hovedbygning er opf. 1875—76 af røde Mursten i 3 Fløje i eet Stokv.' med takkede Gavle og et Taarn med Spir midt for Hovedfløjen til Gaardsiden (den gamle Bygning, Mur- og Bindingsværk, var forandret og til Dels fornyet efter 1824).

Movtrup ejedes 1460 og 1488 af Væbner Anders Mogensen, 1495 og 1502 af Jens Andersen, som 1503 solgte den til Biskop Niels Friis, men dog endnu 1514

Blidstrup.

skrev sig til den. 1662 var den en Bondegaard (32 Td. Hrtk.) under Blidstrup; men 1679 fik Claus Maltesen Sehested Indførsel i den for 2216 Rd. hos Vald. Skram. 1698 solgte Joach. Lægaard 8 Td. Hrtk. i M. til Toger Norkjær paa Nandrup. 1715 købte Oberst M. Rosenørn Gaarden (17 Td. Hrtk.) af Etatsr. Oluf Krabbe, og endnu 1763 var den en Bondegaard (17. Td. Hrtk.) under Damsgaard.

Ved *Tissing Vigs* Inddæmning 1874 indvandtes omtr. 600 Td. Ld.

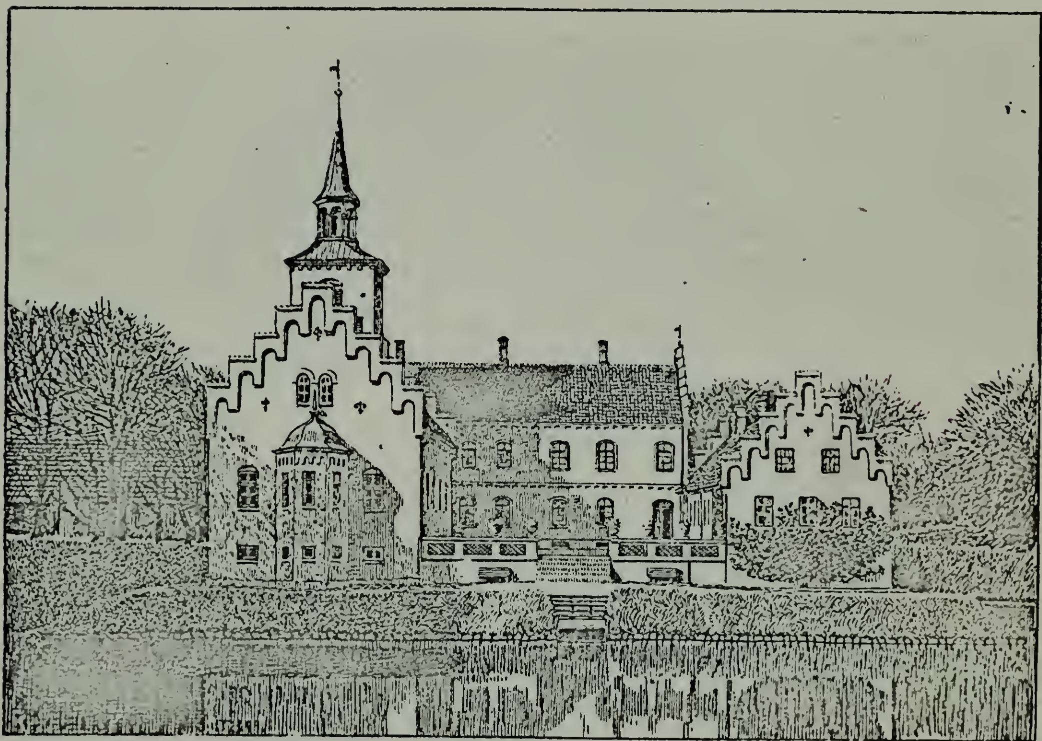
Ljørslev Sogn omgives af Annekset Ørding, Vejerslev og Lødderup Sogne samt Salling Sund. Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil S. S. V. for Nykjøbing. De til Dels højtliggende, stærkt bakkede Jorder ere sandmuldede; nogle ufrugtbare, skarpsandede Strækninger ere til Dels beplantede. En Del Skov og Plantage (Højris Skov).

Fladeindholdet 1896: 1788 Td. Ld., hvoraf 603 besaaede (deraf med Rug 125, Byg 57, Havre 294, Bælgsæd 11, Froavl 4, Blandsæd til Modenhed 42, Grøntf. 7, Kartofler 29, andre Rodfr. 33), Afgræsn. 350, Høslæt, Brak, Eng m. m. 331, Have 23, Skov 179, Moser 49, Kær og Fælleder 115, Hegn 11, Heder 61, Stenmarker m. m. 12, Veje og Byggegr. 44, Vandareal m. m. 10 Td. Kreaturhold 1898: 89 Heste, 402 Stkr. Hornkv. (deraf 189 Køer), 356 Faar, 175 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 70 Td.; 12 Selvejergaarde med 57, 2 Fæstegd. med 9, 21 Huse med 4 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 295 (1801: 118, 1840: 140, 1860: 206, 1880: 259), boede i 52 Gaarde og Huse; Er-

hverv: 12 levede af immat. Virksomh., 203 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 33 af Industri, 4 af Handel, 11 af forsk. Daglejervirks., 11 af deres Midler, og 19 vare under Fattigvæs.

I Sognet Byen: *Ljørslev* (1555: Lørsløff, 1625: Lyørslev) med Kirke, Præstegd.' og Skole. Hovedgaarden *Højris* har 22 Td. Hrtk. (2 i Lødderup S.), 700 Td. Ld., hvoraf 60 Eng, 80 Fjordgræsning, 260 Skov og Plantage, Resten Ager. Gaarden *Kirstinedal*, tidligere *Nebel*, har $13^3/_8$ Td. Hrtk., 260 Td. Ld., hvoraf 22 Eng og Mose, 40 beplantet, Resten Ager. *Vittrupgaarde* (1268: Wipthorp). *Odgaarde. Lilleris Vandmølle.*

Ljørslev S., een Sognekommune med Anneksét, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Lands-

Højris.

tings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 266. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Højris.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Norddøren kan spores; den oprindl. Korbue er bevaret. I den senere Middelalder er det smalle Taarn, af Granit og Mursten, med hvælvet Underrum, tilføjet, ligesom Vaabenhuset, af Mursten. Altertavlen (Den gode Hyrde) er malet af C. Dalsgaard 1864; Prædikestol fra Fr. IV's Tid. Granitdøbefont. I et Gravkapel i Kirken staa 2 Marmorkister med Ligene af Konferensr. P. Klingenberg, † 1723, og Hustru U. A. v. Spekhahn, † 1754. I Vaabenhuset ere indmurede to gamle Ligsten.

Højris ejedes 1387 af Joh. Skarpenberg, der 1413 skødede den til Børglum Kloster. 1425 nævnes Thomas Pedersen af H., 1436 Kjeld af H. 1445 ejedes den af Anders Nielsen Banner, † 1486; hans Søn Erik Andersen Banners Enke Karen Gøye ægtede Niels Høg, som ejede Gaarden. 1524 tilhørte den Erik Eriksen Banner († 1554), Søn af ovenn. Erik B.; han skødede den 1535 til Jens Thomesen Sehested. H. ejedes derefter af dennes Søn Malte S. 1555, hans Søn Claus S. 1587, hvis Enke Ane Lykke beholdt Gaarden til 1636, da hendes Svigersøn Erik Juel udbetalte Svogrene deres Andel i Gaarden. Erik Juel døde stærkt forgældet 1657, og H. blev udlagt til Kreditorerne, deribl. Dr. med. Niels Benzon, † 1674; han afstod 1664

Gaarden til Mogens Iversen Kaas, der atter 1669 solgte den (60 Td. Hrtk.) til Konferensr. P. Klingenberg († 1690), hvem Kongen skænkede Herlighedsretten over Salling- og Vilsund med Ret til at hæve Sundkorn for Overfarten over hele Mors, en Rettighed, der for mange Aar siden er ophævet. Derefter ejedes den af hans Søn af s. Navn († 1723), der havde H. 1685, og dennes Enke U. A. v. Spekhahn, † 1754, hvorefter den solgtes (41, 135 og 427 Td. Hrtk. m. m.) til hendes Stedson Major Poul Klingenberg, som straks solgte den til Konferensr., Amtmand Fr. Hauch († 1789). Af ham solgtes den (41, 67 og 204 Td. Hrtk.) 1769 for 29,000 Rd. til Major Albr. Winding, som maatte gøre Opbud, hvorefter den kom tilbage til Hauch, der 1778 paa ny solgte den til Købmand D. Galtrup i Thisted († 1799) for 20,000 Rd. D. C. Med Galtrups Datter kom H. til A. Gjedde til Glomstrup og derefter til dennes Søn, Justitsr. Didr. G., † 1863, hvis Enke solgte den 1865 til Svigersønnen, den nuv. Ejer, Hofjægerm., C. L. A. Steensen Leth. — Hovedbygningen, smukt beliggende i en Dal, bestaar af en Hovedfløj i 2 og to Sidefløje i 1 Stokv., alt af Grundmur med Kældere og takkede Gavle. Hovedfløjen tillige med det med Spir forsynede, 100 F. høje Taarn, gennem hvilken Hovedindkørselen er, er opf. 1859 efter Tegn. af Arkit. H. J. Holm. I den sydl. Sidefløj, der er forbunden med Hovedfløjen ved Taarnet, og som er opf. med Karnap 1876 efter Tegn. af A. H. Klein paa den gamle Bygnings Grund og i dens Stil, findes Riddersalen med Portrætter af Konferensr. P. Klingenberg († 1723) og Hustru, og Karnapstuen, med sjældne Svinelæders Tapeter. Aar 1816 fremkom i den gamle Bygning ved en Nedstyrtning af Riddersalens Sidemur et 4 Al. højt og $^3/_4$ Al. bredt Rum, der var afdelt i to Rum, hvoraf det øverste (3 Al. højt) indeholdt Levninger af Menneskeben, der hensmuldrede ved Berøring; dette syntes at bekræfte et Sagn om, at en Ejer af H. skal have ladet sin utro Hustru indmure (se *J. G. Burman-Becker*, Efterretn. om de gml. Borge i Danm. og Hertugd., III S. 9). En prægtig Allé fører op til Gaarden, som er omgiven af de gamle, nu oprensede Grave, og hvortil slutter sig en stor Have (om Klingenberg og hans Have se *Friis Rottbøll*, Kbhske Selsk. Skrifter X S. 413, og *P. W. Beckers* Saml. I S. 230).

Nebel og *Nebel Fang* i Ljørslev S. blev 1430 af Niels Bomøve skødet til Dueholm Kloster. Nebel tilhører nu Ejeren af Højris.

Ved Ljørslev ligge 5 fredlyste Gravhøje.

Ørding Sogn, Anneks til Ljørslev, omgives af dette, Vejerslev, Blidstrup og Ø.-Assels Sogne samt Salling Sund. Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $1^1/_4$ Mil S. S. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende Jorder ere sandmuldede, for en Del frugtbare, dog er der en Del tung, kold Jord.

Fladeindholdet 1896: 2459 Td. Ld., hvoraf 1176 besaaede (deraf med Rug 190, Byg 123, Havre 677, Bælgsæd 20, Blandsæd til Modenh. 34, Grøntf. 10, Kartofler 53, andre Rodfr. 64), Afgræsn. 526, Høslæt, Brak, Eng m. m. 490, Have 15, Skov 3, Moser 81, Kær og Fælleder 39, Heder 56, Stenmarker m. m. 18, Veje og Byggegr. 50, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 165 Heste, 723 Stkr. Hornkv. (deraf 283 Køer), 665 Faar, 195 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 125 Td.; 30 Selvejergaarde med 88, 4 Fæstegd. med 16, 74 Huse med 21 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 514 (1801: 235, 1840: 391, 1860: 475, 1880: 504), boede i 129 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomh., 327 af Jordbrug, 19 af Fiskeri, 85 af Industri, 4 af Handel, 32 af forsk. Daglejervirksomh., 19 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

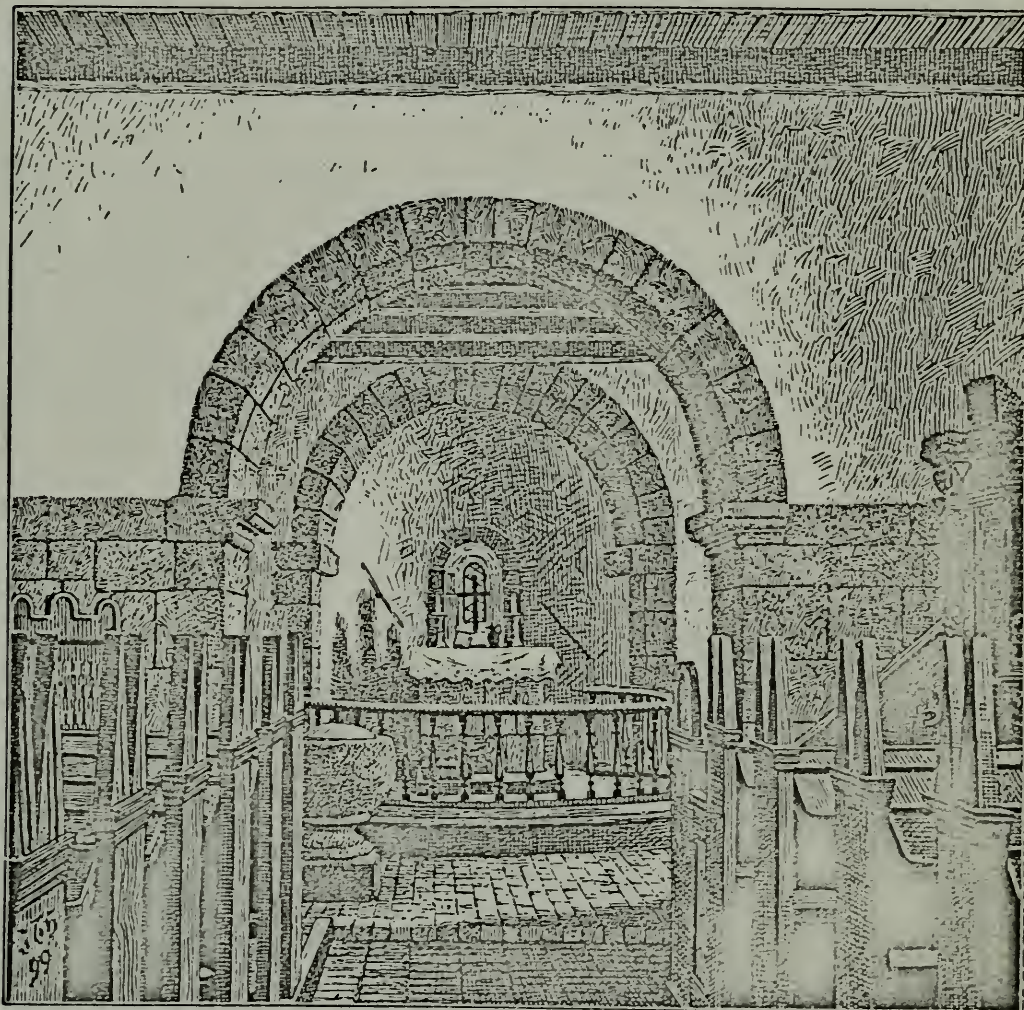
I Sognet Byerne: *Ørding* (1304: Yrthing) med Kirke, Skole og Sparekasse for L.-Ørding Past. (opr. $^6/_{12}$ 1876; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodeh. 32,647 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 2279 Kr., Antal af Konti 174); *Storup* med Biskole. *Storupgd*, *Lægde*., *Aarbæk*, Gd.

Ørding S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 267. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Højris.

Kirken (se Vignetten S. 300) bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib, Kor og Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Flere oprindl. Vinduer og Norddøren ses; Korbuen og Buen mellem Skib og Taarn, af Granit, ere oprindelige. Kirken har fladt

Loft. Taarnet, af Granit og røde Mursten med Pyramidetag, er fra den senere Middelalder. Vaabenhuset er af Mursten.. Granitalterbord med et sønderbrudt Relikviegemme (det opbrødes iflg. D. Atl., V S. 556, 1681 og indeholdt da Relikvier af de 11,000 Jomfruer). Paa Alteret et Kors. Prædikestol fra 18. Aarh. Romansk Granitdøbefont.

Storupgaard, forhen en adelig Hovedgaard, tilhørte den under Hvidbjærggd. nævnte Niels Enevoldsen og arvedes af Fru Kirstine Grønsdatter, som ejede den 568. Senere tilhørte den Søren Høg 1587, der med sin Frue Kirsten Simonsdatter

Ørding Kirkes Indre.

(Grønsdatter?) ere begr. i Ørding Kirke. Johannes Nielsen de Yrthingh paa Mors nævnes 1304 og Peder Nielsen (Bomøve) af Ørding, Væbner, 1415 og 1430.

Ved Storup ligger en fredlyst Gravhøj.

Øster-Assels Sogn omgives af Annekset V.-Assels, Blidstrup og Ørding Sogne samt Limfjorden (Kaas Bredn.). Kirken, mod N., ligger 2 Mil S. V. for Nykjøbing. De bølgeformede, mod S. V. lavtliggende Jorder ere frugtbare og muldede med Lerunderlag. Til Sognet høre nogle af *Rotholme*.

Fladeindholdet 1896: 2950 Td. Ld., hvoraf 1134 besaaede (deraf med Rug 204, Byg 149, Havre 658, Bælgsæd 4, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 27, Grøntf. 7, Kartofler 43, andre Rodfrugter 42), Afgræsning 652, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 750, Have 31, Moser 16, Kær og Fælleder 161, Hegn 5, Heder 79, Stenmarker 62, Veje og Byggegr. 58 Td. Kreaturhold 1898: 206 Heste, 1034 Stkr. Hornkv. (deraf 402 Køer), 924 Faar, 262 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 166 Td.; 44 Selvejergaarde med 143, 98 Huse med 23 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 888 (1801: 318, 1840: 651, 1860: 704, 1880: 827), boede

i 178 Gaarde og Huse; Erhverv: 33 levede af immat. Virksomh., 383 af Jordbrug, 7 af Gartneri, 97 af Fiskeri, 153 af Industri, 31 af Handel, 5 af Skibsfart, 77 af forsk. Daglejervirks., 25 af deres Midler, og 77 vare under Fattigv. (73 i offtl. Anstalter).

I Sognet Byerne: *Øster-Assels* med Kirke, Præstegd., 2 Skoler, Indre-Missionshus (opf. 1896), Fri-Missionshus (opf. 1899), Forsamlingshus (opf. 1897), Andelsmejeri og Telefonstation; *Sillerslev* (1520: Seritzløf) med Skole, Sparekasse for Assels Pastorat (opr. $^{28}/_{9}$ 1874.; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 44,386 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservefonden 3124 Kr., Antal af Konti 218) og 3 Møller. *Skibdal Fattiggaard* for Assels Komm. (opr. 1892, Plads for 26 Lemmer). Gaarden *Peterslund* har $13^{3}/_{4}$ Td. Hrtk., 228 Td. Ld., alt Ager. Den saavel som Gaardene *Gammellund* ($10^{1}/_{4}$ Td. Hrtk.), *Kathrinelund* (6 Td. Hrtk.) og *Nylund* ($6^{3}/_{4}$ Td. Hrtk.) ere Dele af den gamle Kongsgaard Lund. *Fladelandgd.* ($6^{1}/_{2}$ Td. Hrtk.), *Kalvhøjgaard*, *Mariesminde*, m. m. Der er Færgesteder ved *Hesterodde*, med Overfart til Jegindø, og ved *Sillerslevøre*, med Overfart til Nymølle i Salling.

Ø.-Assels S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr. 273. Lægd. Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til Vor Frue, bestaar af Skib og Kor (fladt Loft) med Apsis, og Taarn mod V. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre; Apsis er ommuret 1883. Taarnet, af Granit og Mursten, er fra den senere Middelalder. Ny Altertavle med et Maleri (Opstandelsen). Over Korbuen tre store, gamle Træfigurer. Granitdøbefont med Ornamenter. I Taarnrummet (Vaabenhus) er indsat 5 gamle Ligsten.

Lund var i Middelalderen et kongeligt Slot og Gods og havde sit eget Birk. Henrik Skarpenberg skal have ejet Lund, men forbrudt det til Kongen. 1404 og 1413 nævnes Johan Skarpenberg af L. 1470 var Hr. Peder Hog Lensmand paa L., 1496 hans Søn Hr. Niels H., 1520 Thomes Iversen Juel osv. 1651 blev L. tillige med Bustrup udlagt for 53,980 Rd. til Albert B. Berns og Leonh. Marselis. Den tilhørte siden førstnævntes Svigersøn Konferensr. Klingenberg til Højris, efter hvem den arvedes af Sønnen Etatsr. F. C. K. og efter dennes Død 1750 af Enken Anna Cathr. v. Bülow. Hun ægtede Oberst Ph. G. v. Samitz, † 1762, hvorefter hun 1763 solgte L. (53 Td. Hrtk.) og Blidstrup (26 Td. Hrtk.) med Tiender og Bøndergods (131 og 443 Td. Hrtk.) for 37,000 Rd. til Thomas Lund til Grinderslevkloster, † 1777, hvis Enke Birg. Sophie Friis 1778 solgte L. (53, 86 og 420 Td. Hrtk. m. m.) for 36,000 Rd. til Hans Meulengracht og Saxo Aschanius († 1788), hvilken sidste 1784 udkøbte Meulengracht for 2450 Rd. Aschanius' Enke Martzen Marie Erling solgte 1794 L. (53 og 420 Td. Hrtk.) med Tiender og en Porcellænsfabrik for 56,700 Rd. til P. S. Fønss til Løvenholm og H. J. Leth til Lyngholm. Efter at omtr. 300 Td. Hrtk. Bøndergods m. m. var bortsolgt, blev L. 1798 solgt for 60,000 Rd. til Thomas Wissing i Viborg († 1811), der udstykkede L. i fire Parceller (se ovfr.) og bortsolgte Resten af Bøndergodset.

Umiddelbart ved Gammellund ligger det anselige Voldsted *Gammellund* eller *Store Lund*, en firsidet, 12 F. høj Banke, foroven 200×170 F., omgiven af en Grav og udenfor en lavere Vold; mod S. Ø. har der været Overkørsel over Graven. Tæt Ø. for Voldstedet findes en Mængde Grundsten.

Peterslund blev 1803 (da $19^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., Tiender 20) af ovennævnte Wissing solgt for 14,000 Rd. til Peder Gimlinge.

Vester-Assels Sogn, Anneks til Ø.-Assels, omgives af dette og Blidstrup Sogn (fra hvilket det adskilles ved den nu udtørrede Del af Glomstrup Vig), Redsted Sogn samt Hvidbjærg Sogn (adskilt fra dette ved Glomstrup Vig) og Limfjorden. En Del af *Rotholme* hører til Sognet.

Fladeindholdet 1896: 1576 Td. Ld., hvoraf 732 besaaede (deraf med Hvede 2,

Rug 82, Byg 103, Havre 456, Bælgsæd 7, Froavl 6, Blandsæd til Modenhed 13, Grøntf. 4, Kartofler 22, andre Rodfr. 36), Afgræsn. 274, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 375, Have 10, Moser 3, Kær og Fælleder 133, Stenmarker 10, Veje og Byggegr. 33, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 147 Heste, 626 Stk. Hornkvæg; (deraf 239 Køer), 465 Faar og 226 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 106 Td. 33 Selvejergaarde med 90, 38 Huse med 16 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 420 (1801: 254, 1840: 438, 1860: 388, 1880: 403), boede i 93 Gaarde og Huse; Erhverv: 3 levede af immat. Virksomhed, 310 af Jordbrug, 23 af Fiskeri, 45 af Industri, 28 af forsk. Daglejervirks. og 11 af deres Midler.

I Sognet Byen *Vester-Assels* med Kirke, Skole og Afholdshjem (opr. 1897). *Mydam*, Gd. (8 Td. Hrtk.), *Grimshøjgd.* ($6^1/_2$ Td. Hrtk.), *Kjeldgd.* m. fl.

V.-Assels S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 274. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand uden for Sognet.

Kirken, fordum indviet til St. Michael, bestaar af Skib og Kor, med fladt Loft, og Taarn mod V. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindelige Vinduer ses. Det i den senere Middelalder tilføjede Taarn, af Granit og Mursten, har hvælvet Underrum. Altertavlen, fra 16. Aarh. er restaur. 1897. Romansk Granitdøbefont.

Kjeldgaard i V.-Assels blev 1459 tilskødet Dueholm Kloster.

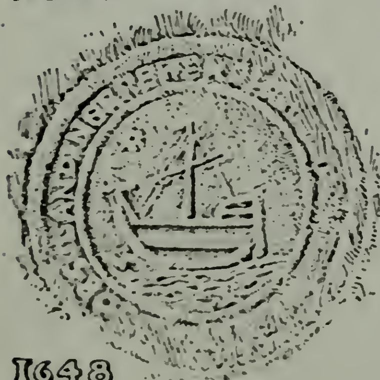
Morsø Nørre Herred.

Sogne:

1610.

1648.

Nørre Herred, det mindste af de to Herreder, til Dels adskilt fra Sønder Hrd. ved Lyngbro Bæk, strækker sig fra N. til S. omtr. $2^1/_2$ Mil og er højst 2 Mil bredt. Om Overfladen se Øens Beskrivelse. Der er kun 121 Td. Ld. Skov. Det er Amtets frugtbareste Hrd. (ved Matr. $14^1/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 26,689 Td. Ld. ($2_{,67}$ □ Mil, 147 □ Km.). Hartk. var $^1/_1$ 1895 1873 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890: 8372 (1801: 3087, 1840: 5309, 1860: 6551, 1880: 7785). I gejstlig Hens. udgør det eet Provsti med Sønder Hrd., i verdslig Hens. hører det under Morsø Herreders Jurisdiktion og Amtets 4. Forligskreds.

Tødse (Tødsø) **Sogn** omgives af Annekset Erslev, Galtrup og Alsted Sogne, Limfjorden og Sønder Hrd. (Nykj. Købstadsjorder, Nykj. Landdistr., Lødderup og Elsø S.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. $^1/_2$ Mil N. V. for Nykjøbing. De noget højtliggende, temmelig bakkede Jorder ere gode, muldede og lerblandede. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Nykjøbing til Vilsund og Feggesund Færger.

Fladeindholdet 1896: 2705 Td. Ld., hvoraf 1379 besaaede (deraf med Rug 180, Byg 186, Havre 673, Bælgsæd 12, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 174, Grøntf. 29, Kartofler 33, andre Rodfr. 87), Afgræsning 570, Høslæt, Brak, Eng m. m. 589, Have 26, Skov 14, Moser 8, Kær og Fælleder 33, Hegn 18, Stenmarker 6, Veje og Byggegr. 59, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 249 Heste, 1110 Stk. Hornkvæg (deraf 453 Køer), 747 Faar, 347 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 202 Td.; 48 Selvejergaarde med 177, 76 Huse med 24 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 827 (1801: 370, 1840: 597, 1860: 667, 1880: 801), boede i 161 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomhed, 594 af Jordbr., 2 af Fiskeri, 85 af Industri, 13 af Handel, 61 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Tødse* (1422: Thydezø, 1424: Thytzhøf, 1454: Thydzø, 1490: Tøtze), ved Feggesundvejen, med Kirke, Præstegd., Skole og Forskole, Forsamlingshus (opf. 1892), Sparekasse for T.-Erslev Komm. (opr. $^{26}/_6$ 1875; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 52,577 Kr., Rentef. $3^1/_2$ pCt., Reservef. 3124 Kr., Antal af Konti 355), 3 Møller, Fællesmejeri og Statstelefonstation; *Vodstrup*. *Bjørndrup* Fattiggaard mod N. i Sognet. *Tødsegaard* ($7^3/_8$ Td. Hrtk.), *Dalgaard* ($9^1/_4$ Td. Hrtk.), *Lynggd.*, *Hyldig*, Gde. (alle tidligere til Dueholm Gods).

Tødse S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 252. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Benthinesminde.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Et Par oprindelige Vinduer (nu tilmurede) og Norddøren ses; Syddøren har Portal med Søjler. Taarnet, af Granit og Mursten, med hvælvet Underrum, er fra den senere Middelalder, Vaabenhuset, af Mursten, er fra nyeste Tid. Romansk Granitdøbefont i Kløverbladform. Foran Korbuen Ligsten over Provst Peder Pedersen Harre, † 1605, Sognets anden lutherske Præst.

I Tødse laa en nu forsvunden Hovedgaard *Tødsegaard*, hvis Historie kan forfølges langt tilbage i 14 Aarh. Jens Ovesen af Frøslev solgte sin Sædegaard i T. til Torkild Mogensen, der gav den med sin Datter til Mikkel Pedersen, hvis Datter Elne Mikkelsdatter af „Rønberw" 1424 gav den til Dueholm Kloster for Sjælemesser. 1465 nævnes Poul Torstensen i T. (næppe adelig, eftersom hans Søn Jens Poulsen blev adlet 1452) og 1480 Jens Bordsen i T., g. m. Anne Poulsdatter. Gaarden maa da vistnok have været paa flere Hænder, thi 1479 havde Orlof Persdatter, Bord Jensens Enke, erhvervet den ved Mageskifte med Hr. Erik Ottesen Rosenkrantz. Hendes Datter Fru Marine Bordsdatter tog 1503 Laasebrev paa T., men skødede den s. A. til Vor Kloster.

En Gaard *Dætterbarnhave* i Tødse blev 1431 af Mikkel Andersen skødet til hans Broder Svenning Andersen (Vinter), der 1437 mageskiftede den og en anden Gaard i Tødse til Dueholm Kloster mod to Gaarde i *Vodstrup*. I denne By laa *Hofgaard*, der 1426 af Mikkel Andersen blev givet til Dueholm Kl. Disse Brødres „Farbroder" Harild Assersen skrev sig 1451 i Vodstrup. Svenning Andersen gav 1452 *Vestergaard* i V. og 1464 *Krogsgaard* i V. til Dueholm Kl.

Lynggaard blev 1438 skødet til Dueholm Kl. af Lage Rød, men Klosteret mageskiftede den 1481 til Fru Orlof Persdatter, hvis Datter Marine Bordsdatter 1492 gav den til Vor Kloster.

Erslev Sogn, Anneks til Tødse, omgives af dette, Galtrup og Ø.-Jølby Sogne samt Sønder Hrd. (Frøslev og Elsø S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil N. V. for Nykjøbing. De lidt bakkede Jorder ere lette og muldede med Kalk i Underlaget. Gennem Sognet, der har den største Tørvemose paa Mors, gaar Landevejen fra Nykjøbing til Vilsund.

Fladeindholdet 1896: 1836 Td. Ld., hvoraf 856 besaaede (deraf med Rug 118, Byg 100, Havre 426, Bælgsæd 6, Blandsæd til Modenh. 40, Grøntf. 24, Kartofler 45, andre Rodfr. 97), Afgræsn. 259, Høslæt, Brak, Eng m. m. 321, Have 17, Moser 233, Kær og Fælleder 91, Hegn 9, Veje og Byggegr. 46 Td. Kreaturhold 1898: 128 Heste, 672 Stkr. Hornkv. (deraf 320 Køer), 420 Faar, 293 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 120 Td.; 38 Selvejergaarde med 88, 98 Huse med 28 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 674 (1801: 206, 1840: 343, 1860: 487, 1880: 640), boede i 154 Gaarde og Huse; Erhverv: 36 levede af immat. Virksomh., 365 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 126 af Industri, 27 af Handel, 96 af forsk. Daglejervirks., 18 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Erslev* (udt. Eersl.; 1422: Etherslef), ved Landevejen, med Kirke, Skole og Forskole, Forsamlingshus, Mølle, Kalkbrænderier, Andelsmejeri, Kro og Telefonstation. *Baarupgd. Sanddal*, Gde.

Erslev S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 253. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Nandrup, Flade Sogn.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et oprindeligt Vindue og Norddøren (nu tilmurede) ere bevarede. I Muren paa Vaabenhuset, af raa Granit og Mursten, er indsat en Vinduesmonolit og et Brudstykke af en romansk Ligsten. Granitalterbord. Prædikestol fra 1664. Romansk Granitdøbefont med Rebsnoning og Spirallinier.

Galtrup Sogn omgives af Annekset Ø.-Jølby, Solbjærg, Bjærgby, Flade, Alsted, Tødse og Erslev Sogne. Kirken, mod S. V., ligger $1^1/_4$ Mil N. V. for Nykjøbing. De til Dels højtliggende, bakkede Jorder ere mest gode, muldede; en Del er blandet med Ler og Sand.

Fladeindholdet 1896: 2530 Td. Ld., hvoraf 1070 besaaede (deraf med Rug 137, Byg 148, Havre 563, Bælgsæd 7, Frøavl 6, Blandsæd til Modenhed 84, Grøntf. 12, Kartofler 35, andre Rodfr. 78), Afgræsning 685, Høslæt, Brak, Eng m. m. 506, Have 25, Skov 5, Moser 36, Kær og Fælleder 113, Hegn 4, Heder 8, Veje og Byggegr. 76 Td. Kreaturhold 1898: 183 Heste, 870 Stkr. Hornkv. (deraf 332 Køer), 679 Faar, 269 Svin og 14 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 186 Td.; 29 Selvejergaarde med 166, 66 Huse med 19 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 592 (1801: 191, 1840: 379, 1860: 529, 1880: 592), boede i 123 Gaarde og Huse; Erhverv: 53 levede af immat. Virksomh., 348 af Jordbrug, 99 af Industri, 4 af Handel, 67 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 15 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Galtrup* med Kirke, Præstegd., Folkehøjskole (opr. 1864), Forsamlingshus (en stor, ottekantet Bygning, opf. 1876), Sparekasse for G.-Ø.-Jølby (opr. $^{11}/_3$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 45,003 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 3077 Kr., Antal af Konti 175); *Tøving* (1408: Thøfuyng, 1425: Thøuing) med Skole, Missionshus (opf. 1899) og Mølle. Hovedgaarden *Ullerup* har $41^1/_2$ Td. Hrtk., 585 Td. Ld., hvoraf 115 Eng, 15 Gaardspl. og Have, Resten Ager; til Gaarden høre en Mølle og Jørsby Sogns Kirketiende, Bjærgby Sogns Konget. og Halvparten af Sejerslev Sogns Kirke- og Kongetiende. *Galtrupgaard* (8 Td. Hrtk.), *Frederiksminde*, Gd., m. m.

Galtrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykjøbing), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 254. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, der oprindl. har haft Apsis, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Et oprindeligt Vindue er bevaret i Koret (nu tilmuret). Det brede og svære Taarn, forneden af Granitkvadre, er fra den senere Middelalder. Vaabenhuset er af Mursten. Skib og Kor have fladt Loft; Taarnrummet, med Rundbue ind til Skibet, har været hvælvet. Udskaaren Altertavle, med Malerier, fra 1702. Alterstager med Albert Vinds Navn. Alterkalk med Indskrift (se D. Atl. V S. 563). Rigt ornamenteret romansk Granitdøbefont. Prædikestol med Malerier fra 1699. Paa et af Stolestaderne Aarst. 1583. I Skibet Epitafium over Chr. Qvistgaard til Ullerup. Series pastorum. I Taarnmuren ere indsatte to romanske Ligsten, den ene med et Korssværd, den anden med en Runeindskrift over Isulf Thorkelssøn (se *Thorsen*, Runemindesm. II S. 193).

Ullerup pantsattes 1337 af Hertug Vald. til Kateman Friis. 1432 tilhørte den Strange Muus, 1500 Brødr. Albrecht Nielsen og Jens Muus Nielsen, 1539 Mogens Albrechtsen og Muus Albrechtsen, 1558 Fru Karen, 1555 Albrecht Muus, hvis Datter Anne Muus ægtede Albert Vind, † 1608; deres Søn Niels Vind, † 1615, hvis Enke Kirsten Juel døde 1627 paa U. Hendes Søn Niels Vind solgte 1642 U. til Jfr. Helvig Sandberg († 1700), der 1646 ægtede Sivert Brockenhuus. 1737 solgte Karen Christensdatter, Enke efter Amtsforv. Jens Hansen, ved Auktion U. med Gods (38 og 214 Td. Hrtk.) for 4400 Rd. til de Berregaardske Arvinger paa Kjølbygd., som 1739 solgte U. (38, 50, 282 Td. Hrtk.) for 6500 Rd. til Konsistorialr. Rudbek Humble, † 1742, hvorefter den ved Auktion 1743 blev købt for 6271 Rd. af Christen Qvistgaard, efter hvis Død 1762 den (30, 50 og 362 Td. Hrtkr.) atter ved Auktion blev solgt til Niels Aars i Thisted, der 1765 solgte U. og Øvergd. med Tiender og Gods (henh. 38 og 16, 62 og 420 Td. Hrtk.) for 30,200 Rd. til Overkrigskommissær Fr. Bager Clausen i Randers, som 1776 solgte dem (Godset forøget til 438 Td. Hrtk.) for 28,560 Rd. til Kmhr. Theodor Adeler († 1826), der atter 1786 skødede dem (Tiender 88, Gods 406 Td. Hrtk.) for 41,740 Rd. til Jens Peter Woydemann i Nykjøbing, der straks efter solgte U. (38, 12 og 173 Td. Hrtk.) for 18,500 Rd. til Jens Stadel til Sø, † 1820, i hvis Families Besiddelse den siden er forbleven; nu ejes den af Fr. H. Stadel (efter Faderen, Jens Stadels Død 1888). — Hovedbygningen, der er omgiven af Grave, er opf. 1863 af Grundmur i 1 Stokv. og bestaar af 2 Fløje. Ladebygningerne ere opf. efter en Brand 1809.

Per Magnussen og Eiler Tun af *Galtrup* nævnes henh. 1419-47 og 1492.

Paa Tøving Mark har der (ifl. Schade, Mors S. 96) været en firkantet Plads, kaldet „Kirkegaard", hvor der skal have staaet et Kapel.

Øster-Jølby Sogn, det mindste i Herredet, Anneks til Galtrup, omgives af dette, Solbjærg og Dragstrup Sogne, Sønder Hrd. (Frøslev S.) og Erslev Sogn. Kirken, mod V., ligger $1\frac{1}{2}$ Mil N. V. for Nykjøbing. De temmelig jævne, mod S. side Jorder ere muldede med Lerunderlag, mod N. mere skarpe og grusblandede. Ved Nordgrænsen gaar Landevejen fra Nykjøbing til Vilsund.

Fladeindholdet 1896: 589 Td. Ld., hvoraf 242 besaaede (deraf med Rug 44, Byg 86, Havre 66, Blandsæd til Modenh. 14, Kartofler 8, andre Rodfrugter 20), Afgræsning 127, Høslæt, Brak, Eng m. m. 98, Have 5, Moser 4, Kær og Fælleder 100, Veje og Byggegr. 13 Td. Kreaturhold 1898: 53 Heste, 234 Stkr. Hornkv. (deraf 95 Køer), 117 Faar, 91 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 43 Td.; 13 Selvejergaarde med 36, 30 Huse med 7 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $\frac{1}{2}$ 1890: 281 (1801: 79, 1840: 129, 1860: 165, 1880: 262), boede i 60 Gaarde og Huse; Erhverv: 13 levede af immat. Virksomh., 161 af Jordbr., 5 af Gartneri, 76 af Industri, 7 af Handel, 2 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Øster-Jølby* (1412: Jwlby) med Kirke, Frimenigheds-

kirke, Bolig for Frimenighedspræsten, Lægebolig, Skole, Friskole, Andelsmejeri og Telefonstation. *Søndergaard. Pismølle.*

Ø.-Jølby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 255. Lægd. Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne, Valgmenighedskirken Menigheden.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, med fladt Loft, opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, og Vaabenhus mod N., af Mursten. I Koret et oprindeligt, tilmuret Vindue, under hvilket sidder en Kvader med indhuggede Skrifttegn. Altertavle af Egetræ fra 1893, Prædikestol vistnok fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. — Ved Kirken har der ifl. D. Atl. (V S. 564) været en Høj, „den hellige Grav", hvor en Munk skal være slaaet ihjel; her dreves Overtro. Frimenighedskirken, *Ansgarkirke*, indviet 17/12 1871 som Valgmenigskirke (1883 blev den Frimenighedskirke), er opf. i Spidsbuestil og bestaar af Langhus med tresidet Korafslutn., Korsarme med krenelerede Gavle samt Taarn med Pyramidetag mod V. Kirken har Hvælvinger. Altertavlen (Ansgar døber et Barn) er malet af C. Dalsgaard; blaamalet Prædikestol (i Form af en Klokkeblomst); Granitdøbefont.

Dragstrup Sogn omgives af Annekset Skallerup, Solbjærg og Ø-Jølby Sogne, Sønder Hrd. (Frøslev og Ovtrup S.) samt Dragstrup Vig og Vilsund; paa Vestkysten ligger Rovvig. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. $1^1/_2$ Mil V. N. V. for Nykjøbing. De ikke videre højtliggende, noget bakkede Jorder ere forskelligartede, dels muldede med Lerunderlag, dels skarpe Sandjorder.

Fladeindholdet 1896: 1613 Td. Ld., hvoraf 588 besaaede (deraf med Hvede 5, Rug 82, Byg 78, Havre 320, Bælgsæd 4, Frøavl 8, Blandsæd til Modenh. 34, Kartofler 21, andre Rodfr. 34), Afgræsn. 259, Høslæt, Brak, Eng m. m. 272, Have 10, Skov 61, ubevokset 51, Moser 23, Kær og Fælleder 235, Stenmarker 71, Veje og Byggegr. 39, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 120 Heste, 510 Stk. Hornkv. (deraf 166 Køer), 638 Faar, 145 Svin og 10 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 99 Td.; 30 Selvejergaarde med 94, 19 Huse med 5 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 333 (1801: 196, 1840: 270, 1860: 265, 1880: 298), boede i 66 Gaarde og Huse; Erhverv: 26 levede af immat. Virksomhed, 234 af Jordbr., 5 af Fiskeri, 30 af Industri, 7 af Handel, 18 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Dragstrup* (næsten helt udflyttet) med Kirke og Friskole; *Vester-Jølby* med Præstegd., Skole og Mølle. *Dragstrupgd.*, *Kyvsgd.*, *Kjærgd.*, *Digsind*, Gd., m. m.

Dragstrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 257. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, maaske før indviet til Maria Magdalene, bestaar af Skib og Kor, med fladt Loft, og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindelige Vinduer og Syddøren (tilmurede) ligesom den smukke Granitkorbue ere bevarede. Vaabenhuset er af Bindingsværk. Altertavle med Thorvaldsens Christusfigur og egetræsmalet Prædikestol ere nye. Romansk Granitdøbefont med Dragefigurer. Ved Korbuen fremdroges 1880 nogle Kalkmalerier fra 1. Halvdel af 16. Aarh. (Bebudelsen, Lykkehjulet, m. m.; se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 44). I Skibet Epitafium med Portrætter over Præsten Chr. Jacobsen Erichsen, † 1695, med Hustru og Søn. — Paa Kirkegaarden har tidligere været en hellig *Maria Magdalene Kilde*, hvis Vand ansaas godt for Øjensvaghed, men som udtørredes efter Dragstrup Mølles Nedlæggelse.

Digsund var tidligere en Hovedgaard *Digisende*. Ved Aar 1400 nævnes Fru Maren af D., Hr. Lage Urnes Moster; 1435 tilhørte den Dueholm Kloster. Formodentlig er det den samme Gaard, der 1520 kaldes Klostergaard i V.-Jølby.

I den østl. Ende af „Kobberkæret“, S. for Dragstrup, ligger Voldstedet *Kobbervold*, en firsidet Borgplads, paa alle Sider begrænset af et Jordbrystværn; udenom er en Grav og en Vold; mod S., hvor Overkørselen har været, er uden for Volden en anden Grav.

Skallerup Sogn, Anneks til Dragstrup, omgives af dette, Solbjærg og Sundby Sogne samt Vilsund med Rovvig. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. 2 Mil N. V. for Nykjøbing. De noget bakkede Jorder ere muldede og lerede og meget frugtbare.

Fladeindholdet 1896: 1085 Td. Ld., hvoraf 496 besaaede (deraf med Rug 55, Byg 75, Havre 269, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 44, Grøntf. 4, Kartofler 15, andre Rodfrugter 29), Afgræsning 233, Høslæt, Brak, Eng m. m. 212, Have 11, Skov 3, Kær og Fælleder 61, Heder 16, Stenmarker 18, Veje og Byggegr. 34 Td. Kreaturhold 1898: 113 Heste, 565 Stkr. Hornkv. (deraf 205 Køer), 407 Faar, 163 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 91 Td.; 33 Selvejergaarde med 79, 39 Huse med 12 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 421 (1801: 157, 1840: 258, 1860: 308, 1880: 369), boede i 90 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 271 af Jordbr., 27 af Fiskeri, 64 af Industri, 11 af Handel, 4 af Skibsfart, 14 af forsk. Daglejervirks., 3 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Skallerup* (1408: Skaldorp) med Kirke og Friskole; *Torup* med Skole, Forsamlingshus (opf. 1887), Sparekasse for Dragstrup-S. Komm. (opr. $^1/_4$ 1878; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 37,259 Kr., Rentef. $3^1/_2$-4 pCt., Reservef. 1502 Kr., Antal af Konti 254) og Mølle. *Majgaard.*

Skallerup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 256. Lægd. Kirken tilhører to af Sognets Gaardmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, med fladt Loft, Vaabenhus (af Bindingsværk) mod S. og Klokkehus mod Ø. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granit paa en smukt profileret Sokkel (kun enkelte Steder bevaret). Eet rundbuet Vindue og Syddøren (tilmurede) ere bevarede. Granitalterbord. Altertavle og Prædikestol som i Dragstrup Kirke. Kalk og Disk ere skænkede 1600 af Niels Kaas til Damsgd. Romansk Granitdøbefont.

Tulsgaard i Skallerup S. blev 1497 tilskødet Dueholm Kloster af Jens Andersen til Movtrup.

Solbjærg Sogn omgives af Annekset Sundby, Skallerup, Dragstrup, Ø.-Jølby, Galtrup og Bjærgby Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil N. V. for Nykjøbing. De især mod N. højtliggende og bakkede Jorder (Kongens Høj, 214 F., $67{,}_4$ M.) ere muldede og stærkt lerede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Vilsund.

Fladeindholdet 1896: 2011 Td. Ld., hvoraf 966 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 111, Byg 136, Havre 517, Bælgsæd 11, Frøavl 3, Blandsæd til Modenhed 89, Grøntf. 12, Kartofler 23, andre Rodfr. 59), Afgræsn. 496, Høslæt, Brak, Eng m. m. 354, Have 18, Skov 3, Moser 56, Kær og Fælleder 33, Heder 33, Stenmarker 6, Veje og Byggegr. 45 Td. Kreaturhold 1898: 209 Heste, 826 Stkr. Hornkv. (deraf 335 Køer), 528 Faar, 250 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 158 Td.; 39 Selvejergaarde med 138, 85 Huse med 20 Td. Hrtk. og 20 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 743 (1801: 215, 1840: 477, 1860: 588, 1880: 654), boede i 150 Gaarde og Huse; Erhverv: 33 levede af immat. Virksomhed, 401 af Jordbr., 4 af Gartneri, 30 af Fiskeri, 194 af Industri, 7 af Handel, 39 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 29 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Solbjærg*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Pogeskole, Friskole, Fattiggaard for S.-Sundby Komm. (opf. 1890,

Plads for 36 Lemmer), Forsamlingshus (opf. 1897) og Mølle; *Mellem-Jølby*. *Jølbygaard* har 13 Td. Hrtk., 129 Td. Ld., hvoraf 22 Eng og Kær, Resten Ager. *Vangsgaard. Jølbygaards Mølle.*

Solbjærg S., een Sognekommune med Annekset, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 251. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken, højt beliggende, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren er tilmuret; et Par oprindelige Vinduer spores. Det lave, tidligere en Del højere Taarn, af Granit og Mursten, er fra den senere Middelalder. Altertavle fra 1758 med Baldakin fra 1666. Alterstagerne ere skænkede 1674 af Laves Andersen til Solbjærg. Romansk Granitdøbefont. Gammel Prædikestol. I Skibet et Krucifiks. I Koret Portræt af Præsten Jens Knudsen Soelberg, † 1674.

Jølby eller *Ølby* ejedes 1376 af Fru Elne, Hr. Ebbe Strangesens Enke; 1505 nævnes Niels Kaas af Ø., 1521—25 Peder Madsen i Ø., 1536 Niels Nielsen Kaas, (begr. i Solbjærg Kirke), dennes Søn Erik K. 1599. Derefter kom J. til dennes Søsterdatter Anne Ovesdatter Juul, g. m. Holger Bille, der 1636 solgte J. til Jfr. Anne Vesteni, fra hvem den ved Arv kom til Søstersønnen Mogens Ottesen Kaas, der ejede den 1646. 1662 tilhørte den (24 Td. Hrtk.) Peder Henriksen (Mylting), hvis Søster Fru Magd. Henriksdatter, Enke efter Jon Oudensen (Tordenstjerne), 1671 efter hans Død lod sig indføre i den, der da tilhørte Broderens Enke Agnete Kaas. Denne arvedes bl. a. af Søsteren Fru Abel Kaas, der 1700 overdrog sin Andel til sin Søstersøn Henr. Linderot, som 1713 transporterede den til sin Broderdatter Jfr. Dorete Linderot, der s. A. solgte den til Forpagteren, Christen Knudsen, † 1726, hvorefter J. (16 Td. Hrtk.) kom til dennes Svigersøn Anders Enevoldsen, som 1746 solgte den til Degnen i Galtrup og Ø.-Jølby Sejer Olufsen Leth, † 1760, for 900 Rd. Den flg. Ejer Laur. Bonderup solgte 1764 J. for 1364 Rd. til Mads Brøndum, som 1769 skødede den til Bernt Møldrup. 1773 ejedes den af Andr. Schuurmand; paa Auktion efter ham 1775 blev den købt af Niels Tøfting for 1620 Rd. Nuv. Ejer er C. J. Østergaard.

En Gaard *Basseshave* havde Lars Rekhals og hans Frue Cecilie i Leje af Ø Kloster, der 1498 havde faaet Skøde paa den af Hans Simonsen; den kaldtes da Bassesgaard. Ovennævnte Fru Cecilie boede endnu 1543 paa B. Ifl. D. Atl. (V S. 562) har der i Solbjærg Kirke hængt en Tavle med Navnene Lars og Erik Rekhals samt et Vaaben, og Erik R. med Hustru og Børn have ligget begr. paa Kirkegaarden.

Sundby Sogn, Anneks til Solbjærg, omgives af dette, Bjærgby Sogn, Thisted Bredning og Vilsund samt Skallerup Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil N. V. for Nykjøbing. De højtliggende og bakkede Jorder (Kridehøj, 255 F., 80 M.) ere overvejende stærkt lerede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Vilsund.

Fladeindholdet 1896: 2055 Td. Ld., hvoraf 855 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 92, Byg 117, Havre 531, Bælgsæd 6, Blandsæd til Modenh. 67, Kartofler 14, andre Rodfr. 22), Afgræsn. 601, Høslæt, Brak, Eng m. m. 418, Have 15, Skov 4, Kær og Fælleder 96, Heder 4, Stenmarker 15, Veje og Byggegrunde 44 Td. Kreaturhold 1898: 187 Heste, 815 Stkr. Hornkv. (deraf 315 Køer), 735 Faar, 315 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 168 Td.; 30 Selvejergaarde med 154, 77 Huse med 14 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 617 (1801: 209, 1840: 368, 1860: 457, 1880: 543), boede i 121 Gaarde og Huse; Erhverv: 16 levede af immat. Virksomh., 314 af Jordbrug, 69 af Fiskeri, 68 af Industri, 21 af Handel, 11 af Skibsfart, 72 af forsk. Daglejervirks., 14 af deres Midler, og 32 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sundby*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Pogeskole, Sparekasse for S.-Sundby (opr. $^{8}/_{1}$ 1872; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 130,135 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 10,088 Kr., Antal af Konti

342), Afholdshjem og Mølle. *Faartoft* (1387: Fortoft) med Andelsmejeri og Telefonstation. *Vilsund østre Side* med Overfart til vestre Side (Thy), Kro, Marked i Apr. og Juli og Statstelefonstation. Gaarden *Kirkegaard*, omtr. 11 Td. Hrtk., 93 Td. Ld., alt Ager. *Overgaard* (delt i 2 Gde.). *Klitgaard.* Et Misssionshus (opf. 1898) ligger ved Hovedsognets Grænse. I Vilsund drives en Del Fiskeri, navnlig af Sild, Flynder og Aal.

Sundby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 250. Lægd. Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, opf. i romansk Tid af hugne Granitkvadre, samt Vaabenhus mod S., af Mursten. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving. Et Taarn, mod V., blev nedrevet omtr. 1820. Et Par oprindelige Vinduer ere bevarede (nu tilmurede); Norddøren kan spores. I Vestvæggen er indsat en romansk Gravsten med Figurer og Indskrift (se Marm. Dan. II S. 265). Ved en Restauration omtr. 1890 ombyggedes Nordmuren og den indvendige Sydmur. Muret Alterbord med Granitplade og Relikviegemme. Ny Altertavle med en Christusfigur af Kalipasta. Alterstager fra 1624. Romansk Granitdøbefont af ejendommelig Form. Prædikestol fra 1669. I Apsis, der ved en Mur er afskildret fra Koret, staar ved Sydsiden et lille Granitalter, over hvilket der i Muren findes en Fordybning som et Vievandskar.

Peder Madsen til *Overgaard*, Væbner, nævnes 1515. Med hans Datter Johanne kom O. til Joh. Pors og ejedes saa af deres Søn Mads P. 1568 tilhørte den Fru Jytte Podebusk, men var beboet af en adelig Enke Anne Porsdatter. 1662 ejedes O. (24 Td. Hrtk.) af Jfr. Inger Pors, men den kom 1675 ved Indførsel til Morten Thomsen, hvis Søn, Præsten i Kobberup Christen Mortensen Scheel, 1692 solgte O. til Jens Mulli i Thisted. 1762 blev O. med Gods (16 og 5 Td. Hrtk.) af Malte Chr. Friis solgt til Ritm. Joh. Glud, som 1764 solgte den til Niels Aars til Ullerup, der 1765 solgte begge Gaarde til Overkrigskommissær Fr. Bager Clausen. Først 1786 blev O. atter skilt fra Ullerup, idet J. P. Woydemann 1786 solgte O. for 2330 Rd. til Jak. Dahlgaard, der 1799 afhændede den for 4600 Rd. til Thom. Jepsen og Peder Smedgaard.

Faartoft var fordum en Hovedgaard. 1418 nævnes Per Nielsen af Fortoft, Væbner, 1424-42 Anders Pedersen, 1470 Morten Andersen, 1483 Anders Mortensen, alle formodentlig Søn efter Fader. Sidstnævntes Broder Bod Mortensen gav sin Andel i F. til Biskop Niels Friis. Provsten i Vestervig havde dog nogen Adkomst til Gaarden fra ældre Tid, thi en vis Mikkel Ibsen havde 1456 forpligtet sig til kun at sælge F. til ham, og Otte Andersen (antagelig Broder til Morten Andersen) skødede 1463—83 sin Part i F. til denne Provst, men skrev sig dog selv endnu 1493 til F. — *Klitgaard* blev 1480 og 1488 erhvervet af Provsten i Vestervig; 1580 skrev Mads Pors sig til K., som 1648 ejedes af Inger Pors.

Flade Sogn omgives af Annekset Bjærgby, Galtrup, Alsted, S.-Draaby og Sejerslev Sogne samt Limfjorden (Thisted Bredn.). Kirken, mod Ø., ligger 1½ Mil N. N. V. for Nykjøbing. De mod N. højtliggende, bakkede Jorder (Salgjer Høj, Mors højeste Punkt, 282 F., 89 M., med trig. Station), der have høje, ejendommelige Molerklinter (deribl. *Hanklit*) ved Kysten, men falde lavere mod S., ere mod N. en Del sandede, mod S. mere lerede og muldede.

Fladeindholdet 1896: 2303 Td. Ld., hvoraf 1054 besaaede (deraf med Rug 130, Byg 184, Havre 503, Bælgsæd 6, Blandsæd til Modenh. 81, Grøntf. 27, Kartofler 61, andre Rodfr. 62), Afgræsn. 462, Høslæt, Brak, Eng m. m. 453, Haver 17, Skov 15, Moser 38, Kær og Fælleder 146, Hegn 7, Heder 65, Veje og Byggegr. 44 Td. Kreaturhold 1898: 182 Heste, 818 Stkr. Hornkv. (deraf 331 Køer), 689 Faar, 270 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 150 Td.; 27 Selvejergaarde med 132, 81 Huse med 18 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 666 (1801: 250, 1840: 488, 1860: 574, 1880: 582), boede i 141 Gaarde og Huse; Erhverv: 27 levede af immat. Virksomh., 426 af Jordbr., 60 af Fiskeri, 85 af Indu-

stri, 9 af Handel, 4 af Skibsfart, 21 af forsk. Daglejervirksomh., 9 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Flade* (1408: Flathwith) med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1886), Sparekasse for Fl.-S.-Draaby S. (opr. $^1/_3$ 1883; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodeh. 64,746 Kr., Rentef. $3^3/_4$ pCt., Reservef. 1394 Kr., Antal af Konti 702), Telefonstation og Mølle. *Vestre Skole.* Hovedgaarden *Nandrup* har 39 Td. Hrtk., 450 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, Resten Ager. Gaarden *Lindholm* har 15 Td. Hrtk., 135 Td. Ld., hvoraf 2 Eng, 4 Kær, 3 beplantet, Resten Ager. I Sognet er der ret betydelig Biavl.

Flade S., een Sognekommune med S.-Draaby Sogn, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 247. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken, fordum indviet til St. Margrethe, bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Flere oprindelige Vinduer ere bevarede (nu tilmurede). I Kirkens Mure ere indsatte en Sten med to Menneskehoveder i Relief, en Sten med indridsede Figurer, en Ligsten med Navnet Thore og en Ligsten med Indskriften: Stephanus, sacerdos, † 1450 (se *Løffler*, Gravst. Pl. XXIII). Granitalterbord. Altertavlen er skænket 1701 af Ritm. Ole Krabbe, Kalk og Disk 1661 af „Bartolomæus Ritter Anders Datter". Granitdøbefont. Klokken er fra 1486. — Paa Kirkegaarden 3 Ligtræer.

Nandrup er en gammel Sædegaard, der alt nævnes ved Midten af 15. Aarh. som tilhørende den morsingske Adelsslægt Vinter. Den første kendte Ejer er Peder V. 1454 og 1460, saa Adser V. 1500, Niels V. 1542, dennes Enke Anne Spend 1549, Jens V. 1549 og Peder V., Slægtens sidste Mand, 1552. Den ejedes 1625 af Jfr. Helvig Kaas og Thomes Juel og arvedes af Otte Kaas, der 1634 ogsaa erhvervede Thomes Juels Part. N. blev udlagt til Otte Kaas' Kreditorer, af hvilke Jak. Krabbe 1646 solgte N. til Henr. Linderot eller Rot, der s. A. afhændede den til Enevold Kaas. 1662 ejedes N. (52 Td. Hrtk.) af dennes Svoger Hans Wulf Unger, † 1665, 1671 af Sønnen Claus U., hvis Brodersøn Joh. Rud. U. 1694 solgte N. med Gods (28 og 31 Td. Hrtk.) til Ole Krabbe († 1728), som 1722 solgte den for 8500 Rd. til Herm. Bertelsen paa Laage, men Købet gik tilbage, og Oluf Krabbes Enke Ide Sophie Giedde solgte saa 1729 N. (28, 40 og 191 Td. Hrtk.) til Præst i Hundborg og Østerild Rudbek Humble, † 1742. N. blev derefter købt paa Auktion 1743 for 5221 Rd. af Søren Nielsen paa Sø, som 1754 solgte den (i alt 312 Td. Hrtk.) til Provst Søren Henriksen Ammitzbøll, der 1763 skødede den til sin Søn Niels Sørensen A., † 1771, hvis Enke s. A. ved Auktion solgte N. med Tiender (38 og 47 Td. Hrtk.) og Gods for 18,000 Rd. til Hans Ilum, der 1776 solgte N. (37, 24 og 200 Td. Hrtk.) for 13,000 Rd. til Frantz Vogelius Steenstrup, † 1810. Derefter købtes den 1826 af Buchwaldt, hvis Familie senere har ejet den. Nuv. Ejer er Enken efter A. S. O. B., der købte den for 220,000 Kr. — Hovedbygningen er opf. 1832.

Isak Jonsen i *Flade* nævnes 1422.

Strekhals Gods, et kglt. Len, der 1604 lagdes til Hald Len, skal efter en Lensprotokol af 1547 have ligget i „Tuinge, Bjerby og Flede Srgne" (ɔ: Tøving, Bjærgby og Flade).

I Sognet er der fredlyst 3 Gravhøje. — I en Dal N. for Kirken er der en hellig Kilde, tidligere *St. Margrethes Kilde.*

Bjærgby Sogn, Anneks til Flade, omgives af dette, Galtrup, Solbjærg og Sundby Sogne samt Limfjorden (Thisted Bredn.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. $1^1/_2$ Mil N. V. for Nykjøbing. De overvejende højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt Tinghøj, 217 F., 68 M.), med stejle Molerklinter ved Kysten (Svalklit, 99 F., 31 M.), kun i Midten noget lavere, ere dels lerede, dels sandede.

Fladeindholdet 1896: 1376 Td. Ld., hvoraf 739 besaaede (deraf med Hvede 2, Rug 71, Byg 112, Havre 376, Bælgsæd 15, Frøavl 7, Blandsæd til Modenhed 49, Grøntf. 6, Kartofler 22, andre Rodfr. 78), Afgræsn. 265, Høslæt, Brak, Eng m. m. 238, Have 12, Skov 5, Moser 16, Kær og Fælleder 30, Heder 17, Stenmarker 9, Veje og Byggegr. 45 Td. Kreaturhold 1898: 146 Heste, 584 Stkr. Hornkv. (deraf 312 Koer), 321 Faar, 252 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 96 Td.; 28 Selvejergaarde med 68, 91 Huse med 28 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 735 (1801: 176, 1840: 297, 1860: 560, 1880: 641), boede i 146 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomhed, 344 af Jordbr., 52 af Fiskeri, 123 af Industri, 27 af Handel, 106 af forsk. Daglejervirks., 24 af deres Midler, og 47 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Bjærgby*, beliggende paa nogle Bakker, med Kirke, Friskole, Forsamlingshus (opf. 1884), Sparekasse for Bjærgby Komm. (opr. $^{15}/_8$ 1872; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 16,452 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 575 Kr., Antal af Konti 110) og Mølle; *Gullerup*. Mellem de to Byer ligger Skolen. *Kjeldbjærg*, Gd.

Bjærgby S., een Sognekommune med Alsted S., hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 249. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Ullerup.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, med Apsis, og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granit; eet oprindeligt Vindue er bevaret (nu tilmuret), ligesom Norddøren. Vaabenhuset er af Mursten. Alterbord af Granit. Romansk Granitdøbefont. Klokke fra 1483. — Paa Kirkegaarden ligger en middelalderlig Ligsten med Indskr. Tufo sacerdos; at han var Munk i Dueholm Kloster og blev den første lutherske Præst for Alsted-Bjærgby (se D. Atl. V S. 565), er urigtigt.

I *Gullerup* har ligget en af Adel beboet Sædegaard. 1435 og 1439 nævnes Peder Mogensen (Due) af „Goylrop“ og 1566 Niels Stygge af Gullerup. 1636 mageskiftede Jfr. Anne Sehested Gullerupgd. til Kronen, der atter maa have afhændet den, thi 1646 solgte Niels Vind den til Jfr. Helvig Sandberg.

Ved Bjærgby er der fredlyst 4 Gravhøje, deribl. *Tinghøj* og 2 af de paa en høj Banke lejrede *Burhøje*.

Bjærgby var lige fra Reformationen Anneks til Alsted, indtil Sognet 1885 blev Anneks til Flade.

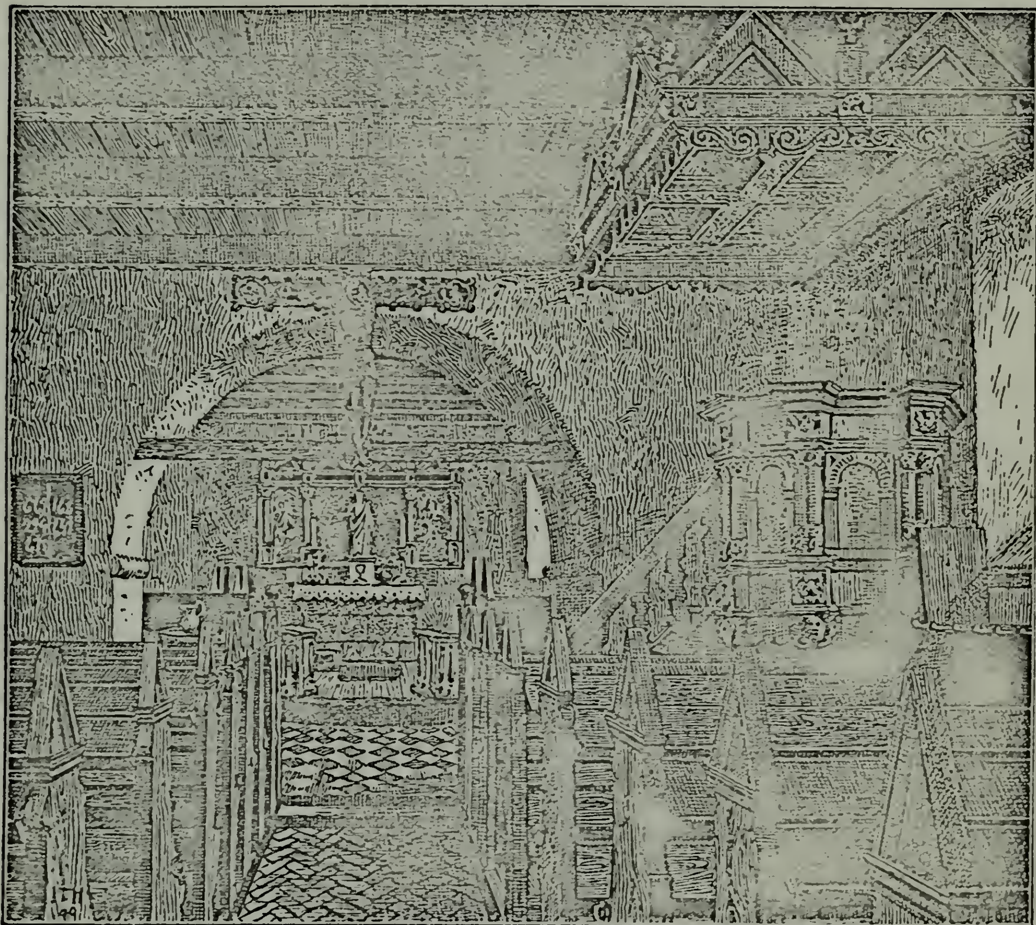
Alsted Sogn omgives af Annekset S.-Draaby, Flade, Galtrup og Tødse Sogne samt Limfjorden (Livø Bredn.). Kirken, mod Ø., ligger henved 1 Mil N. N. V. for Nykjøbing. De ikke videre højtliggende, noget bakkede Jorder ere godt sandmuldede med Lerunderlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Feggesund.

Fladeindholdet 1896: 1422 Td. Ld., hvoraf 597 besaaede (deraf med Rug 81, Byg 95, Havre 308, Bælgsæd 10, Blands. til Modenh. 35, Grøntf. 3, Kartofler 31, andre Rodfr. 32), Afgræsn. 361, Høslæt, Brak, Eng m. m. 244, Haver 8, Moser 73, Kær og Fælleder 95, Flyvesand 4, Veje og Byggegr. 37 Td. Kreaturhold 1898: 115 Heste, 473 Stk. Hornkvæg (deraf 199 Køer), 590 Faar og 163 Svin. Ager og Engs Hartk. 1895: 98 Td.; 19 Selvejergaarde med 73, 2 Fæstegd. med 9, 41 Huse med 16 Td. Hrtk. og 17 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 412 (1801: 209, 1840: 306, 1860: 335, 1880: 367), boede i 82 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 271 af Jordbr., 49 af Fiskeri, 55 af Industri, 5 af Handel, 4 af forsk. Daglejervirksomh., 11 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Alsted*, ved Landevejen, med Kirke og Skole; *Skarum* (1422: Skarem, 1502: Skarum), ved Landevejen, med Præstegd. Der fiskes Flynder og Aal.

Alsted S., een Sognekommune med Bjærgby S., hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 248. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Sø i Sejerslev Sogn.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Eet oprindl. Vindue (nu tilmuret) er bevaret; Norddøren kan spores. Vaabenhuset er af Mursten. Altertavle med 3 malede Figurer og Prædikestol (overmalet) er formentlig fra 16. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Paa en Tværbjælke i Korbuen et gotisk Krucifiks. Paa nogle Stole-

Alsted Kirkes Indre.

stader Navnet Erik Hvas og Aarst. 1566. — Paa Kirkegaarden ligger en middelalderlig Ligsten med Korsstav og Navn.

I Sognet har der ligget en Borg *Alstedvold*, som ifl. D. Atl. Erik af Pommern skænkede Peder Pykstrud, men som blev brændt af Henrik Skarpenberg, som derved forbrød sit Gods til Kronen. *Skarpenbergs Gods* paa Mors var længe et kglt. Len. Det endnu bevarede Voldsted „Voldhøj“ eller „Alstedvold“ er en firsidet 200 F. lang og bred Plads, der indesluttes af et omtr. 5 F. højt Jordværn; midt paa Pladsen ligger en omtr. 20 F. høj og ved Foden 100 F. vid, rundagtig Jordhøjning. — I Nærheden ligger et andet Voldsted *Gravene*, en firsidet, 65—75 F. stor Plads, omgiven af en dobbelt Grav, den inderste nu næsten opfyldt.

Nørgaard i Skarum ejedes 1580 af Erik Hvas.

Sønder-Draaby Sogn, Anneks til Alsted, omgives af dette, Flade, Sejerslev og Jørsby Sogne samt Limfjorden (Draaby Vig). Kirken, omtr.

midt i Sognet, ligger $1^1/_4$ Mil N. for Nykjøbing. De lavtliggende, temmelig jævne Jorder ere muldlerede med Lerunderlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Feggesund.

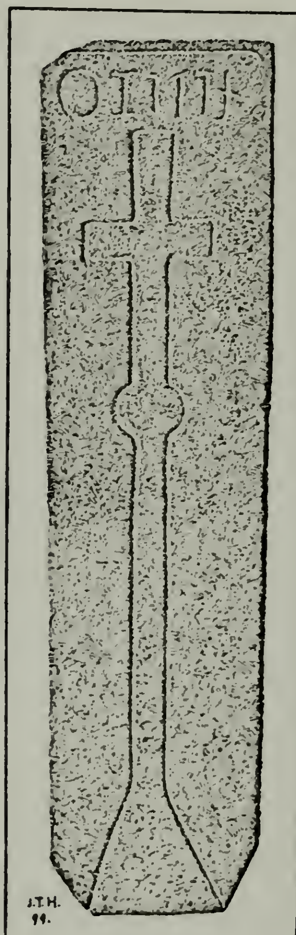
Fladeindholdet 1896: 1030 Td. Ld., hvoraf 469 besaaede (deraf med Rug 53, Byg 59, Havre 255, Bælgsæd 13, Blandsæd til Modenhed 28, Grøntf. 9, Kartofler 23, andre Rodfr. 26), Afgræsn. 261, Høslæt, Brak Eng m. m. 177, Have 8, Skov 3, Moser 9, Kær og Fælleder 50, Hegn 3, Stenmarker 29, Veje og Byggegr. 21 Td. Kreaturhold 1898: 79 Heste, 313 Stkr. Hornkv. (deraf 167 Køer), 315 Faar, 96 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 68 Td.; 20 Selvejergaarde med 56, 56 Huse med 12 Td. Hrtk. og 9 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 391 (1801: 135, 1840: 278, 1860: 308, 1880: 421), boede i 95 Gaarde og Huse; Erhverv: 11 levede af immat. Virksomhed, 153 af Jordbr., 40 af Fiskeri, 83 af Industri, 15 af Handel, 63 af forsk. Daglejervirks., 18 af deres Midler, og 8 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Sønder-Draaby* (vistnok af det Drag, der forbinder det nordøstl. Mors med den øvrige Ø), ved Landevejen, med Kirke, Skole og Statstelefonstation. *Bukhave*, Gd.

S.-Draaby S., een Sognekommune med Flade S., hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 246. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granit. Et Par oprindelige Vinduer ere bevarede; Norddøren kan spores. Altertavle og Prædikestol ere fra 1590, den sidste skænket af Maren Lykke, g. m. Vincens Rosenkrantz. Smuk Døbefont af gulligt Marmor. Paa Kirkegaarden ligger en Granitsten med indhuggede Bomærker. — En lille, med 5 runde Fordybninger foroven forsynet, tidlig middelalderlig Granitsøjle, der har været brugt som Kirkelampe, er nu i Nationalmus. (se Aarb. f. n. Oldk. 1888 S. 106 flg.).

Draaby var lige fra Reformationen Anneks til Flade, indtil det 1885 blev Anneks til Alsted.

Ligsten
paa Alsted Kirkegaard.

Sejerslev Sogn, det nordligste og største i Herredet, omgives af Annekserne Ejerslev og Jørsby, S.-Draaby og Flade Sogne samt Limfjorden (Thisted Bredn., Feggesund og Løgstør Bredn.). Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil N. for Nykjøbing. De overvejende højtliggende og bakkede Jorder (Bavnehøj, 163 F., 51 M.) ere muldsandede, til Dels lerblandede og frugtbare. Mod N. løber Sognet ud i den lange, smalle og lave Landtunge *Feggeklithals*, paa hvilken den flade, omtr. 40 Td. Ld. store Bakke *Feggeklit*, 78 F., 24 M., ligger med en stejl Skrænt ud til Løgstør Bredn.; fra Landtangen gaar mod N. Ø. et Flak, paa hvilket ligger ved det østl. Indløb til Feggesund den lille Holm *Feggerøn*. Mange Steder ved Kysterne findes høje Skrænter af Moler. Inden for Skarrehage ligge de omtr. 33 Td. Ld. store *Skarresøer*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykjøbing til Feggesund.

Fladeindholdet 1896: 3601 Td. Ld., hvoraf 1519 besaaede (deraf med Rug

200, Byg 208, Havre 773, Bælgsæd 17, Spergel 5, Blandsæd til Modenhed 133, Grøntf. 3, Kartofler 95, andre Rodfr. 84), Afgræsn. 1148, Hoslæt, Brak, Eng, m. m. 524, Haver 16, Skov 6, ubevokset 22, Moser 72, Kær og Fælleder 93, Heder 103, Veje og Byggegr. 72, Vandareal m. m. 25 Td. Kreaturhold 1898: 279 Heste, 1289 Stk. Hornkvæg (deraf 439 Koer), 1341 Faar, 369 Svin og 44 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 215 Td.; 46 Selvejergaarde med 186, 94 Huse med 28 Td. Hrtk. og 35 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 962 (1801: 350, 1840: 616, 1860: 728, 1880: 918), boede i 191 Gaarde og Huse; Erhverv: 46 levede af immat. Virksomh., 545 af Jordbr., 6 af Gartneri, 84 af Fiskeri, 131 af Industri, 17 af Handel, 57 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 53 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sejerslev*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, 3 Møller og Statstelefonstation; *Nørre-Draaby* med Skole og Fattiggaard for S.-Ejerslev-Jørsby Komm. (opf. 1876, Plads for 30 Lemmer) og Statstelefonstation; *Hanstholm*; *Skjærbæk*; *Skrandrup*; *Hesselbjærg*, ved Landevejen, med Skole og Statstelefonstation. Hovedgaarden *Sø* har $17^1/_4$ Td. Hrtk., 254 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 5 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre 11 Td. Hrtk. Fæstegods (i Alsted S.). Gaardene *Mølhave* (omtr. 11 Td. Hrtk.), *Dybdal*, *Søndergd.*, *Skarregd.* ($9^1/_2$ Td. nyt og $16^1/_8$ Td. gmlt. Hrtk.) og *Feggeklit* med Anløbsbro for Dampskibe og Overfart til Hannæs samt Statstelefonstation. *Søgaarde.* I Sognet drives en Del Fiskeri.

Sejerslev S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Morsø Hrd.'s Jurisdiktion (Nykj.), Thisted Amtstue- og Nykjøbing Lægedistr., 8. Landstingskr. og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 243. Lægd. Kirken tilhører Ejerne af Sø og Ullerup.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre. Flere oprindelige Vinduer ere bevarede (nu tilmurede); Norddøren kan spores. Taarnet, af Granitkvadre og Mursten, er fra Slutn. af Middelalderen eller Beg. af 16. Aarh. I det nye Vaabenhus' Mure ere to Vinduesmonoliter indsatte. Paa to af Kvadrene i Taarnet findes et Menneskehoved i Relief (se D. Atl. V S. 566). Kirken har fladt Bjælkeloft, Apsis Halvkuppelhvælving, Taarnrummet Krydshvælving. Alterbord af Granit, med Relikviegemme. Altertavle og Prædikestol fra Slutn. af 16. Aarh. Romansk Granitdøbefont med rige Bladornamenter. Paa Stolestaderne Fru Maren Lykkes fædrene og mødrene Vaabener og Aarst. 1587. I Triumfbuen hænger et Krucifiks. I Skibet et Epitafium over Præsten Knud Olufsen Thisted, † 1685, med et fortræffelig malet Portræt af ham, Hustru og Datter, udført af H. Westenholt 1675. Om tidligere Begravelser i Kirken se D. Atl. V S. 565.

Sø (Siöö) menes at have tilhørt Poul Mattissen, der 1433 blev adlet med Slægten Dyres Vaaben, og ejedes i alt Fald 1486 af hans Svigersøn Jep Andersen og 1488 af dennes Enke Anne Poulsdatter, der siden ægtede Iver Clausen Dyre, som ejede S. 1500; derefter dennes Søn Claus Iversen, † 1547, hans Søn Mogens Clausen 1556, dennes Broder Jens Clausen, † 1587, hvis Søn Iver Dyre 1632 solgte S. til Mourids Brun, der s. A. solgte den til Claus Kaas, hvis Søn Enevold K. ejede den 1646, men solgte den 1654 til sin Søster Agnete Kaas, Peder Henriksen Myltings, der da pantsatte den til Henrik Linderot. 1662 ejedes S. (46 Td. Hrtk.) af Peder Henriksen, men Agnete Kaas skødede den 1675 (24 Td. Hrtk.) til sin Søstersøn Claus Unger, som 1687 solgte den (36 Td. Hrtk.) til Kmjkr. Peder Rodsteen; 1691 blev den af Jørgen Jørgensen i Kbh. solgt til Evert Weinman smstds., som 1695 solgte den til Provst Christen Stistrup i Ullits, som 1696 afhændede S. til Gunde Jensen, Forpagter paa Nandrup, † 1731, af hvis Dødsbo Jesper Andersen af Todbøl 1731 paa Auktion købte S. (21) med Tiende (20 Td. Hrtk.) etc. for 1177 Rd., men straks transporterede Købet til Forpagter paa Nandrup Søren Nielsen, som 1749 solgte S. til Thom. Poulsen af Momtoft, der 1763 skødede S. for 800 Rd. til Laur. Ammitzbøll, som 1768 afhændede den med Tiende og Bondeskyld (henh. 20, 22 og 5 Td. Hrtk.) for 3100 Rd. til Jens Peter Woydemann; denne solgte 1772 S. for 2750 Rd. til Jens Stadel (1778: 20 Td. Hrtk., med Tiender 76 og Bondergods 256), efter hvis Død

den overtoges af Sønnen Justitsraad Fr. Stadel til Ullerup, derpaa fra 1860 af dennes Datter S. Sonnesen, fra hvem den 1881 gik over til hendes Svigersøn, den nuv. Ejer Premierlieutn. C. C. Mansa. — Hovedbygningen er opf. 1861 af Grundmur og bestaar af een Fløj i 1 Stokv. med takkede Gavle.

Skarregaard var 1406 en Sædegaard, der ejedes af Niels Eriksen (Banner), hvis Sønnesønner Thomas og Niels Eskilsen ejede den 1481—1507. Thomas Eskilsens Søn Søren Høg solgte den til Hr. Otte Krumpen, der ejede den 1568. Siden skattede den som en Bondegaard indtil ved 1650, men 1662 var den en Hovedgaard (31 Td. Hrtk.), tilhørende Sivert Brockenhuus. 1726 var den paany en Bondegaard paa 16 Td. Hrtk., der 1776 laa under Nandrup. — *Skarreborg* Voldsted (95×113 F.) ved Skarregaard er anlagt paa en stor, 150 F. høj Banke og bestaar af et 1½—2 F. højt Jordbrystværn, der omslutter en stor, firsidet Plads; den vestl. og sydl. Side dækkes af Grave. Der er fundet Rester af Stenfundamenter og Jærnsager fra Middelalderen. Voldstedet er fredlyst.

Bondegaarden *Hanstholm* (16 Td. Hrtk.) ejedes 1662 af Siv. Brockenhuus til Skarregd.; fra hans Bo udlagdes den 1685 til Fru Helle Gyldenstierne. Den ejedes 1697 af Niels Unger, som 1699 solgte den (9 Td. Hrtk.) for 190 Rd. til Ole Krabbe til Nandrup, fra hvilken Gaard den først 1772 blev frasolgt til Jens Stadel til Sø.

Dybdal blev 1474 af Johanne Andersdatter givet til Dueholm Kloster. — *Hyldgaard* i Sejerslev nævnes 1496. — Gaarden *Feggeklit*, ved Foden af Feggeklit Bakke, paa hvilken en Del af dens Jorder ligge, har været ejet af Adel, bl. a. 1688 af Agnete Kaas til F.

Til Egnen (Skarreborg eller Feggeklit) er *Hamletsagnet* knyttet, idet Kong Fegge eller Fenge, der havde dræbt sin Broder Ørvendel og ægtet hans Hustru, blev dræbt af Ørvendels Søn Amled.

I Sognet er der fredlyst 4 Gravhøje.

Ejerslev Sogn, Anneks til Sejerslev, omgives af dette og det andet Anneks Jørsby samt Limfjorden (Løgstør Bredn.). Kirken, midt i Sognet, ligger omtr. 2 Mil N. N. Ø. for Nykjøbing. De højtliggende og bakkede Jorder (Hulhøj, 131 F., 41 M.) ere tunge, lerblandede med Lerunderlag og meget frugtbare. Paa Vestsiden ligger den siden 1868 udtørrede Hund Sø.

Fladeindholdet 1896: 1328 Td. Ld., hvoraf 690 besaaede (deraf med Rug 75, Byg 131, Havre 295, Bælgsæd 7, Frøavl 36, Blandsæd til Modenhed 93, Grøntf. 4, Kartofler 24, andre Rodf. 23), Afgræsn. 356, Høslæt, Brak, Eng m. m. 167, Haver 6, Moser 20, Kær og Fælleder 27, Stenmarker 26, Veje og Byggegr. 32, Vandareal m. m. 2 Td. Kreaturhold 1898; 144 Heste, 594 Stk. Hornkvæg (deraf 210 Køer), 747 Faar, 114 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 101 Td.; 29 Selvejergaarde med 89, 41 Huse med 12 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 446 (1801: 167, 1840: 267, 1860: 337, 1880: 422), boede i 86 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed, 288 af Jordbr., 22 af Fiskeri, 77 af Industri, 7 af Handel, 23 af andre Erhv., 19 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ejerslev* (1422: Etherslef) med Kirke, Skole, Missionshus (opf. 1890 mod N. ved Grænsen af Sejerslev S.) og Mølle; *Vester-Hunderup*. Gaarde: *Øster-Hunderup*, *Damgd.*, *Bisgd.*, *Kirkegd.* og *Hovgd.*

Ejerslev S., een Sognekommune med Sejerslev og det andet Anneks Jørsby, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 244. Lægd. Kirken tilhører nogle af Beboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren spores. Flere store Bindesten i Kirkens Vestmur tyde paa, at der her har staaet et Taarn. Vaabenhuset, af Mursten, er ombygget 1890. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavle fra 16. Aarh., overmalet. Kalk, skænket 1639 af Peder Nielsen Basse. Prædikestolen, i romansk Stil, er noget yngre. Smuk ro-

mansk Granitdøbefont med Rundbuedekoration. I Koret en udskaaren, middelalderlig Skriftestol.

Ved Ejerslev ligger paa flad Mark Voldstedet „*Ejerslev Slot*“, der bestaar af en firsidet, omtr. 200 F. lang og bred Banke, der i alt Fald mod N. V. og N. Ø. har været dækket af en Grav og en udenfor liggende Vold.

Jørsby (*Jordsby*) **Sogn**, Anneks til Sejerslev, omgives af dette, det andet Anneks Ejerslev, Limfjorden (Livø Bredn. og Draaby Vig) og S.-Draaby Sogn. Kirken, mod S., ligger 1¼ Mil N. N. Ø. for Nykjøbing. De ikke videre højtliggende, mod S. lave og jævne Jorder ere tunge og lerblandede med Lerunderlag samt meget frugtbare. Mod S. Ø. skyder den lave Landtunge *Buksør Odde* ud mellem Livø Bredn. og Draaby Vig.

Fladeindholdet 1896: 1204 Td. Ld., hvoraf 410 besaaede (deraf med Rug 43, Byg 68, Havre 199, Blandsæd til Modenhed 56, Kartofler 18, andre Rodfr. 22), Afgræsn. 332, Høslæt, Brak, Eng m. m. 161, Have 5, Moser 4, Kær og Fælleder 268 Veje og Byggegr. 23 Td. Kreaturhold 1898: 79 Heste, 374 Stk. Hornkvæg (deraf 139 Køer), 501 Faar, 81 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. 1895: 77 Td.; 16 Selvejergaarde med 69, 25 Huse med 8 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 272 (1801: 177, 1840: 236, 1860: 243, 1880: 275), boede i 57 Gaarde og Huse; Erhverv: 6 levede af immat. Virksomh., 183 af Jordbrug, 47 af Fiskeri, 16 af Industri, 2 af Handel, 7 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 3 vare under Fattigv.

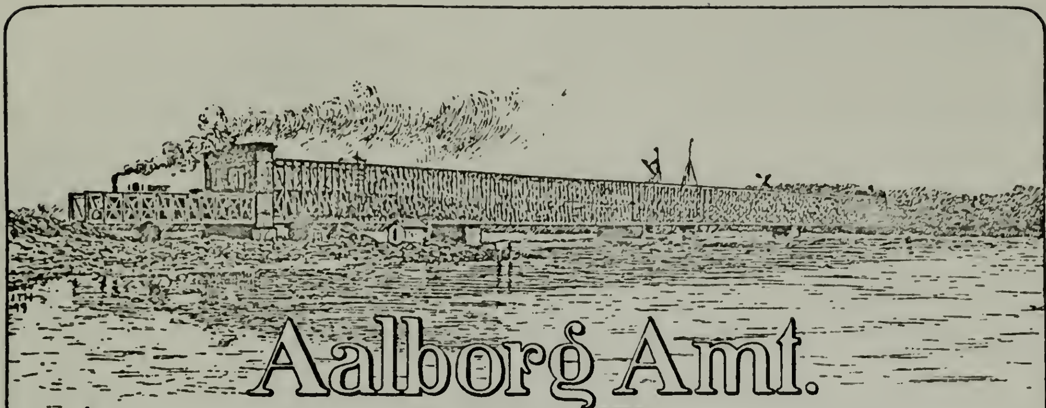
I Sognet Byen: *Jørsby* (gml. Form Jørsbod og Jørsbo) med Kirke, Skole, Sparekasse for S.-Ejerslev-Jørsby Komm. (opr. 3/6 1871; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 130,908 Kr., Rentef. 3½ pCt., Reservef. 12,060 Kr., Antal af Konti 388) og Mølle. *Hedegaard*, *Jørsbygaard*, *Nygaard*, *Engholm*, Gd.

Jørsby S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt under 5. Udskrivningskr.' 245. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Ullerup.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Bjælkeloft, ere opf. i gotisk Tid af røde Mursten, den eneste paa Mors af dette Materiale og Øens yngste Kirke. Et Vindue i Koret og den spidse Korbue ere bevarede. Vaabenhuset, af Mursten, er fra ny Tid. Altertavle (Jesus med Barnet) er malet 1866 af C. Dalsgaard. Paa Kalken Kragernes og Skram'ernes Vaabener. Prædikestol i romansk Stil. Smuk romansk Granitdøbefont. I Skibet paa hver Side af Korbuen en spidsbuet Niche (hvori tidligere to Træbilleder).

Jørsbygaard (Jørsbogd.) ejedes 1439 af Erik Kid, der erhvervede den ved Mageskifte med Dueholm Kloster, 1477 af hans Søn Myg Eriksen, 1485 af Mikkel Krag (Kid), 1496 af Peder Kid, 1597 af Christen Krag. 1654 blev den af Niels Kaas til Bækmark solgt til Hans Wulf Unger; 1691 solgte Wulf Unger den (13 Td. Hrtk.) til Forpagter paa Nandrup Gunde Jensen; paa Auktion efter denne 1731 blev J. købt for 150 Rd. af Byfoged Peter Lybecker, † 1763.

Aalborg Amt.

Aalborg Amt ligger paa begge Sider af Limfjorden: den mindste Del, *Kjær Herred*, N. for denne, i øvrigt begrænset mod Ø. af Kattegat, mod N. og V. af Hjørring Amt (Dronninglund, Børglum og Hvetbo Hrd.), fra hvilket det til Dels adskilles ved Gjer Aa og Rye Aa; den største Del, *Himmerland* eller *Himmersyssel*, beliggende S. for Fjorden, begrænset mod Ø. af Kattegat, mod S. af den omtr. 5 Mil lange Mariager Fjord samt Randers Amt (Onsild Hrd.), hvorfra det for en Del adskilles ved Onsild Aa, og Viborg Amt (Rinds Hrd.), mod hvilket Lerkenfeld Aa til Dels danner Grænsen, mod V. og N. af Limfjorden. Til Amtet høre *Egholm* og *Livø* samt nogle mindre Holme i Limfjorden. Dets største Udstrækning fra V. til Ø. er omtr. 9, fra N. til S. henved 9 Mil. I den store, sydl. Del er Overfladen for det meste højtliggende og bakket, særlig i Midten, hvor Rolds Bavnehøj hæver sig til 364 F., 114 M.; dog er en stor Del af Landet opfyldt af Plateauer af indtil 300 F. Højde og derover. Mod Ø. falder Højdepartiet af til den lavtliggende og jævne Egn ved Kattegat, hvor den lille Vildmose ligger; mod V. fortsættes Bankerne derimod flere Steder helt ud til Limfjorden. Den mindste, nordl. Del, Kjær Hrd., er i det hele mere lavtliggende, kun i Midten opfyldt af Banker, som Hammer Bakker (højeste Punkt 281 F., 88 M.), der ere en Fortsættelse af Højdepartierne S. for Fjorden; mod Ø. falde de bakkede Jorder af til Egnen ved Kattegat, mod V. gaar Landet over i en stor Slette, hvoraf en Del dækkes af den store Vildmose. M. H. t. Jordblandingen og Frugtbarheden frembyder Amtet store Forskelligheder, dog mindre end de to andre nordjydske Amter. Ved Matr. gik der gnmstl. 28 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. (357 Td. Hrtk. paa 1 □ Mil, svarende til Takst $4,_5$), og i gnmstl. Frugtbarhed bliver Amtet det fjerdelaveste af Jyllands Amter, idet kun Hjørring, Ribe og Ringkjøbing Amter staa lavere. Af de mange smaa Vandløb, der i den sydl. Del søge ud til alle Sider, mærkes Trend Aa mod V. til Livø Bredning og Østeraa og Lindenborg Aa mod N. til Limfjorden; i den nordl. Del nævnes Lindholm Aa, der falder i Limfjorden over for Aalborg.

Amtets Størrelse var ifl. Arealopgørelsen 1896: $52,_7$ □ Mil ($2902,_1$

□ Km.), det største af de nordjydske Amter, og kun Viborg, Ringkjøbing og Ribe Amter ere større. Af det saml. Fladeindhold udgøre de 4 Købstæder kun $0,_3$ □ Mil ($18,_3$ □ Km.). Det opmaalte Fladeindhold, hvori Søplanens Vandareal (708 Td. Ld.) ikke er medregnet, opgjordes $^{16}/_7$ 1896 til 525,386 Td. Ld. (omtr. 288,962 Hekt.). Heraf var besaaet Fladeindhold 171,195 (deraf med Hvede 121, Rug 40,344, Byg 24,832, Havre 67,088 — heraf 19,068 graa Havre —, Blandsæd til Modenhed 7641, Boghvede 598, Bælgsæd 205, Spergel 2471, Kommen og Raps 13, Frøavl 249, Kartofler 14,297, Gulerødder 430, Foderroer 6054, Grøntfoder 6785, Havesager 65); der henlaa til Brak 26,867, til Høslæt 33,866 og Afgræsning 100,035, Engarealet var 40,189. Fladeindholdet af Have var 2712, af Skov 24,615 bevoksede og 2103 ubevoksede Arealer, Tørvemoser 29,525, Kær og Fælleder 28,514, Hegn og Læplantninger 413, Byggegrunde, Veje osv. 9704 Td. Ld. Af væsentlig ubenyttede Arealer var der Heder med 52,018, Flyvesand og Klit med 675, Stenmarker med 1530 og endelig af Vandareal foruden Søplanen 1425 Td. Ld. Inden for Kornarealet er Dyrkningen af Havre mest udbredt, dog er ogsaa Rugarealet forholdsvis betydeligt, medens Dyrkningen af Hvede er ganske forsvindende; m. H. t. Bygavlen staar Amtet, som rimeligt er, tilbage for de mere frugtbare af Jyllands Amter, men den spiller dog en større Rolle her end i Hjørring Amt og i de vestjydske Amter. Af de øvrige Høstafgrøder skal nævnes Spergel til Modenhed, hvortil kun Ringkjøbing Amt af alle Landets Amter anvender et større Areal, Kartofler, der indtager et langt større Areal (c. $1^1/_2$ □ Mil) end i noget andet Amt i Landet, og Grøntfoder, hvortil der anvendes meget store Strækninger, navnlig i Sammenligning med andre jydske Amter (bortset fra Hjørring). Afgræsnings- og især Høslætarealerne ere meget betydelige, og det samme gælder Engene, hvoraf kun Ribe og Ringkjøbing Amter have mere. Brakarealet er her, ligesom i Thisted Amt, af ringe Udstrækning i Forhold til de besaaede Strækninger. I øvrigt skal nævnes de store Arealer, som Moser og Kær udgøre (Store- og Lille-Vildmose), langt mere end i noget andet Amt. Skovarealet er ikke betydeligt, selv om Amtet er det skovrigeste af de tre nordjydske Amter. Inden for de væsentlig ubenyttede Arealer er det især Hedearealet, der er fremtrædende, og det udgør baade absolut og forholdsvis en betydelig Del af Amtets hele Areal.

Af Husdyr fandtes $^{15}/_7$ 1898: 29,510 Heste, 115,274 Stkr. Hornkvæg (deraf 62,597 Malkekøer), 101,660 Faar, 65,372 Svin, 6 Æsler, 1444 Geder og 2726 Kaniner. Kvægavlen er af stor Betydning; sættes Kreaturstyrken i Forhold til Arealet, staar Amtet vel tilbage for de østl. Amter og naar heller ikke de to andre nordjydske Amter, men i Forhold til Folketallet gaar det dog op over alle disse og staar kun tilbage for de tre vestjydske Amter. Det er især Antallet af Faar og Hornkvæg, som er meget

betydeligt, og inden for det sidste spiller Studefedning endnu en ret fremtrædende Rolle. I øvrigt er Bevægelsen inden for Kreaturholdet i den nyere Tid den samme her som i andre jydske Amter: en stærk Opgang i Antallet af Malkekøer og Svin og ligeledes i Antallet af Heste, men Nedgang i Faareholdet. Baade af Hingste og Tyre høre de fleste til jydsk Race; af Væderne ere de fleste af Southdown- og Landracen (Kødfaar), men der fandtes dog ogsaa en Del af Dishleyracen. Inden for Fjerkræavlen er Hønseholdet ikke særlig stort, hvorimod der findes mange Ænder og Gæs; i 1898 taltes 343,985 Høns, 1528 Kalkuner, 46,857 Ænder og 25,716 Gæs. Antallet af Bistader var ret betydeligt, 7515.

Det hele Ager og Engs Hartkorn og halverede Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1899: 18,348 Td.; deraf var Købstædernes 212. Landdistrikternes og Hdpls. Hartkorn $^1/_1$ 1895 (18,200) fordelte sig saaledes, at der fandtes 112 større Landbrug paa 12 Td. Hrtk. og derover med 2449 Td., 4128 Bøndergaarde (1-12 Td. Hrtk.) med 13,641 Td., 7549 Huse (under 1 Td. Hrtk.) med 2002 Td., samt forskellige andre Jordlodder med i alt 106 Td. Hrtk. Endvidere var der 2006 jordløse Huse i Amtet. Af samtlige Gaarde vare 4011 med 15,154 Td. Hrtk. Selvejergaarde, 32 med 160 Td. Hrtk. Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte, 5 med 18 Td. Hrtk. i Arvefæste uden denne Ret samt 192 med 758 Td. Hrtk. alm. Fæstegaarde paa Livstid. Af Husene vare 8095 med 1868 Td. Hrtk. Selvejer- og Arvefæstehuse, hvoraf 1133 jordløse. Af Fæste- og Lejehuse fandtes 1460 med 134 Td. Hrtk. (deraf 843 jordløse). Som Følge af den gennemgaaende lave Bonitering findes der kun faa Gaarde med et større Hartkornstilliggende; derimod er Antallet af Gaarde paa 4-8 Td. Hrtk. ret betydeligt, kun Aarhus og Randers Amter have flere, og ogsaa i Klasserne med mindre Hartkornstilliggende er Antallet forh. betydeligt; i det hele er dog det saml. Antal Brug ikke særlig stort i dette Amt. Hvad Besiddelsesmaaden angaar, er Selveje langt det almindeligste; af Arvefæstegaarde er Antallet meget ringe, og i alm. Fæste paa Livstid findes heller ikke mange; dog er det det af Jyllands Amter, som har flest saadanne. Ogsaa inden for Husbruget er Selveje det mest udbredte, selv om der af Husene med Jord findes flest i Fæste og Leje her blandt Jyllands Amter; ligeledes af de jordløse Huse er der en Del i Fæste og Leje, dog færre end i Randers og Hjørring Amter.

Folketallet var $^1/_2$ 1890: 104,790 (1801: 45,627, 1840: 60,684, 1860: 76,562, 1880: 95,338), hvoraf de 4 Købstæder 24,357 og Landdistrikterne 80,433. M. H. t. til Befolkningstætheden staar dette Amt langt tilbage for de tre østl. Amter, og det er ogsaa det daarligst befolkede af de tre nordl., men staar over de tre vestl. Paa 1 □ Mil kom der i 1890: 1992 Mennesker ($36_{,18}$ paa 1 □ Km.). Inddeler man Befolkningen i Næringsklasser, saaledes at der til hver Klasse ikke alene regnes For-

sørgere, men ogsaa hele deres Husstand, viser det sig, at 5906 levede af immateriel Virksomhed (Embeds- og Bestillingsmænd, Læger, Sagførere, Lærere, Videnskabsmænd osv.), 53,197 hørte til Jordbrugernes Klasse, 244 til Gartnernes, 1052 til Fiskernes, 20,384 til de industridrivendes, 6929 til de handlendes, 722 til de søfarendes; der var 9804, som hørte til Gruppen „andre Erhverv“, hovedsagelig „forskellig Daglejervirksomhed“, 4235 levede af deres Midler, og 2317 vare under Fattigvæsenet. Som det ses, er Landbruget Hovederhvervet, og over Halvdelen af Befolkningen har sit Underhold herved; men det har dog forholdsvis set ikke den Betydning som i de andre nordl. og i de vestl. Amter, medens paa den anden Side Industri og Handel giver Brødet til flere i dette Amt; det danner med Hensyn hertil et Overgangsled mellem de østl. og Jyllands øvrige Amter. Der er langt færre, som have deres Erhverv af Søen her end i de to andre nordjydske Amter, medens forholdsvis mange leve af deres Midler.

Amtskommunens finansielle Forhold i Aaret $^1/_4$1897-$^{31}/_3$1898. Af Indtægtsposterne: Udskrivning paa Amtsraadskredsens Hrtk. 309,355 — 17 Kr. pr. Td. —, Bidrag fra Købstæderne 3026, Tilskud fra Kommuner til Fællesanliggender 11,384, Indtægt af Aktiver 12,541; af Udgiftsposterne vare de væsentligste: Vejvæsen 134,928, Medicinalvæsen 79,729, Justits-, Politi- og Fattigvæsen 61,023, Amtsskolefond 20,928, Dyrlægevæsen 6043, Regulering af Vandløb 1848, Amtsraadet 4499, til Jærnbaneanlæg 131,486 Kr. Amtsrepartitionsfonden ejede $^{31}/_3$ 1898 i Panteobligationer og Kapitaler 584,295, i faste Ejendomme, som ikke give Udbytte, 445,000 og skyldte 847,879 Kr. bort. Amtsfattigkassen udredede s. A. til døvstummes Oplæring 5547, til Idioters Underhold m. m. 2662, og fik sine væsentligste Indtægter fra $^1/_4$ pCt. Afgiften 754, Bøder 1327 og i Henhold til Plak. 1845 814 samt i Tilskud fra Amtsfonden 4200 Kr. — M. H. t. Købstædernes finansielle Forhold henvises til Afsnittene for hver enkelt By. — For Sognekommunerne anføres af Indtægterne følgende: de paalignede Skatter udgjorde 1897 paa Hartkornet 399,985 (gnsmtl. 22 Kr. pr. Td. Hrtk.), paa Formue og Lejlighed 174,905, Indtægt af Aktiver 8168, Afgifter efter Næringsloven 30,295; desuden udrededes Naturalarbejde uden for Paaligningen til en samlet Værdi af 26,741 Kr. De væsentligste Udgifter vare: Fattigvæsen 187,981, Skolevæsen 251,243, Alderdomsunderst. 105,933 (deraf 49,507 i Tilskud af Staten), Vejvæsen 70,496, Udgift ved Sogneraadene 9064, Bidrag til Jærnbaneanlæg 102,484 Kr. Sognekommunerne ejede i Slutn. af 1897: i Kapitaler 116,964, i faste Ejendomme 2,162,292 og skyldte 950,908 Kr. bort. Under Sogneraadenes Bestyrelse stod Legater til et samlet Beløb af 28,383 Kr. M. H. t. Beskatningens Højde svarer Amtets Paaligning paa Hartkornet (til Amt og Sogne) til Jyllands Gennemsnit, medens Formue- og Lejlighedsskatten udregnet med Hrtk. som Sammenligningsmaalestok er lavere end Gennemsnittet for Landsdelen,

og det laveste efter Randers Amt. Lægges de to Skattebeløb sammen, bliver det saml. Beløb derfor ogsaa lavere, men Vejle, Aarhus Amtsraadskreds og Randers Amt udskrive dog et mindre Beløb pr. Td. Hrtk. Skatten pr. Td. produktivt Areal er lav; kun Ringkjøbing og Ribe Amter vise et mindre Beløb. I Forhold til Høstværdien er Paaligningen ogsaa meget lav, kun Ringkjøbing Amt har et lavere Beløb af Jyllands Amter.

Amtet bestaar af Købstæderne: *Aalborg, Nørre-Sundby, Nibe* og *Løgstør* og Herrederne: *Kjær, Fleskum, Hornum, Hellum, Hindsted, Aars, Gislum* og *Slet.*

Amtets samtlige Landkommuner danne eet Amtsraadsdistrikt, der har 9 valgte Medlemmer. Amtet har i alt 66 Sognekommuner.

Amtet udgør en Del af 7. Landstingskreds og har 5 Folketingskredse.

I gejstlig Henseende hører Amtet dels under Aalborg, dels under Viborg Stift. Det omfatter 6 Provstier (hvoraf de to første under Aalborg Stift): 1) Aalborg Købstads (foruden Købstaden: Budolfi Landsogn af Hornum Hrd. og Nørre- og Sønder-Tranders Sogne af Fleskum Hrd.), 2) Kjær, 3) Fleskum og Hornum, 4) Hindsted og Hellum, 5) Aars og Gislum og 6) Slet.

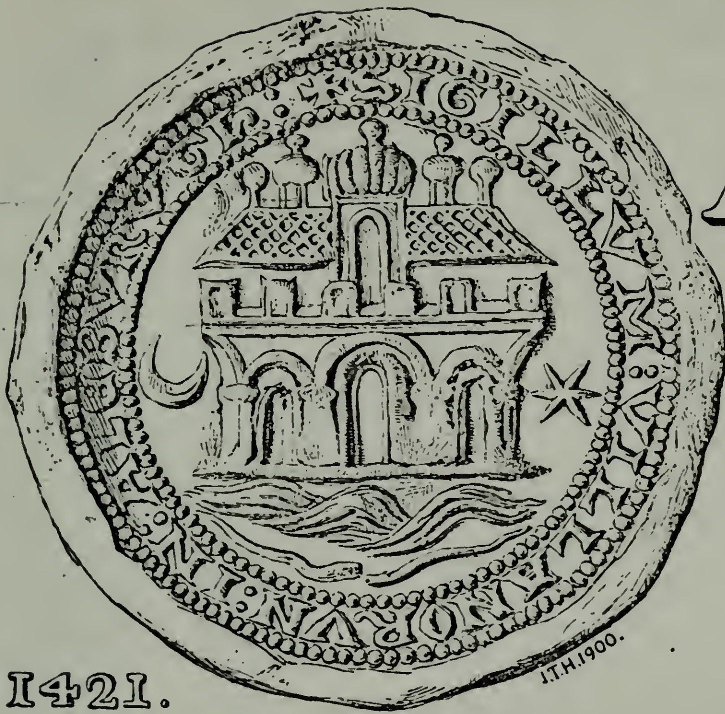
I jurisdiktionel Henseende omfatter Amtet, foruden de 4 Købstadsjurisdiktioner, 5 Landjurisdiktioner: 1) Kjær Herred, 2) Aalborg Birk og Fleskum Hrd., 3) Hornum Herred, 4) Slet og Aars Herreder og 5) Hellum og Hindsted Herreder. Gislum Herred er forenet med Rinds Hrd. i Viborg Amt til een Jurisdiktion.

Amtet hører til 5. Udskrivningskreds og til Aalborg Stiftsfysikat; der er 5 Lægedistrikter: 1) Aalborg Købstads, 2) Kjær Herreds, 3) Farsøs, 4) Nibes og 5) Aalborg Amts søndenfjordske. M. H. t. Oppebørselen af Skatter danner Amtet eet Amtstuedistrikt. Amtet har for Tiden 7 Branddirektorater: 4 for Købstæderne og 3 for Landdistrikterne (et for Kjær, Fleskum, Hornum og Hellum Hrd., et for Slet og Aars Hrd. og et for Hindsted og Gislum Hrd., det sidste under Branddirektoratet i Hobro).

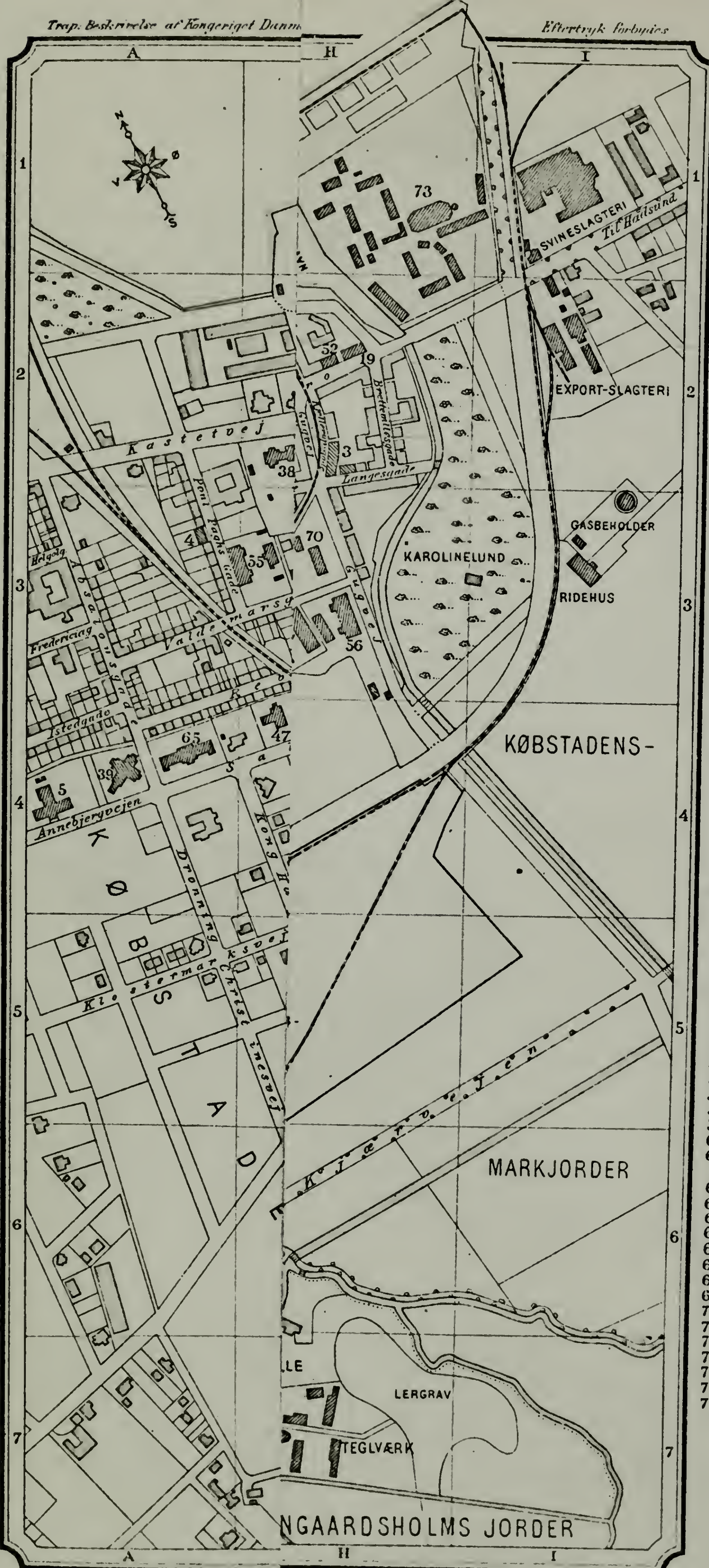
Aalborg Amt hørte, med Undtagelse af Kjær Hrd., der laa ind under Vendsyssel (Vendelbo Stift), til *Himmersyssel* (i Vald. Jrdb. *Himbersyssel*, hvis Navn man har villet aflede af Cimbrer), hvortil ogsaa Rinds Hrd. i Viborg Amt regnedes. Fra 1660 dannede Himmerland, med Undtagelse af Rinds Hrd., der hørte til Hald Amt, og Gislum, der hørte under Mariager Amt, *Aalborghus Amt*, hvilket 1714 forenedes med Aastrup, Børglum og Sejlstrup Amter (se S. 6); 1793 oprettedes det nuv. Aalborg Amt.

Litt.: *C. Christensen*, A. Amt, beskr. efter Opfordr. af Landhusholdningsselskabet, Kbh. 1832.

Aalborg

Aalborg Købstad, den fjerdestørste i Landet, ligger i Fleskum og Hornum Herred under 57° 2′ 58,59″ n. Br. og 2° 39′ 25,66″ v. L. for Kbh. (beregnet for St. Budolfi Kirketaarns Spids). Byen ligger lavt paa et noget ujævnt Terræn — højeste Punkt er paa Algade omtr. 50 Al. V. for Budolfi Kirke, 26,3 F., 8,2 M. — ved Limfjordens sydl. Bred lidt over 3 Mil V. N. V. for Indløbet ved Hals (ad Landevejen omtr. 4 Mil), omgiven af Mark- og Kærstrækninger, bag hvilke der hæver sig Bakkepartier, mod Ø. Signalbakke, 169 F., 54 M., mod S. Ø. Sohngaardholms Bakker, 164 F., 51,5 M., og mod S. V. Møllebakken, 196 F., 61,5 M., der ligger lige op til Byen. Mod S. aabner sig et Dalstrøg, hvori flyder *Østeraa*, der ligesom nogle andre Bække, deribl. *Vesteraa* (eller Hasseris Aa), tidligere flød gennem Byen og delte den i flere Afdelinger, men som nu ere overbyggede, medens deres Vand er samlet i en stensat Kanal, der er ledet uden om Byen og munder ud i Teglgaardshavn (fuldført 1897). Byen ligger omtr. 2¹/₄ Mil Ø. N. Ø. for Nibe, 6 Mil S. for Hjørring og ligesaa langt N. for Hobro (ad Jærnbanen resp. 2,8 Mil, 26 Km., 6,3 Mil, 47,9 Km., og 6,6 Mil, 49,7 Km.) og 34 Mil N. V. for Kjøbenhavn. Dens største Udstrækning er fra V.N.V. til Ø.S.Ø. omtr. 4000 Al., fra N. til S. er den højest 2500 Al. Af Hovedaarerne i Byen nævnes den fra N. til S. gaaende Vesteraagade, der fører fra Pontonbroen (Christian IX's Bro), den ene Forbindelsesvej med Vendsyssel (Nørre-Sundby) — den anden er Jærnbanebroen; om begge se S. 362 —, og som fortsættes mod Syd i Grønnegade og Jærnbanegade, og den med denne for en Del parallelt løbende Vesterbrogade og Vesterbro, der fører mod S. ud til Landevejen til Hobro; andre Hovedgader i sydl. Retning ere Slotgade, Kongensgade og Østeraagade, der fører forbi Nytorv til Gammeltorv. Hovedgaderne i vestl.-østl. Retning ere Urbansgade og dens Fortsættelse Bispensgade, som udmunder i Nytorv, Algade, der fortsættes mod Ø. i Bredegade, Nørregade og Østerbro og fører ud til Hadsundvejen, og Danmarksgade. Endelig fører den ny Borgergade, i Forlængelse af den udvidede Gislumsgade, mod V. til Kastetvej. Gaderne ere i den ældre Del af Byen for en Del krogede og snævre, ja flere ere paafaldende smalle Gyder

1	Apotek Löve -	E 3
2	" Svane -	E 2
3	Arbejderforening	H 2
4	Asyl	A 3
5	• Alderdoms -	A 4
6	• F. VII^s -	E 3
7	Banegaard	E 5
8	• (Gl.)	D 5
9	Bank Diskonto, Laane og Spare -	D 3
10	• Kredit -	C 4
11	• Landmands -	C 2
12	• National - (Filial)	D 3
13	Bispegaarden	D 3
14	Brandstation	C 3
15	Byfogedkontor og Politikammer	D 2
16	Börnehjem	C 4
17	Depotbygning	H 3
18	Elektrisk Lysstation	D 2
19	Enkebolig (stiftet af Aalborg Sparekasse)	H 2
20	Fattiggaard	E 4
21	Forening Haandværker -	D 2
22	Frimurerloge „Cimbria"	F 2
23	Gasværk	G 1
24	Handelsforening (Kompagnihuset)	E 2
25	Havnekontor	F 2
26	Hospitalet	D 3
27	Hotel Beiers -	D 2
28	• Central -	E 2
29	• „du Nord"	E 2
30	• Grand -	G 2
31	• Jærnbane -	D 4
32	• „National"	D 3
33	• „Phönix"	C 3
34	• „Royal"	D 4
35	• „Skandinavien"	D 4
36	Hovedvagten	F 2
37	Höjskolehjem	E 4
38	Kapel Katolsk -	B 2
39	Kirke	A 4
40	• Baptist - „Bethel"	F 4
41	• Emanuels -	B 3
42	• Katolsk - apostolisk -	F 4
43	• St. Budolfi -	D 3
44	• Vor Frue -	F 3
45	Menighedshjem	F 4
46	Missionshus „Bethania"	C 2
47	• „Tabor"	B 4
48	Museum	D 3
49	Monument Moltkes -	D 6
50	• Schleppegrells -	D 6
51	Posthus	D 3
52	Præstegaard (Vor Frue Sogns)	H 2
53	Raadhus	E 3
54	Skole Borger -	E 3
55	• Fri - (vestre)	B 3
56	• - (östre)	H 3
57	• Katedral -	B 4
58	• Kommune -	E 4
59	• Teknisk -	D 4
60	Slottet (Stiftamtmandsbolig)	E 2
61	Sparekasse for Aalborg og Omegn samt Amtstue	E 2
62	Sparekasse Landbo -	E 2
63	Spröjtehus	F 2
64	Stiftelse Haandværkert -	G 4
65	• „Caroline Smiths Minde"	A 4
66	• Jens Bangs -	C 4
67	• Jomfru Wogensens -	F 4
68	Svendehjem	E 3
69	Sygehus Amts -	C 3
70	• Det militære -	H 3
71	Synagoge	E 3
72	Teater	D 4
73	Teglgaards Fabrikker	H 1
74	Telegraf- og Telefonst.	D 4
75	Ting- og Arresthus	F 2
76	Toldkammer	D 1

1	Apotek Löve -	E 3
2	„ Svane -	E 2
3	Arbejderforening	H 2
4	Asyl	A 3
5	„ Alderdoms -	A 4
6	„ F. VII's -	E 3
7	Banegaard	E 5
8	„ (Gl.)	D 5
9	Bank Diskonto, Laane og Spare -	D 3
10	„ Kredit -	C 4
11	„ Landmands -	C 2
12	„ National - (Filial)	D 3
13	Bispegaarden	D 3
14	Brandstation	C 3
15	Byfogedkontor og Politikammer	D 2
16	Börnehjem	C 4
17	Depotbygning	H 3
18	Elektrisk Lysstation	D 2
19	Enkebolig (stiftet af Aalborg Sparekasse)	H 2
20	Fattiggaard	E 4
21	Forening Haandværker -	D 2
22	Frimurerloge „Cimbria"	F 2
23	Gasværk	G 1
24	Handelsforening (Kompagnihuset)	E 2
25	Havnekontor	F 2
26	Hospitalet	D 3
27	Hotel Beiers -	D 2
28	„ Central -	E 2
29	„ „du Nord"	E 2
30	„ Grand -	G 2
31	„ Jernbane -	D 4
32	„ „National"	D 3
33	„ „Phönix"	C 3
34	„ „Royal"	D 4
35	„ „Skandinavien"	D 4
36	Hovedvagten	F 2
37	Højskolehjem	E 4
38	Kapel Katolsk -	B 2
39	Kirke	A 4
40	„ Baptist- „Bethel"	F 4
41	„ Emanuels -	B 3
42	„ Katolsk-apostolisk -	F 4
43	„ St. Budolfi -	D 3
44	„ Vor Frue -	F 3
45	Menighedshjem	F 4
46	Missionshus „Bethania"	C 2
47	„ „Tabor"	B 4
48	Museum	D 3
49	Monument Moltkes -	D 6
50	„ Schleppegrells -	D 6
51	Posthus	D 3
52	Præstegaard (Vor Frue Sogns)	H 2
53	Raadhus	E 3
54	Skole Borger -	E 3
55	„ Fri- (vestre)	B 3
56	„ - (östre)	H 3
57	„ Katedral -	B 4
58	„ Kommune -	E 4
59	„ Teknisk -	D 4
60	Slottet (Stiftamtmandsbolig)	E 2
61	Sparekasse for Aalborg og Omegn samt Amtets	E 2
62	Sparekasse Landbo -	E 2
63	Sprøjtehus	F 2
64	Stiftelse Haandværkeres -	G 4
65	„ „Caroline Smiths Minde"	A 4
66	„ Jens Bangs -	C 4
67	„ Jomfru Wegensens -	F 4
68	Sømandshjem	E 3
69	Sygehus Amts -	C 3
70	„ Det militære -	H 3
71	Synagoge	E 3
72	Teater	D 4
73	Teglgaards Fabrikker	H 1
74	Telegraf- og Telefonst.	D 4
75	Ting- og Arresthus	F 2
76	Toldkammer	D 1

AALBORG.

L I M F J O R D E N

KØBSTADENS-

MARKJORDER

KØBSTADENS MARKJORDER

KIRKEGAARD

KAPEL

FREDERIKSKILDE

SKOVBAKKEN

KAROLINELUND

RIDEHUS

EXPORT-SLAGTERI

SVINESLAGTERI

PRIVATBANERNES GODSSTATION

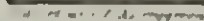
STATSBANERNES GODSSTATION

KJERSMØLLE

TEGLVÆRK

SOHNGAARDSHOLMS JORDER

1	[illegible]	E 3
2	" [illegible]	E 2
3	[illegible]	H 2
4	[illegible]	A 3
5	" [illegible]	A 4
6	" [illegible]	E 3
7	Banegaard	E 5
8	" (G)	D 5
9	Bank [illegible]	D 3
10	" [illegible]	C 4
11	" Landmands-	C 2
12	" [illegible]	D 3
13	Bispegaarden	D 3
14	Brandstation	C 3
15	[illegible]	D 2
16	[illegible]	C 4
17	[illegible]	B 3
18	[illegible]	D 2
19	[illegible]	H 2
20	[illegible]	E 4
21	Forening [illegible]	D 2
22	[illegible]	F 2
23	[illegible]	G 1
24	[illegible]	E 2
25	[illegible]	F 2
26	[illegible]	D 3
27	Hotel [illegible]	D 2
28	" Central-	E 2
29	" „du Nord"	E 2
30	" Grand-	G 2
31	" Jernbane-	D 4
32	" [illegible]	D 3
33	" „Phønix"	C 3
34	" „Royal"	D 4
35	" [illegible]	D 4
36	[illegible]	F 2
37	[illegible]	E 4
38	[illegible]	B 2
39	Kirke	A 4
40	" [illegible]	F 4
41	" [illegible]	B 3
42	" [illegible]	F 4
43	" [illegible]	D 3
44	" [illegible]	F 3
45	[illegible]	F 4
46	[illegible]	C 2
47	" [illegible]	B 4
48	Museum	D 3
49	Monument [illegible]	D 6
50	" [illegible]	D 6
51	Posthus	D 3
52	[illegible]	H 2
53	Raadhus	E 3
54	Skole [illegible]	E 3
55	" [illegible]	B 3
56	" [illegible]	B 3
57	" [illegible]	B 4
58	" [illegible]	E 4
59	" [illegible]	D 4
60	Slottet [illegible]	F 2
61	[illegible]	E 2
62	[illegible]	E 2
63	[illegible]	F 2
64	[illegible]	G 4
65	" [illegible]	A 4
66	" [illegible]	C 4
67	" [illegible]	F 4
68	[illegible]	E 3
69	[illegible]	C 3
70	" [illegible]	B 3
71	[illegible]	F 3
72	[illegible]	D 4
73	[illegible]	H 1
74	[illegible]	D 4
75	[illegible]	F 2
76	[illegible]	D 1

1900.

(se S. 368); flere have beholdt deres gamle besynderlige Navne som Jomfru Anne Gade, Grotumsgade, Hjelmerstald, Karen og Maren Poppes Gyder, Maren Turis Gade, Braskensgade, Klosterjordet, Brødregyde osv. I det hele har Aalborg som faa danske Byer bevaret et gammeldags Præg ved sine talrige Bindingsværksbygninger, der ofte have Svalegange, og ved sine „Stenhuse", hvilke dog nu forsvinde mere og mere for at give Plads for moderne, høje Bygninger; det er særlig i det sidste Tiaar, da Byen har taget et efter danske Forhold ganske ualmindeligt Opsving, at der er sket store Forandringer. Navnlig har den udvidet sig mod Ø. og V., i de seneste Aar ogsaa mod S. ud ad Hobrovejen.

Byens Købstadsgrund udgjorde 1896 omtr. 219 Td. Land og Markjorderne 1313 Td. Ld. Byen havde Maj 1900 134 Gader og Stræder (saml. Længde 4½ Mil) og 3 Torve og Pladser. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 1130; Maj 1900 var der 1650, hvoraf 1364 paa den egentlige Bygrund. Af Fladeindholdet 1896 vare besaaede 460 Afgræsn., Brak og Eng 572, Have 50, Kær og Fælleder 44, Skov 54 og Byggegrunde og Veje 351 Td. Det saml. A. og E. Hartk. var $^1/_1$ 1895 99 Td. (hvoraf 75 paa Jordlodder, der tilhøre Kommunen og ere bortforpagtede, men ikke ere særskilt skyldsatte), hvoraf 4 dreves fra 16 Huse. Af Budolfi Lands. indlemmedes 1896 og 1899 i Byen Gaardene Gl. og Ny Kastet, tils. 56 Td. Ld., og Hrtk. er nu 101¼ Td. Paa Markjorderne ligge Tvangsarbejdsanstalten og flere Fabrikker som Aalb. Aktiebryggerier, Glasværket, Vangs Teglværk, Kjær Mølle Klædefabrik, m. m.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^1/_2$ 1900 38,929,077 Kr. (Antal af Forsikringer 1650).

Til hvert af Aalborg Kobstads to Sogne hører foruden Menigheden tillige et Landsogn, der dog have deres eget Kommunalvæsen, nemlig Budolfi Landsogn i Hornum Hrd. og Frue Landsogn (Øen Egholm) i Kjær Hrd. Se under disse.

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

St. Budolfi Kirke, ved Algade og Gammeltorv, Stiftets Hovedkirke og Sognekirke for Budolfi Sogn, i den katolske Tid Anneks til den efter Reformationen nedbrudte St. Peders Kirke (se S. 383), er en anselig Bygning, der bestaar af et tredelt Skib og Kor ud i eet, med tresidet Afslutning, Taarn mod V., Udbygning ved Taarnets Sydside og Sidefløj mod N. Kirken er opført i den senere Middelalder (første Gang nævnt 1399) af gule Munkesten i Spidsbuestil, men er undergaaet store Forandringer ved senere Ombygninger. Hele Kirkens Længde med Taarnet er omtr. 134 F. Det høje Midtskib er væsentlig dækket med Stjernehvælvinger, de lavere Sideskibe med Krydshvælvinger (i Midtskibet 36½, i Sideskibene 20 F. høje). I Hovedskibets Mure over Sideskibenes Tag findes en Række smaa spidsbuede Vinduer, som bringe Lys ind over Hvælvingerne. Det nuv., anselige Taarn er opført med Benyttelse af det ældre, der ligeledes var opført af gule Munkesten i Spidsbuestil, men til Dels blev ødelagt i den store Ildebrand, der overgik Byen 1663; ved et Jordskælv $^{22}/_{12}$ 1759 styrtede dets to Kamgavle ned, men opsattes atter 1764, og 1777-80 opfortes det nuv., høje, smukke, gennembrudte Spir (190 F.), der er en Model af det tidligere Raadhustaarn i Kbh., og hvortil Peder Kyndes Enke Elisab. Himmerig ved

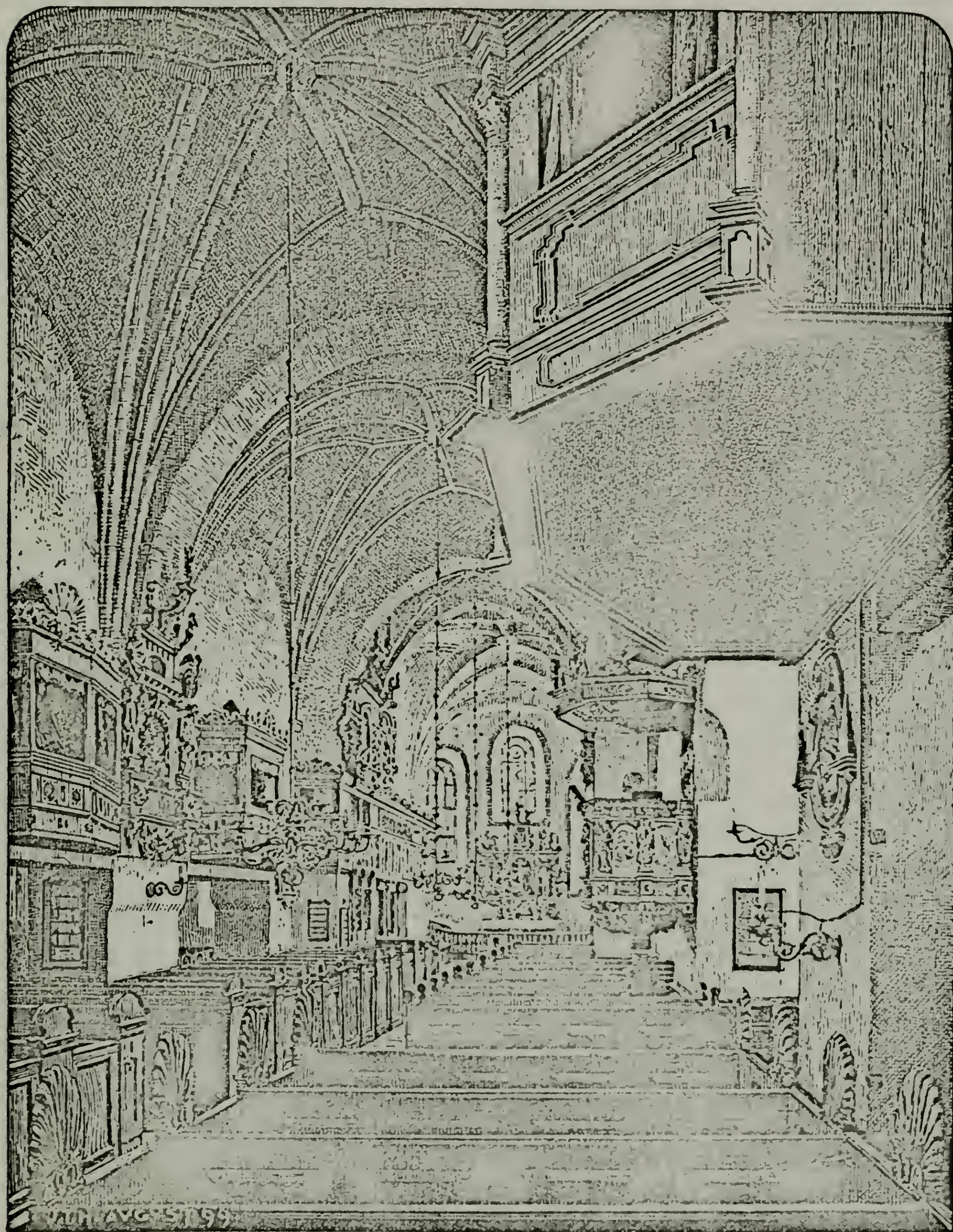
Testam. af 1773 havde skænket 4000 Rd. I den senere Tid har der været foretaget en Del Reparationer (hvorved bl. a. Sideskibene have faaet store, rundbuede Vinduer), saaledes 1860 af det indvendige og 1873 af det udvendige; 1886 ommuredes nogle af Hvælvingerne, og endelig undergik Kirken 1899—1900 en omfattende Restauration under Ledelse af Bygningsinspektør H. Kampmann. Bl. a. blev hele Inventariet restaureret og fik sine oprindelige Farver og Forgyldning, der i senere Tider vare blevne oversmurte, der indsattes nye Stolestader (i Midtskibet staa dog endnu nogle Stolestader fra 1739), de til Dels vansirende Pulpiturer, paa hvilke Kirken var særlig rig, og som for største Parten stammede fra 18. Aarh., ere fjærnede i Sideskibene for at skaffe mere Lys, og nogle flyttedes op i Koret; Hovedindgangen, der før var paa Kirkens Nordside, anbragtes i den overhvælvede Udbygning ved Taarnet, der nu benyttes som Vaabenhus (ved Restaurationen fandtes her karakteristiske Kalkmalerier fra 16. Aarh. paa Hvælvingen og til Dels paa Væggen), ligesom der aabnedes en Indgang i Taarnets Vestmur; og endelig opførtes Tilbygningen mod N., med kamtakket Gavl og Krydshvælving, der benyttes til Skriftestol, og under hvilken der er Kælder med Varmeapparat (ved Udgravningen til denne Bygning fandtes Fundamenterne af en tidligere Bygning). Til Korets Gavl støder en lille Portbue, med spidsbuet Aabning.

Algade med St. Budolfi Kirke i Baggrunden og Museet til venstre.

Den udskaarne, malede og forgyldte Altertavle er skænket 1689 af Dr. Niels Jespersen og Hustru. Udskaaren Prædikestol med Lydhimmel fra 1692. Døbefont af Marmor med Solvbækken, skænket 1728 af Maren Grotum, Stiftamtmand G. Pentz' Hustru. Smukt Orgel fra 1749. I Skibet 4

Lysekroner, hvoraf en fra 1679 og en fra 1706, i Sideskibet 5. Kirken er meget rig paa Epitafier, bl. a. over Bisperne Jørg. Borringholm, † 1587, Jak. Holm, † 1609, Chr. Hansen Riber, † 1642, Henr. Bornemann, † 1710, og Frands Thestrup, † 1735, over Præsten Thøger Pedersen, † 1626, og

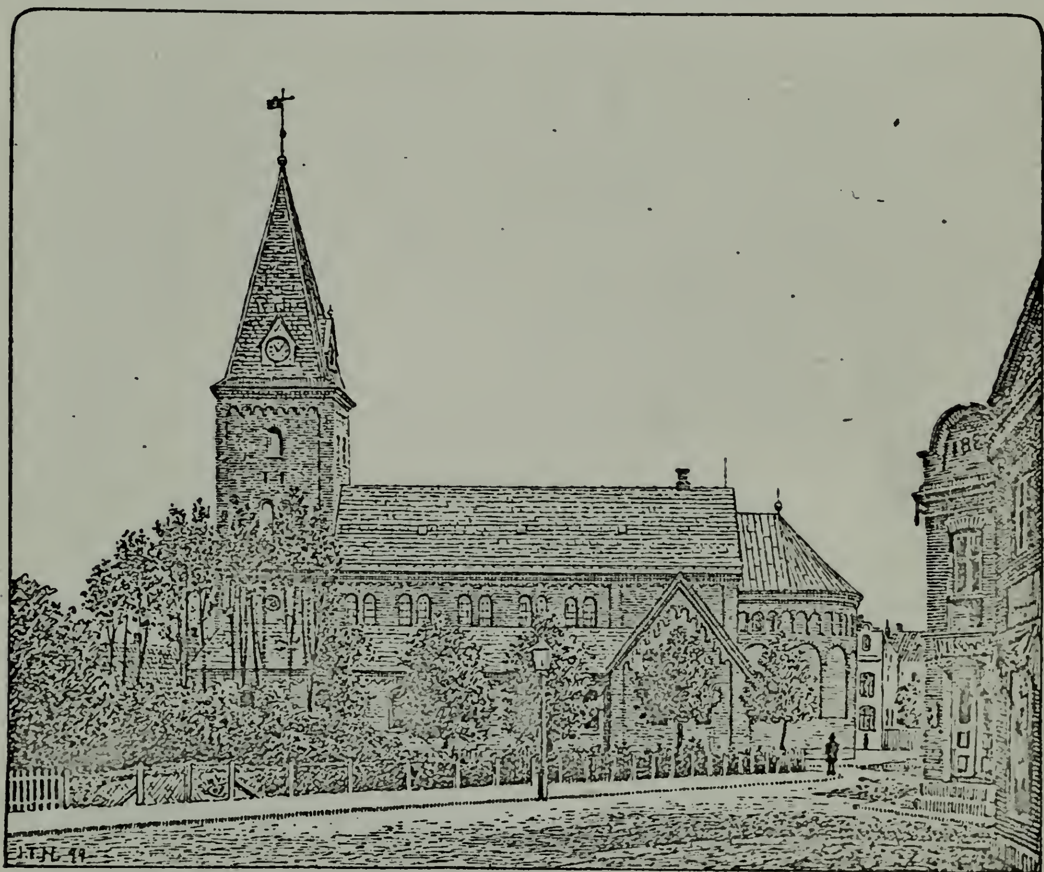

St. Budolfi Kirkes Indre 1899.

Borgmesterne Niels Iversen Skriver, † 1617 (med Billeder af ham, to Hustruer og Børn), og Jørg. Køning, † 1569, samt over en Del Borgere i Aalborg, deribl. Legatstifterne Jens Ware til Faddersbøl og Norhaagaard, † 1767, og Søsteren Anna Ware, † 1773, over ovenn. Elisab. Himmerig, † 1774, og over Handelsmand Jak. Himmerig, † 1773. Kirkegulvet har for

en stor Del været dækket af Ligsten (hvoraf mange stærkt udslidte); ved Restaurationen 1899-1900 ere de til Dels udtagne af Kirken, men ville vistnok blive indsatte i Kirkens Mure. Af Ligstenene nævnes: over Peder Kynde, † 1740, og Hustru, ovennævnte Elisab. Himmerig, Raadmand og Hospitalsforstander Cl. Marcussen, † 1645, og Hustru, Raadmand Gjødert Schmidt, † 1679, og Hustru, Provst Mag. Christen Christophersen Blymester, † 1680, og Købmændene Jens Nielsen Vadum, † 1728, og Joh. Nielsen Pop, † 1702 (se Saml. til j. Hist. X S. 55 flg.). Til et Par af Ligstenene er benyttet middelalderlige Gravsten.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst og to residerende Kapellaner, hvoraf 1. Kapellan tillige er Præst ved Hospitalet. Kirken ejer

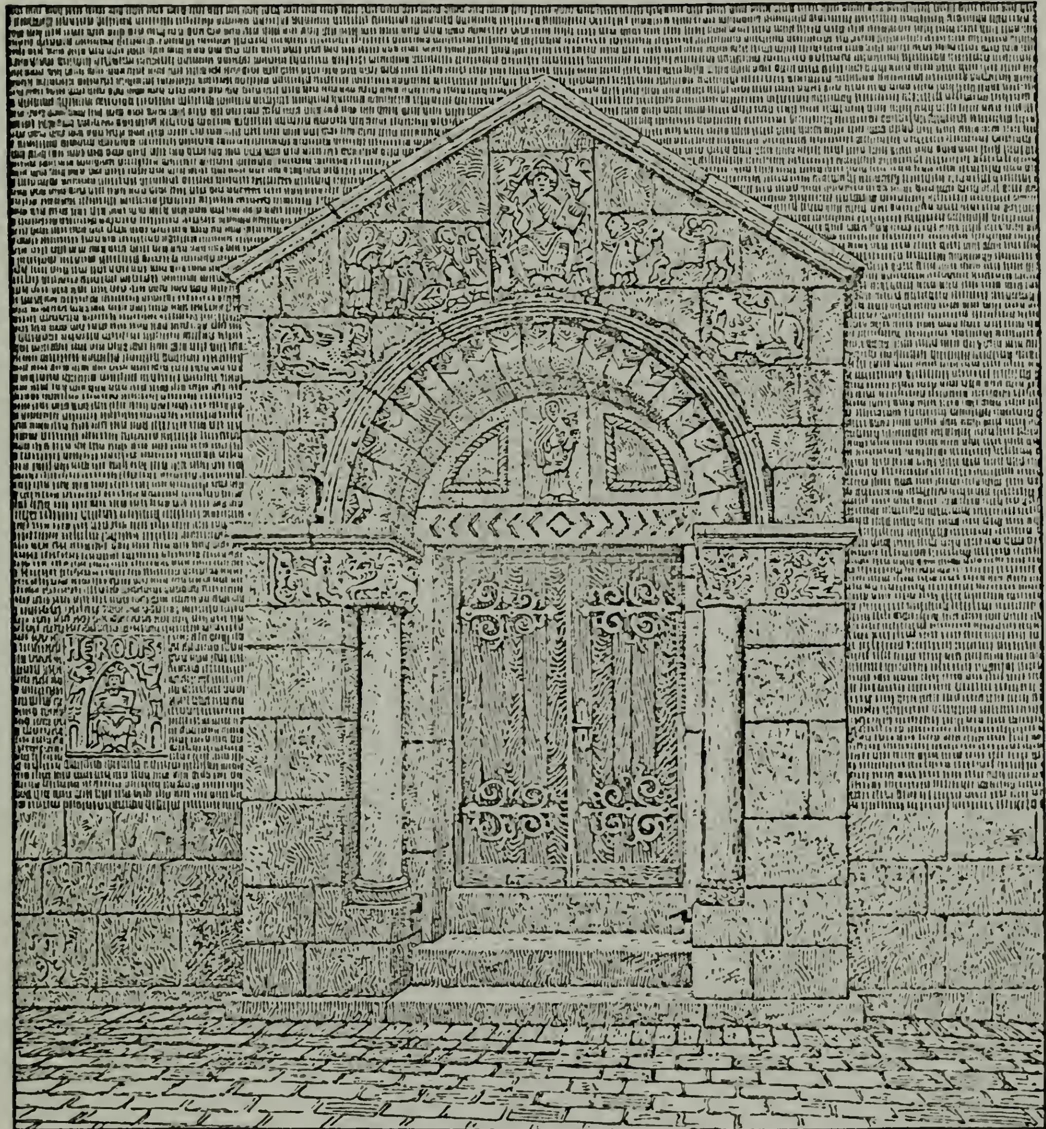

Vor Frue Kirke.

i Kapitaler omtr. 55,000 Kr. og Hasseris' og Sophiendals Kirketiender samt disse Byers halve Kongetiende. Dens Gæld er: 18,000 Kr. til Aalborg Fattigvæsen, 16,800 Kr. som Rest paa et i 1894 optaget Laan og et amortisabelt Laan paa 80,000 Kr., optaget i Anl. af Kirkens Restauration (*P. T. Hald,* B. Kirkes Formues-Forfatn., Aalb. 1839).

Vor Frue Kirke, ved Bredegade mellem Peder Barkes Gyde og Niels Ebbesens Gade, oprindelig Klosterkirke til det ved Reformationen nedlagte Vor Frue Nonnekloster (se S. 382) og uden Tvivl i de følgende Tider Byens Hovedkirke (i 16. og 17. Aarhundrede benævnes den „Domkirke“), stammer i sin oprindelige Skikkelse fra Beg. af 12. Aarhundrede og var oprindelig opført af tilhugne Granitkvadre paa en profileret Sokkel, vistnok i Korsform og uden Sideskibe, men blev senere omtr. midt i

15. Aarh. ombygget af Mursten (med indblandede gamle Granitkvadre) og overhvælvet. I den nyere Tid bestod den af et Midtskib og et mindre Sideskib mod N. samt flere Gravkapeller, nemlig et mod N., opf. 1612 af Ove Lunge til Odden, Lensmand paa Aalborghus, men senere i Skeelernes Eje, et andet, ligeledes mod N., V. for det første, opf. 1642 af Jens Høg til Vang, og et tredje mod S., som 1634 købtes af Otte Skeel til Hammelmose og 1723 gik over til Stiftamtmand G. Pentz, som blev begravet her

Frue Kirkes Hovedportal.

tillige med sin Hustru Maren Grotum; det sidste Kapel blev dog alt 1805 nedbrudt og Kisterne flyttede ind i Kirken. Kirkebygningen var allerede fra den nyere Tids Beg. meget forfalden. Paa Grund af Kirkens Brøstfældighed befalede Chr. III 1554, at den skulde nedbrydes og i Stedet Helligaandshusets Kirke være Sognekirke, til hvis Istandsættelse Sten, Tømmer og Bly fra Frue Kirke maatte anvendes af Byens Borgere, og hvad der blev tilovers, maatte tages til Aalborghus' Behov. Paa Borgernes Forbøn tillod imidlertid Kongen 1555, at Menigheden maatte beholde den gamle Sogne-

kirke mod, at Taarnet skulde nedtages inden Mikkelsdag, og der skulde opføres nye og stærke Hvælvinger, for at Menigheden kunde være der uden Fare. Taarnet blev dog staaende, men istandsattes; 1591 blev det forhøjet; 1767 blev det paa Grund af Brøstfældighed istandsat og forsynet med et højt, gennembrudt Spir. Kirken i sin Helhed blev mere og mere forfalden (1739 klagedes der over, at der baade mod S. og N. var bygget Huse ind i Kirkemuren), saa at man 1877 maatte foretage en fuldstændig Ombygning, kun med Bibeholdelse af Taarnet og det ene af de nordl. Kapeller (det østligste), og selv disse ere beklædte udvendig med nyt Murværk. Før Ombygningen fandtes der Spor af Kalkmalerier.

Den nuv. anselige Kirke, der indviedes $^{22}/_{12}$ 1878, er indv. 140 F. lang og 74 F. bred og er opf. for 125,000 Kr. efter Tegn. af Arkitekt J. E. Gnudtzmann af røde Mursten i romansk Stil. Den bestaar af et Midtskib og to Sideskibe med særskilte Tage, Kor med Korrunding, Taarn mod V., Kapel ved Korets Nord- og Sakristi ved dets Sydside (ved en Brand Dec. 1894 ødelagdes delvis Sakristiet og Korets Sydside). Sideskibene have rundbuede, Midtskibet har lignende, to og to sammenstillede Vinduer over Sideskibenes Tage. Korrundingen er smykket med Søjler, Rundbuer og Rundbuefrise. Taarnspiret er forandret i Pyramideform og forhøjet (Taarnet 81, Spiret 64 F.). Kirken har fladt Bjælkeloft (i Hovedskibet er der 40, i Sideskibene 19 F. til Loftet). Midtskibets Mure bæres hver af 4, med Rundbuer forbundne Søjler med smukke Kapitæler af Fakse Kalksten. Korrundingen har Halvkuppelhvælving. Ved Hovedindgangen mod V. er der en mærkelig Granitportal (før Restaurationen ved Sideskibets nordl. Side), der uden Tvivl stammer fra Kirkens første Tid (restaur. 1869 af Arkitekt F. Uldall); den har fritstaaende Søjler, smukke Fodstykker og Kapitæler samt langs Rundbuen en ejendommelig Zigzaggesims, der er enestaaende i Landet. Ved Siden af Hovedportalen er indmuret en gammel Figursten med Fremstilling af Herodes og Barnemordet og med Indskr: Herodis; en anden gammel Sten med en Figur (St. Peder) er indsat i Portalens Tympanon. Over den nordl. Indgang sidder i Kirkens Nordvesthjørne en smuk Tympanon (Maria med Barnet i Relief, efter Model af Billedhugger F. E. Ring).

Den smukt udskaarne Egetræs Altertavle fra 1582 (restaur. ligesom Prædikestol og Epitafier af Billedhugger Fjeldskov) er skænket af Bjørn Andersen til Stenalt (ifl. en Sten i Korvæggen). Malmdøbefonten, skænket 1619 af Ove Lunge, er forsynet med et Laag, som ved en fra Loftet nedhængende Kæde med Modvægt kan hæves. Den smukt udskaarne Prædikestol fra 1581 er skænket af Raadmand, senere Borgmester Poul Pop. Orgelet, fornyet 1879 (undt. det rigt udskaarne Orgelhus fra det ældre, ca. 1760 byggede Orgel), staar paa et Pulpitur over Indgangen fra Taarnet; det bæres af to slanke Kalkstenssøjler. Korets to Sidevægge vare prydede med to store Kalkmalerier (Christi Daab og Opstandelse), udførte af Dekorationsmaler S. Simonsen efter Tegn. af Fjeldskov (ødelagte ved Branden 1894). I Kirken hænge et stort Egetræskrucifiks og 5 gamle, smukke Messinglysekroner, af hvilke den ældste er skænket 1694 af Jak. Miller, en anden 1718 af Købmand Henr. From og en tredje 1734 af Peder Christensen Holst, samt en ny fra 1878, skænket af Kobbersmedemester Hvilsom. I Skeelernes Kapel mod N., der har Krydshvælving, og under hvilket der er tilmuret Begravelse, findes to Stenkister med Ligene af Stiftsbefalingsmand Holger Skeel, † 1764, og Hustru Regitse Sophie Gyldenkrone,

† 1779, og 3 store Epitafier i Renæssancestil, det ene over Ove Lunge til Odden, † 1601, og Hustru Anne Maltesdatter Sehested, † 1621, med to kvindelige Figurer (Spes og Fides), det andet over Jørgen Lunge til Odden, † 1619, hans Hustru Sophie Brahe, † 1659, deres Børn Ove Lunge, † 1637, og Sophie Lunge, g. m. Erik Høg til Bjørnsholm, samt Jomfru Birgitte Ramel, † 1646, med hendes og den unge Ove Lunges Portrætfigurer i Legemsstørrelse; det tredje over Henr. Lindenov til Gaunø, † 1656, og Hustru Sidsel Lunge, med to Figurer (en Mandsfigur og Døden). I det vestl. Hjørne af det sydl. Sideskib er der (til Erstatning for det nedbrudte Høgske Kapel) indrettet et Kapel, der skilles fra Skibet ved et smukt Smedejærnsgitter med Bogst. J. H. og M. H. (Høg og Holck) samt Aarst. 1641. I Kapellet to sorte Marmorkister med Ligene af Stiftamtmand Gotfr. Pentz, † 1726, og Hustru Maren Grotum, † 1736, og to Egekister med Ligene af Købmand Hans Gleerup, † 1750, og Hustru Johanne Trap, † 1779; paa Bagvæggen et Epitafium med blank Tavle og Høgernes Vaaben. I Sideskibene hænge flere gode Epitafier, deribl. over Severinus Olai, † 1588 (det bedst udførte), Tolder Jak. Nielsen Qvist, † 1611, Tolder og Raadmand Hans Wandel, † 1622, Ridefoged Peder Holst, † 1619, ovenn. Henr. From, † 1722, Jens Jensen Nørretranders, † 1705, Negotiant Niels Christensen Hougaard, † 1766; i Koret Epitafier over Præsten Poul Jensen Mørk, † 1736, og Negotiant Christensen Heüg, † 1749. I Taarnvæggen ere indsatte nogle Ligsten, bl. a. over Handelsmand Villads Sommer, † 1766, og Hustru, Købmand Jens Erichsen, † 1640, og et afslidt Sandstensepitafium over ovenn. Poul Pop og Hustru, med deres Billeder i Legemsstørrelse. En stor Del Epitafier og Ligsten ere fjærnede ved Kirkens Ombygning. Blandt Kirkens Velgørere, der have været begravede her, nævnes Købmand Didr. Chr. Jüngling, † 1798, der skænkede Kirken i alt 8428 Rd. — I Kirken har været begravet en Søn af den norske Konge Magn. Barfod, Sigurd Slembedjakn, der 1138 opholdt sig i Aalborg og efter sin Død i Norge 1139 førtes hertil og jordedes 1140, „som Præsten ved Kirken, Hr. Kjeld Kalf bevidnede“. Ligeledes begravedes her 1169 en anden norsk Partihøvding, Olaf Skafhoug eller Ulykke, en Søn af Kong Ejstejns Datter. Ved Kirkens Ombygning søgte man forgæves efter deres Grave. I Kirken er der Præste- og Kapellanfortegnelse.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst og en residerende Kapellan, der tillige er Sognepræst ved Sønder-Tranders. Kirkens Gæld er omtr. 100,000 Kr., Rest paa et til Restaurationen optaget Laan (se ogsaa *C. Bruun*, Oplysn. om de Frue Kirke tilh. Kapitaler, Aalborg 1841).

En tredje Sognekirke („Vor Frelsers“), Hjørnet af Absalonsgade og Annebergvej, opføres 1900 (Grundstenen nedlagt $^3/_7$ 1900, skal være færdig 1902) efter Tegn. af Arkitekterne O. P. Momme og L. Olesen. Det bliver en Korskirke af røde Mursten i gotisk Stil med 4 lige lange Arme og hvælvet Loft, med 800 Siddepladser; til Kirken slutter sig Sakristi og Ligstue samt et 63 Al. højt Taarn med et 30 Al. højt, kobberdækket Spir.

Hospitalskirken, se S. 361.

Missionshuset „Tabor“ (indre Mission), i Saxogade, er opf. 1892 af røde Mursten i Rundbuestil efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer og bestaar af Langhus med Sidefløj mod V.; paa Langhuset et lille Spir.

Menighedshjemmet, i Danmarksgade, er opf. 1894 (indviet $^{23}/_{10}$ 1894) for 45,000 Kr. af røde Mursten i gotisk Stil efter Tegn. af Hoffmeyer og

indeholder Forsamlingssal, Bolig for Diakonisser og Kokkener til fattiges og Børns Bespisning.

Emanuelskirken, en Metodistkirke, i Dalgasgade, er opf. 1896 (indviet $^{12}/_{7}$ 1896) efter Tegn. af Chr. Jensen; den bestaar af Skib med Pulpitur, og et lille Taarn mod Ø. Alterbilledet er en Kopi af A. Dorph: Martha og Maria.

Bethelkirken, en Baptistkirke, i Niels Ebbesensgade, er opf. 1888 og bestaar af en større og mindre Sal samt en Beboelseslejlighed.

Katolsk-apostolisk Kirke, i Rantzausgade, er opf. 1887 af røde Mursten i Rundbuestil efter Tegn. af Arkitekt Fleischer, Aarhus, og bestaar af Skib og Kor; paa Vestgavlen en Runding.

Katolsk Kapel (Kamiliianerklosteret), Kastetvej, er oprindl. en Villa, opf. af Arkitekt C. Weber, i 1900 udvidet med Tilbygning af Kapel og Sygehus efter Tegn. af Hoffmeyer; det er i romansk Stil af røde Mursten.

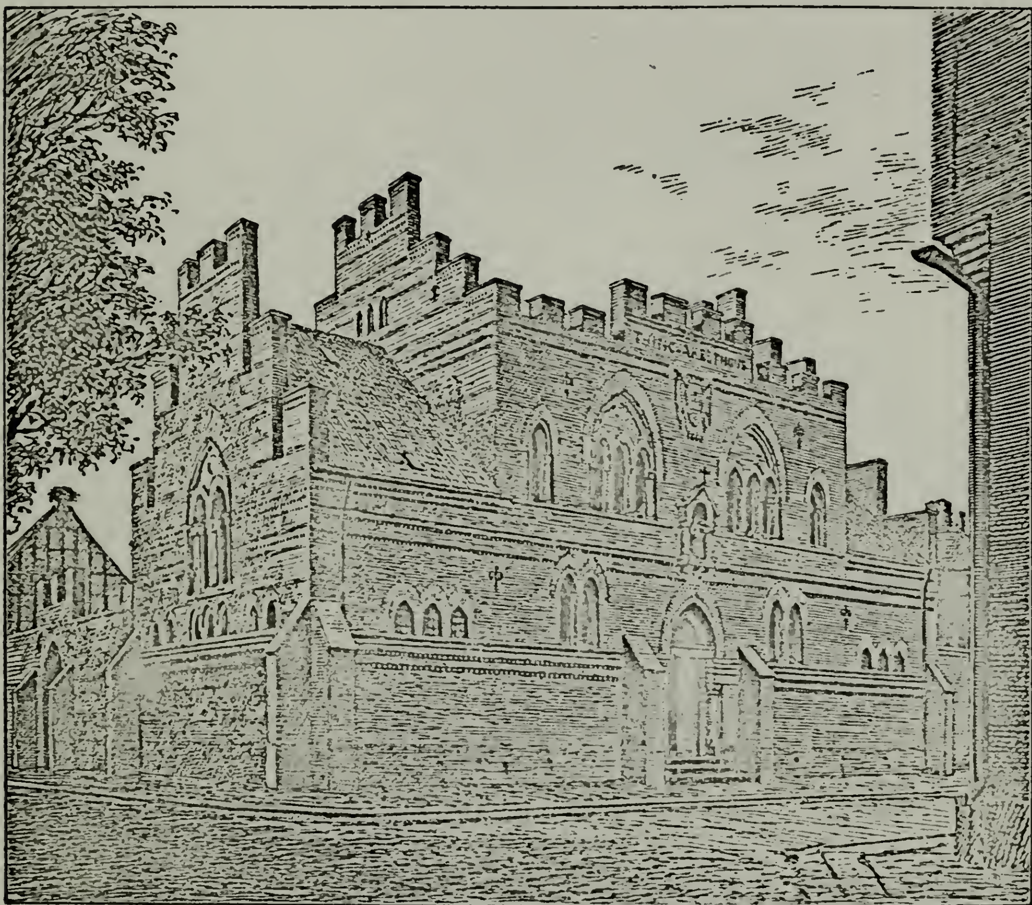
Raadhuset.

Synagogen, Brødregyde, er opf. 1853-54 (indviet $^{18}/_{8}$ 1854) af gule Mursten efter Tegn. af Arkitekt Ette; den benyttes nu ikke, da Menigheden er for lille. Over Portalen staar paa hebraisk: „Dette er Porten til Herren; de fromme vandre ind ad den".

Almenkirkegaarden, mod S. i Byen ved St. Jørgens Gade og Hasserisvej, er fælles for Byens to Sogne og St. Budolfi og Frue Landsogne. Den smukt vedligeholdte Kirkegaard indviedes $^{6}/_{6}$ 1806 for den nordlige Dels Vedk. paa en Parcel af Klostermarken, nær ved den 1808 nedbrudte St. Jørgens Kirke (se S. 383), og udvidedes 1819-20 med den sydl. Del af Parcellen, indviet $^{5}/_{11}$ 1820 (et Stenmonument midt paa Kirkegaarden minder om de to Indvielser); 1875 og 1882 udvidedes den yderligere, og er nu omtr. 14 Td. Ld. Paa Kirkegaarden findes et 1890-91 opf. Ligkapel af røde Mursten i Rundbuestil og Korsform efter Tegn. af Arkitekt H. A. Boss; i Kapellet et af Enkefru Dannisoe 1891 skænket Orgel. Det tidligere, uanselige Kapel (nu Materialhus) er ifl. en Indskr. paa en i Muren anbragt Sten opf. 1808; det staar paa den tidligere St. Jørgens Kirkes Plads og er maaske opf. af Materiale fra denne. Ved Gravning omkring Kapellet er der fundet Murrester. Af kendte Mænd, der ligge begravede paa Kirkegaarden, nævnes Brigader, Godsejer W. Halling, † 1796 (paa Monumentet staar: „Bestemthed Mandens sande Værd"), Rektor E. Tauber, † 1847, og Bisperne N. Fogtmann, † 1851, og P. C. Kierkegaard, † 1888. Desuden et Mindesmærke (en afbrudt Søjle med Marmorkrans, fra 1865; af Borregaard) over 9 Soldater, der faldt $^{3}/_{7}$ 1864

ved Lundby og Hedegaardene. — N. for Kirkegaarden, adskilt ved Hasserisvejen, ligger Mosaisk Kirkegaard, anlagt 1810, udvidet 1840 og 1848, omtr. 1/4 Td. Ld. (*P. T. Hald*, Aalb. Byes Kirkegaarde, Aalb. 1840).

Raadhuset, paa Gammeltorv, er opf. 1759—62 i to Stokv. af Grundmur (malet) med en Frontespice mod S., der er prydet med det danske Vaaben og Fr. V's Brystbillede; over Døren mod S. staar hans Navnetræk og Valgsprog: Prudentia et Constantia samt Aarst. 1762; paa Bagsiden mod N. staar i Frontespicen Aalborg Bys Vaaben og Aarst. 1759. I Stuen findes Borgmester-, Bogholder- og Kæmnerkontor, paa 1. Sal Byraadssalen, i hvis

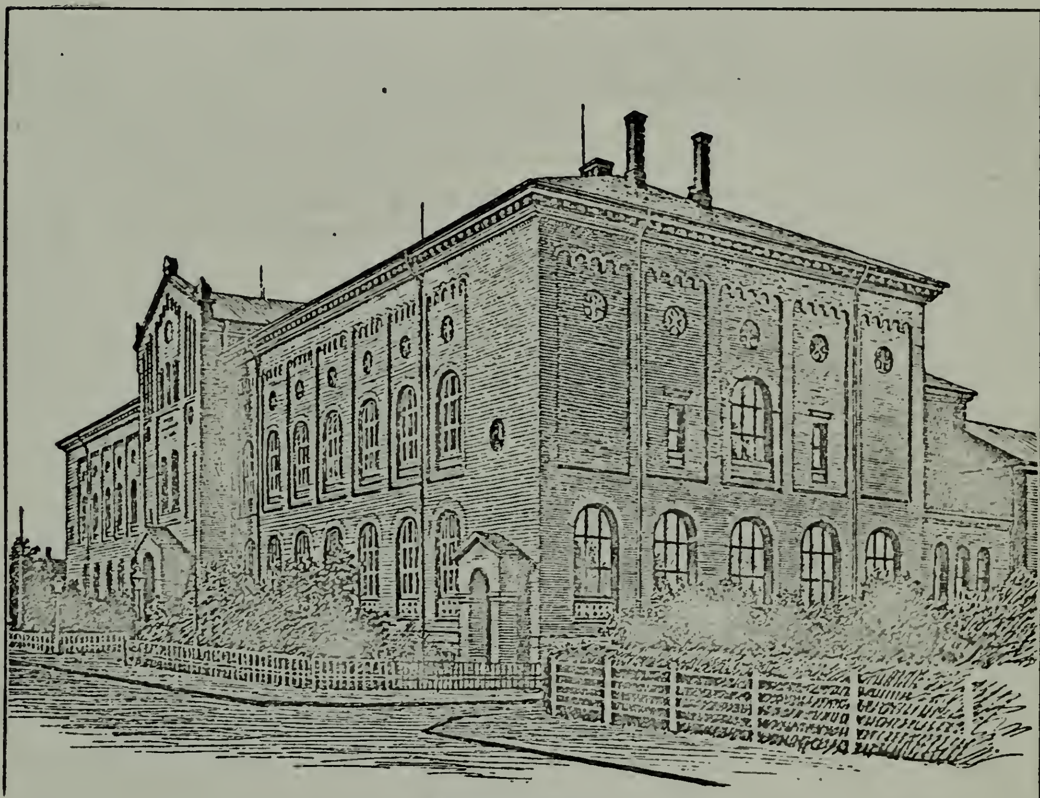
Ting- og Arresthuset.

Loft Salomons Dom er fremstillet i ophøjet Arbejde, og hvor der hænger Portrætter af alle de oldenborgske Konger og af enkelte Dronninger; endvidere Lokaler for Skifteretten, Ligningskommissionen, de kommunale Udvalg og Arkivet. Loftsrummene ere til Dels indrettede til Arkivlokaler.

Ting- og Arresthuset, Hj. af Gabels- og Fjordgade (det tidligere Tinghus laa paa Gammeltorv), er opf. 1859-61 af Amtskommunen (1/3) og Købstaden (2/3) for 42,000 Rd. efter Tegn. af Etatsr. Meldahl i en alvorlig, gotisk Stil med Kamgavle. Det er bygget af gule Mursten med en Afstribning af graa Sten (Hovedfaçaden er nu oliemalet). Over Hovedindgangen paa Façaden (ud til Gabelsgade), der har et Midtparti i to Stokv., staar en Statue af Justitia og derover Aalborg Bys Vaaben. Fra Forhallen fører Trappen op til 1. Sal med Forhørs- og Tingstuer samt Dom-

merværelse og Arkiv. Fra Midten af Hovedfløjen udgaar Fængselsafdelingen, der bestaar af en Midthal med Arrester paa begge Sider baade i Stueetagen og paa 1. Sal; der er Plads til 30 Arrestanter.

Katedralskolen, i Saxogade, paa „Sennepshavens" Grund, er opf. 1886-89 paa en omtr. 30,000 □ Al. stor trekantet Grund, af Staten for omtr. 400,000 Kr. Den er bygget efter Tegn. af Bygningsinspektør Walther af røde Mursten i norditaliensk Rundbuestil og bestaar af 2 sammenbyggede Fløje, hvoraf den 207 F. lange Hovedfløj ud til Saxogade, med fremspringende Midtparti, er i 3 Stokv. og Kælder, medens den 103 F. lange Sidefløj mod N. V. er Gymnastikhus. Hovedfløjen indeholder i Kælderen Varmeapparat, Bolig for Pedel og Fyrbøder, m. m., i 1. Stokv. Vestibule,

Katedralskolen.

Hovedtrappe, Klasseværelser, paa 1. Sal Klasseværelser og Undervisningslokale til Fysik og paa 2. Sal Naturhist. Samling, Bibliotek og en 58 F. lang Festsal. De to andre Sider af den firkantede Legeplads indhegnes af en lav Mur og Rektorboligen. Det øvrige af den trekantede Grund er udfyldt af Haveanlæg. Skolen har for Tiden 1 Rektor, 2 Overlærere og 14 Adjunkter samt 1 Timelærer. Juni 1900 havde den 126 Elever, hvoraf 70 i de studerende, 56 i Realklasserne (oprettede 1853). Om Biblioteket se S. 354. — Skolen er oprettet ifl. Reskr. af $^{22}/_{7}$ 1554 og fik Lokale i en Fløj af det efter Reformationen ophævede Helligaandskloster (se S. 361), indtil den 1847 flyttedes til sin egen Gaard i Jomfru Anne Gade (en 1814-15 opf. Bygning). Da imidlertid Lokalerne vare for smaa, og der var Svamp i dem, opførtes den nuv. Bygning (*D. H. Wulff*, Bidr. til A. Katedralsk. Hist., i Kirkeh. Saml. 4. R. I S. 654 flg. Skoleprogr., 1840-41, 44 og 89).

Byens offentlige Skolevæsen bestaar af den i Friskolen og Betalingsskolen delte **Borgerskole**. Et 434 F. langt og 121 F. bredt Bygningskompleks, i Danmarksgade mellem Bleggaardsgade og Rantzausgade, er opf. 1879 for 286,000 Kr. Det bestaar af to Bygninger i to Stokv. af røde Mursten, med mellemliggende fælles Gymnastikhus og foranliggende Lærerbolig (med Bolig for 2 Overlærere og 2 Pedeller) med Façade ud til Danmarksgade, alt efter Tegn. af Arkitekt C. Weber. Den vestl. Bygning ud til Bleggaardsgade er Betalingsskole, den østlige ud til Rantzausgade Friskole (østre Friskole). Desuden har Betalingsskolen Filial i den 2 Stokv. høje Bygning i Algade („Grotums Skole", paa en af Borgmester H. Grotum 1743 skænket Grund, ombygget 1845; Betalingsskolen havde tidligere Lokale i det af Katedralskolen benyttede Lokale i Helligaandsklosteret, Friskolen i en 1766 købt Bygning paa Frue Plads), og for Friskolen er der 1891 for omtrent 160,000 Kr. opført en anden Bygning i Poul Paghs Gade (vestre Friskole), en 3 Stokv. høj Bygning med Kælder og eget Gymnastikhus, af gule Mursten med høj Granitsokkel, efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer, for omtr. 147,000 Kr. Der opføres 1900 en ny Skolebygning, ved Gugvej, for Friskolen (Byens østl. Kvarter), der ventes færdig 1901. De to Skoler i Danmarksgade have hver 21, Skolen i Algade 6 og Skolen i Poul Paghs Gade 24 Klasseværelser. Ved Byens offentlige Skolevæsen vare Juni 1900 ansatte 3 Overlærere, 33 fast ansatte Lærere, 17 fast ansatte Lærerinder, 3 Timelærere, 2 Gymnastiklærere og 17 Timelærerinder. Friskolen havde 80 Klasser og 2885 Elever, Betalingsskolen 27 Klasser og 880 Elever.

Desuden var der 1900 28 Privatskoler med i alt 1370 Elever; deraf afholde 2 almindelig Forberedelseseksamen (Jacobsens Realskole, Niels Ebbesens Gade, og Aalborg højere Pigeskole); 2 ere Forberedelsesskoler til Latinskolen (*A. Jørgensen*, Aalb. Skolevæsen gennem 200 Aar, Aalborg 1899).

Af andre Undervisningsanstalter nævnes: **Teknisk Skole** (opstaaet ved to i 1804 og 1805 stiftede Søndagsskoler, der forenedes 1807; 1871 fik den sin egen Bygning ved Østeraagade og sit nuv. Navn „Aalborg tekniske Skole"; Bygningen solgtes 1881), med en i 1881-83 opf. Bygning, Danmarksgade, i to Stokv. i Renæssancestil efter Tegn. af Arkitekt Hans J. Holm; Bygningen kostede 60,000 Kr., Kommunen skænkede Grunden, Staten tilskød 20,000 Kr.; 1896 udvidedes den for 31,000 Kr. med et 3. Stokv. Skolen, der faar Understøttelse af Stat, Amt, Aalborg og Nørre-Sundby Kommuner og flere private Institutioner, har 5 Afdelinger: Dagskolen for Bygningshaandværkere (3-aarigt Kursus), Dagskolen for Malere, Aftenskolen for alle Haandværkerfag, Eftermiddagsskolen for Kvinder og Tegneklasser for ukonfirm. Drenge, og den havde 1899-1900 33 Lærere og 1178 Elever, deraf 201 Kvinder. — **Navigationsskolen**, Kastetvej, opr. 1854 med Lokale i „Bombebøssen" (se S. 365), har en 1894 af Kommunen opf. Bygning i 2 Stokv. og havde $^1/_6$ 1900 3 Lærere og 22 Elever. — **Handelsskolen**, Grønnegade, opr. 1875, har en 1897 opf. Bygning i 2 Stokv.; den deles i en Dagskole („Handelsinstitut") og en Aftenskole („Handelsskole") og havde $^1/_6$ 1900 8 Lærere og 115 Elever.

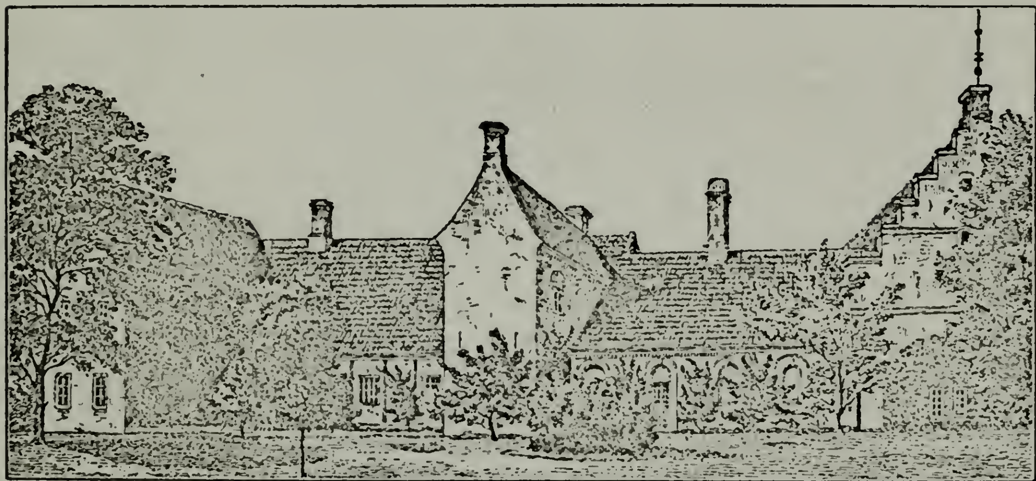
Aalborg Museum (se Billedet S. 344), paa Algade, er opført 1878-79 efter Tegn. af Arkitekt C. Weber for omtr. 40,000 Kr. ved Bidrag af Stat, Amt, Kommune (der skænkede Grunden), Sparekassen og private Gaver, udvidet 1893 for andre 40,000 Kr. med et 3. Stokv. og forlænget mod

Ø., efter Tegn. af Arkitekt H. A. Boss. Det er en 3 Stokv. høj Bygning i Renæssancestil med en med doriske Søjler prydet Hovedportal og 4 Medailloner mellem Vinduerne i 3. Stokv.; den anselige Forhal gaar gennem hele Bygningens Bredde. Det indeholder 2 Afdelinger: 1) Kunstmuseet (stiftet 1851), der bestaar af en Skulptursamling (Stuen) med mange Afstøbninger efter danske Kunstneres Originalmodeller, saaledes Thorvaldsen (Johannes Døbers Gruppen, der indtil 1881 stod over Frue Kirkes Portal i Kbh.), H. V. Bissen, Freund og Jerichau, og Malerisamlingen (3. Stokv.), og 2) Det historiske Museum (2. Stokv.), stift. 1863, der indeholder en ret anselig, velordnet Samling af Sager fra Oldtid, Middelalder og nyere Tid, for en Del fra Nordjylland; endvidere en Møntsaml. og en Række Lavssager og andre Genstande fra Aalborg, deribl. Træværk fra nedbrudte Bygninger (se S. 375-76) og en interessant Renæssancestue med Loft og Vægge fra den gamle Haandværkerforenings Gaard (se S. 376). Den hist. Samling, der fra 1873 til Dels havde Lokale paa Vestergade, er assureret for 60,000 Kr. Hver af Afdelingerne har en af 5 Medl. bestaaende Bestyrelse (se *L. N. Hedelund*, Aalborg Museum, Aalborg 1889).

Af Biblioteker nævnes: **Aalborg Stifts og Amts og Katedralskolens forenede Biblioteker**, i Katedralskolens Bibliotekssal. Aalborg Stifts og Amts Bibl. er grundlagt ved Fund. af $^{21}/_{4}$ 1818 med omtr. 3000 Bd., for en Del tilvejebragte ved Gaver, efter Indbydelse fra Stiftamtmand F. Moltke, Biskop R. Jansen, Borgmester D. Hornsyld og Rektor E. Tauber (se Saml. til j. Hist. 1. R. I S. 327 flg.), paa Grundlag af Resterne af et ældre Bibliotek, der i over 200 Aar (før 1575) havde staaet i „et fugtigt Kammer bag Alteret i Budolfi Kirke", hvor det havde „tjent til Føde for Mus og Møl", og som Biskop Thestrup 1718 lod bringe til Helligaandsklosteret. Her fik det ved kgl. Res. sit eget Lokale 1821. Ved kgl. Reskr. af $^{4}/_{8}$ 1819 og $^{28}/_{5}$ 1834 forpligtedes Præsterne i Aalborg Stift og Amt til at svare det en fast aarl. Afgift efter deres Kalds Størrelse; desuden modtog det tidligere aarl. frivillige Bidrag fra Beboerne i Aalborg og undertiden fra Sparekassen. Biblioteket talte 1865 omtr. 22,000 Bd. (*W. Boethe*, Katalog 1865). Det forenedes $^{1}/_{3}$ 1887 med Katedralskolens, hvortil Grunden lagdes 1573. De forenede Biblioteker (*L. Fabritius*, Katalog 1892) tælle nu omtr. 34,000 Bd. — **Aalborg Folkebibliotek**, Lokale i Hospitalet (se S. 361), er oprettet 1895 (aabnet Jan. 1896), ved Bidrag fra Stat, Kommune og offtl. og private Institutioner; det tæller omtr. 2500 Bd.

Aalborg Slot, i Byens nordøstl. Del mellem Slotsgade, Nytorv, Kongensgade og Fjorden, er en Rest af det af Chr. III opførte *Aalborghus*. Allerede i Middelalderen stod der, i Byens sydl. Del, et Slot (se S. 384), men ved Beg. af 16. Aarh. har dette sikkert været forfaldent, hvorfor man omtr. 1530 en Tid tænkte paa at omdanne Graabrødreklosteret til et Slot. Da det gamle Slot under Grevens Fejde imidlertid helt var blevet ødelagt, lod Chr. III 1539 paabegynde Opførelsen af et nyt nede ved Fjorden. Arbejdet med Bygningen og Befæstningen trak dog længe ud. 1543 fik Lensmanden Axel Juul, der paa Kongens Vegne førte Tilsynet, Brev om „ingen Umage at spare med at lade age Jord ind paa Slottet til Befæstningen"; 1545 beordredes Borgerskabet til at nedbryde alle de Boder, hvor Gravene om Slottet skulde være; 1553 lod Kongen en Kornlade opføre i Ladegaarden; 1555 klagedes over Mangel paa Tømmer, og endelig skrev Kongen s. A., at da han med det første agtede at lade Byggearbejderne paa Slottet fuld-

føre, men der fattedes Penge dertil, skulde Lensmanden have leveret 1000 Dl. Muligvis har Bygmesteren været Martin Bussart, der i alt Fald 1547 ses at have været beordret til Aalborg for „i en 8 Dages Tid at undervise Tømmermændene og andre Haandværkere om den Bygning paa Aalborghus“. Nogen større Rolle som Kongeborg har Aalborghus næppe spillet; ganske vist ere flere Kongebreve udfærdigede herfra, men som Regel afgav det kun Bolig for de kgl. Lensmænd over Aalborghus Len og senere for Stiftamtmændene. Dertil bidrog vel ikke lidet Slottets forholdsvis uanselige Karakter. Af Synsforretninger fra 1629 og 1631 fremgaar det, at det da bestod af 3 Fløje, mod Ø., S. og V.; uden for dem var der Vold og Grav, medens der for den firsidede Slotsplads' Nordside kun fandtes en Grav. Den østl. Fløj, der beskrives som 27 Fag lang, i to Stokv. og med 3 Karnapper paa den østl. Side ud mod Volden, var Hovedfløjen; heri fandtes 1631 „Fruerstuen, Vinterstuen og adskillige andre Lensmandens Gemakker og Kamre“, Gæstekammer, Slotsfogdens Kammer m. m. Til begge Fløjens

Aalborghus' Østfløj og Nordfløjens Østgavl 1855, sete fra Haven.

Ender var der i Flugt med dem føjet mindre to Etages Huse, mod N. et noget smallere, 7 Fag langt Hus, der forneden indeholdt Borgestuen og Fogdens Kammer, foroven et stort Kammer, og mod S. et 10 Fag langt Hus med Stald og derover smaa Kamre. I den sydl. Fløj, 2 Stokv. høj, 20 Fag lang, fandtes Stegers og Bryggers, og ovenpaa Flæskeloftet og Melkamret. Den vestl. Fløj, i 3 Stokv., 12 Fag lang, indeholdt bl. a. Skriverstuen, Svendekamret og Brødkælderen; „straks der hos inde i Volden“ stode to Hvælvinger, „hvori Saltkælderen og Ølkælderen haver været“, men over dem fandtes 1631 hverken Hus eller Tag. Ved alle de nævnte Huse, som utvivlsomt for største Delen hidrørte fra Chr. III's Tid, nævnes det i Synsforretn., at de angribelige Sider, ud mod Volden, vare af Grundmur, Siderne ind mod Slotsgaarden derimod af Bindingsværk. Om Slotspladsens Nordside fra først af har været lukket med en Fløj, er uvist; $^1/_1$ 1633 fandtes her i alt Fald kun en meget svær Mur med Portaabning. Herfra førte en Vindebro over Graven, og ved Broens nordl. Ende stod et 3 Stokv. højt, 4 Fag langt Porthus. Uden for Slottet laa en Række Udhuse, Ladebygninger m. m., saaledes (ved Østeraa) et Kornhus (1568 og 1574 paabødes Opførelsen af et saadant), en 40 Fag lang Ridestald (1569 Ordre til Bygning af en

Stald), en Smedie, Filsted Ladegaard (nu Sohngaardsholm i N.-Tranders Sogn), Vester Ladegaard uden for Vesterport (i Aalborg Budolfi Landsogn, se dette), en Teglgaard m. m.

Under Chr. IV foregik der nogle Forandringer ved Slottet. 1627-29 var det besat af de kejserlige Tropper, som bl. a. opførte et lille Hus paa den østl. Vold og foretoge Arbejder ved Befæstningen. $^{11}/_{3}$ 1633 fik Lensmanden Otte Skeel Ordre til at bygge et nyt Kornhus ved Slottet, da det gamle uden for Slottet ikke viste sig tilstrækkeligt til at rumme Kongens Landgildekorn. Denne nye Kornlade opførtes s. A. og kom til at udgøre

Slotsgaarden, Nord- og Østfløjen, sete fra S. V. (fra Gaarden).

4. Slotsfløj, mod Nord, idet man benyttede den ovennævnte, her staaende Mur, der utvivlsomt hidrørte fra Chr. III's Tid, til delvis at danne den ene Langside, medens Fløjens anden Langside, ind mod Gaarden, opførtes af Bindingsværk. Forneden i Fløjen (4 Stokv. høj) indrettedes en Stald. 1644 blev Slottet erobret af de svenske, men fra Fjorden bombarderet af Borgmester Chr. v. Ginchels Spaniefarer, saa at Fjenden maatte drage bort; at Slottet da havde lidt en Del, fremgaar af Lensmandens Regnskaber. 1648 forsynedes de ovenn. to Hvælvinger i den vestl. Slotsvold med en Overbygning, da de af nedsivende Vand vare blevne stærkt ødelagte. Fra de flg. Tider knytte kun faa større historiske Minder sig til Slottet. 1657 holdtes det atter besat af de svenske. Efter Fr. IV's Død synes det at have været bestemt til Statsfængsel for Anna Sophie Revent-

low; ligeledes paatænktes det efter Struensees Fald at hensætte Caroline Mathilde her. Da Dsk. Atlas udkom, stod Slottet saa temmelig i sin gamle Skikkelse (vestl. Fløj har dog vistnok været forandret noget; om den sydl. Fløj se ndfr.), omgiven af Volde og Grave (1721 havde Stiftamtmand G. Pentz paabegyndt en Beplantning af Voldene). I 19. Aarh. nedbrødes den vestl. Fløj (omtr. 1850), hvori Amtstuen havde Lokale, paa et Par hvælvede Underrum nær, og Gravene opfyldtes.

Af Slottet staar nu den østl. Fløj med det mod N. tilstødende lille Hus (af det mod S. tilstødende Hus ses Rester af den østl. Ydermur). Naar undtages, at den sydligste af de 3 Karnapper er forsvunden, fremtræder dette Parti i det væsentlige i oprindl. Skikkelse. Paa Bindingsværkssiden ind mod Gaarden krager 2. Stokv. ud over 1., og de fremspringende Bjælkehoveders Ender ere ved det 27 Fag lange Hus nedadtil afrundet tilhugne, ved det 7 Fag lange Hus profilerede og støttes af simple Knægte. Paa den grundmurede Yderside, væsentlig af gule Munkesten (Dele af Murfladen ere dog i senere Tid omsatte med Bindingsværk), findes længst mod N. fladbuede Murforsiringer over Vinduesaabningerne. Til denne Side præsentere Bygningsdelene sig dog kun som 1 Stokv. høje, idet Volden er opkastet mod dem til 1. Sals Højde (det samme har utvivlsomt været Tilfældet ved den sydl. og vestl. Fløj). Ligeledes staar den nordl. Fløj med den af meget flade Tøndehvælvinger overdækkede Portaabning. Den sydl. Ydermur er, som nævnt, af Bindingsværk (i 1840'erne blev den rettet, da den foroven hældede stærkt udad), den nordl. meget tykke Ydermur er af gule Munkesten væsentlig i Munkeskifte paa en høj Sokkel af tilhuggen Kamp; øverst er der dog anvendt smaa Mursten, idet Chr. III's Mur er bleven forhøjet, da Kornladen opførtes ved den. Nær Vestenden er der paa Nordmuren over 1. Stokv. indmuret 4 langt fremspringende, svære Granitsten. Over Portaabningen staa Aarst. 1633 og 1705 (da en Reparation fandt Sted). Ved Siden af Porten, Ø. for den, er der nylig gennembrudt en i det 18. Aarh. tilmuret, gammel Døraabning, hvorigennem man kommer ind i en med en fladbuet Hvælving dækket Gang. Den vestl. af de to grundmurede, kamtakkede Gavle bærer ligeledes Aarst. 1633 (i Vindfløjen staar 1633 og 1893), den østl. Aarst. 1761. I Fløjens nordvestl. Hjørne findes, til Dels indrettet i Murtykkelsen, et Fangehul (heri sad bl. a. Hovedmanden for en i 1840'erne i Vendsyssel huserende Tyve- og Mordbande fængslet; se S. 106). — Bevarede ere fremdeles i den nordl. Del af den vestl. Vold to hvælvede Gange; den ene, der deler sig nær Udspringet i 2 Grene, gaar paa skraa gennem Volden; den anden (den nordligste) er højere og bredere og gaar paa langs gennem Volden. Længere mod S. i samme Vold findes 2 andre Hvælvinger, der vistnok have hørt til Vestfløjen; den nordligste, der løber i Voldens Længderetning og har flere tagformet afsluttede Murgemmer, er nu omtr. 15 Al. lang; den sydligste, som har gaaet paa tværs af Fløjen, er helt sammenfalden. Alle disse Hvælvinger hidrøre sikkert fra Slottets ældste Tid. Den oprindl. Sydfløj er delvis nedbrudt i nyere Tid og erstattet med en 2 Stokv. høj Bygning, væsentlig af Bindingsværk.

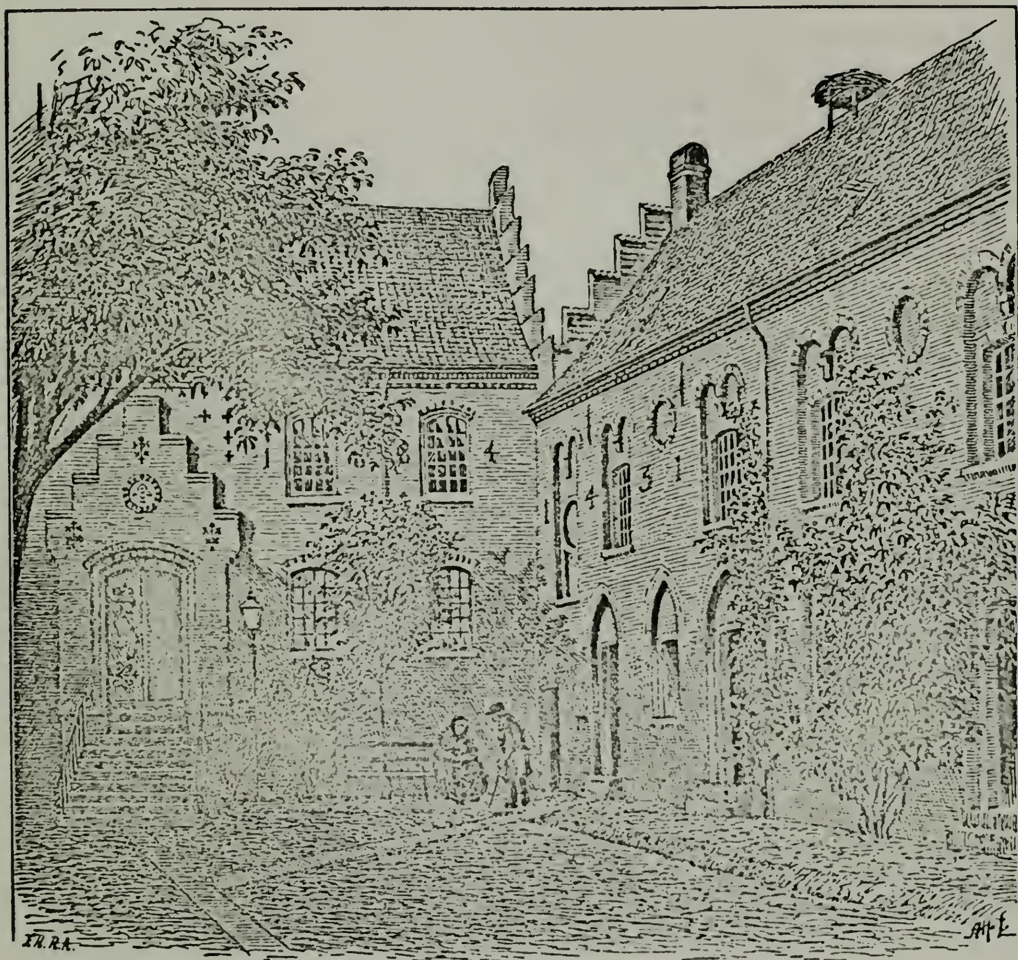
Den østl. Fløj og den østl. Del af Nordfløjen (fra Porten af) afgive endnu Embedsbolig og Kontorer for Stiftamtmanden; hele Resten af den nordl. Fløj har indtil den seneste Tid været Pakhus, men staar nu ubenyttet hen. Den sydlige Fløj benyttes til Brændselsrum m. m. Langs Inder-

siden af Vestvolden er der i 1890'erne opf. en lav Mur. Slottet er omgivet af en smuk Have, der er anlagt paa de gamle Volde. Som en af de faa bevarede gamle Kongeborge er det et værdifuldt Monument; ogsaa i arkitektonisk Henseende har det megen Interesse.

Bispegaarden (tidligere i den efter Gaarden benævnte Bispensgade, se Saml. til j. Hist. 2. R. III S. 422), paa Algade ved Budolfi Kirke, blev købt 1684 af Chr. V og skænket til Bispebolig. Den nuv. Bygning, af Grundmur i to Stokv., er opf. 1819-20 paa den gamles Plads.

Hospitalet, mellem Adelgade, Klosterjordet, Bispensgade og Gravensgade, er opstaaet af det Aar 1431 grundlagte Helligaandskloster (se S. 383). Efter Reformationens Indførelse omdannedes Klosteret til et almindeligt Hospital for fattige og syge, under Styrelse af en Forstander. De ulykkelige Forhold, hvorunder Klosteret i sine sidste Aar havde bestaaet, synes Hospitalet i de første Tider delvis at have maattet undgælde for; 1541 hedder det, at der var stor Trang til Stede, hvorfor Forstanderen maatte laane Penge og Føde til Stiftelsens og de fattiges Behov. Ved Kongers og privates Gunst og Gave kom Stiftelsen dog snart paa Fode; Chr. III tog 1546 Hospitalet med Gods og Tjenere i sin Beskærmelse og stadfæstede alle dets Privilegier; han og Fred. II skænkede det bl. a. Kvægtienden af 10 Herreder i Vendsyssel og Thy samt af 4 Herreder i Viborg Stift; ogsaa Chr. IV henlagde Tiender til det. Oprindelig ydede Hospitalet sine Lemmer fuld Kost, men fra 1670 fik de i Stedet herfor Ugepenge (28 Sk.); 1701 var Lemmernes Antal 52, men desuden understøttedes omtr. 150 Personer uden for Hospitalet og 21 Skolebørn. Som Følge af Bondestandens Forarmelse vare de økonomiske Forhold paa de Tider dog lidet gunstige. 1672 befrygtedes endog Hospitalets „totale Ruin“, idet de aarl. Udgifter langt overstege Indtægterne, og i 18. Aarh. maatte Understøttelserne til de fattige gentagne Gange nedsættes eller inddrages; af Stiftelsens meget Bøndergods afhændedes 1761 omtr. 200 Td. Hrtk. 1795-97 bortsolgtes 355 Td. Hrtk. til Selveje, „til Bøndernes fremtidige Konservation og Hospitalets sande Fordel“, og i 19. Aarh. fortsattes Bøndergodsets Afhændelse til Dels til Arvefæste — den sidste Fæstegaard, i Vester-Hassing, i Jan. 1880. Herved saavel som ved efterhaands Inddragelse af Understøttelserne til de uden for Hospitalet boende (1881 understøttedes endnu 2) og i det hele ved gennemført Sparsommelighed lykkedes det atter at tilvejebringe heldige økonomiske Vilkaar; Kapitalformuen steg saaledes i Tidsrummet 1839-1875 fra 82,949 Rdl. til 469,662 Kr. Den nu gældende Fundats er af $^3/_2$ 1852; herefter er Hospitalet bestemt for trængende uden for den ringere Almueklasse af begge Køn fra Aalborg Stift (Mænd optages i Regelen ikke under 60 Aar, Kvinder ikke under 50); Lemmerne faa frit Husly, Varme, Ildebrændsel til Madlavning, Lægehjælp, Medicin og Sygepleje samt 3 Kr. ugtl.; Antallet af Lemmer er 80, nemlig 21 Mænd og 59 Kvinder. Det ejede $^1/_1$ 1900 en Kapital paa omtr. 637,000 Kr. (deri indbefattet en Del Legater) samt, foruden de for 236,550 Kr. brandforsikrede Bygninger, nogle Jordlodder uden for Byen ($7^3/_8$ Td. Hrtk.) og Konge-Korntienden af 6 Sogne (foruden Andel i 2), Kirketienden af 2 Sogne og Konge-Kvægtienden af 167 Sogne. Hospitalet bestyres under Stiftsøvrighedens Direktion og Borgmesterens, Byfogdens og de 2 Sognepræsters Inspektion af en Forstander. Oprindl. havde Hospitalet sin egen Præst, men fra 1818 er Embedet henlagt til Budolfi 1. residerende Kapellani.

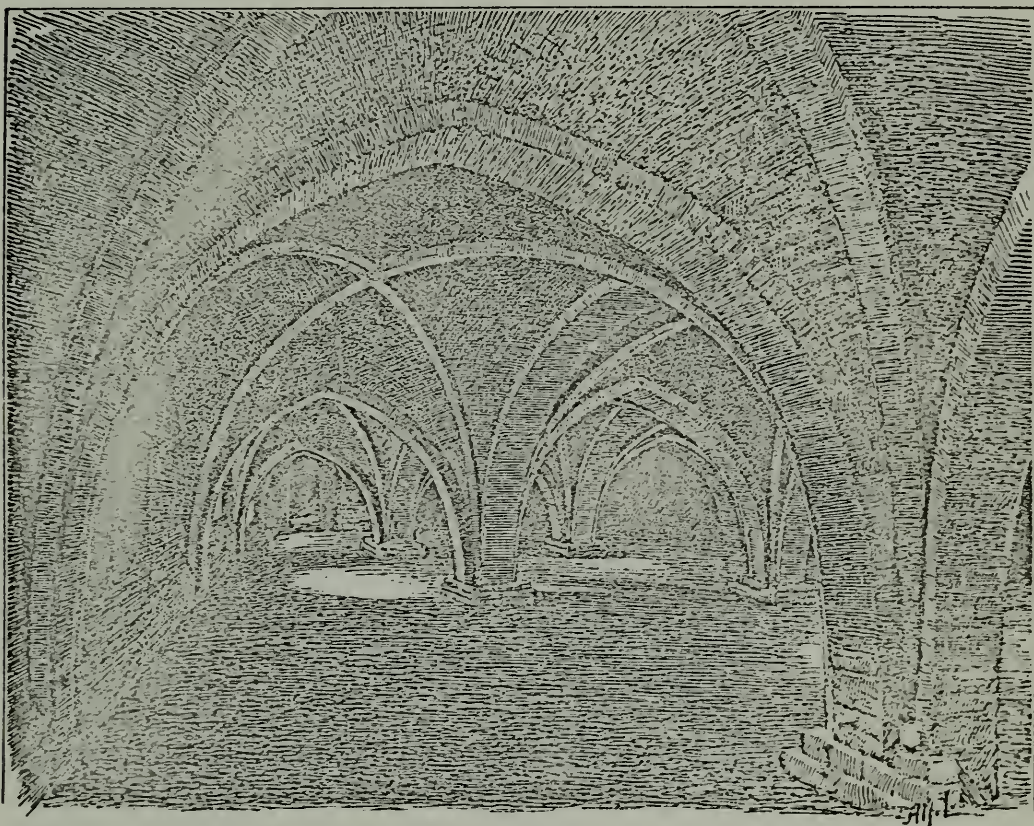
Hospitalet er vedblivende i Helligaandsklosterets Bygninger, der for en stor Del have bevaret deres gamle Udseende, navnlig i det udvortes. De bestaa af en Fløj mod N., en mod V., af betydelig Længde, en mod S., der udgaar omtr. fra Vestfløjens Midte, og to Fløje mod Ø. (N. og S. for Sydfløjen). Saaledes fremkommer der mellem Fløjene to firsidede Gaardspladser, af hvilke den sydligste, forhen Klosterets Abildhave og nu ligeledes Have (Forstanderens), er aaben mod S.; fra først af har den dog vistnok været lukket af den forlængst nedbrudte Helligaandskirke. Alle Fløjene ere i 2 Stokværk og væsentligst opførte af gule Munkesten i

Den nordlige Hospitalsgaard, set fra S. Ø.

Munkeskifte; nogle af dem have karakteristiske, kamtakkede Gavle med Blindingsprydelser. 1847-48 undergik de en i antikvarisk Henseende lidet heldig Reparation, hvorved store, firkantede Vinduer mangesteds indsattes, og det indre moderniseredes. 1878 paabegyndtes, væsentlig paa den dav. Forstanders, H. P. Barfods Initiativ, en gennemgribende Restauration (Arkit. F. Uldall). Ved Nordfløjen, hvis Ydre er mest stilfuldt, og som bedst har bevaret sit gamle Præg, restaureredes den sydl. Façade. Denne Fløj har kredsrunde Blindinger foroven og rund- og spidsbuede Indfatninger om de fladbuede Vindues- og Døraabninger (i 2. Stokv. afsluttes hver Vinduesblinding foroven med 2 Buer); paa den sydl. Façade staa nu Aarst. 1431, 1847 og 1883. Nederste Stokv. indeholder Materialrum og Ligkapel, i

øverste er der Beboelse for mandlige Lemmer. Den sydl. Fløj, med Forstanderens Privatbolig og Kontor forneden, og med Landemodesal (1684 forlagdes Landemodet fra Hjørring til Aalborg; 1693 indviedes „den nye Konventstue“ til Landemode og Tamperret) og Præsteværelse m. m. foroven, indeholder i 1. Stokv. 6 spidsbuede Krydshvælvingsfag. Ved Restaurationen 1878, da Façaderne udbedredes og nye Vinduer og Døre indsattes i Stueetagen, afskildredes to af disse Hvælvinger til en Forhal paatværs gennem hele Fløjen, de 4 andre derimod til 3 Privatværelser; samtidig udsmykkedes alle 4 Rum med Vægbilleder i Kalkfarve (Helligaandshusets Stiftelse, Scener af Munkenes Virksomhed m. m.), malede Hvælvingsdekorationer, Glasmalerier, Medailloner osv.; i Forhallen indmuredes tillige 9 Marmor-

Kælder under Hospitalskirken.

tavler, indeholdende en kort Oversigt over Helligaandsklosterets og Hospitalets Historie. Af Vestfløjen afgiver den nordl. Del Beboelsesrum for Lemmerne, i den sydl. Del findes Hospitalskirken (se ndfr.); under Fløjens større sydl. Parti strækker der sig en meget interessant Kælder, dækket med spidsbuede Krydshvælvinger i 3 Rækker efter Rummets Længde; Hvælvingerne bæres af lave Pillefundamenter, hvis Fodstykker til Dels ligge skjulte under en gammel Opfyldning af Jord og Brolægning. Denne Fløjs Façader bleve ved den sidste Restauration fuldstændig skalmurede og forsynede med Vindues- og Døraabninger i gammel Stil; paa den østl. Façade læses Aarst. 1848 og 1884, paa den vestl. 1886, 87 og 95 (i Slutn. af 18. Aarh. nævnes, at Fløjen kun indeholdt een Etage, idet Loftsgulvet mellem 1. og 2. Stokv. var borte; omtr. 1847 blev der atter 2 Stokv.). Ved en

Restauration 1894 fandtes Rester af en fra Fløjens sydvestl. Del udgaaende Løngang, til hvilken der har været Adgang fra Kælderen, og som gaar i vestl. Retning. Af de to østlige, ikke restaurerede Fløje indeholder den nordligste, med Gennemkørselsport (ud til „Klosterjordet") og Rester af oprindl., fladbuede Vinduesaabninger, forneden Portnerbolig; i øvrigt staar den ubenyttet hen (nu tænker man paa at nedrive den). 1821-87 havde Stiftsbiblioteket Lokale her. 1558 overlodes 2 Kamre i Fløjens sydl. Del samt en Kælder N. for Porten og et Staldrum til Superintendenten i Viborg Stift, til Afbenyttelse for ham og Eftermænd under Visitatsbesøg. Den sydligste af de to østl. Fløje var 1554-1847 (se S. 352) Lokale for Katedralskolen og dens Rektor; tilbagekøbt 1849 af Hospitalet udlejes den nu til Sløjdskole. Fløjens nederste Stokv. fremtræder i omtr. oprindelig og meget interessant Skikkelse, dækket med 3 Rækker spidsbuede Krydshvælvingsfag, af hvilke den vestligste Række synes at have udgjort en „Munkegang"; i den nyere Tid er der dog indsat forskellige Skillerum. Aar 1807 (Plak. af 1805) er Fløjen forlænget et Stykke mod Syd (heri nu forneden 2 Arbejdsstuer for Hospitalslemmerne, foroven Folkebibliotek; før benyttede Skolen Lokalerne); indtil da stod omtr. paa dette Sted Hospitalskirkens Taarn. — Til Hospitalet hører desuden en fritliggende, 2 Stokv. høj Fløj, „Ny Hospital", opf. 1867 af gule Mursten i Spidsbuestil (Arkit.: H. A. Boss), paa den Plads, hvor to, Aar 1862 nedlagte Daarekamre havde staaet.

Hospitalskirken er, som nævnt, i den sydl. Del af Vestfløjen, strækkende sig gennem begge Stokv. Hvornaar den først er tagen i Brug, vides ikke. Oprindl. var den kun lille; 1681 byggedes nuv. Kor, 1848 indrettedes Skibet, og 1894, da Kirken restaureredes, indlemmedes den under Orgelet værende Forstue i Kirken. Koret ombyggedes, og den tresidede Apsis tilbyggedes 1897 (Arkitekt: F. Uldall). Skib og Kor have fladt Loft, Apsis Hvælving. Altertavlen (Nadveren) er malet 1764 af L. F. Weise. Kalken er fra den gamle Helligaandskirke, ligesaa Alterstagerne (skænkede 1585 af Forstanderen Peder Skriver og Præsten Jens Nielsen); Prædikestolen er i Renæssancestil. Døbefont af Sandsten fra 1882. Orgel fra 1866. — Den gamle Helligaandskirke, der, som anført, vistnok har lukket mod S. for Klosterets Abildhave, blev 1554 bestemt til Sognekirke i Stedet for den brostfældige Vor Frue Kirke, men 1555 toges Ordren tilbage; 1585 stod Kirken endnu, 1654 var den for længst øde. Taarnet blev dog først nedbrudt i Beg. af 19. Aarh. (1741 var der Tale om at nedbryde det), og de to Klokker, hvoraf den ene var fra 1409 (1460?), støbt af Petrus de Randrusia, bortsolgtes 1809. 1795 sløjfedes og bortsolgtes den gamle Kirkegaard inde i Byen, hvorefter en ny anlagdes paa Klostermarken. (Litt.: *H. P. Barfod*: Om A. Helligaandshus, Aalborg 1878).

Aalborg Amts og Bys Sygehus, ved Urbans- og Ladegaardsgade (det tidligere, indrettet af Amt og By 1817 og ombygget 1851, laa paa Søndergade), er et stort Bygningskompleks, der ejes af Amt og By med Halvdelen hver. I 1879-81 opførtes efter Tegn. af Arkit. Hans J. Holm paa Vester Ladegaards Grund Hovedbygningen for omtrent 132,000 Kr. Den har 2 Stokv. og Plads til 52 Patienter. I 1890-91 opførtes et 2 Stokv. højt Epidemihus for omtr. 49,000 Kr. med 42 Senge, og 1897 for omtr. 22,000 Kr. en Afdeling for veneriske Sygdomme, med 31 Senge. Til Bygningerne slutte sig en 1897-98 opf. Overlægebolig (for omtr. 20,000 Kr.) og en Økonomibygning.

Det **militære Sygehus**, ved Gugvej, er opf. 1856 i 2 Stokv. af Kommunen for 22,000 Rd. og har Plads til 44 menige og 7 Officerer.

Fattiggaarden, Hj. af Skole- og Bleggaardsgade, er en gammel Bygning, ombygget 1850-51 og 1871-72; den bestaar af 4 sammenbyggede Fløje i to Stokv. med Plads for omtr. 120 Lemmer, Inspektørbolig, Sygeafdeling (med 24 Senge), Have osv. Der tænkes opført en ny Fattiggaard i de nærmeste Aar. Under Fattigvæsenet sortere desuden flg. Stiftelser: **Trøstens Bolig**, Skolegade, opr. 1852 af Vinhandler J. P. Schünemann († 1856) og Hustru, med et 2 Stokv. højt Forhus og et 2 Stokv. højt Baghus (købt 1866), hvori der er Bolig for moderat Leje for 12 enligt stillede Kvinder af Middelstanden. **Alderdomsasylet**, Annebergvej, en 2 Stokv. høj Bygning efter Tegn. af Arkitekt Jensen Wærum, er under Opførelse i 1900 af Kommunen; det skal have Plads til omtr. 100 Beboere. Jens Bangs Stiftelse, opr. 1637 af Købmand Jens B. († 1644) og Hustru med et Hus paa Vesterbro for 26 fattige, i den sidste Tid for 23 gamle Kvinder under Fattigvæs., er nedbrudt 1899 og skal helt ophæves, naar de nuv. Lemmer, der ere anbragte i lejede Lokaler, ere døde (*P. T. Hald*, Aalb. Fattigvæsens Hist., Aalborg 1842).

Forsørgelses- og Tvangsarbejdsanstalten, S. for Byen ved Hobrovejen, er opf. 1896 efter Tegn. af Arkitekterne Momme og Olesen paa et 6 Td. Ld. stort Areal af Aalborg, Hjørring og Thisted Amter. Den bestaar af en trefløjet Hovedbygning i 2 Stokv. Forsørgelsesafdelingen har Plads for 69 Personer (57 Mænd og 12 Kvinder), Tvangsarbejdsafdelingen for 25 Mænd og 6 Kvinder.

Statsbanegaarden, mod S. i Byen ved Jærnbanevej, er opf. 1869 efter Tegn. af Arkitekt N. P. Holsøe og er fælles Station for Statsbanen og Privatbanerne Nørre-Sundby-Fjerritslev, Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavn (den sidste har dog egen Station i Nørre-Sundby) og den under Arbejde værende Aalborg-Hadsund Bane. Under Opførelse er en ny, betydelig udvidet Stationsbygning omtr. 500 Al. S. for den nuv.; tillige opføres 2 store Gods- og Lokomotivstationer, noget østligere, en for Statsbanerne og en for de private Baner (tils. omtr. 50 Td. Ld.). Havnebanen, der gaar Ø. om Byen og ender ved Nyhavn, agtes i den nærmeste Fremtid lagt endnu østligere med Forgreninger mod Ø. til den nye østre Havn og mod V. til Toldboden. Forbindelsen med Vendsyssel foregaar ad **Jærnbanebroen** (se Vignetten S. 337), „Fastbroen", det største Ingeniørarbejde i Landet. Den er bygget (ifl. Lov af $^{16}/_{4}$ 1873 og $^{10}/_{4}$ 1874) 1873-79 af det franske Selskab „Compagnie de Fives-Lille", har kostet Staten 2,892,600 Kr. og er omtr. 1200 Fod lang. Overbygningen har to 16 F. høje Jærngitre, der ere forbundne foroven, og hviler paa 7 svære Piller, hvoraf de 5 staa i Fjorden og ere førte ned til en Dybde af omtr. 110 F.; paa den midterste Pille hviler Svingbroen, gennem hvilken Skibe paa indtil 67 F. Bredde kunne sejle.

Desuden er Aalborg forbunden med Nørre-Sundby ved **Pontonbroen**, „Chr. IX's Bro" (se Vignetten S. 385), der er bygget 1863-65 ud for Vesteraagade af Aalborg Kommune (der opkræves Afgift for Passagen) for 458,400 Kr. (med Færgevæsenets Indløsning, 60,000 Kr., iberegnet). Broen, der indviedes $^{19}/_{9}$ og aabnedes $^{14}/_{10}$ 1865, er 1844 F. lang med to faste Brohoveder — paa Aalborgsiden 170, paa Nørre-Sundbysiden 142 F. lang — og 45 F. bred; den har 15 Broled, hvert hvilende paa 3 Pontoner og har en Svingbro af Smedejærn.

Gasværket, Øst for Nyhavn, er anlagt af Det danske Gaskompagni og for dets Regning og toges i Brug $^{24}/_{12}$ 1854 (Kontrakten med Kommunen fornyedes 1886 paa 25 Aar); det er flere Gange udvidet. Der forbrugtes 1899 47,550,000 Kbfd. Gas; det besørger Gaderne belyste med omtr. 530 Lygter.

Elektrisk Lysstation, i Doktorens Gyde, er opf. 1896 af Det danske Elektricitets-Kompagni og er beregnet til at levere Lys til 4000 Lamper; den leverede $^{1}/_{1}$ 1900 Lys til 2000 Lamper, deribl. til Belysning af Havnen, Pontonbroen og Algade.

Vandværket, omtr. $^{1}/_{4}$ Mil S. Ø. for Byen ved Anlægget Blegkilde, er anlagt 1853-54 af Kommunen for 74,000 Rd., udvidet 1878 og 91, senest 1893-95. Det oppumper Vandet fra Brønde i Kridtlaget og fører det op i store Reservoirer, der ligge paa en Bakke, og herfra løber Vandet ved eget Tryk ind til Byen. Gennemsnitsforbruget pr. Døgn er 30,000 Td.

Posthuset, paa Algade, har Lokale i en gammel, uanselig Bygning. **Telegrafstationen** er i Jærnbanegade, hvor ogsaa Statstelefonen er. Jydsk Telefonaktieselskab har Station paa Nytorv.

Toldkamret har midlertidig Lokale i et gammelt Bryggeri, opf. 1827, ved Stranden. En ny Toldkammerbygning efter Tegn. af Bygningsinspektør H. Kampmann er under Opførelse paa den gamle Toldbodplads.

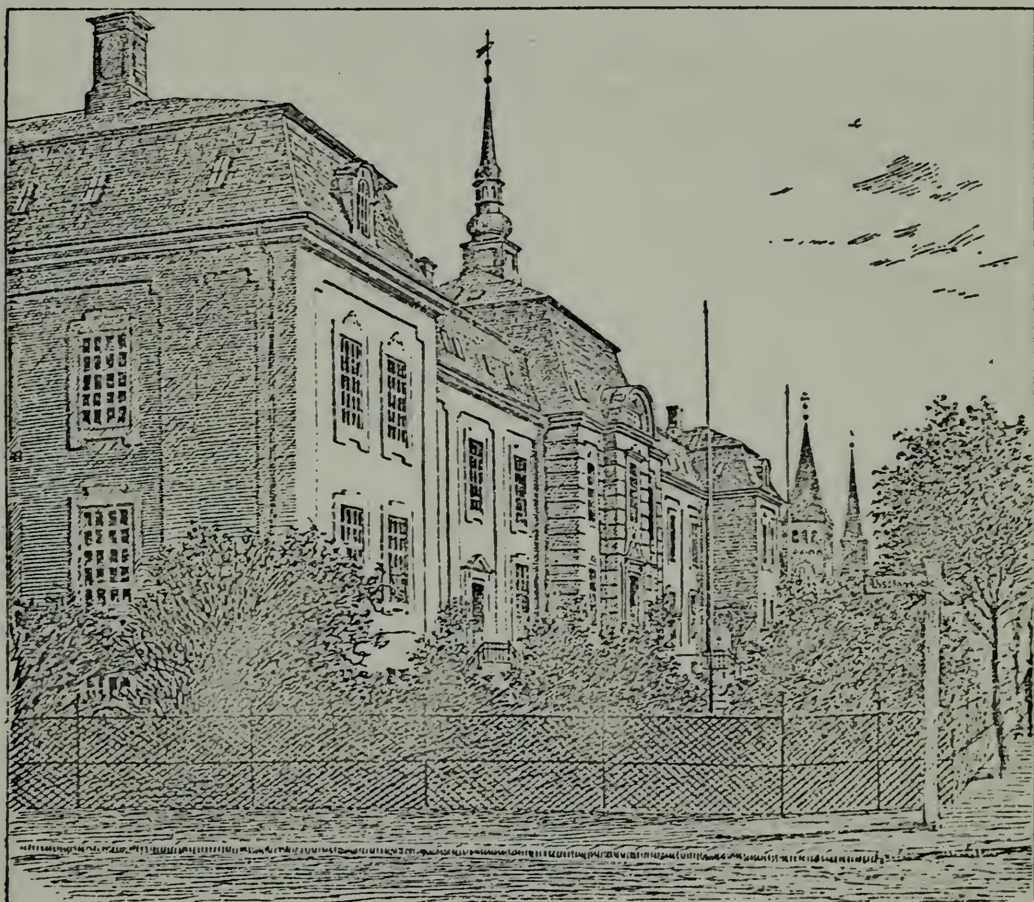
Om **Havnen** se S. 380

Mod Ø. i Byen, Ø. for Anlægget Karolinelund ved Hadsundvejen, ligger det af Kommunen 1898-99, efter Tegn. af Arkit. Hoffmeyer opførte offentlige **Slagtehus** og **Eksportslagteri** paa et omtr. 20,000 □ Al. stort Areal. Bygningerne bestaa af en Administrations- og Beboelsesbygning, 2 Slagtehaller, et Svalehus, en Bygning til Hesteslagteri, Stalde m. m. samt en elektrisk Lysstation. I Administrationsbygningen er der Kødkontrolstation. Eksportslagteriet er beregnet paa Slagtning af omtr. 300 Kreaturer daglig. De af Kommunen i 1900 opførte **Torvehaller** ligge ved Adelgade og Klosterjordet.

Som Garnison for 2. jydske Brigades Stab og 10. Infanteri-Regiment (9., 11., 30. og 40. Bataillon) har Byen flere Bygninger, der benyttes af Militæretaten. **Hovedvagten og Arrestbygningen** (tidligere i en 1805 opf. Bygning paa Nytorv paa en i den gamle Slotsgrav opfyldt Grund), ved Slotsgade (hvor før Gabels Gaard stod), en 2 Stokv. høj, 1890-91 af Kommunen opf. Bygning i ital. Renæssancestil, efter Tegn. af Arkit. Momme og Olesen; den indeholder Vagtstuer, Undervisningslokaler og Arrester. **Ekserçerhuset**, med en lille Eksercerplads mellem Nyhavnsgade og Kattevad, er det ældste uden for Hovedstaden. S. for Karolinelund ligger den omtr. 32 Td. Ld. store Eksercerplads, der ejes af Kommunen og udlejes til Militæret. I Nærheden af det militære Sygehus (se S. 362) ligge ved Gugvej de **militære Depotbygninger**, opf. 1890 af Kommunen efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer. **Krudthuset for militære**, ejet af Kommunen, ligger ved Annebergvej; det civile Krudthus paa Skovbakken. Militæret indkvarteres hos Grundejerne.

Af milde Stiftelser nævnes foruden de anførte: **Børneasylet** („Fr. VII's Asyl"), Skomagergade, er opr. $^{5}/_{6}$ 1847 og har siden 1851 ejet sin egen Gaard, der 1883 er ombygget og betydelig udvidet; den er i 2 Stokv. og har Plads for 130 Børn. Asylforeningen har 1897 opf. en ny Bygning af røde Mursten i 1 Stokv., efter Tegn. af Boss, i Poul Paghs Gade, **Vestre**

Asyl, der har Plads til 150 Børn. Asylerne eje omtr. 35,000 Kr., deri indbefattet en Del Legater. **Bolig for Enker og ugifte Fruentimmer**, Hj. af Østerbrogade og Langelinie, opr. 1856 af Aalborg Bys og Omegns Sparekasse med en (paa en af Kommunen skænket Grund) 1857 opf. Bygning i 2 Stokv., der afgiver Fribolig for 8 Enker og ugifte Kvinder af den højere Middelstand; den bestyres af Sparekassen under Stiftamtets Overtilsyn. — **Børnehjemmet**, Ladegaardsgade, er grundlagt ved Gaver, væsentlig ved Godsejer C. Bruuns og Hustrus Dotation af 20,000 Kr., og taget i Brug $^1/_5$ 1878; Bygningen, i 1 Stokv., er opf. i en Have, der tidligere tilhørte Jens Bangs Stiftelse (se S. 362), og som var tillagt Kapellanen ved Budolfi

Caroline Smiths Minde.

Kirke, men Kommunen købte den 1877 og skænkede den til Hjemmet; det ejer omtr. 48,500 Kr., deri indbefattet nogle Legater, og har sin egen Bestyrelse. — **Jomfru Wogensens Stiftelse**, Aagade, opr. ved Testam. af $^{21}/_{10}$ 1880 af Jfr. I. N. D. W., er en 1891 efter Tegn. af Boss opf. Bygning, i 2 Stokv. (paa en af Kommunen skænket Grund) med Fribolig til 4 gamle, trængende, ugifte Husjomfruer og en Kapital paa 6200 Kr.; den bestyres af Byraadet. — **Haandværkerforeningens Stiftelse**, Kayerødsgade, er opr. 1882, 1889-90 udvidet med en ny større Bygning i 3 Stokv. Den indeholder nu 24 Lejligheder til trængende Haandværkere og deres Enker. Stiftelsen ejer omtr. 34,400 Kr. (deri indbefattet nogle Legater) og bestyres af Foreningen. — **Caroline Smiths Minde**, Saxo-

gade, er opr. 1895 til Minde om Enkefru C. Smith, † 1891, af hendes Arvinger, Frøknerne Langeland. Bygningen er opf. i Palaisstil i to Stokv. med Kælder efter Tegn. af Arkitekterne O. P. Momme og L. Olesen og indeholder Friboliger for 20 enligt stillede Kvinder og en Forsamlingssal; til Bygningen, der med et tilhørende Legat har kostet 100,000 Kr., hører et Haveanlæg.

Af **Velgørenhedsforeninger** fremhæves: Foreningen af 28. Jan. 1840 til Understøttelse for trængende og værdige Haandværksmestre af Aalborg og disses Enker. Fireskillingsselskabet, opr. 1846. Aalb. Købstads Hjælpekasse, opr. Juli 1856, understøtter trængende Medlemmer, deres Enker og Børn. Syge- og Begravelsesforeningen, opr. $^{2}/_{8}$ 1862, understøtter Medlemmerne under Sygdom med Penge, Lægehjælp samt Begravelseshjælp. Restauratør- og Værtshusholderforeningen, opr. $^{18}/_{2}$ 1864, understøtter Medlemmerne med Syge- og Begravelseshjælp. Arbejderforeningen af 1853, stift. $^{28}/_{1}$. Arbejderforeningen af 1865, med en 1890 (Arkitekt: Boss) opf. Bygning paa Algade med Byens største Forsamlingssal, yder Syge- og Begravelseshjælp samt understøtter trængende Medlemmer og deres Enker. Aalb. almindelige Understøttelsesforening, opr. 1867, yder Hjælp til værdige trængende, der have fast Ophold i Aalb., fortrinsvis dem, der ere forsørgelsesberettigede, fornemlig af Arbejderstanden. Aalborg Sømandsforening, opr. 1870 ved Sammensmeltning af to ældre Selskaber: „Bombebøssen“, stift. 1827 (dens Bygning, „Frederiks Sømandshus“, ved Havnen, hvor Navigationsskolen en Tid havde Lokale, blev solgt 1891), og „Aalb. Skipper Hjælpekasse“, stift. 1856; Foreningen understøtter sine Medlemmer og deres efterladte i Tilfælde af uforskyldt Trang. Foreningen for Alderdomsfriboliger, stift. i Kbh. $^{29}/_{4}$ 1871, har 1875 ladet opføre to Bygninger ved Søndergade, hver med 8 Lejligheder. Foreningen Sygepleje ved Diakonisser i Aalb., begyndt sin Virksomhed Jan. 1878, yder fri Sygehjælp til ubemidlede. Skipperforeningen, opr. $^{21}/_{1}$ 1883, yder Syge- og Begravelseshjælp. Desuden mærkes Haandværkssvendenes Rejse- og Sygeforening (et Svendehjem ligger i Skolegade), Kristelig Forening for straffede Børns Frelse, Læge- og Medicinalkassen af 1871, Understøttelsesforeningen Merkur for Handelsstandens Medhjælpere i Danmarks Købstæder og Handelspladser, Selskabet for Bespisningen af Syge og Rekonvalescenter, Plejehjemsforeningen for Aalb. Stifts østl. Del, Aftenhjemmet for at samle unge Piger af den tjenende Klasse (i Menighedshjemmet), Blindekredsen i Aalb., understøtter blinde, m. m. Kommunen har S. Ø. for Byen ved den gamle Kærvej anlagt en Del Kolonihaver (omtr. 175), som udlejes billigt.

Af andre Foreninger, der have mere almen Interesse, nævnes: **Handelsforeningen** har efterhaanden udviklet sig af det 1431 af Borgmester Peder Ilfarsen stiftede „Guds Legems Lav“ eller „Papegøjegildet“ (se S. 383), som $^{5}/_{5}$ 1651 gik over til det saakaldte „Kompagni“. Efter nogle Afbrydelser fornyedes dette Kompagni $^{2}/_{11}$ 1680, og $^{24}/_{3}$ 1750 fik det nye „Lavsartikler for Købmændene i Aalborg“; fra den Tid opkom Navnet „Købmandslavet“, indtil det 1863 omdannedes til „Handelsforeningen“. Foreningen, der har til Formaal at virke til Fremme af Handel, Skibsfart og Industri samt at virke i veldædige Øjemed, ejer Kompagnihuset, det

gamle Gildehus, Hjørnet af Østeraa- og Bispensgade, oprindl. opført 1463, ombygget 1800 og 1847. Den nuv. Bygning er opf. 1889 i italiensk Renæssancestil efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer for omtr. 100,000 Kr.; den er i 3 Stokv. med Taarn med Spir (94 F.) midt paa Façaden og stor Festsal. I Bygningen har ogsaa den 1801 stiftede Klub „Enigheden“ Lokale (Klubbens Sommerlokale, opf. 1834, ligger paa Vesterbro). — **Haandværkerforeningen**, opr. 1848, har sit eget Lokale i en 1866 købt og ombygget ældre Bygning (se S. 376), Hj. af Østeraagade og Stranden, udvidet 1883-84 og 1895-96; Bygningen, 3 Stokv., indeholder bl. a. en Festsal og et Bibliotek paa omtr. 6500 Bd. — Desuden mærkes: 2 Afholdsforeninger, Den nationale Arbejder-Værneforening, Aalborg Amts Landboforening, oprettet 1844, Have- og Plantningsforeningen for Aalborg og Omegn, Avlsbrugerforeningen af 1891, Aalborg Amts Biavlerforening, med en 1894 oprettet Biavlerskole paa „Sennepshaven“ (den første i sin Slags i Landet), Handelsforeningen af 1879, 2 Kunstforeninger, opr. 1851 og 1898, Aalborg broderlige Skydeselskab, oprindelig „Papegøjegildet“, en Afdeling af „De danske Vaabenbrødre“, Foredragsforeningen for Aalb. og Omegn, opr. 1898, m. m.

Frimurerlogen, „Cimbria“, opr. 1856, har sin Bygning i Slotsgade, genopf. 1868 efter en Brand, atter fra ny opf. 1886 efter Tegn. af Arkitekt Hoffmeyer, i 2 Stokv. i Renæssancestil. — **Odd-Fellow Logen**, „Ansgar“, opr. 1895, har sin Bygning i Christiansgade, i 3 Stokv. — Good-Templarordenen har Bygning i Skolegade, Nord. Good-Templarorden har Bygning paa Nørregade. — Frelsens Hær har Lokale i Møllegade. — Højskolehjemmet, Boulevarden, opf. 1894-95 i 3 Stokv. efter Tegn. af Hoffmeyer.

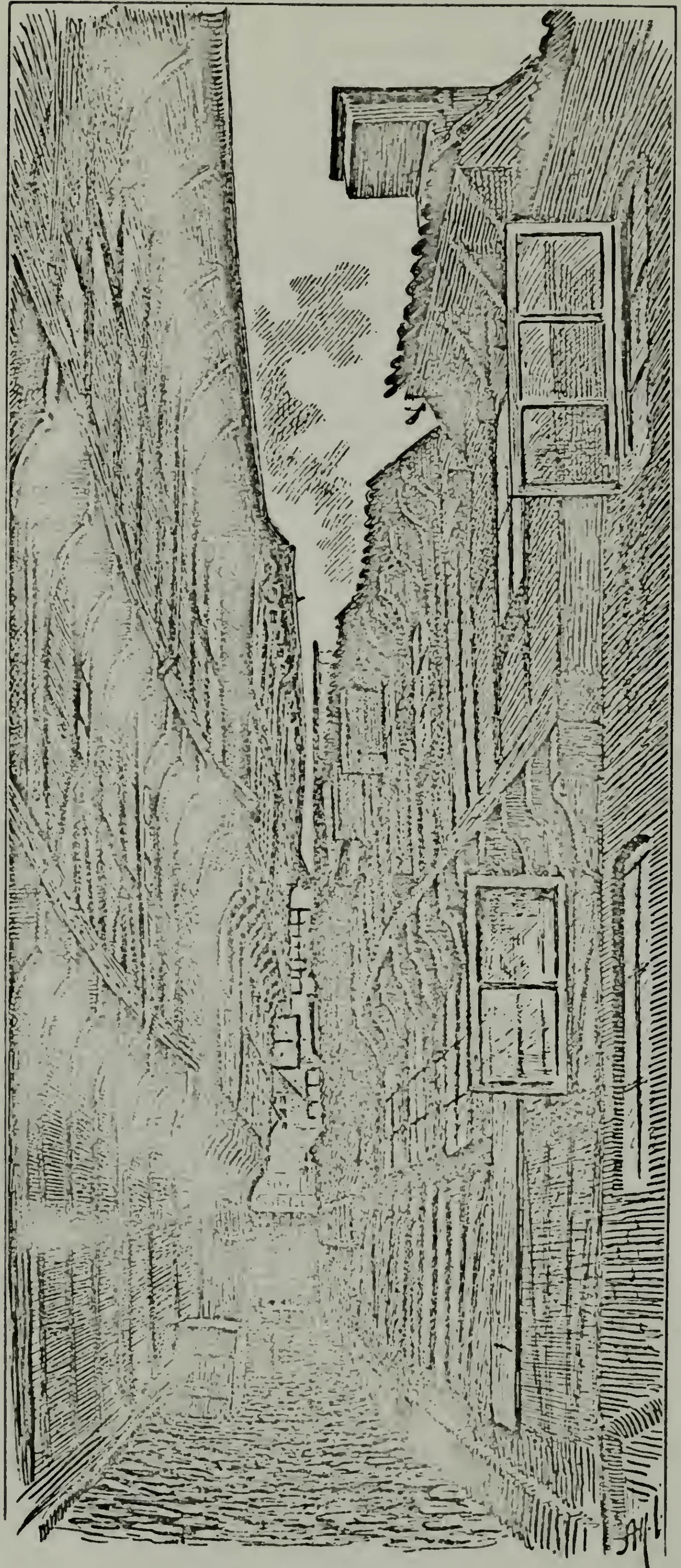
Af **Pengeinstitutter** nævnes: **Aalborg Bys og Omegns Sparekasse**, opr. 1824 med en to Stokv. høj Bygning, opf. 1873-74 i italiensk Stil efter Tegn. af Arkitekt V. Klein paa en Plads, hvor der før laa en gammel mærkelig Bygning med Svalegang se S. 375 (se *V. Bindslev*, Aalb. Bys og Omegns Sparekasse 1824-94, Aalborg 1895). **Diskonto-, Laane- og Sparebanken**, opr. 1854, med en to Stokv. høj Bygning paa Gammeltorv, opf. 1873-74 af røde Mursten med Stenindfatninger om Døre og Vinduer efter Tegn. af Etatsr. J. D. Herholdt paa den Plads, hvor før „Kong Hans' Gaard“ laa (se S. 371). **Landbosparekassen**, opr. 1885, Nytorv. Desuden er der Filialer af Nationalbanken og af Den danske Landmandsbank, samt Livsforsikringsforeningen „Fremtiden“, opr. 1886, Livsforsikringsaktieselskabet „Frem“, opr. 1899, en Hypotekforening, Kreaturforsikringsforening, Husmandskreditforeningen og Kreditforeningen af Grundejere paa Landet i Jyll., m. m. Om Banker og Sparekasser se i øvrigt S. 380.

Teatret, Jærnbanegade, er opf. 1878, flere Gange ombygget, saaledes 1883 og 1890 (det indre). Kun Gavlen til den store Bygning vender ud til Gaden; Plads for 900 Tilskuere. Aalborg nye Variété og Koncertsal, Frederikstorv, er opf. 1898 efter Tegn. af Arkit. Momme og Olesen; den rummer omtr. 500 Tilskuere.

Af **Badeanstalter** nævnes: en Romersk og Varmbadeanstalt, Rantzausgade (et Aktieselskab), Kommunens Badeanstalt for Kvinder, lige Øst for Fastbroen, og for Mænd, Vest for Fastbroen, samt Strøm-

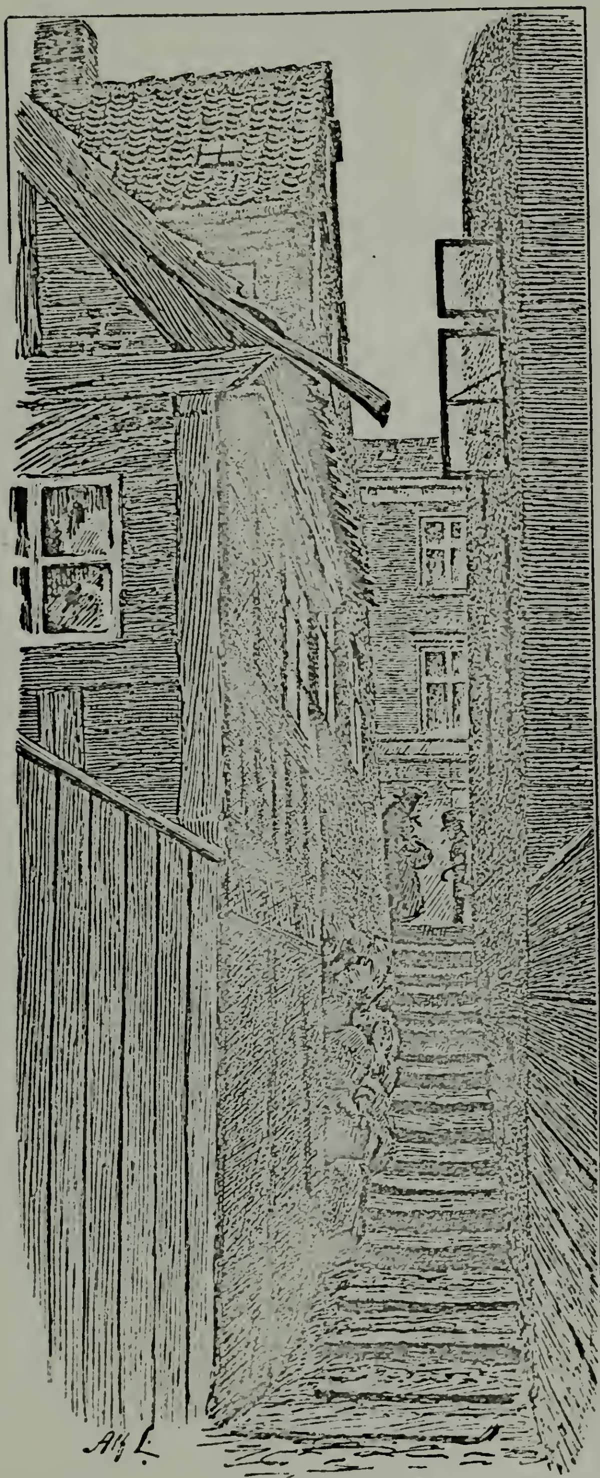
badeanstalten, mellem Pontonbroen og Jærnbanebroen (Aktieselskab).

Kommunen ejer flere store og smukke Lystanlæg. **Frederikskilde** („Kilden"), S. for Banegaarden ved Hobrovejen, $17^1/_2$ Td. Ld. Det er paabegyndt 1802 (opkaldt efter Kronprins Frederik, der s. Aar besøgte Byen) efter Tilskyndelse af General *A. L. Moltke* († 1810) paa den Plads, hvor Papegøjegildet (se S. 384) havde sin Skydebane, „Papegøjehaven". I Anlægget er der to, af Klubben Enigheden opførte Pavilloner, som tillige med Anlægget senere gik over til Kommunen. Paa en Høj staar et Mindesmærke (en Obelisk) for ovenn. *Moltke*, rejst 1818; ligeledes staar i Anlægget en 10 F. høj Broncestatue af General *A. F. Schleppegrell* († 1850), modell. af Billedhugger A. Paulsen, afsløret 1880. **Skovbakken** (før Møllebakken) eller **Frederiksminde**, S. V. for Frederikskilde paa den anden Side af Hobrovejen, omtr. 14 Td. Ld. Efter et mislykket Forsøg 1802 begyndte den egentlige Beplantning 1822 ($^{18}/_1$ plantedes det første Træ paa

Den mørke Gang.

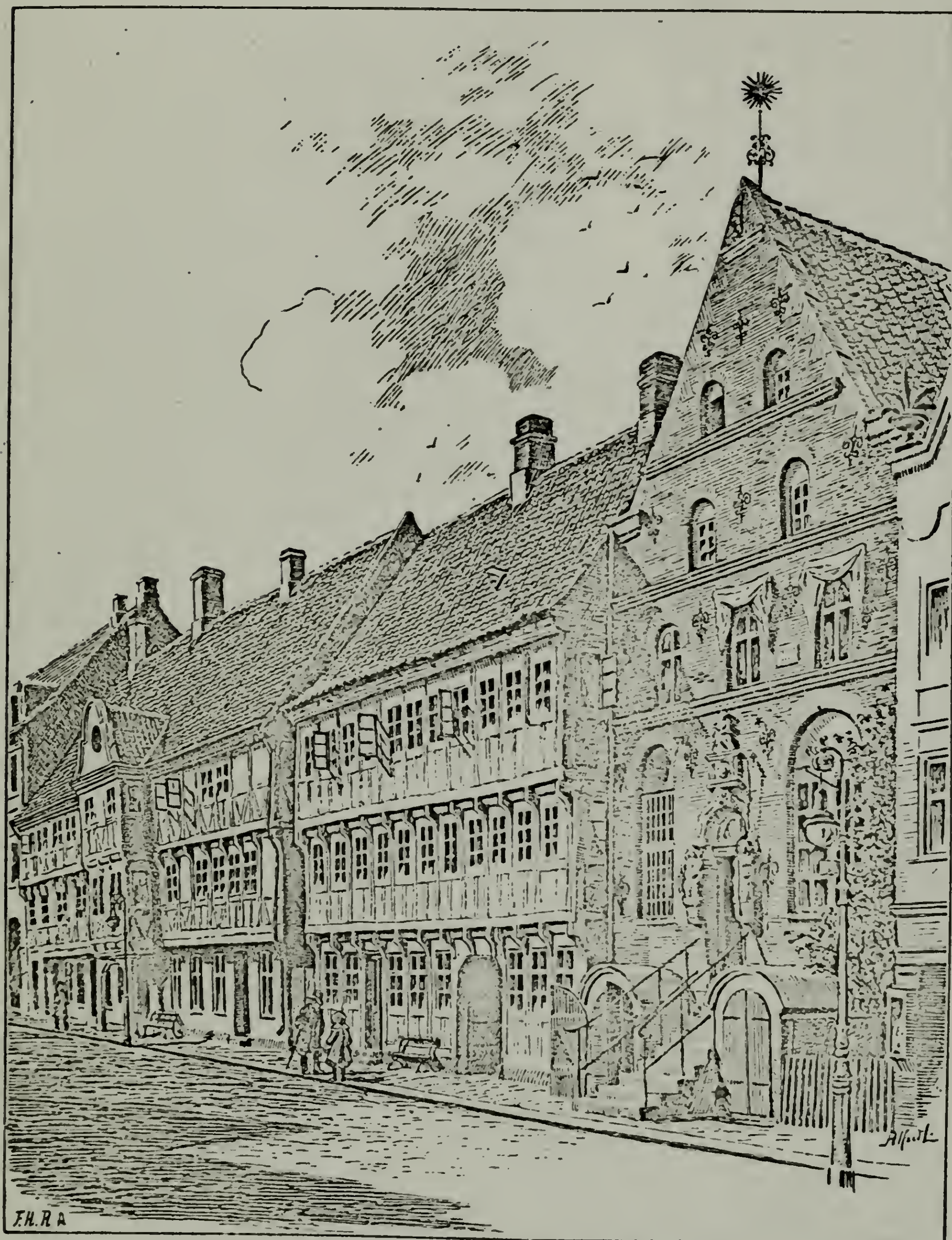
Stiftamtmand F. Moltkes Fødselsd., † 1836) og fremmedes især af Apoteker *G. S. Kayerød* († 1845), for hvem der ved Indgangen $^{10}/_{11}$ 1862 er afsløret et Mindesmærke (en Fontæne af Zink med symbolske Figurer, af Billedhugger Wiedt). I Anlægget er der to Pavilloner, hvoraf den ene (med Teater) er opf. 1869 af det broderlige Skydeselskab paa Toppen af Bakken, hvorfra der er vid Udsigt over Byen og dens Omgivelser, Fjorden og en Del af Vendsyssel. **Karolinelund** („det militære Anlæg"), Ø. for Byen ved den S. 342 omtalte Kanal, over 7 Td. Ld., anlagt 1827-28 paa Tilskyndelse af Major D. V. Hegermann og senere vedligeholdt og forskønnet, særlig af Oberst L. N. Bretteville og Apoteker C. L. Lange; i Anlægget er der 1882 opført en Pavillon for en Sum, der var testamenteret af sidstnævnte. **Blegkilde** („Karolinekilde"), S. Ø. for Byen ved Vandværket, over 8 Td. Ld., er paabegyndt af Major D. Voss og senere udvidet og forskønnet, særlig ved Købmand S. A. Jacobsens Bestræbelser; det gennemstrømmes af flere Kanaler og har en Pavillon. I Aaret 1900 tilplantedes et nyt, mindre Anlæg mellem Strandgade og Fjorden Ø. for Fastbroen. Anlæggenes Vedligeholdelse sker for Kæmnerkassens Regning. Fremdeles har en Kreds af Borgere 1895 paabegyndt Beplantningen af **Bejsebakken**, omtr. $^{1}/_{4}$ Mil S. for Byen; det $16^{1}/_{2}$ Td. Ld. store Anlæg skal $^{1}/_{1}$ 1920 overgaa til Kommunen, og fra 1905 skal det vedligeholdes af Kæmnerkassen.

Latinergyden.

Gamle Huse. Som alt nævnt S. 342 har Aalborg mere end nogen anden jydsk Købstad bevaret et ejendommeligt gammeldags Præg, som end ikke Byens stærke Udvikling i de seneste Aar har formaaet at udslette.

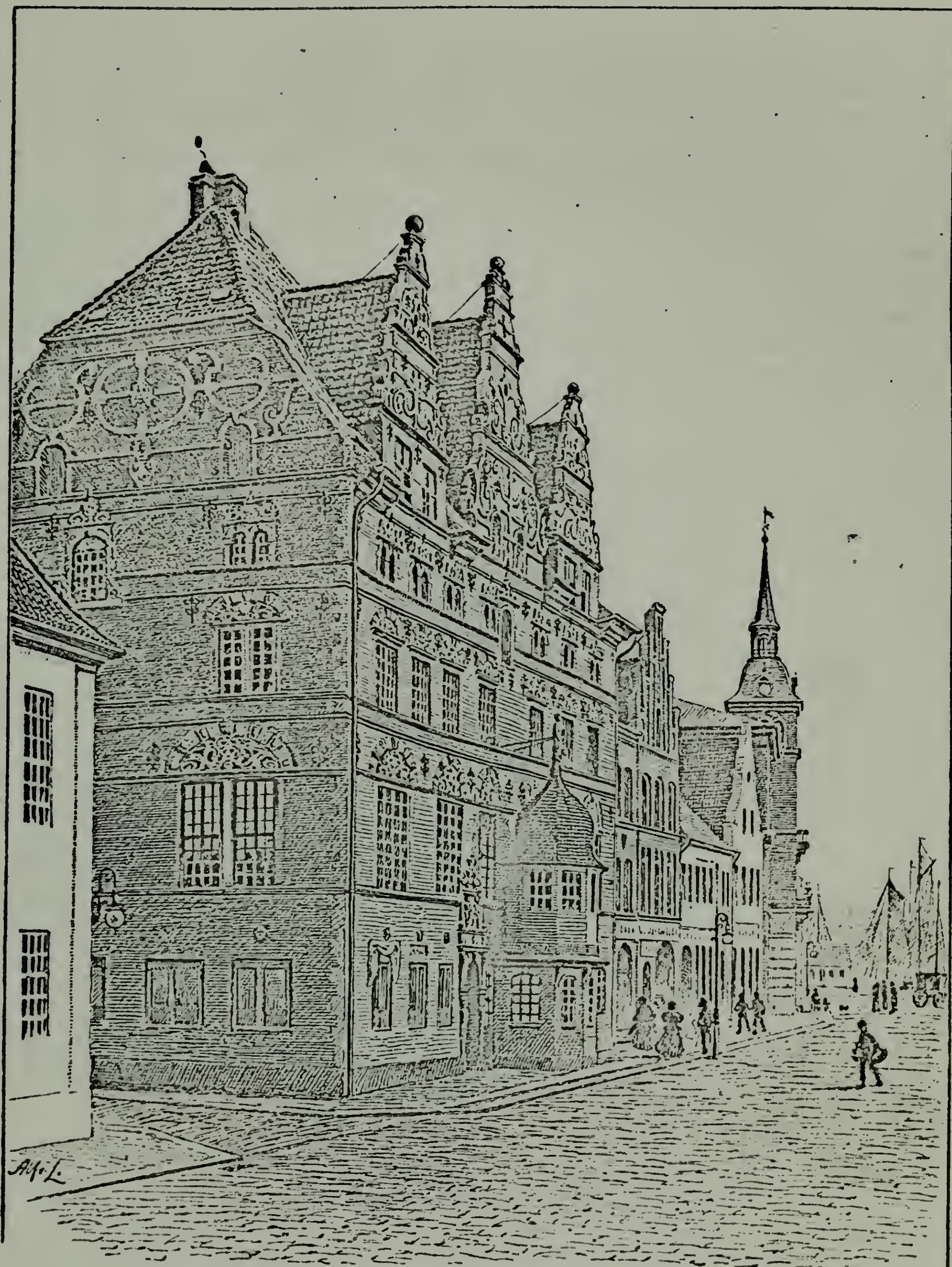
De gamle Kanaler, som før gennemkrydsede Byen, ere ganske vist udtørrede, og Broerne („Muret Bro“, „Mestermandsbro“, „Ladebro“, „Maren Brandts Bro“, „Wrangels Bro“, osv.), der førte over dem, ere forsvundne, men Aalejerne ses endnu delvis. I de indre Bydele træffes et meget stort

Østeraagade Nr. 13, 15 og 17.

Antal Bindingsværkshuse, navnlig fra 17. og 18. Aarh. og ofte forsynede med indvendige Svalegange, og hertil komme flere gamle Stenhuse, hvoraf enkelte vende Gavlen ud mod Gaden. Bevarede ere fremdeles mange krumme og ganske snævre Gyder, der endnu bære deres oprindl., sære Navne (se S. 343). Nogle af dem ere kun et Par Al. brede, saaledes den mest karak-

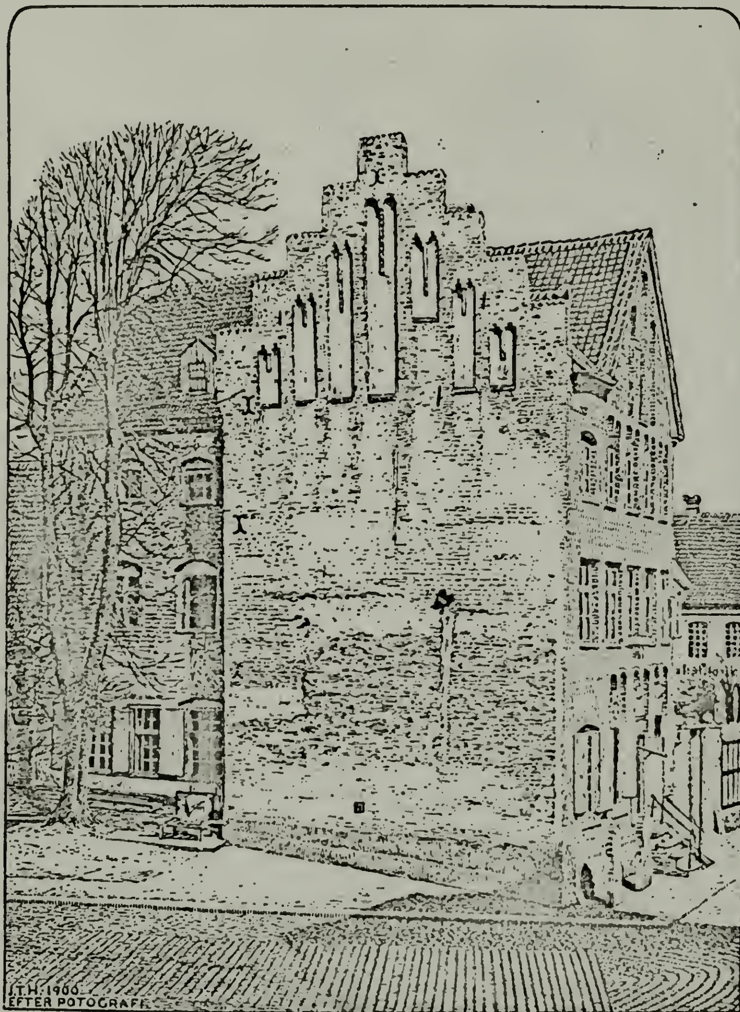
teristiske af dem alle, *den mørke Gang* fra Maren Turisgade til Østeraagade — der foroven endog er endnu smallere, idet den til den ene Side helt, til den anden Side delvis begrænses af gamle Bindingsværkshuse, ved

Jens Bangs Stenhus og Kompagnihuset i Baggrunden.

hvilke de øvre Stokv. krage ud — samt *Latinergyden*, der fra Gravensgade fører ned mod Helligaandshospitalets Kirkefløj og er en Trappegyde med 17 Stentrin. Endnu smallere ere nogle nu dog for det meste spærrede Gyder, der imidlertid næppe nogen Sinde have været offentlige Forbindelsesveje.

Blandt de gamle Stenhuse nævnes som det ældste et i øvrigt ret tarveligt Gavlhus i Strandstien, to Stokv. foruden Kælder, fra 2. Halvdel af 16. Aarh. (paa Gavltrekanten læses Aarst. 15.7); Rester af de oprindl., fladbuede Vinduesaabninger ses endnu; Murværket indeholder forneden et enkelt Sted Munkesten i Munkeskifte. Rigere udstyret er et Gavlhus i Østeraagade, Nr. 17 (urigtig kaldet Ellen Marsvins Gaard), opført 1616 i to Stokv. med høj Kælder, af gule Mursten i Blokskifte. Indfatningerne om Døre og Vinduer ere rundbuede; paa Dørindfatningen, af Sandsten med udhuggede Figurer, staar Aarst. 1616 og derover en Tavle med Bogstaverne N. S. E. W. (ɔ: Købm. Niels Søndergaard og Hustru) og Aarst. 1777 (til Minde om en Reparation). Den mærkeligste grundmurede Bygning er Jens Bangs Stenhus, opf. 1623-24 af den bekendte Handelsmand Jens Bang (se *D. H. Wulff*, Jens B., Kbm. i Aalb. 1615-44, Aalborg 1885). Huset er i 4 Stokv., med 3 Façadegavle mod Ø. og en Endegavl mod N., hvorimod søndre Gavltrekant nu delvis er nedbrudt; det er bygget af gule Mursten med Sandsten til Indfatning om og Forsiringer over Døre og Vinduer og til Voluter, Horisontalbaand og andre Prydelser paa de svungne Gavle. Ornamentikken er her ren Renæssance, medens den paa den smukke Dørindfatning er barok. Over Døren læses Aarst. 1623, paa en af Gavlene 1624. Paa Forsiden af Huset findes en kuppeldækket Karnap, hvis nedre Del er ombygget 1890. Trods senere Tiders Vanrøgt er Bygningen endnu et af de anseligste og mest pragtfulde Købstadshuse, som er levnet fra Chr. IV's Tid. I 1. Etage findes et smukt Stukloft fra Slutn. af 18. Aarh. Siden 1670 har Huset været indrettet til Apotek, nu Svaneapoteket. — Et andet mærkeligt, Aar 1871 nedrevet Hus var „Kong Hans' Gaard", opf. i den senere Middelalder, i to Stokv. af røde Munkesten i Munkeskifte og med

Kong Hans' Gaard.

kamtakket, blindingsprydet Gavl mod S. Et ganske uhjemlet Sagn lod Kong Hans være død her (han døde paa det gamle Aalborg Slot), ja man mente endog at kunne paavise selve Dødsværelset, hvis Kamin skulde have været forsynet med en i Sten udhugget Ramme; denne, som nu opbevares i Nationalmus., hidrører dog først fra 2. Halvdel af 17. Aarh. Uden for Husets Hovedfaçade stod to flade Stenstøtter med en latinsk Indskrift (O, du Ærens Drot, Christus, kom med Fred. Aar 1521. Jesus, Maria, Anna); de ere nu opstillede foran den paa den gamle Gaards Plads opførte Diskontobank og fredlyste. I Bankbygningens Sydmur er indsat en Sten (før anbragt paa „Kong Hans' Gaard") med en versif. Indskrift til Minde om en stor Brand 1663. — Paa Bagsiden af det af Ludv. Munk og Ellen Marsvin opførte grundmurede Hus Gammeltorv Nr. 5, som dog efter en Brand 1854 er næsten helt nyopført, har der siddet en Sten med disse to Personers Navnetræk og Vaabener; nu er der anbragt en Kopi af Stenen.

Stenstøtte fra Kong Hans' Gaard.

De talrigt bevarede, gamle Bindingsværkshuse ere gennemgaaende store, i 2 eller 3 Stokv., men de frembyde med faa Undtagelser kun ringere Interesse. Knægtene under de fremspringende Bjælkehoveder ere oftest glatte, og Fyldetømret staar snart lige, snart skraat eller i Andreaskorsform. Flere ere sikkert opf. af Folk af Adel eller den højere Borgerstand. Det ældste og interessanteste er det to Stokv. høje Hus Nr. 3 i Torvegade. Façaden indeholder 10 Fag, som i det hele ere bevarede i oprindl. Skikkelse (Vinduerne ere dog indsatte i nyere Tid); Knægtene ere baade ved 1. og 2. Stokv. dækkede med tarvelige Akantusornamenter. En særlig rig Udskæring viser Dørpartiet; Sidestolperne fremstille Blomsterornamenter, der udgaa fra et Par Narrehoveder, medens Overtræet har Aarst. 1571 og en Indskriftstavle baaren af to Vildmænd, der desuden hver holder et Skjold, det ene med Treenigheden, det andet med et Bomærke, som viser, at Bygherren var Raadmand, senere Borgmester Poul Pop. Gavlen ud mod Brødregyde er omsat over 1. Stokv.; Knægtene have her ligeledes Akantusornamenter. Dette Hus er det næstældste, sikkert daterede og omtr. helt bevarede Bindingsværkshus i Landet (det ældste er Ejler Rønnovs Gaard i Odense, fra 1547). Noget yngre, væsentlig fra 1. Halvdel af 17. Aarh., er en Række Bindingsværks-

huse, bl. hvilke maa nævnes som gode og typiske: Hjørnestedet af Al- og Adelgade (tilhører Postvæsenet), med en karakteristisk Gavl (Overgangsleddet i denne har det for Aalborg typiske forlorne Bjælkehoved) og flere oprindl. Vinduer. Det store og høje Hus Nr. 2 i Strandstien ved Hj. af Gammeltorv, i 2 Stokv. med indv. Svale; sammen med det har vistnok hørt de tilstødende 8 og 5 Fag lange Huse ud mod Gammeltorv. Det store Bygningskompleks mellem Grotumsgade, Vesteraagade, Jomfru Annegade og Mørups Plads, bestaaende af 2—3 Stokv. høje Huse, der dog ere opf. til meget forskellig Tid; i Hjørnehuset mod Grotumsgade og Jomfru Annegade er et smukt Værelse fra Slutn. af 18. Aarh. De to 3 Stokv. høje Huse Nr. 13 og 15 i Østeraagade; Nr. 13, „Hamburgergaarden", har paa Façaden ud for 2. og 3. Stokv. en Karnap baaren af Træstøtter; paa den ene Gavl sidde ældre Vindskeder, udskaarne forneden som Dyrehoveder (se Tegn. af æ. n. Arkitekt. 1. S., 2. R., Pl. 12). Adelgade Nr. 6, hvis Forhus delvis er ombygget (i Endemuren ses Munkesten i Munkeskifte), medens den lange Sidefløj ud mod Doktorens Gyde, i 3 Stokv., er ret velbevaret. Et Hus i Cortesgyde (Sidefløj til Nr. 3 i Bispensgade), i 3 Stokv. med udskaarne Knægte og til Dels med Mønstermurværk. Et 2 Stokv. højt Sidehus til Vesteraagade Nr. 25, med kraftig profilerede Knægte i Renæssancestil (Forhuset, af Grundmur, er i Aalborg-Empirestil). Endelig en Sidebygning til Haandværkerforeningens gamle Gaard, hvorpaa ere indsatte 2 Overtræer med Indskrift.

Dørpartiet i Poul Pops Hus.

Af andre bevarede, men til Dels noget yngre Bindingsværkshuse, navnlig fra 2. Halvd. af 17. og fra 18. Aarh., nævnes: Peder Barkesgade Nr. 1, Nørregade Nr. 1 og 22, Hjørnestedet af St. Hans- og Nørregade, af Kongens- og Wrangelsgade, samt af Nytorv og Braskensgade (med ud-

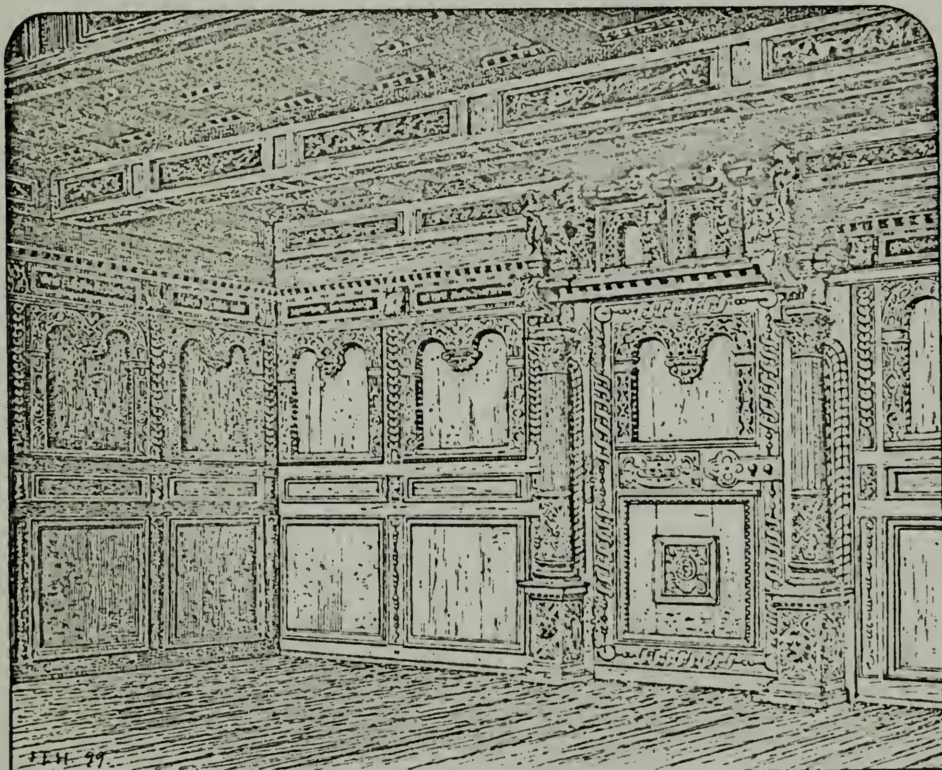
mærket Svale baade paa Forhuset og 2 Sidefløje), endvidere Torvegade Nr. 1, Skomagergade Nr. 7, Hj. af Algade og Roldgyde, et Hus i Klosterjordet (i 1 Stokv., godt bevaret og med oprindl. Vinduer), Cortesgyde Nr. 2 (med indv. Svalegang), Gravensgade Nr. 6, Jomfru Annegade Nr. 19, 22 (med muret Svale) og 23 (de tre sidste Huse delvis moderniserede), et Par Huse i Kattesundet, Maren Turisgade Nr. 7 (se *Mejborg*: Gml. d. Hjem, S. 40 Fig. 41), o. fl.

Endelig nævnes et Par Bindingsværkshuse, hvis Façader i nyeste Tid ere ombyggede, men som i øvrigt indeholde Rester af oprindl. Bygningsdele, nemlig Østeraagade Nr. 19, et 3 Stokv. højt Gavlhus fra 1634 (paa en Stenplade over Døren staar Aarstallet og: Soli Deo gloria, J. H. [ↄ: Jak. Himmerrig] 1754), hvis Façade 1884 er ombygget af Grundmur; paa 1. Sal findes et Værelse med Vægmalerier, vistnok fra 1754, Olie paa Træ (Loftet har ogsaa været dekoreret). Bispensgade Nr. 14 og 16; indv. over Porten til Nr. 16 sidder en Tavle med versif. Indskrift og Aarst. 1743; paa et Sidehus af Bindingsværk er en gammel Svale. Paa det efter en Brand 1869 delvis ny opførte Gavlhus Østeraagade Nr. 8 staar: 1608—1869; smstds. findes tre Træstykker med Indskrift og Aarst. 1608.

Hjørnet af Algade og Adelgade.

Blandt de nu nedrevne Bindingsværkshuse maa særlig nævnes „Svalehuset“ i Østeraagade (nedrevet 1873), paa hvis Grund Sparekassen er opført. Huset, som vistnok hidrørte fra Beg. af 17. Aarh., var i 2 Stokv. med høj Kælder og havde smukt udskaarne Knægte med „Skillinger“ og i Bjælkehovedernes Ender Rosetter; paa Façaden var senere anbragt en udv. Svalegang (se Tegn. i Trap: Danmark, 1. Udg.; Tegn. af æld. nord. Arkit. 1. S., 2. R., Pl. 12 og 1. S., 4. R., Pl. 6; Rekonstrukt. af Huset i Studierejser af Kunstakadem. Elever, I). Til „Svalehuset“ knytter Sagnet Beretningen om Chr. IV's Datterdatter, den berygtede Sophie Lindenov, g. m. Klaus Daa til Lindenborg. Endvidere Bryggeriet Urbans gamle Bygning, Hj. af Urbans- og

Gravensgade. Fra flere andre forsvundne Bindingsværkshuse opbevares endnu Overtræer med Indskrifter. Saaledes findes i Aalborgs hist. Museum: en Dørhammer med Indskrift og Aarst. 1569, fra Bispensgade Nr. 11; en Dør- og en Porthammer fra et 2 Stokv. højt Bindingsværks-Gavlhus i Vestergade ved Siden af Hotel Phønix (nedrevet 1897), begge med Indskrift, der viser, at Huset var opf. 1583 af Niels Jonsen Viffert til Torstedlund, samt en Dørhammer fra Algade Nr. 54, med Aarst. 1590, Vifferternes og Dyrernes Vaaben og Bogst. B MS og D K D (ɔ: Baltzer Maltesen og Dorte Klausdatter). I Porten til Beyers Hotel er indmuret en Trætavle med plattysk Indskrift og Aarst. 1579. I Borgergade Nr. 2 (Hj. af Vesteraagade) sidder nu i Porten en Porthammer med plattysk Indskrift og Aarst. 1598 (før i en Gaard paa Hj. af Vesteraagade og Peder

Panelet Stue i Museet i Aalborg.

Pedersensgyde). I Brandstrupgade Nr. 5 er i den nyopførte Façade indmuret en Dørhammer med Indskrift og Aarst. 1611. Desuden kendes 2 Overtræer, det ene med Aarst. 1580 og Niels Jensen Vifferts fædr. og mødr. Vaaben (fra Vestergade 24), det andet med Aarst. 1591. — I den nyopførte Bygning i Maren Turisgade, Hj. af Stranden, findes 3 Oliemalerier paa Træpanel fra omtr. 1650, fra Væggene i det gamle Hus' Stue.

Et ejendommeligt Mindesmærke fra Renæssancetiden ejer Aalborg endelig i en panelet Stue, som 1898-1900 med megen Omhu er restaureret og opstillet i det hist. Museum. Stuen stod oprindl. i en af Raadmand Niels Christensen ved Aar 1600 opf. Bindingsværksgaard paa Hjørnet af Østeraagade og Stranden (se under Haandværkerforeningen S. 366). Stuen udgjorde et Hjørneværelse paa 1. Sal. Væggene ere beklædte med godt udskaarne Panelfelter forsynede med Bibelsprog, Loftet er af Fyrretræ og

smukt kasetteret; paa den prægtige Dør staar et næppe oprindl. Aarst. 1620 (Vinduerne ere udførte efter Forbilleder fra det forannævnte „Svalehus"). Alt Træværket har ved Restaurationen faaet sine oprindl. Farver. I Museet opbevares endvidere en Del udskaaret Panelværk fra et tilstødende Værelse („Salen") i den gamle Hjørneejendom; andet Panelværk fra „Salen" er kommet til Dansk Folkemuseum, hvor det i Forbindelse med Efterlign. af Loft og Dør fra Hjørnestuen danner „Lars Hansen Skrivers Stue", saaledes kaldet, fordi en Raadmand, senere Borgmester, af dette Navn ejede Gaarden 1620. (*L. N. Hedelund*: Aalborgstuen, Aalborg 1900; Tegn. af æ. n. Arkit. 2. S. 1. R. Pl. 11). — Adskillige glatte Paneler og et Loftsdække fra Hjørnegaardens Naboejendom til Østeraagade (ligeledes købt og nedrevet af Haandværkerforeningen) ere ogsaa komne til Folkemuseet, hvor de danne den anden „Aalborgstue". (Litt.: *D. H. Wulff*: Indskrifter paa gamle Huse i A., i Saml. til j. Hist. I, S. 181 og 326. Tegn. af æ. n. Arkitekt. 1. S. 1. R. Pl. 10-11, 1. S. 2. R. Pl. 12 og 15. Ill. Tid. 1882, Nr. 1248; Danm., Illustr. Alm. 1856).

Indbyggerantallet var 1. Feb. 1890 19,503, 1. Nov. 1899 30,123 (1801: 5579, 1840: 7192, 1860: 10,069, 1880: 14,152). Byen har henved 6 Gange saa mange Indb. som ved 19. Aarh. Begyndelse.

Erhverv 1890: 2258 levede af immat. Virksomhed, 8324 af Industri, 3808 af Handel, 407 af Søfart, 3 af Fiskeri, 298 af Jordbrug, 3240 af forskellig Daglejervirksomhed, 910 af deres Midler, 249 nøde Almisse, og 6 vare i Fængsel. — Byens Hovederhverv, Handel, Industri og Søfart, ere i betydelig Opkomst.

Af fremmede Varer fortoldedes i Aalborg 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 617,389 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 219,388 Pd., uldne Manufakturvarer 193,318 Pd., Vin 127,673 Pd., andre Spirituosa à 8⁰ 2887 Vrtlr., Glasvarer 221,649 Pd., Humle 18,946 Pd., Stentøj, Fajance osv. 30,047 Pd., Porcellæn osv. 17,116 Pd., Kaffe 325,427 Pd., Olier 3,865,015 Pd., Risengryn og Rismel 379,366 Pd., Stensalt 1,396,823 Pd., andet Salt 4,341,040 Pd., Sukker, Mallas og Sirup 379,386 Pd., Te 10,913 Pd., Tobaksblade og Stilke 1,348,549 Pd., Stenkul 196,016,544 Pd., Kokes 11,736,328 Pd., Metaller og Metalvarer 5,878,263 Pd., samt Tømmer og Træ 16,344 Clstr. og 42,579 Kbfd. Desuden tilførtes fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Af indenlandske Frembringelser udførtes til Udlandet bl. a.: 1050 Td. Hvede, 1000 Td. Hvedemel, 9031 Td. Kartofler, 56,500 Pd. Spergel, 2,318,755 Pd. Flæsk, 11,950 Pd. Kød, 11,285 Td. Smør, 241,402 Pd. Fedt, 2635 Stkr. Hornkv. og Kalve, 334,070 Pd. Huder og Skind, 179,700 Pd. Hø, 1,242,903 Snese Æg, 1,381,600 Pd. slemmet Kridt, 28,177,560 Pd. Cement og 1,312,500 Pd. Halmbaand. Til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 11,010 Pd. Flæsk, 66,610 Pd. Kød, 7592 Pd. Ost, 3184 Td. Smør, 46,225 Pd. Talg, 5655 Stkr. Hornkv. og Kalve, 8013 Stkr. Faar og Lam, 24,095 Pd. Uld, 83,512 Pd. Huder og Skind, 318,606 Pd. Klude, 47,460 Snese Æg, 354,000 Stkr. Mursten, 529,620 Pd. slemmet Kridt, 71,000 Pd. Kalkmergel og 32,676,120 Pd. Cement.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet (inkl. Nørre-Sundby, der ikke har nogen selvstændig Oppebørsel) hjemmehørende 120 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 6800 Tons, deraf 5 Skibe paa 200-400 T.

hvert og 5 paa over 400 hvert; af Fartøjerne vare 10 Dampskibe, tils. paa 3228 T. og med 950 H. Kraft. Fra Udlandet indkom i Aalborg Havn 956 og udgik 905 Skibe med henh. 121,262 og 29,239 T. Gods; i indenrigsk Fart indkom 543 og udgik 884 Skibe med henh. 28,836 og 29,965 T. Gods.

Told- og Skibsafgifterne udgjorde, efter Fradrag af Godtgørelser, i alt 927,970 Kr. Brændevinsbrændingsafgiften indbragte, efter Fradr. af Godtgørelser, 333,351 Kr. (2442 mindre end i 1897); det producerede Udbytte var 3,895,805 Potter, hvoraf 19,212 udførtes til Udlandet.

Der holdes aarl. 5 Markeder i Aalborg: 1 i Feb. og 1 i Marts med Heste, 1 i Sept. og 1 i Okt. med Kvæg og Faar samt 1 i Dec. med Heste og Kvæg; desuden hver Tirsdag med levende Hornkv., Faar og Svin. Torvedag hver Onsdag og Løidag.

Af større **Fabrikker og industrielle Anlæg** nævnes: Aalborg Portland Cementfabrik, ved Rørdal N. Ø. for Byen i Nørre-Tranders Sogn, Aktieselskab, opr. 1889, Aktiekapit. 1,2 Mil. Kr.; den aarl. Produktion, fra Beg. beregnet til omtr. 120,000 Td., er senere udvidet til omtr. 350,000 (hvoraf 150,000 gaa til Udlandet) og tænkes udvidet til 5 à 600,000; Fabrikken, der har eget Vandværk, egen elektrisk Lysstation og Udskibningshavn samt Arbejderboliger, beskæftiger omtr. 450 Arbejdere. Cementfabrikken „Danmark", ved Blegkilde, anl. 1897-98, aarl. Produktion omtr. 150,000 Td., omtr. 150 Arbejd.; til Fabrikken hører en Luftbane, der fører Ler fra nogle Grave V. for Gugvej. Cementfabrikken „Norden", V. for Byen, Aktieselsk., opr. 1899, Aktiekapit. 500,000 Kr., beregnet paa aarl. Prod. af omtr. 120,000 Td., omtr. 100 Arbejd. Nørre Flødals Fabrikker, Kridtslemmeri, Ø. for Byen med Udskibningsbro, omtr 30 Arbejd. De forenede nordjydske Teglværker, Aktieselsk., opr. 1898, Aktiekapit. 300,000 Kr.; Selskabet, der foruden et Teglværk V. for Aalborg ejer Teglværket Skovgaard ved Skive, Hvorupgaard Teglv. ved N.-Sundby og et Teglv. ved Dybvad (se S. 105), er beregnet paa en aarl. Prod. af 12-13 Mill. Sten (Mursten, Tagsten, Cementtagsten, Klinker, Figursten); omtr. 100 Arbejd. De forenede nordjydske Cementvarefabrikker (7 Arbejd.), Vangs Teglværk (30 Arbejd., aarl. Produktion ca. 3 Mill. Mursten og 100,000 Tagsten), Teglgaardens Fabrikker, tæt Ø. for Byen (indtil 1746 under Staten, senere i privat Eje, nu nedlagt). Ny Kastet Teglværker, Aktieselsk., opr. 1898, Aktiekapit. 150,000 Kr., beregnet paa en aarl. Prod. af 4-5 Mill. Sten, omtr. 30 Arbejd. De forenede Textilfabrikker, V. for Byen, Aktieselsk., opr. 1897, Aktiekapit. 600,000 Kr., dannet ved Sammensmeltning af to større private Forretninger, Wibroes for over 200 Aar siden grundede Væveri og det nye Langers Væveri; aarl. Prod. omtr. 3 Mill. Alen Bomuldsvarer; i Spinderiet forbruges aarl. omtr. 2500 Baller Bomuld; Fabrikkerne beskæftige omtr. 100 Mænd, 260 Kvinder og 50-60 Børn. Kjærs Mølles Klædefabrikker, S. for Byen, Aktieselsk., opr. 1851, Aktiekapit. 800,000 Kr.; aarl. Prod. henved 200,000 Al. Klæde; omtr. 165 Arbejd. Aalb. Dampmøller, ved Kastetvej, grl. 1857 af Købmand Poul Pagh, Aktieselsk. fra 1881, dannet ved Sammenslutning af 3 Dampmøller, Aktiekap. 1/2 Mill. Kr.; aarl. Formaling af omtr. 100,000 Td. Korn; omtr. 50 Arbejd. Aalb. Oliemølle ved Badehusvej, grl. 1891 (aarl. Prod. 3000 Td. Linolie og 3 1/2 Mill. Pd. Oliekager, 14 Arbejd.). Flere Jærnstoberier

og Maskinfabrikker, deribl. De Smithske Jærnstøberier og Maskinfabrikker, Papegojehaven, grl. 1834, Aktieselsk. fra 1875, Aktiekap. 360,000 Kr., omtr. 150 Arbejd.; Buaas' Fabrikker (Landbrugsredskaber), ved Nytorv, Aktieselsk. fra 1898, Kapit. 250,000 Kr., omtr. 250 Arbejd.; Schertigers Maskinfabr., Vesterbro, omtr. 20 Arbejd. Flere Cigar- og Tobaksfabrikker, deribl. C. W. Obels Fabrikker, Strandvejen, grl. 1787, opf. efter en Brand 1897 paa sin nuv., 19,000 □ Al. store Grund; aarl. Prod. omtr. 1,4 Mill. Pd. Røgtobak, 150,000 Pd. Skraatob. og 12 Mill. Cigarer og Cigaretter; beskæftiger omtr. 250 Mænd, 150 Kvinder og 200 Børn. Flere Bryggerier og Brændevinsbrænderier, deribl. Aalb. Aktiebryggerier, Hobrovejen, grl. 1889 ved Sammenslutn. af Bryggerierne „Limfjorden“ og „Urban“, Aktiekap. 300,000 Kr. (det store Bygningskompleks er opf. 1897 og har eget Vandværk og egen elektrisk Lysstation); aarl. Prod. omtr. 18,000 Td. Bayerskol foruden andre Ølsorter; omtr. 50 Arbejd. Aalb. Spritfabrikker, der høre ind under „De danske Spritfabrikker“, aarl. Prod. omtr. 5 Mill. Potter Sprit og Brændevin. Flere Mineralvandsfabrikker, deribl. „Hygæa“, S. Raaens og C. Rafns Fabrikker, det sidste tillige Sæbe- og Parfumefabrik med omtr. 70 Arbejd. Abels Saltværk, Hadsundvej, grl. 1891, aarl. Prod. omtr. 25,000 Td.; et i Forbindelse med Værket staaende Kokesværk leverer aarl. omtr. 30,000 Td. Kokes; omtr. 10 Arbejd. Aalb. Saltraffinaderi. Kokes- og Cindersfabrikken „Godthaab“, 5 Arbejd. Sodafabrikkerne, Østerbro, Aktieselsk., opr. 1896. Et Glasværk, Rørdalsvej, anl. 1898; aarl. Prod. af $3^1/_2$ Mill. Flasker og hvidt Glas; omtr. 50 Arbejd. Aalb. Halmvarefabrik, Aktieselsk., opr. 1899, Aktiekap. 200,000 Kr., aarl. Prod. omtr. $4^1/_2$ Mill. Pd. Halmvarer, 80 Arbejd. Aalb. Margarinefabrik, grl. 1891, aarl. Prod. omtr. 3 Mill. Pd., 40 Arb. Flere Træskærerier, deribl. Mørch & Søns, Færchs & Martens', Petersens og Springborgs. Aalb. Dampvadskeri og Nordjyllands Sæbefabrik. Koopmanns Svineslagteri, Hadsundvej, overdraget 1887 til det hamborgske Firma J. D. Koopmann, Aktieselsk. siden 1894, Aktiekapit. 900,000 Kr.; der slagtes aarl. omtr. 55,000 Svin; omtr. 40 Arbejd. Desuden er der 8 Bogtrykkerier, deribl. Amtstidendes, Nordjyllands og Stiftstidendes.

I Aalborg udgives 4 Aviser: „Aalborg Amtstidende“, „Aalb. Stiftstidende“, „Nordjylland“ og „Nordjyllands Arbejderblad“, foruden nogle Ugeblade.

Kreaturhold i Byen og paa Markjorderne 1898: 883 Heste, 536 Stkr. Hornkvæg (deraf 492 Køer), 69 Faar, 278 Svin og 20 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Auktionsdirektør, og en Byfoged, der tillige er By- og Raadstueskriver. Byens Bestyrelse bestaar af et Byraad, der foruden af Borgmesteren som Formand bestaar af 19 valgte Medlemmer, hvortil slutter sig forskellige Embedsmænd, som Kæmneren, Kommunebogholderen, Stadsingeniøren, Bygnings- og Brandinspektøren, Fattiginspektøren, Havneingeniøren, Stadslægen, 2 Kommunelæger osv. — Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Havnevæs., c) for Fattigvæs., d) for Alderdomsunderst., e) for Skolevæs., f) for de tekniske Anliggender, g) for Mark- og Vejvæs., h) for Legatvæs., i) for Lystanlæggene, k) for Pontonbroen, l) for Snekastning, m) for Tilsyn med Plejebørn, n) Redaktionsudvalg.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter: 414,804 (deraf Grundsk. 17,056, Hussk. 42,864, Formue- og Lejlighedssk. 343,064, lignet paa Menigheden 11,820), Afgifter efter Næringsloven 50,883, Indtægt af Aktiver 82,897, af Vandværket 50,939, af Koncessionen til Gas- og Elektricitetsværket 10,400, Tilsk. fra Stat til Alderdomsunderst. 16,502, Skolekontingent 11,728, private Jærnbanebidrag 23,949 Kr.; Udgifter: Bidr. til Stat 6929, til Amt 524, til Amtsskolefond 4869, Byens Bestyrelse 24,325, Fattigvæs. 64,034, Alderdomsunderst. 39,700, Skolevæs. 107,486, Rets- og Politivæs. 41,829, Medicinalvæs. 24,823, Gader og Veje 150,720, Belysn. 12,516, offtl. Renlighed 23,138, Vandforsyning 28,417, Brandvæs. 4532, Indkvarteringsvæs. 15,252, Lystanlæg 7401, afløst Højtidsoffer 12,592, Kirkeskat 11,181, Bidr. til Jærnbaner 26,700 Kr. Kommunen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 1,517,412, i Ejendomme med Udbytte 1,901,224 og i Ejendomme uden Udbytte 1,124,692 Kr. og skyldte bort 2,200,525 Kr. Under Byraadet var Legater til Beløb af 568,116 Kr. For 1900 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue- og Lejlighed 7,4 pCt.; den anslaaede Indtægt var omtr. 8,624,600 Kr., deraf var skattepligtig Indt. 5,594,400 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: Raadhuset, Ting- og Arresthuset, Vagt- og Arrestbygningen, Depotbygningen, det militære Sygehus, Halvdelen af Aalb. Amts og Bys Sygehus og af Epidemisygehuset, Andel i Bygningen for veneriske Sygdomme, et Receptionslokale, 2 Krudthuse, en Overlægebolig, Fattiggaarden, Trøstens Bolig, Kommuneskolerne, Navigationsskolen, det offtl. Slagtehus, Torvehallerne, en Renovationsanstalt, 2 Opholdsstuer for Havnearbejderne, 2 Sprøjtehuse, Kjærlandshuset, Pavillonen i Frederiksminde og en Økonomibygn. smstds., 2 Huse i Frederikskilde, Pavillonen i Karolinelund, de S. 367 nævnte Lystanlæg, Eksercerpladsen og en Del Jordlodder (omtr. 890 Td. Ld.).

Foruden Politimesteren bestaar Politikorpset af 2 Politifuldmægtige og 1 Politiassistent samt i Dagpolitiet 2 Overbetjente og 12 Betjente og i Natpolitiet 17 Patrouillebetjente og 2 Reservebetjente (Vedtægten af $^{23}/_{12}$ 1874 med senere Ændringer).

Brandkorpset bestaar af 2 Brandmestre, 2 Underbrandmestre og 40 Brandfolk samt 2 Maskinmestre ved Dampsprøjten; det staar under Kommando af Brandinspektøren og Underbrandinspektøren. Foruden det egentlige Brandkorps er der et Reservekorps, der bestaar af 8 Assistenter, 8 Underassistenter og 300 Brandfolk, og et Ordenskorps, bestaaende af 20 Mand. I de to sidste Korps ansættes det udskrevne Mandskab (Mænd mellem 25 og 35 Aar), i det egentlige Brandkorps er Mandskabet lønnet.

I Aalborg By og Omegns Sparekasse (opr. $^{12}/_{5}$ 1824) var $^{31}/_{3}$ 1898 Sparernes Tilgodehav. 18,322,934 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 881,146 Kr., Antal af Konti 20,859. — I Diskonto-, Laane- og Sparebanken (opr. $^{6}/_{9}$ 1854) var $^{30}/_{6}$ 1899 Aktiekapitalen 125,000 Kr., Folio- og Indlaanskontoen 2,498,327, Vekselkontoen 1,460,668 Kr.; Sparernes Tilgodehav. (indbef. i Indlaan) var $^{31}/_{3}$ 1898 2,516,990 Kr., Rentef. 4 pCt., Antal af Konti 3051. — I Landbosparekassen (opr. $^{21}/_{10}$ 1885) var $^{31}/_{3}$ 1898 Sparernes Tilgodehav. 6,362,746 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservefonden 163,208 Kr., Antal af Konti 8836. I Den danske Landmandsbanks Afdeling i Aalb. (opr. $^{26}/_{8}$ 1873) var $^{31}/_{3}$ 1898 Sparernes Tilgodehav. 1,924,862 Kr., Rentef. $3^{1}/_{2}$ pCt., Antal af

Konti 1125. — I Husmandskreditforeningen var 1899 Laanesummen omtr. 36 Mill. Kr., Interessenternes Antal over 30,000.

Havnen. Byen havde oprindl. ingen egentlig Havn, men kun en aaben Red i Fjorden. Den første Havn, „*Kaasen*", for Byens egne Skibe, hvor de kunde ligge om Vinteren, indrettedes mod V. (V. for Beværtningsstedet „Snorren", oprindl. kaldet „Kogehuset", hvor Skibsfolkene kogte deres Mad; Huset solgtes 1629 af Kommunen og er først blevet nedrevet i den nyeste Tid), medens fremmede Skibe henvistes til „*Kattesunds Havn*", egentlig kun en Bøjning af Fjorden, der laa endnu vestligere. De første Bolværker anlagdes fra „Kaasen" til Østeraa omtr. 1725, og de vedligeholdtes af Magistråten indtil 1801, da de overgik til Havnekassen. Senere opfyldtes Pladsen ud for Slottet og fik Bolværker, ligesom der her anlagdes en lille Fiskerhavn „Frisenborg Havn" (opfyldt 1883). Først i 19. Aarh. er der for Alvor arbejdet paa at skaffe Byen en passende Havn, og ved de allersidste Aars Udvidelser er den bleven en af Landets bedste Købstadshavne. Den bestaar væsentligst af Bolværker langs Fjorden; af Havnebassiner findes der to: Nyhavn, anlagt 1814-20, og Teglgaardshavn, aabn. 29/3 1869, medens Mundingerne af Øster- og Vesteraa benyttes til Anlægsplads for Smaaskibe. Havnebassinerne ere tils. 46,900 □ Al. Fra 1899 udvides Havnen mod Ø. (ved Køb af Saltværkets tidligere Plads) bl. a. med Anlæg af et Havnebassin, Østerhavn, omtr. 70,000 □ Al., der ventes færdigt 1902. Den nuv. Havneplads er omtr. 318,000 □ Al.; ved Udvidelsen mod Øst vil der tilkomme omtr. 340,000 □ Al. De nuv. Bolværker ere omtr. 7400 F. lange, og ved Udvidelsen kommer der omtr. 3300 F. til; desuden er der 1780 F. privat Bolværk. Dybden i Ny- og Teglgaardshavn er 14-16 F., langs Bolværkerne ved Fjorden 18-19 F.; i Østerhavn bliver der 20, langs de nye Bolværker 22 F., der svarer til den Dybde, som Kommunen 1899-1900 har tilvejebragt over den uden for Hals liggende Barre (1883-98 uddybedes den fra 11 til 19 F.). Af større Arbejder i de senere Aar er der V. for Pontonbroen ved Opfyldning indvundet et Areal paa 58,000 □ Al., ud for hvilket der er sat et 400 F. langt Bolværk med 18 F. Dybde. Havnevæsenet bestyres under Byraadet af et Udvalg paa 5 Medlemmer, hvoraf Borgmesteren er født Medlem. Ved Havnen er ansat en Havneingeniør, en Havneinspektør og en Havnefoged. Havnen ejede ved Udg. af 1899 i Kontanter og Pengeeffekter 298,207, i faste Ejendomme 1,845,016, i Maskiner og lign. 245,500 Kr.; dens Gæld var 1,134,059 Kr. Hertil kommer Hals Bro med Baadehavn, der i Kontanter, Ejendomme og Inventar ejede 92,000 Kr. og skyldte 83,750 Kr. Indtægten af Havne- og Bropenge anslaas 1900 til 190,000 Kr. Der er fra 1896 paa Havnens Bekostning anbragt et System af Ledefyr mellem Aalborg og Hals, i hvilket System indgaar et paa Nyhavns vestre Hoved anbragt Vinkelfyr. Ved Havnen er der ansat 3 Lodser, der lodse mod Ø. til Hals, mod V. til Løgstør.

I gejstlig Hens. danner Aalborg med tilhørende Landsogne og Annekser eet Provsti. Byen er delt i to Sogne; et vestligt, Budolfi, og et østligt, Vor Frue, mellem hvilke Østeraa tidligere dannede Grænsen. Der tænkes oprettet et tredje Sogn, Vor Frelsers.

I Aalborg bo Stiftamtmanden over Aalborg Stift, tillige Amtmand over Aalborg Amt, Biskoppen over Aalborg Stift og Stiftsfysikus. Om Garnisonen se S. 363.

Aalborg hører til 7. Landstingskreds og Aalborg Amts 2. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Aalborg Amtstuedistr. (Amtsforvalteren bor her) og har sin egen Stadslæge samt 2 Kommunelæger og 3 Apoteker: Svaneapoteket, Løveapoteket og et tredje Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskr.' 421. og 422. Lægd (Udskrivingschefen bor her) og er Sessionssted for Lægderne 379-84 og 421-33.

Ved Aalborg Toldsted er ansat 1 Toldinspektør, 1 Toldkasserer, 4 Toldkontrollører og 21 Toldassistenter, ved Postvæsenet 1 Postmester, 1 Postkontrollør og 5 Ekspedienter, ved Telegrafvæsenet 1 Bestyrer, 1 Overtelegrafist og 8 Telegrafister. Aalborg har Statstelefon og staar desuden i Forbindelse med jydske Byer ved Jydsk Telefonaktieselskab.

Aalborg er efterhaanden bleven et vigtigt Jærnbaneknudepunkt. Den er Hovedsæde for Statsbanernes 7. Sektion (Strækningerne Randers-Frederikshavn, Hobro-Løgstør og Aalestrup-Viborg). Statsbanen mod S. aabnedes $^{18}/_{9}$ 1869, mod N. $^{16}/_{8}$ 1871; se i øvrigt under Fredericia. Desuden er Aalborg Hovedsæde for de ved Lov af $^{8}/_{5}$ 1894 bestemte fire Privatbaner, til hvilke der af Statskassen tilskydes Halvdelen af Anlægskapitalen: Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen ($7,_{2}$ Mil, $50,_{5}$ Km.), aabnet $^{19}/_{3}$ 1897, Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen ($10,_{3}$ Mil, $77,_{7}$ Km.), aabnet $^{17}/_{7}$ 1899 (egen Station i Nørre-Sundby) — de to Baner drives af Fjerritslev-Nørre-Sundby-Frederikshavns Jærnbaneselskab Aktiekapit. omtr. 4 Mill. Kr. —, Svenstrup-Nibe-Aars Banen ($5,_{4}$ Mil, 41 Km.), aabnet $^{15}/_{7}$ 1899, og Aalborg-Hadsund Banen, der ventes aabnet Efteraaret 1900. — Ved Statsbanestationen solgtes i Driftsaaret 1898-99 136,126 Billetter, og af Gods afgik 75,806 og ankom 34,757 Tons. S. Aar afgik paa N.-Sundby-Fjerritslev Banen fra Aalb. 30,710 og ankom 33,476 Personer, medens der afgik 10,795 og ankom 2338 Tons Gods.

Aalborg staar i regelmæssig Dampskibsforbindelse med Kjøbenhavn og alle Limfjordens Byer samt Hamburg, Newcastle og Leith.

Historie. Byens Navn forekommer første Gang paa to Mønter fra Hardeknuds Tid, hvor det skrives *Alabur* og *Alebu*; i St. Knuds Gildes Segl staar *Alebur*; andre Former ere: Vald. Jrdb. *Aleburgh*, 1367: *Aleburugh*, 1391: *Aleburg*, i Beg. af den nye Tid træffes *Olborg* og *Olleborg*, men ogsaa *Alborig* m. m. (latinsk Form: *Alaburga*, *Alburgum* og *Alburgia*). Byen har sikkert Navn efter en gammel Kongeborg; men om den første Stavelses Afledning er der fremsat mange Gisninger; den sandsynligste er vel, at den kommer af det oldn. „all“, ɔ: Strømleje („Alasund“ var Navnet paa Limfjorden fra Hals til Egholm); en anden Forklaring er af det oldn. „Alak“, ɔ: Hov, Tempel; i alt Fald er det vel sikkert, at den intet har at gøre med Aal, som rigtignok er kommen ind i Byens senere Segl og er en fejl Opfattelse af Bølgelinierne, se Vignetten S. 342 (*D. H. Wulff*, Aalb. Navn og Vaaben, i Saml. til j. Hist. I S. 86 flg., og Tidsskr. for Kunstind. 9. Aarg., 1893, S. 155). Hvor langt Byens Historie gaar tilbage, vides ikke. Den nævnes som sagt første Gang i 11. Aarh. under Hardeknud. Ogsaa Adam af Bremen nævner den. Den voksede snart op til en vigtig Stabelplads for Byerne ved Limfjorden, men fik især Betydning ved det rige Sildefiskeri, der fra tidligst Tid har været Byens Hovederhverv, og sin Handelsforbindelse med Norge. Om dens Berøring med dette Land i Middelalderen have vi flere Vidnesbyrd. S. 349 er fortalt, hvorledes Sigurd Slembedjakn og en anden norsk Partihøvding jordedes i Byen. Ogsaa Baglernes Høvding Erling Stenvæg, der understøttedes af Vald. II, samledes med sine Folk i A. 1204, før han drog til Norge. Aar 1289 opholdt Kong Erik Præstehader sig i Byen i nogle Dage. Ogsaa i dansk Hist. forekommer Byens Navn ret ofte i Middelalderen. Under Borgerkrigen midt i 12. Aarh. flygtede Knud Magnussen, efter at være bleven overvundet af Svend Eriksen ved Viborg 1150, til Aalborg og derfra til Norge. Under Broder-

krigen midt i 13. Aarh. blev A. 1247 plyndret og brændt af Abel. Aar 1368 synes den at være bleven belejret og maaske indtagen af Holstenerne. Hvornaar Byen har faaet Købstadsprivilegier, ved man ikke. Ved Forliget i Lübeck Maj 1340 mellem Vald. Atterdag og Hertug Vald. V nævnes Aalborg tillige med Vendsyssel, Himmersyssel, Thysyssel og Hanherred, som efter 4 Ugers Forløb skulde indløses og overgives til Kongen for Dronning Helvigs Medgift. Heraf mener D. Atl. (V S. 114), at Byen længe før den Tid har haft Købstadsprivilegier, hvilket ogsaa synes at fremgaa deraf, at i Slutn. af 13. Aarh. baade Erik Glipping og Erik Menved oftere opholdt sig her og udstedte Breve herfra. Sin ældste Stadsret fik Byen 1342 af Vald. Atterdag. Dens Privilegier stadfæstedes af Erik af Pommern 1430; senere udvidedes eller bekræftedes de af Chrf. af Bayern 1441, Chr. I 1462 og 1470 eller 1480, Kong Hans' 1. og 2. Privilegium og Chr. II 1515 (se *Kolderup Rosenvinge*, Saml. af gl. d. Love V S. 278 flg.), ligesom ogsaa Chr. III gav Byen nye Privilegier 1546 i Stedet for de gamle, som vare gaaede tabte ved en Ildebrand 1530 eller under Grevens Fejde. Ligeledes har man Magistratsvedtægter for A. fra Midten af 16. Aarh. (se Saml. til j. Hist, 1. R. II S. 113 flg.). Som yderligere Bevis paa dens store Betydning i Middelalderen kan anføres, at den var Møntsted under Hardeknud, i Perioden 1147-57, under Kongerne Hans og Fred. I (1492 nævnes Møntmesteren Joh. Dringenberg, i et Dokum. af 1506 en Møntergaard i A.). Flere Konger holdt Retterting her. Gennem hele Middelalderen hørte Byen til Viborg Bispedømme, fra hvilket den først adskiltes 1554, da den blev Hovedstad og Bisperesidens for Børglum eller, som det fra den Tid kaldtes, Aalborg Stift. I den katolske Tid havde Byen tre Klostre, to Sognekirker, nemlig den nuv. St. Budolfi Kirke og en St. Peders Kirke (foruden de tre Klosterkirker), og flere Gilder.

Vor Frue Kloster, ifl. en usikker Angivelse stiftet 1116 samtidig med Vor Frue Kirke (se S. 346), nævnes første Gang 1252. Alt i Middelalderen var man uvis om, hvem der havde grundlagt det; een hævdede, at det var Viborgbispen Eskil, † 1132, en anden (efter Sigende ifl. Angivelser i Klosterets Brevskaber), at det var en kgl. Stiftelse. De hist. Forhold tyde dog paa, at det i alt Fald i en stor Del af Middelalderen har været afhængigt af Viborg Domkapitel. Klosteret husede Nonner vistnok af Benediktinerordenen og styredes af en Priorisse og en Prior eller Forstander, der beskikkedes af Viborgbispen eller af ham fik det i Forlening mod at forsørge Nonnerne (et Forleningsbrev af 1442 er bevaret). Om dets Jordegods vides ikke meget; Dronn. Margrethe skænkede det 1391 Egholm Slot i Hellum Hrd.; 1454 fik det en Gaard i Staa i V.-Hassing Sogn mod at afholde en evig Aartid for Giverens Sjæls Frelse. 1520 klagede Nonnerne til Kongen over, at deres Bygninger vare ganske forfaldne („der var intet Hus, de kunde hæle dem i for Regn og Sne"), og at de ikke fik tilbørligt Underhold. Omtr. samtidigt søgte Viborgbispen at faa Klosteret nedlagt og Nonnerne overflyttede til Sebber Kloster (alt 1361 havde der været Tale om at flytte det, fordi det laa Aalborg Slot for nær), men Planen strandede til Dels paa Grund af Modstand fra Nonnerne, der i Tilfælde af Flytning vilde have det opført i Skjørping Sogn (Hellum Hrd.). Senest 1530 blev Klosteret en kgl. Forlening og overdroges til Erik Krabbe mod, at han skulde opbygge de nys afbrændte Bygninger. Ved Reformationen blev det ophævet og Jordegodset lagt under Aalborghus. Om Kirken se S. 346. De øvrige Klosterbygninger, Ø. og S. for Kirken, nedbrødes 1568. — *Graabrødreklosteret*, vistnok stiftet ved Midten af 13. Aarh., nævnes første Gang 1268. Ordenen holdt flere Gange Kapitel her og Kongerne af og til Retterting; 1456, 1466, 1508 og 1514 betænktes det i Testamenter, og 1460 fik det en Gaard i Ø.-Sundby, N.-Tranders Sogn; i øvrigt ved man ikke meget om det; 1518 blev Konventet bragt til Observans. Efter mange Drillerier fra Lensmanden paa Aalborghus, Axel Gøye, udjoges Munkene 1530, og Klosteret blev ophævet. Der var nu en Tid Tale om at omdanne Bygningerne til et Slot, men foreløbig benyttedes de til at huse de fattige og syge fra Helligaandsklosteret (se ndfr.). Efter Reformationen ere Bygningerne rimeligvis komne i privat Eje; der findes nu intet Spor af dem. Klosteret menes at have ligget i Nærheden af det nuv. Graabrødretorv og Brødregyde, hvor der 1857 fandtes store Levninger af Mure og Hvælvinger. Paa et Hjørnested her er der til Minde malet Graabrødreguardianens Segl og Aarst. 1445. — *Helligaandsklosteret* stiftedes 1431 „til Herberge, Husvalelse og Hjælp" for trængende og syge. Det var det første (og tillige fornemste) af denne Ordens Huse her i Landet, idet det straks indrettedes som Hospitalskloster med Helligaandshuset i Rom som Forbillede og befolkedes med et efter en udvidet Augustinerregel levende Personale, der 1455 bestod af en Prior, en Priorisse, 5 Præster, 8 Lægbrødre og 23 Søstre. Grunden til det

lagdes af Hemming Billedmesters Hustru Maren Hemmings, der skænkede en Grund i St. Peders Sogn til at bygge Klosteret paa; hertil føjede Borgmester og Raad i Aalb. et tilstødende Stykke Jord. Ved Stiftelsen medvirkede endvidere Klosterets første Prior, Anders Bork, samt Maren Hemmings' Søn, Præsten Hr. Hennike Hemmingsen, efter hvis Ansøgning Paven 1437 stadfæstede Klosteret. Ved Kongers og privates Gunst og Gave blev det snart velstaaende. Chrf. af Bayern tog det 1445 i sit Værn og bestemte, at Saltum Kirke efter den dav. Præsts Død skulde tilfalde det; 1452 indrømmede Chr. I det Ret til at sende Almissebedere ud over hele Riget; 1459 skænkede han det St. Laurentii Kirke i Skagen med Kapeller (se S. 40), og samme Aar gav han det Ret til at oppebære alle 40 Marks og mindre Sager af dets vordnede og Tjenere. Kong Hans tog Klosteret 1484 i sin Beskærmelse og stadfæstede dets Privilegier (ligeledes Chr. II 1515 og Fr. I 1527). Endvidere skænkede Kong Hans det paa sit Dødsleje St. Jørgens Gaard uden for Aalb. (bekr. af Enkedronningen og Chr. II 1513). Flere Paver bekræftede ligeledes dets Rettigheder, Friheder og Jurisdiktioner. Hertil kom et udstrakt Jordegods i og ved Aalb. og i Naboherrederne, paa Læsø o. a. St., som private skænkede mod, at der afholdtes Sjælemesser over dem eller at de fik Lov til at begraves i Klosterkirken. Da Reformationsrøret begyndte, bleve Kloster og Kirke 1530 med Magt fratagne Brødrene, og de fattige og syge indlagdes midlertidig i det tomme Graabrødrekloster; 1533 fik vel Munkene deres Bygninger tilbage, og Lemmerne overførtes atter til disse; men 1534, da Joh. Rantzau havde indtaget Byen, led Stiftelsen paany ilde Medfart, og Prioren maatte endog laane 500 Mark Sølv for at frelse sit Liv og indløse de fattiges af Landsknægtene solgte Boskab. Endelig ophævedes Klosteret 1536 og omdannedes til et alm. Hospital, se S. 358 (se D. Mag. 5. R. II S. 180 flg.). — Til Aalb. hørte endelig en *St. Jørgens Gaard* for spedalske, uden for Vesterport, der som nævnt 1513 skænkedes til Helligaandsklosteret mod, at dette forpligtede sig til at underholde de spedalske. Gaarden var fra den Tid Klosterets Ladegaard, medens der til de spedalske opførtes et nyt Hus uden for Byen. Under Grevens Fejde blev St. Jørgens Gaarden brændt; paa Grunden opførtes siden den lille, 1808 nedbrudte St. Jørgens Kirke (Hovedreparation: 1697).

Den efter Reformationen nedbrudte *St. Peders Kirke* (da dens Gods og Renter 1542 henlagdes til St. Budolfi Kirke, der oprindl. havde været annekteret til St. Peders Kirke, kaldtes den „øde og opbrudt“) laa omtr. paa Hj. af Al- og Vestergade, V. for „Tiendeladen“ (saaledes kaldet efter en Lade, hvori St. Peders Kirkes Tiendekorn indsamledes; Laden stod endnu 1661, da den paa Grund af Brøstfældighed maatte sælges). Desuden var der uden for Byen to Kapeller, et *St. Jørgens Kapel*, knyttet til St. Jørgens Gaarden, og et *Helligkorskapel*, paa hvilket Axel Gøye 1529 fik Ejendomsbrev. Af Gilderne maa nævnes et *St. Knuds Gilde* (Sigilstemplet, fra Slutn. af 13. Aarh., er i Nationalmus.) og et *St. Karens Gilde*. Det mest bekendte var dog *Guds Legems Lav* eller *Papegøjegildet*, som nævnt Side 365 stiftet af Peder Ilfarsen 1431 (mulig dog tidligere), men hvis endnu bevarede Skraa først nedskreves 1441 (desuden er bevaret en Protokol med Navnene paa nyoptagne Brødre o. a. og et kortfattet Uddrag af en Fortegnelse over afdøde Brødre). Gildet bestod væsentlig af Kræmmere og Købmænd dels fra A. og andre danske Byer, dels fra fremmede Stæder, Hamburg, Lübeck, Rostock, Stockholm m. fl.; desuden vare i de ældste Tider ogsaa flere Bisper og andre Prælater, Præster, Klosterfolk, Riddere o. a. Medlemmer af det. Om dets senere Hist. se S. 365. Uden for Vesterport havde Gildet i ældre Tid en Skydebane, „Papegøjehaven“, hvor Medlemmerne ved Pinsetider skød til Papegøjen (se D. Mag. 3. R. I S. 89 flg., *J. Bendtzen*, Guds Legems Lav i A., Kbh. 1900, og *C. Nyrop*, Danm. Gilde- og Lavsskraaer I S. 613 flg.).

Byen har i Middelalderen utvivlsomt ogsaa været befæstet — i Dokumenter fra 1481, 1506 og 1513 omtales, at den har været omgiven af Grave og Volde —, skønt der nu intet Spor findes af disse Befæstninger (se videre ndfr.), og den har ogsaa tidlig i Middelalderen haft sit Slot. Det nævnes første Gang 1340 i et Forlig mellem Grev Gerts Arvinger og Hertug Vald. V blandt flere Slotte, som den sidste vilde indløse til Vald. Atterdag, og kaldes „det Hus i Aalborg“. I øvrigt høres der meget lidt om det*). Kong Hans er utvivlsomt død paa Slottet ($^{20}/_{2}$ 1513). Under

*) Af ældre Lensmænd og Fogeder kendes: Svend Sigvardsen 1343, Tyge Skammelsen 1355, Bisp Mogens i Børglum 1361, Hr. Erland Kalf 1373, Henning Kotelberg 1374, Hr. Chr. Vendelbo, Hr. Mogens Munk 1401, Hr. Predbjørn Podebusk, Erik Eriksen (Banner) 1419, 1426, Hr. Esge Brok 1435, Hr. Otte Nielsen (Rosenkrantz) 1438, Erik Nielsen (Rotfeld) 1439, Hr. Esge Brok

Grevens Fejde, da det blev indtaget først af Skipper Klement og senere af Joh. Rantzau, led det saa meget, at det helt maatte opgives (se videre S. 354). Slottet har ligget i Byens sydl. Udkant, paa en vandomflydt, lav Holm ved Østeraas sydvestl. Bred (omtr. midt i den nuv. Rantzausgades nordl. Del). Efter at være nedlagt som Slot gik det over i privat Eje (det ejedes blandt a. af Raadmand, senere Borgmester Didrik Grubbe, hvis Arvinger solgte det til Dr. Niels Bentzen). Det nævnes endnu 1676; 1769 var det forsvundet og Pladsen delvis udlagt til Have, hvis skiftende Ejermænd længe kaldtes „Podemestere paa Slottet". I Slutn. af 18. og Beg. af 19. Aarh. er der fundet betydelige Rester af det, saaledes sammenhængende Murpartier, et af Teglfliser lagt Gulv, Murbrokker o. a.; ligeledes er der opgravet mange Stenkugler; ved Rantzausgades Anlæg 1877 og senere er der i Grunden truffet nedrammede Egepæle (se *D. H. Wulff*, Aalb. gamle Slot, i Nordjyll. Folkeblad, $^{27}/_{10}$ 1877).

Ved den nye Tids Beg. led Byen af to voldsomme Ildebrande, 1501 og 1530; efter den sidste blev den i 10 Aar fri for al kgl. Tynge og fik til at genopbygge Raadhuset, Bro og Bolværk med omkring Byen „det Sølv, som var Monstranser, Kalk og Disk, hvilket de annammede fra Sognekirkernes Kapeller og Altre og indsatte paa Raadhuset, og som nu er forbrændt og tilhobeløben". Men endnu større Ulykke overgik Byen i Grevens Fejde, da Skipper Klement i Sept. satte sig fast her og let fik det forfaldne Slot i sin Magt. Adelen, der ilede Byen og Omegnen til Hjælp, blev $^{16}/_{10}$ 1534 slaaet ved Svenstrup, og Klement lod Byens Befæstning istandsætte. Men alligevel indtog Joh. Rantzau Byen $^{18}/_{12}$ efter nogle faa Dages Belejring, hvorefter den blev plyndret af de kgl. Tropper, og Fæstningsværkerne bleve nedrevne 1535. 1631 bleve de dog genopførte, og endnu i 19. Aarh. har der været Spor af dem, som vistnok have strakt sig fra Fjorden langs Byens Vestside ned til Vesterbro og atter ere fortsatte Ø. for Byen, medens de vare afbrudte mod S., hvor et Kær gav tilstrækkelig Beskyttelse. Byen hævede sig dog snart igen og har utvivlsomt i det næste Aarh., da Sildefiskeriet blomstrede saa godt som tidligere, haft en meget glimrende Periode. Men i 17. Aarh.'s Krige led Byen meget. Aar 1627 blev den først plyndret af de kgl. Tropper og derpaa $^{8}/_{10}$ s. Aar besat af de kejserlige, som vare her indtil Pinse 1629 og brandskattede Byen; 1644 blev den under Oberst Wrangel (det var ham, der opførte den efter ham opkaldte Bro over Østeraa) besat af de svenske, der ogsaa lagde haardt Tryk paa den (se ogsaa under Slottet S. 356), og 1657 kom Svenskerne igen under Admiral C. G. Wrangel, og de bleve her efter Roskildefreden og forlode den først senere (se ogsaa under N.-Sundby S. 390). Til Krigens Ulykker kom endnu $^{11}/_{8}$ 1663 en heftig Ildebrand, om hvilken den S. 372 omtalte Indskrift minder. Aar 1672 havde Byen 4181 Indb. Der kom nu vanskelige Aar for den. Borgmester og Raad erklærede 1691, at Byen da kun ejede nogle faa smaa Skuder, og de faa større vare forulykkede „paa to Aars Tid, nogle denne fattige Bys Indvaanere til mærkelig Skade"; 1704 havde Byen 33, 1735 32 og 1746 25 Skibe; 1735 klagedes over, at Handelen var aftagen, dels fordi Sildefiskeriet, hvis Udførsel 1720-30 angives til over 231,000 Td., var gaaet tilbage, bl. a. fordi Nibe havde faaet Købstadsrettigheder, dels ogsaa paa Grund af de forøgede Skatter. Den holdt sig dog stadig som Jyllands største og Landets tredjestørste By, og Handelen var i Fremgang i 2. Halvdel af 18. Aarh.; 1769, da den havde 4160 Indb., kunde den i D. Atl. karakteriseres som „en gammel, stor, velbebygget og folkerig By og næst Kbh. den bedste og mest formuende Købstad i Danm., og som driver en anselig Handel med Landets Produkter og andre Varer"; 1771 angives det aarl. Antal af Skibe, som løbe ind i Havnen, til 3-400. Men et føleligt Tab led den ved Amternes Deling 1794, og et endnu større var det, da Norge, paa hvilket Byen stadig havde sin vigtigste Handel, 1814 blev skilt fra Danm. Dertil kom, at Sildefiskeriet næsten helt ophørte, til Dels paa Grund af Aggerkanalens Aabning, hvilket sidste ogsaa havde til Følge, at A. ikke længere var Stabelplads for Limfjordens Byer; endelig begyndte N.-Sundby at blive den en slem Konkurrent. Efter Midten af 19. Aarh. havde Aarhus indhentet den i Kapløbet som Jyllands største By. I de senere Aartier er dog Byen tiltaget, især paa Grund af de forbedrede Samfærdselsmidler, saa-

---

1441, Niels Eriksen (Banner) 1443, Hr. Erik Nielsen (Gyldenstierne) 1445, Niels Eriksen (Banner) 1447, Christen Mikkelsen (Tornekrands) 1451, Hr. Erik Nielsen (Gyldenstierne) 1453, Ove Lunge 1456, Hr. Anders Nielsen (Banner) 1470, Biskop Jens Friis 1475, Lars Lunov 1477, Hr. Anders Nielsen (Banner) 1478, Anders Tidemand 1488, Erik Andersen (Banner) 1490, Mourids Nielsen (Gyldenstierne) 1492, 1496, Hr. Niels Høg 1504, 1505, Hr. Mogens Gøye 1511, 1516, Niels Clementssøn, osv.

ledes Uddybningen af Sejlløbet over Halsbarren, de udvidede Dampskibsforbindelser, Jærnbaneliniernes Aabning, Anlægget af Pontonbroen osv., og i det sidste Decennium er A. vokset usædvanlig stærkt.

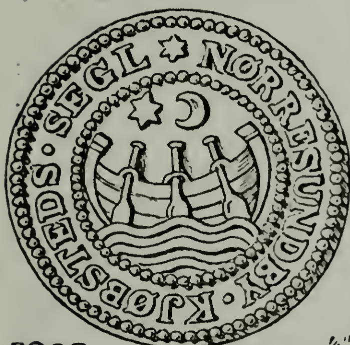
Byen har ofte været hjemsøgt af Pesten, saaledes 1602-3 og 1614-15; 1853 bortrev Koleraen 409 Mennesker eller henved 5 pCt. (762 vare angrebne).

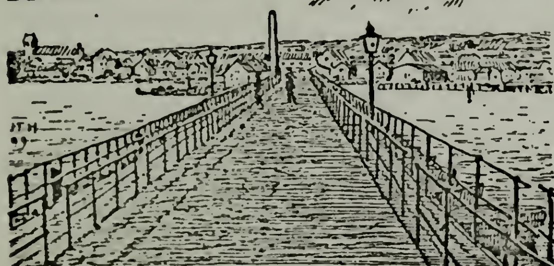
I Aalb. er Stadshauptmand Fr. Thuresen († 1675) født 1613 (hans Portræt, tidligere paa Raadhuset, hænger i Aalb. Museum).

Litt.: *Chr. M. Olrik*, A. Handel, Kbh. 1773. — *A. H. Nielsen*, Embeds- og Bestillingsmænd i A., Aalborg 1879-80. — *D. H. Wulff*, A. før og nu, Aalborg 1883. S. Forf., Bidr. til A. Handels Hist. i ældre Tid, Aalb. 1889 (ogsaa i Saml. til j. Hist. VII S. 271 flg.). S. Forf., Kommunale Bestillingsmænd i A. i ældre Tid, i Saml. til j. Hist. IX S. 97 flg., og Bidr. til A. Bys Hist., smstds. 2. R. III S. 371 flg. og 379 flg. og 2. R. IV S. 152 flg. — *F. Meidell*, Et Par Oprør i A., smstds. 2. R. III S. 223 flg. (1620 i Anl. af Processen mod Christence Kruckow og 1624-25 paa Grund af Forbud mod Kornudførsel). — *V. Kjørboe*, Bidr. til Belysn. af en større Provinsbys Udvikl., i Nationaløkonomisk Forenings Festskr. S. 177.

Nørre-Sundby

Nørre-Sundby Købstad ligger i Kjær Hrd. under 57° 3′ 39,91″ n. Br. og 2° 39′ 24,26″ v. L. for Kbh. (beregnet for Kirketaarnets vestl. Gavl) ved Limfjordens nordl. Bred lige over for Aalborg, med hvilken den er forbunden ved Chr. IX's Pontonbro (se S. 362). Den ligger paa Affaldet af den mod N. lejrede Skansebakke, der er gennemskaaren af flere Dalstrøg, og fra hvis Højder (indtil 164 F., 51,5 M.) der er prægtig Udsigt over Byen, Fjorden og Aalborg. Højeste Punkt i Byen er ved Kirkens Nordvesthjørne, 37 F., 12 M., paa Torvet er der 6½ F. Afstanden fra Aalborg er 0,2, fra Hjørring 6 Mil (ad Jærnbanen henh. 0,3 Mil, 2,2 Km., og 6,2 Mil, 46 Km.). Byens største Udstrækning er fra V. N. V. til Ø. S. Ø., omtr. 1000 Al., fra S. til N. er der omtr. 500 Al. Hovedgaderne ere Brogade, der gaar fra Pontonbroen mod N. til Torvet, og Vester- og Østergade, der gaa fra V. til Ø. og føre ud til Landevejen til Hjørring. Byens Huse, hvoraf de fleste ere i eet Stokv., ere for en stor Del nyopførte efter en Brand 1865.

Byens Købstadsgrund var Maj 1900 1,581,948 □ Al. (omtrent 113 Td. Ld.), Markjorderne omtrent 215 Td. Ld. Byen havde April 1900 34 Gader og Stræder og 1 Torv. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 191 (Apr. 1900: 316, hvoraf paa Bygrunden

276). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 328 Td. Ld.; deraf vare besaaede 118, Afgræsning, Høslæt, Eng osv. 111, Kær og Fælleder 3, Have 23, Skov 8, Stenmarker osv. 12, Veje og Byggegr. 50 Td. Hartk. var $^1/_1$ 1895 29 Td. (hvoraf 13 ere blevne til Bygrund); deraf hørte 8 til 4 Gaarde og 8 til 59 Huse. Paa Markjorderne ligger Gaarden *Aldershvile.*

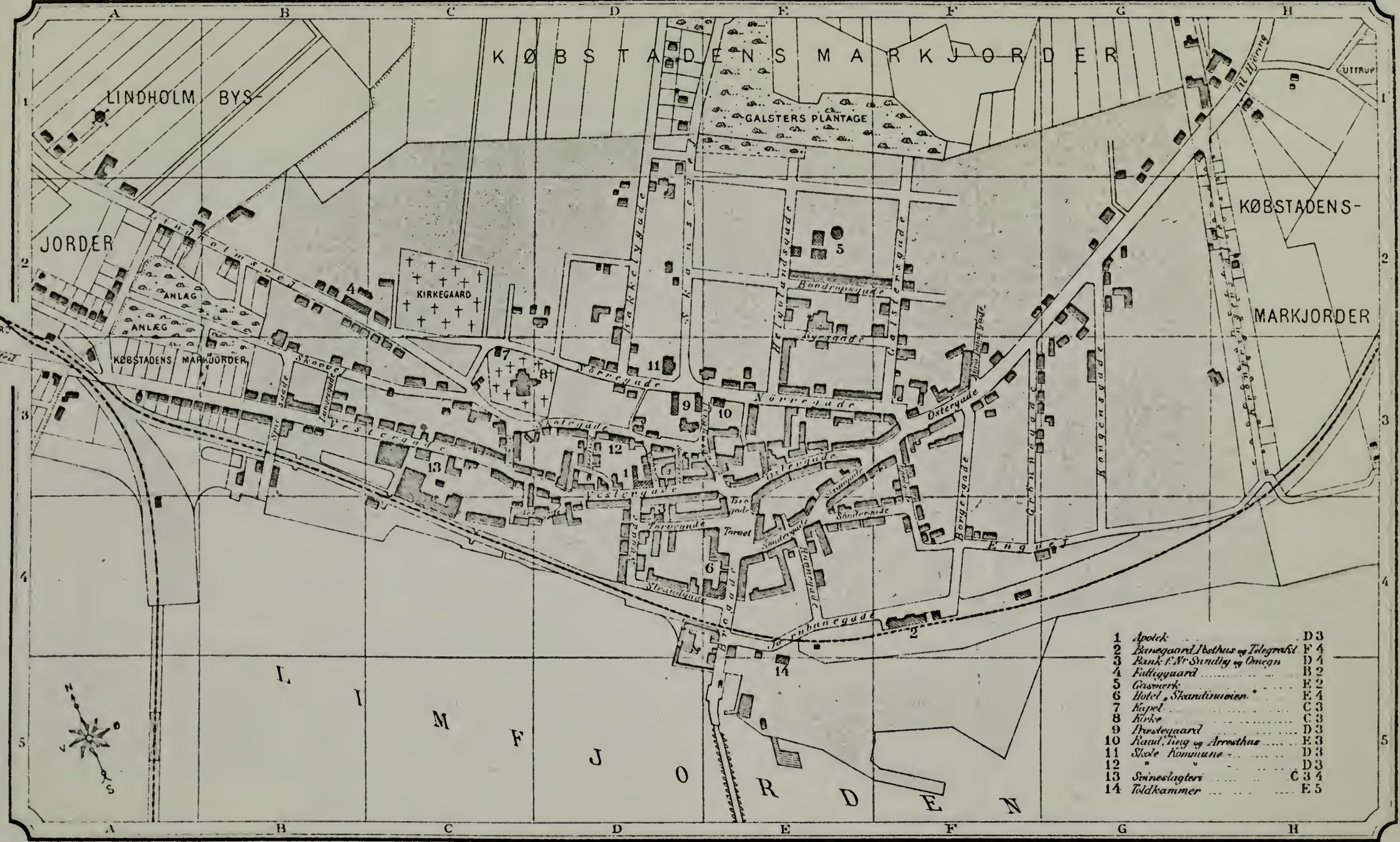
Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $^1/_2$ 1900 3,886,926 Kr. (Antal af Forsikringer 351).

Om Nørre-Sundby Landsogn se Kjær Hrd.

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken, paa en Bakke ved Skolegade, bestaar af Skib og Kor med tilbygget Sakristi, Taarn mod V. og to Korsfløje mod S. og N., til hvilken sidste der er føjet en Tilbygning (Skriftestol). Oprindelig har Kirken bestaaet af Skib og Kor (vistnok med Apsis), opførte i romansk Tid (13. Aarh.) af hugne Granitkvadre. Paa Korets Nordside findes et lille rundbuet Vindue (nu tilmuret). I Slutn. af Middelalderen tilføjedes, væsentlig af gule Mursten, det anselige Taarn, hvis hvælvede Underrum forbandtes med Skibet ved en Spidsbue. Omtr. samtidig blev Koret overhvælvet og et lille Vaabenhus opf. mod S. Langt senere, vistnok mellem 1676 og 1723, opførtes mod N. en anselig Fløj; 1764 lod Præsten Knud Christensen Schott Sakristiet føje til Koret. Kirken er i Tidens Løb undergaaet store Ombygninger. Saaledes ere store Partier af Kormuren omsatte fra Grunden; paa Taarnets Sydside staar Aarst. 1832; 1887-88 foretoges en omfattende Restauration, hvorved der bl. a. indlagdes nyt Bjælkeloft i Skibet. Endelig foretoges 1897-98 under Ledelse af Bygningsinspektør H. Kampmann en stor Ombygning for at skaffe mere Plads. Kun Koret med Sakristiet og Taarnet bleve staaende; Skibet, med Bjælkeloft, gjordes 12 Al. bredere, og de anselige Korsfløje, hver med tre Kamgavle og Bjælkeloft, opførtes; i Korsfløjene, der aabne sig ind til Skibet med 3 Rundbuer, opsattes store Pulpiturer. Indgangene ere gennem Taarnets Vestside og den sydl. Korsfløj. Altertavlen, Christus i Getsemane, er malet 1898 af J. G. F. Schwartz (den gl. Altertavle, fra Fr. IV's Tid, staar i Ligkapellet paa Kirkegaarden). Alterkanden er skænket 1770 af Pastor Schott, Oblatæsken af Sophia Catharina Truchsessinn v. Høfninge. Ny Granitdøbefont, med gammelt Døbefad. Udskaaren Prædikestol, skænket 1707 af Biskop Jens Bircherod (opforgyldt 1898). Nyt Orgel, i den sydl. Korsfløj. Over Korbuen et Krucifiks i sen-gotisk Stil. I Loftet 3 Messinglysekroner, af hvilke den ene bærer Bircherodernes og Bartholinernes Vaabener og Bogstaverne J B — S B (ɔ: Jens Bircherod og Søster Bartholin). Ligsten over Pastor Schott, † 1770, i Sakristiet, under hvilket der er en 1898 tilkastet Gravhvælving. I Koret Epitafium over Præsterne Hans Hansen Ware, † 1660, og Laur. Jensen Lemvig, † 1663, samt deres Hustru Maren Christensdatter, med Portrætter. I Taarnrummet Epitafium over Præsten Kjeld Nielsen, † 1723, og Hustru Anne Christensdatter Mule, † 1735 (af Indskriften ses, at Kirken paa hans Tid er „bedret"). Desuden er der flere Ligsten, indsatte dels i Kirkemuren, dels i Muren om Kirkegaarden, bl. a. over ovennævnte Præster Ware og Lemvig og Præsten Jak. Lauritzen Beeske, † 1676, samt deres Hustru, ovenn. Maren Christens-

Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C.Gad.
1899.

Axel E. Aamodts lith. Etabl.

datter, † 1688, over Oldermand for Færgelavet Jens Jacobsen Hvorup, † 1804, og hans to Hustruer, samt i den sydl. Fløjs Ydermur en lille Ligsten af Granit fra den ældre Middelalder med Fremstilling af Christus paa Korset (se *Løffler*, Gravst. Pl. IX). Den ældste Klokke, indviet til Jesus, Maria og St. Anna, er fra 1504 (eller 1507). Under Korgulvet er begravet Vitskøl Klosters sidste Abbed Anders Andersen, † 1572.

Byen har to Kirkegaarde, den gamle omkring Kirken, omtr. 1 Td. Ld., og den nye N. V. for Kirken, omtr. 2 Td. Ld., anlagt 1840. Paa den gamle Kirkegaard er et 1888 opf. Ligkapel, paa den nye en Mindesten

Nørre-Sundby Kirke.

over to frivillige (en dansk og en svensk), der faldt i Lundbykampen 1864.

Ved Kirken, der ejes af Seminariefonden, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst for N.-Sundby Lands. og Annekset Hvorup.

Raad-, Ting- og Arresthuset, i Nørregade, er en 1847 opf., 1895 udvidet, to Stokv. høj Bygning, der ejes af Amtskommunen med $^5/_6$ og Købstaden med $^1/_6$. Det indeholder bl. a. Tingstue (for Købstaden og Kjær Hrd.), Arkiv, Plads for 17 Arrestanter og Arrestforvarerens Bolig.

Byen har **to Kommuneskoler**, den ældre, i Skolegade, ombygget 1862 i to Stokv., og den nye, i Nørregade, opf. 1895 i to Stokv.; $^1/_2$ 1900 var der i alt 10 Lærere, 14 Klasser og 420 Elever. Desuden er der en privat Realskole, Nørregade, og 2 andre Privatskoler.

Fattiggaarden, ved Lindholmvej, V. for Kirkegaarden, i 1 Stokv., har Plads for 14 Lemmer.

Gasværket, mod N. ved Bondrops- og Helgolandsgade, er anlagt 1897; 1899 produceredes omtr. 5,8 Mill. Kbfd. Gas. — **Vandværket**, ved Bakkelygade, er anlagt 1898 af et privat Konsortium; der forbruges omtr. 2000 Td. Vand pr. Døgn.

Posthuset og Telegrafstationen ere paa Jærnbanestationen ved Havnen. **Toldkamret**, ved Havnen, er opf. 1898. — Byen har **to Jærnbanestationer**, Statsbanestationen, V. for Byen i Landsognet, og Stationen for Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen, ved Havnen, opf. 1899 paa et i Fjorden opfyldt Terræn. — Præstegaarden ligger i Nørregade, Banken for Nørre-Sundby og Omegn i Torvegade.

Kommunen ejer et lille Lystanlæg V. for Byen, omtr. 2 Td. Ld., med Pavillon og Sommerteater, ligesom den N. for Byen har ladet beplante en Del af Skansebakken, omtr. 4 Td. Ld. Fabrikant J. Galster begyndte 1854 at beplante 3 Td. Ld. af den ham tilhørende Del af Skansebakken.

Indbyggertallet var 1/2 1890 1825, Novb. 1899: 3452 (1801: 606, 1840: 901, 1860: 1376, 1880: 1757). Erhverv 1890: 165 levede af immat. Virksomhed, 53 af Jordbrug, 16 af Gartneri, 11 af Fiskeri, 13 af Søfart, 694 af Industri, 517 af Handel, 233 af forsk. Daglejervirksomhed, 95 af deres Midler, 22 vare under Fattigvæs. og 6 i Fængsel.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a. Bomulds- og Linnedgarn 3797 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 2551 Pd., Vin 1249 Pd., Glas og Glasvarer 32,816 Pd., Humle 2378 Pd., Kaffe 19,467 Pd., Risengryn og Rismel 31,659 Pd., Salt 89,555 Pd., Mallas og Sirup 269,524 Pd., Stenkul 6,532,478 Pd., Kokes 684,546 Pd., Metaller og Metalvarer 750,159 Pd. samt Tømmer og Træ 1916 Clstr. og 12,835 Kbfd. Af indenlandske Frembringelser udførtes til Udlandet bl. a. 400,000 Td. Raakridt; til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 4093 Pd. Kød, 8378 Pd. Talg, 3727 Pd. Uld, 252,990 Pd. Huder og Skind og 226,000 Stkr. Mursten. I udenrigsk Fart indkom 108 og udgik 83 Skibe med henh. 7481 og 426 Tons Gods; i indenrigsk Fart indkom 136 og udgik 87 Skibe med henh. 2946 og 1891 T. Gods. Toldindtægterne udgjorde s. Aar 52,263 Kr. Byen har ikke nogen selvstændig Toldoppebørsel, men opføres under Aalborg Toldsted (se S. 376). Den har ingen Skibe.

I Nørre-Sundby holdes aarl. 5 Markeder: 1 i Feb. og 1 i Marts med Heste og Kvæg, 1 i Apr. med Kreaturer og 2 i Okt. med Kvæg og Faar. Torvedag hver Onsd. og Lørd.; hver Tirsd. fra Okt. til Fastelavn Torvedag med Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 2 Maskinfabrikker med Jærnstøberier (hvoraf det ene, „Gabrielsværk“, har 60, det andet 30 Arbejdere), 2 Dampvæverier og Farverier (30 og 8 Arbejd.), 3 Savskærerier (i alt 40 Arbejd.), Aalborg Amts Andelssvineslagteri (40 Arbejd.), et Cementstøberi (10 Arbejd.) og et Garveri.

Kreaturhold 1898: 136 Heste, 125 Stkr. Hornkvæg (deraf 122 Køer), 232 Faar, 232 Svin og 10 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver samt Herredsfoged og Skriver i Kjær Hrd., og et Byraad, der foruden af Formanden (Borgmesteren) bestaar af 7 valgte Medlemmer. Staaende

Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Havnevæs., c) for Skolevæs., d) for Fattigvæs., e) for Alderdomsunderst., f) for Legater, g) for Gader og Veje, h) for Gasværket og Brolægning, i) for Byens og dens Omgivelsers Forskønnelse.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 39,694 (deraf Grund- og Bygningssk. 4606, Hus-, Formue- og Lejlighedssk. 33,858, lignet paa Menigheden 1230), Indt. af Aktiver 382, Tilskud til Alderdomsunderst. 2034, Indt. ifl. Næringsloven m. fl. 3681 Kr.; Udgifter: Statsskatter 425, Bidr. til Amt 2294, Byens Bestyrelse 834, Fattigvæs. 7759, Alderdomsunderst. 4630, Skolevæs. 11,179, Gader og Veje 5922, Politivæs. 950, Brandvæs. 3314, Belysn. 1068, Forskønnelse 591, afløst Højtidsoffer 1230 Kr. Byen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Panteoblig. og Kapitaler 15,680, i faste Ejendomme 57,931 og skyldte 108,760 Kr.; under Byraadet hørte Legater til Beløb af 24,615 Kr. For 1900 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed $6^{9}/_{10}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var omtr. 1,270,500 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 733,750 Kr.

Kommunens faste Ejendomme ere: Andel i Raadhuset, de to Skoler, Fattiggaarden, Toldkamret, en Vejerbod, Gasværket, Havnen og Lystanlæggene.

Brandkorpset bestaar af 1 Brandinspektør, 1 Brandassistent og 10 Brandmænd.

I Banken for Nørre-Sundby og Omegn (opr. $^{6}/_{1}$ 1898) er Aktiekapit. 150,000 Kr.; $^{31}/_{12}$ 1899 var Folio- og Indlaanskontoen 699,145, Vekselkontoen 522,756 Kr.

Havnen, hvis Anlæg er paabegyndt 1874, fik 1895 et nyt, 250 Al. langt Bolværk og 1898 en ny Anlægsbro og er 210,000 □ Al., Havnepladsen omtr. 3 Td. Ld.; der er 600 Al. Bolværk; ved Østmolen er der indtil 17 F. Vand. Havnen bestyres af Havneudvalget, der foruden af Borgmesteren som Formand bestaar af 3 Medlemmer. Havneanlægget med Toldkammer, Vejerbod m. m. vurderes til 331,000 Kr.; Havnens Gæld var Apr. 1900 231,000 Kr. Den aarl. Indtægt af Havne- og Bropenge er omtr. 10,000 Kr.

I gejstlig Henseende danner Nørre-Sundby Købstad eet Pastorat med N.-Sundby Lands. og Hvorup Sogn.

Nørre-Sundby hører til 7. Landstingskreds og Amtets 1. Folketingskreds, Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 444. Lægd og er Sessionssted for Lægderne 434-449.

Ved Toldstedet er ansat to Assistenter og en Fuldmægtig, ved Postvæsenet 1 Postmester, der tillige er Bestyrer af Telegrafstationen. Der er Statstelefon og privat Telefon (Jydsk Telefonaktieselsk.).

Nørre-Sundby er Station paa den $^{16}/_{8}$ 1871 aabnede Statsbane og Udgangspunkt for Nørre-Sundby-Fjerritslev Banen, se S. 381. Ved Statsbanestationen solgtes i Driftsaaret 1898-99 21,907 Billetter, og der afgik 10,687 og ankom 7755 Tons Gods. S. Aar afgik der paa N.-Sundby-Fjerritslev Banen fra N.-Sundby 19,860 og ankom 18,751 Personer, og der afgik 2976 og ankom 1911 Tons Gods. Om Dampskibsforbindelsen se Aalborg S. 381.

Historie. Nørre-Sundby, der tidligere var en Handelsplads, men ifl. Lov af $^{7}/_{4}$ 1899 er Købstad fra $^{1}/_{1}$ 1900, hørte i Middelalderen til Vitskøl Kloster lige fra Beg. af 13. Aarh., da Vald. Sejr skænkede alt sit Fædrenegods her til Klosteret. Kirken blev skænket Klosteret 1290 af Børglumbispen Niels. Stedets Betydning i Middelal-

deren og i den nyere Tid laa i, at det var Overfartssted fra Vendsyssel til Aalborg. Af en kgl. Bevill. af $^{30}/_{6}$ 1591 — hvorved N.-Sundby fik Lov til at holde to Færger mellem de to Byer, efter at det $^{18}/_{5}$ 1589 var blevet bevilget Aalborg at holde 4 Færger — ses, at N.-Sundby „fra Arildstid“ havde haft denne Færgefart (se Saml. til j. Hist. 2. R. III S. 382 flg.). Byens Beliggenhed som vigtigt Overfartssted har ogsaa flere Gange gjort den til Skueplads for krigerske Begivenheder. I Bondeoprøret 1441 var det vistnok i Omegnen af Byen, at den Træfning fandt Sted, hvori Eske Brok faldt (se S. 221). Under de kejserlige Troppers Besættelse af Nørrejylland i Trediveaarskrigen opkastede de paa Skansebakken N. for Byen Forskansninger, hvoraf der endnu ses Spor; 1644 gik de svenske over den tilfrosne Fjord fra Aalborg til N.-Sundby, hvor de let adsplittede Bondehæren, der vilde forhindre Overgangen (det var i denne Træfning, at Delefogden Lars Dyrskjøt faldt), og atter 1657 gik Svenskerne over Fjorden og erobrede den af Bønderne besatte Skansebakke. I Krigen 1864 besatte en dansk Troppestyrke de samme Bakker, medens Fjenden laa i Aalborg. Som Handelsplads fik Byen ved Lov af $^{16}/_{2}$ 1856 og $^{17}/_{4}$ 1868 (jfr. Regul. af $^{17}/_{10}$ 1858) udvidet Handels- og Næringsfrihed. I 19. Aarh. er Byen tiltaget meget stærkt; navnlig har Jærnbanen gavnet den meget og tilført den en Del af Handelen fra Vendsyssel, og i det sidste Aarti har Indbyggertallet næsten fordoblet sig.

Paa Markjorderne nogle tusinde Al. Ø. for Byen paa den lave Strækning ved Fjorden ligger „*Stisborg*“ (ifl. D. Atl. opkaldt efter en Ridder Hr. Stig Hvide, der skal have anlagt den til Værn mod Sørøvernes Fremtrængen i Fjorden), en indtil 8 F. høj og 125 F. bred, rund, nu overpløjet Højning. Der skal være fundet Mursten i den. Lige S. for den har fra V. til Ø. gaaet en lav, lige Jordvold, 3—4 F. høj, 250 F. lang (nu sløjfet), som dog vistnok hidrører fra nyere Tid.

Nibe

•1727•

Nibe Købstad ligger i Hornum Hrd. under 56⁰ 59′ 0,59″ n. Br. og 2⁰ 56′ 18,69″ v. L. for Kbh. (beregnet for Kirketaarnets Vestgavl). Byen ligger venligt ved Nibe Bredn. paa et temmelig jævnt Terræn — højeste Punkt, paa Torvet, 17,3 F., 5,4 M. —, til Dels omgiven af høje Bakker og Plantninger. Afstanden fra Aalborg er omtr. $2^1/_4$, fra Løgstør 3 Mil (ad Jærnbanen henh. 3,5 Mil, 26 Km., og 7 Mil, 52 Km.). Byens største Udstrækning fra N. til S. er omtr. 1300 Al., fra V. til Ø. 800 Al. Hovedaaren er Mellemgade, der mod Ø. fører over Torvet ud til Landevejen til Hobro; fra Torvet gaar mod N. Store Nørregade til Aalborgvejen; mod S. gaa fra Torvet: Skomagergade, Genbolos og Søndergade til Løgstørvejen. Husene ere for det meste i eet Stokværk. Byen er ejendommelig ved sine i Forhold til dens Størrelse ret anselige Købmandsgaarde og sine mange Haver.

NIBE.

Eftertryk forbydes

1	Afholdshjem	C 5
2	Apotek	D 4
3	Banegaard, Posthus og Telegrafst.	C 4
4	Bank: Laane- og Diskonto-	D 5
5	By og Herredskontor	C 4
6	Fattighus	D 3
7	Hotel Central	D 5
8	" Jernbane-	C 5
9	" Thorups-	C 4
10	Kirke	D 4
11	Præstegaard	E 3
12	Raad-, Ting- og Arresthus	E 4
13	Skole Borger-	C 4
14	" Real-	C 4
15	Spare- og Laanekasse f. Nibe-Omegn	D 5
16	Sprøjtehus	C 5
17	Stiftelse „Høygaards Minde"	E 5
18	Sygehus	C 7
19	Toldkammer	C 4

NIBE BREDNING

KIRKEGAARD

Tornet

Til Hobro

Til Aalborg

ANLÆG

Til Løgstør

KØBSTADENS MARKJORD

Udført af V. F. A. Berggreen

Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad.

1900.

Byens Købstadsgrund udgjorde Apr. 1900 986,540 □ Al. (omtr. 70 Td. Ld.), Markjorderne omtr. 561 Td. Ld. Byen havde da 27 større og 16 mindre Gader og Stræder samt 1 Torv. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 235 (Apr. 1900 293, hvoraf 280 paa Bygrunden). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 631 Td. Ld.; deraf vare besaaede 249, Afgræsn., Høslæt, Eng 217, Kær og Fælleder 68, Have 24, Skov 21, Stenmarker osv. 2, Veje og Byggegrunde 50 Td. Det saml. Hartk. var $^1/_1$ 1895 49 Td.; deraf hørte 39 til 16 Gaarde og 9 til 18 Huse; 13 Gaardbrug og 16 Husbrug dreves fra Ejendomme i Byen. Paa Markjorderne ligger Nibe Mølle.

Husenes saml. Brandforsikringssum var $^1/_8$ 1900 1,807,180 Kr. (Antal af Forsikringer 293).

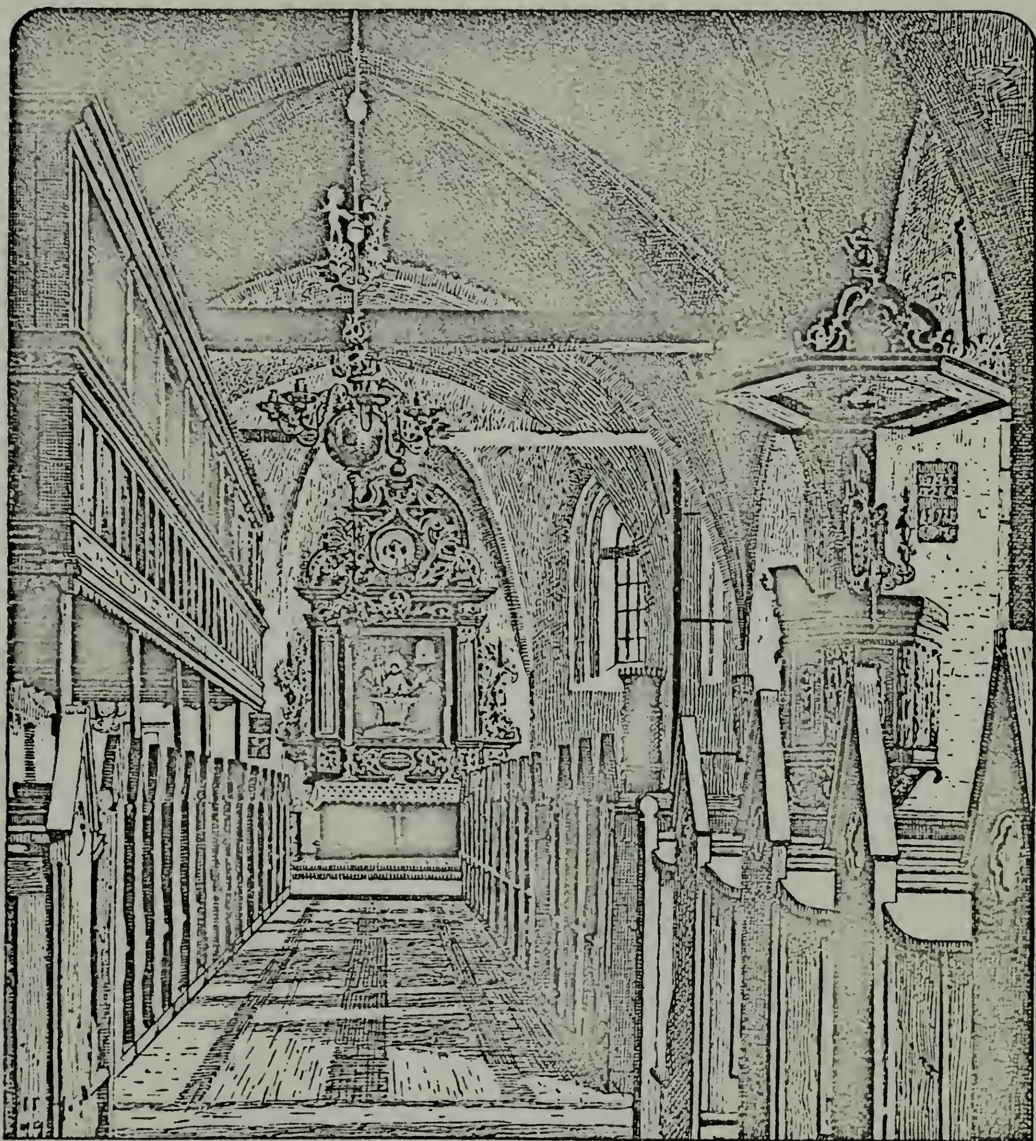

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes: **Kirken** (se Vignetten), ved Mellemgade, bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutn., Taarn mod V., Sidefløj mod S. og ved dennes Vestside et lille Vaabenhus med Halvtag. Kirken er opf. i gotisk Tid af Mursten (overhvidtet). Skibet har oprindl. ogsaa haft en Korsarm mod N., som dog alt i gotisk Tid er bleven nedrevet. De høje, spidsbuede Vinduer ere bevarede baade i Skib og Kor. Indgangen er gennem den spidsbuede Syddør i Skibet; Nordsiden har to, ligeledes oprindelige Døre, en i Skib og en i Kor. Kirken, omtr. 87 F. lang og 34 F. bred, har i Skibet 4, i Koret 2 og i Sidefløjen 2 Krydshvælvinger. Sidefløjen har 2 ulige høje Spidsbuer ind til Skibet (i den laveste var indtil 1897 anbragt et Pulpitur), Vaabenhuset en bred, spidsbuet Portal. Taarnet, med Spidsgavle som de øvrige Gavle, er for den øvre Dels Vedk. ombygget 1733 (paa Vejrfløjen staar: 1741); det overhvælvede Underrum har før haft Spidsbue ind til Skibet, men denne er nu lukket med en tynd Mur, hvori en Dør. Ved en Restauration af det indvendige 1897 fik Kirken lyse Farver og nye Stolestader. Altertavlen, i en rigt udskaaren Ramme (restaur. af Fjeldskov) med Gyldenløves og Hustrus Navne paa Søjlerne, er malet af Anker Lund 1885 (Christus i Emaus). I Sidefløjen hænger et ældre Alterbillede, Nadveren. Anselige Malmalterstager, skænkede af Sophie Amalie Tycho og Jørgen Hansen Tanch. Paa Kalkens Fod staar en Indskrift, ifl. hvilken den er indviet til St. Jodosus*). Romansk Granitdøbefont; paa Messingdøbefadet staar Aarst. 1700 og Navnene Anders Lauridsen og Karen Søffrensdatter. Prædikestol fra 1706 i Barokstil, skænket af Amtsforvalter Tyge Tomesen og Hustru Geske Blum. Foran Alteret staar et gammelt Jærntralværk. Paa Skibets Nordvæg et Pulpitur med Malerier af Lidelseshist., skænket 1707 af Birkefoged Knud Pedersen. Orgelet staar over Taarnhvælvingen. I Koret Epitafium over Præsten Marcus Alsing, † 1766. I Sidefløjen, hvor der findes nogle Endestykker af Stolestader fra

---

*) Kirken kaldtes i Middelalderen „*St. Justs*“ eller „*St. Jodosi Kapel*“. Efter et Sagn (se D. Atl. V S. 9) skal den være bygget og bekostet af en lybsk Skipper efter et Løfte, han havde givet; men efter en skriftlig Optegnelse skal St. Justs Kapel i Nibe være grundlagt af en Præst blandt Gildebrødrene i Guds Legems Lav i Aalborg, Hr. Lokke. Kapellet eller Kirken har vel haft Relikvier af denne Helgen; thi at den har været Valfartskirke, ses af flg. Vers: „Af Pilgrim-Reise kommer intet godt, — Det kommer dem stundom selv til Spot; — Somme gaae til Sanct Jost i Nibe — Og Somme til Sanct Lambert i Ribe; — Til Essenbæk Kilde gaae og Somme — Det kommer Ingen af dem til Fromme“ (Reformationsskr.: Peder Smed og Atzer Bonde).

1589 og 1617 samt nogle Malerier fra et 1861 nedtaget Pulpitur, er et Epitafium over Major Conr. Veideman, † 1681, og Hustru Maren Andreasdatter Giedzmann, † 1719, samt hendes anden Mand, ovenn. Birkefoged Pedersen. Over Pulpituret i Skibet Epitafier over Hamand Wulfeldt (Ulfeld?) „af Churlands Slægt", † 1661 (4 Aar gl.), og en Poul Christensen og Hustru. I Skibet to Skibe, hvoraf det ene fra 1706, og to Lysekroner, hvoraf den

Nibe Kirkes Indre.

ene fra 1715, i Sideskibet en Lysekrone fra 1684. Over Orgelet en udskaaren Figur, hørende til et Klokkespil, der før har staaet i Forbindelse med Taarnuret. I Taarnet hænge 3 Klokker.

Den gamle Kirkegaard er planeret. Den nye Kirkegaard, 2 Td. Ld., indviet $^{28}/_{10}$ 1828, udvidet 1867, ligger mod S. uden for Bygrænsen.

Ved Kirken, der ejes af Grevsk. Lindenborg siden 1683, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst for Vokslev Sogn.

Raad-, Ting- og Arresthuset, ved Torvet, er ombygget 1872 i to

Stokv. af røde Mursten efter Tegn. af Arboe; over den med Søjler smykkede Indgang staar: „Med Lov skal Land bygges". Det ejes af Amtskommunen med $^4/_5$ og Købstaden med $^1/_5$ og indeholder bl. a. en Retssal, en Byraadssal, Plads for 11 Arrestanter og Arrestforvarerens Bolig. Paa Raadhuset findes et Oliemaleri, Portræt af Fr. VI.

Det kommunale Skolevæsen omfatter to Skoler: **Borgerskolen**, i Mellemgade, opf. paa den gamle Præstegaards Plads, i 1 Stokv. af gule Mursten (1900 opføres en ny Bygning ved Realskolen); den havde $^1/_2$ 1900 2 Lærere og 1 Lærerinde, 5 Klasser og 134 Elever. **Realskolen**, i Nordre Strandgade, er opf. 1890 af røde Mursten i 1 Stokv.; den har Dimissionsret og havde $^1/_2$ 1900 3 Lærere og 2 Lærerinder, 5 Klasser og 83 Elever. Det kommunale Skolevæsen bestyres af en Skoleinspektør, der tillige er Førstelærer. Desuden er der en 1877 opr. teknisk Skole, med Lokale i Mellem-Strandgade (35 Elever), og 3 Privatskoler, af hvilke den ene er en Haandgerningsskole for Piger.

Fattighuset, ved Tyvedalsgade, i 1 Stokv., har Plads for 24 Lemmer. **Sygehuset**, ved Søndergades Forlængelse, i 1 Stokv., har Plads til 10 Patienter. — Stiftelsen **Til C. P. Høygaards Minde**, mod Ø. ved Bygrænsen, en Bygning af røde Mursten i 1 Stokv. med to smaa Gavle, er opf. 1882, udvidet 1896, af Apoteker A. M. Nielsen og afgiver Fribolig for 4 Enker og 6 trængende Personer eller Ægtepar.

Jærnbanestationen, ved Havnen, for Svenstrup-Nibe-Aars Banen, er opf. 1899. **Posthuset og Telegrafstationen** ere i Stationsbygningen, **Toldkamret**, udvidet 1878, ved Jærnbanestationen.

Af andre Bygninger nævnes den 1898 opf. Præstegaard, ved Aalborgvejen, det 1880 opf. Apotek, ved Mellemgade, og et Afholdshjem, ved Nordre Kildegade. — I Priorgade ligger den saakaldte Priorgaard (helt ombygget); Sparekassen har en ny opf., 2 Stokv. høj Bygning i Skomagergade.

Byens største Mærkelighed i sin Slags er **Nibe Kilde**, bestaaende af to større og et mindre Bassin og omgiven af huggen Kamp; Kilden giver omtr. 1000 Td. Vand i Døgnet.

Byen har to Lystanlæg ved Kysten S. („Sønderbakken") og N. for Byen („Nordre Anlæg"), henh. $^1/_2$ og 3 Td. Ld., samt N. for Byen den 22 Td. Ld. store Skal Plantage, anlagt 1876, med Pavillon („Sommerlund") og smuk Udsigt over Byen og Fjorden.

Indbyggerantallet var $^1/_2$ 1890 1473, Nov. 1899 1650 (1801: 1044, 1840: 1193, 1860: 1319, 1880: 1493). Erhverv 1890: 189 levede af immateriel Virksomhed, 48 af Jordbrug, 12 af Gartneri, 17 af Fiskeri, 28 af Søfart, 522 af Industri, 318 af Handel, 267 af forsk. Daglejervirksomh., 52 af deres Midler, 17 vare under Fattigvæs. og 3 i Fængsel. Om Sildefiskeriet, der tidligere har været Byens Rigdomskilde, men nu næsten helt er ophørt, se S. 396. Nu fiskes der mest Aal; 1899 fiskedes fra 19 Baade for 6200 Kr. Aal og for omtr. 2000 Kr. Sild.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 81,909 Pd., uldne Manufakturvarer 1422 Pd., Kaffe 13,862 Pd., Salt 37,462 Pd., Sukker 5269 Pd., Stenkul 140,000 Pd., Metaller og Metalvarer 58,875 Pd. Desuden tilførtes der fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Af indenlandske Frembringelser udførtes til Udlandet 2575

Td. Kartofler. Til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 3645 Pd. Kød, 45,384 Pd. Tang, 15,277 Pd. Lærred.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 8 Fartøjer og maalte Baade paa i alt 262,$_{2}$ Tons; deraf 1 Dampskib paa 12,$_{6}$ T. og 12 H. Kraft (1900 er Dampskibet udgaaet). Fra Udlandet indkom 45 og udgik 45 Skibe med henh. 1173 og 213 T. Gods; i indenrigsk Fart indkom 54 og udgik 62 Skibe med henh. 960 og 895 T. Gods.

Told- og Skibsafgifterne udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 16,288 og Krigsskatten af Vareindførselen 579, i alt 16,867 Kr. (2943 Kr. mere end i 1897).

I Nibe holdes aarl. 5 Markeder: 1 i Marts med Heste og Kvæg, 1 i Apr. med Kreaturer, 1 i Sept. med Kvæg, Faar og Heste, samt 1 i Okt. og Nov. med Kvæg og Faar. Torvedag hver Mand. og Fred., 2. og 3. Mand. i hver Maaned med levende Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 1 Spritfabrik (21 faste Arbejdere, aarl. Produktion: 1,$_{1}$ Mill. Potter; hermed er forbundet et stort Avlsbrug og Fedestalde til 130 Kreaturer), 1 Dampvæveri (32 Arbejd., aarl. Prod. omtr. 500,000 Meter Bomuldstøj), 1 Damp-Savskæreri, 1 mekanisk Værksted for Bygningsarbejder, 1 Cementstøberi, 1 Dampbadeanstalt, 1 Ølbryggeri, m. m.; Mariendals Kalk- og Teglfabrik i Veggerby Sogn (Aktiekap. 100,000 Kr.) har Domicil i Nibe.

Kreaturhold 1898: 104 Heste, 147 Stkr. Hornkv. (deraf 115 Køer), 68 Faar, 126 Svin og 10 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Skriver samt Herredsfoged og Skriver i Hornum Hrd., og et Byraad, der foruden af Formanden (Borgmesteren) bestaar af 7 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Havnevæs., c) for Skolevæs., d) for Fattigvæs., e) for Alderdomsunderst., f) for Legater, g) for Mark-, Brolægnings-, Vej- og Vandvæs., h) for Brandvæs., i) for Sygehuset, k) for Sundhedsplejen, l) for Bygninger, m) for Valg, n) for Sebbersundsbroen (s. d.).

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 23,277 (deraf Grundsk. 424, Hussk. 2499, Formue- og Lejlighedssk. 20,354), Afgifter efter Næringsloven 1593, Indtægt af Aktiver 5101, Tilskud til Alderdomsunderst. 1962, Skolekontingent 2465, private Jærnbanebidr. 3675, Stats- og Amtstilskud til Realskolen 1100 Kr.; Udgifter: Bidrag til Stat 390, til Amt 294, til Amtsskolefond 383, Byens Bestyrelse 1113, Fattigvæs. 5124, Alderdomsunderst. 3923, Skolevæs. 10,423, Rets- og Politivæs. 2122, Medicinalvæs. 504, Gader og Veje 7839, Belysning 338, offtl. Renlighed 352, Brandvæs. 1407, Lystanlæg 250, afløst Højtidsoffer 1090, Bidrag til Jærnbane 16,000 Kr. Kommunen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 33,417, i faste Ejendomme, som ikke give Udbytte, 37,000 og i Ejend., som give Udbytte, 136,420 Kr. og skyldte bort 86,353 Kr. Under Byraadet hørte Legater til et Beløb af 5900 Kr. Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed var 1900 5,$_{8}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var omtr. 498,300 Kr., deraf var skattepligtig Indtægt 366,450 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: Andel i Raadhuset, Borger- og Realskolen, Sygehuset, Fattighuset, Toldkamret og et Sprøjtehus, foruden Tiender og Jorder.

Politikorpset bestaar af 1 Formand og 20 Medlemmer, Brandkorpset af 1 Brandinspektor, 1 Assistent, 6 Underbefalingsmænd og 200 Mand.

I Banken for Nibe og Omegn (opr. 7/4 1895) er Aktiekapitalen 100,000 Kr.; 30/6 1899 var Folio- og Indlaanskontoen 317,579, Vekselkontoen 194,764 Kr. — I Spare- og Laanekassen for Nibe og Omegn (opr. 28/11 1866) var Sparernes saml. Tilgodehav. 31/3 1898 2,267,603 Kr., Rentefoden 3 3/4 pCt., Reservef. 173,579 Kr., Antal af Konti 3308.

Havnen, anlagt 1865-66 for 100,000 Kr. af Ingeniør Johs. Bruhn, bestaar af en om et Vandbassin lagt Dæmning og beskyttes af en 1500 Al. lang Skærm; Havnen er 50,000, Havnepladsen 67,000 □ Al., Bolværkerne, ved hvilke der er 9 F. Vand, ere 300 Al. lange (de agtes forlængede, ligesom det 9 F. dybe Løb ind til Havnen skal uddybes til 12 F.). Havneudvalget bestaar af Borgmesteren som Formand og 2 Medlemmer, af hvilke det ene er uden for Byraadet. Havnens Gæld er 27,228 Kr.; den aarl. Indtægt af Havne- og Bropenge er omtr. 4500 Kr. En Fastlods (Havnefogden) lodser mod Ø. til Aalborg, mod V. til Løgstør.

I gejstlig Henseende danner Nibe eet Pastorat med Vokslev Sogn.

Nibe hører til 9. Landstingskreds og Amtets 5. Folketingskreds, for hvilken den er Valgsted, Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistrikt (Distriktslægen bor her) og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskreds' 375. Lægd. og er Sessionssted for Lægd. 359-60, 366-67, 370-71, 375-78 og 385-92.

Ved Nibe Toldsted er ansat en Toldforvalter og en Toldassistent, ved Postvæsenet en Postmester, der tillige er Bestyrer af Telegrafstationen. Der er Statstelefon og privat Telefon.

Nibe er Station paa den 15/7 1899 aabnede Privatbane Svenstrup-Nibe-Aars (se S. 381). Byen har Dampskibsforbindelse med de andre Byer ved Limfjorden.

Historie. Nibe (1406: Nypægotz) er oprindl. et Fiskerleje (nævnt første Gang i 2. Halvdel af 14. Aarh.), hvis Sildefiskeri i 16. Aarh. var af saa stor Betydning, at Sildepriserne her bleve tagne som Norm for de andre Fiskerier, og Kongerne havde her i Sildetiden deres „Saltere" (11/2 1551 og senere befaler Kongen, at der skal bygges en Salterbod, hvor de kgl. Saltere kunde have deres Ophold), som for Kongens Regning skulde indkøbe Sild til de kgl. Slottes og Orlogsskibenes Behov (60 Læster Sild fra N. og Sebbersund), hvorfor ingen andre maatte købe Sild fra Lørdag Aften til Mandag Aften, indtil Salterne havde opkøbt det nødvendige (se Kanc. Brevb. 6/4 1557 og flere Gange senere). Ogsaa til Sverige gik der mange baade ferske og saltede Sild. Byen var et saa betydeligt Fiskerleje, at det regnedes lige med de mindre Købstæder og f. Eks. ligesom disse indkaldtes til Rigsdagen. Den var ofte i Handelstrætte med Aalborg (se Saml. til j. Hist. VII, S. 315 flg. og 323). Da den sidste Bys Borgere vilde formene N. at holde Haandværkere, medens N. hævdede, at det var nødvendigt at have saadanne i Sildetiden baade for Indbyggerne selv og for de fremmede og Udlændingene samt for de kgl. Saltere, bevilgede Fr. II 22/1 1587 Byen Ret til at have 2 Grovsmede, 2 Skomagere og 2 Skræddere (se Hist. Tidsskr. V S. 28 flg.). Det var ogsaa det store Sildefiskeri, der bevægede Fr. IV til 19/12 1727 at give Byen Købstadsprivilegier, efter at den allerede 2/9 1699 havde faaet tilstaaet store Begunstigelser for Handelen med Fiskevarer og Ret til aarl. at holde et Marked (alt i Middelalderen holdtes her i Anl. af Sildefiskeriet et større Marked ved Pinsetid; Aalborg havde rigtignok 1460 faaet nedlagt Forbud mod det, men til liden Nytte; endnu 1594 klages over Pinsemarkedet). Men ved Midten af 18. Aarh. begyndte Fiskeriet at tage af, og 1769, da Byen havde 1029 Indb., siger D. Atl., at Nibe, „som før var i Velstand, er bleven alt mere og mere forarmet", og at der kort efter 1727 var 90 Fiskere, som sade i nogenledes god Stand, hvilket

Tal efter den Tid har saaledes formindsket sig, at der nu kun var 19, „som ere i Stand til at bruge Fiskeri, saa at nogle 100 Fiskesteder derover staa ledige i Fjorden“; i en Beretn. fra Aalborg fra 1771 siges, at „siden 1750 har Velsignelsen af Sild aarl. formindsket sig, saa der nu ikke gaar til den halve Part mod forhen, siden Silden er falden saa stærkt til den svenske Kyst“ (se ogsaa Saml. til j. Hist. X S. 95). L. M. Wedel (Indenlandsk Reise osv. i Aarene 1799-1801, S. 95 og 96) angiver Fiskernes Antal til 40 og Skippernes til 10. I 19. Aarh. ophørte Sildefiskeriet næsten helt efter Aggertangens Gennembrud, og Byen er kun gaaet langsomt frem i 19. Aarh. Nu er Aalefiskeriet det vigtigste.

Til Tilbagegangen i 18. Aarh. bidrog ogsaa en stor Ildebrand $^{22}/_{5}$ 1765, hvorved 78 Gaarde og Huse ødelagdes; 1806 brændte ligeledes en stor Del af Byen.

Nibe Gods tilkendtes 1406 Kronen, og Beboerne fæstede endnu 1592 deres Grunde af Lensmanden paa Aalborghus, men havde dog omtr. samme Raadighed over disse som Købstadbeboere (se *Johs. Steenstrup,* Studier over Kong Vald. Jrdb. S. 134 flg. Se ogsaa Saml. til j. Hist. X S. 50 flg.).

Nibe var tidligere Anneks til Vokslev, og Præsten boede før paa Dalsgaard, „som er den rette Præstegaard til Vokslev Sogn“. Om Striden mellem Præsten, der blev dømt til at flytte til Nibe, og Menigheden, se Kanc. Brevb. $^{26}/_{1}$, $^{20}/_{5}$ og $^{25}/_{7}$ 1572 (se ogsaa Fr. I's dsk. Reg. $^{16}/_{6}$ 1528 og $^{8}/_{7}$ 1529). I 2. Halvdel af 17. Aarh. flyttede Præsten til Vokslev og snart efter til Nibe.

Løgstør

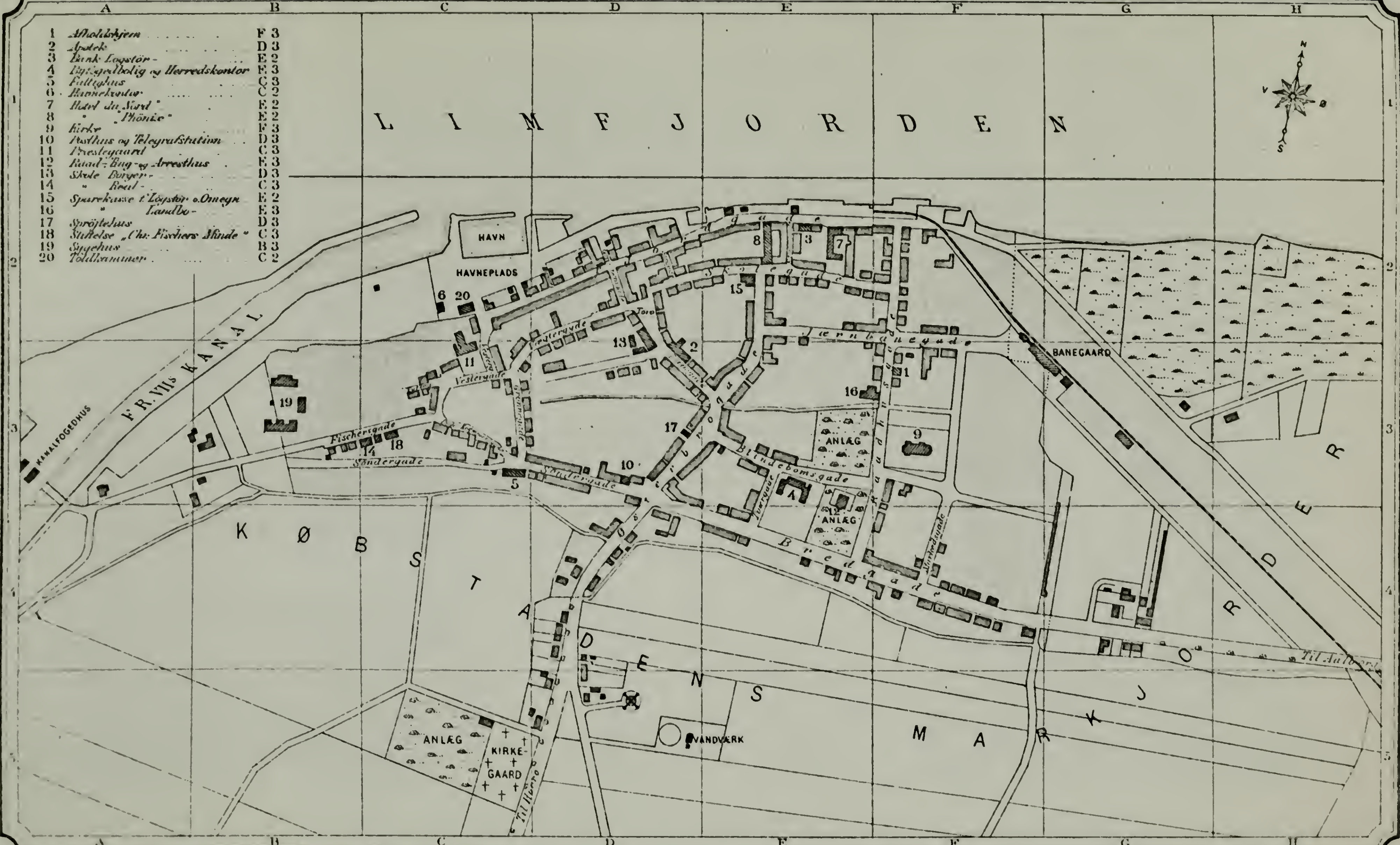

Løgstør Købstad ligger i Slet Herred under 56° 57′ 52,31″ n. Br. og 3° 19′ 24,67″ v. L. for Kbh. (beregnet for Løgstør Mølles Midte). Den ligger ret smukt langs Limfjordens Sydkyst ved Begyndelsen af Løgstør Bredning og Frederik VII's Kanal paa lavt, jævnt Terræn — paa Hjørnet af Raadhus- og Blindebomsgade er der 6,2 F. —, mod S. omgiven af høje Bakker (ved Korsvejen mod S. til Løgstør Mølle er der 125 F., 39 M.), fra hvilke der er smuk Udsigt over Byen og Fjorden. Afstanden fra Aalborg er $5^1/_4$, fra Nibe 3 Mil (ad Jærnbanen henh. 10,5 Mil, 78 Km., og 7 Mil, 52 Km.). Byens største Udstrækning fra V. til Ø. er omtr. 1200, fra N. til S. 600 Al. Hovedaarerne ere fra V. til Ø. Fjordgade, Vestergade med Skolegade, Jærnbanegade og Søndergade med Bredgade, der fører ud til Aalborgvejen, fra N. til S. Østerbrogade, der fører ud til Hobrovejen. Husene ere næsten alle lave og uanselige.

Trap. Beskrivelse af Kongeriget Danmark III Udgave

LØGSTØR.

Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C. Gad.
1900.

Byens Købstadsgrund udgjorde Marts 1900 817,292 □ Al. (omtr. 58½ Td. Ld.), Markjorderne 5,115,000 □ Al. (omtr. 365½ Td. Ld.). Byen havde da 25 Gader og Stræder og 1 Torv. Husenes Antal var ved Folketællingen 1890 219 (Marts 1900: 308, hvoraf 280 paa Bygrunden). Fladeindholdet af Byen med Markjorder var ved Opgørelsen 1896 431 Td. Ld.; deraf vare besaaede 192, Afgræsn. osv. 100, Kær og Fælleder 28, Have 21, Veje og Byggegr. 80, Vandareal 10 Td. Det saml. Hartk. var ¹/₁ 1895 34; deraf hørte 21 til 12 Gaarde og 13 til 256 Huse. Paa Markjorderne ligger Løgstør Mølle.

Husenes saml. Brandforsikringssum var ¹/₂ 1900 2,162,159 Kr. (Antal af Forsikringer 294).

Af Byens **offentlige** og **andre Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken, ved Raadhusgade, bestaar af Skib og Kor, med femsidet Afslutning, Taarn mod V., paa hvis Nord- og Sydside der er to smaa Udbygninger, henh. til Ligkapel og Varmeapparat, samt Trappetaarn mod S. Kirken, 104 F. lang, er opf. 1892-93 (indviet ²²/₁₀ 1893) i Spidsbuestil af røde Mursten efter Tegn. af Arkitekterne O. P. Momme og L. Olesen. Façader og Gavle ere prydede med Stræbepiller, Blindinger, Mønstermurværk og Udsmykninger af glaserede Sten; Gavlene og Trappetaarnet have Munketagsten; paa Tagene, der ere dækkede af mønsterlagt Skifer, sidde smaa Kviste. Taarnet har et ottekantet Spir (148 F.). Hovedindgangen er i Vestsiden af Taarnet, hvis Underrum, med dekoreret Bjælkeloft, er Vaabenhus. Det i lyse Farver dekorerede, 56 F. lange og 31 F. brede Skib har en malet, spidsbuet Tøndehvælving; Koret, der er hævet 3 Trin over Skibet, fra hvilket det adskilles ved et udskaaret Trærækværk, har Halvkuppelhvælving. Paa Alterbordet staar et forgyldt Kors; Prædikestolen er af Egetræ med Himmel, Døbefonten af Sandsten. I Skibet hænge to Smedejærnslysekroner. Orgelet staar paa et Pulpitur ved Indgangen til Skibet.

Løgstør var tidligere henvist til den ⅓ Mil mod S. beliggende Løgsted Kirke, indtil den 1851 fik indrettet et lille Kapel (Hj. af Skole- og Raadhusgade; dets Altertavle staar nu i Ligkapellet ved Kirken). En projekteret Kirke, hvortil Staten 1847 havde bevilget 5000 Rd., blev opgivet paa Grund af Krigen; atter 1864 og flg. Aar var det paa Tale at opføre en Kirke, men først en i 1890 dannet Komité fik Sagen sat igennem. Kirken, hvortil Kommunen skænkede Grunden, har kostet 61,000 Kr., af hvilke Staten har givet 25,000, medens Resten indkom ved Gaver.

Byen benyttede ogsaa tidligere Løgsted Kirkegaard, indtil den nuv. Kirkegaard, uden for Bygrænsen mod S. ved Hobrovejen, anlagt af Sparekassedirektør Simonsen, indviedes ⁴/₁ 1870. Den er omsat med en Mur af huggen Kamp og omtr. 1 Td. Ld.

Ved Kirken, der ejer sig selv, er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst ved Kornum og Løgsted Sogne.

Raad-, Ting- og Arresthuset, i et lille Anlæg ved Raadhus- og Blindebomsgade, er en to Stokv. høj, paa de 3 Sider af en Mur omgiven Bygning, opf. 1847-48, der ejes af Amtskommunen med ⁶/₇ og af Købstaden med ¹/₇. Den indeholder bl. a. en Tingsal, et Arkivværelse, Plads for 10 Arrestanter og Bolig for Arrestforvareren.

Borgerskolen, ved Torvet, er en 2 Stokv. høj Bygning, opf. 1850

som Købmandsgaard, købt 1863 til Skole; den havde $1/2$ 1900 3 Lærere og 2 Lærerinder, 17 Klasser og 229 Elever. En teknisk Skole har Lokale i Borgerskolen (der tænkes opført en særlig Bygning). Realskolen, Fischersgade, i 1 Stokv., med Dimissionsret, er oprettet 1886 og faar Tilskud fra Stat, Amt og Kommune; den har en Bestyrer, 2 Lærere, 2 Lærerinder og 1 Timelærerinde, 6 Klasser og 65 Elever.

Fattighuset, ved Søndergade, i 1 Stokv., opf. 1821 (bekostet af Thorups Legat, stiftet 1770 af Herredsskriver P. C. Thorup), har Plads for 12 Lemmer. **Sygehuset**, ved Byens Vestgrænse, er opf. 1893 af Amtskommunen ($5/6$) og Købstaden ($1/6$) og bestaar af tre, 1 Stokv. høje, adskilte Bygninger, hvoraf den ene for alm. syge, den anden Epidemihus, den tredje til Desinfektionsovn m. m. Det har Plads for 15 + 15 Patienter.

Stiftelsen **Christen Fischers Minde**, Søndergade, opf. 1857 i 1 Stokv., er oprettet 1868 af Else Elisab., Enke efter Købmand Chr. F., † 1854, med Fribolig for 3 trængende Kvinder.

Et **Vandværk** er 1898 anlagt af Kommunen S. for Byen (der paatænkes et Gasværk).

Jærnbanestationen, ved Byens Østgrænse, Endestation for Hobro-Løgstør Banen, er opført 1893. — **Posthuset og Telegrafstationen** ligge i Søndergade; **Toldkammerbygningen**, ved Havnen, er opf. 1857.

Af andre Bygninger nævnes: Embedsboligen for By- og Herredsfogden, i Blindebomsgade (en ældre Gaard, købt 1894), Præstegaarden, ved Vestergade, Sparekassen for Løgstør og Omegn, Skolegade, og et Afholdshjem, Raadhusgade.

Rundt om Raadhuset ejer Byen et lille Anlæg, omtr. $1\frac{1}{2}$ Td. Ld., med Springvand. — V. for Kirkegaarden er der et af ovennævnte Simonsen beplantet Anlæg, noget over 1 Td. Ld.

Indbyggerantallet var $1/2$ 1890 1556, Dec. 1899 omtr. 2000 (1801: 463, 1840: 791, 1860: 1464, 1880: 1388). Erhverv 1890: 153 levede af immat. Virksomhed, 20 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 3 af Fiskeri, 73 af Søfart, 630 af Industri, 350 af Handel, 176 af forsk. Daglejervirks., 98 af deres Midler, 48 vare under Fattigv. og 3 i Fængsel. — Ved Siden af Industri og Haandværk ere Handel og Skibsfart i betydelig Opkomst paa Grund af den 1893 aabnede Jærnbane til Hobro og den gode Havn, og Byen venter kun paa en tidssvarende Færgeforbindelse med Han-Herrederne (hvilken endnu finder Sted ved Roning) for at faa langt større Betydning. Fiskeriet, der ikke er betydeligt, beskæftigede 1897 7 Baade; der fiskedes en Del Aal og Torsk.

Af fremmede Varer fortoldedes 1898 bl. a.: Bomulds- og Linnedgarn 11,117 Pd., Bomulds- og Linnedmanufakturvarer 3767 Pd., uldne Manufakturvarer 2178 Pd., Kaffe 4306 Pd., Olier 7925 Pd., Salt 71,130 Pd., Sukker 2624 Pd., Stenkul 1,090,297 Pd., Kokes og Cinders 163,699 Pd., Metaller og Metalvarer 82,439 Pd. samt Tømmer og Træ 1244 Clstr. og 1853 Kbfd. Desuden tilførtes der fra andre indenlandske Steder en Del fortoldede Varer. Af indenlandske Frembringelser udførtes til Udlandet bl. a. 1700 Td. Kartofler. Til indenlandske Steder uden for Jylland udskibedes bl. a. 1057 Pd. Flæsk, 54,072 Pd. Kød, 1002 Td. Smør, 3338 Snese Æg, 1017 Stkr. Hornkv. og Kalve, 2886 Stkr. Faar og Lam.

Ved Udg. af 1898 var der ved Toldstedet hjemmehørende 18 Fartøjer

og maalte Baade paa i alt 327 Tons, deraf 1 Dampskib paa 3 T. og 6 H. Kraft. I udenrigsk Fart indkom 52 og udgik 59 Skibe med henh. 1824 og 138 T. Gods; i indenrigsk Fart indkom 66 og udgik 102 Skibe med henh. 1827 og 2042 T. Gods.

Told- og Skibsafgifterne udgjorde 1898, efter Fradrag af Godtgørelser, 19,737, Krigsskatten af Vareindførselen 196 Kr., i alt 19,933 Kr. (1044 Kr. mindre end i 1897).

I Løgstør holdes aarl. 5 Markeder: 1 i Apr. med Kreaturer og 1 i Juli, Sept., Okt. og Nov. med Kvæg og Faar. Torvedag hver Lørd., sidste Tirsd. i hver Maaned med lev. Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: 1 Maskinfabrik og Jærnstøberi (Aktieselskab, opr. 1897; 23 Arbejdere), 1 Dampfarveri og -Væveri (10 Arbejd.), 1 Svineslagteri m. m.

I Løgstør udkommmer 1 Avis: „Løgstør Avis“.

Kreaturhold 1898: 78 Heste, 95 Stkr. Hornkv. (deraf 91 Køer) og 29 Faar, 63 Svin og 14 Geder.

Byens Øvrighed bestaar af en Borgmester, der tillige er Byfoged og Byskriver og Herredsfoged og Skriver i Aars og Slet Herreder, og et Byraad, der bestaar af 7 valgte Medlemmer. Staaende Udvalg: a) for Kasse- og Regnskabsvæs., b) for Havnevæs., c) for Skolevæs., d) for Fattigvæs., e) for Alderdomsunderst., f) for Gader og Veje, g) for Vandværket.

Finansielle Forhold 1898. Indtægter: Skatter 23,119 (deraf Grundsk. 319, Hussk. 889, Formue- og Lejlighedssk. 21,911), Indtægt af Aktiver 5569, Tilskud fra Stat til Alderdomsunderst. 2419, Afgifter efter Næringsloven m. fl. 1653 Kr.; Udgifter: Tilskud til Amt 1457, Byens Bestyrelse 954, Fattigvæs. 6271, Alderdomsunderst. 5795, Skolevæs. 5289, Bidr. til Realskolen 1000, Gader og Veje 2100, Brand- og Politivæs. 1764, afløst Højtidsoffer 1025, Kirkeudgifter 800, Bidr. til Jærnbane 1334, til Sygehus 750, til Vandværksanlæg 27,547 Kr. Byen ejede $^{31}/_{12}$ 1898 i Kapitaler 56,934, i faste Ejendomme uden Udbytte 120,722 og i Ejendomme med Udbytte 25,000 Kr., samt skyldte bort 54,079 Kr. Legatbeløb under Kommunen: 11,000 Kr. For 1900 var Skatteproc. for Afgiften paa Formue og Lejlighed $5_{,8}$ pCt.; den anslaaede Indtægt var 641,900 Kr., deraf var skattepligtig Indt. 470,550 Kr.

Kommunens faste Ejendomme: Andel i Raadhuset og i Sygehuset, Borgerskolen, Fattighuset, Vandværket, et Sprøjtehus samt en Del Grunde i Byen og paa Markjorderne (omtr. 60 Td. Ld.).

Byen har en Politibetjent og to Patrouillebetjente. Brandkorpset bestaar af 1 Brandinspektør, 1 Brandassistent og deles i en Suknings-, en Rednings- og Nedbrydnings- samt en Ordensafdeling; 3 Sprøjter.

I Banken for Løgstør og Omegn (opr. $^{9}/_{10}$ 1891) er Aktiekapitalen 100,000 Kr.; $^{31}/_{12}$ 1898 var Folio- og Indlaanskontoen 569,999, Vekselkontoen 408,567 Kr. — I Løgstør Bys og Omegns Sparekasse (opr. $^{16}/_{12}$ 1865) var $^{31}/_{12}$ 1898 Sparernes Tilgodeh. 1,520,078 Kr., Rentef. $3^{2}/_{5}$ pCt., Reservef. 169,131 Kr., Antal af Konti 1846. Desuden er der en Filial af Landbosparekassen i Aalborg.

Byen har 3 Havne: den 1852 anlagte Vesterhavn, 8990 □ Al., indtil 11 F. dyb, Bolværkslængde 481 Al., Fiskerhavnen, 1185 □ Al., 7 F. dyb, Bolværkslængde 127 Al., og Østerhavnen, 1222 □ Al., 4 F.

dyb, Bolværksl. 131 Al., de to sidste anlagte omtr. 1820. Havnepladsens Størrelse er 34,000 □ Al. Desuden er der i hele Byens Længde langs Fjorden Stenbolværk med Dossering og to Anlægsbroer, en mellem Øster- og Fiskerhavnen, 65 Al. lang, og en for Dampskibe. Ø. for Vesterhavnen er i 1897 indrettet en Skibstømrerplads og Ophalingsbedding, hvor Skibe med indtil 9 F. Dybtgaaende kunne tages paa Bedding. Havneudvalget bestaar af Borgmesteren som Formand og 4 valgte Medlemmer; tillige er ansat en Havnefoged. Havnen ejede ved Udg. af 1899 en Kapital paa 1000 Kr. og havde en Kassebeholdning af omtr. 9200 Kr. Indtægten af Havne- og Bropenge var 1899 6913 Kr. Ved Havnen er ansat 3 Lodser og 1 Reservelods, der lodse mod Ø. til Aalborg, mod V. til alle Pladser ved Fjorden.

For at lette Sejladsen mellem den østl. og vestl. Del af Limfjorden, der i høj Grad besværliggjordes ved den Sandbarre, som $^1/_2$ Mil V. for Løgstør adskiller det dybe Løb mellem Aggersborg og Løgstør fra Løgstør Bredning, og som kun har 3-4 F. Vand, gravedes 1856-61 for en Bekostning af 400,980 Rd. (hvoraf Staten udredede $^2/_3$, medens $^1/_3$ fordeltes paa de tilstødende Landdistrikter og Købstæder) gennem det faste Land paa Fjordens sydl. Bred fra et Punkt lige V. for Løgstør til Stengrunden Lendrup Rev *Fred. VII's Kanal* eller *Løgstør Kanal* (indviet $^{13}/_7$ 1861). Den er omtr. 7000 Al. lang, $9^1/_4$ F. dyb og 75-90 F. bred og har ved hver Ende et Havnebassin af samme Dybde, for at Skibe kunne vente, naar der er Skib i Kanalen. Udgiften ved Kanalen i Finansaaret 1899-1900 var 24,151 Kr., Indtægten omtr. 30,085 Kr. Langs Kanalens Sider gaar en Trækvej; tæt V. for Løgstør er der ved Kanalfogedboligen en Jærnsvingbro over Kanalen. Ifl. Lov af $^{26}/_3$ 1898, hvorved Staten bevilgede indtil $1,_6$ Mill. Kr. til et Sejlløb med 13 F. Dybde fra Egholm til Løgstør Bredn., sker der dog nu en Udgravning af den ovennævnte Sandbarre (ventes færdig i 1900).

I gejstlig Henseende danner Løgstør eet Pastorat med Kornum og Løgsted Sogne.

Løgstør hører til 7. Landstingskreds og Amtets 5. Folketingskreds, Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistrikt og har et Apotek. Den hører til 5. Udskrivningskr. Lægd 347a og er Sessionssted for Lægd. 347-58, 363-65, 368-69 og 372-74.

Ved Toldstedet er ansat en Toldforvalter og 2 Toldassistenter, ved Postvæsenet en Postmester og en Ekspedient, ved Telegrafvæsenet en Bestyrer. Der er privat Telefon.

Løgstør er Endepunkt for den 1893 aabnede Statsbane Hobro-Løgstør (se under Hobro). I Løgstør solgtes i Driftsaaret 1898-99 13,051 Billetter; der afgik 2450 og ankom 1834 Tons Gods. Løgstør staar i Dampskibsforbindelse med Byerne ved Limfjorden.

Historie. Løgstor (ɔ: Løgstedore) var fra først et Fiskerleje, senere en Handels- og Ladeplads, hvor der allerede 1523 var Toldsted. Den fik dog først Betydning i den nyere Tid ved sit Sildefiskeri og gjorde Aalborg en Del Afbræk ligesom de andre Smaabyer ved Limfjorden; $^3/_7$ 1598 blev der paa Grund af Klager fra Aalborg nedlagt kgl. Forbud mod, at den drev Købmandshandel med Korn, Kramvarer osv.,; ligeledes var det Aalborg, der fik forpurret, at den blev Købstad, da den 1752 søgte om det (se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 435). D. Atl. (V S. 15) kalder den 1769, da den havde 392 Indb., „en liden Flække, som ingen Købstadsprivilegium har, endskønt den af nogle kaldes Købstad formedelst Konsumptionen og den Losse- og Ladepladsrettighed, som den har. Vel siges Byen at have haft et gammelt Fri-

hedsbrev paa at drive Handel, hvilket i Ildebranden 1747 skal være blevet fortæret, men de nuv. Indb. vide dog ej at gøre retskaffen Rede derfor". Foruden 1747 havde den en voldsom Ildebrand 1751. I 19. Aarh. var Aggerkanalens Aabning den til Skade, baade fordi Sildefiskeriet for største Delen ophørte, og Sejladsen paa Fjordens østl. og vestl. Del, ved hvilken Byen tjente en Del ved at lægte Skibene over de lave Grunde, tog af. De forbedrede Forhold ved Havnen og Sejladsen paa Fjorden sammen med Jærnbanens Aabning have imidlertid i de senere Aar bragt Byen et godt Stykke frem. Ifl. Lov af $^{7}/_{4}$ 1899 er Løgstør bleven Købstad fra $^{1}/_{1}$ 1900.

I Løgstør er Astronomen og Fysikeren Peder Horrebov født $^{11}/_{5}$ 1679.

Kjær Herred.

Sogne:

Aalborg Frue Landsogn, S. *402*. — *N.-Sundby Lands.*, S. *403*. — *Hvorup*, S. *403*. — *Vadum*, S. *404*. — *Aaby*, S. *406*. — *Birsted*, S. *409*. — *Sulsted*, S. *410*. — *Ajstrup*, S. *413*. — *Hammer*, S. *415*. — *Horsens*, S. *416*. — *V.-Hassing*, S. *418*. — *Ø.-Hassing*, S. *420*. — *Ulsted*, S. *420*. — (*Dronninglund*, S. *422*). — *Hals*, S. *422*.

1584
1610
1648

Kjær Herred, det nordligste og største i Amtet, ligger N. for Limfjorden og begrænses mod N. og V. af Hjørring Amt (Dronninglund, Børglum og Hvetbo Hrd.), mod S. af Limfjorden og mod Ø. af Kattegat. Øen *Egholm* i Limfjorden hører til Herredet. Den største Udstrækning fra Ø. til V. er omtr. $5^1/_2$, fra N. til S. omtr. $2^1/_2$ Mil. Midten af Herredet er opfyldt af Højder, der ere en Fortsættelse af de jydske Højdebanker. Lige N. for N.-Sundby hæve Skansebakke og Lynghøj sig til 164 F., 51,5 M., og 116 F., 36,5 M.; N. Ø. herfor ligge Hammer Bakker (højeste Punkt 281 F., 88 M.) og S. Ø. for dem endnu et isoleret Bakkeparti med Hellighøje, 159 F., 50 M. I øvrigt er Overfladen lavtliggende, idet den med bakkede Jorder skraaner ned til Kattegat mod Ø., og mod V. gaar den over i en stor Slette, hvoraf en Del er dækket af det meste af den store Vildmose. Store Strækninger, navnlig langs Fjorden, ere dækkede af Moser og Kær. En Del af Jorderne ere ret godt muldede, i øvrigt sandede. Af de smaa Vandløb nævnes *Lindholm Aa*, der løber til Limfjorden; paa Nordgrænsen løber Gjer Aa, paa Vestgrænsen Rye Aa. Den sydøstl. Del

har nogen Skov; for øvrigt er Skov sparsomt spredt over hele Herredet (i alt 3000 Td. Ld.). Det hører til Amtets mindre frugtbare Herreder (ved Matr. gnmstl. 31½ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med N.-Sundby Købstad) 95,975 Td. Ld. ($9,_{62}$ □ Mil, $529,_{7}$ □ Km.). Landdistr. Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrtk. var 1/1 1895 2965 Td. Folketallet var 1/2 1890 i Landdistr. 17,473 (1801: 7345, 1840: 10,963, 1860: 13,809, 1880: 16,947). I Herredet ligger Købstaden Nørre-Sundby. I gejstlig Henseende udgør det et eget Provsti, i verdsl. Hens. hører det under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion og under Amtets 1. Forligskreds (Egholm), 2. Forligskreds (N.-Sundby Lands., Hvorup, Vadum, Birsted, Sulsted, Ajstrup, Hammer og Horsens samt den østl. Del af Aaby S.) og 3. Forligskreds (de øvrige Sogne).

Kjær Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Kyærræhæreth*, hørte i Middelalderen til Vendsyssel, senere til Aalborghus Len og fra 1660 til Amterne Aalborghus, Aastrup og Sejlstrup og Børglum; se i øvrigt S. 6 og 341.

Der er i Herredet talt knap 200 jordfaste Oldtidsmonumenter (omtr. 10 Dysser og andre Stengrave, nogle Skibssætninger og Resten Gravhøje), hvoraf Hovedmassen endnu helt eller delvis er bevaret; 1/1 1900 vare 24 fredlyste. I størst Antal forekomme de i Sognene V.-Hassing (54), Hammer (44) og Ø.-Hassing (27); i de to østligste (Hals og Ulsted) synes de ganske at mangle.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i K. Hrd., af *Egil Petersen* og *J. B. Løffler*, 1889.

Aalborg Frue Landsogn, det mindste i Herredet, bestaar af Øen *Egholm* i Limfjorden, V. for Aalborg, omtr. $0,_{12}$ □ Mil. Øen, der ved Nørredybet er skilt fra Vendsyssel, er lavtliggende (højeste Punkt 6 F.) med middelgode Jorder.

Fladeindholdet 1896: 1049 Td. Ld., hvoraf 310 besaaede (deraf med Rug 83, Byg 90, Havre 85, Bælgsæd 10, Blandsæd til Modenh. 16, Kartofler 23), Afgræsn. 118, Høslæt, Brak, Eng m. m. 374, Have 5, Skov 7, Kær og Fælleder 224, Veje og Byggegr. 11 Td. Kreaturhold 1898: 58 Heste, 282 Stkr. Hornkv. (deraf 182 Køer), 199 Faar og 147 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 42 Td.; 13 Selvejergaarde med 40 og 4 Huse med 2 Td. Hrtk. Befolkningen, 1/2 1890: 115 (1801: 50, 1840: 131, 1860: 134, 1880: 142), boede i 19 Gaarde og Huse; Erhverv: 6 levede af immat. Virksomh., 103 af Jordbr., 1 af Fiskeri, 4 af Industri og 1 af sine Midler.

Midt paa Øen ligger *Egholm By* med Skole, 2 Møller og Andelsmejeri. Paa Nordøstkysten et Landingssted, *Kogsted*; ligeledes et paa Sydøstkysten.

Landsognet, en egen Sognekommune, der søger til Frue Kirke i Aalborg, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstingskr. og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 449. Lægd.

Paa Øen var der ifl. Vald. Jordb. („Eggiesholm") i Middelalderen et Hus. Den synes i Middelalderen at have tilhørt Vor Frue Kloster i Aalborg, men omtr. 1520

at være bleven henlagt under Aalborg Slot, hvis Lensmand, Hans Tolder, da fik Ordre til at udsætte Harer paa den. Ifl. kgl. Brev af $^{26}/_{7}$ 1587 skulde den overdrages til nogle Hollændere til Bebyggelse, uden at man dog ved, om det blev til noget (se Saml. til j. Hist. VIII S. 149). Om Jørgen Marsvin, der havde Øen i Forlening, og hans Sag med Bønderne der, se smstds. VIII S. 358 flg. Om dens Forhold til Frue Kirke i Aalborg se smstds. 2. R. III S. 380. Paa Øen er der mange Agerhøns og Harer.

Paa Øen findes ingen Gravhøje eller andre jordfaste Oldtidsmonumenter, men Fund af Stensager vidne om dens Bebyggelse i Oldtiden.

Nørre-Sundby Landsogn, Anneks til Købstaden, omgives af N.-Sundby og dens Markjorder, det andet Anneks Hvorup (hvori det har en Del Enklaver) og Vadum Sogn samt Limfjorden. De mod Ø. højtliggende og bakkede Jorder (Lindholm Høj, 141 F., 44 M.) ere sandmuldede og ret frugtbare, overvejende med Kridt til Underlag. *Lindholm Aa* løber fra N. til S. Gennem Sognet gaa Landevejene fra N.-Sundby til Thisted og til Hjørring og Sæby samt Vendsysselbanen, N.-Sundby-Fjerritslev Banen og N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 2484 Td. Ld., hvoraf 1207 besaaede (deraf med Rug 262, Byg 265, Havre 355, Spergel 5, Blands. til Modenh. 80, Grøntf. 57, Kartofler 125, andre Rodfr. 49, andre Handelspl. 8), Afgræsn. 515, Høslæt, Brak, Eng m. m. 571, Have 30, Skov 19, Moser 6, Kær og Fælleder 40, Heder 29, Veje og Byggegr. 63, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 214 Heste, 777 Stkr. Hornkvæg (deraf 592 Køer), 463 Faar, 632 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 127 Td.; 33 Selvejergaarde med 98, 134 Huse med 29 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 982 (1801: 363, 1840: 500, 1860: 639, 1880: 840), boede i 171 Gaarde og Huse; Erhverv: 66 levede af immat. Virksomhed, 457 af Jordbr., 9 af Gartneri, 244 af Industri, 43 af Handel, 85 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 43 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Lindholm* med Skole, Stiftfabrik, N.-Sundby Dampteglværk (4 Mill. Sten aarl.), 2 andre Teglværker og Mølle samt Statsbanestation (se S. 388); *Vaarbjærg*; en Del af *Nørre-Uttrup* (Resten i Hvorup S.). *Lindholm Hede*, Huse. *Gilsig Fattiggaard* for N.-Sundby-Hvorup Komm. (opr. 1881, Plads for 30 Lemmer). *Vaarbjærggaard* (12 Td. Hrtk., 300 Td. Ld.), *Jensminde*, Gd. og Mølle, *Bøgildsminde*, Gd. *Ellebæk*, Gd. *Loftbro Teglværk* i et Enklave mod Ø.

Landsognet, een Sognekommune med Hvorup, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 445. Lægd.

Vaarbjærg (Wordberg) tilhørte 1252 Vitskøl Kloster. Af den i D. Atl. (V S. 300) omtalte Gaard i V. fandtes endnu i Beg. af 19. Aarh. røde Mursten og Rester af Brønden.

I Lindholm Høj ligger under et tykt Flyvesandslag en stor Gravplads fra Vikingetiden, med Skibssætninger, runde Stenkredse og andre stensatte Grave.

Hvorup Sogn, Anneks til N.-Sundby, omgives af N.-Sundby Lands., Vadum, Sulsted og Hammer Sogne samt Limfjorden. Kirken, mod S. V., ligger omtr. $^{1}/_{2}$ Mil N. for N.-Sundby. De mod S. højtliggende og bakkede (Lynghøj, 116 F., 36,5 M.), mod N. lavtliggende Jorder (Hvorup Mose) ere sandmuldede, ved Hvorup By skarpsandede. Nordvestgrænsen dannes af Lindholm Aa. Gennem den østl. Del gaa Landevejene fra N.-Sundby til Hjørring og Sæby og N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen, i den vestl. Del Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 2973 Td. Ld., hvoraf 1426 besaaede (deraf med Rug 394, Byg 240, Havre 381, Kommen og Raps 12, Blandsæd til Modenh. 136, Grøntf. 89, Kartofler 99, andre Rodfr. 68, andre Handelspl. 6), Afgræsn. 657, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 577, Have 26, Skov 27, ubevokset 35, Moser 106, Kær og Fælleder 15, Heder 32, Veje og Byggegr. 70 Td. Kreaturhold 1898: 255 Heste, 829 Stkr. Hornkv. (deraf 567 Koer), 287 Faar, 950 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 97 Td.; 26 Selvejergaarde med 76, 1 Arvefæstegd. med 2, 76 Huse med 19 Td. Hrtk. og 37 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 835 (1801: 294, 1840: 362, 1860: 617, 1880: 818), boede i 158 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomhed, 498 af Jordbr., 3 af Gartneri, 175 af Industri, 6 af Handel, 86 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hvorup* (gml. Form: Hothorp, Horup) med Kirke, Skole og Forskole; en Del af *Nørre-Uttrup* (Resten i N.-Sundby Lands.), ved Landevejen, med Skole, Dampteglværk (3 Mill. Sten aarl.) og Mølle. *Smalby*, Gd. og Huse. Gaarden *Hvoruptorp* har 12 7/8 Td. Hrtk., 290 Td. Ld., alt Ager (indtil 1855 Fæstegd. under Rødslet). *Hvorupgaard* med Teglværk (se under Aalborg S. 377). *Toftegd.*

Hvorup S., een Sognekommune med N.-Sundby Lands., hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 443. Lægd. Kirken tilhører Seminariefonden.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis (opf. 1898; Arkitekt: H. Kampmann), Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Af den oprindelig af Granitkvadre i romansk Tid opførte Kirke er nu kun største Delen af Koret bevaret, og her ere Murene omsatte. I Middelalderens Slutn. blev Kirken ombygget med store, gule Mursten i Munkeskifte, og vistnok samtidig opførtes Taarnet af samme Materiale; paa Taarnet staa Aarst. 1749 og 1801. Dets overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet; Kirkens øvrige Dele have fladt Loft. Vaabenhuset er nyopført 1900; 1901 skal Taarnet restaureres. Altertavle fra Chr. IV's Tid med et Maleri (Christus paa Korset); Prædikestol fra omtr. s. Tid. Døbefonten, af Træ, er ny. Paa Stolestaderne Aarst. 1652. I Skibet Mindetavle over Jens Ibsen, † 1777, og Hustru (se *Løffler*, Gravst., S. 10, Afbildn. af en Dæksten fra den sydl. Portal).

Hvorup Mose har vistnok tidligere været Vand, der har skilt Sundby og Hvorup Sogne fra det øvrige Kjær Hrd.; thi i et Dokum. af 1408 siges Hvorup at ligge i „Sundsholm".

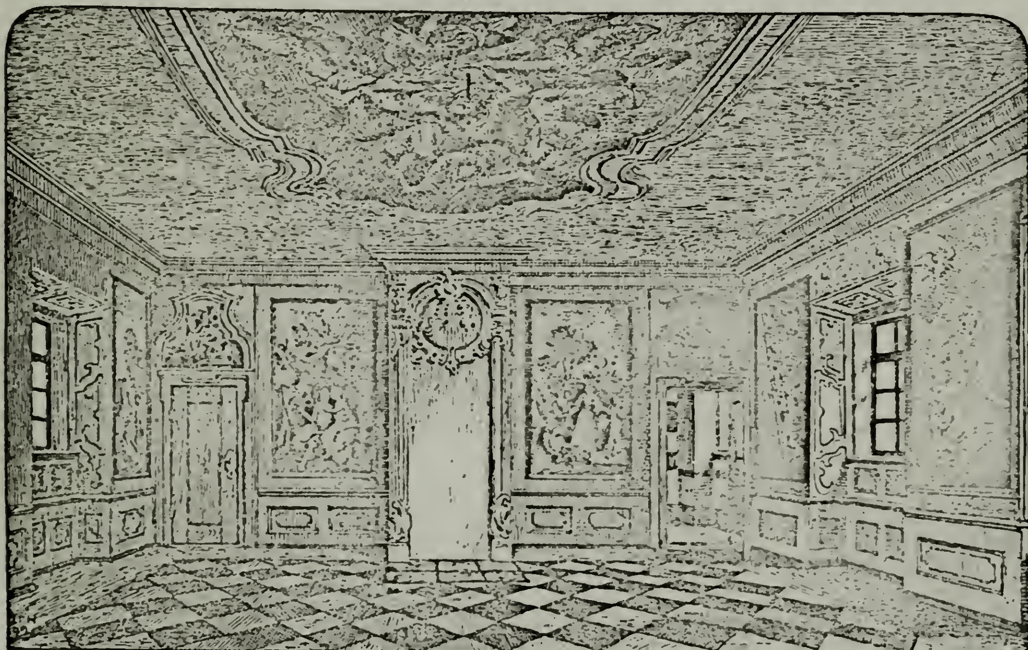
Vadum Sogn omgives af Aaby, Birsted, Sulsted, Hvorup Sogne, N.-Sundby Lands. samt Limfjorden. Kirken, noget østl., ligger omtr. 3/4 Mil N. V. for N.-Sundby. De lavtliggende Jorder ere sandmuldede med dyb Madjord. Lidt Skov (Bjørum og Brorholt Sk.). Paa Østgrænsen løber Lindholm Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Thisted og N.-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 7546 Td. Ld., hvoraf 3147 besaaede (deraf med Rug 790, Byg 752, Havre 931, Spergel 50, Blandsæd til Modenh. 178, Grøntf. 180, Kartofler 180, andre Rodfr. 83). Afgræsn. 1555, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1823, Have 50, Skov 135, Moser 173, Kær og Fælleder 434, Hegn 8, Heder 33, Veje og Byggegr. 179, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 723 Heste, 2783 Stkr. Hornkv. (deraf 1764 Koer), 584 Faar, 1917 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 340 Td.; 86 Selvejergaarde med 282, 163 Huse med 56 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1686 (1801: 635, 1840: 1216, 1860: 1372, 1880: 1671), boede i 307 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomh., 1280 af Jordbr., 5 af Gartneri, 172 af Industri, 6 af Handel, 91 af forsk. Daglejervirks., 67 af deres Midler, og 34 vare under Fattigv.

I Sognet *Vadum Kirke* (ved Torpet) og Byerne: *Torpet* med Præstegd., Skole og Hospital (opr. af Kancellir. Peder Tøgersen Lasson til Rødslet

osv., † 1737, og Hustru, med et Hus ved Kirken til 6 fattige og 2100 Rd.); *Vadum* med Fattiggaard (opr. 1882, Plads for 30 Lemmer); *Øster-halne* med Skole, Forsamlingshus (opf. 1895), Mølle og Vadum Jærnbanehpl.; *Vesterhalne* med Skole; *Haldager* med Skole og Missionshus (opf. 1889). Gaarde og Huse: *Nørlang*, *Knepholt*, *Vævergaarde*, *Bakke-gaarde*, *Enghuse*. Hovedgaarden *Rødslet* har 20 Td. Hrtk., omtr. 430 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 20 Mose, 10 Have, Resten Ager. *Bjørumgaard* har 18½ Td. Hrtk., 522 Td. Ld., hvoraf 14 Eng, 58 Skov, Resten Ager. Andre Gaarde: *Vadumtorp*, *Lagersgde.*, *Vadskjær*, *Brorholt*, *Skjærsig*, *Revsgd.*, *Grønslet*, m. m. *Vadummølle*. *Nyborg Teglværk*.

Vadum S., en egen Sognekommune, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7.

Sal paa Rødslet.

Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 446. Lægd. Kirken tilhører Aalborg Diskontobank.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Sidefløj mod S. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. De oprindl. Døre ere bevarede (sydl. blindet). I Slutn. af Middelalderen opførtes Taarnet af store, gule Mursten; dets overhvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Omtr. samtidig blev den anselige, overhvælvede Sidefløj opf. og hele Kirken overhvælvet. Lidt senere blev Korbuen udvidet, Korets Gavl nedreven og dets Sidemure forlængede betydelig mod Ø. Den saaledes fremkomne Forlængelse tjener nu som Kor. Disse Tilbygninger ere for en stor Del af nyt tilhugne Kvadre. Paa Taarnet Aarst. 1776. Vaabenhuset er fra nyeste Tid. Anselig, udskaaren Altertavle fra Beg. af 17. Aarh.; i Midtfeltet et Relief (Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen er fra 1606. Ligsten over Godslev Budde til Rødslet, † 1622, og to Hustruer, samt en over Præsten Jes Pedersen Jessen, † 1721. Taarnets Underrum, ved en Gitterdør adskilt fra Skibet, er indrettet til Begravelseskapel for Kancellir. Peder Lasson til Rødslet og Hustru; heri Epitafium over ham og anselige Kister af Sandsten.

Rødslet (gml. Form: Ryslete) tilhørte oprindl. Børglum Bispestol, men kom ved Reformationen til Kronen, der 1540 skødede den til Peder Ebbesen Galt. Derefter tilhørte den Godslev Budde, † 1622. Hans Datter Dorte B., Iver Friis' Enke, solgte

den 1633 til Fru Helvig Marsvin, † 1648, efter hvem den tilfaldt hendes Datter Jfr. Karen Galde, der 1649 mageskiftede den til Frands Lykke. Den tilfaldt saa hans Datter Christence Lykke († 1667), som bragte den til sin Mand Frands Brockenhuus til Sebberkloster, † 1660, og derpaa til sin anden Mand Fr. v. Arenstorff († 1689); 1674 ejedes den af Assessor Toger Lasson, † 1689, af hvis Sønner Laur. T. L. 1692 skødede sin Arvepart i R. til sin Broder Kancellir. Peder Tøgersen L., † 1737. Enken Anne Lasson tilskødede 1739 sin Søn Mads Lasson R. (40, 150 og 294 Td. Hrtk.) for 4200 Rd., efter hvem den (40, 48 og 278 Td. Hrtk.) 1756 paa Auktion blev købt for 20,800 Rd. af Krigsr. Jens Gleerup til Knudseje, † 1799, og ejedes derefter af Enken Kirstine Lykke, † 1803, og Datteren Jfr. Ide Kirst. Gleerup, † 1805; den flg. Ejer var Jens Gleerup, † 1819. Senere har den været ejet af M. Lassen og Hofjægermester W. Undall; nuv. Ejer er C. Therup. — Hovedbygningen paa R., der var den sidste Herregaard i Vendsyssel, som Bønderne afbrændte i Grevens Fejde, bestaar af 3 Fløje i 1 Stokv., hvoraf den mellemste er af Grundmur og skal stamme fra 1540; den er restaureret 1732; i Fløjen findes en Sal med gamle, velbevarede, oliemalede bibelske Billeder paa Vægge og Loft. Sidefløjene ere af Egebindingsværk; i den sydliges vestl. Del findes to Rækker hvælvede Kældere. Brede Grave omslutte baade Borggaarden og Ladegaarden (den sidste opf. efter en Brand 1864). Ved Graven ud for Midtfløjen er anbragt et Rækværk fra Knæfaldet i Kirken. I Haven en Sandstensfigur fra omtr. 1600. Paa en Eng mellem Haven og Limfjorden ligger en af Grave omgiven skævt firkantet Borgplads (105 × 90 F.), der er udgravet i det flade Terræn.

Bjørumgaard ejedes i 18. Aarh. af ovenn. Jens Gleerup til Rødslet og blev derefter solgt til en Kapt. Kofoed, der afhændede den til Major Kofoed; derefter ejedes den af Severin Gleerup til Vang, Overkrigskomm. Christensen, Justitsr. Støcken til Nibstrup, Benthin til Fuglsig, der 1857 solgte den for 100,000 Rd. til Jessen til Kraghedegd. (Ørum S.), af hvem den afhændedes til S. Gleerup til Vang, der 1866 solgte den for 105,000 Rd. til Svigersønnen, Lieutn., senere Jægerm. Westrup, hvorefter den 1897 købtes for 195,000 Kr. af den nuv. Ejer, Lieutn. Niels Brüel. — Den grundmurede Hovedbygning, i 2 Stokv. med to Sidefløje i 1 Stokv., er opf. i 18. Aarh.

Ved Østerhalne er den vestligste af de to *Tvillinghøje* fredlyst.

Aaby Sogn — hvoraf en Del i Hvetbo Hrd., se S. 162 —, det største i Herredet, omgives af Vadum Sogn, Annekset Birsted, *Store Vildmose* — der skiller det fra Børglum Hrd. i Hjørring Amt, og hvoraf største Delen hører til Aaby, Birsted og Ajstrup Sogne (Resten til Tise og Tolstrup Sogne i Børglum Hrd., se S. 142) — samt Hjørring Amt (Hvetbo Hrd.) og Limfjorden. Kirken, mod Ø. i Sognet, ligger noget over 2 Mil N. V. for N.-Sundby. De lavtliggende Jorder ere gennemgaaende gode med Ler og Grusunderlag. En Del Skov (Ulvesk., Endelen, Skeelslund). *Rye Aa* danner midt i Sognet Grænsen mellem Kjær og Hvetbo Herreder. Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Thisted og Løkken samt N.-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 12,286 Td. Ld. (7276 i Hvetbo Hrd.), hvoraf 3428 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 980, Byg 769, Havre 1093, Spergel 16, Blandsæd til Modenhed 184, Grøntf. 138, Kartofler 132, andre Rodfr. 109), Afgræsn. 1771, Høslæt, Brak, Eng m. m. 4507, Have 83, Skov 433, ubevokset 86, Moser 877, Kær og Fælleder 587, Hegn 21, Heder 198, Flyvesand 12, Veje og Byggegr. 265, Vandareal m. m. 19 Td. Kreaturhold 1898: 810 Heste, 3390 Stkr. Hornkvæg (deraf 2073 Køer), 2100 Faar, 1779 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 430 Td. (205 i Hvetbo Hrd.); 85 Selvejergaarde med 274, 4 Arvefæstegd. med 8, 9 Fæstegd. med 24, 227 Huse med 61 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse, omtr. 1/4 i Fæste og Leje; 63 Td. hørte ikke til noget særskilt Jordbr. Befolkningen, 1/2 1890: 2457 (1214 i Hvetbo Hrd.), (1801: 877, 1840: 1304, 1860: 1720, 1880: 2230), boede i 428 Gaarde og Huse; Erhverv: 99 levede af immat. Virksomhed, 1553 af Jordbr., 4 af Gartneri, 389 af Industri, 94 af Handel, 3 af Skibsfart, 185 af forsk. Daglejervirks., 76 af deres Midler, og 54 vare under Fattigv.

Desuden høre til dette samt Birsted og Ajstrup Sogne 9450 Td. Ld. af *Store Vildmose* (deraf er 127 besaaet, 79 Hoslæt m. m., 48 Kær og Fælleder, Resten Mose).

I Sognet Byerne: *Aaby*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Afholdshjem (opf. 1897), Missionssal (opf. 1897), 2 Skoler (nordre og søndre Sk.), Folkehøjskole (opf. 1900), Sparekasse for A.-Birsted Sogne (opr. $^4/_{10}$ 1869; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 285,151 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 22,458 Kr., Antal af Konti 745), Markedsplads (Marked i Apr. og Sept.), Kro (Aabybro Kro), Mølle, Dampmølle, Andelsmejeri, Jærnbanestation (Aabybro), Telegraf- og Telefonstation samt Postkontor; *Vedsted*, ved Landevejen, med Filialkirke, Forsamlingshus (opf. 1884), Skole, Pigeskole, Branddirektørbolig, Lægebolig, Andelsmejeri, Købmandsforretn. og Telefonstation; *Fristrup* med Skole. Gaarde og Huse: *Voldbro*, *Knøsgaarde* med Jærnbanehpl.; *Hovgaarde* med Mølle; *Aabyhede*, *Torngaarde*, *Aabykjær*, *Skovengen* med Skole, *Mumgaarde*, *Lergrav Huse*, *Rævhede*, Gde., *Skalgaarde*, *Kjølvring*, Gde., *Vedsted Kjær* med Skole, *Røngaarde*, m. m. Hovedgaarden *Birkelse*, under *Stamhuset Birkelse**), har $41^1/_8$ Td. A. og E. Hrtk. og 8 Td. Skovsk., 532 Td. Ld., hvoraf 132 Eng, 50 Skov, Resten Ager. Under s. Stamhus høre Hovedgaarden *Rævkjærgaard*, $13^5/_8$ Td. Hrtk., 252 Td. Ld., hvoraf 92 Eng, Resten Ager (desuden høre omtr. 300 Td. Ld. Tørveareal til Gaarden; en Afbyggergaard, *Kraglund*, har omtr. 100 Td. Ld.), og Gaardene *Erikkasminde*, $14^3/_8$ Td. Hrtk., 375 Td. Ld., hvoraf 135 Eng, Resten Ager, og *Skeelslund*, $12^3/_8$ Td. Hrtk., 432 Td. Ld., hvoraf 192 Eng og Græsning, 80 Skov, Resten Ager. Gaarden *Aastrup* har $15^3/_8$ Td. Hrtk., 303 Td. Ld., hvoraf omtr. 115 Eng og Græsning, 8 Gaardspl. og Have, Resten Ager (1 Hus med 12 Td. Ld.). Andre Gaarde: *Engeland*, *Øster-*, *Vester-* og *Mellem-Hoven*, *Mølhave*, *Tejlladen*, *Bjærget*, *Rendbæk*, *Skovbakken*, *Aabybro*, m. m. *Birkelse Mølle*, *Birkelse Jærnbanestation*.

Aaby S., een Sognekommune med Annekset, hører for den østl. Dels Vedk. (Ø. for Rye Aa) under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), for den vestl. Dels Vedk. under Hvetbo Hrd.'s Jurisdiktion (Pandrup), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s og Hvetbo Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby og N.-Saltum), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 448. og 530. Lægd (østre og vestre Del). Kirken tilhører Stamh. Birkelse.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. samt Vaabenhus og Sidefløj mod N. Skib, Kor og Apsis ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Vindue i Apsis, Korbuen og Norddøren ere bevarede. I Slutn. af Middelalderen er Taarnet opf., af Kvadre fra Skibets Vestgavl og store, gule Mursten. Vistnok samtidige ere Vaabenhuset og Kirkens Hvælvinger. Sidefløjen med Bjælkeloft er opf. 1860. Altertavle fra sen-katolsk Tid (renov. 1741); i Midtfeltet Christi Daab, paa Fløjene Apostlene. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Slutn. af 17. Aarh. (renov. 1742). Paa de øvre Stolestader Galternes og Drefeldernes Vaabener og Bogst. A P S, F — A P S, M samt Bøllernes med Bogst. I K D, M. Foran Vaabenhusdøren ligger en Ligsten fra den ældre Middelalder. Paa Kirkegaarden Ligsten over Præsten Steen Kjærulff, † 1762. Den ene Klokke er fra Middelalderen. Paa Kirkegaarden et Gravkapel for Kmhr. J. E. F. Skeel, † 1849, hvor ogsaa Indenrigsminister Skeel († 1884) er begr.

Filialkirken i Vedsted er opf. 1899 af røde Mursten som en lille Korskirke med

---

*) Til *Stamhuset Birkelse*, som indbefatter Gaardene Birkelse. Rævkjærgd., Erikkasminde, Skeelslund, Toftegd., Mosegd., Hjermeslevgd. og Hammelmose med Ny-Hammelmose og Tagmarken, høre $758^1/_2$ Td. Hrtk. af alle Slags, hvoraf fri Jord $317^1/_4$, indtaget til Skov $18^1/_2$, Bondergods $93^3/_4$, Kirke- og Kongetiende 329 Td.; i Bankaktier 21,400, i Fideikommiskapitaler omtr. 1,062,830 Kr.; Skovarealet udgør omtr. 800 Td. Ld.

Taarn og Spir efter Tegn. af Arkitekt V. Ahlmann. Altertavlen er en Kopi af C. Blochs Opstandelsen.

Birkelse nævnes i Beg. af 13. Aarh., da Vald. Sejr stadfæstede Vitskol Klosters Besiddelse af „Birkils" m. m. Senere kom B. til Børglum Bispestol (1440 var Peder Jepsen Grøn bispelig Lensmand her, og 1496 nævnes Gyde Nielsdatter af B., Per Grøns) og blev 1534 afbrændt af Bønderne. Ved Reformationen tilfaldt den Kronen, men 1540 solgte Chr. III den til Peder Ebbesen Galt til Tyrestrup, † 1548; derefter ejedes den af hans Søn Anders Pedersen, † 1585, hvis Søn Ebbe Andersen ægtede en ufri Kvinde og derfor maatte afstaa baade B. og Rævkjærgd. til sin Fætter Niels Kaas, † 1620, af hvis Kreditorer den 1614 solgtes til Rigsmarsken Jørgen Lunge til Odden, † her 1619. Den kom derpaa til hans Enke Fru Sophie Brahe, † 1659, hvis Datter Ide Lunge, † 1671, blev gift med Otte Skeel til Katholm, i hvis Families Besiddelse B. senere er forbleven. Sønnen Etatsr. Otte S. († 1696) oprettede 1696 af B., Hjermeslevgd. og Hammelmose Stamhuset B., der senere blev forøget med Rævkjærgd. Stamhuset tilfaldt først hans Brodersøn Chrf. S., † 1699, dennes Broder Anders S., † 1702, saa Erektors Søn Ove Skeel, † 1715, dennes Enke Sophie Hedevig Rantzau til 1735, saa Holger S., † 1764, dennes Søn Gehejmer. Anders S., † 1776,

Birkelse, set fra Haven.

Gehejmer. Fr. Chr. S., † 1796 (1794 havde B. 58, Rævkjærgd. 18, tilliggende Tiender 186 og Bøndergods 440 Td. Hrtk.), Kmhr. S. P. Fr. S., † 1826, Kmhr. Jørgen E. Fr. S., † 1849, Kmhr. S. Fr. E. O. S., † 1897, og den nuv. Besidder, Hofjægerm. J. E. Fr. S. — Hovedbygningen, beliggende ved Rye Aa, bestaar af 3 sammenbyggede Fløje, hvoraf Midtfløjen mod V. er opf. af Munkesten, til Dels i 2 Stokv. med Kviste, medens Sidefløjene ere af Bindingsværk i 1 Stokv. Midtfløjen er til Dels meget gammel og har været Porthuset i den gamle Gaard, som brændte 1818, og hvis andre 3 Bindingsværksfløje i 2 Stokv. laa ud til Haven, V. for Midtfløjen; efter Branden opførtes de nuv. to Sidefløje ud til Gaarden. Ved s. Lejlighed forlængedes Midtfløjen et Stykke mod S. I Midtfløjen findes et Rum med Tøndehvælving, der fører ned til Kældrene, af hvilke en er hvælvet. Paa Gaarden findes en stor Malerisamling af Familieportrætter. Ladebygningerne, Ø. for Hovedbygningen, ere nye og omgives ligesom Hovedbygningen af de gamle, nu jævnede Voldgrave, der gaa i en Halvkreds ned til Rye Aa. Ved Alleen, der fører ned til Gaarden, er der rejst en Mindestøtte af Bønderne for Kmhr. J. E. F. Skeel, † 1849. Tæt uden for Haven, gennem hvilken Rye Aa flyder, er 1897 „af Tyende og Haandværkere" rejst en anden Mindestøtte (en 4 Al. høj Granitsøjle i Form af en afbrudt Egestamme) for den s. Aar afdøde Kmhr. Skeel.

Rævkjærgaard blev 1579 af Kronen mageskiftet til Henr. Gyldenstierne til Aagd. Senere tilhørte den Ebbe Andersen Galt, hans Fætter Niels Kaas, Enken Fru Margr. Banner 1627, hendes Søn Erik Kaas og blev 1671 af Otte Skeel til Vallø solgt til Otte Skeel til Birkelse. Den var da endnu beboet af Fru Margr. Banner. — Borggaarden bestod 1662 af et straatækt Bindingsværkshus i 1 Stokv.

Aastrup blev ved et Mageskifte af 10/2 1495 af Vitskøl Kloster overladt Børglum Bispedømme for Hvorup Kirke. 1540 blev den („Østrupgaard") af Kronen mageskiftet til Peder Ebbesen Galt. Nuv. Ejer er F. Obel.

Ulveskov nævnes i Vald. Jrdb. („Vluæscogh") ligesom i senere Dokumenter som Krongods.

Den fra Grevens Fejde bekendte Skipper *Klement* er født i Vedsted i Aaby Sogn.

Den **Store Vildmose**, paa Grænsen mellem Aalborg og Hjørring Amter, hører som nævnt S. 406 og 142 dels til Kjær Hrd. (Aaby, Birsted og Ajstrup Sogne), dels til Børglum Hrd. (Tolstrup og Tise S.) og er omtr. 12,500 Td. Ld. (1,3 □ Mil, 68,9 □ Km.). Den hører til de saakaldte Højmoser, der væsentlig dannes af Tørvemos (Sphagnum), som udmærker sig ved sin store Evne til at opsuge Vand. Den tilsyneladende ganske jævne Overflade bestaar af det bløde Mostæppe, hvis nedre Dele efterhaanden dø bort og danne Tørven, medens Mosset stadig vokser opad, saa at Mosens Overflade lidt efter lidt hæver sig over det omliggende Terræn, der gaar i Flugt med Mosens faste Sandbund, oprindelig Havbund. Mostæppet er tykkest midt i Mosen, indtil 10-15 F., hvorfor den er højest her og skraaner overalt ned mod Udkanterne. Mostæppets nedre Dele, en brunlig, svampet Masse, hviler som oftest paa Vand, som af de nedfaldende Tørvepartikler forvandles til en vællingagtig Masse. Efterhaanden som Mostæppet vokser, bliver Overfladen mere og mere tør, de smaa Søer, de saakaldte „Luner", der navnlig findes i Mosens østl. Del (Gaaselune, Store og Lille Lune), forsvinde, og Overfladen dækkes ofte af Hedelyng og smaat Krat („Lyngmose"). Paa den Omstændighed, at Mosen højner sig i Midten, beror Planen om dens Afvanding og suksessive Opdyrkning, idet man langs dens Rand har gravet en 3-4 Al. bred „Mosegrøft", der fører Vandet dels til den ved Vestranden løbende *Rye Aa*, dels til *Lindholm Aa*, der løber i den østl. Del. Tørveskæringen foregaar for det meste saaledes, at den danner de nye Hovedveje og Afvandingsgrøfter. Men Opdyrkningen skrider kun langsomt frem (se *C. F. Holstein*, Plan og Princip for en Udtørring af den st. Vildmose, Frederikshavn 1859). Opretstaaende Birkestubbe vise, at Mosebunden oprindl. har været skovbevokset. Det højeste Punkt i Mosen er 32 F., 10 M. Enkelte Steder hæve sig lave Højder, saaledes Sandbakken Sandals Bjærg ved Mosens Vestrand. Langvarige Mosebrande finde ofte Sted. Over Mosen ses hyppig Fata Morgana. — Aar 1574 overdrog Fred. II Vildmosen til Peder Munk, Estvadgaard; nu hører det meste under Birkelse.

Birsted Sogn, Anneks til Aaby, omgives af dette, Vadum, Sulsted og Ajstrup Sogne samt Vildmosen, hvoraf en Del hører til Sognet (se S. 406). Kirken, mod N. V., ligger omtr. 1¾ Mil N. V. for N.-Sundby. De for det meste lavtliggende Jorder med et enkelt Bakkestrøg (Birsted Kirkebakke, 105 F., 33 M.) ere gennemgaaende sandede. Langs Østgrænsen løber Lindholm Aa. Gennem Sognets sydvestl. Del gaa Landevejen fra N.-Sundby til Thisted og N.-Sundby-Fjerritslev Banen.

Fladeindholdet 1896: 5630 Td. Ld. (foruden en Del af Vildmosen, jfr. S. 407), hvoraf 2310 besaaede (deraf med Rug 643, Byg 472, Havre 709, Blands. til Modenh. 125, Grøntf. 122, Kartofler 175, andre Rodfr. 62), Afgræsn. 1113, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1645, Have 30, Skov 19, Kær og Fælleder 343, Hegn 6, Heder 34, Veje og Byggegr. 128, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 481 Heste, 1854 Stkr. Hornkvæg (deraf 1112 Køer), 1113 Faar, 1217 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 189 Td.; 45 Selvejergaarde med 142, 190 Huse med 47 Td. Hrtk. og 24 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1509 (1801: 478, 1840: 807, 1860: 1164, 1880: 1473), boede i 313 Gaarde og Huse; Erhverv: 19 levede af immat. Virksomh., 1048 af Jordbr., 4 af Gartneri, 181 af Industri, 37 af Handel, 109 af forsk. Daglejervirks., 43 af deres Midler, og 68 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Birsted* (Biersted) med Kirke, 2 Skoler (n. og s.

Sk.), Afholdshjem (opf. 1892), Mølle, Teglværk og Jærnbanehpl.; *Nørrehalne* med 2 Skoler (v. og ø. Sk.) og Mølle. *Nørrehalne-Hedehuse*, *Nørrehalne-Vildmose*, Huse, med Skole, *Markhuse*. Hovedgaarden *Bjørnkjær* (indtil Jærnbanens Anlæg omtr. 14, nu 7½ Td. Hrtk., 270 Td. Ld., hvoraf 25 Skov, 95 Mose, Resten Ager). Gaarden *Nørkjær* med Mølle: 12⅝ Td. Hrtk., 330 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, Resten Ager; desuden af Vildmosen 157 Td. Ld. Andre Gaarde: *Mølgd.*, *Vestergd.* eller *Nørrehalnegd.* med Mølle, m. fl. To Kalkbrud.

Birsted S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 447. Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Birkelse.

Kirken, paa en Bakke, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren er tilmuret, Norddøren benyttes endnu. I den seneste Middelalder blev Taarnet, med hvælvet Underrum, der har Spidsbue ind til Skibet, opført, men nedbrudt 1809 i Højde med Skibets Mure. Omtr. samtidig med Taarnets Opførelse blev Kirken overhvælvet. Vaabenhuset er fra nyere Tid. Altertavlen har et Maleri (Nadveren) fra Beg. af 18. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1588. Epitafium over Jakob Gleerup til Bjørnkjær og Hustru, og en Tavle til Erindring om Præsten Steen Kjærulffs Gave til de fattige i Sognet.

Bjørnkjær blev 1578 af Kronen mageskiftet til Peder Munk. 1632 tilhørte den Fru Dorte Budde, Iver Friis', fra hvis Svigersøn Knud Seefeld den (120 Td. Hrtk.) 1666 ved Indførsel for en Gæld paa 5006 Rd. kom til Dr. Niels Benzon († 1674), hvis Søn Niels B., † 1708, og Sønnesøn Jakob B. derefter ejede den. Sidstnævnte solgte B. omtr. 1718 til Jakob Gleerup, † 1756, der efterfulgtes af Sønnen, Krigsr. Jens G. til Rødslet m. m., † 1799. Han solgte 1767 B. (17 og 200 Td. Hrtk.) til Joh. Fr. Mathiasen til Kjettrup, † 1791, efter hvem den s. A. ved Auktion blev solgt for 20,570 Rd. til Jørgen Bragaard fra Bannerslund, † 1796, hvis Enke Maren Birch 1799 solgte B. for 17,998 Rd. til Joak. Schalstrup, der 1800 fik Bevill. til at maatte frasælge Bøndergodset. Han døde 1806 og hans Enke Mette Cathr. Birch 1823. Gaarden har senere været ejet bl. a. af Gleerup, Hald, Schiøt og Jak. Nyholm, der 1899 solgte den for 53,000 Kr. til den nuv. Ejer, A. Albertsen. — Hovedbygningen bestaar af 3 meget gamle Fløje af Egebindingsværk i 1 Stokv.

I Birsted Hede gjordes 1860 et interessant Møntfund, med 148 Brakteater og 3 Halvbrakteater af Sølv, nedlagte ved Midten af 12. Aarh. Mønterne laa i en Lerkrukke (se Aarb. f. n. Oldk. 1866 S. 386 flg.).

Sulsted Sogn omgives af Annekset Ajstrup, Birsted, Vadum, Hvorup og Hammer Sogne. Kirken, mod N. Ø., ligger henved 1½ Mil N. N. Ø. for N.-Sundby. De i den østl. Del højtliggende og bakkede (Vestbjærg Bakker; højeste Punkt Gulleshøj, 269 F., 84 M.), mod N., V. og S. noget lavereliggende og jævnere Jorder ere i det hele sandmuldede. I den vestl. Del løber *Lindholm Aa*, der for en Del danner Vestgrænsen. Lidt Skov (Vang Sk., S. Elkjær Plantage, m. m.). Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Hjørring og Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 5954 Td. Ld., hvoraf 2655 besaaede (deraf med Hvede 3, Rug 683, Byg 410, Havre 748, Spergel 31, Blandsæd til Modenh. 375, Grøntf. 61, Kartofler 142, andre Rodfr. 198, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 1293, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1006, Have 42, Skov 253, ubevokset 19, Moser 155, Kær og Fælleder 101, Hegn 40, Heder 238, Veje og Byggegr. 143, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 378 Heste, 1863 Stkr. Hornkv. (deraf 1054 Køer), 728 Faar, 1352 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 214 Td.; 44 Selvejergaarde med 184, 110 Huse med 29 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1219 (1801: 530, 1840: 723, 1860: 1068, 1880: 1198), boede i 202 Gaarde og Huse; Erhverv: 66 levede af immat. Virksomhed, 726 af Jordbr., 3 af Gartneri, 138 af Industri, 34 af Handel, 142 af forsk. Daglejervirks., 39 af deres Midler, og 71 vare under Fattigv.

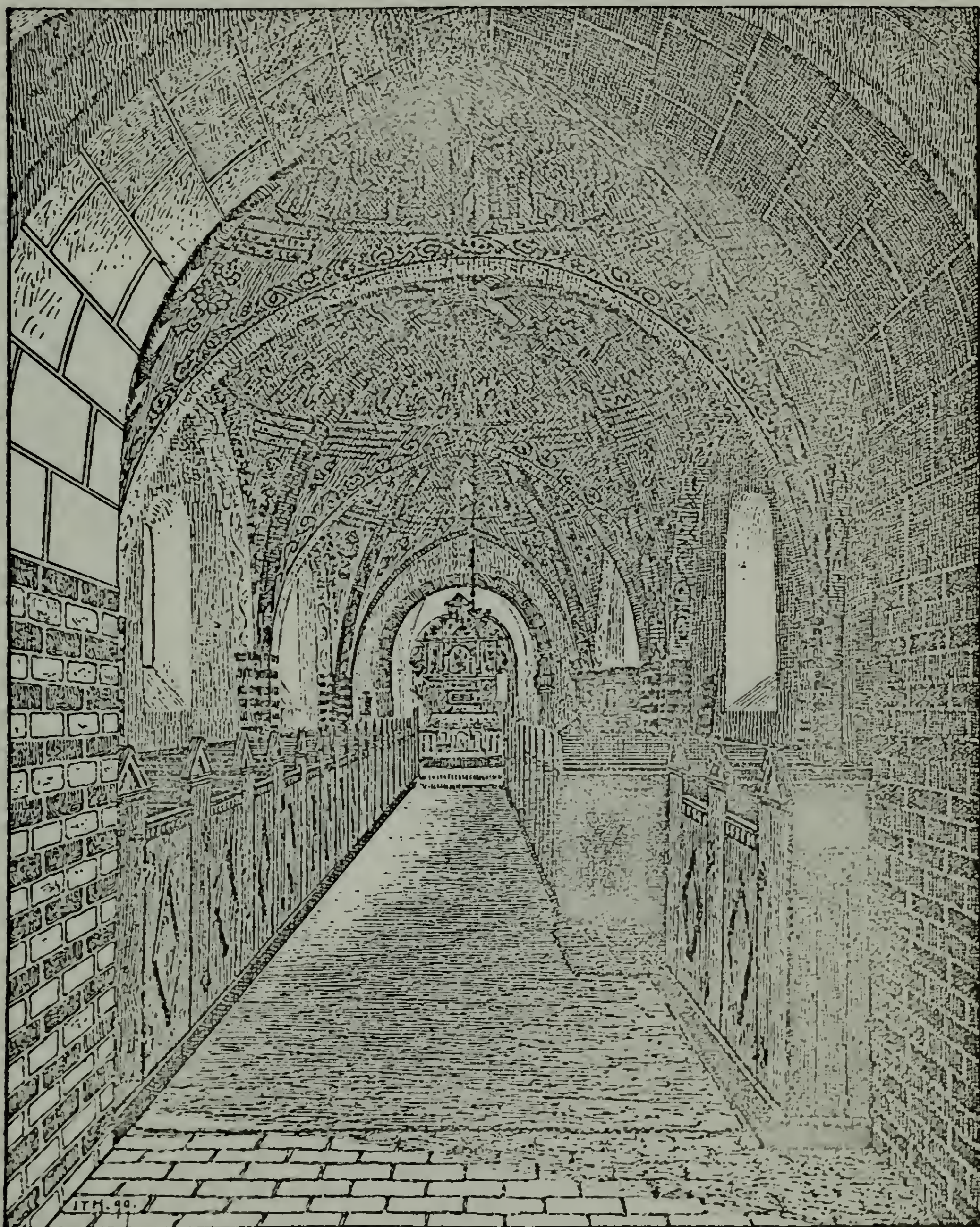
I Sognet Byerne: *Sulsted*; ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole og Pogeskole, Fattiggaard (opr. 1884, Plads for 36 Lemmer), Sparekasse for S.-Ajstrup S. (opr. $^{26}/_{1}$ 1885; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 55,031 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 3146 Kr., Antal af Konti 670), Mølle, Gæstgiveri, Jærnbane- og Telegrafstation samt Postekspedition; *Hostrup*; *Vestbjærg* (1355: Vestræburgh), ved Landevejen, med Skole; *Melsted* (Mejlsted). *Staprisgaarde*; *Kjærhuse*. Hovedgaarden *Sønder-Elkjær* har $28^{1}/_{2}$ Td. Hrtk., 566 Td. Ld., hvoraf 100 Græsning, 20 Eng, 25 Plantage og Gaardspl., Resten Ager; til Gaarden er tilkøbt af den nuv. Ejer Gaarden *Emiliesminde* ($2^{3}/_{4}$ Td. Hrtk.) samt en Del Huse og Smaagaarde, omtr. 400 Td. Ld. (70 i Hammer S.), hvoraf er dannet „*S.-Elkjær Plantage*“ af Gaardene *Dal*, *Kinnerup*, *Søbakken*, *Torndal* og *Langelund*, hvoraf hidtil omtr. 250 Td. Ld. ere beplantede. Hovedgaarden *Vang* har 21 Td. Hrtk., 592 Td. Ld., hvoraf 15 Eng, 95 Skov, Resten Ager. Gaarden *Nielsminde* har $17^{3}/_{8}$ Td. Hrtk. ($1^{1}/_{2}$ i Vildmosen, Birsted S.), 331 Td. Ld., hvoraf 22 Eng, Resten Ager (heri ikke medregnet Andelen i Vildmosen). *Agdrup*, Gd., har 15 Td. Hrtk., 410 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, 10 Skov, Resten Ager. Andre Gaarde: *Teglgd.*, *Byrholt*, *Tveden*, m. fl. *Bakmølle*.

Sulsted S., een Sognekommune med Annekset, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd'.s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 442. Lægd. Kirken tilhører Grevinde Holcks Legat.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Begge Døre og eet oprindl. Vindue ere bevarede. Taarnet, af store. gule Mursten i Munkeskifte, med overhvælvet Taarnrum og Spidsbue ind til Skibet, er fra Slutn. af Middelalderen. Omtr. samtidig fik Kirken Hvælvinger, som 1548 af Just Høg til Vang bleve smykkede med Kalkmalerier, udf. af Hans Maler i Randers, 1599 forbedrede af Stygge Høg til Vang (restaur. 1882; se *Magn. Petersen*, Kalkmal. S. 49). Paa Taarnet staar G. H. 1838 og 1880. Vaabenhuset er fra nyeste Tid. Kirken er restaur. og delvis ombygget 1880 (Arkit. C. Weber). Anselig, rigt udskaaren og forgyldt Altertavle fra Beg. af 17. Aarh.; i Midten et Maleri af Korsfæstelsen; foroven findes Stygge Høgs og Anne Ulfstands Navne og Vaabener. Udskaaren Døbefont, med Himmel, fra Beg. af 17. Aarh. Rigt udskaaren og forgyldt Prædikestol med samme Navne og Vaabener som Altertavlen. I Skibet en Malmlysekrone fra 1629 med Høgernes og Holckernes Vaabener og Bogst. I H — M H. Ligsten over Just Høg til Vang, hans Moder og to Hustruer (med legemsstore Portrætfigurer). Epitafium, opsat 1627 af ovenn. Stygge Høg over hans Forældre og første Hustru.

Sønder Elkjær. $^{28}/_{4}$ 1355 tilegnede Vald. Atterdag sig „Ellekyer i Kyerræ Herred“ tillige med 11 andre Gaarde i Vendsyssel, som hans Farbroder Erik Menved havde købt og faaet Skøde paa af sin Drost Hr. Niels Olufsen Bild, men som i de flg. urolige Tider uretmæssig vare komne i Adelens Besiddelse (Suhm, Hist. af Danm. XIII S. 397). For 1327 havde Gaarden tilhørt Hr. Jon Aagesen, 1342 Johs. Palnesen, siden Niels Palk og Marsken Erik Nielsen. En Ætling af sidstnævnte, Fru Hilleborg Gyldenstierne, Knud Ruds, solgte 1625 E. til Jfr. Sophie Høg, der 1633 ægtede Hr. Fr. Reedtz. Efter hende kom den til hendes Broder Gregers Høg, hvis Arvinger 1660 solgte den (30 Td. Hrtk.) til Eiler Frh. Holck, der 1686 solgte den til Kmjkr. Peder Rodsteen; denne solgte den 1689 for 11,600 Rd. til Fru Kirst. Beck († 1719), Fr. Rodsteens Enke, hvis Datter Else Elisab. R. († 1739) arvede E. Den tilfaldt derefter dennes Søsterdatter Kirstine Birg. Bille, der ægtede Schack Vittinghof Greve Holck († 1776), og derefter disses Søn Burchard Georg Greve Holck († 1785), som endnu 1778 ejede E. Senere har den været ejet af Familien Hastrup; Enken efter den sidste († 1858) giftede sig med Thorlund, der 1867 solgte den til sin Svigersøn Kellermann, som 1873 solgte den til Etatsr. A. Branth til Klarupgd., hvis Søn Harald Branth, den nuv. Ejer, straks overtog, men først

1883 købte den. Gaarden er under den nuv. Ejer bekendt for sit Mønsterlandbrug, navnlig sin udmærkede Mælkestamme („Elkjærstammen"), ligesom Ejeren særlig har virket for Rodfrugtdyrkningen og Plantningssagen. — Hovedbygningen bestaar af een Fløj i 1 Stokv., opf. efter en Brand 1887 af røde Mursten i gotisk Stil med Kamgavle og Frontespice. En Sidefløj, ligeledes af røde Mursten, indeholder Økonomilejligheden. Før 1887 bestod Bygningen af 2 Fløje i 1 Stokv., den ene af Ege-

Sulsted Kirkes Indre.

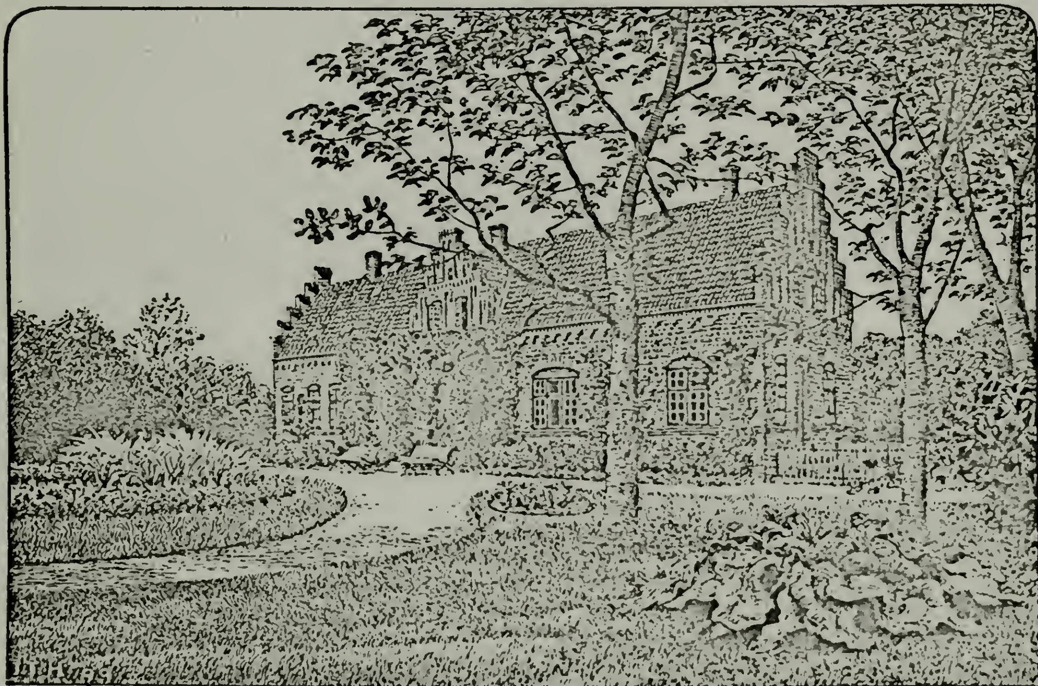
bindingsværk, under hvilken der fandtes Rester af en langt ældre Bygning af røde Munkesten, paa Kampestenssokkel, den anden („Kirkefløjen") af røde Munkesten paa Kampestenssokkel; den sidste skal til Dels have haft store, rundbuede Vinduer. Borggaarden er helt omgiven af de gamle Grave, i hvis Midte der mod Ø. og til Dels mod N. findes betydelige Rester af tætstillede Pæle. Gaarden er omgiven af et nyt, smukt Parkanlæg.

Vang tilhørte i 16., 17. og Beg. af 18. Aarh. Familien Høg (Jakob H., † ved

1553, Just H., † 1557, Stygge H., † ved 1630, Jens H., † 1648, Gregers H., † 1695, Enken Anne Cathr. Sehested 1723, og Sønnen Major Jakob H., † 1752). Den ved 1514 omtalte Bondeby Vangstorp blev formodentlig afbrudt og lagt under Hovedgaarden. 1752 blev V. (49 og 239 Td. Hrtk.) solgt til Mads Lassen til Rødslet for 19,020 Rd., og efter ham blev den atter solgt 1756 for 24,050 Rd. til Peder Ilum paa Villerup, der 1766 overdrog den for 34,000 Rd. til sin Søn Mads I., der 1767 solgte den til Krigsr. Jens Gleerup, som 1780 overlod den for 30,000 Rd. til sin Søn Severin G., † 1819. Den har derefter været i denne Families Eje (deribl. Niels Jespersen G., † 1839, efter hvem Sønnen, Severin G., overtog den — 49 og 237 Td. Hrtk. — for 92,500 Rd.), indtil den 1899 fra Th. Gleerup overtoges af Aalborg Bys og Omegns Sparekasse. — Hovedbygningen (1662: 2 Bindingværkshuse, det ene i 1, det andet i 2 Stokv.; Ladegaarden var kort forinden afbrændt) er opf. 1788-89 efter en Brand ved Lynnedslag og bestaar af 3 Fløje af Grundmur i 1 Stokv. med Kvist. I Midtfløjen findes et Værelse, hvis Vægge have Felter, udf. i Stuk. Den er mod N. og til Dels Ø. omgiven af Rester af gamle Grave.

Gaarden *Langelund* var i 17. Aarh. Præstegaard.

Sulsted var oprindelig et eget Pastorat, men blev vistnok i Slutn. af 16. Aarh.

Sønder-Elkjær.

forenet med Hammer, Horsens og Ajstrup Sogne, der styredes af en Præst og en Sognekapellan; 1760 (Reskr. af $^{19}/_{12}$ 1758) udskiltes Sulsted med Ajstrup som et eget Pastorat.

I Sognet er der fredlyst to Gravhøje.

Ajstrup Sogn, Anneks til Sulsted, omgives af dette, Birsted Sogn, Vildmosen, hvoraf en Del tilhører Sognet (se S. 406), Hjørring Amt (Børglum og Dronninglund Hrd.) og Hammer Sogn. Kirken, noget mod S. Ø., ligger $1^3/_4$ Mil N. for N.-Sundby. De jævne Jorder ere sandmuldede. Kærstrækninger findes mod Ø. og mod N. V. (Vildmosen); Lindholm Aa danner Vestgrænsen. Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Hjørring og Vendsysselbanen.

Fladeindholdet 1896: 8188 Td. Ld. (foruden en Del af Vildmosen, jfr. S. 407), hvoraf 2847 besaaede (deraf med Rug 763, Byg 356, Havre 1167, Spergel 22, Blandsæd til Modenh. 243, Grontf. 80, Kartofler 167, andre Rodfrugter 41, andre

Handelspl. 4), Afgræsn. 1537, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 2158, Have 57, Skov 111, Moser 564, Kær og Fælleder 644, Hegn 10, Heder 59, Stenmarker 57, Veje og Byggegr. 142 Td. Kreaturhold 1898: 525 Heste, 2317 Stkr. Hornkv. (deraf 1453 Køer), 1286 Faar, 1313 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 255 Td.; 50 Selvejergaarde med 214, 137 Huse med 41 Td. Hrtk. og 35 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1546 (1801: 473, 1840: 914, 1860: 1190, 1880: 1596), boede i 290 Gaarde og Huse; Erhverv: 54 levede af immat. Virksomh., 1078 af Jordbr., 2 af Gartneri, 184 af Industri, 35 af Handel, 124 af forsk. Daglejervirks., 44 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ajstrup* med Kirke (ved Landevejen), 2 Skoler (vestre og østre Sk., den ene paa *Ajstrup Hede*), Andelsmejeri (Svankjærsholm), 2 Møller og Teglværk; *Tylstrup*, ved Landevejen, med Skole, 2 Missionshuse (opf. 1895 og 97), Forsamlingshus (opf. 1898), Kro, Jærnbanehpl. og Telegrafstation; *Ultvedgaarde. Ajstrup Hedehuse*, *Bastholm-Hedehuse*, *Brændeskov*, Huse, med Skole, *Barbarask*, Huse. Hovedgaarden *Gammel-Vraa* har $38^1/_2$ Td. Hrtk., 1350 Td. Ld., hvoraf 250 Eng, 200 Kær og Mose, Resten Ager; 13 Lejehuse med Jordtilliggende og Gl. Vraa Vandmølle. *Ny-Vraa* har 14 Td. Hrtk., 450 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, 180 Kær og Mose, 10 Have, Plantage og Gaardspl., Resten Ager. Gaarden *Abigaelsminde* (før *Milebakken*) har $13^1/_2$ Td. Hrtk., 367 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, 10 Skov, Resten Ager. Andre Gaarde: *Folsted*, *Kaarslund*, *Nygd.*, *Bilgd.*, *Brandenborg*, *Vesterbak*, *Grisboholt*, *Heden*, *Bredholt*, *Sindholtgd.*, *Kjærgd.*, *Larsgd.* med Teglværk, *Kirkegd.*, *Holtegd.*

Ajstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 441. Lægd. Kirken tilhører Grevinde Holcks Legat.

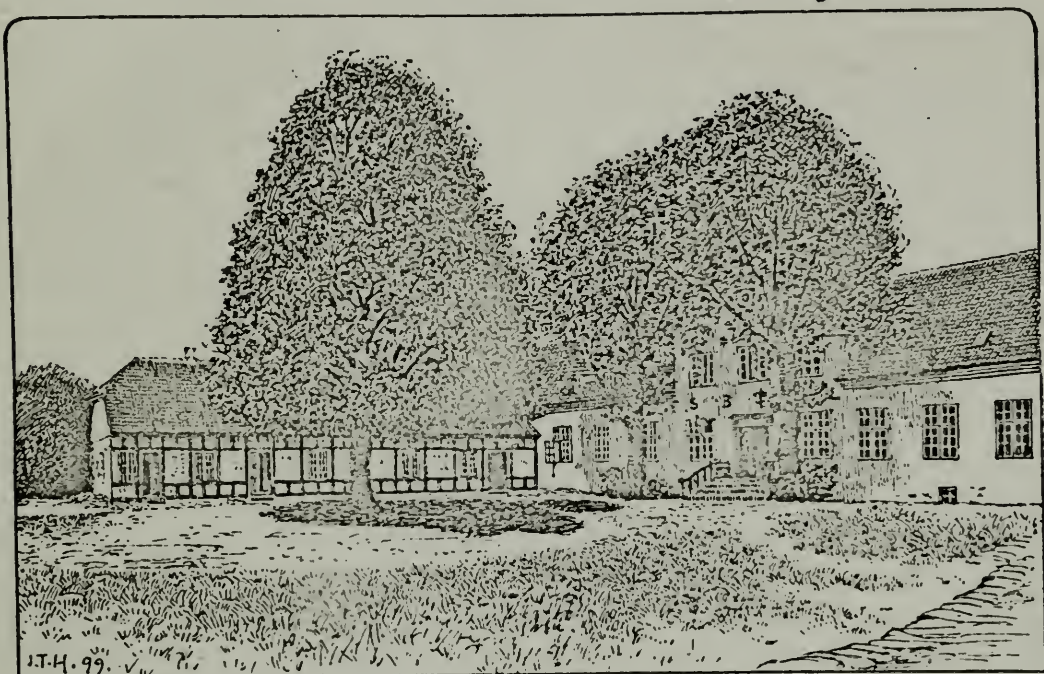
Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Sidefløj mod S. og Vaabenhus mod N. Skib, Kor og Taarn, med flade Bjælkelofter, ere fra sen-middelalderlig Tid af gule Munkesten i Munkeskifte; Sidefløjen er opf. 1675 og fra 1719 Gravkapel for Ejerne af Vraa; Vaabenhuset, af smaa, gule Mursten, er endnu yngre. Paa Taarnet staar Aarst. 1759 og Schack Vittinghof Greve Holcks og Hustru Kirstine Birgitte Billes Navnetræk. Ved en Restauration 1884 bleve nogle af Kisterne i Sidefløjen nedsænkede paa Kirkegaarden, andre staa i Kælderen *) (en Del Kisteplader ere ophængte i Fløjen), og Kapellet inddroges i Kirken. Anselig udskaaren Altertavle fra 1618 med Fred. Rodsteens og Kirsten Becks Navnetræk og Vaabener. (En ældre Altertavle fra omtr. 1450 er nu i Nationalmus.). Kalk fra 1640. Ny Døbefont. Prædikestol med Else Elisabet Rodsteens Navn, Vaaben og Aarsttallet 1725 (da den opmaledes). Fra Vaabenhuset Smedejærnsgitterdør med s. Navne som paa Altertavlen. I Skibets Vestende et Pulpitur med Holckernes og Billernes Vaabener og nogle Malerier af Apostlene (aldeles lig nogle i St. Budolfi Kirke i Aalborg). Ligsten over Oberstlieutn. Joh. Chr. de Trappaud, † 1783, over hans Hustru Christine Sophie de Trappaud, † 1797, og over deres Svigersøn Borchard Georg Greve Holck, † 1785.

Vraa — først for omtr. 100 Aar siden kaldet *Gammel Vraa*, da Afbyggergaardene Ny-Vraa og senere Abigaelsminde dannedes — tilhørte 1355 en Fru Else. Den blev 1624 af Chr. Grubbe solgt til Rigsraad Hans Lindenov til Hundslund († 1642), som lod afbryde 4 Bøndergaarde af s. Navn og lagde dem under Hovedgaarden. Hans Datter Ide, g. m. Rentemester Steen Beck, arvede Gaarden. Ved deres Datter, Kirstines Giftermaal med Fr. Rodsteen († 1675) kom V. til denne Familie og var forenet med S.-Elkjær, ogsaa under de flg. Ejere Schack Vittinghof Greve Holck og Sønnen B. G. Greve Holck (se S. 411), hvis Enke Mariane Dorothea Trappaud 1788 ægtede Kmjkr.

---

*) I Jørgen Billes († 1736) Kiste ligger en rød Klædeskjole, om hvilken Sagnet siger, at den bliver flyttet op paa Gml.-Vraa, hver Gang der kommer en ny Ejer, og at der ikke bliver Ro, før den igen er lagt i Kisten. I Grevinde Holcks Kiste fandtes der nogle Familieportrætter, om hvilke der fortaltes, at hun ved sin Død befalede sin Tjener at skære dem ud af Rammerne og rulle dem sammen og lægge dem i Kisten; da man forsøgte at rulle dem op, gik de i Stykker.

C. G. J. v. d. Lühe. Efter faa Aars Forløb blev hun skilt fra ham og antog sit tidligere Navn Grevinde Holck. Efter hendes Død 1808 blev Gaarden 1810 skødet til Amtsforvalter Svanholm i Aalborg, som 1812 solgte den til R. M. Lorentzen († 1815), hvis Arvinger 1842 solgte den til A. W. Schønou, hvorefter den 1848 købtes af M. H. Møller, hvorpaa den 1853 for 100,000 Rd. solgtes til Prokurator C. F. Bang, † 1874, og saa gik over til Sønnen, den nuv. Ejer, cand. phil. F. S. M. C. Bang (sidst takseret til 400,000 Kr.). — Borggaarden, som omgives af Grave, bestaar af en Hovedbygning af røde, overhvidtede Mursten i 1 Stokv. med Kælder og Kvist (paa Muren ind til Gaarden staar S B — I L), opf. midt i 17. Aarh. af ovenn. Steen Beck (paa Kvisten staar 1779 og G H — M T), og to Sidefløje af Egebindingsværk (1662 bestod den af et grundmuret Hus og et Bindingsværkshus, begge i 2 Stokv.). Midt paa Nordsiden af Midtfløjen skal der have staaet et firkantet Taarn. Det indre blev for omtr. 100 Aar siden indrettet og udstyret paany. Den ene Ende af Riddersalen er nu afdelt til Gæsteværelser; hvor der nu er

Gammel-Vraa, set fra Gaarden.

Køkken, har der været Kapel. Avlsgaarden er opført efter en Brand 1882. Paa et Stykke Egetømmer fra den gamle Lade stod: 1596.

Hammer Sogn omgives af Hovedsognet Horsens, Hjørring Amt (Dronninglund Hrd.), Ajstrup, Sulsted, Hvorup og Enklaver af N.-Sundby Lands. samt Limfjorden. Kirken, mod N. V., ligger henved $1^3/_4$ Mil N. Ø. for N.-Sundby. De i Midten højtliggende og bakkede (*Hammer Bakker*, højeste Punkt 281 F., 88 M.), i øvrigt lavtliggende og jævne Jorder ere dels sandede, dels Kærjorder. Hammer Bakker ere for en Del lyngklædte eller dækkede med Plantager (S.-Elkjær, Attrup og Møgelbjærg Plantager, m. m.). Gennem Sognet gaa Landevejene fra N.-Sundby til Hals og Sæby samt N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 5289 Td. Ld., hvoraf 1789 besaaede (deraf med Rug 566, Byg 216, Havre 558, Boghvede 7, Spergel 91, Blandsæd til Modenhed 132, Grøntf. 38, Kartofler 148, andre Rodfrugter 32), Afgræsn. 1109, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1007, Have 22, Skov 329, ubevokset 78, Moser 67, Kær og Fælleder 165, Heder 634, Stenmarker m. v. 7, Veje og Byggegr. 76, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 312 Heste, 1296 Stkr. Hornkv. (deraf 785 Køer), 962

Faar, 915 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 104 Td.; 35 Selvejergaarde med 72, 123 Huse med 32 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 912 (1801: 470, 1840: 659, 1860: 760, 1880: 885), boede i 186 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomhed, 715 af Jordbrug, 101 af Industri, 6 af Handel, 61 af forsk. Daglejervirks., 13 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet *Hammer Kirke* (Præstegaarden er 1877 flyttet til Horsens) og Byerne: *Grindsted* med Skole, Missionshus (opf. 1888) og to Møller; *Sølgaarde*; *Brødland*; *Østbjærg*; *Vodskov* med Skole, Forsamligshus med Gæstgiveri (opf. 1888), Mølle og Jærnbanestation. Saml. af Gde. og Huse: *Birket*, *Møgelmose*, *Vandsted*, *Torndal*, *Myren*, *Lerbæk*, *Nordkjær* med Mølle. Gaarden *Engholm* har $14^1/_4$ Td. Hrtk., 370 Td. Ld. (i Hammer, Hvorup og N.-Sundby S.), hvoraf 20 Eng, Resten Ager (1 Hus med 3 Td. Ld. og et Hus med en Tørveparcel paa 12 Td. Ld.). Andre Gaarde: *Attrupgd.*, *Skovlund*, *Kikkenborg*, *Langebrokrogd.*, *Nygd.*, *Rærup*, Teglværk med Andelsmejeri, *Hammerdam*, *Bilidt* (tidligere Kro), m. m.

Hammer S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 440. Lægd. Kirken tilhører en Privatmand.

Kirken, paa en Bakke, bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et oprindl. Vindue er bevaret (tilmuret). I sen-gotisk Tid blev Vestgavlen nedbrudt og Skibet forlænget mod V. samt forhøjet og overhvælvet; samtidig tilføjedes det smalle Taarn (uden Forbindelse med Skibet), alt af store, gule Mursten samt af Kvadrene fra den nedbrudte Vestgavl. Vaabenhuset, af smaa, gule Mursten, er fra nyeste Tid. Paa Taarnet Aarst. 1872 og Bogst. H. J. Altertavlen er et Maleri af Fru Ingemann fra 1861. Kalk fra 1640. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1807. Ligsten over Præsten Mag. Th. Christophersen Galschiøth, † 1624, og 2 Hustruer, samt over Præsten Mag. Erik Nielsen, † 1658, og Hustru.

Attrupgaard var 1662 en større Bondegaard, tilh. Jørgen Høg til Skjersø, men for Livstid overdragen til Christen Rasmussen Mule. Jørgen Høg havde arvet den efter Fru Sidsel Lunge, men solgte den 1663 til Gregers Høg, som straks solgte den til ovennævnte Chr. Rasmussen († 1666), hvis Enke Margr. Jonasdatter og Søn Rasmus Mule ejede den til 1713, da sidstnævnte solgte A. til sin Svigerfader, Præsten Peder Holst, † 1714. Dennes Datter Maren Holst, Rasmus Mules Enke, ægtede 1715 Engelbrecht Jensen. 1727 ejedes A. (17, Tiender 12, i alt 62 Td. Hrtk.) af Peder Hauch, † 1742, hvis Enke Anna Cathr. Trap 1766 skødede den for 5000 Rd. til sin Svigersøn Jakob Berthelsen († 1785), hvis Enke Marie Hauch døde 1806 paa A. — Gaarden er ombygget og opf. af Grundmur for faa Aar siden.

Statsminister Henr. Stampe († 1789) er født 1713 i Hammer Præstegaard.

S. V. for Hammer Kirke findes i en Sænkning i en Skrænt 3 vandfyldte Huller, Rester af en hellig Kilde, *Helenekilde*. Et højt Kors, der har staaet ved den, borttoges 1603. Sagnet siger, at Præsten lod det borttage, og s. Aar brændte Præstegaarden.

I Møgelbjærg Plantage er der fredlyst 2 Langhøje og 3 Rundhøje, ved Attrupgd. 5, ved Østbjærg 2 og ved Brødland 2 Høje.

Om Hammer-Horsens Sogne se S. 413.

Horsens Sogn omgives af Annekset Hammer, Limfjorden, V.-Hassing Sogn og Hjørring Amt (Dronninglund Hrd.). Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_2$ Mil N. Ø. for N.-Sundby. De ikke videre højtliggende, midt i Sognet noget bakkede Jorder ere dels sandede, dels Kærjorder. Langholt Skov. Gennem Sognet gaa Landevejene fra N.-Sundby til Sæby og Hals samt N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 6434 Td. Ld., hvoraf 2427 besaaede (deraf med Rug 642,

Byg 257, Havre 854, Bælgsæd 20, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 335, Grøntf. 33, Kartofler 178, andre Rodfr. 98, andre Handelsplanter 3), Afgræsn. 1271, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1740, Have 32, Skov 75, Moser 108, Kær og Fælleder 497, Heder 98, Flyvesand m. m. 58, Veje og Byggegr. 121, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 435 Heste, 1966 Stkr. Hornkv. (deraf 1084 Køer), 922 Faar, 1601 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 214 Td.; 43 Selvejergaarde med 177, 111 Huse med 37 Td. Hrtk. og 19 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 1146 (1801: 445, 1840: 629, 1860: 836, 1880: 1037), boede i 202 Gaarde og Huse; Erhverv: 41 levede af immat. Virksomhed, 836 af Jordbrug, 116 af Industri, 16 af Handel, 69 af forsk. Daglejervirks., 45 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Horsens* med Kirke, Præstegd. (flyttet hertil 1877), Skole, Hospital („Fru Lanngs Stiftelse", oprettet ved Testam. af 1831 af Karen Joh. Zeuthen, Enke efter P. Lanng til Langholt, med et Hus til Fribolig for 16 trængende, som desuden faa Brændsel, Pleje, Medicin og Lægehjælp samt 1 Kr. à 1 Kr. 33 Øre ugtl.), Missionshus (opf. 1886), Sparekasse for Hammer-H. Past. (opr. 21/4 1869; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 42,366 Kr., Rentef. 3 3/5 pCt., Reservef. 6689 Kr., Antal af Konti 332), 2 Bagerier, 2 Møller, Købmandsforretninger, Teglværk og Telefonstation. *Søndre Skole*, paa Horsens Enge; *nordre Skole.* Fattiggaard for H.-Hammer Komm. („Kogholm", opr. 1879, Plads for 30 Lemmer). *Langholt Jærnbanestation.* Saml. af Gde. og Huse: *Brusholt*, *Kinnerup* (Ø.- og V.-K., hvoraf den sidste er inddragen under S.-Elkjær Plantage, se S. 411) med Baptistkapel (opf. 1888) og Andelsmejeri (Horsens-Hovmark), *Lyngdrup*, Gde. med Teglværk, *Gravsholt*, Huse, *Hedegaarde*, *Skanderborghuse*, *Tranholm*, *Bragenholt*, *Kidholm*, *Naalebakke*, *Stokbro*, Huse, m. m. Hovedgaarden *Langholt* har 38 1/8 Td. Hrtk., 838 Td. Ld., hvoraf 180 Eng, 134 permanent Græsningsjord, 70 Skov, 12 Have og Gaardspl., 3 Planteskole, 19 Veje, Damme osv., Resten Ager; til Gaarden høre et Teglværk, en Mølle med Savværk, et Dampcentrifugemejeri, et Stutteri, udelukkende for Avl af svære jydske Heste, Horsens Kirketiende, 20 Td. Hrtk. Fæstegods i V.-Hassing Sogn (det meste under Gaardene Striben og Knoldgd.). *Lyngdrup-Mellemgaard*: 12 1/2 Td. Hrtk., omtr. 350 Td. Ld., hvoraf 50 Eng, 35 Kær, 10 Hede, 5 Gaardspl., Have og Plantage, Resten Ager. Andre Gaarde: *Favrholt*, *Ugerholt*, *Nykro*, *Raakrog*, *Kyvsgd.*, *Rønhøj*, *Tveden*, *Folstedgd.*, *Nygd.*, *Vesterladen* (11 1/2 Td. Hrtk.), m. m.

Horsens S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 439. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Langholt.

Kirken bestaar af Skib, med fladt Loft, og Kor, Taarn mod V., Tilbygning mod S. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren er bevaret. Senere, vistnok i Slutn. af Middelalderen, forlængedes Skibet mod V., hvor et Taarn opførtes. Vistnok samtidig blev Koret overhvælvet og Tilbygningen mod S. (oprindl. Gravkapel. senere aabnet ind til Skibet med en stor, flad Bue) opført. Paa Tilbygningens Gavl og Tag staa Schack Vittinghof Grev Holcks Forbogst. og Aarst. 1768, paa Taarnets Sydside s. Aarst., paa Vestsiden P. L. K. Zeuthens og K. J. Zeuthen-Lanngs Forbogst. og henh. 1807 og 1830. I den nyeste Tid opfortes det lille Vaabenhus. Altertavlen har en farvetrykt Gengivelse af C. Blochs Maleri Christus med Barnet. Kalken har Præsten Christen Mørch ladet gøre 1572. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 1609. I Skibet et lille Krucifiks fra sen-gotisk Tid og en lille Messinglysekrone, skænket 1844.

Langholt er en gammel Hovedgaard, der 1355 af Henrik og Hartvig Breide og Nicolaus Limbek blev pantsat til Vald. Atterdag. Den tilhørte saa vistnok Kronen

til 1578, da den blev mageskiftet til Peder Munk. Senere ejedes den af Otte Skeel, med hvis Datter Erik Hog tilgiftede sig L., som han 1663 solgte til Christen Skeel som Værge for Steen Billes Børn, af hvilke Albert Bille († 1703) blev Gaardens Ejer. Han solgte 1687 L. (13 Td. Hrtk.) til Kmjkr. Peder Rodsteen. Fru Kirst. Beck til Vraa fik 1689 Indførsel i Gaarden for en Sum, Alb. Bille var hende skyldig, men transporterede 1691 sin Rettighed til Admiral Jens Rodsteen, der 1691 udkøbte sine Brodersønner Peder og Christen Rodsteen. Med hans Datter Dorothea R. kom L. til Henrik Bjelke, † 1736 som Konferensr. og Jægerm., hvorefter hun solgte L. (43 og 315 Td. Hrtk.) til Oberstlieutn. Ernst Halckus, † 1743. Hans Søn Justitsr. Chr. Georg H. udkøbte 1762 sine Medarvinger Joh. Glud og Ernst Halckus; men paa Auktion 1767 efter ham og hans Hustru købtes L. for 39,000 Rd. af Købmand i Aalborg Jens Thagaard, af hvis Konkursbo Kmhr., Amtmand Skeel købte Gaarden. Paa Auktion i dennes Dødsbo blev L. (38 og 335 Td. Hrtk.) og Nørre Ravnstrup (40 Td. Hrtk.) købt for 41,800 Rd. af Kammerr. Joh. Møller Valeur i Aalborg, som 1798 solgte L. (39 og 274 Td. Hrtk.) for 45,000 Rd. til Poul Lanng, † 1826. Derefter ejedes den af Enken († 1840) og Sønnen Fr. L. († 1839), hvorefter den 1840 købtes af N. P. Ahlmann, † 1883, efter hvem den gik over til Sønnen, den nuv. Ejer, M. S. H. Ahlmann. — Hovedbygningen (1662: to Bindingsværksbyginger i 1 Stokv.; de istandsattes 1765 af Halckus) er formentlig opf. i 2. Halvdel 18. af Aarh. og bestaar af en Midtfløj og to Sidefløje af Grundmur i 1 Stokv.; den restaureredes 1868.

Vesterladen ejedes i sin Tid af Krigs- og Landkommissær Tøger Lasson, hvis Datter Elisab., † 1714, ægtede Hans Benzon, som fik Gaarden.

„*Horsens Skov*, som kaldes *Henningholt*“, nævnes 1559.

Vester-Hassing Sogn omgives af Annekset Ø.-Hassing, Limfjorden, Horsens Sogn og Hjørring Amt (Dronninglund Hrd.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil Ø. for N.-Sundby. De i Midten noget højtliggende og bakkede (højeste Punkt 150 F., 47 M.), i øvrigt lavtliggende Jorder ere sandmuldede og skarpsandede. Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Hals og N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 8257 Td. Ld., hvoraf 2784 besaaede (deraf med Rug 776, Byg 429, Havre 1087, Spergel 5, Blandsæd til Modenh. 178, Grøntf. 62, Kartofler 147, andre Rodfr. 98), Afgræsn. 1741, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2288, Have 46, Skov 31, ubevokset 18, Moser 84, Kær og Fælleder 714, Hegn 5, Heder 438, Veje og Byggegr. 87, Vandareal m. m. 21 Td. Kreaturhold 1898: 611 Heste, 2361 Stkr. Hornkvæg (deraf 1263 Køer), 1565 Faar, 1165 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 360 Td.; 92 Selvejergaarde med 313, 163 Huse med 47 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1611 (1801: 917, 1840: 1098, 1860: 1242, 1880: 1517), boede i 304 Gaarde og Huse; Erhverv: 64 levede af immat. Virksomh., 1055 af Jordbr., 4 af Fiskeri, 208 af Industri, 43 af Handel, 110 af forsk. Daglejervirks., 76 af deres Midler, og 51 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *V-Hassing* (1444: Hæsinde) med Kirke, Præstegaard, Skole, Sparekasse for V.- og Ø.-Hassing (opr. $^{26}/_4$ 1869; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 290,906 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 34,056 Kr., Antal af Konti 1011), Forsøgsstation for Plantekultur (opr. 1894), Markedsplads (Marked i Marts og Sept.), Kro, 2 Møller og Jærnbanestation; *Staa* (1454: Stade, 1489: Steyd) med Skole, Andelsmejeri (Østermark), Mølle, Jærnbanehpl. og Telefonstation; *Gandrup* med Skole, Mølle, Andelsmejeri og Jærnbanestation (alle Byer ved Landevejen). *Gandruphaver*, *Overby*, *Nærup*, Gde. og Huse. *Skiverhuse*. Gaarde: *Striben*, med Stutteri, og *Knoldgd.* (se S. 417), den sidste med Forsøgsstation. *Vester-Aslund*, *Dødskovgd.*, *Ravnskov*, *Nygd.*, *Møllegd.*, *Bjerregd.*, *Staagd.*, *Elleren*, *Østergd.*, *Christianshaab* med Teglværk, *Østerladen* (3 Gde.), *Hassinggd.*, *Lunden*, *Grydelund*, *Havrekrog*, Gde., *Raabhøj*, m. m. *Hovgaard Mølle*.

V.-Hassing S., een Sognekommune med Annekset, hører under Kjær

Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 438. Lægd. Kirken tilhører Staten, men vedligeholdes ved Refusion fra Aalborg Katedralskole, der ejer Sognets Konge- og Kirketiende.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. samt Sakristi og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Den nordl. Indgang er bevaret. I den senere Middelalder opførtes Taarnet, hvis overhvælvede Underrum forbandtes med Skibet ved en Spidsbue. Samtidig forlængedes Koret mod Ø. og forhøjedes, det overhvælvede Sakristi og Vaabenhuset, med takket og blindingsprydet Gavl, tilføjedes, alt af Munkesten samt Granitkvadre fra de nedbrudte Partier. I 1887-88 blev Kirken helt restaureret og udv. beklædt med Granitkvadre. Altertavlen er et Maleri fra 1876 (Christus hos Martha og Maria) af A. Dorph (den ældre Tavle, fra omtr. 1600, hænger i Sakristiet). Paa Alterbordet Bildternes og Pripernes Vaabener og Henrik Bildts og Maren Prips Forbogst. samt Aarst. 1600. Romansk Granitdøbefont. Anselig, rigt udskaaren Prædikestol fra 1591. I Sakristiet et sen-gotisk Krucifiks. Klokke fra 1463. Mindetavle over Herredsskriver Oluf Münster, † 1767, og Hustru.

V.-Hassinggaard nævnes 1386, da den blev tildømt Hundslund Kloster, som trættedes om den med Lage Ovesen paa Clausholm. Dog ejedes den 1406 af Lage Ovesens Datter Fru Ide af Clausholm, som havde udlejet den til Jens Hval, og 1472 af hendes Sønnesøn Axel Lagesen. Formodentlig er det den Hassinggd., der 1503 tilhørte Per Bildt, 1525 Torlof Bildt, 1553 Fru Abel, 1580 Henr. Bildt, 1627 dennes Enke Fru Maren Prip, 1633 Fru Kirsten Lauridsdatter, derefter hendes Søn Niels Munk og dennes Sønner Chr. og Richard (Reer) M. 1653. 1662 kaldes den atter V.-H., og den havde da to Bindingsværksbygninger, medens Udhusene vare af Ler og straatækte. — Forskellig fra den var formodentlig *Hassing Hovgaard*, der 1540 af Kronen blev solgt til Peder Ebbesen Galt, men 1568 tilhørte Knud Bildt og 1654 Fru Anne Pedersdatter Maaneskjold, som havde arvet den og 1656 solgte en Gaard, Toftegd. i V.-Hassing, til Erik Grubbe. Hun ejede dog kun Halvparten af H. Hovgd., og den solgte hun 1656 til sin Svoger Jørgen Kruse, der 1617 havde holdt Bryllup paa „Hassinggaard" med Christence Dyre. 1667 ejedes H. Hovgd. af ovennævnte Richard Munk, men om han var Eneejer, er vel tvivlsomt, thi Præsten i V. Hassing Peder Ægidissen ejede 1677 den halve H. H. (9 Td. Hrtk.); af hans Bo blev denne Halvdel udlagt til Hans v. Lasson, som 1688 solgte den til Oberst Lorens Stürcke.

Dalgaard i V.-Hassing blev 1631 af Fru Else Marsvin givet til hendes Sønnesøn Enevold Kruse.

Gandrup (1466: Gamdrup) var 1525 af Børglum Bispestol forlenet til Jørgen Bildt; 1556 havde hans Enke Fru Dorte den, og 1558 fik Sønnen Thomas B. Brev paa den. 1573 mageskiftede Kronen G. til Otte Banner, men 1652 blev den af Ebbe Ulfeld solgt til Jørgen Seefeld. Siden kom den til den fornævnte Præst Peder Ægidissen, hvis Bo afhændede den til Peder Rodsteen paa Langholt, der 1689 solgte den til Fru Kirsten Beck paa Vraa.

Havrekrog tilhørte i 17. Aarh. Oberst Lorens Stürcke, † 1691 (begr. i V.-Hassing Kirke; til ind i 1860'erne var der ophængt i Kirken en Silkefane til Minde om ham). 1707 blev H. (17 Td. Hrtk.) af Ritmester Hans Joach. Stürcke solgt ved Auktion for 810 Rd. til Forpagter paa Bjørnkjær Peder Knudsen, ved hvis Død 1731 den havde et Tilliggende af i alt 37 Td. Hrtk. Den kom saa til Konsistorialr. Thomas Hopp, men solgtes 1743 paa Auktion efter ham til Købmand i Aalborg Jens Boller, der 1745 solgte den til Kancelliassessor Jens Jørgen Hopp til Irup. 1770 blev den (7 og 17 Td. Hrtk.) af Herredsskriver Hans Fanoe solgt til Christen Cortsen, og 1774 solgte Chr. Møinichen Cortsen den til sin Broder Sixtus Nic. Cortsen til Lindenumgaard, hvis Enke Anne Hedevig Hoyer 1776 solgte den til A. Skeel paa Birkelse for 1340 Rd. Den var saa en Tid en bortforpagtet Gaard under Langholt, men tilhørte 1782 O. J. Kjær, hvis Enke D. Thorup Hagstrøm 1784 udparcellerede og bortsolgte den.

I Sognet har ligget en Hovedgaard *Hvolgaard*, der i 18. Aarh. ejedes af Major E. D. Lowtzow, g. m. H. U. v. Pfuel (se Personalh. Tidsskr. VI S. 204).

Ved „de hellige Høje" findes i en Bakkeskrænt et Vandhul, der er Rest af en i sin Tid meget besøgt hellig Kilde. — I Sognet er der fredlyst 5 Gravhøje.

V.- og Ø.-Hassing Kirker og Præstekald bleve 1652 henlagte til Aalborg Katedralskole for at skaffe Midler til at lønne en Konrektor ved Skolen.

Øster-Hassing Sogn, Anneks til V.-Hassing, omgives af dette (i hvilket det har flere Enklaver), Hjørring Amt (Dronninglund Hrd.), fra hvilket det skilles ved Gjer Aa, Ulsted og Hals Sogne samt Limfjorden. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil Ø. for N.-Sundby. De for det meste lavtliggende, kun i Midten noget højtliggende og bakkede Jorder ere sandmuldede og skarpsandede. Mod N. Kærstrækninger (Bredeng). Gennem Sognet gaa Landevejen fra N.-Sundby til Hals og N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 7792 Td. Ld., hvoraf 2459 besaaede (deraf med Rug 691, Byg 436, Havre 945, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 139, Grøntf. 37, Kartofler 108, andre Rodfr. 94, andre Handelspl. 6), Afgræsn. 1489, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2547, Have 49, Skov 77, Moser 16, Kær og Fælleder 698, Hegn 8, Heder 272, Veje og Byggegr. 170, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 538 Heste, 2266 Stkr. Hornkv. (deraf 1132 Køer), 1248 Faar, 1088 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 297 Td.; 68 Selvejergaarde med 260, 120 Huse med 37 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1273 (1801: 699, 1840: 962, 1860: 1059, 1880: 1263), boede i 238 Gaarde og Huse; Erhverv: 22 levede af immat. Virksomh., 952 af Jordbrug, 150 af Industri, 20 af Handel, 62 af forsk. Daglejervirks., 50 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Hassing* med Kirke, 2 Skoler (deraf *vestre Sk.* paa Øster-Hassing Hede) og Mølle; *Holtet*, ved Landevejen; *Gaaser* (Gaaseby) med Skole og Mølle. *Skindbjærg*, Gde. og Huse; *Gaasekjær*. Gaarden *Øster-Aslund* har $15^3/_8$ Td. Hrtk., omtr. 700 Td. Ld., hvoraf 250 Eng, 100 Kær, 50 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre et Teglværk og stort Tørveskær. Andre Gaarde; *Myren*, *Vester-Nejsig*, *Øster-Nejsig* med Mølle, *Abildholt* (St. og Lille A.), *Egen*, *Hølund* ($7^1/_2$ Td. Hrtk., 269 Td. Ld.), *Føltved* (2 Gaarde), *Ryborg*, *Poulstrup*, *Nørhave*, *Pukkelgd.*, *Hedegd.*, *Østerheden*, *Starbæk*, *Haven*, m. m.

Ø.-Hassing S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr. 437. Lægd. Kirken tilhører Staten, men vedligeholdes ved Refusion fra Aalborg Katedralskole, der ejer Sognets Kirketiende.

Kirken bestaar af Skib, Kor og Taarn mod V. med Pyramidespir (74 F.). Den er opf. 1880 (indviet $^{29}/_8$ 1880) i Stedet for den gamle, nedrevne Kirke af røde Mursten i romansk Stil efter Tegn. af Arkitekt J. E. Gnudtzmann. Det indre har aabent Tagværk, understøttet af Buer tværs over Skibet; Kirken har Skifertag. Altertavlen, Vandringen til Emaus (Kopi efter A. Dorph), er ny. Den romanske Granitdøbefont og Prædikestolen, fra omtr. 1600, med Aarst. 1757, ere fra den gamle Kirke. Orgelet, med Fr. V's og Juliane Maries Navnetræk, er kommet fra Frederiksberg Kirke. — Paa den gamle Kirkes Plads, noget V. for Byen, findes endnu et Stykke Kirkegaard.

„*Nessi* og *Pouellstrup Byggesteder*“ nævnes 1559.

I Sognet er der fredlyst 2 Gravhøje, deribl. den anselige *Kirkehøj*.

Ulsted Sogn omgives af Ø.-Hassing (i hvilket det har Enklaver) og Hals Sogne, Kattegat og Hjørring Amt (Dronninglund Hrd.), hvorfra det adskilles ved Gjer Aa. Kirken, mod V., ligger omtr. $2^3/_4$ Mil Ø. for N.-Sundby. De lavtliggende og jævne Jorder ere sandmuldede og sandede, en Del lermuldede. Mod N. V. Kærstrækninger (Tuekær), ligesom paa Østgrænsen, hvor der findes Rimmer eller Sandrevler. Nogen Skov (Gjettrup Sk., Melholt Sk.). Gennem Sognet gaar N.-Sundby-Sæby-Frederikshavns Banen.

Fladeindholdet 1896: 7598 Td. Ld., hvoraf 2018 besaaede (deraf med Rug 683, Byg 272, Havre 680, Spergel 21, Blandsæd til Modenhed 147, Grøntf. 18, Kartofler 88, andre Rodfr. 107), Afgræsn. 1475, Høslæt, Brak, Eng m. m. 2002, Have

38, Skov 166, Moser 515, Kær og Fælleder 795, Hegn 12, Heder 483, Veje og Byggegr. 85, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 456 Heste, 2120 Stk. Hornkvæg (deraf 1080 Køer), 903 Faar, 887 Svin og 7 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 247 Td.; 51 Selvejergaarde med 223, 134 Huse med 24 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 1203 (1801: 514, 1840: 792, 1860: 916, 1880: 1138), boede i 207 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomhed, 835 af Jordbr., 6 af Gartneri, 166 af Industri, 30 af Handel, 67 af forsk. Daglejervirks., 45 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Ulsted* med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse (opr. $^{24}/_{6}$ 1874; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 148,861 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 12,141 Kr., Antal af Konti 551), Andelsmejeri, Mølle og Jærnbanestation. Saml. af Gde. og Huse: *Ulstedlund*, *Sønderlund*, *Buksti*, *Broktved*, *Øster-Melholt*, *Rimmenshuse* med Skole. Hovedgaarden *Gjettrup* har $31^{3}/_{8}$ Td. Hrtk., 916 Td. Ld., hvoraf 200 Eng (deraf 95 Td. Ld. med $6^{1}/_{4}$ Td. Hrtk. i Dronninglund Sogn, frasolgt 1900), 100 Skov, 40 Græsning, 31 Mose, 29 Veje, Gaardspl. og Have, Resten Ager (der bortsælges nu af Gaarden). *Klitgaard* har 25 Td. Hrtk., 570 Td. Ld. (deraf 70 i Dronninglund S.), hvoraf 72 Eng, 60 Skov, 60 Græsning (i 3 af Tjørn omgivne Indhegninger), 14 Plantage, Have og Gaardspl., 12 Mose og Tørveskær, Resten Ager; til Gaarden hører en Mølle. Andre Gaarde: *Mellemkjær*, *Sønderkjær*, *Hyllen*, *Vadsholt*, *Vendelborg*, *Rottrup*, Gde., *Langtved*, Gde., *Nørre-* og *Sønderhede*, *Bredhede*, *Skoven*, *Gravholt*, *Krabbesbro* med Mølle, *Lille-Broen*, *Bovet*, *Elsnab* med Mølle, *Nørre-* og *Sønder-Bastbjærg*, m. m.

Ulsted S., en egen Sognekommune, hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 436. Lægd. Kirken tilhører de fleste af Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Tilbygning mod N. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Syddøren og Korbuen ere bevarede. I Slutn. af Middelalderen blev Skibet forlænget mod V., med Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl og af Munkesten, og Korets Mure forhøjedes, ligeledes med Munkesten. Omtr. samtidig tilføjedes den anselige Tilbygning med takket Gavl, oprindl. vistnok som Ligkapel, men senere, ved Gennembrydning af Skibets Mur med en stor fladbuet Aabning, inddragen i Kirken. Meget senere er det lille Vaabenhus. Kirkens Kampestensmure ere i ny Tid næsten overalt omsatte. Skib og Tilbygning have fladt Bjælkeloft, Koret Hvælving. For en halv Snes Aar siden fremdroges Kalkmalerier paa Skibets Sydvæg fra Beg. af 15. Aarh. og i Korhvælvingen fra omtr. 1600 (se *Magn. Petersen*, Kalkmal. S. 47). Ny Altertavle, malet af Kunstmaler Andersen, Thisted (Kopi af C. Bloch: Jesus i Emaus); den ældre Altertavle af Fru Ingemann hænger nu i Koret. Romansk Granitdøbefont. Sammenstykket Prædikestol. I Skibet en Malmstage, skænket 1792 af Peder Svendsen og Margrethe Knudsdatter fra Vadsholt. Klokken er fra 1478.

Gjettrup (1252: Getrop) tilhørte ved 1579 Henrik Gyldenstierne og efter ham Preben G.; 1663 udlagde Fru Ide Lindenov, Steen Becks, den til sine Børn som Erstatning for noget af deres sjæll. Gods, hun havde solgt. Derefter havde G. Ejer fælles med Vraa og Elkjær, indtil den (25, 63 og 457 Td. Hrtk.) 1799 af Grevinde Holck skødedes til v. Schmidten til Urup for 117,000 Rd.; v. Schmidten og 3 Medinteressenter solgte 1804 G. for 60,749 Rd. til Major Schuchardt til Nøragergd. og Landvæsenskommissær Giørup, hvilken sidste alt ejede $^{4}/_{24}$ af den. S. Aar solgtes den ved Auktion for 15,200 Rd. til Hans Brantsen, † s. Aar, hvorefter den solgtes for 22,000 Rd. til O. H. Sveistrup, hvis Enke 1830 solgte den for 15,000 Rd. til Brødr. J. F. († 1878) og A. M. Ammitzbøll († 1879); nuv. Ejere ere sidstnævntes Børn R. A. og Enkefru C. Schjøtz (i Sommeren 1900 overtaget af Prioritetshaverne). — Hovedbygningen, der tidligere bestod af 3 Fløje af Egebindingsværk, ombyggedes 1845 af Grundmur i 1 Stokv. med Kvist.

Gravholt, *Vadsholt* og *Rottrup* Byggesteder nævnes 1579. — Ved 1400 stadfæstede Per Gunnersen og hans Søn Gunner Persen deres Forældres Skøde paa *Elsnab* til Børglum Kloster; 1584 nævnes Jesper Hvas i Elsnap.

Dronninglund Sogn, hvoraf en ganske ringe Del (1248 af 33,824 Td. Ld., 24 Td. Hrtk., 1898: 56 Heste, 230 Stkr. Hornkv., 207 Faar og 123 Svin, 1890: 241 [1801: 51] Indb.) — en Del af Melholt og nogle smaa Enklaver i Rimmerne — hører til Kjær Hrd. i retslig Hens., se under Dronninglund Hrd. S. 115.

Hals Sogn, det sydøstl. Hjørne af Vendsyssel, omgives af Ulsted og Ø.-Hassing Sogne, Limfjorden og Kattegat. Ved den sydøstligste Spids, ved Indløbet til Limfjorden ligger et Sandflak, der mod S. Ø. løber ud i Odden *Nordmandshage*, som kan være tør ved Lavvande. Kirken, mod S. Ø., ligger omtr. $3^1/_4$ Mil Ø. S. Ø. for N.-Sundby. De lavtliggende, jævne Jorder ere mod S. muldsandede, mod N. temmelig skarpsandede. Der findes betydelige Eng-, Kær- og Mosestrækninger (Hals Mose) med Rimmer, ligesom ogsaa en Del Hede. En Del Skov (Hals Nørresk., Hals Søndersk., Hov Sk. m. m.). Gennem Sognet gaar Landevejen fra N.-Sundby til Hals.

Fladeindholdet 1896: 10,745 Td. Ld., hvoraf 2689 besaaede (deraf med Rug 1014, Byg 267, Havre 792, Spergel 232, Blandsæd til Modenh. 11, Grøntf. 62, Kartofl. 211, andre Rodfr. 99), Afgræsn. 2097, Høslæt, Brak, Eng m.m. 1915, Have 43, Skov 1337, ubevokset 101, Moser 868, Kær og Fælleder 359, Heder 929, Flyvesand m. v. 51, Veje og Byggegr. 252, Vandareal 103 Td. Kreaturhold 1898: 450 Heste, 1986 Stkr. Hornkv. (deraf 1129 Køer), 1424 Faar, 976 Svin og 14 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 227 Td.; 47 Selvejergaarde med 176, 253 Huse med 51 Td. Hrtk., og 43 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1952 (1801: 982, 1840: 1398, 1860: 1785, 1880: 2005), boede i 355 Gaarde og Huse; Erhverv: 174 levede af immat. Virksomhed, 940 af Jordbr., 181 af Fiskeri, 276 af Industri, 81 af Handel, 55 af Skibsfart, 121 af forsk. Daglejervirks., 79 af deres Midler, og 45 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hals* — 1. Feb. 1890: 148 Huse og 824 Indb. (1801: 643, 1840: 790, 1860: 884, 1880: 1041) —, en købstadlignende Landsby ved Indløbet til Limfjorden, med Kirke, Præstegd., Skole med 2 Lærere, Realskole (opr. 1883), Fattiggaard (opr. 1874, Plads for 30 Lemmer), Syge- og Epidemihus (opf. 1895, to Bygninger med 8 + 10 Senge), Lægebolig, Sparekasse (opr. $^{13}/_4$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 100,513 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 11,126 Kr., Antal af Konti 580), Markedsplads (Marked i Sept.), Købmandsforretninger, Andelsmejeri, Mølle, Haandværkere, 2 Gæstgiverier, Anløbsbro, ved hvis Yderende der er en lille Havn (ved Broens Yderende er der 13-14, i Havnen 8 F. Vand; ved Havnen er der paa Broens Vestside et rødt, fast Havnefyr, Flammens Højde 40 F., paa Brohovedet et Vinkelfyr, Flammens Højde 15 F.; om Broen og Havnen, der ejes af Aalborg Kommune, se S. 380), Færgested med Overfart til Egense i Mov Sogn, Lodser — der lodse til Aalborg over Hals Barre (se S. 380), mod N. til Frederikshavn og mod S. til Store- og Lille Bælt —, Toldkontrolsted, Telefonstation samt Postkontor; *Skovshoved*; Fiskerlejet *Hov*, ved Kattegat, med Kapel, Skole, Andelsmejeri og Statstelefonstation. *Jyngehuse*, *Koldkjærhus* med Skole. Ved *Aalebæk* er 1900 opført en Skole. *Østeraagaard* har $22^3/_4$ Td. Hrtk. (5 i Ø.-Hassing S.), 700 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, 250 Skov, 50 Mose, Resten Ager. *Hals Ladegaard* har $19^1/_4$ Td. Hrtk., 500 Td. Ld., hvoraf

90 Eng, 90 Plantage, Resten Ager. Gaarden *Mølholt* har 15$^3/_8$ Td. Hrtk. Andre Gaarde: *Nørskovgd.*, *Mosegd.*, *Nørrehede*, *Vesterhede* (2 Gde., hvoraf 1 omtr. 10 Td. Hrtk.), *Østerhede*, *Springborg*, *Jensminde* med Mølle, *Melgd.*, *Langesminde*, *Lykkensprøve*, *Bløden*, m. m.

I Sognet, særlig fra Hals og Hov, drives Fiskeri, navnlig af Torsk og Aal, men ogsaa Sild, Rødspætter. Efter Fiskeriberetn. for 1897-98 var der i Asaa (Dronninglund S., se S. 115), Hov og Hals 91 Fiskere, der fiskede fra 13 Damjoller og 29 mindre Fartøjer for en Værdi af 36,144 Kr.

Hals S., en egen Sognekommune, men delt i søndre (Hals og Skovshoved) og nordre Sognefogeddistr. (Hov), hører under Kjær Hrd.'s Jurisdiktion (N.-Sundby), Aalborg Amtstue- og Kjær Hrd.'s Lægedistr. (N.-Sundby), 7. Landstings- og Amtets 1. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' Lægd. 434 (søndre) og 435 (nordre Distr.). Kirken tilhører nogle Privatmænd, Kapellet i Hov Kommunen.

Kirken bestaar af Skib og Kor ud i eet, Taarn mod Vest, Tilbygning mod Syd og Vaabenhus mod S. (et tidligere Sakristi paa Korets Nordside er nedbrudt). Den ældste, vestl. Del af Langhuset er fra romansk Tid, væsentlig af Munkesten; i den senere Middelalder har den faaet to Krydshvælvinger, og det anselige Taarn, med en nu blændet Spidsbue ind til Skibet, tilføjedes (store Dele ere ommurede til forskellige Tider). Henimod Middelalderens Slutn. er Skibet forlænget mod Ø., udv. af Munkesten, indv. af Kamp, og overhvælvet med 3 Fag Krydshvælvinger, hvoraf den østligste udgør Koret; vistnok noget senere opførtes Tilbygningen, der tidligere var Gravkapel for Familien Skeel, men 1724 blev aabnet ind til Skibet med en Spidsbue. Skibets to Døre og flere rundbuede Vinduer kunne spores. Anselig Altertavle i Renæssancestil med Ramme fra 1598 og Billede fra 1899 af A. Dorph; paa Forsiden af Alterbordet staar: Niels Jensen Schelwig, Foged paa Halsgd., Anne Andersdatter 1620. Paa Alteret et sen-gotisk Røgelsekar. Kalken er skænket 1780 af N. Duus og Hustru, efter at den tidligere var brændt med Præstegaarden. Romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer. Prædikestol med Aarst. 1572 og Bogst. H. GS samt Gyldenstiernernes Vaaben. Paa Stolestaderne Aarst. 1735. I Skibet et sen-gotisk Krucifiks. I Kirken Ligsten fra omtr. 1500 over Diderik Droste, over Foged paa Halsgaard Anders Skriver, † 1589, og Hustru, over Niels Mollerup til Østeraa, † 1766, og Hustru samt to Sønner, over Jens Andersen i Halsgd., † 1620, og Hustru, over Forvalter paa Gjorslev osv. Jens Rasmussen, † 1721, og Hustru, og over Anne Madsdatter (Viffert) af Torstedlund, indgivet i Ø Kloster, † 1573 i Hals (D. Atl., V S. 258, fortæller, at hun bekostede den vestl. Del af Kirken og Taarnet).

Hov Kapel, der skal tjene som Filialkirke, er opf. 1899-1900 efter Tegn. af Arkit. V. Ahlmann, af røde Mursten og bestaar af Skib og Kor med Spir og Sakristi.

Østeraa (Østergaaser) blev 1668 af Kongen skødet til Villads Christensen fra Kbh. 1682 tilhørte den Niels Svendsen, der var død 1697. Enken Margr. Mule besad Ø. (6 og 30 Td. Hrtk.) til sin Død 1702, da den deltes mellem hendes Børn. Den blev samlet af en Datterdatter Charl. Am. Clausens Ægtefælle, Hospitalsforstander i Randers Jens Foss, der 1743 solgte den med Mølle og Gods (i alt 43 Td. Hrtk.) for 4700 Rd. til Niels Mollerup, Forpagter paa Fuglsig, af hvis Enke Joh. Christiane Lundsgaards Dødsbo den 1768 ved Auktion blev solgt for 15,000 Rd. til Albret Gleerup fra Eget, som 1773 solgte den (i alt 46 Td. Hrtk.) for 14,000 Rd. til Greve Moltke paa Dronninglund, som atter 1776 afhændede den til Kammerr. Niels Duus, der s. A. skødede den for 14,500 Rd. til Oberstlieutn. C. Leop. v. Leunbach. Denne solgte den for 15,950 Rd. til Fuldmægtig paa Vraa Jørgen Christensen, † 1804; 1836 solgtes den af Christensen til Callisen († 1874); den nuv. Ejer er Sønnen, H. C. F. Callisen. — Hovedbygningen, 1 Stokv. af Grundmur, er opf. 1847.

Fogedgaarden i Hals, nævnt i 1. Halvdel af 17. Aarh. som hørende til Dronninglund Gods, var opbygget af Delefogden Knud Jensen, der havde den frit for sin Bestilling, men var afbrændt 1658 af Svenskerne. Denne Gaard, Oprindelsen til *Hals Ladegaard*, blev 1716 af Fr. IV tilskødet Prinsesse Sophie Hedevig og havde saa fælles Ejer med Dronninglund til 1775, da Greve C. H. G. Moltke solgte den (14, i alt 104 Td. Hrtk.) til Kammerr. N. Duus, som 1788 solgte den (14, 24 og 12 Td. Hrtk.) for 17,400 Rd. til Justitsr. O. T. Lange til Bratskov, som 1801 skødede den (14 Td. Hrtk.) til Postmester i Hals Jens Duus for 10,650 Rd. Derpaa ejedes den af

Overkrigskomm. Brønnum og fra 1826 af Sønnen Chr. B., der kort efter solgte den for 13,000 Rd. til Købm. H. Kyllesbech, der 1838 solgte den for 17,000 Rd. til C. A. Færch (tidligere til Knudseje), efter hvem den 1879 for 70,000 Kr. (uden Besætning) solgtes til Hakon Dahl, † 1888, hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen, dels af Grundmur, dels af Bindingsværk, er opf. 1835-37.

Hals (i isl. Sagaer: *„át Halsi“*, ɔ: ved Indløbet til Fjorden) nævnes alt i 2. Halvdel af 10. Aarh., da Harald Graafel blev slaaet der af Guldharald. Hals hørte til Vitskøl Kloster og udgjorde senere et eget Birk, der undertiden var forenet med Aalborghus Len og senere hørte til Dronninglund Birk. Ø. for Byen ligger *Hals Skanse*, hvis Anlæg paabegyndtes af Fr. II (maaske har der dog tidligere været en Befæstning); 1647 lod Chr. IV foretage nye Befæstninger, som Fr. III genoptog 1653. Denne Konge tænkte endog paa at anlægge en Købstad her; $^{4}/_{9}$ 1655 bestemte han Hals til Toldsted, og der findes Udkast til Købstadsprivilegier af $^{25}/_{8}$ 1656. Men Planen kom ikke til Udførelse, vistnok paa Grund af den Aaret efter udbrydende Svenskekrig, i hvilken Skansen alt 1657 blev indtaget af de svenske, men atter besat af de danske under Major Anders Lauridsen. Svenskerne indtoge og demole-

Hals Skanse.

rede den dog s. Aar; den blev atter istandsat og tappert forsvaret af Anders Lauridsen mod de svenskes Angreb fra Søsiden $^{16}/_{8}$ 1659. Skansen holdtes vedlige indtil 1848; paa et Krudttaarn stod Aarst. 1677, og nordre Skanse ved Fladstrand forsynedes med Kommando herfra indtil 1687 (se S. 31). I den af Grave omgivne Skanse staa endnu Krudttaarnet og Tøjhuset, det sidste nu Receptionslokale for søværts ank. Koppe- og Kolerapatienter (se D. Atl. V. S. 256; *H. O. Scheel*, Krigens Skueplads, Kbh. 1785, S. 275. Saml. til j. Hist. VIII S. 257 flg. og 364 flg.; i Pufendorffs Atl., Nr. 66, findes en Plan af Dalberg, i Rigsarkivet Kort fra 1724 og 25).

Tolderen i Aalb. fik 1552 Kongebrev om at udlægge en Søtønde paa Bagedybet ud for Hals; enhver søfarende, der besøgte Bagedybet. skulde herefter betale Tolderen en dansk Hvid. Da senere Tønden inddroges om Vinteren, gav det Anledning til Klager, og der androges om, at der maatte opstilles to Varder paa Landet indenfor, hvor Tønden laa (Kongebr. af $^{21}/_{4}$ 1577). Manderup Parsberg fik 1616 Ordre til at genopføre „den Varde, som paa Hals standende var“, da den var omblæst; 1639 var atter et af Søtaarnene ved H. omblæst, og det befaledes, at det nye skulde være af Sten; 1647 hedder det, at Varderne i Krigstiden vare ganske ruinerede (se Saml. til j. Hist. VIII S. 184 flg.).

Om *Hals Skibsbro* se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 163 flg., om det 1735 oprettede Lodsvæsen smstds. 176 flg.

Noget S. for Skovshoved har der ifl. D. Atl (V S. 259) staaet et Kapel, hvorefter Stedet kaldtes Kapel-Agre; Stedet kendes nu ikke længere.

Ved en Brand $^{22}/_{5}$ 1814 brændte 22 Huse i Hals.

Skovene i det sydøstl. Vendsyssel (ligesom de lige S. for Limfjorden) ere Blandingsskove, hvis vigtigste Bestanddel er El, for hvis Vækst den fugtige Jordbund, med sin Blanding af Tørv og Flyvesand, er en udmærket Betingelse; dog findes ogsaa en Del Birk, ligesom Ask o. a., men kun ringe Bøg. Skovene have her et mere oprindeligt Udseende end de fleste andre danske Skove (se *C. Vaupell*, i Tidsskr. for popul. Fremst. af Naturvidensk. 2. R. II S. 152 fl.).

Litt.: *P. C. Møller*, Oeconom. Skildr. af Hou i H. Sogn, Aalborg 1833.

Fleskum Herred.

Sogne:

Fleskum Herred grænser mod N. til Limfjorden, mod Ø. til Kattegat, mod S. til Hindsted og Hellum og mod V. til Hornum Herreder. Mod V. dannes Grænsen af Østeraa, mod S. for en Del af Lindenborg Aa. Den største Udstrækning fra V. til Ø. er omtr. $3^1/_2$, fra N. V. til S. Ø. $4^1/_4$ Mil. Den nordvestl. Del er for det meste højtliggende og bakket, opfyldt af de store Banker, der ligge omkring den jydske Hovedvandskelslinie (Bavnehøj, 239 F., 75 M., Æshøj, 257 F., 80 M., og Risbjærg, 265 F., 82 M.); dog er der langs Limfjorden lave Kærstrækninger, der staa i Forbindelse med den *Lille Vildmose*, som opfylder det meste af Herredets østl., lavtliggende og jævne Del langs Kattegat; mellem Mosen og Kattegat ligge dog de isolerede Muldbjærge, 153 F., 48 M. Ogsaa langs Østeraa er der Kærstrækninger. Af Vandløbene til Limfjorden mærkes *Romdrup Aa* og *Lin-*

denborg Aa med Gudumlund Kanal. De højereliggende Jorder ere for en Del lermuldede, blandede med Kalk; i Lavningerne mellem Bakkerne findes ofte gode, muldede Kærjorder med Mergelunderlag. Skovarealet er kun lille (1462 Td. Ld.). M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets bedre Herreder (ved Matr. gnmstl. $24^3/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 64,291 Td. Ld. ($6_{,44}$ □ Mil, $354_{,6}$ □ Km.). Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 $2566_{,4}$ Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890: 9599 (1801: 4984, 1840: 6664, 1860: 7848, 1880: 9329). I gejstlig Henseende danner Herredet eet Provsti med Hornum Hrd. (dog hører N.- og S.-Tranders S. til Aalborg Købstads Provsti), i verdsl. Hens. hører det til Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion og Amtets 1. Forligskreds.

Fleskum Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Flæskiumhæreth* (maaske af „Flasker“, ɔ: Engdrag og Pytter), hørte i Middelalderen til Himmersyssel, senere til Aalborghus Len og fra 1660 til Aalborghus Amt; se i øvrigt S. 341.

Der er talt omtr. 285 jordfaste Oldtidsmonumenter, deraf kun omtr. 10 Dysser og Jættestuer, Resten Gravhøje (i flere af disse er der fundet Stenkister); henved Halvdelen af Monumenterne er dog nu sløjfet eller forstyrret; $^1/_1$ 1900 vare 2 fredlyste. Næsten alle findes i den vestl. Halvdel (omtr. 80 i Gunderup, 55 i Nøvling, 45 i Volsted, 35 i Dal og 25 i Ferslev Sogn). I den tidligere Oldtid har Herredet imidlertid heller ikke strakt sig saa langt mod Ø., idet det store Mov Sogn (Lille Vildmose) dækkedes af Havet.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i F. Hrd., af *Kr. Bahnson* og *E. Rondahl*, 1887.

Nørre-Tranders Sogn omgives af Aalborg Købstadsjorder, Limfjorden samt Romdrup, hvorfra det adskilles ved Romdrup Aa, og S.-Tranders Sogne. De især mod V. og S. højtliggende og bakkede (højeste Punkt 222 F., 70 M.), mod Ø. og N. lavtliggende Jorder ere muldlerede og kalkblandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Hadsund.

Fladeindholdet 1896: 5865 Td. Ld., hvoraf 2592 besaaede (deraf med Rug 540, Byg 588, Havre 813, Bælgsæd 3, Blands. til Modenh. 173, Grøntf. 37, Kartofler 298, andre Rodfr. 140), Afgræsn. 1321, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1596, Have 47, Skov 79, Kær og Fælleder 31, Hegn 5, Heder 23, Veje og Byggegr. 168 Td. Kreaturhold 1898: 569 Heste, 1809 Stkr. Hornkvæg (deraf 1319 Køer), 1150 Faar, 2034 Svin og 33 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 396 Td.; 67 Selvejergaarde med 385, og 71 Huse med 11 Td. Hrtk., alle i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1455, $^1/_2$ 1899: 3128 (1801: 651, 1840: 973, 1860: 1164, 1880: 1353), boede i 219 Gaarde og Huse; Erhverv: 30 levede af immat. Virksomh., 732 af Jordbrug, 21 af Gartneri, 307 af Industri, 17 af Handel, 6 af Skibsfart, 238 af forsk. Daglejervirks., 63 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nørre-Tranders* (i Vald. Jrdb. Trannes) med Kirke, Præstegd., Skole og Mølle; *Øster-Sundby* med Skole, Mølle og Forsamlingshus (opf. 1896); *Øster-Uttrup* med Skole og Andelsmejeri; *Vejgaard* — $^1/_2$ 1899: 1930 Indb. —, en Arbejderforstad til Aalborg, med Skole (2

Lærere og 2 Lærerinder). Hovedgaarden *Sohngaardsholm* har omtr. 34½ Td. Hrtk., 490 Td. Ld., hvoraf 18 Kær, Resten Ager. Gaarden *Rørdal* (Ferdinandinesdal), tilhørende Portland Cementfabrik: omtr. 15 Td. Hrtk. (omtr. 10 frasolgtes allerede 1896-99 til Portland Cementfabrik og Arbejderby, se S. 377), 380 Tønder Land, hvoraf 35 Skov, Resten Ager. Paa Sohngaardsholms Mark ligger Cementfabrikken „Danmark", se S. 377. Andre Gaarde: *Petersborg*, *Bakkegaard*, *Vejgaard* og *Øster-Mariendal* med Teglværk. En Samling Huse under Øster-Uttrup hedder *Vejrholm*.

Nørre-Tranders S., en egen Sognekommune, delt i 2 Sognefogeddistrikter, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' Lægd 423a og b (østl. og vestl. Distr.). Kirken tilhører en Del af Sognebeboerne.

Den højtliggende *Kirke* (brugt som Sømærke) er meget lang (indv. omtr. 52 Al.) og bestaar af Skib med Forhal mod V., Kor med Apsis, Taarn ved Forhallens Vestside, Vaabenhus mod N. og Gravkapel ved Korets Nordside. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid (12. Aarh.) af tilhugne Granitkvadre udv. og raa Kamp indv. paa Sokkel med Skraakant. Forhallen, der er bredere end Skibet og har langt tykkere Mure (den har vistnok baaret et Taarn), er samtidig eller meget tidlig tilbygget; den er ligeledes af Granit og hviler, ligesom Apsis, paa en Dobbeltsokkel. I den senere Middelalder afløstes Kirkens Bjælkeloft af Hvælvinger (3 Krydshv. i Skib, 1 Stjernehvælv. i Kor; Apsis har en, dog ikke oprindl. Halvkuppelhv.), ligesom Taarnet, med hvælvet Underrum (paa Vestsiden staar 1765 og paa Sydsiden 1778 og J. B. — F. S. W.), og Vaabenhuset, med to smaa spidsbuede Hvælvinger, tilføjedes, alt væsentlig af Mursten. Det saakaldte Benzonske Kapel (overhvælvet) for Ejerne af Sohngaardsholm er fra nyere Tid. Det interessanteste og i arkitektonisk Henseende smukkeste Parti er Forhallen, i hvis Midte staar en smukt udhugget Granitsøjle som Støtte for de 4 Rundbuer, der bære Rummets fire, 8 Al. høje Krydshvælvinger; mod Ø. aabner Rummet sig ind til Skibet med to paa en bred, firkantet Pille hvilende Rundbuer. Skibets to karakteristiske, smukke Portaler, mod N. og S., ere bevarede (den sydl. tilmuret, afb. i Studierejser af Kunstakad. Elever I Pl. 14), ligesom nogle af de oprindl. Vinduer. Korbuen er ogsaa den oprindelige. Kirken er i den nyeste Tid undergaaet flere Restaurationer, saaledes 1842-44 og 1858, da der bl. a. indsattes spidsbuede Vinduer, og sidste Gang tillige Forhallen deltes ved en Mur fra N. til S. og den vestl. Halvdel gjordes til Sakristi; endelig restaureredes under Ledelse af Arkitekt V. Ahlmann Forhallen 1891-92, ved hvilken Lejlighed Skillerummene nedtoges, og Taarnet 1896-97. Udskaaren Altertavle i Renæssancestil, vistnok istandsat af Konferensr. Johs. Benzon († 1784); udskaaren Prædikestol i Rokokostil fra 18. Aarh.; romansk Granitdøbefont. Over Pillen ved Forhallen et Krucifiks. I Kapellet staar en Del Ligkister med Ligene bl. a. af ovenn. Johs. Benzon og Hustru F. S. Witt, Stiftamtmand J. A. Witt, † 1754, og Hustru, og Konferensr., Landsdommer, Chr. Braem, † 1752, og dennes 3. Hustru, en Datter af Witt; i Kælderen hvile Joh. Sohn, † 1690, og Hustru. I Koret Epitafium over Johs. Benzon og Familie, i Skibet Epitafium over Amtsforvalter Thyge Thomsen, † 1737, og Hustru, der hvile i en tilmuret Hvælving nedenunder (se *F. Uldall*, i Saml. til j. Hist. IV S. 221).

Sohngaardsholm hed tidligere *Filsted Ladegaard* og hørte under Aalborghus; ved Slutn. af 17. Aarh. kaldes den Herregaard (en Synsforretn. af 1631 nævner mod N. i Gaarden en 34 Fag lang Lade og desuden et 35 Fag langt Fæhus). 1644 blev den (98 Td. Hrtk.) med en stor Del Gods skødet af Kronen til Proviantskriver „for" Kbhvns. Slot Hans Hansen for 65,018 Rd. Ved Højesteretsdom af 4/2 1678 erhvervede Regeringsr. Nic. Brugman Ret til den (i alt 400 Td. Hrtk.), men solgte den straks efter til Joh. Sohn, som 1688 mod at erlægge 600 Rd. fik Bevill. til, at den (64 Td. Hrtk.) maatte hedde Sohngaardsholm og nyde adelige Sædegaardsprivilegier, saalænge dens Tilligg. mindst var 200 Td. Hrtk. Bøndergods. Senere ejedes den af Kommercer. Hans Benzon, † 1715, Tøger Benzon, der 1740 solgte S. (66, Tiender og Brokorn 63, Gods 310 Td. Hrtk.) paa Auktion for 24,030 Rd. til Kapt., senere

Konferensr. Johs. Benzon, † 1784. Sønnen Kmjkr. Hans B. og Svigersønnen Etatsr. Arenstorff solgte 1786 S. (66, 107 og 347 Td. Hrtk.) for 79,500 Rd. til deres Svoger Kmhr. Th. Adeler; 1798 gaves kgl. Bevill. til, at Godset maatte afhændes uden Tab af Hovedgaardens Frihed. Senere ejedes S. af Landsdommer Henr. Muhle Hoff indtil 1809, da den ved Auktion solgtes af hans Konkursbo, derefter af Kapt. Nørager; 1830 blev den købt af Johs. Chrf. Nyholm, der solgte den 1837; 1843 solgte Sachmann den til Backe til Valdemarskilde paa Sjæll. for 45,000 Rd. Senere ejedes den af R. Rennisson og hans Arvinger; 1884 blev den købt af I. Henius, som 1898 solgte den til A. Haagensen, der 1899 solgte den til den nuv. Ejer, Forpagter C. Hollesen. — Hovedbygningen, een Fløj i 1 Stokv. med Taarn med Spir paa Nord- og fremspringende Midtparti paa Sydsiden, er opført 1886 i Renæssancestil efter Tegn. af Arkitekt. Momme og Olesen.

Rørdal har fordum været en Hovedgaard; Thord Jakobsen (Lange) „de roordal"

Forhallen i Nørre-Tranders Kirke.

nævnes 1364. — Noget Ø. for Gaarden i en Dal, „Dybdal", ligger det gamle Voldsted.

I *Tranders* (Trannes) ejede Vald. Sejr en Del Jord. Per Høg og Niels Krabbe skødede 1406 *Sønder Trannæs* til Dronning Margrethe.

V. for Ø.-Sundby har ligget en hellig *St. Hans Kilde.*

Paa *Signalbakken* er der i den usædvanlige Højde af omtr. 145 F. afdækket en Køkkenmødding fra den yngre Stenalder; der gjordes her et rigt Fund af Oldsager og Dyreknogler (væsentlig Tamdyr).

Sognet var Anneks til Aalborg Frue Sogn indtil 1887, da det blev et eget Pastorat.

Litt.: *S. Rebstrup,* Nørretranders S., i Saml. til j. Hist. IV S. 219 flg.

Sønder-Tranders Sogn, Anneks til Aalborg Frue Sogns 1. residerende Kapellani, omgives af N.-Tranders, hvori det har et Enklave, Romdrup og Nøvling Sogne samt Hornum Hrd. (Budolfi Lands.). Kirken, mod Ø., ligger $^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De mod V. højtliggende og bakkede (højeste

Punkt 220 F., 69 M.), mod Ø. lavere og jævnere Jorder ere muldlerede og kalkblandede. Sydøst- og Østgrænsen dannes af Romdrup Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 2455 Td. Ld., hvoraf 1255 besaaede (deraf med Rug 213, Byg 227, Havre 489, Bælgsæd 5, Blands. til Modenh. 59, Grøntf. 17, Kartofl. 159, andre Rodfr. 84), Afgræsn. 366, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 679, Have 18, Skov 3, Moser 18, Kær og Fælleder 61, Heder 23, Veje og Byggegrunde 30 Td. Kreaturhold 1898: 263 Heste, 730 Stkr. Hornkv. (deraf 530 Køer), 373 Faar, 804 Svin og 13 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 154 Td.; 29 Selvejergaarde med 142, 42 Huse med 12 Td. Hrtk. og 15 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 551 (1801: 299, 1840: 345, 1860: 469, 1880: 558), boede i 96 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 374 af Jordbrug, 5 af Gartneri, 59 af Industri, 5 af Handel, 56 af forsk. Daglejervirks., 24 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sønder-Tranders*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, privat Poge- og Haandgerningsskole, Halmvarefabrik, 2 Teglværker, Dampmølle med Andelsmejeri og Kro; *Gug* med Skole, Mølle og Jærnbanestation. *Postgaard* har 12 Td. Hrtk. *Smedegaarde* (i Enklavet), *Hedegaarde*, *Skovgd.*, *Petersborg*, *Duedal*, Gd., *Bækagergd.*, *Nielsminde*, Gd., *Theashaab*, Gd., *Beatesminde*, Gd.

S.-Tranders S., en egen Sognekommune, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion, Aalborg Amtstue- og Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 424. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. samt Vaabenhus og Sakristi mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Nord- og Syddøren ere til Dels bevarede (tilmurede). Korbuen, af raa Kamp og Mursten, er ikke oprindl. I den senere Middelalder indbyggedes Hvælvinger, ligesom det brede Taarn, med hvælvet Underrum, Sakristiet og vistnok ogsaa Vaabenhuset, begge overhvælvede, tilføjedes, alt af Mursten. Ret anselig Altertavle fra 17. Aarh., med et Maleri, Korsfæstelsen, i Midten, og Prædikestol fra s. Tid, begge i Renæssancestil. Romansk Granitdøbefont med udhugne Menneskehoveder paa Kummen.

Postgaard, bestaaende af sammenlagte Bondergaarde, blev opf. 1804 af Postmester Frisch, Godsforvalter paa Sohngaardsholm. Den solgtes 1899 for 105,000 Kr. til N. Olsen, Rørdal.

Gug nævnes flere Gange som et Sogn, saaledes 1453, 1487, 1490, 1494 og 1525; 1555 var Kirken nedbrudt og Sognet saaledes ophævet.

S.-Tranders, der tidligere tillige med N.-Tranders laa til Sognepræsten ved Aalb. Frue Kirke, blev ved Reskr. af $^{10}/_7$ 1789 lagt til Frue Sogns 1. residerende Kapellani.

Om et Grandebrev for Sognet, se Saml. til j. Hist. V S. 325.

Ferslev Sogn omgives af Annekset Dal, Hornum Hrd. (Ellidshøj S.), hvorfra det for en Del adskilles ved Østeraa, det andet Anneks Volsted samt Gunderup og Nøvling Sogne. Kirken, mod N. V., ligger $1^1/_2$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Ingerhøj, 206 F., 65 M.) ere muldsandede, undt. en Del af Byen Ferslevs Jorder, der ere kalkblandedede og muldlerede.

Fladeindholdet 1896: 3308 Td. Ld., hvoraf 1413 besaaede (deraf med Rug 289, Byg 146, Havre 592, Boghvede 3, Spergel 18, Frøavl 27, Blandsæd til Modenh. 48, Grøntf. 38, Kartofler 195, andre Rodfr. 57), Afgræsning 805, Høslæt, Brak, Eng m. m. 543, Have 12, Skov 2, ubevokset 9, Moser 17, Kær og Fælleder 58, Heder 408, Veje og Byggegrunde 39 Td. Kreaturhold 1898: 206 Heste, 680 Stkr. Hornkvæg (deraf 417 Køer), 545 Faar, 524 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 151 Td.; 24 Selvejergaarde med 145, 25 Huse med 6 Td. Hrtk. og 18 jordløse Huse, næsten $^1/_2$ i Fæste og Leje. Be-

folkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 445 (1801: 228, 1840: 269, 1860: 331, 1880: 449), boede i 75 Gaarde og Huse; Erhverv: 21 levede af immat. Virksomh., 324 af Jordbrug, 23 af Industri, 7 af Handel, 46 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 16 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ferslev* med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse for Ferslev Past. (opr. $^{8}/_{5}$ 1881; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehavende 25,200 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 1999 Kr., Antal af Konti 417) og Andelsmejeri; *Nøtten* (1501: Nøtting); *Miels* med Skole. *Ferslevgaard* har $12^{7}/_{8}$ Td. Hrtk., 202 Td. Ld., hvoraf 40 Eng, 19 Hede, Resten Ager; desuden 10 Td. Ld. i Arvefæste. Andre Gaarde: *Pederstrup*, *Blaksgd.*, *Vennersborg*, *Fuglehøjsgd.*, *Stenstuegd.*, m. m.

Ferslev S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 382. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre. Nord- og Syddøren (tilmurede) ligesom nogle rundbuede Vinduer ses. Murenes Ydersider ere senere omsatte. I den senere Middelalder fik Skibet Hvælvinger (Koret beholdt sit Bjælkeloft), og Taarnet, af Granit og Mursten, tilføjedes; fra Underrummet (oprindl. bestemt til at overhvælves) fører en Spidsbue ind til Skibet. Kirken er sidst bleven restaureret 1892 (Ydermurene omsattes, og Taarnets Kalkpuds fjernedes). Ny Altertavle fra 1899 af A. Dorph (Christus i Getsemane); den gml. Altertavle nu i Vaabenhuset. Prædikestol fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont med Ornamenter. Paa Korvæggen er fundet Kalkmalerier fra 1. Halvdel af 16. Aarh. (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 48). I Vaabenhuset er indmuret en lille Runesten med Indskriften: Uggi, Lutaris Søn, satte denne Sten efter sin yngste Søn (se Stephens II S. 673, Thorsen II S. 109).

Justitsr. B. Hauch solgte 1729 til Tøger Benzon en stor Del Gods, deribl. 66 Td. Hrtk. i *Ferslev*, som denne 1730 afhændede til Carsten Werchmeister i Aalborg for 3956 Rd.; hans Enke Helvig Brun solgte disse 66 Td. for 2000 Rd. C. til Harboe Meulengracht i Aalb., der atter solgte dem 1749 med Gadehuset *Vennersborg* (i alt 70 Td. Hrtk.) til Poul Hassing, † 1760, hvis Enke Cathr. Marie Flechtner 1762 ægtede Kammer. Christen Andersen Lange, † 1779, og 1783 solgte sit paaboende Hus Vennersborg med 71 Td. Hrtk. Gods i Ferslev og 44 Td. Hrtk. Tiender for 9200 Rd. til sin Sognepræst Hr. Mourids Mørch, † 1801.

I *Miels* skal have ligget en Kirke, som senere flyttedes til Volsted, og hvis Materiale et urigtigt Sagn lader Vald. Atterdag benytte til Opførelse af Egholm Slot i Skjørping Sogn, Hellum Hrd. D. Atl. fortæller, at der endnu 1769 var Spor af Kirkegaarden S. for Miels By. En stensat firkantet Plads antages at have været Kirkens Grund.

Ved Miels er der fredlyst en Dysse; Kamret bestaar af 5 Sidesten og 1 Dæksten, hvorpaa skaalformede Fordybninger.

Dal Sogn, Anneks til Ferslev, omgives af dette og Nøvling Sogne samt Hornum Hrd. (Budolfi Lands. og Svenstrup S.). Kirken, mod V., ligger 1 Mil S. for Aalborg. De højtliggende, bakkede Jorder (Store Svalbakke, 225 F., 81 M.) ere overvejende muldsandede, nogle muldlerede. En Del Lynghede.

Fladeindholdet 1896: 2372 Td. Ld., hvoraf 971 besaaede (deraf med Rug 200, Byg 113, Havre 386, Spergel 24, Blandsæd til Modenh. 24, Grøntf. 31, Kartofler 128, andre Rodfr. 65), Afgræsn. 398, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 448, Have 10, Skov 5, ubevokset 3, Moser 34, Kær og Fælleder 125, Heder 341, Veje og Byggegr. 32, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 134 Heste, 535 Stkr. Hornkv. (deraf 357 Køer), 335 Faar, 292 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 98 Td.; 18 Selvejergaarde med 89, 1 Arvefæstegd. med 4, 16 Huse med 5 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 272 (1801: 162, 1840: 172, 1860: 223, 1880: 249), boede i 54 Gaarde og Huse; Er-

hverv: 4 levede af immat. Virksomh., 193 af Jordbrug, 22 af Industri, 29 af forsk. Daglejervirksomh., 20 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Dal* med Kirke, Skole og Mølle; *Povlstrup*. Gaarde: *Finstrup* (12 Td. Hrtk., 160 Td. Ld.) og *Skudshale* (9 Td. Hrtk.).

Dal S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 381. Lægd. Kirken tilhører Aalborg Hospital.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granit paa Sokkel med Skraakant, men alle oprindelige Enkeltheder, undt. Syddøren, der nu er Indgang, og et blændet, rundbuet Vindue i Korgavlen, ere forsvundne. Ved en 1886 foretagen gennemgribende Restauration (Arkitekt F. Uldall) blev bl. a. Taarnets Overdel, af gule Munkesten, ommuret, Kirken fik nye, rundbuede Vinduer, og Vaabenhuset, ligeledes af Mursten, tilføjedes. Skibet har nyt Bjælkeloft, Koret Krydshvælving, Taarnrummet (nu Daabsværelse), med en Rundbue ind til Skibet, Bjælkeloft. Ny Altertavle med Maleri af A. Dorph (Christus paa Korset); smukt udstyret, ny Prædikestol af Egetræ. Romansk Granitdøbefont paa et firkantet Fodstykke. Kalk fra 1631 (et Relikviegemme fra Kirken findes i Nationalmuseet).

Chr. IV erhvervede 1601 *Finstrup* med mere Strøgods i Jylland ved Mageskifte med Iver Friis til Ørbæk mod andet Jordegods i Kalø Len.

Volsted Sogn, Anneks til Ferslev, omgives af dette og Gunderup Sogn samt Hellum Hrd. (Gjerding og Skjørping S.), hvorfra det adskilles ved Lindenborg Aa, og Hornum Hrd. (Buderup og Ellidshøj S.), hvorfra det adskilles ved Skiveren. Kirken, midt i Sognet, ligger 2 Mil S. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Ørnhøje, 213 F., 67 M.) ere overvejende muldsandede, nogle muldlerede. En Del Lynghede.

Fladeindholdet 1896: 2248 Td. Ld., hvoraf 837 besaaede (deraf med Rug 139, Byg 75, Havre 395, Boghvede 10, Spergel 17, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 21, Grøntf. 18, Kartofler 142, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 432, Høslæt, Brak, Eng m. m. 457, Have 9, Skov 16, ubevokset 83, Moser 19, Heder 343, Veje og Byggegr. 52 Td. Kreaturhold 1898: 118 Heste, 466 Stkr. Hornkv. (deraf 254 Køer), 493 Faar, 322 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 80 Td.; 13 Selvejergaarde med 66, 1 Arvefæstegd. med 5, 20 Huse med 8 Td. Hrtk. og 11 jordløse Huse, næsten 1/2 i Fæste og Leje. Befolkningen, 1/2 1890: 271 (1801: 156, 1840: 205, 1860: 224, 1880: 257), boede i 51 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 214 af Jordbrug, 25 af Industri, 7 af forsk. Daglejervirks., 8 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Volsted* med Kirke og Skole. *Volsted-Nørgaard* (9 Td. Hrtk., 208 Td. Ld.).

Volsted S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 383. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, der ere fra romansk Tid af Granit paa Sokkel med Skraakant, og nyt Vaabenhus mod S. Murene ere for største Delen omsatte; kun eet rundbuet Vindue ses paa Korets Sydside. Syd- og Norddøren ses indvendig. Skibet har Bræddeloft, Koret Krydshvælving. Granitalterbord. Tarvelig Altertavle fra omkring 1700 med et Midtbillede (Korsfæstelsen). Lille Prædikestol med gotisk Snitværk. Romansk Granitdøbefont med firkantet Fodstykke. (Om Rester af kalkmalede Ornamenter paa en Hvælving, se *Magn. Petersen* Kalkm. S. 53). Paa Vaabenhusets Ydermur dels omkring Døren, dels paa Hjørnerne ere indmurede 8 romanske Granitsten med figurlige Fremstillinger (Adam og Eva, en Bisp i Ornat, en Agnus Dei, to liggende Menneskefigurer og flere Dyreskikkelser og Indskrifter).

Gunderup Sogn omgives af Annekset Nøvling, Ferslev og Volsted Sogne, Hellum Hrd. (Gjerding, Blenstrup og Komdrup S.), hvorfra det ad-

skilles ved Lindenborg Aa, Gudum, Lillevorde og Romdrup Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger $1^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (*Lundby Bakker*, højeste Punkt Risbjærg, 265 F., 83 M.) ere muldsandede og muldlerede i den nordøstl. Del med Kalkunderlag; mod S. og Ø. findes store Engstrækninger med Tørveskær. En Del Skov (Lundby Krat) og, mod Ø., lyngbevokset Hede. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og, i det sydøstlige Hjørne, Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 9430 Td. Ld., hvoraf 3648 besaaede (deraf med Rug 646, Byg 629, Havre 1621, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 118, Grøntf. 26, Kartofler 353, andre Rodfr. 247), Afgræsn. 1574, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1780, Have 48, Skov 191, Moser 25, Kær og Fælleder 561, Heder 1461, Veje og Byggegr. 140 Td. Kreaturhold 1898: 735 Heste, 2379 Stkr. Hornkv. (deraf 1329 Køer), 2054 Faar, 1758 Svin og 37 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 458 Td.; 63 Selvejergaarde med 334, 2 Arvefæstegd. med 5, 18 Fæstegd. med 95, 91 Huse med 23 Td. Hrtk. og 85 jordløse Huse, omt. $^1/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1574 (1801: 951, 1840: 1189, 1860: 1351, 1880: 1618), boede i 285 Gaarde og Huse; Erhverv: 97 levede af immat. Virksomh., 1053 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 171 af Industri, 44 af Handel, 121 af forsk. Daglejervirksomh., 48 af deres Midler, og 34 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Gunderup*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole og Vandværk; *Vaarst* (gml. Form: Varst, Varsted) med Skole, Teglværk, Mølle og Jærnbanestation; *Fjellerad*, ved Landevejen, med Skole, Folkehøjskole (opr. 1866, med Landbrugsundervisning), Forsamlingshus (opf. 1900), Andelsmejeri (Damgd.); Købmandsforretn., Teglværk, Vandværk, Mølle og Bageri; *Haals* (gml. Form: Hadels) med Skole; *Oppelstrup* med Baptistskole og dertil hørende Forsamlingsstue, Fattiggd. for G.-Nøvling Komm. (opr. 1874; Plads for 42 Lemmer) og Mølle; *Lundby*, ved Landevejen; *Skovstrup* med Skole, Sparekasse for G.-Nøvling (opr. $^1/_{10}$ 1869; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 55,007 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 6113 Kr., Antal af Konti 581) og Andelsmejeri; *Tordrup* med Mølle, *Flamsted* med Vejr- og Vandmølle. *Lundbygaard* har $13^1/_2$ Td. Hrtk., (deraf 3 Td. Fæstegods), 390 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, 25 Skov (Lundby Krat), 105 Hede (hvoraf 25 beplantet), Resten Ager. *Fjelleradgd.*, m. m.

Gunderup S., een Sognekommune med Annekset, delt i to Sognefogeddistrikter, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 431.Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Den meget anselige *Kirke* (udv. 111 F. lang, 33 F. bred) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Korsarm mod S., Vaabenhus mod N. og Sakristi ved Korets Nordside. Skib og Kor ere fra romansk Tid af tilhugne Granitkvadre. To opr. Vinduer ligesom Nord- og Syddøren samt en Dor paa Korets Sydside ses (tilmurede). Sydmuren er helt omsat; paa en af Kvadrene er indhugget en Haand med en Nøgle. I den senere Middelalder har Kirken faaet Hvælvinger (4 i Skib, 1 i Kor), og samtidig ere Korsarmen — af Mursten i Munkeforbandt og med 2 høje Hvælvinger —, der har to Spidsbuer ind til Kirken, og det 72 F. høje Taarn — af Granit og Mursten og med hvælvet Rum, der har Spidsbue ind til Skibet — tilføjede. Vistnok samtidige ere Vaabenhuset (med fladt Loft) og Sakristiet (hvælvet), begge af Mursten i Munkeforbandt, opførte. Stor Altertavle i Indfatning fra Beg. af 19. Aarh.; i Midten et Billede (vistnok Kopi) af Christus i Emaus. Solvkalk, skænket 1632 til Nøvling Kirke af Poul Christensen. Prædikestol fra Beg. af 19. Aarh. Romansk Granitdøbefont med to Par Dyr med sammenslyngede Haler og Menneskehoved. I Kirkens

Vestende et Orgel. I Skibet et lille Krucifiks fra 16. Aarh. Klokken, fra 1444, er nu omstøbt.

I Vaabenhuset ere 1895 indsatte to Runesten. Paa den største „Fjellerad-" eller „Balderstenen" (kaldt saaledes, fordi man tidligere urigtigt har læst Navnet Balder paa den), som oprindl. har staaet paa en Høj ved Byskellet mellem Haals og Fjellerad Marker (Højen er nu næsten helt sløjfet og Gravene forlængst ødelagte) og for over et halvt Aarh. siden flyttedes ind paa Kirkegaarden, staar: „Toke rejste denne Sten og gjorde dette Mindesmærke efter Api sin Maag (ɔ: Stiffader), en brav Odelsbonde, og efter Tofa sin Moder. De ligge begge i denne Høj. Api overdrog Toke sin Ejendom efter sig". Paa den anden Sten, som i over et Aarh. har staaet i Kirkegaardsdiget og før paa den nu ligeledes sløjfede Aphøj N. for Kirken, staar: „Øjsten satte denne Sten efter sin Fader Asulv".

Paa Kirkegaarden staar der et 1865 rejst, 10 F. højt Sandstensmonument over 12 Soldater, der faldt i Træfningen ved Lundby $^3/_7$ 1864.

I *Vaarst* har ligget en Hovedgaard, der 1462 ejedes af Morten Roed, 1503 af Thomes Roed, hvis Søn Morten R. døde 1588 som Slægtens sidste Mand; med hans Søster kom V. til Thomes Kruse, hvis Søn Chrf. K. 1580 skrev sig til V. (se *K. Gjerding*, Vaarstgd. og Familien R., i Saml. til j. Hist. 2. R, III S. 449 flg.). — Anne Høgsdatter i *Flamstedgaard* nævnes 1589. — En Gaard *Feriodde* i Gunderup Sogn blev 1443 af Jens Stigsen solgt til Bisp Torlaf i Viborg. 1454 udstedte Per Skube Skøde paa samme Gaard. — *Lundbygaard* blev 1079 solgt fra Gudumlund til Jens Schmith († 1800) for 11,000 Rd. Den havde da 13 Td. Hrtk., med Gods i alt 60 Td. Hrtk. Den ejes nu af C. Schmiths Enke.

Ved *Lundby Krat*, der er almindeligt Udflugtssted for Aalborgenserne, rejstes 1888 en Mindesten (en tidligere Overligger fra en forstyrret Jættestue paa Vaarst Mark) for Stavnsbaandets Løsning; paa Stenen staa bl. a. Kronprins Frederiks (Fr. VI) Portrætmedaillon og Navnene Reventlow, Colbjørnsen og Bernstorff.

I *Tordrup* har der staaet en Kirke, der nævnes 1450, 1500 og 1525, og af hvilken der endnu paa D. Atl.'s Tid saas Spor; ved senere Gravninger er der fundet Ruiner af den, ligesom et Hus i Nærheden er opf. af Munkesten fra den. Ifl. et Brev af 1491 solgte Væbner Palle Kirt 2 Gaarde i Skovstrup i *Tordrup Sogn* til Viborg Bispestol; endnu 1547 kaldtes Præsten „Sognepræst til Gunderup og Tordrup."

Da Søren Glud, gift med en Søster til Sophie Amalie Moth, var Biskop, blev Gunderup og Nøvling Kald $^9/_2$ 1675 henlagt til Viborg Domkirke og $^{21}/_7$ 1680 til Viborg Bispestol som et Vikariat, og Bisperne holdt residerende Kapellaner ell. Vicepastorer her („pastores vicarii"). Ved Reskr. af $^{15}/_6$ 1832 blev det atter et selvstændigt Kald mod at svare til Bispestolen en aarl. Afgift af 250 Rd.

Ved Lundby ligger en fredlyst Gravhøj, *Kobbelhøj*, omsluttende en ret anselig Jættestue (Kamret 5 F. højt).

Nøvling Sogn, Anneks til Gunderup, omgives af dette, Ferslev og Dal Sogne, Hornum Hrd. (Budolfi Lands.), S.-Tranders og Romdrup Sogne. Kirken, noget mod S., ligger henved $1^1/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Tinghøj, 255 F., 80 M.) ere overvejende sand- og lermuldede, mod N. V. kalkholdige. En Del lyngbevokset Hede og store Tørvemoser. Nordgrænsen dannes af Romdrup Aa. Gennem Sognets Nordøsthjørne gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 4212 Td. Ld., hvoraf 1812 besaaede (deraf med Rug 349, Byg 283, Havre 722, Blandsæd til Modenh. 86, Grøntf. 87, Kartofler 209, andre Rodfr. 73), Afgræsn. 666, Høslæt, Brak, Eng m. m. 730, Have 27, Skov 33, Moser 46, Kær og Fælleder 56, Heder 767, Veje og Byggegr. 74 Td. Kreaturhold 1898: 290 Heste, 907 Stkr. Hornkv. (deraf 581 Køer), 654 Faar, 641 Svin og 51 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 155 Td.; 31 Selvejergaarde med 136, 89 Huse med 19 Td. Hrtk., og 23 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 714 (1801: 284, 1840: 410, 1860: 581, 1880: 665), boede i 147 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomh., 427 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 73 af Industri, 7 af Handel, 168 af forsk. Daglejervirks., 12 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nøvling* med Kirke, Skole, Andelsmejeri, Mølle og Vandværk; *Søderup*; *Visse* med Skole og Vandværk; *Gistrup* med Skole, Baptisthøjskole, Planteskole, Mølle og Jærnbanestation. *Gultentorp* (1442: Guldkontorp), 2 Gde. og Huse. *Lundegaarde* (2 Gde). *Visse Ladegaard* har $17^1/_2$ Td. Hrtk., 287 Td. Ld., hvoraf 46 Eng, Resten Ager; til Gaarden et Fæstehus og et Teglværk. *Vissegd.* med Teglværk.

Nøvling S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter og Landstingskr. som dette samt under Amtets 2. Folketingskr. og 5. Udskrivningskr.' 432. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Sakristi og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Den oprindl. Norddør er nu Indgang; Syddøren spores. Murene ere omsatte. I den senere Middelalder fik Kirken Hvælvinger (4 i Skib, 1 i Kor), og Taarnet, hvis Underrum har haft eller skulde have haft Hvælving, og Sakristiet (hvælvet) tilføjedes. Vaabenhuset (med fladt Loft) er nyt. Moderne udskaaren Altertavle (af Fjeldskov): Besøget i Bethania. Kalk fra 1635. Prædikestol fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer.

Gaarden *Nyflingh* tilhørte 1345 Viborg Domkapitel, der havde et Birketing der (*Suhm*, Hist. af Danm. XIII S. 125). — Jens Lauridsen af *Vissyø* nævnes 1422.

Ved Nøvling ligger *Barnsbøl Kilde.*

Romdrup Sogn omgives af Annekset Klarup, Storvorde, Lillevorde, Gunderup, Nøvling, S.- og N.-Tranders Sogne samt Limfjorden. Kirken, mod S., ligger omtr. $1^1/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De mod S. og Ø. noget højtliggende, i øvrigt lavtliggende og jævne Jorder ere frugtbare, muldede med Kalkunderlag. Mod N. er der store Engstrækninger. Vestgrænsen dannes af Romdrup Aa. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 2185 Td. Ld., hvoraf 940 besaaede (deraf med Rug 174, Byg 240, Havre 345, Blandsæd til Modenhed 32, Grøntf. 21, Kartofler 65, andre Rodfr. 58, andre Handelspl. 4), Afgræsn. 381, Høslæt, Brak, Eng m. m. 660, Have 16, Skov 11, Moser 26, Kær og Fælleder 106, Hegn 13, Stenmarker 3, Veje og Byggegr. 27 Td. Kreaturhold 1898: 246 Heste, 878 Stkr. Hornkv. (deraf 436 Køer), 505 Faar, 570 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 148 Td.; 23 Selvejergaarde med 125, 3 Fæstegd. med 19, 25 Huse med 4 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 451 (1801: 187, 1840: 218, 1860: 274, 1880: 423), boede i 68 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 322 af Jordbrug, 75 af Industri, 5 af Handel, 20 af forsk. Daglejervirks., 11 af deres Midler, og 1 var under Fattigvæs.

I Sognet Byen *Romdrup* med Kirke, Præstegd., Skole (fælles for R. og Klarup Sogne), Sparekasse for R.-Klarup (opr. $^{22}/_1$ 1875; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 8725 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 1156 Kr. Antal af Konti 83), Andelsmejeri og Mølle. *Snurom*, Huse, med Forsamlingshus (opf. 1893) og Jærnbanestation (Klarup St.). Gaarden *Romdrupholm* har 12 Td. Hrtk., 280 Td. Ld. (100 i Klarup S.), hvoraf 102 Eng, 18 Have og Plantage, Resten Ager (2 Lejehuse). En Gaard i Romdrup (Stoholmsgd.) har $13^3/_4$ Td. Hrtk., 126 Td. Ld., hvoraf 26 Eng, Resten Ager (1 Hus).

Romdrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 428. Lægd. Kirken tilhører Klarupgaards Bo.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor fra romansk Tid af Granitkvadre med Bjælkeloft (Korgavlen og Sydmuren ere omsatte) og nyt Vaabenhus mod N. I Koret ses to oprindl. Vinduer; over det ene en Overligger med Dobbeltkors og en Men-

neskefigur; den oprindl. Norddør benyttes; over den tilmurede Syddør en Overligger med et Kors i en Cirkel, en Lilje og en Fugl. Mod V. har der tidligere staaet et Taarn, der har haft Bue ind til Skibet gennem den efter Nedrivningen genopbyggede Vestgavl. Kirken er sidst restaureret 1893. Granitalterbord. Trefløjet Altertavle i Rokokostil fra 18. Aarh. med et Maleri (Korsfæstelsen). Prædikestol fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont med Buer og firkantet Fod. Ved Opgangen til Koret Ligsten over Dorthe Sophie Holst, † 1776.

En Hovedgaard *Romdrupgaard* ejedes først i 15. Aarh. af Axel Axelsen og Agnes Jensdatter, hvis Datter Christine Axelsdatter ejede den 1446. Hun ægtede Axel Tuesen, der 1453 sammen med Per Tuesen solgte den til Bisp Knud i Viborg, som dog maatte føre Proces om den med Per Hvas, der kom til kort over for den lovstærke Bisp, som 1463 fik Gaarden tildømt.

Klarup Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Romdrup, omgives af dette og Storvorde Sogn samt Limfjorden. Kirken, mod S. V., ligger $1^1/_4$ Mil Ø. S. Ø. for Aalborg. De mod S. noget højtliggende, mod N. lavtliggende og jævne Jorder ere meget frugtbare, mod S. med Kalk-, mod N. med Mergelunderlag. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 1324 Td. Ld., hvoraf 536 besaaede (deraf med Hvede 27, Rug 92, Byg 131, Havre 120, Bælgsæd 5, Blandsæd til Modenhed 69, Grøntf. 3, Kartofler 26, andre Rodfr. 63), Afgræsn. 204, Høslæt, Brak m. m. 353, Have 11, Kær og Fælleder 146, Hegn 7, Veje og Byggegr. 27, Vandareal m. m. 40 Td. Kreaturhold 1898: 121 Heste, 562 Stkr. Hornkvæg (deraf 263 Køer), 219 Faar og 360 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 96 Td.; 11 Selvejergaarde med 91, 20 Huse med 5 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse, omtr. $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 301 (1801: 186, 1840: 222, 1860: 289, 1880: 306), boede i 50 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 197 af Jordbr., 4 af Gartneri, 22 af Industri, 5 af Handel, 32 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 25 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Klarup* med Kirke. Hovedgaarden *Klarupgaard* har $30^1/_2$ Td. Hrtk., 406 Td. Ld., hvoraf 27 Eng (15 i Romdrup S.), 17 Plantage og Gaardspl., Resten Ager. Gaarden *Stranderholm*: 16 Td. Hrtk., 490 Td. Ld. (130 i Storvorde S.), hvoraf 130 Eng, Resten Ager; til Gaarden en Mølle. Gaarden *Kjærager*: $12^3/_8$ Td. Hrtk., 161 Td. Ld. (53 i Storvorde S.), hvoraf 8 Eng, 3 Plantage og Gaardspl., Resten Ager.

Klarup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 429. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Klarupgaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Eet oprindl. Vindue og den firkantede Norddør ses. Murene ere i den nyere Tid blevne forhøjede. I den senere Middelalder er Kirken bleven overhvælvet, og Taarnet (hvis overhvælvede Rum har aabnet sig ind til Skibet med en Spidsbue, i hvilken der nu er opf. en Mur til Støtte for et Pulpitur), af Granit og Mursten, og Vaabenhuset, af samme Materiale, med Bjælkeloft og spidsbuede Blindinger i Gavlen, tilføjedes. Granitalterbord. Altertavle i Rokokostil fra 18. Aarh. med et Maleri fra 1898 (Kopi efter C. Bloch': Englen, der trøster Christus). Prædikestol, med Malerier, fra 18. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Ovenn. Pulpitur er fra 1765 og har som Altertavlen Bogst. CC og ECS. Over Korbuen et Krucifiks med malet Baggrund, hvorpaa de to Røvere samt Johannes og Maria.

Klarupgaard skal af Erik Menved være bleven skænket til Viborg Bispestol. 1451 havde Otto Stampe, 1505 Niels Eskildsen (Høg), 1520 Mogens Stampe og 1534 Bagge Griis den i Forlening; den var en af de første Gaarde, som bleve brændte i Skipper Klements Opror. Bagge Griis blev samtidig dræbt ved Aalborg. 1540 mageskiftede Kronen K. til Erik Høg, hvis Efterkommere Jørgen H., † 1589, Erik H., † 1631, og Else H., † 1640, ejede den. Med sidstnævntes Sønnedatter Anne Vind kom K. vistnok til Jægerm. Hans Dipholt v. Dehn Rotfelser, † 1665, hvorefter

St. Nicolai Kirke gjorde Indforsel i den for et Tilgodehav. hos ham. Kirken solgte den (18 og 55 Td. Hrtk.) til Poul Kriesch, der endnu 1682 ejede den. Før 1700 kom den til Fru Magd. v. Ginchel († 1703), Toger Lassens, og saa til hendes Arvinger Dr. Frants Reenbergs Børn, der 1705 solgte K. til Hans Benzon paa Sohngaardsholm, som s. A. solgte den (26 og 138 Td. Hrtk.) til Oberst Heinr. Rosenauer, der 1726 testamenterede den til Jfr. Margr. Cathr. Schrader, g. 1. m. Kancellir. Chr. Ulrik Hauch, † 1739, 2. m. Regimentskvartermester Jørg. Hauch. Denne sidste solgte 1757 K. med Tiender og Gods (i alt 491 Td. Hrtk.) til Kammerr., Amtsforvalter Christen Christensen, hvis Søn Verner C. ejede den 1782. Den var nu i denne Families Besiddelse indtil omtr. 1842, da den købtes af H. C. Søltoft, der 1847 (Skøde af 1849) solgte den (22 Td. Hrtk.) for 190,000 Rd. til Kammerr. Kalko og Arnold Branth, senere Etatsr., der blev Eneejer, og efter hvem den 1892 købtes (med Klarup, Storvorde og Sejlflod Kirker) for 320,000 Kr. af Sønnen, den nuv. Ejer, C. Branth. — Hovedbygningen bestaar af 3 Fløje, hvoraf Midtfløjen, i 1 Stokv. og til Dels af Bindingsværk, er omtr. 150 Aar gammel, medens de to Sidefløje, i 1 Stokv. af Grundmur, ere opf. 1847 og 48. Den store, smukke Ladegaard er opf. 1858.

Storvorde Sogn omgives af Annekset Sejlflod, Lillevorde, Romdrup og Klarup Sogne samt Limfjorden. Kirken, noget mod S. Ø., ligger $1^1/_2$ Mil Ø. S. Ø. for Aalborg. De mod S. noget højtliggende og bakkede, mod N. lave og jævne Jorder ere mod S. V. lermuldede og kalkblandede, mod N. opdyrkede Kærjorder, til Dels med Mergelunderlag. Gennem den nordøstl. Del gaar *Gudumlund Kanal* (se S. 439). Desuden hører til Sognet et Enklave mod Ø. mellem Sejlflod og Mov Sogne, „*Østerenge*". Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 3003 Td. Ld., hvoraf 1408 besaaede (deraf med Hvede 35, Rug 249, Byg 382, Havre 524, Blandsæd til Modenh. 58, Grøntf. 6, Kartofler 99, andre Rodfr. 55), Afgræsn. 706, Høslæt, Brak, Eng m. m. 801, Have 7, Veje og Byggegr. 81 Td. Kreaturhold 1898: 245 Heste, 881 Stkr. Hornkvæg (deraf 512 Køer), 719 Faar, 577 Svin og 2 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 138 Td.; 26 Selvejergaarde med 119, 69 Huse med 19 Td. Hrtk. og 14 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 619 (1801: 305, 1840: 389, 1860: 435, 1880: 590), boede i 121 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomh., 377 af Jordbr., 102 af Industri, 13 af Handel, 88 af andre Erhverv., 18 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Storvorde* (1345: Yterworthugh) med Kirke, Præstegd., Skole, 2 Møller, og Jærnbanestation. *Storvorde-Østerenge*, Huse, med Skole, Mølle og *Lykkensprøve*, Gd. (i Enklavet).

Storvorde S., en egen Sognekommune, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 430. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Klarupgaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Kirken med dens Tilbygninger, der ere samtidige, er opf. i den senere Middelalder i gotisk Stil af røde Mursten; kun Korvæggen og den indv. Del af Vestgavlen ere af tilhuggen Granit. Granitkvadrene i Korets nederste Skifter tyde paa, at der tidligere har staaet en romansk Granitkirke. Norddøren benyttes endnu. Korbuen er spids. Skibet har Bjælkeloft, Koret en oprindl. Hvælving. Taarnets hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet, Vaabenhuset Bjælkeloft. Trefløjet Altertavle fra 18. Aarh. med et Midtbillede, Christus i Getsemane. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. I Skibet et Krucifiks og to Træfigurer, Maria og Johannes; i Skibet et Træbillede, Madonna med Barnet; et lignende paa Vestmuren. I Taarnrummet Orgel, bag dette en Stukramme i Rokokostil til et Epitafium for Familien Christensen, for hvem der har været Begravelse under Taarnet. I Vaabenhuset en udskaaren Egetræs Kiste og i Koret Ligsten over Provst Enoch Lauridsen Dallin, † 1761, og Hustru. Klokken er støbt 1554.

Bonden Esbern Nielsen fra Storvorde, der greb Skipper Klement paa Flugten fra Aalborg, da denne var indtaget Dec. 1534, fik senere til Belonning en Krongaard i Storvorde, fri for alle Afgifter (se *C. Paludan-Müller*, Grevens Fejde I S. 286 flg.).

Storvorde udgjorde tidligere et eget Birk.

Storvorde og Sejlflod udgjorde efter Reformationen eet Pastorat, indtil ved Res. af $^{18}/_{2}$ 1825 Storvorde lagdes til Romdrup-Klarup og Sejlflod til Gudum-Lillevorde; 1893 bleve atter Storvorde og Sejlflod forenede til eet Pastorat.

Sejlflod Sogn, Anneks til Storvorde, omgives af dette, Lillevorde og Gudum Sogne, Enklaver af Lillevorde og Storvorde Sogne samt Limfjorden. Kirken, mod V., ligger omtr. $1^{3}/_{4}$ Mil S. Ø. for Aalborg. De mod V. noget højtliggende og bakkede (Tofthøj, 226 F., 71 M.), mod Ø. lavtliggende og jævne Jorder ere mod V. ler- og sandmuldede, blandede med Kalk, mod Ø. Engjorder. Gennem Sognet gaa *Gudumlund Kanal* (se S. 439) og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 2264 Td. Ld., hvoraf 862 besaaede (deraf med Hvede 5, Rug 195, Byg 202, Havre 254, Frøavl 4, Blandsæd til Modenh. 80, Grøntf. 16, Kartofler 64, andre Rodfr. 41), Afgræsn. 396, Høslæt, Brak, Eng m. m. 504, Have 10, Skov 9, Kær og Fælleder 421, Heder 13, Veje og Byggegr. 48 Td. Kreaturhold 1898: 220 Heste, 754 Stkr. Hornkvæg (deraf 351 Køer), 467 Faar, 391 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 102 Td.; 11 Selvejergaarde med 65, 3 Fæstegd. med 30 og 20 Huse med 6 Td. Hrtk. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 332 (1801: 163, 1840: 223, 1860: 248, 1880: 330), boede i 59 Gaarde og Huse; Erhverv: 10 levede af immat. Virksomhed, 174 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 44 af Industri. 5 af Handel, 68 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Sejlflod* (1345: Sæghælflo) med Kirke, Skole, Andelsmejeri, Ølbryggeri og Hammerværk. *Kiddalgaard* har $16^{3}/_{4}$ Td. Hrtk., omtr. 400 Td. Ld., hvoraf 115 Oredrev, 5 Plantage, Resten Ager. *Toftkjær*, Gd. *Englandsgd.* med Fællesmejeri og Teglværk.

Sejlflod S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 427. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Klarupgd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindelige Vinduer og Norddøren ere bevarede. Skibet har Bjælkeloft, Koret er overhvælvet. Taarnet og Vaabenhuset, af Granit og Mursten, ere opf. i gotisk Tid eller tidlig Renæssancetid. En Del af Taarnrummet anvendes som Materialhus. Muret Granitalterbord. Udskaaren Altertavle fra sen-gotisk Tid; i Midtfeltet Gud Fader med Maria Magdalene og St. Anna. Romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer. Prædikestol fra 17. Aarh. I Skibets Vestende et Pulpitur med Orgel. Under Koret Gravhvælving.

Kirken blev 1214 annekteret til Viborg Domkapitel. — Om Sognehistorien se ovfr.

Gudum Sogn omgives af Annekset Lillevorde, Gunderup Sogn, Hellum Hrd. (Komdrup og N.-Kongerslev S.), Mov (Lille Vildmose), Enklaver af Storvorde og Lillevorde Sogne og Sejlflod Sogn. Kirken, mod V., ligger omtr. $1^{3}/_{4}$ Mil S. Ø. for Aalborg. De i Midten og mod N. bølgeformede Jorder (det kalkholdige Højdedrag *Gudumholm*) ere overvejende sand- og lermuldede, kalkblandede, mod V., S. og Ø. omgivne af fortrinlige, opdyrkede Kær- og Mosestrækninger, med Havbund til Underlag. Vaarst Sø er helt udtørret siden 1863. Gennem Sognet gaa *Gudumlund Kanal* og *Lindenborg Aa* (her kaldet *Sejlflod* eller *Storvorde Aa*) samt Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 3922 Td. Ld., hvoraf 1795 besaaede (deraf med Rug 424, Byg 348, Havre 689, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 104, Grøntf. 5, Kartofler 120, andre Rodfrugter 99), Afgræsning 638, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1012, Have 29, Skov 47, Moser 203, Kær og Fælleder 102, Veje og Byggegr. 86, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 376 Heste, 1361 Stkr. Hornkv. (deraf 751 Koer), 743 Faar, 797 Svin og 10 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 227 Td.; 15 Selvejergaarde med 133, 3 Arvefæstegd. med 8, 15 Fæstegd. med 67, 48 Huse med 18 Td. Hrtk. og 41 jordløse Huse, overvejende i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 856 (1801: 497, 1840: 734, 1860: 796, 1880: 846), boede i 126 Gaarde og Huse; Erhverv: 29 levede af immat. Virksomhed, 455 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 127 af Industri, 20 af Handel, 166 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 34 vare under Fattigv. Foruden Tegl- og Kalkværksdriften giver Tørveproduktionen Beboerne en ikke ringe Arbejdsfortjeneste.

I Sognet Byerne: *Gudum* (1481: Gudyng) med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse for G.-Lillevorde Sogne (oprettet $^1/_1$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 23,521 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 2033 Kr., Antal af Konti 164); *Gudumlund* med Skole og Andelsmejeri (Tivoli). *Gudumlund Fabrik* med Skole („Fabriksskolen", oprettet 1806), Fattiggaard (opr. 1894, Plads for 35 Lemmer), Teglværk og Kalkbrænderi, Mølle, Bageri, Købmandsforretn., flere Haandværkere m. m.; *Gudumholm* Jærnbanestation med Apotek, Lægebolig og Realskole. *Skovhuse*. Hovedgaarden *Gudumlund*, under Grevsk. Lindenborg (se. dette), har $28^5/_8$ Td. Hrtk., omtr. 550 Td. Ld., hvoraf omtr. 390 Kær, 50 Skov, Resten Ager; under Hovedgaarden høre af Fæstegods omtr. 121 og af Arvefæstegods 9 Td. Hrtk. Til Grevskabet høre ogsaa Gaardene *Louisendal* (Afbyggergd. fra Gudumlund), 27 Td. Hrtk., omtr. 500 Td. Ld., hvoraf omtr. 290 Kær, 10 Plantage, Resten Ager, og *Tiendegaard*, $32^3/_8$ Td. Hrtk. (i Gudum, Lillevorde og Sejlflod S.), omtr. 570 Td. Ld., hvoraf 104 Kær, 8 Plantage og Skov, 128 Oredrevet Vejrholm, Resten Ager (til Tiendegd. høre Afbyggergaarden Mariesminde og Lillevordegd. samt Vejrholm- og Tønsbjærghuset med tils. 7 Husmandslejligheder). Mindre Gaarde: *Kildegde.* (2), *Limgd.*, *Blokgd.*, *Henriksdal*, *Palsgd.*, *Hanstgd.*, *Markgd.*, *Jørgenstrup*, *Hjulgd.*, *Bakgd.*, *Bødkerholm* og *Louisegd.*

Gudum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 425. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Den højtliggende *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod. V. og Sakristi mod N. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af Granit paa Sokkel med Skraakant; Apsis har profileret Sokkel. I Apsis et oprindl. Vindue; Spor af lignende paa Skibets Sydmur og af Norddøren. I den senere Middelalder har Kirken faaet Hvælvinger (2 i Skib, 1 i Kor og 1 i Apsis), ligesom Taarnet, af Granit og Mursten, Sakristiet (tidligere Kapel; under Gulvet Begr. for Familien Buchwald), af Mursten og med Hvælving, tilføjedes. Det hvælvede Taarnrum, med Spidsbue ind til Skibet, tjener som Vaabenhus. Kirken er sidst restaureret 1883 og 1897. Altertavlen har et Maleri: Gravlæggelsen (af Andrea del Sarto, Kopi). Prædikestol fra Beg. af 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. I Kirkens Vestende to Pulpiturer, ved hvis Opgang staa Kaas' og Langes Vaabener og Aarst. 1569. I Skibet et Krucifiks og to Figurer, Maria og Johannes. Den østl. Hvælving i Skibet er helt dækket af Kalkmalerier fra Midten af 16. Aarh. (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 49).

Gudumlund er en gammel Hovedgaard, snart kaldet Guthum, snart Guthumlund efter en lille Skov ved Gaarden. 1345 skal Adelsmanden Johs. Ryning have solgt G. til Marsken Ludvig Albertsens Børn Peder Ludvigsen og Jfr. Margr. Peder L. solgte atter G., hvis Tilliggende da var 2 Bol Jord i „Guding" Mark og 3 Landbosæder i „Guding". I Slutn. af 14. Aarh. nævnes Nicolaus Johannis Slet og hans Søn Johannes Nielessen, Væbnere, til G. $^{12}/_6$ 1406 befalede Erik af Pommern Niels Slets Arvinger at oplade

alle hans Ejendomme i Sælflo (Sejlflod) til Viborg Kapitel efter hans Brevs Lydende; $^3/_6$ 1425 skænkede Niels Slets Enke Fru Ide Lydersdatter G. til Viborg Domkapitel for Sjælemesser for hendes Familie i Domkirken. Ved Reformationen kom G. til Kronen og bortforlenedes til Fru Anna Friis, Søster til den sidste katolske Biskop i Viborg Jørgen F., og senere til Jens Kaas til Vorgd., Hellum Hrd. († 1578), der 1573 købte den af Kronen. Jens Kaas' Enke Fru Margr. Lange til Engelsholm bragte den til sin 2. Mand Knud Brahe, † 1615. Efter Fru Margrethes Død 1622 tilfaldt den vistnok Jens Kaas' Brodersøn Rigsr. Hr. Mogens K. til Støvringgd., ved hvis Død 1657 den gik over til hans Søn Jørgen K. (525 Td. Hrtk., Støvringgd. 66 Td. Hrtk.). Jørgen K. solgte 1674 G. (40 Td. Hrtk.) med Gods til Wulf Buchwald til Lundgd., hvis Søn Kapt. Fr. B. († 1740) 1738 solgte den (45, 54 og 665 Td. Hrtk.) til sin Svigermoder Fru Anne Lassen til Rødslet, † 1747, hvis Arvinger 1748 skødede den til Major Peder Math. Buchwald, † 1753; dennes Enke Ida Ilsabe v. Bassewitz overdrog den 1777 til sin Søn Kmhr., Amtmand Fr. Buchwald († 1814), der 1798 solgte den til Greve Ernst Heinr. Schimmelmann for 187,000 Rd. 1800 blev den indlemmet i Grevskabet Lindenborg. — Hovedbygningen er en uanselig Længe i 1 Stokv., til Dels af Bindingsværk.

Tiendegaard blev trods Rentekamrets Forbud oprettet 1775-80 af „Bondevennen“, ovenn. Amtmand Fr. Buchwald, der virkede for Tiendens Afløsning, Jordernes Udskiftning og Hoveriets Afskaffelse, af en Gaard i Sejlflod og 7 Gaarde i Gudum og Lillevorde Sogne, saa at Beboerne bleve tiendefri. Der opførtes en fuldstændig „Hollændergaard“ (noget over 50 Td. Hrtk., omtr. 1400 Td. Ld.). Først 1784 fik B. Tilladelse til at bibeholde Gaarden mod, at der gaves Sikkerhed for Tienden. Sammen med Gudumlunds Gods, hvortil den hører, overgik den til Grevsk. Lindenborg. Den 1775-90 opf. Hovedbygning staar endnu (se *R. Nyerup*, Luxdorphiana, I S. 346).

Det er ogsaa Fr. Buchwald — som gjorde sig fortjent ved at opdyrke Heder, udgrave Moser osv. —, der gjorde Begyndelsen til de store Fabriksanlæg ved Gudumlund, hvorved han fandt Støtte hos Regeringen, og til Anlægget af *Gudumlund Kanal* fra Lindenborg Aa til Limfjorden. Han anlagde først et Garveri og en Handskefabrik, 1781-82 en Linnedfabrik og 1790 et Hegleri. Paa Gravningen af Kanalen begyndte han alt 1777, først for at faa Vandet afledet fra Kærstrækningerne omkring Gaarden, senere til Fremme for det 1778 anlagte Kalkværk, der havde gode Betingelser i en Kridtbanke og store Tørvemoser, der gave tilstrækkelig Brændsel. Arbejderne fortsattes senere af den nye Ejer Grev Schimmelmann. Et Teglværk anlagdes 1799, et Glasværk 1803, derpaa et Saltværk, et Sæbesyderi og en kemisk Fabrik samt en Stentøjs- og Fajancefabrik, der dog alle snart efter ophørte; kun Kalk- og Teglværket bestaa endnu. Kanalen (eller Kanalerne, tils. omtr. $1^3/_4$ Mil) var færdig 1802 og havde kostet omtr. 50,000 Rd. Kanalen, over hvilken flere hvælvede Broer føre, har efterhaanden faaet stor Betydning for Egnens Landbrug ved at fremme Udtørringen af Kærstrækningerne (se *C. Brønnum*, Fabriksanlæggene ved G., i Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 1 flg.).

Den midterste Del af Herredet mellem Romdrup- og Lindenborg Aa (Gudum, Sejlflod, Store- og Lillevorde, Romdrup og Klarup Sogne), i 14. og 15. Aarh. kaldet *Gudingholm*, har formodentlig ved store Kærstrækninger været skilt fra den øvrige Del af Herredet.

Keelgaard i Gudingholm nævnes 1475.

I Skrænten mod den flade Eng ved Gudumlund Skovhuse findes Rester af en oprindelig ret anselig Kokkenmodding.

Lillevorde Sogn, Anneks til Gudum, omgives af dette, Sejlflod, Storvorde, Romdrup og Gunderup Sogne. Kirken, mod V., ligger $1^1/_2$ Mil S. Ø. for Aalborg. De — undt. nogen Eng- og Kærjord, der ligger i Enklaver i Gudum og Sejlflod Sogne — noget højtliggende og bakkede Jorder (Femhøje, 228 F., 71 M.) ere muldlerede og kalkblandede.

Fladeindholdet 1896: 1692 Td. Ld., hvoraf 835 besaaede (deraf med Rug 183, Byg 183, Havre 277, Blands. til Modenh. 77, Grøntf. 17, Kartofler 60, andre Rodfr. 38), Afgræsn. 359, Hoslæt, Brak, m. m. 367, Have 5, Skov 24, Moser 19, Kær og Fælleder 19, Heder 22, Veje og Byggegrunde 41 Td. Kreaturhold 1898: 159 Heste, 450 Stkr. Hornkv. (deraf 257 Køer), 405 Faar og 317 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 98 Td.; 14 Selvejergaarde med 61, 7 Fæstegd. med 31, 16 Huse med 4 Td. Hrtk. og 24 jordløse Huse, $^3/_4$ i Fæste og Leje. Befolkningen,

$^1/_2$ 1890: 367 (1801: 168, 1840: 271, 1860: 276, 1880: 331), boede i 58 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomh., 229 af Jordbrug, 2 af Gartneri, 62 af Industri, 5 af Handel, 38 af forsk. Daglejervirks., 18 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Lillevorde* (1449: Lillæ Wordu) med Kirke, Skole og Mølle. *Svendsgaard.*

Lillevorde S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 426. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken (fordum indviet til St. Nicolaus) bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. To oprindelige Vinduer samt Norddøren ere bevarede. Skib og Kor ere overhvælvede. Vaabenhuset (overhvælvet) er opf. i Renæssancetiden. Kirken har mod V. haft et Taarn, der nu er nedbrudt. Muret Alterbord af Granit. Altertavlen har et Maleri (Christus som Barn). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i Renæssancestil. I Skibet et Krucifiks med Figurer af Johannes og Maria. Ved Kirken har der været en *St. Laurentii Kilde* (nævnt 1484).

Mov Sogn, det største i Herredet, idet hele *Lille Vildmose* hører til det, omgives af Gudum Sogn, Storvordes Østerenge, Limfjorden, Kattegat, Hindsted Hrd. (Als S.) og Hellum Hrd. (Solbjærg, Bælum, S.- og N.-Kongerslev S.). Kirken, mod N., ligger $2^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De lavtliggende, jævne Jorder ere i den nordl. Del sand- og lermuldede; den store sydl. Del er opfyldt af Vildmosen. Ved Kysten mellem Kattegat og Vildmosen ligger et Bakkeparti, *Dokkedals-* eller *Muldbjærgene* (højeste Punkt 153 F., 48 M., med trig. Station). I den nordl. Del findes en Del Skov (Egensekloster Sk., Høstemark Skov). Store Hedestrækninger ere opdyrkede eller beplantede.

Fladeindholdet 1896: 20,011 Td. Ld., hvoraf 3728 besaaede (deraf med Rug 1040, Byg 624, Havre 963, Boghvede 7, Bælgsæd 65, Spergel 248, Blands. til Modenh. 138, Grøntf. 362, Kartofler 238, andre Rodfr. 41), Afgræsn. 1519, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1689, Have 41, Skov 1042, ubevokset 29, Moser 11,075, Kær og Fælleder 225, Hegn 7, Heder 460, Veje og Byggegr. 190, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 506 Heste, 1980 Stkr. Hornkvæg (deraf 1207 Køer), 1758 Faar, 938 Svin og 20 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 266 Td.; 64 Selvejergaarde med 204, 4 Fæstegd. med 12, 171 Huse med 46 Td. Hrtk. og 10 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1391 (1801: 747, 1840: 1044, 1860: 1187, 1880: 1354), boede i 285 Gaarde og Huse; Erhverv: 32 levede af immat Virksomh., 983 af Jordbr., 8 af Gartneri, 77 af Fiskeri, 112 af Industri, 22 af Handel, 13 af Skibsfart, 29 af forsk. Daglejervirks., 73 af deres Midler, og 42 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne *Mov* (1345: Moo) med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse (opr. $^{22}/_2$ 1885; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 23,848 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 622 Kr., Antal af Konti 289), Andelsmejeri (Juno) og Mølle; *Egense* med Skole og Fattiggaard (opr. 1868, Plads for 30 Lemmer) samt paa Pynten mellem Kattegat og Limfjorden *Egense Ledefyr* (hvidt, fast Fyr, 60 F. o. Havet, Lysvidde omtr. 3 Mil, vises fra et Jærnstativ, med to mindre Fyr) og Færgested med Overfart til Hals; *Dokkedal* med Skole. *Skjellet*, Gde. og Huse, *Møllegaard Huse*, *Klattrup Huse*. Hovedgaarden *Høstemark* har 38 Td. Hrtk., omtr. 1800 Td. Ld., hvoraf 180 Eng, 400 Mose og Kær, 500 Skov, 250 Plantage, Resten Ager; desuden høre til Gaarden 41 Huse med 3 Td. Hrtk. Hovedgaarden *Vildmosegaard*, under Grevsk. Lindenborg (se dette), har $34^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 690 Td. Ld. (bestaaende af 4 udtørrede Søer i Vildmosen: Møllesø,

Birkesø, Lillesø og Toftesø, hvoraf de to sidste henligge som Eng; kun de 3 sidste drives under Gaarden). Hovedgaarden *Egensekloster* har omtr. $11^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 420 Td. Ld., hvoraf 200 Ager, Resten Plantage. Mindre Gaarde: *Knarmovgde.*, *Langelandsgde.*, *Frydenstrand*, *Kalmarsgd.*, m. m. *Høstemark Teglværk* foruden flere mindre Teglværker. I Sognet er der ret betydeligt Fiskeri, især af Torsk, Aal og Sild.

Mov S., en egen Sognekommune, delt i to Sognefogeddistrikter, hører under Fleskum Hrd.'s Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 433. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Høstemark.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Korsarm mod N., Taarn, med spidst Tag, mod V. og Vaabenhus mod S. Korsarmen, med fladt Bjælkeloft, er opf. i nyere Tid, den øvrige Kirke i gotisk Tid, men delvis ombygget, alt af røde Mursten. Norddøren er bevaret (tilmuret). Kirken er overhvælvet. Taarnrummet har Spidsbue ind til Skibet. Ny Altertavle med et Maleri (Nadveren). Alterbordets smukt udskaarne Paneler ere skænkede 1665 af Mads Rasmussen. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Midten af 16. Aarh. I Skibet et ret vel udført Krucifiks. I Vaabenhusets Mur en Ligsten over Præsten Anders Jacobsen Paulsen, † 1698.

Høstemark tidligere *Høgsted* eller *Højsted*, tilhørte før Reformationen Domkapitlet i Viborg. 1706 solgtes den (19 og 111 Td. Hrtk.) ved Auktion af Amtsforvalter Peter Kleins Børn for 9766 Rd. til Fr. Buchwald paa Gudumlund, men 1707 solgte Wulff Buchwald den til Landsforvalter paa Læsø Berndt Fallenkamp, der 1716 afhændede den til Eskild Vraae († 1728), der ægtede Fallenkamps Datter; paa Auktion efter ham blev H. solgt for 4000 Rd. (i alt 31 Td. Hrtk.) til Forpagter paa Vester Ladegaard Tøger Lassen, hvis Enke Karen Vraae 1750 skødede den (16, med Gods 91 Td. Hrtk.) for 10,000 Rd. grov K. til sin Søn Peder Lassen, † 1781. Efter dennes Enkes Død 1804 blev den købt af Joh. M. Neergaard, som 1812 (Skøde af 1813) solgte den med Gods m. m. for 255,000 Rd. til Kapt. P. F. Mourier og Overretsassessor P. Østergaard, som snart efter maa have overdraget den til Landvæsenskomm. Thyge Thygesen til Randrup († 1842). En Tid ejedes den af Hvass, hvis Enke Johanne Margr. Neergaard atter solgte den 1839 for 20,000 Rd. Sølv og 20,000 Rd. Sedler til Thygesen, efter hvis Død den købtes ved Auktion 1842 for 42,000 Rd. af A. Branth, senere til Klarupgd., og han solgte den 1854 (Skøde af 1856) for 90,000 Rd. til Kammerr. Schou til Aldershaab og Proprietær C. Fraas, der overdrog den til Ph. Davidsen; 1860 blev den for 125,000 Rd. købt af Kmjkr., senere Kmhr. H. G. Grüner († 1897), der gjorde meget for Beplantningen af Hedestrækningerne i Sognet; hans Dødsbo solgte den 1898 til et Konsortium. P. Lundgaard o. fl. for 195,000 Kr. — Hovedbygningen, der skal være opf. 1698, er gammel og bestaar af en Hovedfløj og to Sidefløje, alle i 1 Stokv. Ladebygningerne ere efter flere Brande opf. af Grundmur.

Egensekloster tilhørte i katolsk Tid Mariager Kloster (heraf Navnet; der har ikke været noget Kloster her). Senere ejedes den af Justitsr. Jens Lassen til Grubbesholm († 1706), derefter af Justitsr. Tøger Lassen, der 1728 havde købt den for 8000 Rd. grov K. af Kancellidirektør Chr. Lassons Arvinger, men 1729 skødede den til sine Svogre Erik og Hans Lauridsen Vraae. Efter sidstnævntes Død 1738 solgte Erik V. 1749 E. (6 og 38 Td. Hrtk.) for 4500 Rd. til sin Søstersøn Peder Tøgersen Lassen, efter hvis Enke Joh. M. Neergaard købte den 1804. Han solgte den 1813 til Overretsassessor Østergaard; nogle Aar efter ejedes den af Lieutn. Linde, senere af Larsen til Rødslet, der købte den for 28,000 Rd. og 1847 solgte den for 60,000 Rd. til Agent Hertz, Kbh. Omtr. 1860 købtes den af H. G. Grüner til Høstemark, der 1896 solgte den til Godsforvalter Sønnichsen for 60,000 Kr. — Hovedbygningen er gammel, af Grundmur i 1 Stokv. med Kvist og højt Tegltag.

Lille Vildmose (eller *Lindenborg Mose*), omtr. 10,000 Td. Ld., 24-25 F. over Havet, har omtrent samme Karakter som Store Vildmose (se S. 409) og er ligesom den gaaet over fra Havbund til Birkekrat og derpaa til Mose, men den synes at være længere fremme i Udviklingen. Omtr. midt i Mosen, der tilhører Grevsk. Lindenborg, oprettede den første Besidder, Grev H. C. Schimmelmann, *Vildmosegaard* ved kgl. Bevill. af 1767; han lod de ovenn. Søer udtørre.

Sognet har tidligere haft stort Sildefiskeri, og Fiskerlejerne *Mov*, *Egense* („Ejens“) og *Dokkedal* have vistnok været langt betydeligere end nu og gjort Aalborg en Del Afbræk (se bl. a. Kancellireg. 1535-50 S. 231). I 16. Aarh. havde Kongerne her deres Salterboder (se bl. a. Kanc. Brevb. 11/2 1551, 12/3 1558 og 24/3 1559) og deres Saltere ligesom i Nibe og andre Steder i Jylland, der skulde indkøbe og salte Sild til Hoffets og Orlogsskibenes Behov (se Nibe S. 395). I Kanc. Brevb. (30/4 1560) omtales ved Dokkedal (1559 kaldet „Muelbierig alias Dockedal“) Borgmester, Byfoged og Raadmænd. Dette kan dog ikke være rigtigt.

Sognet har fordum haft sin egen Birkeret, som skal være givet af Chr. I 1450; men Birket blev senere ligesom Storvorde Birk og de andre smaa Birker afskaffet og lagt ind under Herredstinget. — Sognet skal tidligere, før det fik egen Kirke, have søgt Storvorde eller Sejlflod Kirker. — I katolsk Tid havde Glenstrup Kloster og senere Mariager Kloster Patronatsretten til Mov Kirke.

Hornum Herred.

Sogne:

Hornum Herred grænser mod N. og N. V. til Limfjorden (Nibe Bredn. og Sebbersund) og omgives i øvrigt mod S. V., S. og Ø. af Aars, Hindsted, Hellum og Fleskum Herreder. Østgrænsen dannes af Østeraa og Lindenborg Aa. Dets største Udstrækning fra N. til S. er omtr. 4, fra Ø. til V. $2^1/_2$ Mil. Den sydl. og midterste Del er højtliggende og bakket, idet det jydske Hovedvandskel gaar igennem den sydøstl. Del (Egedal Høj, 287 F., 90 M.); Herredets højeste Punkt, Frendrup Nihøje, 324 F., 102 M., ligger omtr. i Midten. Den nordl. og nordvestl. Del er lavere med store Kærstrækninger, i hvilke enkelte Partier („Holme“, saaledes Sønderholm og Nørholm) hæve sig; mod N. Ø. ligger Oddenshøj, 204 F., 64 M. I den sydl. Del ere Jorderne stærkt sandede med store Hedestrækninger, mod N. overvejende muldlerede med Kalkblanding. Smaa Vandløb søge dels til Limfjorden, dels til Østeraa, deriblandt Gulbæk. En Del Skov findes i Herredet, særlig mod S. Ø. (i alt 3386 Td. Ld.). M. H. t. Frugtbarheden hører det til Amtets bedre Herre-

der (ved Matr. gnmstl. 23¾ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet (med Nibe og Aalborg Købstæder; af den sidste er dog i Matr. 524 Td. Ld. opført under Fleskum Herred.) 76,944 Td. Ld. (7,71 □ Mil, 424,5 □ Km.). Landdistr. Ager og Engs Hrtk. samt halv. Skovskyldshrtk. var 1/1 1895 2874 Td. og Folketallet 1/2 1890: 10,471 (1801: 5110, 1840: 6510, 1860: 8204, 1880: 9978). I Herredet ligge Købstæderne Nibe og Aalborg. I gejstl. Hens. danner det eet Provsti med Fleskum Hrd., undt. Budolfi Lands., der hører under Aalborg Købstads Provsti, i verdsl. Hens. hører det under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Budolfi Lands. dog under Aalb. Birks) og Amtets 1. Forligskreds (Budolfi Lands., Frejlev, Ellidshøj, Svenstrup, Buderup, Gravlev og Aarestrup Sogne) og 7. Forligskreds (de øvrige Sogne).

Hornum Hrd. (saaledes ogsaa i Vald. Jrdb.) indbefattede i Middelalderen ogsaa Aars Hrd., medens den nordl. Del var et eget Herred, *Hornøghæreth*, og hørte til Himmersyssel; se videre S. 341.

Der er i Herredet talt over 1100 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf omtr. 20 Jættestuer, Dysser og andre Stenalders Stengrave, 8 Langhøje, Resten runde Gravhøje), men mere end 1/3 er sløjfet eller forstyrret; 1/1 1900 vare 89 fredlyste. De fleste Monumenter kendes fra den sydl. ¾ Del (omtr. 180 i Ø.-Hornum, 140 Veggerby, 115 i Aarestrup, 115 i Suldrup og 110 i Vokslev Sogn).

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *Kr. Bahnson* og *E. Rondahl*, 1887-89.

Aalborg Budolfi Landsogn omgives af Nørholm, Frejlev og Svenstrup Sogne, Fleskum Hrd. (Dal, Nøvling, S.- og N.-Tranders Sogne), Aalborg Købstadsjorder og Limfjorden. De mod Ø. noget højtliggende og bakkede, mod V. lavere og jævne Jorder ere overvejende sandmuldede og frugtbare. Østgrænsen dannes til Dels af Østeraa. Gennem Sognet løber *Hasseris Aa*. Det gennemskæres af den østjydske Længdebane samt Landevejene fra Aalborg til Nibe og Hobro.

Fladeindholdet 1896: 3368 Td. Ld. (se S. 343), hvoraf 1479 besaaede (deraf med Rug 377, Byg 345, Havre 428, Blandsæd til Modenh. 23, Grøntf. 29, Kartofler 257, andre Rodfr. 16, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 709, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 881, Have 44, Kær og Fælleder 212, Veje og Byggegr. 36, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 340 Heste, 1128 Stk. Hornkvæg (deraf 893 Køer), 543 Faar, 760 Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 216 Td.; 52 Selvejergaarde med 188, 78 Huse med 28 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, 1/2 1890: 969 (1801: 384, 1840: 604, 1860: 817, 1880: 1080), boede i 167 Gaarde og Huse; Erhverv: 38 levede af immat. Virksomhed, 561 af Jordbr., 12 af Gartneri, 161 af Industri, 35 af Handel, 88 af forsk. Daglejervirks., 58 af deres Midler, og 16 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hasseris* med Skole, Missionshus, Mølle og Andelsmejeri; *Sophiendal* (*Ny-Hasseris*). Gaarden *Scheelsminde* (i 1900 under Udstykning) har 20¼ Td. Hrtk., 165 Td. Ld., hvoraf 35 Eng, Resten Ager. *Anneberg*, Gd.; *Hasserisgaarden*; *Vester-Mariendal*, Gd., med

Mølle; *Skalborg*, Gde. og Huse. Portland Cementfabrik, Fabrikken „Norden“ (se S. 377) og Aalb. Kalkværk og Mørtelfabrik.

Budolfi Lands., en egen Sognekommune, hører under Aalborg Birks Jurisdiktion (Aalborg), Aalborg Amtstue- og Stadslægedistr., 7. Landstings- og Amtets 2. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 422. Lægd.

Vester Ladegaard, der laa tæt uden for Aalborgs Vesterport, og af hvis Jorder en stor Del er indlemmet i Aalb. Købstad fra $^{1}/_{1}$ 1876, var fordum Ladegaard til Aalborghus. I en Synsforretning fra 1629 kaldes den „aldeles borte og øde“ (Svenskerne havde nylig huseret der); 1631 anføres, at der „sønden i Gaarden findes en Lade ifjor begyndt at opsættes, 30 Bindinger lang. Tvært over for samme Lade er i lige Maade paa Ladegaarden opsat et nyt Fæhus, 30 Bindinger langt“. Den tilhørte Kronen til 1674, da den (61 Td. Hrtk.) blev mageskiftet til Tøger Lassen, hvis Svigersøn Hans Benzon til Sohngaardsholm († 1715) 1691-92 udkøbte sine Medarvinger af den. Hans Søn Kapt. Johs. B. solgte 1737 V. L. (38, med Gods i alt 256 Td. Hrtk.) for 9900 Rd. grov K. til Tøger Lassen paa Hostemark, hvis Enke Karen Vraae siden ejede den til sin Død 1771, da den (38 og 287 Td. Hrtk. m. m.) paa Auktion blev købt for 28,000 Rd. af Chr. Christensen, hvis Enke Birgitte Lassen ejede den 1783. Paa dens Plads ligger nu Amtssygehuset (se S. 361).
Scheelsminde er opbygget 1814 af Doktor Scheel af 4 Bøndergaarde, som han skal have faaet af Herremanden paa Restrup som Betaling for en heldig Kur.
Hasseris tilhørte 1231 Kongen og laa da i Fleskum Hrd.

Sønderholm Sogn omgives af Annekset Frejlev, Svenstrup, Ø-Hornum og Vokslev Sogne, Nibe Bredn., Nørholm Sogn, Limfjorden og Budolfi Lands. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^{1}/_{2}$ Mil S. V. for Aalborg og $^{3}/_{4}$ Mil Ø. N. Ø. for Nibe. De mod S. noget højtliggende og bakkede (højeste Punkt 283 F., 89 M.), mod N. lavtliggende og jævne Jorder ere for en Del sandmuldede og sandede; mod S. en stærkt kuperet Hedestrækning; mod N. er der Kær- og Engjorder. En Del Skov (Restrup Dyrehave, Røddet, m. m.). *Hasseris Aa* gennemløber en Del af Sognet og danner noget af Øst- og Sydgrænsen. Gennem Sognet gaa Svenstrup-Nibe-Aars Banen og Landevejen fra Aalborg til Nibe.

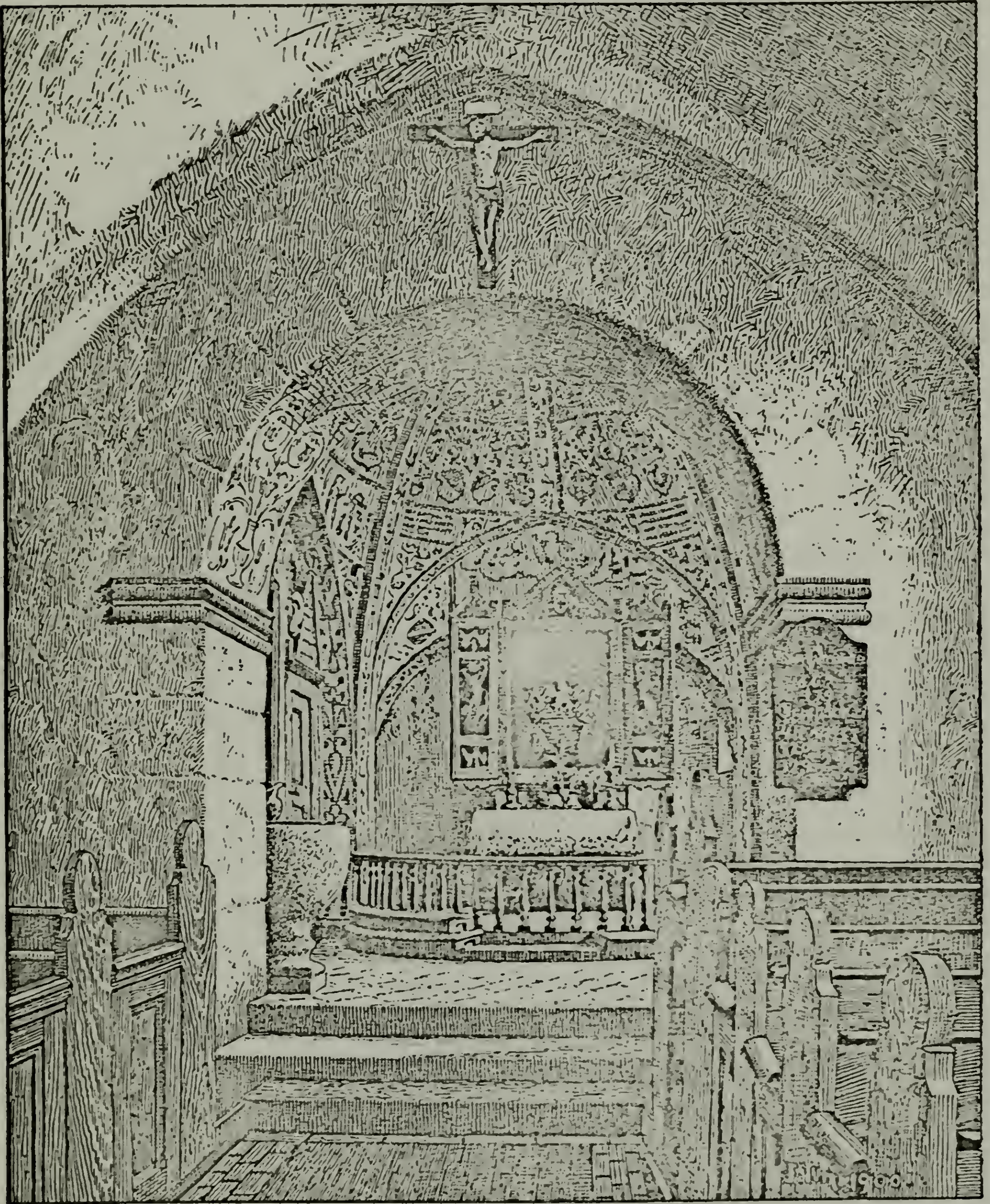
Fladeindholdet 1896: 7486 Td. Ld., hvoraf 1921 besaaede (deraf med Rug 439, Byg 231, Havre 666, Spergel 40, Blandsæd til Modenhed 66, Grøntf. 126, Kartofler 301, andre Rodfr. 50), Afgræsn. 981, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1912, Have 63, Skov 381, ubevokset 202, Moser 119, Kær og Fælleder 834, Heder 988, Stenmarker 5, Veje og Byggegr. 69, Vandareal m. m. 11 Td. Kreaturhold 1898: 382 Heste, 1371 Stk. Hornkvæg (deraf 801 Køer), 1227 Faar, 621 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 306 Td.; 52 Selvejergaarde med 271, og 61 Huse med 16 Td. Hrtk. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 834 (1801: 388, 1840: 465, 1860: 727, 1880: 788), boede i 138 Gaarde og Huse; Erhverv: 8 levede af immat. Virksomhed, 686 af Jordbr., 44 af Industri, 8 af Handel, 23 af forsk. Daglejervirks., 37 af deres Midler, og 28 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sønderholm*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (i den tidligere 1872 opr. Folkehøjskole, der nedlagdes 1884), Sparekasse for S.-Frejlev Sogne (opr. $^{12}/_{3}$ 1886; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 13,617 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 1197 Kr., Antal af Konti 252), Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation; *Nyrup* med Skole; *Tostrup* med Skole. Hovedgaarden *Store Restrup* har 60 Td. Hrtk., omtr. 1500 Td. Ld., hvoraf 200 Eng, 450 Skov, 200 Kær og Mose, Resten Ager; til Gaarden høre en Mølle og *Restrup* (eller *Brohus*) *Kro*. Desuden *Godrem*, Gd.

Sønderholm S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Lands-

tings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 377. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

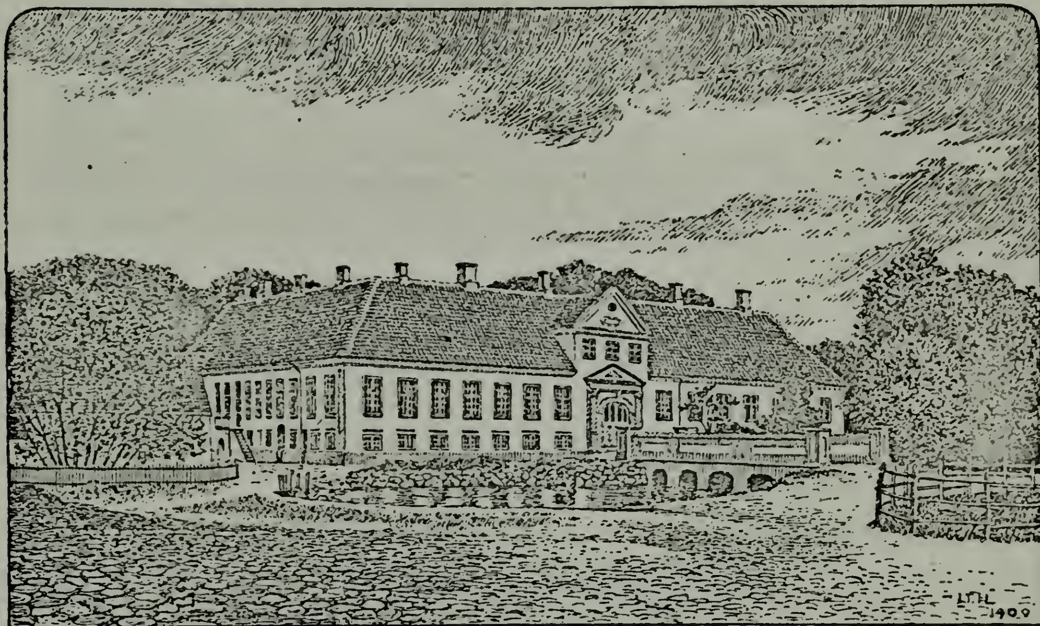
Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. samt Vaabenhus og to Tilbygninger mod N. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af Granitkvadre,

Sønderholm Kirkes Kor.

Skibet paa Sokkel med Skraakant, Koret paa profileret Dobbeltsokkel. Et oprindl. Vindue og Norddøren ere bevarede. Skib, Kor og Apsis ere overhvælvede. Taarnet, af Granitkvadre og Mursten, er fra gotisk Tid. Det i 18. Aarh. til Kapel indrettede og samtidig overhvælvede Taarnrum forbindes med Skibet ved en bred, halvrund Bue; om Aabningen er opført en anselig Stukportal i Rokokostil med Aarst. 1735, med et Smedejærnsgitter. Vaabenhuset er samtidig med Taarnet og af samme Materiale, med fladt Bjælkeloft. Fra samme Tid er den østl. Tilbygning, ved Korets

Nordside, af Mursten og overhvælvet; den tjener til Gravkapel. Den anden Tilbygning (for Vaabenhus) er yngre. Kirken har rige Kalkmalerier, især i Korhvælvingen, med en Frise med 32 Vaabenskjolde, udført 1556 paa Foranstaltning af nedennævnte Fru Kirsten Friis (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 51), restaur. 1888. Kirken er sidst restaureret 1881-82. Trefløjet Altertavle fra 18. Aarh. med Levetzauernes og Rantzauernes Vaabener og et Maleri (Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Smuk Prædikestol i Renæssancestil, skænket af Fru Kirsten Friis og Gabriel Gyldenstierne. Pulpitur paa hver Side af Skibet; paa det nordl. et Orgel fra 1898. Paa Indgangsdøren et romansk Broncebeslag med Dyrefigurer. Ligsten med Bronceramme over ovenn. Gabriel Gyldenstierne, † 1555, og Hustru (med Portrætfigurer), over Hannibal Gyldenstierne, † 1608, og Hustru Helvig Kaas, over Jep Friis til Løngholm, † 1547, og Hustru Helvig Høgsdatter (Portrætfigurer). I Kapellet mod N. henstaa Kister med Ligene af Admiral Chrf. Lindenov, † 1679, Chr. Christoffersen L., † 1692, Kapt. Oluf Thott, † 1759, Fru Anne Lindenov, g. m. foregaaende, † 1760. Her hænger endvidere et Epitafium (med Maleri af en Flaade) over ovenn. Admiral Chrf. L., en Trætavle med Indskr. om Kapellets Indvielse osv. og et Epitafium over ovenn.

Store Restrup.

Hannibal Gyldenstierne. I Taarnrummet staa 3 Kister med Ligene af Generallieutn. Chr. Fred. Levetzau, † 1755, og hans Hustruer Christence Lindenov Rantzau, † 1734, og Grevinde Sophie Hedevig Rantzau, † 1775.

Restrup (Refstrop) er en gammel Hovedgaard, der i 15. og 16. Aarh. tilhørte Familien Gyldenstierne (Hr. Henrik Knudsen 1440, der vistnok havde arvet den efter sine Forfædre, Hr. Knud Henriksen, † 1467, Hr. Henrik Knudsen, † 1517, Gabriel G., † 1555, dennes Broder Hr. Mogens, † 1569, dennes Søn Hannibal G., hvis Enke Helvig Kaas ejede den 1627; ogsaa Hannibals Broder Christen G. skrev sig dog til den). Med Anne Helvig Gyldenstierne kom R. til Jørgen Marsvin (se Saml. til j. Hist. VIII S. 344 flg.); 1656 gjorde Niels Parsberg Indførsel i den (192 Td. Hrtk.) for 8680 Rd., Jørgen Marsvin var ham skyldig, men 1664 afhændede han sin Rettighed for 3000 Rd. til Chrf. Lindenov. Endnu 1668 skrev Jørgen Marsvins Søn Mogens sig til R., men vistnok kun af Navn, thi 1685 blev den af Kommercer. Chr. Lindenov solgt til Generalmajor Hans Fr. Levetzau (da 112 Td. Hrtk., 48 Td. Hrtk. Tiender, osv.), der $^{12}/_{3}$ 1756 kort før sin Død af R. og flere Godser oprettede *Stamhuset Restrup*, som efter hans og Hustruens barnløse Død gik over til en Efterkommer af hans Broder, Kmhr. Iver Rosenkrantz-Levetzau og efter hans ligeledes barnløse Død til en Sønnesøn af Erektors Søster, Gehejmer. Siegfr. Vict. Raben-Levetzau. Stamhuset blev 1811 substitueret med en Fideikommiskapital (nu omtr. 218,500 Kr., nuv. Besidder: Kapt. Levetzau, i Darmstadt), medens R. Gaard

og Gods 1812 solgtes til J. M. Neergaard til Høstemark; derefter ejedes R. af det Levetzauske Fideikommis 1822-26 og derpaa af Roulund til 1847, Mollerup, der bortsolgte Godset, Schonou 1847-51, derpaa Familien Stemann, indtil Kmhr. Stemann 1897 solgte R. (79³/₄ Td. Hrtk., omtr. 2300 Td. Ld.) for omtr. 400,000 Kr. til et Konsortium, som efter at have udparcelleret og solgt en Del, 1899 afhændede R. for 280,000 Rr. til Malling, den nuv. Ejer. — Hovedbygningen, opf. 1723, er en stor, trefløjet grundmuret Bygning, aaben imod Ø. Mod V. findes en Rest af de gamle Grave. — I den nordl. Fløj indrettedes 1782 et Kapel, hvori der koldtes Gudstjeneste en Gang maanedlig. Oprindeligt hørte det under Nørholm Præstehald, 1826-53 laa det under Ø.-Hornum, derefter bestyredes det af Præsten i Sønderholm, indtil det nedlagdes ved kgl. Res. ³/₄ 1897.

Ved Sønderholm ligger paa Toppen af et Bakkedrag en fredlyst, anselig Langdysse, *Troldkirken*, 170 F. lang, omsat med 47 svære Randsten. — Paa Tostrup Mark er fredlyst en Høj, indesluttende en mindre Jættestue. Desuden findes i Sognet 7 fredlyste Gravhøje.

Frejlev Sogn, det mindste i Herredet og Anneks til Sønderholm, omgives af dette, Budolfi Lands. og Svenstrup Sogn. Kirken, midt i Sognet, ligger 1 Mil S. V. for Aalborg og 1½ Mil Ø. N. Ø. for Nibe. De højtliggende, mod S. noget bakkede Jorder (Oddenshøj, 204 F., 64 M.) ere sandede og sandmuldede. Nordgrænsen dannes af Hasseris Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Nibe.

Fladeindholdet 1896: 2054 Td. Ld., hvoraf 858 besaaede (deraf med Rug 111, Byg 127, Havre 322, Blandsæd til Modenh. 52, Grøntf. 59, Kartofler 163, andre Rodfr. 24), Afgræsn. 333, Høslæt, Brak, Eng m. m. 310, Have 11, Skov 37, Moser 20, Kær og Fælleder 414, Heder 38, Veje og Byggegr. 32 Td. Kreaturhold 1898: 174 Heste, 651 Stkr. Hornkv. (deraf 445 Køer), 314 Faar, 671 Svin og 14 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 85 Td.; 22 Selvjergaarde med 75 og 42 Huse med 10 Td. Hrtk. Befolkningen, ½ 1890: 420 (1801: 171, 1840: 206, 1860: 372, 1880: 455), boede i 70 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomh., 254 af Jordbr., 3 af Gartneri, 67 af Industri, 9 af Handel, 43 af forsk. Daglejervirks., 22 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Frejlev* med Kirke, Skole, Kalk- og Teglværk, og *Drastrup*, begge ved Landevejen. *Frejlevgaard. Duedals Mølle.*

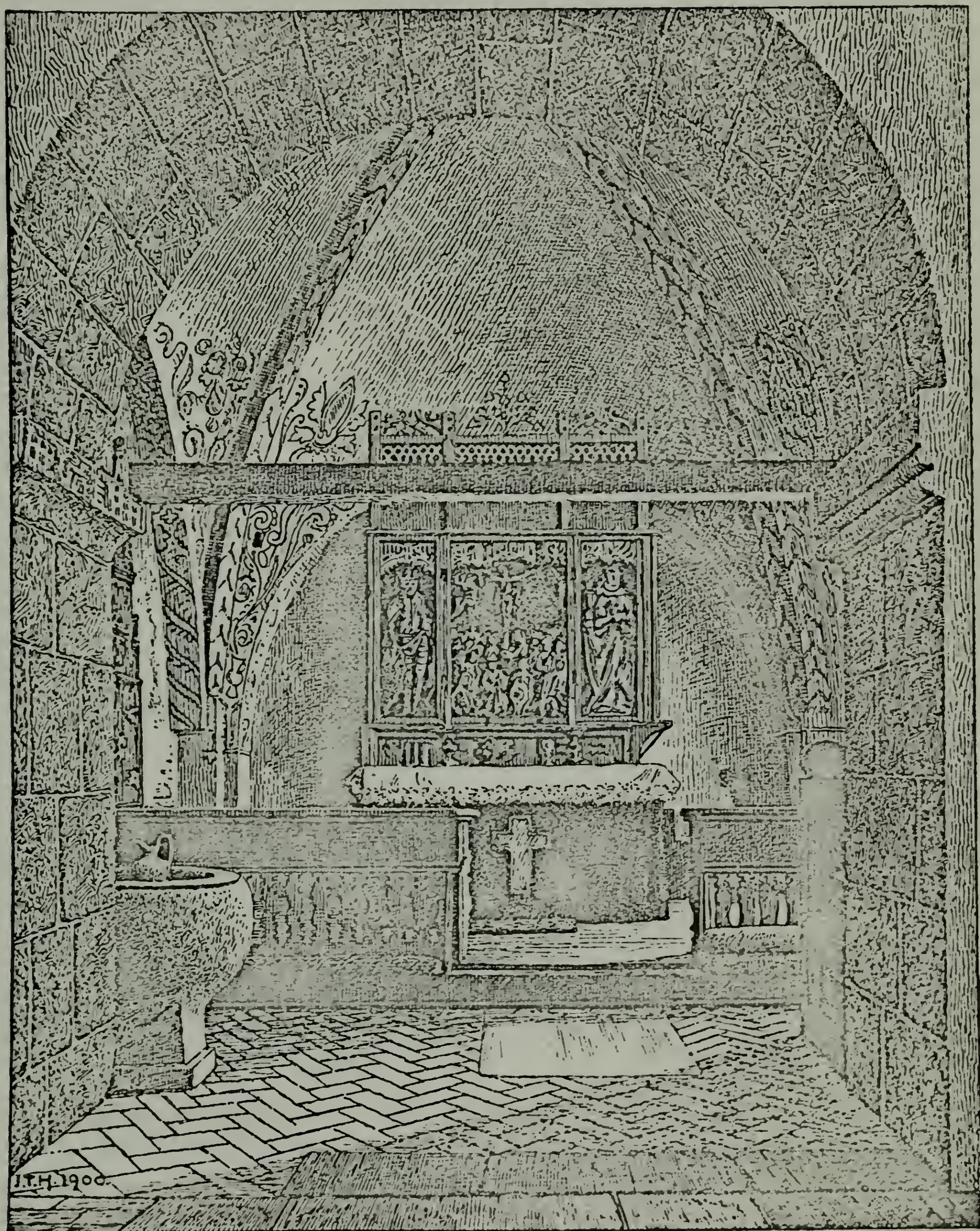
Frejlev S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 279. Lægd. Kirken tilhører nogle Privatmænd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, under Koret med Rundstav. Norddøren og et Par oprindelige Vinduer ere bevarede. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. I gotisk Tid er Taarnet opført af Kvadre fra Skibets Vestgavl og af Mursten. Taarnrummet (tidligere overhvælvet) anvendes som Materialhus og er adskilt fra Skibet. Vaabenhuset, af Mursten, er samtidigt med Taarnet. Altertavle fra Beg. af 19. Aarh. med et Maleri (Nadveren). Lille romansk Granitdøbefont. Smuk gotisk Prædikestol. I Skibet et Krucifiks.

Nørholm Sogn omgives af Sønderholm Sogn og Limfjorden. Kirken, mod N., ligger omtr. 1½ Mil V. for Aalborg og 1 Mil N. N. Ø. for Nibe. De i Midten højtliggende og bakkede Jorder ere sandmuldede med Sand og Kalk til Underlag; i den østl. Del og langs Limfjorden er der Engjord.

Fladeindholdet 1896: 3692 Td. Ld., hvoraf 944 besaaede (deraf med Rug 235, Byg 253, Havre 271, Frøavl 3, Blandsæd til Modenh. 21, Grøntf. 6, Kartofler 142, andre Rodfr. 12), Afgræsn. 284, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1293, Have 11, Skov 15, Moser 10, Kær og Fælleder 927, Heder 130, Veje og Byggegr. 77 Td. Kreaturhold 1898: 271 Heste, 867 Stkr. Hornkv. (deraf 554 Køer), 961 Faar, 549

Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 197 Td.; 43 Selvejergaarde med 173, 1 Fæstegd. med 6, 50 Huse med 18 Td. Hrtk. og 4 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 610 (1801: 490, 1840: 648, 1860: 589, 1880: 583), boede i 106 Gaarde og Huse; Erhverv: 24 levede af immat.

Nørholm Kirkes Kor.

Virksomh., 479 af Jordbr., 25 af Industri, 14 af Handel, 7 af Skibsfart, 32 af forsk. Daglejervirks., 17 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Nørholm* med Kirke, Præstegd., Skole og Mølle; *Klithuse* eller *Klitgaards Fiskerleje* med Skole. *Porsheden*, Gde. og Huse. *Klitgaard* har 17$^3/_8$ Td. Hrtk., 288 Td. Ld., hvoraf 98 Kær, 10 Plantage, Resten Ager.

Nørholm S., en egen Sognekommune, hører under Hornum Hrd.'s Juris-

diktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 378. Lægd. Kirken tilhører Baronesse O. Juel-Rysensteen.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren og et oprindeligt Vindue ere bevarede. I Skibets Sydmur er indsat flere Sten med indhuggede Fremstillinger (Agnus Dei, Kors osv.). Skibet har Bjælkeloft, Koret Hvælvinger fra gotisk Tid. Taarnet er fra gotisk Tid, af Granitkvadre og Mursten. Taarnrummet, med Krydshvælving, har tidligere været forbundet med Skibet ved en nu tilmuret Spidsbue. Vaabenhuset, af Mursten, er samtidigt med Taarnet. Muret Alterbord. Trefløjet, udskaaren Altertavle fra Beg. af 16. Aarh. med Korsfæstelsen i Midtfeltet og Helgenbilleder af Knud Konge og St. Dominicus og bl. de udskaarne Figurer paa Indrefeltet Bisp Jens Andersen Beldenak (se *Henry Petersen*, Aarb. f. n. Oldk. 1889, S. 89 flg., og *A. Heise*, Hist. Tidssk. 6. R. III S. 433 flg.). Kalk og Disk fra 1576. Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen er givet 1632 af Poul Nielsen Kraas og Hustru. I Kirkens Vestende et Pulpitur. Epitafier over Søren Bertelsen Kierulff, † 1659, og Hustru, og over Mads Sørensen og Hustru, opsat i deres levende Live 1664. I Kirken er fundet Rester af Kalkmalerier fra omtr. 1500 (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 48).

Las Dan i Nørholm nævnes 1458. Endnu 1573 nævnes Nørholms Birk.

Klitgaard ejedes 1677 af Generalmajor H. Fr. Levetzau. Den nuv. Ejer, P. Bjerre, købte den 1899 for 50,000 Kr.

Nørholm var et eget Pastorat, indtil det midlertidigt forenedes med Sønderholm-Frejlev ved Reskr. af $^{14}/_{4}$ 1826; 1882 blev det atter selvstændigt.

Ellidshøj Sogn omgives af Annekset Svenstrup, Øster-Hornum og Buderup Sogne samt Fleskum Hrd. (Volsted, Ferslev og Dal S.). Kirken, noget mod Ø., ligger $1^3/_4$ Mil S. for Aalborg og 2 Mil S. Ø. for Nibe. De højtliggende og bakkede Jorder (Tværhøje, 275 F., 86 M.) ere sandede og sandmuldede, imod S. blandede med Kalk, og med Kalk og Mergel i Underlaget. Raakildegaard Plantage. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hobro og den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 3031 Td. Ld., hvoraf 1071 besaaede (deraf med Rug 209, Byg 100, Havre 464, Boghvede 4, Blandsæd til Modenhed 82, Grøntf. 17, Kartofler 129, andre Rodfr. 65), Afgræsn. 530, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 507, Have 14, Skov 156, Moser 144, Kær og Fælleder 130, Heder 397, Veje og Byggegr. 82 Td. Kreaturhold 1898: 198 Heste, 759 Stk. Hornkvæg (deraf 461 Køer), 610 Faar, 629 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 109 Td.; 18 Selvejergaarde med 106, 16 Huse med 3 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 401 (1801: 205, 1840: 200, 1860: 264, 1880: 345), boede i 64 Gaarde og Huse; Erhverv: 28 levede af immat. Virksomhed, 247 af Jordbr., 55 af Industri, 17 af Handel, 35 af forsk. Daglejervirks., 7 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Ellidshøj*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Gæstgiveri, Jærnbane- og Telegrafstation. *Hedehuse*. *Raakildegaard* har 28 Td. Hrtk., 900 Td. Ld., hvoraf 216 Eng, 156 Plantage, Resten Ager; til Gaarden høre 16 Lejehuse (med 52 Td. Ld.) og et Teglværk (aarl. Prod. 5 à 600,000 Sten). *Raakildegaards Tørvefabrik* (Interessentskab; aarl. Prod. omtr. 6 Mill. Tørv). *Bonderup*, 4 Gaarde med Mølle, *Holmegaard*.

Ellidshøj S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 384. Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Lindenborg.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor (senere overhvælvede) samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren og eet Vindue ere bevarede. Vaabenhuset, af Mursten, er vistnok

fra Renæssancetiden. Alterbord af Granit med Relikviegemme. Altertavlen er fra Slutn. af 17. Aarh. med et Maleri fra Midten af 19. Aarh. (Christus med Lammet). Kalken er 1693 skænket til Svenstrup Kirke af Mads Christensen Klestrup og Hustru. Lille romansk Granitdobefont. Udskaaren Prædikestol fra 17. Aarh. Klokken er fra Middelalderen. Ligsten over Præsten Christen Schalesin, † 1789.

Ellidshøjgaard var 1485 forlenet til Jon Viffertsen af Vor Frue Kloster i Aalborg.

Raakildegaard blev 1579 af Kronen mageskiftet til Niels Jonsen (Viffert); 1655 ejedes den af Folmer Rosenkrantz og 1661 og 1675 af Ove Rosenkrantz; 1697 solgte Peder Villumsen i Aalb. den (23, med Gods i alt 30 Td. Hrtk.) for 1000 Rd. til Severin Brønsdorff; 1719 benævnes den Forpagtergaard; 1765 laa den under Refsnæs. Nuv. Ejere ere Brødr. Hiort, Kbh. Navnet kommer af en Kilde ved Gaarden. I Beg. af 19. Aarh. tillagdes 2 Bøndergaarde Annerupgde., hvorefter den kaldtes *Annerup* til 1875.

Søndergaard i Bonderup blev 1477 mageskiftet af Joh. Lang til Bispen i Viborg, som 1488 fik nyt Skøde paa den af May Jonsdatter.

Midt i Ellidshøj By ligger en fredlyst lille Jættestue med Rest af den omgivende Jordhøj („Elleshøj“).

Svenstrup Sogn, Anneks til Ellidshøj, omgives af dette, Ø.-Hornum, Sønderholm og Frejlev Sogne, Budolfi Lands. samt Fleskum Hrd. (Dal S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $1^1/_4$ Mil S. S. V. for Aalborg og henved $1^3/_4$ Mil Ø. for Nibe. Østgrænsen dannes af Østeraa; gennem Sognet løber dens Biaa *Gulbæk*. De især mod N. og S. noget højtliggende og temmelig jævne Jorder ere mod S. sandmuldede og mod N. ret gode; mod Ø. Kærjorder. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hobro samt den østjydske Længdebane og Svenstrup-Nibe-Aars Banen.

Fladeindholdet 1896: 3410 Td. Ld., hvoraf 1493 besaaede (deraf med Rug 292, Byg 171, Havre 586, Bælgsæd 5, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 75, Grøntf. 67, Kartofler 208, andre Rodfr. 85), Afgræsn. 587, Høslæt, Brak, Eng m. m. 436, Have 26, Skov 7, Moser 25, Kær og Fælleder 235, Heder 494, Stenmarker 7, Veje og Byggegr. 86, Vandareal m. m. 11 Td. Kreaturhold 1898: 174 Heste, 584 Stkr. Hornkv. (deraf 422 Køer), 369 Faar, 485 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 141 Td.; 29 Selvejergaarde med 125, og 49 Huse med 15 Td. Hrtk. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 703 (1801: 271, 1840: 322, 1860: 444, 1880: 599), boede i 117 Gaarde og Huse; Erhverv: 23 levede af immat. Virksomh., 404 af Jordbrug, 110 af Industri, 23 af Handel, 92 af forsk. Daglejervirks., 43 af deres Midler, og 8 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Svenstrup* — 1346: Suinstrup — (Nørre- og Sønder-S.), ved Landevejen, med Kirke, Skole, Kro, Møller (Vester- og Øster Vandmølle), Andelsmejeri, Dampbageri, Station paa den østjydske Bane og Udgangspunkt for Svenstrup-Nibe-Aars Banen (se S. 381) samt Telegraf- og Telefonstation; *Lere*, ved Landevejen. *Nørgaarde*; *Flødalsgaarde* med *Nørre-Flødals Kridtslemmeri*; *Vestergaarde*; Gaarden *Frederikshøj*, tidligere Anneksgd. til Ellidshøj (9 Td. Hrtk., 157 Td. Ld.); *Lyngbjærggd.*, *Svenstrupgd.*, *Ridemands Vandmølle*, ved Grænsen af Ø.-Hornum Sogn. *Godthaab Hammerværk*, ligeledes (Jorderne i Ø.-Hornum Sogn), Fabrikation af Landbrugsredskaber, oprettet 1858, 45 Arbejdere. Ved Godthaab er Jærnbanehpl.

Svenstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr. 380. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken (1437 kaldet St. Mortens Kirke) bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren er bevaret. Skib og Kor ere overhvælvede. Taarnet, hvis Underrum nu er Materialhus, er fra gotisk Tid, for-

neden af røde Munkesten i Munkeskifte, foroven ombygget i nyere Tid (paa Muren staar 1808). Vaabenhuset, af Mursten, er nyt. Kirken er restaur. sidst i 1880'erne. Muret Granitalterbord. Ny Altertavle med Christusfigur i Relief. Ejendommelig romansk Granitdøbefont: en ottekantet Kumme uden Fodstykke, med Fremstilling af Evangelistsymbolerne. Ny Prædikestol. Klokke fra 1517. Paa Korbuen er der fundet Spor af Kalkmalerier, vistnok fra Renæssancetiden.

Ved *Godthaab* anlagdes 1799 en Papirmølle, der ophævedes 1852.

Ved *Svenstrup* (Østermølle) slog Skipper Klement den jydske Adel $^{16}/_{10}$ 1534.

Øster-Hornum Sogn, det største i Herredet, omgives af Sønderholm, Svenstrup, Ellidshøj, Buderup, Veggerby og Vokslev Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger henved $1^1/_4$ Mil S. Ø. for Nibe og $2^1/_4$ Mil S. V. for Aalborg. De for det meste højtliggende og stærkt bakkede Jorder (Frendrup Nihøje, 324 F., 102 M., med vid Udsigt, Egedal Høj, 287 F., 90 M., med trig. Station) ere gennemgaaende sandede, med sandet og gruset Underlag, og sandmuldede. Store Strækninger ere dækkede med Hede (Hovhede, m. m.). Gennem Sognet løbe Østeraas Tilløb *Gulbæk* og *Vesteraa* eller *Hasseris Aa*, der har sit Udspring her; ved Sydgrænsen ligger den omtr. 30 Td. Ld. store *Hornum Sø*; mod S. Ø. den tørverige Hornum Mose. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nibe til Landevejen fra Aalborg til Hobro; det nordøstl. Hjørne berøres af Svenstrup-Nibe-Aars Banen.

Fladeindholdet 1896: 8914 Td. Ld., hvoraf 2605 besaaede (deraf med Rug 566, Byg 309, Havre 1088, Blandsæd til Modenhed 19, Grøntf. 231, Kartofler 307, andre Rodfr. 81), Afgræsning 1513, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 993, Have 25, Skov 178, ubevokset 90, Moser 56, Kær og Fælleder 302, Heder 3010, Veje og Byggegr. 134, Vandareal m. m. 8 Td. Kreaturhold 1898: 360 Heste, 1417 Stkr. Hornkv. (deraf 813 Koer), 1287 Faar, 734 Svin og 46 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 283 Td.; 55 Selvejergaarde med 230, 2 Fæstegd. med 17, 99 Huse med 35 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 942 (1801: 475, 1840: 592, 1860: 669, 1880: 873), boede i 185 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomh., 708 af Jordbrug, 4 af Gartneri, 121 af Industri, 7 af Handel, 26 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 16 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øster-Hornum* (1496: Huornum), ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Sparekasse (opr. $^{10}/_4$ 1874; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 16,637 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 2400 Kr., Antal af Konti 216), Mølle og Andelsmejeri; *Molbjærg*, ved Landevejen; *Volstrup*; *Gulbæk* med Skole; *Hæsum* med Skole; *Estrup*. *Møllegaard Huse*. *Abildgaarde*, *Frendrupgd.*, *Nørbæk*, Gd., *Hornumgd.*, m. m. *Godthaab Hammerværk* og *Ridemandsmølle*, se S. 450.

Ø.-Hornum S., en egen Sognekommune, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 391. Lægd. Kirken tilhører Familien Wibroe i Nibe.

Den anselige *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Sakristi paa Korets Nordside. Kirken (med Undtagelse af Sakristi og Vaabenhus) er fra romansk Tid (ifl. Marm. Dan. II S. 234 og Dsk. Atl. V S. 52 opf 1172, maaske den ældste Stenkirke i Herredet) af Granitkvadre paa profileret Dobbeltsokkel under Kor og Apsis og Sokkel med Skraakant under Skib. Korbuen, Norddøren og flere oprindelige Vinduer ere bevarede. Kirkens Sydmur er omsat. Fra Syddøren hidrøre to Granitsøjler og en Kvader med Fremstilling af en siddende Figur med en Bog. Det brede Taarn var oprindelig af Granitkvadre i hele sin Højde; ved en Hovedrestauration 1768-71 blev den øverste Del ommuret med Mursten (rest. 1845, efter at en Del var nedstyrtet 1844) og alle Murene omsatte (en stor Del af Granitstenene fra Taarnet sattes som Grundsten i Broen over Graven ved

Restrup). Taarnrummet havde oprindl. Rundbue ind til Skibet, senere forandret til en Spidsbue. Vaabenhuset er vistnok opf. i Renæssancetiden, af Mursten med enkelte Skifter af Kvadre. Sakristiet, nu Materialhus, er vistnok samtidigt med Vaabenhuset og af samme Materiale. Kirken er overhvælvet, undtagen Vaabenhuset, der har fladt Loft. Alterbord af Granitkvadre. Altertavle fra 1895 med et Maleri af A. Dorph (Christus vandrer paa Søen). Romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer. Prædikestol fra 1604, med malede Billeder og udskaaren Lydhimmel. Over Korbuen et stort Krucifiks. I Koret to udskaarne Figurer (Madonna med Barnet og en Helgen) fra gotisk Tid.

Abildgaarde var tidligere en Hovedgaard. 1637 blev A. solgt med en Del Gods af Fru Pernille Banner til Jfr. Dorte Kaas. Siden kom den til Kongen, som 1660 gav Jørgen Marsvin og Fru Anne Helvig Gyldenstierne Livsbrev paa den. 1678 skrev Jfr. Mette Marsvin og 1680 Otte Marsvin sig til den; men 1724 og 1775 var den en Bondegaard paa lidt over 14 Td. Hrtk. under Lundbæk, hvortil den, delt i to Gaarde (8 og 9 Td. Hrtk.), ogsaa nu hører.

Morten Svan af *Estrup* nævnes 1460.

Møllegaard med tilliggende Mølle og „Gammelvadsmølle“ skødedes 1406 af Hr. Mogens Munk til Dronn. Margrethe. Møllegaard er maaske den samme som Ridemandsmølle, som efter Sagnet har faaet sit Navn af en vis Jesper Ridemand, der fik den som Belønning for at have været behjælpelig med at fange Skipper Klement.

Ved Gaarden Frendrup er der fredlyst 1 Langhøj og 11 Rundhøje, ved Molbjærg 1 Langhøj og 5 Rundhøje, deribl. den anselige *Møgelhøj*.

Buderup Sogn omgives af Annekset Gravlev, Suldrup, Veggerby, Ø.-Hornum og Ellidshøj Sogne samt Hellum Hrd. (Volsted og Skjørping S.). Kirken, mod S. Ø., ligger 2½ Mil S. Ø. for Nibe og 2¾ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, til Dels bakkede Jorder (højeste Punkt 277 F., 87 M.) ere muldsandede og sandede med Kalk og Sand til Underlag; store, for en Del opdyrkede Hedestrækninger. Østgrænsen dannes af Lindenborg Aa. I den nordl. Del ligger den omtr. 30 Td. Ld. store *Julstrup Sø*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hobro med Sidelandeveje til Nibe og Viborg samt den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 5678 Td. Ld., hvoraf 1971 besaaede (deraf med Rug 402, Byg 153, Havre 772, Boghv. 7, Spergel 8, Blands. til Modenh. 165, Grøntf. 158, Kartofl. 219, andre Rodfr. 86), Afgræsn. 1266, Høslæt, Brak, Eng m. m. 937, Have 46, Skov 34, Moser 156, Kær og Fælleder 82, Hegn 13, Heder 1047, Veje og Byggegr. 96, Vandareal m. m. 29 Td. Kreaturhold 1898: 282 Heste, 1165 Stkr. Hornkv. (deraf 672 Køer), 799 Faar, 700 Svin og 20 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 157 Td.; 34 Selvejergaarde med 141, og 89 Huse med 16 Td. Hrtk. Befolkningen, ½ 1890: 969 (1801: 274, 1840: 430, 1860: 534, 1880: 737), boede i 160 Gaarde og Huse; Erhverv: 103 levede af immat. Virksomh., 503 af Jordbrug, 207 af Industri, 76 af Handel, 40 af forsk. Daglejervirks., 26 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet *Buderup Kirke*, nær ved Buderupholm, *Julstrup Præstegd.* og Byerne: *Støvring*, ved Hovedlandevejen, med Skole, Friskole, Folkehøjskole (opr. 1886), Sparekasse for B.-Gravlev Past. (opr. 10/4 1872; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 44,169 Kr., Rentef. 3⅗ pCt., Reservef. 3434 Kr., Antal af Konti 393), Gæstgiveri, 2 Købmandsforretn., Hammerværk, Mølle, Planteskole, Maltgøreri, Bageri, Andelsmejeri (Elinelund), Jærnbane- og Telegrafstation samt Postekspedition; *Mastrup*; *Sørup*, ved Nibevejen, med Skole. Hovedgaarden *Buderupholm* har 33¼ Td. Hrtk., 914 Td. Ld., hvoraf 114 Eng, 30 Skov, 110 Mose, 140 Hede, Resten Ager; til Ejendommen høre en Mølle, omtr. 25 Td. Hrtk. Fæstegods, Buderup og Gravlev Sognes Konge- og Kirketiender og Skjørping og Frærs Kirketiender samt Gaarden *Teglgaard* i Skjørping S. (se S. 480). *Sørupgd.*, *Søgd.*, *Kalvadgd.*

Buderup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 385. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Buderupholm.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Kapel mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Syddøren er bevaret. Kapellet, af Granit og Mursten, og Taarnet, forneden af Granitkvadre, foroven af Mursten, ere fra Renæssancetiden. Taarnrummet er overhvælvet; Skib, Kor og Kapel have fladt Bjælkeloft. Vaabenhuset er fra nyeste Tid. Ny Altertavle (Christus bærende Korset). Prædikestol fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Series Pastorum. I Kapellet et Krucifiks.

Buderupholm blev 1268 af Fru Gro, Esbern Vognsens Enke, testamenteret til hendes Søster, men det vestre Stuehus („rathe lang“, „Raling“) gav hun til Aalborg Frueklöster og det østre til Hundslund Kloster. Iver Lykke skal ved 1373 have haft 3 Gaards Eje i B., og i 16. Aarh. ejedes B. af Familien Lykke (Iver L., † 1555, skal have arvet den efter sin Fader Hr. Joakim L.; Ivers Søn Chrf. L. 1571, der synes at have opført Buderupholm Hovedgaard, hans Søn Iver L. 1604). I Beg.

Buderupholm.

af 17. Aarh. kom B. til Joh. Brockenhuus til Sebberkloster († 1619), derefter til Axel Rosenkrantz, † 1623, hans Enke Anne Høg og hendes Stifsøn Niels Rosenkrantz, † 1626, hvorefter Anne Høg solgte den 1634 til sin Broder Mogens Høg; derefter ejedes den af Ritmester Jørgen Lykke. Han solgte 1667 B. (30 Td. Hrtk.) til Ritm. Peiter Risler, † 1692, hvis Enke Fru Anne Tecla v. Baumgarten 1692 skødede den (19 Td. Hrtk.) til Svigersønnen Lieutn. Mikkel Suhr, † 1726, hvis Enke Margr. Horn 1726 ved Auktion solgte den med Tiender og Gods (19 og 48 Td. Hrtk.) for 9000 Rd., til Christen Sørensen, som 1728 solgte den (19, 48 og 67 Td. Hrtk.) for 7050 Rd. til Tøger Benzon til Sohngaardsholm, † 1750, der 1749 solgte B. (Bondergodset forøget til 216 Td. Hrtk.) for 30,000 Rd. (nedsat 1752 til 28,800 Rd.) til Pieter de Lange van Bergen, † 1758 (efter Skjørpings Lib. dat. ejede han dog B. allerede 1746). Kancellir. Bjørn († 1770) fik 1759 Skøde paa B. for 38,000 Rd.. efter hvem Enken, Ida Cathr. Lassen, ejede den. Efter hendes Død 1816 overtoges den for 225,000 Rd. af Bjørns Søstersøn Konferensr. C. Rothe, der 1826 maatte afstaa den til Statskassen; efter at omtr. 1300 Td. Ld. vare udskilte 1841 og gjorte til Domæneskov, solgtes B. 1842 ved Auktion til cand. phil. F. A. B. Dahl og cand. phil. M. T. Rübner for 100,200 Rd. Dahl († 1863) blev Eneejer 1847, og hans Søn, F. Dahl, er den nuv. Ejer (se Saml. til j. Hist. VII S. 188 flg.). — Den smukt beliggende Hovedbygning, ved Foden af en Bakke ved Lindenborg (eller Buderup) Aa, er opf. 1731 og bestaar af en treflojet, 1 Stokv. høj Bindingsværksbygning med Gennemkørselsport i Midtflojen, der vender ud mod Havesiden.

Ovennævnte Fru Gro gav 1268 til St. Klaræ Kloster i Roskilde en Gaard i *Støvring* (Styfhring) med Mølle.

Tæt V. for Sørup har der ligget en Kirke, der endnu stod 1464, og af hvilken, saavel som af Kirkegaarden, endnu 1870 saas tydelige Spor (den har været omtr. 35 Al. lang, 15 Al. bred); 1868 bortførtes flere sm kt tilhugne Sten til Benyttelse ved Jærnbanebroen, og 1871 toges Kirkegaardspladsen under Plov. Det er kun et Sagn, at Sten fra Kirken ere benyttede til Opførelsen af Egholm Slot, Hellum Hrd. (se S. 481).

Ved Kongebr. af $^{17}/_{2}$ 1552 blev *Julstrup*, som da tilhørte Kronen, men „fra gammel Tid havde været Præstebolig“, udlagt til Præstegaard i Stedet for en mindre Gaard. — Til Præstekaldet hører den lille fuglerige Ø *Tanholm* i Julstrup Sø.

Ved Buderupholm er der fredlyst 2 Gravhøje.

Buderup og Gravlev Sogne vare Annekser til Aarestrup indtil 1867.

Gravlev Sogn, Anneks til Buderup, omgives af dette, Suldrup og Aarestrup Sogne samt Hindsted Hrd. (Rold S.) og Hellum Hrd. (Skjørping S.). Kirken, mod Ø., ligger $2^1/_2$ Mil S. Ø. for Nibe og omtr. 3 Mil S. S. V. for Aalborg. De for det meste højtliggende og bakkede Jorder ere sandmuldede og skarpsandede; flere Heder. En lille Skov (Oplevkrat). Langs Østgrænsen løber *Lindenborg Aa* gennem den omtr. 150. Td. Ld. store, nu tørlagte *Gravlev Sø*. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Hobro.

Fladeindholdet 1896: 3522 Td. Ld., hvoraf 1163 besaaede (deraf med Rug 273, Byg 106, Havre 596, Blandsæd til Modenh. 13, Grøntf. 10, Kartofler 108, andre Rodfrugter 55), Afgræsning 813, Høslæt, Brak, Eng m. m. 507, Have 16, Skov 328, Moser 20, Kær og Fælleder 17, Heder 557, Veje og Byggegr. 100 Td. Kreaturhold 1898: 166 Heste, 598 Stkr. Hornkv. (deraf 351 Køer), 538 Faar, 339 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 113 Td.; 25 Selvejergaarde med 91, 3 Fæstegd. med 9 og 42 Huse med 13 Td. Hrtk. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 480 (1801: 294, 1840: 368, 1860: 453, 1880: 484), boede i 98 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 328 af Jordbr., 57 af Industri, 9 af Handel, 35 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 18 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Gravlev* (1268: Grafløf), ved Landevejen, med Kirke og Skole; *Oplev* med Købmandsforretn. *Fløe*, Gde., med Skole. *Borupgaarde* (1268: Barthorp). *Oplev-Ived*, Huse. *Tinbæk*, Kalkværk og Vandmølle. *Skillingbro Teglværk* (gml. Form: Skølingbro, Skjuflingbro).

Gravlev S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører til de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 386. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Buderupholm.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib, med fladt Loft, og Kor, overhvælvet, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindelige Vinduer samt Syddøren ere bevarede. Det i gotisk Tid tilføjede Taarn, forneden af Granitkvadre, foroven af Mursten, har overhvælvet Taarnrum med Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset er af samme Materiale og fra samme Tid som Taarnet. Altertavle fra 18. Aarh. med et Maleri (Christus i Getsemane). Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen er skænket 1663 af Præsten Claus Christen Worde og Hustru. Ligsten over Birkedommer Søren Calmer, † 1790, og Hustru, samt over Præsten Chr. Christensen Treberg, † 1582.

En nu forsvunden Herregaard *Gralot*, *Groølot* har maaske ligget i dette Sogn. Ove Ovesen (Kaas) til Gralot nævnes 1416, Jens Ovesen 1430, Thomas Jensen (Kaas) til Groolot 1464.

Aarestrup Sogn omgives af Sønderup, Suldrup og Gravlev Sogne, Hindsted Hrd. (Rold S.) og Aars Hrd. (Ravnkilde og Haverslev S., det sidste Anneks til Aarestrup). Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_2$ Mil S. S. Ø. for Nibe og $3^1/_2$ M. S. S. V. for Aalborg. De højtliggende og for det meste

bakkede Jorder (højeste Punkt 324 F., 102 M.) ere dels muld-, dels skarpsandede. Østgrænsen dannes af Lindenborg Aa. En stor Del er dækket med Skov (Torstedlund Skov).

Fladeindholdet 1896: 5733 Td. Ld., hvoraf 1661 besaaede (deraf med Rug 296, Byg 181, Havre 867, Boghvede 6, Spergel 24, Blandsæd til Modenhed 10, Grøntf. 56, Kartofler 96, andre Rodfr. 124), Afgræsn. 939, Høslæt, Brak, Eng m. m. 810, Have 19, Skov 1442, Moser 54, Kær og Fælleder 435, Hegn 18, Heder 285, Veje og Byggegr. 60, Vandareal m. m. 10 Td. Kreaturhold 1898: 252 Heste, 1043 Stk. Hornkvæg (deraf 605 Koer), 738 Faar, 618 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 196 Td.; 39 Selvejergaarde med 159, 3 Fæstegd. med 12, 82 Huse med 22 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 780 (1801: 360, 1840: 440, 1860: 611, 1880: 768), boede i 156 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomhed, 526 af Jordbr., 108 af Industri, 3 af Handel, 67 af forsk. Daglejervirks., 42 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Aarestrup* (1487: Ordestrup, 1498: Oristrup) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Hospital (opr. 1637 af Gregers Krabbe til Torstedlund, med et Hus til 5 fattige og Landgilde af 7 Gaarde i Sognet, hvilke Afgifter 1866 overførtes til Torstedlund) og Sparekasse (opr. $^{14}/_1$ 1886; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 281,711 Kr., Rentef. $3^3/_4$ pCt., Reservef. 867 Kr., Antal af Konti 186); *Ersted*; *Torsted* med Skole og Mølle; *Foldager*. Hovedgaarden *Torstedlund* (med Afbyggergaarden Kragelund i Haverslev S.) har omtr. 43 Td. Hrtk., omtr. 800 Td. Ld. Ager og Eng og 1500 Td. Ld. Skov (se i øvrigt under Nørlund); til Gaarden høre Skovriderboligen *Charlottenlund* og Skovfogedboligerne *Hjortespring* og *Espelund*. *Erstedgaard* har $14^3/_4$ Td. Hrtk., 261 Td. Ld., hvoraf 8 Eng, 5 Tørvemose, 3 Have, Gaardspl. og Plantage, Resten Ager. *Stubberup*, Gde., *Hyllegde.*, *Bjerregde.*, *Torstednygd.* *Rødemølle.*

Aarestrup S., en egen Sognekommune, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 387. Lægd. Kirken tilhører Kjøbenhavns Kommune (et Legat, der er skænket af N. Holbek til Ålbæk).

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Kvadre paa Dobbeltsokkel. Norddøren, med en Tympanon med Korsfigur, er bevaret, ligesom eet Vindue. Kirken er overhvælvet. Taarnet er forneden af Kvadre, foroven af Mursten; Spiret (tidligere Kuppelspir) er gjort lavere ved en Genopførelse i ny Tid efter et Lynnedslag. Det overhvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset er samtidigt med Taarnet, til Dels af hugne Sten, og hviler paa en Sokkel, der oprindl. har ligget under Skibets Vestgavl. I Vaabenhusets Væg er indsat en romansk Ligsten og en Sten med Korsfigur. Et overhvælvet Gravkapel med underjordisk Gravhvælving (for Familien Krabbe) mod S. nedreves 1853. Kirken er restaur. 1888 (Arkitekt: Estrup). I Kirken er, navnlig i de to Korhvælvinger, fundet Rester af Kalkmalerier fra 2. Halvdel af 16. Aarh. (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 52). Muret Alterbord af Granit. Altertavlen har et Maleri (Gravlæggelsen) fra 1828. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol med Vifferternes og Baggernes Vaabener. Paa de øverste Stolestader findes de samme Vaabener. Lysekrone fra 1707. Klokke fra 1582, med Vifferternes og Krabbernes Vaabener. Ligsten (med legemsstore Portrætfigurer) over Jon Madsen til Torstedlund, † 1560, og Hustru Anne Krabbe, † 1564, samt over Niels Jonsen til Torstedlund, † 1595. I Taarnrummet er ophængt Kisteplader fra nu tilmurede Hvælvinger under Koret og Kapellet, over Fru Vibeke Ulfstand, † 1611, Korfits Krabbe, † 1641, Erik Krabbe, † 1598, og Statholder Gregers Krabbe, † 1655.

Torstedlund nævnes alt i Slutningen af 14. Aarh. Den tilhørte i 15. og 16. Aarh. Familien Viffert (Jon Viffertsen ved Aar 1400, Viffert Jonsen, som byggede Torstedbro Mølle, Jon Viffertsen, † 1493, Mads Jonsen, † 1507, Jon Madsen, † 1560, og Niels Jonsen, † 1595). 1534 blev T. afbrændt i Skipper Klements Opror. Efter Niels

Jonsens barnløse Død kom T. til hans Fætter Niels Krabbe og dennes Søn Gregers K. († 1655). Hans Enke Fru Dorte Daa besad T. til sin Død 1675; derefter fulgte hans Søn Kancellir. Claus K., † 1678, hvis Enke Marie Sophie Bielke ægtede Admiral Chr. Bielke; siden ægtede denne Vibeke Juel, som 1694 solgte T. (91 Td. Hrtk.) med meget Gods samt Albæk til Kancellir. Bernt Due til Krastrup. Hans Søn Major Albert Chrf. D. gjorde Opbud, hvorefter T. (51 Td. Hrtk.) og Nabogodset Albæk (18, Gods, Ager og Eng 505, Skov- og Møllesk. 10, Tiender 96 Td. Hrtk.) 1724 blev købt af Gehejmer., Grev Chr. Fr. Levetzau for 34,860 Rd. og henlagt under det af ham oprettede Stamhus Restrup, hvorved det blev til dettes Opløsning 1811. Senere har T. været forenet med Naboejendommen Norlund (se denne). — Hovedbygningen, som er omgiven af Grave, har tidligere bestaaet af 3 sammenbyggede Fløje, men bestaar nu af to Huse, det ene af Egebindingsværk (nu Mejeri), det andet af Grundmur med hvælvede Kældere i 1 Stokv., opf. 1848 af dav. Hofjægerm. Schütte.

Fru Ellen Jensdatter, Mads Jonsens Efterleverske af Torstedlund, boede 1514 i Stubberup.

I Aarestrup holdtes i 18. Aarh. Birketingsret for Stamhuset Restrup.

Ved Res. af $^{28}/_{8}$ 1859 bestemtes, at A. skulde annekteres til Haverslev; fra $^{31}/_{8}$ 1867 bestyredes A. midlertidig af Sognepræsten i Buderup-Gravlev; 1884 blev Haverslev annekteret til Aarestrup.

Sønderup Sogn omgives af Annekset Suldrup og Aarestrup Sogne samt Aars Hrd. (Haverslev, Brorstrup, Giver og Skivum S.), fra hvilket det adskilles ved Sønderup Aa. Kirken, mod S., ligger $2^1/_2$ Mil S. for Nibe og 4 Mil S. S. V. for Aalborg. De noget højtliggende, ikke meget bakkede Jorder ere overvejende sandmuldede med Grusunderlag. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Viborg.

Fladeindholdet 1896: 4098 Td. Ld., hvoraf 1701 besaaede (deraf med Rug 346, Byg 141, Havre 762, Spergel 25, Blands. til Modenh. 82, Grøntf. 117, Kartofler 127, andre Rodfr. 99), Afgræsn. 933, Høslæt, Brak, Eng m. m. 792, Have 23, Skov 63, Moser 26, Kær og Fælleder 307, Hegn 3, Heder 177, Veje og Byggegr. 68, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 284 Heste, 1106 Stk. Hornkvæg (deraf 565 Køer), 1003 Faar, 624 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 173 Td.; 55 Selvejergaarde med 157, 50 Huse med 16 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 634 (1801: 239, 1840: 293, 1860: 422, 1880: 607), boede i 116 Gaarde og Huse; Erhverv: 15 levede af immat. Virksomh., 471 af Jordbr., 86 af Industri, 17 af Handel, 7 af forsk. Daglejervirksomh., 29 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Sønderup*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd. og Skole; *Bravlstrup*; *Tøttrup*; *Rodsted* med Skole og Sparekasse for S.-Suldrup (opr. $^{19}/_{1}$ 1872; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 16,756 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 1135 Kr., Antal af Konti 159); *Rebstrup* med Mølle og Uldspinderi. *Munkholm*, Gde. og Huse; *Knolde*, Gde. Gaarde: *Gammelholm*, *Trengstrup*, *Plejlstrup*.

Sønderup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 388. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Bræddeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Par oprindelige Vinduer og Norddøren (nu tilmuret) ere bevarede. Taarnet, hvis overhvælvede Underrum har flad Bue ind til Skibet, er forneden af hugne Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten (restaur. 1867). Vaabenhuset er nyt. Altertavle fra Slutn. af 18. Aarh. med et Maleri (Nadveren). Romansk Granitdøbefont. Ligsten over Baltzer Maltesen til Rebstrup, † 1579, og Hustru Dorte Klausdatter (afbildede paa Stenen med en Hund mellem sig; over Hunden staar: „Hofknik"). Paa Kirkegaarden Ligsten over Præsterne Peder Mouridsen, † 1597, og Peder Jensen samt begges Hustru.

I *Rodsted* laa fordum en adelig Sædegaard, hvortil Malte Munk skrev sig 1495 og Søren Munk 1541 (Gaarden blev brændt i Grevens Fejde). Sidstnævnte havde dog vistnok da alt solgt Gaarden, thi 1540 skrev han sig „i Sønderup“, medens Rodstedgaard 1538 ejedes af Hr. Joachim Lykke og 1544 af dennes Søn Iver L.

Rebstrup var fordum en Hovedgaard, der ejedes 1480-95 af Las Viffertsen, 1501 af hans Søn Malte Lauridsen, dennes Søn Baltzer Maltesen 1554. Ved Arv kom den vistnok med Torstedlund til Niels Krabbe og dennes Søn Iver K., † 1641, hvis Enke Dorte Juul 1642 mageskiftede den til Kronen. Denne afhændede den atter, men fik den paany 1674 (22 Td. Hrtk.) med Mølle osv. i Mageskifte af Tøger Lassen. — I Rebstrup viser man endnu Borggaardens og Ladegaardens Plads; hvor Borggaarden skal have været, har man fundet Spor af en stor Brolægning og tykke Mure af en Kælder samt mange røde Munkesten (se Saml. til j. Hist. III S. 218).

Ved en Udflyttergaard fra Rodsted har der tidligere staaet en Kirke, hvoraf der endnu var synlige Rester 1769; i Mands Minde er der opbrudt Grundsten. Paa en nærliggende Gaard har der indtil 1880'erne været opbevaret en udskaaren Altertavle (se Saml. til j. Hist. III S. 219).

Ved Rebstrup findes i en Dal et Kildevæld, *Karls Tønde*, der skal have været søgt som Lægedomskilde.

Ved Rodsted er der fredlyst 2 Gravhøje; den ene omslutter en mindre Jættestue.

Suldrup Sogn, Anneks til Sønderup, omgives af dette, Aarestrup, Gravlev, Buderup og Veggerby Sogne samt Aars Hrd. (Skivum S.), hvorfra det adskilles ved Sønderup Aa. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 2 Mil S. S. Ø. for Nibe og $3^1/_4$ Mil S. V. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Albæk Sekshøje, 312 F., 98 M.) ere overvejende sandmuldede med Grusunderlag; ved Nordgrænsen en Del Kærstrækninger, Dele af de udtørrede Søer Hjed Sø og Vester Sø. Et til Dels beplantet Hedeareal, Sekshøj Plantage (3-400 Td. Ld.), tilhører Hedeselskabet. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Viborg.

Fladeindholdet 1896: 4135 Td. Ld., hvoraf 1193 besaaede (deraf med Rug 277, Byg 124, Havre 522, Boghvede 3, Spergel 27, Blandsæd til Modenhed 45, Grøntf. 52, Kartofler 96, andre Rodfr. 47), Afgræsn. 929, Høslæt, Brak, Eng m. m. 606, Have 25, Skov 463, ubevokset 17, Moser 13, Kær og Fælleder 153, Heder 642, Veje og Byggegr. 87, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 165 Heste, 741 Stkr. Hornkv. (deraf 388 Køer), 689 Faar, 350 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 111 Td.; 19 Selvejergaarde med 100, 30 Huse med 11 Td. Hrtk. og 29 jordløse Huse, omtr. $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 433 (1801: 187, 1840: 236, 1860: 342, 1880: 430), boede i 79 Gaarde og Huse; Erhverv: 25 levede af immat. Virksomhed, 298 af Jordbr., 3 af Gartneri, 36 af Industri, 6 af Handel, 38 af forsk. Daglejervirks., 16 af deres Midler, og 11 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Suldrup*, ved Landevejen, med Kirke, Skole, Stiftelsen „Holbeksminde“ (paa Suldrup Hede; opr. 1856 af N. Holbek til Albæk — Huset opf. 1861 — til Bolig for fattige) og Andelsmejeri (Stenshøj); *Hyllested*. Hovedgaarden *Albæk* har 15 Td. Hrtk., 700 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 150 Skov, 180 Hede, Resten Ager; under Gaarden høre Suldrup Sogns Kirke-, Korn- og Kvægtiende. *Albæk Hedehuse*. *Hyldal*, Gde., med Vandmølle. *Hjedsbækgaard* med Vandmølle, Kro og Købmandsforretn. *Frendstrup*, Gd. og Huse. *Østrupgd.* ($9^5/_8$ Td. Hrtk.). *Hyllestedgd.* (10 Td. Hrtk.). *Dalumgd.*, *Sekshøj*, Skovridergd. under Hedeselskabet, m. m.

Suldrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 389. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Albæk.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, med fladt Loft, samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere oprindl. fra romansk Tid, vistnok af hugne Granitkvadre, men Murene ere senere blevne beklædte med en af smaa Mursten opmuret Skal. Vaa-

benhuset er nyt. Ved Kirkens Vestende har staaet et Taarn. Altertavlen er et Maleri (Jesus med Kalk og Disk) af Simonsen fra 1865. Romansk Granitdobefont med Dyrefigurer og en forvitret Indskrift. Prædikestol fra 1599. I Kirkens Vestende en Herskabsstol. I Vaabenhuset en Ligsten med et Kors i Relief og en Runeindskrift. Uden for Kirkedøren staar en paa Kirkegaarden funden Runesten.

Albæk nævnes i Beg. af 15. Aarh. og ejedes vistnok da af Las Maltesen (Krag), med hvis Datter Gyde A. kom til Las Viffertsen, der levede 1495, derefter til deres Søn Malte Lauridsen 1513, dennes Søn Anders Maltesen, † 1601, hvis eneste Søn blev dræbt i Dresden. Ligesom Torstedlund og Rebstrup kom A. fra Slægten Viffert til Krabberne og ejedes af Iver K., † 1641, med hvis Datter Ingeborg Anders Sandberg vistnok fik Part i Gaarden, medens han købte en Halvpart (16 Td. Hrtk.) 1667 af Mester Jakob Faber, der havde købt den af Helvig Iversdatter Krabbes Ægtefælle Oberst Mogens Kruse. Anders Sandberg synes at have solgt A. til sin Søster Birgitte S., som 1675 skødede den til Fru Dorte Daa til Torstedlund, med hvilken den siden har haft fælles Ejere indtil Stamhuset Restrups Oplosning 1811. Senere har den været ejet af mange, deribl. Friis, Neergaard, Conradsen, Prokurator Niels Holbek († 1865), Admiralinde Zahrtmann og Etatsr. M. W. Sass, der købte den 1862, og efter hvem den 1866 gik over til Sønnen Grosserer B. W. Sass; derefter A. Sass og Landmandsbanken. Nuv. Ejer er L. C. Jensen, der købte den 1894. — Hovedbygningen, der omgives af brede, stensatte Grave, er meget gammel og bestaar af Egebindingsværk i 1 Stokv. med Kvist til begge Sider. Foran Bygningen staa 4 meget gamle Lindetræer.

En nedlagt Kirke hed *Albæk Kirke.*

I en Plantage (Schades Pl.) ligge 5 fredlyste Gravhøje. Ved Suldrup er der fredlyst en Høj med en anselig Jættestue; Kamret er 23½ F. langt, 7½ F. bredt og 5½ F. højt; til dets Vestvæg er føjet et lille Sidekammer.

Veggerby Sogn omgives af Annekset Bislev, Vokslev, Ø.-Hornum, Buderup og Suldrup Sogne samt Aars Hrd. (Skivum S.), fra hvilket det skilles ved Sønderup Aa. Kirken, noget sydl., ligger 1¼ Mil S. S. Ø. for Nibe og 3 Mil S. V. for Aalborg. De noget højtliggende, i Midten bakkede (Hjeds Sekshøje, 288 F., 90 M.), i øvrigt temmelig jævne Jorder ere overvejende sandmuldede, mod N. lerblandede; i den østl. Del findes store Hedestrækninger. Mod S. ligge de udtørrede Søer Vester Sø, Hjeds Sø og Flaskerne. Sydøsthjørnet berøres af Landevejen fra Aalborg til Viborg.

Fladeindholdet 1896: 7975 Td. Ld., hvoraf 2311 besaaede (deraf med Rug 491, Byg 235, Havre 1017, Boghvede 10, Bælgsæd 3, Spergel 117, Blandsæd til Modenh. 27, Grøntf. 188, Kartofl. 177, andre Rodfr. 42, Frøavl 4), Afgræsn. 1594, Høslæt, Brak, Eng m. m. 918, Have 26, Skov 83, ubevokset 19, Moser 70, Kær og Fælleder 259, Hegn 12, Heder 2521, Stenmarker 15, Veje og Byggegr. 140, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 330 Heste, 1309 Stkr. Hornkv. (deraf 686 Køer), 1810 Faar, 723 Svin og 5 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 207 Td.; 57 Selvejergaarde med 189, 59 Huse med 17 Td. Hrtk. og 17 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 823 (1801: 406, 1840: 476, 1860: 625, 1880: 750), boede i 158 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomhed, 590 af Jordbr., 73 af Industri, 7 af Handel, 53 af forsk. Daglejervirks., 46 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet *Veggerby Kirke*, paa Præstegaardens Mark, og *Kirketerp Præstegaard* med Veggerby Skole samt Byerne: *Veggerby* (gml. Form: Wygerby, Wegherby) med Sparekasse (opr. 2/4 1880; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 28,796 Kr., Rentef. 3¾ pCt., Reservef. 1639 Kr., Antal af Konti 297); *Byrsted* med Mølle; *Brasted* med Skole; *Hjeds*; *Lyngsø* med Teglværk; *Aastrup*. Gaarde: *Torndal*, *Busted* (11½ Td. Hrtk., omtr. 450 Td. Ld.), *Højris* med Vandmølle, *Kalstrup* med Vandmølle, *Lille Hjeds* (4 Gde.), m. m.

Veggerby S., en egen Sognekommune, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstingskr.

og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 390. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Lundbæk.

Den højtliggende og lange *Kirke* bestaar af Skib og Kor med Apsis samt Taarn mod V. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa en Dobbeltsokkel. Begge Skibets Døre ere tilmurede. Et Par oprindelige Vinduer og en Dør i Korets Sydvæg ere bevarede. Skib og Kor have fladt Bjælkeloft. Taarnet, med overhvælvet Taarnrum, skilt fra Skibet ved en i ny Tid opf. Mur, er fra gotisk Tid, forneden af Granitkvadre, foroven af Mursten. Gennem en Dør i Sydmuren er nu Adgang til Kirken. Trefløjet Altertavle, med et Maleri (Fristelsen i Ørkenen) fra 1765 og med Juelernes Vaaben. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 18. Aarh. Et Epitafium over Præsten Anders Gjed († 1613) er forsvundet.

Til *Torndal* (1487: Toldal) hørte fordum en Tredjedel af Aastrup Mark.

I Sognet er der fredlyst 26 Gravhøje, deribl. 2 af aflang Form.

Bislev Sogn, Anneks til Veggerby, omgives af dette, Vokslev Sogn, Limfjorden, Sebbersund og Aars Hrd. (Ejdrup og Skivum S.), hvorfra det skilles ved Halkjær Aa. Kirken, noget nordl., ligger omtr. $^1/_2$ Mil S. S. V. for Nibe og 3 Mil S. V. for Aalborg. De noget højtliggende, for en Del bakkede Jorder ere overvejende sandmuldede; en Del Hede, særlig op mod Veggerby og mellem Holmager og Hedegaard; langs Stranden for en Del høje, stejle Bakker. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Nibe til Sebbersund, Løgstør og Hvalpsund samt Svenstrup-Nibe-Aars Banen.

Fladeindholdet 1896: 4990 Td. Ld., hvoraf 1667 besaaede (deraf med Rug 369, Byg 263, Havre 663, Bælgsæd 3, Spergel 94, Blandsæd til Modenhed 51, Grøntf. 20, Kartofler 190, andre Rodfr. 14), Afgræsn. 878, Høslæt, Brak, Eng m. m. 876, Have 14, Skov 57, Moser 42, Kær og Fælleder 139, Heder 1199, Veje og Byggegr. 111, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 216 Heste, 1018 Stkr. Hornkv. (deraf 469 Køer), 1173 Faar, 395 Svin og 21 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 208 Td.; 42 Selvejergaarde med 180, 2 Fæstegd. med 9 og 64 Huse med 19 Td. Hrtk., c. $^2/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 619 (1801: 460, 1840: 552, 1860: 516, 1880: 649), boede i 121 Gaarde og Huse; Erhverv: 12 levede af immat. Virksomhed, 474 af Jordbrug, 4 af Fiskeri, 70 af Industri, 26 af forsk. Daglejervirks., 23 af deres Midler, og 10 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Bislev*, ved Landevejen, med Kirke, Skole „Baronesse Sophie Juel-Rysensteens Stiftelse“ († 1888; med et Hus for 3 trængende Enker; med Stiftelsen er forbundet en Pogeskole); *Djørup* (1474: Djurdrup, 1497: Dyrup); *Holmager*; *Hedegaarde* med Skole. *Priorboderne*, Huse. *Tyrrestrupgaarde* (1495: Tyristrup). *Lundbækhuse* med Jærnbanestation. Ved *Sebbersund*, over hvilket en Bro til Vestsiden af Sundet (bygget 1879-80 af Nibe By og de tilgrænsende Landkommuner for omtr. 60,000 Kr.), er der Jærnbanestation. *Halkjær*, Vandmølle og Jærnbanestation. Hovedgaarden *Lundbæk* har $35^3/_4$ Td. Hrtk., omtr. 638 Td. Ld., hvoraf 120 Eng, 60 Skov, 64 Oredrev, 30 Vandareal m. m., Resten Ager; til Gaarden høre en Vandmølle, Veggerby Kirketiende, 39 Td. Hrtk. Fæstegods (i Bislev og Vokslev S.) og 150 Td. Ld. Hede i Veggerby S., der beplantes under Hedeselskabets Tilsyn. Andre Gaarde: *Pinstrup*, *Snorupgd.*, *Ilsøgd.* *Mariendal*, Tegl- og Kalkværk.

Bislev S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt under 5. Udskrivningskr.' 392. Lægd. Kirken tilhører Baronesse O. Juel-Rysensteen.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Taarn mod V. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Vindue og Dørene (nu tilmurede) ere bevarede. Paa den flade Overligger over Syddøren findes indhugget en Frem-

stilling af kæmpende Ryttere m. m. Koret er overhvælvet, Skibet har fladt Bjælkeloft. Taarnet er fra gotisk Tid, forneden af Granitkvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten. Taarnrummet (før overhvælvet) har været aabent ind til Skibet ved en nu tilmuret Spidsbue. Altertavle fra Slutn. af 16. Aarh. (restaur. 1900) med et Maleri (Gravlæggelsen) af Hans Sager, fra 1686. Alterstager, skænkede 1584 af Chrf. Mikkelsen (Tornekrands) til Lundbæk og Hustru Dorte Juul, med deres Vaabener. Prædikestolen er 1588 opsat af ovennævnte Chrf. Mikkelsen og Hustru. I Skibet en plump Herskabsstol med Juelernes og Billernes Vaabener. Lille Lysekrone fra 1775. I Koret et 1900 restaur. Epitafium over ovenn. Chrf. Mikkelsen, † 1589, Hustru og Børn (med Billeder). — Ved Kirkens Sydside er Gravsted for bl. a. Chr. F. Juel († 1842) og N. Juel († 1889); ved Gravstedet har den nuv. Ejer af Lundbæk ladet indrette et underjordisk Gravkapel.

Lundbæk hed tidligere *Korsris* og laa S. V. for den nuv. Gaard. Omtr. 1568 flyttedes den af Chrf. Mikkelsen Tornekrands og Fru Dorte Juul og fik da sit nye Navn. Omkring 1600 kom L. til Familien Juul, som endnu ejer den. Den første var ovenn. Fru Dortes Brodersøn Vicekansler Ove Juul; hans Søn Oberst Chr. J. ægtede Baron Henr. Rüses Datter og Arving Johanne Marie og fik med hende Baroniet Rysensteen (Ringkjøbing Amt), hvorpaa han blev ophøjet i Friherrestanden under Navnet Juel-Rysensteen (Gregers Daa, som ægtede den første Baron Juels Enke Joh. Marie Rysensteen, skrev sig 1695 til Lundbæk og Pandum). De flg. Ejere vare Ove Henr. Baron Juel-R., † 1749, Otto Henr., † 1769, Oberst Chr. Fr., † 1782, Kmhr. Ove Henr., † 1836, Major Chr. Fr., † 1842, Kmhr. Niels, † 1889, derefter Kmhr. og Minister for de offtl. Arbejder, C. Baron Juel-Rysensteen, den nuv. Ejer. — Hovedbygningen, der tidligere bestod af 3 Fløje, opf. af Ove Juul midt i 17. Aarh., og var omgiven af Grave, bestaar efter en 1804 fuldendt Ombygning af een Fløj af Grundmur i 2 Stokv. med høj Kælder. De gamle Grave ere endnu til Dels bevarede og skille Borggaarden fra Ladegaarden. I den store, smukke Have findes en Allé med ualmindelig store Bøge og flere, meget gamle og store Takstræer.

Hedegaard tilhørte 1390-1401 Væbneren Peder Andersen Munk, der førte Slægten Tornekrands' Vaaben, og siden Dronn. Margrethe. Kong Hans solgte den 1505 til Viborg Bispestol. — Stig Vesteni solgte 1506 *Errumgaard* i Bislev Sogn til Bispen i Viborg.

Inden Aggerkanalens Aabning havde Sognet et ret betydeligt Sildefiskeri. — Lundbæk havde tidligere tillige med det nærliggende og med Lundbæk forenede Gods Pandum sit eget Birketing.

I Sognet er der fredlyst 13, til Dels ret anselige Gravhøje.

Vokslev Sogn, Anneks til Nibe Købstad, omgives af Nibe Købstadsjorder, Sønderholm, Ø.-Hornum, Veggerby og Bislev Sogne samt Limfjorden. Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger henved $^1/_2$ Mil S. Ø. for Nibe og $2^1/_4$ Mil S. V. for Aalborg. De højtliggende, til Dels bakkede Jorder (højeste Punkt Rishøj, 331 F., 104 M.) ere overvejende sandmuldede med Ler- og Kalkunderlag. En Del Hede mod S. Ø. Fra S. til N. løber *Bindcrup Aa.* Gennem Sognet gaa Landevejene fra Nibe til Aalborg, Hobro og Løgstør samt Svenstrup-Nibe-Aars Banen.

Fladeindholdet 1896: 6695 Td. Ld., hvoraf 2631 besaaede (deraf med Rug 534, Byg 362, Havre 970, Bælgsæd 3, Spergel 222, Blandsæd til Modenhed 25, Grøntf. 205, Kartofler 273, andre Rodfr. 36), Afgræsn. 1493, Høslæt, Brak, Eng m. m. 895, Have 27, Skov 66, ubevokset 12, Moser 9, Kær og Fælleder 489, Heder 899, Veje og Byggegr. 157, Vandareal m. m. 15 Td. Kreaturhold 1898: 391 Heste, 1555 Stkr. Hornkvæg (deraf 893 Køer), 1762 Faar, 744 Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 371 Td.; 67 Selvejergaarde med 339, 4 Fæstegd. med 20, 41 Huse med 10 Td. Hrtk. og 30 jordløse Huse, omtr. $^1/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 854 (1801: 506, 1840: 678, 1860: 819, 1880: 830), boede i 149 Gaarde og Huse; Erhverv: 19 levede af immat. Virksomh., 655 af Jordbrug, 80 af Industri, 62 af forsk. Daglejervirks., 24 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vokslev* (Vald. Jrdb.: Waxlef), ved Hobrovejen,

med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1897) og Sparekasse (opr. $^{15}/_{1}$ 1880; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 56,217 Kr., Rentef. $3^{3}/_{4}$ pCt., Reservef. 4921 Kr., Antal af Konti 171); *Grysted* med Skole og Teglværk; *Gjelstrup* med Mølle; *Binderup* med Vandmølle og Jærnbanehpl.; *Taarup*; *Klæstrup*. Hovedgaarden *Pandum* har $34^{3}/_{8}$ Td. Hrtk., 765 Td. Ld., hvoraf 80 Eng, 34 Granskov, $9^{1}/_{3}$ Have og Gaardspl., 45 Græsningsjord, Resten Ager; til Gaarden høre Afbyggergaarden *Krybily* (45 Td. Ld.), Afbyggerstedet *Pandum Brohus* (30 Td. Ld.) og 6 Arbejderhuse. Saml. af Gde. og Huse: *Simested* med Skole, *Rodstrup*, *Harild*, *Klæstruplund*, *Østergd.*, *Lyngbjærggd.*, *Dalsgde.* (tidligere Præstegd., se S. 396). Den smukt beliggende *Hulemølle* (eller *Gudsgift*) med Kalk- og Teglværk.

Vokslev S., en egen Sognekommune, hører under Hornum Hrd.'s Jurisdiktion (Nibe), Aalborg Amtstue- og Nibe Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 5. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 376. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V., Vaabenhus mod S. og Korsarm mod N. Skib og Kor med Apsis ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Begge Døre (Norddoren nu tilmuret) og et Par oprindelige Vinduer ere bevarede. I gotisk Tid opførtes Korsarme mod N. og S. af hugne Sten, med Spidsbue ind til Skibet; den sydl. Korsarm blev nedbrudt 1815. Noget senere end Korsarmene blev Kirken overhvælvet, og samtidig opførtes Taarnet væsentlig af Mursten, men med enkelte Skifter af Kvadersten fra Skibets Vestgavl, og Vaabenhuset. Det overhvælvede Taarnrum, nu Materialhus, havde tidligere Spidsbue ind til Skibet. Kirken er sidst bleven restaureret 1891. Altertavle med et moderne Maleri (Christus med Brødet og Vinen). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol, skænket 1589 af Chrf. Mikkelsen. Orgel, skænket 1898. Klokke fra 1508. I Koret findes Kalkmalerier fra omtr. 1600, forestillende forskellige Bygninger (se *Magn. Petersen*, Kalkm. S. 54).

Pandum tilhørte Vitskol Kloster, men ejedes 1421 af Malte Nielsen, dog vistnok kun i Sameje med flere, thi 1461 oplod Mogens, Christen og Niels Mikkelsen (Tornekrands) til Las Maltesen og hans Broder deres Ejendom i Pandum, som 1475 ejedes af en yngre Malte Nielsen, der 1489 solgte P. og P. Mølle til Bispen af Viborg. Dog pantsatte hans Søn Niels Maltesen af „Spitrup" endnu 1500 P. til Mads Jonsen Viffert, som 1501 oplod Bispen dette Pant. Biskop Niels Glob forlenede Gaarden til sin Frænde Palle Pedersen Glob, der endnu 1505 havde den, og derefter havde dennes Søn Christiern G. den vistnok, til den ved Reformationen kom til Kronen, hvorpaa den blev givet i Forlening til forskellige, sidst til Oberst Chrf. Hvas. 1584 var den nylig brændt. 1652 solgtes den af Kronen til Samuel v. Surch, men kom paa ny til Kronen, som 1662 solgte den til Ove Juel, hvorefter den var forenet med Lundbæk indtil 1805, da den (106 Td. Hrtk. Bøndergods) solgtes til Justitsr. Bassesen, der frasolgte Godset. Senere blev den købt af Grosserer Poppe fra Hamburg, der 1840 solgte den til E. Cordes; denne solgte 1890 Gaarden (1888 vurderet til 250,000 Kr.) til sin Svigersøn, den nuv. Ejer, M. C. C. Bjerregaard. — Hovedbygningen, der vistnok er opf. efter Grevens Fejde, bestod oprindelig af 3 Egebindingsværksfløje. Den ene Fløj nedreves 1885; det øvrige er 1897 underbygget med Grundmur og har Kvist. I den 8 Td. Ld. store, meget smukke Have findes en Del sjældne Træer og Buske.

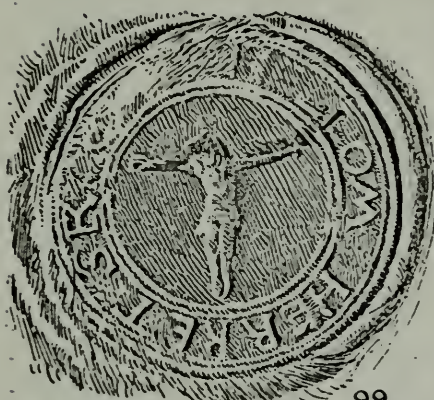
Til *Lyngbjærggaard* skrev sig 1416 Tord Timmesen (Abildgaard). — *Klæstruplund* (Klæpstorplund) skødedes 1401 af Nis Jensen til Dronn. Margrethe og var da en Hovedgaard, pantsat til Peder Andersen Munk (se S. 460), der oplod Dronn. Margrethe sin Arveret. — I *Vokslev*, hvor Vald. Sejr ejede en Gaard, boede 1568 en Fru Maren Høg. — *Gudsgift Mølle* tilhørte 1440 Viborg Domkapitel, til hvilket den formodentlig var givet i Sjælegift eller Sjælegave.

I Sognet er der fredlyst 12 Gravhøje.

Hellum Herred.

Sogne:

S.-Kongerslev, S. 464. — N.-Kongerslev, S. 465. — Komdrup, S. 466. — Bælum, S. 467. — Solbjærg, S. 469. — Skibsted, S. 471. — Lyngby, S. 473. — Brøndum, S. 474. — Siem, S. 475. — Torup, S. 475. — Gjerding, S. 476. — Blenstrup, S. 477. — Skjørping, S. 480. — Fræer, S. 481.

1610 J.T.H.

Hellum Herred, det mindste i Amtet, grænser mod N. og Ø. til Fleskum, mod S. til Hindsted og mod V. til Hornum Hrd. Vest- og Nordgrænsen dannes af Lindenborg Aa. Dets største Udstrækning fra V. til Ø. er $3^1/_4$, fra N. til S. $2^1/_2$ Mil. Overfladen er gennemgaaende højtliggende og bakket, især mod S. og V. (Rebild Banker, indtil 348 F., 109 M.); mod Ø. falder Landet af til Egnen hen imod Lille Vildmose; dog hæver Tinghøj sig her ved Østgrænsen til 209 F., 66 M. Mellem Bankerne i Herredet sno sig i dybe Indsnit smaa Aaer, saaledes *Skibsted Aa* mod N. til Lindenborg Aa. Jorderne ere dels muldsandede, dels skarpsandede, det sidste mest mod S. Herredet har en Del Skov (i alt 6040 Td. Ld.), især mod S. V., deraf en Del af Statsskovene „Buderupholm Skovdistrikt“ (i alt 3353 Td. Ld.). Ved Sydgrænsen ligger Madum Sø. Det er Amtets frugtbareste Herred (ved Matr. gnmstl. 22 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 48,976 Td. Ld. ($4,_{91}$ □ Mil, $270,_3$ □ Km.). Ager og Engs Hrtk. og halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 2048 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 8357 (1801: 4351, 1840: 5526, 1860: 6572, 1880: 7639). I gejstl. Hens. danner det eet Provsti med Hindsted Hrd., i verdsl. Hens. hører det til Hellum-Hindsted Herreders Jurisdiktion og under Amtets 5. Forligskr. (Brøndum, Siem, Torup, Skjørping og Fræer S.) og 4. Forligskr. (de øvrige).

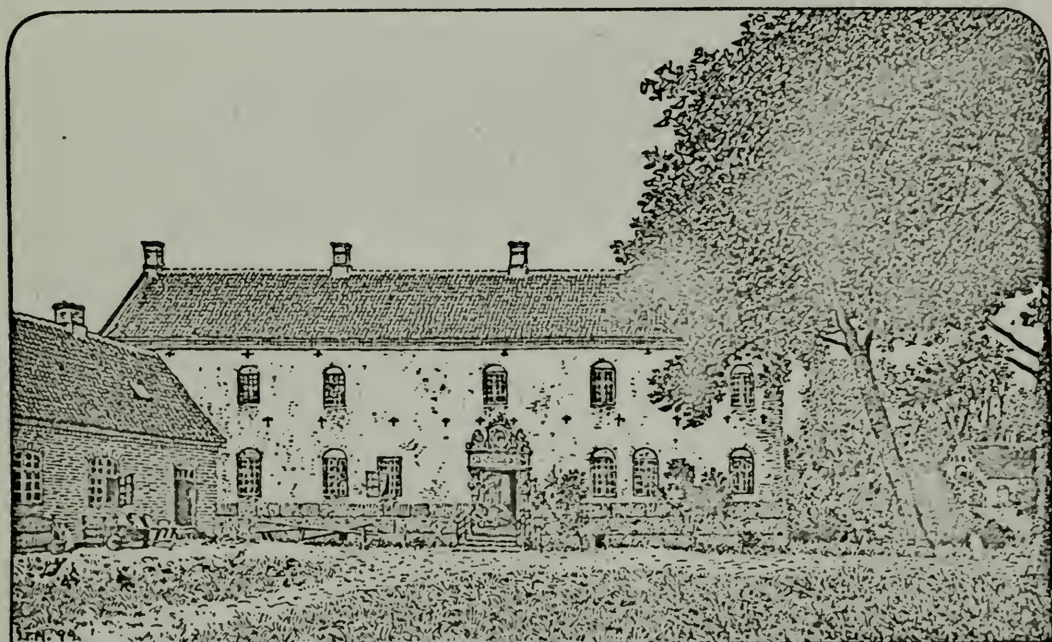
Hellum Hrd., i Vald. Jrdb. kaldet *Hellyumhæreth*, hørte i Middelalderen til Himmersyssel, fra 1660 til Aalborghus Amt; se videre S. 341.

I Herredet er talt omtr. 600 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf knap 20 Jættestuer, Dysser og andre Stenalders Stengrave, omtr. 10 Langhøje, Resten runde Gravhøje), men henved Halvdelen er nu sløjfet eller mere eller mindre forstyrret; $^1/_1$ 1900 vare 27 fredlyste. De fleste findes i Sognene Skjørping (omtr. 150), Solbjærg (95), Brøndum (70), Bælum (60) og Lyngby (50).

Litt.: Bidr. til H. Hrd.'s Beskr. og Hist., saml. af *Kl. Gjerding*, udg. ved *D. H. Wulff*, med et Tillæg, S.-Kongerslev Sogn, ved *A. C. Nielsen*, Aalborg 1890-92. — Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i H. Hrd., af *Kr. Bahnson* og *E. Rondahl*, 1886.

Sønder-Kongerslev Sogn omgives af Annekserne N.-Kongerslev og Komdrup, Skibsted og Bælum Sogne samt Fleskum Hrd. (Mov S., Lille Vildmose). Kirken, noget mod V., ligger $2^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De især mod V. noget højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt 200 F., 63 M.) ere sandmuldede. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen. Fladeindholdet 1896: 1965 Td. Ld., hvoraf 735 besaaede (deraf med Rug 170, Byg 105, Havre 204, Frøavl 7, Blandsæd til Modenhed 141, Grøntf. 9, Kartofler 53, andre Rodfr. 45), Afgræsning 398, Høslæt, Brak, Eng m. m. 371, Have

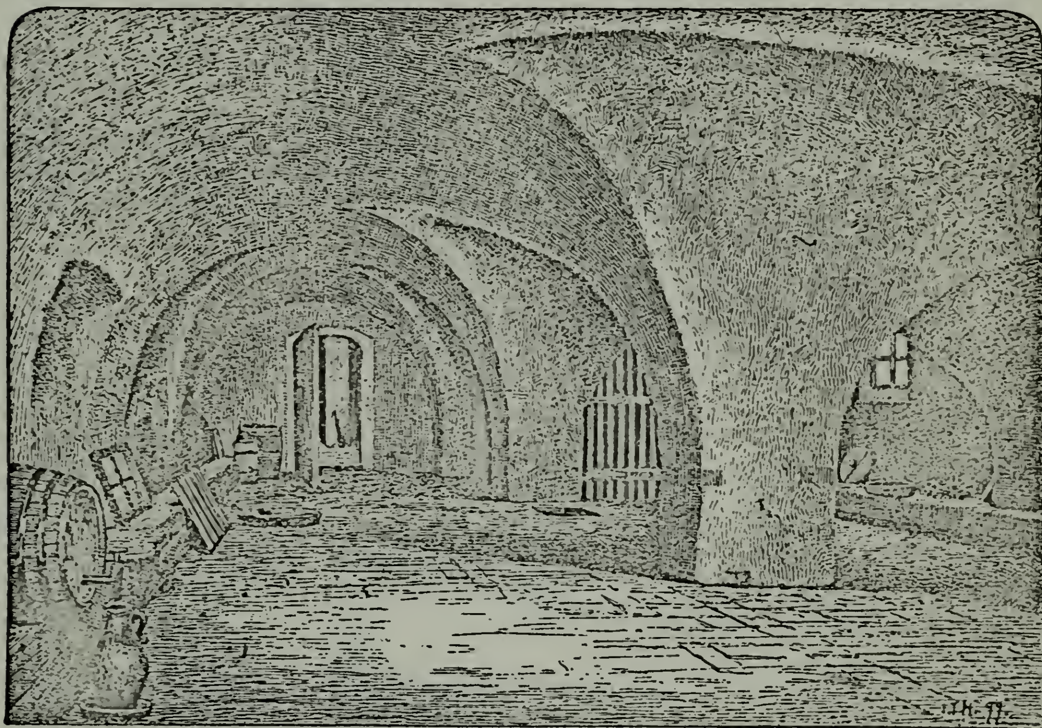
Kongstedlund.

15, Skov 38, Moser 116, Kær og Fælleder 210, Heder 45, Veje og Byggegr. 33 Td. Kreaturhold 1898: 141 Heste, 552 Stk. Hornkv. (deraf 287 Køer), 228 Faar, 259 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 125 Td.; 16 Selvejergaarde med 113, 51 Huse med 12 Td. Hrtk. og 21 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 463 (1801: 211, 1840: 273, 1860: 354, 1880: 418), boede i 87 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomhed, 286 af Jordbr., 91 af Industri, 12 af Handel, 15 af andre Erhv., 20 af deres Midler, og 19 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Sønder-Kongerslev* med Kirke, Præstegd., Skole, Andelsmejeri (Neptun) og Jærnbane- og Telegrafstation. Hovedgaarden *Kongstedlund* har $28^3/_4$ Td. Hrtk., 555 Td. Ld., hvoraf 200 Eng, 90 Mose, 15 Krat, Resten Ager. *Kjellingbjærggaard*: $13^1/_4$ Td. Hrtk., 177 Td. Ld. (foruden Andel i Lille Vildmose), hvoraf 27 Eng og Kær, Resten Ager; til Ejendommen, paa hvilken store Kridtbakker, hører et Hus (5 Td. Ld.). *Solbjærggaard*: 13 Td. Hrtk., 165 Td. Ld., hvoraf 6 Eng, Resten Ager. *Mygdal*, Gd.

S.-Kongerslev S., een Sognekommune med de to Annekser, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 402. Lægd. Kirken tilhører Sognets Gaardmænd og Parcellister.

Den lille *Kirke* (indviet til Vor Frue) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre, Skibet paa Sokkel med Skraakant, Koret paa en profileret Sokkel. Skibet har senere faaet 3 spidsbuede Hvælvinger, Koret en Stjernehvælving (den sidste er den yngste, vistnok fra Renæssancetiden). Det ottekantede, i Renæssancetiden opførte Taarn, med Pyramidetag (paa Fløjen staar: 1872), er forneden af Granitkvadre med meget høj Sokkel, foroven af Mursten. Det overhvælvede Taarnrum har Rundbue ind til Skibet. Vaabenhuset er vistnok samtidigt med Taarnet. Kirkens Indre er restaureret 1898. Altertavle fra Renæssancetiden med et nyt Maleri fra 1898 (den korsfæstede, Kopi

Kælder paa Kongstedlund.

efter v. Dyck), skænket 1597 af Niels Juel til Kongstedlund. Prædikestolen er skænket af samme. Granitdøbefont. Lysekrone fra 1724. Epitafier over Peder Brønsdorff til Kongstedlund og Randrup, † 1701, og Hustru Kirsten Andersdatter Dueborg, † 1678, med deres Børn og Børnebørn, samt over Præsten Jens Pedersen Bloch, † 1703, og Hustru Margrethe Andersdatter Resen, † 1719, begge opsatte af Jens Hvas og Kirstine Brønsdorff henholdsvis 1730 og 1726. Under Skib og Kor er Gravhvælving for Familierne Brønsdorff og Hvas med en stor Del Kister. Klokken, med Minuskelindskrift og Relieffremstilling af St. Mauritius, er vistnok fra 14. Aarh.'s Slutn.

Kongstedlund („Kongisløflund", ogsaa undertiden blot „Lund"; i 17. Aarh. opstaar det nuv. Navn) skal ifl. Huitfeldt før Reformationen have tilhørt Viborg Bispestol. Efter Reform. ejedes den 1536 og 1552 af Niels Brun, Henrik Bjørnsen 1538, Chrf. og Iver Lunge, Axel Juul til Villestrup og Jens Kaas 1562, Kansler Niels Kaas og endelig Axel Juels Søn Niels J. (dræbt i Aalborg 1600 af Albert Skeel; se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 227 fl.), der gjorde meget for at skaffe Gaarden faste Grænser mod Naboejendommene. Hans Søn Axel Juel solgte 1637 K. (Skoven paa Gaardens Mark anslaaet til 80 Svins Olden) og Gods, 19 Gaarde, 1 Bol, 1 Gadehus, til Iver Krabbe til Albæk († 1641),

hvis Enke Dorte Juel bragte den til sin anden Mand Erik Høg († 1649), hvis Søn Iver Juel H. 1675 solgte K. (33 Td. Hrtk.) til Peder Brønsdorff, † 1701. Hans Svigersøn Laur. Christensen Vesterhof udkøbte 1701 sine 3 Svogre af K., idet han afkøbte dem deres $^3/_4$ af Gaard og Gods (37 og 192 Td. Hrtk.), men solgte 1704 Gaard og Gods til sin Svoger Kancellir. Severin Brønsdorff, efter hvem hans Enke Charl. Am. Wiegandt havde Gaarden. Efter hende fulgte Svigersønnen Major Deden, der købte den (37 og 212 Td. Hrtk.) for 29,850 Rd. grov K. paa Auktion efter Svigermoderen 1751 og 1772 overdrog samme (37, 13 og 222 Td. Hrtk.) for 25,500 Rd. til sin Søn Severin Brønsdorff v. D., † 1812. Dereftes ejedes den af Svigersønnen Sigvard Færch, † 1839, efter hvem den købtes for 27,300 Rd. af Ole Kjeldsen, † 1898, hvis Søn, J. Henr. A. Kjeldsen, ejede den til 1900, da den overtoges af Viborg Kreditforening. — Gaarden, der er omgiven af de gamle, brede Grave, bestaar af en Hovedbygning mod V. og en lav, delvis ny Sidefløj mod S. Hovedbygningen, i to Stokv. med hvælvet Kælder, er opf. 1592 af røde Munkesten med høj Granitsokkel; paa Nordgavlen staar Opførelsesaaret, paa Sydgavlen 1772, over Sandstensportalen paa Østmuren 4 Vaabenskjolde og en Tavle med Bogst. I. K. N. D. J. (ɔ: Iver Krabbe Nielsen og Dorte Juel) og Aarst. 16.0 (se Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 201 flg., og smstds. 3. R. I S. 109 flg., samt det S. 463 nævnte Skrift).

Ved S.-Kongerslev er der fredlyst en anselig Langdysse, *Store Muens* (Mogens), 185 F. lang, med to Kamre.

I S.-Kongerslev boede ved Slutn. af 17. og i Beg. af 18. Aarh. en „kunstig Smed" Christen Pedersen, hvis Søn var Troels Christensen Kongslev, Præst i Nørhaa; dennes Søn var den retslærde Laur. Kongslev, Prof. i Sorø, † 1783, og hans Søn Generaldecisor Troels K., † 1844, i hvis Skjold som Storkors af Dannebrog ses en Ambolt til Minde om Stamfaderen.

Nørre-Kongerslev Sogn, Anneks til S.-Kongerslev, omgives af dette og det andet Anneks Komdrup samt Fleskum Hrd. (Gudum og Mov S., Lille Vildmose). Kirken, mod S. V., ligger $2^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De i den sydl. Del noget højtliggende og bakkede, mod N. og Ø. hen ad Vildmosen til lavtliggende, med Kær og Enge (Vibe Enge; nu opdyrkede) opfyldte Jorder ere dels sandmuldede, dels kalkmuldede med Kalkunderlag.

Fladeindholdet 1896: 2701 Td. Ld., hvoraf 1226 besaaede (deraf med Rug 288, Byg 192, Havre 433, Frøavl 12, Blandsæd til Modenhed 132, Grøntf. 24, Kartofler 84, andre Rodfr. 59), Afgræsn. 482, Høslæt, Brak, Eng m. m. 516, Haver 18, Skov 14, Moser 149, Kær og Fælleder 222, Hegn 5, Heder 23, Veje og Byggegr. 41, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 278 Heste, 872 Stkr. Hornkv. (deraf 534 Køer), 449 Faar, 633 Svin og 10 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 129 Td.; 29 Selvejergaarde med 111, 83 Huse med 18 Td. Hrtk. og 25 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 784 (1801: 262, 1840: 364, 1860: 512, 1880: 686), boede i 140 Gaarde og Huse; Erhverv: 28 levede af immat. Virksomh., 458 af Jordbr., 6 af Gartneri, 102 af Industri, 15 af Handel, 87 af forsk. Daglejervirks., 47 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *N.-Kongerslev* med Kirke, Skole, Fattiggaard (opf. 1874, Plads for 35-40 Lemmer), Sparekasse (opr. $^{14}/_5$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 33,040 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 2559 Kr., Antal af Konti 373) og Missionshus (opført 1897). *Vestergde.* (*Ørstubben*), *Østergd. Stenisgaard* har $12^3/_4$ Td. Hrtk., 200 Td. Ld., hvoraf 100 Eng, Resten Ager; til Gaarden et Hus med 6 Td. Ld. og 2 Huse. *Sigsgaard* har $12^1/_2$ Td. Hrtk., 265 Td. Ld., hvoraf 135 Kær og Mose, Resten Ager; ved Gaarden et Kalkbrænderi og Tørveskæring. *Lamdal* og *Lyngdal*, Gde.

N.-Kongerslev S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 401. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren og

et Par oprindelige Vinduer ere bevarede. Skib og Kor ere forhøjede med en 2 Skifter høj Gesims af Mursten. Det i gotisk Tid opførte Taarn er forneden af Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl, foroven af store, gule Mursten. Det overhvælvede Taarnrum har en bred Spidsbue ind til Skibet. Koret er overhvælvet, Skibet har fladt Loft. Vaabenhuset er samtidigt med Taarnet og af samme Materiale. Altertavle fra 1603. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra omtr. samme Tid som Altertavlen. Under Koret en tilmuret Begravelse. Klokken, uden Indskr., er gammel.

En Adelsmand Niels Nielsen af Nørre-Kongerslev nævnes 1422.

Om en Pælesætning i N.-Kongerslev Kær, vistnok Rester af en Aalegaard, se Saml. til j. Hist. 3. R. I S. 402.

Komdrup Sogn, Anneks til N.- og S.-Kongerslev Sogne, omgives af disse, Skibsted og Blenstrup Sogne samt Fleskum Hrd. (Gunderup og Gudum S.). Kirken, noget mod S., ligger omtr. $2^1/_2$ Mil S. S. Ø. for Aalborg. Nordgrænsen dannes af Lindenborg Aa. De mod S. noget højtliggende, mod N. lavere Jorder ere sandmuldede med Kridt-, Kalk- og Sandunderlag. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 1878 Td. Ld., hvoraf 733 besaaede (deraf med Rug 149, Byg 128, Havre 341, Blands. til Modenh. 28, Grøntf. 6, Kartofler 39, andre Rodfr. 42), Afgræsning 695, Høslæt, Brak, Eng m. m. 306, Have 17, Skov 33, Moser 14, Kær og Fælleder 31, Heder 15, Veje og Byggegr. 32 Td. Kreaturhold 1898: 135 Heste, 585 Stkr. Hornkv. (deraf 309 Køer), 330 Faar, 347 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 129 Td.; 20 Selvejergd. med 126, 7 Huse med 3 Td. Hrtk., 20 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 281 (1801: 131, 1840: 184, 1860: 257, 1880: 273), boede i 54 Gaarde og Huse; Erhverv: 5 levede af immat. Virksomh., 211 af Jordbrug, 36 af Industri, 6 af Handel, 10 af forsk. Daglejervirks., 12 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

I Sognet Byen *Komdrup* (1319: Kommæthorp) med Kirke, Skole og Jærnbanehpl. Hovedgaarden *Refsnæs* har $51^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 950 Td. Ld., hvoraf 670 kultiverede Tørvejordsenge, 30 Birkeskov paa Tørvejord, Resten Ager; til Gaarden hører en Mølle; 250 Td. Ld. ere udlagte i Huslodder og bortforpagtede.

Komdrup S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 400. Lægd. Kirken tilhører Sognets Grundejere.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor (begge med Bjælkeloft) samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid (en af de yngste jydske Granitkirker) af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant, Skibets Nordside og Korgavlen dog til Dels af store, gule Mursten i Munkeskifte. Norddøren benyttes endnu, Syddøren ses som Blinding. Nordsiden har aldrig haft Vinduer. Ved en Hovedreparation 1884 (Arkitekt F. Uldall) ombyggedes Skibets Sydside og til Dels Nordsiden og Vestgavlen, ligesom det gamle Vaabenhus af Bindingsværk mod N. erstattedes af et nyt af røde Mursten. Altertavlen er et trefløjet Alterskab fra gotisk Tid; i Midten Gudfader med den korsfæstede, Maria med Barnet og Johannes Døberen, paa Fløjene 12 Helgener (renoveret 1756 af Madam Mette Cathrine Bay, Hans Fædders til Refsnæs; den skal 1901 restaureres af Nationalmus.). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 18. Aarh. Klokken (før mellem et Par Piller V. for Kirken, nu i et Lydhul i Vestgavlen), uden Indskr., er fra den senere Middelalder. — Paa Kirkegaarden et Monument over nedenn. Etatsr. J. J. Fædder og Hustru Anne Maria Dorothea Charisius. Ligsten over Hans Fædder til Refsnæs.

Refsnæs tilhørte 1337 Niels Pedersen, 1434 og 1462 Morten Jepsen Seefeld, dennes Børn Oluf Mortensen, Jes Mortensen 1483-1502, Sophie Mortensdatter, Knud Thomesens Efterleverske, 1494, og N. N. Mortensdatter, Las Bratzes, 1487. De flg. Ejere vare Niels Jensen Seefeld 1502-18 og Morten Knudsen 1504, Laurids Jensen Seefeld, † 1553, og Niels Henriksen 1525, Viffert Lauridsen Seefeld (faldt 1565 ved Svarteraa) og Chrf. Lauridsen Seefeld, † 1612, dennes Sønner Viffert S., † 1662, og

Jørgen S., Rigsraad, † 1662, begge uden Børn, disses Søster Jfr. Maren S., hvis Dødsbo 1679 solgte R. (72 Td. Hrtk.) for 4596 Rd. til Købmand Chrf. de Hemmer, hvilket dog vistnok kun var en Part af Gaarden, thi 1695 fik han af Magd. v. Ginchel, sl. Assessor Tøger Lassens, Skøde paa hendes Andel, som var $^{17}/_{32}$ (57 og 173 Td. Hrtk.). 1702 skødede Chr. de Hemmer sin Arvepart i R. (10 og 28 Td. Hrtk.) til sin Broder Chrf. de Hemmer, hvis Opbudsbo 1730 solgte R. (57, 32 og 240 Td. Hrtk.) ved Auktion for 13,500 Rd. til Etatsr. Fr. v. Arenstorff; dennes Sønner solgte 1742 R. (57, 19 og 240 Td. Hrtk.) til Hans Fædder, † 1753, hvis Enke Mette Cathrine Bay 1765 overdrog den (56, 19 og 301 Td. Hrtk.) for 11,611 Rd. til sin Søn Jens Jørgen Fædder, senere Etatsr., efter hvis Død den (57, 57 og 324 Td. Hrtk., heri beregnet Dragsgd., 28, og Sigsgd., 11) 1798 solgtes ved Auktion for 83,500 Rd. til Kammerr. Hans Gundorph til Palstrup, † 1801, hvis Enke Cecilie Bødker ejede den til sin Død 1805. Derefter ejedes den ganske kort af General Schuchardt, der 1805 solgte den for 71,000 Rd. til Major, Baron I. A. Juel, fra hvem den i Slutn. af 1840'erne gik over til Svigersønnen Jos. thor Straten, derpaa til Storm, der 1853 solgte den til R. K. Westenholz, † 1882, hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen er opf. 1791 af Grundmur i 1 Stokv. med 2 Sidefløje, en ældre af Bindingsværk, og en af Grundmur, opf. 1899.

I *Komdrup* har ligget en eller to Hovedgaarde. 1396 toges Vidne om, at Søren Munk ingen Del ejede i K., formodentlig fordi han netop ejede en Del; dog nævnes 1415 Jens Pedersen af K., 1435 Kay Persdatter Hvide, Per Møllumsens Datter, og hendes Svoger Morten Svan af K., men 1486 og 1502 Søren Munk af K., 1546 og 1557 Peder Munk i K., hvis Sønner Anders, Niels, Laurids og Chrf. M. ogsaa skrev sig til K. — Vistnok paa en anden Hovedgaard i K. boede 1390 Peder Hvas, hvis Vaaben var 2 Hjortevier, dennes Søn Las H. 1406-15, hvis Søn Peder H. (1453 og 1466) efterlod flere Sønner, af hvilke Hans H. 1476 skrev sig til Østergd. i K., og Knud H. til K. var Abbed i Alling Kloster 1515. Peder H., som levede endnu 1543, var vistnok Slægtens sidste Mand. — Jens Munk solgte 1580 Østergd. i K. til J. Seefeld.

Ved Refsnæs er der fredlyst 2 Gravhøje.

Bælum Sogn omgives af Annekset Solbjærg, Lyngby, Skibsted og S.-Kongerslev Sogne samt Fleskum Hrd. (Mov S., Lille Vildmose). Kirken, midt i Sognet, ligger $3^1/_2$ Mil S. Ø. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder ere i den vestl. Del sandmuldede, mod N. og Ø. lermuldede med Kridtunderlag. Nogle Smaaskove (Haelsk., Søndersk., Bælumgaards Sk., Bælum Buske, Dragsgaard Sk., m. m.). Smidie Sø og Bleg Sø ere nu udtørrede. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 4819 Td. Ld., hvoraf 1625 besaaede (deraf med Hvede 2, Rug 321, Byg 307, Havre 705, Boghvede 11, Blandsæd til Modenhed 67, Grøntf. 16, Kartofler 118, andre Rodfrugter 73, andre Handelspl. 5), Afgræsn. 696. Hoslæt, Brak, Eng, m. m. 855, Have 40, Skov 231, Moser 121, Kær og Fælleder 554, Heder 651, Veje og Byggegr. 44 Td. Kreaturhold 1898: 353 Heste, 1225 Stkr. Hornkv. (deraf 692 Køer), 834 Faar, 746 Svin og 27 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 233 Td.; 49 Selvejergaarde med 212 og 94 Huse med 21 Td. Hrtk. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1036 (1801: 455, 1840: 680, 1860: 880, 1880: 1040), boede i 193 Gaarde og Huse; Erhverv: 55 levede af immat. Virksomh., 592 af Jordbrug, 197 af Industri, 62 af Handel, 47 af forsk. Daglejervirks., 47 af deres Midler, og 36 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Bælum* (i Vald. Jrdb. Beflum) med Kirke, Præstegd., Skole, Realskole, Folkehøjskole (opr. 1885), Fattiggaarden Nørgaard (opr. 1894, Plads for 28 Lemmer), Hellum-Hindsted Hrd.'s Sparekasse (opr. $^{11}/_{12}$ 1863; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 1,120,278 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 74,794 Kr., Antal af Konti 1246), Solbjærg Pastorats Sparekasse (opr. $^{22}/_3$ 1879; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 42,698 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 3455 Kr., Antal af Konti 395), Jærnstøberi, Savskæreri,

Ølbryggeri, Købmandsforretninger, flere Haandværkere, Kro, Valgsted for Amtets 3. Folketingskr., Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postkontor; *Lille-Brøndum* med Skole; *Smidie* med Skole, Teglværk og Kalkbrænderi. *Skovhuse.* Hovedgaarden *Vorgaard* har $17^1/_4$ Td. Hrtk., omtr. 540 Td. Ld., hvoraf 85 Eng og Kær, 30 Skov, 175 Bakker og Hede, Resten Ager; til Gaarden høre et Teglværk og $1^1/_8$ Td. Hrtk. Fæstegods. *Dragsgaard* har 27 Td. Hrtk., omtr. 540 Td. Ld., hvoraf 90 Eng, 60 Skov, 100 Kær, Resten Ager. *Nørgaard* (se S. 467, tidligere Herredsfogedbolig) har 13 Td. Hrtk., omtr. 408 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 98 Skov og Plantage, 20 Kær, 150 Hede, Resten Ager. *Bælumgd.*, *Flovgde.*, *Korsgde.*, *Koelgd.*, *Brogd.*, m. m.

Bælum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 405. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. samt Vaabenhus og Kapel mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Begge Skibets Døre ere bevarede (Norddøren tilmuret). Koret har haft en forlængst nedbrudt Apsis. I den senere Middelalder overhvælvedes Kor og Skib undtagen den vestligste Del, der beholdt sit Bræddeloft. Ligeledes tilføjedes det anselige Taarn, af Granit og Mursten, og med hvælvet Underrum, der har bred Spidsbue ind til Skibet, samt det hvælvede Vaabenhus, af store Mursten i Munkeskifte. Det hvælvede Kapel, med Rundbue ind til Koret, er opf. 1616. I 1889-90 undergik Kirken en delvis Ombygning (Arkitekt: F. Uldall), navnlig af Skibets og Korets Nordmur samt Korbuen og Korhvælvingen, ligesom Skibets Hvælvinger atter ombyttedes med Bræddeloft. I Koret og ved Korbuen fandtes Rester af Kalkmalerier fra 16. Aarh., der forsvandt ved Ombygningen 1889 (*M. Petersen*, Kalkmal. S. 52). Trefløjet Altertavle fra 1684, med Malerier (den korsfæstede, de to Røvere samt Maria og Johs.). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i senere Renæssancestil fra Slutn. af 17. Aarh. (rest. 1890). I Koret Mindetavle over Herredsfoged, Justitsr. Hvass, † 1867. I Kapellets Mur en beskadiget Ligsten med udhuggede Figurer, vistnok over Erik Kaas til Vorgd., † 1598, og hans to Hustruer, Berete Seefeld, † 1593, og Anne Krabbe, opsat 1603 af sidstnævnte. Udv. paa Kormuren en Mindetavle fra 1821 over Generalmajor H. J. Rodenborg.

Vorgaard skal Hr. Anders Jakobsen Bjørn, † 1490, have tilkøbt sig af Mogens Kolde. Den tilhørte saa Sønnen, Rigsr. Hr. Jak. Andersen. † omtr. 1524, og dennes Børn: Anders Jakobsen 1536 og Dorte Jakobsdatter, Oluf Globs, 1562. Efter sidstnævntes Død arvedes V. af hendes Søskendebarn Anne Bjørnsdatters Søn Jens Kaas, bekendt for sit tapre Forsvar af Elfsborg mod de svenske; efter hans Død 1578 tilfaldt Gaarden hans Broder Bjørn K., † 1581, dennes Børn Niels K., † 1597, Erik K., † 1598, og Fru Helvig K., Hannibal Gyldenstiernes Enke, † 1638. Efter disse kom den til førstnævntes Datter Anne Nielsdatter Kaas, Albert Rostrups, der skrev sig til den 1638 og 1647, efter hvem den ejedes af hendes Søskendebarn Ingeborg Albretsdatter Skeel, † 1655, og hendes Søn Markor Rodsteen, † 1670. Hans Enke Karen Juul arvede Gaarden efter sin Søn Palle Rodsteen, † 3 Aar gl., og ægtede Hugo Lützau til Lundsgd., der 1675 solgte V. til Hartvig Otto v. Deden til Dragsgd. († 1703), der vistnok alt havde arvet Part i Gaarden med sin 1. Hustru Anne Folmersdatter Urne, en Datterdatter af Fru Ingeb. Skeel. Hans Søn Claus Jørgen v. Deden udkøbte 1717 sine Brødre Emmike og Ebbe Claus v. D. af V., som han 1750 solgte (32 og 270 Td. Hrtk., hvori Dragsgaard indbefattet) til Krigsr. Harboe Lassen Meulengracht, som dog atter 1767 afhændede den til Konsistorialr. Laur. Jelstrup. 1768 solgtes V. (nu kun 12 Td. Hrtk.) med Mølle og ubetydeligt Gods for 5718 Rd. til Søren Testrup til Viffertsholm, som 1772 solgte den til Henr. Schou af Trudsholm, efter hvis Død 1775 den (12 og 59 Td. Hrtk.) ved Auktion blev solgt for 13,050 Rd. til Lieutn. Hans Joch. Rodenborg, † 1843 som Generalmajor. Derpaa ejedes den af Enken til 1826 og af Sønnen, Kmjkr. V. C. R. til 1836, saa af en Holberg til 1840, af C. E. Alson til 1843, hvorefter den 1843 solgtes for 29,200 Rd. til C. A. Deden (da med 55 Td. Hrtk. Fæstegods, som bortsolgtes i 1850'erne paa

den ene nuv. Fæstegd nær); 1875 solgtes den for 136,000 Kr. til M. Schæbel, 1891 for 79,000 Kr. til Lorentzen og 1893 for 80,000 Kr. til den nuv. Ejer, V. Schaumburg. — Hovedbygningen, der er meget gammel og af Egebindingsværk (repareret 1892), bestaar af en Hovedfløj og en mindre Sidefløj, i 1 Stokv.

Dragsgaard har været en Hovedgaard. 1422 nævnes Nis Ovesen af Drag, † 1437. I Beg. af 16. Aarh. skal den have tilhørt Jørgen Prip, var derefter vist en Tid forenet med Vorgd. og blev 1623 af Fru Anne Krabbe, Erik Kaas' Enke, pantsat til Falk Gøye, der 1630 afhændede sin Part i den til Palle Rodsteen, hvis Hustru Ingeborg Skeel ejede Vorgd. Deres Datter Jfr. Ingeb. Rodsteen solgte 1661 D. til Oberstlieutn. Hartv. O. v. Deden, der 1663 yderligere fik Skøde paa Gaarden af sin Svigerfader Folmer Urne, hvis Hustru Anne Dyre var Halvsøster til Jfr. Ingeborg Rodsteen; v. Dedens Enke Anne Dorothea v. Wetberg boede paa D. til sin Død 1727, men havde alt 1717 overdraget denne sin „paaboende Bondegaard“ (28 Td. Hrtk.) til sin Søn Oberstlieutn. Cl. Jørgen v. Deden. Den var derefter Avlsgaard under Vorgd. til 1773, da Konsistorialr. Jelstrup solgte den (28 og 64 Td. Hrtk.) til Kancellir. J. J. Fædder til Refsnæs. 1803 skødede Kammerr. Gundorphs Enke paa Refsnæs D. (28, 17 og 36 Td. Hrtk.) for 29,000 Rd. til sin Svigersøn Hans Glud, der endnu ved sin Død 1850 ejede den. Nuv. Ejer er H. P. Glud.

Nørgaard ejedes i 15. Aarh. af Fru Susanne Nielsdatter (Rosenkrantz), efter hvem den 1455 ved Skifte paa N. blev udlagt til hendes Broder Hr. Ludvig Nielsen, der 1463 indværgede den med Lovhævd.

I Sognet har ligget en gammel adelig Sædegaard *Gjerholm*, der 1422 af ovenn. Niels Ovesen til Drag blev solgt til Bisp Lage i Viborg. 1503-1509 skrev en Adelsmand Niels Henriksen sig til G. og 1536 og 1543 dennes Søn Mikkel Nielsen, hvis Børn antog Navnet Hvas (jfr. Fam. Hvas, IV S. 134 f., 180).

I Vald. Jrdb. nævnes *Beflum Fjerding*. — $^{29}/_{7}$ 1894 brændte næsten $^{1}/_{3}$ af Bælum By.

I Sognet er der fredlyst 14 Gravhøje, deribl. ved Vorgaard 3 anselige.

Bælum var oprindl. Anneks til Skibsted-Lyngby; ved Kongebr. af $^{22}/_{5}$ 1580 blev det et eget Pastorat med Solbjærg til Anneks.

Solbjærg Sogn, Anneks til Bælum, omgives af dette og Lyngby Sogne, Hindsted Hrd. (Astrup, Visborg, Skelum og Als S.) og Fleskum Hrd. (Mov S., Lille Vildmose). Kirken, mod N., ligger 4 Mil S. Ø. for Aalborg. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder ere lette, sandmuldede. En stor Del er dækket af Skov (Søndersk., Tved Sk., Brøndumlund). Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 6904 Td. Ld. (heraf ere 2023 Td. opførte i Matr. under Hindsted Hrd.), hvoraf 1916 besaaede (deraf med Rug 416, Byg 266, Havre 705, Boghvede 44, Spergel 31, Blandsæd til Modenhed 172, Grøntf. 64, Kartofler 174, andre Rodfrugter 43), Afgræsning 1108, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1194, Have 38, Skov 1214, ubevokset 63, Moser 111, Kær og Fælleder 570, Hegn 6, Heder 581, Flyvesand 6, Veje og Byggegr. 93, Vandareal m. m. 4 Td. Kreaturhold 1898: 287 Heste, 1271 Stkr. Hornkv. (deraf 629 Køer), 1229 Faar, 677 Svin og 17 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 160 Td.; 34 Selvejergaarde med 132, og 102 Huse med 26 Td. Hrtk. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 834 (1801: 564, 1840: 686, 1860: 729, 1880: 803), boede i 166 Gaarde og Huse; Erhverv: 17 levede af immat. Virksomh., 670 af Jordbr., 65 af Industri, 10 af Handel, 38 af forsk. Daglejervirks., 28 af deres Midler, og 6 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Solbjærg* med Kirke, Skole og Jærnbanestation; *Korup* (Øster- og Vester-K.), ved Landevejen, med Skole. *Graverhuse*, *Hedehuse*, *Korup-Skovhuse*, *Sønderholt*, Gd. og Huse. Hovedgaarden *Gammel-Vilfertsholm* har $22^{1}/_{8}$ Td. Hrtk., 620 Td. Ld., hvoraf 120 Eng, 200 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre nogle Huse. Gaarden *Ny-Vilfertsholm* har 14 Td. Hrtk., 550 Td. Ld., hvoraf 100 Eng og Kær, 150 Skov og Hede, Resten Ager; til Gaarden et Par Huse. Gaarden *Fredenslund*

har omtr. 13 Td. Hrtk., 470 Td. Ld., hvoraf 170 Eng, 140 Skov, Resten Ager. Gaarden *Ravnborg* har med Fæste- og Lejehuse 12 Td. Hrtk., 800 Td. Ld., hvoraf 180 Eng, 330 Skov, Resten Ager. *Porsgaard*, Afbyggergaard fra Gl. Viffertsholm (omtr. 10 Td. Hrtk., 310 Td. Ld.). *Korupgde.* (2 Gaarde).

Solbjærg S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt under 5. Udskrivningskr.' 406. Lægd. Kirken tilhører Præsten i Bælum mod at holde Kirken i Stand.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibets østl. Del og Koret ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Et Vindue og Rester af Norddøren kunne spores. I den senere Middelalder eller i Renæssancetiden blev Vestgavlen nedreven og Skibet forlænget omtr. 15 Fod mod V., dels af Granitkvadre, dels af Mursten. Samtidig tilføjedes Taarnet, forneden af Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl, foroven af gule Mursten, og Vaabenhuset, af røde Mursten, ligesom Kirken overhvælvedes. Udskaaren Altertavle fra 17. Aarh. med et forgyldt Kors. Smedet Korgelænder fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Slutn. af 18. eller Beg. af 19. Aarh. I Skibet to Krucifikser. I Koret Kisteplader over Enevold Christoffersen Seefeld til Viffertsholm, † 1643 (rest. 1891), og over Viffert Seefeld til Viffertsholm, † 1662. I Vaabenhuset en Del Kisteplader med Adelsvaabener.

Gammel Viffertsholm blev 1570 oprettet af Axel Viffert af 4 Bøndergaarde Kytrup, vistnok paa det Sted, hvor en tidligere, formodentlig i Grevens Fejde ødelagt Borg *Korrup* har ligget (se ndfr.). 1343 skødede Andreas Pedersen af Grandeslef Karæthorp og Karæthorp Fang til den forrige Drost Hr. Peder Vendelbo. Den gik siden over til Vald. Atterdag, og Hr. Chr. Vendelbos Arvinger gav 1401 Dronn. Margrethe Afkald paa al deres Ret dertil. Efter Axel Vifferts Død 1580 bragte hans Datter Margrethe Gaarden først til Ewald Sehested, senere til Jørgen Urne; hans Børn Axel og Anna U. arvede V., som sidstnævnte tilførte sin Ægtefælle Enevold Seefeld. Efter disses barnløse Død delte Enevold Seefelds Søskende Viffert, Jørgen og Maren S. Gaarden 1652; men førstn. udkøbte sine Søskende. Efter ham kom V. til Ove Juel til Villestrup. Hans Arvinger solgte 1687 Gaarden (37 Td. Hrtk., Bøndergods 274) til Laur. Kjerulf for 10,000 Rd. Efter hans Død 1729 ejede hans Enke Karen Jakobsdatter Gresmann Viffertsholm, og efter hendes Død 1739 lod Arvingerne 1740 Gaard og Gods ved Auktion bortsælge til Herredsfoged Christen Sørensen Testrup († 1761; se om ham *O. Nielsen*, Saml. til j. Hist. I S. 337 flg.) for 23,080 Rd. Viffertsholm ejedes dernæst af hans Søn Krigskommissær Søren T. († 1819), dennes Søn Chr. Michael T. († 1824), der overtog den 1799. Den havde i hans Tid 160 Td. Hrtk., Skovsk. 22, Tiender 24, Bøndergods 227. Derefter købtes V. paa Auktion af Amtsforvalter, Kammerr. Hans Svanholm, i hvis Families Eje den blev indtil 1890, da den købtes af den nuv. Ejer, W. Dinesen. — Den nuv., smukt beliggende Hovedbygning, opf. 1845, er en anselig, omtr. 100 Al. lang, grundmuret Længe i 1 Stokv. med gennemgaaende Midtkvist og to mindre Kviste til Gaarden. Omtr. 300 Al. V. for Bygningen staar i Haven en Del af den midterste Fløj (restaur. af den nuv. Ejer) af den store Egebindingsværksbygning, som Chr. Sørensen Testrup lod opføre 1750 (over Indgangsdøren en Sten med hans og Hustrus Navne). De gamle, brede Grave, der have omgivet disse Bygninger og den ældre Borggaard, der stod paa samme Sted, ere nu til Dels opfyldte. — Af de gamle Ladebygninger staa endnu de to vestl. Fløje, af røde Munkesten med Skydeskaar (paa den ene staar: E S. W 1630, ɔ: Enev. Seefeld, Wiffertsholm). — Det nu stærkt forstyrrede *Korrup Voldsted*, der ligger paa Randen af et lavt Engdrag, som strækker sig ud til Havet og endnu i Mands Minde delvis har staaet under Vand, er en uregelmæssig firkantet Banke, 16 F. høj, nu 85×115 F. stor. Ved Gennemskæring af Banken for en Del Aar siden fandtes Stykker af Mur- og Tagsten, Glasstumper og forkullet Træværk, vistnok et Vidnesbyrd om, at Borgen i sin Tid er brændt.

Ny-Viffertsholm er opf. 1834-36 paa en Parcel af Gml.-Viffertsholm. Den har været i Familien Svanholms Besiddelse, indtil den 1899 solgtes til Gml. Viffertsholms Ejer, W. Dinesen. Gaarden brændte 1870 paa Stuehuset nær.

I Tved Skov, der hører til Gml.-Viffertsholm, har der fordum ligget to Gaarde, der 1424 tilhørte Bisp Lage i Viborg; men dengang laa de i Solbjærg By, hvorfra

de senere bleve udflyttede i Skoven; senere vare de een Gaard, *Kroptved*, der 1492 tilhørte Viborg Bispestol. Gaardene ere forlængst nedlagte; paa flere Steder i Skoven kunne Agrene endnu ses. — I Sønderskoven ses ogsaa et Voldsted *Gaardsens Vold*, der bestaar af en omtr. firkantet, 150 F. lang og bred og 8-10 F. høj Banke, hvorpaa endnu findes enkelte Mursten fra de nedrevne Bygninger; den er omgiven af brede og dybe Grave, hvorimod der ikke findes nogen Vold. Gml.-Viffertsholms Skove have tidligere været langt betydeligere end nu.

Ved Ø.-Korrup er der fredlyst 4 Gravhøje, samt et nu fritstaaende, aflangt firkantet, stensat Gravkammer.

Ved Kongebr. af $^{9}/_{6}$ 1578 blev det approberet, at Solbjærg og Skelum Sogn (Hindsted Hrd.) for stedse maatte blive under een Præst, som de for Tiden vare det; men alt $^{22}/_{3}$ 1580 blev Solbjærg Anneks til Bælum.

Litt.: *Fr. Møller*, Gml. Minder fra S. Sogn og Omegn, i Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 357 flg.

Skibsted Sogn omgives af Annekset Lyngby, Blenstrup, Komdrup, S.-Kongerslev og Bælum Sogne. Kirken, noget vestl., ligger omtr. 3 Mil S. S. Ø. for Aalborg. De noget højtliggende, i Midten jævne, ellers bakkede Jorder ere ler- og sandmuldede. Paa Vestgrænsen løber Skibsted Aa. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 2922 Td. Ld., hvoraf 1121 besaaede (deraf med Rug 252, Byg 225, Havre 423, Blandsæd til Modenhed 77, Grøntf. 30, Kartofler 63, andre Rodfr. 47, andre Handelspl. 4), Afgræsning 478, Høslæt, Brak, Eng m. m. 682, Have 34, Skov 41, Moser 100, Kær og Fælleder 336, Hegn 4, Heder 75, Veje og Byggegr. 49 Td. Kreaturhold 1898: 201 Heste, 858 Stk. Hornkvæg (deraf 472 Køer), 545 Faar, 427 Svin og 16 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 209 Td.; 27 Selvejergaarde med 199, 97 Huse med 11 Td. Hrtk. og 27 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 543 (1801: 322, 1840: 386, 1860: 468, 1880: 576), boede i 94 Gaarde og Huse; Erhverv: 26 levede af immat. Virksomh., 320 af Jordbr., 70 af Industri, 5 af Handel, 75 af forsk. Daglejervirks., 26 af deres Midler, og 21 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Skibsted* med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Sparekasse for S.-Lyngby Past. (opr. $^{3}/_{4}$ 1875; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 34,607 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 2981 Kr., Antal af Konti 442); *Svanfolk*. Hovedgaarden *Randrup* har $37^{5}/_{8}$ Td. Ager og Engs Hrtk. og 3 Fdk. Skovskyld, omtr. 670 Td. Ld., hvoraf 360 Ager, 16 Udmark, 15 Gaardsplads og Have, 15 Eng, 180 Kær og Tørvegrave, 8 Skov (Egebjærg Sk.), 38 Plantning, 38 Hedebanker; til Gaarden høre et Kalkværk, stort Tørveskær og Arbejderhuse til 10 Familier. Gaarden *Svanholmsminde* har omtr. 16 Td. Hrtk., omtr. 250 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, 20 Bakker og Lyng, Resten Ager; desuden høre til Gaarden 4 Fæste- og Lejehuse med omtr. 2 Td. Hrtk. *Vestergaard* har $17^{7}/_{8}$ Td. Hrtk., 197 Td. Ld., hvoraf 20 Eng, 7 Gaardspl., Have, Plantning osv., Resten Ager; 1 Lejehus. *Holmgaard*, Fattiggaard (opr. 1878, Plads for 24 Lemmer). *Skibstedgaard* (11 Td. Hrtk., 130 Td. Ld.) med Mølle, *Aagd.*, *Kjærgd.*, *Dovergd.*, *Slotsgd.*, *Bjerregd.*

Skibsted S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr'. 403. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kiddalsgd.

Den høje *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Vestgavlen og det

nordvestl. Hjørne ere omsatte og delvis restaurerede med Mursten; ved Gavlen er der af Granitkvadre fra dens øverste Del og af Mursten opf. to Stræbepiller. Korbuen og begge Skibets Døre ere bevarede (Norddøren tilmuret). Skibet har fladt, gibset Loft; Koret er senere blevet overhvælvet. Vaabenhuset foran Syddøren er nyt (til Dels ombygget 1858). Ny Altertavle, malet af Schleisner (Christus med Kalken). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. Under Koret en nu tilmuret Begravelse.

Randrup var oprindl. en Udflytterby fra Skibsted. Et Tingsvidne fra 1396 nævner en Gaard „i“ Randrup. Ved Slutn. af 15. Aarh. ejedes Halvdelen af R. af Vor Frue Kloster i Aalborg, Halvdelen af Hr. Anders Jacobsen (Bjørn) til Vorgd. og Stenalt, efter hvis Død (omtr. 1490) der af R. oprettedes en Sædegaard for hans 3. Søn Jep Andersen Mus. Efter hans Død (omtr. 1509) tilfaldt den hans Søster Inger, g. 1. m. Niels Jensen (kaldet Munk Jensen) af Visborg, 2. m. Jens Thygesen (Seefeld) af Dalsgd. Sidstnævnte skrev sig til R. 1523 og 1532. R. og Visborggd. ejedes derefter af Sønnen Enevold Jensen, † 1557, hans Enke Fru Agathe Pogwisch,

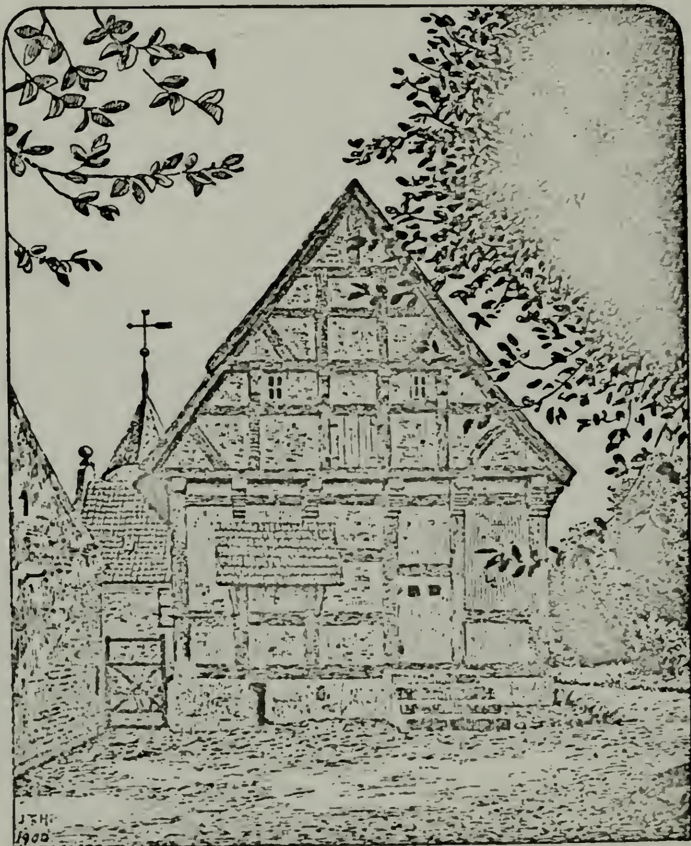
Randrup, set fra Gaarden.

† 1568, deres Søn Rigsraad Jak. Seefeld, † 1599, og hans Søn Enevold S. Af dennes to Sønner fik Jørgen Visborggd. og Jakob R. Sidstnævnte, der senere skrev sig til Ovegd., solgte 1637 R. med 10 Bøndergaarde til Iver Krabbe til Albæk, der s. A. havde købt Kongstedlund, som nu fulgtes med R. Efter Iver Krabbes Død (1641) ægtede Enken Dorte Juel fra Villestrup Erik Høg, † 1649, hvis Søn Iver Juel H. 1675 solgte R. (17 Td. Hrtk.) og Kongstedlund til Slotsskriver og Amtsforvalter Peder Brønsdorff, † 1701. Hans Søn Severin B. var ifl. Skiftebrev Medejer af R. fra 1686, fik 1695 Skøde paa Gaarden (28 Td. Hrtk., 18 Bøndergaarde, 8 Gadehuse), købte 1704 Kongstedlund af sin Svoger Laur. Christensen og adledes 1723, † 1748. Hans Enke Charlotte Amalie Wiegandt ejede derefter R. til sin Død 1751. Deres Datter Ane Kirstine († 1750) ægtede 1749 Major H. G. v. Deden til Vorgd., † 1778, der 1752 fik Skøde paa R. (27 og 233 Td. Hrtk.) og 1772 solgte Kongstedlund med Gods til sin Søn Severin Brønsdorff v. Deden, og efter Faderens Død solgte denne tillige med sin Broder Lieutn. Emmicke v. D. Randrup, Skibsted og Lyngby Sognes Kirketiender (resp. 12 og 13 Td. Hrtk.), 217 Td. Hrtk. Bøndergods og 1 Td. Skovskyld 1786 for 40,000 Rd. til Justitsr. Christen Ryberg, der 1794 solgte R. for 42,000 Rd. til Frants Hvass, † 1806. Hans Enke Ellen Cecilie Færch († 1832) ægtede 1807 Thyge Thygesen til Dalsgd. († 1842), som 1837 solgte R. uformindsket for 80,000

Rd. til sin Stifsøn, Hofjægerm. M. P. Hvass, efter hvis Død 1864 den ejedes af Enken, indtil Sønnen Jægerm. F. T. Hvass, den nuv. Ejer, overtog den 1889 for 190,000 Kr. — Hovedbygningen bestaar af 3 Fløje. Midtfløjen, i 1 Stokv. af Bindingsværk med en lang, hvælvet Kælder, er Rest af den omtr. 1680 opf. trefløjede Hovedbygning. Ind til Gaarden er, vistnok ved 1750, tilbygget et rundt Taarn med fremspringende Karnapbygninger paa hver Side; Taarnet har spidst Tag og spids Hvælving med Stukarbejde og Bogstaver (tidligere Ejere) i hvert af de 6 Felter; Taarnet og Karnapperne ere af røde Munkesten, efter Sigende fra en nedbrudt Fløj paa Kongstedlund. De to Bindingsværkssidefløje ere nedbrudte og erstattede af store grundmurede Bygninger, opf. 1865 og 69. Ladebygningerne ere næsten alle ombyggede 1860-80. I den store, af Hofjægerm. Hvass 1840-50 betydeligt udvidede Have findes mange gamle Træer, deribl. to tæt op ad hinanden staaende Ælme, omtr. 64 F. høje, Stammens Omf. over 12 og 14 F.; midt i Borggaarden en Lind, omtr. 60 F. høj, Stammens Omf. 12 F.

Skibstedgaard ejedes 1495 af Jep Munk og 1632-54 af Christen Kaas.

Paa Svanholmsmindes Mark ligger en lille, fredlyst Langdysse med et femsidet Gravkammer, hvorover en anselig Dæksten.

Bindingsværksgavl paa Randrup.

Lyngby Sogn, Anneks til Skibsted, omgives af dette, Bælum og Solbjærg Sogne, Hindsted Hrd. (Astrup S.) samt Brøndum og Blenstrup Sogne. Kirken, mod N., ligger 3 Mil S. S. Ø. for Aalborg. De ikke videre højtliggende, noget bakkede Jorder ere overvejende sandmuldede. *Skibsted Aa* løber gennem Sognet og danner en Del af Vestgrænsen. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Hadsund.

Fladeindholdet 1896: 3547 Td. Ld., hvoraf 1614 besaaede (deraf med Rug 375, Byg 163, Havre 667, Boghvede 9, Spergel 9, Blandsæd til Modenh. 116, Grøntf. 40, Kartofl. 165, andre Rodfr. 68), Afgræsn. 792, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 792, Have 32, Skov 42, Moser 47, Kær og Fælleder 107, Hegn 4, Heder 33, Veje og Byggegr. 80, Vandareal 3 Td. Kreaturhold 1898: 231 Heste, 953 Stkr. Hornkv. (deraf 551 Køer), 663 Faar, 611 Svin og 11 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 175 Td.; 32 Selvejergaarde med 145, 1 Arvefæstegd. med 6, 107 Huse med 24 Td. Hrtk. og 22 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 916 (1801: 323, 1840: 444, 1860: 563, 1880: 691), boede i 171 Gaarde og Huse; Erhverv: 110 levede af immat. Virksomhed, 469 af Jordbr., 126 af Industri, 54 af Handel, 113 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 9 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Lyngby*, ved Landevejen, med Kirke og Skole; *Tvorup* (1495: Torrup); *Terndrup*, ved Landevejen, med Kirke (opf. 1900-1901, Arkitekt: A. Wiinholt), Skole, Ting- og Arresthus (opf. 1885, en Bygning

i to Stokv. af røde Mursten; det ejes af Amtskommunen), Kontor og Bolig for Herredsfogden i Hellum-Hindsted Hrd., Amtssygehus (opf. 1892, bestaar af to Bygninger, den ene for smitsomme Sygdomme), Distriktslægebolig, Apotek, Sessionssted for 5. Udskrivningskr.' Lægd 393-417, Købmandsforretninger, Haandværkere, Kro, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition. Gaarden *Anderstrup* har 24 Td. Hrtk., 325 Td. Ld., hvoraf 30 Eng, 15 Skov (Terndruplund med Pavillon, hvor der afholdes Folkefester), Resten Ager. *Terndrupgaard* (11 Td. Hrtk., 140 Td. Ld.), *Lyngbygd.*, *Lundsgd. Skovhuse*, Gde. og Huse, med Mølle. *Terndruphede*, Huse. *Uranienborg*, Mølle.

Lyngby S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 404. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Kiddalsgd.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren er tilmuret; over Syddøren en Tympanon med en lineær Figur i Midten og paa Siderne en Løve og en Fugl. Korbuen er bevaret. Vaabenhuset er nyt. Kirken har fladt Loft. Ny Altertavle med et forgyldt Kors. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Midten af 17. Aarh. I Skibets Vestende et Pulpitur fra 1737. I Loftet en Malmlysekrone fra 18. Aarh. I Vaabenhuset Brudstykke af en Runesten.

I Vald. Jrdb. nævnes „Lyngby Fjerding".

Ved Tvorup er der fredlyst 2 Gravhøje.

Brøndum Sogn omgives af Annekserne Siem og Torup, Fræer, Blenstrup og Lyngby Sogne samt Hindsted Hrd. (Astrup S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 3 Mil S. S. Ø. for Aalborg. De noget højtliggende, for en Del bakkede Jorder (Loftshøj, 220 F., 69 M.) ere sandmuldede. En Del Skov (Ejstrup Sk., Møllesk.). Paa Østgrænsen løber Skibsted Aa.

Fladeindholdet 1896: 3140 Td. Ld., hvoraf 1309 besaaede (deraf med Rug 289, Byg 171, Havre 541, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 69, Grøntf. 37, Kartofler 144, andre Rodfr. 52), Afgræsn. 594, Høslæt, Brak, Eng, m. m. 760, Have 20, Skov 214, Moser 31, Kær og Fælleder 93, Heder 60, Stenmarker 5, Veje og Byggegr. 51, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 205 Heste, 770 Stk. Hornkvæg (deraf 426 Køer), 759 Faar, 504 Svin og 22 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 148 Td.; 19 Selvejergaarde med 65, 15 Fæstegd. med 61, 53 Huse med 19 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse, $^2/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 532 (1801: 370, 1840: 504, 1860: 474, 1880: 519), boede i 91 Gaarde og Huse; Erhverv: 11 levede af immat. Virksomh., 390 af Jordbr., 70 af Industri, 8 af Handel, 14 af forsk. Daglejervirks., 35 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Store-Brøndum* (1438: Brønnum) med Kirke, Præstegd., Skole, Brugsforening med Forsamlingssal (opf. 1897), Missionssal (opf. 1898), Sparekasse for B.-Siem-Torup Sogne (opr. $^{24}/_{10}$ 1870; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 35,861 Kr., Rentef. $3^3/_5$ pCt., Reservef. 1053 Kr., Antal af Konti 362) og Andelsmejeri (Katrineholm); *Mølholm* med Vandmølle; *Ejstrup* (1406: Estrup). *Nordre-* og *Søndre-Hedegaarde. Ejstrup Skovhuse*, *Krastrupgde. Loftshøjgde.*, *Kjeldbjærggd.*

Brøndum S., een Sognekommune med Annekserne, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstingskr. og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 397. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Eet Vindue og Korbuen ere bevarede. I Kirkens Mure findes indmurede to Tympana, den ene

med et Kors, den anden med en Slyngning. Skib og Kor have fladt Loft. I gotisk eller i Renæssancetiden er Taarnet opført, forneden af Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Munkesten; paa Sydmuren staar: E. H. V. S. og 1790. Det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset er vistnok samtidigt med Taarnet, af store Mursten, med Kamgavle og Blindinger. Ret anselig Altertavle fra 1599 med et Maleri (Christus med Tornekronen). Romansk Granitdøbefont. Ny Prædikestol. Klokken, fra 1419, er støbt af Petrus de Randrusia.

Estrup Hovgaard tilhørte Hr Niels Bugge, hvis Dattersøn Hr. Joh. Skarpenberg 1406 fik den tildømt. 1438 tilskødede Jens Nielsen af Siem Viborg Bispedømme sin Gaard „Astrup", men 1462 og endnu 1474 skrev dog Morten Svan sig til „Eistrup", skønt han og hans Hustru Mette alt havde tilskødet Biskop Knud i Viborg E. H. — 1505 solgte Per Krabbe af Skovgaard sin Gaard *Mølholm* til Biskop Niels Friis. — I Sognet har ligget en adelig Sædegaard, hvortil 1440 Thomes Thordsen (Roed) og 1504 en yngre Thomes Roed skrev sig.

Teologen, Prof. Christen Hermansen († 1882) er født i St.-Brøndum, hvor hans Fader var Husmand.

Siem Sogn, Anneks til Brøndum, omgives af dette og det andet Anneks Torup samt Hindsted Hrd. (Astrup S.). Kirken, noget nordl., ligger omtr. $3^1/_2$ Mil S. S. Ø. for Aalborg. De højtliggende, bakkede Jorder (Tulsted Bakke, 224 F., 70 M.) ere skarpsandede. Siem Skov.

Fladeindholdet 1896: 1349 Td. Ld., hvoraf 337 besaaede (deraf med Rug 74, Byg 46, Havre 137, Boghvede 3, Blandsæd til Modenhed 15, Grøntf. 21, Kartofler 31, andre Rodfr. 9), Afgræsn. 202, Høslæt, Brak, Eng m. m. 277, Have 7, Skov 325, Moser 9, Kær og Fælleder 32, Hegn 16, Heder 120, Veje og Byggegr. 24 Td. Kreaturhold 1898: 64 Heste, 190 Stk. Hornkvæg (deraf 104 Køer), 221 Faar, 122 Svin og 4 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 34 Td.; 4 Selvejergaarde med 10, 8 Fæstegd. med 17, 19 Huse med 4 Td. Hrtk. og 7 jordløse Huse, $^2/_3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 185 (1801: 146, 1840: 141, 1860: 152, 1880: 192), boede i 42 Gaarde og Huse; Erhverv: 1 levede af immat. Virksomh., 132 af Jordbrug, 17 af Industri, 18 af forsk. Daglejervirks., 15 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Siem* (1438: Seem) med Kirke og Skole. *Siem Mark. Bredal*, Gd.

Siem S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 396. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med højt, fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Korbuen og begge Skibets Døre ere bevarede (Norddøren tilmuret). Paa Sydmuren staar: H. C. og 1762. Korgavlen er restaur. i nyeste Tid. Vaabenhuset er nyt. Granitalterbord. Altertavlen bestaar af 3 udskaarne Figurer (Christus, Andreas og Maria med Barnet og St. Catharina) fra 14.-15. Aarh., vistnok Rester af en større Tavle. Romansk Granitdøbefont med Dyrehoveder paa Kummen. Ny Prædikestol. Præstestol fra 1664.

Den under Brøndum Sogn nævnte Jens Nielsen af Siem 1438 var antagelig af Adel. I en Mose i Sognet er der fundet 2 sjældne Broncespande, vistnok af etrurisk Arbejde fra den yngre Broncealder.

Torup Sogn, Anneks til Brøndum, omgives af dette og det andet Anneks Siem, Fræer Sogn og Hindsted Hrd. (St.-Arden og Astrup S.). Kirken, mod Ø., ligger omtr. $3^1/_2$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Kjeldinghede Bakker, 254 F., 80 M.) ere skarpsandede. Ved Sydgrænsen den omtr. 390 Td. Ld. store *Madum Sø*, hvoraf største Delen hører til Sognet. En Del Skov (Hellum Sk.).

Fladeindholdet 1896: 3048 Td. Ld., hvoraf 904 besaaede (deraf med Rug 203, Byg 104, Havre 321, Boghvede 3, Blandsæd til Modenh. 81, Grøntf. 64, Kartofler 95, andre Rodfrugter 33), Afgræsn. 589, Høslæt, Brak, Eng m. m. 266, Have 14,

Skov 428, Moser 73, Heder 532, Veje og Byggegr. 42, Vandareal m. m. 200 Td. Kreaturhold 1898: 114 Heste, 492 Stkr. Hornkv. (deraf 280 Koer), 397 Faar, 301 Svin og 3 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 95 Td.; 13 Selvejergaarde med 43, 1 Arvefæstegd. med 11, 11 Fæstegd. med 31, 33 Huse med 8 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse, $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 369 (1801: 266, 1840: 305, 1860: 338, 1880: 358), boede i 66 Gaarde og Huse; Erhverv: 18 levede af immat. Virksomh., 227 af Jordbr., 63 af Industri, 5 af Handel, 39 af andre Erhv., 15 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet *Torup Kirke*, S. V. for Byen, og Byerne: *Torup*; *Hellum* (i Vald. Jrdb.: Hellyum, 1390: Helgem, 1405: Hiælem, 1466: Helom) med Skole, Førsamlingshus (opf. 1897), Købmandsforretn. og Vandværk; *Asp*; *Rauf*. Gaarde: *Tulsted*, *Torup-Hedegd.* (Skovridergd. under Grevsk. Lindenborg), *Frægelund* (alt nævnt 1502) eller *Kratgaard*.

Torup S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 395. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken (fordum indviet til St. Morten) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af hugne Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Korbuen, to oprindelige Vinduer og Norddøren ere bevarede. Skibet er senere blevet forhøjet, og Hvælvinger ere indbyggede. Taarnet er forneden af Kvadre, foroven af store, gule Mursten i Munkeskifte (paa Muren staar: C. H. V. S. og 1785); Taarnrummet, skilt fra Skibet, bruges som Materialhus. Vaabenhuset er nyt. Alterbord af Granit. Altertavle i Renæssancestil fra 1641 med Navnet Margr. Sandberg og to Vaabener. Kalk fra 1593, skænket af Iver Juul til Villestrup og Fru Marine Maltesdatter. Romansk Granitdøbefont med en Løvefigur. Prædikestol fra 1641 med samme Vaaben som Altertavlen.

Tulsted ejedes 1599 af Chrf. Kruse, der 1626 solgte den til sin Svigerdatter Fru Sophie Sandberg, † 1649, der synes at have afhændet den til sin Søster Jfr. Margr. Sandberg, efter hvis Død 1647 hendes Brødre solgte T. til Hr. Mogens Kaas, hvis Datter Jfr. Ide K. ejede den 1667. Hendes Arvinger vare hendes Broderbørn Fred. K. og Sidsel K. Den førstes Halvpart gik i Arv til 2 Søstre Else og Susanne K., hvilken sidste 1699 fik Skøde paa Søsterens Part ($2^1/_2$ Td. Hrtk.). Sidsel Kaas' Ægtefælle Amtmand Jonas Lillienschiold solgte 1689 sin Part i T. ($5^1/_2$, Tiender 6, med Gods ialt 64 Td. Hrtk.) til sin Svoger Etatsr. Jens Rosenheim, der straks efter solgte den til Chr. Gyldenløve for 1026 Rd., af hvem Jfr. Susanne Kaas († 1731) 1694 købte denne Part. T. (67 Td. Hrtk.) blev saa 1734 paa Auktion efter Grevinde Brockdorff til Bothkamp købt for 4100 Rd. af Jens Madsen Hvas, der 1755 solgte den (10, 20 og 49 Td. Hrtk.) for 9990 Rd. til Jens Jørgen Overgaard, der 1766 solgte den for 14,000 Rd. til Grev H. C. Schimmelmann, hvorefter den 1781 lagdes under Grevskabet Lindenborg. Nu er den Arvefæste under det.

Paa Tulsted Mark, paa *Kapelbakken*, er der Levninger af et Kapel, der nævnes i et Dokum. fra 1494. Sagnet har Uret, naar det lader Sten fra Kapellet blive benyttede til Opførelsen af Egholm Slot (se S. 481).

Ved Torup er der fredlyst to anselige Gravhøje.

Madum Sø, 118 F. o. Havet, har egentlig ikke noget synligt Afløb, da Afløbet mod N. til Lindenborg Aa er frembragt ved Menneskehaand og kun virker ved Højvande. Derimod har man ment, at Søen har underjordisk Afløb til den mod S. liggende Blaakilde (se S. 496).

Hellum By har givet Herredet Navn; der findes ingen Erindring om et Tingsted i Nærheden.

Gjerding Sogn, det mindste i Herredet, omgives af Annekset Blenstrup, Fræer og Skjørping Sogne samt Fleskum Hrd. (Volsted og Gunderup S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_4$ Mil S. for Aalborg. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere sandmuldede og sandede. Nordgrænsen dannes af Lindenborg Aa.

Fladeindholdet 1896: 1195 Td. Ld., hvoraf 515 besaaede (deraf med Rug 110, Byg 80, Havre 184, Spergel 8, Blandsæd til Modenhed 24, Grøntf. 3, Kartofler 82, andre Rodfr. 23), Afgræsn. 254, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 265, Have

7, Kær og Fælleder 18, Heder 118, Veje og Byggegr. 17 Td. Kreaturhold 1898: 77 Heste, 244 Stkr. Hornkv. (deraf 134 Koer), 241 Faar og 178 Svin. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 55 Td.; 6 Selvejergaarde med 27, 6 Fæstegd. med 24, 10 Huse med 4 Td. Hrtk. og 5 jordløse Huse, $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 168 (1801: 108, 1840: 130, 1860: 187, 1880: 164), boede i 31 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomhed, 118 af Jordbr., 7 af Industri, 26 af forsk. Daglejervirks., 6 af deres Midler, og 2 vare under Fattigv.

I Sognet Byen *Gjerding* (1390: Gerdyn, 1406: Gerendæ, 1462 og 1526: Gerden) med Kirke, Præstegd. og Skole. *Gjerding Huse. Risegaarde* eller *Rise. Øksenvad Møllegaard* (*Røde Mølle*).

Gjerding S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 398. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Den lille *Kirke* (fordum indviet til St. Jørgen) bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod N. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Murene ere næsten helt omsatte (paa Skibets Nordmur staar H. C. V. S. og 176.), saa at kun Norddøren er bevaret; paa dennes Overligger er indhugget en Buefrise. Der har aldrig været Vinduer paa Nordsiden. Korbuen er bevaret. Vaabenhuset er fra 1893, af smaa Mursten; 1892 opførtes en Tagrytter. Granitalterbord. Ny Altertavle med Maleri (Christus velsignende). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol i Barokstil.

Øksenvad eller *Røde Mølle* nævnes 1404 og 1424.

Blenstrup Sogn, Anneks til Gjerding, omgives af dette, Frær, Brøndum, Lyngby, Skibsted og Komdrup Sogne samt Fleskum Hrd. (Gunderup S.). Kirken, midt i Sognet, ligger $2^1/_2$ Mil S. S. Ø. for Aalborg. De til Dels højtliggende, bakkede Jorder ere sand- og lermuldede; i den østl. Del findes Kridtjorder. Nordgrænsen dannes af Lindenborg Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Hadsund.

Fladeindholdet 1896: 4141 Td. Ld., hvoraf 1970 besaaede (deraf med Rug 418, Byg 282, Havre 680, Blandsæd til Modenh. 175, Grøntf. 43, Kartofler 183, andre Rodfr. 185), Afgræsn. 749, Høslæt, Brak, Eng m. m. 799, Have 26, Skov 29, Moser 38, Kær og Fælleder 424, Hegn 11, Heder 47, Veje og Byggegrunde 45 Td. Kreaturhold 1898: 319 Heste, 1325 Stkr. Hornkv. (deraf 785 Koer), 724 Faar, 1069 Svin og 19 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 284 Td.; 21 Selvejergaarde med 158, 1 Arvefæstegd. med 9, 22 Fæstegd. med 107 og 39 Huse med 9 Td. Hrtk., $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 680 (1801: 429, 1840: 484, 1860: 589, 1880: 669), boede i 121 Gaarde og Huse; Erhverv: 19 levede af immat. Virksomh., 533 af Jordbrug, 80 af Industri, 10 af Handel, 25 af forsk. Daglejervirks., 12 af deres Midler, og 1 var under Fattigv.

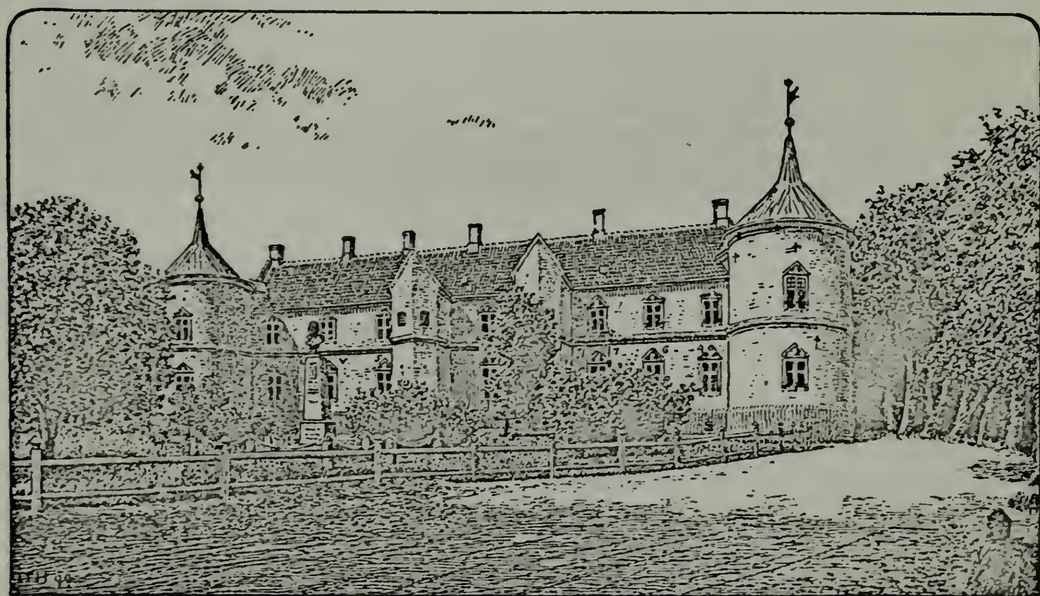
I Sognet Byerne: *Blenstrup* (1390: Blynstorp) med Kirke, Skole, Sparekasse for Gjerding-B. Past. (opr. $^{15}/_3$ 1874: $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 20,345 Kr., Rentef. $3^3/_4$ pCt., Reservef. 2510 Kr., Antal af Konti 149) og Mølle; *Dollerup*, ved Landevejen; *Horsens*; *Askildrup* med Andelsmejeri (Bækgd.). *Horsens Hedegaarde.* Hovedgaarden *Lindenborg*, Hovedsædet i Grevskabet af samme Navn*), har $37^1/_8$ Td. Hrtk. (deraf 6 i Gunderup S.), 503 Td. Ld., hvoraf 168 Kær, 35 Plantage, Resten Ager; under Lindenborg Hvdgd. og Gods høre af Fæstegods omtr. 490 og af Arvefæstegods 72 Td. Hrtk. Parcelgaarden *Henriksdal* (med

*) *Grevskabet Lindenborg* har 1275 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord 240, indtaget til Skov 12, Bondergods 638, Kirke- og Kongetiende $327^1/_2$, Skovskyldshrtk. $7^1/_2$ Td.; i Bankaktier 32,200, i Fideikommiskapitaler 2 Mill. Kr. Grevskabet indbefatter Godserne Lindenborg, Gudumlund, Vildmosegd., Tiendegd., Henriksdal, Louisendal og Toruphedegd. Under Gaardene høre tils. 3870 Td Ld. foruden 1800 Td. Ld. Skov.

Hovedgaardstakst), ligeledes under Grevsk., har $12^5/_8$ Td. Hrtk., 195 Td. Ld., hvoraf 40 Kær, Resten Ager. Gaarden *Ernstpris* (udparcelleret fra Lindenborg Hvdgd., Arvefæste under Grevsk., tilhører Lensbesidderen som Allodialejendom) har $17^1/_4$ Td. Hrtk., 310 Td. Ld., hvoraf 105 Kær, 7 Plantage, Resten Ager. *Horsensgd. Ulvedal*, Gd.

Blenstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 399. Lægd. Kirken tilhører Grevsk. Lindenborg.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Begge Skibets Døre ere bevarede (Syddøren nu tilmuret). Skib og Kor ere overhvælvede. Taarnet, forneden af Granitkvadre, foroven af røde Munkesten i Munkeskifte (det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet) og Vaabenhuset, med to Hvælv., væsentlig af store, røde Mursten, ere senere tilføjede. Altertavlen er i Barokstil med et nyt Maleri (Christus annammer en Synder) af Anker Lund (det gml. Altermaleri hænger i Taarnrummet). Kalk og Disk fra 1739. Romansk Granitdøbefont med Menneske-

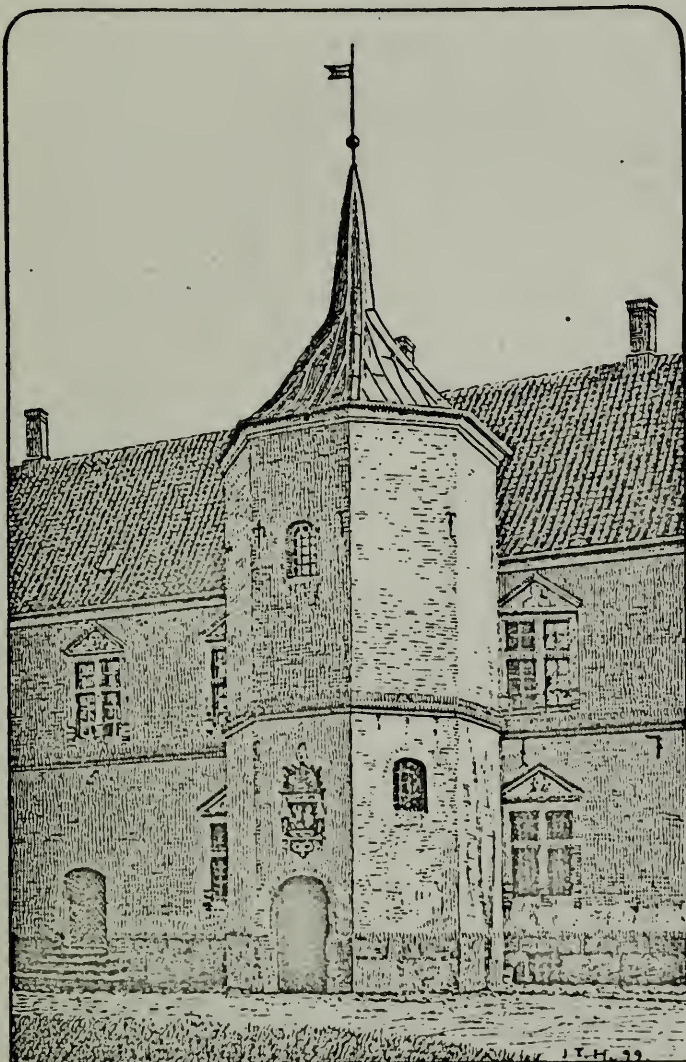

Lindenborg set fra Syd.

hoveder og Korsfigurer. Simpel Prædikestol fra 17.-18. Aarh. I Skibets Vestende et Pulpitur med Orgel. Døren til Kirken har svære Jærnbeslag med Aarst. 1592. I Vaabenhuset er indmuret en beskadiget Ligsten over Corfitz Viffert til Næs, † 1592, og hans Hustru Anne Gyldenstierne, † 1595; den har tidligere haft Plads i et hvælvet Gravkapel med underjordisk Gravhvælving, opf. for Lindenborgs Ejere, vistnok af Corf. Viffert; skønt det alt 1735 var saa brøstfældigt, at det truede med at falde sammen, nedbrødes det først 1818.

Lindenborg hed tidligere ***Næsholm***, ***Næs*** og ***Daasborg***. Næsholm tilhørte i Slutn. af 15. Aarh. den adelige Familie Kirt; Niels K. overdrog 1376 Næs til sine Sønner Jakob og Palle K, hvilken sidste skødede sin Part til sin Broder, der 1404 skænkede N. med Gods til Viborg Bispestol for Sjælemesser; han har dog vistnok forbeholdt sig Gaarden i sin Livstid, thi endnu 1408 og 1411 skrev han sig til N. Sti Vesteni var vistnok bispelig Lensmand her 1480 og Mogens Thomsen 1504. 1534 blev N. afbrændt i Skipper Klements Fejde. Ved Reform. kom den til Kronen og var da pantsat til Iver Friis, en Broder til den sidste katolske Biskop i Viborg, og derpaa til Holger Tønnesen Viffert, der ved Mageskifte 1561 fik den mod Strøgods i Sjælland og Skaane. Efter hans Død 1564 kom N. til hans Broder Corfits V., der lagde meget Gods under den. Efter hans og Hustru Anna Gyldenstiernes Død (1592 og 1595) arvedes N. af Datteren Christence V., g. 1. m. Henr. Bille til Mogenstrup, 2. m. Statholder Breide Rantzau, og kom til deres Søn Rigshofmester Frands R., † 1632,

forlovet med Chr. IV's Datter Anna Catharine. 1637 blev N. af Knud Ulfeld solgt til Rigsmarsk Jørgen Urne, † 1642, hvorefter den 1650 solgtes til den for sit Bibliotek bekendte Jørgen Seefeld, † 1662 (se II S. 640), hvis Kreditorer solgte N. til Claus Olufsen Daa til Borreby, g. m. Chr. IV's Datterdatter Sophie Amalie Lindenov. Han kaldte Gaarden Daasborg. 1678 blev han paa Anstiftelse af sin Hustru skudt, hvorpaa hun forøgede Godset betydeligt og under $^{31}/_{1}$ 1681 fik det ophøjet til et Baroni under Navn af Lindenborg imod Løfte om at indsætte Chr. V's Søn Grev Chr. Gyldenløve til Arving. Friherreinden, som hun altid kaldtes, døde 1688 (se S. 378), hvorpaa Baroniet tilfaldt den nævnte Gyldenløve til Samsø og hans Efterkommere, indtil hans Sønnesøn Grev Fr.Chr.Danneskjold-Samsø 1753 ifl. kgl. Bevill. solgte Baroniet til Grev Adam Gottl. Moltke til Bregentved, hvem Kongen skænkede Kronens Andel i Vildmosen, og som 1762 atter solgte det (64 Td. Hrtk., Tiender 272 m. m.) for 70,000 Rd. C. til Baron Heinr. Carl Schimmelmann († 1782), der $^{18}/_{6}$ 1781 fik det ophøjet til Grevskab. Efter ham fulgte Sønnen, Gehejme-Statsminister E. H. S., der 1798 tilkøbte Gudumlund og indlemmede den i Grevskabet. Efter hans barnløse Død 1831 gik det over til Brodersønnen Grev Carl S. til Wandsbeck og Ahrensborg, derpaa til dennes Søn Ernst S., † 1885, hvis Søn, Kmhr. C. G. E. Greve Schimmelmann, er den nuværende Besidder. — Borggaarden, der er omgiven af de gamle Grave, har 3 Fløje. Den sydlige er den egentlige Hovedbygning, opf. 1583 af Corf. Viffert af Grundmur i to Stokv. med Sandstensforsiringer om Døre og Vinduer og med hvælvede Kældere; paa Sydsiden ud mod Haven har Fløjen to lave, runde Taarne, med spidse Tage, paa hvert af Bygningens Hjørner; midt paa Muren mellem Taarnene er der to smalle, sekskantede Karnapper, mellem hvilke der før har været Gennemkørselsport; ved Nordsiden ind til Gaarden staar et ottekantet Trappetaarn, ligeledes med spidst Tag; over Døren staar Corf. Vifferts og Hustrus Navne. Den østl. Fløj, 1 Stokv. af Grundmur med takkede Gavle, er den ældste, vistnok stammende fra 15. Aarh. Den nordl. Fløj, 1 Stokv., er opf. i 19. Aarh.; men under den findes Hvælvinger, der ligeledes stamme fra den ældre Bygning. I Hovedfløjen findes bl. a. et Maleri af Jørgen Urne med Hustru, 5 Sønner og 8 Døtre, der før har hængt i Kirken. Gaarden har været ubeboet siden 1688, indtil den 1885 restaureredes indv. og atter indrettedes til Beboelse. Foran Hovedfløjens Sydside staar en Støtte med en Broncebuste af Ernst C. Schimmelmann, rejst 1889 af Godsets Beboere.

Trappetaarn paa Lindenborg, mod Gaarden.

Henriksdal udparcelleredes fra Lindenborg Hovedgd. for omtr. 100 Aar siden og

solgtes til Arvefæste; for noget over 50 Aar siden blev den tilbagekøbt og lagt ind under Grevskabet.

Ifl. Brev af 1509 har der været et *St. Briccii Kapel* ved Lindenborg.

Skjørping Sogn, det største i Herredet, omgives af Annekset Fræer og Gjerding Sogn samt Fleskum (Volsted S.), Hornum (Buderup og Gravlev S.) og Hindsted Herreder (Rold og St. Arden S.). Kirken, noget nordl., ligger $2^3/_4$ Mil S. for Aalborg. De noget højtliggende, bakkede Jorder ere overvejende muldsandede med Grus til Underlag. Ved Vestgrænsen ligger den nu tørlagte Gravlev Sø (se S. 454), der gennemstrømmes af *Lindenborg Aa*, som danner Vest- og Nordgrænsen. Lidt Ø. for Søen de smukke, lyng- og træbevoksede *Rebild Bakker* (højeste Punkt Sønderkol, 324 F., 102 M.). Over $^1/_3$ af Arealet er dækket af Skov, det meste hørende til Skovdistriktet Buderupholm, se S. 462 (Nørresk., Bjærgesk., Vedsted Sk., Skjørpinglund, Brændesk., Teglgaard Sk., Mossk., Søndersk., Mørkesk., Væidesk., noget af Rold Sk., m. m.). Mod S. ligger *Øks Sø*. Gennem Sognet gaar den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 7048 Td. Ld., hvoraf 1547 besaaede (deraf med Rug 319, Byg 140, Havre 696, Boghvede 3, Spergel 32, Blandsæd til Modenh. 48, Grøntf. 75, Kartofler 189, andre Rodfr. 44), Afgræsn. 1033, Høslæt, Brak, Eng m. m. 705, Have 27, Skov 2460, ubevokset 201, Moser 116, Kær og Fælleder 125, Heder 606, Veje og Byggegr. 168, Vandareal m. m. 60 Td. Kreaturhold 1898: 229 Heste, 883 Stkr. Hornkv. (deraf 504 Køer), 751 Faar, 534 Svin og 15 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 145 Td.; 33 Selvejergaarde med 99, 6 Fæstegd. med 24, 80 Huse med 22 Td. Hrtk. og 72 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1062 (1801: 435, 1840: 552, 1860: 613, 1880: 798), boede i 175 Gaarde og Huse; Erhverv: 146 levede af immat. Virksomh., 399 af Jordbr., 2 af Gartneri, 142 af Industri, 62 af Handel, 253 af forsk. Daglejervirksomh., 35 af deres Midler, og 23 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Skjørping* med Kirke, Præstegd., 2 Skoler (den ene i Skjørping Stationsby), Missionshus (opf. 1894 i Stationsbyen), Bolig for Skovkassereren i Buderupholm Skovdistr., Fællesmejeri, Købmandsforretninger, Maltgøreri, Vandværk, Mølle, Gæstgiveri, Markedsplads (5 Markeder i Jan., Feb., Marts, Juni og Juli med Heste og Kvæg, 2 i April og Maj med Kreaturer, og 4 i Sept., Okt., Nov. og Dec. med Kvæg og Faar), Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Skindbjærg*; *Rebild* (1477: Rebell, 1506: Reffwild) med Skole. *Skindbjærglund*, Gaarde og Skovfogedbolig. *Ottrup Huse*, *Rebildtved* og *Hellumtved*, Huse. *Mosskov*, Huse, med Bolig for Skovrideren ved Buderupholm Skovdistr. og Jærnbaneholdepl. *Skovstederne*, Huse. *Teglgaard* med Teglgaards Mølle, under Buderupholm (se S. 452), har $16^3/_8$ Td. Hrtk. (deraf Møllen $1^1/_2$), 390 Td. Ld., 110 Eng, 90 Skov og Plantage, 55 indtaget til Plantage, 20 Mose, 40 Hede, Resten Ager. *Sveriggaard*. *Jægersborg*, Skovfogedbolig.

Skjørping S., en egen Sognekommune, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 393. Lægd. Kirken tilhører Buderupholms Gods.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Vaabenhus mod N. og Korsarm mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Korbuen, eet Vindue og Norddøren ere bevarede (paa dennes Overligger en

Buefrise, se Aarb. f. n. Oldk. 1896 S. 258). Af Syddøren er bevaret en Tympanon med et indhugget Kors. Koret er hvælvet, Skibet har fladt Bjælkeloft. Taarnets nederste $^2/_3$ er fra gotisk Tid af Granitkvadre paa Soklen fra Skibets Vestgavl; det øvrige er opf. af Mursten 1760 og har Pyramidetag. Det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Den hvælvede Korsarm, med Spidsbue ind til Skibet, er fra Renæssancetiden. Vaabenhuset, med takkede, blindingsprydede Gavle, er vistnok samtidigt med Korsarmen, af Mursten med indblandede Kvadre. Ny Altertavle med et Maleri (den korsfæstede) af A. Hou. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Slutn. af 17. Aarh. Stolestader fra 1631. Messinglysekrone fra 18. Aarh. I Korsarmen Epitafium over Præsten Gisbert Tomisen Balchenberg, † 1648, med Maleri af ham, Hustru og Børn. Ved Indgangen til Taarnet staar et Stykke Søjleskaft.

Paa Kirkegaarden findes en hellig Kilde, *Helligkorskilden**), som blev sat i Stand i Slutn. af 17. Aarh., og hvortil mange syge søgte St. Hansaften. Ved Kilden stod en Blok, hvori Penge nedlagdes til Kildens Vedligeholdelse og Sognets fattige. Kilden besøgtes endnu for nogle Aar siden; Markedet, som holdtes der, er nu forbudt, og Kilden er lukket; i dens umiddelbare Nærhed findes en stor Del Sten, vistnok Grundsten af Bygninger. I Vaabenhuset staa endnu de helbredede Krykker og Stokke (se Højskolebl. 1892 S. 155 og „Dania“ IV S. 181).

Teglgaard (eller *Tirsted*) var i Slutn. af 14. Aarh. Teglgaard til det kgl. Slot *Egholm*, der 1372 af Hartvig Pogwisch solgtes til Hr. Peder Lykke, hvis Søn Hr. Iver L. 1373 afhændede det til Vald. Atterdag. Dronn. Margrethe skænkede 1391 E. til Vor Frue Kloster i Aalborg; Bygningerne skulde nedrives og Materialet anvendes til Istandsættelse af Klosteret, der forpligtedes til at lade læse Messer daglig for Giverinden og hendes Forældre. Efter Reformationen boede Hellum Herredsfogeder i lang Tid paa Gaarden. 1663 solgte Mogens Friis til Farskov den til forrige Ridefoged paa Aalborghus Mogens Jensen, hvis Enke Karen Christensdatter († 1682) ejede den 1668. En senere Ejer Jørgen Lauridsen solgte 1693 T. (11 Td. Hrtk., 3 Td. Skovsk., Mølle og meget Gods) til Hans Lange til Asmildkloster, der 1700 transporterede Skødet til Søren Madsen Wulf i T. I hans Tid brændte Gaarden 1704. Efter hans Død 1721 kom T. til Sønnen Søren Sørensen W., som 1728 solgte den for 1000 Rdl. til sine tre Søsterbørn Niels Jensen Mørchs Børn, men paa Auktion efter Niels Mørch 1742 blev T. (med Gods i alt 37 Td. Hrtk.) købt for 2305 Rd. af Børnenes Stifmoder Vibeke Himmerig, som 1743 ægtede Anders Jokumsen Bregenholm, † 1750, hvis Broder Søren Jokumsen B. 1753 udkøbte sine Medarvinger af T., men efter hans Død s. A. ægtede hans Enke Mariane Lemmich endnu s. A. Hans Aalum, † 1762, og derefter 1763 Præsten i Ellidshøj Hr. Christen Schalesin; hun solgte T. til Kancellir. Niels Bjørn af Buderupholm.

Egholm Voldsted ligger paa Teglgds. Marker paa et Sted, hvor den flade Mark mod N. og N. V. gaar over i et Engdrag. Den egentlige Slotsbanke er aflang firkantet, omtr. 16-18 F. høj, med stejlt affaldende Sider og en lav, firkantet Udvidelse mod V. Omtr. midt paa Banken findes Spor af et muret, rundt Taarn (Donjon) med svære Mure af Kamp og brændte Sten. Banken har været helt omgiven af Vand og desuden delvis dækket af en Vold, med hvilken den mod Ø. har været forbunden ved en lav Dæmning. N. for Borgpladsen findes en lavere, firkantet Banke og mod N. Ø. en kort, aflang Banke; begge disse have ogsaa været omflydte af Vand. I Nærheden er en Høj, kaldet „Margrethehøj“ eller „Fruerhøj“, og nogle Bakker, „Fruerlunds Bakker“ (se Saml. til j. Hist. VII S. 179 flg. og *Gjerding*, Hellum Hrd. S. 142).

Kogers Mølle ved Rebild nævnes 1511.

Fraer Sogn, Anneks til Skjørping, omgives af dette, Gjerding, Blenstrup, Brøndum og Torup Sogne samt Hindsted Hrd. (St. Arden S.). Kirken, noget nordl., ligger $2^3/_4$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, bakkede Jorder ere sandede, muldsandede og muldlerede. En stor Del Skov (Frærpurker, en Del af Jægersborg Sk.).

Fladeindholdet 1896: 4409 Td. Ld., hvoraf 1293 besaaede (deraf med Rug

*) I Kirken har der været et Hellig-Kors Alter, som Dronn. Margrethe lod bygge, og hvortil hun skænkede Jordegods for Afholdelsen af en ugtl. Fredagsprædiken i Kirken, ligesom ogsaa Familien Limbek skænkede Gods. Det Krucifiks, som stod paa Alteret, skal være afbildet i Hellum Herreds Segl!

256, Byg 92, Havre 427, Spergel 4, Blandsæd til Modenh. 190, Grøntf. 22, Kartofler 197, andre Rodfr. 103), Afgræsn. 582, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 596, Have 16, Skov 969, ubevokset 604, Moser 202, Kær og Fælleder 3, Hegn 9, Heder 74, Veje og Byggegr. 61 Td. Kreaturhold 1898: 155 Heste, 707 Stkr. Hornkv. (deraf 354 Køer), 494 Faar, 432 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 129 Td.; 11 Selvejergaarde med 41, 2 Arvefæstegd. med 22, 18 Fæstegd. med 60, 21 Huse med 6 Td. Hrtk. og 8 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 504 (1801: 329, 1840: 393, 1860: 456, 1880: 452), boede i 78 Gaarde og Huse; Erhverv: 23 levede af immat. Virksomh., 317 af Jordbrug, 73 af Industri, 17 af Handel, 43 af andre Erhv., 26 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Fręr* (1390: Frægyer, 1406: Fræger) med Kirke, Skole og Sparekasse for Skjørping-F. Past. (opr. $^{8}/_{3}$ 1874; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 26,255 Kr., Rentef. $3^{3}/_{5}$ pCt., Reservef. 4842 Kr., Antal af Konti 352); *Sejlstrup* (1406: Segelstorp). Hovedgaarden *Tustrup*, Arveforpagtergaard under Grevsk. Lindenborg, med Mølle, har omtr. 18 Td. Hrtk.

Fręr S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet, samt 5. Udskrivningskr.' 394. Lægd. Kirken tilhører Buderupholm Gods.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Norddøren og et Vindue i Koret (nu tilmuret) ere bevarede. Skib og Kor ere i gotisk Tid blevne overhvælvede. Vistnok samtidig opførtes Taarnet, af Granitkvadre og Mursten (Pyramidetag; paa Vestmuren staar 1783); det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Korgavlen er ombygget 1883. Vaabenhuset er af store, gule Mursten. Ny Altertavle med et Maleri fra 1898 af A. Hou. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. (restaur. 1898).

Tustrup (Turstrup) ejedes 1422 af Jep Jensen (Benderup), men kom siden til Kronen, af hvilken Jep Jensens Sønnesøns Sønnesøn Niels Mouridsen 1575 generhvervede den ved Mageskifte. Han døde 1605 som sin Slægts sidste Mand, og T. kom saa til hans Døtre Jfr. Johanne og Abel Nielsdatter, som ejede den 1627, derefter til disses Søstersønner Viffert Seefeld, Enevold Seefeld og Rigsr. Jørgen Seefeld til Næs. Viffert S. udkøbte 1641 sin Broder Enevold, men døde barnløs, hvorefter Kommissærerne i Jørgen Seefelds Bo 1663 udlagde Gaarden til Sognepræsten ved Roskilde Domkirke og Borgmesteren i Ringsted paa forskellige Kirkers og Skolers Vegne. Senere tilhørte den en Jens Madsen, † 1730, hvis Enke Else Andersdatter 1743 solgte den (13, med Tiender 15 og Gods, i alt 67 Td. Hrtk.) til Forpagter paa Nørlund Mads Vognsen Hvas, der 1754 solgte T. til Nicolai Boye af Dronninglund, som atter 1758 solgte den til Jesper Østergaard i Aalborg, af hvem den (13, Mølleskyld 9, Tiender 19 og Gods 37 Td. Hrtk.) 1775 blev købt af Baron H. C. Schimmelmann, der indlemmede T. i Grevsk. Lindenborg; 1795 blev den Arveforpagtergd. — Palle Griis, som 1568 skrev sig af Tustrup, har formodentlig kun haft Gaarden i Leje af Kronen.

I Sognet nævnes 1514 *Freergaard* og *Kyrsgaard i Freer* og 1509 *Lykkegaard* i Freer. 1537 nævnes en Adelsmand Niels Munk i Freer.

At *Sejlstrup* By i Middelalderen har haft sin egen Kirke, der ved Klemmebrevet af 1555 befaledes nedbrudt (den Sejlstrup Kirke, der da skulde nedlægges, var S. i Børglum Hrd., se S. 135), og at „Segeltorp Sogn“ nævnes i Dokum. fra 1390 og 1406, er urigtigt.

I en lille Mose paa Fręr Nordmark fandtes 1869 5 ensdannede Guldhalsringe fra den yngre Jærnalder (Vægt omtr. 128 Lod, Værdi 3162 Kr.).

Hindsted Herred.

Sogne:

1610

1648

Hindsted Herred, det sydøstligste i Amtet, grænser mod N. til Fleskum og Hellum, mod V. til Hornum, Aars og Gislum Herreder, mod S. V. til Randers Amt, mod S. til Mariager Fjord, der skiller det fra Randers Amt (Onsild og Gjerlev Hrd.), og mod Ø. til Kattegat. Dets største Udstrækning fra V. til Ø. er omtr. $4^3/_4$, fra N. til S. 3 Mil. Det hører til Mariager Fjords Bækken og er mod V. højtliggende (Rold Bavnehøj, 364 F., 114 M.); mod S. og S. Ø. falder Landet temmelig brat af til Fjorden (her ligge Tyrkenshøje, 172 F., 54 M.); mod Ø. skraaner det jævnt ned til de lave Egne ved Kattegat. Mod Ø. ere Jorderne ret frugtbare, ellers til Dels skarpsandede med Hedestrækninger. Gennem de vestlige Bakker løber *Villestrup Aa* mod S. ud i Fjorden. En Del Skov findes, navnlig mod N. V. (en Del af Buderupholm Skovdistr., se S. 462) og mod Ø. (i alt 7703 Td. Ld.). M. H. t. Frugtbarheden hører det til de mellemgode Herreder (ved Matr. gnmstl. $30^1/_4$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Efter Opgørelsen 1896 var Fladeindholdet 79,583 Td. Ld. ($7{,}_{97}$ □ Mil, $438{,}_8$ □ Km.). Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. var $^1/_1$ 1895 2576 Td. Folketallet var $^1/_2$ 1890 13,308 (1801: 5806, 1840: 7783, 1860: 10,004, 1880: 12,416). I gejstl. Hens. danner det eet Provsti med Hellum Hrd., i verdsl. Hens. hører det under Hellum-Hindsted Herreders og Rinds-Gislum Hrd.'s Jurisdiktioner samt Amtets 4. Forligskreds (Als, Skelum og Visborg S.), 5. Forligskreds (Vive, Rostrup, Ove, Astrup og St. Arden) og 6. Forligskreds (de øvrige Sogne).

Hindsted Hrd., i Vald. Jrdb. *Hethenstathæhæreth*, hørte i Middelalderen til Himmersyssel, fra 1660 til Aalborghus Amt; se videre S. 341.

Der er i Herredet talt omtr. 900 jordfaste Oldtidsmonumenter (deraf omtr. 30 Dysser, Jættestuer og andre Stenalders Stengrave, 6 Langhøje, Resten runde Gravhøje); men mere end Halvdelen er nu sløjfet eller forstyrret; $^1/_1$ 1900 vare 57 fredlyste.

Flest findes i den vestl. Totredjedel (i Astrup Sogn omtr. 130, Ove 110, Vive 105, Rostrup 100, Horby 95, Valsgaard 90 og Vebbestrup 80); i Als er der ingen.

Litt.: Indberetn. til Nationalmus. om antikv. Undersogelser i H. Hrd., af *K. Bahnson* og *E. Rondahl*, 1887-88.

Als Sogn, det største i Herredet, begrænses mod Ø. af Kattegat og mod S. af Mariager Fjord og omgives ellers af Visborg og Skelum Sogne samt Hellum Hrd. (Solbjærg S.) og Fleskum Hrd. (Mov S.). Kirken, mod Ø. ved Kattegat, ligger omtr. 3 Mil N. Ø. for Mariager og 5¼ Mil S. Ø. for Aalborg. De lavtliggende, jævne Jorder ere overvejende sandede med Sand og Grus i Underlag og med en Del Hede og Flyvesand, dog ere de i den sydlige Del muldsandede og, hvad Als Bys Jorder angaar, lerblandede. En Del Skov (Tofte Sk., Als Sk,, Bøndersk., Ø.-Louenkjær). Store Flaske Sø mod S. er nu udtørret.

Fladeindholdet 1896: 12,168 Td. Ld., hvoraf 3225 besaaede (deraf med Hvede 4, Rug 733, Byg 636, Havre 1125, Boghvede 15, Spergel 70, Frøavl 7, Blandsæd til Modenhed 96, Grøntf. 265, Kartofler 222, andre Rodfr. 51), Afgræsn. 1298, Høslæt, Brak Eng m. m. 2779, Have 59, Skov 1187, Moser 774, Kær og Fælleder 1492, Hegn 3, Heder 926, Flyvesand 215, Stenmarker 16, Veje og Byggegr. 160, Vandareal m. m. 34 Td. Kreaturhold 1898: 750 Heste, 2522 Stkr. Hornkv. (deraf 1359 Køer), 2522 Faar, 1270 Svin og 23 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 431 Td.; 96 Selvejergaarde med 337, 20 Fæstegd. med 50, 168 Huse med 40 Td. Hrtk. og 123 jordløse Huse, ¼ i Fæste og Leje. Befolkningen, ½ 1890: 2002 (1801: 1116, 1840: 1526, 1860: 1672, 1880: 1904), boede i 412 Gaarde og Huse; Erhverv: 82 levede af immat. Virksomhed, 1176 af Jordbr., 5 af Gartneri, 140 af Fiskeri, 308 af Industri, 66 af Handel, 14 af Skibsfart, 130 af forsk. Daglejervirks., 52 af deres Midler, og 29 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Als* (1252: Alnes) med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1885), Sparekasse (opr. 29/4 1882; 31/3 1898 var Sparernes Tilgodehav. 212,226 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 11,989 Kr., Antal af Konti 557), Kro med Badehotel, Andelsmejeri (Ravnborg), Teglværk, Vandværk, Mølle og Telefonstation; *Helberskov* med Skole og Købmandsforretn.; *Odde* — i Nærheden *Alsodde*, Lodshuse, med Lodsstation (Mariager Fjords Lodseri), Toldassistentstation, Udskibningssted, Telefonstation og Fyr (rødt, fast Fyr, Fl. Højde 28 F., Lysvidden 1¼ Mil) —; *Buddum*; *Fruerlund*; *Hurup* (Øster-, Nørre- og Sønder-H.) med Kapel, Skole, Forsamlingshus (opf. 1895), Mølle, Kro, Andelsmejeri (Søvang), Købmandsforretn., Udskibningssted, Toldassistent- og Statstelefonstation; *Tofte* med Skole og Skovfogedbolig. Gaarden *Poulsenseje* har 23½ Td. Hrtk., 740 Td. Ld., hvoraf omtr. 300 Eng og Græsningsjord, 100 Skov, 100 Klit og Lyngjord (under Beplantning), Resten Ager; til Ejendommen høre 8 Lejehuse. Saml. af Gaarde og Huse: *Sandhuse*, *Sellegde.*, *Hedegde.*, *Haslevgde.*, med Vandmølle, *Halvrebene*, *Als Hede*, Huse. Andre Gaarde: *Marienlund*, *Sjældenglad*, *Lykkegd.*, *Vibæk*, m. m.

Als S., en egen Sognekommune, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 407. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Visborggd.

Kirken, beliggende paa en høj Banke ved Havet, bestaar af Skib og Kor med Apsis, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor med Apsis ere fra senromansk Tid af Mursten. Sydsiden er restaur. vistnok 1798 samtidig med Taarnets Sydside. Syddøren og et Par oprindelige Vinduer ere bevarede (Norddøren tilmuret). Skib og Kor ere hvælvede. Taarn og Vaabenhus ere samtidige, vistnok fra gotisk Tid; det hvælvede Taarnrum har Rundbue ind til Skibet. Ny Altertavle med to Malerier

(Jairi Datters Opstandelse og en Kopi af Billedet i Johanneskirken i Kbh.). Romansk Granitdøbefont med Rebsnoning og to Menneskehoveder. Prædikestol fra 17. Aarh. I Koret Epitafium over Præsterne Morten Madsen Hvass, † 1623, Christen Pedersen Thising, † 1640, samt deres Hustru Anne Christensdatter, og Mads Mortensen Hvass, † 1674. og hans Hustru Maren Christensdatter Knabe. I Taarnet Ligsten over ovenn. Præster. Ved Opgangen til Koret Ligsten over Præsten Niels Johansen Kall, † 1702, og Hustru.

Hurup Kapel, Filialkirke til Als Kirke, er opf. 1899 (indviet $^{10}/_{8}$) i Korsform med et lille Taarn efter Tegn. af Arkit. A. Wiinholt; Altertavlen (Disciplene paa Vejen til Emaus) er malet af A. Dorph; smuk syvarmet Lysestage. Paa Kirkegaarden et Ligkapel med Klokketaarn.

Haslevgaard er maaske det „Hosløff", hvortil en Adelsmand Joh. Pallesen skrev sig 1374. 1484 kaldes den Haslegaard. 1660 ejedes den af Fru Christence Lykke paa Overgd., der da undte sin „Søster" Jfr. Agathe Brockenhuus H. for Livstid. Fr. v. Arenstorff fik 1676 Bevill. til at gøre den (15 Td. Hrtk.) til en Ladegaard under Overgd. og underlægge H. et Stykke Eng (12 Td. Hrtk.), kaldet „Lovenkær". 1710 laa den endnu under Overgd. og havde 30 Td. Hrtk., men 1797 var den delt i 3 lige store Gaarde og en Mølle og laa under Havnø (Saml. til j. Hist. 2 R. I, S. 511). — Henrik Kirt skrev sig 1404 til *Lykkegaard*. — *Hedegaard* tilhørte fordum Vor Frue Kloster i Aalborg, der 1509 afhændede den til Kronen, som 1565 skødede den og Haslevgd. til Hr. Jørgen Lykke.

Sognet, der langt op i Tiden har været under Vand (derfor ingen Oldtidsmonumenter), har i den nyere Tid lidt af Sandflugt; i Slutn. af 16. eller Beg. af 17. Aarh. blev saaledes i den nordl. Del Byen *Kragelund* (der er endnu en Gaard af dette Navn) ødelagt af Sand (se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 367). Der har i sin Tid ved Strandkanten været Saltkogerier; saaledes skal Viborgbispen i Slutn. af 15. Aarh. have haft en Saltkedel her. Om en Saltkedel ved Haslevgd., se Nyt hist. Tidsskr. V, S. 242.

Se Saml. til j. Hist. 2. R. IV S. 365 flg.

Skelum Sogn omgives af Annekset Visborg, Als Sogn og Hellum Hrd. (Solbjærg S.). Kirken, noget sydl., ligger $2^1/_4$ Mil N. Ø. for Mariager og $4^1/_2$ Mil S. Ø. for Aalborg. De i Midten lidt højtliggende Jorder ere dels dybtmuldede med Lerblanding, dels muldsandede, mod S. og navnlig mod Ø. lavtliggende og jævne, kæragtige med Elleskove og Krat (Nørkjær Skov og Skelum Kjærhave) samt Enge. Paa Sydvestgrænsen løber Korup Aa. Gennem Sognet gaar Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 4762 Td. Ld., hvoraf 1918 besaaede (deraf med Rug 392, Byg 430, Havre 745, Boghvede 11, Spergel 24, Froavl 5, Blandsæd til Modenhed 134, Grøntf. 39, Kartofler 97, andre Rodfr. 38), Afgræsn. 706, Hoslæt, Brak, Eng m. m. 1545, Have 39, Skov 109. Moser 69, Kær og Fælleder 280, Veje og Byggegr. 94 Td. Kreaturhold 1898: 518 Heste, 1452 Stk. Hornkvæg (deraf 808 Køer), 1667 Faar, 751 Svin og 8 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 262 Td.; 78 Selvejergaarde med 207, 5 Fæstegd. med 22, 116 Huse med 33 Td. Hrtk. og 28 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1324 (1801: 497, 1840: 851, 1860: 1036, 1880: 1244), boede i 269 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomhed, 791 af Jordbr., 220 af Industri, 25 af Handel, 8 af Skibsfart, 164 af forsk. Daglejervirks., 65 af deres Midler, og 8 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Skelum* (*Skelund*) med Kirke, Præstegd., Skole, Lægebolig, Sparekasse (opr. $^{31}/_{11}$ 1870; $^{31}/_{3}$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 105,988 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 6019 Kr., Antal af Konti 344), Købmandsforretn., Andelsmejeri, Mølle, Kro og Jærnbanestation; *Veddum* med Skole, Forsamlingshus (opf. 1884), Afholdsforening, Mølle og Jærnbanehpl. Saml. af Gde. og Huse: *Veddum-Vorn*, *Tornskjær*, *Veddum-Vandkjær*, *Rønholt* og *Hylt*. Gaarde: *Nørkjær* (Forpagtergd. under Visborggd.), *Sandagergd.* med Teglværk.

Skelum S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Amtets søndenfjordske Lægedistr. (Terndrup), 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 408. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Visborggd.

Den lille *Kirke* bestaar af Skib og Kor, lille Klokketaarn ved Korets Østgavl samt Sakristi ved Korets Nordside og Vaabenhus mod S. Skib og Kor (overhvælvede) ere fra romansk Tid af Mursten, men ødelagte ved senere Restaurationer. Vaabenhuset er fra 1647. Taarnet er sammenbygget med to Stræbepiller. Korbuen er bevaret. Altertavle fra Midten af 17. Aarh. med et Maleri (Korsfæstelsen). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 17. Aarh. Foran Korskranken Ligsten over Sognepræst Peder Wagaard, † 1806, og Hustru; i Skibets Væg Mindetavler over Præsten Enevold Wagaards († 1773) to Hustruer.

Om Sognet se under Solbjærg Sogn S. 471.

Visborg Sogn, Anneks til Skelum, omgives af dette og Als Sogn, Mariager Fjord, Vive, Rostrup og Astrup Sogne samt Hellum Hrd. (Solbjærg S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger omtr. 2 Mil N. Ø. for Mariager og $4^3/_4$ Mil S. Ø. for Aalborg. De noget ujævne, mod Ø. lavtliggende Jorder ere for en stor Del sandede, med Sand og Grus i Underlag, i den østl. Del mere muldede med Lerunderlag. Henved $^1/_4$ er dækket af Skov (Tron Sk., Visborggaards Skove, Havnø Lund, V.-Louenkjær, m. m.). Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hadsund og Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 7785 Td. Ld., hvoraf 2014 besaaede (deraf med Hvede 6, Rug 502, Byg 315, Havre 596, Boghvede 59, Spergel 49, Frøavl 4, Blandsæd til Modenhed 168, Grøntf. 81, Kartofler 179, andre Rodfr. 54), Afgræsn. 1307, Høslæt, Brak, Eng m. m 1962, Have 34, Skov 1858, Moser 37, Kær og Fælleder 368, Hegn 8, Heder 87, Veje og Byggegr. 105, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 379 Heste, 1585 Stk. Hornkvæg (deraf 856 Køer), 1370 Faar, 828 Svin og 37 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 275 Td.; 43 Selvejergaarde med 246, 1 Fæstegd. med 2, 107 Huse med 27 Td. Hrtk. og 65 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1435 (1801: 531, 1840: 730, 1860: 1013, 1880: 1359), boede i 255 Gaarde og Huse; Erhverv: 52 levede af immat. Virksomhed, 749 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 34 af Fiskeri, 321 af Industri, 69 af Handel, 14 af Skibsfart, 118 af forsk. Daglejervirks., 48 af deres Midler, og 24 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Visborg* med Kirke, Skole, Kro, Købmandsforretn., Mølle, Teglværk og Jærnbanestation; *Glerup* med Skole og Fattiggaard (opr. 1870, Plads for 40 Lemmer). Flækken og Ladepladsen *Hadsund* (gml. Form: Haddersund), ved Fjorden og Grænsen af Vive Sogn — $^1/_2$ 1890 med 110 Huse og 701 Indb. (deraf 21 og 145 i Vive Sogn); 1801: 9, 1840: 7, 1860: 170, 1880: 281 Indb. —, med Kirke, Skole, Realskole (opf. 1896), Missionshus (opf. 1900), Filial af Terndrup Apotek, Lægebolig, Sparekasse (opr. $^1/_9$ 1884; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 132,682 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 10,350 Kr., Antal af Konti 701), Fællesmejeri, Svineslagteri, Maskinfabrik, Savværk, Mineralvandsfabrik, Ølbryggeri, Vandværk, Købmandsforretninger, Haandværkere, Markedsplads (Marked i Apr., Maj, Sept. og Okt.), Gæstgiveri, Havn (anl. omtr. 1860, ved Brohovedet 10 F. Vand), Lods-, Toldassistent- og Dampskibsstation, Færgefart til det lige overfor liggende Søndre-Hadsund (Hadsundhuse), Jærnbanestation, Endepunkt for Aalborg-Hadsund Banen (se S. 381), Telegraf- og Telefonstation samt Postkontor. Saml. af Gaarde og Huse: *Søndergaarde*, *Visborgskovmark*, *Glargde.*, *Møllegde.* Hovedgaarden *Visborggaard* har $71^3/_8$ Td. Hrtk., 1822 Td. Ld., hvoraf 236 Eng, 1100 Skov, Resten Ager; til Gaarden høre Fæstegods og Forpagtergaarde med $39^1/_4$ Td. Hrtk. (i Visborg, Skelum og Als S.). Hovedgaarden *Havnø* har 54 Td. Hrtk., omtr. 1760 Td. Ld., hvoraf omtr. 700 Eng, 650 Skov, Resten Ager; 6 Huse. Andre Gaarde: *Strandkjærgd*, *Ormgd.*, *Kildegd.*, *Urenholt*; *Glerupvad* m. fl. *Korup Vejr- og Vandmølle*, med Teglværk.

Visborg S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 409. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Visborggd.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Korsarm mod N., Vaabenhus mod S. og Gravkapel (tidligere Sakristi) ved Korets Nordside. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid af Granitkvadre; men nu staar kun Skibets vestl. Del, hvori ses den oprindl. Norddør (tilmuret). Vistnok i gotisk Tid tilføjedes Taarnet, af Kvadre og Mursten, med hvælvet Underrum, der har flad Bue ind til Skibet (paa Taarnets Sydmur staar: J. A. v. A. D. 1787, og 1842). I Slutn. af 16. Aarh. undergik Kirken en betydelig Ombygning, om hvilken en Sandstensplade over Vaabenhusdøren med Aarst. 1593 og Navnene Sophie Rosenkrantz, Jak. Seefeld og Sophie Bille minde. Koret og Skibets østl. Del nedbrødes, Murene forlængedes mod Ø., og et nyt Skib og Kor opførtes, saa at Skib og Kor gaa i eet uden Korbue; Kirken overhvælvedes, og Korsarmen og Vaabenhuset opførtes, maaske ogsaa Kapellet, hvis nedre Del, af røde Munkesten med rudeformet Mønster af sorte Sten, dog synes at være fra den senere Middelalder. Alle Tilbygningerne have Kamgavle med Blindinger. Mellem

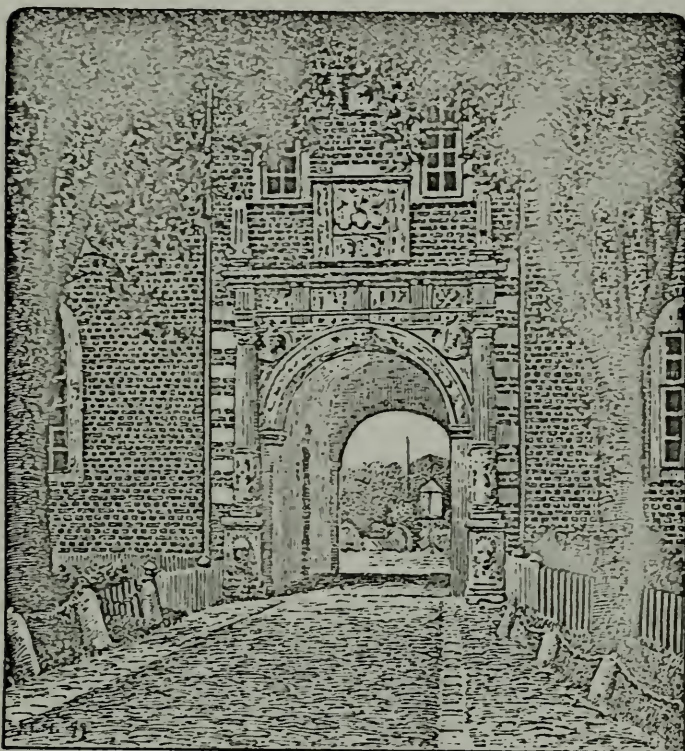

Visborggaard.

Kapellet og Korsarmen er senere opf. en Mur, hvorved der dannes en Forstue til Herskabsstolen. Altertavle i Renæssancestil fra 1600, med Jak. Seefelds m. fl. Vaabener og et Maleri (Christus paa Korset) fra 1873 af L. R. Tuxen. Alterskranken er af smedet Jærn; Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen og med de samme Vaabener. Romansk Granitdøbefont med Menneske- og Dyrefigurer. Stolestader fra 1570, 1574 (se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 318), 1587 og 1636. I Koret 8 Kannikestole fra gotisk Tid med Udskæringer (de skulle være fra Mariager Klosterkirke). Jærnbeslagen Dør fra Vaabenhuset ind til Skibet med Aarst. 1592. I Skibet en Messinglysekrone, skænket 1721 af Ritmester Jak. Kjærulf. I Korets Væg en stor Ligsten over Jak. Seefeld, † 1599, og hans to Hustruer, med et Relief af „Døden“; paa den anden Side af Alteret en Sten med Opstandelsen i Relief, omgivet af en Bort med 24 adelige Vaabenskjolde i Relief. Over Indgangen til Kapellet (skilt fra Koret ved et Renæssancepanel) hænger et Maleri fra 1600 af Jak. Seefeld, hans to Hustruer og Børn. I Kapellet Sandstenskister med Ligene af Oberst Andr. Arenstorff, † 1764, og Hustru Sophie Marie v. Schiebel, † 1761. Under Kapellet og Koret er der Gravhvælving (se Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 518 og 537 flg.).

Hadsund Kirke, paa en Bakke ved Fjorden Ø. for Byen, er opf. 1897-98 (indviet 14/8 1898) i romansk Stil af røde Sten i Korsform med et Taarn over Korset, efter Tegn. af A. Wiinholt. Altertavlen (Kopi af Tuxen: Christus paa Korset) er skænket af Etatsraadinde Kjellerup til Visborggd. Ved Kirken et L i g k a p e l med Klokketaarn.

Visborggaard (gml. Form: Wæsæburgh) tilhørte 1351 Anders Nielsen (Munk). 1401 dennes Broder Jens Nielsen, 1408 og 1422 disses Sønner Niels Andersen og Mads Jensen, 1445 og endnu 1495 sidstnævntes Søn Hr. Jens Madsen, hans Søn Munk Jensen 1495; da hans Sønner Jens og Jakob Munk døde uden Børn, kom V. til deres Moder Fru Inger Bjørn, der havde ægtet Jens Tygesen (Seefeld), og disses Søn Enevold S., † 1557, i hvis Tid V. 1534 blev afbrændt af Skipper Klement. Hans Søn Rigsr. Jak. Seefeld, † 1599, fik Birkeret af Fr. II (Birketinget holdtes paa Gaarden). Hans Søn Enevold S. var den næste Ejer, derpaa dennes Søn Jørgen S., † 1666, og hans Søn Claus S. 1681 kom V. (115, Skovsk. 21, Gods 87 Td. Hrtk.) ved Indførsel for tilgodehav. Fordringer til Beløb 10,809 Rd. hos Fru Birgitte Urne, Cl. Seefelds Enke, til Assessor Henr. Jørgensen Swichtenberg, † 1686, hvis Enke Mette Olufsdatter 1702 testamenterede V. (78 og 203 Td. Hrtk.) til sin Dattersøn Johs. Svane for 14,019 Rd., for hvilken Sum hans Medarvinger gav ham Skøde paa Gaard og Gods 1704. Efter Giftermaal 1718 med Svanes Enke Anne Kjærulf fik Justitsr. Severin Benzon Visborggd., men efter hans Død gjorde Enken 1729 Opbud, og Etatsr. Fr. v. Arenstorff købte saa V. (82, Tiender 91, Skovsk. 14, Gods 293 Td. Hrtk.) med Havnø m. m. for 60,000 Rd.; den kom saa til Sønnen Kapt. Andr. v. A., † 1764, og til Kmhr. Fr. v. A., † 1829, hvis Arvinger 1830 solgte den for 125,000 Rd. til Justitsr. Jak. Kjellerup, † 1831; den gik over til Sønnen N. V. K., † 1847, og hans Søn Etatsr. J. K., † 1891, hvis Enke nu ejer den. — Hovedbygningen, omgiven af de gamle Grave, bestaar nu af 3 Fløje, af hvilke den midterste, Hovedfløjen, er af røde Munkesten i to Stokv. med Sandstensforsiringer og hvælvede Kældere samt to ottekantede Taarne paa Hjørnerne. Den er den eneste Rest af den af Jak. Seefeld 1575 opf. firfløjede Bygning, der oprindl. har haft 7 Taarne med kobbertækkede Spir. Da Gaarden efterhaanden var bleven stærkt forfalden, blev den midt i 18. Aarh. restaureret af Andr. v. Arenstorff, ved hvilken Lejlighed nogle af Taarnene og de 3 Fløje nedbrødes; den vestl. Sidefløj er opf. 1748, den østl. 1781. Paa Hovedfløjen mod Broen over Graven findes en meget smuk Sandstensportal med Jak. Seefelds og hans to Hustruers Vaabener. I Bygningen findes flere Malerier af Familierne Munk og Seefeld, deribl. et af Jak. Seefeld med Gaarden i dens oprindelige Skikkelse.

Visborggaards Portal.

Havnø tilhørte ligesom Visborggd. Slægten Munk, men kom med Hr. Jens Madsens Datter Elne til Hans Lykke, der skrev sig til H. 1503. Den ejedes saa af deres Sønner Hr. Peder og Erik L., sidstnævntes Søn Hans L., † 1553, dennes Enke Johanne Nielsdatter Rotfeld, † 1577, deres Søn Erik L., † 1602, hvis Enke Fru Dorte Krabbe solgte H. til Iver Christoffersen Lykke, der 1620 solgte den til Enevold Seefeld, hvis Søn Peder S. arvede H., som hans Enke Vibeke Rosenkrantz 1675 afhændede til Niels Benzon, † 1707, hvorefter dennes Søn Kancellir. Niels B., † 1709, og siden hans Enke Adelaide Magd. Svanewedels anden Ægtefælle Major Iver Nicolai Sehested ejede den til 1718, da sidstnævnte solgte den (52 Td. Hrtk.) til Kancellir. Severin Benzon til Visborggd., med hvilken Gaard den var forenet til 1797, da Arvingerne efter Oberstinde Arenstorff solgte H. (67, Skovskyld 12, Møllesk. 6, Tiender 24,

Gods 268 Td. Hrtk.) til Severin v. Deden til Heiselt, som dog straks solgte den for 80,000 Rd. til Søren og Niels Fr. Hillerup, der 1799 solgte den for 111,000 Rd. til Konr. G. Greve Reventlow, som 1802 afhændede Gaarden for 74,000 Rd. til R. M. Lorentzen, der 1810 solgte den for 130,000 Rd. d. K. til Grosserer Jens Lund. Af ham købte Chr. Kjeldsen og Chr. Dinesen til Volstrup 1816 H. for 127,500 Rd.; Kjeldsen blev Eneejer 1842, † 1867; hans Søn, J. K., er den nuv. Ejer. — I Stedet for den gamle Hovedbygning, der var opf. 1654 af Grundmur af Fru Hilleborg Daa, Enevold Seefelds Enke, og senere havde faaet Tilbygninger, opførte C. Kjeldsen 1846—48 en ny Bygning i 3 Fløje i 1 Stokv. af Grundmur; samtidig tilkastedes Gravene (se *V. Fribert*, Hist. Efterretn. om H., i Saml. til j. Hist. 2. R. I S. 252 flg. og 435 flg. og II S. 46 flg. og 338 flg., hvor der ogsaa findes en Del om Visborggaard).

Om de vildsomme, „urskovagtige“ *Louenkjær Skove* se Saml. til j. Hist. 2. R. II S. 71 og 109. — Om Planen om en Bro over Fjorden ved Hadsund, se *F. Hvass*, Om en Bro ved H. eller Forbedring af Færgeforh., Randers 1886, og: Billigere Plan om en Bro osv., Randers 1887. Om den nu bevilgede Bro se Søndre Hadsund.

I Sognet findes flere betydelige Køkkenmøddinger, deribl. ved Havnø og paa Visborgholm (nu afkørt; oprindl. omtr. 2000 F. lang).

Sognet var oprindl. et eget Pastorat; men $^{22}/_{3}$ 1580 udgik Kongebr. om, at da Visborg Sogn var saare ringe uden Præstegd. (1574 klagede Præsten over denne Mangel), skulde det sammenlægges med Skelum.

Vive Sogn omgives af Annekset Rostrup og Visborg Sogn, Mariager Fjord og Ove Sogn. Kirken, mod S. V., ligger 1 Mil N. Ø. for Mariager og 5 Mil S. S. Ø. for Aalborg. De noget højtliggende, bakkede Jorder (Tyrkenshøje, 172 F., 54 M.) ere overvejende sandmuldede og sandede, med Sand og Grus i Underlag. Nogen Skov og Plantage (Dalsgaard og Vivebrogaard Sk., m. m.). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hadsund til Hobro; i det østl. Hjørne udmunder Aalborg-Hadsund Banen.

Fladeindholdet 1896: 4976 Td. Ld., hvoraf 1937 besaaede (deraf med Rug 449, Byg 189, Havre 659, Boghvede 55, Spergel 70, Frøavl 6, Blandsæd til Modenhed 109, Grøntf. 113, Kartofler 214, andre Rodfr. 69, andre Handelspl. 3), Afgræsn. 990, Høslæt, Brak, Eng m. m. 787, Have 41, Skov 385, ubevokset 21, Moser 41, Kær og Fælleder 168, Hegn 7, Heder 476, Stenmarker 5, Veje og Byggegr. 115 Td. Kreaturhold 1898: 192 Heste, 784 Stk. Hornkvæg (deraf 465 Køer), 959 Faar, 492 Svin og 13 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 129 Td.; 33 Selvejergaarde med 107, 71 Huse med 21 Td. Hrtk. og 43 jordløse Huse. Befolkningen, $^{1}/_{2}$ 1890: 760 (1801: 352, 1840: 448, 1860: 655, 1880: 725), boede i 146 Gaarde og Huse; Erhverv: 51 levede af immat. Virksomhed, 440 af Jordbr., 5 af Gartneri, 13 af Fiskeri, 111 af Industri, 33 af Handel, 10 af Skibsfart, 49 af forsk. Daglejervirks., 31 af deres Midler, og 17 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vive* (1268: Vifø), ved Landevejen, med Kirke, Præstegd. („Marienborg“), Skole, Forskole, 2 Købmandsforretn. og Vandmølle; *Stevn* (1268: Styhfnø), ved Landevejen; *Østergaarde*; *Grevlund*; en Del af *Hadsund* (se S. 486). *Halkjær* og *Rødehuse*, Gde.; *Vive Hede*, Gde. og Huse. Hovedgaarden *Dalsgaard* med *Thygeslund* har 23 Td. Hrtk., omtr. 720 Td. Ld. (70 i Visborg S.), hvoraf 120 Eng, 180 Skov, 120 indtaget til Skov, Resten Ager; omtr. 1 Td. Hrtk. Fæstegods. *Vivebrogaard* har omtr. 14 Td. Hrtk., 600 Td. Ld. (heraf 200 under 5 Fæste- og Lejehuse), hvoraf 25 Eng, 110 Skov og Plantage, 65 Hede, Resten Ager. Andre Gaarde: *Mariehøj* og *Nybro*.

Vive S., en egen Sognekommune, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Hobro Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 410. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Ovegaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Et Par oprindelige

Vinduer og begge Dore ere bevarede (Norddøren tilmuret). Over Syddøren en Tympanon med to indhuggede Rundbuer. Taarnet, af Kvadre og Mursten, er restaur. 1801. Det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Vaabenhuset er samtidigt med Taarnet. Trefløjet Altertavle med Kors; paa Bagsiden Juulernes og Parsbergernes Vaabener og Aarst. 1582. Romansk Granitdøbefont med Menneskehoveder og Dyrefigurer. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. I Skibet et Krucifiks fra Renæssancetiden.

Dalsgaard blev 1436 af Fru Mette af Mølhave solgt til Jens Thomesen (Seefeld) og tilhørte derefter hans Søn Tyge Jensen S., 1484, hans Søn Jens Tygesen, som med Inger Bjørn tilgiftede sig Visborggd., deres Søn Enevold S. 1534 blev den afbrændt i Skipper Klements Fejde. Den havde saa fælles Ejere med Visborggd. og Havnø, indtil Fru Vibeke Rosenkrantz, Erik Krags, fik den, vistnok ved Indførsel hos Peder Seefeld. Men dennes Svigersøn Fred. Eiler Giedde købte 1675 Gaarden (84 Td. Hrtk.) af Fru Vibeke og efterlod den til Sønnen Kapt. Ove G., † 1716, hvorefter den ejedes af dennes Enke Anne Høg og Søster Fru Dorte Giedde, Kapt. Niels Høgs Enke, † 1743, hvorpaa D. tilfaldt Major Tyge Høg og Hustru Ide Sophie Giedde, men han solgte den 1759 (44, 7 og 229 Td. Hrtk.) for 24,000 Rd. og 50 Dukater til Borger i Kbh. Niels Møller, som 1768 ved Auktion solgte den (21 Td. Hrtk.) med en Del Gods til Forpagteren paa D., Mads Thygesen, † 1775, hvis Enke Maren Nielsdatter ægtede Edv. Vium, som 1792 skødede D. med Skovsk. og Gods (23, 11 og 59 Td. Hrtk.) for 12,200 Rd. til sin Stifsøn Thyge Thygesen, † 1842. Fra ham gik den over til Svigersønnen C. H. Lund, der solgte D. 1855 til P. Jacobsen; derefter købtes den og *Thygeslund* (som var bygget og udparcelleret i 1. Halvdel af 19. Aarh. og frasolgt af Lund) 1875 for tils. 210,000 Kr. af Landinspektør N. Svanholm, som 1899 solgte dem for 166,000 Kr. til den nuv. Ejer Kn. Dahl. — Hovedbygningen paa Dalsgd. (4 Fløje i 1 Stokv.) blev nedreven i Slutn. af 18. Aarh. og er ikke senere opf.; kun en Sidelænge af Egebindingsværk (Forpagterbolig) staar endnu. Hovedbygningen paa Thygeslund, smukt beliggende paa en Skrænt ved Fjorden i Udkanten af en Skov, er opf. 1849 af Grundmur (hvid, firkantet) i 2 Stokv.

Vivebrogaard er en Afbyggergaard fra Dalsgaard. Den tilhørte (8 og 44 Td. Hrtk.) 1778 Niels Møller, † 1780, og købtes derefter paa Auktion af Ole S. Rohde for 7787 Rd. (9, 7 og 28 Td. Hrtk.); han solgte den 1786 for 7600 Rd. til Forpagter paa Trudsholm Peder Møller. Nuv. Ejer er Amtsfuldmægtig F. Neergaard-Petersen.

Stevnhoved er bygget 1668 af Niels Vinter (se Saml. til j. Hist. 2. R. 1 S. 353 flg.) og beboedes 1685 af Anders Vinter og 1700 af hans adelige Enke Margr. Urne, 1710 af Chr. Vinter, som 1712 solgte den for 2500 Rd. til Johs. Svane til Visborggd. 1721 ejedes den af Sr. Mads Mikkelsen Wilsberg, som 1753 solgte den (15 Td. Hrtk.) til Fru Birg. Sophie Sehested paa Villestrup. Gaarden er i 19. Aarh. nedlagt og lagt ind under Stevn.

Vive saavel som Ove og Valsgaard Sogne, der ligge langs med den nordl. Bred af den smukke Mariager Fjord, og som mange Steder har stejle Bakker ned til Fjorden med smukke Partier, har tidligere haft store Skove, der nu for største Delen ere ryddede.

Sognet har i Oldtiden været en ikke uvigtig Beboelsesplads; der er truffet flere Køkkenmøddinger, bl. a. ved Thygeslund; af de mange Gravhøje ere 5 fredlyste ved Halkjær og 3 paa Vive Bymark.

Vive havde tidligere Ove og Valsgaard til Annekser. I Klemmebr. af 1555 hedder det: „Vive, Ove og Valsgaard, Rostrup og Arden Sogne, som to Præster nu haver, derom skal gode Mænd forfare Lejligheden, hvilken af disse 5 Kirker bedst kan ødelægges, og siden skal hvert af de to andre Sogne blive tils. under een Præst“. Ingen af Kirkerne blev imidlertid nedbrudt; Vive, Ove og Valsgaard bleve eet Pastorat, medens Rostrup og Arden lagdes til Astrup som Hovedsogn. Aar 1879 blev Ove udskilt som et eget Pastorat sammen med Valsgaard, og Vive fik Rostrup til Anneks.

Se Saml. til j. Hist. X S. 10 flg.

Rostrup Sogn, Anneks til Vive, omgives af dette, Ove, Valsgaard, Vebbestrup, Store Arden, Astrup og Visborg Sogne. Kirken, midt i Sognet, ligger 1¼ Mil N. N. V. for Mariager og 4½ Mil S. for Aalborg. De for en Del højtliggende og bakkede Jorder (Tinghøj, 35,1 F., 112 M.) ere muldsandede med Ler og Kalk i Underlag. Gennem Sognet løber *Villestrup Aa* med dens Tilløb *Lundgaard Bæk* og *Stubberup Bæk.*

Fladeindholdet 1896: 7235 Td. Ld., hvoraf 3019 besaaede (deraf med Rug 705, Byg 301, Havre 1250, Boghvede 43, Bælgsæd 4, Spergel 65, Blandsæd til Modenh. 56, Grøntf. 122, Kartofler 372, andre Rodfr. 99), Afgræsn. 2142, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1058, Have 39, Skov 91, Moser 68, Kær og Fælleder 55, Hegn 6, Heder 618, Flyvesand 12, Veje og Byggegr. 117, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 309 Heste, 1241 Stkr. Hornkv. (deraf 694 Køer), 1340 Faar, 802 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 240 Td.; 58 Selvejergaarde med 206, 2 Fæstegd. med 7, 103 Huse med 27 Td. Hrtk. og 6 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 875 (1801: 464, 1840: 502, 1860: 592, 1880: 724), boede i 168 Gaarde og Huse; Erhverv: 9 levede af immat. Virksomh., 691 af Jordbr., 109 af Industri, 15 af Handel, 17 af forsk. Daglejervirks., 14 af deres Midler, og 20 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Rostrup* med Kirke, Skole, Købmandsforretn. og Vandmølle; *Stenstrup*; *Lundgaardby* med Stampemølle; *Brøndbjærg*; *Vraa* med Skole og Vandmølle; *Tostrup*; *Hedegaarde*; *Monstrup*. Gaarde: *Blegedø*, *Marienborg* (ell. *Birkevorde*), *Viveterp*, *Harhøj*.

Rostrup S., en egen Sognekommune, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som Hovedsognet samt 5. Udskrivningskr.' 414. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Villestrup.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V., Korsarm mod N. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Murene ere senere omsatte og Kirken til Dels forhøjet med Mursten. Syddøren og den brede Korbue ere bevarede. Taarnet er af Kvadre og røde Mursten, med Pyramidetag. Det hvælvede Taarnrum har Spidsbue ind til Skibet. Korsarmen, til Dels af Kvadre fra Skibets Nordmur, aabner sig ind til Skibet med en flad Bue. Vaabenhuset er fornyet og udvidet 1869. Kirken har fladt Bræddeloft. Altertavlen (restaur. 1890) bestaar af to forskellige Dele, af hvilke den nederste er et Alterskab, hvori ere anbragte en Del smaa Alabastplader (fra 16. Aarh. med Scener af Christi Liv), der siges at hidrøre fra Alteret i det nedbrudte Kapel paa Villestrup. Kalken er 1660 skænket af Fru Ingeborg Parsberg. Romansk Granitdøbefont. Prædikestolen (ligeledes restaur.) bestaar af 3 Felter godt udført gotisk Snitværk (deribl. en Munk med en Skriftrulle, hvorpaa Aarst. 1544); i Midtfeltet Juulernes og Lungernes Vaabener. Under Korsarmen er en tom Gravhvælving. I den ydre Taarnindgang er der som Karmsten indmuret en sekskantet Sten med Fremstillinger fra romansk Tid.

Vraagaard med Skov til 138 Svins Olden blev 1669 af Jfr. Sophie Seefeld solgt til Fr. Eiler Giedde. 1759 laa den under Dalsgd.

I Sognet har der staaet to Kirker, *Tostrup* og *Stenstrup Kirker*. Af den første (nævnt i et Dokum. fra 1469) ses endnu Fundamenter og Kampestensmure i en 67 F. lang Jordhøjning. Den har indv. været $15^1/_2$ F. bred og vistnok haft Korrunding. Mod Ø. og S. findes Rester af et Kirkegaardsdige. Hvor Stenstrup Kirke har staaet, er der ikke Spor af Murværk. Stedet viser sig som en 60 F. lang og 25 F. bred Jordhøjning.

Ved Stenstrup er der fredlyst 3 Gravhøje, deribl. den anselige *Klovhøj* og *Loddenhøj*.

Rostrup Sogn havde fra gammel Tid Arden til Anneks; ved kgl. Res. af $^{18}/_4$ 1567 blev R. med Arden Anneks til Astrup; 1879 annekteredes det til Vive.

Ove Sogn omgives af Annekset Valsgaard, Rostrup og Vive Sogne samt Mariager Fjord. Kirken, noget østl., ligger henved $^3/_4$ Mil N. for Mariager og $5^1/_4$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, særlig i den østl. Del bakkede Jorder (højeste Punkt 271 F., 85 M.) ere overvejende sandmuldede. Mod S. ligger *Kjelstrup Sø*, der staar i Forbindelse med Fjorden. *Villestrup Aa* løber mod S. ud i Fjorden. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Hadsund til Hobro.

Fladeindholdet 1896: 5818 Td. Ld., hvoraf 2560 besaaede (deraf med Rug 582, Byg 228, Havre 1074, Boghvede 11, Spergel 15, Blandsæd til Modenhed 105,

Grøntf. 128, Kartofler 262, andre Rodfrugter 153), Afgræsn. 1400, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1059, Have 46, Skov 180, Moser 11, Kær og Fælleder 67, Hegn 8, Heder 343, Stenmarker 44, Veje og Byggegr. 95, Vandareal m. m. 5 Td. Kreaturhold 1898: 301 Heste, 1221 Stkr. Hornkv. (deraf 707 Køer), 1125 Faar, 827 Svin og 22 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 224 Td.; 62 Selvejergaarde med 201, 73 Huse med 23 Td. Hrtk. og 32 jordløse Huse, 1/3 i Fæste og Leje. Befolkningen, 1/2 1890: 826 (1801: 407, 1840: 666, 1860: 799, 1880: 826), boede i 169 Gaarde og Huse; Erhverv: 38 levede af immat. Virksomhed, 535 af Jordbrug, 33 af Fiskeri, 135 af Industri, 11 af Handel, 14 af Skibsfart, 11 af forsk. Daglejervirks., 25 af deres Midler, og 24 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Ove* (1322: Avæ), ved Landevejen, med Kirke, Præstegd. (Lundsgd.), Skole, Forsamlingshus (opf. 1897), Kro, Andelsmejeri og Telefonstation; *Stubberup* med Mølle; *Kjelstrup* (1453: Ketelstorp) med Skole; *Hovtved*; *Barsbøl*. Hovedgaarden *Ovegaard* har 22 Td. Hrtk., 540 Td. Ld., hvoraf 70 Eng, 30 Skov, 70 Plantage, 50 Hede, 20 Græsningsjord langs Fjorden, Resten Ager. Andre Gaarde: *Holbækgd.*, *Nagentoft*, *Løvdal*, *Laaenhus*, *Karlseje*, *Overkarls* (ell. Kaalsgd.). *Ovegaard Mølle*; *Karlsmølle* (1465: Colx), *Stinesminde*, Teglværk og Færgested.

Ove S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Hobro Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 411. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Porsgaard.

Kirken (fordum indviet til St. Nicolaus) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Koret og den østl. Del af Skibet ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Et Vindue og begge Døre ere bevarede (Norddøren tilmuret). Tympanon over Syddøren med indhuggede Buer. I Skibets Mure er der indsat flere Stene med Dyrefigur, Menneskehoved, Kors m. m. Til Skibet er der, vistnok i gotisk Tid eller i Renæssancetiden, mod V. føjet en omtr. 25 F. lang Tilbygning med svære Mure af Kvadre fra Vestgavlen, sikkert bestemt til at bære et Taarn. Det nuv. Taarn, vistnok opf. 1776, ikke saa bredt som Tilbygningen, bæres af dennes Nordmur og en Murpille midt i Forlængelsen. Vaabenhuset er vistnok samtidigt med Taarnet. Koret er hvælvet, de øvrige Partier have Bjælkeloft. Den oprindelige Korbue er bevaret. Ny Altertavle med et Kors i Midten. Messingstager, skænkede 1737 af Jens Jensen Kirchegaard. Kalken er skænket 1754 af Fr. Munch til Ovegaard og Karen Lassen, „da Kirkens Kalk og Disk ved Ild blev smeltet hen". Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 18. Aarh. Foran Koret Ligsten over Jens Clausen Foss til Ovegd., † 1791, og Hustru. Ved Skibets Vestgavl Ligsten over Kammerr. Fr. Munch til Ovegd., † 1769, og Hustru. I Taarngulvet er indmuret Dækpladen til et Alterbord med Relikviegemme.

Ovegaard tilhørte i katolsk Tid Mariager Kloster og hen imod Reformationen Viborgbisperne, af hvilke den sidste, Jørgen Friis, forlenede sin Broder Ridder Chr. Friis († 1561) med O., hvorpaa han 1542 fik kgl. Stadfæstelse, da den ved Reform. var tilfalden Kronen. Af ældre Lensmænd nævnes Niels Jensen i O. 1428 og Christen Andersen i O. 1458. 1564 fik Jørgen Lykke til Overgd. af Fr. II Skøde paa O. og Gods, som derpaa længe tilhørte Familien Lykke, deribl. Frands Lykke „den Rige", † 1655. Den kom senere til Christen Seefeld til Stenalt, som 1668 solgte den (9 Td. Hrtk.) til Mogens Rosenkrantz til Glimminge, men siden fik den tilbage igen ved at ægte Køberens Datter Lene Rosenkrantz, der 1713 som Enke solgte den (24, Skov- og Møllesk. 15, Tiender 29 Td. Hrtk.) for 6300 Rd. til sin Søn Kapt. Mogens Seefeld. Siden solgte hun alligevel O. til Niels Bertelsen Fuglsang, der 1728 testamenterede den (Gaard og Gods 105, Skovsk. 3, Tiender 27 Td. Hrtk.) til sin Svigersøn, Kancelliassessor Las Christensen, † 1736, hvis Enke Anne Nielsdatter besad den til sin Død 1751, hvorefter den (35, 27 og 100 Td. Hrtk.) ved Auktion blev solgt for 13,010 Rd. grov K. til Kammerr. Fr. Munch, gift med den forrige Ejers Datter Karen. Efter hans Død 1769 blev O. ved Auktion solgt for 27,300 Rd. til Købmand i Hobro Niels Kirketerp, hvis Dødsbo 1779 skødede den (32, 34 og 214 Td. Hrtk.) for 27,240 Rd. til Forpagter Jens Clausen Foss, † 1791, hvis Enke Anne Elisabeth Hasselbalch 1797 skødede den for 25,000 Rd. til sin Søn Jens Jensen Foss. Derpaa ejedes den af Amtsforvalter H. Svanholm, der 1824 overdrog den til Kammerr. J. Petersen, fra

hvem den 1859 gik over til Sønnen, exam. jur. E. E. P. og dennes Enke, hvis Søn, den nuv. Ejer, E. C. A. Neergaard-Petersen, overtog den 1895. — Den gamle trefløjede, to Stokv. høje Hovedbygning, ved hvilken Mogens Rosenkrantz 1669 opførte en Mur, der lukkede for Borggaarden, og hvor Fr. Munch 1759 opførte en Bygning (to Stentavler i Haven minde om disse Byggeforetagender), blev efterhaanden nedreven i 1. Halvdel af 19. Aarh., og senere er den af Egebindingsværk opførte Forpagterbolig brugt til Beboelse.

Kvistgaard nævnes 1461 og *Nørgaard* i Ove 1478. — 1453 udstedtes et Vidne, at Fru Bolde, som boede i *Kjelstrup*, gav Gods til Ove Kirke. 1480 nævnes Stig Nielsen og Bertel Nielsen i K. og 1505 Mogens i K. — Ogsaa i *Hovtved* har der boet Adel, thi 1458 nævnes Morten Thomesen i Hoffuetwedh og senere Niels Mortensen i H. — „*Bassibøll*" Gaard blev af Hr. Anders Nielsen Banner pantsat til Bisp Jens i Aarhus, men 1484 overdrog Fru Gertrud, Hr. Niels Christiernsens Enke, Bisp Niels i Viborg at indløse Pantet.

Paa Kjelstrup Mark har der været en Kirke, „kaldet af de fleste *Oplev*, af nogle *Ophøj*" (se Samlinger til j. Hist. X S. 16). I en 60 F. lang Jordhøjning, hvor den har staaet, ses nu mod V. en firkantet Fordybning (Skibet), der ved en lav Vold er adskilt fra en rundagtig Fordybning (Koret). Omkring i Jordhøjningen ses enkelte større Sten, men ingen Mursten. Udenom findes Rester af Kirkegaardsdiget. Ved Kirken har der været en hellig Kilde, som alt ved Midten af 18. Aarh. var forfalden (se ovenanf. Sted).

Ved Kjelstrup er der fredlyst 7 Gravhøje, ved Løvdal 4, deribl. de to anselige *Søhøje*.

Se Saml. til j. Hist. X S. 13 flg.

Valsgaard Sogn, Anneks til Ove, omgives af dette, Rostrup, Vebbestrup og Hørby Sogne samt Mariager Fjord. Kirken, midt i Sognet, ligger $3/4$ Mil N.Ø. for Hobro, 1 Mil N.V. for Mariager og $5^1/_2$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, især mod N. og S. bakkede Jorder (Hjedshøj, 245 F., 77 M.) ere overvejende sandmuldede. Fra N. til S. løber et lille Aaløb. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Aalborg og Hadsund til Hobro og den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 5140 Td. Ld., hvoraf 1881 besaaede (deraf med Rug 375, Byg 237, Havre 819, Spergel 75, Blandsæd til Modenh. 23, Grøntf. 148, Kartofler 143, andre Rodfrugter 57, andre Handelspl. 4), Afgræsn. 1566, Høslæt, Brak, Eng m. m. 511, Have 14, Skov 53, Moser 25, Kær og Fælleder 21, Heder 1019, Veje og Byggegr. 45, Vandareal m. m. 3 Td. Kreaturhold 1898: 253 Heste, 1066 Stkr. Hornkv. (deraf 610 Køer), 1307 Faar, 593 Svin og 9 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 174 Td.; 54 Selvejergaarde med 157, 50 Huse med 17 Td. Hrtk. og 26 jordløse Huse, $1/3$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $1/2$ 1890: 731 (1801: 295, 1840: 465, 1860: 562, 1880: 661), boede i 136 Gaarde og Huse; Erhverv: 35 levede af immat. Virksomh., 537 af Jordbr., 90 af Industri, 5 af Handel, 18 af forsk. Daglejervirks., 34 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Valsgaard*, ved Hadsundvejen, med Kirke, Skole og Forsamlingshus (opf. 1893); *Redsø* (1511: Resou); *Ulstrup*, ved Aalborgvejen; *Tofte*, ved Hadsundvejen; *Hjerritsdal* med Vandmølle; *Røkkendal*; *Skovbo*; *Krogen*. *Søndergaarde*, *Staverslund*, Gde.; *Frisdal*, Gde. Gaarde: *Bramslev* (omtr. 12 Td. Hrtk.), *Nakkedal*, *Hjedsgd.*, *Lille-Skovsgaard*, *Nederkarls*, m. m.

Valsgaard S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 412. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Porsgaard.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel. Korbuen og Syddøren ere bevarede; Norddøren, med Tympanon med et Kors, er

tilmuret. Taarnet (restaur. 1885), med adskilt Taarnrum, er af Kvadre og Mursten. Ny Altertavle, med et Kors i Midten, og Prædikestol. Granitdobefont.

I *Skovbo* har ligget en Hovedgaard, som Hr. Thomes Mogensen (Seefeld) ved 1406 pantsatte til Jes Persen (Hørby); den gik derefter vistnok i Arv til dennes Efterkommere Christiern Jensen, Bertel Christiernsen og Jes Bertelsen, som ejede den 1467. Hans Søn Bertel Jensen udkøbte endnu 1514 en Medarving af Gaarden. 1543 nævnes Husfru Kirsten i S.

I Sognet har ligget *Frisdal Slot* paa et Sted, hvor Bakkerne skraane jævnt ned mod en Bæk. Enkelte Steder ses Mursten og Grundsten med Spor af Kalk. Mod S. spores paa en længere Strækning en lav Jordvold, og mod V. ses umiddelbart ved Engen en anden lav Vold. Et Sagn fortæller, at et af Herskabets Børn engang blev røvet i den store Skov, der omgav Frisdal. Da senere Herskabets 3 voksne Døtre vare paa Vej til Oplev Kirke (se S. 493), bleve de i Kirkedalen, lidt N. Ø. for Bramslev, voldtagne og myrdede af Røvere. Paa Stedet fremsprang 3 *Frøkenkilder*, hvoraf den ene endnu ses. Da man opdagede Røvernes Tilholdssted (der skal have været i Mariager Klosters Skov nær ved Gaarden Silkeborg), viste det sig, at Hovedmanden for Mordet var de myrdede Pigers Broder. Som et Sonoffer lode Forældrene opføre en Kirke ved Valsgaard (der dengang var en enkelt stor Gaard), lige for Frisdal Slot, saaledes at de fra Slottet kunde se ind i Kirken. Der fortælles ogsaa, at Tømret i Valsgaard Kirke er taget fra Frisdal Egeskove. Et Egekrat paa Tofte Bys Marker skal være den sidste Rest af disse Skove.

I Sognet har ligget en By *Rise*, der endnu fandtes i 18. Aarh.

Ved Krogen er der fredlyst 7 anselige Gravhøje, ved Skovsgaard 2, ved Ulstrup en Langdysse, ved Frisdal et Gravkammer i Resten af en oprindl. 225 F. lang Langdysse, og ved Nederkarls et 11 F. langt Gravkammer i en delvis sløjfet Høj. Se Saml. til j. Hist. X S. 16 flg.

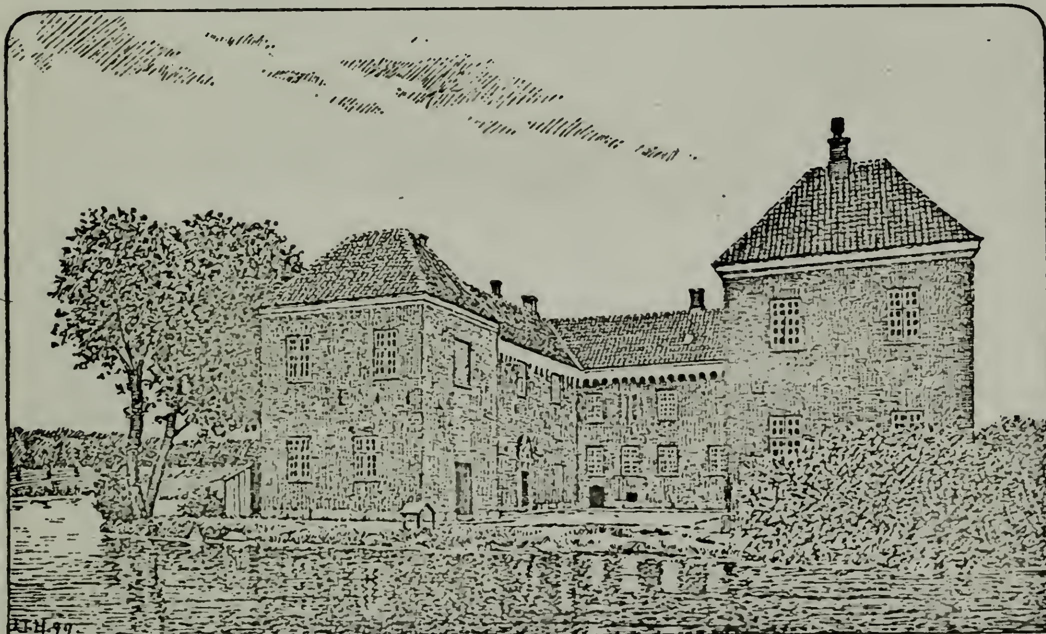
Astrup Sogn omgives af Annekset St. Arden, Rostrup og Visborg Sogne samt Hellum Hrd. (Solbjærg, Lyngby, Brøndum, Siem og Torup S.). Kirken, midt i Sognet, ligger 1¾ Mil N. for Mariager og 4 Mil S. for Aalborg. De højtliggende, for det meste bakkede Jorder (højeste Punkt 305 F., 96 M.) ere dels sandmuldede, dels skarpe med Sand- og Grusunderlag. En Del Skov (Tisted-Nørsk., Astrup-Nørsk., Kjærbjærg Sk., Kirkesk., Møllesk., m. m.). Gennem Sognet løber *Villestrup Aa*. Ved Nordgrænsen ligger *Madum Sø* (se S. 475).

Fladeindholdet 1896: 8243 Td. Ld., hvoraf 3011 besaaede (deraf med Rug 659, Byg 350, Havre 1125, Boghvede 4, Blands. til Modenh. 185, Grøntf. 217, Kartofler 325, andre Rodfr. 143), Afgræsn. 1936, Høslæt, Brak, Eng m. m. 1293, Have 56, Skov 1087, Moser 155, Kær og Fælleder 346, Hegn 11, Heder 163, Stenmarker 9, Veje og Byggegr. 170, Vandareal m. m. 6 Td. Kreaturhold 1898: 389 Heste, 1592 Stkr. Hornkvæg (deraf 889 Køer), 1220 Faar, 906 Svin og 10 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 285 Td.; 90 Selvejergaarde med 252, 1 Arvefæstegd. med 1, 115 Huse med 31 Td. Hrtk. og 12 jordløse Huse. Befolkningen, ½ 1890: 1161 (1801: 738, 1840: 834, 1860: 945, 1880: 1172), boede i 230 Gaarde og Huse; Erhverv: 43 levede af immat. Virksomhed, 871 af Jordbr., 126 af Industri, 13 af Handel, 51 af forsk. Daglejervirks., 52 af deres Midler, og 5 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Astrup* med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse (opr. $^6/_1$ 1888; $^{31}/_3$ 1898 var Sparernes Tilgodehav. 37,402 Kr., Rentef. 4 pCt., Reservef. 1595 Kr., Antal af Konti 262) og Andelsmejeri; *Borup* med Skole (paa Borup Gml. Mark); *Lille Arden*; *Møldrup* med Skole; *Axelterp*; *Tisted* med Skole og Købmandsforretn.; *Trinnerup*. *Tistedholter*, Huse; *Helmenshuse*. Hovedgaarden *Villestrup*, med Vandmølle og Teglværk, har omtr. 27 Td. Hrtk. Fæstegods, Astrup og Rostrup Sognes Konge- og Kirketiende samt Valsgaard Sogns Kongetiende. Gaarde: *Engholt*, *Madumhoved*, *Lavlundgde.*, *Horsemosegde.*, m. m. *Burholt*, Skovfogedbolig.

Astrup S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Hobro Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 3. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 413. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Villestrup.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere opf. i romansk Tid (vistnok Beg. af 13. Aarh.) af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant; men 1542 lod Axel Juul til Villestrup den ombygge og udvide, saa at væsentlig nu kun Koret staar tilbage. Skibet forlængedes betydeligt, væsentlig af Kvadre (vistnok fra de nedlagte Stenstrup og Tostrup Kirker, se S. 491), Skibets og Korets Mure forhøjedes med Mursten, og der indbyggedes Hvælvinger (Korhvælvingen nedbrødes 1832 og erstattedes med fladt Loft). Tillige tilføjedes, af store, røde Mursten, det ottekantede Taarn med Kuppel og Spir (86 F.); det hvælvede Taarnrum har flad Bue ind til Skibet; paa Taarnet staar: 1766 og W. R. Ogsaa Vaabenhuset, af store, røde Mursten og med en rigt profileret Dør, er fra Axel Juuls Tid. I Nutiden er der sket store Arbejder (Arkitekt F. Uldall); saaledes er Taarnet istandsat (1873), og der er indsat nye, granitindfattede Vinduer mod S.

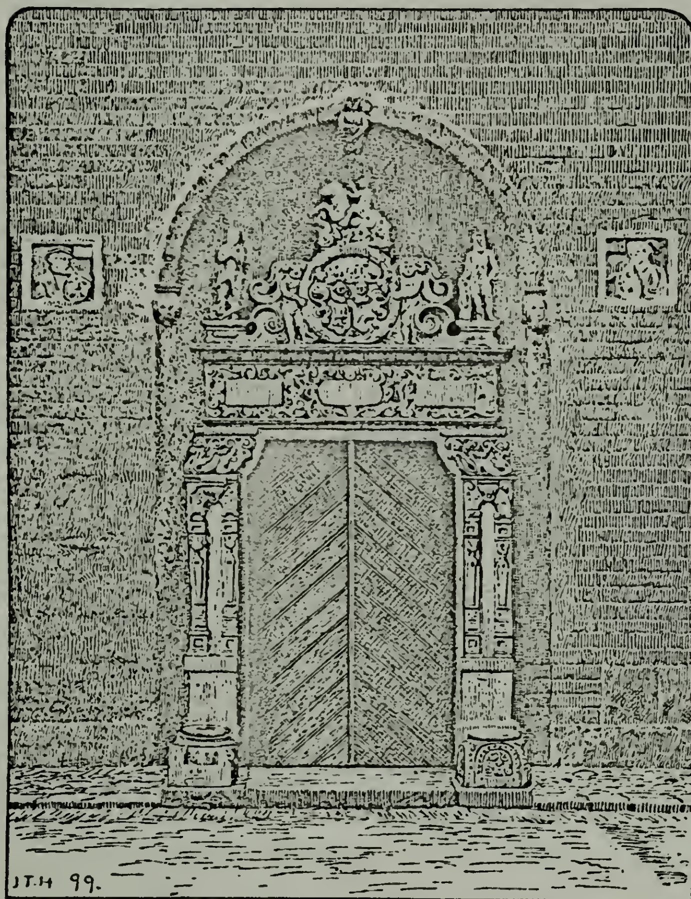

Villestrup.

Anselig, udskaaren Altertavle, skænket 1634 af Ingeborg Parsberg. Romansk Granitdøbefont med Figurer i højt Relief. Prædikestol fra 1892 i Renæssancestil. I Koret stort Sandstensepitafium over Iver Juul til Villestrup, † 1627, og hans to Hustruer, Marine Maltesdatter, † 1600, og Ingeb. Parsberg, † 1665, opsat 1634 (med Portrætfigurer). I Skibets Nordmur Ligsten over Axel Juul, † 1577, og Hustru Kirstine Lunge (Portrætfigurer). Under Skib og Kor er der Gravhvælving med 26 Kister med Lig af Familierne Juul, Sehested og Rosenkrantz (de ere istandsatte efter et Gravrøveri 1887, da flere bleve aabnede). Den lille Klokke er fra 1513, den store er støbt 1548 af Karsten Middeldorp i Lübeck.

Villestrup var 1535 en Brydiegaard, da den arvedes af Axel Juul efter hans Fader Søren J. til Hedegd.; men den nye Ejer benyttede sig af den uheldige Stilling, hvori Bønderne vare komne efter Skipper Klements Fejde, til at samle betydeligt Bondergods og gøre V. til en Hovedgaard. Efter hans Død 1577 arvedes V. af hans Søn Rigsr. Iver Juul, † 1627, derefter af dennes Søn Statholder Ove Juul, † 1686, og dennes Søn Etatsr. Fr. J., † 1721. Paa Auktion efter hans Enke Elisabeth Sehested købte Fr. Sehested til Rydhave 1725 V. (78 Td. Hrtk.) for 29,000 Rd.; hans Enke Birgitte Sophie Sehested testamenterede 1754 V. til sin Datter Else Margr. Sehested, der bragte V. til sin Mand Gehejmer. Verner Rosenkrantz til Krabbesholm og Skivehus († 1777), som under 7/3 1757 oprettede V. til et Baroni (kun 619 Td. Hrtk.).

som gik over til Sonnen Baron Iver R. († 1815), der ved Tiltrædelsen af Rosenholm afstod det til Sonnen Chr. R., der 1811 fik kgl. Bevill. til at substituere det med en Fideikommiskapital paa 200,000 Rd. ved Bankerotten 1813 reduceret til 50,000 Rd., Besidderen blev 1845 ophojet i Friherrestanden; nuv. Besidder er efter en Hof- og Stadsretsdom af $^4/_3$ 1895 V. C. Baronesse Düring-Rosenkrantz. Villestrup Gaard og Gods blev ved Auktion 1814 købt af Kapt., senere Kmhr. J. C. Mylius († 1852), Amtmand M. R. Jessen og Generalkrigskommis. J. Schuchardt, saaledes at den sidste fik Hovedgaarden. Efter hans Død 1819 maatte Statskassen 1822 overtage Ejendommen, som 1836 solgtes for 100,500 Rd. til Oberst H. A. Juel af Familien Juel til Taasinge, der med store Bekostninger atter bragte Gaarden paa Fode og 1855 overlod den til Sønnen cand. jur. N. Juel († 1863); derefter ejedes V. af dennes Broder, cand. jur. F. F. Juel († 1866), efter hvem den 1868 ved Auktion solgtes til Kmhr. O. Sehestedt-Juul til Ravnholt, † 1882; nuv. Ejer er hans Søn, Hofjægerm. C. Sehestedt-Juul til Ravnholt. — Hovedbygningen, i et Engdrag ved Villestrup Aa, som fylder Gravene og danner Afløbet for den paa de tre Sider af Gaarden liggende Sø, er opf. 1538-42 af Axel Juul i 4 Fløje af store, røde Mursten og til Dels med hvælvede Kældere; den sydl. Fløj er i 3, de øvrige i 2 Stokv.; men den østl., hvori der var Kapel, og som havde Taarn, er nedbrudt i Beg. af 19. Aarh. af ovenn. Schuchardt (Alteret har staaet i det nuv. Bryggers). Over den smukke Portal paa den sydl. Fløj ind til Gaarden er anbragt Axel Juuls og Hustrus Vaabener og ved Siderne deres Billeder i Sandstensrelief; over Portalen paa Nordfløjen staa deres Navne med en Indskrift, der siger, at de lode Gaarden opbygge 1542, og s. Aar var deres Bryllup. Uden for Graven ligger den store, til Dels i fransk Stil holdte Have med Lindealleer og klippede Hække af Avnbøge; i Haven staar paa en Stendysse en romansk Granitdøbefont med Dyrefigurer og Menneskehoveder, der skal have staaet i Kapellet paa Gaarden. I *Villestruplund* er et Gravsted for N. Juel, † 1863.

Portal paa Villestrups Sydfløj.

Da Villestrup blev solgt 1868, købtes omtr. 200 Td. Hrtk. Bøndergods og $1^3/_8$ Td. Skovsk. i Astrup og Rostrup Sogne af Brødr. Mourier Petersen. Dette *Villestrup Gods* er underhaanden solgt til Fæsterne, saa at der nu kun er en Ubetydelighed tilbage.

I et Engdrag omtr. $^1/_4$ Mil S. for Madum Sø ligger *Blaakilde*, Danmarks største Kildevæld, som man har ment skulde være Afløb fra Madum Sø (se S. 476), og fra hvilket Villestrup Aa kommer. Kilden, der har sit Navn af de stærke Farver, hvori det krystalrene Vand spiller, naar Solen skinner paa det, har et Bassin, der er 40 F. i Gnmst. og omtr. 12 F. dybt; fra Bunden fremvælde store Vand- og Sandbobler, der se ud som hvidlige Dampe; Vandmassen er omtr. 200,000 Td. i Døgnet.

Ved Villestrup har ligget en hellig Kilde, *Blokskilden*.

Om Sognet se S. 491.

Store Arden Sogn, Anneks til Astrup, omgives af dette, Rostrup, Vebbestrup og Rold Sogne samt Hellum Hrd. (Skjørping og Fræer S.). Kirken, mod S. Ø., ligger $1^3/_4$ Mil N. V. for Mariager, 2 Mil N. N. Ø. for Hobro og $4^1/_4$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, for en stor Del bakkede Jorder (Bavnehøj, 253 F., 78 M.) ere overvejende sandmuldede og skarpe med Sand og Grus til Underlag. Henved $^1/_3$ af Arealet er dækket af Skov (St. Arden Sk., en Del af Statsskoven Hesselholt Sk., Alminden). Gennem Sognet gaar den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 3812 Td. Ld., hvoraf 1028 besaaede (deraf med Rug 198, Byg 153, Havre 403, Blands. til Modenh. 13, Grøntf. 22, Kartofler 175, andre Rodfr. 63), Afgræsn. 432, Høslæt, Brak, Eng m. m. 466, Have 16, Skov 1157, ubevokset 96, Moser 350, Kær og Fælleder 64, Heder 85, Veje og Byggegr. 101, Vandareal m. m. 11 Td. Kreaturhold 1898: 160 Heste, 489 Stkr. Hornkvæg (deraf 317 Køer), 556 Faar, 312 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshrtk. 1895: 87 Td.; 28 Selvejergaarde med 69, 3 Fæstegd. med 5, 39 Huse med 7 Td. Hrtk. og 32 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 620 (1801: 254, 1840: 285, 1860: 294, 1880: 495), boede i 106 Gaarde og Huse; Erhverv: 65 levede af immat. Virksomh., 270 af Jordbr., 143 af Industri, 29 af Handel, 95 af forsk. Daglejervirks., 4 af deres Midler, og 14 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Store Arden* med Kirke, Skole og Fattiggaard (opr. 1882, Plads for 28 Lemmer); *Arden Stationsby* (*Hesselholt*) med Frimissionshus (opf. 1898), Gæstgiveri, Dampsavværk, Andelsmejeri, Jærnbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition; *Holthuse*, Gde. *Skovhuse*. Gaarde: *Vejrholt* med Tørvefabrik, *Klaralund*.

St. Arden S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 415. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Mylenberg Gods.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant; Murene ere omsatte. Korbuen er bevaret. Vaabenhuset er nyt, restaur. 1899. Altertavle fra Slutn. af 17. eller Beg. af 18. Aarh. Prægtig Sølvkalk med Fremstillinger af Lidelseshistorien og Juulernes og Lungernes Vaabener, skænket 1569 af Axel Juul. Romansk Granitdøbefont med Menneske- og Dyrefigurer. Prædikestol fra 17. Aarh. Inventariet er restaur. 1899.

Paa en Gaard i *Arden* boede 1641 Peder Bille fra Brandbjærg.

Rold Sogn omgives af Annekset Vebbestrup og St. Arden Sogne, Hellum Hrd. (Skjørping S.), Hornum Hrd. (Gravlev og Aarestrup S.) og Aars Hrd. (Ravnkilde S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger 2 Mil N. for Hobro, $2^1/_4$ Mil N. V. for Mariager og 4 Mil S. for Aalborg. De højtliggende, bakkede Jorder (Rold Bavnehøj, med trig. Station, 364 F., 114 M.) ere overvejende sandmuldede og til Dels lerholdige. Omtr. $^1/_2$ er dækket af Skov (Rold Sk.; i Skoven Farsø Mose med Farsø). Langs Vestgrænsen løber Lindenborg Aa (her kaldet Rold Aa). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Aalborg til Hobro.

Fladeindholdet 1896: 4116 Td. Ld., hvoraf 948 besaaede (deraf med Rug 205, Byg 120, Havre 337, Blandsæd til Modenh. 48, Grøntf. 92, Kartofler 81, andre Rodfr. 62), Afgræsn. 825, Høslæt, Brak, Eng m. m. 607, Have 15, Skov 1496, Moser 74, Heder 39, Veje og Byggegr. 60, Vandareal m. m. 52 Td. Kreaturhold 1898: 121 Heste, 586 Stkr. Hornkv. (deraf 309 Køer), 338 Faar, 312 Svin og 24 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 99 Td.; 19 Selvejergaarde med 83, 2 Fæstegd. med 4, 31 Huse med 12 Td. Hrtk. og 19 jordløse Huse, $^1/_2$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 441 (1801: 314, 1840: 300, 1860: 418, 1880: 476), boede i 90 Gaarde og Huse; Erhverv: 31 levede af immat. Virksomhed, 248 af Jordbr., 8 af Gartneri, 60 af Industri, 20 af Handel, 61 af forsk. Daglejervirks., 9 af deres Midler, og 4 vare under Fattigv.

I Sognet Byen: *Rold*, ved Landevejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Kro, Mølle og Telefonst. *Tveden*, Huse. *Mylenberg*, Gd., med Godskontor. *Mylenberg Gods*, beliggende i Rold, St. Arden, Skjørping og Torup Sogne, har $47^5/_8$ Td. A. og E. Hrtk. og 1 Td. Skovsk., 4330 Td. Ld., hvoraf omtr. 200 Eng, 3400 Skov, Resten Ager; til Godset høre omtr. 14 Td. Hrtk. Fæstegods, Rold, Vebbestrup og St. Arden Kirketiender samt Dampsavværket ved Arden og Kalkværket ved Skillingbro. *Fogedgaard*, paa Rold Bavnehøj, har $15^1/_2$ Td. Hrtk., omtr. 262 Td. Ld., hvoraf 22 Plantage, Have og Gaardspl., Resten Ager; til Gaarden hører Rold Mølle. *Mylenberg Ladegd.*, *Trehøjgd.*, *Abildgd.*

Rold S., een Sognekommune med Annekset, hører under Hellum-Hindsted Hrd.'s Jurisdiktion (Terndrup), Aalborg Amtstue- og Hobro Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 416. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Mylenberg Gods.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N. Skib og Kor ere oprindl. fra romansk Tid af Granit, men senere ombyggede med Mursten, saa at af det Ydre kun den østl. Del af Skibets Nordmur med Norddøren er bevaret. Koret er hvælvet, Skibet har fladt Bjælkeloft. Oprindelig Korbue af stor Bredde. Taarnet, af Mursten, er vistnok fra gotisk Tid, men senere helt skalmuret. Det hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet. Kirken er restaur. 1891-93, baade ud- og indvendig, saa at den næsten helt er fornyet. Altertavle fra 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Ny Prædikestol.

Mylenberg Gods var oprindl. en Del af det 1811 nedlagte Baroni Villestrup. Ved Salget 1814 (se S. 496) fik ovenn. Kapt. C. J. Mylius det Baroniet tidligere underliggende Gods i St. Arden, Rold, Skjørping, Torup, Vebbestrup, Vive og Gravlev Sogne samt St. Arden, Rold og Vebbestrup Kirketiender tilskødet for 42,500 Rd. Godset arvedes af Sønnen S. W. V. Mylius, som 1867 afhændede det til Grev E. Schimmelmann til Lindenborg for 280,000 Rd.; nuv. Ejer er dennes Søn Grev C. G. E. S. til Lindenborg.

Vald. II ejede 1231 26 Mark Guld i „Roldæ" og „Twefthmark" (ɔ: Tveden), der var 14 Mark Guld. Dette Gods ejedes senere af Erik Plovpennings Døtre og tildømtes siden Dronn. Margrethe, der havde købt det af Jon Nielsen og Jep Hegedal. 1449 nævnes Bertel Friis af Rold, Væbner, og 1476 Jesse Friis af R.

En af Herredets Fjerdinger var benævnt efter Rold.

Vebbestrup Sogn, Anneks til Rold, omgives af dette, St. Arden, Rostrup, Valsgaard, Hørby og Døstrup Sogne samt Gislum Hrd. (Rørbæk S.) og Aars Hrd. (Ravnkilde S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $1^1/_4$ Mil N. for Hobro, $1^3/_4$ Mil N. V. for Mariager og $4^3/_4$ Mil S. for Aalborg. De højtliggende, ujævne Jorder (Tinghøj, 357 F., 112 M.) ere overvejende sandede. I Sognet ligge *Stokholm Sø* og *Hvarre Sø*. Gennem Sognet gaa Landevejen fra Aalborg til Hobro og den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 6248 Td. Ld., hvoraf 2698 besaaede (deraf med Rug 579, Byg 331, Havre 1255, Boghvede 16, Spergel 70, Blandsæd til Modenh. 20, Grøntf. 67, Kartofler 239, andre Rodfr. 120), Afgræsn. 1610, Høslæt, Brak, Eng m. m. 936, Have 21, Skov 6, Moser 642, Kær og Fælleder 20, Heder 222, Veje og Byggegr. 85, Vandareal m. m. 7 Td. Kreaturhold 1898: 302 Heste, 1235 Stkr. Hornkv. (deraf 786 Køer), 1229 Faar, 675 Svin og 27 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 98 Td.; 34 Selvejergaarde med 68, 120 Huse med 30 Td. Hrtk. og 20 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 988 (1801: 206, 1840: 324, 1860: 687, 1880: 924), boede i 196 Gaarde og Huse; Erhverv: 20 levede af immat. Virksomh., 785 af Jordbr., 45 af Industri, 8 af Handel, 69 af forsk. Daglejervirks., 49 af deres Midler, og 12 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Vebbestrup* (1487: Vibestrup); ved Landevejen, med Kirke og Skole; *Gandrup* med Forskole; *Fragdrup*; *Stokholm* med Mølle;

True; *Vester-* og *Øster-Doense* med Forskole og Jærnbanehpl.; *Høndrup*. *Hvarrehede*, Huse, og *Hvarrehuse*. *Hvarregaard* (7 $^1/_4$ Td. Hrtk.), *Gandrupgaard*, med Tørvefabrik.

Vebbestrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som dette samt 5. Udskrivningskr.' 417. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Mylenberg Gods.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Alle Murene ere omsatte. Korbuen er bevaret. Skib og Kor ere hvælvede. Taarnet er forneden af Kvadre fra Skibets Vestgavl, foroven af Mursten og har Pyramidetag (tidligere Spir, der nedblæste i Beg. af 19. Aarh.); Taarnrummet, med fladt Loft, er skilt fra Skibet ved en ny Mur. Vaabenhuset er nyt. Altertavle fra Midten af 17. Aarh. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra 18. Aarh.

Paa en Landtunge, der gaar ud i Hvarre Sø og før har været helt vandomflydt, har *Hvarre Slot* staaet. Det fredlyste Voldsted bestaar af en uregelmæssig firkantet Banke (31 F. lang, 23 F. bred og 4 F. høj), der indeslutter Fundamenter af en taarnlignende Bygning (Donjon), opf. af raa Kamp; V. for Banken og skilt fra den ved en smal Sænkning ligger en lav, uregelmæssig Banke uden Spor af Murværk. Sagnet lader Slottet være beboet af en Ridder Hovmand, efter hvem Hovmandsdalen i Nærheden har faaet Navn, og som med sine 30 Svende faldt i en Kamp med Ridderen paa *Stubberupholm*, hvis Voldsted endnu er kendeligt i Skoven ved Rold Aa.

Ved True har der staaet en Kirke, hvis Ruin nu ses som en aflang firkantet Dynge af Jord, utilhugne Sten og Murgrus; de mange tilhugne Sten, den før har indeholdt, ere anvendte til Bygningsbrug. Paa Pladsen udenom, hvor Kirkegaarden har været, er der fundet enkelte Skeletter.

I *Vebbestrup* boede 1636 en Adelsmand Jakob Vognsen.

Øls Sogn, det mindste i Herredet, omgives af Annekset Hørby, Gislum Hrd. (Stenild S.) og Randers Amt (Onsild Hrd. og Hobro Købstadsjorder), fra hvilke det mod S. Ø. skilles ved Onsild Aa. Kirken, mod S., ligger henved $^3/_4$ Mil V. S. V. for Hobro og $6^1/_2$ Mil S. S. V. for Aalborg. De højtliggende, stærkt bakkede Jorder (Hvilhøj, 200 F., 63 M.) ere overvejende sandede. Gennem Sognet gaar den østjydske Længdebane.

Fladeindholdet 1896: 1801 Td. Ld., hvoraf 576 besaaede (deraf med Rug 129, Byg 76, Havre 273, Boghvede 8, Spergel 3, Blandsæd til Modenh. 10, Grøntf. 21, Kartofler 38, andre Rodfr. 17), Afgræsning 473, Høslæt, Brak, Eng m. m. 354, Have 8, Skov 62, ubevokset 3, Moser 10, Kær og Fælleder 23, Heder 251, Flyvesand 8, Veje og Byggegrunde 33 Td. Kreaturhold 1898: 85 Heste, 412 Stkr. Hornkvæg (deraf 229 Køer), 382 Faar, 211 Svin og 6 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 57 Td.; 16 Selvejergaarde med 52, 24 Huse med 5 Td. Hrtk. og 5 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 310 (1801: 126, 1840: 137, 1860: 162, 1880: 283), boede i 49 Gaarde og Huse; Erhverv: 41 levede af immat. Virksomh., 188 af Jordbrug, 19 af Industri, 2 af Handel, 38 af forsk. Daglejervirks., og 22 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Øls* med Kirke, Præstegd. og Skole (mellem Øls og Hald-Tostrup); *Hald-Tostrup* med Fattiggaard (opr. 1894, Plads for 16 Lemmer). *Tostruphovgaard* (omtr. 11 Td. Hrtk., 190 Td. Ld.) med Mølle.

Øls S., een Sognekommune med Annekserne Hørby og Døstrup, hører under Rinds-Gislum Hrd.'s Jurisdiktion (Hobro), Aalborg Amtstue- og Hobro Lægedistr., 7. Landstings- og Amtets 4. Folketingskr. samt 5. Udskrivningskr.' 418. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken (i et Dokum. af 1518 kaldet Vor Frue Kirke) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt, gibset Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Den oprindelige Korbue, et Par Vinduer og Syddøren ere bevarede (Norddøren tilmuret). Taarnet, af Kvadre

fra Skibets Vestgavl og af Mursten, er fra gotisk eller Renæssancetid, med Pyramidetag. Vaabenhuset, samtidigt med Taarnet, er af Kvadre, utilhugne Sten og Mursten; i Grunden ere indmurede to Vinduesoverliggere fra romansk Tid og en Ligsten med Indskriften Thori, et fantastisk Dyr og et Lam med Kors (se *Løffler*, Gravst. Pl. X). Ny Altertavle med forgyldt Kors. Gamle, ejendommelige Alterstager (en Mand og en Kvinde). Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra Midten af 17. Aarh. Lille Messinglysekrone fra 18. Aarh. I Skibets Væg to Ligtræer fra 1615 og 1650; paa Korets Østvæg paa hver Side af Alteret to restaur. Træfigurer (Maria og Johs.). Klokken, med Relieffigurer og Minuskelindskrift, er støbt 1435 af Petrus de Randrusia. — Paa Kirkegaarden en middelalderlig, terrasseformet tilhuggen Gravsten, oven paa hvilken er udhugget den afdødes Billede, vistnok enestaaende i sin Art her i Landet (se *Løffler*, Gravst., S. 17 og Pl. XVII).

I *Øls* har ligget en adelig Sædegaard, der 1553 ejedes af Fru Anne Albretsdatter, Malte Lauridsen Vifferts Enke, 1554 af hendes Søn Albret Maltesen og Datter Dorte, g. m. Peder Kruse, 1590 af sidstnævntes Svigersøn Godske Friis og 1625 af Laurids Ebbesen Udsøn, der sagtens havde arvet den efter sine i Øls Kirke begravne Forældre Ebbe Lauridsen og Kirsten Kruse. 1731 var den endnu Hovedgaard og blev da af Fr. v. Muderspach pantsat til Amtmand Etatsr. F. L. Woyda.

Tostruphovgaard ejedes i 2. Halvdel af 16. Aarh. af Erik Steen, men 1608 af Joh. Brockenhuus. 1679 solgte Claus Unger til Sø og Hr. Gude Hansen i Astrup den, der da var øde, til Christen Andersen i Astrup, som 1680 dog skødede den tilbage til sin „Broder" Hr. Gude Hansen Vogelius, som 1689 solgte til Else Nielsdatter Rostrup denne sin øde Gaard ($9^1/_2$ Td. Hrtk.). Hun solgte den 1691 til Niels Nielsen Abildgaard i Hobro. 1754 blev den af Niels Pedersen Abildgaard tilskødet hans Sønner Thomas og Peder Nielsen A. Nuv. Ejer er H. C. Jensen.

Ved Hald-Tostrup er der fredlyst en Gravhøj.

Hørby Sogn, Anneks til Øls, omgives af dette mod S., det andet Anneks Døstrup mod N., i øvrigt af Gislum Hrd. (Stenild S.), Randers Amt (Hobro Købstadsjorder), Mariager Fjord og Valsgaard Sogn. Kirken, mod V., ligger $^1/_2$ Mil V. N. V. for Hobro og 6 Mil S. S. V. for Aalborg. De højtliggende, mod S. Ø. bakkede, ellers temmelig jævne Jorder (højeste Punkt 228 F., 72 M.) ere overvejende muldsandede. Til Vesterfjord løber *Hodal Bæk*. Gennem Sognet gaa Landevejene fra Hobro til Løgstør, Aalborg og Hadsund samt den østjydske Længdebane og Hobro-Løgstør Banen.

Fladeindholdet 1896: 4203 Td. Ld., hvoraf 1454 besaaede (deraf med Rug 352, Byg 192, Havre 679, Boghvede 4, Spergel 13, Blandsæd til Modenh. 30, Grøntf. 72, Kartofler 77, andre Rodfr. 34), Afgræsn. 1035, Høslæt, Brak, Eng m. m. 666, Have 31, Skov 27, Moser 15, Kær og Fælleder 59, Hegn 6, Heder 764, Veje og Byggegr. 137, Vandareal m. m. 9 Td. Kreaturhold 1898: 246 Heste, 883 Stkr. Hornkv. (deraf 506 Køer), 1118 Faar, 605 Svin og 28 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 146 Td.; 37 Selvejergaarde med 134, 112 Huse med 12 Td. Hrtk. og 52 jordløse Huse, $^1/_4$ i Fæste og Leje. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 1383 (1801: 342, 1840: 464, 1860: 833, 1880: 1163), boede i 207 Gaarde og Huse; Erhverv: 126 levede af immat. Virksomh., 440 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 15 af Fiskeri, 392 af Industri, 60 af Handel, 5 af Skibsfart, 234 af forsk. Daglejervirksomh., 64 af deres Midler, og 41 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Hørby*, ved Løgstørvejen, med Kirke, Skole (noget Ø. for Byen) og Forsamlingshus (opf. 1893); *Tobberup*; *Kirketerp*; *Hegedal* med Mølle; *Hostrupgaarde*. *Hørbyhuse*, *Navrdalhuse*, *Hegedalhuse*, *Hostruphuse* (Forstad til Hobro) med Skole og Andelsmejeri, *Horsøhuse*. *Hodal Vandmølle* med Kradsuldfabrik og Teglværk. *Rosendal*, Fattiggaard for Hobro (s. d.). I Sognet ligger ogsaa *Hobro Jærnbanestation*.

Hørby S., een Sognekommune (delt i østre og vestre Sognefogeddistr.) med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 419. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Bjælkeloft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Den oprindelige Korbue, et Par Vinduer og Syddøren ere bevarede (Norddøren tilmuret). Det hvælvede Taarnrum har Rundbue ind til Skibet. Muligvis har Kirken oprindl. haft en Forhal (Taarnets nederste Halvdel er af Kvadre paa Sokkel med Skraakant, Overdelen er af Mursten). Ny Altertavle med forgyldt Kors. Kalken er skænket 1588 af Ove Lunge til Odden, idet Kirken „ikke havde haft uden en Bly-Kalk og -Disk, siden Skipper Klements Fejde var". Romansk Granitdøbefont med Dyre- og Menneskehoveder. Prædikestol fra Slutn. af 16. Aarh. (rest. 1897).

Til *Hørbygaard* skrev en Christen Krag sig 1519. — I *Kirketerp* skrev sig 1480 Vogn Mortensen (Vognsen). — *Hegedal* har antagelig givet Navn til Adelsslægten H.

V. for *Kirketerp* har der staaet en Kirke, hvoraf Grunden bevaredes til omtr. 1855; nu ere Fundamenterne næsten opbrudte og Stedet pløjet. Flere Sokkelsten fra Kirken (opf. i romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant) ere indmurede i Kirketerp; en Stump af Kirkens sydl. Grundmur samt 3 rundbuede Vinduesoverliggere ses endnu paa Stedet, en 4. er Sokkelsten i Kirketerp; smstds. ligger en gml. Gravsten som Tærskelsten.

Ved Hegedal er der fredlyst 5 Gravhøje, deribl. den anselige *Palmehøj* (Pallum Høj), ved Hørby 17.

Døstrup Sogn, Anneks til Øls og Hørby, omgives af dette og Vebbestrup Sogn samt Gislum Hrd. (Rørbæk og Stenild S.). Kirken, omtr. midt i Sognet, ligger $^3/_4$ Mil N. V. for Hobro og omtr. $5^1/_4$ Mil S. S. V. for Aalborg. De noget højtliggende, for en Del bakkede Jorder (højeste Punkt 217 F., 68 M.) ere sandede og muldsandede. Ved Vestgrænsen løber Simested Aa. Gennem Sognet gaar Hobro-Løgstør Banen.

Fladeindholdet 1896: 3285 Td. Ld., hvoraf 1181 besaaede (deraf med Rug 293, Byg 125, Havre 529, Spergel 5, Blandsæd til Modenh. 53, Grøntf. 85, Kartofler 49, andre Rodfr. 41), Afgræsn. 863, Høslæt, Brak, Eng m. m. 560, Have 12, Skov 5, Moser 39, Kær og Fælleder 29, Hegn 3, Heder 536, Veje og Byggegr. 57 Td. Kreaturhold 1898: 148 Heste, 701 Stkr. Hornkv. (deraf 387 Køer), 729 Faar, 346 Svin og 12 Geder. Ager og Engs Hartk. og halv. Skovskyldshartk. 1895: 69 Td.; 24 Selvejergaarde med 55, 50 Huse med 14 Td. Hrtk. og 16 jordløse Huse. Befolkningen, $^1/_2$ 1890: 452 (1801: 164, 1840: 251, 1860: 336, 1880: 460), boede i 90 Gaarde og Huse; Erhverv: 6 levede af immat. Virksomh., 338 af Jordbrug, 48 af Industri, 2 af Handel, 16 af forsk. Daglejervirks., 29 af deres Midler, og 13 vare under Fattigv.

I Sognet Byerne: *Døstrup* med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf 1894), Mølle, Jærnbane- og Telegrafst.; *Finderup*.

Døstrup S., een Sognekommune med Hovedsognet og det andet Anneks, hører under de samme Distrikter, Lands- og Folketingskr. som disse samt 5. Udskrivningskr.' 420. Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Kirken bestaar af Skib og Kor samt Vaabenhus mod S. Skib og Kor, med fladt Loft, ere fra romansk Tid af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. Korbuen, eet Vindue og Syddøren ere bevarede (Norddøren tilmuret). Vaabenhuset er opf. 1880. Altertavle fra Slutn. af 17. Aarh. Prædikestol fra 1897. Romansk Granitdøbefont.

Iver Lykke skrev sig 1634 til *Dybstrup*.

Ved *Finderup* har staaet en Kirke, hvoraf der endnu findes Rester paa en højtliggende Bakke. En lav Jordvold danner en Firkant med halvrund Afslutn. mod Ø.; enkelte Grundsten ere bevarede. En stor Del af Kvadrene er indsat i de omliggende Gaarde. Uden om Tomten findes enkelte Sten af Kirkegaardsdiget.
